UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

HISTORIAE EC||CLESIASTICAE PARS || PRIMA, QVA CONTI-||NENTVR || Eusebij cognomento Pamphili Cæsareæ Palæ-||stinæ Episcopi lib. 10.|| Eiusdem de vita Constantini magni lib. 4.|| Oratio Constantini magni ad sanctoru[m] cœtu[m].|| Oratio eiusdem Eusebij in laudem Constanti-||ni magni ad trigesimum ...

Christopherson, John

[Köln], 1569

urn:nbn:de:hbz:466:1-29861

Visual Library

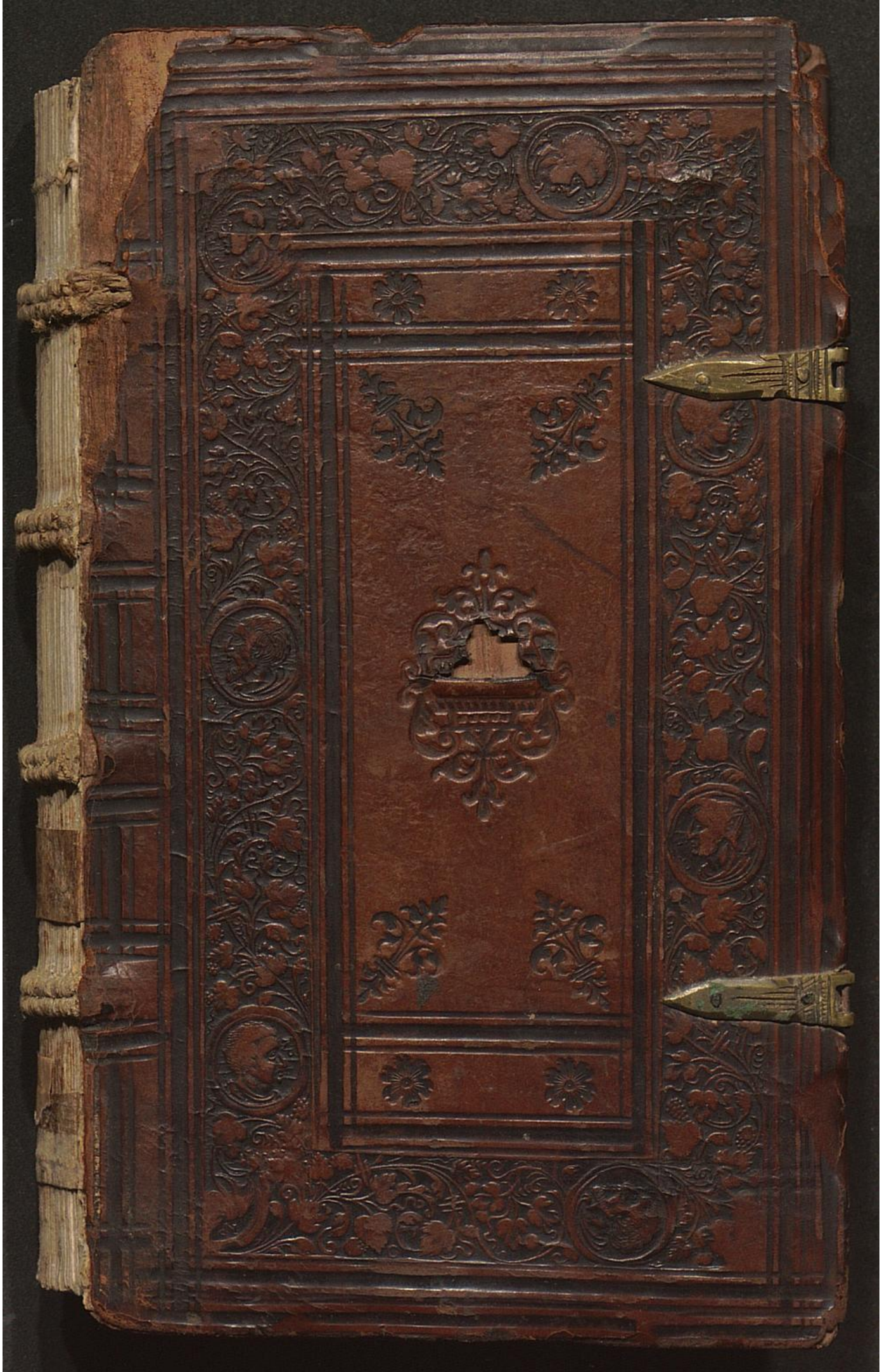
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ph 5250

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Hieron. in Epist ad pāmachiū et Oceanū, de
Apollinari et Eusebio in hec verba scribit
Eorum libros contra porphyriū scribit Apolli=
naris: Ecclesiasticā pulchre Eusebius historiam
texuit, alter eorū dimidiatā Christi introduxit
oeconomiam, alter impietatis Arrii apertissimus
propugnator est
Et in Epist. ad Ctesiphontē ꝙ pelagianos
Eusebiū Cesarien. fuisse Arrianū nemo est
qui nesciat

Ex Legato Celmi Principis Ferdin:
Episcopi Laderb: et Monasterr:
Anno 1583.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE PARS PRIMA, QVA CONTINENTVR

Eusebij cognomento Pamphili Cæsareæ Palæstinæ Episcopi lib.10.
Eiusdem de vita Constantini magni lib.4.
Oratio Constantini magni ad sanctorũ cœtũ.
Oratio eiusdem Eusebij in laudem Constantini magni ad trigesimum illius imperij annum, nunquam antehac nec Græcè, nec Latinè impressa.

Ioanne Christophorsono Anglo Ciceſtrenſi Episcopo interprete.

A quo quicquid siue in dictionibus, siue in sententijs vniuersæ historię Græcæ obscurum occurrat, illustratur, deprauatum restituitur, mancũ atque imperfectum omnibus suis numeris & partibus perficitur expleturque. Quam quidem ad rem multorum veterũ manu descriptorum exemplarium vsus beneficio, prudens syncerumque iudicium adhibuit.

Cum rerum memorabilium indice locupletiſsimo.

Collegij Soc. Iesu Paderb:

LOVANII,

Excudebat Seruatius Sassenus, sumptibus hæredum Arnoldi Birckmanni,

Anno 1569.

Cum Priuilegio Cæſ. M. ad decennium, & Chriſtianiſſimi Galliarum Regis ad ſeptennium.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Tenor Priuilegij Gallici.

CAROLI noni Francorum Regis Christianiss. diplomate sancitũ est, ne quis hosce Eusebij & aliorũ de historia Ecclesiastica libros Ioanne Christophorsono interprete per totum Galliæ Regnum intra annos septem proximos, à tempore publicæ huius editionis imprimat, aut alibi impressos importet, præter Arnoldum Birckmannũ, aut cui is permiserit. Qui contra faxit, pœna ex sanctione mulctabitur, & libri impressi, aut inter promercales habiti, fisco addicentur. Priuilegium Parisiis irrogatum 27. Decembris. Anno Domini 1567. Sig.

Per Regem ad relationem
D. Cancell.

De Vaures.

Ioannes Marius Bagnaia de sancto sepulchro, Italus, In laudem interpretis.

Nunc tandem Eusebium non duces Roma pudori,
Ciuibus ascriptum connumerare tuis.
Qualis adhuc fuerit nosti, perstringere quenquam
Religio nobis tempus in omne fuit.
Hoc tamen inuidia mihi concedente tenebo,
Corruptum & mutulum mille fuisse locis.
Christophorsonus vetera exemplaria iungens,
Innumeras fermè sustulit inde notas.
Quid memorem impresso quæ Græco in codice deerant,
Omnia quæ mira reddidit ille fide?
Si quid apud manes mortali corpore nudos
Viuentum pietas officiumque valet:
Credibile est ipsum sua iam reparata videntem
Syderea lætum ducere in æde choros.
Cælestumque gregi testantem gaudia tanti
Muneris, hæc lepido dicere verba sono,
Fœlicis patriæ ciues iam Græcia vestra,
Iam Latium tuto splendida facta leget.
Virgineoq; vtero Iesum diuinitus ortum,
Vt nos seruaret non dubitasse mori.
Et vos authoris non ægrè exempla secutos,
Vestra illum interpide cæde probasse Deum.
Traductamque patrum dubio discrimine vitam,
Et varium in nostra religione malum.
Cætera quæ nuper squalore obducta iacebant,
Siue hominum culpa prodita siue die.
At te ne pigeat lector cognoscere, quàm sit
Præclaro alterius dulce labore frui.

CELEBERRIMO

eruditorum hominum apud Cantabrigienses Collegio sanctissimæ Trinitati dicato, Edouardus Godsalfus Anglus eiusdem Collegij Socius. S. D. P.

Ita est humanæ improbitatis, peruersitatisque ratio, vt nihil sit siue recens inuentum, siue ex aliorum scriptis decerptum (licet ad diuinam gloriã reipublicęque vtilitatem vale at plurimum) quin idem in maleuolorum hominũ reprehensionem incurrat. Hinc factum est, vt optimus & prudentissimus quisque Christianæ reipublicæ studiosus patronum sibi deligat, cuius vel ingenio, vel potentia, vel vtroque munitus, calumniatorũ iniurijs obsistere queat. Mihi verò (viri ornatissimi) non aliud faciendum videtur in dedicatione historiæ Ecclesiasticæ: quæ ab Eusebio, reliquisque Græco sermone contexta, à doctissimo, disertissimoque viro Ioanne Christophorsono Anglo Cicestrensi episcopo complurium manu descriptorum, nec non vndique conquisitorum exemplarium collatione emẽdata maximè, nec minus fideliter in Latinum conuersa tandem aliquando in publicum prodit, & patre mortuo patronorũ indiget. Quapropter vestram propugnationem ac defensionem sui de

poscit

poſcit: neutiquam diffidens tantã, tamque præclaram literatorum hominum ſocietatẽ, inſtar magni & quolibet armorũ genere inſtructi munitiq; exercitus; omnium omnino aduerſariorum vim facillimè poſſe repellere. Theophraſtus moriens accuſaſſe naturam dicitur, quòd ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorũ id nihil intereſſet: hominibus, quorum maximè interfuiſſet, tam exiguã vitam dediſſet. Atqui certè Reuerendiſsimi eloquentiſsimiq; antiſtitis noſtri præmaturam mortem dolentius deplorare liberet, ſi id omnino liceret. Cuius ſi ætas fuiſset longinquior, & abũdaſset ocio, nõ modò hęc accuratiùs exquiſitiúſque limata, ſed & antiquiſsima Græcorũ monumenta deteſtabili hæreticorum perfidia corrupta, ab eodẽ correcta, emẽdata, & perpolita prodijſsent. Sed æquo animo ferendũ eſt, quicquid diuina voluntate accidit. Atque eſt nobis gaudendum hunc reipublicæ Chriſtianæ fuiſse datũ diuinitus: illi gratulãdum vita breui traducta curſum gloriæ ſupereſse ſempiternum. Vos autem, qui viuum propter ſummam & ſcientiæ & virtutis opinionem adamaſtis, mortui chariſsima pignora libenter complectimini. Hæc vobis donãtur munera: nõ plebeij alicuius philoſophi, aut obſcuri hominis, ſed illius quidem, cuius lumen ingenij, animiq; ornamenta non modò familiaritatem cum doctiſsimis Chriſtiani orbis hominibus attulerunt, ſed eoſdem etiam in magnam ſui admirationem traduxerunt. Ne multis: hoc nomine in gratia fuit apud ſereniſsimam Regi

Cic. Tuſ. q. lib. 3.

nam (fœlicis recordationis) Mariam. Cuius beneficio primũ ampliſsimo colegio noſtro præfectus, deinde cathedrali Chriſti apud Nordouicenſes eccleſiæ Decanus deſignatus: tum denique Ciceſtrenſis diœceſeos epiſcopus creatus eſt. Quàm velim hoc loco vitam illius totam pro dignitate explicare? Sed omnino explicationem ſuperſedẽdum eſt, partim quòd in re vobis notiſsima & minimè neceſſaria multam operã fruſtra conſumerem, partim quòd non ita diu à præclara illa quidem Interpretis prefatione legenda vos detinerem. Vt alia omittàm, hoc vnum declarat quàm magno ingenio fuerit. Etenim academiæ Cantabrigenſis alumnus, Ioannis Redmanni doctoris Theologiæ viri & doctrina & pietate præcellentis diſcipulus, Latini pariter & Græci ſermonis ſexennio literatè peritus euaſit. Aliquot poſt annos ocium ac tranquillitatem vitæ Religionis ergo ſecutus, exteras regiones peragrauit. Vbi quinque annorũ curriculo collegij benignitate ſuſtentatus, quatuor Philonis libellos eidem conſecrauit, totidem verò nondum in lucem editos conuertit: hanc itidem noſtram Euſebij ac cęterorum deinceps hiſtoriam Latinè loquẽtem fecit, atque maiorum vigiliariũ munus in veſtro nomine apparere voluit. Ne ſit igitur vobis moleſtum, munus vltrò oblatum beneuolis animis accipere: munus, inquam, quod & vobis ſingulis vtilitati, & cuncto collegio honori, & ſummo etiam vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ emolumento eſſe poſsit. Vos autem (mihi credite)

veſtri

vestri patrocinij non pœnitebit. Habetis (viri ornatissimi) opus coagmentatum: quod rerũ quingentos amplius annos in ecclesia gestarũ (videlicet iam inde à nato Seruatore ad Mauricium vsque Tiberium imperatorẽ Romanum) narrationem mira varietate exornatam continet. In qua tanquam in speculo primæuę & Apostolicæ ecclesiæ expressam & politã effigiẽ aspicere, Sanctos illos & augustos maiorũ nostrorum ritus liceat agnoscere. Id quod exemplorum appositione fiet illustrius. Tremendum & incruentum Missæ sacrificiũ à sanctissimis patribus tũc temporis factitatũ est. Quod passim ab innouatoribus (proch dolor) sublatũ est. quid dico sublatum? imò (quod nephas habeo nominare) obtrusa est abominatio desolationis: quam fore vaticinatus est Daniel. Illa ætate patres in ecclesia pro defunctorum salute orabant & deprecabantur: has preces & orationes ludibrio & despectui habet ista progenies viperarum. Sacramentũ pœnitentię (quod nos secretam, siue auricularem confessionem appellamus) vnicũ illud quidem, quod relapsis adhibeatur à Spiritu sancto institutũ remediũ, quo Deus totius consolationis alleuat (vt propheta canit) omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos, istorum hęreticorum generatio adultera & peruersa tollit funditus. Quorsum tandem hoc salutare solatium tollit? quorsum? vt peccatorum conscientia haudquaquam stimulãte pro sua quisque libidine viuat. viuat autẽ? imo prudens, sciẽs moriatur: nec tantum moriatur, sed

De vita Constã. lib. 4. c. 45.
Dani. c. 9.
De vita cõstã. li. 4. ca. 71.
Soc. li. 5. c. 19. Zozom. li. 7 c. 16.
Psa. 144

etiam viuus, videnſque (quod horreo dicere) ęternum pereat. Quid multa? reliquas ſacroſanctas atque ſolennes Chriſtianæ religionis cęremonias, plus mille ab hinc annis in eccleſia catholica frequentatas, nobis & ad intuendũ & ad imitãdũ proponit hiſtoria. Quas quidem cæremonias iam vſque à primis illis atq; optimis ductas temporibus, religioſiſſimeq; obſeruatas, quaſi recentiſsima inuenta, atque adeò ex noſtro ſenſu deprompta, coniurata hæreticorũ turba ſcurrili, & pluſquam Scenica inſectãs petulantia delere conatur. O nefarium conatum. adeo imperitam & credulam multitudinem vanis inanibuſq; aſsertionibus decipit, fallit, capit. Quod teſtis temporũ, lux veritatis, vita memoriæ, memoria vitæ, nuncia vetuſtatis patefacit hiſtoria noſtra. Cuius è Græco in Latinum vertendæ prouinciam nemo hactenus ſuſcepit præter Vuolfgangum Muſculum. Hic aũt ſatis correctis (vt credibile eſt) exemplaribus deſtitutus, innumeris locis turpiſsimè labitur. Eſt porrò adeò obſcurus, vt interpres egeat interprete: adeò ſalebroſus, vt lector identidem inhæreat: adeò lacunoſus, vt authores ipſi Græci hiſtoriæ ſuæ ſententias non fuiſse expletas, grauiter conquerantur. Et, quod caput eſt, ſtudio partim ductus alienum ſenſum longeque à Græca veritate abhorrentem, & conſultò & ſæpenumero affingit. vt corrupiſse potius, quàm conuertiſse meritò exiſtimari debeat. At verò hic noſter, quod eſt interpretis proprium, fideliter, Latinè, dilucidè, numeroſe exprimere, id omni

no præ-

no prestat: nec planè scire potest disertior ne, an fidelior fuerit. Ecce vobis oblatum est eximiũ opus ad Dei gloriam & vtilitatem Reipublicæ ab omni laude cumulato interprete elucubratum: quod Reuerendissimus paulo ante quàm è vita migrauit, meæ commisit fidei. Quamobrem celeberrimo collegiò nostro (cui metum in literis progressum, qualis ille cunque & quantulusçunque sit, proximè, & secundum Deum acceptum refero) concreditum mihi hunc magnificentissimum ecclesiasticæ historię thesaurum nomine interpretis elargior. Quem quidẽ offerentis non dubiæ erga vos beneuolentiæ testem in optimam partem accipere: donãtis verò amplissimum monumentum permagno æstimare: memoriam autem demortui vos vicissim piè, inuiolateque seruare velle confido. Faxit Deus Opt. Max. vt diutissimè incolumes, nec non omni genere pietatis & doctrinæ florentes de republica Christiana benè mereri possitis.

Cicestriæ 10. Calendas Iulij. Anno 1559.

PROOEMIVM INTERPRETIS *in Eusebium*

Vit hoc preclarè semper in more positum (humanissime Lector) his qui de legibus deque recta reip. administratione aliquid literarum monumentis ad posteritatis memoriam commẽdare instituebant, vt fontes vnde illa non sine maximo fructu ad hominum notitiam profluxerũt, toto animo peruestigare conniterentur. Nam quo propius quicque aberat ad ortu, eò verius integriusq; sanciri putabatur. Priscorum enim hominum mentibus non expressæ solum & illustres pietatis notiones, quibus ad virtutem incitatè ferri viderentur, diuinitus insidebant, sed etiam incredibilis veritatis eliciendæ amor, quò omnia, quæ simulationum inuolucris tegebantur, in clarissima luce atque in omnium oculis collocare possent. In quibus vt singularis vitæ morumque probitas orationem plurimum commendauit, sic ardens veri inquirendi studium, cæcas errorum tenebras, quibus nonnullorũ animis quasi velis quibusdã obtendebatur, sedulo dispellere molitum est. Quorum institura tam de sacrata legum promulgãdarum ratione, quàm de fundamentis rerump. prudenter iaciendis edita, tantum omnium seculorum memoria retinuerint & authoritatis ad faciẽdam fidẽ, & ad prauitatem coarguendam firmitatis, vt nec temporis diuturnitate omnino obsolescere, nec aduersarum tempestatum fluctibus obrui hactenus vllo modo potuerint: Sed quo longius duraverint, eo plus sint roboris consequuta, & quò a pluribus oppugnata fuerint, eo plus habuerint virium ad resistendum. Quod planè non modò in gentiũ legibus, & rerump. formis, quæ tam multorum, tamque illustrium scriptorum libris disertè & gauiter explicatę sunt, verũ etiam in sanctissima Christianorum religione, quæ est à Seruatoris nostri ducta temporibus, accuratè obseruatum animaduertimus. Quotus enim quisque est apud nos, qui veteratis monumenta, siue illa ab Apostolis, qui ipsum dominum

minum oculis aſpexerint, ſiue ab alijs, qui proximè eorum ſuccreuerint ætati, literis conſignata ſunt, non in primis tum propter veritatem quæ petra Chriſto firmè nixa eſt, illis fidem adiungat, tum propter antiqua pietatis veſtigia, quæ in eiſdem non ſine ſummo ſplendore apparent, vehementer ſuſpiciat atque admiretur? Quòd ſi quicquam in illis ſit, quod vel à recta veræ religionis norma deflectere, vel ab auguſta ſanctaque vitæ degendæ inſtitutione, aliqua ex parte diſprepare videretur, id ſane partim temporis longinquitate quæ omnem excutit errorem, partim accurata animaduerſione hominum poſterorum, qui veteres ſcriptores tam diligenter euoluerunt, manifeſtò deprehenſum eſt. Atque ad prolixum temporis ſpatium, & multorũ annorum curricula (ſic enim eſt apud Ariſtotelem) acies animorum eſt acriter intendenda, ex quorum obſeruatione, iſta ne præclarè ſe habuerint, an cecus, ſatis conſtare poterit propter eorum diuturnitatem. Quod quidem ſi eos, quorum mentes ſalutaris Chriſti cognitio minimè imbuerit in rebus ad corporis & fortunæ commoda ſolum pertinentibus, aſsiduè tenuiſſe, exploratè perſpectum ſit, Chriſtianos ſanè diſpudeat, qui & nomen Chriſti præ ſe ferunt, & eius fidem ingenuè profitentur, ſi relictis antiquorum fontibus, è quibus tam ſyncera doctrina manauit, riuulos quoſdam plenos inanitatis & inſcitiæ, qui vnde deducti fuerint, nemo pro certo norit, deinceps conſectari conentur. Vinum vetus, inquit Pindarus, laudato, in quo & ſalubritatis plus, & minus vaporis, qui caput pertentare ſolet, ineſſe iudicatur: nos verò veterum ſcripta præconijs celebremus, in quibus vt ſolidæ vtilitatis non parum, ſic impiæ & peruerſæ doctrinæ propè nihil (de optimis autem loquor) quod mentem, quæ in homine principem locum tenet, inficere & deprauare poſsit. In illis enim nullum partium ſtudium, ſed exquiſita veritatis indagatio, non obtrectionum aculei, ſed pacis & concordiæ mira cupiditas: non blanda & inanis ad hominum voluntatem loquentia, ſed acris & acerba vitiorum cuiuſque generis reprehenſio: non flagrans ambitionis æſtus, ſed ſingularis rerum caducarum & popularis gloriæ contemptio: non ab illis otio inſeruitum fuit, ſed in doctrina & pietatis commentatio-

mentatione enixè laboratum: non deliciarum & opipari victus ratio habita, sed cura corporis in seruitutem redigendi susceptа: non ingens turba famulorum qui illorum nutum obseruarent, intra ipsorum ædes otiosè vixit, sed pauperum vndique confluentium multitudo, quos benignè subleuarent, pro foribus quotidie adfuit: non ludorum, aut inanium illecebrarum consectatio ad animos relaxandos, sed incredibilis vigiliarum & laborum perpessio, quo Ecclesiæ ministerijs attentè perfungerétur. Quorum vita exempla insignia, quorum libri optimas præceptiones continét: quorum disciplina constans & sibi consentanea, quorum autoritate denique nulla téporũ iniquitate abrogata. In quorum monumentis & magna cura sedulitateq; conseruandis, & integrè ac syncerè ad vetusta exemplaria corrigendis, multũ sanè à multis ingeniosis & exquisita doctrina viris operæ & laboris, singulis propè hominum ætatibus, positum minimè ignoramus. Nec immeritò quidem. Nam absq; illis fuisset, vt in maxima antiquitatis ignoratione fuissemus versati. Neque enim quid veteres patres de religionis nostræ fundamétis senserint, neq; quo modo arcana scripturarũ mysteria explanarint, neq; quam viuendi viam & ratione excoluerint, omnino cognouissemus. Quibus profecto hominibus, qui sic in priscorum scriptis ad posteritatem prodédis elaborarint, qui antiqui seculi quasi vestigia ad maximũ Christianarũ Rerump. commodũ tã sedulò indagarint, maxima laus meritò ab omnibus impartiri debet. Nam si qui Poëtarũ fabulas vel dispersas in vnum redegerint, vt Pisistratus Homeri: vel easdé in integrum restitutas ediderint (quę vt Ciceroni visum est, molliunt animos, & neruos omnes virtutis elidunt) nonnihil suum nomen illustrarunt: quãtum illis est & gloriæ & splendoris tribuendũ, qui nõ cõmentitias fabulas, quæ, vt Pindaro placet, varijs médaciorum lenocinijs plus hominũ mentes capiunt, q̃ vera oratio, sed rectas probatasq; historias, quibus animus ad eximiũ virtutis decus rapiatur, è tenebris eruũt, & in oculis omniũ statuũt, quiq; nõ philosophorũ delirantiũ somnia proferũt, quæ nonnullos inducũt in erroré, sed fideliũ Christi discipulorum moni-a, quæ & vitiorum maculas, si quæ interiori co-

riori cognationi aſperſæ ſint, eluere, & rectum virtutis itẽ quo per fidẽ ad beatã vitã rectà incedamus, oſtẽdere poſſint. In his quidẽ vel accuratè ppurgãdis vel pulcherrimis characteribus excudẽdis (ſeu Grecis literis, ſeu Latinis ea olim ab autoribus prodita fuerũt) qui & vigiliarũ & temporis plurimũ poſuerunt, nõ modò inde ſibijpſis laudem collegère maximã, ſed in vniuerſam Chriſti Eccleſiã immortale prope beneficiũ cõtulerũt. In quorũ numerũ Typographus Regis Gallorũ apud Pariſios, qui Euſebij opera, quæ extãt omnia, vnà cũ alijs eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptoribus, elegantiſsimis Græcorũ characterum formis in lucem edidit, meritiſsimò aſcribi debet. Qui vt de Latino ſermone optimè, ſic de Græco iam bene ſane meritus eſt: atq; illuſtrem ſpẽ oſtentauit multo melius de eodẽ in poſterũ promerendi. Cuius opera & impenſis cũ Euſebius vt dixi expolito artificio impreſſus in manus hominũ veniret, & caracteris elegãtia nõnihil, & hiſtoriæ amplitudine plurimum prolectatus, cœpi eum primo celerius peruolita re: poſt mira rerũ à ſanctiſsimis viris geſtarũ varietate oblectatus, attẽtius ĩ ſingulis cogitationẽ defigebã: Ruffini cõuerſionẽ quã tam diu hominũ manus tenuiſſent, cum Grẽcis cõferebã, ſentẽtias inter ſe expẽdebã ſedulò: vnde certè maxima me capiebat admiratio, (præſertim cũ Latina à Grẽcis tantoperè diſſentire animaduerterẽ) quid tã docto viro venerit in mentẽ, vt autorẽ tã inſignem, tã indiligẽter verteret. Factũ illius probare haud poteram, coarguere autem vix audebam. Aliquandiu igitur animus ita ſuſpẽſus hærebat. Verũ cum fortè D. Hieronymi cõtra Ruffinum apologiã perlegebam, ancipiti illa cogitatione, qua ſic variè diſtrahebar, erã propemodũ liberatus. Nam ex verbis illius ſanctiſ. viri facilè conſtat Ruffinũ à vetere ſuo more, quo antea in conuertendis Græcis vſus fuiſſet, in hoc opere minimè deceſsiſſe. Sic enim apud D. Hieronymũ. Rogatus, inquit, es vt quomodo habebatur in Grẽco (loquitur de Origenis libro περὶ ἀρχῶν, quem Ruffinus de Græco expreſſerat) in Latinum verteres, vtinam feciſſes quod rogatũ te eſſe ſimulas, nulli nũc inuidiæ ſubiaceres. Si tu trãſlatoris ſeruaſſes fidẽ, mihi neceſsitas non fuiſſet, interpretationem falſam vera interpretatione ſubuertere.

Nouit

Nouit cõscientia tua, quæ addideris, quæ subtraxeris, quę in vtramq; partem, vt tibi visum fuerit, immutatis. Et plura quæ sequuntur in eandẽ sentẽtiam. At Ruffino forasse in illo Origenis opere in quo nõnihil inesse videbatur erroris, honestius & melius, licet nõ omnia verè explicasset, ignoscí & concedi potuisset: sed in hac Historia, quam in eadem Apologia laudat D. Hieronymus, cum nihil ab orthodoxa catholicæ Ecclesiæ sentẽtia alienũ reperiatur, vix Ruffino venia dari potest, quòd tot prætermiserit valde vtilia, tot de suo adiecerit propè aliena, tot quasi non rectè collocata immutarit. Historiæ verò quæ est (vt scirè refert Cicero) lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, prima lex est, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat. Quę quidem vt in scribendo maximè, sic in conuertendo non minus semper obseruari debent. Nam quę lux veritatis apparere potest, cum interpres suis commentis ei tanquam noctẽ quandã offuderit? Quæ vita memorię, cũ scriptoris sententiã vel interpretis negligentia missam fecerit, vel inuerterit audacia? Quę magistra vitæ, cum exempla illustrium non verè expressa, sed vel commutata vertendo, vel penitus omissa videantur? Quæ nuntia vetustatis, cum nouitas interpretationis, scriptionis vetustatem magna ex parte deleuerit? Quomodo lex historiæ seruatur, ne quid falsi dicere audeat, cum sit alius sensus Historici, qui scripserit, alius interpretis qui conuerterit. Da historicum vera conquisiuisse, cõquisita literis mandasse. Hoc vel D. Hieronymi testimonio adductus quisq; facilè dederit: Ecclesiasticã, inquit, pulchrè Eusebius Historiam texuit: quid ergo de interprete sentiendum sit, liberum sit iam cuique iudicium. Hoc accedit eruditissimi viri Beati Rhenani de eo quasi pronunciata sentẽtia quam ex præfatione in hanc Historiam ab illo scripta deprõpsimus. De interpretis, inquit, diligentia (Ruffinũ intelligit) iudicare citra Græcum codicem impudens sit: tametsi in alijs libris à se versis parum laudis meruit, quod ex professo non verba vel sensum autoris, quem vertẽdum susceperit, appẽdat, sed vel minus, vel plusculũ, tanquã Paraphrastes, non velut interpres, pro sua libidine plerunque referat. Id quod Nazianzeni oratiões ab illo versæ docẽt, & Iosephi

volumina.

volumina. Optandū itaque fuerat Grecum adesse exēplar, Hactenus Rhenanus. Quod illi erat in optatis, nobis vltrò contigit: quod ille suspicabatur, nos verisimum esse cōperimus: quod illi difficile erat sine exēplari ad iudicandum, nobis eodē suppeditato, est perfacile. At dixerit quispiam me iamdudum antiquitati plurimum tribuisse, iā verò quasi mei oblitum, Ruffino qui Hieronymi tēporibus vixit, autoritatem detraxisse & fidem. Non hoc loco quid suo marte scripserit, quidve dixerit est mihi instituta oratio, sed quo pacto Eusebium alioſque scriptores explicarit, neq; quid ipse senserim de illo, sed quid D. Hieronymus iudicarit, quem omnis ætas admiratur, quē totius Ecclesiæ consensus approbat: quid etiam alij de eodem existimarint. Atque illos veteres equidem laudo, quos longinquitas temporis expenderit, quos omnium iudicium vno ore confirmarit, quos deniq; nulla errorum procella hactenus obruerit. At Ruffinus in hoc longo æui curriculo lectus à multis, à plerisque probatus, laudatus etiam fortasse à quibusdam. Sit ita sane. In eo enim fortasse erroris nihil, quod ad doctrinam attinet. Nos quidem non de eius fidē in religione (quanquam ea etiam à D. Hieronymo reprehenditur) sed de fidelitate in huius historiæ conuersione loquimur. Sit rectum, quod recte crediderit, atque optarem quidem: sed quod autores summos interpretādo nonnihil deprauauerit, non ita rectum. Si qui sunt, qui illum probarint, qui pauci sunt, aut Græcum exemplar illis non suppetebat, aut si suppetebat, vel non legerunt, vel saltem non intellexerunt, vel tantum fidei tribuere Ruffino, vt Græca perueſtigare minimè opus esse arbitrarentur. At Ecclesiam interea temporis ex hac eius explicatione fructus & vtilitatis percepit plurimum. Non inficior equidem. Et si ex ea, vt est, non parum tulit emolumenti, multo plus, spero, capiet, cum iam tandem verè expressa sit. Vt enim cum quis alicuius illustris viri effugiem colorum varietate non satis eleganter & artificiosè depictam intueatur, in eius memoriam ita reuocatus aliqua iucunditate perfunditur, non tamen ea, quam ex imagine ad viuum expressa hauriret: sic cum Lector Eusebij in scribendo formam & tanquam characterem per Ruffini

conuersionem quasi per transennam aspiciat, fructū capiet illequidem & oblectationem, non tamen eā, quam ex autoris sententia & fideliter & Latinè satis explanata posset reuera colligere. Quòd si D. Hieronymi labores, quos in hac ipsa historia vertenda collocauerit (eam enim suæ linguæ hominibus, hoc est Latinis, expressam de Græcis dedisse affirmat) ad nos deuenissent, & profectò Ruffini cōuersio in tenebris neglecta iacuisset: & ego istam meā qualemcunq; operā non aliquādo suscepissem. Verū cū illud neutiquā nobis cōtigerit, vt cuius scripta admiramur, eius dē præclaræ istius historiæ interpretationē assequeremur, opus hoc & mihi ad explicādum nō incommodū, & alijs ad legendum non iniucundū existimaui, modò ita Latinū facerē, vt tū authoris sensum & sententiā verè exprimerē, tū dicēdi formā & numeros ita imitatione adūbrarē, quo vel ijsdē, vel non valde disparibus tota astringeretur oratio. Dolebā certè & vehementer angebar, cū videre tam illustrē historiā (de qua paulò post dicā equidem vberius) ita conuersam, vt vix satis Latinè, ita prope immutatā, vt non Eusebiū, sed Ruffinū eius autorem meritissimo diceres. Sicut enim Themistij paraphrasim, quā in libros aliquot Aristotelis, quos de Natura & opertarum rerum patefactione pertexuit, literis perclarè mādauit, nō Aristotelis opus, sed Themistij appellamus: sic Ruffini siue cōuersionē siue paraphrasim dicere placet, quam in Eusebium edidit, nō Eusebij nomine sed Ruffini iure inscribi deberet. Sed quid paraphrasim dixi, cum sit eius proprium, vt quod breuiter dictū sit, pluribus aperiatur, & quod obscurè, paulò explanatius. Sed ab eo quē dico, nō breuitas vbertate dicēdi & copia, nō obscuritas orationis lumine patefit, sed quę pluribus ab Eusebio exposita, ab isto in pauca cōferuntur, quę scripta ab illo aliquanto obscurius, ab hoc prorsus omittū tur. Dictum est propè incredibile, quot ne dicā verba (de quibus nō ita laborandū) sed integræ sententiæ, integræ paginæ, integræ orationes, integræ epistolæ, integri prope libri prætermissi sunt. Dimidiatū octauū, & Decimum pene integrum nō omnino attigit. Duos tamē libros adiecit de suo, quibus si Socrati credamus, nō tātū fidei adiūgendum est. Sit tamē illa cōmendatio tributa Ruffino, quā aliquis

æquus

æquus rerum æstimator ei tribuendâ putarit. Quod rectè egerit, ei laudi detur: quòd secus, ne à me quidem vertatur vitio. Sicut alios laudare (modò illud commeruerint) per mihi gratũ semper videri solet, sic quenquã aliquãdo in reprehẽsionem vocare multum planè attulit molestiæ. Odi Archilochũ, quem Pindarus ait se vidisse propter effusam linguæ intemperantiam, & odium petulans, quo in tumuit, in graui egestate versari. Iuuat & laudatos laudare plurimum, & vitiosos redarguere sine acerbitate. Illud etiam à Platone didici, deum indignè & grauiter ferre, cũ quis ei similem, hoc est virtute & pietate præstantem vituperet, aut laudet contrarium. Sit igitur ita à me de Rufino dictum, vt neque vera laus, si quid ille dignum egerit, ei detracta, neque falsa reprehensio, si nullam commeruerit, afficta omnino esse videatur. Authores verò Socratem, Theodoritũ, & Sozomenum, simul cum Euagrio latinos etiam dedimus. Nam quid est in quo maiore cum fructu quisquam tempus suum, studium, & diligẽtiam ponere possit his præsertim temporibus, cùm tot sectæ, tot schismata in varijs locis oberrantia, veram euangelij lucem obscurare, vèros Dei cultus adulterare, tranquillã ecclesiæ concordiam disturbare, superstitionis cæcitatẽ defendere, errorum peruersitatẽ propugnare assiduè pro viribus moliantur? Quæ cum ita sint, nihil est extra ipsam sacrosanctã scripturam, quod aut ecclesiæ plus afferat adiumenti, aut magis ad pacem conciliandam faciat, quàm eius generis monumenta, quæ veterem ecclesiæ formam, veteres ritus & consuetudines, veterum patrum res gestas perspicuè ante oculos cuiusque proponant. Quid præclarius quàm ipsa Christianæ ecclesiæ quasi incunabula peruidere, in quibus producta à Christo, eius verbo ab Apostolis nutrita, suisq; progressionibus vsa, pedetentim creuit, venitque ad summum? Quid ad veram pietatẽ aptius, quàm illa tempora exquisitè intueri, in quibus Hegesippus ecclesiam castam & incorruptam virginẽm fuisse memorat, quãdo nec anilis superstitiõis inuolucris obtecta, nec peruersæ doctrinæ tabe contaminata fuit? In quibus explicandis cum Eusebius tam integrè versatus sit, vt rerum veritatem accuratissimè indaget, tam studiosè labo-

ret, vt nulla veterũ testimonia prętereat, q̃ ad fidẽ faciendã aliquid posint apportare subsidij, nemo est, mea quidem sententia, qui non & eius authoritatem in vero disquirendo libenter audire, & quo rectius conuersus sit, eo lubentiore animo amplexari voluerit. In quo de Græcis exprimendo & sententiæ veritatem assequi, & orationis elegãtiam sequi sedulo enitebar. Illud me præstitisse propè audeo dicere, hoc saltẽ adumbrasse. In vtrisque equidem elaboraui plurimum: sed quid effecerim aliorũ sit iudiciũ. Oratio vti spero, latina est, & satis perspicua. Et cum in alio genere dictionis perspicuitas magnã laudẽ mereatur, in historia & rerum gestarũ narratione planè maximã. Mihi in conuertendis Græcis acié mentis acrius defigẽti quatuor potissimum videntur requiri, vera sensus sententiæq; explicatio, latinitas, numerus, & ea, quam dixi, sermonis perspicuitas. Primũ ad fidem, secundũ ad delectationem, tertium ad aurium iudicium, quartũ ad intelligentiã solet accómodari. Quis enim credet, si suspecta sit sententia? quis voluptatem in legẽdo capiet, si sermo rudis & impolitus videatur? cuius aures non fastidient, si hians & incõdita sit oratio, quem non deterrebit, si obscura & tanquã circumfusa tenebris appareat? Ac tametsi ista in ipsorum oratorum & poetarũ libris vertendis, qui de studijs humanitatis & politiore literatura scripserũt, sint summè & vtilia & necessaria, tamen in sanctorũ & apostolicorum virorum monumentis exprimendis, quæ sunt ab illis de religione nostra tradita, & necessitatis nõ minus, & multo plus vtilitatis habere meritò existimari debent. Quãuis enim in sacris literis interpretandis ordo verborũ retinẽdus sit vt ait D. Hieronymus, quia mysteriũ est, tamen in aliorũ Græcorũ interpretatione, eodem authore Ciceronẽ & citante, & imitante, non verbũ è verbo, sed sensus de sensu exprimendus. Collocatio enim & cõstructio verborũ, vel quæ apud Græcos est, si eodẽ ordine Latine reddatur, Latinorũ aures maximè offendit, vel quæ apud Latinos est, si eadẽ serie Græcè vertatur, Græcos magna afficiet molestia. Demus hoc in loco eundẽ testẽ D. Hiero. Homerũ inquit, ad verbũ aliquis exprimat: plus aliquid dicam: eundẽ sua in lingua prosæ verbis interpretetur: videbis ordinem

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

dinem ridiculũ,& poetam eloquentiſsimũ vix loquẽtem. Hæc author ille ad Paminachiũ. Quẽ cõſtat Ciceronem in hac re diligẽter imitatũ. Nos ergo vtrũq; liberè audeamus imitari: nõ eſt enim quòd maiores requiramus authores. In quibus tũ verborũ elegantia, ſententiarũ grauitatẽ magnopere cõmendat, tum perſpicua in dicendo facilitas ſub cuiuſque intelligentiam ſuauiter & cũ ſenſu quodam iucunditatis cadit, numeri deniq; & circunſcriptus orationis ambitus permirã auribus adfert oblectationẽ. At illud multis frequens in ore & ſermone eſt, & à quibuſdam etiã ſcriptis proditũ, eos, qui vel in ſacris literis vel in ſanctorum ſcriptis explicandis, piè verſari velint, de diſerto ſermone nõ multũ laborare debere, ne oſtẽtata potius eloquentia, quàm veritas quæſita videatur. Eloquentiã enim nõ adeò conſentaneam Dei eloquijs eſſe arbitrantur. His hoc in loco, licet fortaſſe ab eo quod inſtituimus, paululũ digredi iudicemur, paucis reſpondere conſiliũ eſt. Recte ſane quòd in tali cauſa oſtentationẽ tollũt, quòd eloquẽtiã minùs cõſideratè. Eloquẽtia enim nõ eſt illa inanis & prope puerilis verborũ volubilitas, q̃ ſæpe in populo inſoléter ſe venditat, ſed diſertè & copioſe loquens ſapientia, quæ in prudentũ animos cũ ſuauitate illabitur. Tolle enim ſapientiã, eloquentiæ ſequetur interitus. Quo enim quis prudẽtius, & grauius loquutus fuerit, eo præclarius eloquentię ſpecimen, modò ſermo pur⁹ vnà acceſſerit, cui que dare videbitur. Atq; ſi verũ fateri volumus, ſapiẽtia illa, quam tractet & in qua politè explicanda verſetur eloquẽtia, nõ eſt alia, quàm quæ à Salomone pulchrè deſcripta ſit: quæ non in iuſticia ſed in cõſilio habitet, quæ nõ ignaris, ſed eruditis interſit cogitationibus. Et ſicut hæc ſapientia Deum verè colẽtium propria eſt: ſic eloquentia illa, de qua nos loquimur, ad eoſdem pertinere exiſtimamus. Ac quemadmodum olim Cicero in oratore perfecto informando, perfectæ eloquentiæ ſpeciẽ animo effingere conabatur: ita nos & ſapientiam, quæ ſumma eſt, iſto loco intelligimus, & eloquentiam, quæ eam ampliſsima laude exornet, liberè prædicamus. Illa eſt quæ mentes hominis vera ſciẽtia, & ſalubrib⁹ præceptis præclarè imbuat, hæc q̃ os ad prudenter & appoſitè loquendum diſertè inſtruat.

Et quanquam sermonis sublimitas à Paulo reprehenditur, non tamen eo animo vt eloquentiam, cuius ipse teste Hieronymo neutiquam expers fuit, è medio tolleret, sed quò fiduciam eam, quâ in ea sapientes Græci oratores, cũ aliquid populo persuadere vellent, locare consueuerunt, penitus reprimeret, vt non homines deinceps sui diserti sermonis elegãtia freti, sed Dei virtute infideles ad Christum attrahere laborarent. Quòd si eloquẽtiæ victoria tribueretur, crucis Christi ita deleretur triumphus. Summittat se ergo eloquentia, quò crucis illustretur gloria. Est planè ancilla, quæ virtutis Christi veluti magistræ suæ, nutum debet obseruare. non vendicet sibi quod posset, sed impertiat ei vnde acceperit. Inseruiat magistræ suæ honori, vnde omnis honos efflorescit. Det operam aliorum commodis, ne si sua quærat, videatur incommoda. Crucis Christi gloriam semper amplificet, contemnat suam. Virtutem Christi dicendo adaugeat, quo ipsa cum dicat, non careat viribus. Sit Christi vis, quæ vincat, sit eloquentia, quæ eandem explicet. Illa præsit & imperet, hæc sit semper parata ad obsequendum. Hoc pacto neque crux Christi sua vacabit gloria, neque eloquentia in vllam incurret reprehensionem. Hanc rem pulchrè Moyses & Aaron videtur representare. In altero dei vis, in altero eloquentia elucebat. Cum enim Moyses dei legationem ad populum Israeliticum obiturus esset, dixit non sum eloquens ab heri & nudius tertius. At paulò pòst respõdit dominus: Aarõ frater tuus Leuites, scio quod eloquẽs sit: In quo Augustinus principatum in Moyse, in Aarone ministerium notat. In Moyse Dei virtutem, in Aarone sermonem disertum facilè licet animaduertere. Deus ergo voluit vtrũque simul populum adire, vt alter ad præscribẽdum quid ageretur, alter ad idem docendum commonendumque se accommodaret. Nos ergo Moysi Aaronem adiungamus, eloquentiã cum dei potentia sociemus, & neque hæc suo quasi ore priuetur ad eloquendum, neque illa suis sólum nitatur viribus ad persuadẽdum. Quis Dauide ornatior, quis in dicendi varietate vberior, cuius rei testis Psalmorum liber, qui vt numeris est apte modificatus, sic & verbis sententijsque in Hebræo cumulatè disertus. Esaiam

præte-

prætere1 eloquentia plurimum valuiſte vel vno Hierony mi teſtimonio cognoſcimus. Sic enim de illo memorat. Sciendũ de Iſaia, quod in ſermone ſuo diſertus ſit, quippe vir nobilis & vrbanæ eloquentiæ: nec habens quicquã in eloquio ruſticitatis admixtum. Quantus porro Augu ſtinus ſit eloquentiæ patronus ex libro ad Creſcouiũ ſcripto ſatis conſtat: quanta illius flagrarit cupiditate, audi illum ipſum in eodem libro ſic loquentem. Vtinam eloquentia mihi ad explicanda ea, quæ ſentio, pro deſiderio proueniſſet. Quantam verò habuerit, eius ſcripta paſſim declarant, quantam optarit, hæc breuis oſtendit ſententia. Quibus quæſo illecebris idem author ad fidem alliciebatur? nonne eloquentia Ambroſij & ſingulari ſermonis ſuauitate? certè vel maximè. Quis huius rei teſtis eſt? idem ipſe qui ad fidem adductus eſt. Sed Hieronymũ iterum de græcis trãsferendis ad Theophilum ſic ſcribentẽ audiamus. Iudico, inquit, tuæ benignitati magnũ me laborem ſuſtinuiſſe in trãſlatione eius (librũ intelligit Theophili Græcè ab eo ſcriptum) vt omnes ſententias pari venuſtate transferrem, & Græcæ eloquẽtiæ Latinum aliqua ex parte reſponderet eloquium. Quare vt Hieronymus in ſcribendo plurimum ſemper eloquentiæ adhibuit, ſic in Græcis vertendis vt idem efficeret, maximè eſt ab eo laboratũ. At in alijs Græcis ſcriptoribus limatè & concinnè interpretandis, qui vel de moribus & vita, vel de occulta & abdita naturæ ſciẽtia, vel de dicendi faculate, vel de alio quouis doctrinæ genere præcepta tradiderunt, ſi quis operam nauet, iſti eloquentiæ vituperatores non videntur ægrè & grauiter ferre: ſed ſi literas ſacras eloquentia exornare, vel authores in eaſdẽ cõmentãtes ſcito ſermone & nitido vertere contendat, vehementer conqueri & vociferari non deſinunt. Quid quæſo? an non ſacris primæ deferendæ? an non eloquentia donum Dei? quorſum ergo referenda? ad hominis gloriam; quæ ficta eſt, & cito decidit, an ad Dei laudem, quæ vera eſt, & altas radices agit? Dei ne munera abutenda ad noſtram inanitatem, an ad eius decus, qui gratuitò ea largitus ſit accõmodanda? Quis os fabricatus eſt ad loquendum. Qui ſolertẽ indolem animis inſeuit ad prudenter loquendum? nonne do-

minus? os ergo dominum voce collaudet: eloquetia eius gloriã verè adaugere ſtudeat: Neq; ſibi vẽdicet quod ſuum non ſit: ſed Dei virtuti tribuat, à quo non ſit alienum. Verùm illis qui eloquentia Chriſtianę fidei volumina priuare nitũtur, idẽ plane vſuuenit, quod his, ſi qui ſunt, qui optimè promerẽtes, peſsimo apparatu veſtiri, vel qui veſtiũ largitorẽ ſordido pallio indui voluit. Quod ſi alijs, qui eum ignorant, decorum ſit perpolitè loqui, ne putetur illis parum conſentaneum, qui eum profitentur, & diſertè dicere, & illi eiuſdem authori gratias ſedulo agere. Quid de veteũ Græcorum ſcriptis ſtatuemus, qui & acutè ad veritatis diſquiſitionem, & copioſe ad mentes hominis flectendas ſacra dei eloquia explicauerint, nemo enim opinor eſt adeo à ratione auerſus, qui non illis ſummam eloquentiam tribuat. Quis enim Chryſoſtomo vel verbis diſertior, vel crebrior ſententijs, vel numeris & tota orationis circunſcriptione iunctior? Aureum flumen Ariſtotelem olim fudiſſe dixit Tullius, nos verò Chryſoſtomum ex aureo ore aureũ & diuinum orationis flumen fundere meritò dicamus. Cuius verba adeo propria, leniterq; fluentia, vt nihil nitidius dulciuſve: cuius ſententiæ adeo ſapientes, vt diuinitus ad eum delatæ, nõ humana indole inuentæ videantur: cuius ſtructura verborũ ſic concluſa, vt non longo anfractu, qui parit obſcuritatem, ſed ambitu circunſcriptè terminato incedat. Nihil in eo quod non præſtantis eloquentiæ tanquam effigiem repræſentet. Quod ſi ita aliena lingua loqueretur, vt loquitur ſua, (quod vel vix, imo ne vix quidem fieri poteſt) tum vt iam paucis, ita tum pleriſque omnibus eius deſerta oratio excitaret admirationem. Quis Baſilio magno in polienda oratione exquiſitior, in amplificãda vberior, in toto dicendi artificio limatior. Cum deterret à vitijs, nemo cõmotior, cũ ad virtutẽ incitet, nemo ardentior, cum res ob oculos ponat, nemo vt ita dicam, pictior. In eo & nerui ſunt ad conuincendum, & mira ad deliniendum ſuauitas. In quanq; partẽ orationẽ, ita facile torquet, vt in rebus grauioribus altius in dicẽdo ſe tollat & incitati⁹ feratur, in tenuioribus leniter & placidè fluat, & nõnihil de

conten-

cõtentione remittat. Quem sane Erasmus nõ veritus est Christianum Demosthenem appellare. Quid Gregorium Nazianzenum hoc loco commemorem? qui aliquãdo pungit acutius, qui orationem arctius colligat. Quem in oratione soluta Thucydidis imitatorem, in carmine Homeri æmulum rectissime dixeris. Nam in oratione breuis est, compressus est, & peracutus est. Verborum numerum (sic Tullius de Thucydide) sententiarum numero consequitur. Non vagum in eo orationis genus, sed constrictum numeris, non longius excurrens, sed breui circuitu definitum apparet. Carmen plenum, & grande fundit, sententijs Christi locuples, verbis Homeri disertum.

Quare siue solutum orationis genus & liberum, siue (vt poetarum mos est) numerus paulò astrictius sequitur, semper magnus, semper in dicendo excellens videtur. Nec hic noster Eusebius in postremis est, qui res narrat ornatè, grauiter, & verbis ad id quod agitur accommodatis. Sed de eo proprius est mihi differendi relictus locus. Et licet non pauci alij inter Græcos sint, quorum exempla huic caussæ nonnihil & luminis & firmitatis adferre possint, sit tamen orationi terminatus modus. Vnum & alterum iam ex Latinis adiungamus. Primum Hieronymum ponamus in medio: cuius tanta fuit in scribendo facultas, vt omnes prope eloquentiæ numeros expleuerit. Quando in aciem cum hæreticis prodit, nemo pugnacior, aut qui plus habet lacertorum: quando respondet obtrectatoribus, nemo feruidior, nemo acrior: quando res gestas narrat, nemo elegantior: quando funebrem orationem instituit, nemo ad consolandum aptior, ad laudandum copiosior: quando familiariter cum amicis & necessarijs per literas colloquitur, nemo suauior, nemo comptior. Mirum est videre, quo pacto in tota oratione paria paribus, contraria relata contrarijs, iam verba duplicata, iam iterata, iam breuiter commutata, sententias perpulchrè illuminent. Aut igitur pellatur Hieronymus, aut laudetur à Christianis eloquentia: ita tamen vt inde nos non nobisipsis falsas gloriæ vmbras, quæ dere-

pente euaneſcũt,aucupati, ſed ad eccleſiæ exædificationẽ, & ad veram Dei gloriam,cui omnis honos decuſque impertiendum eſt,eam perpetuò retuliſſe videamur. Huc accedat magnum illud & illuſtre eccleſiæ columen Auguſtinus:quo certe nemo vnquam vel in dimicatione ſuſcepta cum hæreticis neruoſior,vel ad eorum argutias eliciendas quibus oculos ſimplicium perſtringunt perſpicacior. Cũ eos feriat, ictus non reſilit irritus: cum telum in illum ſit coniectum, facilè repellit, & non raro in aduerſariorum caput retorquet. Nonnunquam ita fulminat,vt eos inſtar tonãtis Iouis perterrefaciat:aliquãdo cernimus tanquã haſtis prolixioris & longius perpetuatæ oratiõis, ſæpè comi nus quaſi gladijs ſpinoſæ & acutæ in diſceptãdo ſubtilitatis dimicat. Quis quæſo videtur,cũ in myſteriorũ adytis aperiẽdis verſatur? quàm admirabilis,cum allegorias ſcriptis perſequitur? quàm argutus in ſubtilium quæſtionũ ſolutionibus? quàm in ſcripturis explicandis diuinus? quàm diſertus in omnibus, quàm in nulla re incõcinnus. Loquitur vt vult,exprimit quę vult. Sẽtentijs refertus maximè, quas breuibus numeris ſub aurium menſuram aptè cadentibus artificioſè deuincit. De cuius eloquentia ſatis ornatè dicere,eloquentia opus eſt vel maxima. Sit igitur tandem iſtud cuique perſuaſum, & veteres in ſcripturarũ fontibus patefaciendis eloquentia vſos, & nos poſſe eadem vti,modò ad eum finem ſemper referatur. Hoc porro cogitemus, ſi Græci ſcriptores in ſcribendo eloquentiæ plurimum (vt ſupra docuimus) oſtenderint,nos in iiſdem vertendis pro viribus contendere debere,vt lumen orationis, quod in illis eſt, quàm minimè obſcuretur. Si illi ſua lingua diſerti, noſtri ſermonis imperitia non ſcitè loqui, imo vix loqui omnino videantur, quis eſt qui non noſtram inſcitiã vel maximè improbarit, & impolito ſermone deterritus,ſe ab illis legendis penitus continuerit? Ac neminem fugit planè illud Ciceronis, lectionem ſine delectatione negligendam eſſe: & cum quid vel literis impolitè prodatur, vel vertatur impolitius, quis eſt, quem non à legendo abſterreat? In ſentẽtijs, fateor, plurimum, in verbis etiam aliquid percipitur oblectationis. Et cum in his libris aut ad rectam vitæ rationem incitemur, aut

à vitioſa

à vitiosa & corrupta deterreamur, toto pectore & omnibus vngulis, vt dicitur, laborandum est, vt ad eos accuratè per legendos tanquam lenocinijs quibusdam orationis vel maxime attrahamur, cumque natura nostra procliuius labatur ad vitia, ad virtutem autem inuitius rapiatur, non ipso fructu solum ex crebra optimorũ lectione percepto, sed etiam quibusdam quasi eloquentiæ inuitamentis necessariò allici debet, vt tum lubentius eiusmodi scripta euoluat, tum assidua commentatione memoriæ mandet attentius. Vtinam nonnullis qui scriptores ecclesiasticos de Græcis conuerterunt, istud aut in mentem veniisset ad diligenter cogitandum, aut studio, labore & vigilijs ab eisdem opera data fuisset ad accuratè perficiendum: tum profecto nec eloquentissimi authores adeo loquerentur inconcinnè & inconditè, nec lectores, vel quorum stomachus est aliquanto fastidiosior, impolitiore sermone, vel quorum mens est paulo imperitior, obscuriore interpretatione penitus abalienarentur. Si res quæ antea à me positæ sunt, in explicando seruarentur, nec fastidiosum indiserta oratio, nec obscuritas animum paulo rudiorem à legendo repelleret. Sed spes est in hac quasi feraci ætate, quę tot viros literatissimos extulit, si quę authorum ecclesiasti corum monumenta aut indiligentius præ inertia, aut inelegantius expressa sunt, fore vt vel industria accuratius corrigantur, vel noua interpretatione deinceps latinius & purius explanentur. Redeat in memoriam illud Isocratis. Videmus, inquit, tum artium, tum aliarũ rerum omniũ incrementa non per eos facta esse, qui illis quę de ijsdem inuenta iam & constituta sunt; acquiescant, sed per illos potius, qui si quid in eis parum recte se habet, aut corrigendo in integrum restituere, aut commutando politius & perfectius efficere aggrediantur. Quocirca quisque studiorum suorum labores huc conferat, vt si quid in alijs siue præceptiones tradendo, siue optimos authores vertendo peccatũ sit, illud quoad eius fieri potest, & maxima diligentia emendet, & minima cum reprehensione superiorum præstare nitatur. Sit leuis animi in alios moderatio, sit nulla omnino ostentatio sui. Et quod ad eloquentiam attinet, hoc cuiusque animo firmè semper insideat ad

obſeruandum, vt ſiue eam in ſcriptorum eccleſiaſt. monumentis aſſatim reperiat, ſiue ipſe aliqua ex parte aut in eiſdem interpretandis, aut in commentarijs in eoſdē texēdis, aut denique in alio quouis ſcribendi genere orationis florē conſectari moliatur, ne ſe ea re omnino efferat, ne quicq; ſibi arroget, ſed det gloriam Deo: & ſi fortè inanis & popularis rumoris ſtimulo aliquando pungatur, ne tali leuitati ſuccumbat, ſed tum eius breuitatem ponat ante oculos, tum eandem quaſi vmbram citò in nihilum interituram exiſtimet. In Domino perpetuò glorietur, hancque materiam & tanquam ſegetem veræ gloriæ putet, vt caput noſtrum præclaris ſemper decoretur præconijs, & ſi quid in mēbris vera laude & prædicatione dignum ſit, illud vniuerſum inde deriuatum ingenuè confiteatur. Sit igitur iſto modo illis breuiter reſponſum, qui eloquentiam ſtudent eis adimere, qui vel ſacroſanctas ſcripturas non inſcitè explanādo aperire, vel Græcos authores de religione prophana editos politè & eleganter Latino ſermone exprimere conātur. Neq; iſta ea mente à me dicta ſunt, quod mihi magnum aliquod in hoc genere arrogem (imò ne minimum quidem aſſumo) neque quid ipſe poſsim hic diſcepto, ſed quid in alijs optarem, perſpicuè oſtendere laboro. In omni negocij tractatione, optimum quidem conandum, præſtandū verò quod vires ferant. Atque in Euſebio vertendo illud mihi propoſui ad imitandum, quod in tali opera optimum videatur, ad perficiendum autem, quod tenuis ingenij & doctrinæ meæ vis pateretur. Vtinam facultas in agendo, voluntati in cupiendo reſpondiſſet: tum profectò nec Euſebio interpres ſatis diſertus, nec hanc hiſtoriam legentibus delectatio vlla ex parte defuiſſet. Sed fortaſſe (vt Leo loquitur apud Thucydidem) maiora ſperabam, quàm vires facilè tulerint, ſed minora certe quàm voluntas. Sed vt vt res ſit, primū quiſq; hiſtoriam perlegat, deinde de opera mea ſic ferat ſententiam, vt non calumnia ſine æquitate, quæ à bonis viris alieniſsima eſt, ſed æquitas potius cum beneuolētia in iudicando apparuiſſe videatur. Hiſtoria talis eſt, vt quemque Chriſtianum maxima in legendo voluptate capiat: quam quo ſæpius euoluas, hoc fructum inde feres vberiorem. Et cum in alijs hiſtorijs legendis, quæ facta illuſtrium virorum à

fide no-

fide nostra abhorrentium continent, non parum vtilitatis capi solet : in hac planè quæ & plus veritatis ad fidem, & clariora exempla ad virtutem complectitur, sine dubio multo plus emolumenti colligetur. In illis enim si quod facinus narretur memorabile, illud aut gloriæ causſa, quæ vmbratilis est, susceptum, aut vlciscendæ iniuriæ, quæ condonari debuisset, aut patriæ, quæ aliquanto plus habet momenti : in hac non res gestæ dicuntur popularis famæ venandæ gratia, sed veræ gloriæ conciliandæ, non vindictæ studio, sed Christi amore, non patriæ huius caducæ defensione, sed cœlestis Hierusalem adeptione. In illis si quid rectè succedat, fortunæ multum, militum viribus & armis nonnihil tribui solet : in hac fortunæ nihil, militum turbæ tantùm assignatur. Hic arma Dei valent, vt lorica fidei & charitatis, quarum altera Christi miles nititur, altera incenditur ad pugnam : spes etiam quæ est galea salutis, hic plurimum potest : qua quidem indutus summa cum alacritate quisque in aciem prodit, certus de præmio si vincat, certus se victurum si in fide perseueret. Accedit gladius spiritus, quod est verbum Dei : isto se firmè muniat licet, isto aduersarium feriat. Quibus armis septus, nemo est quem formidet ; nullum periculum, quod extimescat, Duce Christo, sub cuius vexillo militat. His olim sancti Dei martyres confisi, pro Ecclesia matre fortiter dimicarunt, pro veritatis propugnatione vitam lubenter profuderunt. Horum prælia, horum trophæa in hoc libro contuere. Si cupias verè rem militarem discere, ista obuersentur animo, hinc discas licet. Siue acies contra mundum, carnem & diabolum instruenda est, siue talium hostium insidiæ præuertendæ, siue armorum ratio cognoscenda, siue ducis prouidentia, siue militum animi spectandi, hinc exempla præstantissima capi possunt. Fac te iam ab hostibus obsessum : fortitudine & potentia Dei ad exemplum Athletæ Christi obtectus, audacter egredere, aciem instrue non hominum viribus, sed patientia fretus. Si modum prælij ignores, ponito ante oculos Polycarpum aut Ignatiũ : quorum alreri cum ignis incẽdio, alteri cũ bestijs

acerrima

acérrima dimicatio fuit: de Duce nõ est dubitandum: præsto est in discrimine viris & animum exuscitat, hortatur ad tolerantiam, in afflictione solatium dat. Si hostium insidiæ terrorem inijciant, sit in promptu oratio: sic istos olim factitasse hinc facile intelliges: hac & auxilium à duce impetrabis, & hostium repentinos impetus facilè præcauebis. Sis hilaris in prælio, tanquam qui auidè coronam appetat. Sis constans in fide, qua triumphum glorioſum tibi suppeditabit. Et licet præceptiones in hoc dimicandi genere nonnihil animum erudiant, exempla tamen Christi militum, qui ante tam viriliter hostes prostrarunt, multo magis mentis robur confirmare videntur. Cum persecutionis tempestas ingruat, quid vtilius, quàm eorum res gestas memoria tenere, qui nobilitatis splendorem, qui diuitiarum affluentiam, qui multitudinem amicorũ, qui vires, qui pulchritudinem, qui vitam denique ipsam magno & excelso animo cõtempserunt, quò Christo obsequium præstarent, quò eius gloriam verè adaugerent. Nemo liberius ad conuiuium, quàm illi ad mortem properabant: nemo incitatius ad iucundissimas voluptates ferebatur, quàm illi ad asperrimos tormentorum cruciatus: nemo cupidius ad grata spectacula vnquam se conferebat, quàm illi ad acerba martyria. Et merito quidẽ. Nam non trophæa caduca, sed perpetuò duratura sperarunt: non prima quæ tempus absumit, sed quæ in omne æuum incorrupta manent. Si etiam veritas Christi ab hostibus grauiter oppugnata sit, quid commodius quàm eorum exempla intueri, qui nec precibus, nec minis, nec supplicio ab eius patrocinio abduci potuerunt? Cum hæretici falsorum errorum tela in Ecclesiam conijciebant, se interposuerunt: si qui percussi vulnera obligarunt, si qui perterrefacti, Christi verbo confirmarũt. Nihil erroris alicubi serpepat, quod non aut disceptando coram, aut scriptorum monumentis penitus compresserint. Lubet sollicitam de Ecclesia susceptam curam animaduertere, huc specta, huc oculos conuerte. Non luporum tanta fuit vnquam auiditas ad gregem Christi dilaniandum, quanta pastorum prouidorum attentio ad firmè protegendum. Hinc discepræterea veterum sanctorum in populo docendo sedulitatem, ardés in sacris literis studium collocatum, in corporis

castigatione laborē, in animo virtute & pietate informando diligentiam. Si placet virtutis cuiusque generis quasi mercaturam adire, huc te recipe, vbi non præcepta solùm, quæ te doceant, sed egregia exempla, quæ ipse imiteris, perspicuè proponuntur. Si ecclesiæ veteris ritus & cæremoniæ alicui obscuræ sunt, si veterum Episcoporum authoritas, si sacerdotij vniuersi dignitas incognita, huc suam cogitationem referat, hic verè peruideat. Hic, vt supra docui, Ecclesiæ fundamenta à Christo iacta, instituta ab Apostolis tradita, à successoribus illorum obseruata ad trecentos annos & amplius perdiscat. Verū huius operis cōmoda quisquam multo melius perlegendo, quàm ego summatim recensendo potest intelligere. Quare sint ista in præsentia satis. Authoris laudem in hoc libro texēdo ex D. Hieronymi testimonio breuiter antea intelleximus. Est sane verbis paulo quidem grandior: rerum verò explicator prudens & grauis: fidelis inuestigator antiquitatis. Vir in omni doctrinæ genere perquam eruditus. Quod quidem vel vnus liber de præparatione euangelica ab eo scriptus satis declarat. Siue res narret, eximius est, siue peroret, disertus, siue describat, argutus, siue laudet, multiplex & varius, in ordine temporum obseruando exquisitus, in successione notanda diligens. Cum in martyrijs sanctorū oratione persequēdis se ponat, idem planè de eo non inscitè dici potest, quod olim Tullius de Thucydide. In illis incitatior fertur, & de bellicis rebus sanctorum martyrum, canit quodammodo bellicum. res ita ab eo verbis exprimuntur, vt non demonstrari sed geri, & ante oculos statui videantur. Cum tyrannorum Christi athletas persequentium crudelitatem explicet, sic oratione omnia depingit, vt maleficorum exitus pulchrè eluceat, quò cæteri ad talem immanitatem postea fiant tardiores. Quòd si quæ in hac historia occurrant, quæ cuiquam vel leuia & exigui momēti, vel minus verisimilia appareant, in illis facilè ipse se expedit, dum authores citat, vnde eadem deprompserit. Sed ei qui quæque velit consyderatè expendere, non sine graui aliqua caussa ab eo in historiam illigata videbuntur. Si illi rursus obijciatur, quod in Arrianam sectam paulo magis propenderet, nostra haud sanè interest: sed dolemus maximè, quod vlla ex parte ab

Ecclesiæ

Ecclesiæ norma desciuerit,& neutiquam in ea re illum defendimus. Verùm quod ad historiam attinet, sic eam texuit,vt D. Hieronymus cum primis approbet, sic veritati adhæsit, vt nihil in illa erroris omnino reperiatur. Quocirca cum tot vtilitates complectatur, quisque se in eius quasi familiaritatem crebra lectione insinuet, vt eo pacto studiosè discat,tum quid in Christiana vita cauēdum,tum quid summo studio ac diligentia semper sequendū. Nihil opportunius in omni vitę institutione quàm & talibus prę ceptis imbui, quæ mentem ritè ad virtutem erudiant,& illorum exempla deligere ad imitandum,qui vniuersum hoc æui spatium piè confecerunt,& supremum vitæ diem tam augustè & sanctè obierunt. Quibus non prolixa ætatis propagatio,quæ grauibus vexabatur molestijs, sed animę à corporis compagibus matura dissolutio perpetuò in optatis erat.

Author negotiorum magnitudine impeditus, nec institutam peroration em attexuit: nec in reliquos Authores præfatus est.

EDOVARDVS GODSALfus Anglus Lectori.

EVsebij de vita Constantini liber quartus à reuerendissimo domino Ioanne Christophorsono Cicestrensi Episcopo è Græco in Latinum conuersus, famulorum negligentia intercidit. Qui amicorum rogatu Latinitate donatus est à Nicolao Carro Nouocastrensi Anglo, Collegij (cui supra scriptus pontifex præerat) Sodali, experientissimo artis medendi doctore, Cantabrigienses academiæ gemma. In quo quidem vertendo tantum præstitit, quantum præstare & potest & solet is, qui non ita paucos annos Græcæ linguæ professor fuit celeberrimus, & Ciceronianorũ facilè Princeps. Tres etiam Sozomeni libros, scilicet septimum, octauum, & nonum (quibus eiusdem historia concluditur) Reuerendissimus varijs, multiplicibusque negotijs obrutus nequaquam attigit. Hos autem Suffridus Petrus Leouardiensis Frisius in Latinum transtulit: cuius industriam interpreti laudem, authori gloriam non exiguam conciliaturum esse spero. Sicubi autem oratio interpretis dicẽdi genus minimè redolere videatur (quod fit sæpissimè) ea certè est quorũdã eruditissimorum virorum: quorum mihi ab illo assignatorũ operæ ac diligentia vsus sum, ad corrigenda absoluendaque ea quæ maximis occupationibus præpeditus inchoata reliquerat.

Antuerpiæ ex Cœnobio B. Michaeli dedicato 15. Calend. Martij Anno Domini 1568.

VITA EVSEBII PAMPHILI
Cæsareæ Palestinæ Episcopi.

EVsebius hic Pamphili, Constantini magni temporibus profluit, & vsque ad filium ipsius Constantinum Cæsareæ Palestinæ episcopatum gessit. Fuit autem in diuinis scripturis plurimum versatus, & pariter cum Pamphilo martyre Diuinæ bibliothecæ inuestigator diligentissimus. Complures libros edidit, in quibus sunt isti:

Demonstrationis Euangelicæ	lib. 20.
De præparatione Euangelica	lib. 15.
Theophaniæ	libri 5.
Historiæ ecclesiasticæ	lib. 10.
De vita Constantini magni	lib. 4.

Chronicorum canonũ omnis generis historiæ, & horum epitome, & de Euangeliorum discrepantia.

In Esaiam Prophetam	lib. 10.
Aduersus Porphyriũ qui iã tũ in Cicilia scribebat	li. 10.
Vt verò alij existimant	lib. 30.
Topicorum	lib. 1.
In defensionem Origenis	lib. 6.
De vita Pamphili	lib. 3.

De martyribus alij commentarij.
Et ad Marinum.
Et in 150. psalmos illustres commentarij.
Itemque alia multa monimenta.

Sub Constantino & Constantio Regibus præcipuè floruit: & propter amicitiam, qua cum Pamphilo illo martyre coniunctissimus erat, eiusdem cognomine dignus existimatus est.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

PRIVILEGIVM

CAROLVS QVINTVS Diuina fauente clementia Romanorum Imperator Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, vtriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Comes Habsburgi, Flandriæ, Tirolis, &c. Notũ facimus tenore præsentium vniuersis. Cum fidelis nobis dilectus Ioannes Christopherson Anglus, Studens in alma Vniuersitate nostra Louanienſi nobis exposuerit, se magno cum labore, industria & cura correxisse, & fideliter ac verè de Græco in Latinum sermonem traduxisse decem libros de Historia Ecclesiastica, & quatuor de vita Constantini, ab Eusebio cognomento Pamphilo compositos, cum duabus Orationibus, altera ab eodem Eusebio, de laudibus Constantini, altera ab ipso Constantino ad Sanctorum Cœtum scriptis. Septem præterea libros Socratis, Quinque Theodoriti, Nouem Sozomeni, & Sex Euagrij de Historia quoque Ecclesiastica conscriptos, vnà cum Epitome Theodori Lectoris de eodem argumento. Eosdemque libros sic vt præmittitur per illum correctos, & in Latinum sermonem conuersos, ac per Honorabilem deuotum, nobis dilectum, Ruardum Tapper Sacræ Theologiæ Professorem, & Decanum Ecclesiæ Collegiatæ Sancti Petri Louanienſis, reuisos & approbatos, in publicum studiosorum vsum ædere decreuisse, vereri autem, ne quod alioqui nõ rarò, præsertim in re literaria accidere solet, vt alij ex alterius incommodo suum comparare commodum studeant, atque alieno labore & industria bene parta, in suum malè conuertãt vsum, huiusmodi opera, & libros, postquam ab eo ædita fuerint, alij temerè imitentur, atque adeo, si quibusuis illa imprimere liberum sit, rursus cum magno Studiosorum incommodo deprauentur, & ipse laboribus, & sumptibus, quos tam in correctione & translatione, quàm in æditione & impressione dictorum librorum sustinuit, defraudetur, cum graui etiã impressoris, qui ea excudenda susceperit iactura. Nobisque propterea humiliter supplicauerit, vt ipsum & lucubratiões suas præ

 fatas ab

fatas ab huiusmodi iniuria vindicare,& priuilegio nostro munire dignaremur. NOS itaq; qui plurimũ illis fauemus,qui sua opera & industria publica studia iuuare contendũt, prędicti Io. Christopherson precibus benignè annuentes, tenore præsentium authoritate nostra Imperiali, & ex certa scientia nostra decernimus, statuimus,& ordinamus,ne quis Calcographus, Bibliopola,Mercator, Institor,aut quicunque alius, cuiuscunque status aut conditionis fuerit, noster & Imperij Sacri subditus, quacunque Imperij & ditionis nostræ fines patent, præfatos libros omnes & singulos coniunctim vel diuisim à præfato Ioanne Christopherson correctos, & in sermonẽ Latinum translatos intra decennium à prima dictorum librorum æditione continuè numerandum,sine ipsius Authoris expressa voluntate imprimere aut imprimi facere, aut aliunde impressos adportare,vendere, distrahere,aut vendi seu distrahi facere,neque venum exponere publicè vel occultè audeat vel præsumat, quatenus gratiam nostram charam habeant,ac præter librorum sic ad æmulationẽ seu imitationem excusorum amissionem, qúos ipsi Ioannes Christopherson,aut ipsius hæredes, eorumve Nuncij seu Procuratores,vbicunque deprehenderint,adiumento Magistratus eius loci accipere,& in vsus suos cõuertere possunt,ac debent penam Decem Marcarum auri puri,pro dimidia Fisco nostro Imperiali,reliqua verò parte ipsi Ioanni Christopherson vel eius hæredibus,toties quoties contra factum fuerit irremissibiliter applicandam,cupiant euitare. Harum testimonio literarum, Sigilli nostri Cæsarei appensione munitarum,Dat. in Oppido nostro Bruxellis Brabantię die decima mensis Maij. Anno Domini Millesimo, Quingẽtesimo, Quinquagesimo tertio. Imperij nostri Trigesimo tertio, & Regnorum nostrorum, Trigesimo octauo.

CAROLVS.

A. Perzenot.

Ad mandatum Cæsareæ & Catholicæ Maiestatis proprium.

Haller.

Simili

SImili Caroli V. Priuilegio cautum est; nẽ quis alius præter D. Ioannem Christophorsonum intra Decennium, à prima dictorũ librorum æditione continuè numerandum, hos de historia Ecclesiastica libros, per omnes suas Belgicas ditiones ac dominia excudere aut excudi procurare, vel alibi excusos distrahere audeat. Si quis contra fecerit, ei confiscatio omnium istiusmodi librorum, & grauis mulcta pecuniaria in pænam constituta est. Vt patet ex duobus diplomatibus, tam Secretioris Concilij, quàm Cancellariæ Brabanticæ sigillis confirmatis. Dat. Bruxellæ. xx. Maij. Anno. M. D. LIII.

Subsig. De Zoete.

Index in Historiam Ecclesiasticã Eusebij Pamphili, & eiusdem libros de vita Constantini Magni: in quo numerus folium, a. primæ paginæ superiorem, b. inferiorem: itemque, c. alterius paginæ superiorem, d. inferiorem partem designat.

A

ABgari regis historia. 18. a. b. eius epistola ad Christum 18. c. eius curatio per Thadæum. 19. d.

Abilius Episcopus Alexandriæ fit. 50. a. moritur. 51. b.

Aborigenes quot Ioui homines immolarint. 351. b.

Abraham iustus ante circuncisionẽ. 9. a. vt Christum viderit. ibidem. b.

Abstinentia primorum Christianorum. 32. a. d

Achillas presbyter Alexandrinus. 165. b.

Adaucus martyr illustris. 188. a.

Adrianꝰ fit Imperator. 65. c. huius Epistola pro Christianis 69. c. moritur. ibidem. d.

Adrianus martyr. 185. d.

Aedesius martyr generosissimus. 176. d. &c.

Aegesippꝰ floret. 68. c. 80. c. q̃dã eius scripta. 80. d. &c. ex Iudæo fit Christianus. 81. c.

Aesculapius cultus à Cilicibus 281. a. vt imposuerit hominibus, ibidem. euertitur iussu Cõstãtini eius delubrum. ibidem. b.

Aesculapius epis. Marcionita. se finit ab ethnicis tã quã pro pietate comburi. 183. c.

Aethiopes à quo primũ didicerint Christum. 22. b.

Africanus quę scripta composuerit. 131. a. vide infra Aphricanus.

Agapius epi. Cæsariẽ. 164. c

Agapius martyr. 177. b.

Agrippa (alij Agrippinus) fit episco. Alexãdriæ. 80. b. moritur. 99. a.

Agrippa rex quid tribuerit scriptis Iosephi. 49. c

Alcibiades immoderatã abstinentiam vt correxerit. 95. b.

Alexander capescit Répub. 127. b. decedit è vita. 130. b

Alexander cũ Narciso præest ecclesiæ Hierosolymitanę. 120. c. d. moritur in carcere. 133. c.

Alexãder fit Rom. Põtifex. 64.

64.d.obijt.65.d.
Alexãder Magnus quot annis vixerit & regnauerit. 226.b. eius luxus & crudelitas. ibidem.
Alexander martyr. 136.c.
Alexander martyr, Cataphrigum. 105.b. eius flagitia. ibid. c.
Alexander Phryx medicus, martyr eximius. 92.c.d.
Alexandrini fæuiũt in Christianos. 135.a.
Alphæus martyr. 173.b.
Ammonariũ virgo, itẽ altera Ammonariũ martyres. 136.c. d. (50.a.
Anacletus succedit Lino.
Ananus ob cædẽ Iacobi priuat̃ sacerdotio sũmo. 37.d.
Anatoli⁹ epi. Laodiciæ. 162. c. eius consiliũ datũ obsessis Alexãdrinis. 162.c. eius scripta. 163. b.
Anianus post Marcũ præest eccleſię Alexãdrinę. 37.d moritur. 50.a.
Anicetus creatur RO. episcopus. 70.d. moritur. 80.b
Animas corporibus extingui, & cum ijsdem in iudicio excitari qui docuerit 133.a.
Anteros fit Rom. Pontifiex, & moritur. 130.c.
Anthimus epi. Nicomediæ, martyr. 169.d. 189.d.
Antinous seruus atriẽsis Adriani. 68. d. quantopere cultus ab Adriano. ibid. & eius metu etiã ab alijs. ibidem.
Antiochia tumultuatur. 282 c. à Constantino is tumultus sedatur. ibi. d.
Antoninus Pius fit Imperator. 69.d. ei⁹ epistola pro Christianis. 71.b. moritur. 72.c.
Antoninus succedit Macrino in Imperio 127.a. obit ibidem b.
Antoninus succedit patri in imperio. 119. a. moritur. 127.a.
Antoninus, cum Zebina & Germano obit martyriũ. 181. b.
Apelles Marcioniſta quid docuerit. 100.c.q̃ scripserit cõtra lib. Moy. 101.b.
Aphricanus q̃ de Christi ge nealogia scripserit. 11.c.d
Apion legatus Alexandrinorũ ad Caiũ, accusat Iudæos. 24. b.
Apollinarius Hierapo. epi. quæ scripta ediderit. 85.b
Apollonia virgo grandæua, martyr insignis. 135.b
Apollo de Christianis quale ediderit oraculũ. 256.c
Apollonius martyr. 107. d. in Senatũ recitat apologiã fidei. ibidem.
Apollonius scribit in Cataphrygas. 104.d.
Apostatæ Christiani q̃ per-

pesi etiã ab ethnicis. 90. d. &c. quidam resipiscũt. 92. a.
Apostoli & eorum discipuli q̃ vitarĩt hęreticos. 72. b.
Apostoli qui vxores habuerint. 58. a.
Apphianus adolescens, martyr clarissimus. 175. a. &c
Appion scripsit in sex dies. 111. b.
Arabianus scriptor. 111. b.
Archelaus fit rex Iudeę 15. b
Ares cum duobus alijs obit martyrium. 182. b.
Aristides scribit Apologiã pro Christianis ad Adrianum. 65. d.
Aristobulus vinctus Romã mittitur. 10. d.
Arius author seditionis in religione. 259. b.
Artemõ negat Christũ Deũ 111. c. eius hæresis quos habeat errores. 112. d.
Asclepiades epis. Antiochenus. 120. d. moritur. 127. b
Aster martyr. 136. d.
Astirius senator laudatur. 150. b.
Attalus martyr egregi⁹. 91. d
Aurelianus præficitur Imperio. 158. c. eius pręclarum contra Paulũ Samosatenum iudicium. 161. b. diuinitus flagellatur. dũ Ecclesiæ persecutionẽ intentat. 161. b. cæditur. 315. b.
Aurelius Verus & Lucius fiunt Imperatores. 72. c.

B

Babylas præficitur ecclesiæ Antiochenæ. 130. d. moritur in vinculis. 133. c.
Bacchyllus epi. Corin. 108. b
Bardesanes vir doctis. q̃ scripserit. 86. b. quos errores habuerit. ibidem. c.
Basilides hæreticus existit. 67. b.
Basilides martyr. 118. a.
Berillus epi. Bostrę q̃ ædidit. 126. d. labitur in hæresim, sed resipiscit. 131. d.
Besas martyr. 136. b.
Biblidis priùs lapsę resipiscẽtia & insigne martyrium. 89. d. 90. a. b.
Blandina martyr insignis. 89. a. 91. c. 93. a.
Blastus hæreticus. 101. c.

C

Caius Tiberij successor, vt afflixerit Iudæos. 24. d. &c.
Calixtus fit Rom. pontifex. 127. b. moritur. ibid.
Candidius q̃ scripta ediderit. 111. b.
Carpocrates hæreticus 67. d
Carus cũ filijs imperat 161. c
Castor Agrippa scribit in Basilidem. 67. c.
Cathedra Iacobi apostoli diutisimè seruata reuerenter. 151. a.
Celadion fit Alexandriæ antistes. 70. c. decedit. 80. b
Cephas à Paulo reprehẽsus quis fuerit. 17. c. Cer-

Cerdo fit epis. Alexandriæ. 51.d. moritur. 64.d.
Cerdon hæreticus quid docuerit. 70.a.b.
Cerinthus hæreticus quid docuerit. 57.a. 55.c.
Chæremon epis. decrepitus cum vxore fugiens, incertum vbi manserit. 137. c.
Christiani à Barbaris humaniter accepti. 257.b.
Christiani diuinitus monentur Hierosolymis excedere. 41.c.
Christiani in Gallijs dirè affligũtur 87.b. quidam deficiunt. 88.c.
Christiani multi à Christo deficiunt. 135. d. multi variis modis in solitudine pereunt. 137.c.
Christiani innumeri sub Diocletiano metu deficiũt à fide. 168.a.
Christiani prædicantur ab ethnicis. 202.a.
Christiani primi apud Alexãdriam vt vixerint. 30.c.
Christiani quando ab ethnicis Imperatoribus humanissimè habiti. 166. a. b. ijs admodũ chari. ibi. b.c quando persecutioné passi. 167.a.b.
christiani vbi primum sic dicti. 23 c.
Christianorũ recens quidẽ nomen, sed antiquissima religio. 8. b. &c.
Christianus quis sit. 8.d.
Christi nomen cui propriè conueniat. 7.b.
Christi nomẽ quàm honorificũ ꝓphetis fuerit. 6. a.
Cur antiquis tẽporibus parũ cognitus fuerit. 4. b.
Christus cur homo factus. 352.a. Cur mortu⁹. 354.d
Christus cur resurrexerit. 355.a.c. (7.d.
Christus qualis sacerdos.
Christus quãdo baptizatus. 15.d. quãdiu ꝑdicarit. 16.a
Christus quando natus, &c. 5.b. 9.d.
Christus vt olim priscis patribus apparuerit. 3. a. b. 4.d. 9.a. (158.c.
Claudius biennio imperat.
Clemens Alexandrinus Pãtæni auditor. 99.d. q̃ cõscripserit. 121. d. epistolã. ad Hebræos probat esse Pauli. 122.c.
Clemens tertius Romanus episcopus. 41.a.
Clemẽs succedit Anacleto Romæ. 50.a. eius ad Corin. epistola. ibi. b. mors. 60.c.
Clemẽs fertur Græcè vertisse epistolã ad Hæb. 62.d. quæ scripta illi falsò tribuantur. ibidem. (49.d.
Cleophas, frater Iosephi.
Clerici qua iam olim gauisi immunitate. 221.a.
Clerus quantus olim Romę 139.b.

Commodus fit Imperator. 99.b.obit. 111.a
Constantinus opprimit Maxentiũ, 202.b. Romã cũctis applaudentibus ingreditur. 203.a. crucis signũ collocat Vrbis loco celeberrimo. ibidem. b. edictum cum Licinio pro Christianis promulgat. ibidem.
Constãtinus & Licinius potestatẽ faciũt cuilibet quẽ velit Dei cultum sectãdi. 218.a.&c. iubent Christianorum ecclesijs possessiones suas restitui. 219.b.
Cõstantinus Cæciliani Carthagi. episcopi causam à Meltiade in cõcilio vult decidi. 219.c. cõuocat iterũ episcopos ad Synodum Arelatẽsem. 220. a. b. q̃ dederit ecclesijs Africæ. ibi. c. vult coerceri hęreticos. ibi. d. clericos iubet esse immunes. 221. a. perimit Licinium. 223. d. quot annis in vita & imperio fuerit. 225. d. quàm auxerit imperiũ. 226. d.
Cõstãtinus puer adhuc versatur in aula tyrãnorum. 228. d. patrẽ habet Constãtiũ. 229. a. corporis & animi dotes 230. c. ĩsidiis appetitus fugit à tyrãnis ad patrẽ. ib. b. ab exercitu augustus salutatur. 231. b diuinitus accipit imperium. ibid. d. barbaros & Britannos domat. 232. a.
Cõstantinus vnius Dei cultũ amplectitur. 232. d. videt crucẽ in cœlo. 233. b. Christus ei apparet mandatq; de crucis signo fabricando. ibi. c. eius crucis descriptio itemq; labari. ibi. c. d. in galea quas literas semper gestarit. ibi. d. crucis signũ semper voluit ferri ante exercitum. 234. a. 244. a. b. percõtat ex Christianis quis deus sit, q̃ ipsi apparuerit. ibi. b
Cõstãtinus fundit acies Maxẽtii. 235. d. ab omnibus mirè amatur & prædicatur. 237. a. q̃ coluerit episcopos. ib. b. largitur multa ecclesijs. ib. c. itẽq; pauperibus. ib. ĩterest episcoporum cõcilio. 238. a. illi Christus sæpè apparet, & hostium insidias aperit. 238. d. & 239. a.
Cõstantinus Liciniũ vincit crucis maximè vexillo, quod milibus. 50. seruandum & gestandũ ante exercitũ dederat. 245. b. c. d. eius in victos misericordia. 247. a. b. cõmissurus prælium ad preces se totũ cõfert. 247. b. leges pro Christianis promulgat. 248. d. Item de religione

gione Christiana. 250. a.
Constantinus vetat ne idolis sacrificetur. 255. a. tépla iubet augeri. ib. b. eius literæ ad Eusebium. ibi. itéq; aliæ eius literæ de cultu deorum. 256. a. &c. finit ethnicos frui pace. 257. d. eius literæ ad Alexandrũ & Ariũ 259. d. signat vultum Cruce. 264. b. se depingi facit cum cruce, &c. ibi. c.
Cõstãtin⁹ Synodũ Niceę vult haberi. 265. c. episcopis vehicula & iumenta præbet. ibid. itemq; cibos in synodo. 266. a. eius oratio ad Synodũ. ibid. b. redigit episcopos in concordiam. 268. a. eos omnes excipit cõuiuio, ibid. c. afficit muneribus. ibi dé. d. scribit ad Ecclesias de Synodo habita. ibi. eius oratio ad Episcopos discessuros. 270. d.
Cõstantinus à cõcilio rursus scribit Aegyptijs adhuc tumultuãtibus. 271. c. téplũ Hierosolimæ eximium cõstruit. 272. a. 273. b, &c. scribit Macario epi. Hierosolymæ. ibid. c. duo alia tépla in Bethleẽ & Mõte oliuarũ ædificat. 276. a. matré suã Helenã & viuã & defunctã vt honorarit. 277. c.
Constãtinus Cõstãtinopoli in honorem martyrũ tépla permulta extruit. 278. a. idolatriã oẽm inde profligat. ibi dé. crucé precioſisimam in ipso palatij aditu collocat ibi. b. c. d. eius literæ ad Macariũ de téplo apud quercũ Mãbre exædificando. 279. a idolorũ tépla & statuas vbique diruit. ibi. d. statuis dæmonum illudit. 280. a.
Constantinus scribit Antiochenis. 283. a. nõ vult infringi canonẽ de non transferendis episcopis. ibi. d. laudat Eusebiũ ob recusatũ Antiochię episcopatum 284. d scribit ad Synodum Antiochenam. 285. a. eius edictũ contra hæreticos. ibidem. d.
Constantinus multos magnis beneficijs & honoribus afficit. 287. d. quartam tributorum partem remittit omnibus. 288. a. iudicijs pecuniarijs conuictos vt sublevarit ibi. b. donat Scythas & Sauromatas ibid. c. d. legatos Barbarorum cum præclaris muneribus ad se missos magnificè donat. 289. a. b.
Constantinus acceptis à Persarum rege muneribus, cum eo fœdus init. 289. b. ei literas scribit. ibidé c. cõmendat illi Christianos Persidis. 290. c. qua effigie, in nummis & picturis voluerit se exprimi. ibid. d. quas præces in palatio dixerit. 291. a dominicum diem & sextam feria n

feriam iussit coli. ibid. b.
Constantinus milites suos quando & vt precari voluerit. 291. c. d. Paschatis festum vt coluerit. 292. a. festos martyrum dies à suis vt obseruari iusserit. ibid. b. legibus cauet, ne à nmoleturidolis, &c. ibidem. c. leges de infœcundis & alias quasdam corrigit. 293. a. nõ vult Christianos Iudæis seruire. ibidem. c.
Constãtinus Episcoporum decreta quanti fecerit. 293. d. quę dona Ecclesijs contulerit. ibid. virgines Deo dicatas vt coluerit. 294. a. eius studiũ & conciones. ibid. attentio ad sacras conciones. 205. a. b. codices describi vult Eusebij cura. 295. d.
Constantinus quo tempore filios suos Cæsares creârit. 296. c. celebrat dedicationem ædis martyrum Hierosolymæ. ibid. d. Synodum Tyri vulthaberi. ibid. eius literę ad eã Synodũ. 297. a. plurimi Episcopi cõfluunt ad templum martyrum Hierosolymæ dedicandũ. ibid. d. quibus donis illud tẽplum ornarit. 298. b. ægrè fert suas laudes. 299. b.
Constantinus distribuit filijs suis imperium. 299. d. per alios & per se optimè eos instituit. ibid. & 300. a. anni ætatis & imperij eius & optima semper valetudo. 300. c. eius nimia humanitate quidã abusi. ibid. d. eius oratio funebris. 301. a.
Constantinus bellũ moturus Persis tabernuculum instar ecclesiæ secũ ductu rus est. 301. c. facit cum Persis pacẽ & fœdus. ibi. d. templum Apostolorum eximiũ extruit. 302. a. baptizatur Nicomedię 303. a. moritur. ibid. d. lugetur ab omnibus. ibid. trãsfertur Constantinopolim, & ab omnibus etiã defunctus mirè honoratur. 304. a. luctus ingens Romæ ob eius mortem. ibidem. d. pro eius anima preces fiunt. 305. b.
Constantinus vbi sepultus. 305. b. eius oratio ad sanctorum cętũ scripta. 306. c. ostendit multorũ deorum falsitatem. 308. c.
Constantinus celebrat nuptias. 299. b. patris sui funus curat. 305. a. quo tẽpore ipse & fratres eius imperatores renuntiati sint. 330. c.
Constãtius Constãtini M. pater. 229. a. est beneuolus erga

ſus erga Chriſtianos. ibi. clementiſsimus in ſubditos, ijſque mirè charus. 229. c. d. magnã pecuniæ vim à ſuis acceptam humaniſsimè mox reſtituit. ibidem. d. &c. admirabili ſimulatione explorat aulicorũ ſuorũ animos, & à Chriſto deficientes à ſe reijcit. 230. b. c. Deum agnoſcit & piè colit. ibidem. d. qualis eius familia fuerit. ibid. eſt ſummus Imperator. 231. a. habet multam ſobolẽ. ibid. b. moriens Conſtantinũ inſtituit regni hæredem. 231. a. eius illuſtres exequiæ. ibid. b.

Conſtantius Chlorus fauet Chriſtianis. 191. a. 195. c. feliciter regnat, & obit. ibid.

Cornelius epiſ. Antiochiæ. 80. c.

Cornelius ſuccedit Fabiano põt. 133. c. moritur. 142. c.

Corpora martyrũ inhumata à beſtijs, canibus, & auibus diſcerpuntur. 181. c. d. eam crudelitatẽ etiam res inanimatæ plorare viſæ ſunt. ibid.

Creſcẽs Cynicꝰ Iuſtino philoſopho ſtruit inſidias. 77. b. eius flagitia. 78. a.

Cronion martyr. 136. b.

Crucis ſignum quantæ efficaciæ. 341. b. 342. c.

Crucis templum à Conſtantino M. extructũ. 342. a.

Crux à Conſtantino Romę collocatur. 203. b. 236. d.

Cyprianus quid de hæreticis rebaptizãdis ſenſerit. 142. d.

Cyrenius præfectus Syriæ. 9. d.

Cyrillus Epiſc. Antiochiæ. 162. a.

Cyrus Perſarum Rex à fœmina cæſus. 226. b.

D

DEcius fit Imperator, & perſequitur Chriſtianos. 133. c. cum liberis cæditur. 142. a.

Decius victus à Getis. 325. a

Decreta Synodorum vt habenda. 270. b.

Delubrum Veneris, officina turpitudinis à Conſtantino M. deſtruitur. 393. c.

Demetrius præeſt Eccleſiæ Alexandrinæ. 108. a. obit. 130. a.

Denarius numerus tractatur 336. a.

Diaconi. 7. ab apoſtolis creantur. 20. d.

Dij Ethnicorum. 337. 349. d. 350. a. b.

Diluuium quos perdiderit. 4. d.

Diocletianus obtinet imperium. 161. c.

Diocletianus proponit graue edi

ue edictũ cõtra Christianos. 167. d. aliud crudelius. ibi. crudelissimè persequitur christianos. 168 a. 169. b. c. d. &c. vitã priuatam ducit. 174. c. 190. d. vt obierit. 195. b. eius palatium fulmine vastatum. 325. c.
Dionysia martyr. 136. c.
Dionysius Alexandrinæ ecclesiæ præficitur. 132. c. quæ ad ethnicis passus sit 134. a. b. quæ scripserit. 140. c. &c. & toto libro. 7. item. 81. c.
Dionysius Alexandrinus episc. suas epistolas queritur deprauatas. 82. d. nolens Deos adorare proscribitur. 147. a. in exilio conuertit gentiles ad fidem. ibidem b. inde aliò relegatur. 147. c. redit Alexandriam. 151. b.
Dionysius Alexãdrinus qd de Apocal. senserit. 155. c. d. eius obitus. 158. c.
Dionysius Areopagita primº Atheniſis episcopus. 41. b
Dioscorus 15. annorũ puer, confessor Christi egregius. 136. 7.
Discipuli. 70. qui fuerĩt nõ est annotatũ. 17. c. aliqui ex ijs nominantur. ibid.
Diuus episc. Hierosolymæ. 120. b.
Dominius martyr. 178.
Domitianus iubet occidi omnes stirpis Dauidicæ. 50. d. instar Herodis metuit aduentũ Christi. 51. a. quosdam Christi cognatos apud ipsum delatos vt tractauerit. ibid. d. eo mortuo quid Senatus decreuerit. ibid. c.
Domitianus quàm crudelis 50. b. persequitur christianos. 50. c.
Dona varia diuinitus collata fidelibus. 97. c.
Doninus episc. Cęsarienſis. 149. c.
Doninus fit Antiochiæ episcopus. 161. a. moritur. 162. a.
Dorotheus quã charus ethnicis Imperatoribus. 166. c. martyr illustrissimus. 169. b.
Dorotheus sacerdos doctissimus. 162. a.

E

EBionæi hæretici quid senserint. 56. b. in quo discrepent inter se. 56. c.
Ebion quid significet. 56. d.
Ecclesia Romana sub Cornelio quantum habuerit clerum. 139. b.
Ecclesia sub Constantino Magno vt inforuerit. 207. c. d. &c. 224.
Edessa credit Christo. 21. b.

Eleu-

Eleutherus Ro. Pontifex. 86.d.108.a.
Encratitæ hæretici vnde & quando orti. 85. b. quid docuerint. 85.c.
Ennathas virgo & martyr generosissima. 181.b.c.
Epimachus martyr. 136. c.
Episcopi de religione inter se digladiantur. 259.b.c.
Episcopi Ierosolymitani recensentur. 100.b.
Episcopi primi Ierosolymitani recensentur. 66.b.
Epistola ad Hebræos Paulo asseritur. 122.129.c. à quo versa Græcè. 122.
Epistola Christianorũ Lugduni & Viennæ degentiũ de malis ipsis illatis. 87. b.&c.
Euãgelia Petri, Thomæ.&c. ab hæreticis conscripta. 55.c.
Euangeliũ Petro falsò adscriptum. 121. b. quibusdã fit causa erroris. ibid.
Euangelium secũdum Hebræos. 55.c.
Euaristus fit Pontifex Ro. 60.c.
Eubulus martyr. 185. d.
Eucharistia iam olim sub vna specie & asseruata, & data. 140.d.
Eucharistia olim in manus data communicantibus. 145.a.
Eucharistia vt olim trãsmissa. 110.b.
Eumenes præficitur Alexandrinæ ecclesiæ. 66. b. moritur. 70.c.
Euodius 1. epũs Antiochiæ. 51.d.
Eusebius Cæsarien. ait cum Pamphilo se scripsisse Apologiam pro Origene. 132.b.
Eusebius Cæsarien. orationẽ habet de laudibus Cõstantini M. 318.a.
Eusebius Cæsarien. scripsit libellum de veterum sanctorũ martyrijs. 77.a. 86. d.&c.
Eusebius Episcopus Laodiciæ, 148.d. 162.b.
Eutychianus 10. mensium Ro. Pontifex. 162.a.

F

FAbianus non sine miraculo fit Ro. Pontifex. 130.c. obit martyrium. 133.c.
Fabi⁹ creatur Antiochenus Episcopus. 133.c.
Fadus Iudææ præfectus. 27. d. cædit Iudæos Theudã sequentes. ibidem.
Fames immanissima sub Maximino. 201.a. item sub Maxentio Romæ. 235.c.
Fames incredibilis intra Ierosolymã à Romanis obsessam. 43.a.&c.
Fatum non esse ostenditur? 309.c.d.

Felix

Felix capesit Romæ pōtificatū. 161. c. decedit. 162. a.
Feræ immanes reformidant martyres, sæuiunt in gentiles. 170. c. d.
Festi dies martyrum in primitiua Ecclesia. 76. c.
Festus Iudææ præficitur. 35. a. moritur 36. a.
Firmilianus Episc. Cæsareæ Cappadocum, quāti fecerit Origenem. 130. a.
Firmilianus præfectus crudelissimè vexat Christianos. 179. b. tādem gladio feritur. 186. a.
Flauia Dometilla relegatur in exilium. 50. d.
Florinus hæreticus. 101. c. quid docuerit. 106. d.
Florus Iudææ præfectus multos Iudæos necat. 38. d.
Fortuna & casus refellūtur. 309. c. &c.

G

GAius fit Roma. pontifex. 162. a.
Gaius scribit contra Proclum hæreticū. 127. a.
Galba & Otho Cæsares. 41. b.
Galienus Imper. humaniter se gerit erga Christianos. 149. b. denuò imperat. 153. d. moritur. 158. c.
Gallus capesit Rempub. 142. b. persequitur Christianos. ibidem. moritur. 145. b.
Gasa vrbs Palestinæ, dicta Constantia. 296. b.
Genealogia Christi ab Aphricano scripta. 11. c. d.
Germanicus adolescēs martyr generosissimus. 73. a.
Germanion Episc. Hierosolymæ. 120. d.
Gnostici hæretici à quo orti, & quid docuerit. 67. d.
Gordianꝰ obtinet imperiū. 130. c. excedit è vita. 132. b.
Gordius Episc. Hierosolymæ. 120. b.
Gorgonius quàm charus ethnicis Imperatoribus 166. c.

H

HAeretici ab Aegesippo nominati. 81. a. b.
Hæretici iactant suos martyres. 103. d.
Hæretici mortuis apostolis grassantur. 59. d
Hæretici non possunt mortuū excitare. 97. b
Hæretici vt à Constantino Magno coerciti. 286. a. b qua industria partim reiecti, partim recepti ab Ecclesia sint. 287. a.
Hæreticos rebaptizandos qui senserint. 144. b.
Helcesaitæ hæretici existūt. 133. mox extinguūtur. ibidem. a.
Helena Adiabetnorum regina. 28. a. frumentum distribuit fame oppressis. ibidem

bidem.
Helena imperatrix inuisit terram sanctam. 276. b. duo illic templa extruxit. ibi. eius liberalitas in omnes præsertim pauperes 276. d. ornat tépla. 277. a. moritur. ibidem. b. eius corpus transfertur Constantinopolim. ibidem. c.
Helena Simonis Magi comes. 28. c. prima mens nũ cupata. ibidé.
Heliopolis Phœniciæ turpissimũ habuit morem. 282. a. eum Constantinus Magnus tollit, & templo constructo, eius incolas ad fidé traducit. ibidé. b.
Heraclas adiutor Origenis. 123. c. fit episcopus Alexandriæ. 130. a.
Heraclitus quæ scripserit. 111. b.
Herba ad christi statuã excrescens, morbis medetur. 150. d.
Hermon episc. Hierosolymæ. 165. b.
Herodes Agrippa diuinitùs punitur. 26. c. d.
Herodes ex exteris fit primus rex Iudææ. 10. b. eius genus. ibidem, &c. 12. c. d. Iudæorum annales incendit. 13. a.
Herodes infantes necat. 13. d. vt sit punitus à Deo. 14. a. b. vt iusserit cædi post mortem suam captiuos Iudæos. 15. a.
Herodes iunior ducit Herodiadem. 16. c. cædit Ioannem Baptistam. ibidé. d. relegatur in exilium. ibidem. 23. d.
Heron martyr. 136. d.
Heros episcopus Antiochenus. 62. a. 80. c.
Hierosolyma cur dicta Aelia. 66. d.
Hierosolyma obsidetur à Romanis, & q̃ mala pertulerint Iudæi in ea degentes. 42. c. d. &c. quot millia in ea fame perierint. 46. a. quot capti. ibid. b. quæ portenta eius obsidionem anteceſſerint. 47. a. &c.
Historia ecclesiastica à quo primũ integrè scripta. 1. c.
Historiæ Ecclesiasticæ Eusebij summa. 1. a.
Homines ad quæ olim scelera à dæmonibus incitati. 351. b. &c.
Hoſes immolati dijs. 350. d. 351. a. &c.
Homines primis mundi tẽporibus cuiusmodi moribus vixerint. 4. c.
Homo quibus beneficijs à Deo affectus. 335. a.
Hyginus præest Rom. ecclesiæ. 69. d. moritur. 70. c.
Hymenæus episc. Hierosolymæ. 149. c.

Hymni

Hymni olim à primis christianis compositi. 31.d.
Hyppolitus quæ scripserit. 127.c.
Hircanus capitur à Parthis. 10.d.

I

IAcobus frater Domini fit ab Apostolis Episcopus Ierosolymæ. 35.d. palàm Christum confitens cæditur à Iudæis. 36.a.37 a. quæ de eo scripserit Aegesippus. 36. a. &c. item Iosephus. b. eius epistolã cur olim quidam non receperint. 37.d.
Iacobus frater Domini quis fuerit. 21.a. cur iustus cognominatus. ibid. fit primus Ierosolymæ episcopus. ibid.
Iacobus frater Ioannis cæditur. 26.a.
Idololatræ quibus similes. 344.c.d.
Ieiunium ante Pascha vt olim obseruatum. 110.a.
Iesus filius Nauæ, typus Seruatoris. 6.b.
Iesus filius Ananiæ prædicit excidium Hierosolymæ 47.d.
Iesu nomen apud prophetas quanto in honore fuerit. 6.a.
Ignatius episc. Antiochenus 60.d. Romæ bestijs obijcitur. ibid. Ecclesijs aliquot literas scribit. 61.a.
Imagines Christi, Petri & Pauli vt olim seruatæ. 150.d.
Immunitas clericorũ. 221.a.
Imperatores aliquot Ethnici quã humani in Christianos fuerint. 166.a.b.
Indi mittunt munera Constantino M. eumque omnium Imperatorem agnoscunt. 299.c.
Infœcundi quibus legibus olim plexi. 293.a.
Ioãnes Apost. redit ex Patmo Ephesum. 51. c. regit Asiæ ecclesias. 51.d. permanet vsque an Traiani tempora. 52.a. iuuenem quendam cõmendat Episcopo, eumque perditum reuocat ad bonã frugem 52.b. &c. prędicat absque scriptis. 54. a. approbat 3. Euangelia. ibid. b. cur suum Euangeliũ scripserit. ibid. quid de eius scriptis quidam senserint. 55. a. moritur Ephesi. 58. c. gestat πέταλον. ibidem.
Ioannes Baptista cur occisus ab Herode, & vbi. 17.b
Ioannes Euangelista relegatur in Patmos. 50.c. scribit Apocalysim. ibid. nõ vult lauare cum Cerintho. 57.b.
Ioannes martyr, incredibili memoriæ vi. 187.a.b

Ioannes præsbyter Christi discipulus. 63. b.
Ioseph vt dicatur filius & Iacob & Heli. 12.a.b.
Iosephus quid scribat de Herode iuniore & Ioãne Baptista. 16.d.&c. itẽ de Christo 17.b.
Iosephus quis fuerit 48. b eius libri reponuntur in Rom. Bibliotheca, ibid. statua illi Romæ collocatur. ibidẽ. quos libros composuerit, ibidem, c,d
Irenæus à fratribus Galliarum per literas commendatur Eleuthero papæ 95.c
Irenæus ex Papia hausit erroré mille annorũ 64.a
Irenæus fit epis. Lugduneñ. 96.d. scribit catalagum Ro. pontificum ibid.
Irenæus Polycarpi auditor 107.a
Irenæus q̃ scripserit de 4. Euangelijs & Apocalypsi. 98.a, item de Pastore, ibid. b, & alijs nonnullis. ibid. b, c, item de versione 70. interpretum. 98.c itẽ contra Florinum hæreticũ 106.d
Irenæus quæ scripserit 111.a
Irenæus scribit Victori Papæ de paschate, &c. 109.d
Ischyrion martyr 137.b,c
Iudæi a Moyse vsque ad Christũ quibus paruerint 10.c,d
Iudæi fiunt Romanis vectigales 10.d
Iudei inaniter trucidantur, 38.d
Iudæi in quot sectas distracti 81.b
Iudei quàm magno numero Hierosolymam confluxerint sub tempus obsidionis 42.a, item sub Cestio præfecto ibidem, b, quæ mala pertulerint obsessi à Romanis intra Hierosolymam 42.c,d,&c.
Iudæi sub Traiano valde attriti 65.a,b. item sub Adriano 66.c,d,
Iudæi vt vno anno bis pascha celebrarint 269.c
Iudas Gaulanites seditionẽ mouet 10.a
Iulianus martyr, exultat ad supplicia 185.b,c,
Iulianus podagricus, martyr 136.b.
Iulianus præficitur Ecclesiæ Alexandrinæ 99.b, moritur 108.a
Iustinus martyr floret, 68.d quæ scripserit 69.a, 70. d, 71.a, 79.c, eius martyrium 77.b
Iustinus martyr quæ de martyribus quibusdam scripserit 78.a, &c. eius scripta quantæ olim authoritatis 80.a
Iustus fit Alexandriæ Anti-

 stes

ſtes 65.d.obit 66.b
Iuſtus fit epiſcopus Ieroſolymæ 60.a

K

Κλῆμα qualis honor olim apud Romanos. 149.d

L

Leonides Origenis pater pro Chriſto cæditur 113.d
Lex Moſaica cõparatur animali 32.c
Lex Moyſi quibus data. 5.a
Liber impijſsimus de geſtis Chriſti & Pilati 198.a
Libri accuratè deſcribendi 106.d
Libri ſacri olim ab Artemonis ſectatoribus variè corrupti 113.a
Libri ſcripturæ falſo inſcripti 55.b. item abſurdi & impij ſub apoſtolorum nomine editi 55.c,d
Licius declaratur Imperator 191.b
Licinius mouet bellum Cõſtantino 221.c. molitur eiinſidias,ibidem b.239.d. perſequitur Chriſtianos.222.a,leges cõdit iniquas, ibi.b.240.c,d.eiꝰ crudelitas, aliaq; flagitia ibid.c,d. 240.a,b. ſæuit in epiſcopos, ibid.223.a 239.d.243.à Conſtantino cæditur 223.d,248.a
Licinius bellũ moturus Cõſtantino cõſulit augures, &c.244.c.eius oratio ad amicos,ibid.d. viſio admirabilis in vrbibus eius 245.b
Licinius victus à Conſtantino in gratiamrecipitur. 247.c.nouũ molitur bellum,nouoſque ſibi Deos cõquirit,ibi.quid de crucis vexillo dixerit ad milites ibid.d
Linus Romanus epiſcopus poſt Petrum 39.c
Lucas cur ſuũ ſcripſerit Euãgelium 54.d
Lucas quæ ſcripſerit 40.d
Lucianus presbyter,martyr 189.d. 198.d
Lucius vix octo mẽſiũ Ro. pontifex 142.c
Lugdunum Gallię vrbs primaria 87.b

M

Macar martyr 136.c
Macrinus corrũpit Valerianum 145.d. cum ſuis funditus extirpatur. 153.d
Macrinus fit imperator. 127.a.decedit, ibid.
Mammæa Imperatrix religioſiſs.127.b.accerſit ad ſe Origenem ibid.
Manes hæreſiarcha exiſtit. 161.d.qualis fuerit,ibi.eius mores & dogmata,ib.
Manichæi vnde dicti,161.d

Martelli

Martellinus Rom. pontifex 162. a
Marcion hereticus quid docuerit. 70. d
Marcioniſtæ in multas diſtracti ſectas. 100. c
Marcus Aurelius non vult Chriſtianos accuſari. 96. c
Marcus magus deterrimus 70. b
Marcus præeſt Eccleſiæ ſeroſolymitanæ. 66. d
Marcus Romæ ſcribit Euãgeliũ. 30. a. à Petro Apoſtolo approbatur, ibi. prædicat Chriſtum Alexandriæ. 30. b. fit ibi epiſcopus. 70. c. cur Euangeliũ ſcripſerit. 22. d
Maria nobilis matrona, obſeſſa intra Ieroſolymam, comedit filium ſuũ. 45. b
Marinus illuſtris martyr. 149. d.
Martyres innumeri, ijq; inſignes ſub Diocletiano. 168. d. &c. Petrus aulicus, martyr fortiſsimus. 169. b, c.
Martyres nolunt dici martyres. 94. b
Martyrium nõ temerè obeundum. 73. b
Matrona Romana, præfecti vxor, ne à Maxentio violetur, ſe perimit. 193. a, b. 234. d
Matthæus Euangelium ſcribit Hebraicè. 54. a
Matthias fit Apoſtolus. 20. d
Maturus martyr. 91. b
Maxentius tyrannus ſimulat ſe Chriſtianum. 191. c viuit flagitioſiſsimè. ibi. cædit Romanos, ibid. d. 235. a. eſt libidinoſiſ. 193 a. 234. c. fruſtrà oppugnat Romanæ matronæ pudicitiam. 193. a
Maxentius ſenatores falſis obiectis criminibus necat propter opes. 335. b magicis artibus deditiſsimus. ibid.
Maxentius vincitur à Conſtãtino. 202. b. perit in fluuio. ibid. d. 236. a, b.
Maximianus deponit imperium. 190. d. tendit inſidias Cõſtantino & perit, 161. b
Maximianus ſe laqueo necat. 195. b. vt ſit diuinitus punitus. 241. e
Maximilla Montani ſocia fallax. 102. d. eius mendacia refelluntur. 103. c
Maximinus Antiochiæ fit epiſcopus. 83. b
Maximinus capeſſit Rẽpu. 130. b. ſæuit in Chriſtianos, ibid. obit, ibid. 195. a. 206. d
Maximinꝰ crudeliſsimè perſequitur Chriſtianos. 174. d
Maximinus ex improui-

so rursus edicta crudelia promulgat in Christianos 180.d
Maximinus simulatè cõtra hit amicitiam cum Maxẽ tio 162.a, viuit flagitiosissimè, ibidem. cur præ cæteris Christianos vexarit, ibidem. b, idololatra egregius, ibid. extorquet à subditis facultates illorum, ibi. b,c, est libidinosissimus, ibid. c,d, cuiusdam insignis matronæ pudicitiam expugnare non potest 192.d,&c.
Maximinus à Deo terribiliter punitur 194.a, 206.d 242. b, sæuit in medicos suos, ibi. b. proponit edicta pro Christianis, ibid. b,c, moritur 195.a, 206. d. alios imperatores cõcitat ad persequendum Christianos ibid.
Maximinus simulatè relaxat persecutionem Christianorũ 196. a, ea laxatione mirè exhilarantur Christiani 197.a, rursus sæuit in Christianos, ibidem. c, 198.a. eius rescriptum ad ciuitates contra christianos 199.a
Maximinus Armenios capit inimicos 200. d, ab illis in bello affligitur 201. a, multæ aliæ clades eum & suos puniunt, ibidem. eius pro Christianis epistola. 203. c. illi non credunt Christiani. 204. c. bellum facit Licinio & vincitur. ibid. d
Maximinus iugulat sacerdotes & vates dæmonum. 205.b, dat gloriam Christo & statuit aliud decretum pro Christianis. ibidem. eius statuæ dejiciuntur 206. c, eius amici necantur, ibidem. d, itemque filij & cognati. 207.a,b.
Maximus scriptor 111.b.
Mazabanes fit Hierosol. episcopus. 133.c
Melchisedech qualis sacerdos 7.c
Meletius summa doctrina vir 165.a
Melito Sardensis episcopus quæ conscripserit. 83. c, quos numeret veteris testament. libros 85.a
Memoria hominum superiorum vt celebrari solita: 225.a,b,
Menander hæreticus 55.d, quid docuerit 56. a
Merniria anus, martyr. 136.c,
Metras senex, martyr 135. a
Missæ celebratæ sub Constantino Magno 298.c,
Miltiades Rom. Pontifex q̃ scripserit 104.c,

Mode-

Modestus scribit in Marcionem 83. b
Monarchia cæteris imperijs vt præstet 331. a
Monasteria Alexãdriæ Marci Euangelistæ tempore. 31. b,
Montanus ambitiosus 102. b. arreptitius, fundit vo- voces peregrinas, ibid. fit magni à quibusdam, ibi. c. d. paucos habet sectatores 102. d. vt obierit 103. b quæ docuerit 104. d
Montanus cum Prisscilla & Maxilla vt vocati 101. c, 102. d
Mors pro Maximo Deo habita 337. b
Moyses prædicatur 318. d
Musanus quæ scripserit 85. b

N

NArcisus episcopus Ieroſolimæ 100. b
Narcisus epis. mutat aquam in oleum 119. c. falsa criminatione appetitus se abdit in eremum, ibid. d. eius criminatores diuina vltio plectit. 120. a. senex in episcopatum socium accipit Alexãdrũ 120. c, d
Natalius confessor seducitur ab hæreticis 112. b, flagellatus ab angelis resipiscit 112. d
Natura in Christo duplex. 2. b
Nemesis martyr 137. a
Nepos episcopus Aegyptius quid senserit de mille annorum regno. 154. b. in eum scribit Dionysius Alexandr. ibid.
Nero crudelissimus etiã in coniunctissimos. 38. a, primus persequitur Christianos, ibidem. b, occidit Petrum & Paulum, ibidem. regnat 13. annos. 41. b
Nerua imperat anno vno, &c. 51. d. Nicolaitæ hæretici 57. c, breui extinguũtur ibidem.
Nicolaus diaconus 57. c, quid de eo scripserit Clemens Alexandr. ibid.
Nouatus author hæresis Catharorum 138. a, damnatur in Concilio Roman. ibidem b, item ab Africæ episcopis. &c. ibidẽ. eius historia à Cornelio descripta recensetur 138. c, &c. quæ de eo Dionysius Alexandrinus scripserit 144. c
Numerianus Imperator. 161. c,
Nylus episcopus & martyr. 186. d,

O

ODium mutuum inter gentes vnde olim natum,

tum, itemque sopitum. 356.b.c.
Oratio panegyrica pro ecclesiarum exædificatione 209.b.
Origenes martyrij cupidissimus 114.a.à matre impeditur, ibid.b. literis patrem hortatur ad martyrium, ibid. à patre vt insti tutus in pueritia, & quanto in precio habitus, ibi. c.d. à muliere locuplete inops fouetur. 115.a. præficitur scholæ Alexandrinæ ibidem c.
Origenes confirmat martyres. 115.d. parum abest à cædis periculo, ibid. cogitur crebro mutare domicilium ob persecutiones. 116.a. plurimos habet discipulos, ibi.b. 117.a. quibus libris vendendis se sustentarit, ibid. cubat humi, ibid. c. vitam agit asperam. 116.c.d. aliquot eius discipuli martyres. 117.a.&c.
Origenes discipulus Clementis Alexandrini. 118.a. seipsum castrat, ibid. c.d. fit presbyter. ibid. 128. eum Demetrius insectatur 118.c.
Origenes inuisit Romam 123.b. discit linguam Hebraicam. ibidem d. diuersas scripturæ interpretationes in vnum volumẽ redigit. 124.a. Ambrosium ab hæresi Valentini conuertit. 124.b. habetur celebris philosophus, profiteturque philosophiã, ibi.c.d. cur libros philosophorum legerit, 126.a.
Origenes accitus obit in Arabiam. 126.b. Cæsareæ scholam aperit, ibidem. scribit commentarios in sacras literas, sumptus suppeditante Ambrosio. 127.d. quę scripserit. 128 &c. 131.c. 132.c.d. quanta pro fide perpessus sit. 133. c.d. moritur. 142.b.

P

PAmphilus presbyter & martyr clarissimus, 164 d. 178.c. eius insignes laudes. 182.c,d. 190.a.
Pantænus præest scholæ Alexandrinæ. 99.b abit ad Indos conuertendos, ibi. euangelium Matthęi Hebraicum ibi reperit, ibi.c
Papias episc. Hierapolis, 60 d. quæ scripserit. 63.a. c. d. 64.a.
Pascha non vno die olim seruatum. 110.a.d,&c.
Pascha quo tempore celebrandum, diuersæ olim opiniones. 108.b. concilia mul-

lia multa, diuersis locis tum habita, quid inde definierint. ibidem c.
De Paschate contentio, 265.a. ea tollitur in Synodo Nicæna. 268.b. 269.&c.
Pastoris libellus vt habendus. 40.b.55.b.
Patermythius martyr. 186.b
Paulinus Tyri episcopus laudatur. 209.b.212. a.b.
Paulus manet Romæ. 35.a. inde rursus abit ad prædicandum, ibidem b. quando occisus, ibidem, c.38.b.c.39.a. liber actorũ eius. 40.a. eius discipuli & adiutores. 40.c.d
Paulus martyr præclarus. 180.a.
Paulus Samosatenus Antiochię fit episcopus. 158 a. quid de Christo senserit, ibidem damnatur in cõcilio Antiocheno. 158 c. confutatur à Malchione presbytero, ibidem d. eius vita & mores describuntur. 159.c.
Paulus Samosatenus excitat hæresin Artemonis, 111.c.
Paulus socius Pamphili martyris. 183.a.
Pax Ecclesiæ sub Commodo Imperat. 107.c.
Pax inter homines vnde cõ flata. 356.c. (186.d.
Peleus episcopus et martyr
Persecutio Christianorũ immanissima sub Maximino, 193. &c. ea nutu Dei sensim remittitur. ibidem d. referuescit. 197 198.&c.
Pestis sæuissima Alexandrię 153.a. in ea vt se erga morbidos tum Christiani, tum ethnici gesserint. ibidem b.c.
Pertinax 6. mensium Imperator. 111.a.
Petri Apostoli epistola 2. vt à quibusdam non recepta. 39.d. libri falsò illi adscripti. ibidem.
Petrus Apostolorum princeps. 29.d. venit Romam ibid. prædicat ibi Christum, & Symonem Magum profligat. 29.d. approbat Marci euangelium. 30.a. à Nerone perimitur. 38.b, crucifigitur inuerso corpore. 39.c.
Petrus Apost. vt vxorem ad supplicium euntem sit allocutus. 58.b
Petrus episco. Alexandriæ. 165.b. martyrio coronatur. ibid. c. 190. 198.d
Petrus monachus adolescens flammis comburitur ob pietatem. 182.b.c.
Pileas episcop. Tmuitanus martyr eximius. 171.d.

quæ scripserit de sui temporis martyribus 172. a,b
Philetus præficitur ecclesiæ Antiochenæ 127.b
Philippus diaconus prædicat Samaritanis 21.d
Philippus diaconus moritur Hierapoli. 58.a, habet filias virgines prophetissas ibidem
Philippus Gortyneñ episc. quæ scripserit 83.b
Philippus Imperator Christianus 132.b, arcetur templi ingressu à Pontifice, libenterq; obtemperat, ibi. b.c, moritur 133.c
Philo doctissimus 23.d, legatus ad Caium pro Iudæis irridetur 24. b, repellitur c. quid de Caio Cæsare Tiberij successore scripserit ibidem d.
Philo Romæ loquitur Petro 30. b, scribit de institutis monachorum Alexandrinorum ibid. c, &c. eius scripta 33.a, reponũtur in Romana Bibliotheca 33.d
Philoromus martyr illustrissimus 171.d.
Philosophi perstringuntur. 311.d, &c.
Pierius vir doctiss. 164. d
Pilatus quãdo præfectus Iudææ 15. d
Pilatus sibi ipsi manº adfert 25.d.
Pilatus vult templum Ierosolymitanum violare 24 d. Tiberij statuas adducit Ieroſolymam 25.b, affligit Iudæos ibi.c
Pinytus episcop. egregius 82.b
Pionius martyr clarissimus 76.d. &c
Pius fit Ro. Pontifex 70.c moritur ibidem
Plinius Secundus scribit Traiano pro Christianis 59.d, 60.b
Pluto vnde dictus 337.c
Pluuia impetratur militum Christianorum precibus 96.a.b
Poetæ taxantur 312.d
Polycarpus episcopus Smirnensis floret, 60. d. eius quædam gesta 72
Polycarpus quo tempore pascha seruarit, 110.b.nõ propterea ab Aniceti cõmunione repellitur, ibidem.
Polycarpus scripsit Epistolam Philippensis. 72.b. eius martyrium, & quæ illud præcesserint, 73.c, 74 a.b, &c. eius reliquiæ asseruantur. 76.c
Polycrates Ephesi episcop. quid de paschate seruando ad Victorem scripserit. 108.d
Pompeius expugnat Ieroſoly-

ſolymam. 10. d. prophanat templum. ibidem.
Pontianus obtinet Romæ pontificatum. 127. d. moritur. 130. c.
Ponticus adoleſcens martyr fortiſsimus. 93. a.
Pontifices apud Iudæos ab Herode & ſucceſſoribus eius quales creati. 11. a. b. vt crebro mutati. 16. b.
Pontifices Hieroſolymis ſæuiunt in ſacerdotes, &c. 34. b.
Porphyrius adoleſcentulus, martyr eximius. 184. a. b.
Porphyrius quæ ſcripſerit de Origene. 124. d. 125. a. mẽtitur de Origene & Ammonio. 125. d.
Potamiana martyr eximia. 117. b.
Pothinus Lugdunẽſ. epiſc. & martyr eximius. 90. b. c. d.
Preces à ſacerdotibus & populo fiũt pro anima Conſtantini M. 305. b.
Primus fit Alexandrinorum antiſtes. 64. d. moritur. 65. d.
Priſcus, Malchus, & Alexãder, inſignes martyres. 148. d.
Probus capeſsit Remp. 161. c. obit. ibidem.
Procopius martyr. 173. b.
Prophetæ cur vncti. 6. d.
Prophetę vt omnia in Chriſto futura prædixerint. 5. b.
Prouidentia Dei aſſeritur. 309. c. &c.
Pſeudo Propheta Aegyptius ſeducit Iudæos. 34. d. nititur occupare Ieroſolymam, ſed fruſtrà. ibid.
Pythagoras vt Moyſen ſit imitatus. 318. d.

Q

QVadratus floret. 62. a. 65. c. offert pro Chriſtianis Apologiam Adriano. 65. c.
Quinta martyr. 135. b.
Quintus Phryx temerè ſe obijciens tormentis, deficit à Chriſto. 73. b.

R

REges cur apud Iudæos Chriſti vocati. 6. d.
Religio Chriſtiana q̃ vetus. 8 c. 9. a.
Rhodon oppugnat hæreſin Marcionis. 100. c.
Roma à Petro dicta Babylon. 30. a.
Romani olim Scythis tributa pendebant. 288. c.
Romani quos pro dijs habuerint. 22. d.
Romanus diaconus, martyr inſignis. 173. c. d.

S

SAbellius hæreticus exiſtit. 143. c.
Sacerdos ſummus, cur à Moſe Chriſtus vocat⁹. 6. a

Sacrificium incruentum in altari. 357.d.
Sanctus diaconus, martyr egregius. 89.b.91.b.
Sapientia vera & cœlestis. 317.d.
Saturninus hæreticus. 67.b. quid scripserit. 67.c.
Sauromatæ Scythas superât opera seruorum, & ab ijsdem seruis profligantur, porrò à Constantino in Romanam ditionem recipitur. 288.d.
Scripta diuina & patrum vt iam olim ab hæreticis deprauata. 82.d.
Seditio Hierosolymis. 33.d. multa Iudæorum millia illic præeunt. 34.a.
Seleucus miles, martyr. 184. d. eius pręconia. ibid. &c.
Senatus Rom. cur noluerit Christum in Deos referre. 22.c.
Sepulchrũ Christi sub Cõstantino repertum. 273.c. mirificè exornatum. ibidem. &c.
Sepulchrum Christi vt impij olim obliterare conati sint. 272.a. vt Constantinus veneratus sit. ibi. &c.
Serapion Episcopus Antiochenus. 106.b.108.a. Quæ scripserit. 121.a.
Serapion lapsus, sed pœnitens, non potest mori sine Eucharistia. 140.c.d.
Serapion Martyr. 135.c.
Seuerus obtinet Imperium. 111.a. persequitur Christianos. 113.c.
Sixtus scripsit de resurrectione. 111.b.
Sibylla Erythræa qualis fuerit, & quæ de Christo scripserit. 319.d. &c. eius poëma Cicero Latinè cõuertit. 320.d.
Sicarij Hierosolymis immanes clara luce cædes perpetrant. 34.b. vt latuerit. ibidem.
Simeon post Iacobum Episcopus Ieroſolymitanus, 49.d. 51.d. necatur. 59.a.
Simõ Magus maximi fit. 21. d. simulatè accedit ad baptismum. ibid. eius sectatores. 22.a.
Simon Magus Romanos seducit. 28.b. pro Deo habetur. ibid. c. eius statua Romæ. ibid. primus hæresiarcha. ibid. d. eius sectatores imagines illius & Helenæ adorant. 28.d. eorum nefandæ turpitudines. 29.a.
Simulachra quibus rebus olim intus oppleta. 281.d. euertuntur vbique iussu Constantini. ibid.
Simulachra vt à Constãtino M. profligata 339.a.b.
Soter fit Rom. pontifex. 80. b. decedit. c. 86.c.

Statua.

Statua Christi vetustissima apud Paneadem. 150.d.
Stephanus capesit Romæ pōtificatū.142.c.nō vult rebaptizādos hæreticos. ibid. d. moritur.143.a.
Stephanus Episc.Laodicen. 164.b.leuis & incōstās.ibi.
Stephanus protomartyr occiditur. 20.d.
Syluanus episcopus,martyr 178.b.
Syluanus Gasæ Episc. & martyr præclarus. 187.a.
Syluanus episc. Ennesenus, martyr. 190.a.198.c.
Symmachus hæreticus Ebionita. 124.a.
Synodus Antiocheni contra Paulū Samosatenum. 158.a.eius Synodi de eo dē Paulo epistola.159.a.
Maximus fit Alexandriæ episcopus. 158.c.
Synodus Niceæ ex quibus Episcopis coacta. 265.d. 266.a.c.

T

TAtianus Iustini marty. discipulus. 85.c.autor hæresis Encratitarum. ibid quæ scripserit.86.a.
Telesphorus creatur Ro.pō tifex.66.b.moritur.69.d
Temperantia primorū Christianorum. 32.a.d.
Templa à tyrannis euersa,à Constantino M. extructa 341.c.d, 342.a.358.c.d.
Templa cur dicta Dominica. 358.d.
Templum & eius partes mystice exponuntur.216.d.
Templum Tyri eximium. 214.a.
Ternarius numerus explicatur. 335.d.
Testamenta vt fieri voluerit Constantinus. 293.b.
Testamenti noui libri certi & ambigui olim. 55.b.
Thaddæus mittitur ad Abgarum.19.a.concionatur de Christo ad Abgarum &c.20.a. respuit Abgari munera. 20.b.
Themison confessor cataphrygū.105.a. quid scripserit. ibid.b.
Theodosia puella, martyr fortissima. 178.a.
Theodotus hereticus vt obierit. 103.b.
Theodotus coriarius primus dicit Christum non nisi hominem esse.112.a. tum Victor excommunicat. ibidem.
Theodotus epis. Laodicen. 164.c. (185.b.
Theodulus senex, martyr.
Theonas episc. Alexandrinus. 165.b.
Theophilus epis. Antiochenus.80.c. quæ scripserit. 82.d.
Theophilus episc.cæsarien. 108.a.

Theophi-

Theophil⁹ senex & aliquot socijs vltro se sistunt tribunali iudicis, sed illæsi abscedunt. 137.b.
Theoternus Episc. Cæsareæ 149.c.
Theoternus sæuissimus in Christianos. 197. c. occiditur. 207.a.
Theudas præstigiator. 27. d. cæditur. ibidem.
Tiberi⁹ Cæsar quid de Christo ad Senatũ retulerit. 22. c. quid de eo senserit. d.
Tiberius Cæsar minatur accusatoribus Christianorũ 23.a. obit. 23.d.
Timæus episc. Antiochiæ. 162.a.
Timolaus & eius 7. socij, martyres egregij. 174.b.c.
Timotheus martyr. 174.a.
Titus Imper. quid senserit de scriptis Iosephi. 49.c. regnat annos 2. & menses totidem. 50.a.
Traianus vetat Christianos inquiri. 60.a.
Traianus anno 20. imperij sui obit. 65.b.
Tyrannio episc. Tyri, martyr. 189.d. 190.a.
Tyrannus episc. Antiochię. 162.b.

V

VAlãs diaconus doctiss. martyr. 183.a.
Valentina martyr egregia. 180.a.
Valentinus hæreticus existit. 70.a.
Valerianus captus à Persis & excoriatus atq; sale cõditus 325.a.
Valerianus & Galienus fiũt Imperatores. 145.b.
Valerianus Imperator impijs superstitionibus & pręstigijs, &c. deditus. 145.c. à barbaris illuditur. 145.a. 149.a.
Valerianus primò Christianis amicissimus, deinde infestissimus. 145 b.c.
Veneris fanum apud Phœnices. 280.c. nefarię libidines in eo exercitę. ibid. à Constantino euersum. 281.a.
Vespasianus fit cæsar. 41.b.
Vespasianus iubet conquiri posteros Dauidis. 49.d. regnat annos decẽ. 50.a. non est molestus christianis. 50.c.
Vetius Epagathus christianorum aduocatus. 88.a.
Vexillum crucis in exercitu Constantini ingentes illi parat victorias. b.c. datur à Cõstãtino seruandũ & gestandũ. 50. viris. ibid. c. quidã illud deserẽs perit, alius illud ad se recipiens mirificè cõseruatur. ibi. d
Victor fit Ro. pontifex. 108. a. decedit. 112.a.
Victor Ro. pont. excommunicat

municat Asianos omnes. 109.d.
Vienna Galliæ vrbs. 87.b.
Vigiliæ vt à primis christianis olim celebratæ. 32.c.
Virgilius putatur quædá de Christo scripsisse. 321. a, &c.
Virgines aliquot Antiochenæ pro seruanda pudicitia quid perpessæ. 188.d,&c.
Virgines Deo dicatę quo in precio fuerint apud Constantinum Magnũ. 294.a
Virgines perpetuæ apud primos Christianos 32.b, vltrò castitatem amplexę, ibidem.
Virgines perpetuę, earumq; abstinentia mirabilis. 359 b
Virginitatis & continentiæ studium in primis suspiciendum 293.b
Vlpianus adolescés martyr, egregius 176.d.
Vnitas, mater numerorum 335.c,b,
Vrbanus creatur Rom. pontifex. 127.b. excedit è viuis ibi.d,
Vrbs Phrygiæ cum vniuersis incolis Christianis inflammatur. 188.a
Vrbanus præfectus crudelissimus in Christianos, 178. b, c, diuina vltione plectitur ibid.d

X

XYstus capescit Romæ pontificatum 65. d, 143. a. decedit 66.b. 158.a

Z

ZAchæus Martyr 173.b
Zamdas epis. Hierosolymæ 165.b
Zebinus fit episcopus Antiochenus. 127.d, decedit. 130.d.
Zenobius presbyter, martyr 189.d,190.a
Zephyrinus eligitur Rom. pontifex 112.a. decedit. 27.a

FINIS.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE AB EVSEBIO COGNOMENTO PAMPHILI Cesareæ Episcopo conscriptæ Liber Primus.

Quodnam sit promißionis argumentum.
CAP. I.

NStituenti mihi Sanctorum Apostolorum successiones, ordinemq; temporum à seruatore nostro ad hanc ætatem vsq; decursorum, literarum monumẽtis mandare, quot etiam ac quæ res in ecclesia gestæ à vetetibus commemorentur, qui homines in illustrisimis prouincijs huic decorẽ & cum laude præfuerint, principémq; locũ obtinuerint, qui in cuiusque ætatis curriculo vel scriptis, vel secus, sacrosanctum Dei verbum constanter tueri ac defendere laborarint, qui præterea quótue numero & quo tempore fuerint hi, qui propter nouarum rerum cupiditatem, sint in summum errorem delapsi, seq; ipsi falsæ deprauatæque doctrinæ auctores palam prædicarint, & non aliter ac lupi rapaces, Christi gregem quasi incursione facta obtriuerint, quæ item & quàm graues calamitates vniuersam Iudæorum gentem propter insidias, quas Seruatori nostro struxerat, idq; non ita multò post, oppressérint, quoties porrò, qua ratione, quibus temporibus diuinus sermo ef frenato Gentilium impetu oppugnatus fuerit, qui etiam pro eius defensione ardua certamina cum effusione sanguinis, atque acerborum tormentorum perpessione varijs temporibus confecerint, quę deinceps nostra iam ipsorum memoria, Sanctorum cædes & martyria factitata sint, ad extremum, quàm benignum ac clemens seruator noster ecclesiæ tulerit auxilium, non aliunde quã à prima

illa seruatoris & Domini nostri Iesu, qui est Christus Dei, œconomia, exordium sumendum videtur. Atque hoc loco iam ipsa ratio, quæ rem quamque ex æquitate ponderare solet, mihi vt ignoscatur, postulat: quippe quæ facilè fatetur istud opus, quod instituimus, quodque nos plenè cumulatéque perfecturos sumus polliciti, plus habere difficultatis, quàm quod viribus nostris sustinere possimus. Et quoniam hoc argumentum nos iam primi aggredientes, quasi desertam & inusitatam viam inire molimur, idcirco precibus magnopere petimus, tum à Deo patre, vt itineris ducem se præbeat, tum à Domino nostro Iesu Christo, vt virtute sua ac potentia nobis adiumento sit: quandoquidem hominum ne nuda quidem vestigia reperire possumus, qui ante nos eandem viam triuerint: præterquam quòd quidam exigua solum ingenij sui monimenta (in quibus rerum suis ipsorum temporibus gestarum commentarios membratim, alius aliter, scriptos post se relinquebant) procul tanquam faces accensas nobis ad intuendum proposuerunt, voceque emissa contentius, de sublimi loco, quasi de accliuis montis despectu, & alta specula clamarunt, præceperuntque qua via incedere, & qua ratione iter sermonis nostri absque errore & periculo dirigere oporteat. Quæcunque igitur ad argumentum à nobis in præsentia propositum aliquid adiumenti allatura putemus, ea quoniam dispersè ab illis ipsis memoriæ prodita sunt, sedulò colligere, & tanquam ex pratis rationis & prudentiæ floscŭlis pulchrè vestitis, quæ illorum veterum scriptorum apta videantur testimonia, decerpere, & historico quodam narrationis genere in vnum corpus redigere pro viribus enitemur: hoc ipso planè contenti, si minus omnium Apostolorum Seruatoris nostri, at facilè præstantissimorum successores, qui ecclesias & dignitate præstantes, & hominum memoria celebratas ad hoc vsque tempus gubernarunt, literis prodendo ab obliuione perpetua vindicemus. Atque in hoc instituto laborem ponere mihi propterea cum primis necessarium existimo, quòd neminem scriptorum ecclesiasticorum in istud scribendi munus

di munus operam suam & diligentiam hactenus contulisse cognoui. Ea porrò spes animo iniecta est, hoc ipsum, quod instituo, his qui eximiæ & præclaræ rerum gestarum cognitionis cupiditate ducuntur, summo emolumento futurum. Iam verò in illis libris, quos de temporum ordine conficiebamus, quanquam istas res breuiter strictimque percensuimus, in hoc tamen opere, quod iam est in manibus, multò plenius easdem vberiusque explicare animus est. Atque ex Christi Seruatoris, vt dixi, œconomiæ & diuinitatis explicatione, quæ propter suum splendorem & excellentiam longè humanam eius naturam superat, orationis nostræ nascetur exordium. Etenim rerum in ecclesia gestarum historiam literis mandare ingressuro, altius aliquanto ex prima Christi ipsius œconomia initium necessariò repetendum est: propterea quòd diuiniore quadam appellatione, quàm plerisque videatur, ab illo dignati sumus.

al. vel hominum captum superat.

Epitome breue de Seruatoris Domini nostri Iesu Christi præexistentia & diuinitate.

CAP. II.

CVM duplex sit in Christo natura, altera capiti humani corporis similis, qua Deus esse intelligitur, altera pedibus comparata, qua carnem paribus cum nostra carne affectionibus obnoxiam nostræ ipsorum salutis gratia induisse creditur, commoda certè eorum quæ sequuntur, explanatio sumi potest, si modò ex eo, quod in hoc sermone caput est, & quasi principatum obtinet, cursum totius historiæ de illo institutæ deducamus. Eo pacto etiam vetustas & amplitudo Christianæ religionis ab antiquis ductæ temporibus, his qui illam nouam atque peregrinam, nec prius quàm heri, aut nudiustertius in lucem emersisse existimant, manifestò ostendetur.

Genus quidem, dignitas, ipsaq; Christi substantia, & natura nulla oratione poterunt plenè explicari: quemadmodũ

Sacer Dei ſpiritus in prophetarũ prædictionibus inquit: »
Eſa.53. Generationem illius quis enarrabit? Nam neque patrem »
quiſquam nouit, niſi filius, neque ipſum filium, prout am-
plitudo eius & dignitas poſtulat, quiſquam aliquãdo no-
uit, niſi ſolus pater, qui genuit illum. Lumen verò, quod
ante mundi primordia eluxit, ſapientiam ſolà mente com
prehenſam, & ex patris ſubſtantia ante ſecula editam, vi-
uum Dei ſermonem, qui in initio erat cum patre, primum
& vnicum Dei germen ante omnem creaturam & opifi-
cium, ſiue ſubiectum oculis, ſiue eorũ obtutum effugiens,
productum, ſummum immortalis & rationis participis
militiæ, quæ in cælo eſt, imperatorem, magni conſilij an-
gelum, arcanæ patris voluntatis adminiſtratorem, omniũ
rerum, vnà cum patre opificem, totius vniuerſitatis, quæ
omnia complexu ſuo coercet, proximè & ſecundum pa-
trem auctorem cauſamq;, germanum Dei filium & vnige-
nitum, rei cuiuſque ortum habentis dominum, Deum &
regem, qui dominationem pariter & principatum vnà cũ
diuinitate, potentia & honore à patre accepit, quis extra
patrem ipſum verè animo & cogitatione complecti pote
rit? Siquidem in arcanis ſacrarum literarum, quæ de illo
Ioan.1. traduntur, eloquijs, ſic ſcriptum accepimus: In principio »
erat verbum, & verbũ erat apud Deum: & Deus erat ver- »
bum: hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipſum »
facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Quinetiam magnus »
ille Moyſes, vtpote prophetarũ omnium antiquiſsimus,
dum diuini ſpiritus inſtinctu vniuerſitatis coagmenta-
tionem & admirabilem fabricam deſcribit, iſtud præter-
eà docet. mundi effectorem & architectum omnium re-
rum Deum patrem, nulli alij, quam ipſi Chriſto, diuino ſci
licet & primogenito ſuo ipſius verbo, inferiorum natu-
rarum molitionem conſtructionemq; commiſiſſe: illumq;
cum eo quaſi communiter de hominis procreatione ſic
Gen.1. loquentem facit. Dixit enim Deus: faciamus hominem ad »
imaginem & ſimilitudinem noſtram. Huic quoque ſen- »
tentiæ alius propheta locuples teſtis accedit, in hymnis
Pſal.148 ſic diuinitus memorans: Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe man- »
dauit & creata ſunt. Patrem & fabricatorem, vt ſummum »
moderatorem nutu ſuo regio de rerum creatione præce
pta tra-

pta tradentem, verbum autem Dei ab ipso secundum (idē dico, quod est à nobis manifestò prædicatum) paternis præceptis obtemperans inducit. Quod quidem omnes à primo satu humani generis, quicunque singulari iustitiæ & pietatis amplitudine præstitisse dicuntur, vt magnus ille & insignis Dei famulus Moyses, vt Abraham, qui illū ætate anteibat, eiusq; filij: vt prophetæ etiam puro synceroque mentis & intelligentiæ lumine illustrati, & quicunque denique postea probitate excellere videbantur, tum ingenuè agnouerunt, tum illi vt Dei filio debitum decus & venerationem impertierunt. Is vero, quò pium & sanctum illum cultum, qui patri debetur, abiecta inertia, studiosè propagaret, omnes homines ad patrem verò cognoscendum sedulò erudiuit. Fertur namque Dominum Deum in hominis naturalis specie apparuisse Abrahamo, propter quercum Mambre confidenti: qui ex templo humi prostratus, licet hominem solum oculis cerneret, adorabat tamen, vt Deum, & supplex illum precabatur, vt Dominum. Fatebaturq; se minimè ignorasse, quisnam esset, dum istis verbis illum affatus est, ad hunc modum. Domine qui iudicas omnem terram, nunquid facies iudicium? *Gen. 18.* Quod si rationi minimè videtur consentaneum, vel vt ingenita & immutabilis Dei patris omnipotentis substantia in hominis speciem conuertatur, vel vt mortalis alicuius viso atq; effigie oculos intuentium fallaciter præstringat, quinetiam si fieri nequit, vt sacræ literæ eiusmodi visiones falsò comminiscantur, quisnā, quæso, verè appellari, Deus ille & Dominus, qui iudicat omnem terram, & facit iudicium, in humana forma ac specie apparens (cum nullo modo liceat eum Deum patrem primum totius mundi compagis auctorem & causam nūcupare) quisnam, inquam, verè appellari poterit, præter solum illius verbum, quod omnes res æternitate sua antecesserit? Cuius etiam in psalmis mentio facta est: *Psal. 106* Misit verbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Hunc porrò proximè & secundum patrem Moyses Dominum apertissimè vocat his verbis. Pluit *Gen. 19.* Dominus super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino. Eundem quoq; in hominis figura rursus

Iacob comparentem, eumque sic compellantem, (Non „
Gen.23. amplius vocabitur nomen tuum Iacob, sed Israel erit no „
men tuum, quia inualuisti cum Deo) diuina scriptura
Deum nominat. Quo quidem tempore Iacob etiam vo-
cauit nomen loci illius, visionem Dei. Sic enim locutus
est. Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima
mea. Quinetiam ne suspicari quidem fas est, visiones
illas Deum repræsentantes, quæ sunt sacris literis pro-
ditæ, angelis voluntati Dei inseruientibus, eiusque se-
dulò obeuntibus ministeria, attribuendas esse: quan-
doquidem cum quisquam ex istorum numero homini-
bus visus sit, non occultat sanè scriptura, sed nominatim
angelum, non Deum neque Dominum hominibus locu-
tum esse asseuerat: Sicut infinitis scripturarum testimo-
Iosue. nijs est comprobatu perfacile. Iesus præterea Moysis
successor, cum cum non alia, quàm humana forma ac
specie sibi apparentem conspicaretur, vtpote cælestium
angelorum, archangelorum, sublimiumque potestatum
ducem, & cum patre virtute & sapientia ex æquo insi-
Secũdas nõ digni tate, sed persona atque or dine. gnem, & in vniuersarum rerum regno ac principatu se-
cundas à patre obtinentem, summum exercitus Domini
imperatorem nuncupat. Itaque sic scriptum legimus: Fa- „
ctum est autem cum Iesus esset in Hiericho, vt sublatis „
oculis viderit hominem stantem contra se: in cuius ma- „
nu gladius anceps districtus erat. Et accedens Iesus, „
Iosue. 5. dixit. Noster es, an aduersariorum? Et respondit illi: „
Ego summus dux exercitus Domini, iam veni. Iesus „
verò humi se in faciem prostrauit, & dixit ei: Domi- „
ne quid mandas seruo tuo. Et respondit summus Do- „
mini imperator ad Iesum. Solue calceamentum de pe- „
dibus tuis. Locus enim, in quo tu stas, locus sanctus „
est, & terra sancta est. Ex quibus verbis facilè poteris „
intelligere, istum non diuersum fuisse ab illo qui Moysi
responsa dedisset, Nam eisdem verbis de eo vtitur scri-
Exod. 3. ptura. Vbi vidit Dominus, quòd accedebat ad viden-
dum, vocauit illum Dominus è rubo, dicens: Moyses, „
Moyses. Qui respondit: quid est? Et ait: ne appropin- „
ques huc. Solue calceamentum de pedibus tuis. Locus „
enim, „

enim, in quo tu stas, in ipso terra sancta est. Et dixit ei: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Porrò autem, quòd substantia quædam fuerit ante mundi iacta fundamenta, verbum Dei & sapientia appellata, quæ quidem & vixerit, & extiterit, & Deo patri, architecto vniuersitatis, ad rerum omnium fragilium & caducarum confectionem inseruierit, præter eas rationes, quas suprà posuimus, ipsam præterea sapientiam audire licet, propria persona per os Salomonis planissimè sic de se mysterio quodam memorantem: Ego Sapientia consilium, tabernaculum meum constitui: scientiam & intelligentiam ego aduocaui. Per me reges regnant, & potestates describunt iustitiam. Per me magnates summo honore decorantur, & per me tyranni terræ potiuntur imperio. Quibus etiam paulò pòst adiungit ista. Dominus condidit me in initio viarum suarum ad opera sua ante secula. Fundauit me in principio, ante, quàm terram crearet, prius quàm prorumperent fontes aquarum, priusquam montes stabilirentur: ante omnes colles genuit me. Cum pararet cælos, aderam illi. Et cum confirmatos poneret fontes sub cælo, eram penes illum disponens. Ego eram, cui adgaudebat. Quotidie autem iucundabar ante faciem eius in omni tempore, cum lætaretur orbe perfecto. Quocirca, quòd Dei verbum ante omnia fuerit, quodque hominibus, si non omnibus, at nonnullis tamen olim visum sit, ista à nobis hoc tempore breuiter dicta sint.

Pro. 8.

Ista Lactantius sic vertit, cuius verbis hoc loco vtor. lib. 4.

Iam verò quid causæ sit, cur non sicut hac hominum ætate, sic etiam olim apud omnes homines, & apud omnes gentes sermone & prædicatione celebratus fuerit, hoc modò facilè planum fiet. Prisca & antiqua hominum ætas, Christi doctrinam sapientia sanè & virtute præstantissimam, nondum animo capere poterat. Primus namque homo in initio statim vitam eam, quam primo degebat in loco pleno voluptatis ac beatitudinis, neglecto diuino mandato, in hanc mortalem & caducam vitæ conditionem præceps decidit, atque adeo diuinas illas, quibus

quondam fruebatur, delitias, cum ista execrabili terra cõ mutauit. Qui verò erant eius satu editi, cum vniuersum orbem terrarum sua multitudiue complessent, in dies multò euadentes deteriores, beluinum quendam viuendi modum, & vitam haud vitalem omnes, vno & altero excepto, sibi asciuerunt. Quinetiam neque ciuitatem frequentare, neque reip. formam instituere, neque artes aut scientias colere in animum induxerunt. Legum autem, iudiciorum, virtutis præterea & philosophiæ ne nomen quidem tenuerunt: vagis item & incertis sedibus inter belluas dispersi in solitudine & locis desertis tanquam agrestes & immanes homines vitam traduxerunt. Ratiocinandi & sermonis inter se conferendi facultatem è naturæ fontibus haustam, mansuetudinis etiam semina hominum animis mandata, prauitatis sua sponte susceptæ exuberantia labefactantes, nequitiæ & maleficio cuiusq; generis seipsos totos tradiderunt: adeo vt nonnunquam ipsi inter se sua corpora detestabili scelere polluerent: interdum cæde mutua se è medio tollerent, aliquãdo homines crudeliter vorarent, nõ raro cũ Deo bellum gerere & γιγαντομαχίας, id est gygantum prælia (quæ omnibus in ore sunt) tentare, terram, interposito muro, cœlo adiungere in animo haberent: denique furore quodam immoderatę importunæque arrogantiæ impulsi, ipsum Deũ omnium rerum rectorem de cęlo deturbare molirentur. Quos quidem istum inter ipsos vitę modum & rationem sequentes rerum omnium contemplator Deus, tanquam syluam agrestem per vniuersam terram diffusam, diluuijs & incendijs adortus est. Fame continua, peste, bello, & fulminum iactu eos cœlitus succîdit: atq; acrioribus supplicij generibus, non aliter ac grauem quendam & maxime difficilem animorum morbum, penitus reprimere laborauit. Tandem verò cum parum abesset, quin vitiositatis & peccandi libido in omnes grassata, se exaturasset, eumq; tanquam grauis quædam & intoleranda ebrietas quandam quasi cæcitatis noctem & tenebras cuiusque ferè mentis aciei offudisset, primogenita & vnica Dei sapientia, ipsum videlicet Dei verbum, quod ante omnium rerum erat originem, incredibili quodam amoris ardore

erga

erga humanum genus incensum, interdum per angelos hominibus in terra vitam degentibus apparuit, interdum per se (quippe salutaris Dei potentia est) vni & alteri ex priscæ ætatis viris, qui ipsum summo pietatis studio complectebantur, non aliter quàm humana forma (aliter enim haud fieri poterat) perspicuè visus est. Et vbi iam ab istis viris semina pietatis per hominum multitudinem sparsa essent, & gens integra studio pietatis dedita, ex illis vetustissimis Hebræis orta fuisset, Deus hisce in ingentẽ multitudinem concrescentibus, cum adhuc in pristinis vitæ institutis ætatem degerent, per prophetam Moysen sacrorum initiationes, non illas quidem euidentes & eximias, sed imagines & symbola sabbati cuiusdam mystici ac circuncisionis, aliarumq; arcanarum & opertarũ præceptionum formulas tradebat. Cum autem lex data Hebræis inter illos quasi clara voce diuulgata esset, & ab eisdem iam tum deducta, per omnium hominum cogitationes instar flatus odoriferi permeasset, cumque propter mansuetissimas legumlatorum & philosophorum vbiq; commentationes ac præcepta, agrestis illa & immanis feritas in plærisque gentibus insita, in suauem morum facilitatem conuersa fuisset, cum deniq; pace tranquilla & arcta amicitiæ consociationisq; colligatione vltrò citroq; homines inter ipsos deuincti essent, tum omnibus mortalibus vniuersisque gentibus per totum orbem terrarum diffusis quasi iam præparatis, & ad Dei patris cognitionẽ percipiendam idoneis, ille ipse virtutum magister, primis sui in omnibus bonis exequendis minister obsequens, diuinum & cæleste Dei verbum, & propter humani corporis, quam induebat, substantiam, nihil à nostra natura discrepans, cum Romana resp. primum ab imperatoribus regi cœpta est, mundo ostendit sese: taliaq; tum edidit, tum perpessus est, qualia prophetarum oraculis verè & appositè responderunt: quæ quidem non solum hominem pariter ac Deum, admirabilium operum artificem, in hunc mundum immigraturum, omnibusq; gentibus patris augustè sanctèq; colendi præceptorem & magistrum futurum, verumetiam mirificam eius ortus rationem, & nouã doctrinam, res gestas summa admiratione dignas, mortis

præterea modum & formam, ex mortuis resurrectionem & ad extremum, glorioſum & diuinum in cælos reditum manifeſtè prædixerunt. Illius porrò regnum in extremo ſeculi æuo futurum, Daniel Propheta diuini ſpiritus inſtinctu prouidens, ſic tandem cęleſti numine afflatus, Dei viſionem planius quidem certè, & propius ad captum humanum deſcribit. Aſpiciebam, inquit, donec throni poſiti erant, & antiquus dierum ſedebat. Veſtimenta eius candidum ſicut nix, & capilli capitis eius, vt lana munda. Thronus eius flāma ignis, rotę eius ignis accēſus, fluuius igneus præceps labitur corā illo. Millia milliū miniſtrāt ei. Tribunal loco collocauit, & millia millium aſſiſtebant ei, & libri aperti ſunt: & paulo pòſt. Aſpiciebam, inquit, & ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniens vſque ad antiquum dierum perrexit, & in conſpectu eius oblatus eſt, & illi datum eſt imperium, honos & regnum & omnes populi, tribus linguæ illi inſeruient: potęſtas eius, poteſtas æterna, quæ non tranſibit. Et regnum illius non corrumpetur. Iſta planè non in alium, quàm in noſtrum ſeruatorem & Deū verbum, quod fuit in principio apud Deum, quodque propter humanam carnem, quam extrema mundi ætate aſſumpſit, filius hominis dicebatur, euidenter referri poſſunt. verū cum in proprijs commentarijs, qui a nobis de domino noſtro Ieſu Chriſto editi ſunt, prophetica oracula, exquiſitè collegerimus, & ea, quæ ſunt de eo tradita, certioribus argumentis confirmauerimus, his quæ ſunt a nobis explicata, erimus in præſentia contenti.

Dan. 7.

Quod Ieſu & ipſum Chriſti nomen, ab initio & notum fuit, & in honore habitum apud diuinos Prophetas.

CAPVT tertium.

IPſum nomen Ieſu atque adeò Chriſti, etiam apud illos veteres Prophetas, quos Deus charos habebat, magno in honore & reuerentia fuiſſe, iam explanandi ſe offert

fert occasio. primus ille Moyses cum hoc Christi nomen vel maximè venerandum & admirabile perspiceret, cumque figuras rerum cælestium & symbola, arcanasque ac plenas mysterij imagines aptè & conuenienter oraculo præcipienti (vide: facies omnia iuxta figuram, quæ in monte tibi monstrata est) edidisset, hominem (quantum in humana situm erat potestate) in summum Dei sacerdotem consecrans, Christum, id est vnctum appellat: & quoniam Christum, vim sanè rei cuiusdam admirabilis in se complecti animaduertebat, huic summi sacerdotij dignitati apud Deum omnem prærogatiuam, quæ inter homines est, facile superanti, propter maiorem honoris & gloriæ accessionem sacrosanctum eius nomen imposuit. Idem Moyses præterea nomen Iesu diuino spiritus afflatu pro certo præuidens, priuilegio quodam & singulari planè præ cæteris præstantia dignum existimauit. Ac cum hęc sacrosancta Iesu appellatio nunquam inter homines ante tempora Moysis diuulgata fuisset, Moyses eam dedit illi soli ac primo, quem specie & symbolo Christum Iesum præfiguraturum, & post suum è vita discessum in omnium Israelitarum regnum successurum præsciuerit. Nam cùm successor eius hoc nomine Iesu esset anteà minimè appellatus, sed alio quod parentes ei imposuerant, Ause videlicet vocaretur. Moyses illum Iesum nuncupauit: atque isto adeò nomine, tanquam eximio & præclaro honore (qui omni regio facilè antecellit diademati) propterea donauit, quòd idem Iesus filius Naue, effigiem seruatoris nostri qui solus post Moysen, postque figurati adumbratique cultus ab eo traditi expletionem, in veræ & synceræ religionis ac pietatis imperium succederet, ritè expressit. Atque Moyses hoc modo his duobus hominibus, alteri summi sacerdotis officio iam perfungenti, alteri post ipsum gentis Israeliticæ gubernacula susceпturo (qui præ reliqua vniuersa hominum illius ætatis multitudine, virtutis & gloriæ claritate nituerunt) hanc seruatoris nostri Iesu Christi appellationem, quò summus illis honos haberetur imposuit.

Exo. 25. Act. 7. Hebr. 8.

Pro-

Prophetæ item, qui deinceps extiterunt, manifestè atque adeo nominatim Christum prænuntiauêre, & non modò dolosas Iudaici populi contra eum paratas insidias, verũ etiam gentium per illum vocationem apertis perhibuere testimoniis: ac primum Hieremias, vbi sic loquitur. Spi- »
Thr. 4. ritus ante vultum nostrum. Christus Dominus in nostris » corruptionibus comprehensus est. De quo dicimus: In » vmbra illius viuemus in gẽtibus. Deinde Dauid propter » eius admirabilitatem obstupescens, ait: Quare fremue- »
Psal. 2. runt gentes & populi meditati sunt inania? Astiterunt » reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus » Dominum, & aduersus Christum eius. Quibus paulopòst » subiungit ex ipsius Christi persona. Dominus dixit ad » me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & » dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuã » terminos terræ. Neque soli ij, qui honore donabantur » summi sacerdotij, quique oleo ad eam rem præparato arcani cuiusdam mysterij gratia vngebantur, Christi nomine insigniter apud Hebræos decorati fuerunt, sed reges etiam, quos quidem prophetæ diuini numinis instinctu oleo perfundẽtes, Christos quosdam, hoc est vnctos, qui Christũ specie adumbrarent, effecerunt: propterea quòd illi effigiem & figuram regiæ ac primariæ potestatis, quæ in solo & vero Christo, verbo Dei omnia moderãte cernitur, per se ipsi exprimebant. Iam verò nonnullos è prophetis vnctione quadam Christos, id est vnctos factos, imagine & figura Christum futurum præsignificantes accepimus: vsque adeò vti omnes hi ad verum Christum, diuinum & cæleste verbum, qui solus summus totius orbis sacerdos est, solus cuiusque creaturæ rex est, solus inter prophetas summus patris propheta est, apte & cõgruenter referantur. Huius rei illud potest esse argumento, quòd nemo hactenus veterum, siue sacerdotum, siue regum, siue prophetarum, qui per symbola vngebantur, tantam diuinæ virtutis vim & facultatẽ sit consecutus, quantam seruator & Dominus noster Iesus, qui solus & verus Christus, id est vnctus declaratus est. Nullus enim ex illis erat, quantumuis amplitudine & honore tot seculorum ætates apud suos nobilitatus, qui aliquãdo ex ea figurata

Christi

Christi appellatione, subiectos suos Christianorum nomine decorauerit. Imo vero ne honos quidem venerandus Christoque dignus cuiquam eorum ab illis, qui ipsorum paruere imperio, tributus est: quinetiam neque post mortem tanta & tam vehemens animorũ affectio ardorq; extitit, vt quisquam eius gratia, qui tanto in honore apud ipsos fuisset, mortem aliquando vellet oppetere: neque inter omnes gentes, quæ vniuersum orbem terrarum incolunt, pro vllo eorum, qui id temporis fuerunt, tantus persecutionis tumultus concitatus est. Siquidem symboli & figuræ vis, nõ tantum efficacitatis in illis poterat inferere, quantum veritatis declaratio. quæ per seruatorem nostrum facta est: qui quanquam neque symbola, aut figuras summi sacerdotij à quoquam accepit, neque genus, quod ad corpus attinet, traxit ex sacerdotibus, neque in regnum suum satellitum turba deductus est, neque propheta veterum prophetarum similis factus, neque dignitatem omninò aut prærogatiuam aliquam apud Iudæos adeptus: tamen si minus symbolorum aut figurarum, at ipsius veritatis insignibus est per spiritum sanctum egregiè exornatus. Ac quamuis similes cum his, quos dixi, dignitatum gradus minimè esset consecutus. verius tamen & magis quàm illi omnes Christus nominatus fuit: & vt solus & verus Christus, id est vnctus Dei, per augustam reuera & sacrosanctam ipsius appellationẽ mundum Christianis compleuit vniuersum. Neque amplius figuras, aut imagines quidem rerum, sed veras virtutes, & vitam cœlestem cum ipsa veritatis doctrina coniunctam, ipsius religioni initiatis impertijt. vnguentum porrò non ex aromatibus confectum, sed diuinum ex ipso Spiritus sancti numine libatum, haustumque immortalis & paternæ diuinitatis participatione assumpsit. Quod quidem Esaias etiam docet, sic tanquam ex ore ipsius Christi locutus.

„ Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me: euãgelium *Esa. 61.*
„ annuntiare pauperibus misit me, sanare contritos corde,
„ prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum. Neque
„ solum Esaias, sed Dauid etiam, quasi ad personam illius
„ verba dirigens, Sic loquitur. Sedes tua Deus in seculum *Psal. 44.*
„ seculi, virga directionis, virga regni tui; Dilexisti iustitiam &

tiam & odisti iniquitatem,propterea vnxit te Deus,Deus tuus oleo letitiæ præ participibus tuis. Quibus verbis diuinus sermo in primo versu eum liquidò mõstrat Deũ esse:in secundo regalis sceptri honore decorat: deinde sensim descendens, vbi & diuinam & regiam potestatem illi tribuerit, tertio loco Christum ipsum,id est vnctum, non oleo ex corporea concretaq; materia composito, sed diuino & pleno exultationis perfusum,manifestò declarat.Qua quidẽ re etiã ostẽdit illius amplitudinẽ dignitati eorum,qui olim corpore tenus figurate vngebantur longè antecellere. Quinetiã alibi idẽ de illo his verbis
Psal.109 mentionẽ facit. Dixit dominus domino meo,sede à dextris meis: donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorum:Et ex vtero ante luciferum genui te.Iurauit dominus,& nõ pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum
Gen.14. secundũ ordinẽ Melchisedech.Hic Melchisedech in sacris literis inducitur sacerdos Dei altissimi, nõ oleo humana comparato industria declaratus,imò vero neq; generis successione summi sacerdotij functionem (sicut Hebræorum consuetudo postulabat) assecutus. Quamobrem secundum illius ordinem, non autem secundum horum ritum, qui signis & figuris consecrati fuerunt, seruator noster tum Christus, tum sacerdos,est cum iureiurando adiecto appellatus. Vnde neque corpore tenus apud Iudæos illum perunctum esse, neque editum ex tribu sacerdotum, sed ex ipso Deo ante luciferum, hoc est ante mundi constructionem substantia præditum tradit scriptura: quippe qui immortale & perpetuum sacerdotium ad omnem æternitatem obtineret.
Incorporeæ autem & diuinæ potentiæ, quæ ei tribuitur, magnum & euidens est indicium, illum solum ex omnibus,qui vnquam antehac ad nostram vsque ætatem vixerunt, apud omnes homines per vniuersum orbem terrarum non modo Christum appellari, verum etiam vno omnium ore ita prædicari, testimonijs illustrari, & præ cæteris omnibus propter nominis sui celebritatem, tum apud Græcos, tum apud Barbaros honorificè memoria celebrari,atque ad hoc vsque tempus inter omnes, qui in omni mundo sunt illius religioni initiati,honore

nore efferri, vt regem, admiratione affici supra prophetam, gloria decorari, vt verum solum ac summum Dei sacerdotem: Postremò vtpote Dei verbum, quod ab initio extiterit, quodque ante omnia æui spatia substantia præditum fuerit, quod denique decus honorificum à patre acceperit, summa veneratione dignatum, vt Deũ. Illud porrò ex omnibus summè mirãdũ videtur, quòd nos, qui sumus illi consecrati, nõ vocibus solum, & verborũ sonitu, sed omni animi inductione & amore eũ vsq; adeo veneramur, vt veram illius testificationẽ nostræ ipsorum vitæ non grauatè anteponamus.

Quod modus pietatis, ab ipso cunctis gentibus denuntiatæ, nec recentior, nec peregrinus erat.

CAP. IIII.

ISta igitur, antequam in historiã ingrediar, hic sint necessariò à me posita, ne quisquã seruatorem & dominũ nostrũ Iesum Christũ propter rationẽ tẽporũ, quibus nuper versabatur in carne, nouum & recentẽ fuisse arbitretur. Iã verò ne sit, qui eius doctrinã nuper ortã, peregrinã, & tanquam ex nouo aliquo homine, nihilq; à reliquis discrepante conflctã & cõpositã existimet, de ista re paucis differamus. Cũ iamdudũ (vt nemini obscurũ est) aduentus & præsentia seruatoris nostri Christi omnibus hominibus eluceſceret, noua gens (vt liquidè cõstat) nõ numero quidẽ exigua, neq; imbecilla viribus, neq; in angustũ terræ angulũ cõclusa, sed ex omnibus gentibus cũ hominũ multitudine copiosissima, tũ pietatis cultu diuinissima, & eatenus nec deleta pernicie, nec clade superata, quatenus est perpetuò à Deo prçsidiũ assecuta, & apud oẽs Christi appellationis & nominis splẽdore nobilitata, præfinitis & arcanis iam temporũ conuersionibus repẽtè in lucẽ prodijt. Quam quidẽ vnus è prophetarũ numero sacrati spiritus oculo futurã præuidẽs, adeò quasi abalienata mente stetit attonitus, vt ista verba cum admiratione proferret: Quis audiuit talia? & quis sic locutus est? Nunquid terra vno die parturiit? & nunquid gens simul vniuersa edita est? Declarat porrò idem propheta hanc appellationem futuram quodam modo dicens: his qui *Esa. 66.*

Esa. 62. His qui mihi inseruiunt, nouum nomẽ imponetur, quod in terra erit benedictum. Cæterum quamuis nos plane recentes simus, & hoc nouum Christianorum nomen modò apud omnes gentes increbuerit, vitam tamen & institutionis genus, vnà cum pietatis præceptis, non nuper à nobis confictum, sed à primo (prope dixerim) humani generis ortu, naturalibus quibusdam notionibus in veterũ hominum mentibus, qui Deo chari erant, insitis, exercitatum excultũq; fuisse, hoc pacto explicare aggrediamur. Gens Hebræorum non recens aut noua est illa quidem, sed propter antiquitatem apud omnes homines honore præ cæteris floruit. Sunt porrò apud istam gentem librorum monumenta, & scripta volumina, quæ vitas priscorũ hominum, qui rari quidem & numero perpauci fuerunt, sed pietate, iustitia, & reliquis virtutibus vniuersis præstantes, in se complectuntur. Quorum nonnulli ante diluuium vixerunt, alij pòst: qui quidem ex filijs Noe, & nepotibus suis prognati sunt. Quinetiam Abraham, quem Hebræi principem suum & primum parentem esse iactitant, in eo numero est. Si quis item omnes illos, qui sunt iustitiæ testimonio comprobati, (ab ipso autem Abraham ad primum vsque hominem gradatim ascendendo repeti solet) Christianos non nomine, sed re affirmet, non multum perfecto à veritate aberrauerit. Nam illa omnia, quæ Christiani nomen in se continet (nimirum vt sit Christianus, qui per Christi cognitionem & doctrinam, modestia, iustitia, arduarum rerum in vita perpessione & tolerantia, virtutis constantia, pietatis etiam veriq; cultus confessione, vni & soli Deo super omnia attribuendi præstet excellatq;) illa inquam omnia ab illis antiquis patribus non minus studiosè, quàm à nobis exercitata excultaq; fuerunt. Neque certè vlla corporis circuncisio illis fuit, quia neque nobis est: neque sabbatorum obseruatio, quia neque nobis est: neque à quibusdam alimenti generibus abstinentia, neque rerum distinctio aliarum (quas primus omnium Moyses exorsus, illorum posteris in figuris explendas obseruandasq; tradidit) quia neque apud Christianos eiusmodi res iam extant. Quinetiam ipsum Christum, id est vnctum Dei, perspicuè agnouerunt.

Quippe

Quippe liquidò constat illum Abrahamo visum esse, responsum dedisse Isaac, locutum cum Iacob, cum Moyse denique & alijs deinceps prophetis familiariter sermonem contulisse. Inde planè comperies, illos veteres, quos Deus tanto amore complexus sit, eosdem esse cum his, qui sint eximia Christi appellatione donati: idq; ex ista prophetæ voce sic de illis referēte: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. *Psal.104*

Quare perspicuum est, eam religionem, quę est ab illis pijs viris, qui circa Abrahami tempora vixerunt, inuenta & excogitata, atq; iam nuper per Christi doctrinam & prædicationem omnibus patefacta, debere primam, vetustissimam, omniumq; planè antiquissimam existimari. Et quanquam Abrahamum longo tempore post, ferunt circuncisionis mandatum accepisse, tamen ante illud quidē præceptum eum fide iustificatum traditur: Sic de eo sacro affirmante eloquio: Credidit Abraham Deo & reputatum est illi ad iustitiam. *Gene.15. Rom.4. Iaco.2.*

Ac cum ante circuncisionem talis factus esset, diuinum oraculum à Deo, qui se in eius cōspectum obtulisset, (Idem iste erat Christus Dei verbū) de illis, qui posterioribus seculis simili ratione cum Abrahamo iustificarentur, hoc modo antea promissum fecit, inquiens: Benedicentur, inquit, in te omnes tribus terræ: & quod erit in gentem magnam & copiosam: & benedicentur in illo omnes gentes terræ. *Gene.12.*

Istud sanè in nobis expletum facilè licet animaduertere. Ille enim cum paterna superstitione, & priore vitæ errore reiecto repudiatoque, vnum Deum omnium moderatorem confessus esset. Huncq; non obseruatione legis posteà per Moysem tradita, sed virtutis & probitatis officijs syncerè coluisset, fide in Christum Dei verbum, quod illi apparuerat, iustificatus est. Cui, cum ita institutus esset, dictum est, quòd omnes tribus terræ & omnes gentes in illo benedicerentur. Atque eundem illum pietatis & religionis modum, quem Abraham excoluit, apud solos Christianos per vniuersum orbē rectè factis (quæ multò plus ponderis habent, quàm verba ad id quod agitur, confirmandum) sedulò exercitatū constat. Quid igitur de cætero impediet, quò minus vnam eandemque viuendi ra-

tionem & religionis modum, tum nobis qui à Christo nomen traximus, tum veteribus illis, qui Deo admodũ chari habiti sunt, verè fuisse fateamur, adeò vt illam perfectam religionis normam per Christi doctrinam nobis traditam non nouam quidem & peregrinam, sed (si verum dicendum sit) primam solam & veram assueueremus? Atq; hæc quidem hoc modo.

De temporibus & patronis eius inter homines.
CAPVT V.

IAm verò cum aditus ad ecclsiasticam historiam quæ nobis proposita est, commodè patefactus sit. Sequitur vt deinceps à seruatoris nostri in carnem aduentu, tanquam iter quoddam orationis capessamus, simulatq; Deũ patrem, ipsumq; Iesum Christum, cœlestẽ Dei sermonem qui seruator & Dominus noster declaratus est, precibus inuocauerimus, vt in veritate explananda adiumento nobis ac subsidio esse velit. Secundus igitur & quadragesimus regni Augusti agebatur annus, octauus autem & vigesimus ab Aegypto subiugata, & Antonij Cleopatręq; morte (in quam Ptolomæorum in Aegypto dominatus ac regnum postremo desijt) cum seruator & Dominus noster Iesus Christus sub primo censu Cyrenij, id temporis præfecti Syriæ congruenter secundũ Prophetarum vaticinationes de illo editas, in Bethleem Iudeæ natus est. Hunc quidem censum Cyrenij temporibus factum, Flauius Iosephus historicorum, qui sunt apud Hebræos, facilè princeps memoriæ prodidit. Aliam etiam historiam de Galilæorum secta, quæ ijsdem temporibus exorta est adnectit. Cuius item Lucas apud nos in actis ita ferè verba facit. Post hunc surrexit Iudas Galilæus in diebus census, & auertit multum populum post se, & ille perijt, omnesq; quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Iosephus porro, quem supra citauimus, istis admodum consentiens in decimo octauo libro Antiquitatis hæc ad verbum tradit. Cyrenius vnus ex Senatorum Rom. numero, cũ esset reliquis magistratibus perfunctus, omnesq; propè honorum gradus percurrisset. Consul tandem factus, alijsque dignitatis insignibus eximiè ornatus, exiguis cum copijs in Sy-

Ptolomæo eius nominis vltimo, rege Aegypti extincto, regnum à Cæsare donatum est Cleopatre vide Hirthiũ li. 4 de bel. Alexan. & Suetoniũ in vita Iulij Cæsaris.

Actor. 5. Iose. ca. 1. libr. 8. de antiq.

» in Syriam aduentauit: quippe eò à Cæsare missus erat, vti
» non modò genti illi ius diceret, vt pręter opum cuiusque & facultatum vt Censor æstimationem faceret. Ac
» non multò post subiungit Iudas Gaulanites vir ex ciuitate cuius nomen erat Gamala, prognatus vnà cum Saddo
» cho Pharisæo sibi in societatem ascito, populum ad defectionem sollicitare maturabat. Hi duo censum illum ni-
» hil aliud, quàm apertum seruitutis iugum eorum ceruicibus imposicurum asserebant. Proinde gentem eam ad li-
» bertatis suæ propugnationem adhortabantur. In secun-
» do item libro historiarum de bella Iudaico conscriptarum de eodem viro hæc præterea scribit. Interea tempo
» ris vir quidam nomine Iudas Galilęus, regionis illius in-
» digenas & habitatores ad defectionem impulit, illisque
» admodum turpè esse dixit si Romanis tributum persoluere sustinerent: & post obsequium, quod Deo præstare
» deberent, mortalium etiam dominationi se subijcerent.
» Hæc Iosephus.

Quod temporibus eius Iuxta Prophetarum oracula deferunt principes qui antea ex progenitorum successione Iudæorum genti imperitabant, & quod Herodes ex peregrinis primus eorum rex fuerit.

CAPVT VI.

EOdem tempore, cùm Herodes primus extero quodam & peregrino genere ortus, Iudaicæ gentis regnum obtinuisset, prædictio Prophetica per Moysen antiquitus prolata, videbatur finè consecuta quæ ait.
» Non deficiet princeps de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec veniat, cui regnum reseruatũ sit: quem etiam
» expectationem gentium fore commonstrat. Tantisper enim prędictionis Mosaicę euenta minimè absoluta & perfecta sunt, dum sub principibus ex ea gente prognatis vitæ degendæ potestas esset: qui quidem initium imperij altius ab ipso Moyse ductum capientes, vsq; ad Augusti regnũ durauerũt: sub cuius imperio Herodes primus externæ gẽtis stirpe procreatus, Iudærũ principatũ à Romanis adeptus est. Qui, vt tradit Iosephus, paternũ genus ex Idumęis, maternũ aũt ex Arabũ familia ducebat. Verũ vt Aphricanus scriptor haud quaquã vulgaris, memorat

Gen. 49.

eius genus, qui accuratè perueſtigant. Antipatro ſatum ferũt. Hunc autem Herodis cuiuſdam Aſcalonitæ filium fuiſſe, qui ex Aedituis (ſic enim appellati ſunt hi, qui templo Apollinis inſeruierũt) originem traxit. Qui quidem Antipater, cum adhuc puer eſſet, captus ab Idumęis latronibus, cum illis, quod reliquum erat vitæ, propterea traduxit, quòd patri eius qui in magna egeſtate verſabatur, ad eum redimendum nõ ſatis ſuppetebat pecuniæ. Ei verò moribus illorum & vitę inſtitutis educato, poſteà cum Hircano, ſummo Iudæorum ſacerdote magna interceſsit familiaritas. Huius filius erat Herodes ille, qui ſeruatoris noſtri tempore vixit. Cum igitur Iudæorum regnum ad Herodem, hominem peregrinum, tãdem peruenisſet, proforibus iam aderat, ſecundum Prophetæ oraculum, gentium expectatio: Quippe ex illo tempore principes ac duces, qui ſucceſsione ab ipſo Moyſe deriuata, Iudæorum potirentur imperio, deficere & prorſus euaneſcere videbantur. Nam ante illorum captiuitatem & demigrationem in Babylonem à Saule & Dauide exorſi, regum ditioni ſubijciebantur: ante reges autem magiſtratus, qui iudices nominati ſunt, illorum rempub. procurabant: qui quidem proximè poſt Moyſen, & eius ſucceſſorem Ieſum, regnum illorum capeſcere cœperunt. At poſtquam Babylone denuò in patriam reuertebantur, eam reipub. formam perpetuò tenuerunt, quę erat partim optimatum partim paucorum prudentia & conſilio gubernata. Summi enim ſacerdotes ſummam rerum vſque eo adminiſtrabant, quoad Pompeius Romanorum dux eo aduentans, Hieruſalem acri & violenta obſidione expugnaſſet, atq; ad templi adita progreſſus, res ſacras nefario ſcelere polluiſſet. Eum verò, qui auita ſucceſsione rex ſimul & ſummus ſacerdos ad id temporis perſeueraſſet (cui nomen erat Ariſtobulus) vinculis conſtrictum vnà cum liberis Romam miſit, atque Hyrcano eius fratri ſummi ſacerdotij munus tradidit. Poſt illud tempus vniuerſa Iudæorum gens facta eſt Romanis vectigalis. At non longo interuallo interiecto, cum Hyrcanus (in quem vltimum ſummorum ſacerdotum erat deuoluta ſucceſsio) à Parthis captiuus ducebatur, primus, vt ſuprà dixi, Herodes externa

Ioſe. li. 14 cap. 8. de antiq.

ſtirpe

stirpe editus, Iudaicæ gentis imperium Senatus Romani & Augusti imperatoris auctoritate obtinuit. Cuius temporibus cum Christi aduentus euidenter & pro certo instaret, salus etiam gentium, quæ tam diu expectabatur, expleta est, earundemque vocatio, iuxta prophetarum oracula maturè insecuta. Ex quo quidem tempore simul ac principes & duces ex Iuda, hoc est, ex Iudæorum familia ac gente prognati, rempub. illam regere desistebant, series etiam summi sacerdotij, quod secũdum generis propinquitatem, & auitam successionem rato ac certo ordine solebat cuiq; deferri, extemplo confusione quadam, neque id sine causa, labefactata est. Quarum rerũ testem locupletem habes Iosephum qui narrat, Herodem cum à
» Romanis esset regno donatus, non amplius pontifices &
» summos sacerdotes ex antiquo creauisse genere, sed abie
» ctis quibusdam & ignobilibus illum honoris gradum de-
» tulisse. Eandem item rationem in designandis summis sa-
» cerdotibus Archelaum filium eius, & Romanos etiam,
» qui post illum Iudæorum regnum adepti sunt, cum He-
» rode obseruasse. Idé scriptor porrò declarat, Herodem *Iose. li. 15*
» primum sacram summi sacerdotis stolam priuatim apud *cap. 14.*
» se tenuisse proprio sigillo occlusam: & summis sacerdo- *antiq.*
» tibus deinceps illius apud se retinendæ potestatem non omninò permisisse. Idemq; eo mortuo fecisse Archelaũ, reliquosq; Romanos. Atque ista sint à nobis explicata, ad declarationem alterius prophetiæ quæ in seruatoris nostri Iesu Christi aduentu plenè completa fuit. Numerum verò septimanarũ, quę vsque ad Christi imperiũ cõficerentur (de quibus alio loco vberius disseruimus) prophetica Danielis oratio aperrè est & nominatim cõplexa. Quibus tandem ad exitum perductis, Iudęorum Chrisma abolendũ fore prædixit propheta. Atq; istud planè tempore illo, quo Seruator noster Christus in hanc lucẽ editus est, perfectum & absolutum esse constat. Hæc igitur ad temporum veritatem cumprobandam, sint à nobis necessario obseruata.

De ea quæ in Euangelijs de Christi genealogia putatur disrepantia.

CAP. VII.

QVoniam autem Matthæus, & Lucas in suis Euangelijs Christi genealogiam varia ratione & modo nobis tradiderunt, & ob eam causam à plerisque plurimum inter se dissidere putantur (in quorum locorum explanationem fidelium quisque veritatis ignoratione adductus, suo marte aliquid commentari magnoperè elaborauit) de his historiam ad nostram vsque ætatem ductam in medio ponamus. Quam quidem Aphricanus (cuius paulò antè mentio facta est) in epistola ad Aristidem de euangeliorum consensu scripta dilucidè commemorat: reliquorum opiniones non modò tanquam vim veritati inferentes, verum etiam falsò confictas esse commonstrat: historiam autem, quam ipse acceperat, his ipsis verbis refert. Quoniam generum & familiarium nomina inter Israëlitas, aut natura, aut lege enumerari solent, natura, cum proles ex germano parentum semine orta succedit, lege autem, cum alter filium procreat in nomen fratris sui, qui absque liberis excesserit è vita (nam quia nõdum certa & indubitata resurrectionis spes eorum animis penitus insidebat, idcirco futuram resurrectionis promissionem in hac mortali & caduca resurrectionis specie, imitatione quadam adumbrarunt, quo nomen eius, qui vitam cum morte commutauerat, nõ prorsus ex omni memoria deleretur) & quoniam etiam illorum, qui in ista genealogia introducuntur, alij verè & ingenuè successerunt, vt filius patri: alij ab alijs procreati, aliorum nomen adepti sunt, idcirco vtrorumque fit mentio: & illorum, qui verè genuerunt, & horum qui quodam modo eos genuisse dicuntur: & ob eam causam neutrum ex euangelijs est ementitum, cum alterum naturam, alterum legem percenseat. Genera enim, tum quæ à Salomone, tum quæ à Nathan ducta sunt, in sobole suscitãda pro his, qui liberis caruerunt (quod quidem secundis nuptijs & renouatione seminis fit) ita confunduntur, vt nõ sine causa ijdem liberi interdum diuersorum patrum putẽtur: tum

„ tum horum, qui opinione, tum illorum, qui verè patres
„ extiterunt. Ita efficitur, vt vtraque genealogiæ de-
„ claratio re ipsa & propriè vera cum sit, licet varia qui-
„ dem & diuersa, accurata tamen & exquisita ratione gra-
„ datim descendat. Verum vt quod oratione propo-
„ suerim, planius fiat & apertius, ipsam generum & fami-
„ liarum seriem persequar. A Dauide per Salomonem
„ dum Matthæus generationes numerat, tertius à fine re-
„ peritur Matthan, qui genuit Iacob, patrem Ioseph. A
„ Nathan autem per Dauid, vt Lucas numerat, similiter
„ tertius à fine inuenitur Melchi: cuius filius erat Heli,
„ pater Ioseph. Ioseph enim filius fuit Heli, qui ex Mel-
„ chi prognatus fuerat. Cum igitur Ioseph nobis sit pro-
„ positus, quem inuestigemus, explicandum videtur, quo
„ pacto & Iacob & Heli suum genus, alter ex Salomone, al-
„ ter ex Nathan deducens, vterque illius pater esse dica-
„ tur. Ac primum qua ratione isti duo Iacob & Heli
„ probentur fratres fuisse: deinde quomodo istorum pa-
„ tres Matthan & Melchi (qui diuerso orti sunt genere)
„ aui Ioseph ostendantur. Sic igitur res se habet.
„ Matthan & Melchi vicissim eandem duxerunt vxorem
„ & fratres ex eodem vtero progenuerunt, cum lex mi-
„ nimè obstaret, quò minus vidua, vel libello repudij di-
„ missa, vel viri morte vinculis matrimonij soluta, alteri
„ nuberet. Ab Estha quidem (hoc enim nomine fuisse
„ mulier illa traditur) primus Matthan, qui à Salomone
„ ducebat genus, suscepit Iacob. Ac simulatque Mat-
„ than è vita migrauit, Melchi, originem generis sui ad
„ Nathan vsque referens (cum ex eadem quidem tribu,
„ sed ex diuerso genere ortus esset) istam, vt supra dixi-
„ mus, viduam duxit vxorem: ex qua filium Heli procre-
„ auit. Ita factum est vt Iacob, & Heli ex diuersis gene-
„ ribus satos, vterinos quidem fratres reperiamus. Quo-
„ rum alter, nempe Iacob, vbi frater ipsius Heli absque
„ prole occubuerat, vxorem eius in matrimonium assu-
„ mens, ex illa Ioseph & natura & ratione sibi filium, ter-
„ tium produxit. Quapropter scriptum est: Iacob ge-
„ nuit Ioseph, qui secundum legem filius erat Heli. Nam
„ cum Iacob frater esset illius, ei semen suscitauit. Quocir-

ca neque hæc, quæ de eo apud Matthæum Euangelistam
citatur genealogia (Iacob genuit Ioseph) neque rursus
illa, quæ apud Lucam est (Iesus qui, vt putabatur (nã hoc
etiam addit) filius fuit Ioseph) qui fuit Heli, qui fuit Mel
chi, inanis irritáue existimari debet. Atque ista generãdi
ratio quæ ex lege ducta est, nõ poterat significantius, aut
magis propriè exprimi. Idcirco istud vocabulum, ge-
nuit, in tali liberorum procreandorum ratione, dum fa-
milias ad Adam vsque, qui à Deo creatus est, gradatim a
scendendo repetit, ad finem vsque silentio omnino
præterijt. Neque certè hoc à nobis sine causa & ra-
tione probabili, neque nostro ingenio subitò iam & ex
tempore excogitatum est. Nam qui seruatori nostro se-
cundum carnem cognati sunt, vel stirpis suæ insigniter il
lustrandæ, vel historiæ simpliciter docendæ studio indu
cti, etiam ista nobis verè tradunt: Latrones Idumæos, ir-
ruptione facta, in ciuitatem quandam Palestinæ, nomine
Ascalonem, ex Appollinis delubro (quod erat in vrbis
mœnibus collocatum) Antipatrum Herodis cuiusdam,
Aeditui filium, cum alijs spolijs, captiuum abduxisse. Ac
cũ pro filio redimẽdo sacerdos pretium persoluere non
posset, Antipatrum Idumæorum moribus & institutis e-
ducatum, paulò pòst cum Hyrcano Iudeæ summo sacer-
dote familiaritatem conflasse: eumq; cum pro Hyrcano
legationem ad Pompeium obiret, & illi regnum ab Ari-
stobulo fratre ereptum, liberum & integrum restituisset,
Palestinæ curatorem designatum, in magna prosperitate
vitam degisse: Antipatro autem, qui propter inuidiam,
prosperum & fortunatum suarum rerum cursum comitan
tem, ex insidijs è medio tollebatur, Herodem eius filium
succesisse: & postea ab Antonio & Augusto, ex senatus
decreto ad regnum Iudæorum capessendum delectum
esse. Eiusque filios fuisse Herodem, & alios principes, qui
Tetrarchæ appellabantur. Hæc quidem communia vi-
dentur cum illis, quæ sunt in Gentilium historijs memo-
riæ prodita. Porrò autem cum familiæ non Hebræorum
solum, verumetiam eorum, qui vsque ad Proselytos ge-
nus suum referebant (vt ad Achior Amanitem, & Ruth
Moabitidem, qui ex Aegypto elapsi, cõmiscebantur cum

Isra-

Israelitis) ad illud tempus scriptis proditæ, in tabularijs reseruarentur, Herodes quoniam illorum stirpem nihil ad se pertinere, nihilq; ad suam dignitatem illustrandam afferre adiumenti animaduertebat, suæ ignobilitatis & obscuri generis conscietia exagitatus, annales illos de generum & familiarum antiquitate incendit: arbitratus se nobilem visum iri, cum nemo suum genus ex publicis illis monumentis depromptũ, ad Patriarchas, vel ad Proselytos, vel ad eos, qui γειῶραι (id est terræ incolæ, qui cum Israelitis permiscebantur) vocati sunt, omninò posset reducere. Erant tamen nonnulli antiquitatis replicandæ studiosi, qui nomina auitæ stirpis vel tenentes memoria, vel ex scriptis annalibus promentes, priuatim sibi indices eorum conficiebant, magnopereque propterea gloriabantur, quod ipsorum nobilitas ita foret ad posteritatem reseruata. Inter quos erant hi, tum qui propter generis cognationẽ, qua Christo seruatori coniũgebantur, δεσπόσυνοι, hoc est, ex domini tribu & familia orti, nuncupati sunt: tum qui ex Nazaris, & Cochaba Iudæorũ pagis prognati, in reliquas Iudeæ partes cõmearunt: istãq; genealogiam à nobis supra commemoratam partim ex libro annalium, siue dierum sumentes, partim complectentes memoria, apertè quoad poterant explanarunt. Siue igitur ita se res habet, siue secus, nemo (cum vt ipse iudico, tum vt quisq; æquus rerum æstimator censuerit) planiorem reuerà inuenire poterit explicationẽ. Atque hæc ipsa, licet nullo comprobetur testimonio à nobis tamen minime reijciatur, cum meliorem, aut veriorem neutiquã proferre queamus. At dubium non est, quin euangelium omninò verè loquatur. In extrema etiam illa epistola, ista

» adnectit. Matthan à Salomone prognatus, genuit Iacob.
» Quo mortuo, Melchi à stirpe Nathan profectus, ab ea,
» quæ vxor erat Matthan, procreauit Heli. Vterini ergo
» fratres erant Heli, & Iacob. Heli absque prole occum-
» bente, Iacob illi semen suscitauit, & genuit Ioseph, Qui
» natura filius eius erat, lege verò Heli. Ita vtriusque filius erat Ioseph. Hæc Aphricanus. Porro autem cum genealogia Ioseph hoc modo deducatur, constat Mariam

Num.39. verè ex eadem tribu ortam. Siquidem à Moyse lege sancitum erat.non licere diuersas tribus inter se matrimonium iungere. Præcipitur enim, vt vni eorum, qui sunt ex eadem tribu & familia, mulier quæq; nubat, ne hæreditas generis à tribu in tribum transferatur,verum de his ista quidem hoc modo.

De Herodis in filiis insidiis,& quem vitæ exitum habuerit. CAP. VIII.

SImulatque verò Christus temporibus suprà demonstratis conuenienter prophetarum prædictionibus in Bethleem Iudææ natus erat,Herodes ob interrogationem Magorum ex oriente eo aduentantium,qui scisciabantur, vbi nasceretur rex Iudæorum(stellam enim illius se vidisse dixerunt, hancque causam fuisse tanti & tam prolixi itineris,tantaq; cum celeritate cõfecti, quod vti deum in lucem iam editum sanctè & reuerenter adorarent, suscepissent) Herodes, inquam, non parum ob eam rem animo perturbatus quippe illius regnum, sicut ipse putabat, iam in magnum veniebat periculum, quærebat ab illis, qui in ea gente legis doctores nominati sunt, vbinam Christum natum fore expectarent. Vt autẽ Micheæ prophetiam, quæ illum in Bethleem natum fore prædixerat, agnouit, vno edicto omnes pueros adhuc vberum lac sugentes, non in Bethleem solum, sed in vniuersis eius finibus à binatu & infrà, secundum tempus, quo accuratè fuisset à magis scisciatus, neci dari mandat: omnino enim Iesum eiusdem cum æqualibus calamitatis (vt erat verisimile) participem fore arbitratur. Cæterum puer à parentibus per angeli visionem, quid esset futurum, præscientibus in Aegyptum deportatus, insidias illius præuertit Ista etiam sacra euãgelij doctrina perspicuè commonstrat. Verum deinceps, quæ merces crudele Herodis facinus contra Christum, & pueros eius æquales admissum subsecuta sit, & quo pacto statim post, nulla vel minima quidem dilatione interposita,diuina vltio illum, dum adhuc in vita manebat,exagitauerit,& quasi proæmia rerũ ei post discessum

Matt.2.

è vita

è vita obuenturarum euidẽter oſtenderit, operæpretium eſt intelligere. Qua autem ratione proſperum & florentem regni ſui ſtatum, quo ſe tum frui putabat, domeſticis calamitatibus, quarum aliæ ex alijs ortæ ſunt, ipſe obſcurauerit, dũ vxorẽ & liberos, dumq; reliquos quibuſcum propter propinquitatẽ generis & amoris cõiunctionem maxima ei interceſsit neceſſitudo, nefaria cæde afficeret, in præſentia commodè oratione explicare nõ poſſumus, præſertim cum iſtarũ rerum argumentum omnem illã crudelitatẽ, quæ à Poëtis in tragædijs deſcribi ſolet, longè ſuperet. Quod quidem ſi quis ſcire deſyderat, legat Ioſephi hiſtoriam, qui idem vberrimè pleniſsimeque perſequitur. Cęterũ quo modo ſtatim poſt inſidias ſeruatori noſtro, & alijs infantibus factas, cœlitus inuecta plaga illũ ad extremum vſq; ſpiritum afflictarit, non erit alienum vocibus auctorijs ad verbum citatis attentè auſcultare: qui quidem in decimo ſeptimo Iudaicæ antiquitatis libro vitæ illius exitum accuratè ſcribit ad hunc modum. Herodem acerbior indies excruciabat morbus, dum Deus pro nefarijs ſceleribus, quibus ſe contaminauerat in vita, graue de eo ſupplicium ſumeret. Ardor erat aliquanto lentior, ac remiſſior, qui non tantum feruores illos, qui eum manibus contrectabant exeruit extrinſecus, quantum cruciatus inteſtinis eius & viſceribus inuſſit. Nihil planè erat, quod inexplebilem eius alimenti capeſſendi auiditatem omnino poſſit ſaturare. Aſpera viſcerum vlcera acutiſsima laxioris inteſtini tormina, humor purulentus ac præ tumore pellucens, qui per pedes ſerpebat, grauiſsimè illum diuexauit. Afflictatio item ſumen occupauit non diſsimilis. Quin etiam tabida membri genitalis putredo vermes progenuit. *Ioſe. li. 17 cap. 8. de antiq.*

Accedebat his ardua ſpiritus & animæ intentio, eaq; tum propter difficultatem expirandi, tũ propter anhelitus crebritatẽ peracerba. Neruorũ pręterea cõtractio per omnia mẽbra peruaſit: quæ quidẽ vim & acrimoniam inflixit ei planè intolerabilẽ. Dicebatur igitur ab his, qui diuinandi arte multũ pollebant, quiq; in ſapientia ac ſcientia rerum eiuſmodi interpretandarum omne ſuum ſtudium collocabant, Deũ has pœnas à rege ob variã ſuã & multiplicem impie-

impietatem expetiuisse. Ista ergo Iosephus, quem supra dixi, in libro citato commemorat. In primo quoque historiarum, siue de Iudæorum expugnatione seu captiuitate, non diuersam ab his tradit de illo sententiã. Sic enim scribit. Hinc corpus eius vniuersum morbo correptum, varijs perturbationum & molestiarum tormentis distrahebatur. Febris quædam tepidior, pruritus non ferẽdus per totius cuticulæ extremitatem pererrans, laxioris intestini continua cruciamenta, inflatus pedũ tumor, instar hydropici, ardens suminis æstus illum exagitauit. Putrida membri virilis sanies vermiculos ex se edidit. Adde his crebritatem halitus, & spirandi difficultatem, neruorum contractiones per omnia membra peruadentes: ita vt vates & arioli istos morborum stimulos, quibus sic perfodiebatur, pœnam pro maleficijs suis cælitus irrogatã asserent. At ille, licet cum eiusmodi cruciatibus luctaretur, adhuc tamen vitæ teneri cupiditate, spem salutis animo capere, de curatione denique cogitare cœpit. Itaque traiecto Iordane, balneis, quæ propè Callirrhoen sita sunt (ista quamquã in lacum Asphaltitim delabũtur, sunt tamen præ dulcedine ad bibendum valde accõmodata) vti cœpit. Ibi medicis visum est, vt tepido oleo totum corpus foueret: quo quidem in solium plenũ olei sensim demisso, oculi prę imbecillitate ei deficere, & more hominis iamiam morituri reuolui videbantur. Tandem seruorum strepitu, quos circa se tumultuantes habebat excitatus, tametsi aliquantum respirauit, de cætero tamen in vitæ & salutis suæ desperationem venit: ac propterea singulis militibus quinquaginta drachmas distribui, ducibus etiam & amicis grandem pecuniæ summam dispertiri mandauit. Ad extremum inde reuersus, Hiericho se contulit: ac iam insana quadam bile & furore incensus, etiam morti ipsi penè interminatus est, inq; cogitationem nefandi cuiusdam sceleris edendi impetu præceps ruit. Nam ex singulis vicis, viros insignes & totius Iudeæ facilè principes simul coactos in locum quendam, qui Hippodromus appellabatur, concludi iussit. Accersitis tandé ad se Salome sorore, & viro illius Alexandro, noui, inquit Iudæos de mea morte præ nimia quadam

Iosep. li. 1. de captiui. c. 21.

Alexa legit Iosephus.

„ dam lætitia triumphos & festos dies celebraturos: ve-
„ rum per alios quosdam perfacile possum efficere (modo
„ vos iussa mea exequi volueritis) vt non solum lachrymis
„ & mœrore deflear magnopere, verumetiam funus splen-
„ didum & insigne assequar, viros illos, quos in custodia
„ seruandos imperaui, simulac ego animam efflaro absque
„ mora militibus vndique circumiectis interficite: vt cum
„ vniuersa Iudæa, tum singulæ ædes etiam inuitæ meam
„ mortem acerbè lugeant. Atque idem author paulò post
„ subiungit. Rursus partim inedia & cibi auiditate, partim
„ ardua & anhela tussi ita distinebatur, vt dolorum mag-
„ nitudine superatus, fati tempus anteuertere in animum
„ induceret. Pomo igitur primum in manum arrepto (con-
„ sueuit enim id generis fructum, extremo putamine am-
„ putato, libenter comedere) poscebat & cultrum: de-
„ inde oculis vndique circumspiciens, ne quis sibi in eo
„ facinore esset impedimento, dexteram quasi iam seipsum
„ confossurus leuabat. Idem scriptor præterea narrat,
„ illum ante extremum vitæ suæ exitum alterum filiũ suum
„ ingenuum è medio sustuliſſe, ac duobus illis, quos anteà
„ interemisset, eum iam tertium adieciſſe. Exiguo autem
„ temporis momento interposito, non absque maximo do-
„ lore & afflictatione stamina vitæ abrupiſſe. Atque hoc
exitu vita Herodis concluſa est, qui quidem pro pueris,
quos in confinijs Bethleem nefariè & crudeliter (vti ser-
uatori nostro vitam per insidias adimeret) enecauisset,
debita persoluit supplicia. Post cuius interitum, ange-
lus domini Ioseph adhuc in AEgypto commoranti se- *Matt. 2.*
cundum quietem astans, mandauit, vt arrepto puero vnà
cum matre, in Iudæam rediret. Quippe illos, qui animam
pueri tollere quærebant, è vita cessisse significauit. Istis
„ porrò euangelista etiam illa adnectit, his ferè verbis: cum
„ audiret Archelaum pro Herode patre suo regno Iudææ
„ potitum, illuc proficiscì admodum extimuit. Responso
„ igitur in somno accepto, in partes Galilææ recesſit.

De Pilati temporibus.

CAP. IX.

Ioseph. de capti. li. 2 cap. 89.

„ ARchelaum ad regnum Iudææ post mortem Herodis delectum

delectum fuisse testatur etiã historicus ille, quẽ supra demóstrauimus: modũq; cõcinnè perscribit, quo tũ ex Herodis patris testamẽto, tũ rata Cæsaris Augusti decisione in illud regnũ & pfecturã succesſerit, atq; adeò qua ratione cũ post decẽ annorũ spatiũ esset eo munere abdicatus, fratres eius Philippus & Herodes iunior simul cũ lysania, suas ipsorũ tetrarchias, id est quadripartitas Iudææ prefecturas obtinuerint. Idéq; scriptor in decimo octauo antiquitatis libro, anno regni Tiberij duodecimo (hunc enim in totiꝰ reip. rectionẽ, cũ iã Augustus septẽ & quinquagĩta annis imperiũ administrasset, suffectũ esse cõstat) Pontiũ Pilatũ Iudææ regnũ obtinuisse, atq; eundẽ decẽ annos cõtinuos, ad Tiberij ferè occasum, ibidẽ cõmoratũ enarrat. Quocirca cõmentũ eorũ, qui heri prope & nudius tertius cõmẽtarios cõtra seruatorẽ nostrũ ediderit, perspicuè refutatur, in quibus primo omniũ tẽporis ipsiꝰ ratio falsò ab illis obseruata, mẽdaciũ eorũ, qui talia cõmenti sunt, euidenter & apertè coarguit. Nã ad quartum cõsulatũ Tiberij Cęsaris, qui fuit anno eiꝰ regni septimo, facinora à Iudæis in salutari seruatoris passione admissa fuisse isti cõmẽtarij cõplectũtur. Quo quidẽ tẽpore satis liquet, Pilatũ nõdũ ad Iudęæ prefecturã gerẽdã aduentasse, si Iosephi testimonio fidẽ adhibere velimus, qui in libro eiꝰ suprà posito, sic plane declarat: Pilatũ à Tyberio anno regni eiꝰ duodecimo, Iudęę pfectũ fuisse designatũ.

Ioſe. lib. 17. ca. 15. antiq.

Cap. 5.

Lactan. li. 4 prope finem. Pli. lib. 5. cap. 18.

De principibus Sacerdotum apud Iudæos, sub quibus Christus doctrinam suam publicauit. CAP. X.

Ioſep. de capt. li. 2. cap. 4.

EOdem tẽpore, vt scribit euangelista, cũ iã Tiberius Cæsar decimũ quintũ imperij sui annum, & Pontius Pilatus quartum suæ præfecturæ ageret, reliquaque Iudæa ab Herode lysania & Philippo tetrarchis regeretur, seruator & dominus noster Iesus Christus, id est vnctus Dei, quando iam trigesimũ ætatis suæ annum agere incipiebat, ad Ioannem, vt lauacro baptismatis tingeretur, se contulit, eodéq; tẽpore prædicãdi euangelij fecit initiũ. Iá verò sacra scriptura asserit, eũ omne tẽpus doctrinæ & prædicationis suæ sub Anna & Caipha, principibus sacerdotũ, confeciſſe: quo argumento ostendere vult

vult, vniuersum tempus, quo salutarem euangelij cognitionẽ, quibusq; clemẽs enũtiarit, eo annorũ spatio, quod inter horũ ministeriũ intercedebat, omninò fuisse expletũ: quãdoquidẽ hoc ipsum prædicãdi munus ordiebatur, Anna summo sacerdotio fungente, idéq; ad Caiphę procurationẽ cõtinuabat. Quod quidẽ tẽporis spatium, vix integrũ quadrienniũ efficit. Nã cũ post illud tẽpus legis instituta iã quodãmodo deleta essent, deleta est vnà summorũ sacerdotũ successio, qui quidẽ propter maiorum genus & stirpẽ, in illud summi sacerdotij munus succedere, & totũ vitæ suæ cursum in eo obeundo terere cõsueuerunt: cumq; etiã ea, quæ ad verũ Dei cultũ spectabãt, nullo ordine administrarentur, sed à præfectis, qui pop. Rom. auctoritate delecti Iudææ præerãt, modò hic, modò ille ad summi sacerdotij functionẽ designaretur, non amplius vno anno, vnus eo deinceps ministerio perfunctus est. Narrat porrò Iosephus, quatuor summos sacerdotes ordine alterũ alteri succedẽtes inter Annã & Caipham interfuisse: vt est in libro suo qui de antiquitate inscribitur, Sic enim refert. Valerius Gratus, Annæ summi sacerdotij munere adempto, Ismaẽlẽ, filiũ Baphi, summũ sacerdotẽ designat. Ac nõ lõgo tẽpore post illo ipso de hoc dignitatis gradu deiecto, Eleazarũ filiũ Annę, qui princeps sacerdotũ anteà fuerat, summum sacerdotẽ declarat. Anno itẽ interiecto, cũ istũ eo abdicasset officio, Simonẽ, filiũ Camithi, illo summi sacerdotij honore donauit. Atq; nõ amplius vnius anni spatio huic illud amplitudinis munꝰ exequẽti, Iosephus, qui etiã Caiphas nominatus est, successor extitit. Perspicuũ est igitur vniuersum tẽpus, quo seruator noster sacrosanctã suã & euãgelicã doctrinã in finibus Iudææ disseminauerit, nõ quatuor omnino annos integros cõplexũ esse: qua quidẽ tẽporis intercapedine, quatuor summos sacerdotes ab Anna vsq; ad designatũ Caiphã, annũ ministerium obiisse constat. Caipham item anni illius, quo seruator noster pro salute vniuersi generis humani mortem in cruce perpessus sit, summum reuerà sacerdotem fuisse, sacra & diuina euangelij eloquia docent. Vnde tempus, quo Christi doctrina diuulgata est, ab illa obseruatione, quam suprà adno-

Antiq. li. 18. ca. 3.

adnotauimus,nulla ex parte diffidere satis liquidò constat. Huc adde quòd seruator & Dominus noster Iesus Christus, non longe post exorsum prædicationis suæ, duodecim Apostolos ad se asciuit, quos solos inter reli quos suos discipulos propter eximiam & singularē quan dam honoris amplitudinem Apostolos nuncupauit. Et
Luc. 10. iterum alios septuaginta designauit,quos binos & binos ante faciem suam in omnem locum & ciuitatem,quo ille esset venturus dimisit.

Testimonia de Ioanne Baptista & Christo.

CAPVT XI.

ITem Ioannis Baptistæ (cuius caput haud diu post Herodes Iunior ceruicibus abscidit)sacrosancta Euangeliorum monumenta etiam mentionem faciunt. Accedit etiam Iosephus locuples testis, qui non modò nominatim Herodiadis meminit, verum etiā ostendit quo pacto eam Herodes , cum fratris vxor esset , priore sua & legitima coniuge repudiata,in matrimonium duxerit. Illa autem prior filia fuit Aretæ, regis Arabiæ petreæ. Hanc Herodiadem dico viro suo adhuc superstiti ademit : cuius causa etiam obtruncauit Ioannem. Ac cum filiam Aretæ dedecore & ignominia affeciſſet,bellū etiam contra eundem suscepit.In quo quidem , cum ad manus ventum esset,& grauiter confligi cœptum,omnem Herodis exercitum prostratum concidisse : atque Herodē ob insidias,quibus ex occulto Ioannem è medio sustulerat, in istas vniuersas calamitates incurrisse declarat. Quin etiam idem auctor Ioannem Baptistam inter eos , qui iustitiæ & probitatis causa summum fuissent honorem consecuti,facilè primas obtinuisse fatetur , atque adeo cum his,quæ de illo in sacrosanctis euāgelijs tradita sunt,magnopere consentit. Narrat præterea Herodem propter ipsam Herodiadem regno excidisse : qua cum etiam eundem in exilium eiectum,hocq́, multatum supplicio, Vienam ciuitatem Galliæ deinceps incoluisse.

Ioseph. li. 18. cap. 7 antiq.

Atque ista ab illo in decimo octauo antiquitatis libro traduntur, Vbi item hæc quæ sequuntur,de Ioāne ad verbum conscribit.Nonnullis ex Iudæis opinio fuit Herodis

„ dis exercitum tam perdite profligatum peremptumque
„ esse diuina vltione, propter pœnam Ioanni (qui appella-
„ batur Baptista) inflictam, meritissimo de illo supplicium
„ sumente. Herodes enim hunc neci dabat, qui & vir bo-
„ nus fuit, & Iudæos hortatus est, vt tum virtutem exco-
„ lerent, tum ea vitæ officia, quæ sunt iustitiæ erga se mu-
„ tuò, & pietatis erga Deum sedulò obeũtes, ad baptismum
„ recipiendum accederent. Sic namque lauacrum baptis-
„ matis Deo acceptum videri, cum eo non ad vllas pecca-
„ torum sordes eluendas (quippè anima iustitiæ adiumento
„ antea penitus erat omni vitiorum labe purgata) sed ad
„ corporis munditiam vterentur. Atque vbi non pauci ad
„ eum confluerent (permagnam enim ex eius sermone au-
„ diendo cæpere voluptatem) Herodes nonnihil veritus,
„ ne illius persuasio eò procederet, vt homines inde ad de-
„ fectionem impellerentur (omnia enim videbantur de cõ-
„ silio Ioannis facturi) multo satius putabat eũ ante morte
„ occupare, quam vel aliquid noui ab illo ederetur, vel fa-
„ cta rerum mutatione, in calamitates delapsus, sero sapere
„ perdisceret. Hic igitur propter istam suspicionem He-
„ rodis animo iniectam vinculis constrictus, & in arcem
„ Macherunté, quam supra memorauimus, deductus, istud
„ præterea supplicij genus perpessus est. Quæ quidem cum
„ de Ioanne exposuerit Iosephus, etiã seruatoris nostri in
„ eadem historia his verbis mentionem facit. Erat eodem Cap. 4.
„ tempore Iesus quidam, vir sapiens (si virum illum dicere
„ fas sit) operum planè admirabilium effector, hominumq;
„ qui libentibus animis veritatem amplecti vellent, magi-
„ ster ac doctor. Qui vt Iudæos permultos, ita Græcos
„ non pauciores ad fidei suæ professionem traduxit: istęq;
„ erat Christus. Ac cum Pilatus primorum hominum de-
„ latione hunc apud nos crucis supplicio addixisset, hi qui
„ eum primo dilexerunt, non aliquãdo amorem erga illum
„ deposuerunt. Idcirco, illis tertio die, vita resumpta, de-
„ nuò apparuit, secundum oracula diuinorum propheta-
„ rum, qui non ista solum, sed alia infinita, quæ sunt valde
„ admiranda, de eo prædixerant. Quin ad hanc nostrã æta-
„ tem genus illud hominum (qui ab illo nomen ducentes,
„ Christiani appellati sunt) continuatum, permansit. Quare

cum Ioſephus ſcriptor antiqua Hebræorum ſtirpe prognatus, iſta de Ioanne Baptiſta, & ſeruatore noſtro hiſtoriæ ſuæ monumentis complexus ſit, quod quæſo effugium reliquum eſt illis, qui falſos commentarios contra iſtos confinxerunt, quò minus tanquam impudentes perſpicuè coarguantur. Sed hæc hactenus.

De Seruatoris noſtri diſcipulis.
CAP. XII.

NOmen verò cuiuſq; apoſtoli ſeruatoris ſatis ex euãgeliorum teſtimonijs cuiq; planum fit: verum nullus ſeptuaginta diſcipulorum catalogus vſpiã refertur. Dicitur tamen Barnabas vnus ex illis fuiſſe, cuius tum in libro, qui acta apoſtolorum inſcribitur, perſæpè mentio fit, tum à Paulo præterea in epiſtola ſcripta ad Galatas.

Gal.2. Ex quorum numero Soſthenem etiam fuiſſe ferunt, qui cum Paulo epiſtolam ad Corinthios ſcriptam miſit. Sic namque ſcribitur apud Clementem in quinto libro ὑποτυπώσεων: in quo etiam Cepham nominat, de quo

Gal.2. item Paulus ſic loquitur: quando venit Cephas Antiochiam, illi in faciem reſtiti, quia reprehenſus erat. vnum ait ex ſeptuaginta diſcipulis Petri apoſtoli gentilem extitiſſe. Matthiam porrò, qui erat pro Iuda proditore in numerum apoſtolorum aſcriptus, & illum, qui pari ſuffragio ad apoſtolatum petendum dignus putabatur, vnũ ex ſeptuaginta diſcipulis appellatum, conſtans fama eſt.

Num.1. Quinetiam Thaddæum, qui ex mandato Ieſu ſeruatoris ad Abgarum curandum miſſus eſt, vnum ex illis fuiſſe prædicant. De quo quidem hiſtoriam, quæ ad nos peruenerit, non multò poſt exponam. Atque ſi placet obſeruatione notare, plures quàm ſeptuaginta diſcipulos ſeruatoris noſtri extitiſſe, facilè repiries, etiam vel Pauli ſolum vſus teſtimonio: qui affirmat illum, poſtquam à mortuis reſurrexiſſet, apparuiſſe, primum Cephæ, deinde

1.Cor.15. duodecim, poſtea pluſquam quingentis fratribus ſimul. Ex quibus nonnullos mortem obijſſe, plures adhuc in vita, quo tempore iſta contexuit, manſiſſe aſſerit, Deinceps viſum eſſe Iacobo. Hunc autem non modo vnum ex his, qui in diſcipulorum numero habebantur, verum

etiam

etiam ex illis, qui sunt fratres domini nuncupati, extitisse, constat. Post verò quasi complures præter istos fuissent, qui ad duodecim similitudinem & exemplum nominabantur apostoli (qualem Paulum fuisse accepimus) adiungit: Deinde visus est omnibus apostolis. verum de his satis multa.

Historia de principe Edessenorum.
CAP. XIII.

HIstoria autem, quæ de Thaddæo traditur, ita se habet. Admiranda domini & seruatoris nostri Iesu Christi diuinitas propter incredibilem suam vim & potentiam in omnes homines crebris sermonibus peruagata, infinitos propè cum ex longinquis regionibus, tum ex ipsa Iudæa, ob spem ipsorum animis de curatione morborum & variarum cuiusq; generis perturbationum, quibus vexabantur iniectam, ad se attraxit. Atq; hac de caussa Abgarus rex, qui gentibus propè Euphratem incolentibus præstantissimè & summa cum laude prefuit, vbi esset graui morbo & insanabili illo quidé (quantum in hominum facultate & curandi vi situm erat) penè corpore labefactatus, celebreq; nomen Iesu, & diuinas eius virtutes constanter ab omnibus testatas accepisset, epistola ad eum per internuntium missa, supplex orauit, vt morbo, quo cruciabatur, penitus liberaretur. Iesus verò licet illi, ipsius auxilium tum imploranti, minimè obsequeretur, literas tamen separatim ad eum scriptas dare non grauatus est: in quibus se vnum ex suis discipulis, qui morbo mederetur, eò missurum, & salutem non ei solum, sed etiam suis omnibus præstaturum benignus promisit. Neque certè longo temporis spatio interposito, ista promissa erant illi cumulatè perfecta. Nam vbi seruator excitatus à mortuis, in cælum ascenderat, Thomas vnus ex duodecim apostolis, diuino quodam impulsu commotus, Thaddæum fratrem, qui erat in numerum septuaginta discipulorum Christi ascriptus, prædicatorem & euangelistam doctrinæ Christi ad Edessam vsque misit. Ac per ipsum seruatoris nostri promissa exitum suum sunt plenè consecuta.

Quarum rerum insigne & locuples testimonium ex tabu
lario Edessæ ciuitatis id temporis à rege gubernatæ de-
promptum habes. Nam in tabulis publicis quę nedum ve
teres sed recentes etiam res nuper ab Abgaro gestas con
tinebant, hæc eadem ad hanc nostram ætatem reseruata
reperiuntur. Quare nihil commodius esse putaui, quam ip
sas epistolas à veteribus illis annalibus petitas, atq; adeò
ad verbum ex lingua Syriaca in Græcam conuersas hoc
loco citare: quæ ita se habent.

Abgarus, Princeps Edessæ, Iesu, Seruatori propitio, qui in con finijs Hierusalem in carne apparuerit. Salutem.

Insignes illas virtutes, & curationes quæ abs te sine
medicamentis, & sine herbis factæ sunt auditione accepi.
Cæcos enim vt fama est, videre efficis, claudos ambulare
& leprosos mundas, spiritus immundos & dæmones eij-
cis, eos etiam qui diuturnis morbis pressi sunt sanas, mor
tuos denique ad vitam reuocas. Quæ quidem cum de te
audiuissem, de duobus hisce alterum verum esse cogita-
bã, te aut Deum esse, & è Cæli fastigio delapsum, aut Dei
filium saltem, qui ista tam stupenda edas miracula. Qua-
propter hæc ad te scripsi, magnoperè precatus, vt labo-
rem ad me accedendi suscipere, huncque quo crucior
morbum curare non graueris. Etenim Iudæos audio tibi
obstrepere maleuolè, & velle libèter te aliquo magno ma
lo afficere. Est mihi ciuitas perexigua quidem, sed ornata
sanè & illustris, quæ vtrisque nostrum rerum necessariarũ
suppeditabit satis. Ista diuino splendore ei tum paululum
elucente ad Iesum hoc modo perscripsit. Operę pretium
est porrò epistolam licet breuem, plenam tamen virtutis
& efficacitatis audire, quæ per eundem tabellarium à Iesu
ad illum missa fuit. Cuius quidem hæc erat sententia.
Rescripta Iesu ad Abgarum Principem per Ananiã cur-
sorem missa. Abgare beatus es, qui cum non videris me,
in me tamen credidisti, De me enim scriptis proditum
est, eos qui me viderunt in me non credere vt hi qui me
non viderunt, credant & vitam consequantur. Quod scri
bis ad me te velle vt ad te veniam, eas res, quarum gratia
sum missus, debeo hic necessario obire. Quas cum plenè
perfece-

„ perfecero,ad eum recipi qui me misit.Quo simulac assum
„ ptus fuero,aliquem ex discipulis meis mittam ad te, qui
„ morbo quo tantopere torqueris,faciat medicinam, & vi
„ tam tibi tuisque impertiat. Istis præterea epistolis hæc
„ quæ sequuntur, etiam Syriaca lingua expressa, adnecte-
bantur.Postquam Iesus assumptus fuit, Iudas qui & Tho
mas dicebatur Thadęum Apostolum vnum ex septuagin
ta ad Abgarum misit.Qui eo profectus ad Tobiam To-
biæ filium diuertit.Vbi verò fama de illo passim manas-
set, & miraculis ab eo editis esset conspicuus, Abgaro
nunciatum est apostolum illuc à Iesu,sicut per literas an-
tea scripserat aduentasse.Cæpit ergo Thaddæus per vir
tutem & potentiam Dei cuique morbo & languori medi
cari:sic vt omnes in magnam traduceret admirationem.
Simulatque Abgarus magnas,incredilesque res gestas, &
miracula ab eo edita audiuisset, & quo pacto per nomen
& virtutem Iesu Christi,morbum quemque depelleret,
confestim secum cogitare cæpit illum eundem esse, de
quo Iesus per epistolam ita significauerat,postquam rece
„ ptus fuero ad eum qui misit me , quendam ex discipulis
„ meis mittam ad te,quite morbo afflictatum recreet,& ad
„ integram valetudinem restituat. Accersito igitur Tobia
apud quem diuersabatur dixit: Accepi virum quendam
præpotentem Hierosolymis huc accessisse,qui domi tuę
iam commoratur,multasque in nomine Iesu facit curatio
nes.Hic respondit: Sanè quidem domine. Hospes qui
huc aduenit,apud me est, & multa edit miracula. Tum il-
le,adduc inquit eum ad me. Tobias autem rectà ad Thad
dæum se conferēs dixit illi. Abgarus huius loci princeps
vbi me ad se acciuerat, iussit vt te ad ipsum deducerem,
quò morbo qui eum cruciat,curationem adhibeas. Et
Thaddæus:Eamus inquit,quoniam ad eum reuera missus
sum.Postridie ergo primo mane,Tobias,assumpto secum
Thaddęo,perrexit ad Abgarum:vt autem venit,cum iam
proceres Abgari ei præsto assisterent, extemplo in ipso
ingressu magnū quoddā & illustre visum in vultu Thad-
dæi Apostoli elucere Abgaro cernebatur.Quod cū Ab-
garus conspicaretur,supplex Thaddæum adorauit. Ad-
miratio omnes qui aderant,complexa est.Illi enim visum

quod soli Abgaro apparuit, minimè cernebant. Qui etiã à Thaddæo sciscitabatur, tunc verè discipulus es Iesu, filij Dei, qui sic mihi per literas pollicitus est: Mittam ad te quédam è discipulis meis, qui omnem morbi tui egritudiné leuet, & tibi tuisq; omnibus vitam largiatur? Cui Thaddæus, quoniam, inquit, magnam fiduciam in domino Iesu, qui misit me ad te, collocasti, ob eam causſam ad te iam missus sum. Et rursus, si fides, quam in illum contuleris, magis magisq; creuerit, métis tuæ postulata tibi, vt credideris, euenient. Ad quem Abgarus, sic, inquit, in illum credidi, vt vellem maximè Iudæos, qui eum cruci affixerunt, exercitu ad eam rem collecto, prorsus è medio tollere, si Romanorum imperium non esset meo instituto impedimento. Et Thaddæus, dominus noster, inquit, & Deus, Iesus Christus voluntatem sui patris expleuit. Quod vbi ab illo factum fuit, ad patré denuò assumptus est. Cui Abgarus, & ego, inquit, in illum credidi, & in patrem eius. Tum Thaddæus, propterea, inquit, in nomine ipsius domini Iesu manum super te pono. Quod vbi fecerat, è vestigio, morbo & calamitate, qua diuexabatur releuatus est. Abgarus igitur magnopere est propterea miratus, quòd sicut de Iesu auribus acceperat, sic per discipulum eius & apostolum Thaddæũ, qui illum absq; medicamentis, & herbis integræ valetudini restituisset, reipsa comperiebat. Atq; non modo hunc, sed Abdum etiam, filium Abdi, podagræ doloribus oppressum, ad pristinam valetudinem reduxit. Qui cum Thaddæũ adiret, abiecit se ad pedes illius, cuius manum cum corpori suo haberet impositam, quod ei in optatis erat, assecutus penitus conualuit. Complures item alios illorũ conciues idem apostolus ex morborum molestijs eripuit: magnas res gessit, & cum primis admirabiles, verbũ Dei passim diuulgauit. Post ista Abgarus, tu Thaddæe, inquit, virtute Dei hæc facis, nobisq; magnam excitas admirationem. Verum deinceps de aduentu Iesu, quo pacto contigerit, & de eius potentia, & qua tandem virtute factitauerit ea, quæ fama & creber hominum sermo ad nos pertulit, mihi, quæso, oratione explica. Et Thaddæus in præsentia, inquit, silebo: sed quoniam ad verbũ Dei prædicandum

dicandum missus sum, cras mihi omnes ciues tuos conuoca, & inter illos palam Dei verbum exponam, ipsumq; vitæ sermonem inter eos disseminabo, atq; adeo de aduentu Iesu, qua ratione acciderit, de eius in terras missione, & cur à patre in mundum missus sit, vberius differã. Quinetiam de virtute rerum ab illo gestarum, de mysterijs, quæ in mundo locutus sit, qua vi & potẽtia ista trãsegerit, de noua & inaudita eius prædicatione, de abiectione & contemptu suiipsius, de humilitate exterioris hominis, qui cuiusque oculis patebat, quo pacto etiam seipsum deiecerit, mortem obierit, atque adeo diuinitatem aliqua ex parte imminuere visus sit, quæ à nefariis Iudeis perpessus, quo modo in crucem actus, qua denique ratione ad inferos descenderit, maceriamq;, quæ longo æuĩ spatio integra & immota constitissẽt, diruperit, vt surrexerit post triduũ, vt mortuos, qui multis seculis obdormissent excitauerit: quatenus etiam solus descenderit ille quidem, sed cum ingenti multitudine ad patrem suum ascenderit, quo pacto ad dexteram Dei patris cum gloria in cælis assideat, quemadmodum cum splendore & potentia ad sententiam de viuis & mortuis ferendam venturus sit, apertè explanabo. Abgarus ergo præcepit, vt prima luce ciues sui in vnum conuenirent, Thaddæum concionantem attentè audituri. Paulò pòst auro tum celato, tum rudi & informi illum donari mandauit. At ille respuit, sic fatus: Si nostra prorsus dereliquimus, quomodo accipiemus aliena? Ista quadragesimo tertio anno post Christum natum gesta sunt. Quæ sanè non absque fructu & vtilitate ex Syriaca lingua ad verbum conuersa, opportune sint in hunc locum concluſa.

EVSEBII CO-
GNOMENTO PAMPHILI
EPISCOPI CAESAREAE PA-
lestinæ ecclesiasticæ historiæ
Liber secundus.

De apostolorum post ascensionem Christi ordinatione.
CAPVT I.

QVoniam in superiore libro ea, quæ nobis ecclesiasticam historiam scripturis, essent tanqnam in procœmio necessario explicanda, id est, quæ ad salutaris Dei verbi diuinitatem, ad vetustatem institutorum nostrā religionem attingentium, ad antiquitatem vitæ ex euangelij norma formatæ, quinetiam quæ ad recentem seruatoris in mundum aduentum, ad acerbam eius afflictationem in cruce toleratam, ad apostolorum denique electionem explanandam spectare videbantur, breuiter disseruimus: Sequitur vt ea, quæ post illius ascensum gesta fuerint, partim sacris literis testata, partim alijs historijs (quas ex veterum monumentis, vt se offerebat occasio, adnotauimus) confirmata, in hoc libro, qué iam aggredimur, accuratè & diligéter videamus. Primum igitur Matthias, qui (vt supra monstrauimus) vnus ex domini discipulorum grege fuit, ad apostolatum gerédum pro Iuda proditore sorte delectus est. Viri etiam numero septem, quorū vita
Acto.6. spectata satis erat & virtutis testimonio comprobata, precibus & manuū impositione diaconi ab apostolis designati, vt cōmunitatis ecclesiæ ministerio sedulò inseruirent, Ex quorum numero Stephanus, simul ac diaconus creatus fuit, primus post Christi passionē, tanquā ad hoc ipsum anteà destinatus, ab illis, qui dominum neci dedissent, lapidibus obrutus, decessit de vita: Atq; ea de causa primus

primus inter generosos Christi martyres, στέφανον, id est coronam nomen suum propriè & significanter exprimentem obtinuit. Eodem ferè tempore Iacobũ (qui frater domini propterea appellabatur, quòd erat filius Ioseph, qui pater Christi fuisse putabatur: cui Maria virgo desponsa, prius, quàm conuenirent, sicut sacrosancta euãgeliorũ eloquia liquido cõmonstrant, grauida è Spiritu sancto inuẽta est) hunc, inquam Iacobũ, quẽ veteres propter singularẽ virtutẽ, qua præter cęteros præstabat, Iusti cognomine donauerunt, primũ sedem episcopalem ecclesiæ, quæ est Hierosolymis, obtinuisse memoriæ tradi- *Mat. 10*

» tur. Clemens porrò in sexto libro ὑποτυπώσεων de eo
» scribens, sic refert. Petrum, Iacobum, & Ioannem, post
» seruatoris ad cœlos ascensum, cum essent à domino sum-
» mum dignitatis gradum adepti, non de gloria & honore
» contendisse inter se, sed vno consensu Iacobum iustum
» Hierosolymorũ episcopum designasse. Idem etiam in se-
» ptimo libro eiusdem operis ista prætereà de illo memo-
» rat. Iacobo iusto, Ioanni & Petro dominus post ascensi-
» onem suam, singularem quãdam impertijt cognitionem,
» quam illi reliquis apostolis tradiderunt: reliqui aũt apo-
stoli septuaginta discipulis, ex quibus vnus erat Barnabas: Duos item Iacobos fuisse fertur, vnum cognomento Iustum, qui de templi fastigio præceps deiectus, fullonisq; vectè cęsus occubuit: alterum, qui capite abscisso, migrauit è vita. Illius autem, qui iusti cognomen inuenit, Paulus etiam in epistolis suis facit mentionem. *Gal. 1.* Alium apostolum non vidi præter Iacobum, fratrem domini. Sub idem tempus promissa Seruatoris nostri, quæ erant Abgaro Osroenorum regi facta, plenè expleta fuerunt. Nam Thomas (quemadmodum testimonio monumenti cuiusdam illic reperti paulò antè ostendimus) diuino impulsu incitatus, Thaddęũ doctrinæ Christi prædicatorem & euangelistam Edessam vsq; misit. Qui cum ad illa loca aduentasset, non Abgarum solum Christi verbo ad pristinam restituit valetudinem, sed omnes, qui illam regionem incolebant miraculorum penè incredibilium admiratione obstupescit: qui etiam cum illorum

mentes rebus mirè à se gestis quodammodo præparasset ad fidem, & ad admirabilem Christi potentiam virtutéq; colendam traduxisset, facile salutaris & euangelicæ doctrinæ discipulos reddidit. Ex illo tempore ad hanc vsque ætatem tota Edessenorum ciuitas, Christi nominis professioni firmè & constanter adhæsit, vtpote quæ non vulgare seruatoris nostri erga ipsam beneficij argumentum apud se retineat. Atque ista quidem ex veterum historijs petita sunt. Redeamus iam ad ipsas diuinas sacrasque literas. Deinceps cum è vestigio post Stephani martyrium prima, eaq; grauissima ab ipsis Iudæis contra ecclesiam Hierosolymitanam facta esset persecutio, omnesq; discipuli, exceptis solum duodecim, per Iudæam & Samariam passim dispersi, nonnulli, vt diuina memorat scriptura, Phœniciam vsque, & Cyprum, & Antiochiam profecti, nondum gentibus fidei sermonem impertire ausi sunt, sed solis Iudæis illum annuntiarunt. Quo quidem tempore Paulus etiam adhuc misere diuexauit ecclesiam: qui in ædes fidelium ingressus, viros & mulieres crudeliter attractos, in carcerem coniecit. Quinetiam Philippus vnus illorum, qui cum Stephano ad diaconatus functionem eligebantur, inter dispersos versatus descendit in Samariam: atque diuina repletus virtute, primus illis, qui in ea regione habitabant, verbum Dei diuulgauit. Tantopere etiam diuina gratia in illo vim suam exercuit, tantumque opis ei attulit, vt Simonem Act. 8. Magum cum infinita fere hominum multitudine, doctrina sua & dicendi vi ad se pelliceret. Iste Simon eodem tempore fama & sermone hominum summe celebratus, quanquam apud eos quos in fraudem induxerat tantum præstigiarum dolo valebat, vti eum instar magnæ & incredibilis Dei virtutis ac potentiæ ducerent: illis tamen miraculis quæ à Philippo diuina vi & facultate edebantur, tum obstupefactus, se callide in Christi religionem insinuauit, & vsque eo fidem in Christum veteratorie simulauit, quoad baptismatis lauacro tinctus esset.

Quod etiam hac nostra ætate non sine admiratione ab illis fieri licet animaduertere, qui sceleſtissimam illius

sectam

sectam adhuc sequuntur. Qui certe aui sui vestigijs insistentes, tanquam pestifer quidam morbus, & plenus contagionis, in ecclesiam irrepẽtes eos grauissime inficiunt, quorum animis venenum illud lethale & acerbum, quod est inter ipsos clanculum occultatum, instillare possint. Iam verò complures illorum, quales fuerint, & quàm insignitè improbi manifesto deprehensi sunt, & ab ecclesia penitus electi, non aliter quàm Simon ipse, qui à Petro pari ratione deprehensus debitas pœnas persoluerit.

Verum vbi salutaris verbi prædicatio in dies singulos magnopere creuit, præfectus quidam reginæ, quæ Aethiopum potiebatur imperio (adhuc enim, vt patrius mos fert, gens illa à muliere gubernatur) diuina prouidentia ex illa regione Hierosolymam vsque deductus est, Deum ibi piè sancteque veneraturus: quem primum ex gentibus à Philippo per angeli visionem admonito, mysterijs verbi diuini initiatum, & tanquam primitias fidelium per orbem diffusorum factum: constans fama est, post reditum in patriam, primum cognitionem Dei, rerum vniuersarum parentis, atque adeò viuum & salutarem seruatoris nostri in humanum genus ingressum palam prædicasse: per quem prædictio prophetica, quæ istas voces complectitur (Aethiopia præueniet manum eius Deo) reipsa expleta est. Dum hæc geruntur Paulus vas electionis, non ex hominibus, neque per homines, sed per reuelationem ipsius Iesu Christi, & Dei patris, qui illum excitauit à mortuis, Apostolus declaratus est, perque visionem & vocem cœlitus diuina quadam reuelatione demissam ea vocatione dignatus.

Act. 8.

Psal. 67.

Gala. 1.
Act. 9.

Quo pacto Tiberius, cum à Pilato quæ à Christo gerebantur didicerat, affectus sit.

CAP. II.

CVm iam incredibilis & admiranda seruatoris nostri resurrectio, atque etiam ascensio in cœlos, quam plurimis peruulgata percrebesceret, cumque vetus apud gentium magistratus & præfectos inueterasceret consuetudo, vt si quæ noua & inaudita apud illos forte

forte obtingeret,ei,qui regium in eos imperium obtinebat,significarent (quò nihil eorum,quæ gerebantur, illũ subterfugeret) Pilatus de resurrectione seruatoris nostri Iesu à mortuis,quæ per omnium ora iam in vniuersa passim Palæstina hominum sermone ac fima peruasisset, vtpote qui cum alia eius miracula auditione accepisset, tum etiam quo pacto post mortem denuo à mortuis susci tatus,iam Deus à multis pro certo crederetur, Tiberium imperatorem per literas certiorem fecit. Tiberium simul atque audiuisset, ad senatum illudipsum retulisse ferunt: senatum autem eam sententiam opinione quidem hominum, quod non prius sua authoritate comprobauerat (quippe lege antiqua cautum fuit neminem aliter apud Romanos aliquando, quam suffragijs & decreto senatus haberi pro Deo) prorsus repudiasse, sed reuera, quod humano iudicio & confirmatione, salutaris & diuinæ prædicationis doctrina non egebat.

Et quanquam illud senatus Romani concilium, sententiam de seruatore nostro ad se relatam omnino reiecit,tamen fertur Tiberium, tum eam, quam prius animo combiberat opinionem firmè tenuisse,tum nihil absurdi contra Christi doctrinam ne cogitatione quidem molitum esse. Atque ista Tertullianus vir non modo Romanorum legibus accuratè eruditus,sed alijs rebus etiam illustris,& inter eos,qui Romæ splendoris & gloriæ insignibus maxime præstarent,cum primis eximius, in Apologia ab illo pro Christianorum propugnatione latinis literis conscripta,& iam in Græcum sermonem conuersa ad verbum isto modo tradit. Vt inquit,de origine ali- „
quid retractemus eiusmodi legum: vetus erat decretum, „
ne qui Deus ab imperatore consecraretur, nisi à senatu „
probaretur.vt M. Aemili⁹ de Deo suo Alburno. Facit & „
hoc ad causam nostram, quòd apud vos de humano arbi „
tratu diuinitas pensitatur. Nisi homini Deus placuerit, „
Deus non erit. Homo iam Deo propitius esse debebit? „
Tiberius ergo,cuius tempore nomen Christianum in se- „
culum introiuit,annuntiatum sibi ex Syria Palæstina,quę „
illic veritatem ipsius diuinitatis reuelauerat, detulit ad „
Senatum cum prerogatiua suffragij sui. Senatus quia non „

Verba Tertulliani propria ac sua hoc loco posuimus, vt in apologia habẽtur cap. 5

ipse

ipse probauerat, respuit, Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Hactenus Tertullianus. Quod quidem sine dubio cælestis & diuina prouidentia nutu suo commode eius animo iniecerat, quò sermo euangelicus, qui iam inchoatus erat, liberè & absque impedimento vbique terrarum peruaderet.

Quomodo vniuersum orbem, breui spatio Christi fama peruaserat. CAP. III.

ITa quidem certe cœlesti diuinaq; virtute & præsidio repente nulla fere mora interposita tãquam quoddam solis iubar, salutare Dei verbum vniuersum terrarum orbem suo splendore collustrauit, sacrarũ literarum testimonio apposite respondens: In omnem terram sonus diuinorum euangelistarum & Apostolorum exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum. *Psal. 18.* Atque ecclesia quidẽ Christi, non aliter quàm area, quæ tempore messis immenso frumenti numero de repente cõpleri solet, infinita prope & innumerabili multitudine hominum in cunctis ciuitatibus & vicis veram religionem ac fidem amplectentium subito referta est. Et qui nõ modo ex serie quadã à maioribus deriuata, verumetiam ex errore ab antiquis temporibus ducto, mentes suas vetere superstitionis morbo, quasi vinculo quodam in colẽdis simulachris illigassent, hi Christi tandem virtute quæ partim per discipulorum eius doctrinam, partim per miracula ab eisdem edita omnibus perspicue patefacta fuit, illis malis tanquam grauissimis dominis liberati & acerbissimis custodiarum catenis absoluti omnem sceleratam & execrabilem multorum deorum veneratione omnino detestari atque adeo vnum solum Deum, omnium rerum opificem ingenue confitenti. Istumque ipsum veræ pietatis institutis per diuinam ac plenam modestiæ religionem, quæ à seruatore nostro in hominum vitam sparsa ac disseminata fuerat, sanctè venerari cœperunt. cum igitur diuina iam gratia non inter Iudæos solum, verum etiam inter gentes diffusa fuisset, & Cornelius, qui Cæsaream Palæstinæ incoluit, cum vniuersa familia per diuinam quandam visionem

sionem, perq; Petri ministeriū primus esset fidem in Christum amplexatus, & complures alij Græci Antiochiæ, quibus discipuli, dum Stephanum Iudæi persequebātur, varijs locis dispersi prædicassent & ecclesia Antiochiæ modo floreret, atque indies magis magisque cresceret, & permulti prophetæ ab Hierosolymis profecti, illic eodem tempore versarentur, & Barnabas ac Paulus vna cum illis viuerent, aliaque fratrum turba istis adiungeretur: Christianorum appellatio in ea vrbe tum primum velut ex florido & fertili solo exorta est. Agabus etiam vnus è prophetis, qui cum illis vixerunt, de fame quæ erat vniuersum orbem terrarum occupatura, id temporis vaticinatur. Vnde item Paulus & Barnabas Hierosolymam vsque allegati erant fratrum ministerio inseruituri. Act. 11.

Quomodo post Tiberium, Caius Herodem perpetuo multans exilio, Agrippam Iudæorum regem creauerat. Cap. IIII.

TIberius cum circiter duos & viginti annos imperiū Romanum gubernasset, abijt è vita. Huic in imperium succedens Caius confestim Iudææ præfecturæ honorem Agrippæ detulit, illumque tetrarchijs, quibus Philippus, & Lysanias potiti fuerant, præfecit. Ad quas quidem non longo tempore post adiecit etiam Herodis tetrarchiam: Herodem (eum dico qui seruatoris passioni vnà cum vxore Herodiade interfuit) & quem Caius ob varia & multiplicia crimina, quæ in vita admisisset, graui mulcta & supplicio afficiens, perpetuo tandem addixit exilio. Atque istarum rerum Iosepho teste vtaris licet.

Quomodo Philo pro Iudæis, ad Caium legationem obierit. CAP. V.

HVius porro imperatoris temporibus Philo magna famæ celebritate apud plurimos fuit: Vir sane, qui non nostrorum hominum solum, sed etiam Gentilium qui humanitatis ac politioris literaturæ elegantia excellebant, facile principem locum obtinuit. Genus autem

tem antiquitus ex Hebræorum stirpe duxit, atque illis viris, qui Alexandrię in summis honorum gradibus locati, magnum splendorem acquisiuissent, nulla ex parte inferior putabatur. In diuinas præterea & patrias disciplinas, quantum & quàm magnum laborem contulerit, apud omnes reipsa liquido constat. Quinetiam in studijs philosophiæ, liberaliumq; artium cognitio, qualis & quàm excellens fuerit, non necesse habeo dicere: præsertim cum Platonicæ & Pythagoricæ disciplinæ formam ardentiore studio imitatus, omnibus suæ memoriæ & ætatis viris antecelluisse prædicetur. Adde huc quòd calamitates, quæ Caio regnante, erant forte fortuna inuectæ, iste Philo in quinq; libros colligauit. In quibus etiam insanam mentis Caij temeritatem (qui seipsum tanquam Deum prædicauit, quique dum regnabat infinitas iniurias & incommoda suis intulit) Miserias porro Iudæorũ, quæ sub istius imperio eis obueniissent, exposuit: & quo pacto ille ipse ad vrbem Romam missus, pro gente sua, quæ Alexandriæ habitabat legationẽ obierit: & qua ratione cum coram Caio consisteret, pro patriis legibus dicturus: nihil aliud præter risum, & salsa dicteria reportarit, parumque abfuerit, quin in graue vitæ suæ periculum & discrimen incurrisset. Harũ rerũ etiá meminit Iosephus in decimo octauo antiquitatis libro, atque ista, quæ sequuntur ad verbum perscribit. Cum seditio Alexandriæ à Iudæis & Græcis, qui illam incolebant concitata esset, tres ex vtraque factione legati deligebantur, qui ad Caium proficiscerentur, Vnus ex legatis Alexandrinis pro græcis erat Apion, qui multa conuitia in Iudæos intorquebat, cum alia illis obiectando, tum hoc in primis, quòd Cæsaris honores penitus contemnerent. Nam omnes, qui Romanorum imperio vectigalia pensitant, altaria Caio, & templa dicare, inque alijs rebus denique illum, non aliter atque deos suos, cultu & honore excipere obseruareque memorat: illos autem solum eum ignobilem & indignum ducere, quem vel statuarum decorarent insignibus, vel nomen illius iurisiurandi loco vsurparent.

Vbi Apion multa & grauia dixisset, quibus Caium insolenter se efferre, & speraret, & esset verisimile,

Philo

Philo qui Iudæorum legationi præfuit,frater Alexandri Alabarchi vir cum omnibus in rebus clarus tum Philoſophiæ non expers,paratus quidem erat ad ea, quæ Iudæis fuere obiecta diluenda,verum illum iam dicturum interpellauit Caius,precipiens vt ab eius conſpectu procul abſcederet.Nam nimio iracundiæ æſtu inflammatus videbatur plane illos ipſos Iudæos graui aliqua calamitate affecturus.Philo igitur contumelia & conuitijs appetitus, è concilio egreditur,atque Iudæos qui illum comitabantur iubet bono animo eſſe:Caium tametſi verbo quidem illis ſuccenſebat , re tamen ipſa perfeciſſe vt Deus ipſis contra eius conatus præſto eſſet ad opitulandum. Hæc Ioſephus.Idem porro Philo in eo libello quem de virtutibus & legatione ad Caium conſcripſit,ea quæ per idem tempus à Caio gerebantur,ſingula accuratè exponit. Ex quibus plurima ſilentio præteriens,ea ſola in mediũ proferam,quæ noſtra ſcripta legentibus perſpicuè declarent eas res quę Iudæis, neque id adeo longo tẽpore poſt,propter nefanda facinora in Chriſtum admiſſa,obuenerunt. Primum igitur dum Tiberius faſces imperij tenebat, in vrbe Roma Seianum quendam (qui & authoritate & gratia multum apud Imperatorem valebat)toto pectore, vt dicitur incubuiſſe narrat,quo vniuerſam gentem Iudaicam prorſus è medio tolleret.Pilatum etiam (cuius temporibus Iudęi tantam audaciam& crudelitatem in necem ſeruatoris exercuiſſent)in Iudęa templum, quod tũ ſtabat Hieroſolymis integrum & inuiolatum, nouo ſcelere quodam , quod nefas apud Iudæos erat,polluere aggredientem illos maximè grauiſsimeq; conturbaſſe.

Quot mala Iudæis poſt impium in Chriſtum facinus obuenerint. CAPVT VI.

VBi Tiberius è vita migrauit, Caius capeſsit imperiũ qui cum multos alios multis & infinitis iniurijs leſit tum maximè omnium vniuerſam Iudæorum gẽtem non exiguis affecit incommodis. Quæ quidem ex vocibus ipſius Philonis ſtrictum & breuiter,vbi iſta ad verbũ ſcribit, licet cognoſcere. Caius quidem moribus fuit peracerbis,& crudelibus,cum erga omnes,tum præcipuè erga

„ erga Iudæos, quibus quidem acriter infensus, non modo
„ Synagogas, quas in alijs habebant ciuitatibus suæ ipsius
„ veneration (ab ijs autem, quæ erant Alexandriæ exor-
„ sus est) tanquam proprias addixit, easdemq, imaginibus
„ & statuis artificiose ad suam ipsius effigiem expressis cō-
„ pleuit, (nam cum alios imagines suas erigere permitte-
„ ret, ille ipse easdem reuera erexisse putetur) verum etiam
„ templum, quod in sancta vrbe Hierusalem integrum, &
„ intactum remansisset, atque adeo cui omne Asyli ius &
„ immunitas donata esset commutauit, & in templum suo
„ ipsius nomini dedicatum transtulit, vt deinceps Iouis il-
„ lustris Caij scilicet noui ac recentis Dei templū nuncu-
„ paretur. Alia præterea infinita mala, quæ vix aut ne vix
quidem oratione explicari poterunt, idem author in se-
cūdo libro, quem de virtutibus texuit, dicto imperatore
regnante, Iudæis, qui Alexandriæ commorabantur ac-
cidisse memorat. Cuius sententiæ accedit etiam Iose-
phus, qui pari ratione graues & acerbos casus, quibus v-
niuersa Iudæorum natio afflictabatur, statim post Pilati
tempora, postque ea, quæ contra seruatorem nostrum
tam nefarie & audacter ab ipsis admissa fuissent, initium
sumpsisse ostendit. Itaque ea, quæ hac de re in secundo
libro de bello Iudaico totidem fere verbis, vt ita dicā,
„ refert, audiamus, Pilatus à Tiberio præfectus in Iudæam
„ missus, noctu Cæsaris imagines, quæ Semeæ appellan-
„ tur, inuolucris quibusdam obtectas in vrbem inuexit.
„ Quæ quidem res maximum tumultum, vbi dies illuxit,
„ Iudæis ciebat. Nam hi qui prope astabant, nouo rei aspe
„ ctu attoniti proinde obstupuerunt, ac si ipsorum leges &
institutа (quæ nullum simulachrum in ciuitate erigi, sta-
tuive permittunt) pedibus iam conculcata iacuissent.
Quod si ista cum euangeliorum scriptis & testimonio
comparare placet, intelliges quo pacto, vox illa corā Pi-
lato de Iesu contente ab illis profusa (qua quidem non
alium quàm solum Cæsarem se regem habere exclama-
bant) non ita multo post in ipsorum capita vere recide-
rit. Aliam etiam deinceps cladem eos interim exagitas-
„ se idem scriptor commemorat. Postea alium tumultum
„ concitat Pilatus, sacrum enim thesaurum (qui vocabatur

Corbonas) in aquæ ductum, qui erat ad triginta stadia „
deriuatus, impendit: quæ res imperitæ multitudini bi- „
lem non mediocrem commouebat. Pilatum igitur, vbi „
Hierosolymam aduentauit, omnes pro tribunali seden- „
tem circumsistentes, clamore & vociferatione adorti „
sunt. Ille autem (præuiderat enim animo eorum seditio- „
nem) armatos milites vestibus plebeis & quotidianis o- „
pertos (simul atque gladijs eos vti prohibuisset, præce- „
pisset que, vt qui contra ipsum vociferarentur, fustibus „
grauiter cederent) multitudini permiscuit: quibus tan-
dem è tribunali signum dat. Iudæi igitur cæduntur ver-
beribus: ex quibus multi plagis, non pauci autem, dum
fugam capiebant, ab se mutuo conculcati & obtriti pe-
rierunt: vnde reliqua eorum multitudo præ calamitate
interfectorum obstupefacta, deinceps penitus conticuit.
In ipsa præterea Hierosolymorum ciuitate infinitos ali-
os tumultus editos, & nouarum rerum molitiones su-
sceptas fuisse docet idem author: ostenditque ab illo
tempore intestinas seditiones, bella & malorum machi-
nationes aliam ex alia ortam, non ciuitatem solum, sed
vniuersam etiam Iudæam opprimere eousque non desi-
isse, quoad extrema illa & ærumnosa obsidione regnante
Vespasiano misere afflicta & affecta fuisset. Iudæos igi-
tur ob sua scelera, quæ tam perditè fuissent contra
Christum moliti, hoc modo diuina vltio insectata est.

Quomodo Pilatus propria manu mortem sibi consciuerit. CAP. VII.

NEque illud à nobis ignorari debet, eum ipsum Pila-
tum, qui seruatoris neci interfuit, imperante iam
Caio (cuius tempora modo persequimur) in tan-
tas & tam graues, vt fertur, calamitates iucurrisse, vt ne-
cessitate adductus, sibi propria manu mortem conscisce
ret, suorumque ipse scelerum vindex existeret: idq; di-
uina, vt simile veri est, vltione, illum, non longa interpo-
sita mora adoriente. Græci etiam, qui Olympiades simul
cum rebus cuiusque temporis gestis describunt: idem
ipsum scriptis prodiderunt.

De

De fame quæ regnante Claudio accidit, & de Iacobi Apostoli martyrio. CAP. VIII.

CAio vero, cum nō quatuor integros imperij sui annos complesset, Claudius imperator successit. Cuius temporibus cum dira fames (quam quidem scriptotes etiam à nostra religione alienissimi suis tradiderunt historijs) orbem terrarum opprimeret, Agabi prophetæ prædictio, vt est in Actis Apostolorum, quæ famem per totum orbem peruasuram, præsignificauerat, exitum plene consecuta est. Lucas vero vbi famem sub Claudio futuram in Actis recensuerit, & fratres, qui Antiochiæ habitabant, per Paulum & Barnabam singuli pro facultatibus, quibus abundabant, discipulis in Iudæa dispersis aliquid misisse subsidij narrauerit, illud etiam adiungit. Eodem tempore, Claudio videlicet iam summam rerum administrante, misit Herodes rex vt affligeret quosdam de ecclesia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio. De isto Iacobo Clemens in septimum librum ὑποτυπώσεων historiam planè memorabilem inserit, eamque narrat quasi ex traditione maiorum acceptam: nimirum eum ipsum, qui Iacobum in iudicium adduxisset, cum testimonium Christo illum tam libere perhibentem cerneret, ea re commotum, se etiam Christianum ingenue confessum esse. Igitur ambobus vnà ad supplicium adductis, hunc intereundum à Iacobo postulasse, veniam sibi concedi. Iacobum autem paululum rem animo complexum dixisse: pax tibi, illumque osculatum esse. Et sic tandem vtrumque securi percussum vitam deseruisse. Ad extremum (sicut diuina loquitur scriptura) Herodes videns illud, quod erat de internecione Iacobi patratum, Iudæis non parum adferre voluptatis, Petrum etiam apprehendere aggreditur. Cui in vincula coniecto parum aberat, quin eodem intulisset, si non diuina quædam angeli visio ei noctu assistēs è custodia & vinculis illum mirifice & præter omnium opinionem liberasset: atque adeo ad ministerium prædicationis dimisisset. Verum de rebus à Petro gestis diuinitusque administratis, hæc isto modo.

Act. 12

Act. 12

Quomodo Herodes, qui & Agrippas nominabatur, post Apostolorum persequutionem, diuinam statim vltionem expertus est.

CAP. IX.

HVius quidem vindicandi conatus, tam nefarie contra Apostolos à rege Herode intentati, non magna intercessit dilatio: imò vero statim post insidias Apostolis collocatas, vbi Cæsaream (sicut scriptura in Actis Apostolorum refert) aduentauerat, & die festo illic magna cum pompa celebrato, erat splendida ac regia veste indutus, & pro tribunali apud populum è sublimi loco orationem habuerat, vltio diuina supplicij cœlitus inflicti ministra illum de improuiso oppressit. Nam cum vniuersus populus concionem eius mire collaudasset, & ei tanquam Dei voci non hominis magnopere applausisset, scriptura narrat illum ab angelo Domini extemplo perculsum fuisse: vermibusque corrosum & penitus contabefactum animam efflasse. Illud etiam merito nonnihil habet admirationis, Iosephi narrationem de hoc incredibili Herodis occasu institutam, tantopere cum sacris literis consentire. Quam dum citat in decimonono Antiquitatis libro, videtur testimonium veritati perspicuè perhibere, in quo his fere verbis miraculum explicat.

Cum tertius iam annus illi regnum totius Iudææ occupanti esset completus, in vrbem Cæsaream, quæ antea fuit Strationis Turris appellata, recta se cõtulit. Ibi quodam die festo, quem pro salute & incolumitate Cæsaris celebrari cognouerat, spectacula ad Cæsaris honorẽ populo palam exhibuit. Ad quod quidem festum, frequens hominũ multitudo, qui magistratus gerebãt in prouincia, quiq; honoris amplitudine præ cæteris præstare videbantur, confluxit. Secundo vero spectaculorum die, ille vestitu argenteo indutus (cuius vniuersa textura insignis erat & plane admirabilis) primo mane ad theatrũ perrexit. Ibi eius vestis argento obrigens, micantibus solis orientis radijs collustrata, adeo mirandum in modum resplenduit, eiusq; fulgore tantum his, qui in illum acriter oculos intendebant, incussit terroris, vt prope attonitis

toniti exhorreſcerent. Extemplo verò aſcentatores, voces quaſdam, alius aliunde, non ad illius commodum, ſed ad perniciem potius blande fundere, Deum nuncupare, quin etiam vt illis eſſet propicius acclamere cœperunt, quamuis, inquiunt, hactenus te ſimus vt hominem reueriti, tamen deinceps præſtantiorem quendam, quàm cui mortalis & caduca natura conueniat, ex animo confitemur. Rex autem iſtos neutiquam coarguit, neque impias & nefarias adulatorum repreſsit blanditias. Itaque paulo poſt oculis in ſublime ſublatis angelum capiti inſidentem animaduertit: & quem antea bonorũ, eundem mox malorum ſenſit authorem. Inde acerbus dolor eius cordi inuritur, crebraque ventris tormina iam ab initio aſpere hominem pungentia exedunt. Qui tandem oculos in amicos conijciens, ecce me, inquit, qui Deus vobis videor. Nunc finem viuendi facere cogor neceſſariò. Iamiam enim fatalis & diuina vis voces ementitas, & falſò de me dudum prædicatas non immerito coarguit. Qui dudum immortalis erã à vobis appellatus, iam quaſi ad mortem truſus, animo inuito gradior. Verum fati tela ferenda ſunt, quatenus diuino numini viſum ſit. Etenim non ſordide aut abiecte, ſed amplo illo honorum & dignitatis gradu, quem homines beatum putant, decorati, totum vitæ noſtræ curſum confecimus. Hæc fatus, graui doloris quaſi cumulo preſſus elanguit. Igitur in regiam cum ſumma celeritate deportatur. Ac iam rumor per omnium ora peruolitabat, mortem paulo poſt illum occupaturam. virorum igitur multitudo confeſtim cum vxoribus & liberis ſacco, & cilicio de more patrio operta, ſupplex cum lachrymis Deum pro rege obſecrauit: omnia mœrore & lugubri fletu redundarunt. Rex verò in ſolario quodam edito decumbens, cum illos ſuis luminibus demiſsis pronos humi ſe abieciſſe cerneret, ipſe lachrymas nullo modo tenere potuit. Et vbi iam quinque dies continuos, ventris dolore & cruciatu afflictatus, & fere confectus fuerat, vitam tandem, quartum & quinquageſimum annum ætatis ſuæ agens, regni autem ſeptimum, miſere reliquit. Quatuor quidem annos ſub Caij imperio regnauit: quorum tres

In Philippi tetrachia gerenda contriuit, quarto autem an
no locum etiam Herodis Iunioris assecutus est, postea ve
ro triennij spatium, Claudio imperium gubernante, ad re
gnum adiecit. Ista Iosephum cum alijs ab eo explicatis a-
deo apposite ad sacrarum literarum veritatem enarran-
tem cum primis admiror. Et quanquam de regis nomine
quibusdam videtur à scriptura sacra dissidere, tamé tem-
pus & res gesta eundem fuisse declarant & vel scribarum
errore nomē esse immutatum, vel geminam eidem vt mul
tis alijs impositam appellationem.

De Theudo præstigiatore, & suis complicibus.

CAP. X.

QVoniam Lucas etiá in Actis, cum de Apostolorum rebus gestis disserit. Gamalielem inducit memoran
Act. 5. tem, Theudam tempore Claudij, quem supra demó
strauimus, surrexisse dicentem se esse aliquem qui occi-
sus est, & omnes qui credebant ei, dissipati sunt, de isto
etiam Iosephi testimonium in medio ponamus, qui in vi-
gesimo libro operis sui quod paulo ante citauimus, hæc
quæ sequuntur narrat. Cum Fadus Iudęæ prętecturam ge
Iose. 20. li. antiq. cap. 2. reret, prestigiator quidam vafer, Theudas nomine, ingen
ti hominum multitudini persuasit, vt suis secum compor
tatis facultatibus ipsum ad Iordanem fluuium sequeren-
tur. Prophetam enim se dixit esse, & fluuium mādato suo
posse dispertire, transitumque illis prestare perfacilem.
Hæc elocutus multos illexit in fraudem. Verum Fadus
eos ex ista amentia & temeritate non multum voluptatis
capere passus est, sed multitudinem equitum contra illos
misit armis instructam, quæ quidem irruptione facta eos
adoritur ex insperato, complures interficit, nonnullos vi
uos capit: ipsi denique Theudæ, cum milites eum præhen
dissent, superstiti caput abscindunt, secumque deferunt
Hierosolymam.

De

De Helena Adiabenorum regina.

CAP. XI.

FAmis porrò quæ Claudio dominante passim longè lateq; serpebat, deinceps in scriptis suis mentionem facit, isto modo. Dum hæc geruntur forte fortuna in gens fames vniuersam Iudæam peragrauit, Quo quidem tempore, Helena regina frumentum, quod grandi pecunia ex Aegypto coemerat, his qui erant in egestate beni gne distribuit. Atque ista testimonio illi in Actis Apostolorum perscripto congruétia reperies, nimirum quòd discipuli qui commorabantur Antiochiæ prout quisque habebat, proposuerunt in ministerium habitantibus in Iudæa fratribus, quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Pauli. Helenæ verò (cuius apud hunc scriptorem fit mentio) columellæ illustres illæ quidem & eximiæ in suburbijs Aeliæ ciuitatis cernuntur. Hanc ferunt gentis Adiabenorum imperium tenuisse.

Lib. 20. anti. ca. 3

Act. 11.

De Simone Mago, & altera Helena.

CAP. XII.

POrro autem cum fides in seruatorem & Dominũ nostrum Iesum Christum vbiq; ad omnes homines iam dimanasset, Satan humanæ salutis hostis capitalis, vrbem, quæ propter imperij decus cæteris omnibus dominata est priusquam fidem Christi reciperet, astute prę-ripere præoccupareque molitus, eò Simonem, quem antea posuimus, quasi manu deducit: atque callidis illius viri præstigijs opem ipse ferens, complures qui Romæ domicilia rerum suarum collocassent in errorem inductos suo addixit obsequio. Declarat hoc quidem Iustinus, qui nõ longe post Apostolorum tempora vixit, quiq; multũ nostræ religionis excelluit disciplina, de quo dicam vberius vbi tempus datum fuerit, ea quæ sunt eius virtuti & doctrinę cõsentanea, exponẽdi. Hoc loco aũt historiã ab eo in priori sua Apologia quã ad Antoniũ pro religiõe Christiana scripsit, traditã recitabo. Post domini in cęlũ ascẽsionẽ, homines quidã dæmonum impulsu incitati seipsos

deos esse dixerunt: quos quidem vos non supplicio coercuistis, sed amplis decorastis honoribus: ex quorum numero fuit Simon quidem Samaritanus, ortus è vico, qui dicitur Gitton: qui Claudij Cæsaris temporibus, per astutiam dæmonum vim suam in eius animo exercentium Rómæ omnium ciuitatum facile principis, Magicas virtutes & portenta edens, pro Deo habitus est, & statua apud vos donatus, quæ inter duos pontes super fluuium Tiberim extrinctos erecta est, hancque inscriptionem latinis literis expressam habet. *Simoni Deo Sancto*. Quinetiam Samaritani propè omnes, non pauci quoque ex alijs gentibus, eum tanquam præcipuum Deum confitentes, magna reuerentia obseruant. Itemque Helenam quandam (quæ antea apud Tyrum Phœniciæ meretricio quæstui seipsam prostituisset) comitem eius per idem tempus assiduam, velut primam mentem ex Simonis sinu elapsam nuncupant. Hæc ille. Cum hoc consentit etiam Irenæus in primo libro contra hæreses: qui & viri impietatem. & scelestam eius doctrinam pariter describit. Quam hoc loco cõmemorare esset propè superuacaneum, præsertim cum ijs, qui non illius solum, verumetiam aliorum omnium hæreticorum ortus, qui post eius tempora primas erroris partes obtinuerunt, viuendi etiam rationes falsorũ dogmatum causas, deprauatos & perditos singulorum conatus accurate cognoscere desiderant, ea sane in libro Irenæi supra citato ab authore apte ad institutum suum tradita facile licet perspicere. Simonem igitur primum cuiusque erroris authorem, & quasi caput extitisse accepimus: ex cuius temporibus hactenus, qui sectam & hæresin ab eo tractam persequuntur, modestam & grauem Christianorum religionem ac doctrinam, quæ propter integram puramq; viuendi rationem ex ea formatam ab omnibus pleno ore celebratur, amplecti callide & astute prætexunt: & dum vana superstitione, quæ in simulachris colendis sita est, immunes & liberi videri volunt, eiusdem laqueis, nihilominus seipsos irretiunt. Nam coram pictura & imaginibus, tum ipsius Simonis, tum Helenæ (de qua ante à nob.s, cùm de illo loquebamur, mentio

mentio facta est) prostrati, odoribus incensis, victimis & libamentis eos venerari sedulo pergunt. Quæ autē apud huius sectæ æmulos, hisce secretiora magisq; arcana putantur, & quibus quemq; primum vt auribus acceperit, penitus attonitum reddi, vel potius vt verbo quodam vtar, quod est apud illos scriptis proditum oraculiq; loco vsurpatum θαμβωθησεσθ, id est, admiratione quadam obstupescere aiunt, ea eiusmodi planè sunt, & tam plena re vera stuporis, amentiæ, & insaniæ, vt videantur non modo non honestè posse scriptis tradi, sed ne ore quidem, propter insignem turpitudinē & obscænitatem, à viris modestis aliquando sine scelere efferri. Nā quodcunque aliquando omni flagitio scelestius & improbius in cuiusque cogitationem cadere possit: hæc detestabilis & maxime pestifera hæresis illorum qui mulierculas miseras omni vitiorum genere cumulatas turpiter & flagitiose ludificantur, longissimè superat.

Quanquam verò talium & tam nefandorum scelerum procreatorem & architectum Simonem, eo tempore tanq; acrem præclarorum & diuinorum seruatoris nostri apostolorum aduersarium nequam & improba diaboli potētia (quæ omni honestati infesta est, quæq; humanæ saluti euertendæ occultas semper parat insidias) de industria excitauit: tamen diuina Dei & cœlestis gratia, quæ ministris suis perpetuo opitulatur, per illorum piorum hominum aduentum & præsentiam. Satanæ faces in humanū genus accensas intentatasque summa cum celeritate restrinxit: atq; omnem arrogantiam altosq; spiritus, qui se contra Dei cognitionem insolenter extulissent, per illos repressit, atque adeo è medio sustulit. Quapropter neq; impia Simonis contra Christum coniuratio, neque alterius cuiusquam eorum, qui tum in lucem prodierūt, apostolorum temporibus se sustentare poterat. Nam illustre veritatis lumen & diuinus ille sermo, qui modo (Dei aspirante numine) in humanum genus splendorem suum effuderat, inque terris quasi pubescens viguerat, & cum proprijs ac suis apostolis versatus erat, omnes id genus conatus strenue euicit profligauitq;. Etenim vt exēplo rem illustremus, præstigiator ille, quem anteà posuimus velut

à diuino & admirabili fulgore, oculis mentis penitus perstrictus, ex templo (cum iam antea in illis sceleribus, quę nefarie & perdite consciuerat, à Petro Apostolo, in Iudæa manifesto deprehensus fuisset) longissimum iter terra mariq; instituens, ab oriente ad occidentem vsque quasi profugus vagatus est, istumque viuendi modum solum sibi ex sententia fore arbitratus. Sic tandem ad vrbē Romam profectus (cum iam ibi diabolica vis & potentia ad hominum perniciem assidue excubans magno subsidio illi veniret) breui suum institutum eousq; perduxit, vt ab illis statua in eius venerationem erecta, honoraretur, vt Deus.

De Petri Apostoli in vrbe Romæ prædicatione.

CAP. XIII.

CAeterum ista nō ad longinquum temporis spatium ex sententia illi processerunt. Nam è vestigio, sub ipso Claudij imperio benigna & propitia Dei totius huius vniuersitatis rectoris erga humanum genus, prouidētia, fortem ac præpotentem, & reliquorum omnium Apostolorum propter virtutis amplitudinem facile principem Petrum, Romam versus ad eiusmodi pestiferam vitæ humanæ corruptelam delendam quasi manu deduxit. Qui quidem, vtpote generosus & strenuus Dei dux, diuinis armis obtectus munitusque, eximiam & pretiosam tanquam mercaturam veri luminis, mente sola comprehensi, ab oriente ad occasum vsque deportauit, ipsamq; regni cælorum prædicationem, cælestem scilicet lucem & salutarem animorum doctrinam palam diuulgauit.

De Marci Euangelio. *CAP. XIIII.*

SIc ergo cum diuinus sermo iam ad Romanos peruasisset, Vesana Simonis potentia extincta est, & homo ipse actutum vnà penitus profligatus. Ac tanta pietatis lux eorum mentibus, qui Petrū audiebant affulsit, vt non eius sermoni omnino auscultando, non doctrinæ diuinæ prædicationis, minime scriptis, proditæ attendendo contenti acquiescerent: Sed à Marco. Petri comite (cuius euangelium esse fertur) multis varijsq; precibus contenderent, vt monūmentum illius doctrinæ,

quam

quam sermone & verbo illis tradidisset, etiam scriptis mandatum apud eos relinqueret. Nec prius hominem ab se dimittunt, quàm ipsorum postulatis obsecutus, opus absoluisset. Hanc igitur euangelij scribendi secundum Marcum causam fuisse memorant. Cum ergo Petrus Apostolus diuina spiritus sancti reuelatione suggerente, intelligeret illud opus editum esse, ferunt eum propenso & acri illorum hominum studio magnopere fuisse delectatum, hancque scripturam authoritate sua ratam feciſſe, quò in ecclesijs passim perlegeretur. Clemens in sexto item libro ὑποτυπώσεων (cui etiam testis accedit Papias Hierapolitanus episcopus) eandem tradit historiam. Constat porro Petrum huius Marci mentionem facere in priore epistola, quam Romæ texuisse dicitur: quam quidem epistolam ibi perscriptam ostendit, dum ciuitatem illam verbi translatione Babylonem appellat, hoc modo, Salutat vos ecclesia nostræ electionis consors, quæ est Babiloni, & Marcus filius meus. 5. cap.

Quod Marcus cognitionem Christi Aegyptijs primus prædicauerit. CAP. XV.

AIunt præterea hunc Marcum primum in Aegyptum traiecisse, & euangelium, quod ipse conscripserat, illic prædicasse, primumque ecclesiarum Alexandriæ institutarum authorem extitisse. Atq; tanta hominũ & mulierũ fidẽ Christi amplexantiũ ex prima aggressione & conatu, per graue in primis sanctum & seuerum eius viuendi exemplum ibi cogebatur multitudo, vt Philo ipse eorum studia, exercitationes, mores, frequentes congressus, communem inter ipsos victus rationem, omnem denique viuendi institutionem, suis scriptis persequi operæpretium existimaret. Quẽ Romæ sub Claudij dominatu, fama est in colloquiũ Petri, qui Romanis eodẽ tempore verbũ Dei prædicabat, veniſſe. Atq; illud quidem est plane verisimile: quippe opus, quod deinceps post aliquod temporis spatium ab eo dicitur elaboratũ, ecclesiæ reuera canones ad nostram vsque memoriam obseruatos complectitur.

Quæ

Quæ Philo de religiosis in AEgypto commemorat.

CAP. XVI.

IAm vero, cum eorum viuendi rationem, qui apud nos ἀσκηταί, id est, monachi religiosiq;, virtutis studio & exercitationi maximè dediti appellati sunt, quam accuratissime percenseat, cumque eos viros, qui eius ætate tam piam, tamque apostolicam vitam agerent, quique ab Hebræis, vt videtur, ducerent originē, & propterea permulta vetera instituta propius ad Iudæorum consuetudinem accedentia obseruarent, diuina laude & prędicatione efferat, satis constare poterit, illum eandem non oculis vidisse solum, sed sententia & opinione vehemēter approbasse. Primum ergo in eo libro, quem de vita in contemplatione posita, siue de supplicibus inscripsit, simulatque se nihil à veritate alienum, nihil suo marte & suopte ingenio confictum his rebus, quas esset narraturus, adiecturum asseuerarit, eos curatores vel cultores nūcupatos, atque mulieres eandem cum illis vitæ consuetudinem secutas, curatrices vel cultrices vocatas tradit: taleſque eius appellationis causas refert: vel quod tanquam medici, curatione adhibit, aeorum mentes, qui ipsos adirēt, à vitij & turpitudinis morbo ereptas, ad integram valetudinem restituerent: vel quòd syncero ac puro cultu, religioneque erga sacrum Dei numen ipsi imbuerentur. Siue igitur Philo ipse, dum propriā & appositam hominum moribus appellationē attribuere volebat, suo ipsius arbitratu & iudicio illis istud nomē imposuerit, Siue reuera ab initio authores eius religionis, cum adhuc Christianorum appellatio nusquam pene locorum diuulgata esset, eos ita nominarit, longa oratione disquirere non est opus. Verum vt ad rem redeamus, principio illos facultates suas opesq; abiicere, & simul ac in hanc diuinā viuendi rationem se abdere incipiunt, suis se bonis & fortunis omnibus prorsus exuere testatur: deinde quibusque vitæ curis depositis depulsisq;, extra vrbium inania progressos, in locis solitarijs, & hortis à populi conspectu remotis, domicilia rerum suarum collocare. Nam societates hominum moribus ac vita longe dissimilium ab eorum instituto, qui per illud tem-

pus acri

pus acri & ardenti fide, istud religionis genus diligenter, vt par erat, excolere studebant, & prophetarum more sanctum & seuerum viuendi modum sedulo imitari nitebantur, valde inutiles & nociuas fore pro certo cognouerunt. In Actis verò Apostolorum (qui est liber omnium consensu approbatus, dicitur omnes, qui apostolorũ doctrina instituti imbutiq́ue erant, possessiones suas & facultates diuenditas, omnibus fratribus, prout cuiusq́ue necessitas postulabat, distribuisse: Sic vt nemo existeret apud illos, qui opis cuiusque omnino indigeret. Quicunque enim agrorum & domiciliorum possessores erãt (sicut sermo ibidem perscriptus indicat) illis venditis, pretia eorum offerebant, & ponebant ante pedes apostolorum, vt cuique pro ea, quam quisque habebat, necessitate dispertirentur. Philo autem istis à nobis citatis valde similia perhibet, & his ferè verbis hæc quæ sequuntur de illis hominibus memorat. Quanquam hoc hominum genus passim in vniuersum orbem terrarum diffusum est, (nam non Græciam solum, sed etiam Barbariam tam præstantis & perfecti boni participẽ esse oportuerat) in singulis tamen AEgypti agris (qui νομοι apud illos vocantur) & maximè quidem circiter Alexandriam multo maxima hominum multitudo cernitur. Nam optimus quisque ex omnibus regionibus ad locum quendam amænissimum commodissimumq́; (qui est ibi ad lacum Marię, in colle ex planitie paululum edito, valde cõmodè & opportunè, tum ad tutam corporis custodiam, tum ad æquabilem aeris temperationem situs, tanquam ad patriam cultorum commigrat, & quasi coloniam deducit. Deinceps vbi eorum domicilia quænam sint, describerit: de ecclesiis in variis locis extructis sic loquitur. Est in quoque fere agro ædes sacra, quæ appellatur ἑμνεῖον, id est, angustum templũ, vel μοναστήριον, quod latinè locus solitarius separatusq́; dici potest: in quo illi ab aliis separati seiunctiq́;, vitæ piæ, & propter virtutem augustæ mysteria obeunt, nihilq́; eò vel cibi vel potionis, vel aliarum rerum, quæ ad corporis vsus necessariæ sunt, omnino secum apportant: sed leges & oracula à pro-

Actor. 2.

phetis

phetis diuinitus edita, hymnosque ibi recolunt, & alias denique res, quibus diuina scientia, & vera erga Deum pietas crescat & perficiatur. Post ista, alia etiã subiungit: Totum temporis spatiũ, quod inter auroram & vesperã intercedit, in pia quadam exercitatione collocant. Nam sacras literas inter se perlegere, auitumq; sapientiæ studiũ cõmentari aggrediuntur: & quoniam vulgarẽ & cõmunem literæ interpretationẽ arbitrantur occultę & inuolutæ cuiusdam naturæ mysteria (quæ per allegorias explicari solent) representare, idcirco eam ad altiorem quandã & diuinioré sensum transferunt. Extãt etiã apud illos cõmentarij veterum quorundam hominum, qui illorũ sectæ & religionis authores ac duces fuerũt, quiq; cõplura monumẽta de ea specie & ratione doctrinæ, quæ in allegorijs cernitur, post se reliquerunt. Quibus quidẽ tanquam exemplaribus vtentes, & professionis illius, & instituti modum sedulo imitantur. Atque ista traduntur à Philone tanquam ab homine, qui (vt verisimile est) illos coràm sacras literas interpretantes audiuerit, per illos autem veterum commentarios, quas ait apud eos reseruatos esse, probabile est eum euangelia apostolorum, scripta & expositiones quasdam veterũ, vt videtur, prophetarum mysteria aperientes intellexisse: quales quidem tũ epistola Pauli ad Hebræos, tum aliæ complures eiusdem complectũtur. Deinceps vero de nouis psalmis, qui ab illis contexuntur, sic iterum scribit. Ita plane, non contemplationi solum se dedunt, sed etiam cantiones & hymnos varijs metri & carminum cuiusque modi & numeris grauiter fusis (apte & conuenienter) ad Dei honorem ac laudem conficiunt. Multa etiã alia de ijs quos iam oratione prosequimur, in eodem libro persensit. Cæterum ea solum in præsentia nobis ad commemorandũ videntur necessaria, quibus expressæ & illustres ecclesiasticæ institutionis formulæ perspicue ante oculos ponantur. Quod si ea, quæ dicta sunt, cuique videantur, illius viuendi rationis, quæ ex euãgelio instituitur, non esse propria, sed posse alijs præter eos, quos commemorauimus, conuenire: illis saltem vocibus, quas idem author postea recenset, sit tandem persuasus: ex quibus (modo æquus

rerum

rerum æstimator sit) testimonium de ista re certum & indubitatum accipiet. Sic enim scribit. Cum temperantiam quasi quoddam fundamentum in animis suis iecerint, alia virtutum genera supra ædificant. Cibum aut potioné ante solis occasum nemo illorum capit. Quippe diuinæ sapientiæ studium, quo se inuoluunt, lucé promereri indicant, corporis autem necessitates, tenebras solum merito sibi vendicare. Vnde illis quidem totum diem, his autem exiguam quandam noctis particulam largiuntur.

Quidam porro, quorum animis ardentius scientiæ desiderium insidet, vix semel toto triduo cibi recordantur. Nonnulli illecebris sapientiæ (quæ salubria virtutis & doctrinæ præcepta tam affatim & copiose suppeditat) quodammodo inuitati, sic oblectantur, indeq; tales carpunt delitias, vt duplo plus temporis inediam facile sustineant, & vix tantum sex diebus expletis, alimentum necessarium degustent. Ista Philonis tam perspicua tamque rata testimonia, de nostræ religionis viris solum tradita esse pro certo arbitramur. Quod si quisquam adeo obstinato animo sit, vt hisce etiam voluerit refragari, sic tamé euidentioribus argumentis (quæ apud nullos alios præterquam solos Christianos, religionis euangelicæ professores reperiuntur) obsecutus, de contumacia & incredula mentis sententia tandem desistat. Nam Philo cum illis viris, de quibus habetur oratio, mulieres etiam vna viuere ait: quarum complures ad extremam senectutem virgines permanent. Quæ quidem non necessitate (sicut non paucæ Græcarum ac gentilium sacerdotum faciunt) sed sua voluntate adductæ castitatem propter incredibilem sapientiæ cupiditatem & desiderium, quo incenduntur, summa cura & cogitatione amplexantur, obseruantq;. In cuius perueſtigatione, dum ætatem terere studeant, voluptates, quibus corpus titillari solet, penitus respuunt: neq; mortales fœtus & caducos, sed immortales & perpetuo duraturos edere cupiunt: quos quidem certe sola anima Dei amore inflammata ex se potest procreare. Deinde paululum progressus, hæc eadem multo planius & apertius edocet.

Apud illos quidem sacrarum literarum interpretationes sublimi

sublimi quodam & allegorico sensu fiunt. Nam vniuersam legis Mosaicæ descriptionem viri illi similem arbitrantur animali, cuius corpus verba nuda & elata extrinsecus continere, animam verò diuinum quendã sensum ipsis verbis inclusum (qui sub oculorum aspectũ minimè cadat) in se complecti dicunt. In quo anima rationis particeps, quæ sunt suæ ipsius naturæ propria in primis indagare aggreditur, & eximiam interiorum notionum pulchritudinem in verbis tanquam in speculo apparentem peruidet. Verum quid præterea attinet commemorare frequentes in vnum congressus, & virorum in vno, mulierum autem in altero loco separatim congregatarum exercitationes, & seueram disciplinæ rationem, quæ de more adhuc à nobis obseruata est: quanquam potissimum in festo salutaris domini passionis non ieiuniis solum & vigiliis, sed attenta sacrarum scripturarum auditione, excolere ac celebrare consueuimus? Quæ planè idem author eodem modo quo adhuc à nobis solis obseruantur, accurata oratione exponit: inq; libro separatim de ea re scripto tradit, ac cũ primis nocturnas magni festi vigilias, piasque in eisdem exercitationes: Hymnos etiam qui à nobis recitari solebant, commemorat, & quo pacto cum vnus suaui quodam concentu psallere decenter & modestè occeperit, reliqui placide & quiete auscultantes, posteriores hymnorum partes ad extremum vna decantent: & qua ratione etiam diebus illis suprà demõstratis, toros stramineos humi positos vsurpent, vinumq; (his ferè verbis rem describit) non omnino gustent: imo nec carnibus, nec aliquo genere cibariorũ, quod sit sanguinis particeps, vescantur: & quod aqua sola illis potio sit: sale & hyssopo pro opsonio & pane vtantur, Virorũ porrò ecclesiastica munera obeuntium gradus, quibus alter alteri præstat, diaconorum item ministeria, summũ denique & primarium episcopatus honorem diligenter perscribit. Quarum rerum exquisitè cognoscendarum si cuiusquam menti desyderium insitum sit, ab huius viri historia, quæ à nobis declarata est, depromat, licet. Quod verò non solum primos euangelicæ doctrinæ prædicatores, verum etiam instituta principio ab apostolis tradita

dita certo cognoscens Philo, ista scripserit, nemini omnino obscurum esse poterit.

Quæ Philonis opera ad nos peruenerunt.

CAP. XVII.

ISte Philo verbis copiosus, sententijs locuples, & in diuinis scripturis explicandis altus, inq; sublime se tollens, variam & multiplicem sacri eloquij interpretationem pertexuit. Primum opus composuit in Genesin, quod res in ea cõtentas serie quadam & ordine complectitur: quod quidem inscripsit, Sanctarum legum Allegoria. Deinde distinctiones sigillatim, eorum potissimũ, quæ in scripturis aliquid videntur habere controuersiæ contexuit: in quibus tum obijcit, tum obiecta dissoluit. Quos libros, Quæstiones & solutiones eorum, quæ tum in Genesi, tum in Exodo quæri solent, aptè sibi ipsis mutuo respondentes, inscripsit. Sunt etiam præter istos libros, aliarum quarundam materiarum lucubrationes ab eo separatim cõfectæ: vtpote de Agricultura libri duo: De ebrietate totidem: Alij etiam separato quodam & proprio titulo insigniti, Vt ille. Quas res mens sobria & modesta optat, quasque execratur. Alter de linguarum confusione. Est & alius. De natura & inuentione. Item alius. De earum rerum cognitione, quæ antequam ad sacras literas veniamus, discendæ sunt. Alius de eo argumento perscriptus. Quisnam sit, qui rerum diuinarum hęreditatem sit consecuturus. Alius de partitione æqualium & inæqualium. Quinetiam alius, De tribus virtutibus, quas vna cum alijs descripsit Moyses. Præterea est liber, De his, quorum nomina cõmutata sunt, & qua gratia etiam sint commutata. In quo ait se duos libros de Pactis contexuisse. Est etiam liber illius, De demigratione Abrahami, siue de colonia. Adde his libros, de Sapientis vita ex iustitiæ regula perfecta & absoluta. Siue de legibus non scriptis. De gigantibus. De numine diuino, quod mutari nequeat. Accedunt his quinque libri, De eo quod, vt est apud Moysen. Somnia diuinitus cuiq; immissa sunt. Atq; isti sunt libri ab eo in Genesin editi, qui ad nos peruenerunt. In Exodum quinq; libros

illius. De quæstionibus & solutionibus cognouimus. Alterum item. De tabernaculo, alterum De decem præceptis. Sunt & quatuor eius libri. De legibus separatim scriptis, quæ summatim ad capita decem præceptorum referuntur. Alius præterea, De animalium sacrificiis & victimis. Alius, Quenam & quot sint sacrificiorum genera. Alius. De præmijs, quæ bonis viris in lege proposita sunt, deq; supplicio & execratione improbis infligenda. Præter hos vniuersos, singuli illius libri feruntur: sicut, de prouidentia, De homine ciuilem vitam degente, siue de Ioseph. De Iudæis. Porro Alexander, siue, De eo, quòd bruta ratione prædita sint. Adiunge his eum libellum, qui De eo quòd improbus quisq; sit seruus, inscribitur. Ad quem sequitur liber, De eo quòd quisq; studiosus sit liber. Quibus adiunctus est liber. De vita in contemplatione posita, siue De supplicibus. Ex quo sunt ea, quæ de virorum Apostolicorum vita persecuti sumus, deprompta. Nominum etiam Hebræorum in lege & prophetis interpretationes ab illo lucubratæ dicuntur. Istum autè, Caio regnante. Romam profectum esse, & librum quem de Caij impietate & scelere composuerat, quemque facetè & dissimulanter, De virtutibus inscripserat, postea Claudio imperium gerente corá vniuerso Senatu Rom. recitasse memoriæ proditum est, vnde non illud opus solum, verum etiam alia ab eo edita tantopere admirabantur Romani, vt digna existimarent, quæ in Bibliotheca, tanquam monumenta quædam reponerentur. Per idem tempus dum Paulus vsque ad Hierusalem, & loca vndiq; ad Illyricum itinere peragrabat. Claudius Iudæos Roma prorsus eiecit. Quo quidem tempore Aquila & Priscilla cum alijs Iudæis Roma decedentes, in Asiam na
Act. 18. uigarunt. Illic cum Apostolo fundamenta ecclesiarũ paulò ante ibidem iacta cõstabiliente commorati sunt. Quæ etiam sacra scriptura in Actis Apostolorum satis euidenter edocet.

Qualis calamitas Iudæos qui Hierusalem incolunt, ipso die Paschæ oppresserit. CAP. XVIII.

PORro cum Claudius imperiũ administraret, talis Hierosolymis seditio & turba forte fortuna in die festo Paschа-

Paschatis conflata est, vt illorum duntaxat Iudæorum, qui dum per templi ianuas aceruatim egrediebantur, vi erant inter se contrusi, mutuoq; pedibus conculcati, triginta millia interirent. Atq; ita festi celebritas non gẽti solum vniuersæ grauem luctum, verumetiam singulis priuatim familijs lugubrem fletum attulit. Atque non hæc solum ad verbum propemodum narrat Iosephus, verum etiam alio in loco scribit, quo pacto Claudius Agrippã filium Agrippæ Iudæorum regno præfecerit. Feliciq; regionis totius Iudææ, Samariæ, Gallilææ, & illius etiã, quę trans Iordanem appellatur, procurationem dederit: qui cum imperium ad annos tredecim & menses octo gubernasset, Neronẽ imperij successorem post se relinquẽs abijt è vita. *Ioseph. li. antiq. 20 cap. 4. Idem de capti. li. 2 cap. 20.*

Quænam regnante Nerone, Hierosolymis gesta sunt.

CAP. XIX.

DE seditione quę temporibus Neronis, Felice Iudęorum præfecturam gerente, inter sacerdotes cõcitabatur, Iosephꝰ in vigesimo antiquitatis libro scribit his ferè verbis. Erat seditio Pontificibus contra sacerdotes & optimates plebis Hierosolymitanæ miserè incensa. Nam quisq; illorum manu audacissimorum hominum, & nouis rebus maxime studentium ad se ascita, se ducem eiusdem præbuit. Atq; tumultu suborto, conuitiis ipsi se mutuo lacerant, lapidibusq; obruũt. Ac nemo erat, qui turbam comprimeret sedaretve: sed tanquam in ciuitate rege & gubernatore destituta, ista cũ licẽtia quadam effrenata admissa fuerũt. Pontifices eò impudentiæ & audacię proruperũt, vt seruos in areas sacerdotũ decumas illis debitas vi abrepturos mittere non dubitarent. Vnde accidit, vt sacerdotes inopia pressi, fameq; & inedia enecti, miserabiliter perirent. Sic crudelis seditiosorum violentia, ius fasq́ue omne peruertit. Idem porro author iterum eisdem temporibus Hierosolymis quandam latronum factionem succreuisse narrat, quos ait interdiu, etiã in media ciuitate eos, qui illis forte obuiam fiebant, neci crudeliter tradidisse: & maxime quidem cũ diebus festis essent multitudini permisti, paruis quibusdam sicis sub vestibus occultatis, viros dignitate præ- *cap. 6. in fine.*

stantes confodisse. Quibus vulnere cõcidentibus, ipsos homicidas opinionem hominibus attulisse, se ex eorum numero esse, qui talium virorum mortem iniquo animo ferre videbantur, cœpisseq; vna cum illis de rei indignitate conqueri. Ac propterea omnino præ verisimili & credibili rei specie, incognitos & minime deprehensos latitasse. Primum autem ab illis Ionathan principem sacerdotum interemptum esse: post eius interitum in dies singulos alios nonnullos trucidatos: vnde calamitatis timor cuiusq; animo incussus (singulis enim temporum articulis quisq; mortem, perinde ac si in procinctu fuisset, sibi imminere expectabat) ipsa calamitate multo plus habuit acerbitatis.

De Aegyptio, cuius in Actis Apostolorum mentio facta est. CAP. XX.

DEinceps vbi alia commemorauerit, hæc præterea adiungit, Falsus quidē & adumbratus propheta Aegyptius. Iudæos plaga illis, quæ supra citatæ sunt, grauiore acerbioreq; afflictauit. Nam in regionē illorū homo ille præstigiator ingressus, nomen prophetæ sibi ipse falso imposuit, atq; adeo circiter triginta millia hominum, quos suis prestigijs in fraudem pellexisset in vnū coegit. Quibus ex loco deserto in montem Oliuarum subductis, inde constituit Hierosolymam vi & armis adoriri: atque si forte Romanorum præsidia & populum Iudaicum euinceret, tyrannidem exercere, illisq; pro stipatoribus vti, qui vna cum ipso in vrbem irruptionem fecissent. Verum perditum eius conatum præuertens Felix, cū armata manu Romanorū, illi obuiam audacter procedere: & vniuersa populi multitudo ad vrbis propugnationem pariter subsidio venire cœpit: adeo vt simul atq; cœptum erat manu confligere, Aegyptius cum pauci fugam capesseret: maxima autem pars eorum, qui cū illo societatem coiuissent, aut prelio interijt, aut captiua abducta fuit. Hæc Iosephus in secundo historiarum libro de Iudæorum captiuitate. Cæterum operæ pretiū est his, quæ de hoc Aegyptio isto loco explicata sunt, illa etiā quæ de eodem in Actis Apostolorum scribuntur,

adiun-

adiungere. In quo libro fit mentio, quomodo Felice Iudæam gubernante, Apostolo Paulo (cum Iudæorū multitudo coniurationem cōtra eum feciſſet) à tribuno plebis, Hieroſolymis dictum ſit: Nonne tu es ille Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitaſti, & eduxiſti in deſertum quatuor millia virorum ſicariorum? Sed de Felice hactenus.

Quod Paulus, cum ex Iudæa Romam vinctus ad purgandum ſe miſſus erat, omni accuſatione liberatus eſt. CAP. XXI.

HVic vero, Neronis mādato, ſucceſsit Feſtus: ſub cuius prefectura cum Paulus ibi cauſam pro ſe egiſſet, vinctus Romam deducitur. Ariſtarchus comes illi aderat, quem in quodam loco epiſtolarum concaptiuū non immerito appellat. Quinetiam Lucas, qui Acta Apoſtolorū literis prodidit, hiſtoriæ finem facit his fere verbis. Paulus biennio integro Romæ quietus ac liber commoratus eſt, & Dei verbum abſq; impedimento prædicauit. Tandem verò, cū pro ſe in iudicio reſpondiſſet, traditum eſt eum ad euangelium paſsim prædicandum ſe denuo recepiſſe. Ac poſtquam ciuitatem ſecundò aduenta uerat, beato martyrio extremum vitę diem obijſſe. Quo quidem tempore vinculis conſtrictus, ſecundam contexuit ad Timotheum epiſtolam, in qua tum prioris cauſſæ ſuæ defenſionis, tum migrationis ex hac vita, quæ è veſtigio inſecuta eſt, mentionem facit. verum iſtarum rerū illius ipſius accipe teſtimonia dicentis: In prima mea defenſione, nemo mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerūt. Ne illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & cōfortauit me, vt per me prædicatio adimpleretur, & audirent omnes gentes: quia liberatus ſum ex ore leonis. Quibus plane ſatis dilucide oſtendit, quòd antea (vt prædicatio per illum perfecte expleretur) ereptus erat ex ore leonis. Atq; iſto nomine, vt probabile eſt, Neronem propter animi crudelitatem nuncupauit. Ob eamq; ipſam cauſſam nō diſsimile quiddā deinceps adijcit. Liberabit, inquit, me ex ore leonis. Nā ſacro ſancti ſpiritus inſtinctu exitū eius iam breui futurum præuidit. Ac propterea adiūgit:

Coloſ. 4.

Act. 28.

2. Tim. 4.

liberatus sum ex ore leonis: & illud: Liberabit me Dominus ab omni opere malo, seruabitq; in regnum suum cœleste. In quo quidem suum mox futurum declarauit martyrium. Quod etiam planius in eadem epistola paulò ante prædixerat. Ego enim iam delibor, & tempus dissolu-
2. Tim. 4 tionis meæ instat. Iam vero in epistola ad Timotheum secunda, Lucam solum illi, dum scribebat, adfuisse declarat: atq; in prima defensione, ne istum quidem. Vnde reuera constat, Lucam de Actis apostolorũ scribentem eo tempore finẽ fecisse: neq; vltra tempora, quibus cũ Paulo versabatur, historiã deduxisse. Ista sunt eo animo à nobis cõmemorata, vt ostendamus Paulũ nõ primo eius ad vrbem Romam aduẽtu, quẽ Lucas recenset, certamen cõ fecisse martyrij. verisimile enim est, Neronem in principio imperij sui mitius mansuetiusq; affectũ, Pauli defensionem pro religione Christiana allatam benignius faciliusq; admisisse: verum cum ad nefandam & intolerabilem audaciam processisset, inter alia crudelia eius facinora, ea etiam, quæ contra Apostolos edebat, aggressum esse.

Quo pacto Iacobus qui frater Domini appellabatur, martyrium paßus sit. CAP. XXII.

IVdæi ergo, cum Paulus prouocasset ad Cæsarem, & ad vrbem Romam à Festo missus esset, spe penitus, qua cõsilium in eius necem comparassent, excidentes, in Iacobum fratrem Domini (cui ab Apostolis sedes episcopalis Hierosolymitana delata fuit) omnem suam maleuolentiam conuertunt: contra quem ea scelera quæ sequuntur comparata fuere. Primum illum in mediũ adducunt, & vt fidem Christi coram omni populo deneget, vehementer sollicitant. Verum cum præter omnium opinionem liberiore ore voceq; quàm expectarent, præsente vniuersa multitudine, filium Dei, seruatorem & Dominũ nostrum Iesum, ingenue & fidenter confessus fuisset, hominis testimonium (nam propter summum sapientiæ & pietatis studiũ, quod in vita assiduè excoluerat ab omnibus iustissimus putabatur) amplius tolerare nõ poterãt.

Eum

Eum igitur tum neci dant, cum ad illud facinus impune obeundum interregni opportunitate arripuissent. Quippe Festo per id temporis mortuo, summa rerum in Iudea administratio principe & gubernatore penitus erat destituta. Cęterum quanquam Iacobi necis ratio & modus ex verbis Clementis, supra citatis, satis constare poterit, (qui quidem eum à templi pinna præcipitatum, fullonisque vecte percussum, mortem oppetiuisse narrat) Aegesippus tamen Apostolorum ætati proxime succedens, in
» quinto, ea quæ ad illum spectant, historiæ suæ libro, accu
» ratissime tradit ad hunc modũ. Iacobus frater Domini,
» qui à seruatoris temporibus ad nostram vsque ætatẽ Iu-
» stus (Iacobi enim nomine multi donati erant) ab omni-
» bus appellatus fuerit, ecclesiæ administrationẽ vna cum
» cæteris Apostolis suscepit. Hic ab vtero matris suæ san-
» ctus fuit: vinum & sicerã non bibit: animalium carnibus
» se abstinuit. Nouacula caput eius nunquã rasum fuit, ne-
» que corpus oleo perunctũ, aut balneis lotum. Huic vni li
» cebat in Sancta sanctorum ingredi, vestibus enim vteba-
» tur non laneis, sed lineis dũtaxat. In templũ solus intrare
» solitus est: atq; ibi genibus humi positis pro populi pec-
» catis veniam postulare: cuius genua, quòd tam assidue
» tum ad Deum auguste sancteque adorandum, tum ad
» veniam præcibus populo exposcendam, procumbebat
» cameli instar, tuberculis contractis obduruerint. Qui
» propter singularem iustitiæ præstantiam, Iusti & Obliæ
» (quod latine populi præsidium dici potest & iustitia) no
» men, sicuti prophetæ de eo memorant, inuenit. Quibus-
» dam igitur ex septem sectarũ fautoribus in populo spar-
» sarum, & à me in historia ante declaratarum, ab eo scisci-
» tantibus, quodnam esset ostium Iesu, respondit Iesum
» esse seruatorem. Ex quorum numero nonnulli credide-
» runt, quòd Iesus esset Christus. Sectæ autem supra scri-
» ptæ neque carnis resurrectionem fore, neque illum ven-
» turum qui cuique sit pro his, quæ recte aut secus gesserit
» in vita, mercedem redditurus, omnino crediderunt, verũ
» quotquot crediderũt, Iacobi prædicatiõe & hortatu cre
» diderunt. Ergo cum pleriq; etiã ex principibus viris fidẽ
» essent amplexati, nõnulli ex scribis, Pharisæis & reliquis

Iudæis tumultuari atque adeo vociferari cœperũ, quod vniuersus fere populus Iesum existimabat verum esse Christum. Qui etiam ad Iacobum profecti, sic compellare: te obnixe oramus, vt quoniam populus, fide in Iesum, perinde ac si verè esset Christus, collata, in grauem errorem delapsus est, eum ab hac opinione auoces: atque vt omnes etiam, qui hodie ad festum diem Paschalis celebrandum conuenerint, de Iesu rectè vereque erudias, te etiam atq; etiam obtestamur. Tibi enim omnes fidem adhibemus: non nos solum, sed tota etiã multitudo perhibet testimonium, quod iustus sis, quodq; personam nõ respicias. Persuadeas igitur populo de Iesu, ne erret. Etenim & vniuersus populus & nos omnes tibi credim⁹. Idcirco statue teipsum super pinnam templi, vt de superiore loco cunctis conspicuus sis, atq; adeo tua verba à tota multitudine facile & sine impedimento audiantur. Propter festum namque Paschalis non solum omnes Iudæorum tribus, sed multi etiam ex gentibus conuenerant. Proinde scribæ & Pharisæi, quos supra posuimus Iacobo supra pinnam templi collocato, cœperunt exclamare ac dicere: O iuste, cui omnes merito debemus fidem adiungere. Quoniam populus Iesum crucifixum imitãdo aberrauit, tu idcirco nobis commonstra, quod sit ostium Iesu crucifixi. Qui clara voce sic respondit: quid me interrogatis de Iesu filio hominis. Ipse sedet in cœlo à dextris magnæ virtutis & potentiæ Dei, & in nubibus cæli venturus est. Atque cum multi plenè essent persuasi, & ob Iacobi testimonium Deum laudibus in cælum ferrẽt dicerentq;, Osanna filio Dauid, scribæ & Pharisæi de integro cœperunt, primum inter se ita colloqui: Male certe & infeliciter cecidit, vt istud testimonium nostra opera Iesu tribueretur. At conscensis gradibus, illum dejiciamus præcipitem, vt homines inde perterrefacti, nullam fidem eius doctrinæ adhibeãt. Deinde clamare ac dicere. O, o, Iustus etiã errauit. In quo eloquia sacra apud Isaiam scripta plane expleta fuere. Tollamus è medio Iustum, quoniã nobis molestiæ est & incõmodo. Quocirca fructus operũ suorũ comedent. Tandẽ ergo ascendẽtes, Iustũ præcipitẽ dederũt, dixerũtq; ipsi inter se: Iacobum

Iustum

, Iustũ obruere oportere lapidibus. Et quoniá deiectus in
, præceps, nõ statim mortẽ obijt, sed vultu sursum sublato
, genibusq; flexis dixit (obsecro domine Deus pater, da il-
, lis veniam. Nesciunt enim quid faciunt) cœperunt saxa
, in eum coniicere. Cumque lapidibus illum obterere per-
, gerent, vnus de sacerdotibus ex filiis Rechab, filii Re-
, chabim, qui sunt Hieremiæ testimonio commẽdati, voce
, emissa contentius dixit. Quid agitis. Iustus pro vobis
, Deum precatur. Attamen vnus ab illis, qui fullo erat, ar-
, repto veste, quo vestes solẽbat premere, in caput Iusti im
, pegit: ita vitam beato & felici martyrii cruciatu affectus
, afflictusque amisit. Inque loco quodam prope templum,
, vbi columella eius nomine inscripta adhuc manet, cor-
, pus tumulo mandatum est. Iste Iacobus tum Iudæis, tum
, Græcis verus & incorruptus testis fuit. Iesum verè fuisse
Christum. Non multò post Vespasianus Iudæã obsedit.
Iudæosque redegit in seruitutem. Hæc Clementis histo-
riæ more consentientia Egesippus vberius pleniusq; ex-
plicauit. Iacobus igitur vir in primis admirabilis, & om-
nium sermonibus propter illustre iustitiæ decus magno-
pere celebratus fuit: vsque adeo, vt qui inter Iudæos ha-
berentur prudentes, hanc esse causſam putarent, cur tam
cito post eius martyrium obsidione Hierusalem vndiq;
cingeretur: quam profecto obsidionem nulla alia de re
illis obtigisse creditur, quàm quòd tam audax facinus &
scelus inexpiabile contra illum conscisuissent. Nam Iose-
phus etiam non grauabatur, hoc idem suorum scripto-
, rum testimonio euidenter confirmare, iis ferè verbis: Iu-
, dæis quidem ad scelus vindicandum in Iacobum Iustum,
, fratrem domini, qui dicitur Christus, ab illis admissum
, (illum namque iustitiæ facilè primas ferentem impie neci
, dederant) istæ obuenere calamitates. Idem author in vi-
, gesimo Antiquitatis libro, eius quoq; mortem hoc mo-
, do narrat. Cæsar cum de Festi morte esset certior factus,
, Albinum præfectum & procuratorem in Iudæam misit.
, Ananus Iunior, qui summi sacerdotij dignitatem vt di-
, ximus, obtinuit quiq; moribus præfractus & supra mo-
, dum audax temerariusq;, sectam Sadducæorum, qui in
, iudicijs ferendis (vt supra positum est) sunt præ cæteris

Iudæis crudeles & acerbi, sedulo secutus est, ratus se opportunũ tempus nactum, tum propter Festi mortem, sum præterea quòd Albinus adhuc inter vias moram faceret, concilium consessumque iudicum coegit, ac cum fratrem Iesu Christi nomine Iacobum, & alios quosdam cum illo in iudicium adduxisset, crimenque in illos, quasi fuissent leges perfringere & violare conati, falso confinxisset, lapidibus obruẽdos tradidit. Verum qui in ciuitate modestissimi esse, quique legum præscripta accurate exequi videbantur, rem sanè grauiter & acerbe ferre cœperunt, ad regem Agrippam clam legatum mittere, illum deprecari, vt literas ad Ananum daret, quò minus deinceps talia patraret facinora. Nam hoc primo iam tempore eum parum consyderate rem gessisse affirmarunt. Nonnulli, porrò ex illis Albino Alexandria iter capienti obuiam prodire, docere quo pacto absque eius sententia Anano non liceret consilium cogere statueréve. Albinus his verbis persuasus, iracunde ad Ananum scribit: seque de eo pœnas sumpturum interminatur. Rex Agrippa ob hanc caussam illi, cum tres iam menses præfuissent, summi sacerdotii adimit officium: & Iesum filium Damnæi ei muneri præficit. Hæc de Iacobo literis prodita sunt, à quo prima epistolarum, quæ catholicæ nominantur, dicitur scripta esse. Illud tamen nos minime prœterire debet, quòd licet à quibusdam tanquam adulterina & minimè germana propterea iudicetur, quòd non adeò multi ex veteribus illius epistolę, sicut nec eius quę dicitur Iudæ (quę etiam in septem Catholicarum epistolarum numero ponitur) vllam omnino mentionem faciant, tamen nos istas cum reliquis, in quam plurimis ecclesiis publicè receptas approbatasq; cognouimus.

Primus Alexandrinæ ecclesiæ episcopus post Marcum Anianus constitutus est. CAP. XXIII.

OCtauo anno imperii Neronis Anianus, vir tum Deo propter pietatem charus, tum in omnibus rebus admirabilis, primus post Marcum euangelistam in ministerium ecclesiæ Alexandrinæ successit.

De

De persequutione quæ sub Nerone accidit, in qua Petrus & Paulus Romæ martyrio pro pietate condecorati sunt.

CAP. XXIIII.

IAm verò Nero simul ac imperium suum erat firmè corroboratum, ad impios & nefarios conatus toto pectore incubuit: atque ad ipsum verum cultum & pietatem in Deum omnium rerum authorem oppugnandã seipsum fortiter armauit. Cæterùm qualis hic tandẽ fuerit, quantaq; improbitate nobilitatus, non est præsentis quidem otij & temporis perscribere: Sed qui voluerit, poterit ex multis scriptoribus, qui eius res gestas historiis suis accuratissimè tradiderunt, hominis importunæ insaniæ feritatem facilè cognoscere. Qua quidem exagitatus infinitorum penè hominum cædes, nulla habita ratione, machinatus, eò crudelitatis proruit, vt ne ab interitu quidem maximè necessariorum, & summa sibi amicitia coniunctorũ cruentas manus abstineret. Nam matrẽ, fratres & vxorem, cum aliis infinitis sibi generis vinculo coniugatis, perinde atque hostes & inimicos, variis mortium generibus affecit, verùm ad omnia eius scelera hoc vnum deesse videbatur, quo tanquam titulo insigniri debuerat, quod scilicet primus ex imperatoribus Romanis, religiosi cultus, qui sacro numini tribuitur, hostis infestus declararetur. Cuius Tertullianus Latinus scriptor, sic ferè facit mentionem. Consulite, inquit, vestros commentarios, illic reperietis, primum Neronem in hanc sectam, tum maximè Romæ orientem, Cæsariano gladio ferociisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ gloriemur? Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi aliquod bonum grande à Nerone damnatum. Iste igitur, qui hoc pacto infestissimus Dei hostis primus prædicatus fuit, ad apostolos etiam trucidandos incitabatur. Paulum proinde Romæ eo regnante, securi percussum, & Petrum etiã suffixũ cruci, historiarum monimentis proditum est. Quinetiam insignis ac testata Petri & Pauli inscriptio, quæ in cæmiteriis Romæ, ad hoc vsque tempus manet, huius rei gestæ fidem facit. Atque hæc ita se habere, confirmat itidem vir ecclesiasticus, Gaius nomine (qui

Tert. in apol. aduersus gentes.

(qui Zephyrini Pontificis Romani tẽporibus vixit) inq; disputatione scriptis prodita, quam cum Proclo Cata Phrygum hæresis & opinionis patrono habuit, eadem ipsa de locis, vbi sacra apostolorum (quos supra citauimus) tabernacula locabantur, asserit. Ego, inquit, apostolorum trophæa perspicue possum ostendere. Nam si lubet in vaticanum proficisci, aut in viam, quæ Hostiensis dicitur, te conferre, trophæa eorum, qui istam ecclesiam suo sermone & virtute stabiluerũt, inuenies. Porrò Dionysius Corinthiorum episcopus illos ambos martyrium eodem tempore pertulisse. Sic ad Romanos scribẽs cõmemorat. Petrũ & Paulum, qui Romanos & Corinthios, primum in ecclesiam Christi inseruerunt, prudenti quadam admonitione impulsi, in vnum locum concluſistis. Nam ambo cum & nostram Corinthi & vestram Romæ ecclesiam fundassent, & eiusdem doctrinæ præceptis, tum nostros animos, tum vestros imbuissent, eodem tempore pariter martyrium subierunt. Atque ista hoc loco intexuimus, quò rei gestæ maior certiorq; adiungatur fides.

Quomodo Iudæi infinitis malis exagitati sunt, & quomodo postremum bellum Romanis intulerint.

CAP. XXV.

IOsephus rursus vbi permulta de clade, quæ vniuersam Iudęorum gentem oppressérat, disseruerit, narrat his propemodum verbis quo pacto, præter alios complures homines plebeios, infiniti ex illis, qui erant apud Iudæos, in summo honoris gradu locati, cæsi verberibus à Floro in crucem acti essent. Hic verò Iudææ præfectus tum fortè fuit, cum bellum Iudaicum duodecimo anno Neronis imperij erat concitatum. Deinde idem scriptor propter quandam Iudæorum seditionẽ Cæsareæ ortam ait, adeo grauem & pestiferum tumultum passim per totam Syriam peruasisse (dum Iudæi ex suis hominibus ciuitatem quanque incolentibus tanquam ex capitalibus inimicis extinguebantur) vti ciuitates corporibus inhumatis refertas: senes mortuos simul cum infantibus miserabiliter proiectos, mulieres omni integumento, quod

ad pu-

ad pudorem necessariò adhiberi solet denudatas: totam denique prouinciam ærumnosam & plenam calamitatum quæ dicendo exprimi non poterunt) manifestò cernere potuisses. Quinetiam metus vastitatis & euersionis futuræ, quam præsens reip. status minabatur, multo plus habuit molestiarum, quàm facinora illa, quæ modo fuissent à singulis temerè & audacter admissa. Hæc totidem ferè verbis Iosephus. Eo tempore Iudæorum res hoc loco fuere.

Finis secundi Libri.

EVSEBII CO-GNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CAESAREAE PALESTINÆ, Ecclesiasticæ historiæ Liber tertius.

Apud quas gentes Christum Apostoli prædicarunt.

CAP. I.

STO modo in Iudæorum rebus actum accepimus. Iam verò vt ad sanctos seruatoris nostri apostolos discipulosque, qui erant per vniuersum orbem fusi ac dissipati, redeamus, Thomas (vt memoriæ proditum est) Parthiam obtinuit: Andreas Scythiã, Ioãnes Asiam obiit: Vbi reliquum etiam vitæ suæ cursum conficiens, Ephesi morte occubuit. Petrus autem, vt videtur Iudæis, qui in Ponto, Galatia, Bithynia, Cappadocia, & Asia dispersi, vixerunt

vixerunt verbum Dei prædicauit. Qui ad extremum cum Romæ versaretur, capite deorsum statuto (Sic enim perpeti cupiebat) cruci suffixus est. Quid attinet de Paulo dicere, qui simul ac ab Hierusalem ad Illyricum vsque, fuerat euangelii Christi prędicandi munus plenè executus, pòst Romæ, Nerone summam rerum administrante, martyrio occubuit. Ista ab Origine ad verbum, Tertio tomo Commentariorum, quos scripsit in Genesin, reuera commemorata sunt.

Quis primus Romanæ ecclesiæ præfuit.
CAP. II.

POst Pauli & Petri martyrium, primus Romanæ Ecclesiæ episcopatum Linus sortitò capit. Huius me-
2. *Tim.* 4 minit Paulus è Roma ad Timotheum scribens, in ea salutatione, quam ad extremam epistolę partem adnectit. Salutāt te, inquit, Eubulus, Pudens, Linus, & Claudia.

De Apostolorum epistolis.
CAP. III.

VNa verò Petri epistola, quæ prior illius esse dicitur, omnium consensu est approbata. Hanc quasi extra omnem controuersiam positam veteres presbyteri in suis ipsorum scriptis citarunt. Eam autem, quæ illius secunda fertur esse epistola, non ita auctoritate & testimonio veterum confirmatam accepimus. Verùm cū pleriſq; perquam vtilis illa quidem videretur, vnà cum aliis scripturis studiosè perlegi, perdiscique solita est. Quæ autem acta illius inscribuntur, atque euangelium, quod secundum Petrū appellatur, libellū præterea de eius prædicatione, opusq; illius, quod Apocalypsis vocatur, non omnino in scripturis catholicis numerata approbatáve cognouimus: quandoquidē nullus scriptor ecclesiasticus vel ex veteribus, vel ex his, qui nostra memoria viguerūt, testimoniis ex illis libris depromptis aliquando vsus est. Cæterū cū iam ratione & via procedat historia, operæpretium me facturum puto, si dum apostolorū successionem persequor, vnà etiā cōmemorem, quæcunq; ex scriptu-

ris,

ris, quibus contradicitur, fuerint illæ, quarum testimonia nonnulli scriptores ecclesiastici variis téporibus in suos libros illigarunt: eaq; etiam quæ ab eisdem scriptoribus tam de illis scripturis, quarum authoritas omniũ sentẽtiis constabilitur, quàm de iis, quæ non sunt eius generis, referantur. Ac de his, quæ dicuntur scripta Petri (ex quibus vnam solam epistolam germanam noui, eamq; summo antiquorum presbyterorum consensu approbatam) ista sint isto tempore à nobis exposita. Pauli autẽ quanq; quatuordecim testatæ & notæ dicuntur epistolæ, tamen quod quidam illi epistolæ, quæ est ab eo ad Hebræos scripta, perinde ac si Pauli non sit, fidem abrogare studuerint, affirmauerintque eidem ab ecclesia Romana contradici, in obscuro relinquere neutiquam consentaneum existimaui. Ea igitur, quæ sunt de hac ipsa à maioribus explicata, vbi tempus dabitur oportunum, in historia ponam. Illa quæ eius acta vocantur, in scripturarum illarum numero, de quibus nulla est omnino dubitatio, habita esse non equidem accepi. Et quoniam apostolus ipse in salutationibus, quas extremæ epistolæ ad Romanos perscriptæ attexit, inter alios, etiam Hermæ cuiusdam (cuius opus esse ferunt, qui Pastoris libellus inscribitur) mentionem facit, intelligendum est, istum tametsi in quæstionem à nonnullis vocatur, ac propterea scripturis omnium assensu approbatis, nullo modo annumerandum ducitur, ab aliis tamen perneccssarium, iis præsertim, qui iam primis fidei elementis imbuendi sunt, indicatum esse. Vnde hoc quidem tempore eum non modo in ecclesiis palàm peruulgatum, verum etiam eius testimonia à nonnullis veterum scriptorum in suis libris citata animaduertimus. Itaque quò constaret tum quæ in sacris scripturis in nullam omnino quæstionem adductæ sint, tum quæ contra non satis ab omnibus probatæ, hæc in præsentia à nobis explicata sunt.

De prima Apostolorum successione.
CAP. IIII.

QVòd verò Paulus gentibus verbum Dei prædicarit, quodq;

quodque ecclesiarum fundamenta ab Hierusalem,& eius finibus vndiq; ad Illyricum vsque iecerit, non solum ex suis ipsius vocibus,sed etiam ex libro Lucę, qui acta apostolorum inscribitur, satis perspicuum est. Porrò quibus in prouinciis Petrus Christi euangelium,his qui erant ex circunciſione, enuntiarit, nouumque testamenti sermonem tradiderit,ex sui ipsius verbis petitis ex epistola illa, quam illius verè esse, omniumq; approbatione confirmatam fuisse diximus,quam denique Hebræorũ stirpe oriundis, qui dispersè & vagè Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, & Bithyniam incoluerunt,scripsit, satis euidenter & apertè constat. Quot verò & quinam veri & ingenui horum apostolorum imitatores facti, satis habiles & idonei ad ecclesias, quas isti fundauerant,pascendas regendasque, æstimati fuerint, dictu certè non est procliue: solis illis exceptis, quos aliquis fortasse ex Pauli scriptis obiter possit colligere. Huius enim adiutores,& vt ipse appellat,commilitones,propè infiniti extiterunt:Quorum nonnulli exemplarium ab eo perscriptarum testimoniis ad perpetuitatem duraturis donati, memoriæ sempiternæ commendantur. Eodem accedit Lucas,qui discipulos Pauli, dum in Actis eos enumerare
Acto.16. contendit, nominatim percenset. Ex quorum numero fuit Timothæus,qui ecclesiæ,quæ est Ephesi,primus episcopatum obtinuisse traditur. Titus itidem, qui ecclesiis,quæ sunt in Creta, præfuit: Et Lucas etiam genere Antiochenus, scientia & arte medicus, qui quidem tum plurimum cum Paulo versatus, tum reliquorum apostolorum familiaritate,& consuetudine non raro aut leuiter vsus,præceptiones medicinæ,quam ex illorum doctrina ad hominum animos sanandos hausisset,duobus voluminibus diuinitus inspiratis nobis reliquit. Quorum alterum euangelium est,quod se non aliter exarauisse testatur, atque ei tradiderant illi, qui ab initio suis oculis Christum vidissent, quique fuissent verbi ministri, quos quidem à principio in omnibus accuratè se secutum tradit: Alterum apostolorum acta complectitur, quæ cum non auditione & fama, sed suis oculis ipse accepisset, in vnum libellum contulit,fertur etiam Paulum,cũ tanquam

proprii

proprij cuiusdam & sui Euangelij memoriam in suis scriptis hoc modo vsurpare consueuerit (secundum euangelium meum) illud planè, quod est secundum Lucã intellexisse. Ex cæteris Pauli comitibus & discipulis vnum fuisse Crescẽtem: quem in Galatiam profectum, Paulus ipse testatur. Alterum Linum, quem in secunda ad Timotheũ epistola simul cum illo Romæ versatum memorat, quẽq; primum post Petrum in Romanæ ecclesiæ episcopatum sorte delectum suprà demonstrauimus. Alterum Clemẽtem, qui Romanæ ecclesiæ tertius constituebatur episcopus, quem Paulus cooperarium suum, & concertatorem in domino fuisse testimonio confirmat. Adde hiis Areopagitam illum, Dionysium nomine, quem in Actis Apostolorum post Pauli concionem in Areopago apud Athenienses habitam, ad fidem conuersum fuisse Lucas in Actis Apostolorum scribit: quemq; primum ecclesiæ Athenienſis episcopum designatum, alius quidam Dionysius ecclesiæ Corinthiorum pastor, scriptor sanè per antiquus, narrat. Verum quo pacto Apostolorum successiones temporum serie gradatim continuatæ fuerint, à nobis vbi dabitur occasio, in historiæ progressu dicetur. Nunc autem ad reliquam historiæ partem pergamus.

2. Tim. 4.

Act. 17.

De vltima post Christum Iudæorum obsidione.

CAP. V.

POstquam Nero decem & tres annos imperii gubernaculis præfuerat, atque post illum Galba & Otho integrum annum & sex menses eundẽ dignitatis gradum obierant, Vespasianus expeditionum cõtra Iudæos susceptarum tropheis nobilitatus, Rex Romanorum in ipsa Iudæa declaratus est, & ab vniuerso exercitu, qui illic erat, imperator palam prædicatus. Inde extemplo Romam iter suscipiens, administrationem belli contra Iudæos parati filio suo Tito commisit. Post seruatoris nostri ascensionem, cum Iudæi præter illud facinus, quod in ipsum conscciuerant, etiam iam cõtra eius Apostolos, vix dici potest, quot & quantas fuissent insidias moliti, primum in Stephanum, quem lapidibus obrutum, è medio sustulerunt, deinde post eius necem, Iacobum filium

Zebedæi, Ioannis fratrem, insidijs callidè appetentes, securi percusserunt, ad extremum in Iacobum Iustum, qui primus post Seruatorem nostrum in cælos assumptum, illic Hierosolymitani episcopatus sedem dignitatemque obtinuerat, & ad eum modum, quem suprà monstrauimus, ex corporis custodia emigrauerat. Cumque præterea reliquorum Apostolorum infinita pene multitudo in vitæ periculum ex insidiis Iudæorum veniisset, & ex terra Iudaica in exilium ejecta esset, cumq; ijdem Apostoli, vt doctrinam prædicarent euangelij, ad omnes gentes cũ Christi virtute & potentia, (qui illis dixerat: euntes docete
Matth.28 omnes gentes in nomine meo) iter suscepissent, quin etiam cum populus ecclesiæ, quæ erat Hierosolymis, per oraculum viris illic virtute & pietate spectatis in visione editum, iussus esset, vt antequam bellum exardesceret, è ciuitate egrederetur, atque adeò vrbem quandam trans Iordanem, quæ Pella nominata est, incoleret, inque eam hi, qui in Christo fiduciam defixerãt, relicta Hierusalem, migrassent, Sic vt sancti viri non modo Ciuitatem illam regiam, quæ erat totius Iudeæ primaria, sed etiam vniuersam Iudæorum terram omninò deseruissent, de cætero iusta Dei vltio eos, qui tot nephanda scelera, cum in Christum, tum in eius Apostolos, contra ius fasq; omne admisissent, misere & acerbè exagitauit: illamque ipsam impiorum stirpem funditus ex hominum societate deleuit. Quænam mala eo tempore ad vniuersam Iudæorum gentem vbique locorum dispersam confluerent, quo pacto Iudææ in primis habitatores in extremas grauissimasque calamitates deuoluerentur, quot & quàm incredibiles cuiusque ætatis turbæ cum mulieribus, simul & & pueris, gladio, fame, & infinitis aliis mortis generibus conciderent, quot etiam & quænam Iudaicarum ciuitatum obsidiones, quot porrò clades omnium opinione maiores hi, qui in ipsam Hierusalem, tanquam in primariam vrbem firmissimis septam munitamque præsidijs confugientes oculis aspicerent, quis totius etiam belli modus & ratio, quæ item in eo res sigillatim gestæ, quemadmodum deniq; desolationis abominatio à prophetis prædicta, in ipso antiquo Dei templo omnium

sermone

sermone peruagato (quod quidem vastitatem radicitus omnia consumentem,& extremam euersionem sustinuit) expleta esset, cuique volenti liberum est ex historia accuratissimè à Iosepho conscripta petere. Verum quo pacto multitudo eorum, qui ab vniuersa Iudæa, ad tricies centena milia in die festo Paschatis frequentes eò conuenerant, in Hierusalem tanquam in ergastulum quoddam conclusa, ab eo commemoretur ,mihi hoc loco eisdem verbis, quibus ipse vsus est, necessarium statui ad commemorandum. Qui verò ex vniuersa regione ad festum Azymorum confluxerant,de improuiso vndique bello tenebantur implicati, adeo vt primo propter loci angustiam mortifera & lethali peste, deinde graui fame, quæ multo plus habebat acerbitatis,diuexarentur. Quòd autem Ciuitas tantam capiebat multitudinem,ex his, qui Cestio præfecturam gerente erant numerati, satis constat : qui quidem dum cupiebat Neroni (qui eam gẽtem omninò contemnebat) vires ac robur ciuitatis apertè significare,à summis sacerdotibus contendit, vt summam multitudinis, si fieri posset,subducerent. Illi autem cum festum, quod Pascha appellatur, iam instaret, in quo ab hora nona ad vndecimam vsque sacrificant,inque singulis sacrificiis est tanquam societas quædam ex decem hominibus minimum collecta (quandoquidem non est integrum, vt vnus solus sacrificet epuleturve,Sed sæpe viginti in vnum congregantur) illi inquam sacrificia ducenta quinquaginta quinque millia & sexcenta numerarunt. Sunt igitur homines ,si decem solum singulis sacrificijs tribuamus, vicies septies centena millia & ducenti, qui omnes puri ac mundi fuerunt. Nam non fas erat, vt vel leprosi, vel seminis fluxu polluti, vel mulieres menstruis contaminatæ, vel homines vlla labe infecti, vel peregrini, denique qui religionis ergo accessissent, illius sacrificij fierent participes. Frequens ista multitudo ex omnibus locis extra ciuitatem positis coiuerat : ac tum quidem vniuersa Iudæorum natio quasi casu quodam fatali in Hierusalem, tanquam in carcerem compingebatur. Hæc Iosephus. *Ioseph. li. 6. de capt. cap. 45.*

Illud profectò valde erat consentaneum, vt quibus diebus acerba Christi Dei clementis & propitij, omniumq; seruatoris, passio patrata esset, ijsdem sane pernicies & interitus vltione diuina inflictus, eos, qui talis crudelitatis auctores fuissent, quasi in carcerem simul contrusos occuparet.

De fame quæ apud Iudæos inualuerat.

CAP. VI.

OMissis igitur illis malis, quæ sigillatim acciderunt, quæque vel gladio, vel alia quapiam ratione sunt in illorum exitium edita, eas solum calamitates necessarias mihi ad explicandum puto, quæ dira fame, & inedia eis importatæ sunt: eo consilio, vt qui istam nostram historiam sint forte perlecturi, si non omnino, at aliqua ex parte tamen cognoscant, quo pacto eos, qui nefariæ crudelitatis in Christum Dei auctores extitissent, haud ita diu pòst supplicio Cœlitus irrogato afficerentur.

Cap. 27. Itaque grauem illam & luctuosam rerum id temporis gestarum tanquam tragœdiam, ex quinto historiæ Iosephi libro petitam, deinceps recitemus. Locupletes, inquit, siue egrederentur ex vrbe siue in eadem manerent, in pari vitę discrimine versabantur. Nam eorum quisque proditionis crimine & fugæ falsò obiecto propter opes suas, ac facultates interfectus fuit, Insolens seditiosorum amentia, vnà cum famis diritate, accrescere cœpit. vtrumque malum indies magis magisque ingrauescere. In foro, enim nullum frumentum venditur: seditiosi præcipites, intra irrumpentes, ædes perscrutantur. vbi si quid deinde reperirent, eos qui erant in ædibus, tanquam rem inficiatos verberibus cædere. Sin minus, cruciamentis, quasi, qui studiosius cautiusque illud occultauissent, grauiter, torquere cœperunt. Corpora autem hominum ærumna, ista & calamitate laborantium, satis magno fuere indicio, vel quod abundarent frumento, vel quòd eodem penitus destituerentur. Nam qui firmo erant & robusto corpore, visi sunt alimenti copia affluere: qui autem macie, extabuerant, iam ab illis nefarijs prædonibus fuere præteriti.

teriti. Etenim ab omni ratione videbatur prorsus alienum eis iam necem afferre, qui essent paulò post præ inediæ asperitate animam efflaturi. Complures verò, fortunas quas possidebant, ex occulto cum vna mensura vel frumenti, qui diuites erant, vel hordei, qui premebantur inopia, libenter commutare: Nonnulli porrò seipsos in intimos ædium recessus concludentes, præ extrema famis acerbitate frumentum minimè molitum, minimeque in panem confectum, deuorare. Alii tantum coquere, quantum vel vitæ necessitas, vel metus abripiendi iniectus pati videbatur. Mensa nunquam apponebatur: quippe cibaria, quæ cruda adhuc erant & incocta, igni propere abstrahentes, auide ore arripiebant. Miserabilis sanè & deflenda erat cibi capessendi ratio, spectaculumq; dignum lacrymis, dignum planctu & mœrore: præsertim cum valentiores quidem ab aliis vi alimentum eriperent: Imbecilliores autem inediæ grauitate enecti, miserè statum suum deplorarent. Et quamuis acris famis impetus omnes animorum affectiones propè deuincat, nullam tamen ita expugnat labefactatque, vt verecundiam. Namquod alias pudorem & reuerentiam exposcit, in hoc calamitatis genere prorsus contemnitur. Non enim pudebat vxores viris cibum adimere, nec liberos parentibus, nec (quod multò omnium miserrimum est) matres ex ipso infantium ore alimenta extorquere. Quæ cum charissimi sui liberi in manibus præ hac lue iam penitus emarcescerent, guttas illas, in ora instillatas, quibus sustentabatur vita, eis violenter auferre minimè temperarunt. Et licet tam vili, tamque exigua alimenti copia abundarent ad vescendum, in obscuro tamen minimè latuere, vbique enim nefaria seditiosorum turba istius direptioni & rapinæ instabat. Nam cum ædes occlusas cernerent, hoc pro argumento cœperunt, eos, qui essent intus, cibum iam capere. Omni igitur abiecta cunctatione, effringunt fores, in ædes irruunt: & parum aberat, quin alimenti frusta è gulis exprimentes, ex ore denuo retraxissent. Senes propter famis diritatem cibo aliquātò tenacius adhærescentes, grauiter & acerbè plectebantur. Mulieres autem, si ea, quæ fortè haberét in manibus clam

apud se occuluissent, sparsis crinibus miserè raptabantur. Nulla erat vel canæ senectæ, vel tenerę pueritię commiseratio. Sed seditiosi illi prædones, infantes, qui panis buccellis quasi suspenti hærebant, arreptos in sublime, graui casu prosternere cœperunt. In eos autem, qui ipsorum incursionem præuerterant, quiq; predam ab illis quæsitam antè deuorarât, perinde ac si ipsi ab illis non exiguam accepissent iniuriam, multò plus crudelitatis exercere. Ad alimenti inuestigationem, acerbas tormentorum vias excogitare. Nam interdum pudendorum meatus illis miseris in hac calamitate constitutis, granis erui obturant, nô raro fudibus præacutis inferiores ventris sedes transfigũt. Ab auribus hominum atque sermone sunt planè abhorrentia, quæ quisque eorum perpessus est, vt vel vnum panem se habere fateretur, vel vnum polentæ pugillum occultatum indicaret. Tortores autem non fame vexati, (minus enim fuisset crudele, si necessitate compulsi, ista scelera conscisuissent) sed partim vt suam insanam prode rent amentiam, partim vt commeatum in dies consequentes sibi ipsis compararent, adducti, ista illis cruciamenta tam nefariè impegerunt. Qui verò ad Romani exercitus excubias, olera agrestia & herbas colligendi causa, nocte perreptassent, cum se putarent iam hostium manus effugisse, ab istis prædonibus, qui ipsis fortè obuiam fiebant, rebus, quas secum comportarant, vi dispoliati fuere: & cum sæpius precibus vehementer efflagitassent, nomenque Dei cum primis tremendum anxiè inuocando, obtestati essent, vt aliquam partem saltem earum rerum, quas cum periculo retulissent, ipsis tribuerent, ne hilum quidem omninò ab illis reportarunt: imò verò quisque præclarè secum agi putabat, quòd cum rebus ipsum spoliarent, vitam etiam non vnà adimerent. Istis paulò post adiungit, quæ sequuntur.

Lib. 5. cap. 32. Iudæis iam non solum ab vrbe egrediendi, verum etiam vitæ & salutis spes penitus erat præcisa. Pestis enim cum vires suas quotidie magnopere amplificaret, populum per familias & stirpes prorsus depascebatur. Tecta mulieribus & infantibus fame peremptis referta: angiportus demum cadaueribus exaggerati: pueri & adole-

, doleſcentes paſsim vagantes, & tanquam ſimulachra
, per forum & plateas volutati: & quo quemque loco
, hæc lethalis contagio prehenderet, ibi eà debilitatus
, concidit: Quorum vires erant iſta clade fractæ, hi co-
, gnatos ſuos ſepulchro condere nequibant: & quibus
, integræ ſuppetebant vires, cadauerum multitudo, &
, anceps ſuæ vitæ caſus exitusque, eos ab humatione de-
, terruit. Plerique dum alios humo tegere conabantur,
, ipſi morte occubuerunt. Nonnulli ad ſepulchra ſe prius
, receperunt, quam neceſsitas ipſis incumberet moriendi.
, In hac miſeriarum turba, nullus fletus, nulla querela,
, nullus ploratus edebatur: propterea que inediæ vis do-
, lorum & lamentationum quaſi fibras radicitus extirpa-
, uerat. Quos enim aſperioribus doloris ſtimulis agitatos
, mors tardabat opprimere, hi cerrè alios, qui antè oc-
, cubuerant, ſiccis oculis aſpexerunt. Ciuitatem verò
, altum ſilentium, & craſſa caligo mortis & internecionis
, plena occupauit. Cæterum prædones multò plus ha-
, buerunt acerbitatis, quàm reliquus ærumnarum cumu-
, lus. Nam familiæ cuiuſque ſepulchra defodientes, cada-
, uera expoliare cœperunt: & non modò in mortuorum
, cadauera detractis corporum inuolucris, gladiorum a-
, ciem pertentare, verumetiam nonnullos proiectos ad-
, huc ſuperſtites, quo ferri acume experirentur, transfige-
, re, ſicq; cum riſu profuſo decedere. Qui autem illorum
, dexteram, & gladium in ſe conuerti ſupplices obteſta-
, bantur, quò citius eriperentur moleſtiis eorum, poſtula-
, ta prę inſolenti quadam arrogantia reijcientes, famis cru
, ciatu conficiendos dereliquerunt. Et cum ſinguli eo-
, rum, qui erant animam ocyus edituri, nefarios & ſeditio-
, oſos illos prædones ſuperſtites relinquerent, oculis tem
, plum verſus coniectis, acriter eò intuebantur, quaſi ſup-
, plicium de illis à Deo efflagitaturi. Principio autem cum
, fœtidum odorem ferre non poſſent, publici ærarij ſum-
, ptu cadauera ſepelire mandarunt. verum ſimul ac non
, ſatis ſuppeteret pecuniarum, à mœnibus in foſſas vr-
, bem obuallantes proiecerunt. Quas vbi Titus cada-
, ueribus oppletas, & redundantem corporum putreſcen
, tium ſaniem ſupernatantem vidiſſet, grauiter ſuſpirans

ingemuit: manibusque ad cœlum sublatis, Deum contestatus est, illud non suum facinus fuisse. His idem Iose-
Li.5.c.37 phus, cum quædam obiter interiecerit, adnectit dicens: non verebor ea, quæ mœstus animi mei sensus & cogitatio me iubet proloqui, apertè explicare. Arbitror equidam, si Romani in istos omni scelere contaminatos, arma ferre tardassent vel terrę dehiscentis hiatum hanc vrbem absorpturum fuisse, vel diluuium & aquarum inundationem eam obruituram submersuramque, vel denique flammas & fulminũ iactum, sicut Sodomam, excisurum vastaturumque. Nam quoddam hominum genus multò nequius ac scelestius illis, qui olim ea perpessi sunt, ista vrbs planè extulit. Quorum intoleranda insania, vel ad vniuersum hominum genus iure è medio tollendum, satis vi-
cap.20. detur concepisse nequitiæ. Porrò in sexto libro sic scribit. Infinita quædam multitudo hominum fame extinctorum in ciuitate occidit. Clades verò, quæ ibi accidebant, nullo orationis genere possunt exprimi. Nam in singulis familiis, sicubi vel vmbra alimenti apparebat, pugnatum est: & qui erant coniunctissimi, dum misera illa & exigua ad vitam sustentandam parata subsidia alter alteri abripiebant, manu inter se acriter conflixerunt. Quod autem cibus penitus defuerit, nemini ne iam iam præ fame morituro adhibebatur fides: Sed eos, qui extremum spiritum essent modò edituri, prædones perscrutabantur, ne quis quid cibi in gremio occultãs, mortem simulare videretur. Nonnulli præ inediæ grauitate, hiantes, tanquam rabidi canes oberrare, vndique circumferri, in ipsas fores ædium tanquam ebrii impingere, & præ vesana amentia in vnas easdemque ædes, bis, terue, vno fermè temporis momento irruere visi sunt. Omnia præterea dentibus teri conficique coegit necessitas: Sic vt ea, quæ ne sordidissimis quidem animalibus, rationis expertibus, ad vescendũ erant accõmodata, illi ipsi colligentes, vorare nõ recusarent. Nã ad extremũ, à cingulis & calceamentis nõ abstinent. Pelles etiã scutorũ auulsas abstractasq; dentibus mandunt: quibusdam vetera fœni segmenta erant aliméto. Nonnulli quisquilias colligẽtes minimũ earũ põdo quatuor drachmis Atticis vẽdiderũt.

Verùm

, Verum quid impudentem famis impudentiam, qua est in
, rebus inanimis vsa, attinet commemorare? Venio enim Cap. 21.
, facinus eius declaraturus, dictu quidem horrendum, au-
, ditu autē incredibile: quale nec apud Græcos, nec apud
, Barbaros vnquam gestum fuisse literis proditū est. Atq;
, ipse equidem ne posteris hominibus videri possem mon-
, stri similia dicere, etiam lubens hunc miserum & acerbum
, casum, nisi quòd testes propè innumerabiles huius mei
, temporis ad eundem confirmandum haberem, silentio
, planè præterissem. Atque perexiguum sanè beneficium
, patriæ præstarem, si quæ mala ipsa re pertulerit, ego
, oratione prætermitterem. Vt igitur ad rem redeam.
, Mulier quædam ex accolis, qui trans Iordanem habita-
, bant, nomine Maria, patre prognata Eleazaro, ex vico
, Bathezor (cuius verbi vim si lubet interpretari, domum
, Hyssopi significat) generis & diuitiarum amplitudine
, illustris, vnà cum reliqua hominum multitudine, Hiero-
, solymam salutis & vitæ tuendæ causa profugiens, eadem
, cum illis obsidione premebatur. Et quoniam non solum
, in cæteras illius opes & fortunas, quas ex vlteriore Ior-
, danis continente conuectas, secum in vrbem apportaue-
, rat, Scelerati tyranni inuadebant, verum etiam thesauri
, reliquias, & si quid etiam, vnde victus suppeteret, con-
, diderat, Satellites in dies singulos vi in eius ædes irru-
, entes, prorsus auferebant, ob eam causam tandem acerba
, & grauis mulierem cœpit indignatio, & persæpe prædo-
, nes contumeliis maledictisque figens, eos in suam ipsius
, perniciem lacessiuit. Sed vbi neque ira incensus quisq;,
, neque misericordia commotus, eam neci dare vellet,
, atque frustra cibum quæritare inuenireque niteretur, &
, nusquam iam quicquam posset reperiri, & intolerabilis
, famis cruciatus per intima viscera & medullas peruade-
, ret, ardensque illius æstus eius animum magis magisque
, incenderet, illa iram pariter cum necessitate in consilium
, adhibens, contra naturam ipsam audacter grassata est.
, Atque arrepto in manus filio (erat enim illi puer paruu-
, lus, qui adhuc matris sugebat vbera) infans, inquit, mi-
, selle & infelix, cuinam in hoc belli, famis, & seditionis
, tumultu, te commodereseruem? Si Romanorum subiici-

amur

amur imperio, illic seruitutis iugo pressi vitam infeliciter exigemus: Sed seruitutem, credo, fames anteuertet. Accedit factiosorum prædonum turba, his vtrisque miseriis toleratu multò asperior. Age igitur, mi Gnate sis matri cibus, sis prædonibus furia, sis communi hominum vitæ fabula: quæ res vna ad Iudæorum calamitates deesse videtur. Quæ cum dixisset, gnatum trucidat: quem vbi assauerat, dimidiatam partem ipsa comedit· reliquam clam occultam reponit in posterum. Paulò pòst aduentant prædones, atque infandum carnium nidorem naribus attrahentes, minabantur se eam, si non statim cibum, quem paratum habebat, ipsis ostenderet, extemplo mactaturos: Tum illa, partem, inquit, præstantissimam vobis reseruaui: deinde reliquias prolis suæ interemptæ eis ostendit. Eos illicò corripuit ingens horror & stupor animorum: & præ crudeli rei aspectu, pauore penè obriguerunt. Meus est hic, inquit, germanus filius, meum quidem hoc facinus. Comedite modò: ego enim ipsa comedi, ne sitis muliere effœminatiores: néue matre ipsa propensiores ad misericordiam. Quod si qua vos fortè incessat religio, & meæ victimæ cibaria abhorreatis, ego quidem sicut iam partem comedi, sic quod supereſt, mihi maneat ad comedendum. Posteà illi metu contremiscentes, abscedunt. Qui quidem hac vna re perterriti ægrè illud detestabile & immane alimenti genus matri integrum concesserunt. Confestim verò tota ciuitas huius sceleris fama completa est, & quisque eam sibi ante oculos proponens, perinde ac si in ipsius conspectu gesta fuisset, totus vehementer cohorruit. De cætero quidem, qui fame acrius vrgebantur, omni studio impetuque animi properabant ad mortem. Illos verò, quos internecio antè occupauerat, quàm tanta & tam nefanda scelera, vel auribus accipere, vel oculis intueri coacti essent, perbeatos existimauerunt.

De Christi vaticiniis.

CAP. VII.

TAlis igitur merces Iudęorum iniquitatē impietatēq; contra Christum comparatam, tandem cōsecuta est.

Porrò autem huc addere operępretiū duximus verax & ratum Seruatoris nostri testimonium, quo easdem ipsas calamitates in Iudęos casuras perspicuè prænuntiauit ad hunc modum: Vę prægnantibus & lactentibus in illis diebus. Orate ne fuga vestra fiat hyeme, neque sabbato. Erit enim tum afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi hactenus, neque fiet. Idem auctor vniuersum numerum eorum, qui fame & gladio interierunt, in vnum colligens, vndecies centena millia fuisse affirmat. Et postquam Ciuitas capta, & penitus vastata fuit, reliquos factiosos & latrones, qui supererant, alterum alterius indicio proditos, à Frontone Romano mortis supplicio affectos fuisse. Aduleſcentulos autem, qui proceritate & pulchritudine corporis præter cæteros excelluerunt, in triumphum reseruatos. Ex reliqua multitudine, qui decimum &septimum ætatis suæ annum essent prætergressi, hos constrictos vinculis ad opera in AEgypto obeunda amandatos. Complures verò per prouincias dispersos, quò in celebribus spectaculis, ferro & bestiis membratim dilaniarentur. Alios, qui adhuc decem & septem annos non compleuerant, captiuos abductos, mercatoribusque venditos. Captiuos omnes, qui vniuerso belli tempore prehendebantur, numero ad nonaginta septem hominum millia fuisse narrat. Ista secundo anno regni Vespasiani ad hunc modum gesta sunt, idque congruenter propheticis domini & seruatoris nostri Iesu Christi prædictionibus: qui quidem ea, perinde ac si iam præsto fuissent, diuina sua virtute præuidit: quique pro huius vrbis euersione vim lachrymarum profudit, & grauiter lamentatus est: sicut testimonia declarant sanctorum euangelistarū, voces illius, primū quasi ad ipsam Hierusalē loquētes citantiū. Si cognouisses & tu in die isto, quæ ad pacē tuā spectant:

Mat. 24.

Luc. 19.

Nunc

Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis: Quia veniẽt dies in te & circundabunt te inimici tui vallo, & obſidio ne cingent te, & coanguſtabunt te vndique, & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt: Deinde quaſi de ipſo populo verba facientis. Erit enim afflictio & neceſsitas magna ſuper terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hierusalem calcabiturà gentibus donec impleantur tempora gentium. Et iterum. Cum autem videritis circundari ab exercitibus Hieruſalem, tunc ſcitote, quia appropinquauit deſolatio eius. Quòd ſi quis Seruatoris noſtri verba cum reliqua huius auctoris Hiſtoria, quam de vniuerſo hoc bello perſcripſerit comparet, quid eſt quãobrem non eius præſcientiam atque adeò vaticinationem magnopere ſuſpiciat, eamque verè diuinam & ſupra modum admirabilem planè fateatur?

Luc. 21.

De ſignis quæ bellum præceſſerunt.
CAP. VIII.

DE illis verò rebus, quæ poſt Seruatoris noſtri paſsionẽ, poſtq; illas ſceleratas voces emiſſas, quibus Iudęorũ multitudo latronem & homicidã nece eripere poſtulabat, ducem autem & auctorem vitæ è medio tolli ſupplex petebat. Vniuerſæ huic genti acciderint, in hac hiſtoria differere non eſt omninò neceſſe. Sed videtur conſentaneum illa quidem adijcere, quæ perſpicuè ante oculos cuiuſque proponant ſingularem clementiam benignæ Dei erga illos prouidẽtiæ, quadraginta annos continuos poſt illud facinus contra Chriſtum admiſſum, pernitiem & interitum in illis futurum differentis. Quo quidem temporis ſpatio cũ Iacobus ipſe, frater Domini nuncupatus (qui primus illic fuit creatus Epiſcopus) tum pleriq; alij Apoſtoli & diſcipuli qui adhuc manebant in vita, atque adeò in ipſa Hieroſolymorum ciuitate commorabantur, loco illi tanquam firmiſsima quędam propugnacula extiterunt: diuina vltione, quę eorũ imminebat capitibus, non ſolum toleranter expectante, ſi forte pro ſceleribus quæ conſciuiſſent, grauiter condoleſcẽtes, veniam & ſalutem tandem aſſequerentur, verum etiam præter illam

lam tam patientem & longinquam expectationem, admirabilia præterea portenta & prodigia cœlitus demissa, quasi prænuntia calamitatum (quæ illis, si non pœnitentiæ lachrymis peccata sua delere conarentur, in posterum accíderent) manifestò ostentante. Quæ quidem cũ à scriptore suprà demonstrato memoriæ & literis mandata sint, nihil videtur commodius, quàm vti ad vtilitatẽ illorum, qui in posterũ sint hãc historiam perlecturi, hoc loco tradamus. Auctore igitur in manus arrepto, recitat ea, quæ de his rebus ab eo in sexto historiarum libro conscripta
» sunt. Veteratores quidam, qui nefariè etiam cõtra Deum
» ipsum cementiebantur, id temporis miseram & imperitam *Iosephi 6. cap. 30.*
» hominum multitudinem in adeo falsam opinionem indu
» xerunt, vt euidentibus prodigiis, quę ipsorum vastitatem
» præsignificabant, neque attenderent animum, neq; fidem
» omninò adiungerent. Vnde tanquam homines, qui fulmi
» num iactu perterriti, stupescunt, oculisque & animo præ-
» stricti sunt, Dei ostenta ipsis obnuntiata pro nihilo puta-
» uerunt: primum cum supra vrbem sydus ensi oblongo si-
» mile consisteret, & Cometa ad annum integrum suos ra-
» dios funderet: Deinde cũ altare & templum, populo, ante
» seditionis initium, tumultumque belli ad festum Azymo
» rum celebrandum in vnum coacto, Sexto. Id. Aprilis cir-
» citer horam nonam noctis, tanto lumine & spẽdore cir-
» cumfunderentur, vt iam dies clare illucescere videretur.
» Hic fulgor ad dimidiatam horam resplenduit. Qui certè
» imperitis aliquid boni videbatur prænuntiare. Sed à le-
» gisperitis & sacrorum interpretibus ilicò iudicatum est,
» eum idem ipsum præsignificare, quod rerum euenta po-
» steà confirmarunt. Eodem verò festo, vacca à summo sa-
» cerdote ad sacrificium adducta, in medio templo agnum
» edidit. Porta etiam interioris sanctuarij ad Orientẽ spe-
» ctans, quæ tota & ænea est, & validissima, quæque sub cre
» pusculum vix à viginti viris occludi, ferreisq; vectibus
» firmari, & crassis pessulis in limen ex vno continuo lapi-
» de factum demissis depressisq; figi solebat, noctu quidem
» hora sexta, sua sponte patefieri visa est. Templi igitur cu
» stodes, properè ad ducem accurrere, eum certiorem fa-
» cere. Ille cũ eo ascendisset ęgrè poterat illam occludere.

Istud

Istud imperitis rursus optimum quiddam portendere vi-
debatur. Deum enim dixerunt portam bonorum ipsis
aperuisse. Verùm docti & prudentes portam illam, quę
sanctuarium firmissimè muniebat, sua sponte ita disso-
lutam, hostibus introitum ad prædam patefecisse cen-
suerunt: & signum esse vastitatis, ipsi inter se asseue-
ranter affirmarunt. Ferè diebus paucis post festum per-
actum, duodecimo Calend. Iunij, Spectrum quoddam
prodigiosum, fide & opinione omniũ maius cernebatur,
& quod de eo hoc loco dicetur à me, fabula, credo, planè
putaretur, nisi etiã & ab his esset, qui sunt oculis suis illud
iam cõspicati, narratum, & consequentes inde clades eius
modi ostenta commeruissent. Nam ante solis occasum
currus passim per vniuersam regionem in sublimi ferri
rapiq;, & phalanges armatæ per nubes discurrere, vrbesq;
vndiq; cingere visæ sunt. Quinetiam in festo Penteco-
stes, cum noctu Sacerdotes (vt illis in more positum est)
ad templum interius sacrificii obeundi causa, commea-
rent, primum tumultum quendam & strepitum se audi-
uisse dicebant: Deinde vox crebra ita illorum circumso-
nabat auribus: Migremus hinc, Migremus hinc. Illud
porrò his, quæ modo cõmemoraui, multò plus eorũ mẽ-
tibus incussit terroris. Iesus quidam, filius Ananiæ, vir
agrestis, plebeioq; ac ignobili genere satus, quadriennio
ante bellum susceptum, cum iam ciuitas pace frueretur
tranquilissima, atq; adeo in maxima cõmuniũ rerũ aflu-
entia viueret, ad festũ profectus, in quo mos erat, vt Dei
iussu in tabernaculis septem dies continuos habitarent
(vnde festum tabernaculorũ vocatum est) de repente in
templo clara voce exclamare cœpit: Vox ab oriente, vox
ab occasu, vox à quatuor ventis, vox super Hierusalem &
templum, vox super sponsos & sponsas, vox super
vniuersum populum. Atque dies noctesque hoc mo-
do vociferans, omnes ciuitate vicos circuiuit. Verùm
cum quidam ex præstantioribus viris hanc vocem tan-
quam mali omnis nuntiam iniquo animo ferrent, homi-
nem prehendi iubent: multis pariter ac grauibus plagis
cædi. Hic neque palàm pro se viros primarios, neque
priuatim eos, à quibus vapulabat deprecatus est, sed vo-
ces il-

ces illas, quas prius profuderat, cõtinenter edere nõ cessauit. Magistratus verò, cum viri animum (quod res erat, diuiniore quadam commotione pulsum arbitrarentur) eum ad prouinciæ prȩfectum à Romanis designatum deducunt. Illic vbi caro eius ad ossa vsq; esset verberibus dilacerata, ipse neque cuiquá supplicauit, neque profudit lacrymas, Sed voce ad conquerendum quã maximè variata, inter singulas plagas hoc interposuit. Væ væ Hierosolymis. Aliud præterea, quod isto multò plus habet admirationis, idem auctor cõmemorat. Oraculũ quoddam in sacris literis repertũ fuisse, quod ista verba complectebatur: nimirum eo tempore quédam ex illorũ regione ortum fore, qui vniuersi orbis obtineret imperiũ. Quod quidam ille in Vespasiano expletum intellexit, verum Vespasianus non totius orbis, Sed Romani solius imperii gubernacula obtinuit. Rectius ergo & verius ad Christum potest accõmodari: cui à patre dictum est, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nam eodem ipso tẽpore sonus & vox suorum sanctorum apostolorum in omnem terram exiuerat, & in fines orbis terræ verba eorum. *Psal. 2.*

De Iosepho & commentariis quos reliquit, & quomodo diuinorum librorum meminerit.

CAP. IX.

IAm vero post istarum rerũ omnium narrationẽ ipsum Iosephum, qui tot & tanta huic historiæ, quæ in manibus est, attulit subsidia, vnde, quoue genere ortus sit, non debemus in obscuro relinquere. Qui etiam de se loquitur ad hunc modum: Iosephus Matathiæ filius, Sacerdos Hierosolymitanus, non solum ipse Romanos in initio belli Iudaici oppugnaui, sed cæteris præliis posteà commissis necessitate coactus, interfui. Hic Iosephus non modo apud gentẽ suam, verum etiã apud Romanos Iudæorum illius temporis facilè præstantissimus habitus fuit: ita vt tũ statuæ honore in vrbe Roma decoraretur, tum libri ab eo industria elaborati cõfectiq; in bibliothecã, tanq; monumẽta meritò reponerẽtur. Hic vero rerũ Iudaicarũ antiquitatẽ in viginti integros libros redegit. *vide Io. vitam.*

Histo-

Historiam item de bello Iudaico sua ipsius ætate adminī
strato septem libris conscripsit. Quas res non Græco so
lum sermone, sed patrio etiam se tradidisse suo ipsius con
firmat testimonio. Cui quidem propter reliquas res ve-
risimè ab eo cōscriptas, etiam in hac causa, fides iure de-
bet adhiberi. Dicuntur etiam alij duo libri de Iudæorum
vetustate ab eo accuratius elucubrati. In quibus non so-
lum contra Apionem grammaticum, qui id temporis in
Iudæos vehemētius suis scriptis inuehebatur, verū etiam
contra alios, qui patria & auita Iudaicæ gentis instituta
conuitiis & igmonia afficere conabantur, strenuè disse-
rit. In priore istorum voluminum, quæ sunt de vetustate
Iudæorum contexta, numerum scripturarum in veteri te-
stamento contentarum, quæ sunt consensu omnium & te
stificatione probatæ, percenset, & qui libri ex illis, qui eas
complectuntur, apud Hebræos in nullam controuersiam
vocati sint, quique tanquam à veterum traditione ad il-
los deuenerint, ijs verbis perspicuè docet. Nō sunt apud
nos libri numero infiniti, qui inter se discensione discor
dant, aut qui loquuntur pugnantia. Sed duo solum & vi-
ginti, temporis vniuersi seriem cōplectentes: qui quidem
iure optimo diuini esse creduntur. Ex quorum numero
quinque sunt Moysis, qui leges & primum humani gene-
ris, non ortum solum, sed etiam propagationem, vsque ad
mortem ipsius Moysis continent. Quod quidem tempus
tria prope millia annorum comprehendit. A Moysis oc-
casu vsque ad regnum Artaxerxis (qui post Xerxem, rex
Persarum fuit) prophetæ, qui Moysis ætati proximè suc-
creuerunt, res gestas suorum temporum, tribus & decem
libris conscripserunt. Reliqui quatuor Hymnos ad Deū
laudibus efferendum compositos, & monita hominum
vitæ rectè instituendæ accommodata complectuntur. A
tempore Artaxerxis vsque ad hanc nostram ætatem sin-
gula quidem sunt scriptis prodita, sed pari fide & auctori
tate cum superioribus propterea non dignātur, quōd ab
eo tempore ad nostram memoriam vsque non continua,
exploratéue perspecta & cognita fuit prophetarum suc-
cessio. Cæterum quātum fidei & auctoritatis nostræ scri
pturæ libris tribuamus, reipsa satis perspicuum est. Nam

tanta

tanto & tam diuturno æui curriculo decurso, nemo illis vel addere, vel adimere, vel quicquam denique in eisdem commutare ausus est. Imo quòd rata Dei præcepta decreta q; sint, pro certo existimare, ijsdéq; firmè adhærescere, & pro illis; si opus sit, vitam libenter profundere non dubitare, omnium Iudæorum animis statim ab ineúte ætate quasi insitum & innatum est. Atq; hæc ipsius scriptoris testimonia nō sine legentium vtilitate hoc loco posuimus.

Est præterea aliud opus non obscurum sane aut contemnendum, de ratione sola mentis rectrice, ab eo elaboratū, quod quidem Machabæorum propterea inscribūt, quòd grauia Hebræorum quorundam certamina, qui virili & magno animo, pro vera in Deum religione & pietate mortem oppetierunt (de quibus in libris, qui vocantur Machabaici, sermo instituitur) in se contineant. Porrò in extremo vigesimo libro de antiquitate, ille ipse apertè indicat, quo pacto patrias Iudæorum sententias & opiniones de Deo, de eius essentia, & de legibus etiam, quamobrem essent quædam ex earum præscripto libera & soluta ad agendum, alia autem vetita & interdicta, quatuor libris complecti instituisset. Itemq; in suis ipsius scriptis alia opera à se studio & industria elaborata memorat.

Illud præterea est rationi consentaneum, vt eas voces percenseamus, quod in libello ab se de sua ipsius vita cōscripto, inserit, vbi testimonium illarum rerum, quas nos ab eo deprompsimus, melius confirmetur: quo quidem in loco iustum Tiberiadem, qui eorum temporum historiā pari cū eo ratione scriptis tradere nitebatur, quasi vnus vera perscripsisset, coarguit: & cum multa alia crimina homini obiectauerit, Hęc prętereà adiungit his ferè verbis.

Certè de meæ historiæ scribendæ ratione non mihi eo modo, quo tibi, metus iniectus est: Sed meos libros ipsis imperatoribus tunc ad perlegēdum tradidi, cum res gestæ propè iam antè cuiusque oculos versabantur. Nam mihi conscius eram, me veritatis declarationem studioſè obseruasse: per quam quidem cum certum testimonium me consecuturum opinarer, non omninò me mea fefellit opinio. Aliis item non paucis historiam ostendi, quorum nonnulli bello interfuere: vt rex Agrippa, & com-

In vitā Ioseph fol. 651. lin. 20.

plures alij cum eo sanguinis communione coniuncti. Titus etiam imperator, tanto studio erga meos libros, incendebatur, vt ex illis solis rerum gestarum notitiam, hominibus tradi voluerit, eosque propria manu subscri, ptos, in vulgus exire præceperit. Rex Agrippa porrò, sexaginta duas epistolas, quibus nos veritatem in scri-, bendo diligenter secutos confirmat, scripsit: quarum, duas hic subieci. At si te cupiditas vlla tenet, ea quæ de hac re ab illo scripta sunt, cognoscendi, ab ipsis epistolis petas licet. Hæc Iosephus ipse de se. Verum de illo hoc modo expositum sit. Ad ea igitur, quæ sequuntur, veniamus.

Quòd post Iacobum, Simeon Hierosolimitanæ ecclesiæ præsidebat. CAP. X.

VBi Iacobus martyrio obiisset, Et Hierusalem paulò post esset capta atque adeo exciſa, fama est, apostolos & discipulos Domini, qui adhuc ista lucis vsura fruebantur, vna cum his, quibus cum Domino secũdum carnem intercedebat cognatio (plerisq; enim istorum ad illud vsque tempus vita suppetebat) ex omnibus locis in vnum cõueniſſe, consiliumq; pariter iniuisse, quis in Iacobi locum succedere dignus iudicaretur. Omnes ergo vno consensu Symeonem, filium Cleophæ (cuius
Luc. 2. etiam sacra euangelij scriptura mentionem facit) idoneum habilemq;, qui Ecclesiæ ibidem institutæ sede & præfectura donaretur, existimabant: qui, vt fertur, seruatoris consobrinus fuit. Nam Cleopham, fratrem Iosephi fuisse narrat Hegesippus.

Quod Vespasianus, illos qui ex Dauid prognati erant conquiri iubet. CAP. XI.

FErtur præterea Vespasianum post vastationem Hierosolymorum, mandasse, vt omnes ex Dauidis genere prognati diligenter conquirerentur, quò nemo apud Iudæos ex illa regia stirpe omninò in posterum supereſſet: Indeque in Iudæos maximam denuò cladem & persecutionem fuisse concitatam.

Quod

Quod Abilius, secundus Alexandrinorum fuerit episcopus; & Romanorũ Anacletus, & eiusdem ecclesiæ Anacleto Clemens successit tertius, & de epistola Clementis. CAP. XII.

CVm Vespasianus, decem annos regno esset perfunctus, Titus filius, Imperator ei successit. A quo biennio imperio iam gubernato, Linus episcopus, cũ duodecim annis Ecclesiæ Romanæ ministerium obiisset, Anacleto eam tradidit. Postquam autem duos annos & menses totidem Titus rexisset imperium, in eius locũ Domitianus successit. Quarto anno Domitiani, Arianus, primus Ecclesię Alexandriæ præfuit: qui cum annos viginti duos in eo munere compleuisset, exiit è vita. In cuius locum secundus suffectus est Abilius. Duodecimo anno huius imperij, cum Anacletus Romanam Ecclesiam annos duodecim episcopus administrasset, eum secutus est Clemens: quem Apostolus in epistola scripta ad Philippenses cooperarium suum fuisse docet. Cum Clemente, inquit, & reliquis meis cooperariis, quorum nomina sunt in libro vitæ. Huius vero Clementis vna fertur esse epistola omniũ iudicio approbata, illustris illa quidem & digna planè admiratione: quam tanquam ex Romanæ Ecclesiæ persona ad Corinthiorum ecclesiam tum quidem exarauit, cum iam Corinthi grauis esset conflata seditio. Hanc sane cum veterum, tum nostra ipsorum memoria plurimis in ecclesiis publicè lectam vsurpatamq; cognouimus. Quòd autem (vti docuimus) id temporis Corinthiorum seditio concitata sit, Hegesippus locuples testis est. *Philip. 4.*

De persequutione quæ sub Domitiano orta est. CAP. XIII.

CVm Domitianus multum in multos credulitatis & nequitiæ declarasset, & non exiguam patritiorum & illustrium virorum multitudinem Romę temerario & iniquo iudicio interemisset, aliosq; infinitos dignitate præstantes non solum patriis finibus eiectos, exilio mulctasset, sed etiam omnibus facultatibus ac fortunis immeritò & sine causa exuisset, tandem in sceleratã Neroniani in deum odij & impietatis hæreditatẽ successit.

Secundus namque erat, qui contra nos Christianos (licet pater eius Vespasianus nihil iniuriæ, aut mali in nos animo aliquando excogitasset) persecutionis incendium excitarit.

De Ioanne Apostolo, & eius Apocalypsi, & Phlauia dometilla. CAP. XIIII.

EOdem tempore fertur Ioannem Apostolum, pariter & Euangelistam adhuc in vita manentem, propter testimonium, quod verbo Dei perhibebat, in insulâ quæ Patmos dicitur relegatum. Irenæus verò vbi scribit de numeri nominis Antichristi supputatione (quæ in Apocalypsi, quam Ioanni ascribunt, memoratur) in quinto libro contra hæreses ista de Ioanne ad verbum loquitur. Vtrum palàm nomen ipsius Antichristi isto tempore prædicari oporteat, ab illo, qui eam diuinam Apocalypsin & reuelationem viderit, satis explicatum est. Neque enim longo tempore antè, Cœlestis illa visio cernebatur, sed nostra propè ætate in ipso fine imperii Domitiani. Tanto perè vero temporibus illis, quæ suprà demonstrauimus, nostræ fidei doctrina splendescebat, vt hi etiam scriptores, qui à sermone & disciplina religionis nostræ videantur prorsus alieni; historiarum suarum monumentis cum persecutionem, tum martyria, quæ id temporis gesta erant, tradere minimè grauati fuerint: Qui etiam temporũ ordinem accurate, & tanquam ad amussim obseruabant, narrabantq; Flauiam dometillam ex sorore Flauij Clemẽtis (qui vnus ex consulibus tum Romæ fuit) prognatam, cum aliis plerisq;, ob Christi testimonium anno decimo quinto Domitiani in insulam Pontiam supplicij & mulctæ causa extrusam.

Iræn. lib. vlt. cap. 5

Apoc. 13.

Quod Domitianus eos qui à Dauid descenderant occidi iubet, & de propinquis seruatoris nostri. CAP. XV.

CVm Domitianus ipse omnes Dauidis stirpe & familia proseminatos è medio penitus tolli iussisset, vetus fama est, Iudæ posteros (hunc fratrem seruatoris secundum carnem fuisse liquet) vtpote qui non à Dauide solum suum genus, sed etiam ab ipso Christo sanguinis

, guinis coniunctione ducerent, à quibusdam sectarum Iu-
, daicarum fautoribus in iudicium esse vocatos. Quæ qui-
, dem Hegesippus quoq; ad verbum explicat hoc modo.
, Alii ex genere domini Seruatoris orti, nepotes Iudę (qui *Vide He-*
, frater illius secundum carnem dicebatur) adhuc erant su *gesip.*
, perstites: quorum nomina maleuoli detulerunt, tanquam
, ex stirpe Dauidica genus suum deriuantium. Istos verò
, quidam nomine locatus ad Cæsarem Domitianum dedu
, xit: Hic enim de Aduentu Christi, vt Herodes iam olim,
, metu erat non exiguo perculsus: qui cum ab illis rogas-
, set, vtrum essent ex genere Dauidis procreati, ita rem se
, habere planè confessi sunt. Tandem ei ab ipsis scisciranti
, quot & quantas habèrent possessiones, & quantam pecu
, niarum summam, vterque respõsum dedit, solum nouem
, millia denariorum sibi suppetere, & dimidiatam tantum-
, modo partem ad singulos ipsorum spectare. Istasque fa-
, cultates non in argento se possidere dicebant, sed in sen
, su agrorum, qui solum continebant iugera triginta no-
, uem. Ex quorum fructibus se non modo vectigalia pensi-
, tare, sed etiam suam ipsorum vitam in eisdem labore & in
, dustria colendis sustentare asseruerunt. Suas deinde ma-
, nus, quæ pro ipsis laborum suorum testimonium dicerẽt,
, ostendere cœperunt: corporis item duritiam & callum
, ab opera assidua & diligentia contractum, qui in eorum
, manibus tanquam vestigia laborum susceptorum impres-
, serat, demonstrare. Rogati etiam vt de Christo & regno
, eius, quodnam esset & quando quove loco existeret, ra-
, tionem redderent, illud non mundanum & terrestre esse,
, sed cœleste & angelicum, quod in ipsa seculi consumma
, tione declarandum foret, quando Dominus cum gloria
, & maiestate è cœlo descendens, de viuis & mortuis esset
, sententiam dicturus, & cuique mercedem secundum ope
, ra & vitæ officia redditurus. Vnde Domitianũ nihil mali
, contra eos decreuisse, sed tanquam abiectos & simplices
, aspernatum, liberos illos quidem dimisisse, atque adeo de
, stitisse à persecutione, quam ex decreto contra ecclesiam
, instituerat. Istos ita periculo & crimine solutos, deinceps
, tum quòd testes Domini erant, tum quòd eius stirpe ge-
, nerati putabantur, Ecclesiis præfuisse: & pace iam in

Tertul. in apo. adu. gentes cap. 5. sũt verba ipsius Tertuliani quæ potius citare vt erant ope repreciũ putaui quã græca verte re.

Ecclesia constituta, ad Traiani vsque tempora vitã propagasse. Hactenus Hegesippus, Eodem accedit Tertullianus, qui talem Domitiani facit mentionem. Tentauerat & Domitianus, portio Neronis, de crudelitate: sed quia & homo facile cœptum repressit: restitutis etiam, quos relegauerat. Scriptores porro, qui res gestas cuiusq; tẽporis literis prodiderunt, narrant, Senatum Rom. cũ Domitianus iam quindecim annorũ spatio functus esset imperio, & Nerua regni gubernacula obtinuisset, suffragiis decreuisse, vt nõ modo honoris insignia Domitiano dicata, penitus tollerentur, verumetiam, vt omnes qui è patriæ fuissent finibus immerito expulsi, non modo domũ ad suos redirent, sed etiam opes & fortunas suas denuò reciperent. Tradunt etiam veteres nostri scriptores, Ioannem eo tempore ab exilio, quod fuerat in insula perpessus, redisse: & Ephesi denuo sedem ac domicilium rerum suarum collocasse.

Quod Cerdo Alexandrinorum ecclesiam tertius gubernabat, & secundus Antiochenorum ecclesiam Ignatius. CAP. XVI.

NEruæ verò, qui paulo amplius anno regnauerat, successit Traianus. Primo anno illius imperij, cum Abilius decẽ & tres annos ecclesiæ Alexandrinæ præfuisset, Cerdo eo dignitatis gradu potitus est. Hic tertius post Anianum, primũ episcopũ, eam rexit ecclesiam. Per idem tempus Clemens Romanã adhuc gubernabat Ecclesiam, qui post Paulum & Petrum tertius episcopalis illius dignitatis gradum obtinuit. Linus primus erat, secundus Anacletus. Porrò Euodius primus Antiochiæ fuit Episcopus, secundus Ignatius: qui illis temporibus multum hominum sermone celebratus fuit. Tunc Simeõ secundus similitér post seruatoris nostri fratrẽ, Iacobũ, Ecclesiæ Hierosolomitanæ ministerio præficitur. Eodẽ tempore ille ipse Apostolus pariter & euangelista Ioannes, quem Dominus Iesus summo erat amore cõplexus, adhuc in Asia vitam traducens, simul ac ab exilio, quod in insula pertulerat, post Domitiani mortem reuertebatur, ecclesias ibi adm. inistrauit.

Historia de Ioanne Apostolo. CAP. XVII.

Quod

QVòd vero in hæc vsque tempora manserit in vita, duorum certorum & fidelium testium (Irenæum dico, & Clementem Alexandrinum) sententia licet confirmare: Quibus quidem propter veræ rectæq; opinionis ecclesiasticæ patrocinium, meritò fides adiungenda est. Quorum prior in secundo libro contra hæreses sic ferè scribit. Omnes presbyteri, qui sunt in Asia cum Ioanne collocuti, idem ipsum illum tradidisse testantur. Est nãq; apud illos ad Traiani vsque tempora in vita commoratus. In tertio item libro de eodem argumẽto conscripto, hoc ipsum his verbis manifestum facit. Ephesiana ecclesia quæ est à Paulo fundata, & in qua Ioannes ad Traiani tempora vitam produxit, vera testis est traditionis Apostolicæ. Posterior autem testis, Clemens scilicet, in eo opere, quem inscripsit: Quis sit ille diues, qui saluetur, vt primum ipsum tempus commonstauerit, Historiam pariter cum primis necessariam ijs præsertim, qui ex honestis vtilibusq; rebus audiendis aliquid capiunt oblectationis adiũgit. Sumamus igitur in manus historiam, & legamus, quę ita se habet. Audito fabulam, quid dixi fabulam? imo veram & certam historiam de Ioanne Apostolo memoratam, quæ & nobis constanter tradita est, & memoria firme custodita. Vbi vero, Tyranno mortuo, ex insula Patmo erat Ephesum reuersus, quorundam rogatu ad finitimas gentes proficiscitur. Hic Episcopos constituturus, illic integras Ecclesias rite dispensaturus, alibi certos homines sibi spiritus sancti instinctu demonstratos in Clerũ delecturus. Ac cum ad vrbem quandam non longè inde distantem (cuius etiam nomen nõnulli memorãt) se cõtulisset, & alia queq; officia, quę ad animos fratrum inter se dissidentiũ concilãdos pertinebãt, obijsset, ad extremũ adolescentulũ corporis viribus valentẽ, vultu & oris cõformatione venustũ, animi impetu flagrantẽ, fortè cõspicatus, statim in eũ, qui ibi episcopus erat cõstiturus, oculos conuertit, eũq; sic affatus est. Hunc adolescentulum omni studio, cura & cogitatione corã ecclesia & Christo teste, tibi tuęq; fidei cõmendo. Quẽ cũ episcopus in suam tutelã accepisset, & oĩa se facturũ fuisset pollicit⁹, Ioãnes eadẽ iterũ atq; iterũ illi edisserit, eiusq; fidẽ contestatus.

Irę. li. 2. cap. 39.

Intelligit ætatem Christi à Ioãne tra dità ca. 3.

Ephesum deinde redit, Episcopus ille adolescẽtulum sibi, concreditum in domum suam recipiẽs, educauit pro suo, in officio continuit, fouit humanitus, ad extremum baptismi sacramento illuminauit. Postea verò vbi sigillo Domini, id est sacramento confirmationis, tanquam perfecta, tutaq; eius animi custodia obsignasset, nonnihil de cura & obseruatione in eo instituendo suscepta remisit. Quẽ quidem non solũ liberior viuendi potestas, quàm fuerat, paulo ante tempus adeptus, verũetiam quidam adolescẽtes, eius æquales, ocio languidi, inertia dissoluti, & omni malorum genere assuefacti, corruperunt: Ac primum exquisitis conuiuiorum opiparorum delicijs illum alliciũt, inuitantq;: noctu deinde educentes, ad furti societatem cocundam attrahunt: tum maiora moliri flagitia hortantur. Iste pedetentim assuescit, & propter generosam animi magnitudinem, tanquam equus effrenatus, & nimium sibi suisque viribus præfidens, extra rectam viam impetu fertur, frænaq; acriter præmordens, procliuius in profundum vitiorũ gurgitẽ se precipitat. Atq; cum omninò iam in desperationẽ salutis in Deo sitæ veniret, deinceps non de exiguis noxis cogitauit, sed magnis quibusdam ac nefariis facinoribus admissis, vbi semel omni imbrobitate & nequitia perditus euaserat, nullã non scelẽris labem ex æquo cũ aliis cõtrahere secũ statuit Istis igitur in familiaritatẽ asciris, & magna latronũ turba collecta, animo prõpto paratoq; se ducẽ manu violentissimũ, sanguinis effusione crudelissimum, seueritate deniq; acerbissimũ præbuit. Interea temporis, vbi necessaria ad eam incidebat occasio, Ioannes accersitur. Ille vbi alias res, quarum gratia venerat, recta ratione dispositis, age, inquit episcope, depositum nobis redde, quod ego, & Christus, ecclesia teste quam gubernas, tibi cõmisimus. Hic vero primo attonitus obstupuit, arbitratus pecuniã, quam nunquam acceperat, à se per fraudem & dolum malum repeti: & tamen neq; facile credere poterat ea ab se reposci per calũniã, quæ neutiquã habuisset, neq; Ioanni depositũ repetẽti omninò diffidere. Verũ simul atq; Ioãnes dixerat, adolescentulum repeto, & animã fratris, senex dimisso vultu ingemiscens, & item lachrymans, ille, inquit, mortuus est.

Quo-

, Quo modo, & quo genere mortis? Deo, inquit, mortuus
, est. Nam nequàm & perditus, & vno verbo, latro euasit.
, Etiam pro ecclesia, in qua versebatur, montem cum ne-
, faria hominum sui similium turba occupat. Apostolus
, ergo veste dilacerata, ingenti cum gemitu caput fetiens:
, bonum, inquit, custodem animæ fratris tui te reliqui.
, Equus iam iam mihi adsit, & dux aliquis itineris. Inde ab
, ecclesia, ita vt erat, cum festinatione se proripuit. Pro-
, fectus autem ad locum, à primis latronum excubitoribus
, prænditur. Qui neque fugam parans, neque euitare
, studens, sed vociterans admodum dixit. Huc huius rei
, causa accessi: me ad principem vestrum deducite. Qui
, quidem ad tempus, vt erat armatus, expectat. Verùm vt
, Ioannem aduentantem agnouerat, præ pudore capessit
, fugam. Hic verò ætatis suæ oblitus, illum pro viribus
, properè insequitur. Atque clamans, quid, inquit, fili me
, tuum ipsius patrem, inermem, & ætate confectum fugis?
, Miserere laboris mei fili: ne formides: adhuc tibi salutis
, spes reliqua est, Ego Christo pro te reddam rationem. Et
, si sit opus, pro te lubens mortem oppetam, sicut dominus
, pro omnibus nobis. Pro tua animam meam dabo. Con-
, siste, Crede. Christus me misit ad te. Ille vbi hæc audi-
, uerat, primum oculis humi defixis constitit, deinde arma
, abiecit: tum horrore perfusus grauiter & acerbè lamenta-
, tus est. Senem ad se aduentantem complectitur: fletu &
, mœrore, quoad poterat, pro culpa satisfecit: & dextra
, sola occultata, lachrymarum vnda secundò baptizatur.
, Apostolus rata & constanti asseueratione ei à seruatore
, veniam & remissionem peccatorum precibus suis impe-
, traturum pollicetur: atque ad genua accidens, ipsam ma-
, num dexteram, tanquam aqua pœnitentiæ ablutam pur-
, gatamq; osculatus, illum ad ecclesiam reducit. Crebris
, item precibus Deum pro illo inuocat, continuis ieiuniis
, vnà cum eo se macerat, variis diuinæ sapientiæ sentẽtijs
, eius animum quasi quibusdam lenocinuis mitigat trãquil
, latque. Neque prius, vt fertur, inde decessit, quàm illum
, ecclesiæ ministerio præfecisset. Cuius conuersione ma-
, gnum veræ pœnitentiæ exemplum, præclarum secundæ
, regenerationis specimen, illustre denique tropheum à

peccatis resurrectionis, per exteriora pœnitentiæ signa hominibus proposuit ad imitandũ. Ista à Clemente hoc modo præscripta, tum ad rei gestæ cognitionem, tum ad vtilitatem legentium accõmodata, istum locũ obtineât.

De ordine euangeliorum.

CAP. XVIII.

PErgamus iam, & certa apostoli scripta, quæ in nullam hactenus controuersiam vocata fuerint, ostendamus. Ac primum de euangelio illius, quod in vniuersis ecclesiis sub Cœli complexu collocatis peruulgatum est, pro explorato constet. Quòd verò inter reliqua tria euangelia à veteribus rectè & appositè quarto numeretur loco, hoc pacto planum fiet. Admirabiles planè viri & reipsa diuini (Christi apostolos intelligo) ipsa pura ac syncera vitæ ratione cum primis eximij, & vniuerso virtutis genere animis exornati, quanquam linguæ elegantis & diserti sermonis rudes & ignari, diuina tamen & miranda potentia ipsis à Seruatore donata fidentes, exquisita verborum fabricandorum solertia, & arte elaborata, doctrinam magistri sui, ac præcepta exponere neque norunt, neque conati sunt: Sed aperta & manifesta docendi ratione per sacrosanctum spiritũ ipsis opem ferentem infusa, & sola Christi virtute, tot miraculorum effectrice, per ipsorum doctrinam & res gestas plenius peruulgata, vtentes, regni cœlorum notitiam toti orbi terrarum patefecerunt: quinetiam studium & operam, quæ in libris conscribendis poni solet, haud magno sanè æstimarunt: & istud planè præstiterunt, vtpote excellentiori ministerio, ac longe hominum captum superanti inseruientes. Paulus enim, qui inter omnes illos verborum apparatu maximè, & sententiarum grauitate non minus pollebat, quanuis infinita ferè arcana mysteria, quæ loqui fas non erat, animo teneret, (quippe qui ad tertium cœlum vsque sublatus, diuinarum rerum contemplationem gustasset, ad ipsumque paradisum diuinę maiestatis claritate eximium raptus esset, & illic ad verba secreta & plena mysterii audiēda admissus) præter pauciſsimas epistolas, prę terea nihil scriptis

omniũ

omninò mandauit. Et quanq̃ reliqui omnes, qui erant ab ipso seruatore nostro doctrina & præceptis sapientiæ instituti, vt duodecim apostoli, Septuaginta discipuli, aliiq; præter istos penè innumerabiles eiusmodi reuelationum non penitus expertes & ignari erant, tamen ex omnibus, qui in eius disciplinam se tradiderant, Solus Matheus & Ioannes nobis quędam monumenta literis prodita, post se reliquerunt: quos etiam fama est necessitate quadã adductos, se ad scribendum intulisse. Matheus cũ iam anteà Hebręis verbũ Dei prędicasset, simul ac in animo habuit ad alias gentes proficisci, euangeliũ suũ patrio sermone conscripsit: & quòd illis à quibus decessit, deesse, dũ pręsens apud eos erat, videbatur, illud sedulitate & labore scribendi omnibus suis quasi numeris expleuit. Iam verò vbi Marcus & Lucas sua euangelia in publicũ protulissent, Ioannẽ (cui semper in more positũ erat prędicatione verbi absq; scriptis vti) tandẽ eiusmodi causa adductum, se ad scribendũ applicuisse ferunt. Cũ tria euangelia iam dudum perscripta, cũ in aliorũ iã omniũ, tũ in ipsius etiã manus peruenissent, fama est eũ ea magnopere approbauisse: & cõstanti ratoq; testimonio omnia in illis verè fuisse scripta confirmasse: & solam illam explicationẽ nunc literis mandandã restare censuisse, quę res primo tẽpore à Christo in ipso suæ prædicationis principio gestas cõplecteretur. Quę quidẽ hominũ fama est planè verisima. Tres nanq; alios euangelistas ea sola scriptis prosecutos, quæ à seruatore post Ioannem Baptistam in carcere cõiectum ad vnum annũ continuũ gerebãtur, satis perspicuè licet animaduertere: illudq; ipsum illos in ipso suæ historiæ exordio planè significasse. Nam post ieiunium quadraginta diebus continuatũ, & tentationem interea loci interuenientem, Matthęus ipsum tempus, à quo suæ historię scribendę sumpsit initiũ, perspicuè ostendit. Audiens, inquit, quòd Ioannes tradebatur, secessit à Iudęa in Galilãã. Similiter etiam Marcus: vbi, inquit, Ioannes tradebatur, venit Iesus in Galilęam. Lucas itidem antequam facta Iesu Seruatoris explicare ordiatur, pari ratione temporis seriem obseruat, dicens: Quod Herodes ad alia mala, quæ commiserat, hoc etiam adiecit: Ioannem nempè

Mat. 4.
Mar. 1.
Luc. 3.

nempè in carcerem incluſit. His igitur de cauſis Ioannem tradunt quorundam amicorum rogatu, tum ipſum tempus à ſuperioribus euangeliſtis ſilentio præteritum, tum res in eodem à Seruatore geſtas (illæ quidem erant, quæ fuiſſent ante Ioannem Baptiſtam in vincula coniectum factitatę) in euangelio ſuo poſteritati prodidiſſe, iſtudq; idem ſatis euidenter illum ipſum cõmonſtrare. Primùm cum dicat: hoc initium miraculorum & ſignorũ fecit Ieſus: deinde vbi inter acta Ieſu mentionem facit Ioannis Baptiſtæ, adhuc eo tẽpore in Aenon iuxta Halem baptizantis. Idem ipſum porrò aperte declarat, vbi ſic loquitur. Nondum enim Ioannes coniectus erat in carcerem. Quocirca Ioannes ea in euangelio ſuo ſcriptis mãdauit, quæ, Ioãne Baptiſta nõdum in cuſtodiã miſſo, à Chriſto geſta fuere. Reliqui autem tres Euangeliſtæ, ea cõmemorãt, quæ poſt Ioannẽ Baptiſtã in ergaſtulum cõtruſum à ſeruatore edita dicuntur. In quibus ſi quis attenta cura & cogitatione animum defigat, non poterit amplius exiſtimare euangelia vlla ex parte inter ipſa diſſidere: quandoquidem Ioannis euangelium res primò à Chriſto geſtas continet: reliqua autem poſterioris temporis, & factorum in eo editorum narrationem complectuntur: Ac non immeritò quidem Seruatoris noſtri ſtirpis ſecũdum carnem genealogiam, vtpote à Matthęo, & Luca accuratè conſcriptam, Ioannes ſilentio prætermiſit: & ab eius diuinitate cœpit exordium: perinde ac ſi illa fuiſſet ſibi tanq̃ multò acutius eandem intuenti, à Spiritu ſancto ad ſcribendum reſeruata. Iſta igitur à nobis de cauſa, cur Ioannes euangelium ſuum ſcripſerit, dicta ſint. Quid verò cauſæ Marcum ad ſcribendum impulerit, ſupra docuimus. Lucas quoque in ipſo ſui euangelii principio cauſam, cur illud cõtexere aggreſſus ſit, proponit: nimirũ quod pleriq; alii eorum ſermonum declaratione imprudẽtius & nimis conſyderatè inſtituiſſent, quorũ veritatẽ ipſe ſatis explorate cognitam habebat. Atque cum nos ab opinione, quæ inter alios anceps & controuerſa putaretur, quaſi neceſsitate ad eam rem compulſus, abduxerit, tandem certam ratamq; earum rerũ explanationẽ, quarũ ipſę veritatẽ partim ex familiaritate, & cõſuetudine

quæ

quæ illi cum Paulo interceſsiſſet, partim ex crebro reliquorum Apoſtolorum ſermone & colloquio, quod cum illis haberet, plenè & cumulatè intellexiſſet, in ſuo Euangelio manifeſtò tradit. Verum de his hactenus. Cætera autem, quæ ſunt ab alijs de eiſdem commemorata, ex veterum ſcriptorum inter ſe comparatione, commodiore tempore docere pro virili contendemus, Inter Ioannis monumenta, quæ prętęr Euangelium ſcripſit, prior eius epiſtola tum recentium, tum antiquorum auctoritate ſine controuerſia comprobatur, reliquis autem duabus contradicitur. Atq; opinio illa, quæ eſt de Apocalypſi, quanquam à nonnullis etiam adhuc variè in vtranque partem diſceptatur, tamè vbi tępus nobis dabitur opportunum, eam veterum teſtimonijs exquiſitè diſcutiemus.

De confeſſis & manifeſtis ſacræ ſcripturæ libris.

CAP. XIX.

Cæterum quoniam ſumus in hunc ſermonem delapſi, videtur rationi conſentaneum, ſcripturarum ſeriem quæ noui teſtamenti eſſe dicuntur, ſummatim comprehendere. Primum ergo ſacer euangeliorum quaternio ratus eſto: quem quidem liber de actis Apoſtolorum ſequitur. Huic annumerentur Pauli Epiſtolæ. Quibus deinceps prior epiſtola, quæ fertur eſſe Ioannis, & Petri ſimiliter prior, tanquam omnium conſenſu conſtabilitæ adiungantur. Inter iſta, ſi placet, Ioannis Apocalypſin conijciamus. De qua quid veteres ſtatuerint, aliud erit tempus exponendi. Atque hæc ſunt, quæ omnium aſſeueratione conſtanter approbantur. Ex illis, quæ in dubitationem quidem vocătur, ſunt tamen à pleriſque recepta, eſt epiſtola quæ Iacobi dicitur, & Iudæ, & ſecunda Petri & ſecunda, & tertia, quæ Ioannis nomine inſcribuntur: Siue ille ab euangeliſta, ſiue ab quopiam eodem nomine appellato proſcriptæ ſunt, Inter ſcripturas autem quę falſò inſcriptæ, minimeque germanæ dicuntur, Pauli acta numerantur, & liber qui vocatur Paſtor, & Apocalypſis Petri. Porrò epiſtola nomine Barnabæ edita, & quæ dicitur doctrina Apoſtolorum. Adde his, ſi videtur Ioannis vt dixi Apocalypſin: quam nõnulli, vt docui, penitus antiquare conten

contenderunt. Alii tamen eam in scripturis maximè approbatis collocandam iudicant. In quibus etiã nõ pauci, hoc tempore, euangelium secundum Hebræos ponunt, quo Hebrei illi, qui sunt Christi doctrinã amplexati, maximè gaudẽt. Cęterũ hęc omnia referãtur in earũ scripturarũ numerum, quibus à plerisq; cõtradicitur. Atq; certè istorum librorũ enumerationẽ necessariã fecimus, vti cũ scripturas, quę secundum ecclesiæ traditionem, verę, germanæ, & omnium sententiis manifestò cofirmatæ sunt, perspicua quadam nota ab aliis, quæ non sunt eiusdẽ auctoritatis, sed sunt positæ quidẽ in cõtrouersia, à plerisq; tamen ecclesiasticis viris euolutæ & pertractatæ, distinxerimus, facilè quidẽ non istas ipsas modo, sed eas etiam, quæ apostolorum nomine ab Hæreticis circumferuntur, possimus discernere: Siue euangelia Petri, Thomæ, Matthiæ, aliorúmue nomine falso inscripta, siue acta, quę Andreæ, Ioannis, & aliorum apostolorũ nomine veteratorie donata sunt: quas quidem scripturas, nemo ex scriptoribus ecclesiasticis, qui continuata temporum successione, ab apostolis huc vsq; vixerint, vsq; in suis scriptis in memoriam redigere dignatus est. Quin etiam dictionis & loquendi forma, longe à stylo & dicendi consuetudine apostolorum discrepat. Sentẽtia porrò & institutũ eorũ, quæ in illis libris traduntur (quod toto propè cœlo, vt dicitur, à vero orthodoxoq; scripturę sensu & opinione aberrat) planè perspicueq; ostendit, ea callida solũ hæreticorũ esse cõmenta. Vnde ne in eo quidẽ scripturarum genere, quæ falsò inscriptæ minimeq; germanæ dicuntur, habenda sunt, sed tanquam absurda omninò & impia penitus explodenda. Verũ ad reliquã historiã pergamus.

De Menandro præstigiatore.
CAP. XX.

MEnander, qui Simoni Mago successit, seipsum propter sceleratã morum suorum improbitatem secundũ diabolicæ molitionis propugnaculũ, illo priore nihilo planè imbecilliorem præstitit. Erat iste etiã Samaritanus: qui vbi ad summum præstigiarũ fastigiũ, vt facilè cũ magistro cõtenderet, peruenerat, maioribus portentis se no-

se nobilitauit: & seruatorem ad hominũ cõseruationem ac salutẽ cœlitus è seculis inuisibilibus demissum se prædicauit, docuitq; neminem aliter ex angelorũ dominatu, qui mundum fabricassẽt, se posse eripere, quàm vt prius experiẽtia magica ab ipso tradita instructus esset, & baptismate, quod ille impertire solebat, ablutus. Quo quidẽ qui essent digniati, eos perpetuam in hac vita immortalitem adepturos, & non amplius subituros mortem, sed eodem in loco in æternum cõmorantes, nulli senio, nullive internecioni aliquando obnoxios fore. Ista certè ex Irenæi scriptis facilè licet perspicere: Iustinus item vbi perditũ Simonis conatum memorarit, huius etiam fraudem narrare pergit his verbis. Menandrum quendam Samaritanum ex vico Caparattæa ortum, Simonis discipulum, furore quodã dæmoniaco agitatum, Antiochiam aduentasse, & multos magicę artis pręstigiis in fraudem induxisse cognouimus: qui quidem illis, quos ad se sequendum pellexisset, persuasit, quod nunquã omnino morte essent interituri. Quidam etiam adhuc eius præceptis instituti, idem profitẽtur. Erat igitur diabolici plane conatus cõmentum, qui quidem per magicam astutiam eiusmodi prę stigiatorũ, adeò calide Christianorũ nomen vsurpantiũ, magnum pietatis & religionis nostræ mysterium, infamia notare: atq; ecclesiastici dogmatis de animæ immortalitate, & resurrectione mortuorum traditis, maleuola obtrectatione omnem auctoritatem abrogare obnixè laborauit. Verũ isti, qui hos seruatores sibi ascipserint, de vera salutis spe penitus deciderunt.

Instit. ad Anton. fol. 144.

De Ebionæorum hæresi. CAP. XXI.

ALios porrò nequã & improbus dæmõ cum ab amore, quem erga Christum Dei habebant, nullo modo per artis magicæ prestigias posset dimouere, eosdẽ tamen, vbi alia quadam astutia irretiri posse cõperiret, veteratoriè tandẽ sibi suoq; addixit obsequio. Isti ex primo illius sectę auctore nomẽ ducẽtes, Ebionęi propriè appellati sunt, hoc est, mentis & intelligẽtię inopes, quippe qui de Christo & eius doctrina tenuiter & abiectè statuerẽt opinarenturq;. Eum namq; simplicem vulgarem, & solum homi-

hominem censuerunt, & ex concubitu coniunctioneque Ioſephi viri cum Maria vxore ſua, in hanc lucem editam: Verum propter progreſsionem, quam in virtute feciſſet, hominem iuſtum cenſuerunt, at ſolum hominem tamen. Porrò legis Moſaicæ obſeruatione omninò ipſis opus eſſe, perinde ac ſi fide ſola in Chriſtum, & vitæ ratione, quæ cum illa cohæret, neutiquam ſalui eſſe poſſent. Præſter iſtos alii etiam erant eadem appellatione donati, qui quanquam ab inepta & ſtulta horum, quos commemorauimus, opinione deflexerunt, atque adeo ex virgine & ſpiritu ſancto, dominum prognatum non denegarunt, non diſsimili tamen ratione, dum ipſum Chriſtum nec Deum, qui ante ſecula extitit, nec verbum, & ſapientiam patris fuiſſe confiteri volebant, in eandem cum ſuperioribus impietatem prolapſi ſunt: Idque maximè cum corporalem veteris legis obſeruationem cultumq; pari ratione cum illis celebrare omni ſtudio niterentur. Iſti porrò epiſtolas Pauli apoſtoli penitus reiiciendas ducunt, eumque nominant legis deſertorem proditoréq; euangelio ſolo, quod ſecundum Hæbræos dicitur, vtentes, cætera euangelia non magno æſtimant. Et non ſolum ſabbatum, & reliquam Iudaicam inſtitutionem ſimiliter cum illis ſuperioribus obſeruant, verùm etiam dies dominicos pari ratione nobiſcum in reſurrectionis ſeruatoris noſtri memoriam accuratè recolunt. Vnde ob talem conatum, tale etiam nomen nimirum, vt Ebionæ vocarentur, obtinuerunt: quod quidem ipſorum mentis & intelligentiæ tenuitatem propriè declarat. Nam hec vox, Ebion, lingua Hebraica, pauperem & egẽtem ſignificat.

De Cerintho hæreſiarcha.
CAP. XXII.

EIſdem temporibus, Cerinthium quendam alterius hæreſis ducé & auctoré extitiſſe accepimus. Gaius (cuius voces iam ſupra poſuimus in libro qui diſputatio Gaij inſcribitur, hæc de illo ſcribit. Cerinthus, qui per adumbratas reuelationum, tanquam à magno quodam apoſtolo conſcriptarum ſpecies, abſurda portenta

, præstigiasq; quasi per angelos ipsi ostentatas, nobis fal-
, so comminiscebatur, hæc asseueranter introducit: Post
, resurrectionem carnis humanę regnum Christi terrestre
, futurum, & apud Hierusalem homines in carne cupidi-
, tatum & voluptatum blanditiis inseruituros. Qui cum
, sacrosanctis Dei eloquiis hostis esset infensus, nume-
, rum mille annorum (habuit enim in animo homines in
, fraudem illicere) in nuptiarum festis & celebritate di-
cebat consumptum iri. Adde huc Dionysium nostra ætate ecclesiæ Alexandrinæ episcopum, qui in secundo libro de promissionibus, vt primum nonnulla tanquam ex vetere traditione sumpta de Ioannis Apocalypsi exposuerit, huius etiam viri his verbis facit mentionem.

, Cerinthum quidem, qui Cerinthianam hęresin ab ipsius
, nomine sic dictam proseminauit, hoc disciplinæ decre-
, tum tenuisse constat: Regnum Christi terrestre dein-
, ceps futurum. Et quarum rerum cupiditate ipse duce-
, batur (quippe qui inuitamentis corporis & carnis cum
, primis obsequeretur illecebris) in eisdem beatam vi-
, tam fore somniauit: vt in ventris, & earum partium,
, quæ ad venerem spectant, expletione: hoc est, non in
, esculentis solum, poculentis, & nuptiis, verumetiam in
, festis, sacrificiis, hostiarum cæde, & aliis denique rebus,
, quibus ista putaret affluentius posse suppeditari. Hæc
, Dionysius. Irenæus item in primo libro contra hære-
, ses sceleratiora & magis nefanda eius dogmata, eaque
, plena erroris & commentitiarum opinionum explicat.
, In tertia autem eiusdem operis, historiam planè memo-
, rabilem de illo literis mandat. Olim, inquit, Ioannes *Ire. lib. 3 cap. 3.*
, Apostolus (Sic ex Polycarpo traditum acceperat) in
, balneum lauandi sui causa ingrediens, cum certior fa-
, ctus esset Cerinthum intus esse, actutum ex eo loco re-
, siluit, & se proripuit foras, illudque tectum subire non
, omninò sustinuit. Atque ad hunc modum comites
, suos hortatum ferunt: fugiamus extemplò, ne balneum
, in quo Cerinthus veritatis hostis, moratur, subito con-
, cidens, nos opprimat.

De Nicolao, & de iis qui ab eo nominantur.

CAP. XXIII.

PAulo pòst hæresis, Nicolaitarum nomine nuncupata, exoritur: quæ ad valde exiguum tempus durauit. Cuius quidem habetur mẽtio apud Ioannem in sua Apocalypsi. Isti hæretici Nicolaũ, vnũ ex diaconis, qui ab apostolis ad curã egentiũ suscipiendã, vnà cũ Stephano deligebãtur, suæ sectæ auctorẽ fuisse iactitabant. Clemens porro Alexandrinus in tertio libro Στρωματῶν, ista de eo ad verbum narrat. Hic cũ vxorem haberet facie honesta & liberali, post seruatoris ascensum ab Apostolis zelotypiæ insimulatus, eam in medium productam cuiq; cupienti ducendam permisit. Atq; illi dicto, carne nempe abuti oportere, hæretici hoc ipsorum factũ congruere asseuerant. Qui igitur hanc sectam sequuntur, illud tum factum Nicolai, tum dictum, quòd temere & inconsideratè exciderat, imitantes, impudẽter nefario stupro se polluunt. De Nicolao autem sic ipse equidem accepi, eum nulla alia muliere omnino vsum, præter illam, quam habuit in matrimonio. Ex cuius liberis, filias quidem ad extremã senectutẽ virgines permansisse, filiũ autem vitam purã & nulla labis cõtagione aspersam traduxisse audiui. Quæ cum ita se habeant, vxoris suæ publicatio, quæ propter zelotypiæ crimen illi obiectum in media apostolorũ frequentia facta sit, magnam libidinis aspernationem & cõtemptum declarat. Quin etiam eius continentia in voluptatum depulsione (ad quas cõquirendas plerique nimio studio incitabantur) perspicuè docebat, carne abuti oportere, quò eius refrenetur libido. Non enim credo secundum domini mandatum, duobus dominis inseruire voluit, voluptati, & domino Seruatori. Fertur etiam Matthiam sic docuisse, cum carne confligendum, eaque ad cohibendam libidinem abutendum: neque quicquam concedendum ad illius voluptatẽ: animam autem fidei & cognitionis tanquam nutrimẽtis augendam. Verum de illis, qui temporibus hisce à nobis oratione percursis, veritatẽ supplãtare, eamq; suo debito fraudare premio aggressi sunt, (qui plane dicto citius omninò extincti euanuerunt) satis multa diximus.

Apoc. 2.
Act. 6.
Cle. fol. 173. lin. penult.

De Apo-

De Apostolis, qui matrimonium contraxisse probantur. CAP. XXIIII.

CLemens (cuius verba modò citauimus) deinceps post illa quæ suprà posuerat, Apostolos, qui matrimonium contraxisse reperiuntur, enumerat: idque cõtra eorum sententiam, qui nuptias tollere abrogareq; instituerent: Num, inquit, sunt Apostolos improbaturi? Petrus enim, & Philippus liberos procrearunt. Philippus filias viris collocauit in matrimonium. Paulus etiam non veretur in quadam epistola coniugis suæ mentionẽ facere, quam eo minime secum circunduxit, quò facilius liberiusque suo fungeretur ministerio. Ac quoniam in istarum rerum mentionem incidimus, aliam quoque eiusdem historiam dignam explicatione, dignamque memoria proferre non grauabimur: quam quidem in septimo libro στρωματῶν isto modo literis prosequitur. Aiunt beatum Petrum, cum vxorem suam ad necem abductam conspicaretur, magna iestiisse lætitia, tum quòd vocaretur à Deo, tum quòd in proprium domicilium reuerteretur. Eam verò admodum & hortatus, & consolatus, sic nomine compellauit. Heus tu, memor esto Domini. Tales sunt beatorum nuptiæ, & tam perfectus amor inter amicissimos intercedit. Ista ergo cum propria sint & accommodata ei, quod in manibus est, argumento, hoc loco sint à me opportunè citata.

Cle. fol. 170. li. 35

Fol. 314. lin. 12.

De Ioannis & Philippi morte. CAP. XXV.

TEmpus autem & modus, quo Petrus & Paulus exierunt è vita, quin etiam locus, quo post mortem sepulchra ipsorũ sita fuerint, iam pridem sunt à nobis exposita. Ioannis etiá tempora nunc ferè explanata. Locus illius tabernaculi, qui sit, ex epistola Polycratis, qui fuit Ecclesiæ Ephesianæ episcopus, satis constat. Quam quidem epistolam ad victorem Episcopum Romanum perscripsit, inq; ea non modo Ioannis, sed Philippi simul & filiarum eius mentionem facit ad hunc modum. In Asiam enim præclara nostræ religionis tãquam

seminaria morte consopita sunt: quæ quidem resuscitabuntur in extremo die aduentus Domini, in quo est venturus cum gloria de cælo, & omnes sanctos conquisiturus: Philippum dico vnum ex septem diaconis, qui Hierapoli extremum vitæ diem obiit, & duas illius filias, quæ virgines in extrema senectute occubuerũt: quarum altera vitam spiritus sancti afflatu piè sancteque institutam degens, Ephesi morte obiit. His accedit Ioãnes, qui supra pectus Domini recubuit, quiq; cũ esset sacerdos, πέταλον gestauit, qui denique martyr & doctor fuit, & Ephesi etiam obdormiuit. Hæc de illorum morte. Porro in Gaij disputatione, quam paulò ante citaui, Proclus contra quem disceptationem instituit de morte Philippi & filiarum eius, his à nobis expositis admodum consentiens, sic loquitur. Post Hierapoli in Asia quatuor filiæ Philippi prophetissæ fuerunt: ibidemq; tum illarum, tum patris sepulchrum locatum est. Hæc ille. Lucas præterea in Actis Apostolorum de filiabus Philippi, quæ tũ Cæsareæ in Iudæa simul cum patre versabantur, quæque dono prophetiæ erant imbutæ, ita verba facit. Venimus, Cæsaream, & ingressi in domum Philippi euangelistæ, qui erat vnus è septem, mansimus apud illum: huic quatuor erant filiæ virgines, quæ prophetabant. Iam verò ea, quæ ad nostram cognitionem peruenerint, de temporibus Apostolorum, de scripturis sacris, tum quas ipsi reuera post se reliquerint, tum quibus contradictum sit, (quæ tamen à nonnullis ecclesiis multorum approbatione publicè receptæ & peruulgatæ sunt) tum denique quæ sint omninò adulterinæ, atque adeo ab orthodoxa Apostolorum opinione & sententia penitus alienæ, hactenus nostro sermone persecuti, deinceps ad reliquam historiam transeamus.

Act. 21.

Quomodo Simeon Hierosolymorum episcopus martyrium subierit. CAP. XXVI.

POst Neronem, & Domitianum, sigillatim in quaque ciuitate sub Traiani imperio (cuius iam tẽpora perquirimus) ex seditione populi excitata, grauẽ contra nos

nos Christianos persecutionis tempestatem commotam fama & sermone percrebescit. In qua Symeonem, filium Cleophæ, quem secundum Ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopum creatum declarauimus, martyrio extremum vitæ suæ diem confeciſſe accepimus: atq; huius quidē rei idem ille Hegesippus testis est: cuius testimoniis, variis in locis antea vsi sumus. Qui cum de quibusdam, qui erant ex septem Indæorum sectis verba facit, perspicuè adiungit Simeonē, quem diximus, propterea quòd Christianus erat, ab illis eodem tempore callidè & malitioſè in crimen vocatum. Qui cum dies complures grauiter esset verberibus cæsus, indicemq; ipsum, & eos qui in cō silio aderant, sua tolerantia in primis obstupefeciſſet, tādem nō dissimilem vitæ exitum à Domini passione subiit, verum multò commodius est, mea quidem sententia, ipsum scriptorem hæc eadem isto modo ad verbum explanantem audire. Ab eodem scilicet Sectarum numero quidam Simeonem, Cleophæ filium, nō modo vt ex Dauidis stirpe editum, verum etiam, vt Christianum, in iudicium adduxerunt: atque ita, cum annos centum & viginti compleuisset, coram Traiano Cæsare, & Attico viro consulari, fidem Christi constanter professus est.

Est porro apud eundem authorem, accusatores Simeonis, cum Iudæi ex regia tribu Dauidis prognati, diligenter conquirerentur, fortè fortuna ex eadem stirpe manifesto deprehensos fuisse. Quòd si quis Simeonem tum oculis Dominum conspexisse, tum auribus eius sermonem accepisse dixerit, ratione certe id quidem potest, non solum longinquitate temporis, quo vixerit, sed euangeliorum testimonio, quod Mariæ Cleophæ meminerit, vbi citatur Maria Cleophæ, pro argumento vtens, cuius filius, vt supra posuimus, fuit Simeon. Idem Scriptor, alias etiam ex genere Iudæ ortos (Iudas autem fuit vnus ex illis, qui Seruatoris fratres dicebantur) Post testimonium illud iam antea demonstratum, quod coram Domitiano pro fide Christi dixissent, ad huius Traiani imperium vitam prætraxisse narrat. Scribit enim ad hunc modum. Veniunt & præsunt vniuersæ ecclesiæ, vt martyres: & vt genere Seruatoris,

& Domini nostri fati:& pace tranquilla in tota ecclesia, vigente,ad Traiani Cæsaris vsque tempora permanent:, ad quæ quidem Simeon filius Cleophæ, quem suprà mô-, strauimus,vitam producens,à sectis Iudæorum,quod ex, diuina domini progenie genus ducebat, per calumniam, similiter vocatur in iudicium, & eius nomen ea de re, ita ad Atticum virum cõsularem defertur:Qui cum mul-, tis diebus acerbas plagas pateretur, testimonium fidei, Christi fortiter perhibuit, adeo vt cum omnes,tum ipse, consularis, supra modum miraretur,quo pacto,cum esset, centum & viginti annos natus, talem & tam acerbum, plagarum cruciatum sustinuerit. Quibus rebus confe-, ctis,ad extremum mandatum erat, vt in crucẽ ageretur., Deinceps idem auctor à nobis citatus, ea,quæ tempori-, bus nostro sermone modo percursis gesta sunt, addit:, nempe quod ad illa vsque tempora (quandoquidem, si, qui erant,qui salubrem & synceram salutaris prædicati-, onis regulam deprauare & corrumpere studebant,in ob-, scuris tenebrarum latebris delituerunt) ecclesia integra, & incorrupta permanserat. Cæterùm postquam sacer, apostolorum chorus varium vitæ exitum,& diuersa mor-, tis genera pertulerat,præterieratq́, illorum ætas, quibus, à Christo donatum erat, vt auribus diuinã ipsius sapien-, tiam coram acciperẽt, tunc certè falsa & veteratoria im-, pii erroris conspiratio exordium cœpit, idque illorum, fraude & astutia, qui doctrinam à veritate penitus alie-, nam disseminare laborarent,quique cum nemini apostо-, lorum amplius vita suppeteret, de cætero iam nudo ca-, pite (vt aiunt)syncero veritatis sermoni falsam & com-, mentitiam doctrinam ex aduerso opponere pro viribus, niterentur.Hegesippus quidem de his rebus hæc orati-, one complexus, sic ferè memorat. Nos iam via & ratione procedentes,ad reliquam historiam redeamus.

Quomodo Traianus Christianos conquiri vetuerit. CAP. XXVII.

IN nonnullis locis id temporis, tanta quidẽ & tã acris contra nos intendebatur persecutio, vt Plinius Secun-, dus,qui inter, uinciarũ præfectos facilè primas tulit, ingenti

ingenti martyrum numero magnopere commotus, de multitudine eorum, qui erant quotidie pro fide trucidati, Traianum imperatorem certiorem faceret. In quo referendo illud pariter adiecit, se non aliquando in illis comperisse, quòd vel quicquam impietatis, vel quicquã contra leges omnino molirentur, præterquá quòd primo diluculo è somno excitati, Christũ vt Deũ hymnis celebrárent. Quinetiam adulteriũ, homicidiũ, & alia nefanda peccata, quæ sunt cum his aliqua quasi cognatione cõiuncta, vetãt, & omnia, quæ sunt legibus cõgruentia sedulò exequuntur. Quibus quidẽ adductus Traianus, tale promulgauit edictum, Christianos à nemine quidẽ inquirendos esse, oblatos autem puni oportere. Quod vbi erat factitatũ, tametsi ardor persecutionis acerrime in nos intentatæ quodámodo extinctus fuit: tamen his, qui nobis aliquid mali ingerere cupiebãt, nõ minor relicta videbatur occasio: dum hic quidẽ populus, illic autẽ cuiusq; regionis magistratus cõtra nos parabat insidias, Sic vt quamuis non palam & apertè nos persequerẽtur, sigillatim tamen in quaq; prouincia suá in nos redintegrarent crudelitatẽ: & complures fideles pro Christo decertantes, variis martyrij generibus occumberent. Istam autẽ historiam ex Tertulliani Apologia latinis literis perscripta (quã in superiore nostro posuimus sermone) deprõpsimus. Atqui, inuenimus inquisitionẽ quoq; in nos prohibitã: Plinius enim Secundus cum prouinciá regeret, quibusdã Christianis damnatis, quibusdã gradu pulsis, ipsa tamen multitũdine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc Traianum Imperatorem, allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo vt Deo, & ad confœderandã disciplinam: homicidium, adulteriũ fraudem, perfidiã, & cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere. Verum hæc isto modo.

Verba ipsius Tertul. in Apolog. cõtra gent. cap. 2.

Quod Romanorum Ecclesiam, quartus post Clementem Euaristus gubernauit.

CAP. XXVIII.

CLemens vnus ex episcoporum Romanorum numero, cum nouem annis docendo verbo Dei diligentem curam adhibuisset, ministerio suo & officio Euaresto concredito, tertio anno huius, quem dixi, imperatoris diem suum obiit.

Quod Hierosolymorum Ecclesiam, tertius post Simeonem Iustus rexerat. *CAP. XXIX.*

POrrò autem cum Simeon ad eum modum, quē monstrauimus, extremum spiritum martyrio effudisset, Hierosolymis sedem episcopalem, Iudæus quidam, nomine Iustus, vnus ex infinitis illis, qui erant ex circuncisione, quique ad fidem Christi id temporis se transtulerant, proxime occupauit.

De Ignatij martyrio, & eius epistolis.

CAP. XXX.

IIsdem temporibus Polycarpus, qui magna fuit cum Apostolis familiaritate & notitia coniunctus, in Asia floruit, & Smyrnensis ecclesiæ episcopatum, eorum suffragiis, qui Dominum vidissent, quique eius fuissent ministri, obtinuit. Cuius ætate Papias ecclesiæ, quæ est Hierapoli, episcopus, magna fama & celebritate fuit: vir planè cum omnium aliarum artium scientia disertissimus, tum cognitionis sacrarum literarum non ignarus. Ignatius item, qui est ad nostram vsque memoriam multorum ore & sermone prædicatus, post Petrum successione secundus episcopatum Antiochiæ sortitò capit. Fertur porro hunc ex Syria ad vrbem Romam amandatum, bestiis prædam & laniatum, ob testimonium, quod Christo perhibuisset, esse proiectum.
Quin etiam cum iter per Asiam faceret, licet attentissima cura à Satellitibus, qui illum ductabant, obseruaretur, ecclesias tamen cuiusque ciuitatis, ad quam fortè proficisceretur, familiaribus colloquiis, piisque hortationibus confirmauit: ac primum vt hæreses,

quæ

quæ iam tum primo nasci & emergere cœperunt, maximè præcauerent, sedulò admonuit: deinde hortatus est vt apostolorum traditioni mordicus adhærescerent: Quam quidem asseueranter testificatus, quò tutius posteritati reseruaretur, necessariò scriptis mandandum existimauit. Qui, vt Smyrnam venit, vbi erat Polycarpus, vnam epistolam ad Ecclesiã Ephesianam scribit: in qua Onesimi, qui ibidem pastor fuit, mẽtionem facit. Aliam autem ecclesiæ, quæ erat Magnesiæ (quæ ad fluuium Meandrũ sita est) misit: in qua rursus Daman episcopum in memoriam redigit. Ecclesiæ item Trallianæ aliam, in qua Polybiũ, qui tum ibi præfuit, inserit. Ecclesiæ porrò Romanę dedit literas, in quibus illos impensè hortatus est, ne martyrium illius deprecando ipsum spe optata, quam animo habebat, vllo modo priuarent. Ex cuius literis, ea, quæ ad istarum rerum explicationem nonnihil videantur adferre
» adiumenti, in medium proferre non alienũ arbitror. Ista
» igitur scribit hoc pacto. Ex Syria Romam versus iter in-
» stituens, terra, mariq;, noctu, interdiu cum bestiis cõfligo,
» decem leopardis arctè colligatus, hoc est satellitibus, qui
» ad me asseruandum opponuntur. Qui sanè multis à me
» beneficiis affecti, multò fiunt deteriores seuioresq;. Eorũ
» iniuriis, quibus me afflictant, indies magis magisq; erudi-
» or. Verũ ne ob id quidem iustificatus sum. Optatem iam
» bestiis illis frui, quæ ad me dilaniandum paratæ sunt.
» Mihi est in votis eas breui reperire: quas planè blandè
» compellabo, vt me carptim & absq; mora deuorẽt. Neq;
» à me dentes abstineant, vt à quibusdam, quos metu per-
» culsæ, non auderent attingere. Quod si illæ recusent me
» adoriri, ego ipse eas instigabo. Date vos mihi veniam.
» Quid mihi sit profuturum, equidem non ignoro. Iam in-
» cipio Christi discipulus esse, facessat à me rerum omniũ
» siue oculis subiectarum, siue eorum aciem fugientium ad-
» miratio, vt Iesum Christum assequar. Ignis, crux, bestiarũ
» conflictationes, ossium distractiones, concisiones mem-
» brorum, totius corporis tanquam molitæ farinæ attriti-
» ones, omnia denique suppliciorum genera à diabolo ex-
» cogitata in me coaceruentur, vt Iesum Christum dun-
» taxat adipiscar. Ista ex ciuitate quę Smyrna dicitur quam

monstrauimus) ad ecclesias à nobis enumeratas perscripsit. Iam verò Smyrna longius aliquantò profectus, ex Troade scribens, nō solū cum his, qui erāt Philadelphię, sed etiam cum ecclesia Smyrnensi & separatim cum polycarpo, qui illi ecclesiæ præfuit, familiariter per literas collocutus est. Cui, cum virum spectatum & apostolica virtute præditum eum esse pro certo cognosceret, ecclesiæ Antiochenæ gregem, sicut pastorem ingenuum & fidelem decebat, commendauit: arbitratus sanè illum omni studio & diligentia curam illius habiturum. Idem dum ad Smyrnenses scribit, quibusdam de Christo testimoniis (quæ vnde sumpserit, planè nescio) vtitur. Ego, inquit, ipsum dominū post resurrectionem in carne apparuisse noui, & credo verè eum fuisse. Qui cū ad discipulos, qui erant cum Petro, accessit, sic illos alloquitur. Accipite, tractate, & videte, quod spiritus corporis expers non sum. Et statim illum manibus contrectabant, & credebant. Huius porrò martyrij non ignarus erat Irenæus, qui epistolarum illius ita meminerit. Quidam è nostris cum per testimonium, quod Deo perhibuerat, esset ad bestias condemnatus, sic locutus est: Dei frumentum sum, & bestiarum dentibus molor, vt purus & syncerus panis reperiar. Adde huc Polycarpum, qui de illis ipsis Ignatij rebus in ea epistola, quæ fertur ab eo ad Philippenses scripta, sic verba facit. Obsecro vos omnes, vt obsequium, quibus debetur præstetis, vt omnem patientiam exerceatis, cuius exemplum oculis aspexeritis, non in beatis solum, Ignatio, Rufo, & Zosimo, verum etiam, cum in aliis è vobis, tum in ipso Paulo & reliquis apostolis: pro certo persuasi, quòd omnes hi non in vanum cucurrerunt, sed in fide & iustitia, & quod in locum illis debitum profecti sunt, iamque versantur cum domino, cuius afflictionum facti erant participes. Neque enim huius seculi amore flagrabant, sed domini: qui & pro nobis mortem oppetiit, & propter nos à Deo resuscitatus est. Et paulò pòst. Scripsistis, inquit, ad me tum vos, tum Ignatius, vt si quis fortè in Syriam iter caperet, vestras eo proferret literas. Quod quidem vel ipse faciam, vbi tempus idoneum nactus fuero, vel ille, qui sit

Irēn. 5. li. fol. 335

pro

, pro vobis nunciumillo prolaturus. Ignatii epistolas ad , nos ab eo missas,& alias, quas apud nos habebamus, ad , vos, sicuti præcepistis, misimus. Quæ quidem sunt huic , nostræ epistolæ subiunctæ, è quibus multum percipere , poteritis vtilitatis. Nam fidem, patientiam,& alia quæq; ad ædificationem fidei, quæ est in dominum nostrum, pertinentia, complectuntur. Sed de Ignatio hactenus: cui in ecclesię Antiochenę episcopatum successit Heros.

De Euangelistis, qui eousque claruerunt.

CAP. XXXI.

QVadratus item inter eos, qui glorię & virtutis splẽdore iisdẽ temporibus pręstabãt, numeratur. Quem ferunt simul cum Philippi filiabus dono prophetię illustratum. Et pręter istos, alij complures erant eadem ętate percelebres: qui quidem & apostolis proximè succesſerunt, & tanquam discipuli tantorum & tam insignium virorum eximia & diuina virtute decorati, ecclesiarum fundamentis ab apostolis vbiq; locorum pręclare iactis, structuram concinnam illam quidem adiunxerunt: qui & plenius cumulatiusq; amplificarunt prędicationẽ verbi diuini,& salutaria regni cœlorũ semina fusè lateq; per vniuersum orbẽ disseminarũt. Etenim plerią; oĉs discipuli, qui eo tẽpore vixerunt, ardentiore cœlestis sapientiæ studio amoreq; incẽsi,& præ quodam diuini verbi desyderio animis perculsi, præceptum Seruatoris anteà traditum exquisite executi sunt: & his qui opus indigebant, facultates suas libenter impertierunt. Deinde à domiciliis suis peregre profecti, munus obierunt euangelistarum, atque iis qui ne adhuc quidem omninò verbum fidei audiuissent, Christũ prædicare,& scripturas sanctorum euangeliorũ tradere omni cura & cogitatione studuerũt. Qui cũ in locis quibusdã peregrinis, fidei dũtaxat iecissent fundamẽta, pastoresq; alios cõstituissent, illisq; curam eorũ, qui ad fidem nuper erant adducti, doctrina Christi sedulò excolendorũ cõmisissent, ipsi ad alias regiones, gentesq; cũ gratia & virtute diuina se cõtulerũt. Quippe virtutes permultę admirabiles,& miracula sacro sancti spiritus ope per eos adid vsq; tẽporis gerębantur: ita vt

ita vt frequens hominum multitudo, ipsa prima prędicationis auditione persuasa, propenso studio pietatem & cultum, qui Deo omnium rerum opifici soli debetur, animis exciperet amplecterenturque.

De Clementis epistola, & aliis quæ falso titulo illi tribuuntur.
CAP. XXXII.

VErùm cum fieri nequeat, vt omnes, quotquot tandē in ecclesiis per orbē dispersis proximè & secundum apostolos pastores aut euangelistæ successerint, nominatim recensеamus, eorum solum nomina scriptis & memoriæ non sine causa prodidimus, quorum doctrina apostolica ad hoc vsque tempus per cōmentarios & monumenta ab ipsis edita reseruata est, vt Ignatii scilicet in epistolis quas recensuimus, & Clementis in ea epistola, quæ est omnium consensu approbata, quam sub Romanę ecclesiæ persona ad Corinthiorum ecclesiam exarauit. In qua quoniam multa nōnunquam eodem sensu ex epistola ad Hebræos sumpta inserit, & interdum iisdem iam verbis ex eadem petitis vtitur, apertissimè quidem declarat, illud opus non recenti hominū memoria editum. Vndè meritò quidem reliquis apostoli scriptis videtur annumerata. Nam cum Paulus epistolā ad Hebræos erudiendos patrio sermone literis mandauisset, eam alij quidem Lucam euangelistam, alij istum ipsum Clementem Græcis literis interpretatum esse affirmant. Quod planè est verisimilius: præsertim cum & Clementis epistola, & ea, quæ est ad Hebræos à Paulo missa, eandem dictionis & loquendi formam accuratè integreq; seruet: atq; adeo Sensus in vtroq; scripto expressi, non longe inter se discrepent. Porrò intelligendum est posteriorem quandam esse epistolam, quæ Clementis dicitur: verum eam non perinde, vt priorem approbatam cognoscimus: propterea quod animaduertimus veteres illius testimonia non aliquando suis scriptis intexuisse. Iam verò quidam alia item opera verbosa illa quidem & prolixa, heri propè & nudiustertius, perinde quasi illius essent, introduxerunt, quæ quidem disputationes Petri & Appionis cōtinent: quorum apud veteres nulla omnino fit mentio.

Nam

Nam puram illam & synceram apostolicæ orthodoxæq; doctrinæ notam minimè retinent.

De Papiæ commentariis. CAP. XXXIII.

DE Clementis epistola ad Corinthios, quam omnes sine controuersia illi attribuũt, suprà perspicue diseruimus: diximus etiam de epistolis Ignatij, & Polycarpi. Papiæ item libros numero quinque esse aiunt, qui expositio sermonum domini inscribuntur. Quorum tanquam ab eo solum scriptorũ Irenæus sic mentionem facit. Ista Papias Ioannis auditor, Polycarpi familiaris, vir antiquus, in quarto libro operis sui testata reliquit. Sunt enim quinque ab eo libri confecti. Hæc Irenæus. Idem ipse Papias in exordio sui operis declarat se minimè quidem sanctorum apostolorum vel auditorẽ fuisse, vel eosdem suis oculis aspexisse, sed ea, quæ ad fidem pertinent, ab illis, qui ijsdem noti & familiares erant, se accepisse docet his verbis. Nõ grauabor tua causa illa, quæ olim à presbyteris commodè perdiscebam, & accuratè mandabam memoriæ, cum explicationibus eorundem contexere, quò veritatem ab illis traditam pro viribus corroborare queam. Non enim vt vulgus hominum solet) iis qui multa dicunt, sed qui vera docent, oblector: neq; ex illis, qui aliena & noua mandata commemorant, sed ex his, qui recordatione renouant ea, quæ suntà domino per fidem tradita, & ab ipsa veritate profecta, voluptatem capio. Si quis presbyter mihi fortè occurrebat, qui cum Apostolis versatus fuisset, dicta apostolorum ab eo diligenter scisciabar, nempe quid Andreas dixisset, quidve Petrus, quid Philippus, quid Thomas, quid Iacobus, quid Ioannes aut Matthæus, aut quis alius domini discipulus: quæ denique Aristion & Ioannes presbyter, qui in numero discipulorum domini habebantur, locuti fuissent. Neque enim ea, quæ ex libris petebantur, tantũ mihi subsidij allaturum, existimaui, quantum ea quę accepera ex hominũ voce & sermone, qui adhuc in vita manebant. Quo in loco est operæpretium animaduertere, nomen Ioannis ab eo bis enumeratum. Priorem, quẽ cum Petro, Iacobo, Matthæo, & reliquis Apostolis percenset, decla-

declarat manifestò Ioannem euangelistam fuisse. Alterũ, oratione variata, aliis extra numerum apostolorum associat. Quem cum Aristionem illi ordine præposuerit, ipsum presbyterum vocat: sic vt hisce narratio eorum vera esse ostendatur, qui dixerunt duos eodem nomine nuncupatos in Asia fuisse, duoq; illorũ Ephesi esse sepulchra, & vtrunq; ad hãc vsq; ætatem Ioannis nomine appellari. Quibus animũ aduertere est in primis necessariũ. Nã videtur valde probabile posteriorẽ Ioannẽ Apocalypsin, quæ eius titulo inscribitur (Si quis priori non cesseat tribuendũ) oculis prouidisse. Quinetiam Papias (quẽ modo posuimus) apostolorum dicta ab his, qui cum illis versati fuissent, fatetur se excepisse: Aristionis itẽ & Ioannis Presbyteri se fuisse auditorẽ. Nam sæpenumero illorũ memoriã vsurpat nominatim, & traditiones eorũ in sua scripta illigat. Atq; ista à nobis non incõmodè ad legentiũ vtilitatẽ) explanata sint. Neq; sanè erit ab instituto alienũ, si Papiæ testimoniis, quæ supra inculcauimus, alia quoq; eius verba, quibus mirabilia quædã, tanq; ex traditione ad ipsum delata cõmemorat, adiungamus. Philippũ apostolũ cũ filiabus Hierapoli cõmoratũ, superiore nostro sermone demonstrauimus. Verũ quẽadmodum Papias, qui tẽporibus iisdẽ vixit, historiam permirã à Philippi filiabus se excepisse asserat, in prẽsentia exponendũ videtur. Mortuũ enim suo tẽpore narrat excitatũ. Aliud etiã quod nõ minus habet admirationis, Iusto cognomẽto Barsabe cõtigisse: nimirũ vbi venenũ mortiferũ ebiberat, eum propter gratiam ipsi à domino tributã molestiæ nihil aut incõmodi pertulisse. Hunc aũt Iustũ post Seruatoris ascensionẽ sanctos apostolos cum Matthia statuisse, & precatos, vt alter ex illis duobus in Iudæ proditoris locũ sortito delectus, numerũ ipsorũ suppleret, Acta apostolorũ declarant his ferè verbis. Duos statuerunt, Ioseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiã. Et orantes dixerunt. Alia præterea idem author quasi traditione non scripta ad se peruenisse commonstrat, quæ peregrinas quasdã Seruatoris parabolas, & nouas eius doctrinas, aliaq; nonnulla eõmentitiis fabulis referta continent. In quibus asserit

regnum

regnũ Christi post vniuersæ carnis à mortuis resurrectionẽ, mille annos humano & corporeo more in terra hac continuatũ & stabilitũ fore. Quę quidẽ dogmata, credo, eũ propterea excepisse, quod apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent arcanis figuris & parabolis subobscuris expositæ malè intellexisset. Nam homo erat (sicut ex eius scriptis facilè licet coniecturam capere) ingenij pertenuis. Cæterũ pleriſq; ecclesiasticis viris, qui hominis antiquitatem pro suarum partium defentione citabant, persimilis erroris auctor extitit: vt Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videbatur. Suis præterea libris non solum Aristionis, quem supra ostẽdi, in sermones domini, explanationes, verũ etiam traditiones Ioannis presbyteri complexus est. Quarum cognoscendarum, si qui paulò auidiores sint, eò transmitto: nos iam commode historiam, quam de Marco euangelii scriptore narrat, his eius testimoniis antea positis adnectemus, istud, inquit, presbyter mihi dicebat. Marcus, qui fuit interpres Petri, quæcunque tenebat memoria, scripsit quidem accuratè, sed tamen non eo ordine, quo erant à domino dicta factáve. Neque enim dominũ audierat ille quidem, neque erat eum comitatus: Sed postea, vt dixi, comes Petri fuit, qui quidem non domini sermones & præcepta ea narrandi serie, quam dominus in illis tradendis tenuisset, docebat, sed eam in prædicando rationem sequebatur, quam ad auditorum animos instituendos opportunam, accommodatamq; censuit. Quare in eo neutiquam errauit Marcus, quòd quędam (sicut memoriæ ea ante mandauerat) literis prodidit: quandoquidem hoc vnum mente & cogitatione sedulò prospexit, vt nec quicq; eorũ, quæ audiuisset, prętermitteret, nec falsi aliquid ijsdem omnino interponeret. Ista quidem à Papia narrantur de Marco. De Matthæo autem hæc ab illo referuntur. Matthæus sermone Hebraico euangelium de Christi oraculis & rebus gestis conscripsit: quòd planè quisque vt poterat, interpretatus est. Idem scriptor prioris epistolæ Ioannis, & Petri similiter prioris vsus est testimonijs. Aliam porrò narrat historiam de muliere,

quæ

quæ multorum criminum apud dominum esset insimulata: quam quidem euãgelium secundum Hebræos complectitur. Atque hæc inter alia, quæ recensuimus, commodè & opportunè obseruata sint & notata.

Finis tertij libri.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CAESAREAE PALESTINÆ, Ecclesiasticæ historiæ Liber quartus.

Quinam Traiano imperante Romanorum & Alexandrinorum fuerunt episcopi. CAP. I.

ANnum circiter duodecimum imperij Traiani, episcopus Ecclesiæ Alexandrinæ, cuius paulò antè feci mẽtionem, vitam cum morte commutat: ac quidam nomine Primus, ab apostolis successione quartus, ministerium Ecclesiæ illius sortitò capit. Eodem tẽpore, vbi octo annos Euaristus in Romanæ ecclesiæ procuratione obeunda compleuisset, Alexander quintus, successione à Petro & Paulo ducta, Pontificatum obtinet.

Qualia Iudæi sub ipso perpessi sunt. CAP. II.

QVemadmodum seruatoris nostri doctrina & ecclesię status, magnopere iã tum florebat, & indies maiores amplioresque faciebat progressiones: Sic Iudęorum cala-

calamitates, malis alio post aliud importatis, magis magisque accrescebant. Nam cū iam imperator ad annum decimum octauum regni sui peruenisset, ingens Iudæorum multitudo, nouo tumultu de integro concitato, è medio sublata est. Siquidem non Alexandriæ solum, & in reliquis Aegypti partibus, verùm apud Cyrenē etiā complures veluti crudeli aliquo & seditioso spiritu exagitati, contra gentes, quæ vna cum illis habitabant, seditionem conflare cœperunt. Atque seditione mirum in modum exardescente, sequente anno, (Lupo id temporis vniuersæ Aegypti præfecturam gerente) bellum non exiguum illud quidem & lene mouerūt. Ac in prima dimicatione illi à gentibus victoriam fortè consecuti sunt, ac propterea Gentes Alexandriā propere cōfugientes, Iudæos, qui in ea ciuitate commorabantur, subitò captos oppressosque interfecerunt. Iudæi ergo, qui tum incolebant Cyrenem, Sociorum auxilio, qui Alexandriæ habitabant, penitus iam destituti, duce Lucua Aegyptum depopulari, predas agere, agros illius vastare aggressi sunt. Aduersus quos, imperator Marcium Turbonem cum pedestribus, equestribus, & nauali bus copiis misit. Hic multis preliis commissis, belloq; contra eos non exiguo tempore continuato, infinitas copias Iudæorum, non solum, qui à Cyrene, sed etiam qui ab Aegypto, ad auxiliū ipsorū duci Lucuæ ferenda se contulerāt, trucidauit. Imperator igitur admodū veritus, ne Iudæi, qui erāt in Mesopotamia, in Gentes eam regionem incolentes, per insidias impetum facerent, Q. Lucio in mandatis dedit, vt illos è prouincia funditus tolleret deleretq;. Qui quidem facta illuc expeditione, immensam Iudæorum multitudinem, qui ibi domicilia rerum suarū collocauerāt, occidit. Cuius rei causa tam prospere gestæ, præfectus Iudeæ ab imperatore declaratus est. Ista etiam gentiles scriptores, qui illorum temporum res gestas literis mandarunt, eisdem ferè verbis posteris prodiderunt.

Qui regnante Adriano fidem propugnabant.

CAP. III.

POstquā viginti annos integros, sex mensibus minus,

Traianus imperio perfunctus fuisset, Aelius Adrianus in eum dignitatis gradum succedit. Hunc Quadratus, oratione coram habita, compellat, & Apologiam, quam pro nostræ religionis defensione propterea contexuerat, quòd nonnulli nequã & perditi homines nostris molestiam facessere conarentur, ei offert: quod quidem opus, cum apud multos fratres ad hoc vsque tempus, tum apud nos habetur in manibus: ex quo præclara mentis intelligentiæ & Apostolicæ veritatis excutiendæ regulæ indicia, quæ in illo viro elucebant, facilè licet peruidere. Idem porrò author suam ipsius ostendit antiquitatem, scribens ad hunc modum. Seruatoris nostri res gestæ semper hucusque ante hominũ oculos versatæ sunt, & veræ etiam sunt. Nam nonnulli ab eo ad sanitatem restituti, alij à mortuis excitati, tum id quidem temporis cum essent morbis liberati, visi sunt, postea etiam semper hactenus vnà nobiscum cõmorati: propterea quòd nõ solum cum seruator apud nos versabatur, sed etiam post eius decessionem, ad longinquum tempus fuere superstites, adeò vt ad nostra vsque tempora non pauci eorum vitam producerent. Verum de Quadrato ista accepimus. Aristides etiam, scriptor fidelis, & institutis nostræ religionis imbutus, Apologiam pro fide nostra scriptis post se reliquit: quam quidem Adriano dedicauit, vt Quadratus antea suam. Qui eius liber, adhuc à plerisque custoditur.

Qui sub eodem, Romanorum & Alexandrinorum episcopi fuerint. CAP. IIII.

TErtio anno Adriani imperij, Alexander Pontifex Romanus, cum decem annos in eo munere fungendo compleuisset, decedit è vita. Cuius Xystus successor fuit. Eodem ferè tempore, Primus Alexandriæ episcopus cum duodecim annos illi Ecclesiæ præfuisset, morte occumbit, quem secutus est Iustus.

Qui inde à Seruatore, vsq; ad eos qui nunc commemorantur, Hierosolymorum fuerint episcopi.
CAP. V.

Epi-

EPiscoporum autem tempora, qui ecclesiam Hierosolymitanam rexerunt, quoniam vt fertur, vitam ad breue admodum temporis spatium propagabãt, nusquam scriptorum monumentis seruata reperio. Tantum tamen ex quorundam scriptis animaduerto, episcopos numero quindecim ad obsidionem, Adriano regnante contra Iudæos factitatam, gradatim succedendo, illic fuisse, quos vniuersos antiqua Hebræorum stirpe, (totam namque eorum ecclesiam ex Hebræis fidelibus coaluisse constat) fatos memorant; atque adeo Christi cognitionem ingenuè vereq; amplexatos: ita vt ab illis, qui iam tum de rebus eiusmodi rectè iudicium ferre poterant, reuera officio & ministerio episcopali digni iudicarentur: qui quidem ab Apostolorum tempore ad eam tum obsidionem, in qua Iudæi iterum à Romanorum imperio desciscentes fuere, non exiguis præliis afflictati, serie successionis continuata, eam ecclesiam rexerunt. Quapropter licet Episcopi, qui ex circuncisione erant, eo tempore prorsus defecissent, sumpto ab illo, qui primus ordine fuit, exordio, illos in præsentia enumerare necessarium arbitror. Primus ergo erat Iacobus, frater Domini appellatus. Secundus Simeon, Tertius Iustus, Zaccheus quartus, Quintus Tobias, Sextus Beniamin, Ioannes septimus, Octauus Matthias, Nonus Philippus, Decimus Seneca, Vndecimus Iustus, Leui duodecimus, Ephres decimustertius, Decimusquartus Ioseph, quibus omnibus decimusquintus accessit Iudas. Totidem ciuitatis Hierosolymorum episcopi fuerunt, qui ab Apostolis tum ad hunc quem dixi, Iudam, tum ad tempus vsque Adriani ordine successionis continuarunt, iique omnes ex circuncisione. Iam verò, duodecimo anno imperij Adriani, vbi Xystus decem annorum spatium in Romani pontificatus administratione confecerat, septimus ab Apostolis successit Telesphorus: anno autem, & mensibus aliquot præterlapsis, Eumenes, simulatque Iustus, qui ante illum id muneris fuisset executus, vndecim annos in episcopatu transegerat, ad ecclesiam Alexandriæ moderandam sextus ordine designatus est.

Postrema Iudæorum sub Adriano obsidio.

CAP. VI.

PORRÒ cum Iudæorũ defectio lõgius indies serperet, fusus præfectus Iudeæ, auxiliaribus copiis ab imperatore sibi ad eam rẽ missis, illorũ amẽtiam, tanquã causam oblatam ad exitium arripiẽs, acerbe & crudeliter eos exagitat: virorum ac mulierum vnà cum liberis infinita propè millia confertim concidit: belli iure agros illorum populo Rom. adiudicat. Quo quidem tempore Iudæorum dux erat Barchochebas (quod quidem nomen, si lubet interpretari astrum significat) vir quanquam reliqua vitæ ratione cruentus ac prædo nefarius, ipsa tamen appellatione, tanquam sydus aliquod è cælo delapsum, se illis, qui velut homines ex mancipiorũ numero, graui seruitutis iugo oppressi, atque miserijs ærumnosis afflicti erant, affectiq; erant, lucẽ ac spem salutis allaturũ falsò cõmentus est. Iam verò cum, decimo octauo anno imperij Adriani, bellum iuxta vrbem Beththera nuncupatam (quæ erat omnium rerum præsidiis munitissima, neque adeo longè à ciuitate Hierosolymorum sita) vehementius accenderetur, cumq; extra vrbis mœnia longinquiore temporis spatio cõtinuaretur obsidio, & rerum nouandarum authores, fame ac siti essent ad extremam propè perniciem detrusi, & caput illius temeritatis debitas pœnas persoluissent, Ariscopellæus narrat, vniuersæ genti ex illo tempore prorsus interdictum, ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent: & legis decreto, institutisq; Adriani vetitum, (ille planè sic in mandatis dederat) ne vel ex edito loco paternum solum oculis aliquando aspicerent. Hierusalem ergo cũ ita esset Iudæorũ gente orbata, & veteribus incolis prorsus destituta, genereq; frequentata exterorum hominũ, deinceps cum esset à Romanis occupata, nomen cõmutauit, & ad honorem Aelij Adriani imperatoris, qui eam deuicisset, illustrandum, Aelia appellata est. Porrò autẽ simulac ecclesia, quæ ibidem fuit, ex gentibus coalesceret, primus pòst episcopos, qui erant ex circuncisione, Marcus administrationem gregis Hierosolymitani capessit.

Quinam

Quinam eodem tempore fuerint falsæ scientiæ duces.

CAP. VII.

IAm verò cum ecclesiæ tanquam clarissima quædam lumina suum splẽdorem, per totum orbem terrarum diffudissent,& fides in seruatorem ac Dominum nostrum Iesum Christum in vniuerso hominũ genere magnopere vigeret,diabolus osor probitatis,veritatis inimicus,& humanæ saluti semper hostis infestissimus,omnes suas machinas & fallacias contra totã ecclesiam versans,sicut iam pridẽ externis persequutionũ procellis, & impetu aduersus eam dimicauerat. Sic tum quidẽ ab illis viis intercluſus,viris perditis & plenis prętigiarũ, tanquam quibusdam instrumentis ad perniciem animorum, atque adeo ministris ad interitum comparatis vsus, alio insidiarum genere oppugnare, omnesque vias excogitare studuit, quibus hi præstigiatores, & homines fraudulenti illam ipsam nostræ religionis appellationem callidè prætexentes,nõ modo fideles,quos fortè laqueis suis irretirent, in profundã internecionis voraginem vnà secum præcipitarent,sed etiam fidei ignaros rudesq;,perditis suis conatibus,pariter ab aditu,qui ad salutare Dei verbum patebat, penitus auerterent. Nam virus quoddam erroris subdolum & biceps, instar serpentis cuiusdam ex Menãdro (quem iam dudum Simonis successorem fuisse commonstrauimus) quasi ex pestifero fonte erumpens, duos duarum sectarum inter se discrepantium authores & duces edidit, Saturninum genere Antiochenum, & Basilidem Alexandrinum:quorum ille in Syria,hic verò in Aegypto scholas errorum Deo & pietati repugnantium instituit. Saturninum autem maxima ex parte eadem cum Menandro falsò confinxisse declarat Irenæus. Basilidem vero secretiorum quorundam mysteriorum simulatione,dum sibi ipsi portentosas fabulas,easq; plenissimas impij erroris comminiscebatur,conata sua in immensum intendisse. Ex plerisq; igitur ecclesiasticis viris, qui id temporis, veritatis patrocinium suscipiebant,& solertiore ratione ac prudentia apostolicam ecclesiasticamque fidem & opinionem propugnabant,nonnulli iam etiam libros, quos li-

Irę.1.ca. 22.

teris prodiderant, tanquã præsidia ad errorum impetus, quos suprà posuimus, depellendos, posteris reliquerunt. Ex quorũ numero, refutatio Castoris Agrippæ scriptoris eo tempore præstantissimi, valentissima illa quidem, quam contra Basilidem cõposuit, ad nos peruenit. Quæ quidem subtile præstigiarũ & captionum illius viri acumen apertissimè detexit patefecitq;. Ac dum occulta illius & nefanda manifestò prodit mysteria, asserit etiam illum quatuor & viginti libros in Euãgelium scripsisse, & non modo nouos prophetas ad errorem suum nobilitandum excogitasse, eosq; Barcabã, & Barcoph appellasse nouis nominibus, verum etiam angelos, qui nunquã extitissent, sibiipsi continxisse, barbaraq; illis impositisse nomina, quò hi, qui huiusmodi res vehementer suspicerent, in multò maiorem traducerentur admirationẽ: docuisseq; prætetea quòd hostias Idolis immolatas comedere, & persequutionum temporibus fidem audacter & libere eiurare, res essent indifferẽtes: ac demq; Pythagoreorũ more institutoq; his, qui se in ipsius disciplinam tradebant, quinquẽnij silentium præcepisse. Ista aliaque eius generis, simulatq; Agrippa, quem dixi, de Basilide enumerauerit, veteratorias fraudes illius erroris, quem cõmemorauimus, suis quasi integumentis pulchrè euoluens, in oculis atque in conspectu omnium defigit. Scribit etiam Irenæus Carpocratem, eisdem cum illis vixisse temporibus, alteriusq; hæresis, quam (qui Gnostici vocabantur) tenuerunt, quasi parentem & procreatorẽ extitisse. Isti magicas Simonis præstigias non ex occulto quidem, vt ille, sed iam in apertum iure proferendas cen suerunt: & non modo philtris amatoriis curiosè ab illis elaboratis, & quibusdam dæmonibus, qui eorum animis næfaria iniecere somnia, quique illis assessores extitere, verumetiam aliis non disparibus ineptiis se iam tanquã rebus maximi fere momenti & ponderis nobilitarunt. Porro autem eos, qui ad perfectionem mysterij, imò vero sceleris, quod apud istos est, peruenire vellent, omnia, quæ sunt turpissima, eorum tamen inuentis, quæ modo docuimus, appositè congruentia, moliri oportere perdocuerunt: quinetiam addiderunt illos non posse

Vide Iræ. & Epiph.

Lib. 1. ca. 24.

angelos orbis terrarum principes(Sic ij quidem eos appellant) euitare, nisi talibus ac tam infandis mysteriis, quod cuique eorum deberetur, sedulo præstarent. His igitur diabolus,qui ex maleficiis capit lætitiam, tãquam suæ nequitiæ ministris, fortè vsus est: quò qui fidem receperant,illorum suasu non solum in fraudem inducti, ad acerbum adeo, & miserabilem interitum quasi constricti abriperentur, verũetiam gentibus, quæ erant à fide alieni, copiam & tanquam ansam prẽberent, sacrosancto Dei verbo petulanter impieq; obtrectandi: eo plane consilio, vt fama de flagitiosa istorum vitæ ratione passim dissipata, turpem ignominiæ notam vniuersæ Christianorum multitudini inureret. vndè certè accidit, vti nefaria quædam opinio de nobis excitata, eaque ab omni ratione alieniſsima, per infidelium animos lõgè lateq; peruaderet, quòd videlicet tum nefando concubitu matres, & sorores violare, tum etiam scelerato quodam alimenti genere vti non vereremur. Verum ista mala ad prolixum temporis spatium diabolo ex sententia propterea non processerunt, quòd ipsa veritas suum extulit caput, & progrediente tempore, claro quasi lumine resplenduit. Etenim fraudulenti aduersariorum conatus eius vi refutati & oppressi, confestim euanuerunt. Quippe alij ex aliis noui & inauditi errores enascentes, & priores semper pedetentim ad nihilũ prolabentes, obsoleſcere cœperunt: inque multiplices, ac non vniusmodi sectas & formas dirempti, ad extremum funditus extincti sunt. Cæterum insignis veræ & catholicæ Ecclesiæ splendor perpetuò eodem modo & eisdem virtutis vestigiis incedens, mirandum in modum propterea creuit & dilatatus est, quòd veneranda, syncera, libera, modesta & pura diuinæ viuendi rationis, Christianeque pietatis institutio, per vniuersum tum Græcorum, tum Barbarorum genus claritate quadam eximia & decore enituit: atque etiam deformis infamiæ labes, quæ à maleuolis nostræ religioni aspersa fuerat, simul cũ tẽpore deleta, prorsus in nihilũ recidit. Nostra igitur sola permansit disciplina, vtpote quæ tum

propter grauitatem & modestiam, tum propter diuina & sapientia præcepta institutaque, sola esset apud omnes & authoritate potita, & summa amplitudine præstare iudicata: sic vt nemo ex illo tempore hactenus turpem aliquam dedecoris maculam fidei nostræ auderet inferre: nec vllam talem ignominiam importare, quali illis, qui contra nos iam pridem nefariè coniurassent, vti voluptè fuisset.

Qui fuerunt Ecclesiastici scriptores. CAP. VIII.

IIsdem temporibus ipsa veritas, complures eius defensores & patronos in lucē protulit: qui quidem non ratione solū & refutatione scriptis minime prodita, sed etiam certis demonstrationibus literarum monumentis mandatis, contra impias errorū prauitates strenuè pugnauerūt. Ex quorū numero fuit Hegesippus, vir propter doctrinæ præstantiam in luce atq; in hominum notitia versatus: cuius testimoniis iam antea, dum res nonnullas Apostolorum tēporibus gestas, ab eoq; scriptis traditas cōmemorabamus, sæpius vsi sumus. Iste enim syncerā & minime fucatam Apostolicæ prædicationis traditionē, quinq; libris, illo quidē scribendi genere maximē simplici & summisso, literis persequi aggrediēs, tēpus, quo ipse floruit, apertè indicat, idq; in ipso operis sui exordio, vbi de his, qui in initio idola erigere, statuereq; cœperāt, sic scribit. Quo illis (inquit) plus haberetur honoris, sepulchra monumentaq; vacua, atq; adeo templa exædificarunt, sicut adhuc faciunt. In quorū numerum refertur Antinous, Seruus atriēsis Adriani Cæsaris. Ad cuius honorem celebrantur certamina, quæ Antinoia dicuntur: quæ etiam hac nostra ætate fiunt. Etenim Adrianus ciuitatem extruxerat eius nomine nuncupatā, Antinoum, & vates etiā ac sacerdotes ad eum colendū constituerat. Eodem ferè tempore viguit Iustinus, verę ac diuinę philosophiæ fautor maximus, qui quidem adhuc in gentilū scriptis & humaniore literatura sedulo seipsum exercebat. Iste in Apologia, pro Christiana religione ad Antoninū de tempore illo ita scribit. Non alienū ratione putamus, si in hoc sermone etiam Antinoi, qui modo penè vixerit, mentionem fecerimus: quē omnes vt Deū propter

Vide Chro. Eu Eusebij. Iusti fol. 146. li. 6.

pter metũ ab imperatore illis incussum, venerari coacti
sunt, idq; cũ pro certo cognoscerent, quisnã esset, vndè,
& quo loco natus. Idé scriptor, de bello id téporis cõtra
Iudæos suscepto mentionẽ faciens, ista tradit. In hoc Iu
daico bello, quod iam geritur, Barchochebas, qui Iudęis
author fuit, vt ab imperio Rom. deficerẽt, Christianos
solos, si non Christũ denegent, maledictisq; figãt, iubet
ad grauia supplicia abduci. Quo quidé tempore idé Iu- *Iust. fol.*
stinus narrat se nõ temere quidé & inconsultò, sed con- 146.
sideratè & iudicio quodã à Græcorum Philosophiæ stu
dio ad verã pietatẽ se ipsum transtulisse. Sic de ea re scri
bens: Ipse equidé Platonis præceptis & institutis admo-
dum oblectatus, cũ & audirẽ Christianos ignominiis ap
petitos, & non ad mortẽ solum, sed etiã ad ea quæ putan
tur itidem permultũ terroris hominũ mẽtibus inijcere,
quàm viriliter & aĩo excelso graderẽtur, oculis cernerẽ,
sic cogitabam, non posse fieri, vt tales vel vitiorum ma-
culis se cõtaminarent, vel voluptatum illecebris vlla ex
parte caperentur. Nam quis voluptatis blanditiis dedi-
tus, quis in omnẽ intemperantiã effusus, quis humanę car
nis cõmesturam deliciarũ loco statuens, poterit mortem
amplexari, quò illis, quibus se obstrinxerit, cupiditatib⁹,
omninò priuetur? An non potius omni conatu labora-
uerit, vt vitã, qua hic fruitur, perpetuo degat? an nõ ma
gistratus, si quid forte admiserit sceleris celauerit? nedũ
seipsum tam crudeliter interficiendũ prodiderit? Est prę
terea apud eundẽ authorem, Adrianum à Serennio Gra-
niano, præfecto illustrissimo, literas pro Christianis ac-
cepisse, quæ istam cõplectebantur sentẽtiam: sibi iniquũ
videri, Christianos nullo obiecto crimine, indictaq; cau
sa, quò populi acclamationibus satisfiat, neci dare: atque
Adrianũ deinde Minutio Fundano, Asiæ Procõsuli, re-
scripsisse: præcepisseq;, vt neminẽ Christianũ ablq; iusto
crimine intentato, & accusatione recte vereq; ad ipsum
delata, morte mulctaret. Cuius epistolæ exẽplar Latino
sermone vt erat, seruatũ, Iustinus in Apologia sua ponit.
Ante cuius initium ista ad eundem pręfatur. Etsi ex epi-
stola patris tui Adriani Cæsaris, maximi & illustrissimi
principis, possumus iure repetere, vt iudicia de Christia

nis(ſicut poſtulauimus)mandes ex æquitate fieri. Illud tamen non tam poſtulauimus, quòd ab Adriano præceptũ ſit, quã quod pro certo intelligimus, illud ipſum quod à nobis poſtulatum eſt, iuſtum æquumq; exiſtere. Ac quò certius cognoſcas, hoc nos verè commemorare, epiſtolæ Adriani exemplar ſubiũximus: Quod quidẽ ita ſe habet.

Epiſtola Adriani, ne quis Chriſtianorum, indicta cauſa pellatur.

CAP. IX.

Adriani epiſtola pro Chriſtianis.

MInutio Fundano S. Epiſtolam à Serennio Granniano viro præſtantiſsimo, in cuius locum tu ipſe ſurrogatus es, ſcriptam accepi. Atque mihi ſanè videtur res cauſſaq; non ſine accurata inquiſitione prætermitẽda: ne tum homines Chriſtiani magnopere conturbentur, tum calumniatoribus, ſceleris in eos admittẽdi facultas præbeatur. Quod ſi homines prouinciales, pro ſua poſtulatione, quicq; verè ac manifeſto afferre affirmareque contra Chriſtianos poterunt, quò pro tribunali, iuſto iudicio conuincantur, eo ſe ſolum conuertant, eò ſpectent. Verum vt multitudinis ſolum petitionibus clamoribuſq; morte mulctentur, nullo modo permitto. Imò vero multò magis par eſt, ſi quis cuiquã crimen velit intendere, vt tu de illo diligenter decernas: & ſi à quoquã Chriſtiani homines in iudicium vocẽtur, oſtendanturq; aliquid cõtra leges deſignaſſe, tu ita prout criminis ratio, & modus poſtulat decidas ſtatuaſq;. At meherculè, ſi quiſpiam quò eos calumnietur, iſtud tentauerit, tu eiuſmodi hominem pro nequitia & crudelitate ſeuerè coarguito: atq; adeò ſedulò proſpicito, vt debitas pœnas luat. Hæc de Adriani epiſtolæ exemplari.

Quinam ſub Antonino, Romanorum & Alexandrinorum epiſcopi fuerint, & de eiuſdem temporum Hæreſiarchis.

CAP. X.

POſtquã Adrianus, vigeſimo primo anno imperij ſui, vitam naturæ debitam reddiderat, Antoninus cognomẽto Pius Reip. Romanæ gubernacula ſuſcipit. Deleſphoro vero, primo huius imperii anno, vndecimo autem ſui miniſterii completo, ex hac luce migrante, Hygino Pontificatus eccleſiæ Romanæ ſorte obuenit. Verum

rũ Irenæus narrat Teleſphorum martyrio mortem ſuam illuſtrẽ effeciſſe: oſtenditq́ue eo tempore, quo Hyginus, quem dixi Pontificatum eccleſiæ Romanæ gerebat, non modo Valẽtinũ proprię cuiuſdã ſectæ erroriſq́; authorẽ, verũ etiã Cerdonẽ principẽ peruerſæ opinionis, quã tuebatur Marciõ, cœpiſſe Romæ cognitũ eſſe. Ita enim ſcribit. Valentinus Hygino Pontificatũ adminiſtrante, Romã venit: viguit ſub Pio, & ad Anicetũ vſq; permanſit, Cerdo qui Marcionẽ anteibat ætate, itidem ſub Hygino (qui nonus erat Pontifex, ad eccleſiã venit, ſuum errorẽ apertè cõfitetur: Sicq́; vitam inſtituit. Interdũ clam & ex occulto docet, interdũ denuò agnoſcit errorẽ: nonnunq̃ de doctrinę ſuę inſtitutis palam coarguitur, refuteturq́; atq; adeò ex fratrum cœtu frequentiaq́; excluditur. Iſta in tertio libro contra hæreſes cõmemorat. In primò aũt de eodẽ rurſus Cerdone, hęc quæ ſequũtur narrat. Credo quidã, ab his, qui erãt Simonis ęmuli imitatoreſq́;, occaſionẽ arripiens Hygino Romanã eccleſiã regente, qui ab Apoſtolorũ tẽpore nonus erat Pontifex, Romã cõmigrauit: docuitq́; Deũ à lege & prophetis prędicatũ, non eſſe patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti. Illũ enim cognitũ, hunc aũt obſcurũ & ignotũ, illũ iuſtũ & ſeuerũ, hũc bonũ & benignũ fuiſſe. Marciõ itẽ Ponticus huic ſuccedẽs, impudenter quidem & perfricta fronte iactans conuitia, eiuſdẽ erroris doctrinã mirẽ amplificauit. Idẽ porrò Ireneus Valentini de materia profundũ & immenſum antrũ erroris, qui erat in tam multiplices & tortuoſas formas diuiſus, acutiſsima mentis acie tanq̃ effodiens in lucéq; educens, occultam eius pernicię, & inſtar ſerpẽtis ſe inter latebras occultantis, in intimis receſsibus abditã denudauit. Aliũ quendã prętereà nomine Marcum magicæ nequitię peritiſsimũ, eiſdem temporibus, emerſiſſe commemorat. Profanos prętereà impioſq́; iſtorũ trium ritus, ceremonias, & ſcęleſta myſteria, quibus homines, qui ſe ad eorũ ſectã conferunt, initiantur, apertè docet his verbis. Nonnulli ex illis genialem thalamum apparãt, & inuocationibus quibuſdam nefandis abdita myſteria, in eos exequuntur, quos ad ſuum errorem admittunt, & illud quod ab illis fit, ſpirituales eſſe nuptias ad ſimi-

Iren. 3. li. cap. 4.

Iræn. li. 1 cap. 28.

similitudinem connubiorum, quæ in cœlis contrahuntur, prædicant: Alii autem eos deducunt ad aquas, & inter, baptizandũ ita fari solent. In nomine ignoti rerum vniuersarum parentis, & veritatis omnium procreatricis, & illius, qui è cœlo in Iesum delapsus est. Alij vero nomina proferunt Hebraica, quò initiatos maiore admiratione afficiãt. Quinetiam Hygino post quartum Pontificatus sui annum decedente è vita, Pius Romanæ ecclesiæ procurationem obtinet: Apud Alexandriam vbi Eumenes decem & tres annos integros administrationis suæ compleuerat, Marcus pastor & Episcopus declaratur: qui decem annos eo munere perfunctus, mortem obit, & Celadion Alexandrinæ ecclesiæ suscipit gubernationem. In vrbe Roma, Pio ad decimum quintũ Pontificatus sui annum mortem oppetente, Anicetus illius ecclesiæ ministerio præficitur. Cuius temporibus, Hegesippus, se Romam contulisse narrat: ibidéq; vsq; eo mansisse, quoad Eleutherus Põtifex crearetur. Quibus quidé temporibus, Iustinus philosophi habitu, tum verbũ Dei prædicando, tum scriptis pro fide acriter concertando, magna famę celebritate enituit. Qui in libro, quem contra Marcionem scripserit, memorat eo ipso tẽpore, quo eum librum contexuit, vitam Marcioni suppetisse. Ita enim loquitur: Marcion quidam Ponticus, qui adhuc superstes est, illos, qui eius obsequuntur sententiæ, alium quendam nominare maiorem Deum, quam mundi opificem docet: atq; etiam dæmonum ope adiutus, permultos ex vniuerso hominum genere inducit, vt loquantur blasphemias, & Deum vniuersi fabricatorem, Christi patrem esse pernegent: aliumque quendam præter istum, tanquam longe potentiorem, mundum istum condidisse asserant. Atque omnes certè, qui ex istorum schola profecti sunt, Christiani, vt diximus, nuncupantur, idque eo modo, quo philosophorũ sectæ & decreta: quæ quidem tametsi minimè sint communia, illis tamen commune philosophiæ nomen semper tributum est. Iis etiam adiungit. Contra omnes hæreses, quæ antehac inter homines vagatæ sunt, est opus à nobis editum: quod quidem, si videtur, vobis perlegendum trademus.

De Iustini ad Antoninum Apologia.
CAP. XI.

CONstat item eundem Iustinum, tum contra Gentiles librum accuratissimè lucubrasse, tum alios nonnullos, qui Apologiam pro nostra fide continent, composuisse: quos Imperatori Antonino, cognomento Pio, & Senatui Rom. dedicauit. Etenim Romæ est id téporis commoratus. Atque in eadem Apologia qui sit, quo genere, & quo loco natus, explicat his verbis. Imperatori Tito Aelio Adriano Antonino Pio, Cæsari Augusto: & verissimo filio adoptiuo Philosopho, & Lucio Philosophi Cæsaris natura filio, & Pii adoptiuo, humanioris literaturæ fautori, sacro sancto etiam Senatui, & P. Ro. pro his, qui ex vniuerso hominum genere immeritò planè & intustè rapiuntur in odium, ignominiisque vexantur, Iustinus Prisci Bacchij filius, exigente Flauia Neapolis vrbis Syriæ Palestinæ, vnus ex illorum numero, supplex obnixis præcibus hanc meam petitionē offero.

Epistola Antonini, Ad populum Asiæ de religione nostra.
CAP. XII.

AB alijs item fratribus in Asia degentibus, qui variis cuiusque modi contumeliis, iniuriisque à populo prouinciali erant magnopere onerati, idem Imperator rogatus, tale edictum in communi concilio Asiæ diuulgari præcepit.

Imperator Cæs. Marcus Aurelius Antoninus Augustus, Armenius Pont. Max. Trib. Potest. xv. Cos. iij. Communi concilio Asiæ. S.

NOui equidem diis curæ esse, ne tales homines impuniti in obscuro lateant: nam illi ipsi sat scio, de iis, qui cultum ipsis tribuere recusant, sunt multo acerbius supplicium sumpturi, quàm vos. Ac quibus hominibus iam ipsi grauem exhibetis molestiam, & tanquam impios, atque à deorum cultu auersos insimulatis, eorum planè, quam habent, magnopere confirmatis religionem. Illis enim magis in optatis est, vt in crimen adducti, mortem *Iust. fo. 163.*

tem pro Deo suo oppetant, quàm vt vita fruantur. Vnde sua ipsorum vita hoc pacto prodita, multo maiorẽ clario rẽq; reportant victoriá, q̃ si imperata, quę vos ab ipsis fieri postulatis, obirent. Cæterũ de terræ motibus, qui vel præterierunt, vel iam sunt, non alienum à ratione videtur vos commonefacere: quandoquidem & cum adsint, animos dimittitis, & infœlices vestri omniũ casus in illorũ religioné, tanq̃ eorundẽ caussam transfertis. At illi cũ tale quid eueniat, constantius firmiusq; Deo fidunt. Vos autem toto illo tempore, Deum penitus ignorare, resq̃ sacras prorsus contemnere, & non solum cultus, qui soli Deo debetur, inscii esse & expertes, verumetiam eos, qui illũ obseruant & venerátur, grauiter exagitare, & ad mortẽ vsq; insectari videmini. Pro quibus hominibus, multi, qui nostris præfuere prouinciis, iá ante diuinissimo sanctissimoq; nostro patri literas scripserunt. Ad quos quidé ille rescripsit, nihil eiusmodi viris negotij facessendũ, nisi fortè aliquid maleficij contra Rom. imperium designare moliantur. Ad me etiam eorũ caussa scripsere multi, quibus per literas, patris mei sententiæ & voluntati assentiés, respõsum dedi. Quod si quispiá igitur cuiq̃ Christiano, quia Christianus sit, pergat molestię quicq̃, aut criminis inferre, ille, cui crimẽ illatũ fuerit, etiam si re ipsa Christianus deprehensus sit, absoluatur: qui autem illum accusauerit, iustũ debitũq; suppliciũ subeat. Hoc edictũ Epheſi in cõmuni totius Asiæ concilio diuulgatum fuit. Atque ista ita accidisse: Merito Sardẽsis ecclesiæ episcopus (qui eodem tempore hominum fama celebris fuit) testatur perspicuè suis ipsius verbis, quę sunt posita in Apologia vtilissima illa quidem, quam per nostræ fidei & religionis defensionem contexuit, eamque Imperatori Vero dedicauit.

Quæ de Policarpo Apostolorum familiari traduntur.
CAP. XIII.

TEmporibus modo demonstratis, dũ Anicetus Rom. ecclesiæ præerat, Polycarpum, cui adhuc suppeditabat vita, Romam aduentasse, & cum Aniceto in cõgressũ colloquiũq; de cõtrouersia, quę fuit de die Paschę cele-

celebrando suscepta, venisse, cõmemorat Irenæus. Aliam item historiam de Polycarpo idem scriptor tradit, quam ex tertio eius libro contra hæreses petitam, his quæ de eo tradita sunt, necessariò putamus adiungendam: quæ ita se habet. Polycarpus non solum ab apostolis institutus, & cum multis, qui Christum oculis conspicati sunt, familiariter versatus, sed etiam ab eisdem in Asiam delegatus est, quo Smyrnensis ecclesiæ episcopatum capesseret: quem quidem nos, ineunte ætate, vidimus. Nam diu vitam propagauit, & planè grandis fuit: qui summa cum admiratione & celebritate martyrium perpessus, cessit è vita: eaque perpetuò docuit, quæ ab apostolis didicerat, quæ ecclesia tradit, quæ denique sola vera sunt. Atque ista testimonio confirmant cum omnes ecclesiæ Asiaticæ, tum episcopi, qui hactenus successerunt Polycarpo: qui profectò testis veritatis fuit multò fidelior constantiorque, quàm Valentinus, Marcion, & totum reliquum genus eorum, qui tot & tam pestiferas in ecclesiam errorum sectas inuexerunt. Qui tandem, Aniceto Rom. ecclesiæ episcopatum gerente, Romam aduentans, complures ab errore hęreticorũ (quos diximus) auocauit, & ad ecclesiam Dei veramq; religionem traduxit: palamq; prædicauit, se ab apostolis accepisse hanc vnam & solã veritatẽ, quæ est ab ecclesia tradita. Sunt etiam, qui ab eo audiuerint Ioannem domini discipulum, cum Ephesi ad balnea se conferret, intusque videret. Cerinthum hęreticum, se mox è balneo illotum proripuisse: & eos qui vnà erant, hoc modo esse hortatum: fugiamus ocyus, ne balneum, in quo est Cerinthus, veritatis aduersarius, extemplo corruat. Idem Polycarpus Marcioni in eius conspectum venienti dicentiq; rogantiq;, nosce nos amabo, respõdit, noui equidem primogenitũ Satanę. Talem enim tum Apostoli, tum illorum discipuli adhibuerunt cautionẽ, vt ne sermonem quidẽ cũ aliquo illorum, qui veritatẽ fallaciter suis commentis adulterare nitebãtur, aliquãdo cõferre vellent. Sicut Paulus admonet hæreticum hominem post vnam & alteram admonitionẽ deuita, sciés, quòd talis auersus est, & peccat proprio iudicio cõdẽnatus. Est etiã epistola Polycarpi ad Philippẽses scripta

Iræn. li. 3. ca. 3.

Tit. 3.

scripta accuratissimè: ex qua expressam fidei illius notã, & veritatis prædicationem hi, quibus libitum sit, quiq; suæ salutis rationem ducant, possunt manifestò perspicere, hactenus Irenæus. Polycarpus quidem in ea epistola, quam diximus ad Philippenses scriptam, quæque adhuc extat, quibusdam prioris epistolæ diui Petri testimoniis vtitur.

Quomodo regnante Vero, Policarpus vna cum aliis in ciuitate Smyrneorum martyrium passus sit.

CAP. XIIII.

ANtonino cognomento Pio, cum vigesimum secundum annũ imperij sui confeciſſet. M. Aurelius Verus, eius filius, qui & Antoninus dictus est, cum Lucio fratre succesſerunt. Eodem tẽpore Polycarpus cum Asia maximis persecutionum procellis, turbaretur, martyrio supremum vitæ diem egit. Cuius quidem vitæ exitum literarum monumentis adhuc conseruatum, in hac nostra historia memoriæ prodere, cum primis necessarium arbitror. Est autẽ epistola, ex persona ecclesiæ Smyrnensis, cui præfuit Polycarpus, ecclesiis Ponti scripta, quæ ea, quæ ad eius martyrium spectant, perspicuè docet his verbis. Ecclesia Dei, quæ Smyrnam incolit, ecclesiæ, quæ est Philomilii, & aliis omnibus sanctis, & catholicis, ecclesiis, quæ vbique gentium sunt, misericordia, pax, & charitas Dei patris, & domini nostri Iesu Christi affatim impleatur. Scripsimus vobis fratres, quæ videbantur pertinere, cum ad alios martyres, tum ad Beatinum Polycarpum: qui quidem persecutionis flammam contra ecclesiam incensam, sanguine suo copiosè per martyrium effuso penitus restrinxit. Istis deinceps, antequam in martyrii Polycarpi explicationem ingrediuntur, ea quæ spectant ad cæteros martyres, ordine narrant: & qualem quamque celsam erectamque animorum firmitatem ad dolorum morsus tolerandos ostenderint, scitè describunt. Nam, vt epistola loquitur, qui vndique circumsistebant, cum coram cernerent illos partim flagris, ad intimas vsq; venas, & arterias dilaceratos, sic vt iam viscera, aliaque occultiora membra intimis corporis recessibus

fibus abdita oculis omnium subijcerentur, partim buccinorum testis è mari deportatis, & lapillis quibusdam præacutis substratis afflictos. & per quodque supplicíorum ac tormentorum genus raptatos, & bestiis denique immanibus ad dilaniandum traditos, cũ coram, inquam, cernerent illos hæc omnia tam tolerantur sustinuisse, incredibili propè admiratione obstupuerunt.
Inter quos Germanicum quendam qui diuina gratia roboratus, imbecillitatem animi naturaliter insitam, quæ efficit, vt corporis mortem vehementer extimescamus, erexit recreauitq;, propter eximiam & singularem eius cõstantiam facilè primas tulisse memorant. Nam cum proconsul illi persuadere conaretur, proponeret ætatem, & magnopere flagitaret, vt cum iam adolescens esset, & in ipso ætatis flore constitutus, sui ipsius misericordiam caperet, eum illa minime curasse, sed abiecta cunctatione, ferâ parato animo attraxisse ad se, & prope vi, in corporis sui laniatum impulisse: quò celerius ab hac iniusta & impia vita liberaretur. Verũ quanquam vniuersa multitudo, tum diuini & cælestis huius martyris fortitudinem & constantiã, propter egregiam & generosam mortem magnoperè admirabatur, tum excelsam vniuersi generis Christianorum virtutem vehementer suspiciebat: tamen subitò vnà omnes, hoc pacto cœpisse conclamare: Tolle impios: Quæratur Polycarpus. Quinetiam cũ permagna turba istis populi clamoribus de Christianis conquirendis facta esset. Phrygen quendam, nomine Quintum, qui nuper è Phrygia aduentauerat, simul ac immanes feras & terribiles præterea cruciatus perspexerat, molli & fracto animo attonitum obstupuisse: & tandem, salute prodita, manus prę ignauia dedisse. Declarat quidem eadem quam modo citauimus epistola, illum non prudenti animi prouisione & concilio adductum, sed temerè & quasi repentino vento incitatum, cum aliis ad tribunal iudicis ruisse: qui simul atque deprehensus tenebatur, illustre & euidens omnibus exemplum proposuisse, ne inconsideratè & imprudenter huiusmodi rebus se aliquando obijcerent. Sed isto modo de illorum martyrum exitu à nobis expositum sit. Po-

Iycarpum autem, qui maximam omnibus admirationem sui excitabat, primum vt ista de martyribus audiuerat, pacato & tranquillo animo perstitisse: & vultum omnemque mentis statum constantem & immobilem conseruasse. Et quamuis in animo haberet, illic in ciuitate manere, tamen familiaribus petentibus obsecrantibusq;, vt se inde subduceret, demum morem gessisse: ad villam non longe ab vrbe distantem progressum esse, ibique cũ paucis amicorum commoratum: & dies noctesque nihil aliud molitum, quàm preces obnixè & instanter ad Dominum fundere: quibus quidem supplex efflagitabat, (hoc enim erat illi semper in more positum) vt pax tranquilla concederetur ecclesiis. Ac triduo antequam præhendebatur, cum in precibus attentè positus, somno oppressus esset, noctu in visione secundum quietem vidisse dicitur ceruical flamma accensum de repentè consumi conficiq;. Qua quidem re è somno excitatum, statim visum suum iis qui vnà aderant exposuisse: & quod futurum erat, mente fere præsagientem, apertè suis prædixisse necessariis, se flammarum incendiis corpori circumiectis vitam pro Christo profundere oportere. Tandem igitur cum illi, qui eum, omni cura & diligentia conquirebant instarent, iterum incredibili studio & amore erga fratres compulsum in aliam villam se transtulisse ferunt: quo quidem non longo tempore pòst, qui illum insequebãtur, recta peruenisse: duosq; illius loci pueros comprehendisse: atque alterius illorum indicio, vbi verberibus eum ceciderant, ad Polycarpi diuersorium accessisse. Qui sub crepusculum aduentantes, certiores fiebant, eum in superiori conclaui assidere. Ex quo loco licet perfacilè in aliam domum se recipere potuisset, noluisse tamen: Sed dixisse, fiat voluntas domini. Quem, vt illos adesse intelligebat, refert epistola, descendisse per gradus, & cum illis adeò sereno ac placido vultu, col locutum esse, vt qui virum antea ignorassent, cum oculos in canam eius & ingraueſcentem ætatem, in veneran dam quoq; & constantem vultus moderationem, coniecissent, viderentur sibi rem permiram videre: rogarentque ab se ipsi mutuò: tanta ne, quæso, festinatio in tali

sene

sene prehendẽdo susçipi debuisset. Istum aũt abiecta cunctatione, primum mensam illis actutum apponi iussisse, deinde orasse vt cibum large & affatim sumerent, vnãque horam, qua liberè orationi vacaret postulasse. Qua ei concessa, surrexisse, & gratia Domini cumulatè repletum adeò ardenter precatum esse, vt qui prẽsto illum audirent orantem, admiratione propè obstupescerent, cõplurescq; illorum tam spectatum, tamque eximia & diuina virtute prẽditum senem, morte affici vehementer condolescerent. Post ista reliqua illius historia est ad verbum
» in eadem epistola hoc modo explicata. Vt primum finem
» precandi fecerat & memoria repetierat omnia, quæcun-
» que illi in vita aliquando contigissent, siue magna illa
» fuissent, siue exigua : siue glorioſa siue ingloria : & to-
» tam deniq; ecclesiam catholicam per vniuersum orbem
» dispersam, precibus Deo commendauerat, cum iam hora
» abeundi instaret, satellites eum asino impositum, versus
» vrbem die festo magni sabbati deduxere. Herodes, qui
» præfectus pacis dicebatur, & pater illius Nicetes, illi ob
» uiam prodire: qui vbi illum ad se in rhedam transtulerãt,
» propter eum assidẽtes, ei persuadere conati sunt ad hũc
» modum: Quid mali est, istud dicere (Domine Cæsar) &
» illic sacrificare, & sic tandem saluum euadere & incolu-
» mem? Polycarpus primò nullum dedit responsum, sed il
» lis magis instantibus, sic tandem locutus est. Non factu-
» rus sum aliquando, quod mihi consulitis. Isti igitur spe
» illius in suam sententiam pertrahendi deiecti, contume-
» liosa verba in eum iaciunt: & tanta cum celeritate de cur
» ru prẽcipitant, vt inde delapsus, tibiam magnoperè lace
» raret lædereteq;. At ille de ea re minimè laboratus, quasi
» nihil mali fuisset perpessus, lubenti animo à satellitibus
» ductatus, satis incitato gradu ad stadium proficiscitur.
» Polycarpo igitur in stadium ingredienti, vox è cœlo de
» missa dixit: Fortis esto Polycarpe, & excelso animo rem
» gere: Eum à quo esset vox perfecta vidit nemo: vocẽ au-
» tem multi è nostris audiuerũt: sed propter tumultũ in sta
» dio concitatũ multitudo omnino eã audire non potuit.
» Illo igitur ad iudicẽ deducto, simulatq; intellectũ erat,
» Polycarpũ fuisse cõprehẽsum, ingẽs tumultus ciebatur.

Ex quo proconsul vbi accessit, scissitatus est: túne es Polycarpus? Polycarpus se eundem esse fatebatur. Tum suadere proconsul, vt Christum negaret, Sic locutus. Reuerere ætatem tuam: & alia his similia, quæ ab eiusmodi viris dici solent. Iura per Cæsaris fortunam: Resipisce. dic tolle impios. Polycarpus graui & constanti vultu in vniuersam multitudinem, quæ erat in stadio, intuens, & manum versus eos intendens, cum gemitu oculis in cœlum sublatis, dixit. Tolle impios. Præsidi, cum amplius instaret, diceretque, Iurato: conuitiis Christum afficito, & te dimittam, respondit Polycarpus. Octoginta sex annos illi iam inseruiui, & nullo me hactenus affecit incommodo. Quo modo igitur regem meum, qui me ad hoc vsque tempus seruauerit incolumen, contumeliosis verbis possum afficere? Proconsule denuò vrgente ac dicente, Iura per Cæsaris fortunam: Polycarpus si, inquit, ad inanem ostentationem requiris, vt per Cæsaris fortunam iurem, (Sic enim vocas) & me qui sim ignorare præ te fers, sic, vt liberè & ingenuè loquar, accipito: Christianus sum. Quod si placet Christiani professionem cognoscere, da mihi diem, & audies. Tum proconsul, istud, inquit, persuade populo. Tibi equidem inquit Polycarpus, rationem & sententiam meam, (Magistratibus enim & potestatibus à Deo constitutis, eum honorem, qui nostrorum animorum saluti, nostræque religioni nihil afferant detrimenti, pro dignitate tribuere docemur) impertire non grauabor: sed illos non satis dignos existimo, quibus de fide nostra per responsum satisfaciam. Et proconsul bestias, inquit, habeo in promptu, Istis te obijciam laniandum, nisi te maturè pœnituerit. Accerse, inquit: nam nobis rata ac decreta stat sententia, & multum ab eo absumus, vt aliquando animo mutato, nos meliorum pœniteat, quo deteriora sequamur. A sæuitia & crudelitate ad æquitatem & modestiam traduci, est pulchra sane mutatio. Ad quem rursus proconsul, te, inquit, ardentibus flammarum incendiis domitum & mansuetum reddam, si bestiarum laniatus contemnas, & non resipiscas ocyus. Tum Polycarpus, ignem, inquit,

, mihi minitaris, qui ad tempus exardescit ille quidem,
, sed paulo post penitus extinguitur. verum ignem illum
, futuri iudicij, ad perpetuum impiorum supplicium &
, cruciatum reseruatum, omnino ignoras. Sed quid cun-
, ctaris? Profer bestias, aut aliud quod lubet. Ista & alia
, complura locutus, tanto vultus decore & gratia imbu-
, tus est, tantaque animi fidentia & alacritate expletus,
, vti his, quę ei essent tam minaciter obiectata, non modo
, non conturbatus, succumberet, sed contra certè illum
, ipsum proconsulem admirabili sua constantia & graui-
, tate prorsus obstupefaceret. Proconsul præconé mittit,
, qui in medio stadio istud ter prædicaret: Polycarp⁹ pro
, fessus est se Christianum esse. Quæ vox cũ esset à præco
, ne emissa, vniuersa tum gentium, tũ Iudęorũ multitudo,
, qui Smyrnam incolebant, animi impetu & bile effrena-
, ta exardescens, alta voce clamare: Iste est Asiæ doctor,
, iste Christianorum pater, iste nostrorum deorum euer-
, sor, iste denique est, qui adeò multos perdocuit, vt ne-
, que diis sacrificent, neque eos adorent. Quæ cum es-
, sent locuti, vociferari, & rogare Philippum numera-
, rium, vt leonem, qui Polycarpum discerperet, emitte-
, ret. Hic verò respondere, non esse ei integrum: quo-
, niam iam ferarum certamina confecta erant. Tunc illis
, visum est vno consensu clamando instare, vt Polycar-
, pus viuus in rogum conijcerentur. Ita enim factum o-
, portuerat, vt visio, quæ de ceruicali illi apparuisset,
, compleretur. Quod quidem cum ardens videret, Deum
, precatus paululum, ad fideles tandem, qui cũ eo erant, se
, conuertit: & mente, prophetico more futura præsagi-
, ens, dixit: me viuum oportet cremari. Ista igitur erant
, tanta cum celeritate suscepta, vt dictò penè citius pro-
, pterea geri viderentur: quòd cum frequens hominum
, turba, & ex officinis, & ex balneis ligna sarmentaque a-
, ctutum coaceruabat, tum maximè Iudæi ad hoc facinus
, (sic enim illorum mos in ciusmodi negotio erat) ope-
, ram propenso animo conferebant. Verum vbi rogus
, extructus, & paratus erat, Polycarpus soluto cingulo &
, omnibus vestibus exutis, calceos etiam sibi extrahere
, cœpit: quod quidem antea non aliquando facere con-

ſueuerat, propterea quòd ſinguli fideles magno ſtudio, inter ſe contendebant, quis primum ei in eo munere in-, ſeruiens, corpus illius poſſet contrectare. Nam in toto, ætatis curriculo etiam antè canitiem, propter vitam ho-, neſtè actã probeq; moratã magnopere celebatur. Paulò, pòſt igitur inſtrumenta, quibus in rogo firmè teneretur, apparata, corpori illius circumiiciuntur: Et cum illum, clauis vellẽt affigere, dixit: Sinite me hoc modo. Nã qui, mihi patientiam ad ignis flammas ſuſtinẽdas pro ſua cle-, mentia largitur, largietur etiam, vt ſine commiſſuris cla-, uorum, quibus me affigere ſtatuitis, conſtans abſque, vlla corporis commotione rogo adhæreſcã. Id circò illũ, non clauis, ſed vinculis ſolum colligarunt. Qui manibus, à tergo circumplicatis cõſtrictiſq;, tanquam aries inſi-, gnis ex immenſo grege delectus, vt holocauſtum gratũ, & acceptum fieret Deo omnipotenti, ſic locutus eſt. Pa-, ter dilecti & benedicti filii tui Ieſu Chriſti, per quem tui, cognitionem accepimus, Deus Angelorũ & poteſtatũ, Deus totius creaturæ, & iuſtorum cuiuſq; generis, qui, viuunt in conſpectu tuo, tibi gratias ago, quòd me huius, diei & horæ celebritate donaſti, in qua cũ in martyrum, numero, tum in calice paſsionis Chriſti tui, tormento-, rum particeps fiam, in reſurrectionem vitæ æternæ, tam animæ quàm corporis, per immortalẽ ſpiritus ſancti vir-, tutẽ, inter quos, quæſo, martyres, hodiè in cõſpectu tuo pro hoſtia pingui & accepta admittar. Sicut præparaſti, præſignificaſti, & iã tandẽ cõpleuiſti, qui Deus verus es & omnis mẽdacij expers. Ac propterea præ cæteris om-, nibus te laudo, te benedico, te glorifico, per Ieſum Chri-, ſtũ dilectũ tuũ filiũ pontificẽ æternũ, per quem tibi cum eo in ſpiritu ſancto gloria nunc & in futura ſecula ſecu-, lorum. Amen. Hanc vocem, amen, vbi emiſerat, & oran-, di finem fecerat, carnifices, quibus ignis extruendi cura imponebatur, rogum incenderunt. Qui vbi ardentem flammam effuderat, miraculum ingens illis quibus idem videre à Deo conceſſum fuit, quique ad ea, quæ gerebã-, tur, cæteris fidelibus verè in poſterum narranda erant reſeruati, viſum eſt. Ignis enim fornicis ſpeciem gerens, tanquam velum nauigij ventorum flatibus turgeſcens,

corpus

corpus martyris vndique obuallat. Ille in medio consti tit, non tanquam caro exusta, sed tanquam aurum & argentum in camino ignis ardore probatum. Quinetiã tantum & tam fragrantem odorem inde hauriebamus, vt idem velut ex thure odorifero, aut alio quouis precioso aromate efflatus videretur. Ad extremum igitur cum ne farii & impii homines eius corpus ab igne minimè posse consumi viderent, carnifici mandata dederunt, vt propius ad rogum progressus, illum ense stricto confoderet. Qua re confecta, tanta cruoris copia effluxit, vt ignẽ prorsus extingueret, & vniuersa multitudo quæreret secum magna cum admiratione, vtrum tantum esset discriminis inter infideles & electos: ex quorum numero iste Polycarpus vnus erat, vir nostris temporibus omnium facile præstantissimus: catholicæ Smyrnensis ecclesiæ Episcopus, Doctor Apostolicus, & Propheta pius. Nam quodcumque verbum ex eius ore exibat, idem vel iam expletum erat, vel postea pro certo explendum. Inuidus igitur, odiosus, & iustorum hominum generi semper infestus diabolus, cum martyrii eius amplitudinem, cumq; incorruptam & integram vsque à teneris vnguiculis viuendi rationem, immortalitatis corona renumeratam, eumque ipsum propterea stabili & certo premio vitæ æternæ donatum cerneret, omni cura & cogitatione eo incubuit, ne corpus eius à nobis inde auferretur, idque adeo cum permulti è nostris permagna cupiditate ducerentur, & huius rei efficiendæ, & sanctæ illibatæque carnis perfruendæ. Nam certi homines Nicetem Patrem Herodis, Dalcæ fratrem submonebant, vt præsidem exoraret, ne corpus eius cuiquam daret: ne Christiani, inquiunt, crucifixo illo derelicto, hunc venerari incipiant. Atque hæc Iudæis submonentibus, obnixæque instantibus aggressi sunt. Iudæi autem nos, quibus in animo erat illum ex igne eximere, accuratè obseruabant: At illud quidem miseri penitus ignorabant, nimirum nos non aliquando in animum posse inducere, vt vel Christum deseramus, qui pro salute omnium, qui in toto mundo salui sint futuri, crucis tormenta perpessus sit, vel alium quempiam aliquando

colamus, vt Deum. Illum enim, qui verè Dei filius est, adoramus. Martyres autem, vt discipulos, & imitatores Domini propter incredibilem eorum benevolentiam, quam in proprium regem, & magistrum declarauerunt, meritò amplexamur: quorum nos, cum in pietate discipulos, tum consortes in gloria fore optamus. Centurio autem, cum videret Iudæos instare contentius, corpus martyris in medio poni, &, vt gentium mos fert, igne cõburi iubet. Sic nos postea ossa eius potiora lapillis pretiosis, auroq; puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat decorus consentaneusq;. Vbi sanè nobis in vnum aliquando coactis Dominus præstabit vt celebrem eius martirij diem, instar natalis festi, cum exultatione & gaudio, quantum fieri potest maximo recolamus: idq; cum ad martyrũ memoriã, qui antea tale certamen confecerint, tum ad eorũ exercitationẽ, mentisque ad talem constantiã præparationẽ, qui postea Christum eo genere mortis ingenuè confessuri sint. Ista de beato Polycarpo qui Smyrnæ martyriũ obiuit, cũ aliis duodecim ex Philadelphia profectis, qui idẽ genus mortis lubentes pertulerũt, literis mãdata sunt. Qui solus præ cæteris, multò maxima nominis celebritate apud omnes floruit: vsque adeo vt ipsis gentibus vbiq; locorũ frequens in ore & sermone versetur: Talem quidẽ exitum, res ab admirabili & Apostolico Polycarpo gestæ, tandẽ consecutæ sunt. Cuius historiam in ea, quam declarauimus, epistola, fratres ecclesiæ Smyrnensis accuratè narrarunt. Alia etiã aliorũ martyria, Smyrnæ eodem temporis momento, quo Polycarpus martyrium perpetiebatur, factitata, in eam de eo conscriptam epistolam congesta sunt. Inter quos Metrodorus presbyter, qui erroris à Marcione inuecti fautor esse putabatur, in ignem iectus, migrauit è vita. Ex martyribus item, qui id temporis obierunt, vnus erat Pionius fama peruagata, & multorum præconiis eximius. Cuius confessiones sigillatim habitas, cuius ingenuam sermonis libertatem, cuius apologias pro fide coram populo & magistratibus recitatas, cuius conciones ad docendum accommodatas, cuius benigna his, qui prę persecutiõis acerbitate,

animis

animis omninò cecidisset, humanitatis officia tributa, cuius iucundas & gratas consolationes, quas in carcere fratribus, qui ad eum ingrediebantur, adhibuit, quæ præterea tormenta sustinuerit, quos in eisdem dolores tolerauerit, quàm acerbos clauorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem ostenderit, qualem denique & quàm insignem mortem, præter alias omnes res ab eo tanta cum admiratione gestas, subiuerit, eos quibus lubitum est cognoscere, ad libellum à nobis de veterum sanctorum martyriis in vnum redactis editum (quæ quidem omnia facta illius plenissimè complectitur) amandamus. Sequuntur deinceps in eadem epistola facta memoratu digna aliorum martyrum, qui Pergami, quæ est vrbs Asiæ, mortem oppetiuerunt: vt Carpi Papyli, & mulieris Agathonicę, qui post multas & eximias fidei ac religionis nostræ confessiones, martyrio gloriosam mortem assecuti sunt.

Quomodo Iustinus Philosophus Christi verbum Romæ professus, martyrium subierit.

CAP. XV.

TEmporibus iisdem Iustinus, de quo paulò ante mētio facta est, vbi secundum librum, quem pro religionis nostræ defensione edidit, imperatoribus supra scitatis dedicauerat, perdito Crescentis Philosophi Cynici conatu (qui quidem caninæ & appellationis & professionis cognomen, quod sibi ipse imposuerat, vita verè & moribus exprimebat) astutè propterea illi parātis insidias, quod sæpenumero in disceptatione multis audientibus, eum coarguisset, tandem pro veritatis, quā tam strenuè semper propugnasset, per glorioſum martyrium eximiam vitæ æternæ coronam consecutus est. Quod quidem ille ipse, qui veritatis semper studiosissimus fuit, in Apologia sua, quam dudum commemorauimus, propè sicut erat de eo futurum, mente & cogitatione præcipiens, his ipsis verbis satis perspicuè declarat.

» Equidem expecto, vt vel ab aliquo istorum, qui nomine *Iust. fo.*
» solum Philosophi sunt, vitæ meæ parentur insidiæ, & *131.*
» fuste conquassatus obterar, vel à Crescente saltem non

Philosopho, id est sapientiæ studioso, sed Philocompo, id est auido inanis gloriæ. Non enim Philosophus dici meretur, qui Christianos velut impios insimulat, eosq; illarum rerũ propalã reos agit, quorũ ipse prorsus ignarus sit. Hocq; eò moliens quò solũ desyderio & voluntati imperitæ multitudinis, quã ipse ac sui similes errore cæcauerũt, satisfaciat. Quod si cũ Christi doctrinã non perlegerit, in nos tã nequiter incurset, omnino neq; est, plebeis imperitisque hominibus (qui maxima ex parte præcauẽt, ne de his, quę nõ norint, vel temerè disceptẽt, vel falsa testimonia dicãt) multò planè deterior. Si verò cũ perlegerit, magnũ in illis & abditũ mysteriũ nõ intelligat, aut cũ intellexerit (ne veniat in suspicionem quòd eius religionis sit) hæc agat, est multò planè ignauior & nequior: qui quidẽ imperita ac temeraria vulgi opinione & inani metu victus, tã turpiter succũbit ceditq;. Me aũt multas quęstiones illi proponentẽ, multaq; ab eo scisciantẽ, tandẽ perspexisse, planeq; deprehẽdisse eũ reuera nihil scire, velim vobis certo esse persuasum. Et quid vera dico, si minus sermonis nostri cõgressus & colloquia ad vos hactenus relata fuerint, paratus equidẽ sum, corã vobis denuo cũ illo de his, quę ab illo rogabã disputare. Atq; istam disputationẽ audire, nõ erit à vestra regia & augusta maiestate alienũ, Verùm si vobis tum quæstiones à me propositæ, tùm illius ad easdem responsa explorate cognita & perspecta sint, satis perspicuè intelligere poteritis, eum aut nostræ religionis ne verbum quidem scire, aut si sciat ille quidem, non tamen propter auditores audeat dicere, non Philosophum (vt antea dixi) id est studiosum sapientiæ, sed Philodoxum, hoc est, inanis gloriæ appetentem esse manifestò coargui, quippe qui ne Socraticam quidem differendi rationem, quæ sanè non parui facienda est, vlla ex parte sequi voluerit, hæc Iustinus. Quòd autem secundum illius ipsius prædicationem, Crescentis insidiis appenitus, mortem obierit, Tatianus vir planè cum primo ætatis suæ tempore græcis disciplinis deditus, tum in isdẽ postea non exiguam gloriæ amplitudinem assecutus, (qui quidem plurima monumenta scriptis prodita post se reliquit) in

libro,

, libro quem cõtra gentiles cõponebat, sic ferè cõmemo-
, rat. Iustinus omnium admiratione cum primis eximius,
, rectè quidem effatus est eos, quos dixi, Philosophos la-
, tronibus similes esse. Deinde vbi alia quædam de eodem
, hominum genere retulerit, ista addit. Crescens quidem,
, qui in magna illa eximiaque vrbe domiciliũ suum collo-
, cauerat: Sicut omnes nefario puerorum concubitu su-
, perauit: sic auaritiæ quoq; admodũ deditus fuit: qui cũ
, alios ad mortem contemnendam esset cohortatus, ipse
, eandẽ admodũ extimuit: adeò vt Iustinũ ꝓpterea, quòd
, dũ veritatẽ prędicare studebat, philosophos, helluones
, & veteratores esse coarguisset, morte, tanquam aliquo
magno malo circumretire laboraret.

De martyribus, quos Iustinus separato volumine commemorat. CAP. XVI.

IVstini verò martyrii (vt docuimus) talis caussa perhiberur, qui quidem in priore sua etiam Apologia anteq̃ martyrii certamen, quod obierat, cõmemorat, aliorum qui ante illum martyrium perpessi fuissent, facit mentionẽ: atq; adeo ista, quæ sequuntur, (quæ planè ad nostrum institutum non parum accommodata putamus)
, narrat hoc modo. Mulier quædã cuidã viro magna lasci- *Iust. fo.*
, uia diffluenti, in matrimoniũ data fuit: quæ quanquã iam *129.*
, antea eodem intemperantiæ vitio contaminata erat, ta-
, men simul ac Christi doctrina ac præceptis erat erudita,
, non solum ipsa cœpit valde moderate & temperanter se
, gerere, sed viro etiam persuadere, vt similiter se tempe-
, rantiæ & vitæ modestię dederet: doctrinę præcepta, quę
, didicerat, ei referre, cõmonstrareque suppliciũ his, qui
, neque temperate, neque recta ratione vitam degunt,
, perpetuo & æterno igne infligendum. At ille eisdem li-
, bidinis vestigiis insistens, suorum improbè factorum
, turpitudine, vxoris animum abs se penitus abalienauit.
, Nam hęc, cum in eodem lecto cum viro, qui contra
, naturæ legem, atq; adeò contra ius fasque omne, toto
, pectore (vt dicitur) omnes omnino voluptatis vias
, instare pergebat, de reliquo cubare nefas duceret,
, cupiebat, lege coniugii rupta, ab illo separari.

At

At postquá ab amicis qui consilium dederunt, vt adhuc, cum eo perseueraret, perinde ac vir iam spem quandam, suæ vitæ commutandæ ostentaret, dissuasa, deq; sententia depulsa est: & inuita seipsam comprimens, ad tempus commorata. Cæterùm vbi eius vir Alexandriam profectus, se maioribus sceleribus obstringere nuntiabatur, illa ne scelerum & flagitiorum ab eo impiè admissorum, si in coniugio perstaret, particeps & socia fieret (præsertim cum non victus solum esset, sed tori etiam consors), dato ei libello repudij, sic enim appellamus, penitus ab illo discessit. Honestus ille scilicet & bonus eius maritus) quem planè magnam lætitiam eò capere oportuerat, quod nó modo eius vxor sua praue facta, quæ olim ebrietate, & quouis vitiorum genere effusè exultans, cũ seruis & mercenarijs consueuisset alacri animo & prompto conscisscere, omnino exuisset, sed etiam eum eadem molientem vehementer esset hortata, vt prorsus desisteret), honestus ille, inquam maritus, cum eius repudiasset consilium, eam discedere cupiẽtem grauiter apud tuam Maiest. accusauit, & Christianam esse asseruit. Vnde illa quidem, tibi qui nostri imperium geris, querelæ libellum obtulit: primum obtestata, vt sibi suæ rei familiaris dispensandę potestas permitteretur. Qua quidem ordine semel dispositа, pollicita est se deinceps crimini obiecto responsuram. Quod quidem ei facilè concessisti. Ille autem, qui eius aliquando maritus fuisset, cum nihil posset amplius in præsentia contra eam dicere, in Ptolomæum quendam eius in sacris literis magistrum (quem Vrbicius præfectus graui afficiebat supplicio) omnem suam maleuolentiam transfudit: idq; hac arte & fallacia, Centurioni amico suo, persuasit, vt Ptolomæum seorsum prehensum vel hoc vnum interrogaret, vtrum esset Christianus necne. Atque Ptolomæum, vtpote veritatis fautorem, qui animum neque fraude, neque mendaciis aliquando inquinauisset, cum se Christianum ingenuè esset confessus, Centurio in carcerem denuò compegit, & longo temporis spatio in ea custodia illum grauiter & acerbè afflictauit. Tandem verò cum Ptolomæus ad Vrbicium adduceretur, & similiter istud solum rogaretur,

ab eo,

ab eo, esset ne Christianus an non: Ipse rectè factorũ cõscientia fretus, ob amorem quo Christi doctrinam complectebatur, eximium diuinæ religionis, quam profitebatur, mysterium liberè denuò confessus est. Qui enim negat se esse, quem se profiteatur esse, aut certè negat quia professionem ipsam improbet, aut eam confiteri recusat, quia sibi cõscius sit, se vitam indignam illa professione, & ab eius institutis longè alienam traduxisse. Quorum neutrum in verè Christianum aliquando poterit incidere. Vrbiciũ autem cum illum ad supplicium adduci præcepisset, Lucius quidam (qui etiam Christianus erat) cum iudicium adeò temere & inconsyderatè factum intelligeret, sic cõpellat, quid caussę est, cur hominem, qui neque adulterium neque stuprum, cuiquam intulerit, neque homicida, neque fur, neq; expilator sit, neque quicquam denique sceleris cõsciuisse deprehensus fuerit, sed solum Christiani nomen apertè confessus, tanta pœna mulctare statueris. Crede mihi Vrbici, neq; Imperatori pio decora & conuenientia, neque Philosopho Cæsaris filio digna, neque sacro Senatui congrua decernis. Tum ille nullo alio dato responso, sic Lucium alloquitur. Tu etiam vt mihi videris, ex eo numero es. Quod cum Lucius constanter asseuerasset, illum itidem in cruciatum abripi mandauit. Iste permagnam se ei debere gratiam fatebatur: nam ita se non iniquis solum & improbis eiusmodi dominis liberatum fore dixit, sed etiam ad bonum patrem, & clementem regem Deum recta profecturum. Alius præterea tertius his interueniẽs, ad idem supplicium subeundum adiudicatus est. Quibus sane Iustinus aptè & congruenter, eas voces, quas iam dudum memorauimus, adiungit. Et ipse equidem, expecto, vti ab aliquo istorum, qui nomine duntaxat Philosophi sunt, vitæ meæ parentur insidiæ, & quę sequuntur.

Quinam ad nos Iustini libri peruenerint.
CAP. XVII.

HIc Iustinus multa sanè & præclara sui ingenij sacrarum literarum cognitione accuratè informati, & in eisdem valdè diligenter exercitati, monumenta nobis

nobis reliquit:eaque certè plena vtilitatis & cõmodi cuiusque generis. Ad quæ quidẽ studiosos quosq; mittemus,simulatq; ex illis,ea tantummodo, quæ ad nostram notitiam peruenerint ad legentium vtilitatem percensuerimus.Est vnus quidam illius liber Antonino cognomẽto Pio , liberis eius,& Senatui Ro.dedicatus,qui nostrę religionis & institutorũ ppugnationẽ cõplectitur. Alter autem qui secundã pro fide nostra continet Apologiã:quẽ eius imperatoris,quẽ diximus,successori & gẽtili, Antonino Vero(cuius tempora in præsentia persequimur)obtulit. Alius item libellus est contra Gentiles ab eo editus,in quo vbi de multis rebus, quæ tum apud nos,tũ apud Gentiles Philosophos quæri soleant, longũ sermonem habuerit,tandem de dæmonũ natura disserit:quæ iam oratione explicare nõ est opus. Aliud prę terea eius opus contra Gentiles scriptum, in manus nostras peruenit:quod Elenchum inscripsit.Et præter ista, est aliud de Dei monarchia,quã nõ solũ testimoniis ex sacris literis,quæ apud nos sunt, sed etiam ex gentilium libris petitis firmè comprobat. Aliud cuius inscriptionem fecit Psaltẽ:Alius porrò de anima commentarius,in quo variis positis quęstionibus de argumento,quod instituit,Grecorum philosophorũ opiniones citat:quibus tum se responsurũ,tum suam ipsius sententiam alio libro separatim in idem argumentum scripto explanaturum pollicetur. Disputationem præterea aduersus Iudæos contexuit,quã in vrbe Epheso cum Tryphone Hebrę orum id temporis facile prę stantissimo habuerat: In quo non solũ qua ratione diuina gratia ipsum ad veræ fidei doctrinam impulisset, sed etiam quàm ardenti studio antea in Philosophorum disciplinas se penitus insinuasset, & quantum deniq; studiũ operamque in veritate accuratissimè perueștigãda posuisset,perspicuè docet.In eodem etiam libro narrat de Iudæis,quo pacto insidias ad Christi doctrinã oppugnandam comparauissent,atq; in Tryphonem,tanquam earum rerum causam & authorem grauiter inuehitur,ad hunc modum . Non solum vos, vestrorum improbe factorum , quæ patrastis , non pœnituit, sed viros tandem ab Hierusalem ad hoc ipsum delectos

Iust. fo. 43. lin. 1.

, delectos in omnes terræ oras emisistis, qui palam dice-
, rent, sectam quandam impiorum Christianorum nuper
, exortam esse: aliaq; recensserent, quæ qui nos, nostráq;
, vitæ rationem omninò ignorent, nobis tanquam pro-
, bra obiiciant. Quare non solum vobis ipsis, sed omni-
no etiam omnibus aliis hominibus damnum attulisse
videmini. Scribit præterea quo modo ad sua ipsius vsq;
tempora dona prophetiæ in ecclesia elucerent. Memi-
nit item Ioannis Apocalypsis, eamque Apostoli esse ve-
rè affirmat. In Tryphone item coarguendo de qui-
busdam prophetarum testimoniis mentionem facit, quę
Iudæi è scriptura penitus exeruissent. Complures aliæ
inter nonnullos fratres extant illius lucubrationes.
Eius scripta tam magno æstimabantur à veteribus, táque
videbantur probata, vt Irenæus eius libenter citet testi-
monia. Ac primum in quarto libro contra hęreses, hæc
› ipsa inculcat. Præclarè dixit Iustinus in libro, quem
› scripsit contra Marcionem, ne ipsi quidem domino se
› fidem adhibiturum, si alium Deum præter ipsum mun-
› di fabricatorem ei denuntiaret. Deinde in quinto libro
› eiusdem argumenti, iis ferè verbis non inscitè loquitur
› Iustinus, quòd ante domini aduentum, Satanas nun- 3. *cap. à*
› quam probra in Deum & contumelias iacere audebat: *fine.*
› quippe nondum suam ipsius cõdemnationem pro cer-
› tò nouerat. Atque ista hoc loco necessariò explicata
› sint, ad studiosos quosque diligenter cohortandos, vti
› huius libros cum primis amplexentur recolantq;. Sed de
› hoc scriptore hactenus.

Qui Vero imperante, Romanæ & Alexandrinæ Ecclesiæ Antistites fuerint.
CAP. XVIII.

IAm verò imperio Antonini Veri, de quo supra disse-
ruimus, ad octauum annum deuoluto, cum Anicetus
ecclesiæ Rom. Pontificatum vndecim annis cõtinuis
perfunctus fuisset, Soter in eius locum succedit. Quin-
etiam vbi Celadion quatuordecim annis ecclesiam Ale-
xandrinam procurauerat, Agrippa eam capessit.

Qui

Qui sub eodem, Antiochenæ Ecclesiæ episcopi fuerint.

CAP. XIX.

ANtiochenæ ecclesiæ, cũ post Heronem Cornelius quartus ab apostolis prę fuisset (quo mortuo Heros quintus ordine episcopatum obtinuit) Theophilus sextus episcopus designatus fuit.

De scriptoribus ecclesiasticis, qui horum tempestate claruerunt.

CAP. XX.

EIsdem temporibus Hegesippus in ecclesia magna cum laude floruit, qui ex superiore nostro sermone potest satis exploratè cognosci. Dyonisius etiam Corinthiorum episcopus & Pinxtus Cretæ episcopus, Philippus præterea Apollinarius, & Meliton Musanus, & Modestus, Irenæus denique etiam eodem tempore viguerunt. Quorum diligentia & labore recta integræ fidei & apostolicæ traditionis opinio ac sententia scriptis prodita, ad nos peruenit.

De Hegesippo, & ijs quorum ipse mentionem facit.

CAP. XXI.

HEgesippus quinque libris, qui ad nos peruenerunt, accuratissimam plenissimamque suæ sententiæ & opinionis de fide declarationem post se reliquit. In quibus ostendit, se in itinere Romam versus suscepto multis cum epistolis sermonem contulisse: & vnam eandemque accepisse ab omnibus doctrinæ formam & institutionem. Atque illum quidem post alia, quæ de Clementis ad Corinthios epistola disseruerit, ista quæ sequuntur narrantem audire licet. Ecclesia Corinthiorum, in vera rectaque doctrina constanter perstabat vsque ad Primum, qui ibidem gessit episcopatum. Qui cum ipse, dum Romam versus nauigabam, de religione nostra cõmunicaui, & Corinthi non paucis diebus commoratus, sum: in quibus dum inter nos de doctrina Catholica, multa conferebamus, non parũ vterque ab alterius consuetudine cepit oblectationis: cum essem Romæ, mansi, ibi vsque ad Pontificis Aniceti tempora: cuius tum quidem Eleutherus diaconus erat. Huic successit Soter, quo

quo morte extincto Eleutherus munus episcopale capæ
scit. Nulla episcoporum sedes, successione ab Apostolis
deducta, nulla ciuitas, in qua nō ita obseruata essent oma
nia, vt lex præscripserat docuerant, Prophetæ, & Domi-
nus ipse prædicauerat. Idem author errorum suæ ætatis
origines his vocibus planè demonstrat. Postquam Iaco
bus cognomento Iustus pro veritatis defensione, sicut
& Dominus ipse trucidatus fuit, Symeon filius Cleophe
qui auunculus Christi fuit, episcopus creatus est: quem
omnes discipuli, quoniam Domini consobrinus erat, se
cundo loco suffragijs illi administrationi præfecerunt.
Et quoniam ecclesia nondum erat falsa peruersæ Here-
ticorum doctrinæ inanitate corrupta, idcirco virgo ap-
pellata fuit. At Thebulis propterea quòd in petitione
episcopatus repulsam tulerat, eam erroris labe ex occul-
to inficere exorsus est. Qui quidem vnus erat ex eorum
numero, qui ex septem sectis in populo Iudaico prosemi
natis oriebantur. Ex quibus sectis originem erroris du-
xit Symon, vnde Symoniani, & Cleobius vnde Cleobia
ni, & Dositheus, vnde Dositheani, & Gortheus, vnde Gor
theani, & Masbotheus, vnde Masbotheani. Atq; ex isto
rum fontibus profluxerunt Menandrianistæ & Narcia-
nistæ & Carpocratiani & Valentiniani, & Basilidiani, &
Saturniliani. Quorum singuli separatim variam illam
quidem, suam tamen & propriam inuexere opinionem.
Ab illis item nascebantur Pseudochristi, Pseudoprophe
tæ, & pseudapostoli, qui adulterina & corrupta peruersæ
doctrinæ contagione, contra Deum, & contra Christum
eius inducta, concordiam & vnitatem ecclesiæ tanquam
membratim discerpserūt. Idem scriptor prēterea varias
sectas, quæ inter Iudæos iam olim viguerant, recenset ad
hunc modum. Fuerunt variæ & discrepantes sectæ inter
eos, qui erant ex circuncisione, id est inter filios Israel,
illæque contra tribum Iuda, & Christum ipsum introdu
ctæ, nimirum Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbo-
thei, Samaritæ, Sadducęi, Pharisæi. Alia etiam complura
literis prosequitur, quæ aliqua ex parte iam antea, pro vt
tempus ferebat, commemorauimus. Nōnulla item cum
de euangelio, quod secundum Hebræos, quodq; Syria-

cum dicitur, tum seorsum de Hebraicę linguæ proprietate, disputat: seq; narrat tametsi erat Hebræorum stirpe ortus, ab eorum tamen religione & institutis ad fidem Christi venisse. Alia item tanquam à Iudaica traditione sine scripto accepta memorat. Porro autem non hic solus, sed Irenæus, & tota veterum turba Prouerbia Salomonis, librum esse præclara eximiaque sapientia refertum, affirmabant. Quinetiam dum de sacræ scripturæ libris, qui inter Apocrypha numerãtur, disserit, quosdam ex illis suo ipsius tempore à quibusdam hæreticis falsò confictos esse narrat.

De Dionysio Corinthiorum episcopo, & epistolis quas scripsit. CAP. XXII.

VErum iam ad alios pios viros sermonem transferamus. Et primum dicamus de Dionysio: tum quod Corinthiorũ ecclesiæ episcopalem sedem adeptus sit, tum quòd suas præclaras & diuinas vigilias non solũ iis, quibus præfuit, sed aliis etiam aliarũ ecclesiarum incolis affatim impertierat: & sane catholicis suis epistolis, quas ad ecclesias exarauit, omnibus permultum vtilitatis attulerit. Quarum vna est ad Lacedęmonios, quæ illos tum in orthodoxa & recta fide erudiat, tum de pace & vnitate commonefaciat. Altera ad Athenienses missa, quæ illos & ad veram fidem, & ad vitam ex euangelij præscripto piè degendam excitet. Qua spreta & contempta, eos vehementer reprehendit, quòd à verbo Dei penitus fere ab eo tempore descíscere cœpissent, quo Publius, qui illis præfuit, martyrium ob persecutionum tempestates, tum quidem ingruentes, fortè perpessus est. De Quadrato etiam qui illorum ecclesiæ, post Publium Martyrio defunctum, creabatur episcopus, in eadem epistola mentionem facit, attestatus, quod eius labore & industria, tum ad ecclesiam reducti essent, tum ardorem fidei prope in ipsis restinctum denuo recuperassent. Declarat præterea Dionysium Areopagitam à Paulo Apostolo ad fidem conuersum (sic enim Acta Apostolorum referunt) primum Athenienſis ecclesiæ episcopatum administrasse. Alia quędam extat eius epistola ad

Act. 17.

Nico-

Nicomedenſes: in qua Marcionis hęreſim acriter impugnans, veritatis regulæ egregiè patrocinatur. Ad eccleſiam item, quæ eſt Gortinæ, ſimul cum reliquis Cretenſibus eccleſiis ſcripſit epiſtolas: in quibus Philippum epiſcopum eò magnopere collaudat, quòd eccleſia, quam regebat, propter multas & generoſas virtutes, quibus erat imbuta, teſtificatione omnium plurimum eſſet approbata, eamq; ſedulò commonefacit, vt nefariam hæreticorum peruerſitatem omni cura & cogitatione declinet. Aliam epiſtolam eccleſiæ, quę Amaſtrim obtinet, vna cũ aliis Ponti eccleſiis miſit. In qua Bacchylidis, & Elpiſti mentionem facit: vtpote qui illum ad ſcribendum fuiſſent hortati: In qua etiam nonnulla loco ſcripturæ ſacræ explicat, eorumq; epiſcopum Palmam nominatum citat. Multa de nuptiis & caſtitate illos hortatur. Et eos, qui quotunq; caſu, ſiue grauis alicuius peccati noxa, ſiue hæretico peſtiferoq; errore, eccleſia excidiſſent, denuo in eccleſiam, modò ſe totos conuerterent, clementer recipiendos præcipit. Iſtis porrò alia ad Gnoſios annumeratur epiſtola: in qua Pinytum eccleſiæ illius epiſcopum admonet, ne graue onus caſtitatis fratribus ex neceſsitate imponat, ſed multitudinis accuratè conſideret imbecillitatẽ. Ad quã Pinytus reſcribens, quanquã Dionyſiũ propter epiſtolã veneratur ac laudat, illũ tamen è cõtrario obſecrat, vt iã aliquando cibũ illis impertiat ſolidiorem, & perfectiore doctrina populũ eius procurationi cõmiſſum educet, ne vmbratili cuidã inſtitutioni & molli, inſtar lactis perpetuò aſſuefacti, puerili quadã diſciplina nec opinantes conſeneſcãt, in qua quidẽ epiſtola, nõ modo recta Pinyti de fide opinio, & cura de plebis vtilitate ſibi ſubiectæ ſuſcepta, verumetiã eloquẽtia, & literarũ diuinarũ intelligẽtia, tanquam in viua quadã & expreſſa effigie liquido patefit. Extat etiã alia Dionyſij ad Romanos epiſtola, epiſcopo Soteri, qui tum illã eccleſiã gubernauit, dicata: Cuius quidem verba in mediũ proferre nõ erit ab inſtituto alienũ. Nam Romanorum conſuetudinem, quæ aſsiduè ad hãc perſecutionẽ noſtra ætate graſſantem ſeruata eſt, magnopere approbans, iſta ſcribit. Apud vos is mos iam inueterauit, vt omnes fratres variis

Galmã alias.

afficeretis beneficijs,& ecclesijs permultis, quæ in quaque ciuitate sunt, vitæ mitteretis subsidia. Sic planè non solum egentium subleuatis inopiam, verum etiam fratribus qui sunt ad metalla damnati, opem fertis: sicque per ea beneficētiæ subsidia, quæ iam à primis ecclesiæ vestrę iactis fundamentis passim mittere consueuistis, cum sitis Romani, Romanorum consuetudinem à patribus traditam sedulò obseruatis: quam quidem certe beatus Soter vester episcopus,& hactenus custodiuit diligenter,& in modum suo propenso studio adauxit: idque non modo opes in sanctos reficiendos delegatas, benignè submini strando, verumetiam fratres, ad ipsum aduentantes, tanquam pater indulgens & clemēs in liberos, beato ac pio sermone ad virtutem cohortando. In hac eadem epistola, etiam Clementis ad Corinthios epistolæ mentionem facit, declaratq; ex pristino more ab antiquis tēporibus repetito eam in ecclesia legi solere. Sic enim loquitur. Hodie sacrum diem dominicum celebrauimus., in quo vestram epistolam, quo vos ad studium pietatis cohortaremur, legimus, quam semper sicut etiam priorem nobis à Clemente missam ad nostram institutionem legere solemus. Præterea idem author ista de suis ipsius epistolis, tanquam à quibusdam deprauatis & de industria corruptis, loquitur. Epistolas rogatu quorundam fratrum, qui me ad scribendum impellebant conscripsi. Atque eas ministri diaboli Zizanijs referserūt. Nam quædam pro suo arbitratu exemerunt, alia adiecerunt: quibus planè væ in extremum iudicium repositum est. Nec mirum certè si quidam dominicas scripturas, dedita opera, deprauare aggressi sint, cum has meas, quę non sunt certè eius generis, adulterare studuerint. Est etiam præter istas, alia quędam Dionysij epistola ad Chrysophoram sororem fidelissimā missa. Cui dum ea quæ sunt eius institutioni valde consentanea perscribit, alia etiam tanquam alimenta, rationi & menti instituendæ accōmodata impertit. Hæc à Dionysio scripta accepimus.

De Theophilo Anthiochenorum episcopo. CAP. XXIII.

THeophili vero (quem Antiochenæ ecclesiæ episcopum fuisse supra mōstrauimus) tres libri extāt, quos reli-

religionis elementa & quasi seminaria cõplectentes, Autolyco dedicauit. Aliud item opusculum edidit, cuius inscriptio est, contra Hermogenis hæresim: in quo testimonijs sumptis ex Apocalypsi Ioannis vtitur. Alij sunt eius libri qui ad primam Christiani in fide institutionẽ spectant. Cum verò hæretici tanquam Zizania, etiam id temporis non minus quàm antea syncera apostolicæ doctrinæ semina hominũ mentibus mandata labefactare niterentur, ecclesiarum vbiq; pastores, illos tanquã immanes quasdam & agrestes belluas à Christi ouibus arcere, & à præda depellere laborant, interdum fratres admonendo cohortandoque non rarò ipsos hęreticos, aperto marte adoriendo, & coram absque scripto, tum differendo cum illis, tum eorum errores refutando, nonnunquã quibusdam commentarijs, quos diligenter scripserant, opiniones ab illis inuectas accuratissimè coarguendo. Theophilum autem cum alijs nonnullis contra eos viriliter dimicasse ex libello quodam summa industria ab eo cõtra Marcionem elaborato, (qui quidem cum alijs eius libris quos diximus, est ad hoc vsq; tempus reseruatus) satis perspicuum est. Huic Theophilo Maximinus, qui episcopus ecclesiæ Antiochenæ septimus ab Apostolis erat, successit.

De Philippo Gortynensis paræciæ Episcopo, & de Modesto & Irenæo Historiographis. CAP. XXIIII.

PHilippus porrò quem Dionysij testimonijs Ecclesiæ Gortynensis Episcopum fuisse cognouimus, longe accuratissimum opus contra Marcionem contexuit. Idem ab Irenæo factitatum est. Modestus quoque egregiè præter cæteros viri illius errorem expiscatus, omnium oculis subiecit ad contemplandum. Alij item complures scriptores extiterunt, quorum lucubrationes adhuc in permultorum fratrum manibus integrè custodiuntur.

De Melitone Sardeorum episcopo, & de iis quos hic commemorat.
CAP. XXV.

IN eorum numero, quos supra citauimus, fuerunt Melitō Sardensis ecclesiæ episcopus, & Apolinarius, episcopus Hierapolitanæ ecclesiæ: qui permagna famæ celebritate flouerunt. Quorum vterq; separatim librum pro fidei nostræ defensione Romanorum imperatori (quem antea suo tempore memorauimus) dicauit. Ex operibus, quæ isti duo conscripserunt, hæc quæ sequūtur ad nostram peruenere notitiam: primum Melitonis duo de Paschate libri. Alius de recta vitæ Christianæ institutione: de prophetis alius. Liber itē de ecclesia. Alter de die dominico. Est præterea eiusdem liber de natura hominis, de eius creatione, de obedientia fidei, de sensuum sedibus. Istis accedit liber de anima & corpore. Inter quos est etiam liber de lauacro regenerationis, de veritatē, de fide, de generatione Christi. Liber etiá eiusdem de prophetia de hospitalitate: vnus itē, qui Clauis inscribitur: alius etiam de diabolo: alius de Apocalypsi Ioannis. De Deo incarnato. Postremo liber ad Antoninum scriptus. In libris, quos de Paschate confecit, tempus, quo illos scripserit, in ipso illorum exordio his verbis refert. Cum Seruilius Paulus esset Asiæ proconsul (quo quidem tempore Sagaris martyrij corona donatus fuit) magna apud Laodiciam orta est controuersia de paschate: quod quidem festum fortè eodem temporis articulo, quo oriebatur controuersia, incidit. Atque illis ipsis diebus etiam ista à me de festo illo fuere perscripta. Huius operis meminit Clemens Alexādrinus in libro suo de Paschate conscripto. Quem se contexuisse memorat, ansa scribendi ex Melitonis opere arrepta. Idem Melito in eo libro, quem Imperatori dedicauit, eiusdem quædam mala contra nos, eo regnante patrata narrat. Iam quod nunquam antea accidit, totum genus piorum hominum, qui se diuino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & nouis edictis per vniuersam Asiam promulgatis exagitatur.

Antoninū Verū intelligit

Nam

, Nam impudentes& proterni calumniatores,atque adeo
, alienarum rerum appetentes, ex his edictis occasiõnem
, nacti, palam noctu atque interdiu furantur, eosque ex-
, pilant, qui nihil cuiquam omnino intulerunt iniuriæ.
, Et paulò post ait: quòd si te præcipiente, hoc fit (iu-
, stus enim Imperator & rex non iniusti quicquam ali-
, quando consilio statuit)sit sanè rectè factum:atque eius-
, modi mortis præmium lubenti animo perpetimur:istam
, tamen vnam tibi supplices petitionem offerimus, vt tu
, ipse primum authores talis contentionis & dissidij di-
, spiciendos cures:deinde recto iudicio decidas,mortem
, ne ac supplicium,an salutem & securitatẽ sint promeriti.
, Sin verò istud consilium,hocque nouum decretum tua
, authoritate minimè sancitum est(quod planè ne contra
, crudeles quidem & barbaros hostes statuere æquum
, est) multo magis te obsecramus, ne tam aperto latro-
, cinio nos spoliari permittas. Quibus item subiungit,
, Diuina quam nos excolimus, religio antea inter Bar-
, baros insigniter viguit, quæ cum apud gentes tuas,præ-
, claro & eximio Augusti regno, à quo paternum duxi-
, sti genus,floreret,ipsi imperio,quo tu potiris, cum pri-
, mis fausto ac felici præsidio fuit. Nam ex eo tempo-
, re Romani Imperij fines magna cum amplitudine &
, splendore dilatati sunt: cui tu non modo iam succes-
, sor fortunatus es,sed etiam cum filio futurus es, modo
, diuinam illam religionem tuearis,quæ simul cum Augu-
, sti regno apud vos cum incepta, tum vnà cum imperio
, enutrita accreuerit:quam planè maiores tui præter alia-
, rũ religionũ ritus,quos obseruabãt, magnoperè colue-
, rũt. Atq; q̃ nostra religio imperio tã preclarè cẽpto ma
, ximo planè adiumẽto & cõmodo fuerit,illud certissimo
, argumẽto esse poterit:nẽpè q̃ ab Augusti regno hacte-
, nus,nihil rerum aduersarũ inuectum est,sed cõtra omnia
, cum summo splendore & amplitudine prosperè & ex ani
, mi cuiusq; sententia processerunt.Et quanquã Nero &
, Domitianus,soli inter oẽs imperatores inuidorũ quo-
, rundam & maleuolorũ hominum suasu adducti,nostram
, religionẽ ignominiç & obtrectatiõi exponere studebãt
, (quorũ perdito conatu falsa ista & malitiosa criminatio

contra Christianos & ad aures hominum allapsa est, & temeraria ac vesana consuetudine contumata) illorum tamen inscitiam & amētiam, pij & religiosi tui patres maioresque, coarguentes sæpe eos, qui contra istos piæ religionis & doctrinæ professores aliquid noui moliri audebant, modestè & prudenter per edicta correxerunt. In quorum numero est Adrianus auus tuus, quem cum alijs multis, tum Fundano proconsuli, Asiæque præfecto, literas in gratiā Christianorum scripsisse constat. Tuus item pater (qui cum vna tu summam rerum eo tempore administrabas) tum ad alias ciuitates generatim, tum ad Barissæos & ad Thessalonicenses, ad Athenenses, & ad omnes denique Græcos, nominatim mandata per literas delegauit, ne quid nouarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur. Te igitur multo potius omnia facturum, quæ à tua benignitate postulamus, pro certo sumus persuasi: quippe cum de his hominibus non eandem solum cum maioribus sententiam & mentem, sed etiam multò humaniorem, & diuinæ sapientiæ studio magis deditam teneas. Ista posita sunt iam eo opere, de quò supra docuimus. Idem author præterea in procœmio operis sui, quod breues & selectas sententias ex scripturis depromptas continet, librorum veteris testamenti, qui sunt omnium consentiente authoritate comprobati, catalogum citat. Quem quidem isto loco ad verbum percensere necessarium duximus.

Melito Onesimo fratri S.

Quoniam sæpenumero incredibili studio erga verbū Dei incensus, à me vehemēter flagitasti, vt quasdam breues & selectas sententias, ex lege & Prophetis, de Seruatore, & vniuersa fide nostra excerptas, tibi contexerem, & item librorum veteris testamenti accuratè cognoscendorum cupiditate incitatus, quot numero sint, & quo ordine collocati, magnopere scire expetiuisti, cum & studium tuum erga fidem, & cognoscendi auiditatem erga verbū Dei, pro certo intelligerē: & quòd pro æternæ salutis corona strenuè instar Athletæ decertans, istas res ob desiderium illud, quo erga Deum exardescis, maximè omnium præferre videare, illud planè cum tale

, tale & tam fructuosum cernerem, cumulate quoad pote-
, ram perficere elaboraui. Proinde in orientem iter su-
, scipiens, & eousque loci proficiscens, vbi hæc & præ-
, dicata & gesta fuerunt, tum accuratè à quibusdam de ve-
, teris testamenri libris didicissem, illorũ nomina hic sub-
, scripta ad te misi. Quæ sunt hæc. Moysis quinque, Ge-
, nesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Ie-
, sus Naue, Iudices, Ruth, Regum seu regnorum libri
, quatuor. Paralipomenon duo, Psalmi Dauidis, Salomo-
, nis prouerbia, Sapientia, Ecclesiastes, Canticum canti-
, corũ, Iob, Prophetarum libri, Esaiæ, Hieremiæ, & Duo-
, decim prophetarum scripta in vno libro separatim con-
, tenta, Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex quibus breues & se-
, lectas quasdam sententias excerpsimus, easque in sex li-
, bros dispertiuimus. Tot libri dicuntur esse Melitonis.

De Apolinario Hierapolitarum ecclesiæ episcopo.
CAP. XXVI.

EX multis Apolinarij scriptis, quæ apud multos in-
tegra seruantur, ista sunt, quæ ad nos peruenerunt.
Liber ad imperatorẽ, de quo ante diximus, scriptus.
Quinque libri contra gentiles. De veritate duo: Contra
Iudæos duo: Et alii, quos deinceps scripsit contra Ca-
taphrygũ hæresim, quæ id quidem temporis, (quando-
quidem iam tum Montanus cum suis pseudoprophetis-
sis peruersæ suæ opinionis fundamenta iaciebat) tanquã
nasci cœpit: atque etiam non longo tempore post, de-
integro renouata, multo serpsit longius. Verùm de
Apolinario hactenus.

De Musano & eius scriptis, & Tatiano & eius hæresi.
CAP. XXVII.

MVsani autem (quem inter eos, qui supra demonstra-
ti sunt, numerabamus) extat quidam liber elegan-
tissimus, ab eo scriptus aduersus quosdam fratres,
qui videbantur inclinare ad hæresin eorum, qui Encra-
titæ dicuntur: quorum error iam tum oriri incipiens,
peregrinam, pestiferam, & plenam mendacij opinionem

in vitam hominum introduxit: eiusque erroris Datianũ (cuius verba de admirabili & singulari viro Iustinó martyre paulò ante posuimus) fama est authorem extitisse: eumque illius martyris discipulum fuisse ferunt. Declarat hoc Irenæus in primo libro contra hæreses: istaq; simul de eo & errore suo ita scribit. Hęretici quidam, (qui ἐγκρατᾶς, id est continentes nuncupati sunt) tanquam à Saturnini & Marcionis schola profecti, non cõtrahendum matrimonium prædicant, inque eo veterem Dei improbant fabricationem, & Deum qui masculum & fœminam ad humani generis propagationem creauerat, tacitè reprehendũt: docentque ab animantibus, quę apud eos ἔμψυχα appellantur abstinendum, seque propterea ingratos Deo, qui omnia condiderat, ostendunt. Quinetiam saluti Adami, hominis primo omnium fabricati contradicunt. Atque iste error modo apud illos inuentus est, idque Tatiano quodã authore, qui primũ istã cõtra Deũ inuexit blasphemiã. Qui quidé cũ esset Iustini auditor, quã diu cũ eo versabatur, nihil eiusmodi in apertũ protulit: verũ post illius martyriũ, à fide ecclesiæ desciscés, nomẽ & opinionẽ doctoris insolenter sibi vẽdicare, eaq; arroganter intumescere, & perinde quasi cęteris multũ præstitisset, propriã doctrinæ formulam cõstituere, & pari ratione cum his (qui Valẽtiniani vocantur) secula quædam sub aspectum minime cadentia falso comminisci cœpit. Atque similiter cum Marcione & Saturnino matrimonium, corruptelã esse & stuprũ asserere: saluti Adam, contradicere, & suopte marte & ingenio rationes ad illud confirmandum excogitare. Hæc de Tatiano Irenæus. Non longo tempore post Seuerus quidam nomine, hæresim modo à nobis cõmemoratam mordicus tuebatur: atque illis, qui ex eo tanq̃ ex erroris fonte dimanarunt, author extitit, vt Seueriani, appellatione ab eo deriuata, nominarentur. Hi autem lege, prophetis, & euangeliis vtuntur: sacrarum scripturarum sensus ac sententias pro suo arbitratu interpretantur. De Paulo autem apostolo malè loquuntur: Eius epistolis fidem

Li. 1. c. 29

fidem abrogant: Acta quoq; apostolorũ minimè recipiunt. Tatianus ille, qui erat primus eorum author & princeps, coniunctionẽ quandã & collectionem euangeliorum, nescio quo modo, cõposuit, illudq; opus διὰ τεσσάρων, id est vnum euangelium ex quatuor collectũ nũcupauit: quod etiam adhuc quorundam habetur in manibus. Hũc aiũt nonnullas Pauli apostoli voces, vtpote qui dictionis ac loquendi cõpositionẽ in illis corrigere moliretur, audacter & temere cõmutasse. Magnũ quidẽ librorũ numerum post se reliquit. Inter quos ille apud multos quasi pleno ore celebratur, quem contra Gentiles edidit: in quo certè, tẽporibus ab ipsa mundi origine repetitis, Moysen & Hæbræorũ prophetas omnibus viris illustribus, qui apud Gentiles extiterint, antiquiores declarat: qui planè liber ex omnibus suis scriptis, cum pulcherrimus propter elegantiã, tum propter vsum fructuosissimus esse videtur. Atq; de rebus gestis, deq; libris illorum omnium, quos antea posuimus, ista isto modo atque ratione sint à nobis commemorata.

De Bardasano Syro, & quæ habentur eius scriptis.
CAP. XXVIII.

REgnante isto imperatore, cum hæreses indies multitudine crescerent, in Mesopotamia Bardesanes vir quidem cum in omni doctrinæ genere exquisitissimus, tum in lingua Syriaca disertissimus, non modo cõtra eos, qui erant Marcionis æmuli, ac imitatores, verum etiam contra alios quosdam, qui varias errorum sectas defensitabant, dialogos composuit: quos cum plerisq; aliis eius scriptis, lingua sua & patrio sermone diuulgauit. Quos etiam discipuli eius (complures enim, quia tantum dicendo valeret, eius scholam frequentabant) ex Syriaco sermone in Græcum conuerterũt. In quorũ numero est dialogus de fato ad Antoninũ scriptus accuratissime. Et alia itẽ sunt, quæ occasionẽ ex persecutionis calamitate id tẽporis longè lateq; manante arrepta, eum conscripsisse ferunt. Hic primum in Valentini schola educa-

educatus est. Cuius cum coarguisset errorem, multasq; & commentitias Valentini fabulas reprehendisset, videbatur sibiipsi quodammodo se ad meliorem rectioremq; sententiá quodammodo transtulisse. Cæterùm veteres erroris sordes non penitus profecto eluerat. Eodé tempore Soter ecclesiæ Ro. Pontifex, extremam vitæ suæ diem obiit.

Finis libri quarti.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CAESAREAE PALESTINÆ, Ecclesiasticæ historiæ Liber quintus.

Quot & quomodo regnante Vero, pro pietate in Gallia decertarint. CAP. I.

Oter, Romanæ ecclesiæ Pontifex, cum octo annos illi muneri præfuisset, decessit è vita: In cuius locum Eleutherus, duodecimus ab Apostolis successit. Ad decimum septimum annũ imperii Antonini Veri, grauis & acerba in nonnullis terræ partibus persecutionis procella, ex temerario populi impetu per singulas vrbes excitata, contra nos ingraueſcere cœpit: in qua (sicut ex illis martyrils, quæ in vna natione forte confectæ erant, coniectura planè licet augurari, infiniti propè martyres, in reliquis etiam orbis terrarum regionibus, generosa cæde pro Christo tolerata nobilitati sunt. Quæ cũ memoria sempiterna digna reuera viderentur, literarum monimentis ad posteritatem tradita sunt. Ac quanquam tota illa epistola, quæ accuratissimam istarum rerum explicationem complectitur, in libro de martyribus à nobis

bis compositō (qui non solum veram rerum gestarum narrationem, sed etiam illustria virtutis exempla ad vitam pie degendam accommodata continet, posita est, tamen quæcunque ad hoc institutum spectare videantur, ea in præsentia ex eodem repetens, in hunc historię nostræ locum colligabo. Ac quemadmodum alii, etiam qui se ad historiā scribendam conferunt, partas in bello victorias, trophæa contra hostes statuta, prȩclaras ducū res gestas, magnos & viriles militum animos (quorū manus propter liberorū, patriȩ, & fortunarū suarū propugnationem, erant sanguine & infinitis cædibus respersę & cruentatæ) omninō scriptis mandare aggrediūtur: ita hic noster sermo, qui ad diuinā viuēdi rationē refertur, nō solū bella mitissima, quę pro animi, cōscientięq; pace administrata fuerūt, & eos, qui in iisdē pro veritate potius, quàm patria: pro pietate, q̄ pro amicissimis fortiter dimicarunt, perpetuis literarum monimentis, tanquam tabulis consignabit, verum etiam egregiam athletarum pro pietate decertantiū cōstantiam, inuicta animorū robora, trophæa cōtra dæmones erecta, victorias ex aduersariis, qui oculis conspici nequeunt reportatas, coronas deniq; illis propositas, immortali memorię cōmendabit.

In Gallia stadium ad hæc obeunda certamina, quæ supra explanauimus, constitutum fuit. Cuius vrbes sunt facilè principes, & quæ præter cæteras omnium sermone præstare dicuntur, Lugdunum, & Vienna: per quas vtrasque Rhodanū flumen pertransire, ac præcipiti cursu per vniuersam Galliam prȩterlabi constat. Epistolam de martyribus illis scriptam, ecclesiæ, quę ibidem sunt illustrissimę, ecclesiis Asię, & Phrygiæ miserunt, resq̄ apud se gestas (earum enim verba citabo) isto modo illis significarunt. Serui Iesu Christi, qui Viennam, & Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Asia, & Phrygia, qui eandem nobiscum redemptionis fidem & spem habent, Pax, gratia, & gloria, à Deo patre, & Christo Iesu domino nostro sit vobis: Deinde cum in epistolæ exordio alia istis deinceps adiecerint, his verbis initium narrandi faciunt. Magnitudinem afflictationis, quæ hoc loco ingraueſcit, ingens gentilium odium contra sanctos incita-

incitatum, supplicia, quæ beati martyres placidè sustinuerunt, neque nos dicendo accuratè exprimere, neq; scribendo facilè à quoq̃ cõprehendi possunt. Nã aduersarius noster, aduentũ suũ (in quo audacter ac libere ecclesiã Christi oppugnaturus sit) iam quasi prolusione quadã & proœmio breui futurũ prænunciãs, omnibus viribus, vt dicitur, Christianos adortus est: atq; adeo vbiq; grassatus, suos consuefecit, & ad bellũ cõtra seruos Dei gerẽdum vsu & exercitatione mire instruxit. Quapropter non solum ædificiis publicis, balneis, & foro nobis interdictum est, sed etiam, ne quisquam nostrum vsquam locorum in conspectum prodeat, ab illis vetitum. At gratia Dei pro nobis cum diabolo decertauit, & hos, qui sunt paulo omissiore animo, eripuit è periculo: illos autem, qui patientia armati, tanquam firmæ fidei columnæ, non modo impetum hostis nostri diaboli facilè laturi videbantur, verũ etiam in sua ipsorum capita eundẽ quodammodo prouocaturi, ex aduerso opposuit: qui tum in acie fortiter cum aduersario conflixerunt, omne opprobrii, & supplicii genus toleranter sustinendo: tum celeri gradu maturarunt ad Christum, ea mala, quæ erant ingentia & grauia, exigua & penè nulla existimando: perspicueque reuera ostenderunt, quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Ac primum cruciamenta, quæ confertim erant, & tanquam cumulo à multitudine in illos coaceruata, viriliter & magno animo subierunt: vociferationes, plagas, violentes tractus, dilacerationes, lapidum proiectiones, carceres, & quicquid denique ab agresti & furiosa multitudine contra nos, velut contra hostes & inimicos fieri soleat. Quotquot igitur erant, à Tribuno plebis aliisque magistratibus, qui ciuitati præerant, in forum deducti, cum coram vniuersa multitudine esset ab illis de fide quæsitum, & eam liberè ipsi confessi fuissent, vsque ad præsidis aduentum in carcerem coniecti, concluseque erant. Deinde cum ducerentur ad præsidem, & ille in iudicando omni crudelitatis genere contra nos nostrosque vteretur,

Rom. 8.

Vetius

» Vetius Epagathus, vnus ex fratribus, immenſo chari-
» tatis erga Deum & proximum ardore inflammatus,(qui
» quidem cum non modo ad omne officium erga proxi-
» mum ſedulo exequendum impiger & propenſus eſſet,
» verùm etiam flagranti Dei amore & ſacroſancto ſpiri-
» tus inſtinctu exardeſcens, in omnibus domini præceptis
» & iuſtitiæ æquitatiſque inſtitutis integre incederet,
» adeo ſanè accuratè vitam inſtituiſſet, vt quamuis eſſet
» adoleſcens, eodem tamen teſtimonio, quod ſcriptura *Ioan. 1.*
» ſeni Zachariæ Sacerdoti tribuit, dignus videretur)hic
» Vetius inquam, iudicium tam temere & iniurioſè con-
» tra nos pronunciatum, non poterat omninò æquo
» animo ferre, ſed ſupra modum ſuccenſebat, poſtula-
» batque, vt poteſtas ei daretur, liberè in illo conſenſu
» pro fratribus reſpondendi: ſeque perſpicuè probatu-
» rum dicebat, nihil ſceleris, nihilue impietatis in nobis
» omninò poſſe reperiri. Contra quem cum multitudinis
» frequentia, quæ tribunal circumſiſtebat, admodum
» vociferata fuiſſet (erat enim inter illos illuſtris atque
» eximius) cumq; præſes etiam iuſtam ab eo propoſitam
» poſtulationem minimè poſſet tolerare, ſed ſolum iſtud
» ab eo quæreret, vtrum eſſet Chriſtianus, ille tum ſi-
» mulatq; erat clariſsima voce hoc ipſum confeſſus, in ſor-
» tem & numerũ martyrum relatus eſt: ac deinceps aduo-
» catus chriſtianorũ appellatus, nec planè immerito. Ha-
» buit enim aduocatum Ieſum in animo commorantem, &
» ſpiritum ſanctum multò quàm Zacharias feruentiorem:
» quem per ingentem charitatis quaſi cumulum, quo ad-
» ductus, adeo alacri & ardenti ſtudio pro fratrum propu-
» gnatione ſuam ipſius vitam profudit, ſatis perſpicuè
» oſtendebat. Chriſti igitur & eſt, & fuit, verus & ger-
» manus diſcipulus: qui agnum, quocunque eat, ſequitur.
» Inde igitur inter reliquos Chriſtianos facilè internoſ-
» cebatur, Nam martyres, qui videbantur cæteris facilè
» præſtare, in publicum prodibant, ſe paratos ad om-
» nia tormenta oſtendebant, omni denique animi alacrita-
» te confeſsionem illam, quæ eſt martyrii propria, cumu-
» latè pleneq; explebant. Sed extabant alii imparati, inex-
» ercitati, & animo fracto, qui acrem certaminis impetum

ferre

ferre non poterant: ex quibus circiter decem numero, animis ignauè & muliebriter conciderunt. Qui profecto non modo magnum dolorem mentibus nostris, & immensam acerbitatem inurebant, verùm etiam aliorũ, qui hactenus non comprehendebantur, quiq; martyribus etiam in acerbissimo cuiusque generis cruciatu iacentibus prẹsto semper aderant, & eos non aliquando desertos esse passi fuerant, alacritatem penitus retuderunt. Omnes igitur id temporis propter incertum confessionis euentum, eramus graui metu perculsi: non plagas quidem, & supplicia quæ illis post infligerentur, veriti, sed ancipiti confessionis exitu mente prouiso, magnopere extimescentes, ne quis præ languida animi infractione prorsus succumberet. Quotidie tamen, qui digni corona martyrij habebantur, ad illorũ numerum supplendum, prẹhensi erant, vsque adeo vt ex duabus hisce ecclesiis omnes pij & studiosi viri (quorum virtute & doctrina in primis, status illarum rite administrari solet) eximerentur. Quidam etiam ethnici, nostrorum serui vnà capiebantur (siquidẽ Præses omnes nos passim perquiri præceperat) qui tormenta, quæ sanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos, militibus Satanę impulsu, illos ad hoc idem incitantibus, Thyestęas cęnas, & incestus Oedipodis falsò commenti sunt: & alia quæ nobis nec eloqui, nec cogitare quidem fas esse iudicatur: Quin tale facinus aliquando inter homines admissum fuisse, ne credi quidem propemodum debet. Quę sanè cum essent fama & sermone hominũ passim disipata, omnes velut immanes belluę, contra nos furere cęperunt, ita vt si qui antea propter necessitudinem, moderate se erga nos gessissent, tunc tamen rabie quadam incitati, dentibus frendere, insanireque propè viderentur: atque id adeo, quod à domino nostro prędicebatur, in eo esset impletum: tempus venturum, in
Ioan. 16. quo omnis, qui vos occiderit, videbitur obsequiũ prẹstare Deo. Vnde de cętero sancti martyres maiora quędam cruciamenta, quàm quę possint oratione explicari, (idque Satana in illud pro viribus incumbente, vt aliquid blasphemię contra Christum, ex eorum ore educerent

, ceret) sufferre cogebantur. Supra modum igitur lethale
, multitudinis vniuersæ, præsidis, & satellitum odium in
, diaconum, nomine Sanctum, Viennæ prognatum, & in
, Maturum etiam recens quidem baptizatum, sed genero-
, sum tamen Christi athletam efferbuit: In Attalum por-
, ro genere Pergamenum, columnam & stabilimentū con
, tinuum ecclesiarum, quæ hic sunt: in Blandinam deniq;,
, per quam Christus euidenter ostendebat, eos, qui apud
, homines viles, despecti, & contempti videantur, apud
, Deum propter charitatem erga illum, non specie iacta-
, tam & simulatione, sed vi & virtute declaratam, magno
, splendore & gloria donari. Nam cum non nos solū per-
, timescceremus, sed etiam hera illius secundum carnem
, (quæ etiam ipsa vnà in martyrum pugna dimicauerat)
, ne cum in certamen descenderet, præ corporis imbecil-
, litate, non libere & ingenue fidei suæ confessionem pro
, loqui pergeret, Blandina tanto animi robore & virtute
, imbuebatur, vt tortores, qui illam vicissim omni suppli-
, ciorum genere à primo mane ad vesperam vsque afflixis
, sent, propè labore defessi langueścerent, seq; tum ab illa
, victos, tum nihil amplius habere cruciamenti reliquum,
, quod ei irrogarent, faterentur: atque adeo magnopere
, mirarentur, quo pacto (cum totum eius corpus ita dila-
, ceratum esset) perseuerans, spiritum duceret: palamque
, testarentur, vnum tormenti genus satis habuisse virium
, ad vitam ei eripiendam, nedum tam multis & variis o-
, pus fuisse. Verum beata martyr (sicut generosum ath-
, letam decet) in ipsa fidei confessione vires colligebat,
, atque prolatio istorum verborum, Christiana sum, &, ni
, hil apud nos admittitur sceleris, erat dolorum, qui eam
, vrgebant, summa leuatio, fomentum cruciatus, & cuius-
, que molestiæ depulsio. Diaconus ille Sanctus nomine,
, suprà quàm credibile est, & supra omnem humanum ca-
, ptū, verbera à carnificibus impacta, toleranter sustinens,
, cum scelerati illi carnifices propter assiduitatem, & ma-
, gnitudinem tormentorum, quæ ei infligebant, sperarent
, se aliquid, quod indecorum & eius professioni parū con
, sentaneum videretur, ab eo audituros, ipse tanta animi
, celsitate & constantia illis ex aduerso restitit, vt ne no-

men quidem, vel suum, vel gẽtis, vel ciuitatis, vnde fuit, neque vtrum seruus, an liber, illis vellet dicere, Sed ad omnia rogata ita latino sermone responderet, Christianus sum: istudque pro nomine, pro ciuitate, pro genere, & deniq; pro re quaque, iterum ac sæpius eloqueretur. Aliam autem vocem gentiles ab eo elicere audireq; non poterant. vnde tam graui & acerba bile animus cum præfecti, tum tortorum contra illum inflammabatur, vt cum nihil haberent supplicij, quod ei deinceps imponerẽt, ad extremum laminas æneas feruentes, & ignitas, tenerrimis corporis membris affigerent. At ille quanquam corporis membra exurebantur, firmus tamen, cõstans, & immutabilis in fidei cõfessione perstitit: quippe qui diuino & cælesti fonte aquæ vitalis, quæ ex Christi vẽtre profluit, tanquam rore cum aspersus, tum roboratus erat. Corpus autem testimonio fuit eorum, quæ ipsi acciderant, vtpote vulneribus & vibicibus totum cruentatũ: quod quidem sic in rugas erat contractũ, vt exteriorem hominis
1. Ioan. 4 formã prorsus abiecisset: in quo Christus afflictationis particeps, res præclaras ad suam ipsius gloriam gessit, cũ aduersarium profligando, tum cæteris præclarum exemplum ostendendo, nullum esse metũ, vbi Dei patris charitas, nec vllam molestiam, vbi fides Christi viget. Nam quanquã impij carnifices, paucis diebus pòst, cũ martyrẽ denuo torquerent, putabant, si corporis membris superiore iam cruciatu tumidis, & inflãmatione quadam effer uescẽtibus, eadẽ supplicia accumularent, vel se illũ facile euicturos (præsertim cũ ne manuum prope tractationem perferre iã posset) vel illũ tormentis tandẽ extinctũ, gravem reliquis horrorẽ incussurum, tamen tantũ abfuit, vt in illo aliquid eiusmodi contingeret, vt etiam præter omnium hominũ opinionem, corpus in illis posterioribus tormentis recreatum, & in integrum restitutum, formam priorem atque vsum membrorũ recuperaret: adeo vt secunda illa carnificina, non inflicta pœna, sed medicina per Christi gratiam adhibita videretur. Porrò Biblidem vnam ex eorum numero, qui fidei confessionem pernegassent, cũ iã diabolus à se prorsus absorptã putaret, cupiens etiam per blasphemiã in Deũ, condemnationẽ eius

augere

, augere,ad ſuppliciũ deducendã curauit,eáq; velut fractã
, & ignauam,impia in nos,& flagitioſa probra loqui impu
, lit.Illa tamẽ in torméto rediit ad ſe,atq; vt ita dicam,ex
, profundo ſomno excitata eſt, præſenti ſupplicio quo-
, dãmodo ſubmonita, vt de æterna gehennæ pœna ſeriò
, cogitaret. At cõtrà quàm diabol⁹ expectabat, maleuolis
, Chriſtianorũ obtrectatoribus ex aduerſo ſic reſpõdet.
, Quomodo eiuſmodi viri liberos ſuos deuorare in ani-
, mũ poterũt inducere,quibus ne licitum quidẽ ſit ſangui
, nẽ animalium ratione carentiũ comedere? Et ab eo tẽ- Act.15.
, pore ſe Chriſtianã ingenuè cõfeſſa eſt,& ſorti numero-
, q; martyrũ adiuncta. At cũ tyránica crudeliaq; illa ſup-
, pliciorũ genera per beatorũ patientiã,Chriſti virtute fir
, matã,fruſtra impoſita irrogataq; viderẽtur, diabolus a-
, lias quaſdã machinas de integro contra illos excogita-
, uit:nẽpe vt in carcerẽ cõiecti,interdum in locis horrida
, caligine obſitis,& plenis moleſtiarũ miſerè iacerent,nõ-
, nunquã illorũ pedes in craſſas cõpedes impoſiti, diſtine
, rentur,& ad quintũ vſq; foramẽ,lõga intercapedine in-
, terpoſita,diſtenderẽtur: aliquãdo vexarẽtur aliis plaga
, rum modis,quos rabidi diaboli miniſtri,illiuſq; maleuo
, lẽtia ſuffuſi,hominibus in carcerem cõcluſis incutere ſo
, lent:vſq; adeo vt cõplures,quos domin⁹ eo pacto è vita
, exire volebat,ibi ob fętidũ odorẽ & loci anguſtiã peni
, tus ſuffocarẽtur. Quinetiã nõ pauci,(in quibus illic Dei
, gloria perſpicue oſtẽtata erat)quãuis ita acerbe excruci
, ati fuiſſent,vt nulla curatiõe adhibita viderẽtur amplius
, poſſe vitã protrahere,in carcere tamẽ ſuperſtites mane-
, bãt,oĩ humana quidẽ cura & ſubſidio orbati ac deſtitu-
, ti,à Dño tamẽ,tũ corporis,tũ aĩæ viribꝰ ita roborati cõ
, firmatiq; erãt,vt cæteros,& ad fidẽ cõſtanter tenendam
, tuendãq; incitarẽt,& grato admodũ ſubleuarẽt ſolatio.
, Alij aũt modò capti,& recẽtes in carcerẽ cõtruſi(quorũ
, corpora antehac tormẽtis ſubeũdis callũ haud cõtraxe-
, rant) põdus carceris & grauitatẽ minime poterãt ferre,
, ſed intus breui mortẽ oppetebãt. Beatus itẽ Pothenus,
, cui Lugdunẽſis epiſcopatus miniſteriũ erat concreditũ,
, cum nonageſimũ ſuæ ætatis annũ præteriiſſet,& corpo-
, ris imbecillitate ita lãgueſceret,vt vix poſſet propter vi

rium infirmitatem, qua destinebatur, libere spirare, spiritus tamen alacritate propter ardentem, qua flagrabat, martyrij cupiditatem, plurimum recreatus, ad tribunal gestabatur: & tametsi corpus eius iam præ decrepita ætate & cruciatu morbi, penè exhaustum esset, anima tamen in ipso seruabatur integra, vt per eam Christus glorioſe triumpharet. Qui quidem ad tribunal, magistratibus ciuitatis eum comitantibus, & vniuersa multitudine, varias cuiusque modi vociferationes, contra illum, vtpote Christianum edente, à militibus deductus, præclarum fidei testimonium perhibuit. Cum enim à præside rogaretur, quis esset Christianorum Deus, respõdit, Si tu ea re dignus sis, cognosces. Inde igitur aspere & immisericorditer raptatus, varias plagas excepit, cum ab his, qui stabant in proximo, qui nihil eius ætatem reuerentes, manibus pedibusque in illum contumelioſe insultabant, tum ab illis, qui longius erant remoti, qui, quod singuli habebant in manibus, illud in illum coniecerunt: idq; propterea, quòd omnes permagnæ culpæ & impietatis loco ducebant, si quisquam petulanter illum insectari vlla ex parte omitteret. Nam deorum suorum causam ita se vindicaturos arbitrabantur. Ille vix iam spiritum ducens, in carcerem coniectus fuit: ac biduo pòst, efflauit animam. Ibi vero singularis Dei prouidentia apparuit, & infinita Iesu seruatoris misericordia patefacta est: quæ sane talis fuit, qualis quidem raro inter fratres Christianos contigisset, à diuina tamen Christi virtute ac potentia non omninò aliena. Nam qui, vt primum erant comprehensi, fidem inficiati fuissent, non modo in carcerẽ cum cæteris condebantur, (nihil enim illis vt tempus ferebat, negatio attulit adiumenti) verũ etiam suppliciorum eorundem erant facti participes: atque sicut illi, qui ingenuè fatebantur se esse quod erant, nullo alio crimine obiecto, nisi quod Christiani essent, tradebantur in custodiam: Sic isti, qui fidem pernegarant, de reliquo in carcere tanquam homicidæ & scelerati detinebantur, duplo grauiore cruciatu & angore, quàm cæteri, afflictati. Illos enim subleuabat lætitia ex martyrio percepta, spes promissorũ, charitas in Christũ,

facer-

, sacer patris spiritus: hos magnum & graue conscientiæ
, pondus admodum vexabat: vsq; adeo, vt dum per homi
, num frequentiam palam gradiebantur, ipso vultu ab o-
, mnibus aliis facile internoscerentur. Illi enim hilares in
, publicum progressi sunt: in quorũ vultu decor quidam
, gratia & venustate multa aspersus enituit, sic vt vincula
, etiam, quibus velut sponsa aurearum fimbriarum varie-
, tate decorata, mirè erant illustrati, egregium quendã or
, natum illis adiecisse viderentur: tam suauem item & fra-
, grantem ex ipso Christo egredientem efflarunt odorẽ,
, vt nonnullis artificioso quodam vnguento & manu cõ-
, posito delibuti putarentur. Hi autem demissi, abiecti, a-
, spectu horridi, turpi ignominiæ labe deformati, à genti-
, libus porrò velut ignaui effœminatiq;, probris contume
, liose affecti: ac deniq; cũ honoratum, glorioſum, & salu-
, tare nomẽ Christi amisissent, perinde ac si homicidij rei
, fuissent, homicidæ iam appellati. Ista vbi cæteri coram
, aspexissent, magnopere roborati erant, & animo consta-
, biliti. Qui enim præhẽdebantur, omni memoria diaboli-
, cę cogitationis ex animo deposita, absq; hęsitatione fidẽ
, suã profitentur. Istis porrò, paucis verbis obiter interie-
, ctis rursus, quę sequuntur, adiungũt. His igitur rebus cõ
, fectis, de reliquo martyria, quæ in ipsorũ vitæ exitu suf-
, ferebant, in quæq; suppliciorũ genera dispertiebantur:
, Siquidẽ vnã coronã beati martyres ex vniuersis & variis
, cuiusq; generis flosculis contextam complicatãq;, Deo
, patri obtulerunt. Quocirca par erat generosos & insig-
, nes Dei athletas, vbi multiplex & varıũ martyrij certa-
, men subierant, illustremq; ab hostibus reportarant victo
, riã, præclara immortalitatis corona decorari. Maturus,
, ergo Sãctus, Blandina, & Attalus, die cũ bestiis dimicãdi
, in nostrorũ hominũ cruciatũ de industria præstituta, ad
, bestias ducebãtur, quò publicũ & cõmune gẽtilibus spe
, ctaculũ, plenũ inhumanitatis & seuitiæ, exhiberent. Atq;
, Maturus, & Sanctus in amphitheatro omne genus tormẽ
, torũ denuò subeunt, perinde ac si nihil cruciatus antea
, fuissent omninò perpessi: imo vero vt athletæ, qui mo-
, do aduersariũ per varias certaminũ vices strenuè profli
, gassent, & pro corona vitę ipsis proposita, postremũ iam

certamẽ haberẽt in manibus ad conficiendũ, de integro tũ verberũ traiectiones, quibus homines illic plecti solẽt sustinẽt, tũ crudeles ferarũ tractus, tũ alia omnia cruciamentorũ genera, quæ insana & furiosa plebs, alij alĩde cũ vociferatione, illis infligi postulabant, tum ferreas deniq; cathedras, & ignitas illorũ mẽbris suppositas, quibus corpora miserè frixa & exusta erant: & quanquã gentiles pestifero illorũ nidore nõ absq; molestia saturabãtur: tamẽ ne ea quidẽ re deterriti, ab insania sua desistũt, sed pergunt adhuc magis magisq; furere: quãdoquidem illis in optatis erat, eorum patientiã prorsus euincere. Cæterum ab ipso Sancto nihil aliud elicere poterãt, præter illam vocẽ, quam ab initio de fidei suæ confessione proferre consueuisset. Isti autem martyres, quoniam in hoc ingenti certamine, vita adhuc in ipsis residebat, singularium certaminum loco, quæ magna cũ varietate ibi fieri solebant, illo die spectaculum vniuerso populo præbentes, ad extremum securi percutiuntur. At Blandina, trabi lignea sublimis affixa, præda bestiis incursantibus, obijcitur: quæ quoniam & in crucis specie suspensa cernebatur, & ardenter præces fundebat, magnam concertantium mentibus alacritatem iniecit: quippe in ipso certamine, ex sorore cruci suffixa, ipsum Christum, qui pro nobis crucifixus est, oculis corporeis quodam modo videbant, vti credentibus in illum pro certo persuaderetur, quod qui pro eius gloria quicquam perpetiatur, hæreditatis sit cum Deo viuente consors & particeps futurus. Ac cum nulla bestia eius carnem tangere vellet, à trabe mox abrepta, in carcerem iterum truditur, & ad aliud reseruatur certamen, vt per varia concertationum genera victrix facta, tum tortuosum serpentem condemnationi, quam ab se auertere non posset, iure addiceret, tum fratres pariter ad constantiam incitaret; quæ licet humilis, imbecillis, & prope abiecta virgo esset, armatura tamen Christi, fortis athletæ, induta, non solum per multas cruciamentorum vices, aduersarium superauit, verum etiam per illustre illud certamen coronam immortalitatis tandem assecuta est. Attalus item, clarus & magni nominis vir, importuno multitudinis rogatu,

ad sup-

, ad supplicium euocatus, ob rectè factorum conscientiã
, (siquidem ingenue in Christiana institutione & disci-
, plina exercitatus, fidelis semper apud nos & constans
, veritatis testis extitisset) alacri animo certamen ingre-
, ditur. Ac cum vndique per amphitheatrum circumdu-
, ceretur, tabula, in qua latinis literis hæc inerat inscrip-
, tio (Hic est Attalus Christianus) illum præcedente,
, cumq; in eum admodum petulanter populus insultaret,
, præses, vbi Romanum esse didicisset, mandauit vt in car
, cerem denuo cum reliquis, qui in eodem erant, conclu-
, deretur: de quibus literas ad Cæsarem scripsit, eiusque
, expectauit de illis sententiã. Tempus verò, quod interea
, intercedebat, illis quidem neq; otiosum, neq; infrugife-
, rum fuit: sed per mortẽ eorum dilatam, immensa Christi
, clemẽtia, quasi lumen suum propalã profudit. Nam inter
, mortua ecclesię mẽbra, viuorũ subsidiis fuerunt ad vitã
, reuocata: & qui fidem confessi fuissent iis, qui eandem
, pernegassent, magna beneficia detulerunt, atq; adeo per
, magna lætitia matri & virgini ecclesię exorta est, cũ eos,
, quos abortu tanquam mortuos eieciſſet, viuos & inco-
, lumes recuperasset. Illorum enim hortatu & exemplo
, complures, qui fidem negassent, erant tanquam in vtero
, matris ecclesiæ iterum concepti, iterum in membra for-
, mati, iterum ad vitam reducti, iterum denique ad fidem
, suam confitendam perdocti. Atque cum ad vitam essent
, restituti, & viribus confirmati, suauitatem Dei (qui non *Ezech.* 18
, vult mortem peccatoris, sed pro sua benignitate eum
, ad pœnitentiam inuitat) animis haurientes, ad tribu-
, nal sponte accedunt, vt iterum à præside de fide de-
, nuo rogarentur. Nam cum Cæsar responsum per li-
, teras misisset, illos, qui fidem Christi confiterentur,
, tympanis esse torquendos: hos autem, qui eandem in-
, ficiarentur, in principio mercatus (qui hic celebrari so-
, let, quiq; est propter frequentiam, hominum ex omni-
, bus gentibus, eo commeantium, multorum sermone no
, bilitatus) liberos dimittendos: præses beatos marty-
, res, tanquam spectaculum & glorioſam pompam, de illis
, multitudini præstaturus, ad tribunal deduci iubet: ite-
, rum in quæstionem vocat: datque sententiam, vt qui

municipes Romani essent, securi percuterentur: reliqui, autem amandarentur ad bestias. Christi vero gloria in his, qui antea fidem abnuerant, tunc tamen præter gentium opinionem eandem ingenue confitebantur, magnopere illustrata fuit. Etenim isti cum priuatim in quæstionẽ dati essent, quasi pro certo absoluendi, tamen se Christianos verè confitentes, martyrũ choro adijciebantur. Alij autem falsi Christiani à fide penitus lapsi, qui neque vestigium aliquando fidei, neque sensum & significationem vestis sponsalis, neq; cogitationem timoris Dei in animis insidentem habebant, sed per nequam eorũ conuersationem, viam veritatis contumeliis affecerant, hoc est, filij perditionis, foris extra ecclesiam permanserunt: cæteri vniuersi fuere in ecclesiã denuò ascripti. De quibus cum haberetur quæstio, Alexander quidam genere Phryx, arte & scientia medicus, multis annis in Gallia commoratus, omnibus fere propter charitatem erga Deum & liberam in verbo prædicando alacritatem cognitus (non enim doni & muneris Apostolici expers erat) cum astaret tribunali, & illos fratres nutu ad fidei confessionem hortaretur, (iis qui vndiq; tribunal circumsistebant videbatur tanquã parturiens) populi multitudo confessionem eorum, qui antea inficias iuissent, ægre ferens, contra Alexandrum, tãquam eius rei caput, & authorem vociferari cœpit. Vbi verò præses instabat, sciscitaturq;, quisnam esset, respondet se Christianum esse. Vnde præses ad iracundiam prouocatus, illum condemnat ad bestias. Postero autem die eandem cum Attalo dimicationem (præses enim, quo populo gratificaretur, Attalum denuò bestiis obiecit) Alexander ingreditur. Hi duo in amphitheatro omnes machinas ad eorum cruciatum excogitatas, tanquam præterrecti, maximumq; certamen perpessi, ac extremum gladio feriũtur. Alexãder autẽ neq; ingemuit, imo vero ne gry quidem ore extulit, sed interiore mente & cogitatione, quasi cũ Deo sermones contulit. Attalus, vbi in ferrea cathedra iam candenti esset impositus, & eius incendio ambustus, quando nidor & fumus è corpore in sublimi ferebatur, latino sermõe multitudinẽ sic affatus est. Ecce, ecce, hoc

Matth.22

2. Pet. 2.

quod

, quod vos præstatis, est homines vorare. Nos quidē, neq;
, voramus homines, neque aliud quicquam sceleris patra-
, mus. Rogatus tandem, quod nomen Deus haberet, re-
, spondet: Deum nomen non habere more hominum.
, Quibus omnibus confectis, postremo die singularium
certaminum aduentante, Blandina & adolescens Pon-
'ticus, circiter quindecim annos natus (hi autem quoti-
'die introducebantur ad reliquorum supplicia contem-
'planda) in amphitheatrum inferebantur, vrgebanturq;
'per gentilium idola iurare. Ac quoniam illi perstabant
'constantes, & ea despicatui ducebant, væsana multitudo
'contra illos aspere & ferociter sæuiebat, adeo vt neque
'adolescentuli commiserarentur ætatem, neque mulierem
'omnino reuererentur. Omnibus igitur tormentis eos
'obiectare, & per quoduis supplicij genus vndiq; agitare
'cœperūt: & sine intermissione nunc hanc, nunc illū per
'ipsorum deos iurare impellebant. Cæterùm hoc nullo
'modo poterant efficere. Nam Ponticus qui ita à sorore
'erat exuscitatus, vt gentes eam esse animaduerterēt, quę
'illum cohortata fuisset, confirmassetq;, post omnia cru-
'ciamentorum genera viriliter & magno animo tolerata,
'extremum spiritum edidit. Beata Blandina omnium po-
'strema, tanquam nobilis & generosa mater, vbi liberos
, animauerat ad pœnam, & victores ad Christū regē præ-
, miserat, ipsa eosdem cum liberis certaminum cursus re-
, mēsa, ad eosdem, lætitia gestiens, ac de ipso vitæ suæ ex-
, itu permagno gaudio exultans, properabat: non quasi ad
, bestias crudeliter proiecta, sed ad cœnam sponsi amice
, inuitata. Atque post verbera, post bestiarū laniatus, post
, sartaginis exustionem, ad extremum in rete inuoluta,
, tauri rictibus obiectatur. Quæ cum ab animali illo diu
, multumq; icta exagitataq; fuisset, ac nullum sensum cru-
, ciamentorum, quæ hactenus ei obtigissent, partim pro-
, pter spem, qua Dei promissis firme adhæresceba, partim
, propter colloquia quæ intra se cū Christo conferebat,
, omnino haberet, tandem ense ingulata fuit. Vnde gen-
, tes ipsæ palam testabantur, mulierem apud se nunquam
, tot tamque acerba tormenta, tam constanter pertulisse.
, Verùm eorum rabies & crudelitas in sanctos non ita

exaturata fuit. Nam ab immani & furiosa bellua, diabo-
lo, immanes illæ & barbaræ gentes exagitatæ, vix aut ne
vix quidem à furore suo aliquando acquieuerunt. Imo
verò in corporibus martyrum suam deintegro cõtume-
liam cœperunt & maleuolentiam exercere. Nam quãuis
martyrũ cõstantia penitus essent superatæ, tamen quia
omnem humanam rationem omnino exuissent, illorum
amentia minimè fuit retardata repressaq;, sed acerba bilis
cum præsidis, tum populi, (qui quidẽ in nos lethale odij
sui virus euomebant) tanquam immanis belluæ magis
magisque incensa: sic vt scriptura verè impleretur: Im-
Apoc. 22. pius adhuc impie agat, & iustus iustificetur adhuc. Ete-
nim corpora eorum, quos carceris pestifer odor & cru-
ciatus suffocauerat, canibus laceranda obiiciunt, studi-
oseq; nocte dieque obseruant, ne quisquam è nostris illa
tumulis mandet. Tandem vero martyrum in amphithea-
tro interfectorum membra, quæ nec bestiæ adhuc vo-
rarant, nec ignis absumpserat, partim minutatim dilania-
ta, partim instar carbonum ambusta, quinetiã securi per-
cussorũ capita vnà cum corporum truncis collecta, dies
complures similiter militum excubiis insepulta custodi-
unt. Porrò alii fremere, & dentibus contra eos frendere
cœperunt, toto animo connitentes, aliquam grauiorem
in ea exercere cõtumeliam. Nonnulli irrisione ludere, &
falsos cachinnos tollere, summaque cõmendatione &
præconio Idola sua efferre: quibus quidem tanquã au-
thoribus, pœnam & vltionem Christianorum acceptam
retulerunt. Non pauci, quanquam factis aliquanto mo-
destiores erant, & de illorum afflictatione aliquantũ cõ-
dolescere videbantur, verbis tamen eos acerbè vexare,
ad hunc modum: Vbi iam illorum Deus? Quid illis hæc
profuit religio, quam suæ ipsorũ vitæ prepposuerũt? Quę
ad gentiliũ crudelitatem pertinebant, talẽ habebant va-
rietatẽ. Quæ autẽ ad nos, videbantur sanè magnum mœ-
rorem propterea in se complecti, quòd martyrum cor-
pora humo tegendi nulla dabatur facultas. Neq; enim
nox ad hanc rem aliquid afferre præsidii, neque magna
pecuniæ vis eorum animos flectere, neq; præces vlla ex
parte placare poterant, Sed nulla nõ ratione & via cor-

pora

'pora illa erãt assidue ab illis obseruata, & id quasi in magno lucro deputatum, si penitus inhumata iacerent. Paulò post etiam ista addunt. Martyrum corpora sex dies 'continuos sub dio iacentia, & maxima ignominia affecta, pòst autem ex impiis illis & facinorosis carnificibus 'exusta, inq; cineres redacta, in Rhodanum fluuium, qui 'illic in proximo defluit, spargebantur, quò nullæ quidẽ 'illorum reliquiæ amplius super terram restarent. Ista eo 'consilio patrabant, quod Deum se posse vincere, & illis 'regenerationẽ corporum prorsus eripere arbitrati sunt, 'quò ne vlla quidem (sic enim dicebant) spes resurrectionis illis reliqua fieret: qua freti, inquiunt, non solum pe- 'regrinam quandam & nouã nobis induxerunt religionẽ, 'verũ etiam neglexerunt penitus tormenta, & prompto 'atque alacri animo ad mortem properarunt. Iam videamus, vtrũ sint resurrecturi, & vtrũ illorum Deus ipsos iu- 'uare, & è manibus nostris eripere possit. Eiusmodi per- 'secutionis tempestas, regnante imperatore (de quo 'docuimus) istis Christi ecclesiis obtigit. vnde certè, 'quænam fuerint in reliquis Prouinciis eodem tempore 'factitata, coniectura assequi poterimus.

Quomodo sancti martyres, lapsos in persequutione humaniter excipiendo medebantur. CAP. II.

ILlas item voces ex eadem epistola depromptas, in hũc sermonem includere operæpretium arbitramur, quibus modestia & singularis martyrũ, quos diximus, be- *Philip.* 'nignitas hoc ferè modo descripta sit. Isti verò ipsi⁹ Chri 'sti (qui cũ in forma Dei esset, nõ rapinã arbitratus est se 'esse æqualẽ Deo, sed seipsum exinaniuit, formã serui accipiens) tam vere æmuli & imitatores erant, vt quãuis in 'tali gloria & splendore locarentur, & non semel, & iterũ, 'sed sæpius, vt martyres decet, pro fidei confessione 'acerba tormenta perpessi, bestiis obiecti, ab eisdem denuo ablati, ignito ferro exusti, vibicibus liuidi, vulneribus vndiq; inflictis excruciati, nõ tamẽ se ipsi martyres 'esse prædicarent, neq; cuiq; nostrũ copiã facerẽt, illos eo 'nomine appellandi: Sed si quisquã nostrũ eos vel per lite 'ras, vel per sermonem, vt martyres, forte salutauisset,

graui-

grauiter eum reprehenderent. Libenter enim martyris, appellationem Christo, fideli & vero martyri, primogenito mortuorũ, duci & authori vitæ, quæ est ex Deo, concesserant: martyrum etiam qui iam ad Christum ex hac corporis custodia migrauissent, nos non grauate in memoriam redegerunt, dixeruntque: Illi iam vere sunt martyres, quos Christus propter fidei confessionem, ad se recipere dignatus est, & quorum martyrium, ipso pręclaro vitæ exitu, tanquam sigillo certissimo obsignauit. Nos autem tenues solum & abiecti Christi nominis cõfessores. Atque fratres obsecrabant cum lachrymis, vt præces pro illis ardenter, & obnixe Deo funderent, quo ipso discessu è vita, opus, quod Deus tã benigne in illis incepisset, cumulate expleretur. Et quamuis non modo libera responsa gentilibus dando, sed etiam patientia, magnanimitate, fidenti animi robore, contra omnes cruciatus, se generosos ac strenuos palam ostendendo, vim & virtutem martyrii perspicue declarassent, tamen timore Dei referti, martyrum appellationem, qua fratres illos donare voluissent, ab se repellere studebant. Et iterum paucis verbis interiectis, sequuntur ista. Humiliauerunt se sub manu potenti, qua iam satis exaltati sunt. Dum in vita manebant, defendere omnes, neminẽ accusare: Omnes è vinculis eripere, colligare neminẽ conabantur. Pro illis, qui supplicia eorum corporibus inflixerant, exemplũ Stephani perfecti martyris imitati, benigne orare, dicẽtes: Domine ne statuas illis hoc peccatũ: Quod si pro eis qui impios tam cõtumelioſè torsissent, pręcabãtur, quãto magis pro fratribus idẽ ipsum pręstiterunt? Hæc itẽ paulò lõgius sermonẽ producẽtes, adnectunt. Grauissimũ autem bellum ab illis propter ingenuã erga fratres charitatem, cum ipso diabolo ideo susceptum erat, quod tantopere nitebantur, vt voracẽ illius, tanquam malæ bestiæ gulã stringendo, eos viuos denuò euomere cogerẽt, quos prius tanq̃ mortuos se penitus deuorasse putauerat. Non enim illi fratrum imbecillorũ lapsu gloriabãtur. sed quæ dona ipsis per Dei gratiã affatim suppetebãt, aliis qui maioris opis indigerent, benigne largiebãtur: atq; adeo velut matris indulgẽtis misericordia

Acto. 7.

, ricordia cõmoti, multas lachrymas pro eorum ſalute in
, conſpectu Dei patris profundebant, vitã illis flagitabãt:
, vitam conceſsit Deus: vitam etiam cum proximis com-
, municarũt: victores in omnibus ad Deum profecti ſunt:
, pacem amplexati, pacem nobis commendarunt: cũ pace
deniq; ad Deum deceſſerunt: non matri eccleſiæ moleſtiã & angorẽ, nõ fratribus bellum & ſeditionẽ, ſed gaudium, pacẽ, concordiã, & charitatem reliquerunt. Iſta igitur de beatorum illorum martyrum amore, quẽ erga fratres, qui fide excidiſſent, declarabant, ad legentium vtilitatem, hoc loco poſuimus, quo inhumanus & crudelis animus eorum, qui deinceps erga debilia Chriſti membra in aliquod peccatum delapſa, tam inclementes & ferreos ſeipſos oſtendebant, perſpicue coarguatur.

Qualis à Deo viſio Attalo martyri per quietem apparuerit. CAP. III.

EAdem porrò epiſtola de martyribus ſuprà memoratis perſcripta, aliam etiam hiſtoriam dignam planè memoria continet: quam iſto loco, quò à lectoribus cognoſcatur, citare nõ grauabimur. Ea huiuſmodi eſt.
, Alcibiades, vnus ex illorũ martyrũ numero, vitã admodũ duriter & auſtere inſtituẽs, nullum omninò ante illud
, tẽpus, cibũ capeſſere, ſed pane ſolo, & aqua vti ſolet. Qui
, cũ in carcere eodẽ modo vitam degere in animo haberet, Attalo poſt primum certamen, quod in amphitheatro cõfecerat, indicatum eſt, Alcibiadem parum conſyderate feciſſe, cum & Dei creaturis ipſe vti nollet, &
, aliis etiam inde quoddam offenſionis exemplar relinqueret. Alcibiades igitur à fratribus tandem perſuaſus,
, omnia cibaria deinceps aſque delectu capeſſebat, & gratias agebat Deo. Non enim diuina gratia iſtos ſuo benigno obtutu deſtitutos reliquerat: ſed ſpiritus ſanctus illis ſemper præſto dabat conſilium. Iſta iſto modo ſint expoſita. Cũ Montanus, & Alcibiades, & Theodotus in Phrygia iam tum prophetandi opinionẽ apud cõplures adepti fuiſſent (permula enim diuina gratia largiente miracula operaq; ſtupenda ad illud vſq; tempus per varias

eccle-

ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos etiam donũ prophetiæ fuisse consecutos) cumq; de istis hominibus controuersia orta esset, fratres rursus, qui in Gallia habitabant, priuatum iudicium, idque prudens & rectum cum primis, de eisdem, epistolæ, quam diximus, subiunxerunt: nonnullasq; ac varias martyrum literas, qui apud ipsos mortem oppetebant, quas cum adhuc tenerentur in vinculis, nõ modo fratribus in Asia & Phrygia, verũ etiam Eleuthero episcopo Ro. (quem vehementer rogabant, vt pax & concordia in ecclesiis constitueretur) exarabant, eidem epistolæ adiecerunt.

Quomodo martyres Irenæum per epistolam commendauerint. CAP. IIII.

IIdem porrò martyres Irenæum ecclesiæ Lugdunensis id temporis præsbyterum per literas eidem episcopo Romano scriptas, plurimum commendabant: permultaq; viro illi virtutis dabant testimonia, sicut ipsa literarum verba declarant ad hunc modum. Te in Deo omnibus in rebus perpetuò, pater Eleuthere, valere optamus: Has literas ad te perferre fratrem nostrũ Irenæum & ministerii consortem, rogauimus: teque obsecramus, vt illum, vtpote studio incredibili erga testamentum Christi flagrantem, gratia & beneuolentia præ cæteris complectaris. Quod si locum & gradum ecclesiastici ministerii vim & facultatem habere, iustitiæ cuiquam impertiendæ animaduerteremus, hunc vt præsbyterum ecclesiæ (hoc namq; munus obtinet) in primis tibi commẽdassemus. Verũ quid attinet martyrũ catalogũ in eadẽ, quã citauimus, epistola cõprehensum recensere? qui partim capite obtruncato occubuerunt, partim bestiis dilacerandi, proiecti fuerunt, partim in ergastulum cõcluſi, vitam amiserunt? Quid item numerum confessorum cõmemorem, qui ad id temporis fuere superstites? Perfacile enim (si cui visum fuerit) licet ista plenissimè cognoscere, modo illam epistolam, quam in libro nostro de martyribus vt dictum est, posuimus, accurate voluerit euoluere. Sed de rebus, Antonino regnante, gestis, ita à nobis explanatum sit.

Quo-

Quomodo Deus auditis nostrorum precibus, Marco Aurelio Cæsari, pluuiam de cælo miserit.

CAP. V.

ANtonini fratrem Marcũ Aureliũ Cæsarem fama est contra Germanos & Sarmatas aciem instruentem, cum exercitus illius ingenti siti opprimeretur, omnino non habuisse, quid ageret. Vnde milites in ea legione, quæ Melitina appellabatur (quæ sanè ab illo tempore ad hanc nostram ætatem magnopere propter fidem commendata est) in ipsa acie contra hostes instructa, genibus humi positis (vt nobis cum oramus, in more est) se ad præces Deo adhibendas totos conuertisse dicũtur. Ac dum hostes eiusmodi spectaculum magnopere mirabantur, aliud quoddam multò admirabilius, statim insecutum fertur. Fulmen enim hostes in fugam vertisse, eosq; interemisse, & imbrem in exercitũ eorum, qui diuini numinis opem implorauerũt, de cœlo affatim ruentem, eum vniuersum (qui parum aberat, quin præsiti intolerabili iam extingeretur) refeciſſe recreasseq; e. Eadem historia apud gentiles scriptores, qui longè à nostra religione dissentiunt, quiq; laborem ceperunt, ea quæ illis temporibus gerebantur, literis persequendi, commemoratur. Cõmemoratur etiã à nostris: Sed à gentilibus scriptoribus, vtpote à fide alienis, quanq; miraculũ illud ponitur, tamen quod nostrorũ hominũ pręcibus euenerit, ex eorũ scriptis minime certè constat: at à nostris, vtpote veritatis fautoribus, simplici quadam oratione, & minime fucata, res, verè vt edita fuit, explicatur. Ex quorum numero est & Apolinarius: qui affirmat, regionẽ, cuius pręcibus miraculum edebatur, latino sermone Fulmineam vsque ab illo tẽpore appellatam, illudq; nomen rei euentum scite exprimens, ab Aurelio Cæsare ei tributum: & Tertullianus quoq;, in Apologia, quam suprà citauimus, latinis literis fidei nostræ propugnatione conscripta, Senatuiq; Romano dedicata, istarũ rerũ testis fidelis & locuples est, hancq; historiã certiore argumẽto & longe euidentiore confirmat. Sic enim scribit.

» De tot exinde principibus ad hodiernum, diuinũ humanũq; sapiẽtibus, edite aliquẽ debellatorẽ Christianorũ.

At nos

» At nos cõtrariò edimus protectorem. Si literæ M. Aure-
» lii grauissimi imperatoris requirantur, quibus illam Ger-
» manicam sitim, Christianorum fortè militum precationi-
» bus impetrato imbre discussam contestatur, Sicut omnino
» palam ab eiusmodi hominibus pœnâ dimouit, ita alio mo-
» do palam dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatio-
» ne, & quidem tetriore. Quibus idem autor ista adiun-
» git: quales ergo truces leges istæ, quas aduersus nos soli
» exercent impii, iniusti, turpes, dementes, vani? Quas Tra-
» ianus ex parte frustratus est, vetando inquiri Christia-
» nos. Quas nullus Adrianus, quanquam curiositatum om-
» nium explorator: nullus Vespasianus, quanquam Iudæorũ
» debellator: nullus Pius, nullus Verus impressit. Sed ista, vt
» lubet, Nos ad historiam deinceps veniamus.
»

Enumeratio Romanorum Episcoporum.
CAPVT VI.

CVm Pothinus vitæ suæ cursum ad nonaginta annos produxisset, & vnà cum aliis in Gallia martyribus è vita migrasset, Irenæus ecclesiæ Lugdunensis episcopatum, quem Pothinus gesserat, capessit. Hunc ineunte ætate, Polycarpi auditorem fuisse cognouimus. Qui in tertio libro operis sui contra hæreses editi, dum Ro. Pontificũ successionem tradit, eorum etiam catalogum ad Eleutherum vsq; (vnde licet coniicere illud ipsum opus Eleutheri memoria, cuius tempora iam percurrimus, ab eo compositum esse) recenset ad hunc modum. Beati apostoli, vbi fundamenta ecclesiæ præclarè posuerant, & eam prouidè sapiẽterque exædificauerant, Lino Pontificatus ministerium cõtradiderunt. Huius Lini meminit Paulus in epistolis ad Timotheum. Cui successit Anacletus. Post cuius mortem, tertio loco ab apostolis Clemens pontificatum sortitò capit, qui & beatos apostolos oculis viderat, & cum illis de fide communicauerat, & apostolorum adhuc prædicationem recenti tenebat memoria, eorumque traditiones propè in conspectu, & ante oculos positas habebat. Neq; ille solus. Nam id temporis multi ab apostolis eruditi, etiam superstites erant. Clemente Pontificatum gerente, seditio non exigua illa quidem inter fratres Corinthi excitata

fuit:

, fuit: vnde ecclesia Roma. epistolam scriptam accuratis-
, sime eò misit: qua illos cum ad pacem cohortata est, tum
, pristinæ eorum fidei memoriam renouauit, tum denique
, traditionem nuper ab Apostolis acceptam ante oculos
, proposuit. Paulo post idem sic loquitur. Clementi huic
, succesit Euarestus, Euaresto, Alexander: deinde Xystus
, Pontifex ab Apostolorum temporibus sextus consti-
, tuitur. Quo mortuo, Telesphorus delectus est, qui præ-
, clare & generose martyrium subiit. Tum Hyginus: de-
, inde Pius: pòst Anicetus illo munere potiebatur: Soter
, Aniceto proxime succedit. Iam duodecimo loco ab A-
, postolis Eleutherus Pontificatus ministerium obtinet.
, Vnde traditio in ecclesia ab Apostolis gradatim deriua
, ta, & syncera veritatis prædicatio eodem ordine, eadem
, episcoporum succesione in ecclesia ad nostram vsque
, ætatem continuata est. Hæc Irenæus admodum congru
, entia cũ serie historiarum, quæsuperiore nostro sermo-
, ne percursæ sunt, conscripsit, in libris illis (sunt autem
quinque numero) quos de falsæ doctrinæ refutatione
inscripsit.

Quomodo ad ea vsque tempora per fideles, admirandæ virtutes edebantur.

CAP. VII.

IDem porro Irenęus in secundo libro eiusdem operis, clara diuinę & admirabilis virtutis iudicia in ecclesiis quibusdam ad suam ætatem residua fuisse, his fere verbis perspicue commonstrat. Plurimum abest, vt hęretici possint mortuum suscitare, sicut dominus ipse, sicut eius
, Apostoli, præcationis subsidio adiuti, sicut alij è fratri-
, bus complures suscitarunt. Sæpenumero autem aliqua
, de caussa necessaria illud ipsum postulante, spiritus mor
, tui, propterea quòd tota ecclesia illius loci, vbi eiúsmo-
, di res gerebatur, cũ ieiunio, & multa intercesione Deũ
, orabat, in corpus rediit, & hominis vita sanctorum pre-
, cibus donata est. Rursus paululũ in oratione progressus
, sic ait: Quodsi Dominũ non reuera quidẽ, sed oculos ho
, minum quasi visis perstringẽdo, ista edidisse dixerint, il-
, los ad prophetarũ libros deducemus, ex illisq; ostende-
mus perspicue, omnia de illo ad eum modũ & prædicta

Cap. 57 & 58.

esse, & vere pòst euenisse,& eum solum Dei filium esse. Quapropter qui vere sunt eius discipuli,in nomine illius, per gratiam ab illo acceptam eiusmodi prę stant,quò reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit.Quidam enim dæmones sic pro certo & vere eijciunt, vt non raro hi, qui malis & nequam spiritibus purgati fuerint,tum fidem recipiant,tum in ecclesia & fidelium hominum societate constanter perseuerent. Nonnulli rerum futurarum præscientia, diuina visione & prædictione prophetica imbuuntur. Alij eos, qui grauibus morbis afflictantur,per manuum impositionem curant,& ad pristinam valetudinem restituunt.Iam vero,vt diximus,mortui suscitati sunt, & multos annos pòst apud nos commorati. Quid plura? Dona sane ne dicendo quidem numerari poterunt,quæ Deus ecclesiæ per vniuersum mũdum diffusæ donauerit,quibusque ilsa in nomine Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi,in dies singulos multa miracula ad gentium vtilitatem efficit,& neque quenquam dolo & fallaciis deludit, neque hæc agit pecuniæ cupiditate,aut quæstu ducta. Nam sicut à Deo accepit gratuitò,sic cuiq; gratis submini strat. Alio loco idem author scribit. Multos fratres in ecclesia ipsi audiuimus,qui & dona prophetiæ habent, & variis linguis per spiritus sancti gratiam loquuntur,& occulta hominum in apertum proferunt ad aliorum commoditatem,& mysteria Dei perspicue & euidenter aperiunt. Ista de varietate donorum in eorum animis, qui eisdem digni habebantur, ad tempora modo commonstrata residentium, hactenus differuimus.

Quomodo Irenæus,diuinarum scripturarum meminerit.
CAP. VIII.

QVoniam autem in ipso nostri operis exordio polliciti sumus nos,prout se offerret occasio, voces veterum ecclesiasticorum,presbyterorum,& scriptorum proposituros, quibus traditiones de scripturarum omnium testata cõsignataq; authoritate approbatarum ad illos delatas,declarauerunt (ex quorum numero erat

Ire-

, Irenæus) deinceps huius authoris verba ea de re perscri
, pta proferamus: & primum ea, quæ de sanctorum euan-
, geliorum libris ab eo posita sunt, quæ ita se habēt. Mat-
, theus dum Petrus & Paulus Romæ Dei verbum prædi-
, cabant, & ecclesiæ iacebant fundamenta, euangelium in-
, ter Hebræos, proposito illorum sermone edidit. Quo
, quidem edito, Marcus discipulus & interpres Petri ea,
, quæ ab eo prędicata acceperat, scriptis mandauit. Lucas
, Pauli comes, euangelium ab eo prędicatum, in librū con
, gessit. Deinde Ioannes discipulus Domini, qui supra pe
, ctus eius recubuerat, Ephesi in Asia versabatur, euange-
lium in lucē extulit. Ista in tertio (quem supra posuimus)
libro eiusdem operis explanantur. In quinto autem, de
Apocalypsi Ioānis, & supputatione numeri nominis An-
tichristi disserit. Cum hæc ita se habeant, & in omnibus
, emendatis atq; antiquis exēplaribus Apocalypseos nu-
, merus ita positus sit, & hi qui Ioannem corā viderint, te-
, stimonio suo comprobent, & ratio nos idem doceat, nu
, merus certe nominis bestiæ secundum Græcorū suppu-
, tationem, per literas, quæ in eo sunt, continebit sexcēta,
, sexaginta sex. Atq; paulò longius sermone prouectus,
, de eodem nomine iterum verba facit. Nos de nomine
, Antichristi quicquam constanter ac pro certo affirman
, di periculum subire nolumus. Nam si isto temporis mo-
, mento nomen illius palam esset diuulgatum, nō dubium
, est, quin ab eo, qui illam vidisset reuelationē, fuisset cui-
, dentur explicatū. Non enim lōginquò abhinc temporis
, spatio, sed nostra prope memoria, sub finem imperij Do
, mitiani visa est. Hęc ab eo, quem diximus, de Ioannis A-
, pocalypsi traduntur. Prioris etiam epistolę Ioannis me-
minit, multaq; ex illa citat testimonia. Pari ratione & pri
oris Petri: librum item pastoris non modo legendo co-
gnouit, sed etiam approbatione confirmauit. Præclare,
inquit, loquitur liber (cū librū pastoris intelligit) qui sic
loquitur: Primū omnium vnū Deū esse credito, qui om-
nia cōdidit, omnia coagmētauit: & quę sequūtur. Et qui-
busdā etiā vocibus ex Salomonis libro de sapiētia petitis
ferè ad verbū hoc modo vtitur. Visio Dei est immortalita
tis effectrix. Immortalitas aūt facit Deo appropinquare.

Libros quoque presbyteri cuiusdam Apostolici, cuius nomen præterit silentio, memorat: interpretationes etiã eiusdem in literas sacras proponit. Iustini porrò martyris, & Ignatij mentionem facit, atque testimonia ab eorum scriptis deprompta citat. Idemq; pollicetur se libro quodam separatim edito, è Marcionis scriptis Marcionem ipsum refutaturum. Quinetiam de diuinarum scripturarum interpretatione à septuaginta edita, audi, quæ scribat, his ferè verbis. Deus homo factus est, & ipse Dominus nos saluos fecit, signo virginis regi Achaz dato: at non, vt quidam aiunt, qui scripturas audent interpretatione deprauare, hoc pacto: Ecce adolescentula cõcipiet & pariet filium, Sicut interpretatus est Theodotion Ephesius, & Aquila Ponticus, vterque Iudæus proselytus. Quos Ebionæi secuti, ex Ioseph Christum prognatum ferunt. Quibus non multò post ista subnectit. Antequam Romani summum totius orbis obtinerent imperium, Asia adhuc Macedonum ditioni subiecta, Ptolemæus, Lagi filius, magno studio incensus, bibliothecæ, quam Alexandriæ extruxerat, omnium scriptorum libris, qui erant accuratè elaborati, exornandæ, postulauit, à Hierosolymitanis, vt ipsorum scripturas ab Hebraico, sermone in Græcum conuersas habere posset. Illi verò, (adhuc enim Macedonum paruerunt imperio) septuaginta seniores, cum sacrarum literarum, tum vtriusq; linguæ inter ipsos facile peritissimos, ad Ptolemæum quò illud, quod ab eo erat postulatum, plenè exequerentur, miserunt. Ille autem separatim de illis periculum facere, cupiens, cautione quidem adhibita, ne fortè in vno loco, constituti, communi consensu veritatem scripturarum, sua interpretatione occultarent, eos ab ipsis mutuo semouit, mandauitque vt singuli eundem scripturę librum, interpretarentur. Atque idem ipsum in omnibus libris, præstitit. Tandem verò cum coram Ptolemæo in vnum conuenissent, & suam quisque cum aliis conferret interpretationem, ibi & Dei gloria magnopere erat illustrata, & illæ scripturæ vere diuinæ propterea cognitæ, quòd singuli interpretes eas non solum eisdem sententiis, sed eisdem omnino verbis à principio ad finem vsque expres-

Li. 3 cap. 23.24.25

Isaias 7.

Vide eandẽ histo. in Iustino mart. pul. hrè narr. in παραιτητικῶ πρὸς Ἕλληνας, *fo. 17. sub finem.*

, presisſent: adeo vt gentes, quæ præſto aderant, illas , ſcripturas inſtinctu diuino explicatas faterentur. Nec , mirum ſanè eſt, Deum iſtud effeciſſe, qui etiam cum ſcri- , pturæ, dum populi Iſraelitici captiui ſub Nabuchodo- , noſar tenebantur, penitus interiiſſent, & Iudæi poſt an- , nos ſeptuaginta in patriam rediiſſent, deinceps tempo- , ribus Artaxerxis, Eſdram ſacerdotem ex tribu Leui di- , uino ſpiritus ſui afflatu incitauit, Vt cum libros omnium , prophetarum qui antegreſsi fuiſſent, de integro conſcri , beret, tum legem à Moyſe promulgatam populo de in- , tegro reſtitueret. hæc Irenæus.

,

, *Qui epiſcopi Commodo regnante, Alexandriæ* , *fuerint.* CAP. IX.

, CVm Antoninus decem & nouem annos continuos , regnaſſet, Cõmodus imperij gubernacula ſuſcipit. , Primo anno eius regni vbi duodecim annis Agrip , pinus fuiſſet Alexãdriæ epiſcopatu perfunctus, Iulianus , in eius locum ſurrogatus eſt.

, *De Pantæno Philoſopho.* , CAP. X.

, EOdem tempore Pantænus, vir omni humaniore li- , teratura præſtantiſsimus, inſtitutioni Chriſtianorũ , illic præficitur: quo quidem in loco conſuetudine , ab antiquis temporibus ducta, ſacrarum literarum ſcho- , la habebatur, quæ eſt ad noſtram vſque ætatem cõtinua- , ta: quam ſanè ab hominibus cum politiore doctrina & e- , loquentia mire inſtructis, tum ſacrarum literarum ſtudio , probe exercitatis frequentatam accepimus. Pantænus , (de quo paulo ante dixi) diſciplina philoſophorum, qui , Stoici appellati ſunt, inſtitutus, eodem temporis mo- , mẽto cum primis excelluiſſe traditur. Quem amore arden- , tiſsimo erga ſacram ſcripturam flagrantem, tantum ſtu- , dij in illa propaganda poſuiſſe ferunt, vt præco euange- , lij gentibus, quæ orientem incolebant, ordinatus, ad In- , dorum vſque regiones ſeſe conferret. Erant autem, , erant, inquam, ad id temporis complures verbi prædi- *Vide Hie rony. in Categ.*

catores,& fideles nuncij, qui diuino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adiumenta cum ad verbum Dei in animis hominum exædificãdum,ad idem augendum afferebant. Quorum è numero vnus erat Pantænus ille, quem ad Iudæos perrexisse diximus. Vbi (vt fertur) euangelium Matthæi(quod ante eius aduentum ibi fuerat receptum) in manibus quorundam qui in illis locis Christum profitebantur,repperit: Quibus Bartholomeum,vnum ex Apostolis,prædicasse,illisque Matthæi euangelium literis Hebraicis scriptum, reliquisse, & illud ipsum ad monstratum tempus reseruatum constat. Iste Pantænus propter multa recte facta, & virtutes eximias tandem scholæ illi Alexandrinæ præficitur: quitum sermone coràm, tum scriptis, diuinorum institutorum & religionis tanquam thesauros hominibus proposuit.

De Clemente Alexandrino.
CAP. XI.

CLemens,gentilis illius Clementis qui apostolorum discipulus erat,ac Romanam olim rexerat ecclesiã, temporibus Pantæni, cuius opera in sacris literis educatus,multumque exercitatus erat, Alexandrię hominum fama & commemoratione multum nobilitatus est: qui quidem in libris ὑποτυπώσεων ab ipso compositis,nominatim præceptoris sui Pantæni mentionem facit. Quem etiam in primo libro περὶ σχωματῶν videtur innuisse, vbi certos quosdam viros apostolica doctrina (quam ipse ab illis acceperat) cum primis eximios recenset his verbis. Istud à me iam institutum opus,non est certe opus artificiose ad inanem ostentationem elaboratum, sed tanquam commentarius ad obliuionis morbum curandum in summam senectutem repositus,simulachrum plane & adumbratio non modo efficacis illius & plenæ spiritu ac vita doctrinæ, quam mihi concessum est audire,verum etiam beatorum hominum,qui sunt omnium reverà præconiis merito celebrandi. Quorum vnus Ionicus genere,in Gręcia vixit,alter magnam

Clemens fol. 95. li. 23.

gnam Græciam incoluit: alter in Cælesyria natus, ibidem commoratus est. Alter ex Aegypto oriundus fuit: Alij orientem doctrina euangelica imbuerunt: Quorum vnus ex Assyriis prognatus est. Alius in Palæstina antiqua Hebræorum stirpe editus. Et cum demum ipse hominem in Aegypto delitescentem vestigassem, inq; eum postremum incidissem, qui virtute & doctrina erat re ipsa omnium primus, tandem cum illo conquieui. Atque isti veram sacrosanctę doctrinæ traditionem, quam successionis serie ab ipsis vsque sanctis Apostolis, Petro, Iacobo, Ioanne, & Paulo deducta, velut filius à patre acceperant, licet pauci numero (pauci enim sunt patribus similes) assidue conseruantes, ad nostram ætatem vsque diuina fauente clementia) vitam propagarunt, quò antiqua illa, & Apostolica doctrinæ prædictæ semina in animis nostris insererent.

De Hierosolymorum episcopis.
CAP. XII.

SVb idem tempus ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopus Narcissus floruit, multorum ore & sermone ad hanc vsque ætatem celebratus: qui successionis serie ducta à Iudæorum obsidione, quæ Adriano regnante, obtigit, decimus quintus numeratur. Ex quo tempore non modo ecclesiam illam, post episcopos, qui erant ex circuncisione, iam ptimum è gentium multitudine coaluisse, verumetiã illis primum Marcum episcopum, gentium stirpe satum præfuisse suprà demonstrauimus. Post quem Cassianum episcopatu potitum, successionum tabulæ, quæ illic seruantur, ostendunt, Tum Publius, deinde Maximus: hos sequutus est Iulianus. Caius huic successit: Post Symachus, & Caius alter: Iterum alius Iulianus: tum Capito, Valens, Dolichianus, ordine in episcopatum delecti fuerunt. Ad extremum Narcissus trigesimus ab Apostolis, successionis serie continuata, designatus est.

De Rhodone, & repugnantia, quam commemorat hæresis Marcionis.

CAP. XIII.

EOdem tempore Rhodon Asiatico genere procreatus, & Romæ (vt narrat ipse de se) literis & doctrina à Tatiano (qui ex superiore nostro sermone, satis cognosci potest) institutus, variis libris exquisite, compositis, strenue cum reliquis fidei nostræ patronis, impugnauit Marcionis hæresim, eamque etiam sua ætate, in varias & discrepantes distractam sententias explanat:, ac non modo dissidij & dissensionis describit auctores,, sed etiam falsa cuiusque illorum commenta, quæ callide, excogitauerant, accurate coarguit. Verum illum ipsum, hæc perscribentem audiamus. Ob hanc caussam, inter, se opinione & sententia dissentiunt, quòd vagam, & parum sibi constantem doctrinam stabilire nituntur. Nam, Apelles, vnus ex eorum grege, vitæ instituto, & prouectæ ætatis ratione valde seuerus & grauis, vnum principium fatetur ille quidem, sed prophetias nostras ex spiritu contrario & sibi repugnanti editas, constanter asseuerat, argutæ & subtili sententiæ virginis, nomine Philumenæ, dæmonio quodam agitatæ obsecutus. Verum alij, (sicut Marcion ipse) duo inducunt principia. Inter quos, Potinus, & Basiliscus numerantur. Isti Ponticum Lycum, imitati, cum nullam rerum distinctionem, (sicut nec ille), reperire possent, ad vulgarem quãdam & perfacilem viã, se conuerterunt: duoq; principia exiliter & ieiunè quidem, nulla demonstratione adhibita, esse affirmarunt. Alij rursus ab illis ad deteriores erroris scopulos, tãquam, procella delati, non duas solum, sed tres naturas constituerunt. Quorum quidem (sicut eius disciplinæ propugnatores memorant) dux & princeps fuit Syneros. Est, item apud eundem scriptorem, quo pacto, ipse cũ Apelle, in sermoné veniret: vbi sic loquitur. Senex Apelles, quoniam nobiscum congressus, multa nequiter & improbe, dixisse conuincebatur, coactus est fateri non rationem, fidei omnino quærere oportere, sed quemque in ea fide, perstare debere, quam professus fuisset. Eos enim qui, in Christum crucifixum spem coniecissent, saluos fore,, dũ modo in bonis operibus sedulo versari reperirétur., verum opinio de Deo, quæ est omnium certissima aper-,

tissi-

, tissimaque, ab illo ad eum modum, quem antè diximus,
, statuitur. Ait enim esse principium, sicut & nostra tuetur
, doctrina: deinde Rhodon, vbi totam illius opinionem
, in medium protulerit, ista subnectit præterea. Cum ego
, dicebam ad illum, dic nobis quæso, Apelles, vnde ista ti-
, bi suppetat demonstratio, aut qui possis vnum affirmare
, principium: Respondit ille, prophetias se inter ipsas re-
, fellere, & propterea nihil omnino vere prædixisse.
, Nam discrepant, inquit, inter se, commenticiæ sunt, &
, sibi ipsis repugnant. Verum quo pacto vnum sit prin-
, cipium, se ignorare fatebatur: & ita dicere solum sua
, ipsius animi inductione cõmotum. Deinde cum ego iu-
, reiurando ab eo extorquerẽ, vt verũ diceret: sancte dei-
, rauit, se verum dicere: nẽpe se omnino nescire, qua rati-
, one, vnus esset Deus ingenitus, illud tamẽ ita esse se cre
, dere. Ego subridens, illũ leuitatis ideo arguebam, quòd
, cum se doctorem fateretur, nesciret tamen doctrinam à
, se propositam ratione defendere. Idem Rhodon in eo-
, dem libro (illum autem Callistioni dedicabat) se Ro- *Vide Hie-*
, mæ à Tatiano, doctrina & literis institutum asserit. Ait *ro. in cat.*
porro à Tatiano elaboratum librum quendam quęstio- *script.*
num, quibus cum Tatianus pollicebatur se sacras lite-
ras inuolutas & obscuras esse demonstraturum, idem
Rhodon contrà se easdem quæstiones in libro separa-
to perspicue soluturum promittit. Extant præterea e-
iusdem Rhodonis commentarij in sex dies perscripti.
Iste, quem dixi Apelles, infinita probra contra libros le-
gis Mosaicæ impie effutiuit, & multis libris diuinas &
sacras illas leges maledice infectatus est, atque adeo ad
eas non solum coarguendas (vt apparet) sed penitus e-
uertendas multum operę & laboris contulit: sed de his
satis.

De pseudoprophetis qui in Phrigia orti sunt, & de schismate absurdissimo Florini & Blasti, quod Romæ exortum est.

CAP. XIIII.

HOstis ille ecclesiæ Dei, probitatis Osor maximus,
& totus ad nequitiam & fraudem factus, diabolus,
nullas insidiarũ vias prætermittẽs, quibus humano

generi pararet exitium, effecit vt sectæ erroresque peregrini inauditiq; iterum contra ecclesiam in lucem educerentur. Quarum propugnatores, alij instar venenatorum serpentum in Asiam & Phrygiã obrepserunt: qui profecto non dubitabant Montanum, paracletũ vocare, & duas mulieres, Pristillam & Maximillam ex eius quasi ludo egressas, prophetissas Montani, arroganter appellare. Nonnulli Romæ vigebant: quorum Florinus, presbyterii ecclesiastici gradu abdicatus, & Blastus persimili implicatus errore, pariter cum illo principatũ obtinuit. Isti certè complures alios, quasi ab ecclesiæ complexu abstrahentes, in suam pertraxere sententiam. Quorum vterque separatim nouam sectam ad veritatem euertendam excogitare laborauit.

Quæ de Montano, & illius pseudoprophetis commemorantur. CAP. XV.

COntra errorem, qui Cataphrygum dicitur, tũ Apolinari, in Hierapolis episcopum (cuius mentio in superiore nostro sermone facta est) tanquam firmum & inexpugnabile præsidium, tum alios cõplures vnà cum illo viros, id temporis, perquã disertos, diuina vis ac potentia, veritatis propugnatrix, excitauit. Ex quorum libris permulta testimonia ad hanc nostram historiam accommodata, à nobis collecta sunt. Nam quidam ex his (quos modo diximus) in principio operis, quod contra Cataphryges scripsit, primũ ostendit, quo pacto disceptatione coràm habita, cum illis fuerit absque scripto cõgressus, eorumq; errores refutarit. Isto enim modo scribendi facit initium. Quanquam longo iam & valde prolixo temporis spatio, Auirci Marcelle charissimè, à te, vt aliquid contra Cataphrygum hæresin, scriberem, incitatus sum, tamen hactenus me ab illo instituto continui, non tam quod dubitarem falsa errorum commenta me posse conuincere, & firmis testimoniis veritatẽ corroborare, quàm quod tum metuerem, tum sedulo præcauerem, ne euangelico noui testamenti verbo, cui neq; apponere, neque detrahere quicquam licet, ei præsertim, qui secundum euangelium vitam degere instituerit, quibusdam viderer meo quasi marte aliquid vel addere,

vel

, vel ſtatuere, quod non in eo omnino comprehenſum ſit.
, Verùm cum nuper eſſem Ancyræ, vrbis Galatiæ, & ec-
, cleſiam, quæ eſt in Ponto, contentionum procellis ab
, iſta noua & inuſitatâ, non vt illi dicunt, prophetia, ſed
, potius (vt poſt demonſtrabitur) pſeudoprophetia con-
, citatis iactatam offenderem, quantum poteram (iuuante
, Deo) de his ipſis eorum erroribus, qui iam paſsim va-
, gantur, & de iis quæ ab illis proponebantur, multis die-
, bus aſsidue in eccleſia diſceptabam, adeo vt ea non ſo-
, lum permagna efferretur lætitia, ſed ad veritatem vehe-
, menter roboraretur: & qui contrarias partes tuebantur, eodem temporis momento à me refutati, animos
, deiicerent, & omnes veritatis aduerſarij ſummo dolore augerentur. Ac cum præsbyteri, qui in eo loco erant,
, præſente Zotico Otreno, poſtulabant, vt de his, quæ
, fuiſſent contra veritatis aduerſarios eo ſermone diſputata, commentarium aliquem relinqueremus, iſtud ibi-
, minimè quidem præſtitimus, ſed conſtanter illis ſumus
, polliciti (domino nobis gratiam largiente) nos illum
, ſcriptis hoc loco mandaturos, & abſque cunctatione
, ad eos miſſuros. Iſta aliaque deinceps verba in exordio
, libri præfatus, & in ſermone progreſſus paululum, au-
, ctorem erroris, de quo locuti ſumus, hoc modo com-
, memorat. Illorum hæreticorum originis, temeritatis,
, & nouæ ac recentis ſectæ, quæ tantum diſſidii & con-
, tentionis in eccleſia concitauerit, talis cauſſa extitit.
, Pagus quidam eſſe dicitur in Myſia Phrygiæ, quæ nun-
, cupatur Ardabam. Ibi ferunt quendam nomine Mon-
, tanum, qui nuper ad fidem venerat, Grato tum procon-
, ſule Aſiæ, primum inſatiabili quadam animi cupiditate
, in primatu ambiendo incenſum, ſimul atque aditū dia-
, bolo aduerſario ad ſe patefecerat, ſpiritu quodam ma-
, ligno abripi, & de repente furore & mentis inſania ex-
, agitatum, bacchari, atque mox non temere ſolum gar-
, rire, ſed peregrinas quaſdam voces fundere, & contra
, quàm eccleſiæ conſuetudo cum traditione, tum ſuc-
, ceſsione antiquitus ab apoſtolorum temporibus eo-
, uſque deriuata poſtulabat, prophetare ſcilicet acce-
piſſe. Ex illis, qui eo temporis articulo adumbratas

eas &

eas & adulterinas voces auditione acceperant, nonnulli, contra illum, tanquam insano spiritu præditum, dæmonio agitatum falsi erroris quasi vento pulsum, & hominũ, denique multitudinem magnopere conturbantem acriter increpabant, & domini tũ distinctionis, qua spiritum, erroris internoscerent, tum minarum quibus perterrefacti, vigilanter pseudoprophetarum aduentum præcauerent, recordati, ne ita deinceps garriret, prohibuerũt. Alii autem dominicæ distinctionis penitus obliti, de eo, velut spiritu sancto, & dono prophetiæ imbuto, sese glorioſe extulerunt, atque insolenter intumuerunt: à quo, decepti, inque fraudem inducti, spiritum illum vesanũ, fallaciter blandientem, & populum in errorem astutè inducentem, vehementer sollicitarunt, vt se à loquendo non amplius prohiberi permitteret. Diabolus igitur cũ arte quadam, imo eiusmodi falsæ & fraudulentæ astutiæ præstigiis, perniciem contra istos, qui ita se Deo opposuissent, machinatus esset, & ab eisdem contra atq; meruerat, magno honore affectus, illorum mentem à fide, quæ est secundum veritatem, lapsam, erroriſque somno consopitam excitauit, incenditq;, vt duas meretrices ad illud idem scelus impellerent, spirituq; complerent adulterino, quò non aliter, quàm Montanus (quẽ diximus), furioſe, inepte, & nouo ac peregrino modo garrirent: vsque adeo vti spiritus ille veteratorius eos, qui tum in eo se oblectarent, tum effuse gloriarẽtur, interdũ beare, & promissorum magnitudine admodum inflatos reddere videretur: interdũ coniecturis, & rationibus probabilibus nixus, apertè eorum peccata coram redargueret, vt putaretur, etiam corrector vitiorum. Quanquam pauci ex Phrygibus erant, qui eius erroris tenebris inuoluebantur, præfractus tamen ille & arrogans spiritus, ad Catholicã & vniuersam sub cælo ecclesiam cõtumeliis onerandam eos propterea perdocuit, quòd idem ille pseudopropheticus eius spiritus, neque aditum ad illam sibi patentem habere, neque honorem in illa acquirere potuerat. Nam vbi fideles, qui Asiam incolebant, sæpenumero, & multis in locis eiusdem in vnum conuenerãt, & doctrinam recens inductam explorare, & eam prophanam ac

'nam ac deteſtabilem oſtenderant, & errorem ipſum im-
'probarant, ſic tandem iſti tum ab eccleſia extruſi, tum à
'communione penitus depulſi fuerunt. Quæ cũ ſcriptor
'ille in primo libro operis ſui (in quo paſsim illorum er-
'rorem coarguit) accurate explicauerit, in ſecundo libro
'iſta de morte illorum, quos ſupra perſecuti ſumus, com-
'memorat. Quin nos ideo prophetarũ interfectores ap-
'pellarunt, quòd garrulos in primis & loquaces illorum
'prophetas minimè admiſerimus (hos enim prædicant
'eſſe, quos dominus pollicebatur ſe populo miſſurum)
'nobis iam quæſo, reſpondeant. Ecquis, ambo, (o optimi)
'illorum, qui Montani & mulierũ illarum diſciplina eru-
'diti, garrire cœperint, reperitur, qui vel à Iudæis ſit per-
'ſecutionem perpeſſus, vel à nefarijs & facinoroſis gen-
'tibus neci traditus? Nemo certe. Neque quiſquam illo-
'rum præhenſus, aliquando pro Chriſti nomine cruci af-
'fixus eſt: neq; in Iudæorum ſynagogis mulier vlla inter
'eos aliquando flagris cæſa, aut lapidibus vſquam ob-
'ruta. Et quod ad Montanum ipſum, & Maximillam at-
'tinet, illi alio quodam, & longe diuerſo mortis genere,
'occubuiſſe dicuntur. Nam iſtos ferunt ſpiritus veſani &
'perditi impulſu commotos, ſibi laqueo mortem conſci-
'uiſſe. Non tamen ſimul credo, & eodem momento (ipſo
'temporis puncto, quo alteruter obierit, multus ſermo
'de illis inter homines verſabatur) ſed ita occubuiſſe, vt
'diximus, & eundem cum Iuda proditore vitæ exitum
'adeptos, conſtans fama eſt. Eſt etiam pari ratione de
'admirabili illo Theodoto, qui primus illius commen-
'titiæ prophetiæ, quaſi procurationem ſuſceperat, valde
'creber ſermo, quo modo è mentis poteſtate deturba-
'tus, fraudulento ſpiritui ſeipſum concrediderit: à quo
'ſublimẽ aliquando in aerem ſublatum, & de repente præ-
'cipitem deiectum, miſere ac perdite interiiſſe ferunt. At
'illi, rumor eſt, inquiunt, iſtud ita geſtũ eſſe. Nos ne igi-
'tur (ò beate) nos ne eiuſmodi quicquam pro certo nos
'ſcire cenſebimus, cum oculis ipſi minimè conſpeximus?
'Montanus namque, Theodotus, & mulier illa, quæ ſuprà
'commemorata eſt, fortaſſe ſic, fortaſſe ſecus mortem
'oppetiuerunt. Rurſus eodem in libro dicit, ſanctos &

pios

pios episcopos id temporis conatos esse Maximillæ spiritum redarguere reprimereq;,sed ab aliis, qui videlicet, spiritui illi patrocinio esse studebãt, impeditos esse. Sic enim scribit. Ne amplius loquatur Maximillæ spiritus, Sicut Asterius Vrbanus in libro suo illã loquentẽ inducit:omniũ insectatione vrgeor,& tanq; lupus ab ouibus repellor:nõ sum lupus:verbũ equidẽ sum, spiritus & virtus.Sed virtutẽ quæso in spiritu euidẽter declaret, ostẽdatq;,atq; adeo Zoticũ ex vico quæ dicitur Comana,& Iulianũ ex Apamea, cum viros probatos, tũ episcopos, qui id temporis ad eam explorandam,& cum ipso garriente spiritu differendũ aduentauerant(quorũ ora Themison cũ suis obturabant, neque vllo modo patiebãtur mendacẽ illũ & subdolũ spiritum,ab illis redargui refelliq;)cogat fateri,si poterit,illum ipsius spiritum, verum & ingenuũ esse. In eodẽ libro,iterum,paucis verbis interpositis, quæ ad cõmentitias illas Maximillæ prophetias conuincendas accommodantur,tum tẽpus quo ipse ista scripserit,ostendit,tum vaticinationum illius meminit,quibus ante augurabatur beila & seditiones futuras: quarum commenta isto modo coarguit. Qui fieri potest, vt istud illius mendacium iam non satis omnibus perspicue exploratum sit?Nam ex eo tempore, quo illa mulier abiit è vita, ad hunc vsque diem plures quam tredecim anni interceſſerunt:& neque bellum in aliqua regione separatim, neque passim in toto orbe terrarũ gestum hactenus accepimus: quin Christianis etiam, Dei misericordia largiente, pax secura & stabilis permansit. Hæc ex secundo libro hactenus. Ex tertio item pauca verba proferam: quibus Montani æmulos, qui inani ostentatione complures ex suis, martyres fuisse iactitauit, impugnat ad hunc modum. Cum iam omnia illorum argumenta, quæ supra posuimus, sint penitus confutata, & nihil habeant, quod dicant amplius, ad martyres confugiunt, seque affirmant cõplures habere martyres,atq; hoc certũ argumentũ esse virtutis & potẽtiæ,quæ est in prophetico illorũ spiritu audita.Ceterũ istud,vt videtur,omnino à veritate alienissimũ est.Etenim nõ pauci aliarũ hæresiũ propugnatores, permultos vendi-

ditant

, diaant se habere martyres, non tamen propterea cũ illis
, cõsentiemus, neq; illos veritatem penes se tenere fatebi
, mur. Qui primi ex Marcionis hęresi Marcioniſtæ vocati
, sunt, permultis se Christi martyribus abundare prædi-
, cant: sed tamen Christum ipsum (vti veritas postulat)
, minimè cõfitentur: Non multò pòst, ista addit, simulatq;
, viri verè ecclesiastici & catholici persecutionis tempo-
, ribus, ad testimoniũ fidei, quę est ex veritate, vnà cũ qui-
, busdã Cataphrygũ hæresi cęcatis, (quos illi hęretici pro
, martyribus habebãt) essent forte vocati, ab illis planè dis
, senserunt plurimum, & ne cum vesano ac dementi Mõ-
, tani & mulierum sibi in societatem ascitarum spiritu, vlla
, ex parte consentire viderentur, cum illis communicare
, ad extremum vsq; spiritum prorsus recusarunt. Atque
, hoc verum esse & nostris temporibus Apameæ, quæ
, iuxta Mæandrum sita est, gestum, Gaius, & Alexander
, Eumeniæ prognati, qui tunc martyrium subibant, satis
, perspicuè declararunt.

De Miltiade, & eius lugubrationibus.
CAP. XVI.

IN eodem libro idẽ auctor Miltiadis scriptoris, vtpote qui contra hęreticorũ errorẽ, quos antè demonstraui mus, librũ exarauisset, mentionem facit: vbi etiã quibusdam eorum ipsorum hæreticorum vocibus citatis adnectit, quæ sequuntur: Ista cum in quodã opere Miltiadis (in quo ostendit, minime credere oportere, quenq; , prophetam furore percitũ prophetare solere) fortè reperirem, breuiter velut in compendium contuli. Longius item aliquanto progressus, in eodem prophetas noui , testamenti recitat: quibus Ammiam quendam, & Quadratũ annumerat. vbi sic loquitur. Hic pseudopheta Mõ , tanus (quem impudẽtia & audacia sequũtur, vt comites) , cũ esset furore correptus, ex insciti a quadam voluntaria , ordinis, in insaniã animi nõ volũtariã, secuti ante dixim⁹ , præceps tandẽ delabebatur. At verò neq; quenq; veteris , testaméti prophetã, neq; quenquã noui ostendere pote- , runt, qui insano spiritu ad hunc modũ fuerint aliquan- , do exagitati. Neque de Agabo, neque de Iuda, neque de Sila,

de Sila neque de Philippi filiabus, neque de Ammia ex Philadelphia, neque de Quadrato, neq; de aliis quibusuis præterea, quod væsano ipsorum more vlla ex parte aliquando prophetauerint, omninò gloriari poterunt. Rursus ista memorat paulo pòst. Quòd si post Quadratum, & Ammiã ex Philadelphia, mulieres illæ Montani, (sicut prædicant) in prophetiæ munus proximè succedebant, proferant etiam eos, qui post Montani & mulierũ illarum mortem. (Nam donum prophetiæ in Catholica ecclesia ad postremum Christi aduentum debere versari, affirmat apostolus) in idem munus succesſerint. verum decem & quatuor annis, qui iam à morte Maximillæ hactenus interceſſerunt, ne vnum quidem prophetam inter ipsos commonstrare poterũt. Hæc ille. Miltiades verò, qui ab eodem auctore, quem modo citaui commemoratus est, etiam alia præclara suæ diligentiæ ac studii in sacris literis collocati indicia cum in opere illo, quod contra Gentiles, tum in eo quod contra Iudæos scripsit, nobis post se reliquit: quibus vtrisque separatim in duos libros partitis, vtrumque hominũ genus, & eorum instituta coarguit. Apologiam præterea pro Christiana, quam ipse profitebatur, religione, ad mundi principes illius temporis conscripsit.

In quibus Apolonius Cataphrigas confutauerit, & quorum mentionem facit. CAP. XVII.

POrrò Apolonius scriptor ecclesiasticus, cum ea, quæ Cataphrygum hæresis nominata est, adhuc in Phrygia vigere videretur, librum separatim ad auctores & patronos eiusdem confutandos composuit. Atq; non modo confictas prophetias, quæ illorum esse feruntur, ad verbum ferè, vt scriptæ erant, coarguit, sed vitam etiam eorum, qui illius erroris auctores ac duces extiterunt, qualis nam fuerit, sub omnium aspectu ponit. Sed eum ipsum his verbis de Montano loquẽtem audiamus. Atqui quis sit hic recens & nouitius doctor, facta illius & doctrina satis declarant. Iste est, qui nuptiarum diuortia perdocet, qui nouas ieiunii leges sancit, qui Pepuzã, & Ty-

, & Tymium (istæ enim sunt paruæ ciuitates Phrygiæ) cu
, piens omnes vndique eò conuocare, Hierusalem nuncu
, pat, qui pecuniarum exactores constituit, qui oblationũ
, nomine munera accipienda prætexit, qui deniq; sui ver-
, bi prædicatoribus, vt eiusdem verbi doctrina sordido
, ventris abdomine & ingluuie roboretur, salaria suppedi
, tat. Ista de Montano. De eius prophetissis, sermone ali-
, quanto longius producto, sic scribit. Intelligendum est
, istas primas Montani prophetissas, vt primum spiritu il-
, lo repletę erant, maritos deseruisse. Quàm falso igitur e-
, mentiti sunt hi, qui Pristillam virginem appellabant? de-
, inde subiungit. An non vniuersa scriptura videtur pro-
, phetam vetare, ne munera & pecuniam accipiat? Quan-
, do ego igitur fortè video prophetissam aurum, argentũ
, & vestes precioſas cupide accipiẽtem, quid est cur illam
, non prophetissarum numero excludam? Iterum sermo-
, ne longius proucto, de quodam illorum, quos confesso
, res nominabant, hæc differit. Themison etiam totus re-
, uera auaritię sordibus inuolutus, qui nõ toleranter cru-
, cem afflictionis (quæ est propria veri confessoris nota)
, gestabat, sed pecuniarum multitudine se è vinculis eri-
, piebat, cum oportuisset illum ob istud peccatum humili
, submissoq; animo se gessisse, martyrem & testem Christi
, se esse gloriatus, audebat Apostolum imitando, catholi-
, cam ad omnes ecclesias epistolam contexere, ac tum il-
, los, qui planè multo melius credebant, quàm ille, fide &
, religione instruere, tum suæ doctrinæ confirmare inep-
, tias, tum denique in Dominum, in Apostolos, in sanctam
, ecclesiam conuitia petulanter iacere. De alio item eorũ,
, quos tanquam martyres apud se, honore & obseruantia
, decorabant, sic tradit. Vt non de pluribus verba facia-
, mus, dicat nobis ipsa prophetissa de Alexandri facinori
, bus, qui se martyrem prædicat, & quem ipsa conuiuio ex
, cipit familiariter, quem etiam alij complures adorant, cu
, ius latrocinia, & alia flagitioſorũ genera, pro quibus de-
, bitas pœnas persoluerit, nihil nostra interest cõmemora
, re, præsertim cũ in ipsas tabulas publicas satis accuratè re
, lata sint. Igitur quisnã istorũ alterius condonabit pecca
, ta? Prophetissa ne martyri latrocinia, an martyr prophe-

tissæ auaritiam? Cum enim Dominus dixerit: nolite posſidere aurum, neq; argentum, neq; duas tunicas: Isti omnia cótrà, in rerum vetitarũ possessione magnopere deliquerunt. Nam illos, qui ab isto prophetæ & martyres dicuntur, non à diuitibus solum, sed à pauperibus etiam, ab orphanis, & viduis pecunias exegisse perspicuè ostendemus. Quòd si in hac re sibi confidant, prodeant in medium, & de his nobiscum vnà disceptent, vt si forte conuincantur, desinant de cætero peccare. Oportet enim fructus prophetæ exquisitè explorari. Nam arbor à fructu rite internoscitur. Vt verò Alexandri flagitia cuiq; ea cognoscere cupienti dilucide aperiantur, hoc pacto ostendemus. Ephesi ab Aemilio Frontino, proconsule, non propter nomen Christi, sed propter latrocinia (erat enim maleficus) quæ turpiter admiserat, in iudicio condemnatus est. Verũ postea cum se ob nomen Christi persecutionem passum fuisse apud fideles (quos callidè hac astutia deludebat) falsò prætexuisset, illis proconsulem rogantibus pro eo, dimissus est. Attamen propria ac sua, vnde erat, ecclesia, eum quia latro erat, recipere nolebat: Cæterum qui plura de rebus gestis illius (cuius vitæ rationem hæc prophetissa, licet cũ illa multis iam annis cõmoratus sit, ignorare prę se fert) penitus cognoscere cupiant, Asiæ tabulas publicas habent, vnde discant. Istius igitur mores depingendo, in iisdem tanquam in tabula, propriam etiam & veram prophetissæ effigiem scite depinximus. Similem etiam iustitiam in multis eorum possumus declarare. Quòd si sibi, suisque ingeniis præsidãt, veniant quæso in quæstionem, iudiciumque subeant.

Alio item loco eiusdem libri de prophetis, de quibus sese ita iactitant, ista adnectit. Si inficias eant ipsorum prophetas munera accepisse, hoc pro confesso statuant: sese, si munera accepisse manifesto conuincantur, non omnino esse prophetas. De quibus rebus infinita penè, eaque certissima argumenta proferemus. Quin omnes prophetæ fructus accurate examinare necessum est. Dic mihi: prophetáne comam coloribus tingit? Prophetáne stibio oculos obliuit? Prophetáne sumptuosè & vestitu splendido ornatus incedit? Prophetáne tabulis & tes-

faris

faris ludit? Propheráne fœnus exercet? Ista vere mihi fateantur,& dicant,vtrum liceat vsurpare, an contrà. Ego certe hæc apud illos factitata perfacile ostendam. Idem iste Apollonius in eodem libro cómemorat,quòd quadragesimus iam annus, in quo quidem ad hoc opus scribendum se contulit,agebatur, ex quo Montanus illam confictam & commentitiam prophetiam inceperit. Atque iterum dicit,Zoticum(cuius superior scriptor fecit mentionem) cum Pepuzam aduentasset, ibi iam Maximilla prophetare se simulante,insanum in illa spiritum coarguere conatum fuisse: Verum ab illis, qui Maximillæ partibus fauebant, ab instituto prohibitum. Porro Thraseæ cuiusdam ex numero martyrum,qui tum erant, meminit.Prẹterea ait se traditione accepisse,seruatorem mandatum suis dedisse Apostolis, ne ad duodecim annos Hierosolymis decederent. Vtitur etiam testimoniis ex Apocalypsi Ioannis desumptis. Hominem item mortuum diuina virtute & potentia, Ephesi à Ioanne excitatum narrat. Alia nonnulla persequitur, quibus pestiferum in primis,& maxime detestabilem hæresis prædictæ errorem plenissime cumulatissimeque labefactat. Hæc Apollonius.

De Serapione, & Cataphrygum hæresi.

CAP. XVIII.

LIbrorum Apollinarij contra hæresim, quam modo posuimus, editorum meminit Serapion, quem iisdem temporibus post Maximinum ecclesiæ Antiochenæ episcopum fuisse fama est. Istius etiam Apollinarij memoriam vsurpat in epistola scripta separatim ad Coricum & Ponticum:in qua ipse eandem perstringens hæresim, hæc loquitur. vt vero istud intelligatis,omnem in Christo fraternitatem, quæ per vniuersum orbem terrarum diffusa est,ab hac noua & peregrina prophetia tam falsis præstigiis instituta, reapse abhorrere literas Claudij Apollinarij beatissimi, qui Hierapoli,ciuitati Asiæ episcopus præfuit, ad vos misi.

In hac Serapionis epistola, extant diuersorum episcoporum subscriptiones. Quorum vnus sic fere subscribit. Aurelius Cyrenius, testis Christi, vobis salutem & prosperam valetudinem opto. Alter isto modo, Aelius Publius Iulius ex Debelto, colonia Thraciæ episcopus. Viuit Deus in cælis, quòd beatus Sotas in Anchialo voluit Priscillę dæmonem eijcere, sed veteratorij illi hypocritæ neutiquam permiserunt. Sunt etiam in iisdem literis permultorum aliorum episcoporum subscriptiones, sua ipsorum manu exaratæ, qui eidem sententiæ suffragati sunt. Atque de his satis.

Quæ Romæ contra schismaticos Irenæus disseruerit. CAP. XIX.

CVm quidam rursus sanam & synceram ecclesiæ consuetudinem Romæ deprauare studerent, Irenæus varias contra eos composuit epistolas: vnam ad Blastum, quam inscripsit de Schismate, alteram ad Florinum de Monarchia, siue quod Deus non sit auctor & fabricator mali. Nam iste Florinus contrariam illi sententiam videbatur acriter propugnasse: Cuius causa, etiam quandoquidem in errore Valentinianum lapsus erat, Irenæus librum de Ogdoade conscripsit: in quo satis aperte declarat, se apostolorum temporibus proxime succesisse. Atq; in extrema parte illius operis elegantissimam eius subscriptionem reperiebamus, quam in hunc sermonem includere necessarium plane ducimus. Quæ est scripta ad hunc modum. Te qui hũc librum transscripseris, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per glorioſum aduentum illius, cum sit ad viuos & mortuos iudicãdos venturus, adiuro, vt studioſe conferas quod transscripseris, & accurate ad exemplar vnde transscripseris, emendes, & sacramentum istud, quo te obligauerim, similiter descriptum in exemplar inscribas. Atque ista sane commode & vtiliter, cum ab illo dicta sunt, tum à nobis narrata, vt veteres illos, & vere pios viros, tanquam exemplum accuratissimæ in describendis libris diligentię, nobis ad imitandum proponamus. In ea porro epistola ad Florinum, quam supra citauimus, Irenæus rursus familiaritatis

, ritatis,quæ illi cum Polycarpo interceſſerat, mẽtionem
, facit.Iſta dogmata.Florine,vt tecum agam humanitus,
, ſanæ doctrinæ & ſententiæ non ſunt. Iſta dogmata ſunt
, eccleſiæ repugnantia,vtpote quæ eos,qui illis obſequũ
, tur,in maximam impietatem deijciunt. Iſta dogmata ne
, hæretici quidem,qui erãt ab eccleſia exturbati, vnquam
, affirmare audebant. Iſta dogmata presbyteri, qui ante
, nos fuerunt, quique erant ipſorum Apoſtolorum diſci-
, puli,minime tibi tradiderunt. Vidi enim te cum adhuc
, puer eſſem,in inferiore Aſia apud Polycarpum, cum &
, in aula imperatoris ſplendide lauteq; vitam degebas, &
, ſedulo te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quæ tũ
, gerebantur (cognitio enim quam à pueris combibimus
, vnà cum ætate accreſcit ſimul,& quaſi vinculo cum ipſo
, animo penitus copulatur) multo firmius in memoria in-
, ſident,quam quæ nuper præterierunt,adeo vt & locum,
, in quo aſsidebat beatus Polycarpus, cum diſſereret: il-
, lius eò aduentum,& introitum: formam & modum vitæ,
, corporis effigiem,diſceptationes ac ſermones, quos a-
, pud multitudinem habebat, & vt neceſsitudinem ac vi-
, tæ vſum,cum Ioanne & reliquis,qui ipſum dominum vi-
, diſſent,ſe habuiſſe narraret,& quo pacto memoraret eo-
, rum ſermones,quinetiam quænam ab illis de domino au
, diuiſſet,quo modo de miraculis eius,ac virtutibus,& de
, doctrina deniq;,ſicut ab illis,qui fuiſſent ſuis oculis ver
, bum vitæ conſpicati,ſcripturis verè conſentientia nar-
, raret,videar mihi poſſe rite percenſere. Hæc eo tempo-
, re per Dei miſericordiam,quam erga me oſtendebat,ſtu
, dioſe & attente audiebam, atque non chartæ & literis,
, ſed interiori mentis cogitationi mandabam. Et perpe-
, tuo,Dei iuuante gratia,ingenue & exquiſite recordatio
, ne renouo,atq; coràm certe,iam Deum conteſtari poſ-
, ſum,quòd illum beatum & Apoſtolicum presbyterũ Po
, lycarpum,ſi eiuſmodi dogmata fortè audiuiſſet, conti-
, nuo exclamare & aures obturare, ac de more ſuo dice-
, re voluiſſe: O bone Deus, in quæ me tempora reſerua-
, ſti,vt iſta patiar? Atq; ex eo loco,quo vel ſedens vel ſtãs
, ea audiuiſſet,extemplò plane aufugiſſe.Itemq; ex epiſto
, lis,quas cum ad vicinas eccleſias,quò eas confirmaret,tũ

ad quosdam fratres, quò eos tum admoneret, tum cohortaretur misit, ista ita se habere, manifesto cognosci potuit. Hæc Irenæus.

Quomodo admirandus Apolonius propter Christum Romæ martyrium subierit.

CAP. XX.

EOdem tempore, Commodo imperium Rom. gubernante, nostra religio ad pacatum & tranquillum statum traducta fuit, & pax (diuina gratia largiente) omnes ecclesias in toto terrarum orbe occupauit. Quo quidem tempore salutaris Dei sermo hominum mentes cuiusque generis adeo attraxit ad piam Dei omnium rerum conditoris religionẽ cultumq;, vt iam Romæ complures, & genere illustres, & rerũ affluentia admodum locupletati, vnà cum omni familia & cognatione sua, se ad suam ipsorum salutem amplexandam reciperent. Verum istud virtutis hosti, & inuidia natura sua exæstuanti, diabolo minime ferẽdam videbatur, & propterea varias de integro machinas contra nos astute fabricare aggressus est. Nam Apollonium virum inter fideles politioris literaturæ studiis & philosophiæ notitia plurimum celebratum, in iudicium adducit, & vnum ex eiusdem Appollonij seruis ad hanc rem valde accommodatum, qui hominem accuset, excitat. Cæterum huic misero ac perdito intempestiue & incommode in iudicium ad Christianũ accusandum ingredienti, actutum (quoniam iudices qui Christianorum nomina solum, quia Christiani essent, deferebant, imperatoris edictum neci dare mandauerat) crura suffringebantur: Perennio iudice contra eum talẽ sententiam pronuntiante. Iste autẽ Deo clarissimus martyr, cum iudex obnixe ab illo petiisset flagitasseteq;, vt fidei suæ rationem coram Senatu redderet, simulatq; accuratissimam orationem apologeticam pro fidei, quam profitebatur defensione, coram omnibus recitasset, sententia senatus securi percussus, decessit è vita: quippe vetus lex apud illos extabat, Christianos, qui semel in iudicio comparuerant, nisi professionis suæ sententiam mutarent, non omnino liberos dimittẽdos esse. Istius vero coram iudice verba, & responsa, quę ad Perennij rogata dabat,

dabat,& orationem apologeticam apud ſenatum habitam,ſi cui lubitum ſit accuratè cognoſcere,ex libro noſtro,quem de veteribus martyribus compoſuimus, manifeſto intelliget.

Qui ijs temporibus epiſcopi prouinciarum fuerint.

CAPVT. XXI.

DEcimo anno Commodi imperii, poſtquàm Eleutherus decem & tribus annis pontificatum adminiſtrauerat,ſucceſsit Victor quo quidē tēpore,vbi Iulianus decimum miniſterii ſui annum compleuerat,eccleſiarum Alexandriæ procurationem capeſsit Demetrius. Quorum temporibus Serapion, quem modo declarauimus,octauus ab Apoſtolis eccleſiæ Antiochenæ epiſcopus,magno apud omnes in honore fuit: Cæſareæ item id temporis Palęſtinarum præfuit Theophilus. Narciſſus ſimiliter,cuius ſuperior noſtra mentionem fecit oratio,adhuc eccleſiæ Hieroſolymitanæ miniſterio perfungebatur.Eccleſiæ Corinthiorum,quæ eſt in Græcia,iiſdem temporibus Bacchyllus fuit epiſcopus: eccleſiæ Epheſianæ Polycrates. Et quanquam multi alii præterea, vt veriſimile eſt, & prope infiniti, illa hominum ætate floruerunt,illos tamen,quorum recta fidei & catholica ſententia ſcriptis ad noſtram ætatem deriuata ſit, ſolos, vt ratio poſtulabat,nominatim citauimus.

De quæſtione que tum temporis de Paſchate agebatur.

CAP. XXII.

QVoniam vero illis temporibus de feſto Paſchatis in honorem ſeruando non exigua concitata propterea erat controuerſia,quòd omnes eccleſiæ Aſiæ,antiqua quadam traditione adductæ, cenſebant decimo quarto die lunæ(quo Iudæis olim præceptum erat, vt agnum immolarent)feſtum illud celebrādum, & omnio eo die,in quemcunque hebdomadæ diem forte incideret, ieiuniis finem ſtatuendum, & quòd non in more poſitum eſſet, cæteris eccleſiis per vniuerſum orbem terrarum diſperſis, quæ conſuetudinem ex Apoſtolica traditione ad hoc vſque tempus continuatam tenebant, (nimirum vt non alio die, quàm eo, quo

Seruator à mortuis resurrexerit, ieiunia dissoluerentur) istum modum obseruare, idcirco concilia & conuentus episcoporum in vnum cogebantur, & omnes vna sententia decretum ecclesiasticum, nempe vt non alio die aliquãdo, quàm dominico, mysterium domini resurrectionis à mortuis celebraretur, & vt in hoc solo, ieiuniorum, quæ circiter pascha fieri solent, finem faceremus, per literas ad omnes ecclesias scriptas ratum faciebant. Decretum autem episcoporum, qui tũ erant in Palęstina conuocati, ad hanc vsque ætatem scriptis custoditum est. In quorum Synodo Theophilus Cesarienſis ecclesiæ episcopus, & Narcissus episcopus Hierosolymorum præsides fuerunt. Aliud etiam est episcoporum, qui Romæ similiter conueniebant, de eadem controuersia statutum: quod quidem Victorem id temporis episcopum fuisse declarat. Aliud item episcoporum Ponti, quibus Palmas, vt pote antiquissimus & maxime venerãdus prędebat. Aliud ecclesiarum Galliæ, quas Irenæus regebat episcopus. Aliud porro ecclesiarum, quæ Osrœnam, & reliquas in eo loco ciuitates incolebãt. Aliud separatim Bacchilli ecclesiæ Corinthiorum episcopi, & alia deniq; aliorum propè infinitorum, qui vno consensu, iudicioq; vno eandem de illius festi obseruatione tulere sententiam. Atque istorum omniũ vna hæc, quam docuimus, consentiens erat decisio.

De dissidio episcoporum in Asia de Paschate, & quomodo omnes de eodem consenserint.

CAP. XXIII.

EPiscopis autem in Asia coactis, qui morem iam olim ipsis à maioribus traditum sedulo obseruandũ constanter asseuerabant, præfuit Polycrates. Qui in ea epistola, quam ad Victorem, & ecclesiam Ro. scripsit, traditionem ad ipsius vsq; tempora deductam, his fere verbis exponit. Nos diem Paschatis integre incorrupteque recolimus, neq; addendo quicquam, neque detrahendo. Etenim hic in Asia obdormierunt in domino præclara illa ecclesiæ seminaria (quæ quidem in die aduentus domini,

Supra so. 29.

mini, quo cum gloria & maiestate è cælis venturus sit, & omnes sanctos excitaturus, denuo resurgent) Philippum dico, vnum ex septem diaconis, qui Hierapoli exiit è vita, & duas eius filias, quæ virgines ad summam senectutem manserunt, & alteram illius filiam, quæ spiritussancti afflatu inspirata, vitam pie traduxit, Ephesique obiit in domino. His accedit Ioannes, qui super pectus domini recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestauit, qui martyr & doctor extitit, qui tandem Ephesi morte consopitus, occubuit. Quid Polycarpum cõmemorẽ, qui Smyrnæ episcopus & martyr fuit? Quid Thraseam episcopum, & martyrem Eumeniæ natum citem, qui Smyrnæ ex hac luce migrauit? Quid attinet dicere de Sagari episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem oppetiit? Quid porro beatum Papirium, & Melitonem eunuchum recẽseam, qui spiritussancti instinctu afflatus, totum vitæ suæ tempus pie sancteq; exegit: qui Sardis tumulo conditus est, expectans Christi è cælo ad vniuersam carnem visitandam aduentum: in quo ex mortuis resurget? Isti omnes diem Paschatis decimo quarto die Lunæ ex euangelii præscripto obseruarunt, nihil ab eo instituto ac more plane digressi, sed secundum regulam & normam fidei, cum assidue tenuerunt. Atq; ipse etiam Polycrates, qui inter vos omnes postremas sane fero, ex maiorum meorum & cognatorum traditione, quorum libenter insisto vestigiis, illud ipsum perpetuò obseruo. Septem erant episcopi cognatione mihi coniuncti: ego autem octauus sum. Atq; hi maiores mei & cognati tum die Paschatis, semper celebrarunt, cum sit populo Iudaico in more positũ, panes azymos apparere. Ego igitur fratres, qui sexaginta quinq; annos in domino vixerim, qui multis cum fratribus per orbem terrarũ dispersis, de fide communicarim, qui vniuersam sacram scripturam studiose euoluerim, his quæ nobis ad terrorem obiiciuntur, minimè conturbor. Mei enim maiores dixerunt, magis deo, quàm hominibus obtemperandum. Deinde ista subnectit de episcopis, qui ei has literas scribenti præsto aderant, eisdemque vno ore assenserunt. Possem, inquit hoc loco episcopos, qui mihi in concilio a-

derant commemorare : quos vt accerſerem à vobis rogatus, diligenter accerſebam. Quorum nomina ſi ſubſcriberem, nimis multa viderentur. Qui, licet me hominem cum perſona humilem, tum ingenio pertenui animaduerterent, tamen cùm intelligerent me iſtos canos non fruſtra geſsiſſe, nec ætatem hactenus contriuiſſe temere, ſed ſemper in Chriſto Ieſu vitam traduxiſſe, epiſtolam hanc ſua approbatione confirmarunt.

Quomodo Victor Eccleſiæ Romanæ epiſcopus omnes Aſiæ eccleſias, a communione excluſerit. & Irenæi ad eundem epiſtola.
CAP. XXIIII.

HIs rebus adductus Victor, qui tum Ro. eccleſiæ præerat, totius Aſiæ eccleſias cum aliis finitimis, tanquam alterius fidei & opinionis ſimul omnes (vt complectar breui) à communi vnitate eccleſiæ amputare conatur, & in eos per literas grauiter inuehitur, atque adeo omnes fratres, eam incolentes regionem, prorſus à communione ſecludendes edicit. Verum iſta cæteris omnibus parum placebãt epiſcopis. Illum igitur contrà magnopere adhortabantur, vt pacis, concordiæ, & charitatis erga proximos diligentem curam haberet. Quorum verba vtpote Victorem acrius & acerbius coarguentium ſcriptis prodita, adhuc extant. Inter quos Irenæus, quanquam per literas ſcriptas ex perſona fratrum in Gallia, quibus præerat, tradit myſterium reſurrectionis domini ſolo die dominico recolendum quidem eſſe, Victorem tamen de hoc videlicet, ne tam multas eccleſias omnino propter traditionis ex antiqua conſuetudine inter illas vſurpatæ obſeruationem, à corpore vniuerſæ Chriſti eccleſiæ penitus amputet, cum pleraque alia, tum iſta, quæ ſequuntur, appoſite & conuenienter admonet, his fere verbis. Non enim de die Paſchatis ſolum, ſed etiam de ieiunii ratione, & modo eſt iſta conſtituta controuerſia. Quidam namque vnum

, num diem se ieiunare oportere existimant: alii duos,
, non pauci plures, multi quadraginta, atque diurnis
, nocturnisque horis omnibus numeratis, diem suum
, metiuntur ac statuunt. Atque eiusmodi eorum, qui
, hæc obseruabant ieiunia, varietas ac discrepantia non
, iam nostra ætate cœpta est, verum etiam longe antè a-
, pud maiores nostros, qui, vt coniectura assequi licet,
, non accurate consuetudinem eorum, qui vel simplici-
, tate quadam, vel priuata autoritate aliquid in poste-
, rum tempus statuissent, obseruarunt. Atque nihilomi-
, nus cum isti inter se pacem tranquillam retinuerunt,
, tum nos etiam inter nos retinemus: sicque varia ac dis-
, crepans ieiunii ratio concordiam fidei plurimum com-
, mendat. His vero historiam quandam adiungit, quam
, hoc loco opportune explicabo. Sic autem se habet.
, præsbyteri ante Soterem, qui ecclesiæ, cui tu iam præ
, es, præficiebantur, Anicetum dico, Pium, Hyginum,
, Telesphorum, Sixtum, licet neque ipsi hoc festum eo
, die, quo episcopi Asiæ obseruarent, neque aliis post se
, ita obseruare permitterent, nihilominus tamen cum e-
, piscopis illarum ecclesiarum, in quibus ita obseruaba-
, tur, ad se accedentibus (ac quid quæso magis repu-
, gnat, quàm vt hi hoc, illi illo modo obseruent) pacem
, inter se & concordiam perpetuo retinuerunt: ac nun-
, quam propter istum varium illius festi obseruandi mo-
, dũ fuere vlli aliquando ab ecclesia electi: sed præsby-
, teri illi, qui te anteiuerunt ætate, tametsi minimè illud
, ita obseruabant, his tamen episcopis, qui in aliis eccle-
, siis idem sic obseruabant, eucharistiam miserunt. At-
, que cum beatus Polycarpus, Aniceto episcopatum ad-
, ministrante, Romam aduentaret, cumque ille & Anice-
, tus de aliis rebus, de quibus inter se discrepabant, pau-
, ca contulissent, confestim pax fuit inter eos conci-
, liata: quin pro hoc festo obseruando, quod contro-
, uersiæ caput videbatur, charitatis vincula ventique
, ruperunt. Neq; tamẽ Anicetus Polycarpo poterat per-
, suadere, vt suũ obseruandi morẽ (quippe qui cũ Ioan-
, ne discipulo domini nostri, & cum reliquis Apostolis,
, quibuscum multum versatus fuisset, eundem semper ad

illum

illum modum obseruasset) deponeret: neq; contra Polycarpus Aniceto persuasit, vt consuetudinem Asiaticã (quippe qui morem præsbyterorum, qui illum erant antegressi, debere sedulo retinere, assereret) vllo modo obseruaret. Quæ cum ita essent constituta, communicabant inter se mutuò, & in ecclesia Anicetus ritus, qui in eucharistia peragi solent, Polycarpo ob reuerentiã videlicet, quam erga illum habebat, obeundi potestatem concessit: atque tandem cum pace alter decessit ab altero, & omnes ecclesiæ tum eorum, qui decimo quarto die festum Paschatis obseruabant, tum eorum, qui secus, placida pace & tranquilla inter ipsas fruebantur. Irenæus autem, cum nominis sui appellationi (εἰρηναῖος enim pacis studiosum significat) pulchre respondens, tum moribus, quibus se pacis auctorem vere declarabat, eiusmodi pro pace & concordia ecclesiarũ & hortatus est, & magnopere flagitauit. Atque ista aliaq; eisdẽ congruentia non ad Victorem solum, sed etiam ad alios plerosq; & diuersos ecclesiarum præsides, de ista, quæ tum iactabatur controuersia, conscripsit.

Quæ Irenæi opera ad nos peruenerint.
CAP. XXV.

EPiscopi vero, quos modo percensuimus, Narcissus, & Theophilus, & vnà cum illis Cassius ecclesiæ Tyri episcopus, & Clarus, qui Ptolemaidis rexit ecclesiam, quiq; cum istis in Palæstina in vnum conuenerant, simul atque in decreto suo de Paschatis traditione, ex apostolorum successione gradatim ad eos deducta, permulta disseruerint, in extrema parte eiusdẽ hæc præterea his fere verbis adiungunt. Epistolæ nostræ exemplaria, facile ad quanque ecclesiam mittantur, ne culpa illorum, qui temere & inconsulto suas ipsorum animas erroris prauitate inficiunt, in nos vllo modo transferatur. Illud vos minimè ignorare volumus, quod Alexandriæ etiam eodem die, quo nos, istud festum agunt. Si quidem tum à nobis ad illos, tum ab illis ad nos perferuntur literæ, vt summo cum consensu vnà istum diem sacro-

sacrosanctum auguste & religiose celebremus. Verum enim vero præter opera & epistolas Irenæi, quæ iam demonstratæ sunt, extat liber illius breuissimus ille quidē, summè tamen necessarius, contra Gentiles, qui de scientia inscribitur. Alius item memoratur quem fratri cuidam nomine Marciano dedicauit: in quo apostolicæ prædicationis rationem & modum exponit. Accedit his liber quidam de variarum rerum disquisitione: in quo tum epistolæ ad Hebræos, tum libri sapientiæ Salomonis mentionem facit, certaque testimonia ex eisdem deprompta citat. Tot sunt igitur Irenæi opera, quæ ad nos nostramq; notitiam peruenerunt.

Quæ etiam aliorum qui tum temporis floruerunt, commentaria ad nos peruenerint. CAP. XXVI.

COmmodo autem tredecim annos imperij administratione perfuncto, Seuerus cum vix sex mensibus continuis Pertinax post mortem Commodi imperii gubernacula occupasset, successit in imperium. Etsi complura certè apud multos veterum ecclesiasticorum scriptorum, qui tum vixerunt, eximiæ virtutis, & exquisitæ diligentiæ monimenta hucusque reseruantur, tamen quæ ipsi vidimus, sunt hæc solum, quæ sequuntur: Heracliti commentarii in apostolum: Maximi opera, cum de controuersia illa apud hæreticos multum iactata exagitataque, nimirum vnde vitium natum sit, tum de materia, quod ortum habeat: explicationes item Candidi in sex dies, & Apionis in idem argumentum. Sexti similiter libri, de resurrectione, & aliud etiam opus Arabiani. Aliorum item penè infinitorum lucubrationes, quorum vel tempora scriptis mandare, vel memoriam rerum gestarum persequi (præsertim cum nulla oblata sit occasio) importunum prope videretur. Et quanquam alii libri aliorū multorū ecclesiasticorum scriptorū, verè de religione & fide sentientiū (sicut cuiusq; expositiones in sacrā scripturā editæ cōmonstrāt) ad nos peruenerunt: tamē quia auctores eorū nobis ideo incogniti sunt, quòd illorū nomina in libris minime inscripta reperiuntur, istorū noīa recensere nō possumus.

De his

De his qui Artemonis hereſim ab initio propugnabant, & quibus erant præditi moribus, & quomodo ſacras ſcripturas corrumpere auſi ſint.

CAP. XXVII.

IN quodam iſtorum ſcriptorũ libro cõtra Artemonis hæreſim, (quam Paulus Samoſatenus noſtra iam ætate denuo renouare tentauit) cõpoſito, præclara quædam habetur narratio, quæ huic noſtræ hiſtoriæ adeo magno cũ labore à nobis vndiq; conquiſitæ, apte & concinne cõueniat. Scriptor iſte in eo libro, dũ hæreſim, de qua loquimur (quæ Seruatorẽ ſolũ hominẽ eſſe aſſeuerauit) nõ lõge antea exortam (quandoquidẽ eius duces & patroni illam tanquam veterem & vſque ab antiquis temporibus ductam, prẽconiis nimis inſolenter afferre ſtudebãt) perſpicue conuincere conatur, ſicut alia multa ad illius impij & perditi illorum erroris cõmentum coarguendũ, Sic iſta ad verbum fere perſequitur. Aiunt iſti omnes, maiores noſtros & ipſos apoſtolos ea, quæ ipſi iam affirmant, non modo à domino accepiſſe, verum etiam alios eadem docuiſſe, & veram prædicationis rationem vſque ad Victoris tempora, qui decimus tertius à Petro Romæ epiſcopus fuit, integre ſeruatam illam quidem, ſed à Zephyrino illius ſucceſſore penitus corruptam & deprauatam fuiſſe. Atque profecto quod ab illis dicebatur, multum fortaſſe videri potuiſſet habere probabilitatis, niſi primum ſacræ ſcripturæ teſtimonia illis contradicerent, deinde fratrum quorundam ſcripta ſupereſſent, Victoris temporibus multo antiquiora: quæ illi cum contra Gentiles pro veritatis defenſione, tum contra hæreſes, quæ id temporis graſſabantur, ſcripſerunt: vt Iuſtini, Miltiadis, Tatiani, Clementis, & aliorum nonnullorum: in quorum omnium libris Chriſtus vere Deus eſſe confirmatur. Quis Irenæi, quis Melitonis, quis cæterorum libros ignorat, qui Chriſtũ Deum & hominem conſtanter aſſeuerat? Quot item Pſalmi, quot hymni à fratribus fidelibus antiquitus perſcripti, qui

, qui Christum verbum Dei verum Deum esse concentu
, quodam concelebrant? Cum igitur ex tot annorum
, spatio, doctrina ecclesiastica verè annunciata fuerit,
, quomodo fieri potest, vt illi patres, qui ad Victorem
, vsque, vitam produxerunt, sic, vt isti asserunt, prædi-
, carint? aut quomodo non illos pudet, hæc Victori tam
, falso obiectare? præsertim cum explorate cognitum
, habeant, Victorem, Theodotum illum Coriarium, (qui
, primus Christum solum hominem dicebat) ducem &
, quasi parentem huius impiæ & execrandæ à fide defe-
, ctionis Christum, Deum pernegantis christiana com-
, munione interdixisse? Quod si Victor eadem cum illis
, sentire visus fuisset, (sicuti detestabilis istorum docet
, calumnia) quo pacto, aut qua ratione adductus, Theo-
, dotum huius erroris inuentorem ab ecclesia eiicere in
, animum induxit? Verum de Victore hactenus. Qui
, cum decem annis ecclesiæ ministerio præfuisset, in
, eius locum, circiter nonum annum imperij Seueri, Ze-
, phyrinus successit. Scriptor ille de quo supra dixi,
, qui librum prædictum contra erroris supra demonstra-
, ti auctorem composuit, aliam etiam rem Zephyrini
, tempore gestam hoc pacto explicat. Facinus apud nos
, admissum, fidelibus in domino, quo illos erudiam,
, commemorabo: quod credo, si Sodomis fortè gestum
, fuisset, etiam illos ad scelera sua pœnitentiæ lachry-
, mis maturè eluenda admonuisset. Erat quidam Nata-
, lius, confessor, non iam pridem, sed nostris iam penè
, temporibus: iste ab Asclepiodoto, & altero Theodoto
, trapezita, (hi quidem ambo Theodoti coriarii, qui
, primus propter istam nouam prudentiam, imo verò
, amentiam ex Christianorum communione à Victore,
, vt dixi, qui tunc erat Pontifex, excludebatur, disci-
, puli erant) fraude ac dolo deceptus fuit, & ab illis duo-
, bus, quos supra posui, salario quodam & mercede
, persuasus, vt illius erroris episcopus crearetur: ea le-
, ge nimirum, vt centum quinquaginta denarios
, menstruos isti ei persoluerent. Qui quidem cum
, se in illorum societatem dedisset, per visiones

quasdam

quasdam à domino ad se demissas sæpenumero admonitus fuit. Deus enim misericors, & dominus noster Iesus Christus, martyrem & testem suarum afflictionum extra ecclesiam misere disperire noluit. Cæterum quoniam erat primæ apud illos sedis episcopalis appetitione, tanquam hamo inescatus, & turpi quæstu, qui multis adfert perniciem, irretitus, & propterea lentius tardiusq; dei visionibus animum attendit, tandem per integram noctem à sanctis angelis flagris & verberibus vsque adeo acerbe & grauiter cæsus fuit, vt cum primo mane surgeret, cilicio & sacco indutus, cineribus aspersus, cum magno mœrore & lachrymis ad pedes Zephyrini ponti ficis se supplicem abiiceret, & non modo ad cleri, sed ad laicorum etiam genua aduolueretur, ita vti Christi misericordis ecclesia illum magnopere commiserata, lamentis vnà se dederet. Attamen ille licet multis præcibus vsus fuisset, & plagarum vibices, quas pertulerat, ostendisset, vix tandem in communionem ecclesiæ receptus fuit. Ad ista, etiam alias eiusdem scriptoris voces de eisdem hæreticis connectamus, quæ sic habent. Sacras audacter deprauarunt scripturas. Veteris fidei canonem abrogarunt: Christum ignorarunt. Neque quid sacræ & diuinæ literæ de illo dicant, conquisiuerunt, sed quænam syllogismi figura ad suam impietatem confirmandam reperiretur, studiose indagarunt. Quod si quisquam forte illis aliquod diuini eloquii testimonium proferat, quærút vtrum coniunctam an disiunctam syllogismi figuram possit efficere. Relictis vero & depositis sacrarum literarum studiis, omni curà & cogitatione in Geometriam incumbunt, & tanquam ex terra editi, de terra loquuntur, & Christum, qui sit de cœlo venturus, penitus ignorant. Euclides enim apud quosdam eorum propter Geometriæ artem enixe recolitur: Aristoteles & Theophrastus in summa habentur admiratione, Galenum etiam fortasse nonnulli summè venerantur. Hi ergo tum infidelium artibus ad erroris sui sententiam roborandam abutuntur, tum solerti impiorum astutia, ac subtilitate simplicem ac synceram diuinarum scripturarum fidem adulterant. Quod autem à fide longissime absint, quid

attinet

attinet cõmemorare? ob hanc cauſſam enim in ſacras literas confidenter & temere quaſi manus violentas inijciunt: easq; ſe emendare & corrigere prædicant. Quòd vero ipſe equidem nihil falſi in eos emétitus loquar, nemini verum ſcire cupienti poterit eſſe obſcurum. Nam ſi quis cuiuſquam illorum exemplaria in manus ſumere, accurate perueſtigare, & inter ipſa conferre voluerit, reperiet profecto illa quam maxime inter ſe diſſidere. Nam Aſclepiodoti exemplaria cũ illis, quæ ſunt Theodoti ad modum diſcrepant. Ac multa plane ſuppetũt, propterea quòd illorum diſcipuli exemplaria ab vtriſq;, vt illi appellant correcta, vt nos corrupta, ſtudioſe & ſedulo deſcripſerunt. Rurſus quæ ſunt Hermophili, cum iſtis minime conſentiunt. Quæ Apollonij dicuntur, ipſa ſibi nõ conſtant. Licet enim, quę prius ab illo exſcripta fuerunt, & compoſita, poſterioribus denuo inuerſis innouatiſq; comparare: ſic inuenire illa inter ſe valde diſſentientia, erit perfacile. Quantũ iuſtitiæ & temeritatis habeat perditus iſte conatus, ne illos ipſos quidem ignorare ſuſpicor. Aut enim ſacras & diuinas ſcripturas à ſpiritu ſancto dictatas non credunt, & ita ſunt infideles, aut ſe ipſos ſpiritu ſancto ſapientiores eſſe dicunt, quod plane quid aliud eſt, quàm tanquam dæmone exagitatos inſanire? Neq; enim hanc inconſultam & imprudentem molitionem, ſuam eſſe inficiari poterunt: quandoquidem iſta exemplaria ſua ipſorum manu eſſe tranſcripta, perſpicue deprehenduntur. A quibus autem erant ipſi inſtituti, ab illis ſanè eiuſmodi ſcripturas non aliquando exceperũt, & exemplaria, vnde iſta tranſcripſerunt, demonſtrare nõ poſſunt. Quidam illorũ eas quidem deprauare non adeo operepretium duxerunt, ſed tum legem, tum prophetas, lepida ſimulatione, perinde ac ſi nefariam & impiam omnino doctrinam cõplecterentur, prorſus pernegantes, in vaſtiſsimum exitij gurgitem præcipites deciderunt. Atque hæc iſto modo hactenus à nobis ſint commemorata.

Finis quinti libri.

P EV-

EVSEBII CO-GNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CAESAREAE PALESTINAE, ECCLESIASTICAE HISTORIAE LIBER SEXTUS.

De Ecclesiarum sub Seuero persequutione. CAPVT. I.

POstquam Seuerus acerbam & grauem contra ecclesias persecutionis tempestatem excitauerat, tametsi à Christi athletis viriliter pro pietate concertantibus, vbique penè gentium præclara martyrij & insignia certamina conficiebantur: tamen Alexandria multo maxima eorum frequentia & multitudine (ex Aegypto enim & vniuersa Thebaide egregij præ cæteris Christi pugiles delecti, eo tanquam ad maximum & celebertimum stadium, in quo pro Dei amore strenuè decertarēt, amandabantur) omnino abundauit: qui quidem ob patientissimam tolerantiam, quam in variis tormentorum ac mortis generibus ostendebant, coronis cælestibus, ex floscŭlis plane eximiis contextis à Deo benignè redimiti sunt. In quorum numero fuit Leonides, Origenis pater, qui capite tandem abscisso, filium tum admodum adolescētem post se orbum reliquit. Quàm autem incredibili amore erga sacrarum literarum studium iste ab eũte ætate flagrarit, paucis persequi non erit alienum: præsertim cum celebris eius nominis & famæ commemoratio adeo multis in ore versetur. Quod si quisquã omnia, quę ad eius vitã pertinent, copiosè fuseq; explicare, eaque vacuo animo, cum otio abundet, literis prodere instituere, tractatio illa certe separatum quoddam opus postularet. Verum nos in præsentia longo & prolixo sermone amputato, quoad

quoad fieri potest, breuissime de Origene differemus: atq; ea solum, quæ partim ex quibusdam illius epistolis, partim ex discipulorũ ore ac sermone, quibus ad nostra vsq; tẽpora vita suppeditauit, pro certo cognoscuntur, exponemus.

De Origenis ab ineunte ætate institutione.

CAP. II.

EA quidem certe quæ ab ipsis, vt dicitur, propè incũnabilis ab Origene gesta sunt, videntur digna esse, quæ posterorum memorię commendentur. Nam cũ Seuerus iam decimum imperij sui annum ageret, & Lętus Alexandriæ reliquæq; Aegypti præfecturã obtineret, & Demetrius nuper tũ post Iulianum ibidem ecclesiarum episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quotidie magis magisq; incẽderetur, & ferè infiniti coronis decorarentur martyrij, tantus amor, tantaq; martyrij cupiditas animi Origenis, cum adhuc valde tenera esset ætate, occupauit, vt propè se vltro offerret periculis, & alacri ac propenso studio in certamẽ insiliret irrueretq;. Ac iam parum aberat, quin per martyrium vitam deseruisset, nisi mater, diuina quadam & cælesti prouidentia, (quæ illum ad maximam plurimorum vtilitatẽ seruabat incolumẽ) impulsa, enixe eius cupiditati ad necem adeo incitatè procurrenti obstitisset. Ipsa enim verbis primũ supplex orabat, vt materni erga se amoris misericordiã caperet. Vbi autẽ eum, cum iam intelligeret patrem prehensum carcere custodiri, cupidius ad mortẽ properantem animaduerteret (toto enim impetu, & omni animi conatu tum ad martyrium ferebatur) omni eius vestitu clam ablato, & in interiores quosdã ædiũ recessus abdito, domi eũ manere necessariò coegit. Iste autem cum ardens illa prẽter ætatem ad martyriũ propensio magis magisq; inflammaretur, adeo vt quiescere non posset, ad patrem, vbi aliud nihil agere liceret, literas, quibus illum ad martyrium impelleret, misit. In quibus eum his fere vocibus adhortatus est. Obfirma te pater, martyrium fortiter sustine, ne aliud quicquam nostra causa molire. Istud igitur solertis Origenis à puero indolis, & verissimi erga pietatem amoris specimen, primum literis à

nobis proditum sit. Iam enim subsidia non exigua, ad doctrinam fidei confirmandam in animo inclusa & recondita habebat: quippe qui à primo tempore ætatis piis sacrarum literarum studiis fuisset sedulo exercitatus. Neque in illis quidem mediocriter versatus erat, propterea quòd præter humanioris literaturæ studia, à patre præterea attenta cura & cogitatione laboratum erat, vt sacras literas vna combiberet. Omninò enim ante liberalium artium & politioris doctrinæ studium, eum sacris literis instituendum, exercendumque tradidit: ac sententias aliquot, quas ei cum ad verbum ediscendas, tum memoriter coram ipso recitandas præscripserat, ab illo in dies singulos exegit. Istud verò munus non animo inuito puer obiit. imo vero attentissimo studio suas in eo defixit cogitationes, adeo vt non satis ei videretur, simplices, apertos, & tanquam in procliui positos sacrarum literarum sensus eruere, sed aliquid altius perueſtigare, & iam in ea ætate interiores & magis reconditas intelligentias curiosè elicere voluerit, vsque eo, vti patri non nihil negotij faceſſceret, dum accurate sciscitabatur, quid hæc, vel illa scripturæ diuinitus inspirata sententia vellet indicare.

Vnde pater, quanquam specie & vultu illum coram reprehendere præ se tulit, admonens ne quid suprà ætatis suæ captum, neve vlterius, quàm apertus scripturæ sensus ferebat indagaret, tamen animus illius tacitus apud se explebatur iucundissima voluptate, & maximas Deo omnium bonorum auctori agebat gratias, quòd fuisset pro sua clementia & bonitate dignatus, eum talis filij patrem efficere. Iam vero puero dormienti illum sæpenumero astitisse, eiusque pectus strangulis denudasse ferunt: atque illud, perinde ac si sacer Dei spiritus idem ipsum sibi tanquam templum consecrasset, auguste & cum reuerentia osculatum esse: seque pro tali prole beatum & felicem existimasse. Ista quidem aliaque his similia de Origene, dum puer erat, memorant.

Quem-

Quemadmodum iuuenis cum esset, Christi religionem professus est.

CAP. III.

ORigenes cum vix adhuc decimum septimum ætatis suæ annum compleuisset, post patris martyrium, vnà cũ matre & aliis sex fratribus minoribus natu, orbus relictus fuit. Ac tametsi facultates opesque patris erant in fiscum imperatoris relatæ, adeo vt ipse in magna rerum ad vitam necessariarum egestate vnà cum cognatis suis constitutus esset, diuina tamen prouidentia apud mulierem cum fortunis locupletissimam, tum aliis rebus facile præstantissimam, (præterquam quòd virum quendam genere Antiochenum, ipsa famæ commendatione inter alios, qui tunc Alexandriæ se eadem deprauata erroris peruersitate obstrinxissent, percelebrem, sic beneuolentia complexa est, vt eum filium adoptaret, domi haberet secum, & præter cæteros benigne foueret) valdè humanitus exceptus fuit, & hospitio ac reliquis vitæ subsidiis donatus. Verum Origenes, quanquam cum illo viro in eadem familia necessitate compulsus, versabatur, tamen per idem tempus euidentia apertaque rectæ & catholicæ suæ de fide opinionis iudicia ostendere non dubitauit. Nam cum frequens multitudo non hæreticorum tantummodo, sed nostrorum etiam propter singularem dicendi vim, & facultatem, quæ in Paulo inesse videbatur (hoc enim illi viro nomen erat) ad eum confluueret. Origenes tamen nunquam induci poterat, vt precibus vnà cum illo interesset: quippe qui ab ineunte ætate, & ecclesiæ canonem obnixe obseruasset, & (vt ipse in libro quodam loquitur) errorum doctrinas fuisset semper detestatus. Ac quoniam antea à patre in Græcorum disciplinis liberaliter erat educatus, & post mortem illius multò studiosius attentiusque se totum in dicendi exercitatione collocauerat, adeo vt iam mediocrem aliquam esset ad docenda grammaticæ præcepta facultatem consecutus,

non longo tempore à patris occasu his rebus se tradens, rerum necessariarum copiam affluenter, vt in ea ætate, sibi suppeditauit. Atque cum ludum aperuisset, seque ad docendum (sicuti in suis scriptis narrat ipse de se) contulisset, & nemo iam Alexandriæ reliquus esset, qui ad populum in fidei principiis instituendum operam daret (omnes enim doctos terror & persecutionis minæ prorsus inde abegerant) nonnulli ex gentibus Dei verbum audituri, ad eum commeabant.

Quorum Plutarchum primum fuisse fertur, qui vita honeste & præclare transacta, mortem per beatum martyrium insigniter & glorioſè oppetiit. Secundum vero, Heraclam, germanum Plutarchi fratrem: qui cum præclarum vitæ, diuinæ sapientiæ studio addictæ, & piæ exercitationis specimen apud illum dedisset, post Demetrium Alexandriæ episcopatu donatus est.

Origenes decimum octauum ætatis suæ annum iam agebat, cum scholæ Christianæ institutionis præficiebatur: in quo munere exequendo, dum persecutionum violentia, Aquila Alexandriæ præfecturam gerente, vehementer ingraueſcebat, permagnas sane fecit progressiones: quo quidem tempore etiam propter incredibilem humanitatem erga omnes sanctos martyres cum ignotos, tum notos declaratam, & propensum de illis bene merendi studium, insignem cum primis & celebrem nominis splendorem apud omnes, qui fidem Christianam profitebantur consecutus est. Nam non solum iis, cum essent in vinculis, & ad postremam de illis pronuntiatam à iudice sententiam responderent, vsque præsto fuit, verum etiam postea, cum sancti illi ad necem abducerentur, magna libertate loquendi vsus est, & se vnà libenti animo periculis obiecit: vsque adeo vt cum iam audacter & fidenti animo aduentaret, & ingenue ac libere osculo charitatis sæpe sanctos salutaret martyres, parum abesset, quin gentilium multitudo, quæ vndique circumsistebat, tanquam ardentibus furiarum tedis exagitata, lapidibus eum concidisset, nisi dexteram diuinæ gratiæ subito sibi adiutricem adeptus, mire & præter omnium opinionem aufugisset.

Quin-

Quinetiam propter alacre eius & valde promptũ ſtudiũ, propterque ſermonis libertatem in verbo Chriſti diuulgando declaratam, iterum atque iterum, imo vix aut ne vix quidem dici poterit, quoties eadem ipſa diuina & cœleſtis gratia illum multorum inſidiis appetitum liberauerit. Atque ab infidelibus ob multitudinem illorum, qui ſacratæ fidei præceptis ab eo eſſent inſtituti, tanta tamque crudelis pugna erat contra eum ſuſcepta, vti milites deligerent, qui clandeſtina coitione facta, ei in domo, in qua commorabatur, inſidias collocarent: Sic quotidie perſecutionis æſtus propter frequentiam eorum, qui eius labore & induſtria ad diuinam & cœleſtem doctrinam aditum ſibi patefactum habuiſſent, contra eum efferueſcebat, vt tota ciuitas Alexandriæ non amplius illum tenere teneriſque potuerit, ſed vbique vexatus exagitatusque domicilium ſubinde commutare cogeretur. Nec mirum ſanè, eum tantam hominum frequentiam ad fidem conuertiſſe, cum vitæ ſuæ actiones & officia, valde admirabilia ſynceriſsimæ & maxime ingenuæ ſapientiæ documenta complecterentur. Nam vt eſt in prouerbio, qualis eius fuit oratio, tales fuere & mores, & quales mores, talis fuit & oratio. Quapropter diuina virtute & potentia illi cum primis opem ferente, infinitos prope ad ſe imitandum allexit. Verùm vbi iam plures diſcipulos cum ſibi vni illud docendi munus à Demetrio (qui eccleſiæ illi tum præfuit) haberet concreditum, indies ad ſe confluentes animaduertit, exiſtimans grammaticarum præceptionum inſtitutionem parum conſentaneam eſſe ſtudio illi, quod in diuinis literis docendis verſari debet, abiecta cunctatione, grammaticæ inſtituendæ exercitationem, vtpote ſacris literis tractandis inutilem, & propè aduerſariam deponit. Deinde conſilio inito, & neceſſaria ratione ſubducta, ne aliorũ ſubſidio ad vitã degendam aliquando egeret, quicũq; libri orationes veterum ſcriptorum complectentes, iiſque accurate & eleganter ab illis compoſiti, ſibi ſuppetebant, eos vendit: pacta conditione, vt ab emptore in dies ſingulos quatuor obuli ipſi ad victum ſuppeditarentur.

Compluribus quidem annis isto modo philosophatus, vitam traduxit, omnemque iuuenilium cupiditatũ, quasi materiam circuncidit amputauitque. Atque vt interdiu ad corporis libidinem reseruandam non exiguos exantlauit labores: sic noctis maiorem partem, in diuinarum literarum studiis collocauit. Vitam autem, vt quàm maximè secundum veræ sapientiæ normam gubernaret, toto pectore, vt dicitur, elaborauit, interdum ieiuniorum laboribus se ipsum exercendo, interdum tempore ad somnum dimenso (quem ad voluptates corporis coercendas, non in lecto aliquo omnino sed humi capere, operæ pretium putabat) se grauiter afflictando, maximè vero omnium, illas euangelicas voces seruatoris, quæ admonent, ne quis duabus tunicis, neue calciamentis vtatur, neue temporis futuri cura & solicitudine se conterat, studiose obseruandas censuit. Quinetiam maiore quàm ætas ferebat, pietatis studio incensus, tum frigoris & nuditatis molestias toleranter perpessus est, tum ad extremam ægestatem sua sponte redactus: vti familiares suos in summam plane traduxerit admirationem, ac plurimos quidem illorum, (qui eum rogassent, vt aliquid de ipsorum facultatibus propter eos labores, quos in Dei verbo docendo excolendoque ponebat, sibi ad victum sumeret) permagno dolore affecit. Verum ille nihil omnino de suis laboriosis remisit vigiliis. Nam fertur multis annis nullo aliquando vsum fuisse calciamento, sed nudis pedibus incessisse, & non vini solum, sed aliarum quoque rerum vsu, quas victus non poscebat, necessario ad multorum annorum spatium se abstinuit: sic vti iam in periculum deueniret stomachi sui, non modo debilitandi, sed etiam penitus labefactandi.

Quot ab eo instituti, ad martyrium euecti sunt.
CAP. IIII.

ORigenes igitur cum talia vitæ ex sapientiæ præceptis diuinitus institutæ exempla, his qui ad ipsum obseruandum oculos adiiciebant, proposuisset, merito

merito quidem complures ex piſcipulis ad ſimile vitæ genus libenter amplexandum prouocauit, vt iam etiam ex infidelium numero, viri non plebei, ſed præſtantes cum in omni genere literarum, tum in Philoſophia vel maxime ad eius diſciplinam cupide raperentur. Qui quidem cum eius ſedulitate fidem & certam in verbo Dei perſuaſionem interiore mentis ſuæ receſſu ingenue ſyncereque hauſiſſent, in illo perſecutionis tempore præclare ſe admodum & conſtanter geſſerunt: vnde nonnulli eorum capti, beato martyrio finem viuendi glorioſe fecerunt. Ex quorum numero primus erat Plutarchus, de quo paulo ante mentionem feci: quo ad mortem abducto, parum aberat, quin iſte, de quo ſermo inſtituitur, Origenes, dum illi in extremo iam vitæ ſuæ exitu adeſſet, à Plutarchi ciuibus (quippe cauſam mortis Plutarchi in eum transferebant) iam denuo interfectus fuiſſet. Cæterùm perſpicax Dei prouidentia illum etiam eo tempore è periculo eripuit. Poſt Plutarchum ſecundus ex Origenis diſcipulis, martyr fuit Serenus: cuius in Chriſtum fides, quam animo imbiberat, ignis incendio ſatis explorate probata fuit. Heraclides, tertius martyr, & quartus Heronex eadem ſchola profecti. Quorum vterque, (prior dum adhuc Catechumenus erat, poſterior, ante nuper iam baptizatus) ſecuri percuſſus fuit. Præterea ex eodem ludo alius à primo Serenus, quintus Athleta, pro pietatis defenſione, quam ſuſceperat, pleno ore laudatur: cui poſt ingentem tormentorum perpeſsionem fama eſt caput ceruicibus abſciſſum eſſe. Ex mulierum numero, quæ erant eius diſciplina inſtitutæ, Rhais adhuc catechumena, baptiſmum (vt ipſe Origenes quodam in loco ait) per ignem conſecuta, exceſsit è vita. Septimus inter iſtos numeratur Baſilides, qui Potamiœnam multorum commendatione inſignem, ad ſupplicium deduxit: de qua frequens & celebris ſermo apud ciues ſuos iam habetur: vtpote quæ cum infinitas prope pugnas pro corporis pudicitia & virginitate, qua præ cęteris excellebat, contra inſanos amatorum ſuorum impetus (in ea enim præter animi virtutes, eximia præ-

terea & integra corporis pulchritudo, cum mira venusta te elucebant) constanter sustinuit, tum multiplices & graues ærumnas pro fide in Christum exhauriens ad extremum post tormenta acerba, dictuque horrenda, vna cum matre Marcella, ignis incendiis absumpta, mortem oppetiit. Ferunt quidem Aquilam (hoc enim Iudicis nomen fuit) postquam graues vniuerso illius corpori plagas inflixisset, tandem ad corporis ignominiam & cõtumeliam libidinosissimis gladiatoribus illam se traditurum interminatum: illam autem Paulisper intra se meditatam, cum rogabatur, quid sentiret, eiusmodi responsum dedisse, vnde visa est illis aliquid impietatis (Sic enim putabatur) manifesto elocuta. Atque è vestigio, post definitam de eo latam sententiam Basilides vnus ex satellitibus, eam acceptam, ad locum supplicii deducit. Simulatque autem multitudo ei molestiam facessere, & verborum petulantia insectari conabatur, hic eos, qui contumeliam ei faciebant, repulsos, coercuit: & maximã clementiam, summamq; humanitatẽ in eam declarauit. Illa vero hominem pro illius erga se commiseratione vehementer amplexata, bono animo esse hortatur. Nam ait se, simulac abiret è vita, à domino suo veniam & gratiam pro eo efflagituram, & non diu post eius in se merita iusta remuneratione compensaturam: hæc cum dixisset, pice feruẽti, per varia & diuersa corporis membra ab imis pedibus vsque ad capitis verticem sensim ac pedetentim diffusa, generoso & excelso animo migrauit è vita. Tale certamen, ab hac percelebri & glorioſa virgine, confectum fuit. Non longo temporis interuallo interposito, Basilides cum satellites, socij sui certa de causa iusiurandum ab ipso exigerent, asseueranter affirmat, omnino sibi non licere iurare: Christianum enim se esse, & hoc se pro palam fateri. At illi primo eum etiamnum iocari putabant. Verum vbi illud constanter asserit, abducitur ad iudicem, & coram illo intentionem confessus in vincula coniicitur. Cum fratres in domino ad eum aduentarẽt, causasque repentinæ & admirabilis huius mutationis scisciterentur, fertur respondisse Potamiænam, triduo post martyrium, noctu ei assistentem, coronam

nam ipsius capiti imposuisse, dixisseque se pro eo gratiam à domino postulasse, postulatam obtinuisse,& dominum non longo tempore pòst, eum ad suam gloriam recepturum. Post illa, vbi fratres sigillum in domino ei impertiuerant, postero die, securi percussus, præclara martyrii corona donatus est. Alii item complures Alexandriæ, eisdem temporibus, vtpote quibus Potamiæna secundum quietem apparuisset, eosque fuisset impense ad dei verbum amplexandum cohortata, frequentes ad Christi fidem accessisse commemorantur. Sed de his ista quidem hactenus.

De Clemente Alexandrino.
CAPVT. V.

POst Panteum, Clemens scholæ Alexandrinæ ad fidei principia docenda institutæ ad illud ipsum tempus, quod iam persequimur prefuit. Sic vt Origenes dum puer erat, auditor eius ac discipulus existeret. Clemens vero in primo libro operis, quod στρωματεῖς inscripsit, annalium seria notata & exposita tempora, ad Comodi vsq; mortem describit, adeo vt nõ obscurũ videatur illud opus, regnãte Seuero (cuius tempora liber, quem iam habemus in manibus, explanat) ab eo elaboratum fuisse. *Clem fol. 127. li. 23*

De Iuda scriptore Christiano.
CAP. VI.

EOdem tempore Iudas, alius scriptor in septuaginta septimanas à Daniele descriptas commentarios edidit, inque illis temporum ordinem ad decimum annum imperii Seueri tradidit: qui etiam scriptor, propterea quòd persecutionis tumultus contra nos excitatus, multorum mentes tam grauiter perturbaret, Antichristi aduentum, omnium ore atque sermone iactatum, iam tum appropinquare arbitratus est.

DE

De Origenis animi magnitudine, qua seipsum castrauit.

CAP. VII.

PEr idem tempus Origenes, dum scholæ Alexandrinæ, quam diximus, præerat, facinus quoddam admisit: quod quidem licet ex animo rudi, & iuuenili videretur esse profectum, fidei tamen & castimoniæ specimen maximum dabat. Istam enim Euangelii sententiam (sunt eunuchi qui se ipsos propter regnum cælorum castrauerunt) aliquanto vt fert ætas adolescentiæ, simplicius interpretatus, partim quòd Seruatoris vocem sepenitus implere oportere putauit: partim quòd cum ætate valde adolescens esset, & non cum viris modo, sed cum mulieribus etiam sermones de rebus diuinis & cœlestibus conferret, omnem turpis calumniæ & obtrectationis ansam infidelibus prorsus adimere voluit, dictam Seruatoris sententiam ex occulto (facinus nanque maximam partem necessariorum suorum celare cogitat) exequi re ipsa aggressus est. Cęterum tale facinus ab eo, quamtumuis cupiente occultari non poterat. Quocirca Demetrius, qui ibidem rexit ecclesiam, de eo post certior factus, tametsi hoc audax eius facinus vehementer admiratus est, tamen incredibilem animi propensionem & ingenuitatem fidei amplexatus, eum illico confidere ac bono animo esse iubet: & maiore cura ac studio in munus, fidei principia instituendi incumbere hortatur impellitque. Ac tum quidem Demetrius, eo animo fuit & sententia. verum non longo temporis spatio post, idem cum Oregenem prospere & feliciter rem gerentem & magno splendore, famæque celebritate apud omnes prædicatum animaduerteret, ardore quodam annulationis (vt est captus hominū) incensus, apud episcopos totius orbis eum, tanquam absurdissimi facinoris reum, per literas notare tentabat. Et quoniam Theoctistus Cæsareę episcopus, & Alexander Hyerosolymorum, spectati in primis & præstantes præ cęteris palestinæ episcopis, amplissima dignitate, & summo honoris gradu, Origenem dignum arbitrati, manus illi, vt præsbyterio fingeretur, imposuerant, idcirco Demetrius, simulatq; Origenes ad tam magnam gloriæ claritatem processerat, atque

Matth.19

adeo

adeo apud omnes homines vbique gentium, non obscurum virtutis & sapientiæ nomen decusque obtinuerat, cum nulla alia criminatio contra Oreginem ipsi supperet, facti illius, quod incunte ætate conscisset, calumniam, tanquam grauem ignominiæ notam ei obiectauit: eosque simul, qui illum præsbyterum creauissent, criminibus inuoluere conatus est. Ista quidé gesta sunt paulo post tempora, quæ modo persequimur. Origenes autem iam tum Alexandriæ illud docendi munus in omnes, qui aduentabant, nulla habita personarum ratione, nocte dieq; sedulo est executus: & partim diuinis sacri eloquii studiis, partim illis, qui ea de re ad ipsum discendi gratia accedebant, attentissime omne otium suum impertiit.

De miraculis Narcissi. CAPVT. VIII.

VBi Seuerus imperium ad annos decem & octo administrauerat, Antoninus eius filius, ad eum honorem euehitur. Eodem tempore vnus ex eorum numero, qui in ea turbulenta persequutionis tempestate se fortes & inuictos præstitissent, & post certamina pro fidei confessione susceptа, essent integri & incolumes diuina prouidentia seruati, nomine Alexander (quem modo episcopum ecclesiæ Hierosolomitanæ fuisse monstrauimus) propterea quòd confessione fidei Christianę téporibus persecutionis nobilitatus erat, episcopatu, quem dixi, cum adhuc Narcissus, qui eum in eo officio anteibat, superstes esset, dignatus fuit. Præter multas alias admirabiles res gestas, quas, qui ex ea ecclesia sunt, ex sermone ac traditione fratrum gradatim & ordine succedentium de Narcisso narrant, hoc præterea miraculum ab eo editum referunt. In magna & solemni paschatis vigilia, oleum diaconis & ministris ecclesiæ defuisse perhibent. Vnde cum vniuersam multitudinem grauis quædam ægritudo & demissio animi occuparet, Narcissum ferunt his, qui luminaria apparabant, præcepisse, vt aquam ex puteo quodam, qui erat in proximo, hauirent, & ad ipsum adferrent. Quo absq; mora peracto, eũ super aqua oraniſſe: mandasseq; vt cum vera & constanti

stanti in dominum fide, eam in luminarium vasa infunderent. Quod vbi fecerant, contra omnem rationem, incredibili quadam & diuina virtute, naturam aquæ in olei naturam commutatam: & pro certo illius miraculi indicio, fratres complures, qui illic erant, eo quidem tempore permultum ex illo oleo reseruauerunt, ex quo etiam aliquantulum ad nostram vsque ætatem custoditum est. Pleraque item alia, memoria quidem digna, de vita istius viri commemorant: in quibus eiusmodi quiddam traditum est. Cum quidam nequam perditi homunciones grauem & seueram eam rationem, qua per vniuersam vitam, tum in hominibus acriter admonendis, tum in eorum vitiis corrigendis vti consueuit, neutiquam ferre possent, prę metu, ne ipsi propter infinita scelera, quorum sibiipsis conscij erant, iudicati, ab eo pœnas luerent, cœperunt contra illum cõsutis dolis cõspirare, & turpem quãdam criminationis calumniam in eum conijcere: deinde quo magis auditoribus criminationis falsò obiectæ fidem facerent, eam iureiurando confirmare. Atque vnus sic deierare: si non verè dixerim, opto vt ignis incendio misere dispereã. Alter vero sic: si non vere dixerim, opto vt fœdo ac sæuo morbo corpus absumatur. Tertius autem hoc modo · opto si non vere dixerim, vt luminibus penitus orbatus sim. Verum quamuis nemo ex fidelibus propter nobilitatem ac testatam inter omnes omnino Narcisi castimoniam, atque adeo ob vitæ rationem ex virtutis regula traductam, illis vel grauissimo iureiurando se obstringentibus, animũ aut fidem adhibuerit: ille ipse tamen partim præ indignitate falso obiectæ criminationis, partim præ cupiditate vitæ in sapientiæ ac virtutis studio degendę, quam iam diu optauerat, ab oculis vniuersæ multitudinis se penitus remouit, & in solitudine locisque desertis, ad multorum annorum spatium, vitam transegit. Verum sublimis ille diuinæ iustitiæ vltionisque obtutus, his sceleribus patratis, minimè acquieuit: sed quam celerrime impios illos, & nequam homines, qui inter iurandum, tam diris execrationibus se contra seipsos obligassent,

gassent, grauibus calamitatibus oppresit. Primus igitur illorum, scintilla peregrina noctu in ædes, quibus inhabitabat, ex nulla causa antegressa subito ruente, misere cum tota familia & stirpe sua rapido flammarum ardore omnino conflagrauit. Alterius corpus eodem morbo, quem sibi tanquam mulctam fore imprecatus esset, ab extremis pedum digitis, ad caput vsque infectum, contabuit. Tertius erumnosos priorum euentus aspiciens, & Dei, qui oculis omnia intuetur, ineuitabilem vltionem admodum reformidans, palaminter omnes maleficia communiter à se suisque sociis per fraudem contra Narcissum admissa confessus est. Sed tamen dum pro delicto grauissimè condolescebat, tantis & tam acerbis lamentis se afflictauit, & vsque eò lachrymas effundere non destitit, quoad vtrumque oculum sibi penitus extinxisset. Atque hi pro ea criminatione falso contra Narcissum conficta tales pœnas persoluerunt.

De Episcopis Hierosolymitanis & de Alexandro episcopo Hierosolymitano.

CAP. IX.

VBi Narcissus se in locum desertum subduxisset, & à nemine esset pro certo cognitum, quo se recepisset, his qui finitimis ecclesijs præerant, visum fuit, vt alterum episcopum suffragiis crearent. Dius igitur (hoc enim nomine erat) delectus est: cui non longo tempore ecclesiam gubernanti, successit Germanion: quo mortuo, Gordius episcopatum obtinet. Cuius temporibus Narcissus, tanquam ex mortuis ad vitam denuo reuocatus, à fratribus (quippe omnes illos deinceps, tum quod tam placido ac quieto animo falsò accusatus decesserat, tum quòd singularis diuinæ sapientiæ & virtutis amore flagrabat, tum præterea omnium maxime, quòd Deus de eius accusatoribus debita supplicia sumere dignatus est, in maiorē sui admirationē rapiebat)

rapiebat) vt ecclesiæ gubernacula denuo susciperet, vehementer rogatus est. Et cum Narcissus non amplius propter ingraueſcentem ætatem ministerio præesse posset, Alexander, de quo suprà locuti sumus, alterius ecclesiæ episcopus diuina prouidentia per reuelationé, quæ noctu ipsi secundum quietem apparuisset, vt cum Narcisso in ministerio ecclesiæ fungendo coniungeretur, accersitus est. Vnde Alexandrum, cum tanquam diuino quodam oraculo ex Cappadocum regione, vbi primum in episcopatus gradu fuisset locatus, Hierosolymam tum voti, tum locorum visendorum causa contenderet, illius ecclesiæ fratres eum excipiunt benignissime, & non amplius domum reuerti permittunt: idque propter aliam reuelationem, ipsis itidem noctu visam: quæ quidem, voce euidentissima profusa, eis, qui erant inter illos ob virtutem spectatissimi, perspicuè significauit, vt extra portas ciuitatis egressi, eum episcopum admitterent, qui ipsis à Deo ante designatus erat. Quo ad hunc modum gesto, Hierosolymitani communi episcoporum consensu, qui finitimas ecclesias procurabant, necessariò illum apud se manere coegerunt. Idé ipse Alexander in suis epistolis, quas ad Antinoitas scripsit, quæq; adhuc apud nos extant, Narcisi collegæ sui in præfectura ecclesiæ. Hierosolymitanæ gerenda mentionem facit, ista in extrema illa epistola ad verbũ scribens. Salutat vos Narcissus, qui hic ante me episcopatus locum occupauit, & centum iam & sedecim annos prætergressus, mecum in eodem ministerio, quorundá precibus coniunctus fuit: qui obsecrat vos, vt idem mecum sentiatis, eademque sitis voluntate. Atq; hæc isto modo.

Vide Socratẽ li. 7. fo. 275 a. & fo. 278. a.

De Serapione, & quæ eius extant monumentis.
CAP. X.

ECclesiæ Antiochenæ, Serapione morte consopito, episcopatum capessit Asclepiades: qui persecutionis tempore, ob constantem fidei confessionem multum laudis & gloriæ adeptus est. Cuius in episcopatum ordinationis, Alexander ad Antiochenos scribés,

» ita ferè meminit. Alexander seruus Domini, & vinctus
» Iesu Christi beatæ Antiochenorum ecclesiæ in do-
» mino S. mihi audienti Asclepiadem, virum propter fi-
» dei amplitudinem ad ministerium accommodatissimũ,
» sanctæ quæ apud vos est, ecclesiæ episcopatum diuina
» prouidentia obtinuisse, Dominus vincula mea, dum in
» carcere conclusus tenebar, mitiora leuioraque reddi-
dit. Hanc autem epistolam per Clementem se misisse significat, in fine illius scribens ad hunc modum. Istas
» literas domini mei fratres, per beatum Clementem pres-
» byterum, virum virtute & probitate eximium, ad vos
» misi: quem & cognoscitis, & melius cognoscetis. Qui
» singulari Domini prouidentia, & clementiæ obtutu huc
» aduentãs, ecclesiam Christi tum stabiliuit, tum adauxit.
Quanquam Serapionis in scribendo industriæ & vigiliarum, alia credibile est apud alios conseruata esse monumenta, sola tamen ea ad nos peruenerunt, quæ contra Doninum quendam, qui persecutionis tempore à fide in Christum excidisset, seque ad Iudaicam superstitionem transtulisset, scripta fuerunt, & ad Pontium & Carinum, ecclesiasticos viros missa: atque certæ quædam ad alios epistolæ. Alius est liber ab eo confectus, de euangelio, quod secundum Petrum dicitur: quem quidem elucubrauit, quò ea, quæ in eo erant, falsò commemorata, penitus refellerit, idque propter certos fratres, qui in ecclesia Rossensi illius euangelij simulatione, ad alienas doctrinas, & à fide discrepantes se applicuissent: ex quo quidem libro pauca verba, quibus suam de eo euangelio sententiam exponit, commode citare non fuerit ab instituto alienum. Nos enim
» fratres, & Petri & aliorum Apostolorum doctrinam re-
» cipimus, sicut & Christi: sed libros quosdam eorum no
» minibus falsò inscriptos, vtpote eius rei satis experti,
» omnino repudiamus: idque pro certo cognoscentes,
» nos eiusmodi non aliquando ab illis accepisse. Ego
» enim cum essem apud vos, putabam certe omnes re-
» ctæ fidei penitus addictos fuisse. Librum idcirco, quî
» Petri euangelium inscribebatur, mihi ab illis oblatum,
» cum minime perlegissem, equidem dicebam: quòd si,

Aliàs Dõninum.

quia hoc euangelium inter vos non legatur, animo & voluntate disideatis, legatur quidem. Verum cum iam intelligam, illos occasione ex iis, quæ ipse tum dicebam, arrepta, in erroris cuiusdam latebras irrepsisse, ad vos denuo venire maturabo. Quare fratres breui me exspectatote. Nos autem fratres, minime nescij cuiusnam erroris & sectæ auctor fuerit Marcianus, & quo pacto, dum ea, quę loquebatur, non intellexit, sibi ipsi repugnauerit (quæ plane ex his, quæ ad vos scripta sunt, facile discetis) simul ac à quibusdam, qui hoc ipsum euangelium vsurpant, hoc est, ab his, qui ex eo primum suum duxerunt errorem, quos appellamus δοκητὰς, id est opinatores (complures enim & variæ sunt eorum disciplinæ, sensus & sententiæ) scisciti essemus, poteramus facile animaduertere nonnullas illius euangelij sententias, cum vero rectoque seruatoris verbo consentientes esse, alias autem ab eo diuersas discrepantesque: quas hic vestris tanquam oculis ad contemplandum subiecimus. Atque de Serapione hactenus.

De Clementis operibus & scripturis, quas ille commemorat.

CAP. XI.

CLementis omnes octo libri στρωματεῖς, id est, varie contexti, apud nos integri seruantur. quos tali inscriptione donauit. Titi Flauij Clementis commentarij στρωματεῖς, hoc est varia ratione contexti, qui multiplicem veræ ac diuinæ Philosophiæ cognitionem complectuntur. Totidem etiam libri sunt ab eo editi, qui ὑποτυπώσεις, id est, informationes inscribuntur: in quibus Pantænũ, doctorem & magistrũ suum nominatim memorat, cum commentarios eius in sacras literas recensendo, tum traditiones etiam explanando. Est eius liber ad Gentiles hortatorius. Tres item qui inscribuntur, pædagogus. Alius cuius titulus sic habet. Quisnam diues ille sit, qui saluetur. De paschate liber vnus. Disputationes de ieiunio. Liber obtrectationis. Est præterea liber eius hortatorius ad patientiam. Alius ad

Sic Hiero. in catal.

nuper

nuper baptizatos. Alius qui nuncupatur, Canon ecclesiasticus, siue contra eos, qui Iudæorum sequuntur errorem: quem episcopo Alexandro, de quo supra verba fecimus, dedicauit. In libris στρωματῶν, non modo sententias ex sacra scriptura collectas dispersè intexit, sed etiam ex gentilium scriptorum libris, si quid ab illis commode dictum videatur sumit, cum Græcorum simul & Barbarorum opiniones, quæ apud multos iactatæ sunt, aperiendo, tum falsos & commentitios errores eorum, qui inter hæreticos principem locum obtinebant, coarguendo: denique explanationem multiplicis doctrinæ, & literarum cuiusque generis, vnde copiosa materia nobis suppetit prudentiæ, ante oculos lectoris proponit. Atque his vniuersis philosophorum dogmata admiscuit. Vnde non sine causa inscriptionem operis, argumento valde consentaneam fecit στρωματεῖς. In eisdem octo libris vtitur testimoniis scripturarum, quibus à multis solet contradici: nimirum sapientiæ, quæ Salomonis dicitur, & Ecclesiastici Iesu Sirach, & epistolæ ad Hebræos, & Barnabæ & Clementis, & Iudæ. Tatiani item librum contra Gentiles citat, & librum Cassiani, quem de temporum ordine conscripsit. Philonis porro, & Aristobuli, Iosephi, & Demetrij, & Eupolemi, Iudæorum scriptorum memoriam non præterit, quippe qui suis scriptis Moysen, & Iudæorum gentem vetere illa prosapia, quæ apud Græcos iactatur, longe antiquiorem fuisse perspicue commonstrant. Atque isti Clementis libri, quos iam persecuti sumus, maxima optimarum disciplinarum materia referti sunt. In primo libro eiusdem operis de seipso loquitur, quòd prope ad Apostolorum tempora successerit. In eisdem libris commentarios in Genesim se editurum pollicetur. Item in libro illius, quem de paschate composuit, fatetur se à familiaribus suis compulsum, vt traditiones, quas à veteribus presbyteris accepisset, literis proderet ad posteritatem.

In eodem libro Melitonem, Irenæum, & alios nonnullos commemorat, narrationesque aliquot ex eorum li-

bris petitas recenſet. In libris ὑποτυπώσεων, vt ſummatim comprehendam, ſicut in vniuerſas ſcripturas quę omnium conſentiente auctoritate confirmantur, breues ſcripſit explicationes: ita neque eas quidem, quæ à multis vocantur in controuerſiam, paſſus eſt interpretationum ſuarum expertes eſſe: Iudæ epiſtolam dico, & catholicas, & epiſtolam Barnabæ, & reuelationem, quæ Petri eſſe dicitur. Epiſtolam item ad Hebræos ſcriptam, Pauli eſſe affirmat: & Hebraico ſermone ad Hebræos ab eo editam. Lucam autem eam accurate in Græcum, vt Græcis traderet, conuertiſſe: illudque plane ex interpretatione ipſa facile intelligi poſſe, quod epiſtola & acta Apoſtolorum idem orationis filum habeant: atque hanc inſcriptionem, Paulus Apoſtolus, non ſine cauſa in epiſtolæ principio fuiſſe prætermiſſam. Nam cum Paulus, ad Hebræos epiſtolam ſcriberet, quia illi præiudicatam animis ſententiam, & ſuſpectam opinionem, contra eum eiuſq; doctrinam combiberant, nomen conſulto admodum non inſcripſiſſe: ne in ipſo exordio animos illorum prorſus ab epiſtolæ, lectione auerteret. Deinde longius aliquanto in oratione progreſſus addit iſta. Iam vero, ſicut Beatus quidam preſbyter dicebat: quoniam Dominus ipſe Apoſtolus patris ſui omnipotentis ad Hebræos miſſus fuit, Paulus quia erat ad gentes miſſus modeſte quidem, cum ad Hebræos ſcriberet, ſe Apoſtolum Hebræorum non inſcripſit, partim propter honorem, quem domino Hebræorum Apoſtolo tribuebat, partim ne cum gentium præco, & Apoſtolus eſſet, præter officium ad Hebræos ſcribere videretur. Rurſus Clemens in eiſdem libris traditionem de ordine temporum: quibus euangelia ſcripta erant, à veteribus presbyteris acceptam, ad hunc modum exponit. Euangelia, quæ in ſe complectuntur genealogias, ante ſcripta dicuntur. Illud, autem, quod ſecundum Marcum inſcribitur, talem cauſam habuiſſe fertur. Cum Petrus Romæ publicè, verbum Dei prædicaret, & Spiritus ſancti inſtinctu, Euangelium Chriſti exponeret, multos, qui præſto aderant

» aderant, Marcum, vtpote qui eum diutius comitatus » fuisset,& eius verba memoria teneret, magnopere ob- » secrasse ferunt, vt ea, quæ fuissent ab illo prædicata, scri- » ptis mandaret. Quod quidem euangelium simul ac edi- » derat, illis, qui illud ab eo rogauissent, impertiit. Petrum » autem, vbi de eo certior factus erat, euangelium cum ra- » tum feciſſe, tum homines ad idem legendum adhortatũ. » Ioannem verò, vtpote sacro sancti spiritus impulsu com- » motum, postquam intellexit ea, quæ ad corpus & huma- » nitatem Christi spectabant, in illis euangeliis explicata, » quorundam familiarium ac necessariorum rogatu, euan- » gelium spirituale post reliquos euangelistas cõscripsisse. Tot extant Clementis opera. Alexander item, de quo supra mentio facta est, Clementis simul & Panteni, velut quibuscum notitia sibi intercessisset, in epistola quadam » ad Origenem meminit. Sic enim scribit. Hæc, vt scis, » voluntas Dei fuit, vt amicitia à maioribus nostris inita, » nobis firma & integra permaneret, imò indies feruẽtior » esset, & stabilior. Nam illos beatos patres, qui ante nos » viam virtutis sedulò institerunt (ad quos nõ multò post » nos profecturi sumus) cognouimus: Pantenum dico » verè beatum, ac dominum meum, & sanctum Clemẽtem » etiam Dominum meum, qui multum mihi sæpe commo- » dauit: & si quisquam sit alius eius generis. Per quos qui- » dem in tuam veni familiaritatem, qui longe optimus & » Dominus, & frater mihi es. Atque hæc ita se habent.

De eximia Heraclæ tum doctrina, tum eloquentia, & de Origenis in sacris literis studio, & Symnacho diuinarum scripturarum interprete.

CAP. XII.

ADamantius (hoc enim erat etiam Origeni nomen) Zephyrino eisdem temporibus Romanam ecclesiam gubernante, scribit se Romam propterea iter suscepisse, quòd sibi admodum erat in optatis, ecclesiam Rom. plane antiquissimam visere. Vbi non diu commoratus, Alexandriam reuertitur. Atque ibi consue-

tum docendi munus, omni studio & industria exequitur: idque Demetrio illius ecclesiæ episcopo etiam tum eum admodũ adhortante, & precibus prope efflagitante, vt fratribus non grauaretur esse adiumento. Verum Origenes, postquam vidit seipsum non satis habere virium, cum ad reconditius rerum diuinarum studiũ, & sanctarum scripturarum indagationẽ explicationemq;, tum ad eos in fidei principiis instituendos, qui ad ipsum accedebant, (à quibus dum alii post alios passim à primo vsq; mane ad vesperam, ad eius ludum literarium quotidie commeabant ei ne respirandi quidem locus cõcedebatur) multitudinem discipulorum in duas partes distribuit: & Heraclam cæteris suis discipulis præferens, virũ cum sacrarum literarum studiosum, tum reuera in aliis disciplinis difertissimum, tum philosophiæ deniq; non ignarum, socium in instituendi munere sibi asciuit: & huic eos erudiendos commisit, qui ipsis fidei elementis modo essent imbuendi: eorum autem disciplinam, qui in cursu erant positi, & ipso doctrinæ sacræ habitu aliquanto maturiores, sibi ipsi docendos reseruauit. Tanto porro studio tantaq; cupiditate sacrarum literarũ accurate perueſtigandarum ducebatur Origenes, vt linguam etiam Hebraicam studiose perdisceret: & non modo vetera scripturarum exemplaria apud Iudæos Hebraico sermone scripta custoditaque sibi acquireret, verum etiam aliorum interpretationes, qui præter septuaginta, sacras literas conuertissent, exquisite indagaret: adeo vt præter tritas illas & vulgares Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis interpretationes aliquantum inter se discrepantes, alias quasdam preterea inueniret: quas iam longo tempore abstrusas, ex quibusdam recessibus (vnde haud equidem scio) diligenter inuestigando eruit, tandemque in lucẽ eduxit. De quibus propter obscurã & obliteratã inscriptionẽ, cuius demum auctoris essent, penitus ignorans, istud solum indicat, quo pacto vnam quidem offendisset Nicopoli apud Actium litus, alteram in altero loco non dissimili. In Psalmorũ libro, qui ἑξαπλᾶ dicitur, id est qui septuplicem, vt ita dicam,

complecti-

complectitur translationem, post quatuor communes & vulgares interpretationes non solum quintam, sed etiam sextam, & septimam adiungens, in vna illarum ostendit, quopacto ea in vrbe Hiericho, temporibus Antonini Seueri, esset in dolio reperta. Atque ipsas in vnum volumen omnes redigens, Columellis inter se distinxit, & alterum alteri ex aduerso vnà cum exemplari Hebræorum, apposuit. Sic exemplaria illa, quę ἑξαπλα dicuntur, nobis reliquit. Aquilæ porrò & Symmachi, & Theodotionis editionem, vna cum sepruaginta interpretum explicatione in opus quadrupliciter contextum separatim digessit. Intelligendum est Symmachum vnum ex his interpretibus hæresim Ebionitarum propugnasse. Ista autē hęresis quę Ebionęorum nomine appellatur, est eorum (vt cuti ex superiore historię nostrę sermone dicimus) qui affirmant Christum ex Ioseph & Maria prognatum, eumque solum hominem existimant, & legem morę Iudæorum obseruandam constanter asseuerant. Commentarij item Symmachi ad hoc vsque tempus custodiuntur: in quibus ex testimonio euangelij secundum Matthęum errorem, de quo locuti sumus, roborare contendit. Istos commentarios Origenes cum aliis Symmachi in scripturas explicationibus, ostendit se à Iuliana quadam accepisse, atque illam ab ipso Symmacho eos libros sumpsisse.

De reprehenso ab Origene Ambrosio, & doctrina Origenis.
CAP. XIII.

PEr idem tempus Ambrosius, qui Valentiniani erroris prauitate erat infectus, ipsa veritate, cuius partes Origenes in disputando susceperat, conuictus, confutatusq;, ac veluti lucis splēdore intēriore mēte illustratus, rectæ & ecclesiasticæ fidei se totū addixit. Alii etiā cōplures exquisita doctrina imbuti, ppter celebrē famā, quæ de Origene vbiq; emanauerat, ad eum se conferebant, periculū de accurata cumulataq; viri in sacris literis facultate & notitia facturi. Infiniti porro Hęretici &

philosophi non pauci, omni literarũ genere cum primis eximii, studiose & attente ei animum aduertebant, & præterquam quòd sacris & diuinis literis, exteris præterea disciplinis, quæ ad philosophiam attinebant, aliqua ex parte ab illo eruditi institutiq; fuerunt. Illos item, quos ingenii acumine & bonitate valere intelligebat, philosophiæ cognitione, Geometria, Arithmetica, & aliis id genus artibus, quæ ad grauiora studia viã muniunt, informauit excoluitque. Deinceps ad philosophorum sectas, eorumque opiniones perdiscendas deduxit, & libros ab illis conscriptos eis exposuit, cum præclare in eos commentando, tum perspicaci mentis solertia in singula intuendo, adeo vt philosophus plane insignis esset omniũ Græcorum sermone prædicatus. Complures item, qui ingenio erant paulo obtusiore, ad humaniores literas, quæ sunt in communi consuetudine positæ perdiscẽdas impulit: asseuerãs eos non parum fructus & commoditatis ex illis, & ad sacrarum literarum cognitionem, & ad mentis ad easdem ingrediendas, prẽparationem, percepturos. Vnde secularis, vt ita dicam, literaturæ ex philosophia petitæ studiũ & exercitationẽ sibi in primis necessariã existimauit. Illius vero singularis præstãtisq; in his rebus progressionis testes sunt Græcorum philosophi, qui eius temporibus viguerunt. In quorum libris crebram huius viri mentionem inuenimus: propterea quòd nonnulli aliquando suos libros illi dedicabant, interdum lucubrationes ad eum, tanquam ad magistrum quò de illis iudicium faceret, referebant. Verum quid attinet ista commemorare, cum Porphyrius, nostra iam memoria, in Sicilia degens, (qui quidem libros contra nos, quibus diuinas scripturas calumniis insectari conatus est, edidit: quique cum eorum commentariis sedulo euoluendis, qui eos interpretati fuissent, nihil reperiret, quod religionis nostræ doctrinæ vitio dare posset, tanquam dicendi facultate destitutus, se ad interpretes ipsos conuitiis lacerandos conuertit, ipsumque Origenem in primis, quem dum ipse adhuc adolescens erat, se cognouisse dicit) cum ille, inquam, Porphyrius hominem, dum probris & maledictis concidere molitur, imprudẽs

maximis

maximis laudibus efferat, partim vera dicendo, cum aliter nullo modo dicere queat, partim falsa comminiscendo, in quibus se putarit à nemine posse persequi, quamquam aliquoties illum, quia Christianus erat, criminatur, non raro tamen propter præstantiam, qua in studiis philosophiæ, & liberalium artium disciplina excelluerit, summe admiratur, & maxima commendatione extollit. Cæterum eum hæc de eo commemorantem audiamus. Nonnulli dum in animo habebant, non ab impiis & vitiosis Iudæorum scripturis desciscere, sed earum obscuritatem dissoluere aperireque, ad interpretationes quasdam male coherentes, & scripturis illis parum accommodatas se transtulerunt: quæ non tam ad defensionem exterę & peregrinę Iudæorum doctrinę, quàm ad approbationem & laudē suæ faciunt. Nam dum ea, quæ plane & aperte à Moyse dicta sunt, inani venditatione enigmata esse iactitant, & velut diuina oracula plena arcanorum mysteriorum summa veneratione celebrant, insolenti quadam arrigantia & fastidio elati, animi sui iudicium perstringunt, & leues vanasq; interpretationes introducunt. Deinde Paulo pòst subnectit. Huius insciticæ & stultæ opinionis exemplum ab Origene sumatur, viro, qui cum mihi, cum essem admodum adolescens, aliqua intercedebat familiaritas: qui quidem & illo tempore in maximo honore fuit, & adhuc est propter libros, quos post se reliquit, in non minore: cuius gloria apud istius doctrinæ professores ac magistros est cum magno splendore peruagata. Iste enim Ammonii factus auditor (qui nostra quidem ætate magnam in philosophia comparasset commendationem) tametsi ad literarum cognitionem & peritiam, magnam sane à magistro percipiebat vtilitatem, ad rectam tamen vitæ institutionem & modum, diuersam ab illo & omnino contrariam viuendi viam ingressus est. Nam Ammonius Christianus à Christianis parentibus educatus, quando in prudentia aliquam progressionem fecerat, & philosophię studia semel degustauerat, statim à Christianismo ad eam vitæ rationem, quæ humanis legibus gubernatur se transtulit. Origenes autem Græcus in Græcorum disciplinis in-

stitutus,ad rude & barbarum vitæ genus temeraria quadam audacia inductus ,animum appulit:ad quod se referens, cum seipso,tum ea perfectione & quasi maturitate, quam in politiore doctrina adeptus fuisset, ad turpem quæstum abusus est: atque quod ad vitam attinet, eam Christiano more iniuste impieque exegit: quod spectat ad opiniones, quas cum de aliis rebus,tum de diuino numine tenebat,in illis Græcorum consuetudinem imitatus,etiam eorum doctrinam ad peregrinas & commentitias fabulas Iudæorum confirmandas, tanquam subsidiũ sibi comparauit.Platonis enim libros semper habebat in manibus:in Numenii,& Cronii scriptis multum uersabatur: Appollophane,Longino,& Moderato vtebatur familiariter : Nicomachi & aliorum illustrium Pythagoreorum monimenta terebat sedulo,Cheremonis Stoici, & Cornuti libros crebro vsurpabat. Ex quibus cum rationem ac modum mysteriorum per allegorias explicandorum,quo Græci scriptores vti solebant, accurate didicisset,eum ipsum ad Iudaicas scripturas accommodauit.Hæc à Porphyrio in tertio libro operis sui contra Christianos conscripti, commemorata sunt: qui sane de viri studio & doctrinæ abundantia vere affirmat, sed in reliquo sermone,in quo ait ipsum à Græcorum religione ad fidem Christi se transtulisse, Ammonium autem ex viuendi ratione, quæ est secundum verum dei cultum, ad mores Græcorum delapsum, perspicue certe (quid namque non falsò comminisceretur,Christianorum hostis)atque adeo improbe mentitus est. Nam & instituta Christianæ disciplinæ (sicut historia superior declarauit)Origeni à parentibus integra tradebantur:& Ammonio syncera diuinæ philosophiæ religionisque Christianę præcepta firma, vsque ad extremum vitæ exitum,permanserunt:sicut hominis libri tanta elabarati industria tanquam multorum commendatione approbati (quos posteritati reliquit)adhuc multis in locis testes esse poterunt:vt ille,qui de consensu & conuenientia Moysis cum Iesu inscribitur:& alii qui reperiuntur apud literarum studiosos.Ista igitur hoc loco à nobis posita sint ad declarationem tum calumniæ maleuoli obtrectatoris

, tum exquisitæ & copiosæ Origenis in Gentilium disci-
, plinis cognitionis: de qua in epistola quadam missa ad il
, los, qui ei vitio vertebant, quòd tantum studium in illis
, disciplinis collocauisset, hæc scribit: Quoniam ad me
, verbo dei addictum & consecratum, fama de illa mea,
, quam iam in bonis literis adeptus fuissem, maturitate
, per multorum ora volitante, permulti cum hæretici, tum
, qui artium liberalium ac gentilium disciplinarum eruditione, & eximia philosophiæ notitia maxime præstabãt,
, frequentes accesserunt, placuit & dogmata hæreticorũ,
, & philosophorum instituta, quæ de veritate disserere
, profitétur diligenter perueſtigare. Hoc autem fecimus,
, non solum Pantænum imitati, qui multis ante nos mul-
, tum plane attulit adiumenti, quòd illo studiorum gene-
, re exquisite instructus esset, verum etiam Heraclam, iam
, Alexandriæ præsbyterii gradum adeptum: quem apud
, disciplinæ philosophiæ magistrum & doctorem, cum
, iam quinquennio antequam ego ad eam studiorum ra-
, tioné audiendam me conferre cœperam, illi viro enixe
, operam dedisset, reperi. Et propterea non modo vulga-
, ri veste & communi, qua ante vsus fuisset, exuta & depo
sita, philosophi apparatum, quem adhuc retinet, sibi as-
sumpsit: verum etiam libros gentilium etiamnum euolue
re pro viribus non desistit. Atque hoc modo de Gentilium disciplinis, & earũ studio Origenes dicitur respon
disse. Eodé tẽpore illũ scholę Alexãdrinę operã manãtẽ miles quidé adiit, & literas à præside Arabiæ tũ Deme
trio episcopo, qui ibidé rexit ecclesiã, tũ prẹfecto, qui tũ Aegypto præfuit, attulit, vt cũ omni festinatione Origenem ad ipsum mitterent, qui in sacris literis ipsum erudi
ret. Qua propter ab illis ad eũ missus Origenes, proficiscitur in Arabiã: ac negotio cur eò se cõtulisset, breui ad exitũ perducto, iterũ Alexandriã reuertitur. Nõ lõgo tẽ
poris interuallo interiecto, vbi inteſtinũ & ciuile bellũ nõ exiguũ quidé ibi exardescebat, egress⁹ est Alexãdria. & cũ non satis tuto se in Aegypto cõmorari posse puta-
ret, iter capit in Palæstinam, & Cesareæ ludum aperit: vbi licet nondum præsbyterii gradu potitus, ab epiſcopis, qui ibi erant, non ad disputandum so-
lum, sed ad scripturas etiam aperiendas, magnopere

in communi ecclesiæ consessu rogatus est. Quod quidem poterit esse perspicuum ex his, quę Alexander Hierosolymorum episcopus, & Theoctistus, episcopus Cæsareæ ad Demetrium in Origenis defensione sic ferè respondebant. Quod autem in literis adiunxeris, nunquã antea auditum, neque iam vsurpatum, vt Laici, præsentibus episcopis disputarent, scripturasque exponerent, in eo mihi nescio quo modo videris perspicue falsa dixisse. Nam vbi idonei & habiles reperiuntur, qui fratribus in verbo Dei adiumento sint, à sanctis episcopis rogantur, vt populũ in verbo instituant: sicut Larandis Euelpis à Neone, Iconij Paulinus à Celso, & apud Synados, Theodorus ab Attico, qui omnes beati & pij fratres erant. Ac verisimile est, quamuis nobis obscurum & minime cognitum sit, illud idem in aliis locis fieri. Hic quem dico, Origenes adhuc adolescens, non modo ab episcopis quibuscum familiaritatem contraxerat, sed à peregrinis, qui illum propè ignorabant, isto modo in magno honore habitus fuit. Quin vbi Demetrius & per literas, eum accersiuerat, & per diaconos ecclesiæ vt mature rediret Alexandriam, hortatus erat, ille eò reuersus, consueta studia & exercitationes denuo obire cœpit.

Quinam extant libri eorum qui tum temporum floruerunt.

CAP. XIIII.

PEr idem tempus complures ecclesiastici viri eloquẽtiæ laude præstantes, floruerunt, quorum epistolas, quas alter alteri, scripserunt, adhuc reseruatas reperire licet. Quæ etiam ad nostram vsque ætatem, in Aeliæ.i. Hierosolymorum Bibliotheca, quæ est ab Alexandro, tum illic ecclesiam administrante exædificata, custoditę fuerunt: ex qua Bibliotheca ipsi ad opus, quod habemus in manibus, permulta collegimus. In quorum disertorum virorum numero est Beryllus, episcopus Bostræ in Arabia, qui varios libellos ex optimis scriptoribus, tanquam flosculos excerptos vna cum epistolis, & aliis operibus post se reliquit. Hippolytus etiam alterius ecclesiæ episcopus his annumeretur, qui idem

prę-

præstitit. Disputatio porrò Gaij, viri eloquentissimi, Romæ Zephyrino ecclesiam regente contra Proclum Phrygum erroris propugnatorem habita, ad nos peruenit. In qua & aduersariorum temeritatem & audaciam in nouis scripturis contexendis, reprimit refutatque: & tredecim solum memorat epistolas diui Pauli apostoli. epistolam autem ad Hebræos reliquis non annumerat. Nam illa apud quosdam Romanos etiam adhuc, apostoli epistolam esse non existimatur.

Qui eo tempore episcopi noti erant.
CAp. XV.

ANtonino, cum septem annos, & sex menses regnasset, successit Macrinus: quo quidem ad annum eo munere perfungente, alius iterum Antoninus imperium capessit. Primo anno eius regni, Zephyrinus Pontifex Romæ, vbi decem & octo annos continuos ecclesiæ ministerium procurarat, vitam cum morte cõmutat. Hinc in Pontificatum successit Calixtus: qui vitam ad quinq; annos traducens, Vrbano ecclesiam gubernandam reliquit. Eodem tempore, Antonino, quadriennio solum reip. gubernacula tenente, Imperator Alexãder in regnum Romanorum successit, per id temporis, Asclepiade mortuo, Philetus in ecclesiæ Antiochenæ rectionem succedit. Imperatoris illius mater, nomine Mamæa, mulier, si quæ alia. virtute, & pietate spectatissima, vita & moribus cum primis religiosa, cum Origenis fama ita celebris passim hominum vagaretur sermonibus, vt ad eius etiã aures peruenerit, permagno videbatur æstimare, si non solum viri dignaretur aspectu, verumetiam eius in sacris literaris intelligentiæ, quam omnes admirabantur, periculum faceret. Illa igitur iam tum Antiochiæ commorans, per turbam satellitum, illum ad se accersiuit. Apud quam ille, vbi ad tempus moram fecerat, & multa, quæ ad gloriam Domini & diuinæ eius disciplinæ ac potentiæ amplitudinem spectabant, ei exposuerat, ad consueta studia & exercitationes se mature recepit,

Qua-

Quæ Hyppolyti monumenta ad nos peruenerunt.

CAP. XVI.

ILlo ipso tempore Hippolitus præter alios plerosque commentarios, quos componebat, opus de Paschate conscripsit: in quo & temporum seriem explanat, & canonem quédam sedecim annorum de Paschate ponit, & tempora solum describit ad primum annum imperatoris Alexandri. Cætera eius scripta, quæ ad nos venerunt, sunt hæc. In sex dies commentarij. In ea, quæ sex dies sequuntur. Contra Marcionem liber. In Canticum Canticorum explanatio. In partes aliquot Ezechielis expositio. De Paschate liber. Contra omnes hæreses liber. Extant præterea nonnulla alia eius monimenta, quæ apud multos conseruata inuenias.

Vide Hiero. in catal. & Lucidũ de tẽpo.

De Origenis studio, & quod ecclesiastica dignitate dignus habitus fuerit.

CAP. XVII.

EX eo tempore Origenes commentarios in sacras literas scribere exorsus est: Ambrosio eum ad eam rem impellente maxime. Qui non solum infinitis prope verborum ad persuadendum accommodatorum hortationibus, sed copiosissimis subsidiis ad eiusmodi operam maximè necessariis illum ad hoc studii genus incitauit. Nam celeres scribæ, plures quàm septem ei dictanti præsto aderant, qui præstitutis temporibus scribendi laborem vicissim susciperent. Librarii non pauciores, vnà cum puellis, quæ ad scite & concinne scribendum erant probe exercitatæ. Quibus omnibus Ambrosius rerum copiam affatim suppeditabat necessariarum. Quinetiam in hac diuini & sacri eloquii commentatione, ac studio, vix dici potest, quã propensam operam ei contulerit, qua illum vel maximè ad commentariorum confectionem incenderet. Dum ista hoc modo geruntur, Vrbano, qui Romanæ ecclesiæ Pontificatum gesserat, successit Pontianus. Antiochenæ ecclesiæ post Philetum, ministeriũ capessit Zebinus. Quibus temporibus, Origenes, necessitate negocii cuiusdam ecclesiastici

stici obeundi flagitante, in Græciam per Palæstinam iter fecit,& Cesareæ per manuum impositionem episcoporum, qui in illis partibus rexerunt ecclesiam, munus suscepit præsbyterii. Qui vero, deinceps fuerint de illo tumultus & discordiæ concitatę, quæ de eisdem ita cōmotis ab episcopis, qui ecclesiis præfuerunt, decreta, denique quæ incommoda cum in verbi Dei explicatione summa cum laude floreret, pertulerit, quanquam separatum opus, ad plenam eorum explicationem postulare videntur, tamen in secundo Apologiæ libro,quam pro eius defensione edidimus, aliqua ex parte quantum tenuitas ingenii nostri patiebatur, de eisdem disseruimus.

Quænam in Alexandria docuerit.
CAP. XVIII.

PRæter ea,quæ modo recensuimus, ista præterea ad commemorandum necessaria putamus,quomodo in sexto libro explanationum,quas in euangelium Ioannis conscripserit, declaret se, cum adhuc Alexandriæ versaretur,quinque priores contexuisse. Operis vero quod in vniuersum euangelium lucubrauit, viginti duo tomi solum ad nos peruenerunt. In nouo libro commentariorum, quos confecit in Genesim (sunt enim omnes duodecim numero) non modo octo priores eiusdem operis Alexandriæ composuisse, sed etiam in viginti quinque Psalmos, qui primi sunt, commentarios edidisse commonstrat. Quinetiam in Lamentationes Hieremiæ alios, quorum quinque tomi ad nos peruenerunt, elaborauit. In quibus obiter, librorum,(duo quidem sunt)quos de resurrectione exarauit, facit mentionem. Porrò libros de principiis, prius quàm Alexandriam demigrarat,scripsit. Libros quoque, qui inscribuntur στρωματεῖς, qui sunt decem numero,in eadem ciuitate,Alexandro imperium gubernante, literis prodidit: sicut præcipui tituli tomorum initiis integre præfixi declarant.

Quomodo

Quomodo scripturarum quæ in testamentum habentur, mentionem fecerit.

CAP. XIX.

DVm primum Psalmum explicat Origenes, in eo libro sanctarum scripturarum veteris testamenti enumerationem facit: his enim verbis sic scribit, Non ignorare debemus viginti duos libros esse (sicut Hebræi tradunt) summo omnium consensu & testimoniis approbatos, secundum literarum numerum, quæ apud illos sunt: Deinde paucis verbis interpositis, adnectit. Viginti duo libri secundum Hebræos hi sunt. Primum Genesis, vt nos, vt Hebræi appellant, ab ipso libri exordio. Beresithę, quod est principio. Deinde Exodus, velle Semoth Hebraice, quod est nomina ista: tum Leuiticus, vaicra, id est, vocauit: deinceps numeri, Hammispa rim vel pecudim, vel vaiedabber. Sequitur Deuteronomium, Ellehaddeberim. hoc est hoc sunt verba. Post Iesus filius naue, Hebraice, Iehosua, ben Num Tum Iudices Ruth. Apud illos vterque in vnum librum concluditur & vocatur Sophetim. Iterum Regum vel regnorum primus & secundus liber: apud eos vnus est, & dicitur Samuel, id est, à deo vocatus: deinde Regum vel Regnorum tertius, & quartus, in vno libro vterque apud Hebręos: & nominatur Vammelech. Dauid, vel Melachim. 1. Rex Dauid, vel regnum Dauid. Accedit Paralipomenon, primus & secundus. Vnus tamen apud eos, & nuncupatur, Dibre Haiamim. 1. verba dierum. Post hunc Esdras, primus & secundus, qui vnus est, & inscribitur Esra, quod est, adiutor. Tum liber Psalmorum, Hebraice, Sepher Tehillim, deinde Salomonis prouerbia, apud hebræos mistę, vel Misloth. Deinceps Ecclesiastes, Hebraice, Coheleth. Tum Canticum canticorum, non vt quidam arbitrantur, Cantica canticorum, Hæbraice Sir Harisim. Sequitur Esaias, Iesaia Hæbraice, & Hieremias cum lamentationibus & Epistola, vno nomine & vno libro Irmia: tũ Daniel etiá Daniel Hebraice, & ezechiel Ieezchel. Iob, Iob. Esther Esther. Extra munerũ istorum, sunt libri Macchabaici, qui inscribuntur, Sarbethe, Sarbane

Hic locus in græco, corruptus est, nos ergo ab hebraica bibliainscriptiones librorum deprompsimus sic hũc locũ correximus.

bane. Ista in libro, quem diximus inseruit. In primo libro commentariorum, quos scripsit in Euangelium secundum Matthæum, Canonem ecclesiasticum obseruans, quatuor solum euangelia esse testatur, & quòd per traditionem de quatuor euangeliis, sola sunt in vniuersa ecclesia Dei, quæ sub cœli conflexu continetur, rata, stabilia, & quibus à nemine contradicitur, certior factus sit, sic scribit. Primum euangelium scriptum esse, quod secundum Matthæum dicitur, olim publicanum, postea apostolum Iesu Christi: qui illud Iudæis ad fidem Christi conuersis, literis Hebraicis compositum tradidit. Secundum, quod est secundum Marcum: qui illud sicut Petrus ei explicauerat, conscripsit: quem quidem Petrus filium suum nuncupat in catholica sua epistola his verbis. Salutat vos ecclesia, quæ est in Babilone, consors nobiscum electionis, & Marcus filius meus. Tertium, euangelium à Paulo laudatum, quod est secundũ Lucam: qui illud his, qui erant ex gentibus edidit. Postremum omnium, quod est secundum Ioannem. Porrò in quinto libro explanationum in euangelium Ioannis, de epistolis apostolorum idem auctor ista loquitur. Paulus non litera, sed spiritu habilis & idoneus noui testamenti, minister à Deo factus, qui munus euangelij prædicandi ab Hierusalem ad Illyricum vsque vndiq́ue cumulatè expleuit, non omnibus ecclesiis, quas docebat, scripsit epistolas. Quin nonnullis, quibus scripserit, pauca admodum verba misit. Petrus, super quem Christi ecclesia, contra quam inferorum portæ non præualebunt, edificata est, vnam epistolam omnium asseueratione approbatam reliquit. Sit ita tamen, quod secundam (de ea enim est controuersia) etiam scripserit. Quid attinet dicere de Ioanne, qui supra pectus domini recubuit, qui licet se tot volumina potuisse conficere, quot vniuersus orbis vix potuisset capere, ingenue fateatur, vnum tamen euangelium solum posteritati tradidit. Scripsit item Apocalypsim, in qua præcipiebatur illi, vt conticesceret, & septem tonitruorum voces minime omnino scriberet. Epistolam etiam reliquit, eamq́; perbreuẽ. Verum esto, quod secundã quoq; & tertiã texuerit, quoniã aiũt

1. Pet. 5.

Ioan. 21. Apo. 10.

eas non omnino vere eius fuisse. Atqui vtræq; pariter vix centum versus lineasque complectuntur. Præterea de epistola ad Hebræos in concionibus quibusdam in eandem conscriptis ita differit: dictionis formam epistolæ, quæ inscribitur, ad Hebræos, non habere simplicem ac humilem orationem & scribendi rationem, qua Apostolus soleat vti (qui se rudem in dicendo, id est, in loquendi forma ac modo plane fatetur) sed epistola ipsam, dictionis compositione & collatione verborum propius ad puri & elegantis Græci sermonis proprietatem accedere. Ac quisque, qui dictionis & loquendi formularum differentias, recte sciat internoscere, illud facile fatebitur. Rursus, quòd sensus ac sententiæ epistolæ admirabiles sunt, & his, quæ consentiente omnium testimonio, Apostoli scripta dicuntur, nulla ex parte inferiores, nemo non, qui studiose & attente in epistolis illius Apostoli perlegendis versatus fuerit, hoc etiam, verum esse concedet. Istis non multo post ea attexit., Ego constanter affirmabo sensus esse Apostoli. Phrasin autem & constructionem verborum alterius cuiusdam, conciones Apostoli in commentarias redigentis, & velut dictata ex præceptoris ore scribentis. Proinde, si quæ ecclesia istam habeat epistolã, eam ipsa approbet, vt Pauli, idque hac ratione persuasa. Non enim temere, veteres eam Pauli esse tradiderunt. At quis scripserit epistolam, Deus vere nouit. Nos tamen à quibusdam accepimus, Clementem Ro. ecclesiæ episcopũ eam epistolam præscripsisse, ab aliis Lucam, qui Euangelium, & acta, Apostolorũ literis mandarit, illam contexuisse. Sed hæc hoc modo hactenus:

Quomodo Heraclas Alexandrinum episcopatum susceperit, & quomodo episcopi Origenem venerati fuerint. CAP. XX.

DEcimus iam annus agebatur imperii Alexandrini supra demonstrati, cum Origenes Alexandra Cæsaream profugiens, scholam institutionis, quæ erat ad illius loci habitatores in fidei principiis informãdos ædifica-

ædificata, Heraclæ reliquit. Non longo tempore post, Demetrius Alexandrinæ ecclesiæ episcopus, cum quadraginta tres annos integros in illo ministerio fungendo contriuisset, morte obiit: huic successit Heraclas. Quo tempore Firmilianus Cæsareæ Cappadocensis episcopus magno nomine & celebritate fuit. Iste tantum studium erga Origenem declarauit, vt interdum illum in suæ regionis fines ad ecclesiarum vtilitatem accersi vellet, nonnunquam ipse ad eum in Iudæam proficisci, & aliquandiu vnà cum eo moram facere, quò in sacris literis melius & perfectius erudiretur. Quinetiam & Alexander, qui Hierosolymitanæ ecclesiæ, & Theoctistus, qui Cæsarienſi ecclesiæ præfuit, per omne tempus propemodum ætatis suæ ei tanquam præceptori auscultabant, soliq; illi sacrarum literarum interpretationes, & reliquæ ecclesiasticæ disciplinæ instituta exequenda cõcesserũt.

De persequutione sub Maximino.
CAP. XXI.

A Alexandro Romanorum imperatori, cum tredecim annis Reipublicæ gubernaculis præfuisset, Maximinus Cæsar successit. Qui propter grauem inuidiã, quia contra Alexandri familiam, in qua complures fideles & Christiani versabantur, flagrabat, acerbam persecutionis tempestatem concitauit: iussitq; solos ecclesiarũ præsides, tanquã auctores doctrinæ euangelicæ neci dari. Eo tempore Origenes librum composuit de martyrio, & opus illud Ambrosio episcopo, atque Protocteto ecclesiæ Cæsariẽsis præsbytero, propterea quòd vtrũq; non exigua persecutionis procella exagitauerat, dedicauit. In qua quidem traditum est, eos viros ob veram & constantem fidei confessionem, sub finem imperii Maximini (qui non amplius triennio regnauit) magnam laudẽ fuisse consecutos. Tempus huius persecutionis, cum in vigesimo secundo libro commentariorum in euangelium Ioannis, tum in multis variisque eius epistolis aperte demonstrat Origenes.

De Fabiano, quomodo Romanorum episcopus diuinitus præter omnium opiniones designatus sit.

CAP. XXII.

SImulatque Gordianus post Maximinũ Romanorum imperiũ obtinuerat, & Pontianus ecclesiæ Rom. Põtificatũ per sex annos gesserat, in eius locũ Anteros surrogatus est: in cuius ministerium, cum ad mensem eo perfunctus esset, Fabianum delectũ ferunt. Post Anterotis mortem, aiunt Fabianum vnà cum aliis ex agro Romam commigrasse, ibique sua collocasse domicilia: vbi, diuina & cœlesti gratia largiente, ad Cleri administrationem mirandum in modum euectus est. Nam cũ omnes fratres causa deligendi eius, qui episcopatum gereret, in ecclesia conueniissent, & multi de multis illustribus & præclaris viris ad illud munus obeundum idoneis cogitarent, quanquam Fabius, qui tum forte præsto erat, nemini in mentem venerat, de repente tamen columbam è sublimi deuolantem (quæ similitudinem spiritus sancti super Seruatorem in specie colũbæ descendentis repræsentare videbatur) eius capiti insedisse memorant: ac propterea populũ vniuersum pariter vno sacrati spiritus instinctu commotum, magna cum alacritate, & vno animorum consensu eum eo dignitatis gradu dignum clamasse, & absq; mora abreptum illum in sede Pontificali collocasse.

Qui fuerint Origenis discipuli.

CAP. XXIII.

EOdem tempore, simul ac Zebinus Antiochenæ ecclesiæ episcopus è vita decesserat, Babylas ecclesiæ rectionem suscipit. Vbi autem post Demetrium Heraclas episcopatus ministerium Alexandriæ obtinuerat, Dionysius, vnus item ex Origenis discipulis, scholam institutionis ibidem capessit. Ad Origenem vero Cæsareæ consueta disciplinæ munera exequentem, non solum multi ab indigenis, sed ab exteris etiam regionibus penè infiniti discipuli, patria sua relicta, aduẽtarunt: ex quibus maximè insignes cognouimus, Theodorum alio nomine Gregoriũ appellatũ: episcopũ sanè præter

cæteros

cæteros noſtra iam ætate, crebro hominũ ſermone prędicatum: & fratrem eius Athenodorum: quorum animis liberalium diſciplinarum, tum Græcorũ, tum Latinorum cupiditate ſupra modum inflammatis & quaſi obſtupefactis, Origenes diuinæ Philoſophiæ & doctrinæ Chriſtianæ amorem ſenſim inſtillauit, eoſque à prioribus ſtudiis, facta mutatione, ad ſacrarum literarum cõmentationem pia ſua cohortatione traduxit. Quinquennio integro in eius ſchola verſati, tantam & tam admirabilem in ſacroſanctis Dei eloquiis fecêre progreſsionem, vt dum adhuc ambo admodum adoleſcentes erant, eccleſiarum in Ponto crearentur epiſcopi.

De Aphricano temporum ſcriptore. CAP. XXIIII.

PEr idem tempus Aphricanus, librorum ſcriptor, qui κεσοὶ appellantur, magna commendatione ad hominum famam profluxit. Huius de hiſtoria Suſannę à Daniele literis prodita, quaſi adulterina eſſet, & commentitia, magnopere dubitantis, extat epiſtola ad Origenem ſcripta, Ad quam Origenes per literas pleniſsimè reſpondebat. Eiuſdem Africani quinq; alii libri de temporum & annalium ſerie accurata quadam induſtria elaborati ad nos peruenerunt. In quibus ait ſe Alexandriam propter incredibilem Heraclæ famam, quæ vbique manauerat, iter feciſſe: quem propter Philoſophiæ & aliarum Græcarum diſciplinarum cognitionẽ, qua egregiè excellebat, ad eccleſię illius epiſcopatũ adminiſtrandum delectum eſſe, ſupra docuimus. Eſt etiam alia epiſtola ab eodem Aphricano ad Ariſtidem perſcripta, de ea quæ putatur eſſe Genealogiarum Chriſti apud Matthæum, & Lucam, diſcrepantia. In qua euangeliſtarum conſenſum ex hiſtoria quadam, quæ ad ſua ipſius tempora integra deuenerat, apertiſsime tradit: quam equidem oportune in primo libro huius operis, quod habemus in manibus, ab eo petitam citaui.

Vide Suidam & Hiero.

Quot & quæ Origenes, in Cæsarea Palestinæ docuit.

CAP. XXV.

PEr idem tempus, Commentarii in Esaiam & Ezechielem pariter ab Origene conscripti fuêre. Ex quibus triginta tomos in tertiam partem Hesaiæ vsque ad visionẽ quadrupedũ in deserto, nos vidimus: & viginti quinq; in Ezechielem: quos solos in vniuersum prophetam edidit. Id temporis cum Athenis fortè versaretur commentarios in Ezechielem absoluit: Ibidem in Canticum Canticorum inchoauit commentarios, & quinq; libros eorundem ibi adhuc cõmoratus perfecit: ad Cæsareá reuersus, alios quinq; (vt decẽ essent numero) perduxit ad exitum. Sed quid attinet hoc loco viri scripta & libros accurate enumerare, cum aliud separatum & proprium otium postulent? Quorum enumerationem, in opus, quod à nobis de Pamphilo sancto nostri temporis martyre conscriptum est, illigauimus. In quod etiam vt ingentem Pamphili erga sacras literas amorem ac studium, quasi ante oculos cuiusq; poneremus, indices Bibliothecæ, Origenis & aliorum ecclesiasticorum scriptorum libros continentis, ab eodem constructæ & coagmentatæ, coniecimus. Ex quibus si cui visum sit, licet certè elaboratissima illa quidem Origenis opera, quæ ad nostras manus venerunt, explorate cognoscere. verum iam sermonis nostri cursus ad consequentem historiam transferendus est.

De errore Berilli. *CAP. XXVI.*

BErillus Bostrorũ Arabię episcopus, qui paulò ante demonstratus est, quo ecclesiasticæ veritatis regulá peruerteret, peregrinam quandam & alienam à fidę doctrinam in ecclesiam introducere tentauit, ausus quidem temere asserere Seruatorem & dominum nostrum Iesum Christum propria substantiæ circumscriptione non ante fuisse, quam in humanam carnem immigraret, neq; propriam habuisse ex se diuinitatem, sed solã patris in eo extitisse. Qua de re, cum multi episcopi in disceptationem cum eo venissent, deque eius errore grauiter disseruissent, inter cæteros Origenes, à quibusdã rogatus, ri-

tus, primum cum eo in familiarem sermonem, & colloquium descendit, quasi periculum facturus, quid animi haberet, quidue sententiæ. Vbi verò eum suam peruersam opinionem constanter affirmare intellexit, vtpote haud rectè de Christo sentientem confutauit: atque cum firmis rationibus persuadendo, tum certa demonstratione conuincendo, eum ad verè de ea controuersia sentiendum reduxit, atque adeo ad pristinam ac sanam de Christo & eius diuinitate opinionem, quam olim tenuisset, denuo restituit. Quædam monumenta à Beryllo scriptis prodita, cum decretis Synodi, eius causa conuocatæ, ad nostram ætatem reseruata sunt: quæ non modo Origenis disquisitiones cum eo habitas, & disputationes coram ecclesia, quam regebat, celebratas, verum etiam quasque res id temporis gestas complectũtur. Sunt etiam alia infinita, quæ de Origene, præsbyteri nostræ ætatis memoriter tradunt: quæ quoniam cum præsenti instituto minimè cohærere videntur, arbitror à me debere prætermitti. Quæ autem de eius rebus gestis sunt ad cognoscendum necessaria, ea ex apologia, quæ à nobis Pamphili, sancti, nostri temporis, martyris opera adiutis elucubrata est, (illam enim ego & Pamphilus, quo ora maleuolorum obtrectatorum famæ Origenis detrahentium obturaremus, mutuis vigiliis accuratè elaborauimus) licet facilè colligere.

De Cæsare Philippo.
CAP. XXVII.

VBi Gordianus sex annis continuis Romanorum obierat imperiũ. Philippus vnà cum filio Philippo succedit. Fama est istum (Christianus namq; erat) cum precationum in die postremę vigiliæ Paschatis vnà cũ multitudine in ecclesia particeps fieri vellet, nõ prius ab episcopo, qui tũ ecclesiæ præerat, permissum esse intrare, quã se cõfessus fuisset, & inter eos, qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur astricti, locumque pœnitentiam agentibus præstitutum occupabant, se sua sponte collocauisset: episcopũq; dixisse eum nõ alia cõditione,

nisi istud faceret, propter multa delicta, quæ ab illo ferebantur admissa, aliquando ab ipso in ecclesiam receptum fore. Imperatorem autem alacri animo & lubenti, episcopo morem gessisse, & ingenuam modestiam ac religiosam piamque affectionem, dei timore incitatam reipsa declarasse memorant.

Quod Dionysius in Heraclæ episcopatu successerit.

CAP. XXVIII.

IAm tertius annus eo regnante præterierat, cum Heraclas ministerium ecclesiæ Alexandrinæ vndecim annis executus, è vita decessit, & eiusdem ecclesię episcopatum obtinuit Dionysius.

De reliquo Origenis studio. *CAP. XXIX.*

CVm fides Christi, Christiano illo imperatore regnante, magnopere, vt verisimile erat, crescceret, & doctrina euangelica liberius vbique prædicaretur, Origenes sexagesimum ætatis annum prętergressus, & iam ex longo vsu, & commentatione velut habitum & perfectam maturitatem in doctrina assecutus, suas tum disputationes, tum conciones publice in ecclesia habitas, à scribis, qui manu celeri multum pollebant, cum id nunquam antea fieri concessisset, excipi permisit. Peridem tempus octo libros contra quoddam Celsi Epicurei opus aduersus Christianos editum, quod vera doctrina inscribitur, composuit: & viginti quinque tomos scripsit in Matthæi euangelium, & alios in duodecim Prophetas contexuit, ex quibus solum viginti quinque inuenimus. Extat etiam illius epistola ad ipsum imperatorem Philippum scripta, & alia ad eius vxorẽ Seuerã. Sunt & aliæ diuersæ eius epistolæ ad diuersos scriptæ, ex quibus quotquot apud varios dispersas colligere poteramus, in vnum volumen separatim varios in libros distributũ, ne deinceps rursum dissiparentur, congessimus, quæ sunt circiter centũ numero & amplius. Scribit præterea Fabiano Romano episcopo, aliisq; permultis ecclesiarũ presidibus de sua recta & orthodoxa de fide Christiana sententia. Quorum certa habes argumẽta in sexto libro Apologiæ, quæ in Origenis defensionem à nobis scripta est.

De

De Arabum diſſidio. CAP. XXX.

PEr idem tempus, quidam rurſus in Arabia dogmatis cuiuſdam à veritate prorſus alieni auctores naſcuntur: aſſerentes hominum animos vnà cum corporibus vno eodemque temporis articulo morte occumbere, & penitus extingui: at demum tempore reſurrectionis vniuerſæ carnis cum eiſdem vitam denuo recuperaturos. Non exiguo igitur epiſcoporum conuentu ea de re coacto, Origenes ibi etiam rogatus, vt partes de illa controuerſia diſputandi ſuſciperet, ſic orationis vi & impetu ferebatur, & eorum mentes, qui ſe antè eo errore implicauiſſent, ad rectam fidem & ſanam doctrinam traduceret.

De Helceſaitarum hæreſi. CAP. XXXI.

EOdem tempore alia erroris peruerſitas, quæ Helceſaitarum hæreſis dicebatur, cœpta eſt: quæ propè ſimulac orta erat, extinguebatur. Cuius mētionem facit Origenes in concione in Pſalmum octogeſimum habita: quam coram eccleſia palam recitauit. Interuenit, inquit, quidam hoc præſenti tempore inſolenter propter ea ſe efferens, quòd impiam & maximè ſceleratam Helceſaitarum opinionem, quæ nuper contra eccleſiam excitata eſt, ſe poſſe defendere exiſtimet. Quæ tandem ſcelera, & quàm nefaria, illa opinio profiteatur, vobis exponam, ne eius inanitate & quaſi leni vento à veritate abripiamini. Nonnulla vniuerſæ ſcripturæ antiquat teſtimonia: aliis rurſum cum ex toto vetere teſtamento, tum ex Euangelio depromptis vtitur. Paulum autem Apoſtolum omnino reiicit. Fidem item negare, indifferens quiddam eſſe aſſerit. Qui enim, interiore cogitatione recte de fide ſentiat, tametſi ore, cum neceſsitas illum eò detruſerit, fidem perneget, eum tamen animo firme illi adhæſurum. Librum etiam circumferunt, quem aiunt è cœlo delapſum: & qui illū audiuerit, eiuſque doctrinæ crediderit, peccatorum remiſsionem conſecuturum, eamque diuerſam eſſe remiſsionem ab illa, qua Chriſtus Ieſus remiſit peccata. Sed de his ſatis multa.

De perſequutione quæ ſub Decio erat, & quanta Origenes pertulerit. CAP. XXXII.

PHilippo, vbi septem annos regnauerat, succedit Decius: qui odio quodam capitali, quo cum Philippo disidebat incensus, persecutionem contra ecclesiam concitat. In qua Fabiano Romæ martyrium subeunte, Cornelius Pontificatum capessit. Alexander Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus in Palestina rursus, vbi Cesareæ propter Christum præsidis tribunali stetisset, & magnam fuisset ex secunda fidei suæ confessione, commendationem adeptus, iam extrema senectute, & veneranda plane canicie eximius, carceris cruciatu denuo afflictatus est. Quo quidem, post præclarum & illustre testimonium fidei Christianæ Præsidis tribunali datum, morte in carcere consopito, Mazabanes successor eius in episcopatu Hierosolymitano declaratur. Babyla item Antiochiæ ad exemplum Alexandri post fidei confessionem in vinculis vitam deferente, Fabius ibi ecclesiæ præficitur. Quot afflictationum genera, & quàm grauia Origeni in hac turbulenta persecutionis tempestate contigerint, & quo pacto, maleuola Diaboli inuidia contra eum incensa, (qui omnibus copiis, tanquam hostis infestus, enixe aciem aduersus illum instruebat, omnibus machinis, omni virtute & potentia contra eum dimicabat, & præter cęteros omnes illo tępore ab eo impugnatos, in hunc potissimum impetum faciebat) magis magisque augerentur, qualia etiam & quàm acerba pro Christi verbo & doctrina perpessus sit vincula, quæ corporis tormenta, quæ supplicia ex catena ferrea in interiori carceris recessu collo impacta, & quomodo permultis diebus pedes in compedes ligneos intrusi, quatuor foraminum interstitiis interpositis, distractatione quadam distenti fuerint, quæ ignis & incendii oppositæ minæ, quas præterea ab inimicis inflictas carnificinas toleranter pertulerit, qualem exitum, dum iudex omnibus viribus & toto corpore, vt dicitur instaret, vt vita eius ad doloris morsus amplificandos amplius protraheretur, eius res habuerint, denique quas post illa & quàm pias voces easq; plenas solatii, iis qui opis & auxilii in rebus aduersis indigent, scriptis reliquerit, permultę sunt illius epistolæ, quæ vere accurateq; cõmemorãt.

De

De his quæ Dionysio episcopo accidebant.

CAP. XXXIII.

QVæ autem & quàm turbulentæ procellę Dionysium persecutionis tempore exagitarint, testimonio epistolæ ipsius ad Germanum perscriptæ hoc loco ostendam. In qua ipse de se narrat hoc modo. Ego coram Deo loquor, & ipse nouit, quòd vere loquor. Neque certe de fuga in præsentia mecum cogitaui, neque quasi Deo inuito, vllam feci. Quinetiam aliàs, regnante Decio, antequam persecutio palam contra Christianos ediceretur, cum Sabinus id temporis frumentarium ad me perquirendum misisset, ego quatriduo in ædibus commoratus, eius aduentum assidue expectaui. Ille autem vndique circumit, vias, fluuios, agros, passim vbi me latitare, aut quò me profectum esse, suspicaretur, sedulò perueſtigat. Sed cæcitate & quasi caligine, ne ædes quæreret, circumfusus tenebatur. Sibi namque persuaserat, me persecutione appetitum, domi nolle moram facere: vix tandem post dies quatuor, Deo mihi, vt inde demigrarem, præcipiente, & se mirandum in modum quasi ducem itineris præbente, ipse, liberi, & alij multi fratres simul domo egressi sumus. Quod plane diuinæ prouidentiæ opus fuisse, rerum euenta, quæ deinceps sequebantur (vnde non parum commodi fortasse quibusdam & vtilitatis obtigit) satis perspicue declararunt. Deinde paucis interpositis, ea quæ in fuga sibi contingebant, euidenter explanat, istaque subnectit. Ego vna cum his, qui mecum erant, forte sole occidente in satellitum manus incidens, ab illis ad Taposirim deducebar. Sed tamen (sicut erat Dei prouidentia prospectum) Timotheus, quia non vna aderat, neutiquam præhensus est. Profectus igitur post, offendit, cum ædes nostras præterquam quòd ministri eas custodirent, omnino desertas esse, tum nos instar mancipiorum abductos: deinde subiungit. Quàm admirabilis (dicam enim quod verum est) & diuinæ prouisionis ratio fuit ista quidem?

Indi-

Indigena quidam, forte fortuna, Timotheo propere fugienti & conturbato sit obuiam: rogat festinationis causam: iste verum narrat. Ille cum audiuisset (abierat enim ad nuptias laute epulatum: quippe mos est, in huiusmodi hominum conuentibus totam noctem in hilaritate & lætitia consumere) ingressus in domum conuiuij, accumbentibus nuntiat: qui quidem omnes vno impetu, tanquam signo dato, consurrexerunt, & maturo gradu properantes, cœperunt quàm celerrime ad nos contendere: qui cum in nos incidissent, summo gaudio exultare: atque satellitibus, qui nos obseruabant, fugam facientibus, nos, vt eramus, grabatis valde male stratis conquiescentes, de improuiso occupare. Ego certe (Deus testis est) eos vt fures primum reputans, qui ad spolia & rapinam venerant, mansi in lecto nudus plane, vt eram, solo indusio coopertus: reliquum autem vestitum prope me positum porrexi. At hi, surgere iubent, & quàm mox abire. Tandem animaduertens, quamobrem aduentassent, cœpi vociferari, supplex illos præcatus, vt abirent, nosque illic manere paterentur. Quin etiam petebam ab eis, vt si quo me beneficio afficere cuperent, ipsi caput meum ceruicibus abscindere dignarentur, sicque satellitibus, qui me essent cruciatum abducturi, anteuerterent. Illi dum hæc clamore efferebam, (sicut consortes mei, & omnium mearum calamitatum participes, pro certo norunt) me inuitum è lecto excitarunt. Tum ego humi me supinum prosternere. Isti igitur manibus pedibusq; me abreptum (Gaius quidem, Faustus, Petrus, & Paulus, qui me sequebantur, istarum rerum omnium testes esse poterunt) educere, ac prehensum propè inuito animo ab oppidulo exportare, & nudo asino impositum, secum inde auehere. Ista de se narrat Dionysius.

De his qui in Alexandria martyrium subierint, & de aliis quos Dionysius commemorat.
CAP. XXXIIII.

IDem etiam Dionysius in epistola ad Fabium episcopum Antiochiæ, certamina & dimicationes eorum, qui

» qui sub Decij imperio martyrium pertulerunt, isto mo-
» do persequitur. Non ex imperatoris edicto persecutio
» apud nos incepta fuit, sed integro anno præuerterat.
» Nam vates (quisquis ille fuerit) malorum omnium, quæ
» huic ciuitati acciderunt, architectus, infinitam gẽtilium
» turbam contra nos incitauerat, impuleratq́;, atque adeo
» ad patriam suam & antiquam superstitionem defenden-
» dam magnopere instigarat. Qui ab illo ad maleuolen-
» tiam irritati, omnemq́ue aucupati licentiam ad scelus
» patrandum, solam pietatem & verum cultum demo-
» num suorum, istum censuerunt, vt Christianorum cæ-
» de & sanguine suas crudeles manus respergerent.
» Primum igitur senem quendam, Metram nomine, arre-
» ptum, impia verba contra Deum loqui mandant: cuius
» corpus, propterea quòd eorum voluntati repugnabat,
» fustibus cædunt, vultum oculosq́; præacutis arundini-
» bus pungunt, ipsumq́; adeo ad suburbia abductum lapi-
» dibus obruunt. Deinde fidelem mulierem, quæ vocaba-
» tur Quinta, ad idolorum delubrum ducere, & ad falsos
» deos venerandos impellere cœperunt: eamq́ue, cum se
» auerteret, & talem cultum detestaretur, pedibus constri-
» ctis, per vniuersæ vrbis plateas, asperis saxis constratas
» raptare, & simul ac corpus eius ad saxa molaria allisissent,
» & flagris pariter laceraſſent, ad suburbia trahere, ibique
» crebro saxorum coniectu obterere. Tum vero vno qua-
» si animorum impetu omnes in piorum ædes irruere, &
» singuli quos sibi vicinos esse cognouerant, propere e-
» ducere, expoliare, diripere: & diuitias ac supellectilem,
» si quæ erat prætiosior, sibi seponere: si quæ vilior, sor-
» didior, & ex ligno confecta, in viis dissipare, deinde ex-
» urere: adeo vt ciuitas illa veram speciem vrbis ab hosti-
» bus captæ dispoliatæq́ue probe repræsentaret. Fratres
» ergo deflectere è via, & in loca separata ac solitaria se
» subducere: rapinam bonorum suorum similiter cum il-
» lis, quibus Paulus illustre perhibet testimonium, cũ gau- *Heb.10.*
» dio suscipere. Atque haud scio vtrum quisquam præter
» aliquem vnum alicubi fortasse, hucusque Dominum de-
» negauerit. Apolloniam porro virginem id temporis cũ
» primis admirandam, & admodum prouectam ætate com

prehen-

prehendunt, maxillisque eius crudeliter diuerberatis, omnes dentes illi excutiunt: atque rogo in suburbiis extructo, minantur, nisi verba blasphemiæ vnà cum ipsis, palam eloqueretur, se eam viuam crematuros. Illa paulum temporis ad deliberandum præcata, & dimissa ex eorum manibus, sine mora insilit in rogum, sicque flammarum incendio absumpta est. Serapionem item proprio lare abstractum, diris concidunt tormentis, & omnibus membrorum articulis confractis, ex loco edito præcipitem deijciunt: Nullus itineris flexus, nulla via publica, nullus angiportus erat, in quo tutò vel noctu, vel interdiu liceret incedere: quippe omnes vbiq; vno ore conclamabant, si quis è Christianorum numero impia & prophana verba effari recusauerit, rapiatur extemplò, & in ignem conijciatur. Atque ista mala hoc modo non ad exiguum temporis spacium grassata sunt, verum tandem seditio & bellum intestinum, quod in illos miseros postea inuasit, crudelitatem contra nos exercitam, in ipsorum capita conuertit. vnde nos quidem, dum illorum furor in nos incensus aliis rebus implicatus tenebatur, paulisper respirauimus. verum confestim animum imperatoris, qui clementius aliquanto & humanius videbatur erga nos antea affectus, omnino commutatum esse, nobis nuntiatum est. Quapropter minarum formido in nos iactatarum vehementer accrescebat. Nam Decij edictum erat iam diuulgatum, illudque tale profecto videbatur, quale Dominus prædixerat futurum: in quo terribilissima illa eius propemodum explebatur sententia, nimirum electos, si possibile esset, in errorem inductos fore. Qui omnes certe metu perculsi obstupuerunt. Atque ex illis qui cum dignitate, tum diuitiarum affluentia præstare videbantur (qui quidem non pauci erant numero) nonnulli timore perterriti, diis illorum colendis se vltro offerunt: alij ex priuatis ædibus in publicum raptati, ad delubra ducuntur à magistratibus: multi vicinorum suasu eo pelliciuntur: qui quidem nominatim euocati, ad impura & profana eorum sacrificia se cenferunt.

Mat. 24.

Horum autem non pauci, quasi minime essent sacrificaturi,

turi, sed illi ipsi potius victimæ & sacrificia idolis futuri, pallore exalbescunt, & formidine attoniti stupent: adeo vt à frequenti populi turba, quæ circumsistebat, dum se omnibus perspicue patefaciebant, cum ad moriendum, tum ad sacrificandum eadem timiditate esse affectos, risui & ludibrio haberentur. Alij paratius ad altaria procurrunt, duro ore & impudenti constanter asseuerantes, se nunquam fuisse Christianos: de quibus Domini sententia verissime dici potest, diuitem difficulter posse seruari. Ex reliquis qui tenuiores erant & magis obscuri, plerique vtrumque istud hominum genus, quod postremo posuimus, imitantur, alij capessunt fugam, nonnulli præhenduntur. Atque ex præhensis, multi ad vincula & carcerem pergunt, & multis diebus ibi tenentur conclusi, postea tamen antequam ad tribunal accedunt, Christum eiurant: quidam tormenta diu fortiter sustinent, sed ad extremum succumbentes, fidem pernegant. Cæterum qui domini erant, tanquam firmæ & beatæ columnæ eius ope & gratia roboratæ, fidei firmitati, quę in eorum animis penitus insidebat, vires ac tolerantiam apte & apposite respondentem adepti, admirabiles & insignes eius regni martyres ac testes facti sunt. Quorum primus erat Iulianus, homo podagræ doloribus adeo oppressus, vt neque incedere, neque pedibus consistere posset. Hic cum aliis duobus, qui eum gestabant, ad iudicem adducitur: quorum alter extemplò fidem denegat: alter, nomine Cronion, cognomento Eunus, & senex ipse Iulianus, dominum ingenue confitentur: qui per totam vrbem, quæ certe (vt nostis) amplissima est, Camelis insedentes deducti, & ita sublimes verberibus cæsi, tandem immenso quodam rogo & supra modum exardescente, hominum multitudine vndique circumfusa, comburuntur. Ac dum abducebantur ad locum supplicij, miles quidam nomine Besas, illis inter eundum opem ferre, & his, qui eos contumelia afficiebant, ex aduerso resistere laborat. Qui, cum populus contra eum propterea vociferaretur, inde illico abripitur ad iudicem, & in præclaro illo prælio pro pietate suscepto tanquam fortissimus Dei bellator

Matt. 19.

bellator, strenue & viriliter se gerens, securi demum per-
cutitur. Alius quidam genere Afer, qui & appellatione
Macar, & ob vitam beatam, quam diuinæ gratiæ subsi-
dio degisset, vere Macar, id est, beatus fuit, cum ad fi-
dei negationem, iudice eum ad eam rem magnopere co-
hortante, adduci non posset, viuus crematus est. Epi-
machus etiam & Alexander non longo post tempore,
quàm vincti tenebantur, post horum martyrium multos
dolores perpessi, dilaniati nouaculis, & flagellis lacerati,
ad extremum ardentissimis flammis circumiectis absum
pti fuerunt. Quibus quatuor mulieres martyres adiun-
gebantur: quarum prima fuit Ammonarium, sancta vir-
go: quæ, cum iudex diu illam admodum torsisset, vtpo-
te constanter asserentem se nihil eorum aliquando di-
cturam, quæ ille iussisset, eaque in sententia firme per-
staret, ad supplicium abducitur. Mercuria secunda erat,
Anus in primis veneranda tertia Dionysia: quæ quan-
quam erat multorum liberorum parens, illos tamen Do-
mino in amore minime prætulit: quarta Ammonarium
altera: quæ tres, cum præses vereretur, ne incassum tor
menta illis infligeret, & quodam modo euinceretur à
mulieribus, nullum cruciamentorum genus amplius sub-
ire cogebantur, sed statim capite obtruncato, mortem
oppetunt. Pro omnibus enim prior Ammonarium, tan-
quam in prima dimicationis acie locata, satis tormento-
tum exceperat. Heron præterea Ater, & Isidorus, Ae-
gyptij, & Dioscorus vnà cum illis adolescens quinde-
cim annos natus, iudici traduntur. Et primum iudex a-
dolescentem, tanquam facilem ad persuadendum, blan-
dis verbis in fraudem inducere, tum velut remissum &
flexibilem ad fidem negandam tormentis impellere ten-
tat. Sed Dioscorus neque persuasione quicquam com-
motus est, neque iudicis omnino cessit sententiæ. Cæ-
teros acerbissime crudelissimeque verberibus dilace-
rat, quos cum tormenta magno & fidenti animo pro fi-
de tolerare cerneret, rogo cremandos tradit. Diosco-
rum autem, cũ propter singularẽ animi magnitudinem,
quam palam ostenderat, tum propter prudentissima re-
sponsa, quæ ad singula rogata dederat, iudex magno-

pere

pere admiratus, dimisit: affirmans se propter ætatem certos dies illi velle concedere, quibus resipiscendi haberet facultatem. Iam ergo Dioscorus, summa pietate eximius, nobiscum est, expectans cum certamen prolixius, grauiusq;, tum amplius premiũ & diuturnius. Porro Nemesis quidam & ille etiam Aegyptius, falso in crimen vocabatur, quod cum latronibus societatem coiuerat: sed istam calumniæ notam ab eo alieniſsimam quidem cum coram Centurione diluisset, iterum per iudicẽ fuit delatus, quòd Christianus esset, vinculisque constrictus ad præsidem venit. Iste iniustissimus præses, beatum martyrem tormentis & verberibus duplo grauioribus, quàm latrones ipsos, afflictans, exemplo Christi inter latrones interiectum (vnde non parum honoris adeptus est) feruido ignis exurit incendio. Quædam porro militum turina de repente accedit: nimirum Ammon, Zeno, Ptolemæus, Ingenes, & pariter cum illis senex Theophilus: qui pro tribunali se ipsi stiterunt. Cum igitur quidam, quod Christianus esset, in quæstione versaretur, & iam ad fidei negationem propenderet, isti assistentes, præ rei indignitate, dentibus frendere, vultu nutare, manus extendere, toto denique corpore gestus quosdam agere cœperunt. In quos cum omnium ora essent conuersa, prius, quàm vlli alij in eos iniecerunt manus, illi ipsi ad subsellia accurrere: se Christianos profiteri; sic vt cum præfectus & assessores, qui aderant ei in concilio, timore obstupescerent: tum Christiani, in quos iam inquirebatur, ad ea tormenta, quæ post essent perpessuri, toleranter sufferenda, maxime confirmarentur, tum denique iudices, qui essent contra eos sententiam pronunciaturi, maximo metu exhorrescerent. Isti verò è foro gloriantes, abscedere, & præ testimonio, quod Christo perhibuerant, summo gaudio exultare, Deo per illos gloriosos triumphos agente. Alij præterea complures in vrbibus, & pagis à gentibus distracti erant, & quasi membratim discerpti. Ex quibus vnum exempli gratia commemorabo. Ischyrion cuiusdam magistratus negotia, mercede conductus, procurat. Is qui eum conduxerat, iubet idolis sacrificare: quem cum mandato minime obsequeretur,

retur, cœpit conuitiis lacerare: ac cum constanter fidei, adhereſceret, grauibus affecit contumeliis: atque vbi vidit eum pacate & tranquille omnia sufferentem arrepto, fuste præacuto, inteſtina ac viſcera illius transfodit, eruit, deliteréque interemit. Quid attinet percenſere multitudinem eorum, qui in ſolitudine & montibus vagi errantesque, fame, ſiti, frigore, morbis, latronibus, beſtiis fuerunt extincti? Quorum electionis beatæ & eximiæ victoriæ quanquam teſtes ſunt hi, quibus adhuc ex illo numero vita ſuppeditat, tamen vnum aliquod facinus proferam, quo res iſtæ ſint exploratius cognitæ perſpectæq;. Chæremon epiſcopus ciuitatis, quæ Nilus dicitur, cum iam plane grandis eſſet, & ætate prope exacta, vna cum vxore ſua ad montem Arabiæ confugiens, neque pòſt reuerſus eſt, neque vſquam eos quiſpiam videre potuit. Et licet fratres iá aliquoties eum cũ vxore quærerét, tamé neque ipſos neque corpora eorum vſpiam reperire potuerunt. permulti certè in eo Arabico monte erant, â Barbaris Saracenis facti captiui: quorum alij ægre quidé & vix ingenti pecuniæ ſumma redimi poterant: alij hactenus nullo modo. Atque iſta mi frater, non fruſtra equidem dicendo perſecutus ſum, ſed vt cognoſcas, quãtæ & quàm acerbæ calamitates apud nos obtigerint: quas qui fuerint magis experti, plura de illis & ſciunt, & dicere poſſunt. His etiam alia paulo pòſt attexit. Illi igitur diuini martyres (qui iam Chriſti tanquam aſſeſſores ſunt, & regni eius conſortes, participes iudicij, & illius in hominibus iudicandis ſententiam approbantes ferunt) dum erant apud nos, nonnullos è fratribus, in quibus crimen ſacrificandi idolis hærebat, quique à fide excidiſſent, cum conuerſionem ac pœnitentiam eorum perſpicerent, eamq; poſſe acceptam fore ei, qui omnino non vult mortem peccatoris, ſatis exploratum haberent, ad ſe denuo admittunt: recipiunt in eccleſiam, conuentus cum illis celebrant: ineunt ſocietatem: præcum & epularum communione vnà vtuntur. Quid igitur conſilij nobis, fratres, datis? quid cenſetis nobis agendum eſſe? illis ne ſuffragabimur? eiuſdem cum illis erimus ſententiæ? iudicium eorũ ſequemur? modum tenebimus benig-

, benignitatis? His quorum illi miſerti ſunt, benefici & cle
, mentes erimus? An contra? eorũ iudiciũ inane & irritũ
, faciemus? eorũ ſentẽtię nos ipſos conſtituemus animad-
, uerſores? clementiæ inhumanitus reſiſtemus? refringe-
, mus inſtitutum? Deum deniq; ad iram prouocabimus?

De Nouato quonam ingenio fuerit, & de eius hæreſi. CAP. XXXV.

ISta Dionyſius, dum ſermonẽ de his, qui tempore perſecutionis, præ animi imbecillitate infractioneque lapſi fuiſſent, inſtituebat, non ſinè cauſa expoſuit: quandoquidem Nouatus eccleſiæ Rom. presbyter, arrogantia quadam & faſtidio contra iſtos elatus, aſſeruit, non amplius illis, quamuis omnia, quæ viderentur ad veram pœnitentiam, ad conuerſionem animorum, ad puram denique confeſsionem ſpectare, omnino peragerent: ſpem vllam ſalutis omnino reliquam fieri. vnde propriæ cuiuſdam erroris & ſectæ eorum, qui præ inflata quadam mentis inſolentia ſe ipſos καθαροὺς eſſe, id eſt puros & vacuos à labe peccati aſſeuerant, auctor & dux fuit. Ob quam rem concilium maximum Romæ cogitur: in quo ſexaginta epiſcopi, & presbyteri totidem atque amplius, vnà cum diaconis in vnum conueniunt. A paſtoribus etiam ſeparatim per ſingulas cuiuſq; regionis prouincias, quid de ea re agendum eſſet, deliberantibus, colloquia fiunt. A quibus omnibus tandem decernitur, Nouatum eiuſque fautores tanta ſuperbia inflatos, & quotquot illius inhumaniſsimæ, & à fraterna charitate alieniſsimæ opinioni aſſentirentur, in eorum numero qui erant ab eccleſia excluſi, haberi: fratres autem, qui caſu infelici prolapſi fuiſſent, pœnitentiæ medicamentis curari, & ad ſanitatem reſtitui. Epiſtolæ quidẽ Cornelij epiſcopi Romani ſcriptę ad Fabiũ epiſcopũ eccleſię Antiochenæ ad nos peruenerunt, quæ tum acta cõcilij Romæ habiti, tum quæ ab omnibus in Italia, in Affrica, inque aliis locis de eo errore decreta erant, euidenter declarãt. Aliæ item extant epiſtolæ à Cypriano & aliis epiſcopis, qui cum eo in Aphrica in eum errorem inquiſiuerunt, latino ſermone compoſitæ: ex quibus conſtat illis

etiam visum esse, vt & fratres, qui per tentationem ce-
ciderant, consolationis subsidio leuarentur. & auctori
illius hæresis vnà cum illis omnibus, qui pari ratione cũ
eo à veritate essent abducti, catholica ecclesia, idq; me-
rito, interdiceretur. His alia quædam Cornelij adne-
ctitur epistola de illis, quæ erant in concilio Romæ san
cita. Alia rursus de Nouati rebus gestis, ex qua aliquot
loca citare non grauabimur, quo qui sint istam forte hi-
storiam perlecturi, ea quæ ad eum spectant, manifesto
cognoscant. De Nouato igitur quali vitæ instituto, &
moribus fuerit, Fabium certiorem faciens Cornelius,
hæc ipsa scribit. Vt vero intelligas hunc admirabilem
virum iam pridem in episcopatu petendo, ambitione in
censum esse, & eam temerariam effrenatamque cupidi-
tatem occultasse, intra se, & simulatione ac tanquam in-
uolucro, quo arrogantiam tegeret, in initio confesso-
res Christi, viros sane probos secum habuisse, tibi volo
aperte ostendere. Præsbyter nomine Maximus, & vr-
banus, è nostris, qui bis ex constanti fidei confessione
summam gloriæ amplitudinem collegerant, Sidonius i-
tem & Celerinus, vir qui Dei clementia adiutus, omnia
tormentorum genera, maxima cum tolerantia pertule-
rat, & corporis imbecillitate vi ac robore fidei suæ con-
firmata, strenue & viriliter ab aduersario victoriã repor
tauerat, cum Nouatum attentius consyderassent, & cal-
lidam eius fraudem, versutiam, periuria, mendacia, agre-
stem inhumanitatem, ab omni vitæ communione alienã,
veteratoriam denique instar lupi amicitiam deprehen-
dissent, eo relicto ad sanctam ecclesiam reuerterunt: at-
que omnes eius fallacias, & maleficia, quæ longo tempo-
re intimo pectore obtexisset, multis præsentibus tum e-
piscopis, tum presbyteris, tum laicis quàm plurimis pa-
lam ostendere: & cum lachrymis ac querela, cum dolo-
re & pœnitentia suam vicem deplorare cæperunt, quòd
subdolæ illius & efferatæ bestiæ consilio adducti, ab ec-
clesia etiam vel ad exiguum temporis spatium desciuis-
sent. Paulo pòst ait: vix credibile est, charissime frater,
quantam in moribus varietatem, quantam mutatio-
nem exiguo momento in illo factam conspexerimus.

Nam

» Nam splendidissimus iste scilicet,qui inusitato ac terri-
» bili iureiurando adiecto, fidem suis fecerat, se non ali-
» quando episcopatum appetiuisse,tãquam ex fallaci qua-
» dam præstigiarum impostura in medium proiectus, de
» repente episcopus apparuit. Etenim istæ nouæ sectæ in-
» uentor & doctrinæ ecclesiasticæ,si diis placet, propug-
» nator,quando episcopatum à Deo certe minime ei do-
» natum,sibi vi arripere,& ex hominum manibus quodam
» modo extorquere nitebatur, duos sibi socios de sua ip-
» sorum salute prope desperatos asciuit, vt eos in exiguã
» aliquam partem,& minimum quasi Italiæ angulum mitte
» ret,indeque episcopos tres, homines agrestes, rudes ac
» simplices,simulatione quadam veteratoria in fraudem in
» ductos abduceret, asserens & constanter affirmans eos
» quàm celerrime debere Romam venire, vt videlicet o-
» mnis lis & discordia,per sententiam illorum, aliorumq;
» episcoporum interpositam, dirimeretur. Episcopi igi-
» tur quoniam (vt supra diximus) homines simpliciores
» erant, & in perditorum fallaciis dolisque discernen-
» dis minus perspicaces, Romam aduentant. Iste tum
» per quosdam sui similes ad eam rem comparatos, eos in
» vnum locum concludendos curauit. Ac cum circiter ho
» ram decimam, ebrios & crapula oppressos cerneret, vi
» coegit imaginaria quadam & vana manuum impositio-
» ne, episcopatum ipsi tribuere: quem dignitatis gradum
» parum sibi accommodatum ad hunc modum per frau-
» dem & astutiam acquisiuit. Ex quibus episcopis vnus
» non longe pòst peccatum flebiliter lamentatus, & idem
» aperte confessus,ad ecclesiam reuenit: quem,populo v-
» niuerso pro eo rogante,tandem vt laicum in communi-
» onem recepimus. Atque alios qui in reliquorum duo-
» rum episcoporum loca, qui eum creassent,succederent,
» misimus. Istum igitur lepidum euangelij patronum,No-
» uatum, omnino præterijt, scilicet vnum solum episco-
» pum oportere esse in hac ecclesia catholica: in qua ta-
» men non ignorabat (quo modo enim poterat?) presby
» teros esse quadraginta sex,diaconos septem, subdiaco-
» nos septem,acoluthos quadraginta duos, exorcistas, &
» lectores vna cum ostiariis quinquaginta duos,viduas &

alios morbo atq; egestate afflictatos mille & quingētos: , quos omnes domini gratia,& benignitas abūde sustētat. , Sed tamen nemo ex tanta ministrorū multitudine, tamq; , in ecclesia necessaria, nemo ex tāto egentiū numero Dei , prouidētia locupletato,& rerū abundantia circūfluente, , nemo deniq; ex maxima illa & innumerabili populi fre- , quentia, istū quem dico Nouatū, ab ea desperata mentis , cæcitate,& contumacia auertere,& ad ecclesiā denuo re , uocare potuit. Quinetiam paulo post adnectit ista, dein- , ceps dicamus, quibus actis, quibusq; vitæ institutis cum , tanta confidentia episcopatū prēnsaret. Nū quòd à pri- , mo ætatis tempore in ecclesia versatus fuit? Num quòd , multa certamina pro eius defensione subiit? Num quòd , multis magnisq; periculis pro pietate se obiecit? Nō est , certe eius generis ille quidē, cui ex Satana (qui ingressus , in illū, diu est in intimo pectore cōmoratus) primū data , fuit credendi occasio. Qui quidē, vbi exorcistarū præsi- , dio, spiritu illo malo esset liberatus,& post in tam graue , morbū, vt iam fermè mori putaretur incidisset, in lecto, , in quo decumbebat, aqua circūfusus, baptismū accepit, , si modo talē hominē baptismū accepisse dicendū sit: ve- , rum morbo tandē elapsus, neq; cætera quibus post bap- , tismum secundū ecclesiæ canonē imbui oportuerat, ac- , quisiuit, neq; Domini sigillo ab episcopo obsignat⁹ fuit. , Quo quidē neutiquam potitus, quo modo quęso spiritū , sanctū adeptus est? Atq; paucis interpositis, iterū addit. , Iste, persecutionis tēpore metu debilitatus,& nimia vitę , cupiditate adductus se presbyterū esse denegauit. Nam , cū à diaconis rogatus, oratusq; esset, vt domo, qua se cō , clusum occuluerat, egressus, quantū presbytero liceret, , quantūq; in eius situ esset potestate, fratres in periculo , cōstitutos, opisq; & auxilij indigentes iuuaret, tantū ab- , fuit, vt diaconis eū obsecrātibus obtēperaret, vt etiā nō , sine stomacho,& bile ab illis abiret discederetq;. Nam se , nolle amplius esse presbyterū, sed alteri vitæ generi se , dicaturū asseruit. Qui paulo longius progressus, rursum , adiungit. Iste præclarus scilicet & insignis Nouatus, Dei , penitus reliquit ecclesiā: in qua post fidē receptā presby , teri munere donatus fuit, idq; propter amorē & beneuo

lentiam,

» lentiam, qua episcopus, qui illi manus imposuerat, eum
» complexus est: qui quidem episcopus non modo ab vni-
» uerso clero, sed etiam à multis laicis vetitus, (quoniam
» minime licebat, quenquã in lecto propter morbũ bapti-
» zatum, sicut huic contigerat, in clerum assumi) magnope
» re postulabat sibi potestatẽ dari, huic soli manus insortẽ
» præsbyterii imponendi. Deinde post ista, aliud eius fa-
» cinus omnium sane pessimũ, hoc fere pacto tradit. Cum
» fecisset oblationes, & singulis partẽ sacramenti distribuis
» set porrexissetq;, miseros homines & infelices pro bene
» dictione & gratiarum actione iusiurandum dare coegit.
» Atque suis vtriusque manibus manus accipientis præhen
» dens, non prius dimisit, quàm hoc iureiurando eum ob-
» strinxisset (illius enim verbis vtar) iura mihi per corpus
» & sanguinem domini nostri Iesu Christi, te nunquam
» nec me deserturum, nec ad Cornelium reuersurum. At-
» que miser homo non ante degustauit, quàm ita illi se
» deuouisset. Et qui illum acceperat, pro Amen, quod di-
» cere debuerat, hoc dixit, non deinceps ad Cornelium re
» uertar. Post alia quædam, iterum hæc narrat. Scias velim
» propterea quòd in dies singulos iam fratres eum dese-
» runt, & ad ecclesiam redeunt, iam illum omnium ferè so-
» cietate denudatum destitutumq; esse. Cuius amentem
» audaciam & insolentiam etiam Moses beatus martyr,
» qui nuper apud nos fuit eximio & admirabili martyrio
» decoratus, dum adhuc in vita manebat, perspicue ani-
» maduertens, tum illi, tum aliis quinque præsbyteris, qui
» vnà cum illo sese ab ecclesia segregauissent, fidelium so-
» cietate & communione interdixit. Porrò in extrema e-
» pistola, episcopos, qui Romam profecti, Nouati demen-
» tiam condemnabant, enumerat, & non solum nomina cu
» iusque, Sed ecclesias etiam, quibus singuli præerant, re-
» censet. Quinetiam episcoporum, qui minime Romam se
» contulerant quidem, sed per literas decreto eorũ, quos
» diximus, assentiebantur, nomina pariter & ciuitates, vn-
» de quisque scripsit epistolam, commemorat. Ista Corne-
» lius Fabio Antiochiæ episcopo per literas significauit.

De Serapione, Historia Dionysii.

CAP. XXXVI.

EIdem Fabio aliqua ex parte ad illud schisma Nouati inclinanti, Dionysius episcopus Alexandriæ scribens, vbi cum alia multa de pœnitentia in literis ad illum missis persecutus fuerit, tum martyrum certamina, quæ Alexandriæ iam nuper subierant, ostenderit, præter alias res gestas, quas narrat, facinus præterea memorabile, & plenum admirationis explicat: quod quidē huic nostrę historiæ mandare necesse putaui. Sic enim se habet. Hanc vnam rem gestam exempli gratia, quæ apud nos enenerit, tibi exponam. Erat quidam Serapion apud nos fidelis senex, qui licet magnam vitæ partem integre & incorrupte transegisset, tempore tamen persecutionis præ imbecillitate animi lapsus est. Hic sępenumero, in ecclesiá denuo recipi supplex postulabat, sed nemo, quia idolis sacrificasset, eius postulationi aliquando auscultauit. Qui in graué morbum delabens, triduo deinceps mutus & absq; sensu vixit: quarto autem die paululum releuatus, nepotem ad se accersit: sicq; alloquitur: quousq;, fili, me detinetis? properate obsecro, & me ocyus dimittite. Aliquem ex præsbyteris aduoca ad me. Quæ cum dixisset, iterum fit mutus. Puer currit ad præsbyterum: nox iam erat. Ille forte morbo vexatus, accedere ad eum non poterat: sed tamen quoniam à me quidem mandatum dabatur, vt qui iam essent vita emigraturi, sanctorum mysteriorum (dummodo peterent, & vel maxime si antea dum integra valetudine erant supplices petiuissent) participes fierent, sicq; cum pace dimissi, & bona spe confirmati ex hac luce decederent, puero exiguam quandam Eucharistiæ partem dedit, præcipiés vt eam madefactam in os senis infunderet: quam puer se eũ adferens, rediit. Cui iam appropinquanti, prius quàm cum eo quod gestabat intraret ædes, Serapion denuo voce recuperata dixit: venisti fili? Tametsi præsbyter non potest venire, tu tamen præsta, quod tibi in mandatis dederit, & dimitte me abire. Particulam igitur puer, quam apportarat, madefactam in os senis infundit. Atque ille, simul atque eam pedetentim per fauces demiserat, illico extremum spiritum edidit. An non igitur satis constat, eum fuisse reseruatum, & vsque eò in vita mãsisse, quoad esset,

, esset penitus culpæ vinculis solutus,& ita labe, qua erat
, idolis immolándo aspersꝰ, omnino deleta, posset pro mul
, tis bonis, quæ gessisset in vita, in numerum confessorũ
, referri? Hæc Dionysius.

Epistola Dionysii ad Nouatum. CAP. XXXVII.

, VIdeamus iam quænam idem ipse Dionysius ad No-
, uatum ecclesiam Ro. id temporis perturbantem
, perscripserit. Ac quoniam idem Nouatus fratres
, quosdam illius defectionis & schismatis quasi ansam
, præbuisse, ab illisq; se ad illud ipsum fuisse compulsum,
, simulabat, attende quomodo ad eum scribat. Dionysius,
, Nouato fratri. S. Si inuitus, vt dicis, huc inductus es, il-
, lud plane ostendes, si sponte ab eo recedas. Oportuerat
, enim omnia incommoda potius subiisse, quam eccle-
, siæ Dei discidisse concordiam. Atque illud martyrium,
, quod quis perpetitur, ne dirimatur ecclesiæ consensio,
, non minus certe, sed multo plus, meo quidem iudicio,
, habet commendationis, quàm illud, quod suscipitur, ne
, idolis omnino immoletur. Nam in hoc pro vna quisq;
, anima suffert martyrium, in illo autem pro tota eccle-
, sia. Iam ergo si vel suadendo, vel quasi vi compellendo, fra-
, tres ad ecclesiæ concordiam redire efficias, culpæ magni
, tudinem correctionis modus facile superabit. Atq; vt
, illa tibi nullo vitio vertetur, ita hic reuera ponetur in
, laude. Quòd si illi adeo contumaces & animo obstinato
, fuerint, vt nihil omnino te posse apud illos existimes, tu
, tamen tuam ipsius animam seruato. Te igitur, si paci ad-
, hæresces ecclesiæ, in domino exopto valere. Ista ad No-
, uatum scripsit Dionysius.

De reliquis Dionysii epistolis.
CAP. XXXVIII.

SCribit præterea idem Dionysius epistolam de pœni-
tentia ad eos, qui erant in Aegypto: in qua simulac
vitiorum gradus descripserit, ea etiam quæ sibi vide-
bantur statuenda de iis, qui, ingruente persecutionis tem
pestate, lapsi fuissent, tradit. Extat item liber illius sepa-
ratim ad Canonem, Hermopolitanæ ecclesiæ episcopũ,
de pœnitentia scriptus. Alius etiam hortatorius ad gre-

gem ecclesiæ Alexandrinæ, cui ipse præfuit. Præter istos, est alius de martyrio scriptus ad Origenem. Epistolas porro ad fratres Laodiceæ, quibus Thelymidres præerat episcopus, & ad fratres Armeniæ, quibus Meruzanes episcopus præficiebatur, de pœnitentia itidem conscripsit. His omnibus accedit epistola, quam ad Cornelium episcopum Romanum scripsit, eumq; propter illius epistolam contra Nouatum, quæ ad eius manus peruenerat, admodum commendat. In qua aperte ostendit, se tum ab Heleno Ciciliæ Carsensis episcopo aduocatum, tum à reliquis, qui cum eo erant, nempe Firmiliano Cappadociæ episcopo, & Theoctisto episcopo Cæsareæ Palæstinę, vt ad concilium Antiochiæ coactum aduentaret: vbi quidam Nouati schisma omni animi contentione corroborare nitebantur. Scribit item epistolam, se certiorem esse factum, Fabinum è vita migrasse, & Demetrianum episcopatus Antiocheni eius successorem designatum. Scribit etiam de episcopo Hierosolomitano his verbis: Beatus Alexander in carcerem conclusus, mortem beatam est consecutus. Est alia item Dionysii epistola fratribus, qui erant Romæ, de ministeriis ecclesiæ, missa per Hippolitum. Alia eisdem de pace scripta. Etiam alia de pœnitentia. Confessoribus præterea, qui illic Nouati opinione erant à veritate abducti, alia. Eisdem ad ecclesiá iam denuo reuersis reductisque alias duas misit. Alias denique epistolas ad plerosque alios perscriptas post se reliquit: ex quibus qui etiam hoc tempore cupiditate incenduntur eius opera studiose euoluendi, multiplicem plane ac varium fructum percipient.

EVSE-

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CAESAREAE PALESTINÆ, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ Liber Septimus.

De improbitate Decii & Galli.

CAPVT. I.

MAgni illius & illuſtris Alexádrię epiſcopi Dionyſii epiſtolæ, ad poſteritatẽ, ſcriptis mandatę (in quibus res quaſq; ſuo tempore geſtas ſingulatim commemorat) nobis ad hũc ſeptimum eccleſiaſticæ hiſtorię librum conficiendum (eas enim ad verbum citabimus) erunt permagno plane adiumento. Inde igitur exordium noſtra capiat oratio. Simulatq; Decius, qui non duos annos integros regnauerat, pariter cum liberis eſſet interemptus, in imperium ſuccedit Gallus. Origenes eodem tẽpore, cum ad ſexaginta nouẽ annos vitam propagaſſet, ex hac luce migrauit. De Gallo autem Dionyſius ad Hermammonem ſcribens, iſta commemorat. Quin Gallus neque Decii recogitauit calamitatem, neque antea ſecum, quid tandem illum de gradu deieciſſet, ſatis diligenter conſyderauit, ſed in eundem lapidẽ, licet perſpicue ante illius oculos poſitum, cum ſuo magno malo impegit. Qui, cum regnum eius proſpero fortunę flatu ferretur, & res omnes ad voluntatem fluerent, Sanctos ac pios viros, qui pro pace eius imperii, proq; vitæ incolumitate enixe Deum præcabantur, crudeliter exegit: & propterea vnà cum illis, prẽces pro ipſo ad Deum fuſas penitus à ſe auertit. De Gallo hactenus Dionyſius.

Quinam

Quinam illorum ætate episcopi Romani fuerint.

CAP. II.

COrnelio Romanæ ciuitatis episcopatu circiter triennium perfuncto, Lucius succedit: Iste vix octo continuis mensibus illud ministerium obiés, morte extinctus, Stephano cleri tradit rectionẽ. Ad hunc Stephanum, Dionysius primam ex illis epistolis de baptismate compositis, scripsit, propterea quod erat id temporis non exigua quæstio & controuersia concitata, vtrum oporteret eos, qui se à quocunque hæresis genere reuocassent, lauacro baptismatis repurgare, cum ex consuetudine ab antiquis ducta temporibus, in eiusmodi hominibus in ecclesiam recipiẽdis, solæ preces cum manuum impositione adhiberi solerent.

Quonam pacto Cyprianus, eos qui ab hæretico errore resipuerint, lauacbro expurgendos, primus statuerat.

CAP. III.

CYprianus Carthaginensis ecclesiæ pastor, primus inter homines eius ętatis, non aliter, quàm per lauacrum baptismatis hæreticos erroris maculis ante ablutos in ecclesiam admittendos existimauit. verum Stephanus nihil noui, aut alieni à traditione ex apostolorum temporibus deriuata moliendum arbitratus, hac de re animo vehementer commotus fuit.

Quod de eodem argumento Dionysius epistolas conscripserit, & de pace, quæ post persequutionem subsequuta est.

CAP. IIII.

DIonysius igitur vbi longum sermonẽ cum Stephano per literas de hac controuersia contulerit, tandem declarat, quo pacto, persecutionis fluctibus sedatis, omnes vbique ecclesiæ, noua ac peruersa Nouati hęresis prauitate repudiata, pacem inter se conciliassent. Sic enim scribit. Iam scito frater, omnes orientales ecclesias, quę antea fuerunt propter errorum peruersitatem nonnulla dissensione distracta, ad concordiam denuo esse reductas: Omnes etiam ecclesiarũ prędides, qui vbique locorum sunt, summo animorum consensu conspirare:

» spirare: & ob pacem hanc præter omnium expectationem
» cõstitutam incredibili lętitia affici: Demetrianum dico
» Antiochię episcopum, Theoctistum Cęsareę, Mazaba-
» nem Aelię, Marinum Tyri, mortuo Alexandro, episco-
» pum, Heliodorũ Laodiceę, defuncto Thelymidro, epi-
» scopum, Helenum Tarsi, & cunctas Ciliciæ ecclesias, Fir-
» milianum etiam, & totam Cappadociam. Illustriores so-
» lum episcopos nominatim perstrinxi, ne vel literę vide-
» antur aliquanto prolixiores, vel nominum enumeratio
» lectori satietatem & molestiam afferat. Syria porro vni-
» uersa & Arabia quibus vestra doctrina & consilio, sem-
» per magno adiumento fuistis, & quibus etiã modo scri-
» psistis epistolas, Mesopotamia quoque Pontus atq; Bi-
» thynia, & ne longum faciam, omnes vbique gaudio ex-
» ultant, & vno animorum cõsensu ac fraterna Charitate,
Deo gloriam impertiunt. Ista Dionysius scribit ad hũc modum: Stephani, cum biennii spatio episcopatus mini-sterium obiisset, Xystus capesit locum. Ad hunc Dio-nysius secundam de Baptismate conscribens epistolam, tum Stephani, tum reliquorũ simul episcoporum senten-tiam ac iudicium explanat, deq; Stephano sic loquitur.
» Stephanus antea scripserat epistolam de Heleno, de Fir-
» miliano, de omnibus episcopis qui erant ex Cilicia, &
» Cappadocia, & Galatia, & ex omnibus gẽtibus, quę erãt
» finitimæ, quod neque cum illis quidem ob eam caussam
» omnino communicare vellet: nam illi, inquit, hæreticos
» rebaptizant. Rei igitur magnitudinem attenta cogita-
» tione complectere. Decreta enim in maximis episcopo-
» rum conciliis, sicuti audio, facta fuerunt, vti qui ab hæ-
» resis impietate recedant, debeant primum in fide insti-
» tui, deinde veteris & impuri fermeti eluuie ac sordibus
» ablui, purgariq́ue. Atque vt pro his omnibus episcopis
» illum deprecarer, epistolam scripsi. Paulo post subnectit.
» Dilectis nobis & compresbyteris Dionysio, & Philemo-
» ni, qui antea Stephani suffragabantur sententiæ, quique
» ad me de eisdem rebus scripserunt, sicut ante per literas
» breuiter, ita iam pluribus verbis sententiam meam ex-
» plicaui, verum de quęstione supra demonstrata, de qua in
» vtramq; partẽ disceptabatur, hæc hactenus exposuimus.

Dehe-

De hæresi Sabellii.

CAP. V.

DEinceps in eadem epistola Dionysius de hæreticis, qui Sabelliũ ducẽ habuerunt, eiusq; tẽporibus prodierunt in lucẽ, mentionem facit hoc pacto. Quoniã de erroris dogmate, Ptolemaidi Pentapolis iam suborto, quod plane impiũ est, quod detestabilem de Deo omnipotente patre domini nostri Iesu Christi blasphemiam continet, quod multum falsæ doctrinæ de vnigenito filio eius, primogenito omnis creaturæ, verbo incarnato, complectitur, quod cæcã de spiritu sancto ignoratione cõprehendit, ex vtrisq; partibus cum literę mecertioré facturę, tum fratres, mecum de eą re cõmunicaturi, ad me veniebant, quasdam epistolas, vt poteram, diuina largiente gratia, quò accuratius obscuras erroris latebras aperirem, conscripsi: quarum exemplaria descripta ad te misi.

De euoluendis hæreticorum libris, & de visione Dionysii diuina de eadem re, deque canone quem accepit Ecclesiastico.

CAP. VI.

IDem Dionysius in tertia epistola de baptismate, quã, scribit ad Philemonem præsbyterũ Romanũ, ista tradit. Equidem tametsi hæreticorũ libros, & traditiones, perlegebã, & meũ ipsius animũ ad tempus sceleſtissimis, eorum opinionibus quodãmodo inquinare videbar, hoc, tamẽ ab illis capiebã cõmodi, vt nõ modo eos interiore, animi mei cogitatione condemnarem ac refellerem, sed, multo vehementius in posterũ detestarer. Ac cum quidã, ex numero præsbyterorum me vetaret deterreretq; à legendo, ne turpi prauitatis & peruersę eorũ doctrinę cœno cõtaminarer (meã enim mentem errorum labe pollui, asseruit) cumq; vera, meo quidem iudicio, diceret, visio, quædã cælitus ad me demissa, me confirmauit. & vox ad, aures allapsa, manifesto præcepit ad hunc modũ: Omnes, libros, quos sumis in manus, euolue sedulo. Nã satis habes virium & firmitatis ad quæq; tum conuincenda, tum, exploranda: Atq; hæc causa erat, cur in initio ad fidem, Christi vocatus fueris. visionem vtpote rite consentiẽtem voci apostolicæ, sic ad potentiores dicenti (Satis, diligen-

» diligentes animaduersores, & veluti trapezitæ, qui argẽ-
» tum probant) lubens, equidem approbaui. Deinde pau-
» cis quibusdam de omnibus errorũ generibus explicatis,
» adiungit ista. Istum canonem, istudq; exemplum à beato
» Papa nostro Heracla cepi. Ille enim eos, qui ab ecclesia
» abscessissent (imo vero nõ ita abscessissent, quin ob cor-
» poris præsentiam congregationis fidelium viderentur
» esse participes) eos, inquam, cũ essent accusati, quod cõ-
» suetudine cuiusdã eorum, qui alienam & diuersam à fide
» doctrinam tuebantur, multum vsi fuissent, ecclesia eie-
» cit: & quamuis verè & ex animo ab erroribus se auerte-
» rent, & in ecclesiam admitti denuò magnopere flagita-
» rent, non vsque eo admisit, quoad omnia, quæ à verita-
» tis aduersariis audiuissent, palam apud omnes essent elo-
» cuti. Atque tum in ecclesiam & conuentum recepit, non
» aliud baptisma in illis omnino desiderans: quippe antea
» fuerant ab illo spiritum sanctum assecuti. Rursus, ista
» quæstione copiose admodũ exagitata, addit hæc. hoc
» tamen didici, quòd non episcopi in Affrica solũ istam
» consuetudinem de hæreticis rebaptizandis iam inuexe-
» runt, verum etiam longo tempore antè, episcoporũ me-
» moria, qui antegressi sunt, in ecclesiis maxima hominum
» frequẽtia celebratis, & synodis fratrũ tum Iconii, tũ Sy-
» nadis, tum aliis multis in locis conuocatis, istud decretũ
» fuit: quorum iudicia & sententias condẽnare irritaque
» facere non audeo, sicq; illos in odiũ & inuidiã cõiicere. *Prou. 22.*
» Terminos vt est apud Salomonem ac fines proximi tui
» non commutabis, quos patres tui præstituerunt.

De hæresi Nouati.

CAP. VII.

, QVarta eius epistola de baptismate ad Dionysiũ Ro
, mæ tum quidẽ presbyterii munere donatũ, nõ mul-
, to pòst tamen, episcopum illius ecclesiæ factũ, per-
, scripta est. Ex qua quàm præclarum testimonium ille
, ipse Dionysius Romanus propter incredibilem dicendi
, vim, & virtutem admirabilem, à Dionysio Alexandrino
, consecutus fuerit, satis constare poterit. Post alia
quædam

quædam de Nouato expoſita, ad hunc his ferè verbis ſcribit. Contra Nouatum certè, qui eccleſiam tam miſere diſciderit, qui fratres quoſdam ad impietatem & blaſphemiam attraxerit, qui ſceleſtiſsimam de Deo patre doctrinam inuexerit, qui benigniſsimum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, tanquam inclementem & crudelem falſo calumniatus fuerit, qui præter hæc omnia ſanctum baptiſmatis lauacrum abrogauerit, qui fidem ac confeſsionem, quæ baptiſmum præcedunt, condemnarit, qui denique ab illis, qui aliquo vitiorum genere ſe infecerant, ſpiritum ſanctum (quamuis ſpes eſſet reliqua illius aut in eorum mentibus permanendi, aut ad eos denuo redeundi) omnino depulerit fugaueritque, non ſine cauſa graue odium concepimus.

De impio hæreticorum Baptiſmate.
CAP. VIII.

QVinta item illius de baptiſmate epiſtola ad Xyſtum epiſcopum Romanum ſcripta eſt: in qua cum multa dixerit contra hæreticos, tale quoddam facinus ſuo tempore geſtum exponit. Reuera frater, quoniam eiuſmodi quædam cauſa ad me delata eſt, in qua, veritus ne per errorem labar, conſilium quæro, tuamque vehementer expoſco ſententiam: frater quidam ex noſtro conuentu communioneque fidelis iudicatus, ætate admodũ prouectus, & priuſquam ego eram creatus epiſcopus, & vt arbitror, antequam beatus Heraclas in epiſcopatus gradu collocatus fuerat, conuentus communioniſque particeps factus, cum forte baptiſmo eorum qui nuper apud nos baptizarentur, & rogata reſponſaque audiret, venit ad me lugens, & grauiter ſuam vicem deplorans, ſe ad pedes meos abiicit, ex animo confitetur, & ſancte dierat, baptiſma, quo erat apud hæreticos tinctus, non huius generis eſſe, (illud namque plenum eſſe impietatis, plenumque blaſphemiæ) neque vllam omnino cum iſto noſtro habere ſimilitudinem: affirmatque animum ſuum propterea acerbis dolorum ſtimulis compunctum, & quoniam nefario ac profano, cum verborum, tum factorum

factorum scelere pollutus erat, ne libere suos oculos ad Deum posse eleuare,& propterea obtestatus est, vt hac purissima lauacri purgatione,vera susceptione in ecclesiam,& diuina in eo sacramento oblata gratia potiretur: quod plane ego non audebam præstare, sed diuturnam illam communionem, qua fuerat cum fidelibus sociatus, satis habere virium ad eius animum purgandum affirmabam. Nam qui gratiarum actiones audiuisset,qui, Amen, vnà pronunciauisset, qui astitisset mensæ, qui manus ad sanctum illud alimentum capessendum porrexisset, qui illud recepisset,qui tam longo tempore fuisset corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi particeps, eius baptisma non audebam de integro renouare: sed bono animo esse iubebam, & solida ac constanti fide, conscientiq; pura synceraq; ad sanctorum mysteriorũ perceptionem accedere. Ille tamen lamentis & mœrore se conficere nõ destitit, ad mensam accedere præ metu exhorruit,& vix oratus,precibus interesse sustinuit. Extat præterea alia huius de baptismate epistola, ipsius ecclesiæq; persona,cui præfuit,Xysto & ecclesiæ Romanæ dicata: In qua multis argumentis, & prolixo sermone de quæstione proposita disputat. Alia porro eius epistola est, post hasce conscripta ad Dionysium Romanum,quę de Luciano inscribitur,sed de his satis.

De Valeriano. CAP. IX.

POstquam Gallus qui vix biennio integro imperium rexerat, è medio erat sublatus, Valerianus vnà cum filio Galieno imperij gubernacula suscipit. Quæ vero Dionysius de isto etiam commemoret, ex epistola, quam scripsit ad Hermámonem,licet cognoscere. In qua sic narrat. Ioanni simili ratione per reuelationem de Valeriano significatum est. Ait enim: Datũ est ei os, magna & blasphemiam loquens, & data est ei potestas faciendi per menses quadraginta duos. Cum ista vtraque in Valeriano videre cõplera,tum eius vitæ rationem,antequá ita animo affectus erat, vt à Ioannis reuelatione didici- *Apoc.13.*
mus,considerare, non parum sane habet admirationis. Nam quamdiu mansueto animo & benigno erga sanctos

Dei homines affectus erat, nemo imperatorum qui eum, anteiuerant, tantam beneuolentiam & comitatem aduer, sus illos declarauit. imò verò ne illi quidē, qui Christia-, ni erant, eoq; nomine palam appellati, ita hos sunt ample, xati vt ille, qui quidem in initio imperij sui quam fami-, liarissime & amicissime, idq; in oculis omnium, eosdem, excepit: Et tota domus eius piis hominibus compleba-, tur, eratq; plane Dei ecclesia. Verum doctor quidam &, princeps Magorum Aegypti, illum tandem perdito con, silio deprauauit, & non impulit solum, vt homines culpa, vacuos ac sanctos Dei, vtpote scelestorum ac execrabi-, lium incantamentorum aduersarios & oppugnatores, (satis namq; virium ac potentiæ præsentia, aspectu, spi-, ritu, & voce solum ad detestabilium dæmonum insidias, dissipandas, & habent, & semper habuerunt) acerbe per-, sequeretur, neciq; traderet: verum etiam vt impuras cæ-, remonias obiret, profanas exerceret præstigias, execran, da mysteria exequeretur, mactaret pueros miscellos, pro-, lem infœlicium parentum exsacrificaret, tenera infan-, tium dissecaret viscera, Dei denique creaturas discin-, deret discerperetque, vehementer cohortatus est: per-, inde ac si eo pacto omnes res prospere & feliciter succe, derent. Qui bus deinde adnectit ista. Macrinus igitur, ipsis imperatoribus Valeriano, & Galieno ob speratum, imperium, præclara scilicet munera donauit. Qui cum, ante communis & generalis imperatoris Valeriani quæ-, stor dictus esset, neque quid recta ratio, neque quid com, munis reip. vsus postularet, vlla ex parte considerauit, sed propheticæ imprecationi ita loquēti: Væ illis qui ex, corde ipsorum prophetant, communem tamen omnium, non respiciunt vtilitatem, se obnoxium reddidit: Nam, neque communem ac generalem Dei prouidentiā intel-, lexit: neq; iudicium illius, qui est ante omnia, per omnia, & in omnibus, omnino perspexit. Quapropter se cōmu-, nis & catholicæ illius ecclesiæ hostem præbuit. Se à Dei, abalienauit misericordia, & quasi penitus relegauit: Se à, sua ipsius salute quam longissime remouit. Atque in hoc, vere suo respondit nomini. Deinceps adiungit. Valeri-, anus autem Macrini proditione in hanc miseriam dela-,

psus,

psus, contumeliis & probris hostium Barbarorum obiectus fuit, secundum Esaiæ vocem: Hi vias sibi delegerunt, & abominationes ipsis, quas eorum anima volebat, & ego ludibria eorum deligam, & peccata retribuam illis. Iste dum gerebat imperium, præter eius dignitatem furore in Christianos exagitabatur: post cum regium illud decus vieto & debilitato corpore sustinere non posset, duos filios, quos paterna scelera insignite infecerãt, imperij gubernaculis præfecit. Ac prædictio illa, quam Deus olim ediderat, (ego sum qui vlciscor peccata patrum in liberos, vsque in tertiam & quartam generationem his, qui oderũt me) in istis perspicue declarata fuit. Nam nefarias cupiditates, quarum explendarum spe ipse excidisset, in filiorum capita conieçit, & cum improbam eius nequitiam, tum odium erga Deum in illorum animos effudit. De Valeriano quidem totidem à Dionysio accepimus.

Esai. 66.

Exo. 20.

De persequutione sub Valeriano, & rebus quæ Dionysio & Aegyptijs acciderunt.

CAP. X.

DE persecutione autem, quę vehementissime, regnante Valeriano, exardescebat, quas & afflictationes & incommoda idem Dionysius cum aliis propter verum cultum Dei, vniuersarum rerum opificis, subiuerit, verba eius, quibus in Germanum suæ ætatis episcopum, qui illius famam maledictis lædere tentasset, inuehitur, satis perspicue declarant: quæ ita se habent, Videbor equidem nonnullis fortasse, dum admirabilem Dei prouidentiam erga nos ostẽtatam cogor necessario explicare, in magnam amentiam iustitiamq; esse prolapsus. Verum quoniam secretum regis occultare est (vt inquit scriptura) præclarum: & Dei opera prædicare cum primis eximium, ego cum Germano manus cõserere aggrediar. Veni ad Aemilianum, non quidem solus, sed me comitati sunt, conpresbyter meus, Maximus, & diaconi, Faustus, Eusebius, & Chæremon. Et quidam è fratribus qui Roma ad nos venerant, nobiscum vna profectus est. Aemilianus autem, non dixit mihi, conceptis verbis: ne conuentus agito. Hoc enim illi fuisset fere

Tob. 12.

ſuperuacaneum, & in eo, quod ille moliebatur, poſtre-
mas ſane tuliſſet. præſertim cum ad id, quod caput eſt,
noſtræ religionis, omnem ſuam curam & cogitationem
conuertiſſet. Nam non de hoc, nimirum ne conuentus
agerem, ab eo ſermo erat inſtitutus, ſed de eo, ne meip-
ſum deinceps Chriſtianum eſſe profiterer: atque ab hoc
quidem me deſiſtere mandauit: ratus id quidem, ſi ego
fidem commutarem, alios eandem mecum ſententiam ſe-
Act.5. cuturos. Non abſurde equidem, neq; circuitione vlla v-
ſus, reſpõdi, Deo obtemperandũ magis quã hominibus:
quin palam etiam cõteſtatus ſum, me illũ, qui ſolus Deus
eſt, & nullum alium, venerari. Neq; ſententiam velle mu
tare, neq; aliquando deſiſtere eſſe Chriſtianũ. Deinceps,
iuſsit, vt in pagum nomine Cephro, prope locum quen-
dam deſertum, ſi tum, rectà abſcederemus. verum verba,
quæ ab vtriſque vltro citroque habita ſunt, vti fuerunt
à quibuſdam in commentarios relata, accipitote. Diony
ſio, & Fauſto, & Maximo, & Marcello, & Chæremoni in
cõciliũ introductis, Aemilianus qui præfecturã gerebat,
ſic locutus eſt. Vobiſcum iam coram abſque ſcripto lu-
bet diſſerere, de imperatorum dominorum noſtrorum
humanitate, atque Clementia, quam erga vos declarant.
Nam ſalutis veſtræ, ac vitæ poteſtatem vobis fecerunt,
modo ad id, quod eſt ſecundum naturam, velitis voſ-
ipſos conuertere, & deos qui illorum regnum ſeruant
incolume, ſancte adorare: eorum autem penitus obli-
uiſci deorum, qui naturæ repugnare videantur.
Quid igitur ad iſta reſpondetis? neq; enim vos ingra-
tos fore arbitror, cum tanta benignitas ab illis, ſit vobis
oſtentata: quandoquidem ad res meliores vos amice &
beneuole cohortantur. Dionyſius reſpondit. Non om-
nes colunt omnes deos, ſed ſinguli ſingulos pro arbi-
tratu. Nos proinde vnum Deum omnium rerum fabrica
torem, qui Valeriano, & Galieno Cæſaribus, Auguſtis,
viris ſanctiſsimis imperiũ largitus eſt, & colimus, & vene
ramur. Huic etiam ſine intermiſsione pro eorum regno,
vt ſtabile & firmũ maneat, preces adhibemus. Tũ præfe-
ctus Aemilianus: Quis vos, inquit, prohibet, quõ minus
hunc, ſi Deus ſit, cum aliis diis, qui ſunt ſecundũ naturã,

, cultu & reuerentia obseruetis? vobis enim præceptũ est
, vt deos adoretis, quos omnes norunt. Ad quæ Dionysi-
, us, nos, inquit, nullum præter vnum deum honore &
, obseruantia prosequimur. Aemilianus præfectus iterum,
, video inquit, vos non modo ingratos esse, sed singula-
, ris Augustorum mansuetudinis prope immemores. Qua
, propter in hac ciuitate non liberum erit vobis versa-
, ri, sed eritis in partes Libyæ relegati, in locum videli-
, cet, qui Cephro nuncupatur. Quem ex Augustorum no
, strorum iussu vobis assignaui. Neque vsquam omnino
, vel vobis, vel aliis quibusque potestas erit, aut celebran
, di conuentus, aut in ea, quæ Cæmeteria appellantur, in-
, grediendi. Quod si quis vestrum in eum locum, ad quem
, vos ire præceperim, minime proficiscatur, aut in aliquo
, reperiatur conuentu, suo ipsius capiti creabit pericu-
, lum. Non deerit namque accurata ad vos obseruandos
, industria. Abite igitur, quò iussi estis. Sic Aemilia-
, nus me etiam morbo laborantem abire compulit, & ne
, ad vnum quidem diem, meam profectionem differre vo
, luit. Quodnam ergo mihi superat otium, vel ad con-
, uentus agendos, vel secus? Deinde addit. Attamen nos
, (iuuante deo) non à conuentu palam inter nos celebran
, do abstinuimus: quin ipse equidem quosdam in ciuitate
, fratres, perinde ac si simul cum illis versatus fuissem, ad
, conuentus perstudiose agendos impuli. Et quamuis ab
, illis corpore abessem, vt inquit Apostolus, spiritu ta-
, men semper aderam. Ad Cephro autem non exiguus cæ
, tus nobiscum vna migrauit, tum fratrum qui ab vrbe
, nos sequebantur, tum aliorum, qui ex reliqua Aegypto
, conuenerant. Atque ibi deus quasi ianuam ad verbum
, suum prædicandum nobis patefecit. Ac primum quan-
, quam persecutione eramus diuexati, & lapidibus obru-
, ti: postea tamen non parua gentium multitudo, idolis re-
, lictis, ad deum colendum se conuertebat. Nam tunc pri-
, mum verbum dei, quod nunquam antea accepissent,
, per nos inter eos disseminatum fuit. Et deus, perinde at-
, que huius rei causa solum illò nos deduxerat, eo com-
pleto ministerio, iterum inde abduxit. Quippe Aemi-
lianus, vt videbatur, habuit in animo nos in asperiora

interioraq; Libyæ & magis deserta loca transferre. Omnino enim in Mariotá cõmigrare mãdauit, & singulis nostrum per regiones varias pagos præscripsit singulos: me autem propius ad regiam viam, vt primus prehenderet, collocauit. Sic enim res ab illo dispensata, sicque comparata fuit, vt quando visum foret, nos comprehendere, omnesque facile occupare posset. Ego vero cum in Cephro abire iussus essem, tametsi locum vbinam esset situs, ignorabam, & nomen nunquam antea fere audiuerá, tamen libenter & absque animi perturbatione eo abscessi. At vt primum nuntiatum erat mihi, vt in Colluthionis agros demigrarem, qui mihi aderant, norunt quo pacto (hoc enim mihi ipse vitio vertendum puto) animo affectus essem. Primum rem valde acerbe tuli, admodũq; succensui. Nam quamuis loca illius regionis magis mihi cognita essent, ac magis familiaria quam Cephro, tamen ipsum Colluthionem desertum à fratribus, desertum à probis viris esse dicebam, & non solum molestus à crebro viatorum transitu exhibitis, sed periculosis etiam latronum incursionibus obiectam. Cæterum cum fratres mihi significassent, Colluthionem non tam longe ab Alexandria distare, & licet Cephro magnam fratrum societatem ex Aegypto profectorum nobis attulisset, adeo vt maiores conuentus celebrare potuissemus: ibi tamen, quia propius inde aberat Alexandria, crebrius hominum summo amore, familiaritate, & amicitia, nobiscũ coniunctorum aspectu (ad nos enim velle accedere, nostrosque animos recreare, & ita tanquam in suburbiis paulo remotioribus nos aliquoties conuentus agere posse dixerunt) reuera frui licere, permagnam animo cepi consolationem. Ac sic plane contigit. Post ista, de aliis rebus aduersis quæ sibi acciderant, ita scribit.

At multis fidei confessionibus gloriatur Germanus; ac multa mala contra se patrata habet dicere ille quidem, Sed quot quæso, iudicum sententias contra nos pronunciatas potest enumerare? quot publicationes, proscriptionesque bonorum, quot fortunarum direptiones, quot abdicationes dignitatum, quantas inanis & popularis gloriæ contemptiones, quantas laudum

, à præfectis & a senatoribus nobis tributarum despica-
, tiones, quantam minarum nobis obiectarũ, aduersarũ vo
, ciferationũ, periculorũ, persecutionũ, exilii, angustiæ, &
, variæ cuiusque modi afflictationis tolerantiam, vt illa
, quæ sub Decio, & Sabino, & quæ hactenus sub Hæmi-
, liano mihi obtigerunt. Vbi Germanus comparuit? Quis
, sermo de eo peruagatus? verum magnam istam iustiti-
, am, in quam ob Germanum modo prolapsus sum, missam
, facio. Quocirca rerum singularum explicationem fratri
, bus, qui eas tenent, sigillatim persequendam permitto.
, Idem etiam in epistola ad Domitium, & Didymum con-
, scripta, eorum qui istius persecutionis procellis agitari
, fuissent, hoc modo mentionẽ facit. Christianos autẽ, qui
, & permulti sunt, & vobis minime cogniti, nominatim ci
, tare superuacaneũ arbitror. Sed hoc sciatis velim, viros
, & mulieres, iuuenes, & senes, puellas, & vetulas, milites,
, & priuatos, cuiusque generis, cuiusque ætatis extitisse:
, quorum alii flagris cæsi, alii ignis incendio cremati, a-
, lii ferro percussi, parta victoria, coronas martyrii ade-
, pti sunt. Nonnullis autem longinquum hoc persecu-
, tionis tempus non satis fuit, vt domino viderentur acce
, pti, ipseque illos ad se reciperet. In quorum numero, vt
, verisimile est, ego ipse sum, cui adhuc vita suppetit. Ac
, propterea ipse, qui dicit (tempore accepto audiui te, &
, in die salutis audiui te) me in illud tempus distulit, quod *Esa. 49.*
, mihi idoneum opportunumque fore norit. Quoniam
, autem de me meisque sociis rogatis, & quo loco sit vita
, nostra constituta certiores fieri cupitis, accepistis, cre-
, do, qua ratione quidam ex Mariotide, me, Gaium, Pe-
, trum, & Paulum, à centurione, duce, militibus, & seruis
, captiuos abductos de improuiso adorti, inuitos &
, minime sponte sequentes, via abstraxerint, & à militibus
, auulsos secum abripuerint: iam vero ego cum Gaio &
, Petro, soli à cæteris fratribus separati, in desertum &
, squallentem Libyæ locum concluſi sumus, tridui viam à
, Parætonio distantes. Quinetiã paulo longius progressus
, dicit. In vrbem clam & ex occulto ingressi sunt, alios fra
, tres inuisuri: presbyteri quidem, Maximus, Dioscorus,
, Demetrius, Lucius, (Faustinus, enim & Aquila, qui

hominum sermone celebriores sunt, in Aegypto vagi, oberrant. Diacoui autem post illos, qui pestis contagione infecti interierunt, relicti Faustus, Eusebius, Chæremon: Eusebium dico: quem ab initio persecutionis deus sua gratia roborauerat, & non modo ad ministeria confessorum, qui carceribus tenebantur, summo studio, & omni animi contentione explenda, sed etiã ad lintea, quibus corpora beatorum martyrum iam vita defunctorũ, inuoluerentur, neglecto vitæ periculo conficienda præparauit. Præfectus vero nihil adhuc de sua in sanctos remittit acerbitate, sed alios qui ad eum adducuntur, è medio, vt dixit, tollit: quosdam tormentis dilaniat: nõnullos arcta custodia, & vinculis contabefacit: & quamquã præcipit ne quisquã illos adeat, atq; adeo curiose inquirit ecquis reperiatur, qui eos velit adire, deus tamẽ propẽso fratrũ studio, & assidua eorum curatione, illos istis rerum angustiis oppressos reficit subleuatq;. Hęc Dionysius in istam inclusit epistolam. Intelligendum est porro Eusebium illum, quem paulo ante Diaconũ nominauit, non multo post, ecclesiæ Laodiceæ, quæ est in Syria, episcopum creatum fuisse. Maximum autem, quem tum presbyterum dixit, mortuo eodem Dionysio, in ministerium ecclesiæ, & fratrum, qui sunt Alexandriæ, successisse: verum Faustum qui eodem tempore cum ipso Dionysio ex fidei confessione non parũ laudis collegerat, ad persecutionem quæ nobis viuentibus ciebatur, reseruatum iam plane grandem, & longo multorum dierum decursu confectum, securi percussum, beato martyrio occubuisse. Sed de his quæ illo tempore Dionysio acciderunt, hactenus.

Vid. post. fol. 77. a lin. 29.

De his qui in Cæsaria Palæstina martyrium subierunt.

CAP. XI.

IN hac persecutionis clade, quam regnante Valeriano passim manasse supra demonstratum est, tres viri ob veram Christi confessionem insigniter prædicati, Cęsareæ Palęstinę bestiarum rictibus velut præda obiectati, diuino & cœlesti martyrio non sine maxima cõmendatione decorati fuerunt. Quorum vnus Priscus vocabatur,

batur, alter Malchus, tertio nomen erat Alexander. Fertur vero istos ruri degentes, primum seipsos tanquam inertes & desides probris affeciſſe, quòd cum temporis opportunitas præmium vitæ æternæ his, qui Cælesti eius desyderio gliscebant, dispertire videretur, ipsi præ negligentia quadam & segnitie, martyrii coronam non præripuissent. Deinde cum inter se ita deliberassent, absque mora Cæsaream versus ire pergunt: extemplo proficiscuntur ad Iudicem: & eius vitæ exitum qui supra demonstratus est, assequuntur. Mulierem quandam præterea (quam Marcionis errore antea lapsam fuisse fama loquitur) eadem persecutionis tempestate, in eadem ciuitate persimile certaminis genus subiisse memorant.

De pace quæ sub Galieno fuit.
CAP. XII.

NOn diu autem pòst, cum Valerianus apud Barbaros seruitutem subiuisset, filius eius solus imperio potitus, clementius se gessit & moderatius in imperio gubernando: & edictis diuulgatis persecutionem remisit, relaxauitque: atque adeo illos, qui verbo dei præerãt, quod ipsis in more positum fuisset, libere exequi per literas mandauit: quæ quidem sic se habent. Imperator, Cæsar Publius Licinius Galienus, Pius, Fortunatus, Augustus, Dionysio, & Puniæ, & Demetrio, & cæteris episcopis salutem. Meæ munificentiæ beneficium per vniuersum orbem diuulgari præcepi, vt qui loca illa religiosa, quæ spectant ad Christianos possideant, ab illis statim discedant. Et propterea vos mearum literarum exemplari vti poteritis, quò nemo deinceps, vobis quicquam faceſſat molestiæ. Atque istud, quod nunc libere & pro arbitratu à vobis expleri queat, iampridem à me erat concessum. His de causis Aurelius Cyrenius, qui summam rerum secundum me administrat, literarum etiam exẽplar conseruabit. Aliud porro decretũ illius esse dicitur, quod ad alios episcopos dedit: per quod quidem, loca illa quæ Cæmeteria nominabantur, integram adeũdi occupandique fecit potestatem.

Hic quædam verba Eusebii de literarũ interpretatione omisi, ne series orationis videretur prope ridicula.

Quinam episcopi illo tempore claruerunt.

CAP. XIII.

EOdem tempore Xystus Romanam adhuc rexit ecclesiam: Antiochenam autē post Fabium, Demetrianus: Cæsariensem Cappadociæ Firmilianus. Ecclesiis porro in ponto præfuerunt Gregorius, & eius frater Athenodorus, Origenis discipuli. Cæsareæ Palęstinæ, defuncto Theoctisto, Dominus capit episcopatū: exiguo tēporis interuallo interposito, cū iste discessisset è vita, Theotecnus, qui nostra ętate vixerit, successor in eiꝰ collocatur loco. Iste etiā in Origenis schola educatus fuit. Quinetiam Mazabane morte consopito, Hymenæus, qui multis annis, nostro hoc æui curriculo, magna cum laude vixerit, Hierosolymitani episcopatus sedem obtinuit.

Quomodo Marinus apud Cæsariam martyrium passus sit, & de historia Astirii, & de miraculis magnificentiæ Seruatoris nostri apud Paneadem, & de throno Iacobi fratris Domini.

CAP. XIIII.

IIisdem temporibus, cum pax in ecclesiis vbique vigeret, Marinus vnus ex his, qui in exercitu Romano magnum decus & honorē fuissent consecuti, vir & genere illustris, & diuitiis locuples, propter testimoniū Christi, Cæsareæ Palęstinæ de causa capite damnatus fuit. Est quidam honos apud Romanos, qui κλῆμα appellatur: quem qui adipiscantur, eos Centuriones fieri aiunt. Cū locus vacaret, ordo postulabat, vt Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Marinum igitur ad hunc honorem elatum, alius pro tribunali comparens, in crimen vocat, tum quod erat Christianus, tum quod imperatoribus non immolauit: ac propterea, inquit, ex veterum legum institutis, illi non licet eum dignitatis gradum apud Romanos adipisci, sed illud, quicquid est muneris, mihi iure impertiri debet. vnde iudex commotus (Achiuus hic erat genere) primo sciscitatus est, cuiusnam sententiæ & religionis esset Marinus. Quem vt animaduertit, constanter se Christianum esse confitentem,

trium

trium horarum spatium ei ad deliberandum dat. Hunc è iudicio egressum Theotecnus, qui illic erat episcopus, ad se colloquendi caussa inuitat: & prehensa manu, recta deducit in ecclesiam. Quem cum interius ad ipsum sanctuarium collocauisset, læua paululum in alteram partem dimota, gladium, quo cingebatur, ostendit, simulque diuinorum euangeliorum librum adferens, ex aduerso proponit: præcipitq; vt ex illis duobus, quod magis esset ex animi sententia deligeret. vbi vero absque cunctatione porrecta manu dextera, sacrum librum accepit, Theotecnus sic illum affatur. Tene & adherescе Deo. Sic enim ab eo roboratus, quod in optatis est, pro certo assequêre. Abi in pace. Illum statim inde redeuntem præco pro tribunali aduocat. Iam enim tempus illi præstitutum ad deliberandum, erat completum. Sistit se pro tribunali: qui cum maiorem iam, quam antea fidei ardorem, ac studium declarasset, actutum inde, vt erat ad mortem recta abductus, martyrio excessit è vita.

Astyrius etiam vir è senatorum Romanorum numero, cum imperatoribus in primis charus, tum omnibus & nobilitatis, & facultatum gratia conspicuus, in eadem ciuitate propter diuinam animi propensionem, quam tam libere erga veram pietatem declarasset, omnium sermone celebratur: qui cum martyri ipso mortis articulo præsto adesset, simul atque è vita migrarat, Cadauer tollit, splendida & pretiosa obtegit veste: atque humeris impositum, inde deportat, quod cum magnifico & sumptuoso linteo inuoluisset, decenti sepulchro condidit. Huius viri familiares, qui hucusque vitam produxerunt, cum alia infinita præclara eius facta memorant, tum istud in primis, quod sequitur, quodque plenum est admirationis. Cæsareæ Philippi, quam Phœnices Paneada vocant, fertur victimam quandam in fontes, qui illic ex radicibus montis Panei prorumpunt (ex quibus Iordanem profluere dicitur) in quadam die festi gentilium celebritate mactatam, coniici: atque eam Dæmonis vi ac potestate mirandum in modum ab eorum aspectu euanescere, miraculumque videri præsentibus valde memorabile.

Quibus

Quibus dum gerebantur, Astyrium quodam tempore forte interfuisse. Ac cum videret tam multos illius rei admiratione obstupefactos, eorum erroris admodum misertum esse. Deinde sublatis in cœlum oculis, Deum omnium rerum moderatorem per Christum supplicem precatum, vt dæmonium illud, quod populum tanto errore cæcauisset, comprimeret, ipsum à fraude ac fallacijs, quas hominibus solet intendere coerceret. Hoc modo cum Deum orauisset, repentinò victimam fontibus supernatasse: atq; ita rem illam, quam tantopere mirari cõsueuerant, in nihilum interiisse, vsque adeo vt nullum in posterum in eo loco ex ea omnino ederetur miraculum. Sed quoniam in huius ciuitatis mẽtionem incidi, operæ pretium arbitror historiam hoc loco citare, quæ digna planè videtur, quam memoriæ ad posteritatem commẽdemus. Mulierem illam sanguinis profluuio afflictatam, quam sanctorum euangeliorum testimonio à Seruatore nostro morbi remedium inuenisse cognouimus, ex ea ciuitate oriundam, illiusque domum ibi ostendi, & admirabilia quædam seruatoris in eam beneficii monimenta & quasi trophæa ad hoc tempus durare memorant. Pro foribus enim domus illius, æneam mulieris effigiem genibus flexis, & manibus instar supplicantis, in anteriorem partem extensis, super editum lapidem collocatam: huic è regione, viri erectam imaginem ex eadem materia conflatam, vestitu ad talos demisso decenter ornatam, & manum mulieri porrigentem: ad cuius pedes in ipsa basi peregrinam quandam & inusitatam herbæ speciẽ enasci: quam quidem, vbi ad ænei vestitus fimbriam excreuerit, morbis cuiusque generis medicandi vim & facultatem habere. Hanc statuam, effigiem Iesu exprimere dicunt: Quam ad nostram vsque ætatem manentem, ipsi ad eam ciuitatem profecti, oculis cernebamus. Nec plane mirum, eos, qui ex gentilibus prognati, à seruatore dum inter homines viuebat, beneficijs affecti fuissent, ista effeciisse, cum & nos Petri & Pauli apostolorum, & Christi etiam ipsius imagines in picturis, colorum varietate expressas, conseruataſque aspeximus: idque propterea sicut verisimile est, quòd maiores nostri ad gentilis consue-

Zozome. in 5. fol. 71. b.

Marci 5.

tudinis

tudinis similitudinem quàm proximè accedentes, eos qui tanquam seruatores illis fuissent, id est, qui illis aliquid salutis & subsidii attulissent, apud se honore ad hũc modum afficere consueuerant. Iacobi enim apostoli cathedram (qui primus erat ad Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopatum à seruatore, & cæteris eius apostolis delectus, quemq̃ fratrem Christi nuncupatum diuina perhibent eloquia) ad istud tempus seruatam, episcopi qui illic ordine successerunt, permagno æstimant: vnde declarant, perspicue, quemadmodũ veteres patres ad nostram vsque ætatem sanctis viris, ob eorum veram erga Deum pietatem debitam venerationem & tribuerint, & adhuc tribuere non cessent. Ista hactenus.

De epistolis Dionysii, in quibus de festis & Paschate præscribit. CAP. XV.

Dionysius præter epistolas à nobis ante citatas, alias eodem tempore, quas ἑορτασικὰς, id est de festorum celebratione, composuit: in quibus orationes, quæ festi Paschatis laudes plenius vberiusq́ continuerunt, instituit. Ex quibus vnam Flamio, alteram Domitio, & Didymo dicauit. In hac canonem octo annorum citat, quod festum Paschatis non alio anni tẽpore, quàm verno æquinoctio celebrari debeat. Aliam prẽterea epistolam ad compresbyteros Alexandriæ exarauit: atque ad alios diuersos, ingruente persecutione, diuersas scripsit epistolas.

De his quæ acciderunt in Alexandria. CAP. XVI.

VBi iam pax, sedata propè persecutione, constituta fuit, Dionysius rediit Alexandriam. In qua vrbe tam grauis seditio & bellum intestinum de integro ciebatur, vt fratres in ciuitate, propterea quòd omnes in alterutram seditionis partem diuisi erant, Dionysius nullo modo posset inuisere: vnde in ipso Paschatis festo ab ipsa Alexãdria velut exul ab extera regione per literas cum

cum illis colloqui coactus fuit. Quinetiam aliam postea, epistolam ad Hieracem ecclesiarum Aegypti episcopum, de festorum celebratione conscripsit: in qua seditionis, quæ eodem tempore fuit Alexandriæ concitata, his verbis mentionem facit. Quid mirum si arduum & difficile mihi sit apud eos, qui longinquiore locorum intercapedine distant, per epistolas tanquam coram sermones conferre, cum & mihi ipsi mecũ colloqui, & proprio animo in varias partes distracto consilium dare anceps & periculosum videatur. Nam ad viscera mea, meos charissimos fratres, contubernales, vno animi consensu mecum concordes, ecclesiæ eiusdem ciues, cogor equidem necessario literas scriptas dare: eas tamen ad illos mittere videor mihi nullo modo posse. Facilius enim, non dicam in exteras regiones, sed ab oriente, ad occasum vsque iter facere quisquam poterit, quàm ab vna Alexandriæ parte ad alteram pergere. Media namque ciuitatis platea plus habet periculi, plusque difficultatis ad transeundum, quam solitudo illa deserta longa, ac nullis hominum vestigiis trita, quam Israelitæ vix duabus hominum ætatibus peragrarunt: & quam ipsum etiam mare rubrum: quod quidem in duas partes disruptum, & instar duplicis muri vtrinq; erectũ, prætergrediuntibus Israelitis transitum dedit perfacilem. Illi porrò placidi & tranquilli vrbis portus, fluctuum eorum, quibus Aegiptii erant in traiectione submersi, veram effigiem gerunt: qui sæpenumero propter hominum cædes in illis factitatas, & effusum cruorem, similes etiam maris rubri apparent. Fluuius item, qui in vrbem illabitur, interdum aridior & magis squallidus, exiccatusque videtur, quam solitudo illa aquæ expers, quam Israelitæ paragrantes, tanta siti opprimebantur, vt eousque contra Moysen contumeliose vociferarentur, quoad potentia Dei, qui solus edit miracula, aqua, quam biberent, ex dura & prærupta petra copiose efflueret: interdum tantopere inundat, vt per omnia loca finitima, vias & agros perlabatur, terroremque incolarum animis iniiciat, ne diluuium, quod temporibus Noe totam terram perluebat, rursus irrumpens, omnes

penitus

penitus obruat. Et sicut olim à Moyse ob Pharaonis contumaciam erat in cruorem mutatus, & fætidum post odorem fundebat: ita iam sanguine, cæde, & hominibus in eum demersis contaminatus semper defluit. Quænam alia aqua, quæso (cum aqua sit quæ sordes cuiusque rei abluit) vsquam reperiri poterit, quæ aquam huius fluuii penitus purgare valeat? Aut quomodo immensus, & pene interminatus Oceanus, licet totus in eum esset infusus, sordes huius acerbi & amari pelagi omnino eluere queat? aut qua ratione ingens fluuius ex Edem egrediens, etiam si quatuor illa capita, in quæ diuiditur, in vnum caput, nempe in alueum Geonis (qui est vnus ex illis quatuor) deriuarentur, istam tabem & culluuiem expurgare possit? aut quando aer adeo corruptorum vbique halituum contagione infectus turbatusque, purus est & salubris futurus? Etenim tam lethales à terra vapores in sublime tolluntur, tam pestiferi è mari cientur venti, tam tabidæ ex fluminibus aspirationes efflantur, tam insalubres ex portubus ne bulæ erumpunt, vti ros, qui vndique diffunditur, nihil aliud sit quàm sanies cadauerum sub dio putrescentium: quæ quidem elementa, ex quibus fuerunt generata, tetro odore inficiunt. Et tamen mirantur admodum secumque quærunt, vnde adeo continuæ pestes, vnde adeo graues morbi, vnde adeo varię cuiusq; modi corruptelæ, vnde adeo multiplex & diuersus hominum interitus oriatur. Quærũt etiã quãobrẽ ciuitas ista maxima, nõ amplius tãtam habitatorũ multitudinem ferat, (si à tenerrimis pueris incipias numerare, & ad senes ætate prouectissimos progrediaris) quantam senũ, quos vocant ὠμογέροντας; id est senes, quibus iam primum obrepit senectus, anteà nutrire cõsueuisset. Nam ex illis, quorum ætas erat inter quadragesimum, & septuagesimum annũ interiecta, id tẽporis adeo multi fuerunt, vt numerus eorum, qui inter decimum quartum, & octogesimum iam sunt interpositi (quorũ nomina in tabulas publicas pro diuisione frumẽti facilitatas relata sunt) eorũ numerũ omnino non possit exæquare. Et qui iam sunt aspectu adolescẽtes maxime, tanquam æquales fiunt eorũ, qui olim senes erãt maxime.

Et

Et quamuis iam animaduertunt hominum genus in terra, magis magisque indies ad hunc modum attenuatum absumptumque, nullo tamen timore horrescunt: quin neq; cum illorum omnium omnino interitus crescat, & latius quotidie manet ac fundatur, vlla ex parte reformidant.

De morbo qui tunc inualescebat.
CAP. XVII.

PORRÒ autem cum pestifer ac læthalis morbus bellum continuo insequeretur, cumque festi Paschatis celebratio modo appropinquaret, deinceps rursus fratribus scripsit Dionysius, & graues calamitatis perturbationes illis significauit, his ferè verbis. In hac miseriarũ turba aliis fortasse, neque hoc tempus, neque aliud, imo neq; illud ipsum tempus, quod homines putarent omniũ esse lætissimum, (nedum alia tempora) ad festum celebrandum satis idoneum videretur. Etenim iam lamentationum plena sunt omnia, iam lugent omnes iam mœrores, iam querelæ vniuersam vrbem propter multitudinẽ cum illorum qui modò mortui sunt, tum horũ, qui quotidie moriuntur, occupant. Nam sicut de primogenitis Aegyptiorum scriptum est, hic & nunc ingens clamor editur, non enim est domus, in qua non sit mortuus: idq; planè merito. Multa namque & grauia incommoda perdito eorum conatu Christianis etiam ante hoc tempus importata fuissent. Primum omnium nos ex vrbe expulerunt, quo quidem tempore nos soli cum ab omnibus persecutione exagitati essemus, & multati morte, festum lætis animis celebrauimus, & singula loca ad singula afflictionum genera nobis præstituta, vt ager syluestris, solitudo deserta, nauis fluctibus iactata, diuersorium publicum, & horridus carcer, oportuna videbantur, in quibus celebres conuentus maximo cum studio ageremus. Quin beati martyres qui è vita cesserãt, & à Deo in cœlum ad epulas erant inuitati, festum omnium certè splendidissimum peregerunt. His de rebus deinceps, bellum & fames eos de improuiso oppressere: quæ quàq; nos vnà cum gentilibus perferebamus, soli tamen inter

omnes

» omnes, quæcunque vrgebant, æquo animo sustinuimus:
» & tametsi illarum rerum, quas illi cum conscisuissent ipsi
» inter se, tum præterea perpessi essent, eramus ex æquo
» participes, pace tamen Christi, quam nobis solum Cle-
» mens largitus est, rursum mire nos ipsos obiectaui-
» mus. Cæterum vix tum nos, tum illi breuissima
» ad respirandum sumus intercapedine potiti, cum pestis
» ista subito grassari cœpit: res plane illis ad terrendum o-
» mni metu formidolosior, ad excruciandum quauis cala-
» mitate miserior acerbiorq;, & vt proprius illorum scri-
» ptor memorat, ad cogitandum solum omnium opinione
» maior. Verũ nobis nõ eius generis putabatur, sed à Deo
» cum ad fidem nostram exercendam, tum ad tolerantiam
» animi probandam, nihilo minus, quàm alia rerum incom
» modarum genera quę aliquando obtigissent, cælitus in-
» flictam. Et sicut alicubi à nobis minime abstinuit: sic in
» gentiles longe lateq; oberrauit. Paulo post adiũgit ista.
» Quam plurimi è fratribus nostris adeo immenso quodã
» charitatis, & fraternæ beneuolentiæ ardore erant inflam
» mati, vt minime suæ parcentes vitæ, sed ipsi sibi inter sẽ
» firme adhærescẽtes, eos qui morbo opprimebantur, nul-
» la sui cura aut cautione adhibita, sedulo inuiserent, illis
» inseruirent assidue, pro viribus ob Christi amorẽ cura-
» rent, vna cũ illis decederẽt è vita, lubentissimè cõtagio-
» ne aliorum infecti, etiã morbũ à proximis quodãmodo
» ad se attraherẽt, suaq; sponte aliorũ mœrores beneuole
» mitigarent. Multi item dum alijs ægrotantibus curã ad-
» hibent, illisq; vires restituunt, ipsi aliorum mortem in sẽ
» deriuantes, vitam amittunt. Et verbum illud, quod vul-
» go semper dicitur, quodque veræ beneuolentiæ solũ vi
» detur conuenire, nimirum vt singuli pro amicis abeant è
» vita, seq; eorũ causſa, vt ita dicam, reiectamentũ efficiãt,
» reipsa expleuerunt. Ex fratribus igitur, qui virtute facile
» erant præstantissimi, ad hunc modum mortem oppetiue
» runt. Quorũ nonnulli erant presbyteri, alij diaconi, qui
» dam è populo virtutis ergo multum laudati: adeo vt
» istud mortis genus quod propter incredibilẽ pietatem,
» & robustã fidem susciperetur, nihil à martyrij splẽdore
abesse videretur. Quinetiam sanctorum corpora ma-

nibus erectis supinisque excipere gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare: gestare humeris cadauera, decenter ornare, illis adhæresscere: amice complecti: lauare accurate: & linteo funebri inuoluere non grauati sunt: ipsiq; qui supererant, paulo post similia officia in se collata propterea adepti, quòd eãdem mortis viam instarent, quam qui præiuerant, instituissent: Gentiles autem his omnia fecere contraria. Eos enim qui ægrotare incipiebant, ab ædibus extrudere, deserere amicissimos, in plateis semiuiuos proijcere, cadauera insepulta canibus exponere dilaniãda, mortis participationẽ & quasi communionem auertere: quam plane vel infinita diuerticula quærentes, nullo modo poterant euitare.

De Gallieni regno. CAP. XVIII.

POst istam epistolam, cum ciuitatis status denuo pacatus esset & tranquillus, Dionysius fratribus qui Aegyptum incoluerunt, aliam de festis celebrandis misit: & præter illam, alias etiam varias exarauit. Extat itẽ eius epistola de sabbato, alia item de Gymnasio. Hermãmoni porro & aliis in Aegypto fratribus literas conscribens, vbi alia tũ de Decij sceleribus & improbe factis, tũ de facinorosis moribus illorum, qui Decium subsequebantur disseruerit, pacis & concordiæ, quæ in ecclesia Galieno regnante, vigebat, meminit. verum ipsius verba audire non alienum ab eo, quod agimus, existimo, sic náque scribit. Macrinus ille imperatorum, quibus inseruiebat, alterum prodens, alteri parans insidias, cum vniuersa familia breui radicitus extirpatus fuit. Galienus igitur, & antiquus & nouus imperator denuo summo omnium consensu declaratur: qui cum ante Macrinum & liberos imperator fuit, tum post illorũ mortẽ imperij gubernacula suscepit: iuxta illud quod est ab Hesaia propheta prædictum. Quæ à principio fuerunt, ecce venerunt, & noua sunt, quæ iam orientur. Quemadmodum enim nubes subter radios solis percurrens, eosdemq; ad tempus opacans, ipsum etiam solem vmbra obscurat, & eius locum videtur occupare, deinde ea aut prætergressa, aut

sa, aut liquefacta tepore, sol qui ante etiam oriebatur, iam maiori cum splendore rursum quodammodo oriri cernitur: sic Macrinus, qui se alijs præposuerat, & imperio Galieni, quod tantopere ambiebat, appropinquare contenderat, non amplius est imperator, quoniam iure non erat, hic vt antea, sic iam pari dignitate elucet. Atq; imperium, tanquam squallida illius senectute deposita, & antegressa vitiorum labe perpurgata, iam florentius viret, longius cum oculis conspicitur, tum auditione manat, fama denique maiore cum amplitudine vbiq; gentium peruagatur. Deinceps de tempore, quo hæc scripserit, ista memorat. Mihi rursus occurrit annos huius imperatoris considerare. Illos enim, qui maxima fuerunt impietate nobilitati, & propterea non multo post absque nomine hominum animis omnino exciderunt, non video cur in memoriam reuocem. Verum de Galieno dicam breuiter. Hic vitam pietate magis eximiam, Deique cultu clariorem traducens, octauo imperij anno præterlapso, iam nonum annum agit. in quo nos festa lætis animis celebremus.

De Nepote & eius Schismate.
CAP. XIX.

PRæter ista omnia Dionysij opera, alij duo libri de promissis erant ab eo elaborati. Caussa cur hos scripserit, erat episcopus Aegypti, nomine Nepos: qui promissa in sacris scripturis sanctis viris factitata, in hoc seculo (sicut Iudæi somniant) præstanda fore docuit: hominibusque persuadere laborauit, eos certo quodam millenario annorum numero in deliciis corporeis & voluptate, in terra victuros. Qui cum putaret, se ex Ioannis Apocalypsi suam opinionem posse obtinere, librum, quem ἔλεγχον ἀλλεγορίσων, id est reprehensionem, eorum qui allegorias componunt, inscribebat, de hoc argumento edidit. Cui Dionysius in duobus illis libris, quos de promissis contexuit, acriter contradicit. In priore suam ipsius sententiam, de eo dogmate exponit: in posteriore autem de Ioannis disputat Apocalypsi. In cuius initio de Nepote mentionem

faciens,ita ſcribit. Quoniam librum quendam Nepotis, pro ſe afferunt, quo quidem perinde ac ſi in illo certis, indubitatiſque argumentis Chriſti regnum in terra futurum probatum eſſet,magnopere niti & confidere videntur, dicam equidem, quod ſentio: quanquam non modo pro multis aliis rebus Nepotem amplector & diligo,vt pro fide,pro ſtudio in doctrina poſito, pro aſsidua in ſcripturis exercitatione, pro nonnullis quoque ac varijs pſalmis, hymniſque ab eo compoſitis, quibus hucuſq; nonnulli fratres libenter vtuntur, verum etiam propterea quòd ex hac vita migrauit, hominé multò magis reuereor: veritas tamen multò amiciſsima eſt,& omnibus rebus merito anteponi debet. Ac ſi quid recte dicatur, laudandum illud quidem, ſine inuidia: ſin quicquam parum ſyncere & integre ſit ſcriptis mandatum, hoc cum diligentia & diſquirendum, & coarguendum. Cõtra aduerſarium, qui coram adeſt, & verbis ſolum ac ſermone opinionem ſuam tueri laborat,colloquiũ abſq; ſcripto,quod partim interrogando, partim reſpondendo, iis,qui nobiſcum ex aduerſo pugnant, perſuadere,eoſq; in noſtram ſententiam pertrahere ſolet,ſatis profecto momenti habebit & ponderis. Verum opus ſcriptum nobis obiectum ſit,illudq;,vt quibuſdam placet,ad perſuadendum valentiſsimum,cumque doctores eius ſectę, legem & prophetas pro nihilo putent, euangelia ſequi negligant, Apoſtolorũ epiſtolas deprauent,huius tamen operis,quod dixi,doctrinam,tanquam magnum aliquod & abſtruſum myſterium complectenté aſſeuerant,cumq; fratres noſtros aliquanto ſimpliciores, & magis imperitos,de ſublimi & admirando opere vel glorioſi vereque diuini Domini noſtri aduentus,vel noſtræ à mortuis reſurrectionis,vel cum Domino coniunctionis conſociationiſq;, & ad eius immortalem naturam aſsimilationis, non aliquando cogitare ſinant,ſed illis perſuadere conétur,in regno Dei abiecta & mortalia præmia (qualia ab hominibus in hac vita expectare ſolemus) tandem futura,nobis certe neceſſum arbitror aduerſus iſtum fratré, quem dico,Nepotem,perinde ac ſi præſto adeſſet,acuta ratione diſceptare. Deinde quibuſdam adiectis ſic loquitur.

» tur. Cum essem in loco quodam, qui Arsenoites dicitur,
» vbi, vt nosti, iam pridē hoc dogma prodiit in lucē, sic vt
» non modo schismata nascerentur, sed integræ ecclesię à
» fide deficerēt, presbyteros eius sectæ qui fratribus in sin
» gulis pagis vndiq; prædicabant verbū Dei, conuocaui,
» eosq; magnopere cohortatus sum, vt palam præsentibus
» fratribus, audireq; cupientibus, illorū doctrina exquisite
» discuteretur. Atq; cum librū qui illis erat tanquā quod-
» dam propugnaculū, & murus inexpugnabilis, ad me attu
» lissent, considens in vno loco cū illis, toto triduo à pri-
» mo mane vsq; ad vesperam, quæ in eo scripta erant, stu-
» diose refutare conabar. Ibi tum quidem certe fratrū cō-
» stantiam, studium veritatis, facile obsequium, & pruden-
» tiam ideo supra modum admirabar, quod tam præclaro
» ordine, & tanta cum modestia rogabant, disceptabāt, no
» bisq; assentiebantur, atq; etiam tam diligenter præcaue
» bant, ne illis, quæ fuerāt ante ab ipsis decreta, si quicquā
» in eis veritati repugnare videretur, mordicꝰ adhæreret:
» quin etiā contrarias rationes minime omittebant nobis
» opponere, sed quoad eorum fieri poterat, ea quæ erāt ab
» ipsis proposita, munire & defendere tentabant: & cōtra,
» vbi poscebat ratio sentētiam mutare, & nostro assentire
» iudicio, eos neutiquam omnino pudebat, denique con-
» sciētia integra, syncera cogitatione, & puris erga Deum
» ac simplicibus animis, ea quæ erant firmis rationibus &
» testimonijs à sacris literis depromptis confirmata, admo
» dum approbabāt. Ad extremū huius doctrinæ princeps
» & dux Coracion, omnibus fratribus, qui aderant audien
» tibus, palam confessus est, nobisq; attestatus, neq; se vel-
» le deinceps, quandoquidem aduersariis rationibus se pu
» tabat satis abunde conuictum, illi dogmati animum adhi
» bere, neq; de eo differere, neq; mentionē facere, neq; ali
» quando illud vsquā docere. vnde alij fratres, qui aderāt,
» pro ista disceptatione in publico ecclesiæ conuentu ha-
» bita, proq; omnium conciliatione & concordia maximā
» læticiam animis perceperunt.

» *De Apocalypsi quæ fertur Ioannis.* CAP. XX.

» DIonysius paulo post in eodem libro de Apocalypsi
» Ioannis ista refert. Quidā ante nos librum Apoca-

lypsis omnino antiquare, irritūq; facere, cū singula eius capita coarguendo, tum ipsum totum nec probabilitate roboratū, nec ratione conclusum ostendendo, magnopere studuerūt, & falso titulo (nam dixerunt non esse Iohannis librū, imo neq; eā posse esse reuelationē, quæ tam crasso ignorationis inuolucro esset obtecta) inscriptum affirmarunt: & non fieri posse, vt Apostolus aliquis, imo vero neque ex sanctis viris, aut ex aliis, qui sunt ecclesiæ membra, quispiā, sed Cerinthus quidā (vnde hæresis Cerinthiana primū orta inuectaq; est) eius libri author existeret: qui operi suo tā commentitio, tamq; pleno vanitatis nomē celebre & dignū approbatione voluit impo nere. Peruersam aūt istius Cerinthi doctrinam talē fuisse memorāt: regnū Christi terrestre fore: eumq; vtpote corporis voluptatibus & carnis illecebris penitus deditum, in illis rebus quarum cupiditate incendebatur, regnum Christi futurum somniasse: hoc est non in illis solū, quæ ventri, & partibus quæ ad Venerem explendam pertinēt inseruiunt, vt in esculentis, & poculentis, & nuptijs: verū etiam in his, quibus illas facilius & procliuius suppeditari putabat, hoc est in festis, victimis & hostiis mactatis. Verum ego librum ipsum nullo modo audeo abrogare, præsertim cum adeo multi fratres eum tam magno æstiment; sed hanc mecum de eo opinionem concipio, longe abstrusiorem esse in illo materiam, quam mēs mea facile consequi queat, & in singulis propè sententiis sensum quendam mysteriis inuolutum, & valde admirabilē delitescere plane existimo. Et quanquam eum ipse non intelligo, suspicor tamen intellectum quendam recondi tioré verbis ipsis inclusum: atq; istas res non propria ratione meliorac pōdero, sed fidei potius tribuo, & altiores diuinioresq; profecto arbitror, quàm quas ipse vllo pacto cogitatione cōprehendere valeam. Atq, non eas improbo, quas non intelligo, sed ideo potius admiror, quod mentis acie lustrare non queo. Deinceps autem simul ac totum Apocalypsis librū accurate disquisierit, eumq; ex eo sensu, qui nobis in prōptu positus videtur, non posse intelligi demonstrauerit, hæc adiungit. Cum ipse propheta totā illam prophetiā ferè ad exitum perdu-

xerit

xerit,non eos ſolum,qui eam obſeruant,beatos pronuntiat,ſed ſe ipſum etiã. Beatus eſt inquit,qui cuſtodit verba prophetiæ libri huius, & ego etiam Ioannes qui vidi & audiui hæc. Proinde ipſum authorem libri Ioannẽ appellari, & librũ à Ioanne quodã ſcriptum non equidẽ inficias eo. Nam ab aliquo viro pio & diuinitus inſpirato editum,facile aſſentior. Attamen hunc Apoſtolũ fuiſſe, filium Zebedæi,fratrem Iacobi, à quo tum euangelium, quod ſecundum Ioannem inſcribitur,tũ epiſtola catholica,compoſita fuit,non tam facile poſſum concedere. Nam ex vtriuſq; cum ſtylo,tum verborũ genere,tum totius libri Apocalypſis velut diſcurſu, non eundem eſſe Ioannem coniectura auguror. Euangeliſta enim nomen ſuum nuſquam inſcribit,neq; ſeipſum,vel per euangeliũ vel per epiſtolam aliquando prædicat. Deinde paucis interpoſitis,iterum ita diſſerit. Ioãnes de libro vel tanquã à ſeipſo,vel tanquam ab alio quopiã ſcripto,nullo in loco mentionẽ facit. Iſte autem qui ſcripſit Apocalypſim, ſtatim in initio nomen ſuum ponit. Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus, vt palam faceret ſeruis ſuis quę oportet fieri cito,& ſignificauit mittens per angelum ſuum ſeruo ſuo Ioanni, qui teſtimonium perhibuit verbo Dei & teſtimonium Ieſu Chriſti, & quæ vidit. Deinde in eadem Apocalypſi, tanquam epiſtolam quandam ſcribit. Ioannes ſeptem eccleſiis, quæ ſunt in Aſia: gratia vobis & pax. Verum euangeliſta, ne in epiſtola quidem catholica,nomen præfatur,ſed exordio ſuperuacaneo omiſſo,ab ipſo myſterio diuinæ reuelationis initium capit. Quod erat ab initio,quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris. Ac pro eadem reuelatione Dominus Petrũ beatũ dixit, ſic locutus. Beatus es Simõ Bariona,quia caro & ſanguis nõ reuelauit tibi, ſed pater meus cæleſtis. Quinetiã neq; epiſtolæ ſecundæ,& tertię, quæ dicuntur eſſe Ioannis, licet perbreues ſint, Ioannes nominatim pręponitur. Sed presbyter inſcribitur vacãs nomine. Iſte Apocalypſeos author nõ ſatis eſſe putabat ſemel ſe nominare, & ita in reliqua oratiõe progredi,ſed nomẽ iterum atq; iterum repetit. Ego Ioãnes frater veſter,& particeps in tribulatiõe,& regno,& patiẽtia in Ioſu Chri-

Apoc. 22.

Apoca. 1.

Apoca. 1.

1. Ioan. 1.

Matt. 16.

Apoca. 1.

fu Christo, fui in insula quæ appellatur Patmos, propter verbum dei, & testimonium Iesu Christi. Rursus in extremo libro ista memorat. Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius, & ego Ioannes qui vidi et audiui hæc. Idcirco quod Ioannes sit, qui hæc scribat, fides ei ita de se loquenti adhibenda est: Sed quisnam Ioannes iste fuerit, incertum est. Neque enim vocat seipsum, quemadmodum Ioannes euangelista in euangelio sæpe, dilectum à domino discipulum, neque eum qui supra pectus domini recubuerit, neque fratrem Iacobi, neq; contemplatorem, & auditorem domini. Aliquid namque istorum quæ demonstrata sunt, dixisset, eo quidem animo, vt seipsum quis esset perspicue declarare potuisset. At horum nihil dixit, sed fratrem vestrum, & participem dixit, & testem Iesu, & beatum ob contemplationem, & auditionem reuelationum. Cæterum Ioannis Apostoli multos fuisse gentiles, arbitror: qui propter singularem amorem, quo erga illum affecti erant, propter admirationem quam de eo habebant, & propter æmulationem, qua ad illum imitandum flagrabant, & quòd à domino pari ratione diligi cupiebant, etiam istam appellationem amplexati sunt. Quemadmodum nomina Pauli & Petri, fidelium liberi crebro ferunt. Est item alius Ioânes in Actis Apostorum cognomento Marcus: quem Barnabas & Paulus sibi in societatem asciuerant, vtrum sit hic, qui Apocalypsim scripserit, non possum pro certo affirmare. Nam non est scriptis à Luca proditum, eum in Asiam vnà cum illis aduentasse: sed soluentes, vt ipse ait, à Papho, Paulus & qui cum Paulo erant, venerunt in Pergem Pamphyliæ. Ioannes ab illis decedens reuertitur Hierosolymam. Alterum ergo puto eorum fuisse, qui in Asia versabantur. Siquidem duo ferunt Ephesi esse monumenta, & vtrumque Ioannis nomine inscriptũ. Porro cum ex sensu, tum ex verbis, eorumque compositione, merito alter ab eo, qui scripsit euangelium, existimabitur. Nam euangelium, & epistola inter se consentiunt, & incipiunt eodem fere modo. Illud enim sic loquitur. In principio erat verbum. Hæc ita dicit. Quod erat ab initio. Illud ait, Et verbum caro factum est, & habita-

Apoc. 22.

Acto. 15.

Act. 13.

, bitauit in nobis,& vidimus gloriã eius,gloriã quasi vni-
, geniti à patre. Hæc eadẽ ipsa loquitur paululũ admodũ
, immutata. Quod audiuimus, quod vidimus oculis no-
, stris,quod perspeximus, & manus nostræ contrectaue-
, runt,de verbo vitæ,& vita manifestata est. Ista enim tan
, quam prolusione quadam tam sæpe, & tanta cum animi
, contentione repetit,contra eos (sicut in sequenti ser-
, mone declarauit) qui asserebant dominũ non venisse in
, carne:& propterea hæc studiose accurateque attexuit.
, Quod vidimus, testamur, & annuntiamus vobis vitam
, æternam,quæ erat apud patrẽ, & apparuit nobis. Quod
, vidimus,& audiuimus,annuntiamus vobis. In isto inhæ-
, ret,& ab eiusmodi sententiis fere non digreditur. Iis-
, dem tanquam rerum capitibus,iisdemque verbis omnia
, tum in euangelio,tũ in epistola prosequitur. Quorũ nõ
, nulla nos breui obseruatione notabimus, Qui vero attẽ
, ta cogitatione in perlegẽdis & euangelio & epistola se
, defixerit,in vtroque reperiet sæpe vitã,sæpe lucẽ,dehor
, tationem à tenebris,semper fere veritatem,gratiam,gau
, dium,carnem & sanguinem Domini,iudicium, remissio
, nem peccatorum,charitatem dei erga nos,charitatis mu
, tuæ inter nos mandatum,quomodo oporteat omnia ser
, uare mandata,reprobationem mundi,Diaboli, Antichri
, sti, sancti spiritus promissionem, adoptionem filiorum
, dei,fidem à nobis omnino requisitam, patrem & filium
, vbique inculcatum, & vt summatim dicam, Si omnes e-
, uangelii & epistolæ quasi dicendi formas notare lubet,
, vnum & idem vtriusque tanquam filum orationis ani-
, maduertere in procliui erit. Apocalypsis autem ab his
, alienissima est, & maxime præ his peregrina, adeo vt
, neque sensu cum illis coniuncta sit, neque prope acce-
, dat,neque syllabam (penè dixerim) habeat cum illis
, communem: Imo neque mentionem vllam, neque si-
, gnificationem epistola(missum enim facio euangelium)
, habet Apocalypseos,neque Apocalypsis epistolæ, cum
, tamen Paulus de reuelationibus, licet eas non per se &
, separatim conscripserit,aliquam mentionem faciat. Præ
, terea ipsa dictionis formula differentiam euangelii &
, epistolæ ab Apocalypsi facile licet internoscere. Nam

illa non modo, vt Græci loquuntur, ἀκαταισχύνως id est absque vllo orationis vitio, sed etiam summa cum verborum elegantia, maximo sententiarum pondere, & concinna elocutionis dispositione perscripta sunt: tantum abest vt vox aliqua barbara, aut Solæcismus, aut imperitus & rudis sermo in eis reperiatur. Habebat enim euangelista vt videtur, hæc vtraque: & disertum sermonem, & scientiam diuinam: propterea quod dominus ista duo, nimirum donum sapientiæ, & donum cognitionis, illi largitus fuisset. Et quanquam hunc, qui scripsit Apocalypsim scientiam & prophetiam animo cepisse, non equidem inficior, eius tamen sermonis proprietatem, & linguam non adeo limate & polite græce loquentem animaduerto: sed modis loquendi plane barbaris vtentem, & interdum etiam solæcismo: quæ quidem in præsentia adnotare non est necesse. Nec quisquam me cauillandi studio adductum hæc dixisse existimet, sed solum, vt istarum scripturarum dissimilitudinem accurate distinguerem.

De epistolis Dionysii Alexandrini episcopi.

CAP. XXI.

PRæter epistolas Dionysii supra commemoratas aliæ complures eius extant epistolæ: vt illæ quæ sunt contra Sabellium ad Ammonem ecclesiæ Bernicensis episcopum missæ: & ea quæ ad Telesphorum, & quæ ad Euphranorem data fuit: alia iterum ad Ammonem, & Euporum. Quatuor item libros de eodem argumento, nempe contra Sabellii hæresim composuit: quos gentili suo Dionysio, qui Romanus erat episcopus, dedicauit. Non paucæ præter has sunt illius apud nos epistolæ. Quinetiam libri illius sunt, epistolæ forma, pluribus verbis compositi: vt hi de natura Timotheo filio dicati: Alius de tentationibus, quem Euphranori obtulit. Ad Basilidem porro ecclesiarum Pentapolis episcopum scribens, ait se commentarios in principium libri, qui Ecclesiastes dicitur, confeciſſe. Adde huc diuersas & varias eius epistolas ad eundem Basilidem scriptas, quas nobis reliquit verum de Dionysii operibus satis.

De

De Paulo Samosatensi, & de hæresi ab eo in Antiochia instituta, & de claris episcopis, qui per ea tempora innotuerunt.

CAP. XXII.

IAm vero post istarum rerum explanationem sequitur vt res nostra ætate gestas quales tandem fuerint, posteritati prodamus. Cum Xystus Romanam ecclesiam vndecim annis rexisset, Dionysius gētilis illius, qui fuit episcopus Alexandriæ, episcopatum Romanū obtinuit. Interea Demetriano Antiochiæ vitam deserente, Paulus ex Samosata episcopatus dignitatem assequitur. Et quoniam iste abiectam & humilem nimis de Christo contra doctrinam ecclesiasticam habebat opinionem, nempe quod solum communi natura erat cū homine præditus, Dionysius Alexandrinus rogatus est, vt veniret ad Synodum: qui quanquam senectutem simul & imbecillitatē corporis causando præsto esse renuit, per epistolā tamen illos quā habebat de cōtrouersia sententiam, fecit certiores. Cæteri autem ecclesiarum pastores, alius aliunde, contra istum Paulum tanquam pestē & perniciem gregis Christi, itinere cum celeritate confecto, omnes Antiochię in vnū cōuenerunt. Inter hos maxime pręstare videbantur Firmilianus Cæsareæ Cappadocū episcopus, Gregorius, & Athęnodorus fratres, pastores ecclesiarū quę sunt in Ponto: Helenus pręterea, qui Tarsi rexit ecclesiā, & Nicomas, qui Iconii ecclesiæ ministerio fungus est. Huc accedit Hymenęus ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopus, & Theotecnus, qui Cæsareæ Palestinæ, Hierosolymis finitimæ administrationē obtinuit. Adde his Maximum, qui fratribus Bostræ decore & insigniter præfuit. Ac tametsi alios penè infinitos episcopos vna cum presbyteris & diaconis, qui eius rei gratia in vrbe supra demonstrata, id temporis coacti erant, vix aut ne vix quidem aliquis poterit enumerare, inter eos tamen hi, quos dixi, facile primas tenuerunt. Omnibus igitur variis temporibus (vt tulit occasio) & persæpe in vnum cōuenientibus, in vnoquoq; congressu orationes habitę sunt, & quæstiones positæ, cum à Paulo Samosateno qui peregrinam suam & alienam ab ecclesia doctrinam

adhuc

adhuc occultare, & obtegere moliebatur, tum ab illis, qui eius errorem & in Christum blasphemiam patefacere, & in apertum proferre omni studio elaborabant. Interea temporis Dionysius, cum iam decem & septem annis episcopatum Alexandriæ administrasset, duodecimo anno imperii Galieni, moritur. huic successit Maximus.

Quonam pacto Paulus, à quodam Malchione presbytero reprehensus, abdicatus sit.

CAP. XXIII.

GAlienus vbi quindecim annos integros gubernasset, Claudius imperator designatus est. Iste biennio percurso, Aureliano tradit imperium: Cuius temporibus, Paulus dux & author erroris, qui Antiochiæ grassabatur, in postremo concilio episcoporum, numero prope infinitorum, contra eum conuocato, sui erroris & peregrinæ opinionis perspicue conuictus, & omniū iam consensu palam condemnatus, ab vniuersa & catholica ecclesia, quæ sub cœlo est, penitus exturbatus fuit. Ex quibus Malchion in primis, scholæ humanioris literaturę, quæ erat Antiochię magister, vir cum in aliis disciplinis disertus, tum in sapientię studio eximius, ac propter singularem fidei in Christum ingenuitatę presbyterii munere in illa ecclesia donatus, eum velut integumentis dissimulationis euoluens, acriter coarguit. Iste enim disputationem contra illum instituens (quam id temporis à scribis celeri manu exceptam, & hucusq; reseruatam scimus) hominem animo veteratorio præditū, & fraude plenum solus prę cæteris relegendi vim habuit, & tanquam omnium oculis subiiciendi.

De episcoporum contra Paulum epistola.

CAP. XXIIII.

OMnes igitur episcopi & Pastores, qui in concilio supra commemorato, erant conuocati, vnam communi consensu epistolam ad Dionysium episcopum Romanum, & ad Maximum Alexandriæ ecclesiam procurantem, nominatim conscripserunt: cuius exemplaria ad om-

ad omnes prouincias miserunt. In qua quidem epistola & suum studium ac diligentiam in ea re posità omnibus declararunt, & peruersam Pauli hæresim, argumenta in ea refutanda, quæstiones quas ei proponebant, omnem præterea hominis vitam & mores dilucide exposuerunt. Eorum igitur voces ex ea epistola petitas, in præsentia memoriæ & posteritatis caussa persequi præclarum fortasse & commodum videbitur.

Dionysio, Maximo, & omnibus vbique in orbe terrarũ collegis, Episcopis, Presbyteris, & Diaconis, & vniuersæ ac Catholicæ sub cælo ecclesiæ, Helenus *&* Hymenæus, *&* Theophilus, Theotecnus, *&* Maximus, Proclus, Nicomas, *&* Aelianus, Paulus, Bolanus, *&* Protogenes, Hierax, *&* Entychius, Theodorus, Malchion, *&* Lucius, *&* reliqui omnes Episcopi, *&* Presbyteri, *&* Diaconi, qui ciuitates *&* regiones finitimas apud nos incolunt, *&* ecclesiæ Dei quæ apud nos sunt, dilectis fratribus in Domino, Salutem.

Istis paulo post hæc subiungit. Scripsimus epistolas ad
, episcopos, qui longiore locorum interuallo à nobis di-
, stabant, eosque obsecrauimus, vt ad hanc lethalem &
, pernicioſam doctrinam curandam accederent: vtpote
, ad Dionysium episcopum Alexandriæ, & Firmilianum
, episcopum Cappadociæ, homines beatos & fœlicis cõ-
, memorationis: quorum alter, Dionysius scilicet, quanq;
, neque ad erroris ducem seperatim scribere, neque om-
, nino eum salutare dignatus est, ad vniuersam tamen ec-
, clesiam Antiochiæ epistolã misit: Cuius exemplar huic
, nostræ epistolæ subiunximus. Alter autem, nempe Fir-
, milianus bis huc accessit, & ea quæ à Paulo innouata
, erant & excogitata peruerse, quemadmodum cum nos,
, qui aderamus, & scimus & testificamur, tum alii com-
, plures qui eiusdem rei nobiscum conscii sunt, coram
, erudite certe refutauit. Vnde cum Paulus sententiam se
, mutaturum fuisset pollicitus, iste fidem illi adhibens, &
, spem animo concipiens caussam controuersiamque sine
, vlla verborum contumelia commode fore compositam,
, eam ad tempus distulit, & ita ab illo qui & Deum suum

negasset,

negasset,& dominũ,& fidem,quam ante habuerat, mini-
me eõseruasset, dolo deceptus fuit. Firmilianus ergo, vt,
pote qui iam de impia eius prauitate,qua Christum Deũ,
pernegauerat, satis fecisset periculi, cũ esset rursus An-
tiochiam peruenturus, & ad Tarsos vsque perrexisset,
interea loci, dum nos conueniremus, dum illum accer-
seremus, dum eius expectaremus aduentum, extremum,
vitæ diem obiit. Postea in eadem epistola Pauli vitam,
quomodo instituta fuerit, quo pacto morata, his verbis,
describunt. Quoniam Paulus relicto ecclesiæ Canone,
ad adulterinam deprauatamq; doctrinã se transtulit,eius
res gestas, cum sit ecclesiæ fines eiectus,nihil attinet dis-
quirere,Neque quòd antea indigentia, & mendicitate
oppressus,neque quod à parentibus,opum,aut facultatis
nihil omnino nactus,neq; quod arte,aut instituto aliquo
quicquã adeptus,iam ad maximam diuitiarũ affluentiam
peruenerit, idque ex nefariis sceleribus, sacrilegiis,&
muneribus, quæ à fratribus iniuria affectis, (quos se ad-
iuturum pollicitus callide ludificatus est) cum flagitãdo,
tum eorum animos ad aliquid sibi largiendum impellẽdo
per fraudem extorserat, & ita dum quæstum pietatem
ducebat, eorum liberalitate, qui litibus implicati tene-
bantur,quique quò ab aduersariorum calumniis libera-
rentur,ad dandum valde erant propẽsi, nequiter abusus
est.Neq; cõmemorare opus est, quo pacto se insolenter
extulerit,& secularium honorũ gradus sibi assumpserit,
seq; arroganter in iisdem gesserit, & ducenarius potius,
quam episcopus nuncupari voluerit,& per forum volu-
tarit, & modo epistolas legendo,modo quid illis respõsi
daretur præscribendo, magna satellitum turba, partim
eum antecedentium,partim subsequentium stipatus, su-
perbo gradu palam incesserit:adeo vt propter intolerã-
dum eius fastidium,& nimiã animi elationẽ fides nostra
grauem inuidiæ notã,odiumq; permagnũ subierit.Neq;
necessum est dicendo persequi illius præstigias in con-
ciliis ecclesiasticis vsurpatas,quas falsæ gloriæ vmbras
consectando,& varias ineptiarum species aucupando,&
imperitiorum mentes eo pacto in sui admirationem tra-
ducendo, callide excogitauit:neque qua ratione sedem
& thro-

, & thronum sublimem sibi pararit, eumq; non vt Christi
, discipulum decet, sed vt mundi principes solent, secre-
, tum & separatum habuerit, nomine suo appellarit, femur
, in eo sedens manu percusserit, calcibus aliquando ipsum
, pulsarit, & qui cum eum audirent concionantem, non
, laudibus extollerent, non, vt in theatris fieri solet, se
, agitationibus, quo illi applauderent, in orbem versa-
, rent, non more gladiatorum, & mulierculârum, quos
, apud se habent, inconcinne ei acclamarent, & quasi tri-
, pudiis gestirent, sed vt in domo Dei par est, modeste
, moderateque auscultarent, eos grauiter increparit, &
, verbis contumeliosis exceperit: neq; quo modo in ver-
, bi Dei interpretes, qui è vita excessissent, dum in homi-
, nũ frequentia palam prædicaret, petulanter & impor-
, tune debacchatus fuerit, & non tanquam episcopus, sed
, tanquam sophista & præstigiator de seipso magnifica
, verba iactitarit. Porrò quid vobis in memoriam reuo-
, cemus, quemadmodum psalmos & cantus qui ad domi-
, ni nostri Iesu Christi honorem decantari solent, tanquã
, recentiores, & à viris recentioris memoriæ editos ex-
, ploserit, & in media ecclesia, solenni paschatis die, mu-
, lieres, quæ inanes cantilenas (quas si quispiam audiret,
, plane exhorresceret) in ipsius laudem funderent, para-
, rit? Aut quid vobis exponamus ea blasphemiarum ge-
, nera, quę episcopos & presbyteros, qui agro & ciuita-
, tes finitimas, incolebant, quo illi blandirentur, in con-
, cionibus suis ad populum habitis, loqui permiserit?
, Nam voluit (vt aliquid iam ante obiter inseramus, quod
, post dicetur apertius: neque id nostris verbis solũ cõ-
, firmabitur, sed multis & variis locis commentariorum
, ipsius, quos ad vos misimus, & maxime, vbi asserit Chri-
, stum terrenum esse, & humi natum, perspicue ostende-
, tur) filium Dei è cœlo descendisse: sed qui in istum
, Paulum impium ipsorum magistrum cantus recitabant,
, & palã apud populum laudibus efferebant, eum angelum
, dixerunt, è cœlo demissum. Atque ista fieri non prohi-
, buit, sed cum in ipsum impudenter dicebantur, insolens
, & fastidio timidus adfuit. Præterea quid est, cur lite-
, ris prodamus, ascititias illius mulieres (quas συνεισάκτους

Anrio-

Antiocheni appellant) & mulieres etiam presbyterorum, & diaconorum suorum, quorum nō hoc peccatum solum, sed alia propè insanabilia, cum eorundem conscius esset, exploratéque cognita haberet, callide occultauit, quò illi ita ipsi obærati astrictique, dum sibi ipsis metuebant male, scelerum, quæ ille vel verbo, vel factis conscisset, reum agere non aliquando auderent, quinetiam ipsos magnopere locupletauit, & propterea apud illos qui talium rerum cupiditate incendebantur, in magna gratia & admiratione fuit. Atque vt hoc pro certo habemus cognitum, fratres in Christo dilecti, non episcopum modo, sed sacerdotium etiam vniuersum, populo omnium bonorum operum & rectè factorum exemplar esse debere: sic illud minime ignoramus, permultos ab ista mulierum in suam societatem ascisendarum ratione, & modo, pietate penitus excidisse: alios autem venisse in suspicionem flagitii. Quare licet aliquis hoc daret, eum nihil lasciuiæ aut petulantiæ in illas admisisse, suspicio tamen, quæ ex eiusmodi re oriri solet, sedulo cauenda fuisset, ne fortasse alicui esset offensioni, alios autem ad se imitandum impellere potuisset. Quo pacto enim alium aut reprehendere poterat, aut admonere, vti deinceps se à mulieris consuetudine abstineret, diligenterque caueret, ne eius illecebris (sicut scriptum est) laberetur in turpitudinem, qui vna repudiata, duas ætate florentes, & aspectu perliberales ac venustas secum habuit? quas si quopiam forte iret, circunduxit vna: idque delicias consectando, quibus cæcam animi libidinem extra modum explere laborauit. Quibus de causis tametsi omnes intra se grauiter lamentati & conquesti sunt, eius tamen potentiam & quasi tyrannidem ita extimuerunt, vt eum accusare omnino non auderent. Sed ista vitia, vt diximus in homine sensu recto, & fide catholica imbuto, & vnà nobiscum in fidelium numero habito, possent corrigi: & ab illo, qui nefario errore Artemonis (quidni enim patrem eius, vnde hæresim suâ hausit, vobis significemus) abductus, mysterium fidei ac religionis nostræ prodiderit, nefariisque conuiciis afsecerit, nō necessum arbitramur illarum rerum rationes repoſcere:

repoſcere: Tandem in ipſo calce epiſtolæ hæc addunt. Iſtum igitur tam deo aduerſarium, tamque contumacem eramus coacti eccleſia & congregatione fidelium indicere excludereque, & alium epiſcopum, qui huic eccleſiæ catholicæ præeſſet in eius locum ſubſtituere: vnde Donnum, diuina certe, vt putamus, prouidentia deſignauimus: Demetriani hominis fælicis cõmemorationis (quippe qui hanc eccleſiam ante hunc præclare rexiſſet) filium: omni genere virtutum, quæ epiſcopum decent, exornatum: Ac vos de eius electione per epiſtolam, certiores fecimus, vt illi ſcribatis, & ab eo literas accipiatis communionis. Paulus autem ad Artemonem literas ſcribat. Etſi qui Artemonis partibus faueant, cum eo deinceps communicent. Atque hæc hoc loco ſint à nobis collocata. Vbi Paulus igitur ſimul cum orthodoxa fide epiſcopatum amiſiſſet, Donnus, vt dictum eſt, miniſterium eccleſiæ apud Antiochiam ſuſcipit. Verum cum Paulus ex epiſcopi domo, eius eccleſiæ propria, exire nollet, imperator Aurelianus de ea re rogatus ſententiam, ſanctiſsime, quid eſſet agendum, decreuit. Præcepit enim, vt domus eccleſiæ illis tribueretur, quibus Chriſtiani Italiæ & vrbis Romæ epiſcopi per literas tribuendam præſcriberent. Sic demum Paulus, de quo docuimus, cum ſummo dedecore ſecularis imperii ac poteſtatis authoritate ab eccleſia penitus extruditur. Quo quidem tempore talem & tam benigne erga nos animatum ſe Aurelianus declarauit. Verum tempore ſui imperii progrediente, aliena opinione & prope contraria de nobis concepta, quibuſdam iam conſiliis impulſus fuit, vt perſecutionem contra nos cieret. Creber de hac re apud omnes ſermo ferebatur. Sed tamen iam iam prope dixerim, Aurelianum, cum literas contra nos compoſitas, manu ſubſcriberet, diuina vltio ſubito occupauit: quæ, cum brachiorum commiſſuris eneruatis, illum ab inſtituto repreſsit, tum omnium oculis clare & manifeſtò ſpectandum ſubiecit, quomodo mundi principibus, ne minima quidem data ſit facultas aliquid contra Chriſti eccleſias moliendi, niſi præpotens dei manus diuino ſuo & cæleſti iudicio, temporibus quibus eccleſiam probare decreuerit,

Vide The od. fol. 331. b. vide eund. fol. 339. a

creuerit, istud disciplinæ & castigationis causſa, perfici & expleri permiserit. Cum Aurelianus sex annos imperium gubernasset, succedit Probus. Qui cum totidem annos idem munus obiisset, Carus vna cum filiis Carino & Numeriano rempublicam capesit. Rursus, hisce non triennio integro imperii administratione perfunctis, summa rerum & imperii Diocletiano, & illis, qui post eum in regendi societatem cum illo asciti erant, delata fuit. Quorum temporibus grauis contra nos incendebatur persecutio, & eodem momento, violenta ecclesiarum euersio facta est. Quoniam Paulo ante vbi Dionysius Romæ, ecclesiæ ministerium nouem annis procurauerat, episcopatu potitur Fœlix.

De Manichæorum hæretica prauitate, quæ tum primum inceperat.
CAP. XXV.

EOdem tempore Manes quidam mentis insania exagitatus, (cuius nomen errori dæmoniaco, qui ab eo oriebatur, non inscite respondit) ipso Satana Dei aduersario hominem ad multorum perniciem subornante, syncerum rationis iudicium euertere, & tanquam armis oppugnare laborauit: & sicut vita, oratione, & moribus barbarus, sic natura dæmoniacus, & furiosus fuit: vnde his rebus mire conuenientia animo instituens, ipsius Christi formam ac personam induere conatus est. Interdum autem paracletum, & spiritum sanctum ipse se prædicauit, & ista rabie fuit ac furore nimium inflatus: Interdum ad exemplum Christi duodecim discipulos, consortes suæ nouæ & inauditæ prauitatis delegit. Falsa & impia dogmata ex infinitis erroribus, qui iam olim extincti fuissent, in vnum conferciens, & de Persarum regione in istas orbis partes transferens, tãquam venenum quoddam mortiferum apud nos euomuit. Ex quo fonte impium Manichæorum nomen ductum est, & apud multos adhuc viget.

De

De viris ecclesiasticis, qui ea tempestate celebres erant, & quinam ex ipsis vsque ad ecclesiæ depopulationem superfuerunt.

CAP. XXVI.

TAlis igitur causa extitit commentitiæ illius doctrinæ & erroris, qui temporibus supra demonstratis in lucem prodiit: quibus quidem temporibus cum Felix quinquennio Romanam rexisset ecclesiam, Eutychianus eius capessit locum. Iste non decem mensibus ad exitum plene perductis, Gaio, qui nostra viguit memoria, Cleri ministerium reliquit. Cui, cum quindecim annos illud munus administrasset, a Marcellino successum est. Cuius temporibus persecutio supra demonstrata (in qua ipse martyrio occubuit) exorta est. Per id temporis episcopatum Antiochiæ, post Doninum mortuũ, obtinuit Timæus, cui Cyrillus, qui nostra vixit ætate successit: cuius temporibus Dorotheum dignitate sacerdotali tum Antiochiæ donatum, virum sane disertum cognouimus. Hic in sacris literis exquisite eruditus fuit, linguæ Habraicæ diligentem nauauit operam, adeo vt scripturas Hebraicas scienter posset intelligere. Erat honestis ac liberalibus parentibus prognatus, humaniorís literaturæ neutiquam expers: eunuchus reuera natus, vti illum imperator propter incredibilem eius naturam, in suam familiam asciuerit, & præfectura purpuræ tingendæ, quæ apud Tyrum est, honorifice donauit. Istum nos scripturas in ecclesia non incommode explicantem audiuimus. Cyrillo vita defuncto, Tyrannus ecclesię Antiochiæ episcopatum assequitur, quo illo officio fungẽte, bellũ ad ecclesias expugnãdas susceptũ vehemẽter exarsit. Laodicẽsis ecclesiæ gubernationẽ, post Socratẽ Eusebius obtinuit, ex vrbe Alexãdria oriũdus. Causa autẽ eius à patria profectionis erat controuersia illa de Paulo Samosateno susceptа. Cuius gratia in Syriã profectus, ab illis qui ad religionẽ Christi propagandũ omne suum studiũ cõferebant, ne domum reuerteretur, prohibitus fuit: qui quidem (sicuti ex verbis Dionysii de eo à nobis supra citatis facilẽ licet cognoscere)

præ cæteris præstantibus nostri temporis viris, tanquam pretiosus quidam pietatis thesaurus extitit. Anatolius genere, etiam Alexandrinus post illum creatur episcopus, bonus, vt aiunt, boni viri successor. Qui cum ob eloquentiam, tum ob doctrinam humaniorem, & cognitionem philosophiæ, inter homines nostri temporis, qui erant spectatissimi, facile principé locum obtinuit: quippe in Arithmetica, Geometria, Astronomia, & differendi facultate, in contemplatione & perspicientia naturæ in oratorum quoque disciplinis venerat ad summum: quarum rerum gratia fama est, ciues Alexandriæ, eum illi ludo, in quo Aristotelis doctrina docebatur, magistrum præfeciſſe. Ac tametsi in obsidione Alexandriæ, cum ibi magna esset frumenti inopia, alias præclare ab eo res gestas penè infinitas commemorant, vtpote qui singularem dignitatis prærogatiuam præ cæteris magistratibus ab omnibus ciuibus adeptus fuisset, tamen exempli causſa, hanc vnam solum hoc loco citabo. Fertur, cum frumentum illis diu obsessis deesset, ita vt fames, quę in vrbe grassabatur, multo magis intolerabilis, quam hostium impetus, qui iam extrinsecus premebat, existeret, hunc, quem dico, cum huic interesset calamitati, tale quoddam remedium illis proinde inuenisse. Cum altera pars ciuitatis cum exercitu Romano societatem belli gerendi coiuisset, & propterea obsidione non vexaretur, Eusebium forte inter eos, qui minime erant obsessi, versantem (adhuc enim ibi habitabat, inque Syriam minime demigrauerat) & magnum decus, nomenque celebre etiam à duce Romani exercitus consecutum, de his qui fame, illius obsidionis tempore, interierunt, per internuntium Anatolius certiorem facit. Eusebium autē cum hoc intelligeret, à duce maximi beneficii loco postulasse, vti illis qui vellent se ab hostibus ex vrbe ad eum sua sponte recipere, vitam ac salutem daret. Quem quidem, petitione, vt voluit, impetrata, Anatolio significasse. Hunc autem, nuntio ab Eusebio accepto, senatum Alexandrinorum coegisse: ac primum popposcisse ab illis, vt cum Romanis amicitiam iungerent. Quo quidem sermone, vbi illos grauiter commotos videbat, ci-

uisse:

xisse: at huic, quod iam dicam, vos neutiquam refragaturos arbitror, Illis, qui in hac dimicatione videntur minime esse necessarii, minimeque vobis vtiles, vt anus, infantes, & senes, liberam è portis egrediendi potestatem, quo velint, faciatis, consilium est. Quid enim istos iam iam prope morituros apud nos ipsos continemus? Quid modo mancos, & corporibus mutilatos, peneque exhaustos, fame opprimimus? viros solos, & iuuenes viribus valentes alere oportet, & frumentum, quod necessarium est, his, qui ad ciuitatis propugnationem accommodati sunt, congerere. Quibus rationibus cum senatum in suam sententiam adduxisset, ipsum primum assurgentem, suffragium tulisse, vt omnis multitudo, siue virorum, siue mulierum, quæ ad rem militarem parum esset idonea, à ciuitate libere excederet: quoniam si manerent, ibique cum magno ciuitatis morarentur incommodo, nullam salutis spem illis (quippe fame viderentur perituri) esse omnino relictam. Cui sententiæ cum à cæteris omnibus, qui aderant in senatu esset assensum, parum aberat, quin omnes, qui obsidione cingebantur, seruasset incolumes, atque in primis, vt qui erant Christiani, deinde vt alii cuiusque ætatis, qui ciuitatem incolebant, salui aufugerent, diligenter prouidit: vnde non hi solum, quibus senatus decreto potestas facta erat ex vrbe exeundi, verum etiam sub eorum nomine, alii fere infiniti vestitu muliebri clanculum induti, nocte, illius prouisione, è portis egressi sunt, & ad Romanorum exercitum confugerunt: vbi illos omnes Eusebius benigne excipiens, more patris, aut medici, longa obsidione debilitatos, omni prouidentia, & curatione in integrum restituit. Duobus eiusmodi pastoribus ecclesia Laodicensis (quorum alter alteri deinceps ordine proxime successit) diuina prouidentia potita est: qui post bellum à nobis iam demonstratum ab vrbe Alexandrina eo demigrarunt. Quanquam vero non multi libri ab Anatolio erant elaborati, totidem tamen ad nos peruenerunt, vnde cum eius eloquentiam, tum multiplicem cognitionem licet animaduertere: idque in illis potissimũ, in quibus ea, quæ de Paschate ab aliis ante decreta fuissent,

explanauit. Ex quibus libris necessarium putaui, ista verba è Canonibus de Paschate ab Anatolio in eisdem libris conscriptis petita recensere. In primo anno, hoc festum nouilunium primi mensis occupat. quod est circuli, decem & noué annorum principium. Quod secundum Aegyptios est vigesimo sexto die mensis Phamenoth, secúdum Macedonum menses, vigesimo secundo Dystri, sed vt Romani numerant ad vndecimum Calendas Aprilis. In vigesimo sexto die Phamenoth, qui supra positus est, sol reperitur non modo primã signorum intrasse sectionem, sed iam quartum diẽ in ea peragrasse. Istam sectionem, primam duodecimam partem, æquinoctium, mensium principium, caput circuli, planetarum cursus, reciprocationem appellare solent. Ea autem sectio, quæ istam proximè antegreditur, mensium extremitas, sectio duodecima, pars duodecima vltima, finis ambitus & conuersionis planetarum dicitur. Quapropter, qui principium primi mensis in illo vigesimo sexto die Phamenoth esse putant, ad decimum quartum diẽ proximè secundum illum, festum Paschatis celebrandum statuunt, eos vehementer errare dicimus. Neq; est hæc nostra sententia, sed ab antiquis Iudeis ante Christum, cum sic decretũ fuit, tũ ab illis in primis obseruatũ. Quod ex Philonis, Iosephi, Musæique verbis licet cognoscere. Neq; ex his solum, sed ab aliis qui illis sunt vetustiores, nimirũ duobus cognomẽto Agathobulis, præceptorib⁹ illius eximii Aristobuli: Iste ex septuaginta interpretum numero, qui sacras & diuinas scripturas, Ptolomæi Philadelphi, & eius patris rogatu ex sermone Hebraico in Græcum conuerterunt, vnus fuit: qui etiam commentarios in legem Moysis conscriptos, iisdem regibus dedicauit. Isti scriptores dum quæstiones Exodi dissoluunt, aiũt omnes ex æquo Pascha siue διαβατήρια id est festum transitus, verum æquinoctiũ, medio primo mẽse, celebrare oportere: hocque tempus esse primam sectionẽ, cursus solis, siue cum sol penitus obierit signiferũ, vt quidam illorum nominãt, orbem. Addit eodem Aristobulus, quod in festo Paschatis nõ modo sol, sed luna etiã necessario debet esse in transitu sectionis æquinoctialis.

Et cum

, Et cum duæ sint æquinoctiales sectiones, verna altera,
, altera autumnalis (quæ ex diametro altera alteri, oppo-
, nuntur) cumque decimus quartus dies mensis ad vespe-
, ram, Festo trãsitus assignatus sit, luna semper soli ex ad-
, uerso consistet, sicut etiam in omnibus pleniluniis cer-
, nere licet sectioné, igitur æquinoctii verni sol: luna aũt
, sectionem æquinoctij autumnalis occupabit necessariò.
, Alia præterea non pauca ab illis memorata, partim pro-
, babilia, partim ratis & firmis demõstrationibus cõclusa
, noui: quibus Pascha & festum Azymorũ omnino post
, æquinoctium agendum ostendere conantur. Verũ eius-
, modi demonstrationum momenta, quæ ab illis peti pos-
, sunt, missa facio: à quibus legis Mosaicæ velamen adeo
, penitus ablatum est. vt iam de cætero aperta facie, vt
, ita dicam, Christum Christiq; doctrinã & passiones per-
, petuo contemplentur. Sunt etiam quædam velut regulæ
, ac pręceptiones in libro, qui inscribitur Enoch, quę de-
clarant primũ mensem apud Hebræos circiter æquino-
ctiũ esse. Anatolius porrò institutiones in Arithmeticã
decem libris explicatas reliquit. Alia item extant eius
opera, quæ exempla otii præclare in sacris literis ab eo
collocati, & multæ in eisdé exercitationis perspicua ar-
guméta dãt. Hunc Theotecnus Cæsareæ Palęstinarum
episcopus, per manus impositioné primus episcopũ ordi
nauit: qui eũ successoré sibi post mortẽ ad ecclesiæ suæ
procurationé deligendũ prouidit, vnaq; cum illo ad ali-
quod tẽporis spatium ecclesiæ Cęsarienſi præfuit. Verũ
Anatolius, cũ cõcilũ Antiochiæ de Paulo Samosateno
cõuocatũ, eũ accerseret, ad Laodicẽsium vrbem aduen-
tans, ibi Eusebio mortuo cõmorari à fratribus coactus
est. Anatolio exeũte è vita, postremus ante persecutioné
illi ecclesię pficitur Stephanus: qui quanquã cũ propter
philosophiæ cognitionem, tum propter reliquam libe-
ralem eruditionem apud multos in magna admiratione
fuit, tamen propter animum eius, quo erat erga sacram
fidem haud satis syncere affectus, non tantum laudis
meruit: sicut tempore persecutionis progrediente,
quod illum simulatorem, timidum, & ignauum potius
quàm verum Philosophum declarabat, perspicue

Vide Hie re. in ca ta. Eccle. Script.

patefactum fuit. Et quamuis eius inconstantia ac leuitate, ecclesiæ illius status videretur ruina collapsurus, fuit tamen Dei omnium seruatoris clementia sustentatus: idque quia confestim Theodotus vir sanè & reipsa, & proprio nomine (Theodotus à Deo datus dicitur) illius ecclesiæ episcopus designatus, se vere episcopũ demonstrauit. Nam vt in medicina, quæ ad corporum curationem pertinet, sic in animorum morbis sanandis primas ferè tulit: humanitatis autem, morum probitatis, clementiæ, commiserationis, & studii causſa, quod in eos ostendit, qui opem ab eo poscebant, facilè omnes superauit. In Sacris deniq; disciplinis multus erat ei vsus, & crebra exercitatio. Sed de eo satis. vbi Theotecnus episcopatum Cæsareæ Palestinæ diligentissime fuisset executus, mortemque oppetiisset, illud ministerium Agapio tributum fuit. Quem maximum laborem in eo obeundo collocasse & accuratissimam suscepisse prouisionem in populo gubernando, & maximè omnium quasi plena manu eos, qui in egestate versabãtur, sublenasse cognouimus. Cuius temporibus Pamphilum virum disertissimum, & ipsa vitæ ratione verum philosophum, in ea ecclesia presbyterii dignitate donatum accepimus. Qui quidem qualisnam fuerit, & vnde ortus, non breui videtur explicatione posse aperiri. Singula igitur quæ ad eius vitam attinent, qua ratione institutus, cuius generis certamina pro variis fidei confessionibus, dum sæuiebat persecutio, pertulerit, & qualitandem corona martyrii redimitus sit, separato quodam libello de eo differuimus. Iste autem præ cæteris, qui ibi versabantur, maximam omnium de se excitauit admirationem. Inter homines etiam nostræ ætatis rarissimos quidem, & singularis cuiusdam virtutis, ex presbyteris Alexandrinis Pierium, ex præsidibus autem ecclesiarum Ponti Meletium episcopum cognouimus. Ac Pierius cum ob inopem admodum & egentem vitæ rationem, qua sua sponte susceperat, tum ob philosophorum disciplinas, quibus erat imbutus, satis spectatus & illustris fuit: in literarum quoque diuinarum, cum cognitione, tum explicatione, in disceptationibus præterea concionibusq;

nibusque publice in ecclesia faciendis supra modum excitatus. Meletius autem, quem homines eruditi μέλι τῆς ἀττικῆς id est mel Atticum ex nominis sui notatione nuncupabant, talis certè fuit, qualem propter summam in omnibus rebus notitiam & cognitionem, meritò perfectissimum dixeris. Ac propter singularem eius dicēdi vim & virtutem, nemo illum satis abunde admirari ac suspicere poterit. At hoc fortasse illi natura quodammodo insitum aliquis dixerit: verum eius in multiplici aliarum rerum experientia, in varia cuiusq; generis doctrina facultatem, quis valet aliquando superare? Quod autem in omnibus scientiis, quæ ad acumen rationis, & disserendi subtilitatem spectant, cum artificiose expositus, tum diserte eloquens fuerit, si quis vel semel de eo fecerit periculum, facile credo, concesserit. Virtutes porrò, quæ magno cum splendore in eius vita elucebāt, non illis rebus erant vlla ex parte inferiores. Iste persecutionis tempore in fines Palestinæ confugit: vbi eum ad septem annos integros, plene cognouimus. Hierosolymorum ecclesiæ ministerium post Hymenæum episcopum, quem paulo ante demonstrauimus, Zambdas capesiit. Paulo pòst, isto mortuo, Hermon postremus eorum, qui ante persecutionem, nostra memoria, ibi cōcitatam, fuerunt episcopi, in sede illa apostolica ad hoc vsque tempus reseruata collocatus fuit. Postquā Maximus decem & octo annos episcopatu Alexandriæ post mortem Dionysii fuerat perfunctus, Theonas eius potitur loco. Quo tempore Alexandriæ Achillas presbyterio, vnà cum Pierio donatus, cœpit hominum fama celebrari: qui scholæ sacratæ Christi fidei instituendæ præfectus, in singulari ac plane rarissimo pietatis munere exequendo nemini secundus fuit, & vitæ institutionisq; euangelicæ modum atque rationem ingenue excoluit. Post Theonam cum decem & nouem annis ecclesiā administrasset, in episcopatum Alexandriæ succedit Petrus. Hic duodecim annis continuis in eo officio fungendo cum summa dignitate inter primos floruit. Qui eum triennium prope ante persecutionis tempus, in ecclesia

clesia illa gubernanda contriuisset, de reliquo vitam duriore exercitatione & magis seuera traduxit, & vti omnibus constabat, ecclesiarum vtilitati omni cura ac studio prospexit. Ac propterea nono persecutionis anno, capite amputato, erat à Deo insigni martyrii corona donatus. Quoniam quidem seriem & rationem successionis apostolorum & episcoporum ab ortu seruatoris nostri vsque ad euersionem & vastitatem ecclesiarum deductam, eamque iam ad trecentos & quinque annos continuatam hactenus explanauimus, sequitur, vt deinceps certamina eorum, qui viriliter & excelso animo pro pietate hoc nostro tempore dimicarunt, quàm multa, quamque grauia & acerba fuerint, ad posteritatis memoriam scriptis prodamus.

Septimi libri finis.

EVSEBII CO-
GNOMENTO PAMPHILI
EPISCOPI CAESAREAE PA-
lestinæ, Ecclesiasticæ historiæ
Liber Octauus.

Qualis fuerit ecclesiæ status, ante præsentem persequutionem. CAP. I.

QVoniam Apostolorum successionē in septem libris superioribus exposuimus, deinceps in octauo, quē iam aggredimur, res nostris tēporibus gestas, quæ planè explicationem, nō plebeiam quidem & vulgarē requirunt, literis ad posterorum memoriam accuratè prodere animus est. Itaque nostri sermonis inde ducetur exordium. Quātum splendoris doctrina veræ pietatis in Deum omnium rerum gubernatorem, mūdo per Christum patefacta apud omnes homines, Græcos simul ac Barbaros, ante istā persecutionis tempestatē, quæ nostra ingruit memoria, obtinuerit, & quàm libere inter eos prędicata fuerit, maius quiddam est, quàm quod nos nostra in dicēdo tenuitate satis pro dignitate explicare possimus. Cuius rei argumēto esse poterit, singularis imperatorū humanitas, qua nostros tam benigne exceperit: quibus quidem tū prouinciarum præfecturas gratuito impertierint, tū propter incredibilem beneuolentiam, quam erga nostræ religionis professionē habebāt, omni afflictatione & molestia, quā pro Dei amore homines Christiani solēt perpeti, eos penitus liberarūt. Quid de his attinet dicere, qui sunt in imperatorū palatio magnam dignitatē adepti, deq; ipsis imperatoribus, qui domesticis suis pro sermone diuino propagādo, & pia vitę ratiōe degēda, ipsi velut inspectā-tes, copiā fecerūt libere & ingenuę dicēdi: atq; adeo suis ipso-

ipsorum vxoribus, liberis & seruis, quasi palàm de mira fidei libertate gloriandi exultandiq; potestatem permiserunt? Quos certe chariores habuerunt, & magis eximiè dilectos quàm reliquam seruorum turbam. vt Dorotheum illum qui prærer cæteros erga illos & beneuolentiam summam ostendit, & fidem non minorem: ac propterea præ aliis, qui magistratus & præfecturas in imperio gerebant, amplissimum honoris gradum adeptus est vt Gorgonium, qui non dissimili fama & celebritate enituit: vt alios non paucos, qui propter Dei verbũ sunt parem cum illis dignitatem consecuti? Aut quid commemorem, qua humanitate, cultu, & beneuolentia non illa quidem vulgari & contemnenda, prouinciarum præfecti & rectores, ecclesiarũ præsides & episcopos, vt manifesto cernere licebat, amplexati fuerint? Aut quomodo quisquam conuentus illos infinita hominũ turba frequentatos, multitudines in singulis ciuitatibus coactas, illustres hominum in templis concursus, poterit oratione explicare? Vnde cum in antiquis illis ædificiis nõ satis loci haberent, ampliores ecclesias in vniuersis vrbibus, fundamentis earum ad maiorem laxitatem dilatatis, erexerunt. Et quamdiu diuina ac cælestis Dei manus populum suum, vtpote auxilium eius promerentem obtexit, suoq; muniuit præsidio, tam diu neque vlla hominũ inuidia, quo minus istæ res vnà cum tempore indies maiores progressiones facerent, incrementoq; & magnitudine augescerent, omnino potuit obsistere: Neque Vesanus ille & perditus dæmon, vel suo ipsius conatu eas in inuidiam rapere, vel hominum insidiis vlla ex parte impedire. Verum cum nos præ nimia quadam licentia in mollitiem delicatam, & dissolutam segnitiem essemus prolapsi, cumque alij aliis inuidere, maledictis insectari, & prope nos ipsi inter nos petulantibus linguis tanquam mutuis armis oppugnare, & casu aliquando verborum contumelias velut hastas vnus in alium intorquere, & præsides ecclesiarum, alter alterius vires infringere, & populus in populum seditionem concitare occiperent, cumque ficta & adumbrata sanctitatis species, quæ oratione nequit exprimi, & simulatio fronte occultata ad

immen-

immensam quandam prauitatem serpsisset, diuina vltio, dum permagna adhuc Christianorum vbique versabatur frequentia, parcius, aliquanto remissius, & moderatius, vt solet, primò persecutione ex fratribus, qui militiam exercébant, inchoata, cœpit in nos animaduertere. Sed vbi, veluti sensibus orbati, & præstricti mente, nulla cura aut cogitatione incubuerimus, vt diuinum numen in nos incésum, beneuolum & placatum efficeremus, sed tanquam impij, nostras res à Deo nec curari, nec animaduerti arbitrati, alia vitia aliis aceruatim adiecerimus, & pastores nostri depulsa repuditaque pietatis regula, dissidio, & contentione inter se exarserint, quin etiam nullas alias res præterquam discordias, minas, æmulationé, inimicitias & odium inter ipsos mutuò adaugere studuerint, & animis ambitionis æstu incensis tyrannorũ more, principatum obtinere laborarint, tunc demum iuxta illam Hieremiæ sententiam, obscurauit in ira sua Dominus filiam Sion, & deiecit de cælo gloriam Israel: nõ recordatus est scabelli pedum eius, in die iræ suæ, sed demersit Dominus omnem decorem Israel, & demolitus est omnes sepes eius: & sicut in psalmis prophetice prædictum erat, auertit testamentum serui eius, prophanauit in terra per ecclesiarum euersionem sanctuarium eius, & destruxit omnes sepes eius, posuit firmamentum eius formidinem: diripuerunt multitudines populi, omnes transeuntes per viam, & propterea factus est opprobrium populus vicinis suis: exaltauit enim dexteram inimicorum suorum, & auertit adiutorium gladij sui, & non auxiliatus est ei in bello: destruxit eum ab emundatione sua, & sedem illius in terram collisit: minorauit dies temporis eius, & ad extremum perfudit eum confusione.

Hierem. Thre. 2.

Psal. 73.

Psal. 88.

De ecclesiarum demolitione.
CAP. II.

ISta omnia mala erant nostris scilicet expleta temporibus, quando sacras ædes precibus dicatas è sublimi in solum fundamentis ipsis conquassatis, deiectas, diuinas & sanctas scripturas medio foro in rogum impositas, ecclesiarum pastores hos in latebras hic illic se cum ignominia

minia abdentes, illos nõ sine dedecore prehensos, & ab hostibus ludibrio expositos oculis nostris aspeximus: quando iuxta aliam prophetæ sententiam, effusa est con
Psal. 106 temptio in principes eorũ, & aberrare fecit eos in inuio & non invia. Verum non est nostrũ oratione describere tristes illas calamitates, quæ ad extremũ inuectæ fuerũt: quandoquidem neque discordias ante persecutionẽ inter eos commotas, neq; absurdos & importunos conatus nostrarum partium esse putamus memorię commendare. Quocirca nihil amplius de illis scriptis prodere decreuimus, quàm vnde iustum Dei iudicium in illos declaratum, perspicue probare possimus. Neq; propterea aut de illis, qui persecutionis tempore animis prope cecidere runt, aut de illis, qui omnino salutis suæ fecere naufragium, suaq; sponte tanquam in profundum ingentiũ fluctuum gurgitem proiecti sunt, mentionem facere instituimus: sed ea sola in hanc historiam res gestas generatim complectentem includimus, quæ nobis ipsis primũ, deinde posteritati adiumento esse queant.

De modo eorum qui in persequutione decertarunt.

CAP. III.

IAm ergo deinceps sacra Martyrũ certamina pro Dei verbo inita summatim exponere pergamus. Anno decimo nono imperij Diocletiani, mense Dystro (quĩ à Romanis Martius nominatur) cum salutaris passionis dominicę festum iam̃ pro foribus esset, omnibus in locis per imperatoris literas palam edictum fuit, vt tum deturbarentur ecclesiæ soloq; æquarentur, tum scripturæ absumerentur igni, tum qui honorẽ fuissent adepti, de gradu turpiter deponerentur, tum priuati si modo in professione Christiana perstarent, libertate penitus priuarẽtur. Ac primum edictum contra eos editum tale fuit. Nõ longo tempore pòst, alris literis exeuntibus mandatum est, vt omnes ecclesiarum præsides vbique gentium primum conijcerentur in vincula, deinde omnibus machinis adhibitis, idolis victimas immolare cogerentur. Tũc igitur inciderat tempus, cum sicut plurimi, qui ecclesiis præerant, libentibus animis verberibus grauiter cæsi, in

Christi

Christi stadio luctati sunt, & in grauibus certaminibus præclare obeundis, præclara sane spectacula hominũ oculis subiecerunt ad contemplandũ: sic alij infiniti confestim animis præ formidine perculsi & attoniti, facile eo modo primo impetu in illos facto, prorsus succubuerũt. Ex cæteris autẽ quisq; varia tormentorum genera, alterius subijt: hic plagis toto corpore dilaceratus, ille excruciatus distortione membrorum, alius acutis & intolerabilibus nouaculis dilaniatus. Inter quos nonnulli etant, qui vix satis honestum vitæ exitum consecuti sunt: Alij item, qui sine fructu certamen decurrerunt: Nam vt vnus infidelium violentia contrusus, & ad sacrificia illa nefaria impuraq; deductus, quamuis non immolasset, tamen perinde atq; immolarat, libere dimissus est: sic alter quanquam nõ omnino appropinquauerat, neq; quicquã attigerat impuri, gentilibus tamen eum sacrificasse affirmantibus, tacitus eorũ tulit contumeliã, seq; inde proripuit. Alius semiviuus sublatus, velut iam mortuus proijcitur. Quidam prostratus humi, inq; numerum sacrificantiũ relatus, longinquo spatio pedibus abstrahitur. Alius vociferatus est, & magna voce contestatus, se hostias penitus repudiare: alius salutaris Christi appellationis confessione gestiens, se Christianũ esse clamauit. Alter neq; immolasse, neq; se aliquando immolaturum asseueranter affirmauit. Attamen isti etiam frequentibus satellitũ ad eam rem delectorum manibus in os verberati, & ad silendum compulsi, in vultũ quoq; & genas percussi, vi è medio extrusi fuerũt. Ita pieratis hostes omninò, vel videri effeciſſe, quod animo intẽdebant, permagno çstimarũt.

De celebribus Dei martyribus, quomodo omnem locum sui memoria repleuerunt, variis pro pietate coronis receptis.

CAP. IIII.

VErũ cõtra sanctos martyres, quorũ res gestas nullo dicẽdi genere satis accurate explicare possum⁹, isti perditi infideliũ conatus neutiquã ex animi sentẽtia processerũt. Infinitos enim videre licebat, qui admirabile studiũ & propensionẽ aĩ pro vero Dei omniũ fabricatoris

cultu

cultu & religione declararunt: idque non ex eo tempore solum, quo persecutionis ardor erat contra omnes Christianos incensus, sed longe ante etiam, cum adhuc pax tranquilla in ecclesia vigeret. Nam paulo ante illud tempus, cum qui imperij dominatum & potentiam occupabat, esset tanquam è graui & temulento sopore excitatus, atque adeo, tempore inter Decium & Gallum interiecto, clam & ex occulto primum in ecclesias Dei inuaderet, non quasi aceruatim contra nos bellum suscipiendo, sed eos solos qui in exercitu Romano militiam exercebant, pedetentim adoriendo (nam si prius cum illis concertans, superior forte discederet, reliquos ea ratione facile posse capi putabat) permultos eorum, qui in militia versabantur, cernere potuisses, qui lubentibus animis vitam tenuẽ & abiectam amplexari maluerunt, quàm pietatem & cultum erga Deum vniuersarum rerum opificẽ aliquando denegare. Vbi autem dux, quisquis tandem ille fuerit, iam tum primum contra eos, qui ex nostris in exercitu Romano militabant, persecutionem excitauerat, & illos ab aliis militibus, in quorum numerum relati erant segregauerat seiũxeratq́;, & liberam optionem dederat, vel honoris perfruendi, si edicto obsequerentur, vel eiusdem amittendi si resisterẽt, multi admodum, qui veri regni Christi milites erant, nulla mora interposita, fidei in eum confessionẽ, falsæ & adumbratę gloriæ, qua in mundo fruerentur, sine vlla dubitatione prętulerunt. Inter quos iam, licet numerus perexiguus (quandoquidẽ dux lentius & moderatius adhuc in nos tendebat insidias, & paucorum admodum sanguinem fundere aggrediebatur, propterea quòd multitudo Christianorum illum, vt erat verisimile, deterruit, & animum eius ne bellum contra omnes simul concitaret, retardauit) licet inquam numerus perexiguus, vnus tamen & alter, non modo dignitatem amittere, sed mortem etiam pro veræ pietatis defensione oppetere voluerunt. At postquam apertius rem erat aggressus, nulla oratione, aut dicendi vi explicari potest, quot & quàm insignes Christi martyres, his qui ciuitates quasque, & regiones incoluerunt, oculis cernere licuisset.

De hiis

De his quæ Nicomedia acciderunt. CAP. V.

SImul atque edictum contra ecclesias Christi editum, in Nicomedia propositum erat, vir quidam non obscurus & ignobilis, sed vt hominum fert opinio, lõge illustrissimus, incredibili amore erga Deũ, & ardenti fide incitatus, ocyus prodit in mediũ, & illud in aperto & publico loco affixũ, tanquã profanum & maximè impiũ manu auellés dilacerat: idq; cum duo ex imperatoribus in ciuitate adessent: quorũ alter ætate præ cęteris prouecta primũ imperij gradũ, alter quartũ ab eo obtinuit. Atqui iste primus martyrũ, qui tum occubuerũt, ad hũc modũ eximie nobilitatus, taliaq; cruciamenta perpessus, qualia erat verisimile eum qui fuisset in eiusmodi facinore deprehensus subiturum, tum constanti & virili animo, tum pacato & tranquillo, ad extremum vsque spiritum constitit.

De iis quæ in aula Imperatoris acciderunt. CAP. VI.

EX omnibus, qui vnquam vel apud Græcos, vel apud Barbaros propter animi magnitudinẽ illustres & hominũ sermone celebrati sunt, nullus cũ diuinis & eximiis nostri temporis martyribus. Dorotheo & suis sodalibus, imperatorũ ministris cõparari potest: qui quidẽ cũ summũ honorẽ apud dominos ądepti fuissent, & amore essent apud illos, liberis propriis & ingenuis non inferiores, probra & afflictationes pro pietate corporib⁹ impositas, noua & multiplicia mortis genera cõtra ipsos excogitata, splendidiores reuera existimarũt diuitias, quàm gloriã quàm delicias, quib⁹ hominũ vita soleat diffluere. Mortẽ igitur vnius ex illorũ numero qualis fuerit, cõmemorare placet, eamq; lectoribus spectandã relinquere, vt inde quæ reliquis etiã eius sodalibus cõtigerint, animaduerti possint. Quidam illorũ in ciuitate supra cõmemorata, corã imperatoribus, quos diximus, in mediũ adducitur: qui cũ iussus idolis immolare, omnino recusaret, mãdarũt nudũ in sublime tolli, flagellis eousq; toto corpore dilaniari, quoad supplicio euictus, etiã animo inuito, quod erat imperatũ, præstaret. Sed vbi ista perpessus, cõstãs & immutabilis persisteret, de reliquo ossibus eius iã

carne denudatis,acetum sale permistum in corporis mẽbra cruciatu attenuata,& propè contabefacta infuderũt. Atq; vt istos dolores protriuerat,& veluti pedibus conculcarat, inde craticula, & ignis vnà in medium trahuntur,& reliquiæ eius corporis tanquam carnes ad comedendum paratæ, ignis incendio, non raptim, vt breui è vita decedens omni dolore liberaretur,sed paulatim absumptæ fuerunt. Neq; qui eum imposuerãt in rogum,etiam post tot tamq; grauia cruciamenta ei vllũ respirãdi locũ dare in animo habebant,nisi prius se ipsorum imperata facturum annueret:sed ille proposito suo mordicus adhærescens,victor in tormentis animã efflauit. Tale vnius regiorũ famulorum martyriũ extitit, appellatione sua (Petrus enim nominatus fuit)reuera dignum. Cæterorũ autem sociorum eius martyria, quæ non inferiora sunt,quò orationis terminemus modũ, missa in præsentia faciemus. Tantum aũt exponemus, quo pacto Dorotheus & Gorgonius vna,aliiq; non pauci ex imperatoris familia post varia certaminũ genera,laqueo vita deposita, diuinæ victoriæ præmia reportarint. Per idem tẽpus Anthimus,qui tum ecclesię Nicomedensi prẹfuit,capite propter Christi testimonium ceruicibus abscisso, moritur. Huic ingẽs & frequens Martyrũ turba adiũcta fuit: idq; quòd iisdem fere diebus,forte nescio quo pacto,regia Nicomedensis incendio conflagraret,& ex suspicione quadam rumor esset dissipatus,illud facinus à nostris admissum:vnde imperatoris iussu,ex piis qui ibi versabãtur,aceruatim & tanquam cumulo, alij gladio trucidati sunt,alij ardore flammarũ corporibus circumiectarũ obierunt:quo tẽpore fama est viros & mulieres etiã diuina & inexplicabili alacritate,sua spõte in rogũ insiluisse. Reliqua aũt multitudo vinculis colligata,& à lictoribꝰ in scaphis imposita in vastũ maris gurgitẽ,fluctusq;,prẹceps ẹiecta fuit. Famulos illos regios post mortẽ decoro & celebri funere terrę mãdatos,imperatores,qui eorũ dñi putabãtur,rursus de integro effodiẽdos,inq; mare præcipitãdos sententiis decreuerũt:ne vt eorũ ferebat opinio,quidã eos in sepulchris & monumẽtis cõditos,deos esse reputãtes diuina veneratiõe prosequerẽtur. Quæ in initio per-

persecutionis Nicomedię fuere patrata, sic fere se habét. Non longo tépore póst, cũ alij in Melitina (sic regio illa est appellata) alij rursus in Syria, imperio insidias parare molirétur, edictũ imperatorũ exiit, vt oés eccleśiarũ prę sides, vtpote ea de re suspecti, in carceres & vincula cóij cerentur: adeo vt spectaculũ illarum rerũ, quæ deinceps ibi gerebátur, omné explicandi facultaté longe superet. Ná multitudo infinita vbiq; gentiũ in custodiá cócluśa fuit, & carceres passim, qui iam olim homicidis, & mortuorum sepulchris conditorũ expilatoribus parati fuerát, tunc episcopis, presbyteris, diaconis, lectoribus, & exorcistis penitus referti: adeo vt his qui maleficiis tenebantur obstricti, nihil illic loci esset reliquum.

De Aegyptiis in Phenice. CAP. VII.

CVm aliud edictum statim primũ illud insequeretur, in quo præcipiebatur, de his qui tenebantur in carcere, vt qui immolare vellent, abire in libertaté permitterentur, qui inficias irent infinitis tormentis diuexarentur, multitudo martyrũ, qui denuo in singulis prouinciis occúbebant, à nemine dinumerari potest: & eorũ maxime qui in Affrica, in gente Maurorũ, in Thebaide, in Aegypto deniq; martyrio defuncti sunt. Ex Aegypto aút in alias vrbes & prouincias etiam progressi, martyrij coronis erát insigniter decorati. Quosdam enim ex illis in Palæstina propter patientem tormentorum perpessionem, claruisse scimus: alios Tyri Phœniciæ magná laudem collegisse: quos quidé, quis est qui non supra modũ miratus fuerit, cũ oculis cerneret, innumerabiles plagas, & egregiá athletarũ reuera admirabiliũ in his pro pietate & religione concertantiũ constantiam, & statim post plagas, dimicationem cum bestiis voracibus, iñq; ea pardorũ, vrsorum immaniũ, aprorũ agrestiũ, taurorũ deniq; igne & ferro ad rabiem acriter incitatorũ, impetus, & eximiam generosorũ martyrũ contra cuiusq; bestiæ ictum tolerantiá? Quibus quidé rebus, dũ gerebantur, ipsi interfuimus, diuinamq; potentiá seruatoris nostri, ipsiusq; Iesu Christi, cui illi in cruciatu præclarum testimonium perhibebát, id temporis prę sto martyribus opé tulisse, & euidenter seipsam eis ostendisse animaduertimus. Nam

belluæ illæ rapaces, longo tẽporis ſpatio, neq; ſanctorũ corpora attrectare, neq; ad ea prope accedere audebãt, ſed in infideles qui extra repagula, alius aliũde, incitatione quadã eas in martyres inſtigarunt, impetu ferebãtur. Et quanquã ſancti Dei athletæ, nudi conſiſtebant in medio, manibuſq; eas prouocabant, & in ſe pertrahere conabãtur (hoc enim vt agerẽt illis erat imperatũ) illos tamẽ ſolos nõ omnino attigerunt: verũ interdum dum in eos irruebant, tãquam diuiniore quadã vi ac virtute fuerunt repulſi, & retro denuo quàm mox reſilierũt: quod cũ diu fieri cerneretur, nõ exiguã infidelibus ſpectantibus excitauit admirationem, vſq; adeo vt prima beſtia fruſtrà incurſante, ſecundã & tertiã in vnũ eundẽq; martyrẽ dimitterẽt. Interea nõ modo virilẽ & intrepidã ſanctorũ illorum animi tolerãtiam, ſed firmã etiã atq; inflexibilem in teneris corporibus conſtantiam cum ſtupore quodã mirari licuerat. vidiſſes enim adoleſcentulũ nõ viginti annos integros natum, nullis conſtrictũ vinculis, firme conſiſtentem, manibus in crucis modum è trãſuerſo expãſis robuſta & excelſa mente in precibus ad Dei numen fundendis attentiſsime defixũ: neq; omnino ſe commouentẽ, neq; in hanc vel illã partẽ de loco, in quo ſteterat deflectentem: idq; cũ vrſi, & pardi furorẽ & mortẽ in eum exhalarẽt, cũq; iam eius carnẽ dentibus lacerare aggrederentur: quorũ ora diuina quadã & inexplicabili potentiã neſcio quo pacto, fuere propè obturata, & iterũ ipſi retro properè recurrerẽt. ſed de iſto hoc modo. Alios rurſum cernere potuiſſes, (oẽs enim ſimul quinq; erant) agreſti & ĩmani tauro obiectatos: qui nõnullos ex infidelibus propius aduentãtes, cornibus in aerẽ cõiecit, eoſq; diſcerpit miſere, & ſemiuiuos hominũ manibus inde auferendos reliquit. verũ ad ſanctos martyres ſolos, dũ furore & rabie exardeſcẽs in eos irrũpere conabatur, ne appropinquare quidẽ poterat: & tametſi pedibus atq; cornibus huc illucq; vibratis inſultabat, & cauteriorũ incitamentis laceſſitus contra illos terrorem ſpirabat, tamẽ retrogrado curſu diuina ſacri numinis prouidẽtia repulſus fuit. vſq; eo vti cum iſte illos neutiquam leſiſſet, alias belluas in eos immitterent. Ad extremum poſt graues &

varias

varias illarum etiam incursiones, ense obtruncati fuere, & marinis fluctibus sepulchrorum loco mandati.

De iis quæ in Aegypto acta sunt. CAP. VIII.

TAlis fuit Aegyptiorum pugna qui Tyri pro vera pietate, præclara certamina obierunt. Illos autē, qui sunt in ipsa Aegypto patria sua martyrio defuncti, nemo est, qui non magnopere admiretur. vbi viri cū vxoribus & liberis numero prope infiniti, pro seruatoris nostri doctrina, vita fragili & breui temporis momento duratura penitus neglecta, varia mortis genera subierunt. Quorum alij post cuticulam nouaculis laceratā, post mēbra luxata & distorta, post corpora flagellis acerbissimis laniata, aliisq; infinitis, variis & dictu horrēdis tormētis excruciata, in ignē tandē iniecti fuerūt. Alij in altū pelagus præcipitati: alij lictoribus sua capita amputāda fidēti animo obiecerūt, alii occubuerūt, ipsis cruciamentis oppressi: alij fame confecti interierunt: alij rursus patibulis suffixi: quorum nonnulli tanquam malefici suspensi, alij deteriore modo, capite in terram demisso, clauis firmati & viui vsque eo seruati, quoad ipsis patibulis fame contabescerent.

De iis quæ in Thebaide acta sunt. CAP. IX.

NVllo dicendi genere explicari potest, quænam verbera, quas ærumnas, martyres in Thebaide exantlarint, testis acutis vngularum loco admotis, per totum corpus ad extremū spiritum dilacerati. Mulieres autem vno pede alligatæ, sublimes in aerē capite deorsum statuto, quibusdā machinamētis attractæ, nudis omnino & detectis corporibus, spectaculum fœdissimum, crudelissimū omniū, & ab omni humanitate alieniſsimū intuentiū oculis exhibuerunt. Homines rursus arboribus & earū ramis astricti perierunt. Nā cum duos ramos robustissimos illos quidē machinis quibusdā in vnū attraxissent, ad vtrumq; illorū, martyrū crura distinentes affligētesq; eos impetu quodā denuo pro natura sua distēdi, diffundiq; dimiserūt: sicq; illorum mēbra in quos ista excogitabāt, repētino impetu distracta fore suspicati sunt. Neq; hæc certe fuere ad paucos dies, aut ad exiguū tempus, sed diu admodū, ad amorū integrorū spatiū, contiⁿuat

nuata: in quo quidē ſpatio erant interdū plures quàm de cē, nonnū quā viginti numero, & amplius eo, ſæpe nō pau ciores q̄ triginta interfecti: iam ꝑpe ſexagīta, aliquando rurſus centū viri, vno die, ſimul cū tenellis admodū libe ris & mulieribus morti addicti, & variis ſuppliciorū ge neribus, viciſſitudine quadā admotis trucidati. Ipſi etiā cū forte in eiſdē locis verſaremur, cōplures cōfertim v no die ſumus oculis contēplati: alios ignis incēdio peri mi, alios ſecuri percuti, vſq; adeo vt tū ſecuris ipſa ferie do obtūderetur, & velut crebriore ictu debilitata infrin geretur, tū carnifices ipſi trucidādo defatigati mutuis o peris traditis, alter ad alterū ſubleuādū, ſuccederēt. Quo quidē tēpore mirandā ſupra modū alacritatē, vimq; reue ra diuinā, & ſingularē animi propēſionē eorū, qui in Chri ſtū dei crediderūt, intuebamur. Simulatq; enim ſentētia cōtra priores pronūtiata fuit, alii aliunde ad tribunal iu dicis proſilire cœperūt: ſeq; Chriſtianos cōfiteri: acerbi tates & multipliciū tormētorū modo pro nihilo putare: abſq; metu & terrore libere pro religione & cultu Dei omniū rerū moderatoris loqui: cū gaudio, deniq; riſu, & lætitia poſtremā mortis ſentētiā excipere, ſic vt pſalmos, hymnos, & gratiarū actiones in deū totius mūdi cōdito rē, quoad extremū ſpiritū edidiſſet, lætis aīs decātarent.

De Philoromo & Philea martyribus. CAP. X.

ATq; iſti martyres admiratione digni quidē fuerūt: ſed illi præ cæteris videbātur egregie admirabiles, qui quāuis diuitiis, nobilitate, gloria, eloquētia, & philoſophię cognitione illuſtres eſſent, hæc oīa tamen pro vera pietate & fide in ſeruatorē & dominū noſtrū ſe ſum Chriſtū pro nihilo ducerēt: talis erat Philoromus, vir magiſtratū nō illū quidē vulgarē adeptus, ſed ad Im peratoris negocia Alexādrię procurāda delect⁹: qui non ſine magna gloria & honore (vt Romanorū mos fert) à ſatellitib⁹ ſtipatus, in dies ſingulos de cōtrouerſiis ad ſe relatis iudiciū tulit. Talis Philęas etiā Chimitēſis eccle ſię epiſcopus, vir plane cū in ciuilibus patriæ inſtitutis, & eccleſiæ miniſteriis valde præſtabilis, tū philoſophiæ diſciplinis eximius. Iſti duo cum permulti & cognati, & alii amici eos obſecraſſent, cū pręterea viri primarii, qui cū imperio erāt, oraſſent, cū ipſe iudex deniq; hortar⁹ eſ ſet, vt ſui ipſorū caperēt miſericordiā, liberorūq; & vxorū

eurã ducerẽt, nequaquã eiusmodi virorũ prẽcibus addu ci poterãt, vt vitæ cupiditate aliqua ex parte delectaren tur, & diuinas leges de cõfessione & negatiõe seruatoris nostri penitus contẽnerent: sed virili aĩo, & mẽte digna philosophis, imò vero pia & digna deo, contra omnes iudicis minas, contra contumelias fortiter se opponen tes, ambo capitibus abscisis abirent è vita.

De iis quæ patrata sunt in Alexandria, perdita scriptis testimonia. CAP. XI.

SEd quoniã Phileã ppter humanioris literaturẽ notitiã crebro hominũ sermõe prẽdicatũ dixim⁹, ipse suiipsi⁹ in ea re locuples testis accedat, & partim, seipsũ quinã tandẽ fuerit, ante oculos cuiusq; proponat, partĩ marty ria, quẽ eius ẽtate Alexãdriæ cõtigerint, accurati⁹ mul to, quã in nostra sitũ est potestate, narret his verbis: quæ quidẽ ab ipsius literis ad Chinuitas perscriptis petita sũt. Beati martyres, qui apud nos occubuerunt, prẽclara illa exẽpla, monita salutaria, & insignes prẽceptiões, in diui nis & sacris literis nobis ad imitãdũ propositas, nulla ex parte cõtẽnentes, oculos animi in deũ omniũ effectorem exquisite intẽdebãt: & mortẽ pro pietate oppetere secũ statuẽtes, mordicus suẽ vocatiõi adhærescebãt. Ac quo niã isti sancti martyres Christi insignibus decorati, domi nũ nostrũ Iesũ pro nobis hoĩs naturã induisse pro certo cognouerãt, vt omne peccatũ radicitus extirparet, & via tica nostri itineris ad vitã æternã susceptι, nobis suppedi taret (nõ enĩ rapinã arbitratus est se esse æqualẽ deo, sed seipsũ exinaniuit formã serui accipiẽs, & habitu inuẽtus est vt homo: humiliauit seipsũ vsq; ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis) isti inquã idcirco meliora dona æmulãtes, omnẽ cruciatũ, oĩa suppliciorũ genera, quæ poterant excogi tari, nõ semel, sed iterũ atq; iterũ sustinuerũt. Atq; præ omnibus satellitũ terroribus, quos laborabãt nõ verbis solũ, sed rebus ipsis obnixe eis iniicere, nõ demiserũt ani mos neq; succubuerũt, ppterea q; perfecta in illis chari tas timorẽ foras miserat. Quorũ eximiã fortitudinẽ, & ec clesiã in singulis tormentis animi magnitudinẽ, quæ tan dem oratio poterit explanare? Et cũ libera potestas om nibus pmissa esset, cõtumelias, & pœnas illis pro arbitra tu inferẽdi, hi fustib⁹, illi virgis, alii flagellis, nõnulli loris

Philip. 2.

Ioan. 4.

multi funibus eos perculerunt. Atque ſpectaculum nouis
viciſsim plagarũ & ſupplicii generibus erat variatum,&
multũ probri habuit,& ignominiæ. Quidã enim primum
manibus à tergo colligatis ligno appẽſi, & machinis qui
buſdã membra eorum vniuerſa diſtenta diſtractaq;. Dein
de à tortoribus ex mandato magiſtratuũ per totũ cor-
pus grauiter diuexati, & non quẽadmodũ cum homici-
dis agi ſolet,latera ſolum,ſed venter, tibiæ, & genæ fla-
gris ferreis cæſæ:alii pependerũt, ad porticũ vna manu
affixi,et Carticulorũ,membrorumq; diſtenſionẽ,quę om
nẽ doloris ſuperabat acerbitatẽ, pertulerunt. Alii vultu
alterius in alterũ obuerſo ligati,& columnis pedibus nõ
ad terrã demiſsis,appenſi,ſic vti cũ funes acrius retrahe-
rentur & cõtentius, corporis grauitate ac põdere acer-
bius premerentur. Neq; tantiſper ſolum dũ præſes cum
illis quæſtione diſceptabat,illiſq́ue examinãdis vacabat,
ſed per totum ferè diem iſtud ſupplicii genus ſuſtinue-
runt. Quando enim ab illis ad alios profectus eſt, mini-
ſtros ipſius authoritati obſequentes reliquit, qui priores
accurate obſeruarent, ſi forte quiſquam tormentis eui-
ctus, cedere videretur. Mandauitq́ue vt acerbe,& ſine re
miſsione vlla funibus diſtorqueretur : & deinceps
cum iam iam eſſent animam acturi, rurſum in terram de-
miſsi, paſsim miſere raptarentur. Neque enim de nobis
vel minima cura in eorũ animis reſedit, ſed omnia in nos
perinde tum excogitare, tum re præſtare videbantur, ac
ſi homines non fuiſſemus. Præter alia tormentorum ge-
nera iſtud nouum prẽterea, quod ſequitur, aduerſarii no
ſtri inuenerunt. Nonnulli enim poſt verbera, in compe-
dibus ligniis poſiti erant, & pedes, alter ab altero, ad
quartum foramen diſtenti diſtrictique, adeo vt neceſſa-
rio ſupini iacerent, nec poſſent propter plagarum vulne
ra recẽs toti corpori inflicta, ſe vllo modo commouere.
Alii in ſolum proiecti, pro crebris tormentorum icti-
bus, quos pertulerant, ſemineces iacuerunt: & propter va
ria ac diuerſa cruciamentorum ſtigmata, quæ in corpo-
ribus habebant, miſerabilius ſpectaculum quàm cum tor
quebantur oculis contemplantium ſubiecerunt. Ex his
autem qui ita ſe habebant, nonnulli in cruciatu mortui

ſunt,

sunt,& singulari animi tolerantia, aduersarium prorsus confuderunt. Alii semineces in carcerem concluſi, non multis diebus pòſt, dolorum grauitate oppreſsi excedũt è vita. Reliqui valetudine & viribus curatione recuperatis, tẽporis lõginquitate, carceriſq; vſu & velut cõtritu multò euadunt fidentiores. Sic igitur cũ eſſet ſingulis illorũ præceptũ, libera data optione, vel victimas execrabiles cõtrectandi, quò liberarentur moleſtiis, & prophana atq; execrabili ab illis libertate potirentur, vel nõ ſacrificãdi, ſentẽtiã mortis exciperẽt, illi abſq; mora admorte libẽtibus animis gradiũtur. Norũt enim pro certo ea, quæ à ſacris literis nobis præſcripta ſunt. Qui diis alienis, inquit ſcriptura, immolat, delebitur. & quod nõ erũt tibi dii alieni præter me. Eiuſmodi ſunt voces Phileæ Martyris cum ſapiẽtiæ, tũ dei ipſius amore inflãmati maxime, quas ante extremã de eo in Iudicio latã ſentẽtiam, cum adhuc eſſet in carceris cuſtodia, ad fratres eccleſiæ, cui ipſe præerat per literas miſit. Partim vti quo loco res illius erãt, illis exponeret, partim vti eos hortaretur, vt pietate in Chriſto, poſt mortem ſuam quæ breui ipſum eſſet occupatura mordicus adhæreſceret.

Eſa. 57.

Hic inſerta ſunt ea quæ in fragmẽtis. 8. li. continentur.

De iis qui in Palæſtina martyrium pertulerunt.

CAP. XII.

EX Palæſtinæ martyribus primus erat Procopius, qui ante, quàm carceris ſatis magnũ feciſſet periculum, ſtatim à primo ingreſſu cum in iudicio coram præſidibus ſiſteretur, & ei imperatũ eſſet, vt diis eorũ immolaret, vnũ ſolũ deũ ſe ſcire dixit: cui ſicut ab eo ipſo præceptũ eſt ſoli eſſet ſacrificãdũ. Poſtquã vero quatuor imperatoribus hoſtias etiã offerre illi mandatũ fuit, ſententiam quandam, quæ illis parum arridebat elocutus, hoc ſcilicet Homeri carnem:

Non bona res multi domini, rex vnicus eſto.

Extemplo ſecuri percutitur. Poſt iſtũ, Alphæus, & Zachæus cũ poſt verbera & nouaculas, poſt vincula aſpera, grauesq; in eiſdẽ dolores, poſt alias diuerſas in tormẽtis quæſtiones, poſt pedes dies noctesq; cõpedibus ligneis quatuor foraminũ interuallo interpoſito diſtẽtos diſtractoſq;, decimo ſeptimo die mẽſis, qui vocatur Dius, hoc

est apud Romanos ad decimũ quintũ Calend. Decembris, vnũ solum deũ, & solum Iesum Christũ regẽ libere essent cõfessi, velut aliquid locuti blasphemiæ, pari ratione cum martyre superiore capitibus abscisis ex hac luce decedunt. Ea porro, quæ erant Antiochiæ, eodẽ die, de Romano martyre factitata, memoria plane digna videntur. Iste enim Palæstinus genere, ecclesiæ Cæsariẽsis diaconus & exorcista, cum pariter Antiochiæ in ecclesiarũ vastatione forte versaretur, complures viros simul cum vxoribus & liberis aceruatim ad idolorũ delubra properantes, & iisdẽ hostias immolantes intuitus, spectaculum neutiquam tolerandũ arbitratus est: & propterea singulari pietatis studio incensus accedit propius, & magna voce exclamans, eos grauiter redarguit. Qui propter hoc tam audax facinus, prẽhensus, generosissimus (si quis quam alius) testis declaratur veritatis. Nam cum iudex morte illi ignis incendio infligedam pronuntiasset, ille vultu hilari, & aĩo maxime læto, sententiã lubens amplexatus, ad supplicii locũ abducitur. Deinde vbi alligatur ad palum: & dum ligna illi circum circa coaceruabantur, & hi qui incẽderẽt rogum, imperatoris iam prẽsentis sententiam expectabant, clamauit vbi mihi ignis quæso? Hæc locutus, accersitur ad imperatorẽ, quo nouũ & inusitatũ genus supplicii sustineret: vt lingua nimirũ illi amputaretur: quod fortissime perpessus, rebus omnibus declarauit, diuinã vim illis, qui aliquid pro pietate subeant acerbitatis, opẽ semper apportare solere, cũ labores et ærũnas alleuando, tũ animi alacritatẽ firme corroborando. Iste enim simul atq; nouum illum supplicii modũ intellexit, pro generosa animi alacritate neutiquam obstupefactus, lubens extendit linguam, & paratissimo animo eam lictoribus quasi instructam præbet. Post quod supplicium in vincula coniectus, longinquo temporis spatio ibi afflictatus, tandem cum vigesimus annus regni imperatoris aduentaret (quo ex decreto concessum erat, vt libertas, omnibus qui vinculis vbique constricti tenebantur, palam prædicaretur) solus iste in compedibus iacẽs, vtroque pede ad quintum foramen distracto, laqueo collo circumiecto strangulatus, martyrio demũ sicut ei erat in optatis, decoratur. Et quãquã extra patriã subiit

martyriũ, tamẽ cũ Palęstinus genere sit, dignus videtur, qui in Palæstinorũ martyrũ numero merito reponat. Hęc igitur primo anno, cũ persecutio solũ cõtra ecclesiæ præsides grassaretur, hoc modo in Palæstina gesta fuerunt.

De Timotheo, Agapio, & Thecla, & aliis octo martyribus, & de principum mutatione, & imperii diuidio. CAP. XIII.

SEcundo anno iam aduentanti, cum bellum cõtra nos vehementius exardesceret, & literæ imperatorum (in quibus generali edicto præceptum erat, vt vniuersa plebs in singulis ciuitatibus idolis immolare, & libamina offerre cogerentur) iam primum ad Vrbanum id temporis prouintiæ illius prefectum perlatæ essent. Timotheus, Gazæ vrbis Palæstinæ, infinitis propè tormentis exantlatis, ad extremum in rogũ lentius aliquanto & remissius exardescentẽ impositus, maxime germanã germanæ erga Deũ pietatis probationẽ per patientiã in omni cruciatus genere ostentatã demõstrauit, & coronã, quæ sanctis Dei athletis pro pietatis victoria cõcertantibus tribui soleat, ad extremũ reportat. Tẽpore aũt eius martyrii, Agapius & Thecla quæ nostra vixit ętate, constantiã animi maxime generosam declarantes, bestiis ex sentẽtia iudicis tradũtur deuorãdi. At quis tãdẽ est, qui illa, quæ sequebãtur aut oculis cõspicatus, nõ miraretur, aut solũ auditione accipiẽs, nõ obstupesceret? Nã dũ gentiles publica festa inter se celebrabãt, & cõsueta agebant spectacula, inter alia, quæ magnopere ipsis in optatis erãt ad contemplandũ, crebro hominum sermone ferebatur, Christianos qui dudũ erãt ad bestias dãnati certamẽ cõsecturos. Cũ vero huius rei fama latius manaret, & apud oẽs passim vagaretur, adolescẽtes numero sex, quorũ vnus genere Põticus noĩe Timolaus, alter ex tripoli vrbe Phœnicię, qui Dionysius nũcupatus fuit, tertius ecclesię Diospolis subdiaconus, qui Romulus dictus est, quartus Pausis, & quintus Alexander vterq; Aegyptius, sextus huius gentilis Alexander ex vrbe Gaza, proprias manus, quo ardentem martyrij cupiditatem significarent, ante colligãtes, ad Vrbanũ qui iã bestias ad Christianos dilaniãdos emissurus esset, curriculo currũt, seq; Christianos libere cõfitentur: atq; ipsa sua propẽsione tanq; ad aciẽ instructa, & ad quodq; discrimẽ admodũ parata liquido decla-

declararunt eos, qui in vero Dei omnium rerum fabricatoris cultu gloriantur, violentas immaniũ ferarũ incursiones, nequaq; formidaturos. Vnde profecto tum ipsum præsidem, tum illos, qui cum eo erant, in repentinã admiratione traducẽtes, extẽplo in carcerẽ cõtrudũtur. Non multis diebus post, alii duo fuere in eorum numerum ascripti: vnus, qui acerba & varia tormẽta propter fidei suæ confessionẽ variis tẽporibus ostentatam, antea exhausisset, Agapius nomine: Alter qui res ad corporis vsum necessarias illis Martyribus submin\istrasset, Dionysi⁹ appellatus. Omnes isti, octo numero, vno die, nẽpe vigesimo quarto mensis Dystri, hoc est ad nonũ Calen. Aprilis in ipsa Cæsarea securi percussi obeunt. Per idem tempus duo ex imperatoribus, quorum alter primum ac summum imperii gradum, alter secundum post illum obtinebat, ad priuatam quandam vitæ rationem se transtulerunt. Atq; respub. languescere & ægra esse cœpit. Paulo pôst, imperio Romano contra se dissentiente, bellum graue & acerbũ inter ipsos imperatores mutuo exciatur: neque seditio ac tumultus in ea commotus prius sedatus fuit, quàm pax aduersum nos in vniuersis orbis partibus, quæ Romano paruere imperio, firma constitueretur. Nam simul ac illa omnibus, instar lucis cuiusdam ex tenebricosa & obscura nocte exorta fuit, communis imperii Romani status iterum ad stabilitatem, amicitiã, & pacem restituitur, mutuamq́ue concordiam, quam à maioribus acceperat recuperauit. Verùm de his rebus copiosius differendi, est aliud tempus magis opportunum nobis reseruatum. Iam vero ad ea quæ sequuntur pergamus.

De Apphiano Martyre.
CAP. XIIII.

MAximinus Cæsar, qui suis ipsius viribus ac manu imperium occupauerat, perspicua odii & impietatis erga Deum animo suo tanquam naturaliter insitæ & innatæ indicia, omnibus commonstrans persecutionem magis generalem quàm superiores imperatores contra nos instituit. Proinde cum perturbatio & confusio

fusio non exigua illa quidem, omnibus impenderet, & alii, in alia loca essent dispersi, seduloque periculum euitare studerent, & grauis commotio vbique passim perualeret, quæ orationis & dicendi facultas ad diuinum amorem & libertatem in fidei in Deum cõfessione, beati Martyris Apphiani digne explicandam, satis idonea reperiatur? Qui quidem in festo, quo gentiles Hecate sacrificare solent, omnibus Cæsareæ ciuibus admirabile suæ in Deum solum pietatis exemplar proposuit cõtemplandum, neque tamen adhuc vigesimum ætatis suæ annum egit. Qui primum Beryti, quò liberalibus humanioris literaturę disciplinis erudiretur (quippe fuit parentibus, qui mundi diuitiis affatim circumfluebant ortus) longo tempore commoratus, incredibile dictu est, quo pacto in tali tamque vitiosa & corrupta ciuitate, iuuenilium cupiditatum impetus penitus deuicerit, & neq; prę ætatis flore, quo iam corpus viguit, neque præ familiaritate & necessitudine adulescentulorum, quibus cum vixit, mores depranatos combiberit, sed temperantiam amplexatus, modestè, sobriè, & piè secundum eam religionem, quæ est Christianorum propria, vitam traduxerit institueritque. Quod si patriæ illius mentionem facere oporteat, & illam ob istum generosum pietatis athletam ex ea editum ornare, hoc plane efficiemus, nec immerito. Si quis igitur Pagas Lyciæ non obscuram sane ciuitatem norit, inde hic adolescens ortus erat: qui post reditum à scola & institutione, qua fuisset apud Berytũ educatus, patre illius iam principatum totius patriæ occupante, vitæ consuetudinem, qua cum patre & aliis cognatis vtebatur, propterea quòd illi neutiquam animum inducerent, vt secundum pietatis instituta vitã degerét, ferre nõ poterat, sed tanquam diuino spiritu correptus, & naturali quodam, imo cœlesti & vero sapientię amore inflammatus, altiora animo complexus, quàm quæ falsa & vmbratilis mundi gloria fert, blandis corporis lenociniis repudiatis, clam amicis & familiaribus suis aufugit: & nequaquam sumptuum, qui ipsi ad vitam necessario suppetere deberent, vllam curam habens, propter spem & fidem in Deum, fuit à diuino spiritu ad vr[illegible]em

Cæla-

Cæsaream tanq̃ manu deductus: in qua martyrij corona, quę est merces pietatis, ei prępărata fuit. Dũ erat nobiscũ vnà ex sacris literis exiguo illo tẽporis spatio, quo vixit, tantũ percepit fructus, quantũ à quoq̃ percipi poterat, & disciplina ad pie viuendũ aptissima seipsum exercens, attentissime viam ad mortem muniuit. Quinetiam qualem vitæ exitum declararit, quis est, qui in eum intuẽdo nõ obstupescceret? Aut quotus quisq; rursus est, qui eius animi fidentiam, liberam mentis celsitatẽ, cõstantiam, & maximè omniũ fiduciam, & conatũ ipsum, in quibus argumẽta veræ in Deum pietatis & feruentis spiritus, qui planè supra hominẽ putandus est, perspicue apparuerũt, nõ fama & auditione assecutus, optimo iure admiraretur? Nam cũ tertio anno persecutionis nostræ, regnãte Maximino, secũdus in nos cieretur tumultus, & tyranni literę tũ primũ ad Vrbanũ plątæ essent, vt oẽs cuiusq; generis & ætatis (magistratibus in quaq; ciuitate omni cura ac studio in eã rẽ incũbentibus) diis eorum immolarent, & præcones per totã vrbẽ Cæsareã viros cũ vxoribus & liberis ad idolorũ delubra ex edicto præsidis conuocarẽt, & tribuni itẽ quemq̃; ex scripto nominatim appellarent (vnde oĩa loca inexplicabilibus miseriarũ fluctibus redũdabant) Iste quẽ dixi Apphianus (nemine quid esset facturus ei cõscio) clã nobis qui in ædibus cum illo eramus, clam etiã vniuersa præsidis cohorte, fidẽti aĩo ad Vrbanũ iã sacrificantẽ accedit: atq; audacter & absq; formidine eius dextrã præhendẽs, extẽplo ab immolando coercuit, prudẽterq̃; admodũ & grauiter cũ diuina quadã animi cõfessione & alacritate ab errore desistere hortatus est. Nã parũ rectũ esse, vt vno & solo vero Deo relicto, idolis & dęmonibus hostias offerret. Istud planè, vt videtur adulescẽtulus aggressus est diuina vi & potẽtia, ipsum ad hanc rẽ impellente, & per facinus ab illo admissum pene in aures omnium inclamante, tantum abesse vt vt Christiani, qui hoc nomen verè vsurpant, à pietate in Deum omniũ authorẽ, qua semel sunt imbuti abducãtur, vt nõ modo minas, terrores, & oĩa suppliciorum genera, quæ eosdẽ sequi solẽt, strenue superẽt, sed deinceps etiã magis fidẽter loqui, & lingua ingenua ac neutiquã meru

hæsitante

hæsitante, fidē libere cōfiteri, & si fieri posset, etiam persecutores ipsos & carnifices ab ignorationis cæcitate auocare, & ad vnum solum Deum agnoscendū impellere audeant. Hac igitur de causa, iste de quo instituitur oratio, cōfestim (quod verisimile erat homini in tali facinore deprehenso euenturum) à præfecti stipatoribus, tanq; agrestibus belluis in eum furentibus dilaniatus, & infinitis plagis toto corpore quas fortissime sustinebat, excruciatus, ad tēpus in carcerē cōcluditur. In quo vnū diem noctemq; vtroq; pede compedibus ad cruciatum paratis, longe à se mutuo distento diuexatus, postridie ad iudicem educitur. Ac simul atq; compellebatur ad sacrificandum restitit, & summam animi tolerantiā ad ærūnas horrēdosq; dolores ferēdos mōstrauit: adeo vt carnifices latera eius nō semel atq; iterū, sed sępius ad ossa vsq; & intima viscera dilacerare, plagas & verbera in os & ceruicē infligere pergerent, vti vultus eius verberum vibicibus intumescēs, ab iis qui illum probe & accurate ante de facie nouissent, ne agnosci quidē amplius posset. Verū cum ne huic quidem dolorū cumulo vlla ex parte succūberet, tortores ex mādato præsidis, pedes lino tincto oleo, eoq; incēso obuoluētes, afflictarūt. vnde quantos & quā graues dolores beatus ille exhauserit, mihi videt nō posse dicēdo exprimi. Peruasit enī per carnes illius easq; absumpsit, & in osciū penetrauit medullas, vsq; adeo vt totius corporis humor instar ceræ tabefactus liquescere et destillaretq;. Cæterū ne in his quidē cruciatibus demisit aīm, sic vt iam aduersarii & carnifices incrēpibili eius tolerātia, quę cōmunē hoīs natūrā lōge superauit, fere defessi essent: vnde rursus in vincula compingitur. Triduo post ad iudicē denuo productus, & eandem pietatis cōfessionē liberē exprimēs, licet iam deinceps prope mortuus esset, maris tamē fluctibus submergēdus traditur. Miraculum autē quod statim post est consecutum, si à nobis cōmemoretur, verisimile est nullam fidem habiturum, apud eos præsertim, qui eandem oculis minimè ipsi conspexerint: at licet homines vix fidē illi adhibituros satis intelligamus, ratio tamē nō patitur, quin omnino rē vt gesta erat scriptis p̄damus: qppe cum oēs

(vetè

(verè dixerim) qui Cæsaream incolunt, eiusdem testes habere videamur. Nulla enim ætas Cæsarienſium ab isto admirabili spectaculo abfuit. Simul atque igitur sanctissimum illum & beatisimum Christi martyrem medioma ri, vt illis videbatur, in profundisimos vortices coniecerant, ex improuiso tanta procella, non vsitata illa quidem, tanta etiam turbatio, non per mare solum, sed per vniuersam continentem se diffundebat, vt cum terra, tum tota ciuitas, eius impetu & violentia concuteretur: atque vnà cum isto mirando & repentino terræ motu, ipsum mare martyris cadauer, vtpote tam sacrum pondus sustinere non valens, ante portas ciuitatis eiiceret. Eiusmodi igitur sunt res gestæ sancti Apphiani, qui die Parasceues, hoc est secundo die mensis Xanthici, id est, ad quartum Non. Aprilis, martyrio occubuit.

De Vlpiano & Aedetio Martyribus.
CAP. XV.

EOdem tempore, iisdemque ferè diebus, in ciuitate Tyriorum adolescens nomine Vlpianus, post acerbissimas plagas, & verbera grauissima, in pellem bubulam iam nuper extractam cum cane, & aspide inuolutus, præceps in mare deiicitur. Quapropter videtur mihi merito post res Apphiani in martyrio gestas, in sermone nostro recensendus. Non longo tempore post Aedesius non solum Apphiani secundum Deũ, sed etiam secundum sanguinis coniunctionem ex patre germanus frater, germana ferè & similia cum illo tormenta perpessus, post infinitas fidei confessiones, post diuturnas vinculorum afflictationes, post latam à præside sententiam, qua ad metalla in Palæstina erat damnatus, post vitæ rationem quum pallio vestitus, more Philosophi (etenim plus politioris eruditionis, plusque cognitionis in Philosophia fuerat quàm frater adeptus) sanctissime traduxerat, tandem cum iudicem in vrbe Alexandria sententiam de Christianis pronuntiantem videret, & plus æquo in eos furentem (quippe viros interdum graues & modestos variis ignominiæ notis affecit, interdum &

mulieres

mulieres summæ continentiæ,& virgines quę sua sponte dei cultui se consecrauerant, ad turpem ipsarum contumeliam lenonibus tradidit) idem cum fratre aggressus est:& quoniam illa facinora intoleranda ei videbantur, fidēti & erecta animi magnitudine accedens ad iudicem, turpitudinis & ignominiæ, quam cum verbis, tum rebus ipsis præstitisset, eum coram coarguit: vnde variis tormentorum cruciatibus diuexatus,(quæ quidem constanter & sedate admodum pertulit)ad extremum fuit in mare proiectus,& eundem cum fratre exitum consecutus. Sed de Aedesio hactenus. Atque ista vt dixi non longo tempore post hoc modo gesta fuerunt.

De Agapio martyre. CAP. XVI.

QVarto anno persecutionis in nos grassantis,ad duodecimum Cal. Decembris,hoc est, vigesimo die mēsis qui Dius vocatur,die veneris,in eadem vrbe Cæsarea,tale facinus, dignum reuera,quod literarum monumentis commendetur, ipso tyranno Maximino præsente(qui eodem die qui natalis suus dies erat,spectacula populo magno cum apparatu ac sumptu edebat) patratum fuit. Et quum consuetudo inueterarat, vt varia spectacula,si etiam vnquam alias, præsentibus ipsis imperatoribus,summa cum magnificentia ac splendore, proponerentur spectatoribus,ad eorum animos oblectandos,eaque nouis ac peregrinis formis præter communem & vsitatum morem variarentur, sic vt interdum animalia ex India,aut Aethiopia, aut aliunde acta in amphitheatrum introducerentur,interdum viri Mimicis corporis gestibus permira animorum oblectamenta spectantibus ostēderent,ob eam causam cum iam imperator ipse ludos faceret,eximium quoddam spectaculum, & quod multum haberet admirationis,in magnifico eorum apparatu omnino elucere oportebat. Quodnam igitur erat istud quidem? Martyr & testis nostræ in Christo religionis adducitur in medium,strenue pro sola & vera pietate decertaturus, Agapius nomine:quem vnà cum Thecla sociatum bestiisque traditum ad deuorandum paulo ante demonstrauimus. Iste aliàs è custodia eductus,simulque cum ma-

leficis ad spectacula populo edenda coniunctus, cum palam egregie suas partes in stadio egisset, idque ter ac sæpius, propterea quòd iudex post minas illi variis temporibus oppositas, siue illum commiseratus, siue spe propositi & sententiæ eius commutandę inductus, ad alia semper noua certamina distulerat, tandem præsente ipso imperatore, denuo producitur, velut opportune & commode in illud tempus reseruatus: vt hoc dictum salutare, quod dominus discipulis suis diuina præ-
Matt.16. scientia prædixisset (nimirum quod coram regibus adducerentur propter testimonium eius) vere in eo compleretur. Primum igitur in medium stadium, cum quodam malefico & sceleste homine, quem cædis domini sui reum fuisse ferunt, vnà rapitur. Deinde hic domini sui interfector, qui bestiis obiici debuisset, misericordia & clementia imperatoris, prope ad similitudinem Barrabæ latronis, quem seruatoris loco Iudæi mortis periculo eripiebant, nece liberatus est: & propterea stre pitu & acclamationibus totum ideo personabat theatrum, quòd homicida imperatoris beneficentia non solum seruatus esset, verum etiam honore & libertate donatus. Cæterum hic veræ & diuinæ pietatis athleta, primum à tyranno accersitur: deinde inficiationem suæ voluntatis & instituti rogatus est: promittitur ei libertas: at ille magna voce palam testatur, non turpis & nefarii criminis caussa, sed pietatis in deum omnium rerum opificem, libenter, & cum voluptate omnia supplicia, quæcunque sibi imponerentur, se pacato & tranquillo animo subiturum. Atque hoc elocutus, dicto citius, factum exequitur: & vrso in illum dimisso, ex aduerso veluti curriculo factus obuiam, seipsum libentissime vorandum dat. Post adhuc superstes spiritum ducens, in carcerem mittitur. Vbi vno die in vita commoratus, postridie lapidibus ad pedes eius appensis, in medium mare demergitur. Tale Agapii martyrium fuisse constat.

De

De Theodosia virgine, & Dominio & Auxentio martyribus, & Vrbani ducis morte.

CAP. XVII.

IAm vero cum persecutio esset ad quintum annum continuata, secundo die mensis Zanthici, id est ad quartum Non. Aprilis, in ipso die dominico, & ipso festo resurrectionis seruatoris nostri, Theodosia rursus virgo Tyri puella fidelis & modesta, non annos decem & octo omnino adhuc nata, vinctis quibusdam Cæsareæ qui regnum Christi constanter confitebantur, ante tribunal confidentibus accedit, cum benigne salutatura, tum sicut verisimile est, eos obsecratura vt cum essent apud dominum, illius recordarentur. Quo factitato, eam tanquam nefas quoddam, & impium facinus aggressam, satellites abripiunt, deducuntq; ad præsidem. Extemplo vero iste, quasi mente captus, & animi furore maxime efferatus, grauibus & horrendis tormẽtis, latera, mammasque ad interiora vsq; ossa dilaniat: quam adhuc ægre spirantem, illam quidem, hilari tamen vultu & læto omnia cruciamenta proferentem, in rapidos maris fluctus proiici iubet, deinde ab illa ad reliquos Christi confessores digressus, omnes ad æris metalla, quæ erant in Phæno Palæstinæ condemnat. Post illa, quinto die mensis dii, hoc est apud Romanos. Non. Nouembris, in eadem ciuitate Siluanus (qui dum adhuc præsbyter erat, dominum fuerat ingenue confessus, quiq; paulo pòst episcopatus dignitatem adeptus martyrio è vita migrauit) & quidã alij confessores, egregiam in pietatis defensione constãtiam declarantes, eorundẽ metallorũ laboribus idẽ præses adiudicauit: qui primum illis pedũ flexus & commissuras ferreis instrumentis igne candentibus debilitari præceperat, deinde eos ad illud supplicium amandauit. Simul atque vero istam contra hosce pronuntiauerat sententiã, Dominũ, virũ cum ob infinitas fidei Christianæ confessiones eximie nobilitatũ, tum ob magnificam & egregiam in libere de religione loquẽdo alacritatem apud Palæstinos omnes, cum primis illustrẽ incẽdii supplicio addicit. Post cuius condemnationẽ, idẽ iudex,

disertus improbitatis excogitator, & callidorum contra Christi doctrinam conatuum inuentor, supplicia quædam nunquam antea audita contra pios repperit. Tres illorum ad singulare pugillatus certamen sententia designat. Auxentium item virum grauem & pium, sanctumque senem, bestiis tradit discerpendum. Alios autem qui iam ad robustam & virilem ætatem peruenerant, exectis testiculis, primum eunuchos facit: deinde ad eadem metalla condemnat. Alios rursum acerbis cruciamentis diuexans, carcere coercet & vinculis. Inter quos erat Pamphilus omnium necessariorum meorum mihi maxime desyderatus, vir ex omnibus martyribus nostri temporis, propter cuiusq; generis virtutem facile præstantissimus. Huius in dicendi facultate & philosophorū disciplinis, Vrbanus primū periculū fecit: deinde impulit ad sacrificandū: quem vt penitus renuentem, & minas pro nihilo putantem vidit, ad extremum bile & furore commotus, asperioribus tormētis illū cruciari mandat. Quare immanissimus ille & maxime crudelis præses, continua acutarum nouacularum incisione martyris latera acerbe pungente, iam fere fatiatus, & tandem pudore suffusus, in carcerem, vbi reliqui confessores erāt, concludi iussit. Verum qualem mercedē Vrbanus ob tantā sæuitiam & crudelitatem, qua tantopere in sanctos dei & Christi martyres insultauit, ex iusta dei vltione & vindicta post mortem habiturus esset, ex suppliciis illi in hac vita inflictis, quæ erant tanquam futurorum proemia, facile licebat animaduertere. Nam non longo tempore post facinora, quæ in Pamphilum nefariè consciuerat, diuina vltio dum adhuc præfecturam gerebat, eum ex inopinato adorta est, ad hunc modum. Qui iam dudum in sublimi & excelso sedens solio, iudicia dabat, qui satellitio militari stipatus, qui vniuersæ Palæstinorum gentis præfectus, qui conuictor tyranni, tanquam ei intimus, qui eiusdem mensæ cum illo particeps erat, vindicta dei, vna nocte non solum fuit tantis dignitatis ornamentis orbatus, ignominiæ & dedecori corā illorum oculis, qui eum vt principem admirati fuissent, expositus, timidus, & ignauus factus, adeo vt voces muliebres

liebres turpiter funderet,& abiecto animo vniuersæ gen ti,cui præfuerat supplicaret:verum etiam Maximino, de cuius gratia antea insolens & superbus arroganter se ex tulerat(quippe eum egregie præter cæteros ob facinora in nos crudeliter edita amplexabatur)duro & crudeli iudice vsus est, adeo vt post turpem ignominiam, quam pro sceleribus, quorum erat conuictus, subibat, sententia ab eo pronuntiata morti addiceretur. Cæterum hoc à nobis extra propositum dictum sit. Atque erit tempus magis idoneum, cum & vitæ exitus aliorum impiorum, qui maxime contra nos dimicarint, & ipsius Maximini cum suis, nostra ad otium plenius complectetur oratio.

De confessioribus quibusdam,& duabus mulieribus virginibus, & Paulo, martyribus.
CAP. XVIII.

AD annum sextum persecutionis, cum tẽpestas eius contra nos veheméter ingrueret, forte in loco quodam Thebaidis,Porphyrite appellato, qui iam antea ex vena lapidis Porphyrite, quæ ibi nascitur, nomen duxerat, ingens turba veræ in deum pietatis confessorum versabatur:ex quibus centum viri cum mulieribus & tenellis admodum liberis(tres solum ab eo numero aberant)ad præsidem Palæstinæ Firmilianum scilicet, qui iam locum Vrbani in præfectura obtinuerat, mittebantur.Quibus cum deum omnium rerũ procreatoré & Christũ confessi fuissent,præcepit, idq; de sentẽtia imperatoris, nõ modo siniſtrorũ pedũ cõmissuras cũ ipsis neruis ignito ferro precidi,sed etiã oculos dextros primũ sicis,cum ipsis pupillis & membranis, quibus integebantur,effodi, deinde cauteriis candentibus omnino ad ipsas intimas fibras, & quasi radices labefactari, ac postea eos ipsos ad metallorum venas, quæ erant in prouincia, quo graui ærumna & afflictatione torquerentur,ablegat.Neque satis erat istos solum eiusmodi tormenta perpetientes oculis vidisse, sed etiam è Palæstinis, quos paulo ante diximus, ad singularia pu-

gillatus certamina ineunda condemnatos, coram conſpi cari voluit: idq; cum fuiſſent neq; cibariis ex penu regio fuſtẽrati, neq; eſſent in vllo exercitationis genere, quod ad pugillatũ pertinebat, aliquando verſati. Iam vero nõ procuratorib⁹ imperatoris ſolũ iſtud declararũt, ſed co ram ipſo etiã imperatore Maximino ea de re cõparentes celſiſsimã in Chriſto confitendo cõſtantiam, tum famis tolerãtia, tum verberum perpeſsione cõmonſtrarunt, & ſimilia tormẽta cũ his quos modo poſuimus, cumq; aliis confeſſoribus ex ipſa Cæſarea ad ipſorũ numerum adiectis ſuſtinuerunt. Poſt iſtos autẽ alij è veſtigio, propterea quòd homines, quò ſacrarũ literarũ lectioni intereſſent in vnum coegerant, in vrbe Gaza capti fuerunt: quorum alij eaſdem cum iis tum oculorũ tum pedum vexationes ſubierunt: Alij tormentis in vtrũq; latus inflictis, multo grauiores cruciatus ſubierũt. Inter quos vna quædã cor pore mulier, animi autẽ magnitudine plane vir, cum ſtupri minas ferre non poſſet, & tale verbũ eſſet contra tyrannum locuta: nempe rectionem reip. iudicibus admodum crudelibus ab eo commiſſam, primũ verberibus cæditur: deinde ſublimis in ligno erecto ſuſpenſa, acerbos laterũ cruciatus perfert, vbi autem, qui ad eam rem erant deſignati, ex iudicis mandato acria acerbaq; cruciaméta illi incuſſerant, alia mulier, quæ multo maiorem laudem, quàm illi (quos græci μαχητὰς vocant, hoc eſt pugiles, qui ob alacrem & erectum in dimicando animum pleno ore prædicantur) promerita eſt, quæq; pari ratione cum illa priore, virginitatis ſcopum ſibi propoſuerat, corporis forma vt videbatur, admodum ſordida, vultu quidẽ abiecta, ſed animo reuera robuſta, & maioré animi celſitatem quàm corporis ſpecies præ ſe ferebat, in pectore cõplexa, cũ pati non poſſet, vt tam dire, crudeliter, & inhumane cũ illa ageretur, è media turba ſic in iudicem vociferatur: quouſq; tam acerbe ſororem meam torques? Ille iracundia magis exæſtuans, ſtatim illam hominem comprehendi iubet: ea deinde rapitur in medium. Quã quidem libere venerandum ſeruatoris nomen profitentem primum verbis ad immolandũ follicitauit. Verum vbi reſiſtebat, vi ad altare trahitur. Illa tũ ſuæ indoli germana

& con-

& cõuenientia obiens, & nihil de priore animi alacritate remittens, pede intrepido & fidenti, in arã ruit, in eamq; insultat calcibus, & quæ in ea erant vnà cũ lignorũ strue penitus euertit. Vnde iudex tanquã truculenta bellua, bile & rabie excandescens, primũ tot tormenta in eius latera impingi præcepit, quot nemini vnquã antea. & præ furore propemodũ crudis eius carnibus se saturare gestiit. Postea autẽ quàm eius insania satietatem ceperat, ambas simul iunctas, hanc nempe cum ea, quam sororem ante appellauerat, flammarum incendio absumendas addixit. Quarũ priorem ex regione Gazensium orta: alteram nomine Valentinam ex Cæsariensiũ genere fuisse prognatam, multisq; cognitam intelligẽdum est. Martyriũ porro, quod statim post, beatissimus Paulus perpetiebatur, quo pacto pro dignitate explicari queo? Eodem enim tẽporis articulo cum illis mulieribus vna sententia morti adiudicatus, ad extremũ à lictore cum eius caput esset iã iam amputaturus, paululum temporis sibi concedi postulauit. Quo impetrato, primũ clara & canora voce a Deo expoſcit, vt Christiani tribules sui eius gratiæ recõciliarentur: & vt quàm citissime illis daretur libertas, supplex obtestatur: deinde pro Iudæis, vt ad Deũper Christum se totos transferrent, orat: deinceps paululũ in oratione progressus, eadem pro Samarianis efflagitat: tum vt omnes gentiles qui in errore & cæca Dei ignoratione versabantur, ad diuinam cognitionem venirent, & veram pietatem reciperent deprecatur. Neque vniuersam multitudinem, quæ vndique circumsistebant omnino tanquam neglectam, & precatione sua destitutam reliquit: post quos vniuersos, (o immensam & ineffabilem animi lenitatem & tolerantiam) etiam pro iudice, qui illum morti addixerat, proque imperatoribus, pro carnifice item, qui mox esset caput eius ceruicibus abscissurus, eo ipso (carnificem dico) & omnibus qui aderant, audientibus Dei omnipotentis numen implorauit, ne illis hoc facinus in ipsum admissum peccati loco numeraret. Hæc & eiusmodi alta voce præcatus tanquam qui immerito plane neci addictus fuisset, omnes propemodum ad misericordiam & lachrymas attraxit: ipse tamen

men seipsum ad mortem adornans, & ceruicem nudam gladio feriendam libenter submittens, diuino & beato martyrio, vigesimo quinto die mensis Panemi, hoc est ad octauũ Calend. Augusti, eximie decoratus fuit. Atq; istæ istorũ martyrum res gestæ talẽ habuere exitum.

De tribus aliis viris, & muliere vna, martyribus, & de re quadam admiranda.
CAP. XIX.

TEmpore porro non longo progrediente, rursus ex Aegyptiorum regione centum & triginta insignes fidei & confessionis in Christum athletæ ex mandato Maximini in ipsa Aegypto, eosdem oculorum, & pedum cruciatus, cum illis, quos diximus, sustinuerunt: quorum nonnulli ad metalla in Palęstina damnati erant: alij ad metalla in Cilicia relegati. Simul atque vero tam multis tamque egregiis magnanimorum Christi martyrum facinoribus, ingens persecutionis æstus deferbuerat, & velut sacro illorum cruore flamma eius extincta erat, & iam remissio ac libertas cõfessoribus ex Thebaide, qui metallorum in eo loco nascentium laboribus oppressi, fuerant concessa, & nos Christiani tanquam pulchra quadam pacis serenitate nos ipsos eramus iam recreaturi, deintegro certe ipse, penes quem persequendi potestas erat, nescio quo pacto, quave animi cõmotione rursus cõtra Christianos mire inflammaretur. Proinde ex improuiso Maximini literæ, cõtra nos vbiq; in singulas prouincias, missæ fuerunt: vnde præsides & summus dux totius imperatoris exercitus, tabulis epistolis, & publicis edictis, ciuitatis cuiusq; curatoribus vna cum præfectis præsidiorũ & tabellariis præcipiunt, vt edictum imperatoris ad exitum perducere maturent: mandauitq; vt cum omni celeritate, idolorũ delubra, quæ ceciderant, reficerent, & denuo ædificarent: quin etiam efficerent, vt omnes omnino viros cum vxoribus, famulis, & pueris, matrum vbera adhuc sugentibus, immolarẽt, libamina afferrent, & ipsa sacrificia reipsa degustarent, & cibaria in foro venalia impuris sacrificiorum libationibus contaminarentur: & pro foribus deniq; balnearum

qui-

quidam quasi custodes constituerentur, vti qui in his essent sordibus abluti, post, sceleſtis & nefariis illis victimis se inquinarent. Quibus rebus ad hunc modum confectis, cum nostri de integro (vt verisimile erat) maximis curis & mœrore tenerentur implicati, & gentiles ipsi de intollerabili & nimia horum scelerum absurditate admodũ conquererentur (nam illis ista nimium fastidij, nimiumq; importunitatis complecti visa sunt) & calamitosissima tempestas passim omnibus impenderet, diuina seruatoris nostri virtus & potentia his athletis tantam denuo animi iniecit fidentiam, & quasi cœlitus inspirauit, vt cum nemo illos vi impelleret, raperetque ad fidei suæ confessionem, vltro offerrent sese, & omnes eiusmodi terrores ac minas, strenue protererent, & tanquam pedibus prorsus cõculcarent. Idcirco tres ex fidelibus simul vno animorum consensu, contra præsidem immolantem insiliunt, & alta voce tali errore atque amentia desistere hortantur. Nam non alium esse Deum, præter eum, qui omnium rerum effector & architectus est, asserunt. Rogati ergo, quinam essent, Christianos se audacter confitentur. Qua de caussa Firmilianus acrius & vehementius concitatus, absq; vllo alio supplicij genere, capite mulctandos tradidit. Quorum vnus presbyter erat, nomine Antonius. alter Zebinas vocabatur, ex ciuitate Eleutheriopoli prognatus: tertio Germanus nomen fuit. Decimo tertio die mensis qui Dius dicitur, id est Idibus Nouembris, hæc de istis acta sunt. Eodem die mulier quædam Ennathas nomine, ex vrbe Scythopoli orta, virginitatis quasi coronis pulchre adornata, vnà cum illis martyribus eò accessit, quæ non vltro se obtulit, vt illi, sed vi tracta fuit & ad iudicem adducta. Idcirco post verbera & graues contumelioso sq; cruciatus, quos iudex ei infligendos curauerat, tribunus quidem, qui illic in proximo magistratum gerebat, appellatus Maxys, homo nõ tam nomine, quàm tota vitæ ratione nequam, & vt aliis rebus sceleſtus & perditus, ita tum corporis viribus supramodum robustus, tum moribus ferus & crudelis, tum apud omnes, qui illum norant, infamia & dedecore notatus, absque authoritate maioris potestatis, hanc beatam

tam virginem aggreditur, eamq; omni vestitu vsque eo exuit, vt corpus a lumbis solum ad pedes contegeretur, reliquum autem nudum existeret. Hanc per vniuersam ciuitatem Cęsaream vndique circumduxit: lorisque per totum forum & publicas plateas tractam non sine quadã animi sui oblectatione verberauit. Quam post tot cruciatus, cum constantissimam animi firmitudinem, pro tribunali, vbi præfectus considere solebat, in fide tuenda ostendisset iudex, viuam igne cremandam tradidit. Ille igitur immanitate longius progrediens, & rabiem propè belluinam contra pios indies adaugens, adeo extra naturę leges penitus egressus est, vti inanimis sanctorum virorum corporibus sepulturam impudens inuideret: & propterea cadauera sub dio, vt à bestiis dilaniarentur, noctu assidue & interdiu seruari præcepit. Itaque non exiguum hominum numerum, multorum dierum spatio, huic immani & barbaro mandato inseruientium, cernere licebat. Quinetiam alij ex specula & loco edito, tanquam operepretium facturi, ne cadauera surriperentur, sedulo obseruabant. Itaque agrestes bestiæ, canes, & aues carniuoræ membra discerpserunt humana, eaq; huc illuc disperserunt: & tota ciuitas vndique viscеribus ossibusque hominum constrata fuit: adeo vt illis ipsis qui ante fuissent infesto animo in nos affecti, nihil vnquam crudelius, nihil aspectu horribilius videretur: neque tam eorum calamitatem, in quos hæc admissa erant, quàm cũ suam ipsorum, tum communis parẽtis naturæ ignominiã deplorabant. Spectaculũ enim humanarum carnium, non vno loco deuoratarũ, sed vbiq; misere dissectarũ (quod omnem dicẽdi facultatẽ, omnemq; tragœdiæ speciẽ longe superat) propè ciuitatis portas cuiusq; oculis subiectũ fuit. Nõnulli aũt membra, cadauera integra, & viscerum partes etiam intra portas se vidisse dixerunt. Dum permultis diebus ista gerebantur, tale quoddam miraculum accidit. Cum clara esset serenitas, & aer pulchre splendesceret, cotiusq; cæli omnia suo complexu ambiẽtis summa extaret tranquillitas, derepente columnæ ciuitatis, quę publicos & cõmunes porticus sustẽtabant, multas veluti lachrymarũ guttas quodãmodo ex se profuderunt,

rũt. Forũ item & plateæ, nulla pluuiæ gutta ex aere decidente, nescio vnde, quoue modo, aqua aspersæ maduerunt, sic vt illico rumor per omnium ora volitaret, terrã vtpote rerum id temporis gestarum scelus & impietatem non ferentem, inexplicabili quadam ratione lachrymarum vim ex se fundere: & lapides naturâq; inanimam nefaria ea facinora deflere, quò hominum naturam tam ferream, tam immitem, tamque ab omni affectione vacuam, iusta reprehensione coargueret. Verùm nugæ & fabulæ (prope dixerim) hæc quidem oratio posteritati fortasse videbitur: non tamen his, qui eo ipso tempore præsentes, de rei veritate satis persuasi fuerunt.

De quibusdam confessoribus, & tribus martyribus, & Petro monacho, & Asclepio, martyribus.

CAP. XX.

DEcimo quarto die mensis Apellæi proxime insequentis, hoc est ad decimum nonum Calend. Ianuarii, quidam pii viri ex Aegypto profecti (in Ciliciam namque iter susceperant, vt confessores, qui ibi versabantur sua curatione subleuarent Cæsareæ) ab his qui diligenter homines ad portas ciuitatis accedentes perscrutantur, capti sunt. Ex quibus alii eandem cum illis, quibus erant inseruituri, sententiam & condemnationem subierunt: vt oculi nempe & pedes cruciatu illis labefactarentur. Tres autem illorum Ascaloni, vbi capti erant, admirabilem fortitudinis vim in fidei suæ confessione ostendentes, variis martyrii generibus defuncti sunt. Nam vnus illorum in rogum coniectus fuit: cui nomen Ares: reliquis duobus qui Promus & Elias appellabantur, capita amputata. vndecimo die mensis Audinæi, id est, ad tertium Idus Ianuarii, Petrus, qui & Apselanus dicebatur ἄσκητής id est religiosus vel monachus, vitam solitariam & meditationi deditã secutus, ex pago Anea in finibus Eleutheropolis sita prognatus, cum iudex & qui ei aderant in consilio, sæpissime eũ orassent, vt sui ipsius miseretur, suæque adolescentiæ & ætati florenti parceret, eorum hortationibus penitus neglectis, & spe quã in Deo omnipotenti collocasset cũ aliis rebus omni-

Probus al.

omnibus tum vitæ ipsius longe prælata, Cæsareæ per ignem, velut aurum purissimum, fidem in Christum Dei generoso & excelso animo accurate probauit. Cũ isto vnà Aesculapius episcopus, vt videbatur, erroris Marcionitarũ, zelo pietatis, vt ille putabat, sed non illius quę est secundum scientiam, vno & eodem rogo combustus, exiit è vita. Verùm hæc hactenus.

De duodecim martyribus, qui cum Pamphilo martyrium oppetiuerunt.

CAP. XXI.

TEmpus iam eo me vocat, vt illustre quasi theatrum martyrum, qui cum Pamphilo (cuius nomen mihi semper optatissimum fuit) mortem oppetiuerunt, in hoc sermone ante oculos cuiusq; ad intuendum proponam. Duodecim quidem erant, & non modo quodam prophetico dono, aut potius Apostolico, sed apostolorum etiam numero dignati: quorum Coryphæus & princeps solus Pamphilus, presbyterii dignitate Cæsareæ ornatus, extitit: vir toto vitæ cursu omni virtutum genere eximius: abiectione & contemptu seculi insignis: facultatum in pauperes largitione magnificus: spei, quæ in caducis mundi rebus defigi solet, despicientia mirus: ratione viuendi & cõsuetudine vero philosopho digna singularis: quinetiam ardenti diuini eloquii & sacrarum literarum studio, præter cæteros nostræ memoriæ homines egregius: attentissima & prope inexhausta in eas res industria & assiduitate, quas apud animum proposuerat, præstabilis, & in cognatis, omnibusq; propinquis iuuandis perliberalis: Cætera virtutis eius officia, & rectè facta, quoniam longiore explicatione eguerunt, in separato & proprio volumine, de eius vita perscripto, inque tres libros dispertito, iam pridem pluribus verbis tradidimus. Eos ergo, qui acri illius vitæ & virtutum in ea elucentium plenius cognoscendarum cupiditate incenduntur, eò amandamus: nos autem illis solum in præsentia insistemus, quæ ad martyres cum eo ad supplicium adductos pertinent. Secundus post Pamphilum

in cer-

in certamen descendit, veneranda canitie honoratus Valens, Aeliæ ciuitatis diaconus, ipso aspectu senex grauissimus, diuinarum scripturarum (si quisquam alius) in primis peritus. Nam tantam illarum memoriam in pectus eius incluserat, vt si quando aliquem locum citare vellet, perinde expedite illud poterat absque scripto efficere, atque ex scripto legere. Tertius Paulus pietate maxime inflammatus, & spiritu non minus feruidus, ex ciuitate Iamnitarum, in qua fama percelebris fuit, pregnatus: qui ante martyrium, cauteriorum exustiones perpessus, egregium certamen pro fidei confessione confecit. His in carcere, toto biennii spatio, commorantibus, fit martyrii dilatio. Interea fratrum Aegyptiorum, qui cum illis vna martyrium subierũt, accessio facta est. Isti Aegyptij simulatque confessores illos, qui erant ex Cilicia, ad metalla vsque, quæ ibi erant produxerant, domum redierunt. Qui similiter apud ipsos portarum Cæsareæ introitus à custodibus, (Barbari autem isti erãt & moribus agrestes) quinam essent, & vnde veniissent, interrogati, cum veritatem occultare non possent, tanq̃ malefici in ipso facinore manifesto prẽhensi, tenebantur. Quinque erant numero, qui quidem ad tyrannum deducti, & coram illo libere fidem confessi, statim in carcerem contruduntur. Postridie, hoc erat decimo sexto die mensis Peritii, id est secundum Romanos, ad decimũ quartum Calend. Martii, hi pariter cum Pamphilo, & reliquis eius sociis, quos supra posuimus, ex mandato ad iudicem producuntur. Iste primũ inexpugnabilis Aegyptiorum constantiæ & firmitatis animi diuersis cuiusque modi tormentorum formis, nouis peregrinarum, & variarum machinarum inuentis periculum facit. Et simulac illum, qui inter eos omnes principatum tenuit, his certaminibus exercuerat, quisnam esset, primum scisitatus est. Deinde vbi pro proprio nomine, prophetæ cuiusdam nomen ab eo acceperat (hoc enim ab illis factitatum erat, quod pro nominibus idolorum, quæ erant fortè à parentibus ipsis imposita, noua nomina, facta mutatione, ipsi sibi asciuissent: Eliæ enim, Hieremię, Hesaiæ, Samuelis, & Danielis nomine seipsos nuncupasse, & germanum

manum ac verum Dei Israelem, qui Iudæis erat in occulto, non solum rebus ipsis sed nominibus proprie & significanter explicatis, commonstrasse audire potuisses) vbi inquam tale nomen à martyre acceperat Firmilianus, non in verbi vim & significationem animum omnino intendés, secundo loco eum interrogauit, quæ illius patria esset. Ille nomẽ priori apte respõdens effert: Hierusalem suã patriam esse ait: eam certe intelligens, de qua apud Paulum dicitur: quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrũ. Item alio loco, accessistis ad montẽ Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalẽ cœlestem. Is quidem hanc planè intellexit. Sed Firmilianus cogitatione sua humi abiecta, quæ tandem ciuitas illa esset, & vbi terrarum sita, accurate & curiose disquirit: vnde cruciatu illum affligit, vt verum fateretur. Hic manibus à tergo vinctis obtortisq;, & pedibus machinamẽtis peregrinis inusitatisq; diuulsis excruciatus, verum se dixisse cõstanter asseuerat. Deinceps iudice rursus sæpe quærẽte quisnam esset, & quo loco ciuitas illa quam dicebat, locaretur, eam affirmat piorum solum patriã esse: neque alios præter hos solos, illius fore participes: illamque ad orientem, vbi sol primo mane suos radios fundere incipit, positam. Atque in istis denuo proferendis seorsum apud animũ suum ita diuinitus philosophatus est, vt eorum, qui illum vndiq; tormentis diuexabãt, nullã prorsus rationem duceret: sed tãquam carnis, corporisq; expers, ne minimũ quidẽ videretur doloris sensum percepisse. Iudex animo hæsitãs intra se tumultuari cœpit: putabatq; Christianos eam ciuitatẽ de qua martyr locutus fuisset, infestã omnino & inimicã Romanis effecturos. Multum igitur de ea re scrutari, & vbinã tandem illa regio, quæ in orientẽ ferebatur, existeret, admodum cõquirere. Postq̃ autem adulescẽtulum verberibus sæpius dilaniatum, & tormentis cuiusq; generis discruciatũ, firma & immutabili mentis cõstantia illis, quæ antè dixerat, adhærescere animaduertit, ad extremum mortis sententiam, vt securi percuteretur, contra eum protulit. Talem igitur is velut vitæ suæ peregit fabulam. Cæteri eius socij paribus certaminibus à iudice exagitati, pari

Gal. 4. *Hebr. 12.*

mortis

mortis genere è vita cesserunt, Postea demum Firmilianus quanquam prope defatigatus erat, & frustra viros illos supplicio affici cernebat, sua tamen cupiditate eorũ morte exaturata, ad Pamphilum & eius socios se cõtulit. Et quum satis expertus erat, quam inflexibilẽ in fide tenenda constantiam etiam iã antea in tormentis ostendissent, iterũ interrogat, vtrum deinceps modo illi morẽ gererẽt. Atq; cũ à singulis eorũ definitũ & postremũ responsum de fidei confessione, quæ est martyrii propria excepisset, similem cum prioribus pœnã & supplicium illis irrogat. Quibus ad exitum perductis adolescentulus quidam ex famulis Pamphili, qui ita erat exculturus instructusq;, vt dignus ingenua talis & tãti viri educatione & disciplina merito videretur, simulatq; iudicis sententiã cõtra dominũ suũ pronuntiatam intellexit, è media hominum multitudine exclamat, & vti illius aliorũq; sociorũ corpora cum è vita decederent terræ mãdarentur postulat. Iudex verò nõ hominis, sed belluę, aut si quid sit bellua immanius, naturam secutus, ne adulescentulo quidem ætatis causſa quicq̃ veniæ tribuit, sed vt primũ eum rogarat, esset ne Christianus, ipseq; se esse responderat, iracundiæ æstu intumescens, quasi telo saucius, tortoribus in mandatis dedit, vt omnes suas vires & impetus cõtra eũ exercerent. Postq̃ vero, cum immolare ei iussum esset recusantem videbat, nõ vt hominem carne circundatum, sed vt statuam ex lapidibus, aut ligno, aut alia re quapiam cõfectam, ad ossa vsque, & intimos viscerum recessus, acriter & absq; vlla remissione deradi dilacerariq́ue præcepit. Quo supplicii genere diu sustentato, iudex cum illum nec vocem emittere, nec sensum doloris vllum prę se ferre vidit, idq;, cum parum abesset, quin illius corpus esset omnino inanimatũ, & tormentis penè contritũ exhaustũq;, se frustra illũ torquere pspexit, tamẽ aĩo duro, ferreo, & oĩs humanitatis expte perstãs, cõfestim igni pedetẽtim exardescẽte, & remisso cõburi decernit. Hic igitur adolescẽtul⁹ postremus, ante Páphili mortẽ, qui erat dñs eius secundũ carnẽ in certamẽ ingressus, ante illũ è corporis vĩculis solut⁹ fuit, ꝓpterea ꝙ qui erãt in aliis trucidãdis occupati, tardare videbantur.

bantur. Licuerat ergo Porphyrium videre (hoc namque aduleſcentulo nomen erat) iam in omni certaminum genere exercitatum, incredibili ſtudio & ardore, more hominis pro auguſta & ſacra victoria decertantis, incéſum, corpore puluere quidem conſperſo ſordidatum, ſed decoro oris habitu eximium, erecta & generoſa animi elatione poſt tantos cruciatus ad mortem gradientem, diuino ſpiritu reuera completum, habitu philoſopho, quo vti ſolebat, hoc eſt, indumento ad modum pallii humeros ſolum obtigentis veſtitum, familiaribus ſuis, quid illos eius cauſa facere vellet, modeſto & tranquillo animo præcipientem, nutuque ſignificantem, & cum iam ad palum eſſet alligatus, vultum ſplendidum & hilarem ſeruantem: quinetiam cum rogus longo interuallo ab illo tanquam in ambitum orbemque exardeſceret, hinc, illincque flammam ore ad ſe arripientem, & poſt hæc verba quæ iam flammarum incendio primum corpus attigente clara voce profundebat, nempe Ieſum filiũ Dei eius adiutorem fore, conſtantiſsimè cum ſilentio omnes cruciatus ad extremum vſque ſpiritum tolerãtem. Tale Porphyrii in martyrio certamen fuiſſe conſtat. Cuius vitæ exitum Seleucus confeſſor quidam ex militum numero, Pamphilo nũtiauit: qui vt par erat eiuſmodi nuntii miniſtro, quàm primum fuit eadẽ ſorte cum illis martyribus dignatus. Nam mox vt mortem nuntiauerat Porphyrii, & vnum ex Martyribus oſculo ſancto ſalutauerat, eum milites quidam comprehendentes, ad præſidem deducunt. Iſte tanquam eius profectionem maturans, quo Porphyrio comes itineris ad cœlum ſuſcepti adiungeretur, extemplo capitis ſupplicio mulctari iubet, hic in Cappadocia natus prę delecto iuuenũ globo, qui in exercitu Romano militabant, præque illis, qui erant apud Romanos in amplis dignitatum gradibus locati, non exiguum honorem adeptus eſt. Aetate enim florente, robore, proceritate, firmitateque corporis plurimum omnibus militibus antecelluit: adeo vt aſpectus eius celebris, & omnium ſermone prædicatus exiſteret, tota corporis forma ac ſpecie tum ob magnitudinem, tum ob pulchritudinem & aptam membrorum compoſitionem

sitionem admirabilis. Qui in ipso persecutionis initio, plagarũ perpessione in certaminibus pro fidei cõfessione susceptis admodũ enituit: & vbi militiæ munere, quo fungebatur spoliatus fuit, eorum qui ἀσκηταί, id est pietatis cultores vel monachi, qui dies noctesque diuinis meditationibus se exercent, æmulum se & imitatorem effecit: orphanis desertis, viduis omni ope destitutis, hominibus inopia & corporis infirmitate afflictatis, instar patris alicuius indulgentis & curatoris, benigne prospexit, & opitulatus est. Vnde merito quidem, cum Deus ab eiusmodi pietatis officiis plus capit oblectationis, quàm à victimis fumo redundantibus & sanguine aspersis, ad insigne & eximiũ martyrij decus per eius gratiam accersitus fuit. Hic decimus athleta inter eos, quos supra ostendimus, vno eodemq; die mortem oppetiit: quo certe (vt apparet) maxima quasi cœli porta Pamphili martyrio decora illa quidem & congruens patefacta, tum illi, tum aliis qui cum eo erant, in regnum cælorum editum dedit perfacilem. Theodulus item grauis quidẽ & religiosus senex, vnus ex præfecti Firmiliani familia, & ab eo plusquam cæteri omnes domestici honoratus, partim prouectæ ætatis causa, (proauus enim erat, id est tertiæ progeniei pater) partim propter beneuolentiam & fidelem animum quam erga ipsum semper seruauerat, iisdem vestigiis cum Seleuco insistens, & facinus illius facinori haudquaquam dissimile admittens, ad Firmilianum Dominum suum deductus fuit: eique maiorem bilem, quàm superiores commouens, tandem crucis afflictationi addictus, idemq; martyrij genus quod seruator olim, lubens perpessus est. Deinceps quoniam vnus adhuc restabat, qui inter martyres commemoratos locum duodecimum expleret, idcirco Iulianus eum expleturus accessit. Qui peregre iam eo aduenrans, & locum adhuc minime ingressus, simulac inter vias de eorum morte intellexerat, extemplo ad insigne martyrum spectaculum recta se contulit: Atque vt humi posita sanctorum vidit corpora, solido expletus gaudio, sigillatim ea complexus salutauit. Quod dum faciebat, lictores & cædis ministri, eum prehensum ad Firmilianum ducunt. Qui

ea quæ sibi erant suæque crudeli naturæ consentanea, executus, lento & remisso igni eum cremandum tradit. Iulianus ergo præ lætitia exultare, valdeque gestire, atque clara voce gratias agens Domino, qui eum talibus præmiis, tamque insigni splendore afficere dignatus fuerat, præclara martyrum corona donatur. Erat hic quidem Cappadocum genere secundum carnem oriundus, moribus & vita sanctissimus, fidelissimus, & maxime ingenuus: & cum in aliis rebus spectatus, tum diuino ipsius sancti spiritus afflatu imbutus. Talis erat caterua eorum, qui per Dei gratiam in martyrij societatem cum beato Pamphilo asciti fuerunt. Sacra autem & sancta reuera istorum corpora ex impij præsidis mandato quatuor diebus, totidemque noctibus, vt à bestiis, auibusque carniuoris deuorarentur, sub dio seruabantur. Verum vbi tanquam miraculo quodam, nulla neque bestia, neque volucris, neque canis, ad ea accedebat, rursus per diuinæ prouidentiæ dispensationem integra illæsaque inde ablata fuerunt. Et exequiarum iustis potita sepulturæ, vt moris est, honorifice commendantur.

Porro dum sæuitia aduersum istos vsurpata, in omnium ore & sermone versabatur, Adrianus, & Eubulus ex regione, quæ Manganæa dicitur, ad reliquos confessores Cæsaream versus accedentes, ad portas vrbis causam sui itineris eò susceptí rogantur. Deinde rei veritatem ingenue confessi, deducuntur ad Firmilianum. Iste, nulla dilatione aut mora interposita, post multa tormenta, quæ in eorum latera impegerat, bestiis dilaniandos condemnat. Biduo autem interiecto, Adrianus quinto die mensis Dystri, hoc est ad tertium Non. Martij die festo quo natalitia fortunæ Cæsarienſium (sic enim putabatur) celebrari solent, leoni primum ad discerpendum proiectus fuit: deinde gladio iugulatus, obijt mortem. Eubulus autem perendino die ad meridiem ipsis Nonis Martij, qui est septimus dies Dystri, cum iudex illum admodum rogaret, vt hostias immolaret idolis quò libertate eorum legibus decreta potiretur, gloriosam mortem pro pietate susceptam huic vitæ breui & caducæ præposuit: & post bestiarum laniatus, gladio,

vt so-

vt socius ante illum trucidatus fuit: omniaque martyrum certamina Cæsareæ confecta suo sanguine postremus obsignauit. Cæterum operepretium est hoc loco commemorare, quo pacto tandem non idque longo tempore post, cælestis & diuina prouidentia eos impios magistratus cum ipsis tyrannis vlta sit. Nam Firmilianus, qui tam petulanter & contumeliose in Christi martyres debacchatus fuisset, cum aliis eiusdem sceleris participibus extrema supplicia subiens, gladio finem viuendi fecit. Atque hæc sunt martyria, quæ Cæsareæ toto persecutionis tempore gesta sunt.

De diuina contra ecclesiarum præsides vltione, merito inflicta, & Syluano & Ioanne martyribus. CAP. XXII.

QVæ vero interea temporis contra ecclesiarum præsides transigi contigerit, & quo pacto diuina iustitia peccati vltrix pro pastoribus ouium & gregis Christi rationalis, cui parum prudenter & considerate præfuissent, non modo Camelorum (quod est animalis genus cum rationis expers, tum maxime natura incuruatum & deforme) curatores effecerit, illique quasi debito illis supplicio addixerit, Verum etiam equis imperatorum alendis destinarit, quot etiam contumelias, quot ignominiæ notas, quot tormentorum genera ab imperatorum procuratoribus & magistratibus per varia tempora pro sacris ecclesiarum vasis & thesauro ipsi subierunt, quanta ambitione honorumque cupiditate multi eorum flagrarint, quàm temere & contra leges manus nonnullis imposuerint, quæ inter ipsos fidei confessores Scismata, quæ mala nuper quidam seditiosi contra Ecclesiæ membra, quæ reliqua erant, dum nouas res vnam post aliam excogitare laborabant, toto pectore, vt dicitur machinati fuerint, inclementerque asperis persecutionis calamitatibus obtriuerint, & mala denique malis exaggerarint, hæc omnia à me prætereunda esse arbitror, præsertim cum ea memoriæ commendare, sicut in principio

huius libri posui, minime nostrarum partium esse putem, quippe qui eorum explicationem admodum euitare & effugere cupiam. Verum si quæ decora sint, quæque verbum Dei commendent, si quæ virtus sit, si quæ laus in ecclesia splenduerit, ista explanare, ista scribere, ista fidelibus auribus inculcare mihi in primis accommodatum arbitratus, præclaris eximiorum martyrum rebus gestis, & pace, quæ postea nobis cælitus elucebat extremam partem huius libri mihi illustrandam censeo. Cum septimus annus persecutionis contra nos intentatæ iam prope erat confectus, & res nostrę sensim & quasi tacito gressu ad quandam tranquillitatem securitatemque prolabebantur, & ad octauum annum deflectebant, in quo non exigua confessorum multitudo apud metalla in palæstina cogebatur, qui magna iam in ritibus religionis perfungendis vtebantur libertate, adeo vt domos in ecclesias exædificarent, præfectus prouinciæ vir sæuus & improbus, qualem scelera eius in martyres Christi admissa ipsum plane commonstrabant, eò statim profectus, simulatque facta & vitæ institutionem eorum, qui ibi degebant, audiuerat, imperatorem facit per literas certiorem, & in iisdem ea, quæ ad eorum famam violendam maxime valere putabat, ad eum perscribit. Vnde qui metallorum venis præerat, eo accessit, & tanquam ex imperatoris mandato confessorum segregauit multitudinem, sicque distribuit, vt deinceps alij Cyprum, alij Libanum incolerent: alios etiam in alia Palæstinæ loca dispertiens, omnes variis laborum molestiis vexari conteriique præcepit: deinde quatuor ex eorum numero eximens, qui principem locum inter eos tenere videbantur, ad magistrum equitum mittit. Quorum duo Peleus, & Nilus appellabantur, Aegyptiorum episcopi: tertius presbyter fuit. His etiam quartus accessit Patermythius, vir propter singulare erga omnes pietatis studium facile clarissimus. Ex quibus magister equitum religionis & fidei in Christum inficiationem ab illis postulat: atque haud compos voti factus, eos ignis incendiis

cremandos tradit. Alii rursus ex confessoribus, qui aut propter ingraueſcentem ętatem, aut membra inutilia, aut alias corporis infirmitates erant illo operum ministerio soluti, ibi in locum seperatum ad incolendum amandati. Quorum primas tulit Siluanus episcopus Gazæ, qui piũ virtutis specimen & egregium exemplar Christianismi omnibus ostendit. Iste à primo die persecutionis (prope dixerim) ad extremum vsque, per totum temporis spatium variis certaminibus pro crebra fidei confessione decursis nobilitatus, ad illum temporis articulum reseruabatur, vt omnia certamina martyrum in Palæstina interfectorum postremus quasi sigillo cruoris obsignaret. Cum eo coniuncti erant, ex Aegypto complures: inter quos erat Ioannes, qui memoriæ bonitate facile omnes nostri temporis superauit. Et quãquam antea luminibus orbatus erat, tamen tortores adeo seui, truculenti, crudeles & immanes fuerunt, vt propter egregiam in Christi nomine confitendo constantiam, qua magnopere excellebat, tum ignitis cauteriis eius pedem pari ratione cum aliis prorsus labefactarent, tum pupillam oculi, quæ visum amiserat, candente ferro exurerẽt. Cum autem ob morum probitatem, & piam viuendi rationẽ, præsertim cum cæcus esset, non est cur quisquam tantopere admiraretur: quandoquidẽ illud non tantum habet admirationis, quantum memoriæ vis, qua quidem integros sacrarum scripturarum libros, non in tabulis lapideis, vt ait diuus apostolus, neq; in animalium pellibus, membranis, aut charta, quæ vel tineæ conficiunt, vel temporis consumit diuturnitas, sed in tabulis reuera cordis carneis, id est, in animo solerti & syncera mentis intelligentia tanquam scriptos habuit: adeo vt quando visum erat, interdum legis, & prophetarum testimonia, sæpe historias, nõnunquam euangelia, aut apostolorum scripta, memoriter ex animi domicilio tanquam ex quodam literarum thesauro proferre potuerit. Ipse equidem fateor, me cũ primum hominem in media ecclesiæ multitudine ac frequentia stantem, & quasdam diuinæ scripturæ partes recitantem animaduerterem, penitus obstupuisse. Nam quamdiu vocem illius solum audire licebat, tam diu 2. Cor. 3.

aliquem (vti in populi conuentibus in ecclesia mos est) ex scripto legisse putabam: sed vbi quam proxime ad eũ accedens, quod factum erat, euidenter conspicabar, & alios omnes integris oculis & apertis vndiq; circumsistentes, hunc autem solis mentis luminibus vtentem, & reuera non pauca, velut prophetam proloquentẽ, & multis partibus eos, quibus corporis sensus sani & valentes erant, superantem, non potui nõ deum ea de re tum summis laudibus efferre, tum in primis admirari. Et euidẽs certe ac firmum argumentum mihi videre videbar, eum reipsa & veritate hominem esse, non qui in externa corporis forma & specie, oculis subiicitur, sed qui in ipso animo & interiore cogitatione residet, qui quidẽ in isto, licet corpus deformatum mancumq; esset, maiorẽ tamen interioris suę facultatis virtutem declarauit. Illis autem, quos diximus, in loco seperato commorantibus, & consueta ipsorum vitæ instituta in orationibus, in ieiuniis, in reliquis exercitationibus exequentibus, Deus ipse dextram benignam & propitiam porrigens, largitus est, vt per martyrium salutarem vitæ exitum consequerentur, Hostis namque & aduersarius noster diabolus, eos quidẽ, vtpote præcibus attentissime ad deum fusis, cõtrã ipsum armatos, non amplius ferre poterat, sed sicuti putabat, molestiam ipsi exhibentes, trucidare & è terra tollere instituit: quippe Deus illi hoc agere molieti potestatem concessit, vt pariter nec ipse ab improbitate, quam dedita opera decreuisset, vlla ex parte arceretur, & hi pręclara pro multis suis ac variis certaminibus prę-mia iam tandem acciperent. Ea de causa ex sceleratissimi Maximini imperatoris mandato, vno die vndequadraginta martyres capitis pœna mulctantur. Ista sunt martyria octo annis integris in Palæstina patrata.

De iis quæ gesta sunt in Phrigia.
CAP. XXIII.

VErum quid opus est multa persequi, & nouas piorũ martyrum per orbem dimicationes, alteras alteris succedentes proferre, eorum quidem maxime qui

non

non communi lege, sed more & instituto bellico essent vndique obsessi oppugnatique. Iamdudum enim vrbs Christianorum, quæ est in Phrygia, vniuersa, vnà cum populo eiusdé, ab hominibus armatis obsidione vndiq; cincta fuit, & dum viri simul cum teneris liberis, & vxoribus, Christi dei omnipotentis opem inuocabant, facibus ardentibus iniectis incensa, propterea quod tum vniuersus populus, qui ciuitatem incoluit, tum curator eiusdem, & præfectus præsidij, pariter cum magistratibus & priuatis omnibus, se Christianos ingenue confitebãtur, neque infidelibus, qui eos idolis hostias offerre mãdauerant, vlla ex parte volebant obtemperare. Quidam autem Adaucus nomine, dignitate à Romanis ornatus, genere apud Italos clarus, omni fere honorum gradu ab imperatoribus potitus, & magistri officiorum, & quæstoris generalis, munera integre & incorrupte executus, & præter hæc omnia præclaris pietatis officiis, & confessionibus fidei in Christum insigniter nobilitatus, tandem quæstoris generalis pro pietatis defensione, dum adhuc munere fungebatur, certamen ingressus, illustri martyrij corona gloriose redimitus fuit.

De compluribus tum viris tum mulieribus.
CAP. XXIIII.

QVid iam reliquos martyres nominatim commemorare attinet, aut virorum multitudinem enumerare, aut varia plagarum & suppliciorum genera, quæ insignes martyres perpessi sunt, oratione depingere? qui partim securibus percussi interierunt, sicut his, qui erant in Arabia, contigit: partim cruribus confractis diuexati, veluti his, qui in Cappadocia versabantur, accidit: partim etiam pedibus in sublime appensis, capiteque in terram demisso, igne paulatim succenso & leniter exardescente, & fumo è materia accensa ascendente, suffocati, quemadmodum illis qui in Mesopotamia morabantur, euenit: partim naso, auribus, & manibus amputatis, cæterisque corporis membris dilaniatis deformati, vt his qui incolebant Alexandriam obtigit. Quid opus est etiam eorum, qui Antiochiæ martyrium

subierunt, memoriam renouare? quorum alii candentibus craticulis suppositis, non ad mortem vsque, sed ad longinquum & diuturnum cruciatum assati: alii dextram in rogum immittere maluerunt, quàm eadem detestandas victimas attingere? Ex quibus nonnulli priusquam capti erant, & in manus insidiatorum venerant, ne rei periculum facerent, ex altis ædium tabulatis, se præcipites deiecerũt, sicq; sua morte, insignite impios, præda, quam in illis affligendis se capturos sperabant, omnino priuare statuerunt. Inter quos erat mulier quædam sancta, admirabilis, corporis figura mulier quidem, virtute autem animi plane vir, aliisque rebus præ cæteris Antiochiæ ciuibus, vt diuitiis, generis nobilitate, & gloria apud omnes eximia: quæ quidem geminas filias virgines, corporis pulchritudine, & ætate integra præstantes habuit, easque pietatis institutis studiose educauerat: hęc mulier, quum quidam improbi in eam eiusq; filias graui inuidia incensi, illas in obscuro latitantes omni ratione vestigandas curiose laborasset, & postea certiores facti ipsas in aliena regione versari, Antiochiam accersendas sedulo curassent, ac iam plane quasi satellitum retibus circumiectæ tenerentur, hæc mulier inquam simul ac cum se, tum filias in eiusmodi discrimina deueniisse videret, & acerba tormenta, quæ ob hominibus infligerentur illis oratione exposuisset, & de stupro, re planè tormentis intolerabiliore, quo aduersarii eas violaturos minarentur (de quo ne verbum quidem ad extremas aures vel ipsa vel illæ allabi sincere deberent) eas sedulo admonuisset, quum etiam animas, dæmonum seruituti tradere, omnibus mortis, & exitii generibus deterius esse docuisset, omnium istorum malorum liberationem esse, ad dominum tanquam ad portum salutis confugere. Vnde omnes simul vno animorum consensu, & sententia conueniunt, corpora vestibus decenter adornant: ac quum ad medium iter ventum esset, paululum de via decedendi, naturalis necessitatis explendæ causſa, postulant à satellitibus qui eas ducebant potestatem: qua impetrata, de repente ad fluuii ripam profectæ, se in profluentem gurgitem præcipitarunt. Atque

istæ

istæ quidem hoc genere mortis se sua sponte affecerunt. Ita igitur cum istis actum est, At alias geminas virgines etiam Antiochiæ omnibus rebus valde præstabiles, vere germanas sorores, inclytas genere, vitæ integritate insignes, ætate adulescentulas, venustas corpore, animo graues & venerandas, moribus pias, studio & industria admirabiles, adeo vt terra impia nõ digna videretur, quæ tales sustentaret, in vastos maris fluctus nefarii dæmonum ministri immergere præceperunt. Hęc apud hosce gesta accipimus, Sed cruciamenta quæ martyres in Ponto tolerabant, auditu videntur horrenda. Quidam enim digitos manuum ab extremis vnguibus, acutis arundinibus transfixos habuere: aliorum terga plumbo igni liquefacto, eiusque materia iam ebulliente efferuescenteque perfusa, & corporis partes, quas natura maxime ad necessitatem fabricata est, flammis adustæ: nonnulli membris pudendis ac visceribus, cruciatus turpes, intolerandos, & eiusmodi, quos exprimere reformidat oratio, subierunt: quas quidem generosi illi & æqui scilicet iudices, quo suam solertem indolem, ingeniorum acumen ostenderent, & perinde ac si singulare quoddam sapientiæ specimen in ea re eluxisset, attentius excogitarunt: atque in nouis suppliciorum generibus inueniendis, non aliter atque in certamine præmia assequi laborabant, seque inter ipsos superare obnixe contendebant. Ista igitur calamitatum genera, quæ sequuntur, postremum locum obtinuerunt. Cum malorum nobis impositorum exuberantia deinceps defessi essent, & in hominum cæde defatigati, & satietatem ac fastidium in sanguinis effusione cepissent, & se ad tantam clementiam ac facilitatem, vt ab illis putabatur, se conuertissent, vti de reliquo nihil acerbitatis contra nos moliri viderentur (non enim decere aiebant, ciuitates intestino cruore contaminare, neque propter crudelitatem imperium eorum qui principatum tenebant, vtpote omnibus tam clemens & mansuetum ignominiæ nota afficere, sed potius beneficentiam humanæ ac vere regiæ potestatis in omnes patere oportere, vti nulli de reliquo morte multarentur, hocque contra nos supplicij

genus propter imperatorum benignitatem remitti relaxariq; debere) tũ oculos effodi, alterum crus suffringi solũ præcipiebatur. Ista enim apud illos mitia admodũ cruciamẽta, atq; lenissima supplicia, quibus nos torquerẽt videbãtur: adeo vt dicẽdo explicare nõ possimus innumerabilẽ ferè multitudinẽ eorũ, quorũ ob istã impiorũ mansuetudinẽ nõ solũ oculi dextri sicis antè eruti fuerũt & excisi (quibus euulsis, loca in quibus inerant ferro candẽte exusserunt) sed læui pedes etiã in ipsis flexuum commissuris, cauterio ambusti fuerunt, & prorsus debilitati. Ac postea isti ad æris metalla in singulis prouinciis nõ tã ministerii caussa, q̃ afflictationis & cruciatus condẽnati. Ad extremũ aũt alii eorum, quos ne recẽsere quisquã poterit (strenue enim illorum & viriles res gestę omnem dicendi facultatem euincunt) in alia certamina fortuitu inciderunt.

De ecclesiæ præsidibus, qui fuso sanguine, veram quam profesi sunt pietatem, ostenderunt.

CAP XXV.

HIs igitur tẽporibus illustres & eximii martyres, per vniuersum mundũ magna gloria decorati, cũ suæ mẽtis, magnitudinis & roboris spectatores, vbiq; nõ sine caussa obstupefecerũt, tũ insignia diuinæ reuera & inexplicabilis seruatoris nostri potẽtiæ indicia, suis recte factis ante omniũ oculos statuerunt. Verũ quẽque nominatim historia prosequi, vt longũ, ita vix posse fieri videtur. Attamẽ inter ecclesiasticos præsides, qui in prę-claris ciuitatibus martyriũ passi sunt, primo omniũ tanq̃ in columellas ad piorũ memoriã erectas, regni Christi testẽ, Anthimũ episcopũ vrbis Nicomedensiũ, qui capitis pœna multatus obiit mortẽ, inscribamus. Ex martyribus aũt Antiochiæ, Lucianũ illius ecclesiæ presbyterũ piis vitę institutis facilè præstantissimum, qui Necomediæ etiã, imperatore præsente, cœleste Christi regnum, primum sermone per apologiam, deinde rebus gestis palam prædicauit. Ex martyribus Phæniciæ longe illustrissimos omninoque sanctissimos pastores Christi gregis rationalis, Tyrannionem episcopũ ecclesiæ Tyri, & Zenobiũ presbyterũ ecclesię apud Sidonẽ numeremus.

Siluanum

Siluanum etiam episcopum ecclesiarum, quæ erant Emisæ, qui cum aliis in eadem vrbe bestiarum prædo factus, in martyrum chorum relatus fuit. Verum ambo illi martyres (quos modo citaui) verbum dei Antiochiæ per mortis perpessionem magnopere illustrarunt: quorum alter, Tyrânio nêpe, in profundos maris vortices demergitur: alter, Zenobius videlicet, medicorũ prope summ⁹, tormentis in latera sua incussis toleratèr & placide exit è vita. Inter martyres qui in Palæstina cæsi fuerunt principem locum obtinebant, Siluanus ecclesiarum Gazæ episcopus, de quo supra diximus: Peleus item, & Nilus episcopi Aegypti, antea etiam cõmemorati: quinetiã magnum decus ecclesiæ Cæsarienſis inter istos à nobis numeretur, Pamphilus præsbyter, qui vt diximus ex hominibus nostræ memoriæ propter pietatis admirabilitatẽ facile primas tulit. Ex illis qui Alexãdriæ, qui in reliqua Aegypto, & Thebaide egregie & præclare occubuerũt, Petrus ipsius Alexandriæ episcopus diuinũ quoddã decus eorũ, qui veræ in Christo religionis doctores & magistri extiterunt, primus hoc loco citetur, & præsbyteri vnà cũ illo Faustus & Didius, & Ammoni⁹, perfecti Christi martyres. Phileas item, & Hęsychinus, & Pachumius, & Theodorus, ecclesiarũ, quæ sunt in Aegypto episcopi, aliiq; pręstantes viri præter istos prope infiniti, qui in ecclesiis regionis & loci cuiusq;, vbi habitabãt, multorũ sermone celebrantur. Talis fuit persecutio cõtra nos cõcitata: quę ab ecclesiarũ euersione & vastitate initiũ sumpsit: quæq; propterea quòd imperatores variis tẽporib⁹ eandẽ renouabãt, indies magis magisq; accreuit: vnde multiplicia & diuersa fuerunt athletarum pro pietate dimicantium certamina confecta: innumerabilisq; extitit martyrum multitudo in singulis prouinciis, quæ à Lybya, per vniuersam Aegyptum, Syriam, & partes versus orientem, & vndiq; ad oras vsq; Illyrici pertinẽt. Nam ea loca, quæ illis iam demonstratis, adiacent, vt Italia tota, Sicilia, Gallia, & quæ ad solem occidentem vergunt, & ad Hispaniam, Mauritaniam, & Affricam sęporrigunt, vbi non duobus primis annis integris impetũ persecutionis sustinuerãt, celerrime clementi dei obtutu, sunt pacẽ & pacis tranquillitatem consecuti: quan-

doquidem cæleſtis prouidentia tandem ob vitæ innocentiam,& fidem,illorum miſerta eſt.

Quales fuerunt pietatis inimici, & de iis quæ acciderunt:illis, qui à noſtra religione alieni erant.

CAP. XXVI.

DEinceps in hoc libro,qui eſt adhuc in manibus ſcelerum contra nos admiſſorum palinodiam,id eſt,retractationem iis, quæ ſupra poſui aduectam: & ea quæ ab initio perſecutionis contigerunt (quæ ſane hâc hiſtoriam perlecturis vtiliſsima fore puto) ſimul exponam. Ante perſecutionis tempeſtatem contra nos ab imperatoribus Romanis excitatam, quanta bonorum affluentia ſtatus imperii frueretur, quamq; proſpere & fœliciter cum eo actum eſſet, dum benigno erant & placido animo erga nos affecti, quæ dicendi vis poteſt ſatis perſpicue explicare? præſertim cum qui ſummam totius imperii adminiſtrarent, ad decimum imperii annum, quinetiam ad vigeſimum, feſtis, & celebri conuentu, ſplendidiſſima pompa, & feſtiua lætitia honorificè triumpharint, & cum pace conſtante & firma, omnino vitam degerint. Sic igitur cum poteſtas in dies ſingulos ſine impedimento magnas faceret progreſsiones, ex inſperato pace aduerſum nos cõmutata, ſæuum, & crudele perſecutionis bellum concitarunt. Et cum ſecundus iam annns eius tumultus in nos commoti nondum eſſet completus, facinus quoddam nouum & inauditum in imperio factitatum, eius ſtatum penitus commutauit euertitq; . Nam qui primus noſtrarum ærumnarum author erat, Dioclecianum dico, in tam lethalẽ & peſtiferum morbum delapſus eſt, vt meus inde de ſtatu ſuo deturbaretur: & propterea cum ille ipſe, tum alter Valer. Herculium Maximianum intelligo, qui ſecundas poſt illum in imperio obtinebat, imperii honore vt ſupra diximus depoſito, plebeium & priuatum vitæ genus ſibi delegit. Ac vix iſta erant confecta, cum totius imperii ſtatus diſſenſione in duas partes diuiſus fuit: res plane eiuſmodi, qualem non aliquando obtigiſſe memoriæ proditum eſt. Non

longo

longo temporis interuallo interiecto imperator Constantius, qui & vitam vniuersam placidissime instituerat, & erga subiectos suos beneuolentissime animatus erat, & erga diuinum verbum amicissime affectus, filium suum ingenuum Constantinum, Imperatorem, & Augustum pro se relinquens, communi lege naturæ finem viuendi fecit. Qui primus ex imperatoribus propter singularem morum facilitatem & mansuetudinem, qua propter cæteros præstabat, apud Romanos in deos relatus fuit, omnique splendore & dignitate, quæ imperatori debetur, post mortem honoratus: qui etiam solus inter imperatores nostræ memoriæ totum regni sui tempus (vt imperii dignitas postulat) exegit, & cum in aliis rebus humanissimum, liberalissimumque omnibus seipsum præbuit, tum persecutionis contra nos intentatæ minime particeps factus est: sed pios Christianos, qui sub ipso vitam degebant, à damno contumeliaque, penitus immunes conseruauit: & neque ecclesiarum ædificia demolitus, neque aliquod scelus in nos machinatus, fœlicem & beatum admodum vitæ exitum consecutus est: qui solus ex imperatoribus propter filium ingenuum, quem post se in imperio successorem suum reliquit, principem in omnibus modestissimum sanctissimumque, prospere & glorioſe abiit è vita. Huius filius Constantinus, statim, vt imperii gubernacula susceperat, imperator summus & augustus, cum ab exercitibus, tum multo antea ab ipso deo summo omnium imperatore declaratus, se paternæ pietatis erga nostræ religionis disciplinam æmulum & imitatorem præstitit. Hic eiusmodi fuit. Licinius deinceps communi eorum suffragio & consensu, penes quos summa potestas erat, Imperator & Augustus declaratur. Ista grauiter animum offenderunt Maximini: qui solus ad id temporis vsque Cæsar appellatus fuisset, quique maxime tyrannidi deditus, dignitatem imperii sibi vi arripuisset, & Augustus ipse à seipso factus. Interea valerius Herculius Maximianus, quê supra dixi, postquam imperium sua sponte deposuisset, insidias Constantino tendisse deprehensus fuit, & turpissima morte tandem decubuit. Ante quod tempus inscriptiones ad honorem

attributæ,

attributæ, statuæq;, & alia eius generis, quæ statui ad eius gloriam decernebantur, tanquã scelesto & impio adepta fuerũt. Huius filius Maxentius, qui Romæ tyrannidé occupare instituit, in ipso imperii sui ingressu, fidem nostram se amplecti, quò populo Romano placeret, eumque blanditiis deliniret & assentatione, callide simulauit. Et ea de re illis, qui eius parebãt imperio, in mandatis dedit, vt persecutioné contra Christianos remitterent: tantam que pietatis speciẽ præse tulit, vt humanus & valde man suetus præ illis qui imperiũ ante tenuissent, cuiq; videretur, verum non talem reipsa se præstitit, qualis opinione hominũ fore putabatur, sed in omnia scelera præceps delapsus, nullum impietatis, nullũ intéperantiæ facinus prætermisit: quippe adulterii, & cuiusq; vitiositatis corrupte la se cõtaminauit: legitimas vxores viris eripuit, easq; turpissima ignominia cõtumeliaq; affectas, ad viros denuo remisit. Atq; hęc nõ in ignobiles solum, & obscuros quidẽ homines moliri cœpit, sed in illos, qui in senatu Romano principẽ locũ tulerunt, quiq; fuerũt facile præstãtissimi, effrenatius insultare. Omnes vero tum populus tum magistratus illũ grauiter metuentes, acerba vexabantur tyrannide. Neq; tamen ipsis quantumuis pacato & tranquillo animo asperã ferentibus seruituté, vlla extitit liberatio tyrannicę crudelitatis, in eorũ internecionem grassantis. Nam quodã tẽpore, leni admodum occasione arrepta, populũ in cædem satellitibus suis exposuit. Infinitaq; populi Romani multitudo in media ciuitate non Scytharũ, nõ Barbarorũ, sed domesticorũ suorum hastis, & armis cuiusq; generis, misere trucidata fuit. Quanta cædes facta sit, qui senatorum, propter insidias, quæ ipsorũ parabantur diuitiis, erant nunc vno, nũc alio crimine falso in eos confícto, è medio sublati, vix percẽseri potest. Ad extremũ vero istius scelera delabebãtur ad magicarũ præstigiarũ cõmenta, quippe interdũ mulieres grauidas dissecuit: nõnunquã tenerorũ infantiũ scrutatus est viscera, aliquãdo leones mactauit, infãdas nõ raro adiurationes ad dęmones excitandos, quo illorũ subsidio bellũ ingruens depelleret, auerteretq;, vsurpauit. Istarũ namq; rerũ adiumẽto spes in illius mẽte insidebat

victoriam

victoriã ex animi sententia sibi successurã. Iste igitur Romæ tyrannidẽ exercẽs, vix dici poterit, quæ molitus sit, quo homines suo imperio subiectos in seruitutẽ redigeret: vsq; adeo vt iam in tanta penuria & egestate alimentorũ ad vitam necessariorũ constituerentur: quantã non alias Romæ viguisse homines nostri tẽporis affirmant.

De Maximino tyranno in oriente.

CAP. XXVII.

MAximinus tyrannus in oriente cum Maxentio, qui Romæ imperabat, tanquam cum fratre, in omni scelerum genere sui simillimo, amicitiam animo simulato contraxit, & veteratorio, eamque longo tempore callide obtegere laborauit: verum postea tandem deprehensus, debitas simulationis pœnas persoluit. Videtur plane dignum admiratione, quo pacto iste finitima & germana scelera cum tyranno, qui Romæ rexit imperium, consciuerit, immò vero etiam nequitiæ & improbitatis, priores partes omnino obtinuerit. Nam qui arte magica, & falsis præstigiis pollebant maxime, ab isto maximum dignitatis gradum adepti sunt: quandoquidem erat cum primis meticulosus, & vana superstitione obligatus, erroremque illum in sciscitandis idolorum & dæmonum oraculis plurimi faciebat. Etenim absque diuinationibus & oraculis ne transuersum vnguem, quod aiunt, se audebat commouere. Ob quam causam grauiorem crebrioremque persecutionem, quã maiores sui, contra nos concitauit. Exempla autem deorum, in singulis ciuitatibus erigi, & delubra, tẽporis longinquitate vastata, mature renouari præcepit, idolorum que in omni loco, & ciuitate constituit sacerdotes, & his in singulis prouinciis pontificem vnum, qui in omni munere egregie obeundo & luculenter cæteris in rep. viris præstare videretur, Cohorte, & satellitio stipatum præfecit: & omnibus deniq; maleficis & prestigiatorib⁹ tanquam religiosis & deorum numini charis, præfecturarum dignitates, & maxima priuiligia impertire non erubuit. Deinceps ab his ad alia nequitiæ genera se transtulit, & non vnam ciuitatẽ, aut regionẽ, sed omnes omnino prouincias suo imperio subiectas, auri, argenti

& in.

& ingentium facultatum exactionibus, mandatis grauiſſimis, & aliis aliquãdo mulctis ſupra modũ diuexauit oppreſsitque. Locupletum etiam fortunas ipſis à maioribus traditas vi abſtulit, quo diuitias, & pecuniarum tanquam cumulos aceruatim ſuis aſſentatoribus largiretur. Eò porro temulentiæ, & ebrietatis ferebatur, vt inſaniret inter pocula & de mentis gradu deturbatus, rabie quadam fureret, & ea imperaret ebrius, quorum poſtridie ſobrium maxime pœniteret. In crapulæ & effuſæ libidinis exuberantia nemini ſecundus fuit. Improbitatis magiſtrorũ tum magiſtratib⁹, tum ſubiectis ſuis ſeipſum effecit. Atque vt ſuos induxit milites, vt omni luxu & intemperantia diffluerent: ſic præſides & prætores incitauit, vt omnes rapinarum & auaritiæ vias contra ſubiectos inſiſterent, & fere cum illo tyrannidem vſurparẽt. Quid veſana & temeraria viri flagitia commemorarem? quidne emunerem multitudinem mulierum ab eo conſtupratarũ? Nullam enim ciuitatem aliquãdo ipſe prærerit, in qua non pudicas mulieres vitiarit, in qua virginum raptiones non fecerit. Atque iſta eius facinora non contra Chriſtianos ſolum (qui morte contempta, eius tyrannidem pro nihilo putarunt) ſed contra alios omnes graſſabantur. Nam quod ad Chriſtianos attinet, qui viri erant, ignis, ferri, clauorum tranſfixorum cruciatus, immanes beſtias, maris profundos gurgites, membrorum amputationes, ignitorum inſtrumentorum inuſtiones, oculos extumulatos effoſſoſque, corporis partium extremitates abſciſſas, famem præterea, metallorum & vinculorum denique ærumnas exantlarunt: atque hæc omnia pro pietate patienter & tranquillo animo ferre maluerunt, quàm dei cultum cum idolorum veneratione commutare. Atque ex mulieribus non minus ipſis viris à doctrina diuini verbi animatis roboratiſque, pars eadẽ cum viris certamina ſubeuntes æqua virtutis præmia reportarunt: pars ad corruptelam & obſcænam libidinis turpitudinem inuitæ attractæ, vitam citius internecioni, quàm corpus dedecori tradere inſtituerunt. Sola nãque mulier quædam Chriſtiana inter alias à tyranno adulterii labe turpificatas, ex Alexandrinis mulieribus nobiliſ

ſima

sima splendidissimaq;, Maximini animum libidine furentem, & lasciuientem intemperantia, magnitudine quàm altissimi animi deuicit: quæ quanquam aliis rebus, vt opibus, generis splendore, & exquisita doctrina insignis fuit, tamen ista omnia præ pudicitia postputauit: Istam quidem Maximinus, licet sæpe orasset, vti ipsius cupiditati obsequeretur, eaque denegasset, seque mori paratam ostenderet, tamen interficere non potuit (quippe libido potius, quàm iracundia mentis suæ tenebat imperium) sed illam fuga mulctatam, omnibus facultatibus spoliauit. Innumerabiles etiam aliæ Christianæ, quoniã stupri minas, quibus prouinciarum præfecti eas terrere conabantur, ferre non poterant, omnia cruciamentorum, distortionum, & mortiferi supplicij genera libenter subierunt. atque hæ sane permagna admiratione dignæ sunt. verum illa mulier Romæ maxime admirabilis, quæ ex omnibus, quibuscum Maxentius tyrannus ibi non dissimilem à Maximino turpitudinem admittere conabatur, & nobilissima reuera, & modestissima fuit. Hæc enim simul atque audiuerat eos, qui tyranni rogatu talia administrare solent, pro foribus ædium astare (Christiana etiam ipsa erat) & virum suum, qui fuit præfectus Romanorum, metus caussa eos ipsam arreptam permisisse abducere, paululum temporis poposcit, vt corpus eius decenter exornaret. Itaque cubiculum ingreditur, quæ cum sola esset, ense seipsam transigit: & mortua statim concidit, cadauere perductoribus imperatoris relicto. Quæ suis rebus gestis, omni voce ac sono multo clarius personantibus, omnibus hominibus cum qui iam sunt, tum qui pòst futuri sunt, palam fecit, solam Christianorum continentiam nec pecunia expugnari, nec morte extingui posse. Tanta & tam multiplicia improbitatis genera, à duobus tyrannis, orientis & occidentis regna occupantibus, eodem temporis momẽto forte admissa fuerunt. Ecquis vero tantarum miseriarum caussa accurate conquisita, animo hæsitare poterit, eas ex persecutione contra nos excitata natas esse, præsertim cum non prius imperatorum res essent eiusmodi confusione ac perturbatione liberatæ, quàm Christiani

ſuam denuo recuperaſſent libertatem? Nam toto decem annorum ſpatio, perſecutione longe lateq; manante, nihil eorum, quæ vel ad inſidias, vel ad bellum inteſtinum ſpectabant, ab illis abeſſe videbatur. Nullum enim mare tuto traijci poterat, neque hominibus integrum erat alicunde tranare, quin omnibus deuexarétur ſuppliciis, vt diſtortione membrorum, laterũ dilaceratione & tormentis cuiuſque generis, dum quæſtio de illis habebatur, nũ ab hoſtibus veniſſent, & ad extremum crucibus, aut incendij flammis torquerentur. Adde huc clypeorum, & loricarum, telorum, haſtarum, & aliorum inſtrumentorũ cuiuſque modi ad bellum faciendum accommodatorum apparatus, cum triremibus, & armis ad prælium nauale ſpectantibus, quæ in locis quibuſque in vnum congerebantur. Neque cuiquam aliud quicquam expectare licebat, quàm hoſtium quotidie incurſionem. Haſce res poſtea, fames & peſtis inſequebantur. De quibus oportune, quæ conſentanea ſunt, ſuo loco dicemus.

De rerum in melius mutatione.
CAP. XXVIII.

EIuſmodi erant ea mala, quæ toto perſecutionis tempore regnarunt: cuius æſtus vt octauo anno, Dei iuuante gratia, cœpit paululum deferueſcere, ſic decimo anno conſopitus fuit. Nam cum diuina, & cæleſtis gratia clementem ſuum & propitium obtutum in nos oſtendere dignata eſſet, tum imperatores noſtri temporis, illos dico per quos iam dudum perſecutionis tempeſtates in nos excitatæ fuiſſent, ſententia ſua tanquam miraculo quodam diuino commutata, palinodiam vt aiunt, cecinerunt: & benignis edictis atq; decretis humaniſſimis de nobis promulgatis, perſecutionis ardorem in primis efferueſcentem prorſus extinxerũt. Neq; quiſquam huius mutationis cauſſam ad humanum auxilium, aut ad imperatorum, vt fortaſſe aliquis dixerit, commiſerationem & clementiam referat (multum ſane abeſt, præſertim cum in dies ſingulos plures ſuppliciorum formæ, & acerbiores ab initio ad illud vſq; tempus contra nos ab illis excogitatæ ſunt, dum cruciamenta nobis inflicta variis

riis machinis aliàs aliter innouare studebãt) sed ad Deũ reuera, qui tam benigne nobis prospexit, accommodandam: quiq; non modo populo reconsiliatus fuit, verum etiam ipsum malorum tanquam architectum, & cladis totius persecutionis præcipuum authorem insectatus, grauiter exagitauit. Et quãuis ista diuino iudicio & decreto fieri oporteret, tamen væ, inquit sacer Dei sermo, per quem scandalum venit. Illum ergo castigatio & pœna cælitus inuecta occupauit, & ex ipsa carne exorsa persuasit ad animum. Ex improuiso enim in illis corporis partibus, quas natura ob verecundiam contexit atque abdidit, nascitur apostema: deinde in interioribus corporis recessibus, vlcus purulentum & fistulosum: Atq; isto rũ insanabilis morsus intima depascebatur viscera, quæ quidem infinita vermium multitudine redundarũt: vnde fœtor lethalis & pestifer efflatur: quandoquidem vniuersa corporis moles ex nimia eius, antequam in morbũ delabebatur, helluatione & ingluuie, in immensam pinguedinem commutata erat, quæ tum putredine contabefacta, intolerabile & horrendum spectaculum his, qui appropinquabant, exhibuit. Proinde ex medicis alii, qui exuberantem fœtoris graueolentiam ferre omnino non poterant, fuere eius iussu trucidati. Alij, tota corporis mole intumescente, & in salutis desperationem delapsa, cum nihil opis adferre valerent, crudeliter interfecti. *Matt. 18.*

De Imperatorum recantatione.

CAP. XXIX.

ATqui tyrannus tantis cum miseriis colluctans, tandem sua maleficia in pios homines admissa animo recognoscere cœpit. Mentem igitur recolligens, & tanquam rediens ad se, primũ Deo omnium rerum creatori se cõfitetur: deinde suis ad se accersitis, persecutionem cõtra Christianos sine dilatione sedare & cõprimere iubet: lege & decreto imperatorio, ipsos Christianos templa sua exædificare, rem maturare, consueta officia in illis facere, preces pro imperij statu fundere. Statim ergo ipso facto verbis prope consentiente, edicta

imperatoria in singulis ciuitatibus palam diuulgantur, quæ quasi palinodiam & retractationem iniuriarum nobis illatarum complexa sunt, ad hunc modum:

Imperator Cæsar, Galerius, Maximinus, Inuictus, Augustus, Pontifex Max. Thebaicus Max. Sarmaticus Max. V. Persarum Max. Germanicus Max. Aegyptiacus Max. ij. Carporum Max. vj. Armeniorum Max. Medorũ Max. Adiabenorum Max. Trib. Pot. xx. Dictator xix. Cos. viij. Pater patriæ, Procos: & Imperator Cæsar Flauius, Valerius, Constãtius, Pius, Fortunatus, Inuictus, Augustus, Pontifex Max. Trib. Pot. Dictator, v. Cos. Pater Patriæ. Procos.

Inter cætera, quæ pro communi reip. vtilitate & commodo statuimus, volebamus iam antea ex veterum legũ institutis, & publica Romanorum disciplina, omnia corrigi, inq; pristinum statum restitui: & prouidentiam ac curam haberi, vt Christiani, qui maiorum suorum secta & religionem deseruissent, ad rectam eiusdem institutionem reuerterentur. Verum quoniam illi tanta animi insolentia inflati sunt, tanta q; elati arrogantia, vt quę erat à veteribus decreta (quæ quidem fortasse maiores eorum sanciuerant) nullo modo sequerentur, sed suo quodam instituto, & vt cuique visum erat, sic quisque sibi cũ leges promulgare, tum easdem obseruare, tum in variis locis varios hominum conuentus cogere vellet, nos propterea edictum illico tulimus, vt ad veterum instituta se transferrent: vnde complures periculo vitæ obiecti, nonnulli grauiter perturbati, varia mortis genera sustinuerunt. Et quoniam non pauci in eadẽ pertinacia persistebant, & eos nec diis cælestibus debitum cultum tribuere, neque Christianorum Deo venerationem adhibere videbamus, nos idcirco ad mansuetudinem nostrã, & diuturnam clementiæ nostræ consuetudinem, qua omnibus hominibus veniam impartire solebamus, oculos conuertentes, libentissime istud concessimus, vt homines denuo se libere Christianos profiteantur, vt ædes in quibus conuenire solent, resarciant: sic tamen vt nihil contra publicam Romanorum disciplinam moliantur. Per alias itẽ literas iudicibus significabimus, quid ipsos obser-

, obseruare oporteat. vnde Christiani hac indulgentia à
, nobis concessa deuincti, debent Deo suo obnixe suppli
, care pro nostra, pro reip. pro sua ipsorum salute, vt quo
, uis modo cum publicus rerum status integer & incolu-
, mis retineatur, tum ipsi in suis familiis absque cura & so
, licitudine vitam traducere queant. Quin ille ipse qui
, huius edicti author fuit, non longo tempore post huiusmodi confessionem habitam, è vita migrauit, doloribus quibus erat oppressus, liberatus. Istum etiam fertur, præcipuumque calamitatis, quæ Christianis in persecutione contigerat, authorem extitisse: & iam pridem ante tumultum à cæteris imperatoribus concitatum, Christianos, cũ qui in illa militia versabantur, tum primũ omniũ, qui in ipsius familia degebant, vi ex fide auertere conatum: & illos ex dignitatis militaris gradu, in quo locabantur deieciſſe: hos autem maxima contumelia & dedecore affeciſſe. Iam vero aliis intuliſſe mortem: ad extremum cæteros imperatores, qui erant cum ipso in illo honoris amplitudine coniuncti, ad omnes Christianos persequendos commouisse: quorum imperatorum vitæ exitum scriptis mandare operæ pretium arbitror. Cum imperiũ omnino inter quatuor principes esset diuisum, duo illorum qui & imperatores antea declarati fuerant, & honore prælati, cum non integro biennio, post persecutionis initium regnassent, se sicut ante à nobis demonstratum est, abdicarunt imperio, atque reliquum vitę suæ tempus plebeio & priuato quodam viuendi genere degerunt, huncq; vitæ finem, quem deinceps exponemus sunt consecuti. Alter & gradu honoris, & designationis tempore primas imperij partes assecutus, diuturna & aspera in primis corporis ægrotatione pedetentim contabescens, occubuit. Alter secundas ab eo adeptus, propter plurimos suos perditos & fraudulentos conatus, quos conscius esset in vita, dæmonis incitatione ac pulsu, extremum vitæ spiritum laqueo interrupit. Ex illis qui hos proxime secuti sunt, posterior, quem totius persecutionis caput & authorem fuisse diximus, tales cruciatus, quales supra ostendimus, tolerauit. Qui autem hunc in regno antegressus est Constantius, imperator benignis-

simus, mansuetissimusque, vt supra dixi, vniuersum regni sui tempus præclare pro imperij dignitate traducens, non propterea solum, quòd in aliis rebus omnibus seipsum humanissimum & liberalissimum quibusq; præbuit, verum etiam quòd persecutionis contra nos intentatæ, nullo modo particeps fuit, imo vero pius sub eius imperiũ subiectos illæsos conseruauit & incolumes: ac neque sacras ecclesiarum ædes diruit, neque aliud quicquam maleficij in nos omnino molitus, perbeatum reuera perq; fœlicem vitæ exitum obtinuit: soluſq; in suo regno propter ingenuum filium, imperij successorem, principem in omnibus rebus modestissimum religiosissimumque, præclaram & glorioſam mortem oppetiuit. Eius autem filius simulac fuit in imperio constitutus, imperator summus & Augustus ab exercitibus appellatus, paternæ erga nostram religionem pietatis vestigia diligenter est persecutus. Talé igitur vitæ exitum superiores quatuor imperatores variis temporibus habuerunt. Ex quibus solus ille, quem paulo ante posuimus, cum cæteris ad imperium deinceps ascitis, postea confessionem supra declaratam, per edictum scriptis editum omnibus palam fecit. Verum quid postea consecutum sit, iam considerandi opportuna se offert occasio.

EVSE-

EVSEBII PAMPHILI EPISCOPI CAESAREAE PALESTINAE, Ecclesiasticæ historiæ Liber Nonus.

De simulata persequutionis remissione. CAP. I.

AEc palinodia siue retractatio authoritate imperatorũ Galerii Maximini & Constãtii, quos supra posuimus, edita, passim in omnibus Asiæ partibus, inq; singulis eiusdẽ prouinciis diuulgata fuit. Qua re ad hunc modum cõfecta, Iouius Maximinus in Oriente tyrannidẽ exercens, sceleſtissimus ille quidẽ maximeq; impius (si quisq; alius) & pietatis in deum omnium rerum satorem hostis acerrimus, cum literæ, quibus hæc retractatio continebatur, neutiq; ipsi arriderent, pro mandato, quod scripto in illis erat enuntiatũ, verbis solum, magistratibus ipsius imperio subiectis mandat, vt persecutionis bellum cõtra nos excitatum remittant. Nam cum ei non integrum esset eorum iudicio, qui priores imperii partes tenebãt, aliter refragari, decretum retractationis omnibus propositum, in obscuro collocare & aliqua ex parte supprimere molitur: totoq; animo connitens ne imperii partibus sub ipsius ditionem subiectis in apertũ proferretur, magistratibus ei obsequẽtibus edicto non scripto mandat, vt persecutionẽ cõtra nos concitatã relaxẽt. Hi literis se ipsi mutuo de mãdato certiores faciũt. Nã Sabinus qui summus prouinciarũ prefectus & maximo in honore apud imperatores fuit, Maximini sententiam ac voluntatẽ prouinciarum præsidibus per epistolã latinis literis scriptam significat ad hunc modum: Diuina imperatorum,

ratorum, dominorum nostrorũ sanctissimorum maiestas, incredibili ac singulari studio inflammata, omnium hominum mentes ad sanctam, rectamque viuendi viam traducere iampridem decreuerat, quò hi, qui religionis institutionẽ & consuetudinem à Romanorum more alienã sequi videbantur, deinceps iustos debitosq; cultus diis immortalibus impertirent. Verùm quorundam pertinacia, & peruersa voluntas eò temeritatis processit, vt neq; recta mãdati præscriptione, à proprio instituto recedere voluerint, neq; suppliciũ ipsis inflictum eos vlla ex parte potuerit perterrere. Quare quoniam accidit vt nonnulli ea de causa se in graue periculũ coniecerint, diuina duorum nostrorum potẽtissimorum imperatorum celsitudo propter eximiam suæ insignis pietatis præstantiã, alienũ à diuinissima ipsorũ voluntate ac proposito statuens, vt homines eiusmodi de causa in discrimen veniant, præcepit vt ipse ad tuam prudentiam literas exararem, vti si christianorum quisquam religionem suæ gentis sequi & obseruare cõperiatur, illum molestia & periculo ipsi intentato eximas, & neminem eiusmodi de causſa pœna mulctandum statuas: præsertim cum longa tẽporis progressione satis explorate cognitũ & perspectum sit, illos nullo modo, nullaq; ratione persuaderi posse, vt ab eiusmodi contumacia aliquando desciscant. Quocirca tua perspicax solertia ad curatores, præfectos præsidiorum, & præpositos cuiusq; ciuitatis & pagi literas scribere debet, vt intelligant se debere sedulo præcauere, ne extra cancellos huius edicti egrediantur. Ob hanc causam hi qui in singulis prouinciis præerant, sententiam eorũ, quæ ad ipsos scripta erant, in primis verã arbitrati, curatoribus, præfectis præsidiorum, & præpositis in singulis agris constitutis, imperatoris voluntatẽ per literas planam fecerunt. Neq; ista scriptis solum cõmode processerunt, sed rebus ipsis etiam multo magis: Nam hæc perinde ac si ab imperatore imperata fuissent, re vera ad exitum perduxerunt, & tam hos, quos carceribus cõclusos propter fidei in deum professionẽ tenebant, quam illos quos cruciatus causa, ad metalla condẽnauerant, in apertum educentes, liberos dimiserũt: Hoc enim imperatori

reipsa

reipsa visum esse suspicati sunt: sed falsò quidem. Istis igitur rebus hoc modo constitutis de repente, in omnibus ciuitatibus Christianorum conuentus frequentes in vnum coalescentes,& crebros cõgressus, qui inter istos de more in ritibus suis obeundis fieri solent, tanquã lumen quoddã post tenebras & noctem opatam effulgens, cernere licuit, Vnde tota infidelium gentium multitudo fuit nõ parũ obstupefacta, cum incredibilẽ tantæ mutationis rationem admirando, tum propterea solum christianorum deum, magnũ & verũ deum esse voce contẽta exclamãdo. Ex nostris autem illi, qui persecutionis certamen fideliter & magno animo obiissent, præ cæteris omnibus permagnã animis lætitiam denuo perceperũt. At qui fide ægri & infirmi fuissent, & iam propterea cõscientias haberent quasi tempestate iactatas, libenter remedium sibi inuenire maturarunt, & his, qui erant robusti in fide supplicare, eorum dextrã salutarẽ sibi porrigi exposcere, & deum ipsis propitium fore obtestari cœperunt. Deinde generosi & magnanimi pietatis athletæ, metallorum afflictatione liberati, ad suam patriam redierunt, hilari & læto aspectu per quamq; ciuitatem profecti sunt,& gaudio pænè inexplicabili, animorumq; alacritate, quæ nulla oratione explicari poterit, completi. Ingentes igitur hominum cateruæ, per medias vias, ac publicas plateas transeuntes, hymnis & psalmis deum laudauere, sicque itineris sui deuorauere molestias. Atq; illos qui, vt captiui supplicio crudelissimo paulò antè excruciati fuissent,& patria sua electi, læto ac hilari vultu se ad suos proprios lares recipientes vidisses: vsque eo vti etiam illi qui antea nos neci dare magnopere expetiuissent, vbi hanc mutationem adeo mirandum in modum factam conspexerunt, nobiscum vna de rerum euentis nonnihil lætari viderentur.

De ea quæ subsequuta est peruersitate, & de statua Antiochiæ nouiter erecta.

CAP. II.

VErum tyrannus (quem partes versus orientẽ regere diximus) quia probitatis osor fuit maximus, & om-

nium bonorum insidiator, ista amplius ferre nō potuit, nèq; ad sex menses integros ita cū nostris rebus agi passus est. Nam quæcunq; ad pacis & tranquillitatis nostræ euersionē facere videbātur, omnibus (vt dicitur) opibus viribusque machinatus, primum occasione arrepta, nos cōuentu, qui in cæmeteriis à nobis fieri solet, interdicere conatur: deinde per nefarios quosdam & perditos viros ipse, quo suo animo satisfaceret, legationem mittit, ciues Antiochiæ hortaturus, vt illi tum ab ipso maximi beneficii loco flagitarent, vti nullus christianus ipsorū patriā incolere permitteretur: tum alios etiam ad idem præstandum impellerent. Quarū rerū omnium gerendarum dux fuit & princeps Theotecnus in ipsa Antiochia natus, & eiusdē ciuitatis curator: vir crudelis, vafer, improbus, & à sua appellatione maxime alienus. Hic igitur postquam nos grauiter oppugnauerat, & omnibus modis nostros, tanquam impios quosdā fures celeriter ex latebris eruerat, & omnia ad calumniā nobis & criminationē inferendam molitus erat, & mortis author ac caussa infinitis prope extiterat, tandē idolum & simulachrum quoddam Iouis φιλίου, id est, qui amicitiis contrahendis præest, erigit, inq; eo magicis præstigiis falsa edit miracula, & ad eius cultum nefaria mysteria, initiationes impuras, & scelestas expiationes excogitat: efficitq; vt oraculorum præstigiæ, quibus ea quæ instituebat, absoluit, ad aures imperatoris peruenirent. Quin etiam quò assentatione & blanditiis in imperatoris animū influeret, dæmonem contra christianos excitat, asseritq; deum præcepisse, vt illos tanquam ipsi infestos ex vrbe, agrisque penitus expellere properarent.

De edictis contra Christianos.

CAP. III.

CVm igitur Theotecnus primus hæc ex sententia gessisset, cæteri omnes magistratus qui ciuitates Maximini imperio subditas incolebant, simile suffragium contra Christianos ferre instituerunt. Vbi etiam præfecti prouinciarum hoc imperatori pergratum esse perspiciebant, idemque ipsum subiectis

ictis suis transigendum suggesserant, & tyrannus ipse per rescripta, eorum sententiis & decretis lubentissime assensus erat, persecutionis flamma de integro in cẽditur. Statuarum igitur & simulachrorum sacerdotes, pontifices etiam, viri in reip. negotiis obeundis eximii, & in omni ministerij genere ad deos spectantes præstabiles, & in quibus incredibile studium insidebat obsequij idolis præstandi, in singulis ciuitatibus à Maximino creantur. Nam absurda imperatoris superstitio (vt breui comprehendam) tum magistratus, tum priuatos omnes omnia contra nos moliri, quo illi gratificari possent, induxit: quippe pro beneficiis, quæ ab illo se assecuturos sperabant, se illi si mortem nobis inferrent, aliaq; noua & inaudita scelera aduersum nos ederent, maxime gratificaturos putauerunt.

De fictis commentariis contra seruatorem nostrum.

CAP. IIII.

PIlati præterea, & seruatoris nostri rerum gestarum tanquam commentarios quosdam, omni blasphemia, & conuitio contra Christum refertos confinxerunt: quos de sententia imperatoris in totum regnum, quod eius ditioni parebat, mittunt: perque literas iubent, vt in quibusque locis, agris, & ciuitatibus hi palam omnibus exponerentur, & ludimagistri pro aliis disciplinis pueros in hisce sedulo exercerent, hosque illis memoriæ mandandos traderent. Quibus ad hunc modum confectis, alius dux exercituum apud Damascum Phæniciæ, mulierculas quasdam infames impurasque è medio foro arripit, illisque adeo grauia se tormenta inflicturum interminatur, vti eas asseueranter dicere cogat, cum quòd olim fuissent Christianæ, tum quod nefandi sceleris cum Christianis conscię extitissent, tum quòd in suis ipsorum templis, quæ Græci dominica vocant, res obscenas & libidinosas gessissent: & alia etiam, quæ eas in nostræ religionis reprehensionẽ & ignominiã falso effutire voluit. Quarũ voces in cõmentarios relatas imperatori etiã ostendẽdas curauit.

Cuius

Cuius iussu in singulis vrbibus, locisque hæc scripta diuulgantur.

De iis qui eodem tempore marterium subierunt.
CAP. V.

Quanquã hii martyres antea in octauo libro ab Eusebio inter reliquos martyres mu nerati sunt propterea quod ei eaat propositæ in eo libro omnia martyria recensere tamẽ intelligẽdũ est eos sub Ionio Maximino mortẽ oppetiuisse.

VErum dux iste non longo temporis interuallo interposito, sibiipsi manus graues inferens, debitum suæ improbitatis supplicium luit. In nos autem denuo exilia, crudeles persecutiones commonentur acerbi prẹfectorũ singulas prouincias obtinentium, contra nos tumultus rursus cientur, vsque adeo vti nonnulli ex his, qui in verbi dei propagatione multum pollebant, ex improuiso comprehensi, sententiam mortis ineuitabilem exciperent. Quorum tres, qui se christianos libere confitebantur Emisæ vrbis Phœniciæ, bestiis membratim discerpendos obiiciunt. Quorum vnus Siluanus episcopus, ætate planè grandis & prouectus, qui ecclesiæ ministerium non minus quadraginta annis obiisset. Per idem tempus Petrus qui ecclesiæ Alexandriæ maxima cum dignitate præfuerat, quique prẹter cæteros sanctos & diuinos episcopos, cum virtutis causa, quæ in eius vita elucebat, tum studii & vigiliarum, quas in sacras literas contulerat, prope miraculum extitit, nulla de causa culpane, cum minime expectabat arreptus subito, ita vt erat, ex Maximini mandato iniuste capite plectitur. Aliique complures qui in Aegypto erant episcopi, idem cum illo supplicii genus perpessi sunt. Lucianus item ecclesiæ Antiochenæ presbyter, vir cum aliis rebus omnibus facile primus, tum continentia eximius, tum in sacris disciplinis diu multumque exercitatus, ad ciuitatem Nicomedensium, in qua tum imperator commoratus est, deductus, cum coram vrbis præfecto Apologiam pro Christi doctrina, cuius patrocinium suscepe-rat, recitasset, in carcerem coniectus est, ibique trucidatus. Tot mala & tam grauia, breui temporis spacio, à Maximino virtutis & honestatis aduersario, contra nos comparata erant, adeo vt hæc posterior persecutio id

tempo-

temporis excitata multo acerbior, quàm prior nobis videretur.

De edicto contra nos columnis affixo.
CAP. VI.

IN mediis porro ciuitatibus (quod nunquam alias contigerat) cum vrbis cuiusque contra nos decreta, tum ipsius imperatoris præterea rescripta in columellas æneas incisa eriguntur. Pueri quoque in ludis literariis, Iesum & Pilatum, commentariosq; ad Christi contumeliã confictos, in ore & sermone quotidie habuerunt. Atque hoc loco mihi necessarium videtur, illud ipsum Maximini rescriptum in columellis æneis palam propositum citare, quò pariter & insolens ac superba, viri impietatis odiique in deum peruicatia & diuina vltio quæ eum breui pòst insectabatur, quæque ob nequitiæ odium, quo tenetur ad impios puniendos, assiduè & vigilanter incumbit, manifesto appareat: qua quidem impulsus, non longo tempore pòst contraria de nobis consilia iniit, & legibus scriptis sanciuit eadem stabiliuitque. Sed primum rescriptum totidem verbis explicatum, ad hunc modum se habet.

Exemplar rescripti Maximini ad ciuitatum decreta contra nos sancita respondentis, ex columna ænea Tyri desumpti.

Quoniam omnis erroris caligo, & tanquam nebula (quæ quidem antehac hominum non tam impietate imbutorum, quam insciti misere cæcutientium, sensus pernicios ignorationis tenebris inuolutos obsederit) penitus discussa est & dissipata, imbecilla humanæ mentis vis iam tandem facile perspicere potest, se benigna deorum immortalium prouidentia solum & gubernatam esse & corroboratam. Atque res est dictu prope incredibilis, quàm gratum quam iucundum & acceptum nobis fuerit, quod tam insigne & clarum vestri pii erga deos instituti specimen ediderit: quin etiam ante hoc tempus nemini obscurum erat, qua obseruantia, quo cultu erga deos immortales vti consueueritis, quibus vestra fides non

non nudis solum & inanibus verbis, sed continuis & admirabilibus rebus gestis satis cognita est & perspecta. Quapropter vestra ciuitas merito quidem & optimo iure deorum immortalium sedes & domicilium nuncupetur. Multis enim exẽplis liquet, eã deorũ cælestiũ præsentia perpetuò floruisse. Ecce ergo, vestra ciuitas, omnibus illis rebus, quæ ad eius commodum interesse videbantur, neglectis, & petitionibus, quibus pro suo ipsius statu vti solebat penitus omissis, quando denuo execrabilis Christianismi inanitatis professores ac duces velut incendium consopitum illud quidem, spretum tamen (quod facibus reuiuiscentibus maximas flammas & ardores rursus ex se fundit) incipere longius serpere senserat, protinus absq; mora ad nostrã religiosam maiestatem, tanquam ad cuiusq; cultus & pietatis magistram ac patronam confugit, & ab ea remedium & auxilium supplex efflagitauit: quam quidem salutarẽ cogitationem, propter constantem in vestra religione tuenda fidem, deos animis vestris iniecisse perspicuum est. Ille namq;, ille, inquam, altissimus & maximus Iuppiter, qui vestræ vrbis splendori & amplitudini præsidet, qui vestros deos patrios, vxores, liberos, lares, & domos, ab omni pestifera ac lethali internecione liberat, in vestris mentibus hoc salutare consilium inseuit: aperteq; ostendit indicauitque, quàm eximiũ, quàm magnificũ, quàm salubre sit, debita cum veneratione deorũ immortaliũ religioni & sacrosancto cultui diligenter attẽdere. Quis enim tã amens, tamq; ab omni ratione alienus reperiri poterit, qui non animaduertat clementi deorũ in homines studio factũ esse, vt neq; terra semina sibi mandata cũ fenore reddere deneget, neq; agricolarũ spẽ inani expectatione fallat, neq; rursum impius mars tã horridus absque impedimẽto in terra, vigeat & roboretur, neq; æquabili cęli tẽperatione perturbata, corpora peste infecta ęgraq; celeriter ad mortẽ rapiãtur, neq; mare rigidis immoderatorũ ventorũ flatibus agitatũ turgescat, neq; repentinæ procellæ & abruptæ naufragã & periculosam tẽpestatem excitent, neq; terra præterea, quæ est omnium nutrix & parens, ab imis quasi viscęribus graui cum trepidatione

dehiscat,

» dehiscat,neq; mõtes eius radicibus nixi ingenti hiatu pa
» tefacto deglutiãtur:Quæ quidé mala omnia,hisq; multo
» grauiora,nemo est qui ignoret, ante hoc tẽpus sepenu-
» mero obtigisse. Atq; ista vniuersa acciderunt ob perni-
» ciosum illũ & vanũ errorẽ hominũ nequã & improborũ,
» Christianorũ videlicet errorẽ:qui quidé cũ in eorum a-
» nimos illaberetur,vniuersum(prope dixerim)orbẽ terra
» rũ,confusione quadã oppressit. Quibus paulo post sub-
» iungit. Conuertãt iam oculos ad camporũ planiciẽ lon-
» gè lateq; patentẽ:cõsyderẽt lætas & florẽtes segetes,spi
» carũ vbertate redundantes:prata intueantur propter se-
» cundos & moderatos imbres,herbis & floribus splende
» scentia,aëris temperationẽ animaduertant, quàm æqua-
» bilis & quàm amæna sit. De reliquo omnes perfundãtur
» lætitia,quòd per vestrã religionẽ sacras victimas,& ho-
» norẽ diis adhibitũ,vis & impetus potentissimi robustiss-
» simiq; martis placatus sit:& propterea placidissima pace
» constanter & cum securitate ac quiete sese oblectent:
» & quicunque cæco illo Christianismi errore,& tanquam
» itinere deuio decedentes,ad rectam & præclarã mentem
» redierunt,multo magis lætentur animo, perindẽ ac si ex
» tempestate improuisa,aut morbo graui erepti fuerint, &
» in posterum iucundissimis vitæ cõmodis cum voluptа-
» te fruantur. Quod si qui ex illis sint,qui in detestabili il-
» la inanitate & insciti a obstinate persistant, longo loco-
» rum interuallo a vestra vrbe,& agris eã vndiq; ambien-
» tibus(sicuti à nobis postulastis) segregati, in exiliũ eii-
» ciantur, vt vestra ciuitas secundum consentaneam ve-
» stri studii in hac causa positi rationem, ita omni erroris
» labe,& impietate liberata, cum debito cultu,sicut in eius
» voluntate naturaliter insitum est, augustæ deorum im-
» mortalium veneration & obsequio se totam tradat, vt
» igitur intelligatis,quam grata nobis fuerit vestra in hac
» re petitio,animus noster, qui est ad gratificandum pa-
» ratissimus absque decretis,absque postulatione vestris
» religiosis mentibus,liberam cuiuscumque beneficii &
» magnifici muneris pro isto vestro diuino proposito pe-
» tendi facit potestatem. Iam ergo hoc petite, vt sitis vo-
» ti compotes. Nam absque mora ipsum consequemini.

Quod

Quod quidem vestræ ciuitati donatum, cum vestræ singularis in deos immortales pietatis & religionis in perpetuum perhibebit testimonium, tum satis perspicue vestris filiis & posteritati declarabit, vos huius vestri pii instituti causa, digna premia à nostra benignitate consecutos. Hæc igitur in columellis & tabulis incisa, contra nos in singulis prouinciis diuulgata fuerunt: quæ sane omnem aditum ad bene sperandum nobis (quantum in hominum situm erat pietate) penitus intercludebant: adeo vt secundum illud diuinum Christi oraculum: etiam electi si potuisset fieri, his de rebus offendiculo impegissent. Verum quanquam auxilii expectatio, quæ in multorum animis insederat, pene sublata erat & extincta, tamen prope ex inopinato inter vias, dum ministri huius edicti contra nos promulgati, iter in nonnullis regionibus faciebant, deus qui est suæ ecclesiæ constans propugnator, arrogante tyranni contra nos ostentatione penè refrenata & compressa, suum cæleste præsidium nobis benignus præstitit. Imbres igitur & pluuia, quæ hyberno tempore fieri consueuerant, solitá suam terræ irrigandæ consuetudinem intermiserunt. Vnde fames præter omnium expectationem passim grassari, & pestis deinceps oberrare cœpit. Morbi etiam cuiusdá noui & peregrini (exulceratio quædam erat quæ æstus & feruoris gratia, proprio nomine authrax, id est carbúculus appellatur) grauis & violenta impressio. Qui per vniuersum corpus pererrans, mortifera his, qui eo perturbabantur, iniecit pericula. Quin etiam quoniam in oculis potissimum, eius insidebat cruciatus, infinitos fere viros cum coniugibus & liberis cæcos reddidit. Iisdem temporibus bellum à tyranno contra Armenios concitatur, viros iam vsque ab antiquis seculis cum Romanis amicitia & societate coniunctos: quos quidem, quoniá Christiani erant, & veram in Deum pietatem magno studio & diligentia colebant, iste deo infestus tyrannus, ad hostias idolis & dæmonibus immolandas cogere conatus, inimicos pro amicis & hostes pro sociis effecit. Ista cum repente omnia in idem tempus concurrerent, arrogantem audaciam & temerariam contra deum iactationem

Matt. 24

nem tyranni, qui obseruantiæ suæ in idola collatæ, & obsidionis contra nos susceptæ causa, nec famem nec pestem, nec bellum denique suis temporibus accidisse fuisset insolenter gloriatus, perspicue coarguerunt.

De iis quæ postea tempore famis pestis & belli contigerunt. CAP. VII.

HAec igitur mala, quæ pariter in eundem temporis articulum incidebant, tyranni calamitosi exitus, tanquam proemia quędam complexa sunt. Vt ille in bello contra Armenios administrato vnà cum exercitu grauem cladem accepit: ita cæteri, qui ciuitates eius imperio parentes incolebant, fuerũt fame simul & peste acerbe afflictati: vsq; eo vti pro vna tritici mẽsura bis mille & quingentas drachmas atticas persoluerent. Infiniti ergo in singulis ciuitatibus mortui sunt: complures etiam in agris & vicis extincti, vt iam parũ abesset, quin colonorũ census, qui iamdudũ innumerabiles esse solebant, penitus deficerent, propterea quod de repente fere omnes iam inedia, alimẽti penuria, & pestifero morbo interirent. Nõnulli vel pro minima cibi particula, res sibi charissimas lucupletioribus vendiderunt. Alij suis possessionibus peditẽtim diuenditis, ad extremã egestatem tandẽ deuenerunt. Iam vero nõ pauci exigua fœni segmẽta confecere dentibus: & absq; delectu herbas quasdã pestiferas ac lethales, & ea quæ corporis habitum labefactant deuorantes, miserè periere. Quinetiã mulieres quædã nobiles in singulis ciuitatibus ad tam importunam impudentẽq; necessitatẽ erant præ indigentia detrusæ, vt in forũ & plateas publicas mẽdicatum prodirent: quæ quidẽ verecundo vultus sui pudore, & exquisita vestitus elegantia euidens suæ liberalis lautæq; obsoniorũ affluentiæ iudiciũ, qua antea abundauerant, perspicue declararunt. Alij pleriq; homines erant qui tanquã simulachra mortua, macie tabefacti, huc illucq; agitati cõcussiq;, & animo planè deficientes, præ viriũ imbecillitate, in mediis cõciderunt plateis: & proni in terra extensi, sibi paruũ frustũ panis porrigi suppliciter poposcerũt. Et cũ vitæ extremũ spiritum essent iã edituri, se fame confici clamarũt, & ad hanc vocẽ acerbissimam solam

fundenda satis habuisse virium visi sunt. Multi qui ditio-
res videbantur præ mendicâtium turba obstupefacti post
infinitas facultates in egentes collatas deinceps in duram
quandam & inflexibilem animi affectionem propterea ve
nerunt, quòd eandem pene calamitatem cum mendicis se
breui perpessuros expectabant. Quare iam in medio foro
plateis & angiportis mortua & nuda corpora proiecta,
multorũ dierum spacio insepulta, miserandũ spectaculum
oculis intuentium exhibuerunt. Iam vero nonnulli extin
cti, canum laniatus & præda facti sunt. Ob quam causam,
qui adhuc erant superstites, ad canes interimédos se con
uerterunt, timore quodam perculsi, ne insana rabie furé-
tes, homines etiam viuos deuorarét. Pestis autem omnes
domos integras & familias penitus depascebatur: & eos
vel maxime, quos fames propter alimentorũ affluentiam,
qua fruebantur, consumere & cõficere nõ poterat. Magi-
stratus & præfecti, aliiq; prope infiniti, qui cum potestate
& imperio erãt, omniumq; rerũ copia circumfluebãt, per-
inde ac si fames quasi de industria eos missos fecisset, vt
peste interirent acerbissimam morté & maxime repenti-
nam sustinuerunt. Omnia igitur loca, angiportus, forum,
plateæ lachrimis, mœrore & planctu redundabant. Neq;
aliud quidquã spectare licebat, quàm miserabiles fletus,
quos pro tibiarũ cantu & strepitu ipsis in more posito e-
diderunt. Quocirca mors his duobus telis (quæ supra di
xi) peste videlicet & fame, hoc modo bellũ gerés, vniuer
sas familias breui téporis spatio absumpsit & depasta est,
adeo vt iam plane conspicare licuisset, duo aut tria mor-
tuorũ corpora ex vnis ædibus pariter ad sepulturã elata.
Arrogantis tyranni Maximini ostentationis, & decreto-
rum per singulas ciuitates contra nos sancitorũ tale præ-
mium ác merces fuit. Quo quidẽ tépore clara singularis
Christianorũ erga quemq; & studij & pij animi indicia a-
pud omnes increbuerunt. Nam hi soli in tanto malorum
cumulo suis recte factis, & piis officiis misericordiam de-
clarabant & benignitatẽ: quorũ alij in dies singulos mor
tuorum funeribus & sepulturæ (infiniti enim erant, qui-
bus sepeliendis nemo curam adhibuit) diligentem naua-
runt operam: alij multitudine eorum, qui per totam ciui

tatem

tatem fame vrgebantur, in vnum coacta, omnibus panes dispertierunt: vsque adeo vti hoc præclarum facinus per omnes homines cõstanti fama & magna celebritate peruaderet, & singuli Christianorum Deum gloria & laude prædicarent, eosq; solos pios, & veros Dei cultores re & factis cõprobatos faterentur. Pro quibus rebus ad hunc modum confectis, magnus ille & cælestis Christianorum propugnator Deus, simul atq; his calamitatibus, quas supra commemorauimus in omnes infideles pro maleficiis quæ præter æquum in nos admisissent, terrorem suum & indignationem palam ostenderat, clemẽtem & eximium suæ de nobis prouidẽtiæ splendorẽ de integro aduersum nos effudit: nobisq; tanquã in profunda tenebrarum caligine constitutis, mirandũ in modum præclarum pacis suę lumẽ cœlitus demisit: & omnibus planũ fecit, se Deũ esse, qui nostrarum rerũ semper diligentẽ rationem ducit, qui populum suum castigat, qui rebus afflictis, cũ tempus postulat, eum coercet, qui rursus, vbi suos disciplina & correctione satis afflixerit, se propitiũ & beneuolum, his qui in eo spem ponunt manifesto declarat.

De vitæ exitu tyrannorum, & quæ verba ante mortem suam habuerunt. CAP. VIII.

COnstantinus igitur (quem imperatorem ex imperatore, & religiosum ex religiosissimo patre, & omnino modestissimo satum supra diximus) Dei omnium rerum opificis & seruatoris nostri impulsu contra improbissimos tyrãnos excitatus, bello iure & legitime indicto susceptoq;, Deo opem ferẽte, Maxentiũ Romæ mirandũ in modũ deuicit. Maximinus itẽ Oriẽtis tyrãnus nõ lõgo tẽpore post Maxẽtij occasum in vita manẽs, ab imperatore Licinio nondũ insaniẽte in bello turpissime superatus fuit, & propterea tandẽ mœrore cõfectus occubuit. Constantinus autem imperij honore & gradu summus, antea Romanorũ, qui tyrannide opprimebantur, admodum misertus, Deum coli, verbumq; eius, omniũ seruatorẽ Iesum Christum auxilio sibi fore precibus obnixe obtestatus

Hic quædã verba in cõuertendo adijcimus, quo historia & verè perspicuæq; explicetur,

& ipsa sibi consentiat. Nam maximinus non in bello occubuit, vt verba Græca præ se ferunt, sed postea domi graui morbo mortem oppetijt.

perrexit ire cum toto exercitu, quò Romanis, libertatem ex maioribus illis traditã, iamq; amissam recuperaret. Maxentius ergo magicarum præstigiarum machinis potius, quàm subiectorũ beneuolentia fretus, extra portas ciuitatis minime egredi ausus est. Et quanquam innumerabili armatorum multitudine, & infinitis copiis, turmisq;, omnem locũ, agrum & ciuitatem, quæcunq; vel circa vrbem Romam, vel intra totius Italiæ ambitũ ipsi inseruiebant, muniuerat, tamen Constantinus imperator Dei præsidio nixus, primã, secundã, & tertiam aciem tyranni ex aduerso instructam adortus, perfacile omnes cepit subiugauitq;, & adeo magnã Italiæ partẽ iam peragrarat, vti quàm proxime Romã accesserit: deinde ne dũ Tyrannũ obsideret, ipsos etiã Romanos oppugnare cogeretur, Deus tãquam catenis quibusdam tyrannũ ex vrbe extraxit, & longo interuallo à portis constituit: & opera sua iam olim contra impios edita, inq; sacris libris tanquam in tabulis inscripta (quæ quamuis fabulæ loco apud plerosq; habeantur, fideq; careant, fidelibus tamen pro certo creduntur) reipsa omnibus, vt cõprehendam breui, tã infidelib⁹ quàm fidelibus qui has res gestas tã admirabiles oculis aspexerint, vera esse cõfirmauit. Quemadmodũ enim ipsius Moy »
Exod. 15 sis, & antiquorũ ac piorũ Hebræorũ tẽporibus Deus Pha » raonis currus & eius copias deiecit in altũ, & delectos a- » scensores satellitesq; regios in mari rubro demersit, vn- » disq; obruit: Sic Maxentius, quiq; cum eo erãt, armati & » stipatores, in altũ Tyberis gurgitẽ, tanquam lapis, præcipites deciderunt. Nam tyrannus, cũ Dei virtute Constãtino opem ferente, terga dedisset, & in ipsa fuga fluuium ex aduerso obiectum (in quo lintribus iunctis, & põte artificiose fabricato machinam ad suam ipsius internecionẽ
Psal. 7. constructam: vnde illud vere in eum dici potest: lacũ aperuit, & effodit eum, & incidet in foueam quam fecit: con- » uertetur labor eius in caput ipsius, & in verticẽ ipsius iniquitas eius descendet) traijcere cœpisset, põtis in fluuio » iunctione & compage dissoluta, transitus subsidit, ruitq; » & de repente lintres cum ipsis viris in profundum labun » tur: ipseq; scelestissimus tyrannus primus omnium in am » nem præceps cadit. deinde satellites eius (sicut diuina »

loquun-

loquuntur oracula) veluti plumbū in rapidum aquæ gurgitem descenderunt: vti Constantinus cum suo exercitu ope diuina victoriam adeptus, merito quidem, licet non verbis, re tamen similiter cum Israelitis & egregio Dei famulo Moyse, eadem quæ illi olim contra impium tyrannum Pharaonem, canere, & cū Maria sorore Moysis hoc modo dicere potuisset: cātemus Domino: glorioſe enim magnificatus est: equum & ascensorem deiecit in mare. Adiutor & protector factus est mihi ad salutem. Et rursus: quis similis tibi in diis Domine, quis similis tibi? glorioſus in sanctis, admirabilis & præclare faciens prodigia. Ista igitur verba aliaq; his germana ac similia, Constantinus ad Dei summi ducis & victoriæ authoris laudem celebrandam, rebus suis gestis pulchre exprimens Romam cū triumpho & celebri pompa ingreditur. Ibi tum omnes caterua tim cum tenellis pueris & mulieribus, tam qui erat ex ordine senatorio, quàm qui alio honore præstabāt, cū vniuerso populo Romano læto oculorum obtutu, lubentibus animis, fauſtis acclamationibus, & insatiabili gaudio, eum tanquam liberatorem, patriæ conseruatorem, & patronum benigniſsimum exceperunt. At ille, vtpote pietate in Deum tanquam naturaliter menti illius insita imbutus, non omnino clamore illo & applauſu populari cōmotus, non laudum elatus præconio, sed subsidij à Deo allati admodum conscius, confestim passionis seruatoris trophæum in manu propriæ suæ statuæ & imaginis collocari mandat. Atq; vt primum eius effigiem salutare signū crucis dextra tenentem in celeberrimo loco totius vrbis posuerant, eam inscriptione in basi latinis literis insculpta præcipit insigniri: quæ hæc verba complexa est.

Hoc salutari signo, vero fortitudinis iudicio, noſtram ciuitatem tyranni iugo liberaui, & S. P. Q. R. in libertatem vindicans, priſtinæ amplitudini & ſplendori reſtitui. His de rebus Constātinus & Licinius etiam, imperij cum illo particeps (qui nondum in insaniam inciderat, qua postea mente auersa, correptus est) Deū omniū bonorum, quæ ipsis obtigerāt authorem ambo collaudāt, & vno consilio animorūq; cōsensu, legē pro Christianis absolutiſsimā accuratiſsimāq; conscribūt. Ac incredibiles Dei in eos res gestas, & victo

Psal. 7.

riam contra tyrannũ Maxentium habitã, ipſamq; legẽad Maximinũ, qui tum gentes in oriente gubernabat, quiq; amicitiã & beneuolentiam erga ipſos gerere præ ſe ferebat, mittũt. Iſte, his de rebus certior factus primũ, vtpote tyrannus, immenſum animo dolorem cœpit: verũ poſtea quanquam aliorum imperio cedere videri nolebat, neq; mandatum eorum diuulgare, metu tamen iubentiũ perterritus, hanc primã pro Chriſtianis epiſtolã tanquam ſua authoritate compoſitam, præfectis ſuæ ditionis neceſſariò perſcribit: & in ea quæ ab ipſo nunquã fuerant hactenus factitata, commentitia ratione contra ſe ipſe confingit.

Exemplar epiſtolæ tyranni Maximini.

Iouius Maximinus Auguſtus Sabino S.

Cum apud tuam grauitatem, tum apud omnes homines » ſatis increbuiſſe arbitror, dominos & patres noſtros im- » peratores, Diocletianum, & Maximianum, quãdo omnes » fere homines relicto deorũ cultu, ſe cum Chriſtianorum » gentes cõmiſcuiſſe cõiunxiſſeq; intellexerant, recte ſane » mandaſſe, vt cuncti, qui à deorũ ſuorum immortaliũ reli- » gione receſsiſſent, aperta animaduerſione & ſupplicio, ad » eorum venerationem denuo reuocarẽtur. Verum cũ ego » fœlici quodam & proſpero caſu in orientẽ primũ aduen- » tarẽ, & cõplures homines, qui reip. prodeſſe poſſent, à iu- » dicibus ob eã cauſam, quã modo poſuimus, in loca quæ- » dam extranea relegatos animaduerterẽ cuiq; iudici man- » data dedi, vt nemo illorũ de reliquo in homines prouin- » ciales crudeliter animaduerteret, ſed blanda aſſentatione » potius, adhortationeq; benęuola, ad deorũ religionẽ eos » reducere conaretur. Id tẽporis igitur, dũ iuſſa conueniẽ- » ter & appoſitè à iudicibus iuxta mandatũ meũ obſeruabã » tur, neminẽ ex partibus verſus oriẽtem, vel miſſum in exi- » lium, vel contumelia affectum contigit: imo vero etiam » quia humanius cũ illis agebatur facilius ad deorũ cultum » ſe receperunt. Poſtea cum anno præterito proſpero iti- » nere Nicomediã proficiſcerer, ibiq; cõmorarer, ciues eius » ciuitatis ſimul cum deorum ſtatuis ad me veniunt, maio- » rem in modum contendunt, vt Chriſtiana gens nullo mo » do in ipſorũ patria habitare permitteretur. Cæterum ſi- » mulatque complures eius regionis viros in illis partibus » domicilia ſua habere perſpexerã, ſic illis reſponſum dedi; »

» eorum petitionem mihi pergratam esse, sed me non in-
» tellexisse illud idem ab omnibus postulari. Quod si qui
» essent, qui in illa superstitione perstare vellent, ita cuiq;
» pro suo arbitratu in instituto proprio persistendi liber-
» tatem permisi: & si sponte sua etiam deorũ religioné am-
» plexari in animum inducerent, nõ equidé inficiatus sum.
» Et sicut benignum responsum Nicomediæ ciuibus dedi,
» sic cæteris ciuitatibus, quæ adeo enixe idé à me conten-
» dissent, nempe vt nullus Christianus eorum ciuitates in-
» coleret, necesse habui humanitus respondere: propterea
» quòd idem istud cum antiqui imperatores oẽs obseruas-
» sent, tum ipsis diis, quorum prouidẽtia omnes homines,
» omnesq; resp. gubernantur, visum esset, vt eiusmodi pe-
» titionem, quam pro religione & cultu diuini eorum nu-
» minis ad me retulerant lubens admitterem: Quapropter
» licet tuæ inprimis æquitati ante hoc tempus à me per li-
» teras significatum sit perque mandata similiter imperatũ,
» vt iudices contra prouinciales, qui christianam gentem
» apud se retinere & incolumes seruare nitantur, nihil
» acriter & acerbe statuant, sed toleranter & placide eos
» ferant, tamen ne vel à beneficiariis, vel ab aliis quibus-
» cunque contumelias, iniurias, aut molestas perturbatio-
» nes pati cogantur, his etiam literis tuam animi magnitu-
» dinem & grauitatẽ admonere cõsentaneũ putaui, vt leni
» potius sermone, & cohortatione benigna, nostros pro-
» uinciales ad deorum curam ac religionem agnoscendam
» impellas. Vnde si quis sua quadam animi inductione
» deorum cultum agnoscendum existimet, hunc libenter
» admittere cõuenit: sin nonnulli suam propriam religio-
» nem sequi velint, eorum arbitrio & potestati liberum re-
» linquas, velim. Quocirca tua æquitas, quod tibi cõcredi-
» tũ est, sedulo obseruare debet, & nemini facultas permit-
» tatur prouinciales nostros cõtumelia vel molestia diue-
» xandi: quãdoquidẽ, vt supra scripsi, liberali admonitione
» potius, & blãda sermonis suauitate eos ad deorũ venera-
» tionẽ & obseruãtiã reuocare par est. Atq; quo ipsum no-
» strũ mandatũ in cognitionẽ omniũ nostrorũ puincialiũ
» veniat, edicto abs te edito, quod imperatũ est diuulgare
» debes. Vt primum ista Maximinus necessitate coactus

non sua adductus voluntate iusserat, deinceps propter veteratoriam & falso ementitam sententiam, quã antea post parem nobis concessam libertatem ostẽdisset, apud nonnullos nec verus, nec fide dignus habitus est. Idcirco nemo nostrum aut conuentus cogere, aut se in aperto & in oculis omnium collocare audebat. Nam in eius literis de hac re nulla facta est mentio, sed illud solum in ipsis mandabatur, ne quisquam nobis quicquã faceſſeret negotij. Conuentus autem agere, templa exædificare vel aliud quippiam eorum, quæ nobis in more posita sunt, transigere, eius literæ neutiquam permiserũt. Et quanq̃ pacis & pietatis authores Constantinus & Licinius ad eum literas dederant, vt nobis hæc omnia peragendi liberam faceret potestatem, & omnibus suis subiectis per leges & decreta idem concesserant: tamen sceleſtissimus ille si non diuina vltione eo detrusus fuisset, & ad extremum inuito animo ad idem largiẽdum compulsus, nunq̃ ei assentiri in animum induxisset. Eius autem rei eiusmodi causſa fuit. Cum magnitudinẽ imperii ei non pro dignitate (indignissimus enim erat) commissi, amplius rectè ferre non posset, sed propter vacuitatem modestię imperatoris animũ mire exornantis, ineptè res susçipere aggressus fuisset, & omni insolenti arrogantiæ ostẽtatione animũ temere & incõsyderatè extulisset, iã cõtra imperii cõsortes, qui ipsi omnibus rebus, vt genere, eruditione, dignitate, prudentia, & quod caput est omnium, moderatione animi syncerąq; in verũ Deũ pietate prę-stabant, cõfidenti mente facinus audax instituit: ac se sum mũ honoris gradũ inter eos tenere prędicauit: atq; adeo ad tantã tamq; insanam processit dementiã, vt amicitiæ fœdere, quod pactus fuisset cũ Licinio, rupto violatoq;, bellũ crudele contra ius fasq; omne excitaret. Tum exiguo tẽporis momento omnia seditione permiscere, oẽs ciuitates perturbare cœpit: exercitũ ex hominibus multitudine infinitis cogere, acie contra Licinium instructa ad dimicandũ exire, dæmonum fiducia, quos ipse deos putabat, cõstanter niti, & innumerabilibus armatorũ copiis arroganter se iactitare. Ac cũ ad manus ventũ esset, clemẽti dei obtutu fuit & prouidẽtia prorsus destitutus.

victo-

victoriaq; ex ipso vno & solo omniũ deo Licinio donata. Primũ ergo turba illa armatorũ, qua tantopere cõfisus fuerat, misere periit: & vbi satellites eum nudatũ desertumque reliquerant, & ad Liciniũ victorem se cõtulerant, infelix ille regium apparatum, ipsi certe parũ decorũ & consentaneũ, quàm celerrime exuit, animoq; timido, abiecto, effœminatoq; in plebeiorũ multitudinem clanculũ irrepsit. Deinde fugam cepit & ruri inter vicos se abdidit: & dum ad hunc modum vitæ suæ saluti & incolumitati prospiciebat, ægre hostiũ manus euitauit. In
, quo plane diuina oracula certa veraque reipsa demõstra
, uit: in quibus dictum est: Non saluatur rex per multã virtutem, & gigas nõ saluabitur in multitudine virtutis suæ.
, Fallax equus ad salutem, in abundantia autẽ virtutis suæ
, non saluabitur. Ecce oculi domini super metuẽtes eum,
, & in eis, qui sperant super misericordia eius: vt eruat à
, morte animas eorum. Sic igitur tyrannus totus ignominia & dedecore perfusus, vbi in sui imperij partes regressus fuit, primum furiosa bile inflammatus, multos sacerdotes ac prophetas deorum (quos iampridẽ ipse in summa habuerat admiratione, & quorum oraculis impulsus, bellũ susceperat) tanq; prestigiatores, veteratores, deniq; salutis ipsius proditores trucidat. Deinde christianorum deo gloriã tribuẽs, legẽ pro eorũ libertate accuratissimè pleniſſimeq; cõstituit, & extẽplo lethali angore excruciatus, absq; vlla tẽporis dilatione decessit è vita. Lex autem eius subiectis prõ christianis promulgata talis fuit.

Exemplar legis siue decreti à tyranno pro Christianis editi. Imperator Cæsar, Caius, Valerius, Maximinus, Germanicus, Sarmaticus, Pius, Fortunatus, Inuictus, Augustus. Suis S.

PRouincialium nostrorum vtilitati assidue & sine intermissione cõsulere nos omni ratione decet: Atq; ea illis libenter velle præstare, quibus eorũ omnium emolumenta rectissime constituantur, & quæ videantur ad commune eorum adiumentum & commodũ vel maxime pertinere. Ac quæ reipu. præsidio cõueniant, quęq; cuiusq; menti & cogitationi grata sint, neminẽ ignorare, imo vero quẽq; ad illud libenter se transferre, & velut

animo recurrere, & singulos homines hoc intelligere, hoc intra se complecti, minime obscurum esse putamus. Cum igitur ante hoc tempus ex eo, quod patres nostri diuinissimi, Diocletianus & Maximianus mãdauerant, vt Christiani à conuentibus agendis prohiberentur, multos tumultus, multasq; direptiones à publicis magistratuum ministris fieri, & postea idẽ malum ad prouincialium nostrorũ molestiã (quorũ quieti cũ primis prouidere laboram⁹) lõgius manare, eorũq; facultates dissipari & cõteri pspicue intelligeremus, literis, anno præterlapso, ad præfectos cuiusq; prouincię datis, decreuimus sanciuimusq;, vt si quis in animo haberet talẽ vitæ cõsuetudinem, aut religionis illius obseruationem cõsectari, hunc libere & absq; impedimento, suæ ipsius sententiæ & instituto posse adhæresscere, & à nemine omnino impediri, prohiberiq;, & illis facilem potestatẽ fieri, vt absq; metu aliquo aut suspicione, quod cuiq; visum esset, id quisq; trãsigeret. Verũ iã nos minime præterit, iudices nõnullos nostra mandata, pro nihilo putasse, efficisseq; vt & nostri homines nõ modo de nostris edictis vehemẽter dubitẽt, verũ etiã religionis institutis, quæ ipsis maxime placere videntur, præ metu lentius ac tardius se accõmodent. Quare vt deinceps omnis causa dubitationis & timoris sublata sit, hoc edictũ diuulgari statuimus, quò omnibus plane cõstet, ex hac nostra donatione, liberã esse potestatẽ illis, qui istam sectã & religionẽ sequi voluerint, eam pro arbitratu sancte, vt eorũ mos fert, & auguste excolẽdi. Quin etiam vt dominica & sacras ædes reficiant à nobis concessum est. Et quo nostræ donatio liberalior & munificentior fiat, hoc etiã promulgandũ censuimus, vt si quę ædes, aut agri christianorũ iuris ante hac extiterint, qui ex patrum nostrorũ mandato in ius fisci relati sunt, siue ex aliqua ciuitate occupati, siue abalienati per venditionem, siue pro munere alicui donati, hos oẽs ad antiquũ christianorũ i⁹ restituantur: hocq; mãdauimus vti nostrã pietatẽ, & prouidentiã inde oẽs satis dilucide animaduertant. Istę sunt ipsius tyranni voces, quas non anno integro post edicta contra Christianos columnis ab ipso proposita literis mandandas curauit. Ac cui paulò antè nos quidẽ impij,

Restituit Christianos integros

Dei

Dei osores,& totius mundi pernicies videbamur, vsque adeo vt nec ciuitatẽ,nec agrum,nec solitudinẽ, aut locũ desertũ incolere nobis permissum esset,ab eodẽ iam decreta & legis pro nostra libertate conscriptæ sunt. Item qui non ita pridem igne,ferro, bestiarũ, & volucrũ laniatu ante oculos tyranni absumpti erant, & quoduis genus pœnæ,supplicii,& discussionis è vita miserandum in modũ, tanq̃ nequã & sceleſti homines perpessi,hi iam ab eodẽ cum creduntur verã piamq̃; religionem colere,tum dominica resarcire permittuntur.Et iura quædam ad eos spectare idẽ tyrannus testatur ac cõcedit. Atq; eiusmodi palam cõfessus,aliquo saltem potiebatur beneficio: propterea quòd minus quam pati oportuerat,passus est:qui quidem repentina dei percussus glaga, in secunda belli conflictatione occubuit. Ac talis vitæ exitus illi cõtigit, nõ qualis ducibus bellicosis, qui pro virtute,proq; amicis & familiaribus in prælio fortiter se gerentes, fidenti animo glorioſam mortẽ subierunt:quandoquidẽ ille,vtpote impius & dei aduersarius,dum ipsius exercitus passim iam in cãpo, instructa acie versabatur, domi ipse moratus,& intra parietes se occultans,inopinato dei flagello toto corpore perculsus fuit,debitumq; pro sceleribus luit supplicium:sic vt grauibus dolorum stimulis,& acerbo cruciatus morsu agitatus,famisq; confectus diritate, pronus in terram rueret. Eius etiam cæro vniuersa, ardore cælitus inuecto & haud aspectabili contabuit,adeo vt ea pedetentim exesa absumptaq;, tota pristinæ formæ effigies tandẽ penitus deleretur,& tanquam simulachrum quoddam ossium exiccatorum longinquitate temporis exhaustum attenuatumq; illi solum relinqueretur: sic vt qui præsto aderant, eius corpus nihil aliud esse existimarent,quàm sepulchrũ animæ,quæ in eo quasi in cadauere penitus putrefacto defodiebatur. Et cũ æstus adhuc vehementius eum ex intimis medullis inflammasset,ei exilierunt oculi,& è propria sede,in qua conquieuerant, elapsi, eum cæcum omnino reliquerunt: deinceps ægre spiritum ducẽs,domino se confitetur, mortẽq; inuocat. Ad extremũ ista propter amentiã & temeritatẽ contra Christum admissam meritò se perpeti cõfessus, animam efflat.

Maximinus

Desu-

De suprema hostium pietatis internetione.

CAP. IX.

SIc ergo cum Maximinus (qui ex reliquis omnibus pietatis hostibus pessimus plane fuit) è medio sublatus esset, ecclesiæ gratia dei omnipotentis ab ipsis fundamentis denuo ædificatæ erectæq; fuerunt: & non solũ verbum Christi suum splendoré ad gloriam dei omnium rerum moderatoris longe lateq; profudit, maioremque quàm antea recuperauit libertatem, Verùm etiã impii & nefarii pietatis hostes turpi dedecore, & maxima ignominia affecti sunt. Nam primum Maximinus ille ab ipsis imperatoribus omnium hostis infestissimus prædicatus est, & per edicta publica tyrannus scelere & impietate planè perditissimus, infamia turpissimus, dei maximus osor perspicue notatus. Ex tabulis etiam & inscriptionibus, quæ erant in ipsius & liberorum suorum honoré in singulis ciuitatibus collocatæ, aliæ è sublimi in solũ deiectæ, conteruntur, aliæ tanquam vultu ipso & exteriore effigie deleta, deformi & tenebricoso colore obliterantur. Statuæ etiam, quæ ad eius venerationem & amplitudinem erigebantur, simili ratione deturbatæ confringuntur, & his qui in eas probra intorquere & cõtumelioſe insultare voluerunt, risui & ludibrio exponuntur. Deinde aliis qui pietatis in deum inimici erant, oẽs honores, omnia splendoris insignia prorsus adimũtur. Vniuersi porrò, qui videbantur Maximini partes defendere, qui prẽcipuis dignitatis ornamentis ab eo honorati erãt, quiq; quò illi magis blandirentur, in nostram religioné proterue & petulanter impetum fecerant, interfecti sunt: vt Peucetius, qui præter cæteros apud eum in summo honore, summaq; reuerentia habebatur, & inter amicos illius charissimus erat, iterum & tertio consul factus, generalisq; omniũ rationũ in eius imperio referẽdarũ prẽfectus ab eo constitutus. Vt Cultianus, qui eodem modo per oẽs honoris gradus præteruectus est, infinitaq; cẽde christianorũ, qui erãt in Aegypto, insigniter nobilitat⁹. Vt alii nõ pauci, quorũ conatu fines tyrãnidis Maximini & roborati & ꝓpagati dicũtur. Theotecnũ porro, vltio diuina, quæ in obliuioné scelerũ eius cõtra Christianos edito-

editorum neutiquam venerat, ad eundem numerum adiunxit. Nam quanquam propter statuã, quam Antiochiæ erexerat, putabat ferè prospere gesturũ, & iam præfectura à Maximino donatus erat: tamẽ Licinius cum Antiochiam aduentasset, & de præstigiatoribus habuisset quæstionẽ, & prophetas ac sacerdotes statuæ nuper fabricatæ consecratos verberibus grauiter cecidisset, & qua ratione quibusue simulationis inuolucris illas fraudulentas præstigias obtexissent, scisciatus esset, vsq; vt ipsi præ tormentorum cruciatu nullo modo amplius celare possent, totumq; mysterium aperuissent, & fallaciam illã techna Theotecni machinatã prodidissent, quò debitũ omnibus supplicũ irrogaret, primũ ipsum Theotecnũ, deinde reliquos præstigiarum socios post multas plagas ipsis inflictas morte mulctauit. Istis omnibus adiecti fuerunt Maximini liberi, quos iam ipse tam honoris regij quàm inscriptionũ in tabulis ac picturis insculptarũ participes effecerat. Quin etiam huius tyranni cognati & familiares, qui ante tam insolenter gloriati erant, seq; omnes homines suæ ditioni subiecisse iactitarant, eadẽ supplicia cum his quos cõmemorauimus, summa cum ignominia & turpitudine sustinuerunt. Siquidem disciplinam non exceperant, non norant, neq; intellexerant sacrarũ literarũ admonitionem, quæ sic loquitur: Nolite sperare in principibus, in filiis hominũ in quibus non est salus. Exibit spiritus eius & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorũ. Sic igitur impiorũ sordibus expurgatis, præclara imperij gubernacula, firma, stabilia, omnis inuidiæ expertia, solis Constantino, & Licinio iure remanserunt. Qui quidem simulatque infestos dei aduersarios initio regni ex hominũ vita exemerant, & deum suarũ rerum prospere gestarũ authorem lubentibus animis agnouerant, cum studium virtutis & pietatis tum verum cultum, & gratiarum actionem quæ deo se debere intelligebant, per leges & decreta pro Christianis sancita manifestò declararunt.

Noni libri finis.

EVSEBII PAMPHILI EPISCOPI CAESAREAE PALAESTINAE, Ecclesiasticæ historiæ Liber Decimus.

De diuina nobis procurata pace. CAP. I.

Ed patri omnipotenti & rerũ vniuersarũ regi ac gubernatori sit maxima in omnibus gratia: nec minor etiã filio seruatori ac redẽptori animarum nostrarũ Iesu Christo tribuatur, per quẽ precamur, vti pace firma & stabili perpetuo fruamur, sicq; ab omnib⁹ molestiis, cũ quæ extrinsecus importari, tũ quę in ipsa interiore cogitatione oriri solẽt vacui liberiq; vitã degamus. Ac quoniã tuis præcibus impulsi, sanctissime Pauline, hunc decimũ librũ historiæ ecclesiasticæ iã oportune illis libris, qui antegressi sunt, apposui mus, tibi hoc quidquid est laboris dicare, tuoq; nomine inducẽ edere instituim⁹: in quo velut fastigiũ toti operi imponẽtes, tuas laudes prædicabimus. Merito igitur hoc loco in numero perfecto, perfectã & absolutã panegyricã orationẽ ad dei gloriã illustrãdã, cui⁹ auxilio ecclesiæ denuò ædificatæ sunt, accurate cõtexemus: idq; diuino spiritui obsecuti, hoc fere pacto nos cohortanti: Cãtate domino canticũ nouũ, quia mirabilia fecit. Seruauit sibi dextra eius, & brachiũ sanctũ eius. Notũ fecit dominus salutare suũ, in cõspectu gentiũ reuelauit iustitiã suã. Idcirco sacrosancto dei eloquio hoc nobis canticũ recolẽdũ præcipiẽti, hoc nostro sermone cõcinne applaudam⁹: idq; propterea, quòd post acerbas & tristes illas ærũnas partim sub oculorũ aspectũ, partim sub audiendi sensum subiectas, tales res in præsentia cernere, tales etiã laude & præconio efferre per dei gratiã poterimus, quales ante

Psal. 97.

nostra

nostra tépora multi reuera iusti,& sancti dei martyrescu pierũt in terra videre,& non viderũt, audire & non audierũt. Verũ hi quam celerrimo cursu sublati adsuperos, res multo præstabiliores sunt cõsecuti,& in ipso cælo,& paradiso diuinis deliciis perfruuntur. Nos autẽ hæc beneficia maiora, quam nostræ vitæ cõditio fert, cõfitentes sicut egregiã Dei eorundẽ authoris magnificentiã obstu pescimus: sic illũ optimo iure totius animæ viribus colẽtes, summe celebramus,& sacras prophetæ prædictiones scriptis proditas, veras esse testificamur, in quibus dicitur: venite & videte opera domini, quæ posuit prodigia *Psal. 45.* super terrã, auferés bella vsq; ad finẽ terrę Arcũ cõteret & cofringet arma,& scuta cõburet igne. Pro quib⁹ adeo euidẽter in nobis expletis, magnopere lætemur,& deinceps ad ea, quę sequuntur pergamus. Vniuersum impiorũ genus eo modo, qui supra est demõstratus, deletũ & extinctũ est,& ex hominũ cõspectu subito ita euanuit, vt aliud Dei oraculũ videatur ad exitũ peruenisse, quod sic loquitur. Vidi impiũ superexaltatũ,& eleuatũ, sicut Ce- *Psal. 37.* dros Libani,& trãsiui & ecce non erat,& quesiui locũ eius,& non est inuentus. Dies iã de cætero serena & splendida, quã nulla nubes sua opacat vmbra, claris cælestis luminis radiis, ecclesijs Christi per vniuersum orbẽ effulcit. Neq; gẽtilibus hunc nostrum insignem triumphum deus inuidit, sed eos ex æquo nobiscum omnium bonorum, quę nobis cœlitus demisisset benignusq; suppeditasset effecit participes.

De ecclesiarum renouatione. CAP. II.

VNiuersum igitur humanũ genus graui tyrãnorũ oppresione liberatũ est. Atq; vt alii prioribus malis, quibus cõflictati erãt, alia ratione piorũ propugnatorem, solum verum deum esse ingenue confesi sunt: sic nos in primis, qui spem in Christo Dei defixam habebamus, incredibilem lætitiam aĩo percepimus. Quinetiã omnium nostri mentes diuino quodam & cœlesti gaudio triumpharunt, dum singula loca tyrannorum scelere & impietate paulo antẽ diruta, tanquam post diuturnam & mortiferam vastitatem iam quodam modo reuiuiscere, & templa solo æquata, ab ipsis fundamentis

mentis denuo ad mensam altitudinem erigi,& multo maiore splendore atque amplitudine quam illa quæ dudum euersa erant illustrari videbamus. Imperatores item ipsi,qui summam rerum obtinebãt, ratis legibus pro Christianis sancitis, Dei in nos munificentiæ permagnam quasi accessionem adiunxerunt. Imperatoris enim Constantini literæ ad episcopos missæ: quibus & honores fuere illis delati:& donata pecunia: quarũ literarum voces latino sermone non a ratione alienum erit,vbi oportunum tempus de illis differendi se offeret, in hoc libro, tanquam in illustri quadam tabula inscribere, quò immortali memoriæ ad omnem posteritatem omnino commendentur.

De enceniis vbique locorum celebratis.
CAP. III.

DEinceps celebre spectaculum, nobis omnibus optabile & vehementer desyderatum ante omnium oculos proponebatur:dedicationum scilicet festiuitates per vrbes singulas:templorum nuper exædificatorum consecrationes:frequentes episcoporum in vnũ conuentus, peregrinorum longe ab exteris regionibus accedentium concursus:mutuæ populi in populum beneuolentiæ, propterea quod membra corporis Christi in vnam quasi harmoniæ & concentus conspirationem coibant. Quapropter aptè admodum & conuenienter oraculo prophetico, quod futurum erat, mystice præsignificanti:os ad os, & iunctura ad iuncturam coalescebat:& alia eius generis quæ diuinus sermo per obscura quædam & inuoluta ænigmata deinceps vere profatus est in eandem sententiam. Vna erat sacri spiritus virtus & potentia, quæ per vniuersa ecclesiæ membra permeauit:vna omnium mens & sententia, vna & eadem fidei propensio ac studium,vna ex omnium ore & consentiẽs diuinitatis laus:perfectus etiam in summis ecclesiæ præfectis cultus & obseruantia:accurata sacrorum mysterio rum administratio:decori ecclesiæ ritus,interdum psalmorũ cantu,& cæteris hymnorum diuinitus nobis traditorum recitationibus,nonnunquam diuinis & mysticis

Ezech.37

ministe-

ministeriis exequendis celebrati: erant item arcana passionis seruatoris symbola. Cuiusque item ætatis genus, cuiusque sexus multitudo, vt maris & fœminæ, totis cogitationis viribus, læta mente, alacri animo per preces, & gratiarum actiones, Deum omnium bonorum authorem venerati sunt. Singuli etiam ecclesiarum præsides, qui in conuentibus aderant, singulas orationes panegyricas habuerunt: & vt vis & facultas dicendi suppetebat cuique, sic quisque eam celebritatem prædicauit. Tyri autem vir quidam valde modestus, progressus in medium, orationē accurate contextam, in ipsa crebra ecclesiæ frequentia, multis præsentibus gregis Christi pastoribus, qui quiete & decore audientiam fecerunt, recitauit: inq; ea nominatim vnum solum episcopum, facile præstantissimū, deoq; charissimum (cuius opera ac studio egregium templum ibi, quod splendore omnia templa gentis Phœnicię longe superabat, magnifice fuit extructum) summis laudibus extulit: sicq; dicere ingressus est.

Oratio panegyrica pro ecclesiarum exædificatione recitata, & Paulino Tyriorum episcopo dedicata.

CAP. IIII.

AMici Dei, & sacerdotes, qui sacrosancto podêra indumento, cœlesti gloriæ corona, diuina vnctione, & sacrata sancti spiritus stola circumvestiti, tuq; venerandum noui ac sancti Dei templi decus Pauline, qui eximiæ prudentiæ insignibus à Deo exornatus, egregia florentis & integræ virtutis opera, actionesque edidisti, cui ipse Deus, qui vniuersum mundum suo complexu continet, sui in terra domicilij ac templi exędificationem renouationemq; ad Christi, vnici & primogeniti ipsius verbi, sanctæq; & decoræ eius sponsæ ecclesiæ honorem concessit: siue quis te nouum Beseleel diuini tabernaculi architectum velit appellare, siue Salomonem nouæ Hierusalem veteri illa longe præstantioris regem, siue etiam nouum Zorobabel, qui templo Dei multo maiorem splendorem, quàm quò antea nitebar, adiecit: quin etiam vos compello, o sacri gregis Christi oues, diuini

verbi familia, schola modestiæ, augustum & diuinum pietatis auditorium: quemadmodum nos iam olim, admirabilia Dei prodigia, & miracula à Domino edita, eiusq; in illis beneficia in homines declarata, per diuinas sacræ scripturæ lectiones auditione accipere poteramus, & ita diuinitus instituti cum Dauide hymnos & pias cantiones in Deum resonare hoc pacto (Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerũt nobis: opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis) sic iam deinceps non auribus & verborum sono brachium excelsum, & dextram cælestem Dei omnium bonorum authoris, summi nostri regis percipere, sed re & factis (vere dicam) & oculis coram, rerum gestarum, quæ quondam erant memoriæ proditæ, fidem & veritatem intueri, & propterea hunc secundum victoriæ hymnum merito canere possumus, & ita perspicue eloqui ac dicere cum propheta: sicut audiuimus sic & vidimus, in ciuitate domini virtutum, in ciuitate Dei nostri. At in qua tandem ciuitate? nunquid in hac, quæ nuper à Deo extructa & fabricata est, quæ est ecclesia Dei viuentis, columna & firmamentum vetitatis? de qua sic etiam aliud diuinum oraculum annuntiat. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. In quam, cum Deus omnis boni largitor nos per gratiam vnigeniti filij sui congregauerit, quisque eò accersitus sic voce & sermone decantet. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Et iterum: Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Ac non singuli solum, sed simul vniuersi vno spiritu, vnoque animo Deum venerantes personemus: Magnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Etenim reuera ipse magnus est, & magna domus eius, excelsa, ampla, & pulchritudine speciosa præ filiis hominum. Magnus dominus qui facit mirabilia solus: magnus qui facit magna & inscrutabilia, glorioſa & eximia, quorum non est numerus. Magnus qui occasionum & temporum vicissitudines commutat, qui deponit reges, & constituit: suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Depositit potentes de sede, & exaltauit humiles à terra. Esuriẽtes

Psal. 43.
Psal. 47.
1. *Tim.* 3.
Psal. 83.
Psal. 121
Psal. 25.
Psal. 47
Psal. 112.
Luc. 1.

tes impleuit bonis,& brachia superborũ contriuit. Vnde non fidelibus solum, sed infidelibus etiam res olim à se gestas in sacris literis memoriæ proditas veras esse confirmauit ille ipse, qui est rerum admirabilium opifex, qui magnarum architectus, qui vniuersarum Dominus, qui totius mundi fabricator: qui omnipotens totus bonus, vnus & solus Deus. Cuius spiritui obsequentes, nouum canticum cantemus ei, qui facit mirabilia solus: quoniam *Psal. 135* in seculum misericordia eius: ei qui percussit reges magnos,& occidit reges fortes:quoniá in seculum misericordia eius: quia in humilitate nostra recordatus est nostri Dominus & redemit nos ab inimicis nostris. Atque hisce præconiis primum omnium rerum parentem & procreatorem celebrare non aliquando desistamus. Secundum etiam bonorum authorem, diuinæ cognitionis explicatorem,magistrum veræ pietatis, impiorum euersorem,interfectorem tyrannorum,rectum vitæ moderatorem,nostri omnium,cum essemus reprobati & reiecti,seruatorẽ Iesum ore concinentes veneremur. Nam solus ille benignissimi patris benignissimus & vnigenitus filius, paternæ clementiæ desiderio morẽ gerens,nostri naturã, qui in peccatorũ corruptione & eluuie volutati iacebamus, libenter induit: & tanquam medicus longe præstantissimus,tristes & ærumnosos ægrotantium morbos,quò illis largiatur salutem, intuetur, horrida & tetra vlcera contrectat, & propter alienas calamitates, proprio ac suo corpore dolores exhaurit. Qui nos non modo morbo vexatos, grauibus vlceribus, & sanie tabescentibus vulneribus oppressos, sed iam in numerum mortuorum relatos,ex ipso opaco mortis recessu ad suam gloriã participandam recuperauit. Quippe nemini alij eorum, qui in cælo fuerunt,tantum suppetebat roboris,vt tot perditos homines re quidem ipsa posset ad salutem reducere. Solus igitur Christus,graue onus nostræ afflictæ & calamitosæ corruptionis in se suscepit,solus nostros exantlauit labores: solus multã pro impietatibus nostris subijt: solus non semineces,verum omnino in monumẽtis,in sepulchris fœtidos,& iã grauiolẽtes restituit: solus & olim & iam studio suo,& cura beneuola præter cuiusq; nostri

ipsorum spem & expectationem seruauit: solus denique magnam paternorum bonorum affluentiam nobis impertiit: qui est vitæ author, lucis largitor, magnus & eximius noster medicus, rex, Dominus & Christus Dei. Et sicut quondam, cum humanum genus vniuersum, dæmonum impiorum fraude, & malignorum spirituum conatu esset quasi nocte quadam obscura, & densa caligine obtectum, obrutumq;, semel ipse solus apparens ardentibus luminis sui radiis, multiplices & tortuosas scelerum nostrorum catenas tanquam ceram igne liquefactam dissoluit: ita iam cum propter tantam gratiam, propter tantum beneficium, inuidia omnis virtutis inimica, & sceleſtus dæmon totius probitatis hostis, prope præ iracundia disruptus esset, & omnes suas lethales ac mortiferas copias aduersum nos iustruxisset, & primum instar rabidi canis dentes in lapides contra ipsum proiectos illisisset, & furorem suum, qui contra pios viros, aduersarios suos incendi solet (dum immanem suam ac plusquam belluinam rabiem in lapides templorum, & inanimam sacrarum ædium materiam conuertebat, & ecclesiarum vastitatem ac ruinam, sicut ipse secum putauit, edebat) in tela inanima expuisset, cumque deinceps horrenda sibilla & serpentinas ipsius ac pestiferas voces, nonnunquam per impiorum tyrannorum minas & terrores, interdum per nefanda & contumelioſa perditorum principum decreta profudisset, exitialeque mortis virus ex faucibus euomuisset, & lethalibus ac perniciosis venenis, animas à se inescatas infecisset, & mortiferis mortuorum simulachrorum victimis eas ferè ad æternam mortem trusisset, & homines belluina immanitate efferatos cõtra nos incitasset, eosq; omne crudelitatis genus in nos exercere coegisset, rursus quasi de integro ille magni consilij angelus, potentissimus omniũ rex, summus Dei dux, postquam fortissimi regni ipsius milites erant omni tormentorũ genere, quæ patienter & constanti animo pertulerãt, satis superq; exercitati, ex inopinato sese ostendit, omnesque hostes & inimicos suos ita penitus deleuit, & redegit in nihilũ, vt ne nominari quidẽ aliquando videãtur: & quos sibi charos, quos amicos habebat, apud oẽs, non homines modo, sed cæleſtes etiã po-

teſta-

testates, solem, lunam, sydera, cœlum ac mundum vniuersum præter omnium opinionẽ ad tantam gloriá euexit, vt iam (quod quidem non alias) summi imperatores, honorem, quem sunt ab eo consecuti, plane sentientes, in detestabiles mortuorum idolorum vultus ac effigies expuant, profanos dæmonũ cultus poterant, veterẽ errorẽ à patribus ductũ irrideant, vnũ solum deum communem cũ omnium, tum ipsorũ patronum agnoscant, Christum dei filium summũ vniuersorum regẽ fateantur, eum seruatorem inscriptionibus in columnis incisis pronuntiẽt & præclara eius facinora, victoriasq; contra impios partas literis maiusculis ad perpetuam memoriam in tabulis media in vrbe, quæ totius orbis terrarum regina est collocatis, scite describendas curarint: adeo vt ex omnibus qui à primo æuo extiterint, solus Iesus Christus seruator noster, ab imperatoribus qui summũ in terris principatum obtinent, nõ tanquam rex ab omnibus de more cõstitutus esse concedatur, sed vt ingenuus dei omnipotẽtis filius, & Deus ipse vniuersitatis moderator summa veneratione dignetur. Idq; planè meritissimo. Nam quis vnquam regum tantum virtutis ac potentię nactus est, vt nomen suum ita posset propagare, vti omnium hominum aures percelleret, inq; omnium ore ac sermone versaretur. Quis princeps leges tã pias tamq; modestas instituit easq; tam firme constabiliuit, vt omnes homines ab vltimis terræ oris, ad extremos vsq; totius mundi terminos cum illas approbarent, tum iisdem sua sponte morem gererent? Quis gentes indomitas, moribus barbaras ac immanes, legibus quantumuis mansuetis & benignis repressit? Quis tot integris seculis ab omnibus oppugnatus, virtutem & potentiam, quæ supra hominem putanda est, ostẽdit, ita vt in dies singulos magis magisq; floreret, & per omnes hominum ætates reuiresceret? Quis gentẽ, de qua nõ aliquando ab omni seculorum ætate auditum fuerat, nõ dico in aliquẽ terræ angulũ clanculũ abdidit, sed passim in vniuersum terræ orbẽ qui sub sole est diffudit? Quis pietatis armis milites suos adeo muniuit, vt animos adamante duriores robustioresq; in certaminibus præliisque cõtra aduersarios susceptis declararent?

Quis vnquam regum post mortem tantum viribus ac potentia valuit, tot bella gesit, tot trophæa contra inimicos statuit? Quis denique tam regalibus tamq; magnificis palatiis, tam præclaris templis auguste consecratis omnem locum, regionem & ciuitatem tam Græcorũ quàm Barbarorum illustrauit? Egregia autem huius templi ornamenta monumentaque, quæ sunt tam augusta reuera, tam magnifica, tanta admiratione digna, & velut illustres imagines, regnum seruatoris ob oculos nostros statuen-
Psal. 148 tes, (quoniam etiam iam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt: etenim potentiæ ipsius verbi Dei summi omnium regis & moderatoris à nemine resisti poterat) accurate considerare, & quid singula eorum significent, disquirere, proprio quodam otio & separato egerent: neque ea solum, verum etiam propensum studium eorum, qui in hoc templo ædificando laborem suum & operam posuerunt, quale sit, & quanti æstimetur ab ipso Iesu Christo, quem diuinis laudibus efferimus, qui viuum animorum nostrorum templum intuetur, qui domum ex viuis incedentibusque in terra lapidibus constructam, beneque & firmiter super fundamentum Apostolorum & prophetarum locatam contemplatur: cuius lapis angularis ille ipse est: quem tametsi non solum veteris illius ædificij, quod iam dirutum est, sed huius etiam, quod nunc ex multis hominibus constat, architecti mali, ex malis edocti penitus reprobarunt, tamen pater & olim, & iam approbans, in caput anguli ecclesiæ quæ est omnium nostri communis collocauit.

Hoc igitur ex nobis ipsis extructum viuũ viuentis Dei templum, maximum & maxime vero Dei verbo decorum sacrarium, cuius intima adyta, quæ sub vulgi aspectum cadere non possunt, quæ reuera sancta sunt, & sancta sanctorũ, quis aliquando introspexisse se audeat affirmare? Quis oculos suos intra sacros eius ambitus inijcere potest, nisi solus magnus ille & summus omnium põtifex, cui soli fas est cuiusq; animæ rationalis arcana perscrutari? Verum forsitan etiam vni alteri (duci nimirum, qui isti exercitui & gregi Christi præsidet) proxime secundum eum similiter huius muneris potestas datur obeundi: cui ipse primus

& ma-

& magnus pontifex Christus secundas in templo quod hic apud nos est, impertiit: quē pastorē vestro sancto gregi præfecit: quē cōsensu & iudicio patris, vestri populi moderatorem designauit: quem tanq̄ ministrum & interpretē nouum Aaron, aut Melchisedech effigiem filii Dei representantē, manentē & cōmunibus vestri omniū precibus ab ipso domino ad immortalem gloriam reseruatum cōstituit. Deferantur igitur huic soli post primum illū & maximū pontificē, Etsi nō primæ, at secūdæ partes intimam animorū vestrorū cogitationē contēplandi inspiciendiq;. Qui iam cum multa experiētia, tum prolixo tēporis spatio in vnūquemq; vestrū accurate inquisiuit: quiq; magno studio & diligenti cura oēs vos modestia, & vero pietatis verbo instituit: qui deniq; potest prę cęteris earū rerum, quas ipse diuina ope adiutus peregerit, rationem reuera exquisitam reddere. Quemadmodū aūt summus & magnus noster pontifex Christus, quæ patrē facientē videt, eadē (ita de se ipse loquitur) similiter & ipse facit: Sic iste pontifex in summum pontificem Christum, tanquam in magistrum synceris mentis oculis intuens, quæ eum facere animaduertit, illorum quasi archetypis vsus exēplaribus effigies, quoad eius fieri potest, tanq̄ probus artifex simillime ad ea ipsa exprimit: nihilo plane inferior ipso Besileel, quem Deus diuino spiritu sapientiæ, intelligentiæ, & reliquæ artificiosæ solertisq; peritiæ imbuit, & ad tabernaculū siue tēplum exædificandū (quod cœlestia mysteria per symbola quędā & notas adūbraret) accersiuit. Eodē modo igitur iste viuā Christi totius Dei verbi, sapientię, luminis imaginē suo ipsius animo figurans, ne dici quidem potest, quanta cum magnificentia, quam liberali & immensa animi alacritate, quanta cū omniū vestrū ad eam rem propensione ac studio (qui liberali sumptuum & munerum collatorū amplitudine tam enixe, tamque benefice prospexistis, ne quicquam eius proposito, vllo modo deesset) magnificum & egregiū Dei altissimi tēplum, quod oculis cerni potest, simile plane natura sua exemplari, præstantioris templi, quod sub sensum humanum non cadit, fabricatus sit. Hunc autem locum (par est enim primum

omnium de eo verba facere) quę hostes præ maliuolętia omni spurca & impura materia ac sordibus exaggerauerant, iste minime neglexit, neq; eorum qui eius nequitiæ erant authores, cessit improbitati, idque cum licuisset ad alium locum (alii namq; ferè infiniti erant in ciuitate) perrexisse, sicque permagnam laboris repperisse leuationem, & multis molestiis se penitus expediuisse. Iste tamen primum se applicauit ad opus: deinde vniuersum populum propensa animi intentione ad illud excitauit: & simul atque ingentem manũ turbamq; ex omnibus coegerat, primũ laboris certamen ille ipse obiit: consentaneum sane ratus, vt ista cum primis ecclesia, quæ fuisset ab hostibus expugnata, quę graues ruinas passa, quæ persecutionis impetus cum ante nos, tum vnà nobiscum sustinuisset, quæ instar matris liberis suis orbata esset, singularis beneficentiæ beneficentissimi domini nostri ac seruatoris particeps nobiscum fieret. Postq; enim visum fuit magno nostro pastori Christo, feris, lupis, & omni immani agrestiq; belluarũ genere abacto, & dentibus leonũ, vt diuina oracula loquuntur, contritis, filios suos in vnũ deintegro cõuocare, gregi suo ouile quoddã egregiũ meritissimò quidẽ erexit, quo inimicũ cõfunderet & vltorẽ: & detestabiles impiorũ conatus prorsus retunderet. Atq; hi quidem Dei osores iam non sunt, quoniã nõ omnino erant, qui ad exiguũ tẽpus, nõ solum aliis exhibuere molestias, verũ etiam ipsi iisdem conturbati fuere: suppliciũq; deinde æquum debitumq; subeũtes, seipsos, amicos, domos & familias suas funditus euerterunt: adeo vt vetera vaticinia in sacris literis perscripta rata reuera & fidelia cõprobentur: in quibus diuinus sermo cum alia verè asseuerat, tũ ista etiã de his impiis euidenter pro-
Psal. 36. nuntiat: gladiũ extraxerũt peccatores, intenderunt arcũ
suum, vt percutiant pauperẽ & inopẽ, & trucident rectos
Psal. 9. corde. Gladius eorũ intret in corda ipsorũ & arcus eo-
Psal. 17. rũ cõfringatur. Et iterũ. Periit memoria eorum cum so-
nitu, & nomen eorũ delesti inæternũ, & in seculũ seculi.
Quoniam cum in malis erant, clamauerunt, & non erat
Psal. 72. qui saluos faceret, ad dominũ & nõ exaudiuit eos: quin-
etiam ipsi obligati sunt & ceciderũt, nos aũt surreximus,

& ere-

& erecti sumus. Atq; illud quod his verbis elatum erat, (domine in ciuitate tua imaginé eorũ ad nihilũ rediges) iam oculis cuiusq; verũ apparet. Cæterũ vt hi, gigantiũ more bellare cum Deo neutiquã veriti, talem sunt vitæ exitum consecuti: Sic ecclesia Christi, quæ opinione hominum deserta & desperata erat, propter singularé patientiá tormentorũ, ob dei amoré susceptorũ, talé exitum habuit, qualis iam perspicue cernitur: vsq; adeo vti Esaię propheria pulchre illi cõsentiat. Lętare deserta solitudo, quæ exiccata es. Exultet solitudo, & floreat vt lilium. Et florebũt, & exultabunt loca deserta: roborámini manus languẽtes, & genua debilia: consolationẽ capite pusillanimi mente: cõfortamini ne timeatis: ecce deus noster iudiciũ reddit, & reddet: ipse veniet & seruabit nos: quoniam, inquit, erupit in deserto aqua, & vallis in terra sitiente, & arida erit in paludes, & in terram sitientẽ fons aquæ erit. Atq; vt ista olim verbis diuinitus prædicta, sacris literis cõmendata sunt: sic euenta eorũ non amplius auditione, sed reipsa nobis traduntur. Solitudo hæc quę est inaquosa vidua quæ consolatione destituta, cuius in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum, quá in securi & ascia cõtriuerunt, cuius libros corrũpendo, incenderunt igne sanctuariũ dei, in terra poluerunt tabernaculũ nominis eius, quam vindemiarunt oẽs transeuntes per viam, diruerunt q; eius sepes, quam exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est, admirabili Christi potentia iam cũ ei visum sit, iterũ floret vt liliũ. Quippe sicut id tẽporis etiam ipsius nutu & virtute, tanq; à patre diligentẽ curã de ea suscipiẽte castigabatur (quẽ enim diligit dominus castigat: flagellat omnẽ filiũ, quẽ recipit) sic vbi iam satis castigata est, rursus de integro cęlitus exultare præcipitur. Efflorescit, vt liliũ, & diuinum suum odoré in oẽs homines efflat. Quoniam inquit erupit aqua in deserto: hoc est riuus salutaris lauacri in quo diuinitus ingenerati sumus. Et iam solitudo quæ ante arida erat, in stagna dissoluta est & in sitientem terram ebulliit fons aquæ viuentis. Manus quæ prius languidæ erant sunt reuera roboratæ. Atque hæc præclara & illustria monumenta exemplaque quæ oculis

Esa.35.

Psal.73.

Psal.79.

Hebr.12.

cernimus sunt manuum roboratarum opera. Quin etiam genua, quæ iam pridē debilitata erant, & dissoluta, proprio gressu fruuntur, rectam diuinæ cognitionis semitam insistunt, & mature ad propriū & familiarē gregē summi & benignissimi pastoris Christi festinant. Quod si qui minis tyrannorum perterriti, animis obtorpuerunt, ne istos quidē salutaris dei sermo curationis patitur expertes esse, sed eos benigne admodum sanat, & ad verum diuini numinis solatium percipiendum incitat dicens. Esa. 35. Consolationem capite pusillanimi mente. Confortamini ne timeatis. Iste nouus noster & præclarus Zorobabel, quoniam solerti & perspicaci mentis intelligentia percipiebat diuinum sermonem, prædicentem solitudinem illam, ecclesiam dico, propter dei amorem vastatam, post acerbam captiuitatem, & abominationem desolationis, his commodis, quæ supra posui, potituram, ob eam causam non mortuum istud ecclesiæ cadauer aspernatus est, sed primo omnium obsecrationibus, ac præcibus, communi omnium vestri consensu, patrem placatum & propitium effecit, & solum eum, qui mortuis vitam tribuit, auxiliatorē & adiutorem sibi asciscens, ecclesiā hanc prolapsam, simul ac eam purgauerat, & sordes inde penitus exemerat, erexit: deinde non veteri ornatu, quem olim habuerat, decorauit, sed qualem à diuinis eloquiis didicerat, manifestō ita referentibus: Erit gloria domus huius posterior, longe supra priorem. Ob quam causam vniuersum locum multo amplioribus terminis circumscribens, exteriorem ambitum muro vndiq; muniuit, vt firmissimum totius operis propugnaculum existeret. Ingens vestibulum in sublime erectum versus orientis solis radios protendit, vt iam qui longe extra sacros illius ambitus consistant, ex eius aspectu perfacilem coniecturam facere possint, eorum quæ sunt intus tam artificiose fabricata. Quin etiam Gentiles ipsi non parum ad primos eius introitus contemplandos alliciuntur, vnde nemo ipsum templum præterit, qui non sicut prioris vastitatis recordatione renouata non exiguum dolorem, sic ex hoc eius admirabili & diuino opificio permagnā lætitiā animo capit. Cuius quidē opificii aspectu,

eum

eum qui superiorem eius euersionem deploraret, hic noster sperabat ita prolectatum iri, vt in ipsum templum libenter ingredi vellet. Ei autem qui portas iam ingressus fuerit, non fit potestas impuris & illotis pedibus statim in sancta sanctorũ ascẽdendi. sed immẽsa quędã inter intimũ sanctuariũ, & primos introitus intercedit intercapedo, quæ quatuor obliquis porticibus tanq̃ in gyrũ decorata est: locus aũt sanctuarii in specie quadrati columnis sublimib⁹ est vndiq; circũseptus: quarũ media interualla sunt interstitiis ligno, instar retis, aut transennæ cancellatis, in mediocrẽ & æquabilẽ lõgitudinẽ porrectis circũcluſa, mediũ sanctuarium desuper apertũ & patẽs relictũ, quò cœlũ suspiciatur & subtilis aer lucis radiis colluſtratus intromittatur. Deinceps fontes ex aduersa fronte tẽpli profluenti aqua redundãtes positi, quibus oẽs qui in sacros tẽpli ambitus introeunt sordes corporũ abluant: qui fontes sacrosancta Baptismatis lauacra representant. Atq; hic locus in quo singuli introeuntiũ primũ vt se lauẽt morantur, sicut cuiq; ornatũ & splendorẽ affert, sic illis, qui primis fidei principiis instituẽdi sunt, mãsio percõmoda est ad acquiescendũ. Quinetiã quo istas res ad oculos capiendos magna operũ varietate cõcinne illustraret, aditus ad templũ patentes, pluribus porticibus intrinsecus fabricatis confecit. Rursus ex vno templi latere, quod ad solis radios vergit, tres portas constituxit: quarum mediam duabus aliis vtrinque collocatis magnitudine, & laxitate ad maiorem amplitudinẽ longe præstare cupiens, repagulis æneis & ferro obductis colligatisque variis cælaturis artificiose expolitis, eam exornauit, eiq̃ue tanquam decumanæ portæ, custodes præfecit. Eodem modo porticibus ex vtraq; parte templi positis parem vestibulorum numerum adiecit, & in his desuper varias feneſtras ad templum maiore luce colluſtrandum excogitauit, easque subtili & arguto opere ex ligno confecto perpulchrè variauit. Sanctuarium autẽ locupletiore, splendidioreq; materia vestiuit vndiq;, inque ea extruenda, affluenti sumptuum magnificentia vsus est. Verum templi longitudinem latitudinẽq; describere, & insigne eius decus, amplam magnitudinem, quæ omnem

facile

facile orationem superat, splendidum operum aspectum, fastigii altitudinem prope ad cœlum pertingentẽ, eximias deniq; cedros Libani superiectas, hoc loco dicẽdo prosequi superuacaneũ arbitror: quorũ mẽtionẽ diui
Psal. 103 na eloquia minime silẽtio prætereant, sic locuta: Lætabũtur ligna domini, & cedri libani, quas plantauit. Quid attinet iam solertis & perpolitæ fabricæ descriptionem, summamq; pulchritudinem, quæ in quaq; parte mire relucet exquisite explicare, præsertim cum oculis melius perspici possit, quam verbis exprimi. Porro Sanctuario hoc modo absoluto & perfecto, sellisque quibusdam in altissimo loco ad præsidum ecclesiæ honorem collocatis, subselliis præterea vndique ordine dispensatis decore eximieque exornato, altarique denique tanquam sancto sanctorum in medio sanctuarii sito, ista rursus, vt à plebe & multitudine eò non posset accedi, cancellis ex ligno fabricatis circumdedit: qui adeo artificiosa solertia ad summum elaborati sunt, vt mirabile spectaculum intuentibus exhibeant. Imo ne solum quidem templi ab eo iacebat neglectum: nam marmore summo cum ornatu, stratum illustrauit. Iam de cętero exteriores sanctuarii partes aggressus, exedras, & ædiculas vtrinque maximas illas quidem perpolite extruxit, eaque ad latera eius affabre coagmentauit, atque adeo ad fenestras inferioris templi affixit. Quæ eorum causa, qui purgatione & aspersione per aquam & spiritum sanctum egerent, hic noster placidissimus Salomon huius templi dei ædificator effecit, vt non amplius verbo, sed reipsa & veritate prophetia cœlitus edita, expleta cerneretur. facta est enim iam vere gloria domus huius posterior, supra priorem. Pari ratione ecclesia catholica quæ antehac Tyrannorum insidiis obruta erat, & diaboli hostis probitatis, tanquam apri de sylua incursionibus vastata, iam per gratiam Seruatoris omni impura & sceleste tyrannidis stirpe purgata est, & post abominationem desolationis ad maiorem splendorem, quam qui prius in ea elucebat, restituta, præter omnium opinionem mirifice enitet, adeo vt gloria eius posterior priorem excellat plurimũ. Nam quoniã pastor illius & dominꝰ Iesus semel pro ipsa

mortem

mortem oppetiit,& poſt paſsionem, corpus mortale & caducum,quod eius gratia induerat,in glorioſum & immortale commutauit & carnem morti obnoxiam ex corruptione ad immortalitatem traduxit,idcirco par erat & rationi conſentaneum,vt illa non aliter atque ſeruator mira ratione commutaretur. Et quamquam promiſsionē rerum, hiſce quibus iam fruitur longe præſtabiliorum accepit, & propterea maiorem regenerationis gloriam in reſurrectione corporis incorruptibilis cum choro angelorum lucis æternæ in ipſa Dei regia ſupra cælos ſita cum Chriſto Ieſu eius patrono & ſeruatore ad ſecula deinceps ſempiterna percipere deſyderat:tamen interea loci in hoc præſenti ſeculo,ea ipſa quæ pridem vidua & deſerta ſolitudo fuit,his per Dei gratiam circumueſtita floribus,facta eſt(vt prophetia loquitur)reuera vt liliū. Atque quo pacto veſte nuptiali accepta,& corona decoris ornata,velut choreas ducere,ad gratias deo regi agēdas & ad eum lætis vocibus honorandum per Heſaiam doceatur,eam ipſam loquentem audiamus. Exultet anima mea in domino. Induit enim me veſte ſalutis,& tunica lætitiæ circumdedit me, tanquam ſponſum mitra, & tanquam ſponſam decorauit me ornamento : & ſicut terra augens florem ſuum,& vt hortus ſeipſa ſua oriri faciet ſic dominus Deus oriri fecit iuſticiam, & exultationem coram vniuerſis gentibus. His igitur ipſa geſtit & tripudiat:ſed quibus ſponſus,ſermo cœleſtis ipſe Ieſus Chriſtus ex aduerſo illi reſpondeat, audi dominum dicentem. Ne timeas quod confuſa fuiſti, neque reuerearis, quod exprobrata. Quin ignominiæ perpetuæ obliuiſceris,& probri viduitatis tuæ non recordaberis. Non vt mulierem deſertam & puſillam animo vocauit te dominus,neque vt mulierem ex iuuentute odio habitam, dixit deus tuus:tempore exiguo dereliqui te,& in miſericordia magna miſerebor tui. In ira exigua auerti faciem meam abs te, & in miſericordia æterna miſerebor tui, dixit qui liberauit te dominus. Surge ſurge, quæ bibiſti ex manu domini poculum furoris ſui. Poculum enim ruinæ, calicem iræ meæ ebibiſti, & exinaniuiſti : & non erat, qui conſolaretur te ex omnibus liberis tuis, quos pepe-

Eſai. 61.

Eſai. 54.

Eſai. 51.

peperisti,& non erat qui prehẽderet manum tuam. Ecce, accepi de manu tua poculũ ruinę calicẽ irę meę,& nõ adiicies,vt amplius bibas illum,& dabo illum in manus eorum,qui iniuria affecerunt te, & qui humiliauerunt te., Surge, surge indue robur, indue gloriam tuam, excute, puluerem & surge. Aside, solue vinculum colli tui., Eleua vndique oculos tuos, & vide congregatos filios, tuos. Ecce congregati sunt,& venerunt ad te. Viuo ego,, dicit Dominus, quia omnes illos, vt ornatum indues, &, circumpones eos,tanquam sponsa decorem. Quia loca, deserta tua & diruta & ruinosa iam angusta reddentur, ab inhabitatoribus tuis. Et elongabuntur abs te, qui absorbuerunt te. Dicent enim in aures tuas, filii tui, quos perdidisti, angustus est mihi locus. facito mihi locum vt inhabitem. Et dices in corde tuo. Quis genuit mihi istos? Ego orba sum liberis & vidua: Istos quis educauit mihi? Ego relicta sum sola. Isti mihi vbi erant? Hæc Esaias antea vaticinatus est. Hæc olim in sacris literis de nobis tradita. Par autem erat istorum verborum veritatem, iam tandem reipsa completam fore. Porro eiusmodi voces sponsi verbi Dei ad suam sponsam sacram, & sanctam ecclesiam loquentis, merito iste sponsæ exornator Paulinus, Domum desertam, ruina iacentem,ab hominibus desperatam, communibus omnium vestri præcibus,manuumque vestrarum opera adiuncta,adiutus, Dei omnium gubernatoris ope, & Iesu Christi virtutis præsidio ei erexit excitauitq;: taliq; ratione eam cõstruxit,qualem ex sacrorum oraculorum descriptione didicisset. Atq; vt hoc certe miraculum maximum est,& supra omnem admirationẽ,his in primis, qui soli externarum rerum viso & contemplatione animum attendunt:sic illa archetypa, & exemplaria, quæ primam harum rerum speciem repræsentant, menteq; sola percipiuntur, quæ decora eximiaq; sunt, renouationes dico diuini & rationalis in animis nostris ædificii, omnia miracula longe superant. Quod quidẽ ædificium ipse Dei filius ad suam ipsius effigiem fabricatus,omnino in omnibus partibus Dei speciem illi largitus est,& naturam immortalem,corporis expertem, rationis participem, ab

omni

omni terrestri & concreta materia alienam, substantiam sola mentis intelligentia cognitá ei tribuens, semelq; in initio ex eo quod non erat, in id vt esset efficiens, sponsam sanctam, & templũ sacrum sibiipsi, & patri suo architectatus est. Idemq; ipsum ille ipse perspicue suis verbis ostendit: Sic enim loquitur: Inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero eorum deus, & ipsi erunt mihi populus. Ac talis adeò in principio anima fuit, perfecta scilicet ac syncera, vtpote quæ cœlestis dei verbi imaginem vere representauit. Verum vt primum dæmonis nefaria inuidia & æmulatione suo ipsius libero arbitrio, perturbationibus nequitiæ se dediderat, deus ab ea recessit: & propterea, tanquam patrono ac defensore suo destituta, facile capi, facile in eorum insidias venire poterat, qui tam diu in eam adeo graui inuidia flagrassent. Itaq; testudinibus & machinis inimicorum, hostiumq; qui non oculis cerni illi quidem, sed mentis acie solum percipi possunt, obiecta, notabili ruina concidit: vsq; eò, vt lapis virtutis super lapidem consistens non omnino permaneret in ea, sed tota penitus humi prostrata tanquam mortua iaceret, naturalibus dei notionibus omnino orbata. Eam igitur, quæ erat ad dei imaginẽ fabricata, delapsam vastauit, non aper hic de sylua, qui sub aspectu nostro subiicitur, sed pernicioſus dæmon & agrestes belluæ, quæ cogitatione solum intelliguntur: quæ quidem prauis affectionibus quasi ardẽtibus suæ improbitatis telis illã incẽderũt, itaq; igne, sacrum reuera dei cõcremarũt sanctuariũ: In terraq; polluerũt tabernaculũ nominis eius. Dein de eã miserã magno aggere obruẽtes, in desperationẽ omnis salutis prorsus cõiecerunt. verũ hic curator eius, salutaris dei sermo, splẽdor patris, illã vbi debita pro peccatis suis luisset supplicia, iterũ dei integro incredibili patris optimi erga humanũ genus clementiæ obsecutus in pristinũ statũ restituit. Rursus cũ postea à diaboli ministris oppugnata esset, seruauit incolumẽ: ac primũ imperatoribus ac principib⁹ sũmis sanctissimisq; sibi ascitis, eorũ opera vniuersũ mundũ omnib⁹ impiis ac pestiferis hominibus, atq; adeo crudelib⁹ & deo infestis tyrãnis tanq; labe pernicioſa, ppurgauit. Deide vero viros, sibi cognitos, hoc est iam-

2. Cor. 6.

Psal. 73.

est iampridem ipsi per vitæ sanctimoniam consecratos, clàm & occultè, tanquam in tristi & aspera persecutionis procella, ipsius protectione quasi integumento quodam opertos obductosque in lucem educens, & præclaris sacri spiritus donis perpulchre adornans, rursus animas paulo ante velut sordibus inuolutas, omni colluuie & ingenti impiorum decretorum aceruo oppressas, peristos palis & ligonibus, hoc est acribus ad animum ferien dum salutaris doctrinæ monitis effodit, expurgauit, absterfit: & vbi locum ac sedem mentis omnium vestrum splendidam & claram effecerat, de reliquo huic sapienti & pio præsidi concredidit: qui vt in aliis rebus tum ad iudicandum acutus, tum ad rationem, quid in quaque re agendum sit, ineundam, perspicax existit: sic in interiore animarum tanquam sortitò illi commissarum cogitatione recte discernenda & benigne disquirenda prudens & grauis: & à primo fere die hucusque in animo cuiusque sicut cuique accommodatum censuit, ædificare non aliquando cessauit. Interdum aurum fulgens, nonnunquam probatum & purum argentum eximios non raro ac præciosos lapides, vt sacram denuo ac mysticam suis erga vos officiis compleret prophetiam, per quam dictum est:

Esai. 54 Ecce ego præparo tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua sapphirum, & propugnacula tua Iaspidem, & portas tuas lapides Christalli, & murum tuum lapides electos, & omnes filios tuos doctos à deo, & in multa pace liberos tuos, & in iusticia ædificaberis. Iusticia igitur ædificans, pro ratione totius populi suas distribuit facultates. Nonnullos exteriore ambitu ceu muro circumsepit, hoc est fide non ficta vndique munit: Cuius generis infinita est multitudo, quæ structuram magnificentiorem ferre non valet. Quosdam ad introitus versus templum inferius patentes admittit: illosque eiani tores constituit vt homines in templum intromittant: qui sane tanquam templi vestibula non immerito putantur. Alios primis columnis aulam templi ad quadrati speciem extrinsecus ambientibus suffulcit, id est, intra prima literæ quatuor Euangeliorum quasi repagula introducit. Alios ad Sanctuarii septa collocat: nempe cathechumenos

chumenos,& eos qui in incremento ac progressu fidei versantur,quiq; ab intimis arcanisque mysteriis, quibus perfectè fideles fruuntur,non longe separantur. Ex istorum numero,eos, quorum animæ diuino lauacro instar auri purgatæ sunt, omniq; macula vacuæ,assumit: atque ex illis deinde, alios columnis interioris,ac mysticæ sacrarum literarum intelligentiæ, quæ sunt exterioribus illis columnis multo splendidiores, sustentat: alios senestris, per quas lumen sancti spiritus in corda infunditur, mire collustrat. Porrò vestibulo vno maximo,ad summi regis & solius Dei gloriã,templum vniuersum decorat: duas etiam secundas seneſtras ad gloriam Christi,& spiritus sancti eiusdem cum patre authoritatis ac potentiæ, vtrinque constructuit. In cæteris totius templi partibus illustria veritatis cuiusque sigillatim in fide nostra contentæ indicia,& quasi notas ante oculos omnium statuit. Præterea iste Paulinus vndiq; viuos in terra grãdientes, ac solidos animorum lapides deligens, amplam & regalem domum,splendidam & plenam luminis ex omnibus fabricauit. Ac tum interiores, tum exteriores eius partes (quia non ex anima solum & mente, sed etiam ex corpore constant) florido & insigni castitatis modestiæq; ornatu illustrauit. Insunt porrò in hoc tẽplo throni, sellæ infinitæ,& subsellia,quæ sunt animæ illæ,in quibus diuini spiritus dona penitus insidẽt:qualia quondã inter sacros apostolos cernebãtur:quibus linguæ igneæ diuisę & dispertitæ apparuerunt,& singulæ in singulos eorum resederunt. Sed sicut in omniũ vestri præside ipse Christus totus reuera consider: sic in illis, qui secundas virtutis post eum obtinent, singuli secundum proportionẽ illius quod capere possunt,discretas Christi virtutis, & spiritus sancti portiones assequũtur. Animę itẽ quorũdã sunt sedes angelorũ,qui ad quẽq; ipsorũ tum instituendũ tum custodiendum assignantur. Augustum porrò,ingẽs, & vnũ altare,quid aliud significat,quàm purũ sanctũ sanctorũ animi,qui est cõmunis oĩm sacerdos:cui ad dextrã assistens magnus ipse totius orbis pontifex Iesus vnigenitus dei filius,& fragrans incẽsum & precũ sacrificia,sanguinis & cõeretę materię expertia,ab oĩbus lęto aspectu,

& supinis ac erectis manibus excipiens, cæleſti patri, Deo omnipotenti offert, ipſeque primus patrem adorat, & ſolus dignum decus tribuit ac venerationem: deinde ab eo ſine intermiſsione flagitat, vt nobis omnibus benignus & propitius eſſe perſeueret. Eiuſmodi eſt immenſum illud templum, quod per vniuerſum orbem ſub ſole ſitum, magnus omnium rerum opifex Dei ſermo fabricauit. Inque eodem effigiem glorioſi templi ſupra cæli globos poſiti, ſola mente comprehenſam inter homines accurate expreſsit: vt omnis creatura, animaliaque in terra rationis capacia, patrem ipſius vero honore & cultu afficeret. Qui etiam ipſam regionem ſupercæleſtem & loca ibi ſita (quæ ſunt exemplaria horum, quæ hic apud nos ſunt) ſuperioremque Hieruſalem, cæleſtem montem Sion & ciuitatem excelſam Dei viuentis conſtruxit: in qua innumerabiles angelorum turmæ, & eccleſia primogenitorum, qui ciues in cœlum aſcripti ſunt, laudibus & præconiis, quæ nec dicendo exprimi, nec cogitatione comprehendi poſſunt, ſuum creatorem, & omnium ducem ac moderatorem venerantur, Quem pro dignitate quis mortalis valet ſatis prædicatione celebrare? Nam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt ea, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.

1. Cor. 2.

Quarum quidem rerum, quoniam Deus in hac etiam vita nos aliqua ex parte effecit participes, omnes pariter, viri vnà cum pueris & mulieribus, obſcuri pariter & nobiles, vno ſpiritu, vna anima eius nomen confiteri, tantorum bonorum authorem laude prædicare nõ deſiſtamus: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus noſtris, qui ſanat omnes infirmitates noſtras. Qui redimit de interitu vitam noſtram, qui coronat nos in miſericordia & miſerationibus. Qui replet in bonis deſiderium noſtrum. Quia non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis. Quia quantum diſtat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates noſtras. Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentium ſe. Hæc igitur & nunc, & in vniuerſum tẽpus poſterum, memoria renouantes, quin etiã cauſſam huius celebritatis & ſplendidæ ac præclaræ diei, eiuſdemq;

Pſal. 102

veluti

veluti Coryphæum & ducem Deum noctes dieſq;, omni hora, omni denique vitæ curſu, quo ſpiritum ducimus, ante oculos mentis noſtræ proponentes, totis animæ viribus diligamus, veneremurq;. Et iam conſurgentes, magna interioris cogitationis ac deſiderij noſtri tanquam voce ei ſupplicemus, vt ſub ſuo ouili nos perpetuo protegat, conſeruet, & æternam denique pacem, quæ nec robore frangi, nec tempeſtate conquaſſari poteſt, nobis clemens impertiat, in Chriſto Ieſu ſeruatore noſtro, cui gloria in omnem æternitatem, Amen.

Sequitur iam vt imperatoria edicta per Coñſtantinum & Licinium edita hoc loco citemus.

Imperatoriorum edictorum exemplar.

CAP. V.

CVm iampridem religionis libertatem nemini denegandam eſſe, ſed cuiuſq; menti & voluntati poteſtatem permittendam, ritus & inſtituta diuina pro ſua animi voluntate & arbitrio excolendi cõſideraremus, mãdatum dedimus, vt cum ſinguli alii, tũ Chriſtiani, ſuæ ſectæ, & religionis fidẽ integrè obſeruarent: Sed quoniam in eo reſcripto, in quo eiuſmodi illis concedebatur facultas, multæ ſententiæ dubiæ & controuerſæ ineſſe videbãtur, quidam illorum propterea fortaſſe paulo poſt, præmetu ab illius obſeruatione repulſi ſunt. Quapropter cũ ego Conſtantinus Auguſtus, & ego Licinius Auguſtus proſpero itinere Mediolanũ peruenirem, & omnia quę ad vtilitatẽ & commodũ Reip. pertinebant, accurate diſquireremus, iſta inter cætera, quæ plebi vniuerſæ perutilia videbantur maxime omnium decernenda exiſtimauimus, quibus reuerentia & diuinus cultus cõtineretur: hoc eſt vt tum Chriſtianis, tum aliis omnibus liberã optionẽ omnino daremus, eam religionem ſequendi, quam ipſi in animos inducerent: quò quæcunq; ſit diuinitatis & cæleſtis numinis potentia, nobis ac vniuerſis, qui ſub noſtra ditione vitam degunt, clemens & propitia eſſe poſſet. Iſtam igitur noſtrã voluntatẽ ac ſententiam recta ratione ac cõſilio decidimus, vt nemini prorſus libertas negetur, Chriſtianorũ obſeruantiã & cultũ imitandi, amplexãdiq;:

& cuique detur copia, ſuam mentē ei religioni addicēdi, quam ipſe ſibi maxime conuenire cenſuerit: quò diuinū numen, in omnibus quæ molimur, conſuetam curam, ſtudium, & bonitatem in nos oſtendat. De qua quidem voluntate noſtra cōſentaneum fuit ad te reſcribere, vt tum controuerſæ illæ ſententiæ, quæ prioribus literis ad tuam pietatem miſsis de Chriſtianis cōtinebantur, penitus tollerentur, tum ea quæ videbantur admodum ſeuera, & à noſtra manſuetudine ac clementia aliena, omnino abrogarentur: atq; adeo iam quiſq; eorum, qui induxerunt in animum Chriſtianorum religionem obſeruare, libere, minime fucate, & abſq; vlla moleſtia aut perturbatione cuiuſquam, hoc ipſum cuſtodiat. Quæ quidem tuæ ſolertiæ pleniſsime ſignificare decreuimus, vt intelligas nos liberam ac ſolutā Chriſtianis facultatē conceſsiſſe, ſuam ipſorū religionē ſedulo excolendi. Quod quoniam tua pietas perſpicit, à nobis libere illis eſſe conceſſum, aliiſq; etiam poteſtatē factā, eum obſeruantiæ & religionis modū, quē apud animū propoſuerint cōſectandi, & noſtrorum tēporum tranquillitati & quieti reuera accōmodatū eſſe, vt quiſq; facultatē habeat deligendi, obſeruādiq; eam in deo colendo rationē, quæ ſibi maxime placuerit, hocq; à nobis factitatū eſſe, vt nullius honoris, nullius religionis authoritas à nobis vlla ex parte imminui videatur, tuarū partiūeſt prouidere, vt nemo impediatur, quo minus ſuę profeſsioni firme adhereſcat. Iſtud etiā præter cætera nominatim Chriſtianis decernimus, vt loca eorū, in quæ ipſis in more poſitū erat, antea cōuenire (de quibus quidē rebus literis ſuperioribus ad tuā ſanctimoniā datis, alia formula eo tēpore à nobis erat definita & præſcripta) ſi qui vel à queſtore noſtro, vel ab alio quopiā ea emiſſe videātur, Chriſtianis abſq; argento, abſq; vlla repetitione pretij, quod in illis emēdis collocauerāt, ſine omni mora & dubitatiōe reſtituāt. Et ſi qui ipſa loca pro munere fuerint adepti, vt ipſis Chriſtianis quā celerrime reddāt: ac ſi qui ea aut coemerīt, aut dono acceperint, aliquid à noſtra bonitate poſtulēt, præfectūq; qui regioni, in qua habitant, preeſt, adeant, quò ipſorū etiam à noſtra munificentia prouiſio & cura ſuſcipiatur. Quæ quidē omnia

Reſtitutio bonorū eorū

nia Christianorũ societati tuo studio & industria, extemplo, & sine vlla dilatione restituẽda cures, oportebit. Ac quoniam ipsi Christiani non solũ ea loca in quæ conuenire solent, sed alia etiam habuisse cognoscũtur, quæ nõ priuatim ad singulos, sed ad ius totius ipsorũ cõmunitatis, id est Christianorũ spectabant, singulis, qui ea possident, mandes velim, vt omnia per legẽ, quã suprà posuimus, absq; vlla controuersia Christianis, id est societati ipsorum & conuentui reddant, modo ratio ipsa ante demonstrata sedulo conseruetur, nimirũ vt illi qui sine repetitione pretij, sicuti antea diximus, ea restituãt, suas res & facultates absq; damno à nostra beneficentia cõpensatas fore pro certo expectent. In quibus omnibus prædictæ Christianorũ cõmunitati, studium & diligẽtiam pro virili tua parte vel maximã adhibere debes, vt nostrũ citissime conficiatur mandatũ, quò ad hunc modũ cõmuni & publicæ tranquillitati à nostra benignitate recte prospiciatur. Nam hac ratione, sicuti dictũ est, diuinũ erga nos studiũ, quod in multis iam rebus experti sumus, perpetuò nobis firmum ac stabile permanebit. Vt igitur huius nostræ sanctionis & beneficentiæ decisio ad omnium notitiam perferatur, has nostras literas vbiq; proponi, & in cuiusq; cognitionem venire consentaneũ est, quò lex à nostra clemẽtia sancita neminẽ omnino latere possit.

Exemplar alterius edicti quod ab imperatoribus factum est, vt suam beneficentiam, erga solam ecclesiam catholicam ostentatam perspicuè omnibus significarent.

Sãlue Auiline nobis in primis venerande. Est hæc nostræ clemẽtiæ ratio & modus Auiline honoratissime, vt illa quæ ad alienũ ius pertinẽt, non solũ non perturbare, sed etiã cuiq; restituere quàm maxime cupiamus. Quare volum⁹ vt simul ac hasce literas à nobis acceperis, si quę, ex his possessionibus quæ ad catholicã Christianorũ ecclesiam in quibusq; ciuitatibus aut aliis locis pertinent, etiã adhuc à ciuibus, aut ab aliis quibuscũ retineãtur, eas quàm primũ ijsdẽ ecclesiis facias restitui. Quandoquidẽ animo instituimus, vt ea quæ ecclesię antea possiderunt, ad ipsarũ ius denuo reuertantur. Cũ igitur tua pietas animaduertat decretũ hoc absq; dubio de nostra sentẽtia esse publicatũ, enitere atq; elabora, vt siue horti siue ędes

siue aliud quodcunque aliquando ad ius ipsarum ecclesiarum spectauerit, omnia illis quàm celerrime reddantur, vt te huic nostro edicto diligentissimum obsequiũ præstitisse intelligamus. Vale Auiline honoratissime, nobisq; charissime.

Exemplar epistolæ Constantini imperatoris, per quam episcoporum concilium Romæ præcipit fieri, pro ecclesiarum vnitate & concordia.

Constãtinus Augustus Miltiadæ episcopo Romano, et Marco. S.

QVoniam eiusmodi literæ complures, ab Auilino clarissimo Affricæ procõsule ad me missæ sunt, in quibus constat Cecilianũ episcopum ciuitatis Carthaginensium à quibusdam collegis suis in Affrica ordinatis episcopis, multis de rebus in crimen vocari, & illud per mihi molestum videtur, vt in his prouinciis, quas diuina prouidentia vltro ac sua sponte sub meum subiũxerit imperium, & in illis locis in quibus crebra hominum frequentia versatur, non modo multitudo ad deteriora deflectat, & distrahitur dissidiis, sed episcopi etiã, discordiam inter se ipsi exerceant, visum est mihi vt idem Cecilianus cum decem episcopis, qui illum reum facere videantur & decem aliis, quos ipse suæ diiudicationi necessarios existimauerit, Romam nauigio traijciat, vt ibi coram vobis, & Rhetecio etiam, & Materno & Marino collegis vestris (quos ea de causa Romam maturare iusserim) possit audiri, sicut sanctissima Dei lex, vti nostis, postulat. Atque vt de omnibus hisce plenissimam accuratissimáq; notitiam possitis habere, exemplaria literarum ad me ab Auilino missarum, literis meis subscripta, ad vestros prædictos collegas misi. Quas cũ vestra grauitas perlegerit, exquisite ponderabit, quo modo quáve ratione lis illa, quam supra diximus, diligentissimę rectissimeq; dirimatur, & ex iuris præscripto tandem aliquando absoluatur: Quandoquidem illud vestrum studium minime latet, me tantam reuerẽtiam sanctæ & catholicæ ecclesię tribuere, vt velim vos nullum generale schisma, nullam discordiã in vllo loco omnino relinquere. Summa magni Dei maiestas vos honoratissimi viri multis annis conseruet.

Exem-

Exemplar epistolæ Imperatoris, per quam iubet secundum concilium fieri, pro omni inter episcopos discordia tollenda.

Constantinus Augustus Chresto Syracusanorum episcopo S.

IAmdudum cum nonnulli improbo & peruerso animo à sancta religione & cœlesti euangelii doctrina ac potentia, & à catholica ecclesiæ opinione descisscere cæperint, cupiens equidem eiusmodi lites & controuersias inter vos ortas dissoluere, ita scripsi, vt missis à Gallia quibusdã episcopis, quinetiam ex Affrica aliis aduersarũ partium accersitis, qui inter se maxima cum pertinatia & animorum contentione digladiãtur, & episcopo Romano etiã coram, hoc dissensionis, quicquid videatur, possit illis præsentibus, accurata diiudicatione in rectã viam reduci. Verùm quoniam (sicuti vsu venit) quidam tũ suæ salutis, tum veri cultus, qui sanctissimæ Christi religioni debetur, penitus obliti, adhuc priuatas inimicitias exercere & graues simultates gerere non desinunt, dum nolunt aut concilii iudicio iam facto acquiescere, dumque definite affirmant, paucos admodum fuisse, qui suas ipsorum sententias palàm in concilio proferebant, iique ipsi cum non omnia quæ ante queri debuerant accurate quæsita essent, ad iudicium dandum propere & valde celeriter festinabant, atq; ex his omnibus ea fieri contigit, vt tũ illi ipsi quos fraternũ & concordẽ animorũ cõsensum, inter ipsos retinere oportuerat, turpi imo nefaria & impia dissensione discordent, tũ aliis hominibus, qui mentes à sanctissima religione alienas habent, ansam ludibrij & irrisionis præstẽt, idcirco mihi sedulo prouidẽdũ erat, vt istud, quod post iudicium antea pronũtiatũ, sua spõtè componi & tranquillari debuerat, etiam iã tandẽ multis præsentibus episcopis exitũ & finẽ cõsequatur. Proinde quoniã plurimos episcopos ex locis diuersis & prope infinitis in vrbem Aretalesiorũ ad Calendas Augusti conuenire mandauimus, tibi etiam per literas significandum putauimus, vt accepta rheda publica à clarissimo viro Latromiano Siciliæ cõductore, duobus itẽ aliis episcopis ex secunda sede, quos tuipse tibi maxime deligendos iudicaueris, tibi in societatẽ ascitis, quinetiã tribus famulis,

qui vobis inter vias ministrēt, assumptis, ad eū dic in loco præscripto aliis occurras: quo per tuā grauitatē, & cō sentientē sententiā reliquorū, qui eò coeāt, hoc dissidiū, quod hactenus improbe, ob turpes & sceleſtas concertationes cōtinuatū fuerit, simul atq; ea quæ ab vtraque factione episcoporū (quos similiter adesse mādauimus) audita fuerint, possit, licet sero, ad debitam religionem, fidem & fraternam concordiam aliquando reuocari. Deus omnipotens in multos annos te nobis seruet incolumē.

Exemplar epistolæ imperatoris, per quam pecuniæ ecclesiis donatæ fuerunt.

Constantinus Augustus Ceciliano episcopo Carthaginensi. S.

De pecuniis, ecclesiis à Constantino donatis.

CAP. VI.

QVoniā visum est nobis per oēs prouincias Affricæ, Numidię & Mauritaniæ certis quibusdā legitimę & sanctissimę religionis catholicę ministris insumptus cōmunes aliquid suppeditare, literas ad Vrsum virū nobilissimū Quęstorē nostrum in Affrica dedi, & ei significaui, vt tria millia φολεις tuæ grauitati numeranda curaret. Tu igitur quando prædictā pecuniæ summā recipiēdam curaueris, omnibus, qui in scheda ad te ab Osio missa ante scripti sunt, has pecunias dispertiri iubeto. Quod si aliquid ad istud meum in hac re erga omnes hos institutū cumulate explendū deesse animaduertas, ab Heraclida nostrarū possessionū procuratore, audacter & absq; hæsitatione, quod necessarium fore putaueris, postules velim. Nā illi corā imperaui, vt si quid pecuniæ tua grauitas ab eo peteret, absq; dubitatione vlla tibi numerandū curaret. Et quoniā accepi quosdā homines nō animo satis rectè cōposito & cōstituto, populū à sanctissima & catholica ecclesia mala & pernicioſa corruptela velle auertere, scias velim me Auilino procōsuli, quin etiā Patricio præfectorū vicario, cū præsto apud me essent, talia mandata dedisse, vt cum in reliquis omnibus tū in hoc maxime curā diligentē ponerent, & rē eiusmodi, si fortè acciderit, nullo modo negligerent. Quapropter si quos homi-

Epiphanius de mensuris & ponderibus

φόλης ὅ Ⓒ
γαλάυτιομ
ταλεῖται
λισλοῦν δὲ
ῖ ὑποδύο
ἐργύρωμ.
υγκείμε-
ομ οἱ γι-
όυται σὺ
ηνάχια Ⓒ
όλης δύο
επται, κα

ἀ τὸμ δηναρισμόμ αλλ' οὐ κατὰ τὸμ ἀργυρισμόμ.

marius valet groſſo. anglic. ſumma. 27000. li. 1575. marc. anglicę

homines in eo furore & amentia inhæreſcere perſpicias, abiecta omni cunctatione, iudices quos dixi adito, & hoc idé illis referto, vt illi in hos, ſicut corã mãdaui, animaduertãt. Dei opt. max. numé te in multos annos cõſeruet.

Exemplar epiſtolæ Imperatoris, per quam eccleſiarum præfectos, ab omni ciuili & communi Reip. adminiſtratione immunes eſſe mandat.

Salue Auiline nobis cum primis obſeruande.

De clericorum immunitate. CAP. VII.

Immunitas Clericorũ

QVoniam multis argumentis conſtat religionem, in qua ſummus & perfectus cultus ſacroſanctæ & cœleſti dei potentiæ debitus omnino conſiſtit, neglectam & contẽptam magna pericula Reip. attuliſſe, eandemq; ſancte auguſteq; obſeruatam, tum maximam Romano nomini ac ſplendori proſperitatem, tum eximiam omnibus hominum rebus felicitatem (diuina beneficẽtia illud largiente) apportaſſe, viſum eſt vt illi homines, quĩ debita cum ſanctimonia, & aſsidua legis diuinę obſeruatione, ſua miniſteria huic diuinæ religioni excolendæ impertiant, Auiline honoratiſsime, pro laboribus ſuis digna premia reportent. Quare eos, qui in prouincia tuæ fidei concredita, in eccleſia catholica, cui Cecilianus præeſt, huic ſanctæ religioni ſedulo inſeruiunt (quos clericos nominare ſolent) ab omnibus omnino cõmunibus & ciuilibus Rerumpub. miniſteriis immunes ac ſolutos volo, vt nullo modo per errorem vel per ſacrilegam ac profanam prolaptionem, quæ in huiuſmodi negotiis accidere ſolent, à cultu diuinæ maieſtati debito abſtrahantur, ſed abſque vlla moleſtia propriæ legi obſequium præſtent. Qui quidem cum ſacrũ numen ſummo honore & veneratione proſequantur, incredibile eſt, quantum Rebuſpub. adiumenti videantur allaturi. Vale Auiline venerande.

De ſecunda Licinii malignitate, & eius morte.

CAP. VIII.

EIuſmodi nobis beneficia diuina & cœleſtis gratia ſeruatoris noſtri benigne in nos intuentis tandem tribuit? Tanta item bonorum affluentia omnibus hominibus ex pace nobis reſtituta, ſuppe-

ſuppeditata eſt:atq; ad hunc modũ eccleſia magna exultare lętitia & inſigni celebritate triumphare cœpit. Verũ neq; inuido hoſti probitatis, omniſq; impietatis fautori diabolo, ſpectaculũ iſtarũ rerũ, quæ cernebantur, tolerãdũ videbatur. Neq; itidẽ Licinio calamitoſi vitæ exitus, qui tyrannis ſupra demonſtratis obtigerant, ſatis exempli ad modeſtiã & moderationem animi excolendam dederunt. Qui cũ imperiũ ſuũ proſpere & ex animi ſententia ſibi ſuccederet, & ſecundas in honore poſt Conſtantinũ magnũ obtinuiſſet, & vir ſororis factus eſſet, & ſumma propinquitate dignatus, relicta præclarorum hominũ imitatione, perditos impiorũ tyrannorũ mores ęmulatus eſt: & quorũ miſerũ vitæ exitũ oculis conſpexiſſet, eorũ perditã mentem ſequi maluit, quàm in conſtante viri præſtabilioris, amore & amicitia acquieſcere. Inuidia nãq; cõtra Conſtantinũ ſummũ ſuum patronum inflammatus, nõ naturæ leges reueritus, nõ iuſiurandi, non ſanguinis, nõ fœderũ recordatus, peſtiferũ cõtra eũ & crudele bellum excitat. Etenim vt Conſtantinus tanq̃ optimus & clementiſsimus princeps, quò in eũ veræ beneuolentię indicia declararent, ſuam ipſius cognationẽ illi nõ inuidit, illuſtres nuptias ſororis non denegauit, paternæ etiã cognationis, regiiq; ſanguinis antiquitus ducti compotẽ fieri voluit, omniũ imperio tanq̃ affini & totius regni conſorti perfruendi poteſtatẽ tribuit, nec minorem inferioremve partem nationum Romanorũ ditioni ſubiectarũ procurandam adminiſtrandãq; conceſsit: ſic iſte viciſsim contraria his omnibus admittere, omnes machinas quotidie cõtra ſuperiorẽ ſuũ excogitare, omnes inſidiarum vias perueſtigare cœpit, vt malefactis benefacta patroni ſui cõpenſaret. Primũ igitur perditum conatũ ſuum occultare molitus, amicũ ſe Conſtantini eſſe ſimulauit: ac dolo & fraude rem ſæpenumero aggreſſus facillime, quod expectabat, ſe conſequuturum ſperauit. Verum Deus Conſtantino amicus fuit, curator eius, & cuſtos beneuolus, qui inſidias in occulto & obſcuris tenebris ei comparatas in lucem eduxit, eaſq; patefecit. Tanta igitur ſunt & tam firma pietatis arma, vt non ſolũm ad depulſionem hoſtium, ſed etiam ad ſalutis noſtræ

propu-

propugnationem satis habeant præsidii. Quibus quidem sanctissimus imperator noster præclare septus, multiplices & callidas hostis execrabilis insidias euitauit. Licinius deinde, vbi suos clandestinos conatus neutiquã ex animi sententia procedere vidit (Deus enim omnem dolum, ac fallaciam, pio imperatori aperuerat) cum amplius facinus celare non posset, bellum palam mouet. Ac dum cum Constantino prælium inire cogitabat, iam etiam cõtra Deum omnium moderatorem, quem norat Constantinum colere, acié instruere instituit. Deinde pios homines ipsius imperio subditos, qui nũquam eius regnũ vllo afficere commodo in animum induxissent, peditentim & occulto oppugnare conatus est. Atque grauiter à sua sibi insita prauitate delinquere compulsus, hoc facinus conscíuit. Neq; igitur illos, qui ante eum Christianos fuissent persecuti, ante oculos statuit, neq; quos ipse propter impia eorũ scelera neci dedisset, debitoq; affecisset supplicio, memoria tenuit: Sed à recta ratione & pacato mẽtis statu deturbatus, & animi furore plane exagitatus, cõtra deum ipsum Constantini propugnatorem, Constantini loco, quẽ propugnabat, bellum gerere decreuit. Ac primum Christianũ quẽq; ex ædibus suis eiicit, & sic infelix iste præcibus eorum ad deum pro se fusis, quas pro omnibus etiam enixe fieri patria illorum, & auita disciplina postulat, se penitus orbauit. Deinde milites Christianos in singulis ciuitatibus ex aliorum militum numero eximi, eosq; si non sua sponte dæmonibus immolare instituerent, de dignitatis gradu deiici, mandat. Cæterũ ista exigua quidẽ sunt, si cũ maioribus eius sceleribus collocatione quadã cõparentur. Sed quid attinet sigillatim res ab isto dei aduersario gestas cõmemorare, quo pacto legũ violator maximus, leges impias parũq; legitimas excogitarit: In eos enim qui carceribus affligebantur, legẽ tulit, ne quis clementia adductus, quicq; alimenti illis imptiret, néue eorũ misereretur, qui in vinculis fame enecti erãt: neq; quẽq; oío illorũ, qui ab ipsa natura trahebãtur, ad proximorũ cõmiserationẽ, vel in bonorũ numero habẽri debere, vel boni quicq; agere cẽsuit. Atq; hæc inter leges suas egregie impudẽs, & planè crudelis fuit, vtpote

quæ

quæ omnẽ humanã & manſuetam naturam ex animis hominum penitus exturbauerit. Per quam idem ſupplicũ illis qui commiſerabantur afflictos decernebatur, quod illi perpeſsi fuerant quos commiſerabantur, perq; eandẽ iubebatur, vt qui benignitatis aliquid in eos, qui in carcere torquebantur cõferrent, in vincula & cuſtodiam conijecti, parẽ pœnam cum illis ſubirent. Talia fuere Licinii decreta. Quid præterea attinet eius de nuptiis contrahendis innouationes enumerare, nouas de his, qui vita deceſſerant ſanctiones perſequi, quibus veteres Romanorũ leges præclare & eximiè promulgatas refringere auſus eſt, & barbaras quaſdã immanes, iniquas reuera & iniuſtas leges in earum locũ inducere? Quid infinitos etiam modos & rationes cõmemorem, quas ad gentes ſibi ſubiectas opprimendas excogitauit. Quid varias cuiuſq; generis auri & argenti exactiones, quid terræ dimenſiones, quid dãnoſum quæſtũ, quem ex hominibus agricolis, quibus nõ amplius vita ſuppeditabat, ſed iãpridẽ fuerant morte extincti, facere non dubitauit, oratione complectar? Quid exilii genera perſequar, quę iſte humani generis hoſtis contra innocẽtes inuenit? quid falſas criminationes, quas contra patritios & nobiles homines confinxit recẽſeam? Quorũ teneras vxores vi ab ipſis abreptas, quò eas turpis flagitij ignominia deformaret, ſceleſtis & perditis ſeruis abutẽdas tradidit. Quid dicã de mulieribus in matrimoniũ collocatis, in quas iſte decrepitus ſenex impetum fecit? Quid virgines aduleſcentulas enumerẽ, in quas, quò effuſam & intẽperantẽ animi ſui libidinẽ expleret, cõtumelioſe inſultauit? Quid in iſtis narrandis prolixũ ſermonẽ inſtituere opus eſt, cũ poſtrema eius facinora adeo extra omnẽ modũ prodierũt, vt prima exigua eſſe & ppe nulla cõuincãtur? Exitus enim illi⁹ furoris in epiſcopos graſſatus eſt: & iſtos vtpote dei omniũ moderatoris famulos, ſuis conatibus, quos moliebatur, reluctaturos arbitratus, quamquã nondũ velut aperto marte, propterea q; ſuperiorẽ imperatorẽ pertimeſcebat, clã tamẽ & doloſe machinas cõtra eos cõparauit, & per inſidias à præfectis ſuis in eos factas illorũ facile ſpectatiſsimos è medio ſuſtulit. Ac modus & ratio cædis, qua in illos vſus eſt, peregrina, & antea nunquã vlla ſecu

lorum

lorũ memoria audita, Quę porro apud Amasiã, & reliquas ponti ciuitates ab eo patrata sint, omnẽ crudelitatis modũ lõge superãt. In quo loco quædã eccleſiarũ dei è sublimi deiectæ sunt, soloq; adæquatæ: aliæ autẽ occlusæ, ne quisquã eorũ, qui eas frequẽtare cõsueuerũt, eò cõmeet, néue debitos deo ibi cultus impertiat. Nõ enim putauit pro se illic præces deo offerri, vtpote quẽ mala cõsciẽtia in eã opinionem induxisset, sed nos pro pii imperatoris Cõstantini incolumitate, omnia exequi, & deũ orationibus pro eo placare persuasum habuit. Vnde omnẽ furoris sui impetũ in nos intorquere statuit. Præfecti igitur qui assentationibus dediti erãt, se gratũ impuro tyranno facturos rati, quosdã episcopos more hominũ maleficorũ (qui enim nihil mali cõmiserãt, absq; causa erant tanquã sicarii ad pœnã abducti & grauiter multati) acerbis suppliciis affecerũt: alii iã corpore in multas particulas dissecto, nouũ mortis genus & vitæ exitũ sustinuerũt: & post crudele illud horrendumq; spectaculũ, quò à piscibus deuorarẽtur, in altos maris gurgites erant præcipitati. His accesserunt piorũ virorũ fugæ: quinetiã ex dei seruis alij in agros, nõnulli in solitudines, quidã in syluas se abdiderunt, non pauci ad montes se contulerunt.

De Constantini victoria, & iis, qui per eum in Romanorum ditionem venerunt. CAP. IX.

VBi igitur sceleratus tyrannus ista ad hunc modum succedere animaduertit, de reliquo contra omnes Christianos persecutionẽ cõmouere in animum induxit. In qua re certe voti cõpos fuisset, & nihil ei fuisset impedimẽto, quo minus in instituto opere processisset, si deus seruorũ suorũ ppugnator nõ celerrime, vti quod futurũ erat præuerteret, famulum suũ Constantinũ, tanquam splendidum quoddam lucis iubar, in obscuris tenebris & caliginosa nocte de improuiso apparens, tum liberatorem omnibus excitasset, tum in brachio excelso in ea loca in quibus tyrannus versabatur, quasi manu duxisset. Cui quidẽ trophæa victoriæ contra impios, quasi fructum ipsius pietati debitum cælitus largitus est. At sacrilegum illum & nefandum tyrannum Licinium, vnà cum cõsiliariis omnibus & amicis sub Cõstantini pedib⁹ prostrauit. Nã vbi ei⁹ insania ad extremã ruit demẽtiam,

imperator deo charus non amplius ferendum putauit, sed modesta animi ratione rem reputans, & seuerā æquitatis regulam cum humanitate & clementia temperans, propenso studio eos qui tyrannidis iugo misere opprimebantur, mature iuuandos censuit. Atque infinitum hominum genus, paucis nefariis hominibus tanquā quibusdam corruptelis è medio sublatis, incolume seruare aggreditur. Nam cum ipse sola humanitate temporibus antegressis vsus fuisset, & Licinium qui nulla cōmiseratione dignus, erat commiseratus, ei vtpote à prauitate neutiquam decedenti, sed potius rabiem suam contra gentes sibi subiectas augenti, nihil omnino profuit. Atque illis, qui ab immani illa bellua diuexabantur, nulla fuit salutis spes relicta. Quapropter iste bonorum adiutor & patronus, nequitiæ odium cum amore virtutis permiscens, simul cum filio Crispo imperatore humanissimo, salutari dextra omnibus, qui propè perierant, porrecta & ostentata, contra tyrannum proficiscitur. Pater simul ac filius deum patrem rerum vniuersarum rectorem, & dei filium omnium seruatorē, ducēauxiliatoremq; adepti vndique, acie contra impios circumiecta & disposita, perfacilem reportant victoriam: hostesq; vniuersos in dimicatione illa dei ope, ex animi sententia profligant. Quocirca de repēte, & pene dicto citius, qui heri & nudiustertius mortem & terrorem spirabant, non amplius superfuerūt, imo ne minimam quidē nominis sui memoriā post se reliquerunt: tituli autē eorū & honoris insignia debita ignomię labe aspersi. Ac quæ Licinius impiis iamdudū tyrannis obtigisse oculis aspexisset, eadē pari ratione cū illis perpessus est: idq; merito. Nam neq; disciplinam admittere voluit, neq; proximorum flagellis admonitus, sapere aliquando didicit. Persimilem igitur cum illis impietatis viam persecutus, ad persimile etiam cum eisdē calamitatis præcipitiū non sine causa ruit. Atq; iste hoc modo tādem perculsus & profligatus decubuit. Constantinus autem victor, omni genere pietatis ornatus, vnà cum filio Crispo imperatore deo charissimo, & patris rebus in omnib⁹ simili, oriētē in suā redegit potestatē, atq; Romanū imperiū, sicut iā olim fuerat, in vnū redegit, & regnū

vniuersum

vniuersum à sole oriente vndiq; ad extremas occidentis oras, & ad alteras vtrasq; mundi plagas, Boreá parit, & meridiem cum tranquilla pace obtinuit. Proinde metus tyrannidis, qua antè premebatur, tum ex hominũ vita prorsus sublatus fuit, tunc frequentes conuentus acti, tũ festi dies celebrati: tunc omnia lætitia redundarũt: tunc qui ante demissa & contracta fronte erant, hilari vultu, & læto oculorũ obtutu aspexerunt: tunc choreis, tũ hymnis tam per singulas ciuitates, quam per agros, primũ omnium regẽ esse, huncq; reuera esse prædicarunt: deindo pium imperatorem ac liberos deo in primis charos laudibus extulerunt. Tunc veterum nulla recordatio malorũ, tunc omnis impietatis obliuio, tunc suauis præsentium bonorũ vsus & oblectatio: tunc iucunda expectatio futurorum: tunc deniq; non decreta solum imperatoris victoris illustrissimi, plena humanitatis, plena clementiæ, verumetiam leges, eximia magnificentiæ illius & veræ pietatis indicia complectentes, in locis quibusq; diuulgatæ. Sic ergo pestifera totius tyrannidis labe purgata deletaq;, Constantinus solum & liberi, imperij iure ad ipsos pertinentis gubernacula, authoritate & præsidio firma, inuidiæ ac metus expertia deinceps possederunt. Qui quidem simul atque principio regni infestos Dei hostes è mundo sustulerant, Deum bonorum quibus fruebantur authorem vere agnoscentes, singulare virtutis & pietatis studium, verum diuini numinis cultum & gratiarum actionem, quas ei pro beneficiis debebant, per sanctiones & edicta pro Christianis edita, palam ac perspicue commonstrarunt.

Finis decimi libri.

Sit Deo honor & gloria.

EIVSDEM EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CAEsariæ Paleſtinæ, De vita ſanctiſsimi Imperatoris Conſtantini, Libri quatuor.

Proœmium de morte Conſtantini, & de liberis eius Imperatoribus, & quod Deus imperatores pios honorat, & tyrannos perimit, quodque Deus Conſtantinum honorauit, qui annos pluſquam triginta pie imperium ſolus adminiſtrauit: vixit autem annos ſupra ſexaginta.

CAPVT I.

QVemadmodum vniuerſum hominũ genus illuſtrem & præpotentem noſtrum imperatorẽ, ad decimũ quẽq; imperij annum ratis cõuerſionibus iterum ac tertiò reuolutum, diebus feſtis epuliſq; ſolennibus, magnifice celebrauit: ita nos quoq;, non ſolũ cũ iam viginti annos regnaſſet, multiſque victoriæ trophæis eſſet nobilitatus, illũ amplo miniſtrorum Dei conſeſſu ſtipatum, diuinis laudibus ad cælum vſq; extulimus. Verumetiá cum triginta annos modo in hoc imperádi munere confeciſſet, auguſtum illius caput orationibus, tanquam coronis ex variis floſculis pulchrè contextis, nuper in ipſa regia mirifice decorauimus. Verum nunc quaſi in ambiguo hærens conſiſto, & dum aueo aliquid, quod eſt in communi dicendi conſuetudine poſitum, perſpicuè eloqui, velut anceps & incertus non habeo, quò me vertá, ſola peregrini & inſolentis aſpectus admirabilitate obſtupefactus. Nam in quacunq;

mundi partem, siue ad solis ortum, siue ad occasum, siue ad vniuersæ terræ ambitum, siue ad cælum ipsum aciem acriter intendo, nusquam non imperatorem illum beatum præsto esse conspicor. Eius enim liberos, tanquam lumina quædam recens accensa, & ex patris splendore profusa, omnes terræ oras suæ claritate complere video: illumque ipsum vi & virtute viuentem, & totum vitæ nostræ cursum multò, quàm antea splendidius præclariusque, propterea gubernantem cerno, quòd eiusmodi numero liberorum, à quibus ei in imperij administratione successum est, amplificatus sit: qui quidem sicut nó ita pridem fuere Cæsarei honoris & dignitatis facti participes, ita iam vera patris sui persona omnino propter singularem pietatis & diuini cultus præstantiam induti, imperatores, augusti, reges etiam declarati sunt, denique omnibus patris ornamentis eximiè illustrati. Atque cum illum, qui paulo ante in compagibus mortalis corporis cernebatur conclusus, quique cum admiratione nobiscum vna versabatur, etiam post extremum vitæ diem (quando natura, si quid superuacaneum sit, illud tanquam alienum, solet arguere) & regalium ædium magnificentia eadem, & eisdem tum honorum, tum laudum insignibus dignatum contemplor, quasi mente captus, supra modum obstupesco. Quinetiam cum iam aciem oculorum adiicio ad ipsum cæli complexum omnia vndique ambientem, & eius beatissimum animum ibi cum ipso Deo vita frui cogitatione informo, & non modo omni caduco mortalique integumento exutum, verum etiam apparatu fulgoris radiis, mirè splendescente collustratum, & neutiquam in isto exigui temporis anfractu amplius ad mortalium consuetudinem volutatum, sed corona, quæ perpetuò florebit, vita, quæ nullum exitum est habitura, beati æui denique immortalitate honorifice donatum mecum considero: stupore oppressus penitus conticesco, & tanquam mutus nullam emitto vocem, sed mea ipsius tenuitate viribusque imbecillis condemnatis, atque adeo silentio mihi ipsi indicto, locum do meliori: Deo videlicet immortali, qui & amplitudi-

tudinem laudis dignitati eius ex æquo respondentis dicendo assequi, & cum verus sermo sit, suas ipsius voces (quibus prædixit, illos qui ipsum gloria efferunt, & obseruantia venerantur, muneribus, quæ ipsorum gratiam compensent, mirum in modum ab se remuneratos fore, hos autem, qui se inimicos & hostes illi ex aduerso opponant, ipsos sibi suum interitum tandem ascituros) verè confirmare queat. Atque promissa in sacro ipsius verbo comprehensa, hinc iam rata fideliaque comprobauit, quòd tum tyrannos, qui cum ipso inimicitias exercere, bellumque gerere non dubitarent, horrendis & detestabilibus mortis generibus affecerit, tum suoipsius famulo, præterqnam quod vitam eximiam largitus sit, mortem præterea decorè admirabilem, celebritate insignem, dignam commemoratione posteritatis, dignam columellis, non caducis illis quidem, sed immortalibus concesserit. Mortalium enim natura solatio quodam sui caduci & fragilis exitus excogitato, superiorum hominum memorias, imaginum monumentis, tanquam immortali honoris claritate illustrauit. Ac quidam adumbratas corporum effigies picturis cera oblitis variisque floribus collustratis exprimentes: alij statuas quæ è materia inanima sculptæ hominum species representabant artificiose fabricantes: nonnulli literas maiusculas in tabulis quadratis & columellis altius incidentes, clarorum virorum virtutes memoriæ sempiternæ commendare studuerunt. Verum quanquam ista omnia fuere mortalia & temporis longinquitate absumpta confectaque (vtpote quæ mortalium corporum simulachra, non immortalis animi speciem figurarint) illis tamen satis esse putabantur, quorum in animis nullius alterius boni post huius fragilis vitæ exitum futuri spes omnino insidebat. At Deus, Deus inquam communis huius vniuersitatis conseruator, ampliora bona ac longè maiora, quàm quæ sub mortalium cogitationem cadant, pietatis & veræ religionis amatoribus habet apud se recondita: & præmiorum quasi primitias hic arrabonis loco dat, quò immortalium rerum spem oculis quodam modo mortalibus ostentatam probè confirmare queat.

Hæc namque, vetera prophetarum oracula, quæ ſcriptis mandata ſunt, vaticinantur. Hæc, vitæ inſtituta piorum virorum, qui iam olim variis virtutum generibus excelluerunt, poſteris prodita, apertè teſtantur. Hæc tempus noſtræ ætatis vera eſſe conuincit: quo quidem tempore Conſtantinus ſolus ex illis, qui vnquam Romani imperij adminiſtrationē ſuſceperint, Deo omniū moderatori eximie charus, clarum ac euidens piæ & religioſæ viuendi rationis exemplar omnibus hominibus propoſuit ad imitandum. Hæc etiam Deus ipſe, quem Conſtantinus ſanctè coluit, claris propterea & euidentibus teſtimoniis confirmauit, quòd non modo ei gubernacula imperij iam primum capeſſenti, ſed etiam in eo lōgius gradienti, & iam peragenti extrema, benigne & clementer opem tulit: quem quidem virum vniuerſo mortaliū generi documentum ſtatuit, piè vitam ſanctēq; inſtituēdi. Cum igitur ſolum inter imperatores ex omni ſeculorum memoria famæ celebritate nobilitatos, tanquam maximum luminare, & præconem veræ pietatis facile clariſſimum, variis cuiuſque generis bonis ei ſuppeditatis, ſub aſpectu hominum ſubiecit ad intuendum, regni tempus ad amplius triginta annorum curricula plene expleta cō fectaq;, cum ſummo honore illi propagauit. Quo annorum ſpatio duplicato, totius vitæ orbem, quem inter homines peragrabat, quaſi termino quodam circūſcripſit: & quo ſuæipſius Monarchiæ effigiem ob oculos cuiuſq; poneret, illum & victorem omnium hominum tyrannidē exercentium effecit, & interfectorem gigantum, qui cū Deo prælium iniuiſſent, quiq; animi inſolentia ac temeritate elati, contra ipſum ſummum totius orbis moderatorem, crudelia impietatis arma ferre non dubitaſſent. Qui vix dum (propè dixerim) in lucem prodierant, cum iam extincti fuerunt. Deus enim vnus ac ſolus cum famulum ſuum Conſtantinum vnum cōtrà multos diuina texiſſet armatura, omnibuſq; præſidiis muniuiſſet, eius opera mortalium genus ſcelerata impiorum turba perpurgauit: eumq; ipſum veri ſui numinis cultus & obſeruantiæ magiſtrum omnibus gentibus exhibuit: qui virtutibus cuiuſque generis, tanquam clara voce teſtificatus eſt, tū

quòd

quòd verum Deum agnoscebat, tum quod eorũ, qui nequaquam dij sunt, prorsus detestabatur errorem.

Quod Dei quidem seruus fuerit, gentium autem victor. CAP. II.

HIC igitur, vtpote fidelis & spectatus Dei famulus, istud præstitit, prædicauit apud omnes, seq; & Dei seruum palam nuncupauit, & ministrum summi regis ingenue confessus est. Itaque Deus, neq; id ita multo post, quò eius obsequium abunde compensaret, moderatorem constituit & dominum, atq; solum inter imperatores, qui post homines natos extiterunt, talem effecit victorem, qualis nec armis expugnari, nec viribus vllis (quippe illustria victoriæ trophæa perpetuo reportauit) vnquam superari poterat: tantum etiam imperatorẽ, quantum à nemine fama & auditione veterum prædicatum aliquando accepimus: adeo Deo charum & verè beatum, adeo pium & cumulate fœlicem, vt facile ac nullo propè negotio tum gentes multò plures, quàm quę ante, imperio Romano paruissent, suæ ditioni subijceret, tum regno sine molestia & ægritudine ad extremum eius exitum omnino perfungeretur.

Constantini, cũm rege Persarum & Alexandro Macedonum rege comparatio. CAP. III.

CYrum Persarum regem, præ cæteris, qui aliquando vixerint, præstantem & eximium extitisse, vetus hominum sermo celebrat. Verum non est eum vitę exitum, qui istas res exornaret, consecutus. Ad extremum nãq;, mortẽ, nõ vt natura postulabat, neq; ad longinquũ tempus dilatam, neq; eam quidem honestam, & decoram, sed turpẽ plane & valdè ignominiosam, à muliere illatã, subiisse fertur. Alexandrum porrò Macedonum regem Græci infinita diuersarũ gentiũ ac nationũ genera subegisse prædicãt: Verũ priusquam perfectã ætatẽ explere posset, cõmessationibus & ebrietate de repente oppressum immatura morte occubuisse: totoq; vitæ spatio compleuisse duos solum & triginta annos: ac paulo amplius, quàm tertia eorum parte tẽpus regni terminasse. Per cædẽ & sanguinẽ instar vibrati fulminis, crudeliter grassatũ

esse: gentes & ciuitates vniuersas, nulla ætatis ratione habita, in seruitutẽ redegisse. Et cũ iá eius ætas in ipso flore esse videretur, farũ violento impetu in eum inuasisse, delitiasq; suas post se relinquere graniter & acerbè lamentantem, orbum liberis, stirpe & lare carẽtem, in extera regione & infesta, ne diutius mortaliũ genus eius crudelitate labefactaretur, extinxisse. Mox regnũ inter eius ministros, dum quisq; partem aliquam occupare, & vi rapere moliebatur, sigillatim diuisum fuisse. Atque istum, tali laudum genere celebratum constat.

Quod orbem propemodum vniuersum subegerit. CAP. IIII.

AT noster hic imperator eo ætatis tempore regnum obtinuit, quò ille Macedo cessit è vita. Illius autem vitæ spatiũ, temporis propagatione duplicauit: regnique longitudiné triplo reddidit diuturniorẽ. Porro autem cũ mansuetis & modestis pietatis pręceptis exercitũ muniuisset, in Britanniam, & eos, qui fluctibus oceani solis occasum suis quasi oris terminantis, vndiq; circũdati habitant, inuasit: Scithiam quoq; vniuersam sub ipsa septentrione, in infinita barbarorum hominũ genera moribus & vitæ ratione disparia partitã, ad suum adiunxit imperium. Iam vero fines imperij ad meridiei extremitates, ad Blemmyas nimirum, & Aethiopes vsq; dilatauit: atq; eos præterea, qui versus solis ortum incolebant, in suam ditioné & potestaté redegit. Principes ité variorum locorũ, gẽtiumq; dominos & satrapas, ad ipsos vsq; totius orbis terminos, hoc est ad Indos, vltimos totius terræ (quo vno elemẽto res ad vitæ vsum necessarię suppetũt) accolas diffusos, luce ac splendore pietatis illuminãs, suo imperio reddidit obsequentes. Barbaras etiã gentes, quę sua sponte libentibusq; animis eum amplexabantur, muneribusq; ad illum missis, per legatos eius gratiam aucupatæ sunt: & familiaritaté cum eo inire, amicitiamq; iungere, maximi beneficij loco putauerũt: Sic vt eximiis imaginum picturis, præclaris statuarũ monumentis illũ apud se decorarent. Quid multa? inter imperatores solus Cõstantius apud omnes omnium sermone ac fama, maxima

cum

cum amplitudine celebratus fuit: Qui Deum, quem ipse auguste coluit, ad hasce gentes vsque magnifica & verè regia voce, liberè & ingenue omnino prædicauit. Deinde non verbo istud præstitit, & frustratus est reipsa, sed per omnes virtutum quasi regiones peragrans, vario ac multiplici pietatis fructu se illustrē effecit, nobiles & prę stantes viros amplis perliberalibusq; beneficiis ad sibi seruiendum deuinxit: legibus autē humanitatis & clemētiæ obstrictos tenuit imperiumq; suum, omnibus qui ipsi parebant, mansuetum & cūprimis obtabile eatenus exhibuit, quoad lōginquo annorum circuitu diuinis obeundis certaminibus confectus & exhaustus, à Deo, quē religiosè venerabatur, immortalitatis pręmiis donatus esset, tripliciq; sobolis fœta, qui post ipsum in imperium succederet, in lucē susceptō, ex mortali regno ad vitam immortalē apud deū sanctis animis reconditā migrauisset.

Quod filius Imperatoris Pius, etiam imperatoribus filiis imperium reliquerit.

CAP. V.

ATq; vt imperii sedes à patre ducta, ad eum descendit: Sic lege naturæ liberis illius eorumq; posteris reseruata fuit, & tanquam paterna quædam hæreditas ad sempiternum tempus propè continuata. Deus igitur ipse, qui illum verè beatum, non modo dū adhuc vna nobiscum hac luce frueretur, ad illustres dignitatis gradus extulit, verumetiam cum ex hac corporum custodia euolasset, multò præstantioribus honoris ornamentis in ipso cœlo cohonestauit, res ab eo præclarè gestas literis sempiternis prodat, & cœlestium monumentorūm tabulis præmia eius rectè factis congruentia commendet ad perpetuitatem.

Quod historia hæc necessaria sit, & ad animorum salutem conducibilis. *CAP. VI.*

MIhi quidē & si viri fœlicitate, & beata vita aliquid dignum dicendo persequi valde arduum est, eandē aūt silentio præterire tutū & periculo vacuū, tamē necesse est ad caducæ cuiusdam & vmbratilis picturæ similitudinē, hominis pii effigiē orationis artificio posteroꝝ memoriæ prodere, quò ipsi inertiæ & desidiæ crimē,

quod alioqui nobis fortè obiici posset, omnino euitemus. Me enim planè puderet, si dicendi facultatem, quæ mihi suppetit, licet exiguam eam quidem & pertenuem, in illum, qui sit verum dei cultum summa obseruantia & honore prosecutus, non pro virili parte conferre laborarem. Atque arbitror equidem hoc opus, quod magni animi & verè regii facta deo omnium regi adeo grata acceptaq; complectitur, non modo ad vitæ vsum aptum, sed mihi reuera in primis necessarium fore. An non turpe est nos quidem conticescere, quibus deus ipse pro sua clementia largitus est, vt & talem haberemus imperatorem, & in eius conspectum, notitiam, ac colloquium veniremus, qualem nulla ætas hactenus cognouerit, cum rerum tum à Nerone, tum ab aliis quibusdã impiis & nefariis tyrannis, eò multò nequioribus gestarũ cõmemoratio, tam diligẽtes assequuta sit & impigros scriptores, qui improborum facinorũ argumenta splendido & illustri genere orationis exornare, historicarũq; monumẽtis in varios libros dispertitis consecrare non grauati sunt? Quocirca nobis præter cæteros, valdè consentaneum videtur, vt eximiam & illustrem virtutis eius & rerum gestarum famam palam prædicemus omnibus illis, quorum desiderium ad diuinum amorẽ amplexandum præclarorum imitatio mirè possit incendere. Nam illi hominum impurorum vitæ instituta & res gestas ad mores rectius informandos penitus inutiles, vt gratia quorundam, vel odio, vel suæ deniq; ipsorum doctrinæ ostentandæ causa fortè impulsi, exquisita verborum elegantia cum orationis volubilitate coniuncta, turpes & flagitiosas res tragicè quidem & amplè, sed parum vtiliter ad hominum vitam narrare aggressi sunt: & illis, qui per Dei gratiæ illud obtinuissent, & vitam culpæ expertem degerent, non honestè facta, sed ea, quæ erant obliuione ac tenebris prorsus obruenda, proposuerunt ad contemplandum. Quod autem ad meam in dicendo vim & facultatem attinet, quamuis præ magnitudine, rerum oratione explicandarum nõ sine causa langueſcat, tamen aperta & simplici præclarorum ad narrandum facinorum suscẽptione se debet denuo recreare. Rerum nanq; præ-

clare

clare & diuinitus gestarum commemoratio, non incommodam quidem & iniucundam lectionem, his præsertim, qui sunt animo benè constituti, sed ad vitam instruendam, perquam vtilem & fructuosam est planè allatura.

Quod ea Constantini gesta sola nunc commemorat, quod ad pietatem pertinent. CAP. VII.

CAeterum permulta, quæ de hoc imperatore summè beato narrari possent, vt acies instructas, commissa prælia, res in illis strenuè & fortiter gestas, partas victorias, trophæa contra hostes statuta, triumphos, quos egerit, ea etiam, quæ ad cuiusq; vtilitatem fuerint ab eo descripta, legum sanctiones, quas ad Reip. & subiectorum emolumentum instituerit, pleraq; alia illustria & regalia certamina confecta, quæ apud omnes crebro sermone commemorata sunt, arbitror à me prætermitti debere: quippè cum institutum, quo omnis ista tractatio referēda est, me admonere videatur, vt ea sola tū dicēdo, tum scribendo exponam, quæ ad vitam piè religioseque degendam spectent. Quæ cum propè infinita sint, ex his, quæ perlata sunt ad nos, ea summā quæ & maximè ad vitam opportuna, & posterorum memoria dignissima iudicentur. In quibus exponendis, quoad fieri potest, breuitatem sequar maximè: præsertim cum tempus deinceps facultatem dederit, laudes imperatoris verè beati quouis dicendi genere liberius & diffusius prædicādi. Nam antehac istud munus minimè propterea obire licebat, quòd nobis veterum præcepto vetitum sit, ne quēquam ante mortem propter varias & incertas vitæ mutationes omnino beatum existimemus. Dei ergo patris imploremus auxiliū, & filii eius cœlestis verbi opem, vt nobis in hoc negotio diuino eius afflatu subueniat. Sic igitur ab ipsis imperatoris incunabulis scribere ingrediemur.

Quod in Tyrannorum ædibus, Vt Moises educatus sit Constantinus. CAP VIII.

CVm crudele quoddam tyrannorū genus populū Hebræorum labore & cruciatu, sicut vetere iam fama ac

sermone celebratum est, grauiter afflictaret, Deus illum ita diuexatum cõmiseratus, benignè respexit, Moysenque prophetam, cum adhuc puer esset, in ipsis mediis tyrannorum domiciliis, & quasi intimis recessibus educandum, atque adeò sapientia, quæ apud illos fuit, imbuendum prouidè curauit. Postea verò iste dei propheta, cum tempore progrediente, vir inter viros esse cœpit, & vltio diuina iniquè oppressorum vindex, ad iniustos puniendos pro foribus adfuit, ex tyrannorũ ædibus egressus, numinis summi consilio & voluntati lubens obtemperauit: atque vt à necessitudine tyrannorum, qui ipsum educassent, verbo req; ipsa animo fuit, q̃ maximè abalienato, ita suos natura ac verè fratres cognatosq; sibi summa amicitia & familiaritate deuinxit. Cuius opera deus Hebræos, cum eum vniuersæ illorum genti ducem præfecisset, deinceps ex seruitutis iugo, quo ab hostibus premebantur, penitus liberauit: genus autem tyrãnorum suppliciis cœlitus inflictis acerbè insectatus est: Atq; vt sermo ille de rebus à Moyse mirandum in modum gestis ab antiquis iam deriuatus temporibus, licet plerisq;, fabulæ loco habitus sit, omnium tamen aures iampridem compleuit: Sic Deus insignia miraculorum spectacula, quæ commenta fabularũ longè superant, quæq; propter veritatem omnes famæ & rumoris opiniones facilè vincunt, oculis nostris iam nuper contemplanda subiecit. Nam tametsi tyranni, qui nostra iam memoria contra deum omnium moderatorem bellum mouere enixè moliebantur, ecclesiam miserè diuexarint. Constantinus tamen, medius inter hos interiectus (qui quidẽ paulò post, tyrannos è medio sustulit) dum adhuc adolescens esset, ætate tenera, facie venusta, & lanuginis flore decora, non aliter, atque ille ipse dei famulus Moyses, in familiis tyrannorum assiduè vitam degit. Qui quanquam eum nondum ex ephebis excessisset, cum impiis versabatur, non tamen similes cum illis mores combibit. Nam ingenua eius & proba indoles diuino sancti spiritus instinctu pulsa, illum ex ea consuetudine ad piam viuendi rationem deoque gratam traduxit. Quinetiam singulare paternæ virtutis æmulandæ studium, adolescentem magno-

magnoperè ad bonorum pellexit imitationem. Ei enim pater (cuius memoriam opportunè hoc loco recordatione renouare operæ prætium est) fuit Constantius, inter imperatores nostri temporis facilè illustrussimus. De quo ea necesse habeo breuiter oratione percurrere, quæ filio nonnihil ornamenti adferant ad commendationem.

De patre eius Constantio, qui non vt Diocletianus, Maximinianus & Maxentius, Christianos persequutus est.

CAP. IX.

CVm quatuor in Romani imperii gubernandi societate iungebantur, solus hic fœdere amicitiæ cum deo omnium gubernatore pacto, modum vitæ à cæterorum institutis alienum disparemque consectatus est, Illi enim dei ecclesias obsidione vastare, euertere radicitus, solo æquare, ac templa concussis fundamentis disturbatisq;, prorsus delere aggressi sunt. Hic autem à nefando & detestabili illorum scelere manus integras & inuiolatas continuit, neque vlla ex parte se similem eis præbuit. Illi intestina virorum simul ac mulierum pietatem maximè excolentium cæde, prouincias suæ ditioni subiectas, sceleratè contaminarũt, hic suam ipsius animã à sceleris labe vacuam assiduè conseruauit. Illi quo mala omnia in vnum coaceruarent, vocibus quibusdam execrabilibus, quæ in simulachrorum cultu fundi solét, primum seipsos, deinde omnes, qui ipsorum obsequebantur imperio, nefariæ dæmonum veneration deuouerunt: hic pacis tranquillissimæ illis, qui ab ipso regebantur, author factus, liberam eis veræ in deum religionis sine molestia excolendæ permisit potestatem. Quinetiam alii vitam omnium mortalium, haud vitalem illam quidem, imò vero morte ipsa longe acerbiorem, propterea effecerunt, quòd tributa ab illis exigebant planè intolerabilia. Constantius solus & imperium placidũ præstitit ac tranquillum suis, & non aliter atque pater indulgens illis sedulò prospexit, atque adeò opitulatus est. Cæterùm cum alia sint eius virtutis ornamenta propè

infinita, eaq; omnium ore ac sermone percelebrata, vno & altero præclarè facto, quibus ea, quæ silentio prætereuntur, melius certiusque intelligantur, oratione nostra percursis, ad institutam scriptionem sermonem deinceps transferemus.

Quomodo Constãtius pater obiecta illi per probrum à Diocletiano paupertate, postquam azarium compleuerant, pecunias rursus iis qui attulerant, reddiderit.

CAP. X.

VBi multus & creber sermo de isto imperatore passim fama peruagatus est, quod mãsuetus erat, quòd spectatus, quòd ardenter vitæ sanctimoniam consectabatur, quòd propter incredibilem in eos, qui ipsius parebant imperio, clementiam & benignitatem, nullum thesaurum sibi omninò reposuerat, imperator, qui id temporis summum imperii gradum obtinuit, legatis ad illum missis, dissolutam eius in Rep. administranda negligentia grauiter increpare cœpit: paupertatem, tanq; probrum obiicere: hocque ad rei confirmationem argumenti loco vsurpare, quòd nihil prorsus pecuniæ haberet in thesauris reconditum. Hic tum legatos, quiab imperatore venerant, aliquandiu morã facere precatus, ex omnibus gentibus suæ ditioni subiectis, eos qui maximis diuitiarum copiis circumfluebant, in vnum conuocauit, pecunia dixit sibi opus esse, & illud tempus opportunè oblatum, quo quemque propensum studium & beneuolentiam erga dominum ac regem suum declarare par esset. Quo audito, hanc occasionem quæ diu ipsis in optatis fuisset, beneuolæ suæ in illum voluntatis perspicuè significandæ, statuentes, abiecta omni cunctatione maturo auro argento, & aliis opum facultatumque generibus æraria eius complere laborant, studio quodam & ardore ipsos inter se, quò alius alium in largiendo superaret, vehementer contendunt, hocq; præstiterũt valdè læto & hilari vultu. Qua re confecta, Constantius legatos ab imperatore summo missos, thesauri sui spectatores fieri voluit. Quos testes fore iussit eorum, quæ oculis vidissent, illisque retulit, quemadmodum thesau-

thesaurus ille, qui in præsentia in ipsius æraria collectus erat & conditus, iampridem fuisset apud pecunię suæ & diuitiarum dominos, tanquam custodes tutissimos conseruatus. Istos igitur rei gestæ permagna cępit admiratio. Imperator autem benignissimus post eorum discessum pecuniæ illius dominos denuò accersit: illosq; cum obsequii ac singularis beneuolentiæ causa humanissimè tractauisset, suis receptis omnibus facultatibus, domum reuerti iubet. Atque vt ista vna res est à Constantio gesta, quæ illustre sane humanitatis specimen dat, & clementiæ: Sic altera insigne pietatis erga deum testimonium continet.

De persequutionibus ab aliis factis, & quomodo pater eius Constantius, impositâ sibi ei dololatræ personâ, eos qui sacrificare animum induxerant, reiecerit, qui vero confiteri statuerant, in palatio retinuerit, & de eius grato erga Christum animo ac beneuolentia. CAP. XI.

CVm magistratꝰ in singulis prouinciis ex imperatorũ mandato, pios homines passim inhumanè & grauiter persequerentur, & sancti martyres, qui in ipsis imperatorum palatiis versabantur, primi omnium certamina pro pietate obirent: ignemque, ferrum, vastos maris gurgites, omnia denique mortis genera summa cum animi alacritate & tolerantia subirent, vsque eò vti breui imperatorum regiæ sanctis viris essent omnino orbatæ (quæ res authores maleficii clementi Dei obtutu curationeque prorsus priuauit: quippe qui dum homines pios infectarétur, etiam eorum preces infectati sunt, & abs se penitus auerterunt) soli Constantio sapiens quædam & solers animi occurrit cogitatio: & facinus facit, vt incredibile auditu, ita factu imprimis admirabile. Nam illis, qui in regia ipsi inseruiebant, libera data optione (quæ etiam illis, qui aliquem dignitatis gradum in familia eius obtinebant, delata fuit) hanc tulit conditionem, vt vel dęmonibus immolando integram haberent potestatem, tum apud ipsum commorandi, tum consuetis honoribus perfruendi: vel si minus hoc exequerentur, aditu ad ipsum prohiberentur & à consue

tudine

tudine ipsius ac familiaritate penitus repellerentur reij-
cerenturque. Postquam igitur in duas partes dirempti
fuerunt, aliique in hanc, alii in illam segregati, ilico singu
li, quo animo essent & instituto perspicue ostenderunt:
Ibi tum admirabilis ille Constantius, commento, quod
celatum erat, statim pòst patefacto, quorundam timidi-
tatem & nimium amorem, quo ipsi se suamque vitam có-
plectebantur, vehementer coarguit: alios ob synceram
& integram erga deum mentem, approbauit plurimum:
illos deinde tanquam dei proditores, imperatoris ser-
uitio indignos censuit. Quomodo enim inquit, fidem er
ga imperatorem seruare poterunt inuiolatam, qui aduer
sus deum Opt. Max. perfidi esse manifestò conuincũtur?
Quapropter hos procul à regali suo domicilio statuit a-
mandandos. Illos vero qui veritatis testimonio digni
deo fuere comprobati, similes erga imperatorem fore af
firmans, stipatores suos, & ipsius regni custodes consti-
tuit: inquiens, id genus homines in præcipuis maximeq;
necessariis amicis & familiaribus numerandos esse, mul-
toque pluris, quàm æraria ingenti thesauro referta, meri
tò æstimandos. Sed qualis Constantini pater fuisse tradi
tus sit, ita est à nobis breuiter explicatum. Qualis autem
exitus eum, qui talem se erga deum ostenderit, sit conse-
cutus, quamq; moribus & vita dissimilis eorum, qui eius
dem imperii cum eo participes fuerunt, à deo quem sedu
lò coluit, factus, cuiquam in naturam & conditionem re
rum ab illis gestarum aciem animi intendenti, est ad in-
telligendum perfacile. Nam cum iam longo temporis
spatio eximia & spectata satis regiæ virtutis indicia de-
disset, tandem repudiata penitus impiorum in variis dis
colendis superstitione, deum omnium moderatorem vl-
trò agnouit, & sanctorum virorum præcibus suàm firmè
muniuit familiam, & reliquum vitę cursum expeditũ, per
turbatione vacuum, magna cum laude transegit: & quod
vulgò beatum prædicant, neq; quicquã ipse habuit mo-
lestiæ, neq; alteri aliquando exhibuit. Sic igitur omne tẽ
pus regni constans & tranquillum liberis & cõiugi cum
tota famulorum turba præstitit, omnemq; suam familiam
vni regi deo consecrauit: adeo vt multitudo, quæ intra

regiam

regiam ipsam coiuerit, nihil ab ecclesiæ forma distare videretur. In qua inerant dei ministri, qui continuos cultus pro imperatore etiam tum obierunt, cum piorum hominum genus & verè deo inseruientium alibi apud gentilium multitudinem ne nominari quidem absque periculo poterat.

Quòd Diocletiano & Maximiano, imperio exutis, postea Constantius primus Augustus fuerit, numerosa natorum sobole insignis. CAP. XII.

OB quas quidē res, neq; id adeò diu pòst, deus illum egregiè remuneratus est, Sic vt iam in imperii gubernatione primas facile obtineret. Illi enim, qui clauum imperii ante eum tenuissent, nescio quo modo, repentina animorum facta mutatione, post primum annum, quo Ecclesiæ dei graui fuissent obsidione oppugnatæ, imperio se sponte abdicarunt. Constantius deinceps solus, & summus imperator, & Augustus appellatus est, qui tum initio, Cæsarum ac imperatorum diademate illustratus, & inter hos primas adeptus, tum postea in hoc honoris gradu exploratè, qualis esset perspectus & cognitus, à Romanis ad summam dignitatem elatus fuit, & quatuor imperatorum, qui pòst cum eo regnabant summus, & Augustus nuncupatus. Quin etiam solus præter cæteros imperatores, propter liberorum probitatem excelluit, permagna vtriusq; sexus caterua in lucē edita susceptaq;. Cum autem ad summam prope senectutem prouectus, communi naturæ, quod debebat, esset persecuturus, & iam migraturas è vita, deus tum rursus facinus quoddam planè admirabile, eius causa edidit: qui ei mortem oppetituro sua prouidentia curauit, vt filius eius natu maximus Constantinus ad capescendum imperium præsto esset.

De filio eius Constantino, qui adolescens quum esset, vna cum Diocletiano, quando Palæstinam peragraret, versatus erat. CAP. XIII.

ISte, vt supra diximus, in medio illorum, qui erant cum patre consortes imperii, more illius veteris dei prophetæ Moysis, quotidie versabatur, & vbi excesit

excesit ex pueris,& iam ad adolescentiam peruenit,summo apud illos honore dignatus fuit. In qua ætate & honore nos eum vidimus, cum Palæstinorum regionem vnà cum imperatore, qui cæteros anteibat ætate, peragraret. Ad cuius dexteram assistens,illis,qui eum videre cupiebant,se adolescentem facile præstantissimum declarauit:vtpote in quo eximia regiæ cuiusdam indolis indicia,ex eo quidem tempore, elucere cœperunt, vt enim corporis compositione ad pulchritudinem apta,& statura(vt ætas tulit)proceritate, nemo cum illo comparari potuit,& virium etiam firmitate tantum superauit æquales,vt illis nonnihil terroris iniiceret:Sic virtutibus animi multo magis,quàm corporis ornamentis nobilitatus est:quippe modestia primum suum decorauit animum: deinde politiore literatura,tum prudentia à natura propè insita,ad extremum sapientia diuinitus animo cõsignata,tanquam alimentis quibusdam eximiè educauit.

Constantinus ad patrem, propter Diocletiani insidias reuertitur. CAP. XIIII.

QVem quidem cum illi,qui tum rerum potiebantur, adolescentem generosum esse, robustum, procerũ, excelso & erecto animo præditum animaduerterẽt, inuidia simul fuerunt & metu perculsi. Qua re inducti, tempus opportunum obseruant sedulò, quo graui aliqua contumelia eum afficiant. Quod quidem adolescens animaduertens(siquidem dei nutu insidiæ contra illum comparatæ,semel & iterum fuere perspicuè deprehensę) fuga salutem quæsiuit: atque in ea re exemplum magni prophetæ Moysis est probè imitatus. Deus etiam omnia eius causa faciebat,prouidè prospiciens, vt in tempore præsto esset ad patri succedendum.

Constantii mors, Constantinum filium imperatorem relinquentis. CAP. XV.

EXtemplò enim, vbi insidiarum machinas effugit,celeri gradu accesit ad patrem: & protinus post longum temporis interuallum, quo abfuerat,in eius cõspectum

spectum venit. Eodem momento patris Constantij vitæ exitus in acie nouaculæ, vt dicitur, constitit. Postquam autem filium ex insperato adesse vidit, exiliens cubili, illum complexus est, atq; illud quod sibi iam vitam edituro solum tristitiam attulerat (filij nimirum absentia) se ex animo iam eieciſſe, asseruit: precesq; propterea, cum gratiarum actione Deo obnixè fudit. Iam verò morte pluris prope, quàm immortalitatem æstimare se dixit: ac tãdem familiam suam resq; vniuersas ordine dispensauit. Atque in medio filiorum pariter & filiarum ipsum, instar chori, vndique cingentium, se statuens, & in ipsa regia, inq; regio cubili decumbens, regni hæreditate filio, qui reliquos ætate anteibat, communi lege naturæ tradita, decessit è vita.

Quonam pacto Constantij funere elato exercitus Constantinum Augustum salutauerit.

CAP. XVI.

NEque tamen propterea imperium imperatore destitutum permansit: quippe Constantinus paterna pur pura inditus, primum è paternis ædibus egressus est, & patrem, tanquàm à mortuis ad imperium regendum denuò reuocatum, suo ipsius vultu & effigie omnibus representauit. Deinde magna paternorum amicorum turba, eum comitante, funeri præiuit, patremq; produxit: quinetiam populi infinita multitudine, militumq; constipanti agmine partim antecedentium, partim subsequentium, genitorem sanctissimum cum omni splendore & maxima pompa extulit: Faustis acclamationibus, suaui hymnorum concentu, omnes beatissimum illum celebrant: & consentientibus animis filium iam in imperij gradu locatum, patrem ad vitam quodammodo reuocasse existimant. Extemplo igitur secundo & prospero applausu nouum regem, imperatorem & Augustum ipsa prima voce contentius, prædicant. Quibus acclamationibus tam auspicatò in filium editis, patri mortuo nonnihil ornamenti allatum est: filium cuncti beatum putant qui talis patris fuit successor declaratus, omnes gentes, quæ ipsius obsequebantur imperio, incredibili læti-

tia efferuntur, & gaudio pene inexplicabili propterea complentur, quòd illustri & præclaro imperatore, ne breuissimo quidem temporis momento caruissent, hunc morum vitæque piè & religiosè ad virtutem institutæ exitum esse, in imperatore Constantio vniuerso generi mortalium, qui nostra memoria vixerunt, Deus euidenter monstrauit.

Interitus tyrannorum compendiaria commemoratio. CAP. XVII.

FInem autem vitæ aliorum, qui Dei ecclesias bellico quodam more & modo exagitarint, minimè consentaneum iudicaui, quem præsenti sermoni mandarem: neque bonorum memoriam, eorum appositione, qui secus se gesserint in vita, omnino debere cõtaminari. Rerum enim experientia, illis solum, qui ipso oculorum obtutu calamitates cuiusque tyranni aspexerint, quiq; earundem cognitionẽ auribus acceperint, satis videtur esse ad vitam modestius deinceps sanctiusque moderandam.

Quòd diuino consilio Constantinus imperium consequutus sit. CAP. XVIII.

SIc igitur Constantinum talis parentis satu editum, principem & imperatorem, Deus omnium author, & totius mundi gubernator, suo solum arbitrio delegit: eo consilio, vt cum alij omnes imperatores hominum suffragiis ad eum dignitatis gradum ascendere consueuerint, de hoc imperatore solo ad honorem efferendo, nemo mortalis omnino gloriaretur.

Constantini, de Barbaris & Britannis victoriæ. CAP. XIX.

ITaque vt primum fuit in regni solio tuto locatus, imperij portioni, quam rexisset pater, studiosè prospexit: commodisque omnium gentium, quarum dominatum pater antè tenuisset, summa cum humanitate & clementia assiduè consuluit. Omnia autem Barbaro-

rum

rum genera, circa fluuium Rhenum, & oceanum versus occidentem incolentia, quæ audacia & temeritate impulsa seditionem conflassent, penitus repressit: & ex indomitis immanitateque efferatis mansueta effecit & ratione tractabilia. Alia vero, quorum animos adeo insanabiles animaduertebat, vt ad vitam quiete placideque degendam nullo modo viderentur posse traduci, seclusit ab imperio, & tanquam agrestes belluas è patriæ finibus prorsus exturbauit. Istis ratione & consilio ab eo ritè compositis, reliquas orbis partes ante oculos proponens, tandem traiecit ad Britannos oceani littoribus vndique concluſos. Quos cum vicisset, alias mundi partes, animo complecti cœpit, vt his, qui opis indigerent, subsidio maturè veniret.

Constantini studium de Roma, à Maxentij tyrannide liberanda.

CAP. XX.

DEinde in vniuersum totius mundi ambitum, tanquam in corpus immensum aciem mentis intendēs, & ciuitatem illam, quæ quasi caput mundi est, totiusque Romani imperij moderatrix, tyrannis in seruitutem datam perspiciens, primum eius in libertatem vindicandæ potestatem illis, qui reliquas imperij partes procurabant, vtpote eum honoris gradum antè ipsum adeptis permisit. Verum vbi nullus eorum illi malo remedium potuit afferre, sed qui periculum facere in animum inducebant, turpem habuere exitum, ipse ne vitam sibi vitalem fore dixit, si ciuitatem omnium dominam & reginam ita ægre affectam & afflictam esse pateretur: & propterea ea parare sedulò studebat, quæ videbantur ad delendam tyrannidem spectare.

Quòd Constantinus dum secum eidololatrarum cædes animo reuolueret, Christianismum potius amplectebatur.

CAP. XXI.

AC cum accurate, ratione animoq; lustrando compe risset, propter maleficas & fallaces magorum præ-

stigias à tyranno studiosè conquisitas, multo firmiore præsidio sibi opus esse, quàm quòd res militaris suppeditare soleret, Deum quæsiuit sibi adiutorem: ratus auxiliis quæ ex armis & militum manu petuntur, vix secundas tribuendas: at quæ sunt ex Deo, nec viribus expugnari, nec vlla frangi violentia posse: Mente igitur diligenter complexus est, quisnam Deus sibi in subsidium esset asciscendus. Ac quærenti illi talis subijt cogitatio eorum, qui antea Remp. attigissent, plerumque omnes suam spem in deos complures coniecisse, eosq; victimis & monumentis coluisse: ac primam diuinationum inuitamentis, deinde oraculis, quæ fausta fœliciaque auspicia ipsis denuntiabant, in fraudem inductos, infœlicem reperisse exitum & planè calamitosum, neque quenquam deorum vel benignè, illis opem tulisse, vel prohibuisse quò minus nefanda internecione cælitus inuecta opprimerentur. Solum eius patrem ad contrariam viam, & eorum institutis longè dissimilem diuertisse: eorum condemnasse errorem: ipsum solum Deum, omnium rerum administratorem, toto vitæ spatio, obseruantia veneratum esse: eumque conseruatorem & custodem regni, omnisque boni largitorem comperisse. Ista cum secum exquisitè in vtramque partem versaret, iudicioque sedulò expenderet, quemadmodum illi deorum multitudine confisi, in varias clades & exitia incidissent, adeo vt nec generis, nec sobolis, nec stirpis, nec nominis, nec memoriæ vel vestigium quidem inter homines esset relictum, & qua ratione Deus patris sui euidentia variaq; suæ virtutis & potentiæ iudicia ei dedisset, atque adeo illi, qui iam antea contrà tyrannum prælium iniissent, spesque in deorum multitudine locata, aciem contra hostem instruxissent, ad turpem exitum essent perducti, alter enim infecta re, cum ignominia à prælio discessit: (alter in ipso medio exercitu trucidatus, tanquam supervacanea mortis accessio factus est) ista inquam omnia cum mente tanquam in vnum collegisset, in diis, qui non sunt, colendis, tantam inanitatem consectari, postque periculum factum cæco errore duci, summæ putauit esse dementiæ: Deumque, quem pater sancte adorauis-

cauisset, solum obseruandum colendumque statuit.

Quomodo orante circiter meridiem Constantino, Deus visionem in cælo ostenderit, crucem videlicet de lumine fabricatam, ac præterea inscriptionem cohortantem, in hoc vince.

CAP. XXII.

QVocirca huius opem precibus implorauit, hunc orauit, hūc obtestatus est, vt tum quinā esset, ipsi vellet significare, tum rebus, quas apud animum proposuisset, dexteram, velut adiutricem porrigere. Imperatori igitur ista precanti, obnixeque flagitanti, visio quædam diuina, & in primis admirabilis apparuit: quam si quis forte alius dixisset, non tam facile hominibus potuisset persuaderi: verum cum imperator ipse victor, nobis ipsis, qui hanc historiam iam literis persequimur, longo tempore post, cum notitia eramus & familiari colloquio ab eo dignati, narraret, & sermonem iureiurando confirmaret, cui dubium esse poterit, quin sit rei ita commemoratæ fides omnino adhibenda: præsertim cum tempus posteā consequutum, ratum orationi testimonium dederit. Cum iam sol ad medium cælum ascenderat, die in pomeridianum tempus paulatim inclinante, dixit se crucis signum ex lucis splendore figuratum, in ipso cælo soli imminens manifestò oculis aspexisse, inque eo inscriptionem consignatam, quæ hæc verba complectebatur, *In hoc vinces*. Admiratio ingens ipsum & totum exercitum, qui eum quopiam iter facientem comitabatur, atque adeo huius prodigij spectator factus erat, incessit.

Quòd Christus Constantino per quietem visus, similem cruci effigiem fabricare, ac in bellis vti iubebat.

CAP. XXIII.

SE dubitatione admodum intra se distrahi, quid tandem illud ostentum sibi vellet, asseruit. Atque

eum diu multumq; de eo cogitantem oppressit nox. Ibi ei dormienti Christum Dei cum signo in cælo monstrato visum esse, præcipisseque, vt exemplari ad imitationem illius signi, quod in cælo apparuerat fabricato, eo tanquam præsidio in prælijs cum hostibus committendis vteretur.

Crucis effigiei fabricatio.

CAP. XXIIII.

ILle, simulatque dies illuxit, surgens, primum arcanum illud visum amicis exponit: deinde artificibus, qui aurum & lapides præciosos affabrè sculpere norant, accersitis, medio inter illos loco assidet, verbis signi describit effigiem, eam auro & lapidibus præciosis imitatione adumbrare mandat. Quam quidem effigiem contigit, vt nos oculis olim contemplaremur: Ipse enim imperator, Deo illud largiente, eam nobis ostendere dignatus est.

Descriptio vexilli instar crucem fabricati, quod nunc Romani labarum appellant.

CAP. XXV.

ERat autem tali figura fabricata. Hastile oblongum erectũque auro vndique obductum fuit, quod cornu habuit transuersum ad formam crucis constructum. Supra in fastigio: ipsius operis corona affixa, lapidibus prætiosis, & auro politè circumtexta. In ea salutaris appellationis seruatoris nota inscripta, duobus solum expressa elementis: id est duabus primis literis nominis Christi (erat enim litera ☧ in ipso medio literæ Χ curiose & subtiliter inserta) quæ totum Christi nomen perspicue significauit. Quas quidem literas deinceps semper imperator in galea gestare consueuit. Ad cornu illius particulæ, quæ ex transuerso erat per hastile traiecta, velamen quoddam pertenue appensum adhæsit, regalis videlicet & magnifica textura, mirabili varietate lapidum præciosorum artificiose coniunctorum, luciſque suæ claritate pulchre resplendescentium depicta, & multo auro intertexta, quæ dici non potest, quan-

quantam spectatoribus ob suam pulchritudinem excitarit admirationem: Istud igitur velamē ad cornu affixum, longitudinis latitudinisq; crucis mensuram penitus exequauit. Oblongum vero & erectum hastile in sublimi appensum, cuius pars inferior versus basim longius ducta fuit, sub ipsum crucis insigne ad texturæ discurrentis fimbrias, auream pii imperatoris pariter ac liberorū suorum effigiem, ad pectus vsque concinnè descriptam cōtinuit. Isto igitur salutari signo imperator, tanquam hostilis cuiusque & infestæ violētiæ propugnaculo, semper vsus est. Cuius expressæ similitudines mandauit, vt vniuersum exercitum perpetuo antecederent.

Quomodo Constantinus Christianorum mysteriis instructus, sacris literis operam dederit.

CAP. XXVI.

VErum ista paulò post acciderunt. Tempore autem suprà commemorato, Constantinus admiranda illa visione obstupefactus, nullum alium deum, quàm qui ipsi apparuisset, colendum esse statuēs, sacerdotes & professores religionis & verbo illius initiatos accersit. Quis esset deus ille, sciscitatur, quid etiam sibi vellet visio illa, quæ de signo fuisset ipsi patefacta. Hi hunc deum respondent Dei vnius ac solius vnigenitum filium esse, signum autem quod apparuerat, immortalitatis notam esse, trophæumq; victoriæ illius de morte reportatæ, quā olim, cum in terra versabatur, fuisset assecutus. Causas etiam docent eius aduentus accuratamq; illius inter homines œconomiæ rationem ei suggerunt. His rationibus quanquam probè erudiebatur, ille quidem, visionis tamen ipsius oculis subiectæ adhuc tenebatur admiratione. Atque tandem vbi cœleste visum cum sacerdotum interpretatione contulerat, animo confirmatus fuit: pro certo persuasus earum rerum cognitionem sibi diuinitus oblatam esse, ac propterea in diuinam sacrarum literarum lectionem iam omni cura & cogitatione incumbere secum decreuit. Itaque primum Dei sacerdotibus sibi, tanquam assessoribus ascitis, statuit

deum, qui ipsi apparuisset, omni genere cultus & obseruantiæ venerari. Deinde spe bona in illo posita firmè munitus, de cætero permagna cupiditate ferebatur, ardentes incendii tyrannici faces, ad terrorem intentatas, penitus extinguendi.

De adulteriis Maxentii, Romæ perpetratis.

CAP. XXVII.

ETenim qui vrbem omnium reginam vi & armis occupasset, tãtum iam scelere & impietate processerat, vt nullum audax, nullum nefarium, & impurum facinus omnino prętermisisse videretur. Nam cõiuges legittimas vi à viris abstraxit, easq; turpissime oppressas violatasque ad viros remisit: idque petulanter & contumelioſe admisit nõ in ignobiles, aut obscuros, sed in eos, qui in senatu Rom. facilè primas tenuerunt. Et quanuis infinitas ferè liberas, & ingenuas mulieres per vim flagitioſè violasset, nullo modo tamen poterat intemperantem & effusam animi sui libidinem explere. Postquam autem in Christianas mulieres cæca cupiditate ferri cœpit, non potuit omnino per suos prouidere, quò facilis sibi ad eas pateret aditus. Nam illæ citius vitam cum morte commutare volebant, quàm corpus ei violandum permittere.

Quonam pacto vxor præfecti, propter tuendam pudicitiam mortem sibi consciuerit.

CAP. XXVIII.

EX quibus vna, eaq; verè Christiana, viro ordinis senatorij, qui prętecturam Romanorũ gerebat, in matrimonio collocata, vbi illos, qui in talibus flagitiis tyranno subseruire consueuerant, pro foribus ædium adesse, & virum suum metu adductum, illis, vt præhensam abducerent præcepisse, accepit, exiguo temporis spatio postulato, quo corpus consueto apparatu decenter ornaret, in cubiculum ingreditur. Quæ cum sola esset, gladio transfigit pectus, statimque mortua concidit, cadauere perductoribus relicto. Quæ reuera omnibus hominibus,

minibus, tum qui iam sunt, tũ qui post futuri sunt, rebus ipsis, quæ multo plus habent ponderis ad fidem faciendam, quàm verba, perspicuè declarauit, celebrem illam & multorum sermonibus nobilitatam Christianorũ cõtinentiam, rem esse solam, quæ nec libidine expugnari, nec flagitio perimi labefactariue possit. Atque ista se talem & tam illustrem ostendit.

Populi Romani authore Maxentio cædes.
CAP. XXIX.

HVius imperatoris igitur metu, qui eiusmodi facinora conscisscere non dubitauit, omnes non populus modo, sed etiam magistratus, non nobiles, sed ignobiles, grauiter perculsi, acerbo tyrãnidis iugo premebantur, Neque tamen illis licet pacatè & tranquille se gerentibus, asperamq; ferentibus seruitutem, vlla à tyranni crudelitate in ipsos grassante omnino extitit liberatio. Nam quodam tempore exigua & leni de causa populum satellitibus suis nefariè trucidandum obiecit. Ac populi Roma. infinita propè multitudo in ipsa media vrbe, non Scytharum, aut Barbarorum, sed suorum ciuium hastis & armis cuiusque generis misere interfecta fuit. Quanta autem senatorum cædes propter opes & facultates suas fuerit per insidias patrata, dũ alias aliæ criminationes in eos, qui neci dabãtur, falsò cõfictæ essent, ne dicendo quidem explicari potest.

Incantationes Maxentii, & alimentorum penuria Romæ.
CAP. XXX.

AD extremum verò tyranni scelera ad magicæ artis delabebantur præstigias. Quippe interdũ mulieres grauidas dissecuit: nonnunquam tenerorum infantium viscera perscrutatus est, aliquando mactauit leones; sæpe infandas adiurationes ad dæmones excitãdos, quò illorum subsidio belli impetum abs se auerteret, vsurpauit. Nam horum adiumentis sperauit se victoria facilè potiturum. Sic igitur, qui Romæ exercuit tyran-

nidem, dici non potest, qualia patrando, subiectos in seruitutem redegerit, adeo vt iam in tanta tamque extrema alimentorum ad vitam necessariorum egestate inopiaq; constitueretur, quantam non aliàs Romæ extitisse, homines nostri temporis affirmant.

Copiæ Maxentii in Italia fusæ.
CAP. XXXI.

QVare his rebus omnibus ad misericordiam inductus Constãtinus, omni apparatu militari se ad delendam tyrannidem armauit. Atque Deo omnium moderatore sibi patrono antè oculos proposito, & Christo seruatore adiutoreq; inuocato, & salutari signo, tanquam victoriæ trophæo antè armatos suos & satellites collocato, cum toto exercitu procedit, Romanis libertatem, quam à maioribus accepissent, recuperaturus. Cùm verò Maxentius machinis præstigiarũ magis quàm subiectorum beneuolentia confideret, & nullo modo extra portas ciuitatis egredi ausus esset, & omnem locũ, agrum, & ciuitatem etiam, quæ ipsius subiiciebatur imperio, ingenti armatorum multitudine, & infinitis copiis muniuisset, Imperator Constantinus Dei auxilio nixus, primam, secundam, & tertiam tyranni aciem adoritur, & omnibus primo impetu perfacilè subactis, vniuersam propè Italorum peragrat regionem: adeo vt iam quàm proximè Romam aduentaret.

Maxentii interitus in ponte Tyberis.
CAP. XXXII.

DEinde ne dum tyrannum obsideret, etiam Romanos ipsos oppugnare cogeretur, Deus ipsum tyrannum, tanquam catenis quibusdam ex vrbe extrahit, longoque interuallo à portis constituit, & opera sua iam olim contra impios edita, inque sacris literis, tanquam in tabulis inscripta (quæ quamuis fabulæ loco apud plerosq; habeantur, fideq; careant, tamẽ pro certo credantur) reipsa, omnibus, vt comprehendam breui,

tam

tam infidelibus quàm fidelibus, qui has res gestas tã admirabiles oculis aspexerint, vera esse confirmauit. Quémadmodum enim ipsius Moysis & antiquorum ac piorum Hebræorũ temporibus, currus Pharaonis, eiusq; copias deiecit in altum,& delectos ascensores satellitesque regios in mari rubro demersit:Sic & Maxentius,quiq; cum eo erant armati & stipatores, velut lapis in profundum Tyberis gurgitem præcipites deciderunt.Nam cum tyrannus,Dei virtute Constantino opem ferente, terga dedisset,& in fuga flumen ex aduerso obiectum (in quo lintribus iunctis, & ponte artificiosè fabricato, machinam qua Constãtinum adeo Deo charum è medio sublaturum sperauit,ad suum ipsius interitum construxerat) traiicere cœpisset,deusq; Constantino benignus præstõ tulisset auxilium, & tyrannus eius ope destitutus, clandestinas & occultas machinas miser contra seipsum fabricasset, adeo vt illud commodè in ipsum dici possit, Lacum aperuit, & effodit eum, & incidet in foueam,quã fecit, Conuertetur labor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.tum Dei nutu, machinarum in pontis iunctione collocatarum,& fraudis in eisdem latitantis transitus,tempore minimè sperato subsidit,ruitque ac de improuiso lintres, cum ipsis viris in altum gurgitem præcipitati sunt:Ipseq; infœlix primus, deinde satellites eius & stipatores (sicut diuina loquuntur oracula) in rapidum flumen, tanquam plumbum dilapsi: Vti Constantinus cum suo exercitu Dei præsidio victoriam assecutus,merito sanè licet non verbis, re tamen ipsa, similiter cum Israelitis & egregio dei famulo Moyse,eadem ipsa,quæ ille olim contra impium tyrannum Pharaonem ceciniſſet, Sic quodammodo suaui concentu fuderit dixeritque. Cantemus domino, glorioſe enim magnificatus est: equum & ascensorem deiecit in mare. Adiutor & protector factus est mihi ad salutem. Et quis similis tibi in diis domine, quis similis tibi? Glorioſus in sanctis, admirabilis & præclarè faciens prodigia.

Exod.14.

Psal.7.

Exo.15.

De Con-

De Constantini in vrbem Romam introitu, & de statua eius, crucem manu continente, & eiusdem inscriptione.

CAP. XXXIII.

COnstantinus igitur cum ista aliaq; eisdem germana ac similia deo omnium duci, & authori victoriæ, eximium dei famulum Moysen imitatus, ceciniſſet, in vrbem, quæ omnium regina est, cum triumpho & celebri pompa ingreditur. Ibi tum frequentes, tam qui ex senatorio ordine, quàm qui aliis dignitatis ornamentis ibi clari erant & eximii, tanquam ex seruitutis custodia liberati, cum vniuerso populo Romano, læto oculorum obtutu, lubentibus animis, fauſtis acclamationibus, & insatiabili gaudio eum exceperunt. viri etiam cuiusque generis vnà cum mulieribus, liberis, & infinita famulorum turba, illorum liberatorem, conseruatorem, & beneficum patronum ingenti clamore prędicarunt: At ille, vtpote pietate in deum, tanquam naturaliter menti insita imbutus, non applausu illo populari & strepitu insolenter se iactans, non laudum elatus prędconio, sed præsidii à deo allati admodum conscius, extemplò preces cum gratiarum actione authori victoriæ impertiit: atque illustribus inscriptionibus columellisque erectis omnibus hominibus salutaris Christi signi virtutem permulgauit: inque vrbe media, quæ præ cæteris principem locum facile obtinet, ingens istud trophæum contrà hostes erexit: & hoc salutare signum characteribus, qui nullo modo deleri poterant, in eo insculptis, Romanorum, aliorumque omnium imperio subiectorum propugnaculum esse demonstrauit, palamque omnibus proposuit ad intuendum. Ac statim vbi erectum hastile, ad formam crucis in manum propriæ imaginis in statua expressæ insertum, Romæ in loco celebri, ac multum à populo frequentato, locatum fuit, hanc inscriptionem latino sermone in eo mandat incidere. *Hoc salutari signo, vero fortitudinis indicio, Ciuitatem vestram tyrannidis iugo liberaui, & S. P. Q. R. in libertatem vindicaui, pristinæ amplitudini & splendori restitui.*

De prouinciarum exultatione, & Constantini donationibus. CAP. XXXIIII.

PIus igitur Imperator ita crucis victricis confessione nobilitatus, cum magna dicendi libertate, filium dei ipsis Romanis palam diuulgare cœpit. Omnes igitur omnino, qui ciuitatem incoluerunt, tam senatus, quàm populus, velut acerbo & tyrannico dominatu leuati, clarioribus lucis radiis frui, visi sunt, & nouo nouæ cuiusdam & quasi renascentis vitæ modo rationeque potiri. Ac gentes vniuersæ, quæ oris oceani ad occasum vergentis circũdantur, prioribus malis quib⁹ implicatæ tenebantur, liberatæ, insignem dierũ festorum celebritatem lætis animis agentes, Constantinum victorem, pium ac communem omnium patronum eximiè prædicarunt: dixeruntque vna voce, vnoque ore omnes, illum, tanquam commune quoddam bonum, hominibus, dei benignitate & clementia donatum, illuxisse. Imperatorium porrò passim diuulgabatur edictum quod quidem & his, qui fortunis suis spoliati, concessit authoritatem rebus suis & facultatibus potiundi, & eos, qui iniquum exilium perpessi fuissent, ad proprios lares reuocauit. Alios item vinculis, omnique periculo ac metu, quibus per tyranni crudelitatem vexabantur, penitus eripuit.

De honore episcopis delato, & ecclesiarum exedificatione. CAP. XXXV.

IPse porrò imperator dei ministros accersere cultu & obseruantia, honorificè complecti, & tum re, tum verbis, tanquam viros de suo consecratos, humanitus excipere, & maxima beneuolentia prosequi cœpit. Quippe, licet homines fuerint ipsius formæ habitu ad aspectum abiecti, ab eo tamen non eius generis existimati sunt, sed quia non hominem, qui sub aspectum oculorum cadit, sed deum ipsum qui in eorum animis insidebat, cõsyderare visus est, illos suæ mensæ effecit participes: Illos, quocunque iter capiebat, secum duxit, atque ea de re deum, quem sanctè colebant, sibi credidit fore propitium.

pitium: Porro ecclesiis copiosa suppeditare subsidia: Templa in sublime erecta exædificataque adaugere: plurimis monumentis augusta ecclesiæ sacraria illustrare: variaque cuniarum largitione egentium inopiam subleuare.

De Constantini in pauperes munificentia.

CAP. XXXVI.

EXteris præterea, qui illum adibant, benignum & liberalem se præbere. Miseris etiam & abiectis, qui in foro & plateis palam mendicabant, non pecunias solum & res ad victum necessarias, sed etiam decentem corporis vestitum subministrandum curare. Illis quoque, qui prima ætatis tempora fœliciter traduxissent & prosperè, post tamen graui vitæ facta mutatione, in res asperas afflictasque incidissent, lautiora vberioraque vitæ subsidia impertire, & beneficia magnifica animoque verè regio digna conferre. Quorum nonnullis agrorum donare possessiones: alios variis dignitatis ornamentis cohonestare. Quos autem orbitas miserè afflictauit, eos patris curare loco, viduas mulieres omni ope destitutas recreare, propriaque ac sua prouisione illis sedulò prospicere. Eodem modo etiam puellas parentibus orbas & ab eorum auxilio desertas, iam viris sibi notis & locupletibus, matrimonii vinculo iungere. Istaque præstare, eas res largè & liberaliter nuptis, suppeditãdo, quæ illarum viris in nuptiis contrahendis essent necessario conferenda. Quemadmodum sol supra terram oriés, omnibus claros sui luminis radios affatim profundit. Sic Constantinus simul cum solis ortu in regiis ædibus apparens, & tanquam cum luminari illo cælesti pariter illucescens, omnibus, qui in ipsius aspectum prodibant, eximium suæ singularis probitatis splendorem & claritatem exhibuit. Neque quisquam certè ad eum aduentauit, qui non aliquo bono potitus sit: neque eos spes bona frustrata est, qui ab eo aliquid expectarent auxilii.

Quomodo vna cum episcopis, conciliis interfuerit.

CAP. XXXVII.

ET quanquam communiter erga omnes se talem præstitit: tamen ecclesiæ dei eximiam & peculiarem curam adhibens, cum quidam inter se in diuersis locis dissentione discordarent, tanquam communis episcopus à deo constitutus, ministrorum dei coegit concilium, & in media istorum frequentia ac congressu adesse, & vnà considere non dedignatus, rerum in deliberationem vocatarum se fecit participem: easque res quæ ad diuinam pacem spectabant, omnibus procurauit. In medio consessu, quasi vnus è multis assedit: & quoniam dei timore vndique septus fuit, & amicis fidelibus maximeque beneuolis circummunitus, primum satellites amouit abs se, & totam stipatorum turbam. Deinde quos ex episcopis meliori menti consilioque obsequentes, & ad quietam & tranquillam animorum consensionem propensos animaduerteret, eos vel maximè approbauit, seq; declarauit ex communi omnium concordia maximam lætitiam percipere: eos autem, qui animis essent obstinatis magnopere detestatus est.

Insipientes quo pacto tulerit.

CAP. XXXVIII.

IAm verò quosdam sua sponte acerbè incitatos, toleranter & moderatè tulit, placido & mansueto sermone hortatus, vt modestè se gerere ac neutiquam seditionem concitare studerent. Ex quibus alii eius adhortationes cum reuerentia amplexati, discesserunt, alios, quorum animi ad modestiam videbantur propè insanabiles, deo curandos permisit, ac nihil omnino contrà quenquam mente concepit acerbitatis. Inde vt est veri simile, seditiosi in Affrica eò audaciæ fortè proruperunt & crudelitatis, vt facinora nefaria molirentur, dæmone (vt videbatur) affluentiam præsentium bonorum Christianis inuidente, viroſque ad absurdos & importunos conatus instigante, quò imperatoris animũ contra eos cõmouerent. Verũ inuido illi res parum processit ex sententia: quandoquidé imperator

fator ea quæ gesta erant, pro ridiculis putauit, inquiens se perditi dœmonis impulsione facile intellexisse. Nam facinora illa non modestorum & sobriorum hominum esse, sed eorum, qui vel mente penitus excidissent, vel essent improbi, & impii dæmonis, tanquam æstro perciti: quos commiserari oportere potius quàm supplicio afficere asseruit. Vt enim, inquit, summæ clementiæ est eorum vicem dolere, Sic hominibus, cum mente capti sunt, pœnas infligere extremæ dementiæ est & insciciæ.

Victoriæ eius in Barbaros.
CAP. XXXIX.

AD hunc modum imperator deum omnium contemplatore in omni re gerenda religiose veneratus, effecit, vt cura quam susceperat de ecclesiis, nulla offensione minui labefactariue potuisset. Deus igitur quò illum abundè compensaret, omnia Barbarorum genera adeò eius quasi pedibus substrauit, vt contra inimicos illustria victoriæ trophæa vbique erigeret. Illum curauit victorem apud omnes prædicandum, hostibus & aduersariis terribilem (cum natura sua non talis ille quidem, sed placidissimus, mansuetissimusque, si quisquam alius, atque adeo benignissimus existeret.) planè constituit.

Quomodo Maximinus, & alii nonnulli, quum insidias Constantino struerent, illi deo reuelante patefacti sunt. *CAP.* XL.

CVi in hoc statu locato, alter eorum qui imperium deposuerunt, mortem per insidias machinatus esse deprehensus, turpissima morte occumbit. Cui etiã ante mortem, tanquam impio & nefario tyranno inscriptiones honorificæ, statuæ, & quæ sunt de genere eodẽ, ad eius dignitatem illustrandam olim decretæ, vbique terrarum ademptæ fuerunt. Quo morte extincto, alii generis communione cum eo iuncti, qui clandestinas Constantino subdolè & veteratoriè struebant insidias, itidem prehensi sunt: idque dei clementia, qui eorum omnium consilia mirandum in modum famulo suo per visiones

siones quasdam patefecit. Nam illũ sæpenumero diuino suo dignauit aspectu, perq; diuinã visionem ei res, quæ supra hominem putandę sunt, ostendit & varias prænotiones rerum suggerit futurarũ. Miracula verò per dei gratiam illi ostentata, ne dicendo quidem exprimi possunt: neq; oratione præterea quisquam ea subsidia complecti valet, quæ deus seruo suo suppeditare dignatus sit. Quibus firmè septus, reliquũ vitæ cursum tutò & tranquillè traduxit: beneuolentia subiectorum est in primis lætatus: lætatus etiam cum omnes ipsius ditionis parentes, vitam pacatã & tranquillã degere cerneret: lætatus deniq; maximè cum dei ecclesias gaudio & lætitia frui videret.

Constantini panegyris, quæ decimo regni eius anno celebrata est. CAP. XLI.

CVi hoc pacto vitam transigenti, decimus imperii sui annus confectus est. In quo festos dies solennes & publicos celebrare, precesq;, quibus gratias ageret, tanquam sacrificia quędam ignis & nidoris expertia, deo omnium regi dicare cœpit.

Quomodo orientem Licinius diuexarit. CAP. XLII.

ATque vt in his plurimum percepit oblectationis: sic de illis quæ in oriente magno cum tumultu & perturbatione gesta esse auditione acceperat, maioris non parum. Nam ei nuntiatum est, belluam quandam immanem & ferocẽ illic tum dei ecclesiæ, tum reliquis prouincialibus insidias tendere (quippè dæmõ nefarios omnes suos neruos contendit, quò iis, quæ erant, à pio imperatore cõfecta, cõtraria prorsus perageret) vsq; eo vt imperium Romanum in duas partes diremptum, noctis tenebris, & splendori diei omnibus persimile videretur. Nam his, qui orientem obtinebant, tanquam noctis caligo offundebatur: illis autem, qui erant alterius partis incolę splendor clarissimæ diei illucescebat. Quos tã infinitis bonis diuina prouidentia suppeditatis frui neque diabolus inuidia exæstuans, virtutiq; infestus, æquo animo spectare tolerareq;, neq; tyrannus, qui alteram orbis partem opprimebat, omnino ferre potuit: qui quidẽ cum imperium sibi prosperè succederet, & Constantini tam

eximii imparatoris sororé duxisset,relicta præclarorũ hominũ imitatione, perditos impiorũ mores & institutum æmulari cœpit. Et quorũ infœlicem vitæ exitum oculis aspexisset,eorum sceleratam mentem sequi maluit,quam in firma præstantioris viri amicitia acquiescere.

Quomodo Constantino quoque Licinius perniciem machinari cogitauerit. CAP. XLIII.

ITaque nec legum amicitiæ, nec fœderũ, nec cognationis,nec pactionũ, memoriã omnino animo tenens, bellum crudele & pestiferũ contra patronũ suum monet.Nam sicut Constantinus vtpote princeps humanissimus,verè beneuolentiæ erga illum ostendit inditia, maiorum cognationis,regii sanguinis antiquitus ducti consortem fieri voluit, sororé ei collocauit in matrimoniũ, liberã deniq; totius imperii perfruendi potestatem tanquam cognato & collegæ regni tribuit.Sic ille contraria animo statuens,contra melioré præstantioremq; hominem machinas comparauit: alioſque alias excogitauit insidiarum modos, quò patroni sui benefacta malefactis compensaret. Ac primum amicitiam callidè & veteratoriè simulans,dolo & fraude egit omnia & propterea,quę temerè admittebat,clam fore sperauit.Cæterum eius insidias ex occulto structas deus famulo suo patefecit. Iste igitur simul ac fuit in primis illis conatibus manifestò præhensus,ad secundas fraudes se contulit:Cœpitq; interdum beneuolentiam & necessitudiné prætexere,nonnunquam fœderibus & iureiurãdo fidé facere tum quasi de repente decreta antiquare: rursus per legatos supplicare:iterum ex mendacii simulationibus turpi ignominiæ labe notatus,tandem bellum palam indicere ac mentis adeo temeritate & insolentia incitatus,de cætero ipsi deo(quem Constantinum imperatorem angustè venerari cognouit)se opponere.

Licinii technæ contra episcopos, & conciliorum inhibitione. CAP. XLIIII.

PRimum enim contra dei ministros,eius subiectos imperio,qui nunquam quicquam criminis contra imperium admisissent,pedetentim tũ & dissimulanter,causas astutè & fallaciter confictas aucupari molitus est. Et cum

cum nullum crimen ipsi suppeteret, nec haberet, quod viris illis omninò posset obiicere, legem promulgauit: quę quidem præcepit, vt neq; episcopi inter se de rebus suis communicaret, neque cuiquam illorū copia esset aliquam ecclesiam in proximo sitam adeundi, neq; conuentus, aut consilia, aut deliberationes de rebus ad ipsorum vtilitatem spectantibus instituēdi. Atq; hæc tanquā ausa illi fuit ad nos proteruè contumelioseq; tractādos: Aut enim legē violando supplicio obnoxios esse oportebat, aut legis præcepto morem gerendo, ecclesię ritus & instituta euertere. Nam magnæ & graues deliberationes de rebus controuersis susceptæ non aliter possunt, quàm per rectam consiliorum administrationē ratione & via procedere. At reuera dei hostis Licinius quoniā Cōstantini pii imperatoris institutis contraria moliri decreuerat, eiusmodi exequi contra nos mandauit. Nam vt hic sacerdotes dei quò honor illius quē sanctè colebāt, illustraretur, ad pacē studuit & mutuam concordiā adducere. Sic ille honesta disturbare machinatus, consentientē ecclesiæ harmoniam disrumpere diuellereq; contendit.

Christianorum exilia, & facultatum publicationes.

CAP. XLV.

ATque quoniam hic deo charus, famulos dei in palatium suum benignè intromisit ille deo infestus contraria animo complexus, omnes pios, ipsius obsequentes imperio è sua exturbauit. regia: & viros quos erga se maximè fideles habuit & beneuolos, in exilium eiecit. Eos item, qui ob res suas antè præclarè gestas fuissent amplos ab ipso honoris & dignitatis gradus adepti, aliis obsequi, seruiliaq; ministeria obirem mandauit. Et primum facultates, quæstus sui gratia omnibus ademit: deinde mortem illis minatus est, si forte aliquando salutare Christi nomen profiterentur. Porrò animo perturbationibus agitato, & in omnem intemperantiam effuso præditus, infinitis adulteriis & facinoribus insigni turpitudine nobilitatis admissis, eximiam castimoniæ virtutem negauit in hominibus inesse posse, aliorumque naturam ex sua vitiosa mente spectauit.

Mulieres in ecclesiam vna cum viris introire vetuit.
CAP. XLVI.

AC propterea legem secundò tulit, iubens ne viri simul cum mulieribus precibus in ecclesia ad deũ fusis interessent, neuè sexus muliebris angustas virtutis scholas adiret, neu deniq; episcopi mulieribus sacra dei eloquia explicarent: Sed mulieres ipsę, alias mulieres, à quibus erudirentur, sibi deligerent. Verum cum ista essent omnium irrisione illusa, aliud quiddã ad ecclesiarũ euersionem machinatus est: asseuerans populi conuẽtus, qui de more agebantur extra portas in amœna planicie fieri oportere. Nam aerem, qui extrà portas est, permultum ei qui est templorum in ciuitate sitorum, ad congressus faciendos præstare.

Qui sacrificare renuerant, militia submouendos precepit & qui in vinculis detinerentur, alimenta subministrare haudquaquam permisit. *CAP. XLVII.*

VErum vbi ne in hoc quidem instituto, habebat, qui ei morem gererent, de cætero, nudo capite, vt dicitur milites qui erant in ciuitate, si dæmonibus hostias immolare neutiquam in animum inducerent iussit de dignitatis gradibus, quibus fruebãtur penitus deiici. Proinde vti cohortes piorũ hominum, vbiq; gentium honoribus erant dispoliatæ: Sic tyrannus qui has leges sanciuerat, sua ipsius opera sanctorum virorum precibus omnino orbatus. Quid præterea commemorem, quo pacto in mandatis dederit, ne quisquam eos, qui carceribus miserè afflictabantur, alimenta benignè impertiẽdo subleuaret, neuè illorum, qui erant in vinculis fame confecti, misereretur. Imo vero neq; quemq; omnino illorum qui ad proximorum commiserationem à natura trahebãtur, vel in bonorum numero haberi debere vel quicquã boni agere censuit. Atq; hæc inter illius leges, planè impudens fuit, & impia in primis, longeq; omnes naturæ terminos transiliit: in qua pœna erat proposita, vt qui misericordiam aliis præstarent, ex æquo cum illis, qui egerent eadem plecterentur: & qui propenso animo benignitatis exequerentur officia, in carcerem & vincula coniecti, idem suppliciũ, quod afflicti perpetiebãtur, subirẽt.

De

De flagitiis & auaritia Licinii. CAP. XLVIII.

EIus generis Licinii fuere decreta. Quid oportet noua illius de nuptiis contrahendis instituta, aut nouas de his qui è vita cesserant, sanctiones enumerare? quibus veteres Romanorum leges, præclarè & sapienter promulgatas, barbaris quibusdam & crudelibus in eorum locum introductis, abrogare ausus est? Quid infinita propè oppressionis genera cõtra subiectos suos ab ipso excogitata persequar? Quid terræ dimensiones ab ipso propter insatiabilem exactionum ingentium cupiditatẽ inuentas percensẽam? quibus effecit, vt exigua terræ particula, quę minimo locata erat, cum metiendo exploratũ esset quanti valeret, pro maiore pretio deinceps locaretur, Quid etiam hominum agricolarum quibus non amplius huius lucis vsura suppetebat, sed iam pridem erant morte extincti, census oratione complectar, quos vt turpem quæstum inde faceret, instituit: Nam eius auaritia nullum habuit modum, neq; inexplebilis animi auiditas omnino satiari potuit. Quapropter cum omnes thesauros auri, argenti, opumq; immensarum copia impleuisset, affectione tamen Tantalica animo conflictatus, cum gemitu de paupertate conquestus est. Quid porrò exilia citem, quibus eos, qui nihil cuique intulissent iniuriæ, mulctauit? Quid bonorum publicationes? quid falsas criminationes, quas contra patricios & illustres viros confinxit, in memoriam reuocem? quorum teneras vxores, quò eas turpis flagitii ignominia deformaret, sceleratis & perditis seruis abutẽdas tradidit? Quid dicam de mulieribus, in matrimonium datis? quid de puellis virginitatis flore decoris, quas iste cum iam corporis vires senectute langueſcerent, turpiter violauit? Quid istis rebus attinet, longum sermonem instituere, præsertim cum scelerum postremò ab eo editorum magnitudo, prima vel exigua esse, vel nulla potius arguat.

Quod denique persequi Christianos aggressus sit. CAP. XLIX.

AD extremum namq; furor eius cœpit in ecclesias insultare: grassariq; in Episcopos, quos sibi maximè aduersari animaduerteret. Quinetiam quos tum pie

tati deditos, tum imperatori magno ac religioso charos existimaret, eos innimicorum loco habere. Quocirca à sanitate & mente penitus deturbatus, animi impetum in nos incitauit: neq; memoriam eorum, vel qui ante illum essent Christianos persecuti, vel quorũ ipse interfectos & vindex, propter scelera, quæ obierant, constitutus esset, vel deniq; quorum spectator extitisset, animo complexus est, idque cum præcipuum malorũ authorem, quis quis ille tandem fuerit, plaga cœlitus inflicta perculsum, oculis planè cerneret.

Quod Maximianus fistula & vermibus per domitus, in fauorem Christianorum scribere ceperit.

CAP. L.

ILle enim simulatq; ecclesias expugnare cœpit, priusquam animum suum iustorum & piorum hominũ cruore inquinauit, vltio diuinitus illata in eum inuasit: & ex ipsa carne exorsa peruasit ad animũ. Ex improuiso enim in illis corporis partibus, quas natura contexit, nascitur apostema: deinde in interioribus corporis recessibus, vlcus purulentũ & fistulosum: atq; horũ intolerabilis morsus intima depascebatur viscera quæ quidẽ infinita vermium multitudine redundarunt: vnde fœtor lethalis & pestifer eflatur: quandoquidem vniuersa corporis moles, ex nimia eius, antequam incidit in morbũ, halluatione, & ingluuie in immensam pinguedinẽ erat cõmutata: quæ tunc putredine contabefacta, intolerabile & plenũ horroris spectaculũ (vt fertur) propius accedentibus exhibuit. Atq; demũ tot ac tantis malis colluctans, conscie tia scelerum, quæ contra ecclesiam admisisset, perculsus, deinceps deo suam culpam confiteri, à persecutione contra Christianos inchoata desistere, legibusque & edictis imperatoriis ecclesias illorũ exædificare maturat: consuetas preces, quæ pro ipso antè fieri solent, eos iam etiá obire mandat. Atq; iste quidem ob persecutionis flammam, quam contra Christianos accendisset, tales pœnas persoluit. Verum ille, cuius mentionẽ superior nostra fecit oratio, spectator istarũ rerum factus earundemq; cognitionem

gnitionem accuratè experientia consequutus, de repentè venit in omnium obliuionem. Neque pœnam priori irrogatam, neque iustitiam de meritò de posteriore supplicium sumentem, memoria repetiit.

Quod Maximinus Christianos persequutus, arrepta fuga sese seruili habitu occultauerint.
CAP. LI.

QVi quidem etiam ipse priorẽ in scelerũ certamine, superare enixe contendens, nouorum contra nos suppliciorum inuentione sese insolenter extulit. Nam neque ignis, neque ferrum, neque clam impacti, neque agrestes belluæ, aut maris vortices illi satisfacere potuerunt, sed præter hæc omnia perigrinum quoddam supplicii genus suopte ingenio excogitare studuit legemque tulit, vt sensus illi quibus lumen percipimus, prorsus labefactarentur. Crebræ igitur multitudines nõ virorum solum, sed puerorũ etiam & mulierũ, cum haberent aciem oculorum dextrorũ & pedũ commissuras, ferro & cauteriis adeò penitus debilitatas, vt ipsis nullo pòst vsui esse possent, ad metalla amandabantur excruciandæ. Quarum rerum causa non diu pòst, istum quoq; iusta dei vltio occupauit. Nam cum spe in dæmonibus, quos deos esse censebat, collocata, & immunerabilibus armatorum copiis confisus, ad prælium committendum progressus esset, tunc dei ope qua niti debuerat destitutus, primum apparatum regaleum parum sibi congruentem cœpit exuere: deinde timidè ignaneque in multitudinem irrepere. Postremò clanculum occultatus, in agris & vicis habitu famulari se posse latitare censuit. Cæterum excelsum obtutum diuinæ prouidentiæ quæ rerum curam gerit vniuersarum, minime subterfugit. Nam posteaquam sperauit vitam suam esse in tuto locatam, ignito dei telo perculsus, promis decubuit toto corpore plaga cœlitus delapsa ita exhausto, vt vniuersa pristinæ formæ effigies omnino deleretur: quippe ossa exiccata & instar simulachorum extenuata, tantummodo ei superfuerunt.

Quod violentia morbi, cœcus effectus, ad extremum pro Christianis scripserit. CAP. LII.

QVinetiam cum dei plaga vehementius intenderetur, eius exilierunt oculi, & sede propterea elapsi, illum cæcum dimiserunt. Quæ igitur primus contra dei martyres excogitauerat supplicia, eadem ipse iustissima sententia sustinuit. Qui demum dum adhuc his malis conflictatus, spiritum ducebat, Christianorum deo se cõfiteri, & suas, quas contra deum pugnas susceperat, palam elocutus, Palinodias pari ratione cum superiore canere: legibus etiam & edictis euidenter suum errorem, de diis, quos sibi colendos delegisset aperire cœpit. Solumque deum Christianorum verum esse ipsa experientia se comperisse testatus est. Ista scelera, eorundemque mercedem quanquam Licinius non auditione acceperat ab aliis, sed ipse reuera pro certo compererat, tamen velut crassa quadam caligine menti offusa cæcatus in eisdem quasi volutatus hæsit.

FINIS.

EIVSDEM EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CAEsariæ Palæstinæ, De vita sanctissimi Imperatoris Constantini, Liber secundus.

Licinius clanculum persequutionem molitur, episcopis in Amasia, quæ Ponti pars est trucidatis.

CAP. I.

STe, quem diximus, Licinius in eundem cum illis gurgitem, qui cum deo bellum gessissent, præceps dejectus est: & quorum internecciones impietatis causa ipsis illatas, oculis aspexisset, eorum exemplum ad suam perniciem cõsectatus, persecutionem contra Christianos, tanquam quoddam ignis incendium iam pridem extinctum, de integro exuscitauit: grauiore flamma ab ipso, quàm à superioribus tyrannis accensa. Atque velut bellua quædam immanis, aut serpens tortuosus in se conuolutus furorem, & minas quasi cum deo bellaturus, anhelans, nondum apertè quidem, (Constantinum enim admodum extimescebat) contra dei ecclesias ipsius imperio subiectas dimicare ausus est: Sed clàm apud se maleuolentiæ occultans venenum, clandestinas insidias separatim contra episcopos comparauit. Nam per veteratorias molitiones magistratuũ, qui prouinciis præfuerunt, spectatissimos quosq; inter ipsos & medio tollendos curauit. Quin cædis modus in eos institutus, pere-

grinus quidam erat, Cuiusmodi non aliquando cognitum fuisse arbitror. Quæ enim fuere ab eo in Amasia ponti patrata, extra omnem crudelitatis modum longe euagata sunt.

Ecclesiæ derutæ,& episcopi disterpti.
CAP. II.

IN quo loco nonnullæ ecclesiæ quæ fuissent etiam ante euersæ, iam secundo è sublime ad solum vsque prostratæ. Aliæ autem à prouinciarum præfectis occlusæ, ne quisquam eorum qui eas frequentare consueuerant, eo ad cõuentus agendos accederet, neue cultus Deo debitos impertiret. Nam qui ista mandauerat, non existimauit, preces illic pro se fieri, vtpote quem mala conscientia in eam opinionem induxisset. Sed pro constantini salute,nos omnia pietatis officia exequi,& deum assiduè pro eo orationibus placare pro certo persuasum habuit. Illius autem essentatores.& qui ei egregie blandiri in animum induxerant illustrisimos ecclesiarũ præsides (inde enim se impio tyranno rem gratissimam facturos arbitrati sunt)capitis supplicio multarunt. Itaq; qui in sontes erant,perinde atque hi,qui cæde & sanguine manus suas inquinassent,sine causa ad locum supplicij abducti sunt,& graui pena affecti. Iam verò,quidam nouum mortis genus subierunt,corpore in multas particulas ense minutatim dissecto. Ac post istud crudele supplicium, & omni scelere in tragædiis audito magis horrendum,in profundos maris gurgites piscibus vorandi proiecti sunt. Pii viri post hæc, sicut paulò ante acciderat aufogere, famuli Dei in agros rursus, & solitudines se abdere ceperunt. Vbi ista hoc modo succedunt Tyranno ex sententia,de cetero contra omnes persecutionẽ excitare in animũ inducit.In qua re certe fuisset voti compos, & nihil ei fuisset impedimento, quò minus in opere instituto processisset, nisi Deus, qui suorum seruorum propugnator, vti quod futurum erat, præuerteret, famulum suum. Constantinum, tanquam lumen illustre in tenebris & nocte obscurisima incensum, in ea loca,

loca,in quibus versabatur Tyrānus quasi manu dixisset.

Quid Constantinus animo conceperit, cum christianis persequutio intentaretur.
CAP. III.

QVi cum ne rumorem quidem de illis rebus quas diximus dissipatum amplius ferendum cerneret, modesta animi, ratione, rem secum reputare,& morum seueritate cum Clementia naturaliter sibi insita temperata,ad afflictorum liberationem maturare cæpit: existimans pietatis & sanctimoniæ munus esse, vt per vnius cædem infinita hominum multitudo seruaretur incolumis. Nam cum animo complexus esset se magna facilitate vsum hominisque commiserationem parum promerentis misertum, ei vtpote à malorum instituto minime recedenti nihil omnino profuisse, imò verò eius rabiem contra subiectos magis auxisse, adeo vt illis qui ab eo erant afflictati, nulla esset reliqua salutis spes, absque cunctatione dextram salutarem iis,qui essent in tam extremas calamitates prolapsi, porrigere instituit. Idcirco consuetum militaris expeditionis apparatum instituit. vniuersa agmina tam peditum, quam equitum, ad illum frequentia confluunt:quæ omnia antecedebant insignia certæ in deum fiduciæ, quæ crucis effigiem supra monstratam, pulchrè representarunt.

Quod Constantinus adhibitis orationibus componebat se ad bellum:Licinius contra incantationibus.
CAP. IIII.

PRecibus, si vnquam aliàs, etiam iam sibi opus esse prope intelligens, dei sollicitare sacerdotes,vt semper cum ipso versari, semperque presto esse vellent: hosque tanquam quosdam animæ custodes ducere. Nūc vero qui tyrānidē propugnabat, cū auditione accepisset. Constantinū contra hostes nō aliter,quā per dei virtutē præsidiū ipsi afferentē victoriam conari cōparare,& eos, quos dixi, semper vnà cum illo versari, ei adesse,& salutaris Christi passionis insigne vniuersum illius exercitū perpe-

perpetuò antecedere, has res reuera (sic namque erat verisimile) irrisione dignas putauit: simulque Constantinum habuit ludibrio, & contumeliosis verbis lacerauit. Itaque is primum augures & vates AEgyptiorum, venificos etiam & præstigiatores, sacrificos & prophetas eorum, quos habebat pro diis accersit ad se: deinde diis illis, quos sibi colendos censuit, victimis placatis, Sciscitatur, quo modo belli exitus ipsi cederet. Illi enim hostium victorem sine dubio fore, inque bello superiores laturum vno ore respondent. Quin etiam longis carminum ambagibus oracula vbique idem asseuerant. Augures predicant ei per auium volatus fausta præsignificata esse: Sacrifici viscerum micationem similia portendere demonstrant: Fraudulentis igitur istorum promissis elatus, magna cum confidentia castris egressus est, ad manus conferendas paratus.

Quid de idolis & Christo dixerit, cum in lucis dæmonibus sacrificarit.

CAP. V.

QVi cum esset prælium initurus, satellites suos, & eos quos inter amicos eximiè charos habebat, in locum quendam qui sacer apud illos putabatur, conuocat. In quo nemus erat irriguum & densum: variæ item statuæ lapideæ vario artificio sculptæ, diis ipsius in eo erectæ: Quibus cum cereos accendisset, & consuetas immolasset hostias, eiusmodi orationem habuisse fertur. Viri amici ac socii, Dii isti sunt patrii, quos ex maioribus antiquitus colendos accepimus, quosque religiosè & sancte veneramur. Iste, qui nobiscū prælium initurus est, patriis institutis violatis, prę errore, quo cæcatus est, peregrinum quendam deum (vnde haud equidem scio) colens, impia opinione mentem imbuit: & turpi istius insigni exercitum suum magnopere dedecorat. Quo fretus procedit in aciem, & non contra nos solum, sed multo potius contra ipsos deos, quorum cultorū vt proditor, deseruit, arma ferre aggreditur. Hoc igitur in tempore, liquido constabit, & quis nostrum opinionis errore vagatur, & vtrum diis, qui à nobis, an qui ab altera parte coluntur,

coluntur, priores deferendæ sint. Aut enim nos victores erimus, & sic, iure optimo nostri dii seruatores, & opitulatores veri existimari debent, aut si hic Constantini Deus (quisquis ille fuerit, vel vnde sit profectus, nescio) nostros cum plurimi sint, idque numero & multitudine superiores deuincat, nemo de reliquo vocet in controuersiam, quem tandem deum venerari oporteat: Sed vincēti se addicat, & illi præmia offerat victoriæ debita. Quod si peregrinus ille Deus, qui est iam à nobis ludibrio habitus, superior in prælio videatur, illū nos decet agnoscere, illum colere, & ita lōgum vale dicere his, quibus cereos frustra accendimus. Verùm si nostri potiantur victoria (quod non dubium est) post victoriā hoc loco partam, ad bellum contra impios faciendum maturemus oportet. Ista apud suos coràm, oratione disseruit. Nobis vero hanc historiam scribere instituentibus, eius verba retulerunt hi, qui eadem auribus accepissent. Tyrannus tali oratione habita, iussit, vt milites prælium q̄ primum aggrederentur.

Spectra in ciuitatibus quæ Licinio subiiciebantur visa, quasi Constantini exercitu eas infectante.

CAP. VI.

DVm ista gerebantur, visum quoddam, supra quam dici potest admirabile, circa Ciuitates eius ditioni subiectas, apparuisse ferunt. Nam se videre videbantur varias turmas militum armatorum qui sub Constantino duce dimicassent, in ipsa meridie per vrbes, tanquā victoria potitas transiisse: Atque ista cernebantur, nemine vspiam reuera apparente, sed visione diuiniore quadā & excelsiore virtute, quod futurum erat, portendente. Cùm exercitus essent iam prælium inituri, qui amicitiæ fœdera ruperat, primum dimicare exorsus est. Ibi Constantinus Dei omnium seruàtoris auxilio implorato, signoque isto suis militibus dato, in prima dimicatione hostes expugnauit: Deinde non longo tempore pòst, Secunda etiam pugna tulit superiores: atq; adeo iā salutari seruatoris vexillo exercitum suum antecedente, præclariora victoriæ trophea consecutus est.

Vbicunq;

Vbicumque in preliis crucis signium adfuit, ibi ilico consequutam esse victoriam.

CAP. VII.

NAm in qua parte istud crucis vexillum visum fuit, hostes fugam capere: victores persequi, Qua re intellecta imperator, sicubi partem aliquam sui exercitus languentem cernebat, ibi salutare illud vexillum, tanquam quoddam subsidium ad victoriam obtinēdam locari mandauit. Cuius adiumentis, extemplo parta est victoria: quippe dimicantium vires diuina quadam potentia fuere admodum confirmatæ.

Quinquaginta ad portandum crucem delecti.

CAP. VIII.

QVapropter suis iussit satellitibus, qui & corporis robore erant, & virtute animi, & pietatis institutis inprimis eximii, vt in solam vexilli illius gubernationem omni cura ac studio incumberent. Erant viri nō pauciores quinquaginta numero, quibus nihil aliud impositum erat negotii, quàm vt vallarent vndique vexillum, præsidiis munirent, singuliq́ue ordine, illud ipsum humeris gestarent. Atq; ista quidem imperator ipse longo post temporis interuallo interiecto cum animo vacuo erat, nobis, qui hanc historiam scribimus, exposuit: addens etiam rem dignam esse, quæ literis ad posterorū memoriam commendaretur.

Quod de cruciferis quidam, cum fugißet interfectus est, qui fideliter permanserat, seruabatur illesus.

CAP. IX.

NAm cum in media, inquit, belli dimicatione ingens forte fremitus & turbatio repentina exercitū occuparet, ille qui vexillū hoc portabat humeris, inter præliandum primum præformidine exhorrescere cæpit: deinde alteri illud tradere, vt belli impetum effugeret. Postquam alter accepit, isteq́ue fuit ex acie egressus, & extra vexilli præsidium locatus, telo coniecto in ventre confossus est, morteq́; sopitus concidit. Atque vt isti timiditatis & diffidentiæ pœnas luens, ibi mortuus iacuit: Sic ille qui salutare trophæum, sublime & erectum portabat, omnino eius subsidio euasit incolumis: adeo vt

sæpe

sæpe cum tela frequentia ab hostibus in eum iacerentur, qui ipsum ferebat, saluus extiterat, & vexilli hastile, tela missa exceperit. Atque istud omnem plane superat admirationẽ, tum quòd tela ab hostibus iacta sic intra exiguũ illum & angustum hastilis ambitum prouolabant, vt in eodem fixa hæresceret: tum quod ille, qui illud ipsum gestabat mortem effugeret: Imò vero vt qui hoc ministerium obibant, nihil damni incommodive aliquando acciperent. Neq; certè hæc nostra est oratio, sed ipsius imperatoris, qui præter alias res, hanc etiam nobis coram memorauit. Qui vbi diuina potentia has duas primas victorias fuisset adeptus, de cetero, exercitu ordine instructo, vlterius processit.

Conflictationes variæ, & constantini victoria.

CAP. X.

QVi autem contrariarum partium erant, quiq; primũ dimicare cæperant, cum illius impetum abiectis armis, manu sustinere non possunt, ad pedes imperatoris acciderunt. Iste vtpote ex hominibus conseruandis voluptatem capiens, omnes excepit incolumes. At alii qui in armis se tenuerunt prælio instare. Quos primũ imperator benigne & humanitus, ad amicitiã iungẽdam imitauit: Sed vbi, minimè obsequẽtes intelligebat, in eos dimisit exercitũ. Illi statim terga dãtes, in fugã vertũtur. Ex quibus deinde alii capti, iure belli interfecti sunt: nõnulli, alius in alium, ruentes, suorum gladiis decubuerũt.

Licinii fuga & incantationes.

CAP. XI

POst hęc, qui hisce rebus principium dederat, cum videret se famulorum auxiliis orbatum, & exercitum, quem collegerat, profligatum, ac sociorum copias deletas, & spẽ in illis, quos ipse deos putabat, nihil posse ipsa iam experientia manifestò conuictam, tum se turpissimæ fugæ mandauit: Sicq; euasit incolumis, atque adeo extra vitæ periculum propterea fuit, quod pius imperator suis mandasset, ne omnino eum persequerentur, vt fugiendo saluti prospiceret, spes enim in eius insidebat animo, illum cum persentisceret, in quas incidisset calamitates, non modo ab insana temeritate desiturum

desiturum, verum etiam suam mentem ad meliora cogitanda conuersurum. Et quamquam iste singulari humanitatis studio ista instituebat, inducebatq; in animum iniuriam toleranter ferre, & indigno impertire veniam, ille tamen neutiquam ab improbitate se abstinuit: Sed mala malis accumulans, Sceleratiora facinora aggreditur: ac de integro fallacibus & dolosis præstigiatorũ institutis, animo considere cæpit. Licebat profecto eandem sententiam de eo, atque de veteri tyranno pronuntiare, quòd Deus eius cor plane indurauerat.

Quomodo Constantinus orans in tabernaculo, victor extiterit. CAP. XII.

QVi cum animum eiusmodi obstrinxisset sceleribus, seque in exitii tanquam barathrum detrusisset, Cõstantinus qui secundò iam bellum necessario gerendum animaduerteret, seruatori suo preces fundendi, tempus vacuum & solutum dicauit: & crucis tabernaculo extra castra etiam longissimè fixo, ibi syncere & pię meditationi se dedens, more veteris illius Dei prophetæ, quem extra castra tabernaculum fixisse diuina confirmant oracula, Deum orare cæpit. Nonnulli etiá, quos ipse ob fidei & pietatis studium satis spectatos habuit, in idem minus cum eo vnà incumbebant: hocq; etiam alias exequi ei erat in more positum, cum bello cum hoste decertare constitueret. Nam sicut propter securitatẽ tardior in rebus gerendis fuit, sic dei consilio omnia administrare consultum statuit. Et cum iam vacuo animo attente deo preces adhibebat, semper diuina aliqua visione dignatus fuit, Ac post illud tanquam diuino instinctu impulsus, exiliit è tabernaculo, & repente exercitum incitare cæpit: mandauitque vt nulla mora interposita, ipsam gladiorum aciem experirentur. Qui ex improuisò hostes adorti, homines cuiusque ætatis conciderunt: atque interdum puncto ferè temporis parta victoria, trophea contra hostes insignia statuerunt.

Constan-

Constantini in deuictos milites misericordia

CAP. XIII.

ADhunc modum imperator etiam iam antea in preliis committendis & seipsum gerere, & exercitum regere consueuit: quinetiam Deum suæ ipsius animæ præponere,& illius consilius omnia transigere, diligentemq; adhibere cautionem ne inter dimicandum fieret multorum cædes. vnde non magis suorum, quàm hostium saluti prospexit. Quapropter suos, cum fuissent in pugna victoriam adepti hortari solebat, vt captiuorum misereretur:& cum homines essent, naturæ humanæ nequaquam eos caperet obliuio: atque si aliquando militũ animos ferociores cerneret, auri munusculo eos refrenare: precipereq; vt qui aliquem ex hostium numero viuũ cepisset, aliqua certi auri summa remuneraretur. Atque hanc velut illecebram ad hominum conseruationem, imperatoris excogitauit prudentia: adeo vt infiniti etiam ex ipsis Barbaris incolumes euaserint, imperatore ipsorum vitam auro redimente.

Iterum de oratione in tabernaculo.

CAP. XIIII.

QVemadmodũ igitur hæc & infinita his similia etiam alias imperator facere consueuerat: sic in præsentia, de more suo ante initum prælium, in tabernaculo separato, tempus precibus addeum fundendis liberum addixit: ab omni licentia & vitæ ratione luxu diffluente sese vocauit, inedia & corporis afflictatione seipsum coercuit: vti deum sibi cum precationibus supplicibus placatum, tum benignum adiutorem haberet: eaq; perageret, quę Deo esset illius animo iniecturus. porrò autẽ, vtpote natura vigilans & attentus permagnam reip. curam suscepit, nec magis pro suorum, quàm pro hostium salute precatus est.

Licinii in amicos dolus, & eidolorum cultus.

CAP. XV.

POstquam autẽ Licinius, qui paulo ante se fugæ mandauerat, rursus amicitiæ fœdera iungere sibi esse in optatis, simulatione præ se tulit, hic noster præscri-

ptis illi pactionum formulis ad vitam cuiusque accommodatis, vtilibusque, fœdera cum eo ferire non dedignatus est. Quibus quidem pactionibus, quanquam tyrannus, quem supra memorauimus, lubens obsecundare prætexuit, fide iureiurãdo confirmata: tamen ex occulto, hominum armatorum manum iterum cogere, & de integro bellum pugnamque renouare, barbaros homines in societatem asciscere. Deosque alios, vtpote à prioribus in fraudem inductus, circum circa quæsitum cursitare cœpit: & eorum verborum quæ non ita pridem de diis habuerat, nullam omnino tenuit animo memoriam, neque deum, Constantini propugnatorem agnoscere voluit, sed plures & recentiores deos cum irrisione omnium conquirere laborauit.

Qualiter Licinius milites præmonuerat, vt dimicationem contra crucem declinarent.

CAP. XVI.

POstea cum reuera intelligeret, quanta, quàm diuina, quamque inexplicabilis esset in salutari Christi passionis trophæo vis (qua quidem roboratus Constantini exercitus, in bello superior esse consueuerat) milites circum se hortatus est ne huic ex aduerso irent, cauerentque ne fortuitu aut per imprudentiam in illud oculos coniicerent. Nam & virtute valere plurimum, & sibi aduersarium infestumque esse affirmauit: & propterea debere declinare eam, quæ contra idem instituitur, dimicationem. Iis rebus sic constitutis, cum eo, qui propter clementiam ipsum expugnare tardauerat, & mortem eius differulerat, prælio contendere aggreditur. Itaque vt huius milites multitudine deorum, & ingenti copiarum militarium numero confisi, Simulachra hominũ extinctorum (quos pro diis colebãt) hostibus velut propugnacula obiicere, sicq; manu cõfligere cœperũt: ita Cõstantinus lorica pietatis obseptus, salutare crucis & vitale signũ, tanquàm quoddã terriculamẽtũ, aduersariorũ & munimẽtũ ad mala propulsanda firmissimũ, hostium multitudini opposuit: Attamen principio a bello ad tempus abstinuit, & misericordia cõmotus, neutiquam prior iniit prælium, ne amicitiæ fœdera, quæ pactus erat, violaret.

Constan-

Constantini victoria. CAP. XVII.

VErum vbi aduersarios constanter in instituto perstare, iamq; gladiorum aciē experiri cernebat, ęgre sane & grauiter ferens, sublato clamore, omnes hostium copias momento tēporis pedem referre coegit: simulq; contrà inimicos, & dęmones reportauit victoriā.

Licinii suorumque mors. CAP. XVIII.

DEinde impiū tyrannū vnà cum suis, belli iure condemnatū, debito addixit supplicio. Qui vero prælii contra Deū suscipiendi authores fuissent, pariter cum tyranno ad locū supplicii abducti sunt: & ibi meritas iustasq; persoluentes pœnas, misere iuterierunt. Qui quidem sicut ante spe in diis vanis locata insolenter se efferebant, sic paulò post Constantini Deum, qualis & quàm admirabilis esset, reipsa intellexerunt: & hunc iam verum & solum deum se agnoscere confessi sunt.

Summa omnium lætitia & panegyris. CAP. XIX.

POrrò impiis hominibus è medio sublatis, & potestate tyrannica deleta, mundus de reliquo velut solis claritate collustratus fuit: vniuersæque orbis terræ partes, quę Romanorū parebant ditioni, in vnum coaluerunt: quinetiā dum gentes, quę orientē occupabant, alteri parti adiicerentur, & vno generali principatu, tanquam capite quodam, totum corpus adornaretur, vnius imperii potestas per omnes peruasit. Illustres præterea lucis ex pietate nascentis splendores hiis, qui antea in tenebris & mortis vmbra consediſſent, lætos & serenos dies impertierunt. Neque erat vlla amplius præteritorū malorū recordatio: Quippe omnes vbiq; victorē hymnis celebrabant, huiusque conseruatorem, solum deum se agnoscere fatebantur. Iste imperator vniuerso pietatis genere eximius & victor egregius, (hanc enim appellationem, cognominis loco, victoriæ sibi à Deo contra hostes & inimicos donatæ maxime proprie conuenientem inuenit) orientem recuperauit: & vnum coniunctum cohærentemque principatum, more veteri

Romanorum, sibiipsi subiecit: vt non modo Deum omnibus, qui in imperii sui finibus continebantur palam prædicare cępit, verum etiam, vniuersum mundum gubernaculis singularis potestatis, quę Romanorum ditionis erat propria, præclare admodum administrauit. Malorum porro quæ antea cunctos mortales oppressérant, metus sublatus fuit, & qui antè fracto animo & demisso fuerunt, hilari vultu, obtutuque læto alter alterum aspexerunt. Tum choreis & hymnis primum Deum summum omnium regem esse prædicarunt: Deinde victorem Constantinum, eiusq; filios modestissimos, deoq; charos Cæsares, acclamationibus continuis extulerunt. Erat iam veterum malorum & impietatis cuiusque obliuio: iam suauis præsentium bonorum vsus & oblectatio: iam iucunda expectatio futurorum.

Quomodo pro confessoribus Constantinus leges sanxerit.
CAP. XX.

IAm apud nos, sicut etiam pridem apud eos, qui alteram orbis partem obtinent, imperatoris decreta, plena humanitatis diuulgata: iam leges, quæ & claram sanctimoniæ erga Deum significationem dare, & non obscura bonorum cuiusq; generis indicia, cuiusq; oculis subiicere videbantur: neque solum prouincialibus cuiusque nationis ea, quæ erant ad vitam accommodata vtiliaq;, largitæ sunt, sed etiam dei ecclesiis, quæ conuenientia putabantur, rite præscripserunt. Nam primum omnium, illos qui à præfectis cuiusque prouincię, propterea quòd idolis immolare recusauerant, è patriæ finibus pulsi, inque exilium eiecti fuissent domum reuocarunt: Deinde eos, qui curiis eandem ob causam essent adiudicati ministeriis liberarunt: præceperuntque vt qui fuissent facultatibus dispoliati, eas denuo reciperent. Quinetiam qui tempore persecutionis animi tolerantia in tormentis pro deo perferendis nobilitati, aut metallis excruciandi addicti, aut ad insulas incolendas condēnati, aut ad publica opera obeunda vi compulsi fuissent, per easdem leges istis omnibus miseriis ex insperato fuere liberati.

liberati. Eos etiam, qui propter constantem pietatis confessionem essent de militaris dignitatis gradu delecti, benignitas imperatoris ex ea contumelia rursus euocauit: libera optione data, vel ædes recipiendi, & prioribus honoris ornamentis potiundi cum dignitate, vel vita tranquilla contentis, ætatem ab omnibus ministeriis vacuam degendi: Eosque item qui fuissent ad muliebria officia seruiliter obeunda, quo dedecore & ignominia afficerentur condemnati, pari ratione atque cæteros liberauit.

Quomodo etiam pro martyribus leges tulerit, & bonis ecclesiasticis.

CAP. XXI.

ATque ista fuere de iis hominibus, qui hęc incommoda sustinuissent, imperatoris edicto sancita. De facultatibus autem piorum, qui in persecutione mortem obiissent, definite etiam præscripsit imperatoris lex. Nam sanctorũ Dei Martyrum fortunas, qui in fidei confessione supremum vitæ diem egissent, a cognatis possideri pręcepit. Quod si nullus ipsis supereſſet sanguinis communione coniunctus, vt ecclesiæ eorum hæreditates adirent. Porro autem, quæ bona Christianorum antea in ęrarium relata, & ex eo, aut venditione, aut gratuitò ad aliorum vsum abalienata fuissent, quæve in illo ipso adhuc reperta essent, Dominis denuo debere reddi munificum imperatoris edictum in mandatis dedit. Atque benignæ imperatoris leges passim diuulgatæ, non solum ecclesiæ dei & populo Christiano tot tantaque beneficia præstiterunt. Verum etiam infidelibus populis, & cunctis gentibus, alia præterea multitudine prope infinita, imperatoris magnificentia elargita est.

Quantopere populorum animos recreauerit.

CAP. XXII.

VNde omnes, qui in nostris regionibus auditione solum accepissent ea, quæ iam antè fuerant in altera parte imperii Romani gesta, eosque qui istis affecti fuissent beneficiis, beatos putarent optarentque, vt ipsi tandẽ paribus potirentur, cũ eadẽ ipsis etiam ante ocu-

los versarentur, se quoque iam in beatorum numero duxerunt, & sunt ingenuè confessi, tantum & tam præclarum imperatorem, tanquam rem quandam nouam & prope inauditam (qualem nulla ætas, quam sol viderit, aliquando cognouit) mortali hominum generi apparuisse. Atque isti hoc animo fuerunt.

Quòd deum bonorum authorem palam prædicauit, & de legum exemplaribus.

CAP. XXIII.

POstquam autem omnes gentes dei patris virtute imperatori subiectæ fuerunt, bonorum sibi suppeditatorum largitorem omnibus palam prædicauit, eumque victoriarum quas esset consecutus authorem, & non seipsum agnoscere constanter testificatus est: hocque ipsum per edicta quæ literis latinis græcisque mandata erant, & ad omnes gentes missa, manifestò denunciauit.

Lex Constantini, de pietate erga deum & religione Christiana, in qua hæc continentur.

CAP. XXIIII.

ATque nostram orationem de hac re institutam veram esse, si in ipsa edicta forte incideris, facile cognoscas licet. Duo quidem erant: alterum ecclesiis dei, & populo Christiano, alterum populis infidelibus singulas ciuitates incolentibus missum. Quod quidem vtpote ad præsens argumentum valde commodatum hoc loco citare consentaneum arbitror: ad eum sanè finem, vti eius formula historiæ monumentis prodita, maneat reseruetur que ad posteritatem: quandoquidem & ad veritatis plurimum, & ad nostræ orationis confirmationem non minus adferre videtur adiumenti: Descripta est enim ex primo exemplari ipsius edicti authoritate imperatoris confirmati, & eius dextera subscripti, eaque tamquam sigillo ad fidem huic nostro sermoni faciendam obsignati, quod quidem exemplar apud nos custoditum est.

Victor Constantinus Max. Augustus, prouincialibus Palestinæ. S.

Exemplum à vetustis temporibus.

CAP. XXV.

QVamquam erat olim veterum memoria apud eos, qui rectè & syncere de Deo Opt. Max. sentiebant, euidens & perspicua differentia, quæ omnem dubitationem longe ab hominum mentibus dispulit, quęque etiam quantum interſit inter eos qui augustissimã Christi religionem studioſe obſeruant, & eos qui oppugnant eandem, atque adeo despicatui ducunt, accurate distinguebat, tamen iam & argumentis illustrioribus, & splendidioribus rebus gestis, tum huius dubitationis insciitia, tum quæ sit præpotentis Dei vis perspicuè patefit: Quandoquidem hos, qui fideliter sanctissimam Christianorum legem & disciplinam colant, nullumque illius prœceptum violare audeant, magna bonorum affluentia, & robur firmissimum ad præclaros conatus cum bona spe susciendos accommodatum: illos autem qui impia mente imbuti sunt, euentus etiam ipsorum institutis cõsentanei sequuntur. Quod si quisquam, qui neq; deum bonorum authorem agnoscere, neque officia honestati congruẽtia colere in animum induxerit, aliquid boni sit consecutus, euenta rerũ ab ipso gerendarũ fidem orationi nostræ facilè faciẽt. Ac si quis superiora tẽpora hucusque cõtinuata animo percurrat, & priores res gestas acie ingenii contẽpletur, reperiet omnes, qui fundamentũ rerum gerendarũ in iustitia & bonitate posuerint, conatus suos ad fœlicem exitum perduxisse, & tanquam ex suauĩ quadam radice dulcissimum fructum percepisse: at qui iniqua facinora edere aggressi sint, & nullam piam sanctamq; cogitationem erga humanũ genus aliquãdo susceperint. Sed homines exilio multare, illis cõtumelias facere, bona publicare, cędes, & multa eiꝰ generis mala inferre effrenate moliti sint, & neq; illos aliquando pœnituerit, neq; mentem ad meliora conuerterint, supplicia apposite ipsorum sceleribus respondentia subiisse.

De iis qui perſequutionem perpeſsi ſunt, ac eorum inflictatoribus. CAP. XXVI.

ATque iſta neque temerè neque ſine ratione eueniunt. Qui enim animo rectè ex iuſtitiæ regula inſtituto ad res gerendas ſe conferant, & timorem Dei opt. max. aſsidue animo complectantur, & firmam erga illum fidem retineant, & terrores periculaq;, quæ in præſenti vita obiiciuntur, ſpe illa de rebus futuris oſtentata, poſteriora ducant, hi licet ad tempus rebus aduerſis & incommodis conflictentur, tamen quia pro certo perſuaſum habeant, honores ſibi multò maiores in poſterum reſeruatos, caſus qui incidunt fortuitu, neutiquam egrè & grauiter ferunt, ſed quò aſperioribus deuexantur moleſtiis, hoc illuſtriora gloriæ inſignia aſſequuntur. Qui vero iuſtitiæ norma cũ dedecore reiecta, Deum opt. max. non agnouerint: & eos, qui illum ſunt fideliter conſectati, contumeliæ & ſupplicio intolerabili obiicere non dubitarint, neque illorum gratia, quibus ob talem cauſam pœnas irrogaſſent, ſe quidem miſeros, illos autem fęlices & beatos (vtpote qui etiam dum tam dira tormenta ſubibant, pietatem erga deum firme retinerent) iudicarint, iſtorum certe copię, complures conciderunt: multę in fugam conuerſæ ſunt: omnis denique bellica expeditio ab his ſuſcepta ad extremam cladem prolapſa.

Quòd perſequutio, malorum cauſa extiterit iis qui bellorum authores fuerunt.

CAP. XXVII.

EX huiuſmodi ſceleribus, bella peſtifera exorta, ex huiuſmodi, vaſtitates pernitioſæ: inde etiam diminutiones rerum ad vitę vſus neceſſariarum: inde malorum eiuſmodi nequitiam inſequentiũ multitudo: inde duces tantæ impietatis editi: qui quidẽ vel extremis ęrũnis exantlatis, extremam miſeriam perpeſsi ſunt, vel vitam turpiſsimam degentes, eam poſtea cum ſupplicia ſuis nequitiis aptè & æqualiter conuenientia ſuſtinerent, morte grauiorem eſſe facile agnouerunt.

Nam

Nam quo vehementius quisque eorum, temeritate quadam inductus, ad diuinam Christianorum legem & disciplinam expugnandam. (Sic enim putabat) vehementius acriusq; incubuit, hoc certè plus hausit calamitatis: vsq; eo, vti singulis ipsorum non modò huius vitæ acerbitates, Sed etiam grauissimus ille metus suppliciorum, quæ se expectarent apud inferos subituros, maximam plane afferret molestiam.

Deus bonorum administratorem Constantinum delegit.

CAP. XXVIII.

PRoinde cum tanta & tam grauis impietas per humanas res permaneret, & Reip. velut à morbo quodam pestifero in periculum funditus intereundi veniisset, & ob eam causam magna, eaq; salutari curatione egeret, quodnam quæso remedium diuinum numen (illud quidem omnino numen putãdum, quod solum & reipsa est, & vniuerso temporis spatio satis virium ad opem ferendam in se continet) quod inquam remedium aut quam rationem, ad orbem terrarum ex his malis eripiendũ excogitauit? dicam equidem: quippe beneficia à Deo opt. max. in nos collata ingenue agnoscere, eaque egregie prædicare, reuera glorioſum est. Deus quidem certe, cũ meum ministerium accurate quale esset exploraſſet, idéq; ad ipsius voluntatem explendam idoneum censeret, eodem vtens & mari Britannico, illisque partibus, vbi sol, rato cursu confecto necessariò occidit, initium faciés, eximia quadam potentia & virtute, omnia mala, quæ homines premebant profligauit, & è medio prorsus sustulit: adeo vt mea opera ac diligentia, tum humanũ genus, ad cultum augustissimæ legis & disciplinæ reuocatum esset, tum fides sanctissima permagnas ipso deo duce, faceret progressiones.

Piæ in Deum Constantini voces, & confessorum laus.

CAP. XXIX.

IDcirco cum exploratum habeam eũ hoc ministerium omnium facilè præstantissimum, mihi tanquam quoddam suæ singularis erga me beneuolentiæ indicium

commisisse, non meipsum dissolutum in eo sedulo exequendo, quò illi gratiã referam, præstabo: & propterea ad regiones in oriente sitas (quæ quidẽ orbis pars, quo asperioribus calamitatibus implicata tenetur, eo maius firmiusq; auxilium à nobis implorat) iter iam suscipere animus est: quippe vniuersam omnino vitam, & id totũ, quo spiritũ duco, atq; adeo omnes animi vires, quæ in intimo pectore insident, Deo opt. max. à me deberi pro certo persuasus sum. Et quanquam profecto non sum insçius, eos qui spem in rebus cælestibus verè & ex animo ponant, hominum beneuolentiæ neutiquam indigere, & qui eam in Dei domicilio cõstanter & firmè collocarint, quiq; quo magis se à rerum caducarum fragilitate, sceleribusq; omnibus seiunxerint, hoc plus dignitatis adepturi sint: tamen graues necessitates ad tempus eorũ ceruicibus impositas, & supplicia parum hominũ naturę cõsentanea, ab eis, qui nec culpæ alicuius affines, nec criminis cuiusq; rei sunt, quàm longissimè depellere nostrarum partium in primis esse statuo. An non absurdum est maximè, vt cum eorum animi tolerantia, & constans robur, per illos, qui sint eos diuini cultus & religionis causſa acerrimè persecuti, satis exploratè cognitum sit, eorum gloria à me, qui dei obsequio me totum dicauerim, non ad clarissimum augustissimumque splendorem extollatur.

Lex pro exulum liberatione, publicorum munerum vacatione, & bonorum hastæ subiectorum restitutione. CAP. XXX.

OMnes igitur, siue qui crudelibus iudicum sententiis subiecti, quibuscumq; temporibus illud ipsis contigerit, patriam cum exilio ideo commutare coacti fuerint, quod & honorem erga Deum & fidem, cui totis animæ viribus se consecrauerunt, non neglexerunt, siue qui inter Curiæ ministros numerati sunt, cum in eorum numerum non iure fuissent antea relati, omnes inquam isti tum patriis sedibus, tum otio consueto restituti, deo omnium liberatori gratias agant. Siue præterea, qui rebus suis

bus suis fuerint priuati, & fortunarum omniũ amissione oppressi, hucusq; vitam abiectissimá degerint, isti quoq; domiciliis pristinis, familiis, & facultatibus redditi, Dei opt. max. beneficentia læti fruantur.

Item lex pro reducendis eis, qui ad insulas relegati erant.

CAP. XXXI.

QVin etiam eos, qui in insulis inuiti detinẽtur, istius prouisionis & solicitudinis nostræ beneficio potiri mandamus: vt scilicet cum hactenus angustis montium recessibus, maris fluctibus circumiectis, vndiq; conclusi fuerint, iam acerba illa solitudine, & à natura hominum penitus alienata liberati, desiderio rerum ab ipsis optatarum satiato, se ad amicissimos recipiant: Cumque longo temporis spatio in squalore & sordibus odiosis vixerint, reditum, velut prædam repentinã minimeq; expectatam nacti, curis præterea molestiisq; in posterum erepti, vitam metus expertem sub nostro traducant imperio, qui quidem vos Dei famulos esse & gloriamur, & pro certo persuasi sumus, quiq; ei, quod à ratione alienissimum est (præsertim cum nostrum sit aliena peccata corrigere) ne aures quidem patefacere debemus, nedum fidem adhibere.

Item alia lex, pro iis qui ad metalla cum sui ignominia & ad publica opera damnati erant.

CAP. XXXII.

QVicumque porro aut ad metalla effodienda condẽnati sint, aut ad publicorum operum ministeria obeunda addicti, hi cotinuis laboribus cũ grato ocio commutatis, facilius & lenius vitæ genus libera cum potestate agant: immoderatis laborum asperitatibus in placidam animi remissionem conuersis. Atque si qui libertate quæ est omnium communis exciderũt, & ignominia affecti fuerint, isti cum solida lætitia priorem dignitatis gradum, tanquam diuturna peregrinatione ab ipsis abalienatum recuperantes, in suam ipsorum patriam maturè se recipiant.

Pro

Pro confeßoribus ad rei militaris priſtina munia reſtituendis, vel eorum donanda ſi vellent immunitate.

CAP. XXXIII.

ILlis item, qui iam olim honoribus militaribus donati, ab eiſdē iniuſta & iniqua de cauſa deiecti (nēpe quod confeſsionem in deo verè cognoſcendo illis dignitatis ornamentis longè prætulerunt) libera detur optio, vel rei militari ſe dedendi, quo in priſtino vitæ modo permaneant, vel cum honorata libertate, libere & pro arbitratu vitam degendi. Rectum eſt enim, & rationi conſentaneum, vt qui in periculis ipſis illatis, tam egregiam animi magnitudinem, & tolerantiam declarauerint, integram habeant poteſtatem, tum otio, tum dignitate liberè pro animi ſui ſententia perfruendi.

De ingenuis in libertatem vindicandis, qui ad muliebria opera, vel etiam ſeruitutem addicti erant.

CAP. XXXIIII.

POrrò autem, qui nobilitatis ſuæ amplitudine vi diſpoliati, talem quandam iudicum ſententiam ſubierunt, vt vel in gynecæa, vel in textrinas intruſi, durum & miſerum laborem ſuſtinerent, vel vt cellæ pænariæ miniſtri fierent, quò nihil ſuperior illorū ortus ipſis adferret ſubſidii, hi quoque honoribus, quibus antè fruebantur, & libertatis beneficio potiti, & ad priſtina dignitatis ornamenta reſtituti, deinceps hilari & læto animo vitam degant. Qui item de libertate ſit in ſeruitutē datus, quiq; ſe iniqua & inhumana ciuis alicuius vecordia miniſteria ipſi inſueta obire coactum eſſe ſecum admodum deploret, & ſeipſum pro libero ſeruum ex improuiſo factum intelligat, is in libertatem priorem noſtro edicto vindicatus, ſe parentibus ſimilem efficiat: exerceatque labores libero homine dignos, & cogitationem ſeruilium illorum munerum parum ſibi accommodatorum, quæ antea perpeſſus fuerit, penitus ex animo deleat.

Qui

Qui succederent in bonis eorum qui aut martyres aut confessores fuerant, aut alio migrare coacti.

CAP. XXXV.

PORRÒ illud nobis videndum est, vt facultates, quibus singuli variis de criminibus falso illis obiectis orbati fuerint, restituantur, nempe si qui splendidissimum diuinissimumque martyrii certamen inuicto & cõstanti animo sustinuerint, & propterea rerum suarum amissione tolerarint, & confessores constituti, spem perpetuam in Cælo sibi compararint: qui item nõ modo solum vertere coacti, sed fortunis etiam priuati fuerint, quod neutiquam fidem prodendo persecutoribus cesserunt, istorum quotquot vita defuncti sunt, hæreditates cognatis impertiri mandamus: omnino autem quibus hæreditates illæ debeantur, est cognitu perfacile, cum leges eos, qui genere proprius accedunt, præcipiant hæredes fore: & quòd ratione etiam oportet eos succedere, qui sint domestica consuetudine coniũctiores, cõstat: præsertim cum illi ipsi martyres, non criminis vllius conuicti, sed sua inducti voluntate mortem oppetiuerint.

Quibus de sanguine nemo superfuerat, iis ecclesia instituta est hæres: Si quid tamen hii viui cuiquam dedissent ratum id firmumq; permaneret.

CAP. XXXVI.

QVOD si nemo de cognatis supersit, qui vlli vel martyrum, vel confessorum, vel exulum, quos diximus (qui eiusmodi de causa solum verterint) hæres ratione succedat, vt ecclesia semper cuiusque loci hæreditatem adeat ratum esto. Neque erit omnino molestum his, qui excedunt è vita, vt eam cuius gratia omnes suos labores susceperint, hæredem fælices assequantur. Præterea hoc necessariò proponi debet, quòd si qui eorum, quos supra memorauimus, aliquid de fortunis suis, quibus visum fuit, donauerint, his possessio iure stabilis & firma permanere debeat.

Qui ho-

Qui horum agros hortos aut ædes posſederant, reddere dominis cogebantur, exceptis fructibus quos interim percepiſſent.

CAP. XXXVII.

ET ne quis error appareat in edicto, ſed vt quid verè voluerit, omnibus ad cognoſcẽdum in procliui ſit, ſciant omnes, ſi agrum, ſi domum, ſi hortum, ſi quid eorum, quæ paulo ante poſui, teneant, ipſis & honeſtum & vtile eſſe, vt non ea confiteantur ſolum, ſed omni abiecta cunctatione, reſtituant. Quapropter licet maximè videantur quidam ex iniuſta illorum poſſeſsione maximos fructus cepiſſe, & nos vt iſti repetantur, minime æquum iudicemus.

Quonam modo illis harum rerum venia à Conſtantino petenda erat.

CAP. XXXVIII.

TAmen illi ipſi plane confiteantur, & quos habuerint fructus, & vnde eos collegerint, huiuſque peccati veniam ſibi à nobis concedi poſtulent: vt non modo auaritia antegreſſa tali adhibita correctione à probis remittatur, verum etiam Deus opt. max. iſtud pœnitentiæ loco excipiens, benignus & clemens, erratis veniam det. At dixerint fortaſſe, qui huiuſmodi facultatum domini (ſi modo iſtud nomen in illis valere vel debet vel poteſt) facti ſunt, excuſatione pro ſe allata, quod fieri non poterat, vt ſe ab illis rebus abſtinerent, cum tam varium & multiplex miſeriarum cuiuſque generis ſpectaculum palam eſſet propoſitum: quo quidem tempore extiterunt crebræ, perditæque proſcriptiones eorum, qui nihil commeruiſſent, eæque temerè inconſideratéque factæ: crudeles etiam & inſatiabiles perſecutiones, iniuſtæ deniq; facultatum vẽditiones. Quod ſi huiuſmodi verbis quidam ſe defendere contendunt, & admonitiones continuas expectant, ne exiſtiment ſe illud impunè laturos: præſertim cum iſta à nobis tam ſedulo adminiſtrentur, quò Deo opt. max. debitum præſtemus obſequium. Quæcumque enim antehac grauis & damnoſa neceſ-

necessitas accipere coegerit, ea in præsentiarum retinere nonnihil habet periculi. Ac necessum est insatiabiles cupiditates omnibus modis, id est, rationibus & exemplis, imminuere.

AErarium, agros, hortos, ac domos, ecclesiis suis resignare debere. CAP. XXXIX.

NEque enim, si quid ærarium earum rerum, quas ante posuimus, possideat, firme retinere illi liberum erit: imo vero contra sacrosanctas ecclesias nihil omnino dicere audeat: & quas res ad tempus per iniuriã possederit, eas ecclesiis iure restituat. Omnia igitur, quæ rectè vereq; ad ecclesias pertinere videãtur, siue domus, siue agri, siue hortus, vel si quę sunt alia eiusdem generis, quæ in alicuius possessionem venerint, quo ius nullius, qui ad remp. id est, ad ecclesiam spectat, violetur, sed omnia syncera & simplicia maneant, restitui mandamus.

De sacellis & cæmiteriis ecclesiis restituendis. CAP. XL.

QVinetiam loca illa, quæ martyrum corporibus honorata sunt, & monumenta glorioſæ illorum è vita discessionis, quis dubitet, quin ad ecclesias spectent? imo verò etiam, quis non potius istud præciperet? quippe cum neque munus præstantius sit, neque labor Deo gratior, vel quod plus habeat vtilitatis, quàm diuino spiritu adhortante, in his rebus diligentem operam & studium collocare. Quæ etiam iniquis de causis ab improbissimis hominibus ablata fuerint, ea vt æquitas postulat restitui sanctisque denuò ecclesiis integra reddi iubemus. Cæterùm quoniam perfectæ & singularis prouidentiæ est, ne istos quidem silentio præterire, qui aut iusta emptione aliquid ab ærario acquisiuerint, aut gratis cõcessum retinuerint, & ad huiusmodi res occupandas cupiditate quadã inexplebili temerè ruerint, sciant, quicunque fuerint de genere illo, sibi, quanquam harum rerum causa, quas coemere ausi sunt, nostram

noſtram erga ipſos beneuolentiam maximè abalienare, laborarunt, à nobis, quantum ratio commode ferre poterit, benigne proſpectum iri.

Eximia ad colendum Deum exhortatio.

CAP. XLI.

HAEc igitur hactenus ſermone noſtro prouecta ſint. Verùm quoniam virtus dei omnipotentis euidentiſsimis argumentis manifeſtiſsimiſque ſeſe oſtendit, cum ad optima cohortando, tum benigne mea cauſa adeo firma apportando ſubſidia, vt iis acerba calamitas, quæ cunctas res humanas antea diſtrictas tenuit, iam ex omni mundo, radiis ſolis colluſtrato, prorſus exempta, vniuerſi ſimul & ſinguli accurata cura & cogitatione circumſpicere debetis, qualis tandem illa poteſtas fuerit, quæ ſemen (vt ita dicam) perditiſsimorum hominũ deleuerit labefactaritque: bonorum autem lætitiam quaſi denuo reuocatam, in omnes regiones affatim fuderit, & omnibus conceſſerit poteſtatem, tum officia diuinæ legi ac diſciplinæ conſentanea cum omni obſeruantia præſtandi, tum illis, qui ſe huic conſecrauerunt, honeſta virtutis munera ſedulò excolendi, qui quidem tanquam ex craſſa caligine emergentes, quia eximia ſunt ſacrarum literarum cognitione imbuti, de cętero, debitum cultum erga Deum, & honorem pium, eique congruentem declarabunt.

Quomodo Conſtantinus leges quas tulerat, reipſa confirmauerit. *CAP. XLII.*

ISTud primum imperatoris edictum ad nos miſſum, iſta præcepit. Statim vero, quæ lege fuere præſcripta, reipſa proceſſerunt: & omnia contraria his, quæ paulò antè à crudelibus tyrannis patrata fuiſſent, geſta ſunt: imperatoriſque beneficiis, potiebantur hi, quibus ea tribui lege ſancitum fuit.

Quomodo magiſtratus qui Chriſtiani eſſent, ad honores extulerit, qui vero gentiles erant, ſacrificare interdixerit. *CAP. XLIII.*

EX his vero rebus imperator abiens, alias res illuſtres & magni momenti cepit aggredi. Ac primum gentibus per varias prouincias diſperſis, præfectos, qui maximam

maximam partem salutari Christi fidei se addixissent misit. Qui vero Gentilium consuetudine ac ritus imitari visi sunt, his ne sacrificia eidolis immolarent, interdixit. Eadem lex ab eo lata fuit de illis dignitatis gradibus, qui præfectorum honores suo splendore superabant. Aut enim si Christiani erant, ita se gerere præcepit, vti appellationis ipsorum dignitas postulabat, aut si aliter animo affecti, mandauit, ne eidolis hostias offerrent.

De legibus quæ prohibuerunt sacrificia, sacras autem ædes extruere mandauerunt.

CAP. XLIIII.

DEinceps duæ leges in eandem sententiam promulgabantur: altera, quæ vetuit detestabilia eidolotariæ scelera, quæ iam olim in quaque ciuitate & regione fieri consueuissent, & ne quisquam vel statuas erigere, curiosas & superuacaneas diuinationes moliri, vel denique sacrificare auderet: altera, quæ iussit templa exædificare, deique ecclesias, tum longitudine, tum latitudine ampliores effici: vt in posterum omnes homines (vt complectar breui) insano illo & superstitioso multorum deorum colendorum ritu è medio sublato, Deo opt. max. reconciliarentur. Talia enim tum animo instituere, tum his qui prouinciis præfuerunt per literas significare, imperatorem sua ipsius erga deum sanctimonia incitauit. Lex præterea illud est in se complexa, vt pecuniis largiendis non parceretur, sed à thesauro regio promerentur ad parandas res illis institutis necessarias. Quinetiam ad ecclesiarum præsides passim de eiusmodi rebus literas dare dignatus est, hasque primas ad me misit.

Victor Constantinus Max. Augustus Eusebio. S.

Constanstini ad Eusebium & alios episcopos, vt magistratuum procuratione ædificarentur ecclesiæ.

CAP. XLV.

QVemadmodum ad hoc vsque tempus ob impiæ voluntatis institutum & grauem tyrannidem seruos dei persequentem, pro certo cognoui & satis per-

suasum habui, omnium ecclesiarum ædificia, vel negligentia corruisse vel impendentis periculi metu, minime prout debuerãt, refecta fuisse, frater charissime: Sic nũc cũ libertas omnibus restituta sit, & draco ille, dei opt. max. prouidentia nostroque ministerio, de communi Reip. ad ministratione depulsus, arbitror equidem & virtutem ac potentiam diuinam omnibus satis constare, & eos, qui vel timore, vel infidelitate, in peccata lapsi sunt, cum illud quod reuera bonum est, satis perspiciant, in veram & rectam viuendi viam redituros. Quibuscunque igitur ecclesiis, vel ipse præsis, vel alii episcopi, presbyteri, & diaconi vbicunque terrarum, quos nosti, præficiantur, vobis omnibus videndum est, vt earum ædificia sedulo accurentur: quò vel ea quæ remanent reficiantur, laxioraque fiant, vel vbi necessitas postulauerit, de integro exædificentur. Quæ vero res ad ædificationem necessario requiruntur, eas quidem cum ipse, tum alii tuo nomine à præfectis, & magistratibus prouinciarum petent, hisce enim per literas à me significatum est, vt omni studio, & propensione animi ea, quæ fuerint à tua sanctitate præscripta, subministrent. Deus te frater charissime diu florentem seruet. Ista literis prodita quibusq; ecclesiarum præsidibus, in singulis nationibus ætatem degentibus, missa fuere. Ea quoque sedulo exequi, quæ erant his congruentia, prouinciarum præfectis mandatum: ac quæ legibus erant sancita illa etiam reuera cum magna celeritate confecta.

Contra eidolorum cultum scripserit.
CAP. XLVI.

PRAeterea imperator cum sacrosanctam disciplinam, quę ad dei cultum pertinet, augere studeret, omnibus prouincialibus cuiusque nationis, qui falso idolatriæ errore ante ipsius ætatem implicati fuissent, literas dedit, prudentique persuasione cohortatus est eos, qui ipsius parebant imperio, vt deum omnium authorem agnoscerent, & ipsum Christum palam & perspicue suum seruatorem esse profiterentur. Atque istas literas imperato-

imperatoris ipsius manu scriptas, ad præsentem hanc nostram historiam necessario arbitramur adiungendum, vti audire ipsum imperatorem videamur, idem illud hoc modo quasi omnium hominum auribus inculcantem.

Victor Constantinus. Max. Augustus, prouincialibus Orientem incolentibus. S.

Constantini ad prouincias contra errorem multiplicis deorum cultus decretum, & de virtute & vitio præfatio.
CAP. XLVII.

QVæcunque firmissimis summisque naturæ legibus continentur, ea omnia prouidentiæ & diuinæ solertiæ per ipsorum descriptionem diuinitus ordinatã, satis illustre specimen omnibus dant. Neque vlla existet dubitatio, quin accurata synceræ rationis, & rerũ simul in cernendi sensum incurrientium comprehensio, vno veræ & perfectæ virtutis subsidio adiuncto, sit eos (quorum animus, scientiæ quasi vestigiis recta insistens, ad illum finem fertur) tandem ad dei cognitionem deductura. Quapropter quisque vir prudens non aliquando animo conturbetur, cum multos animaduertat, contraria vitæ instituta consectari. virtutis enim decus in occulto lateret, si non vitiositas, vitam peruersam & insolentem illi, tanquam ex aduerso respondentem opponeret. Verum quod & virtuti corona sit proposita, & iudicio dei summi omnium moderatoris coerceatur vitiositas, ego quoad fieri potest, iuxta eam spẽ, quæ ea de re meo in animo insidet, perspicuè vobis omnibus aperire conabor.

De pii Constantini patre, & Diocletiano, & Maximiano persequutoribus. CAP. XLVIII.

IMperatores, qui ante hoc tempus ad Reipublicæ gubernacula sederunt, propter agrestes, credo & inhumanos mores, exhæredati sunt. Atque vt pater meus, admirabili cum pietate, in omnibus suis rebus gerendis, Deo patre inuocato,

solus clementiæ opera executus est: Sic reliqui omnes, insano animo & furioso affecti, ad immanitatem potius, quàm humanitatem suas curas & cogitationes contulerunt: Quæ sane, illis regnantibus, vera religione euersa, vehementer creuit. Crudelis enim eorum nequitia vsque eò exardescere cœpit, vt cum omnes res diuinæ pariter atque humanæ pacatæ & tranquillæ consisterent, intestina persecutionis bella ab illis excitarentur.

Quod Apollinis oracula, qui propter iustos homines responsa reddere non potuerat, persequutionis causa extiterint. CAP. XLIX.

APollinem autem id temporis, ex antro quodam & tenebricoso recessu, non ex sacerdotis ore hoc oraculum edidisse ferunt: iustos, qui in terris versabantur, impedimento ipsi fuisse, quo minus vera loqueretur: & propterea falsa oracula ex tripode edita esse, indeque etiam factum esse, vt comam demitteret. Oraculo igitur hoc modo exagitato, hominum malitia de ea re conqueri cœpit. Sed videamus ista, quem ad exitum venerint.

Vnde truculentissimus tyrannus ansam sibi arripuerit, ad exquisitissima in Christianos supplicia comminiscenda. CAP. L.

TE iam deum altissimum contestor me verum dicturum. Audiebam cum iam puer admodum essem, eum qui illo tempore, principem locum inter Romanos imperatores obtineret miserum, planè miserum, errore cecatum, à satellitibus suis curiosè inquirentem rogasse, quinam essent illi in terris iusti: quendamque ex vatibus suis responsum dedisse, eos esse Christianos. Tyrannem autem responsum illud tanquam mel ore auidè arripientem, gladios, qui erant ad iniuriam vlciscendam excogitati, contra sanctos viros omni labe & reprehensione carentes intentasse. Extemplò igitur mandata crudelibus ficariis, quorum manus erant cæde & sanguine respersæ, data esse: iudicesque missos, vt celeres animi motus

motus à natura datos, ad acerbiora suppliciorum genera inuenienda intenderent.

Quot contra Christianos tormentorum genera excogitata fuerint.
CAP. LI.

LIcuerat tum, licuerat inquam cernere, quanta cum animi alacritate, egregii pietatis athletæ, in crudelitate continua, non vulgares, sed nouas in dies singulos afflictationes pertulerint. Quippe modestia, quam nullus hostis aliquãdo læserit, furorem iracundorum & amentium ciuium multo effecit truculentiorem. Quæ incendii flamma fuit, quis cruciatus, quod tormentorum genus, quod non fuerit omnium sanctorum corporibus, nulla ętatis ratione habita irrogatum? Eo tempore terra reuera lachrimas effudit: mundus res vniuersas suo complexu coercens, tabido cruore inquinatus, fletum edidit: dies etiam ipsa præ lugubri prodigii calamitate obscurata est. Sed quid ista commemorem?

Quod Barbari Christianos summa cum humanitate susceperint.
CAP. LII.

BArbari inde iam gloriantur: qui quidem eos, qui per idem tempus à nobis aufugerent, in tutelam receperunt: & licet illos tenuerint, vt captiuos, tamen humanissime tractarunt. Nam non solum in ea securitate collocarant, vt salutem, sed etiam, vt religionis suæ instituta & ritus retinere possent. Et iam Romani hanc maculam ad longinquum tempus continuatam sustinent, quam Christiani, eis imprimebant, eo tempore, quo ex eorum ditione electi, ad Barbaros confugerunt.

Cuiusmodi plaga exceperit illos, qui propter vaticinationem, persequutionum authores extiterant. CAP. LIII.

SEd quid attinet pluribus, mœrores illos, & communem totius orbis luctum persequi? Sceleris vero authores prętęrquam quòd in Acherontis barathrum

ad perpetuum cruciatum detrusi fuerunt, turpem præterea vitæ exitum, quo miserè interierunt, sunt consecuti. Nam bellis intestinis mutuò extincti, nec nominis, nec generis sui vestigium reliquerunt. Quod planè non illis obtigisset, nisi impia illa oraculorum Apollinis diuinatio, vim quandam adulterinam & adumbratam, qua in fraudem inducebantur, in se fuisset complexa.

Præconium Constantini in deum, & signi crucis confessio, & pro ecclesiis & populis præcatio.
CAP. LIIII.

TE iam Deum Opt. Max. oro obtestorque: Sis orientis incolis clemens & propitius & omnibus prouincialibus diuturna calamitate contritis, per me famulum tuum curationem adhibeas. Atque ista non sine causa, ô omniũ Domine, & sancte Deus, abs te postulo. Tuo enim impulsu res salutares & aggressus sum, & confeci: tuoq; vexillo vbique hostibus oppositò, exercitum ab illis triumphantem duxi. Quinetiam si quando Reip. vsus postulat, illa ipsa tuæ virtutis ac potentiæ insignia sequens, contra hostes audacter procedo. Et propterea etiam tibi animum meum amore & timore ritè syncereque temperatum, totum dedo. Nam nomen tuum ingenuè amplector: virtutem tuam, quam multis argumentis declarasti, quaque meam fidem firmiorem reddidisti, sancte veneror. Meos igitur humeros huic operi subiicere equidem maturo, vt tuam augustissimam sanctissimamque domum, quam nefarii illi & impii, graui vastationis scelere labefactarint, in integrum restituam.

Christianos optauit esse omnes, coegit neminem
CAP. LV.

POpulum tuum pacem colere, & à seditione liberum vacuumque esse, pro communi totius orbis, & cunctorum hominum emolumento exopto. Qui autem errore ducuntur, parem cum fidelibus pacis & tranquillitatis oblectationem, læto animo capiant. Ipsa enim recta

recta communitatis & societatis humanæ moderatio, etiam ad illos in rectam viam deducendos, valebit plurimum. Nemo alteri exhibeat molestiam: quod cuiusque animus vult, hoc quisque transigat. At verò recte de Deo sentientibus penitus persuasum esse debet, ipsos solos, quos ipse vocas, vt in sacratis tuis legibus acquiescant, sancte & incorrupte vitam traducturos. Qui verò seipsos inde abstrahunt, commentitii erroris delubra pro arbitratu habeant: nos autem splēdidissimum tuæ veritatis domicilium, quod natura nobis largitus es, teneamus. Hoc etiam illis optamus, vt videlicet per communem concordiam, lætitiam animo percipiant.

Præconium alterum in Deum, qui per filium suum lapsos in errores illuminauit.
CAP. LVI.

QVod vero ad nostræ religionis institutum attinet, non nouum aut inauditum esse credimus, sed te ex eo tempore, quo hęc vniuersarum rerum fabrica firme coagmentata fuit, idem ipsum cum tuo venerando cultu obseruandum præcepisse: Cæterum humanum genus hallucinatum est, variis errorum opinionibus à veritate abductum: at tu per filiū tuū, vt peruersitas illa non in dies magis magisque ingraueſceret, puro lumine porrecto, omnes in tui memoriam reuocasti.

Præconium item aliud in Deum, ex orbis vniuersi administratione. *CAP.* LVII.

TVa potentia nos innocentes & fideles reddit: tuæ res gestæ ista confirmant: quippe sol & luna ratum suū & legitimū cursum tenēt: neq; sydera absq; ordine, totius mundi orbē lustrant: temporū vicissitudines certa lege reuoluuntur: solida terræ stabilitas tuo verbo cōtinuatur: vētus præstituto tēpore, motum ciet: aquarum lapsus prępipitans immenso quodā & infinito cursu fertur: mare immobilibus terminis circunclūditur: quodcumque per terram perque oceanum

fusum est, hoc vniuersum ad mira quædam & singularia hominum commoda fabricatum est. Quæ res nisi voluntatis tuæ nutu atque arbitrio administrarentur, sine controuersia tanta discrepantia, & tã magna potentiæ, quæ in illis cernitur dissentio, vniuersę vitę humanę esset, rebusque omnibus vastitatem allatura. Nam ipsæ inter se cõfligentes, multo grauius cum humano genere confligerent: quod etiam faciunt, licet oculis non cernantur.

Aliud rursus præconium in deum, qui semper bona quæ sunt, homines docet.

CAP. LVIII.

DEus opt. max. & omnium Domine, tibi maxima habeatur gratia. Nam quanto magis humana natura, variis & discrepantibus studiis opinionibusque, duci intelligitur, tãto pluris apud eos, qui recte sentiunt, quique curam veræ & perfectæ veritatis gerunt, diuini, verbi disciplinæ æstimantur. At verò si quis sit, qui se, sanari non sinat, alteri qui sanari vult, non vitio vertat. Nam medendi facultas, quæ morborum curationibus, præest, omnibus in medio proposita est. Tantum cauendum, ne quis istud, religionis institutum violet, quod, res ipsæ purum & integrum esse commonstrant. Fruamur igitur omnes boni illius communione quod nobis, datum sit, hoc est pacis: nostraque mens ab omni, quod illi aduersetur, sit omnino separata.

Hortatur sub edicti finem, vt nemo alteri negotium exhibeat. CAP. LIX.

ATtamen quod quisque sibi persuadeat satis probum & spectatum esse, in hoc alteri ne sit offensioni: imo vero quodcunque alter vel norit, vel intellexerit, illo quidem proximum, si fieri potest, iuuet: sin fieri non potest, missum faciat. Aliud est enim certamen pro immortalitate sponte suscipere, aliud supplicii metu cogi. Hæc dixi, hecque pluribus, quam id quod erat tenuitati meæ propositum postulabat

, postulabat, propterea persecutus sum, tum quòd veram
, fidem occultare nolueram, tum maximè omnium, quòd
, iam nonnullis vt audio, in ore est, templorum ritus sub-
, latos, hoc est vt ego dico, tenebrarũ erroris in falsis diis
, colendis potestatem prorsus abrogatam esse. Quod
, planè omnibus hominibus penit⁹ persuasissem nisi quòd
, violentus peruersi erroris impetus ad Reip. euertendæ
, periculum præter modum in quorundam animis peni-
tus inhæserit.

Quomodo ab vrbe Alexandrina quæstiones propter Arium inceperint. CAP. LX.

TAlem sermonem imperator, tanquam eximius Dei præco, prouincialibus omnibus per literas suas cõmunicauit, quò subiectos sibi tũ à diabolico errore depelleret, tum ad verum Dei cultum sectandum exhortaretur. Ad quem iis rebus iam egregie nobilitatum, rumor de tumultu quodam, non exiguo illo quidem in ecclesiis concitato, perlatus est: cuius auditione perculsus, ei cœpit remedium excogitare, Tumultus ille talis fuit. Dum populus Dei gloriabatur, rerumq; honestarũ actionibus sese efferebat, metusq;, qui extrinsecus aliquid molestiarum facessebat, erat ablatus, & ecclesia illustri quadam, vt ita dicam, & trãquilla pace vndiq; cœpta muniebatur, inuidia nostris bonis insidias struens, callide irrepsit: inq; media episcoporum frequentia primum tripudiare cæpit: eosque diuinorum decretorum discutiendorum caussa, in seditionis coniecit certamẽ: Deinde quasi ab exigua scintilla ingens incendium excitauit: Quod quidem ab ecclesia Alexandrina tanquã à summo capite exorsum, omnem Aegyptum, Libyam, & Thebaida deinceps peragrauit. Iam vero per reliquas prouincias & ciuitates eousq; diffudit sese, vti nõ modo ecclesiarum præsides verborum contumeliis se mutuò cõcidere, sed etiã reliquorũ hominum multitudinem diuersè distractã, (dũ hi in istorum, illi in aliorum sententiã inclinarent) cernere licuisset. Eò porrò turpitudinis rerum gestarũ spectaculum prolabebatur, vt iam in mediis infidelium theatris sacrosancta diuinæ nostræ doctrinæ instituta, turpissimi ludibrii notam subiret.

De Ario & Melitianis. CAP. LXI.

NOnnulli in ipsa Alexandria de summis religionis Christianę mysteriis iuueniliter & inconsultè digladiari: alii per vniuersam Aegyptum, & superiorem Thebaidem de controuersia quadam iam pridem inter ipsos concitata decertare cœperunt, adeo vt vbiq; ecclesiæ in varias partes dirimerentur. Et quoniam vniuersum ecclesiæ corpus his rebus laborabat, tũ tota Lybia, vehementer eisdem afflictata fuit, tum reliquæ exterarum prouinciarum partes pariter in morbi societatem venerunt. Nam qui Alexandriæ dissidebant ad episcopos aliarum prouinciarum, alii ad alios, legatos mittebant: illi autem in alterutram partem diuulsi, simili seditionis flamma incendebantur.

Quomodo Constantinus miserit ad Alexandrinos de pace componenda legatum.

CAP. LXII.

QVibus auditis imperator, animo supra modum dolens, remque illam propriæ calamitatis loco statuẽs, confestim virum ex numero piorum, quos habuit circa se, quem modesta fidei virtute satis spectatum, & superioribus temporibus pietatis confessione insigniter decoratum intelligebat, mittit, vt pacem inter eos, qui Alexandriæ discordabant, conciliaret, literasq; ad eam rem inprimis accommodatas, per eundem ad seditionis authores dat: quas quidem, cum illustre testimoniũ prouidentiæ & solicitudinis de populo dei susceptæ complectantur, in hunc, qui de eo instituitur, sermonem inserere, consentaneum videtur: quæ se habent ad hunc modum.

Victor Constantinus, Max. Augusti. Alexandro & Ario.

Constantini ad Alexandrum episcopum & Arium presbyterum literæ, & pro pace tuenda solicitudo.

CAP. LXIII.

IPsum, vt par est, meorum institutorum adiutorẽ & cõseruatorem omnium, Deum testem adhibeo, istarum rerum, quas mihi reipsa obeundas suscepi, duplicem causam

causam extitisse. Primum enim, vt omnium gentium de numinis cultu opinionem ad vnius habitudinis rituſq; formam traducerem: deinde quod in animo habebã, corpus totius mundi, tanquam graui aliquo morbo acerbè vexatum, ad ſanitatem reſtituere. Quæ ſanè accurata ratione conſyderans, alterum eorum interiore mẽtis acie, id eſt conſilio, efficiendum ſtatuebam: alterum autẽ copiarum militarium ſubſidio & viribus, quoad poteram, præclare gerere conabar: perſuaſum habens, ſi omnes veros Dei cultores communi concordiæ vinculo, ſicut mihi in optatis erat, deuincire poſſem, vniuerſæ noſtræ reip. ciues, ſe ad pia eorum inſtituta breui conuerſuros.

Quòd quæſtiones apud Afros agitatas, reprimebat.

CAP. LXIIII.

PRoinde cum inſania quædam intolerabilis, propter temerariam leuitatem quorundam, religionem à populo obſeruatam in varias ſectas diſcindere molientium, vniuerſam Affricam occuparet, hũc morbum, cum ipſe leuare cuperem, nullum aliud remedium ei curando ſatis idoneum inueniebam, quàm vt quoſdam ex veſtrũ numero adiutores ad conciliationem hominum inter ſe diſſentientium mitterem: quo inuidia communis totius orbis inimica (quæ ſacris noſtris conuentibus aduerſatur) penitus reſtringueretur.

Quòd pietas ortum ab oriente ſumpſerit.

CAP. LXV.

ET quoniam veri luminis vis, & ſacræ religionis diſciplina, quæ dei opt. max. beneficio, ex quibuſdam orientis quaſi ſinubus egreſſa eſt, vniuerſum ſimul orbem terrarum, ſuo ſplendore colluſtrauit, non ſine cauſa vos eam religionem profitentes, quos tanquam quoſdam gentium duces ad ſalutem fore exiſtimo, non modo propenſo animi ſtudio, verum etiam exquiſito oculorum obtutu inueſtigare conabar. Nam ſimul ac illuſtri contra hoſtes parta victoria verè triumphaſſem, iſtud potiſsimum conquirere inſtituebam, quod omnium facile præſtantiſsimum iudicarem. *Christi incarnatio.*

Quod

Quod de seditione anxius, quæ ad pacem spectabant consuluerit. CAP. LXVI.

SEd ô præclarissimam & verè diuinã prouidentiã: qua le & quàm lethale vulnus auribus meis, imo vero ipsi animo inflictum fuit, cum audiuissem seditionẽ inter vos concitatam, multo plus habere acerbitatis, quã eas res quas ibidem ante gestas fuisse cognouimus: adeo vt iam vestræ ecclesiæ membra, ex quibus sperabã aliis medicinam petendam fore, multo maiore curatione egeãt. Ac mihi de principio & caussa istarum rerũ accuratè cogitanti, valde exilis, & neutiquã tanta cõtentione digna visa est. Quapropter ad hanc epistolam scribendam necessitate adductus, non solum ad vestrum vtriusq; prudentiam scribo, sed etiam diuinã prouidentiam in hac re adiutricem fore obtestor, meq; etiam cõmunem vestræ mutuæ dissentionis arbitrum, tanquam pacis moderatorem non sine caussa adhibeo: Quandoquidem Deo opt. max. mihi opem ferente, quamuis maior esset dissentiendi occasio, tamen spero oratione piis audientium mẽtibus adhibita, quemq; ad id quod sit vtilius, facile me posse traducere. Quapropter cum causa tam exigua sit, illa quidem, quæ totius vestræ reip. commoda impedire videatur, quid est quamobrem non expeditioré & multò faciliorem dissidii correctionem spondeat?

Vnde nata sit quæstio inter Alexandrum & Arium, & quod talia haudquaquam erant disquirenda.

CAP. LXVII.

INde igitur præsentis controuersiæ fundamentum intelligo iactum esse: quòd tu Alexander à præsbyteris de loco quodã in sacris literis scripto, querebas, imò vero de inani quadam quæstionis particula scisscitabaris, quid quisq; illorum sentiret: tuque Arie istud, quod neq; initio animo complecti, aut cum fuisses complexus, silentio præteriisse debebas inconsiderate effutiuisti. Vnde discordia inter vos concitata, tum conuentus in ecclesia impeditus: tum populus sanctissimus variè in vtramque partem distractus, ex totius corporis ecclesiæ compage diuulsus est. Proinde vterq; vestrum vicissim veniam alteri tribuens, illud approbet, ad quod non sine causa

, causa vester conseruus vos cohortatur. At quid istud
, est? vt de rebus eiusmodi nec omnino rogetis, nec ad ro
, gatum respondeatis. Tales enim quęstiones, quales nulla
, lex canonve ecclesiasticus necessariò prescribit, Sed ina-
, nis dissoluti otii certatio proponit, licet ad ingenii acu-
, men exercendum instituantur, tamen interiore mentis
, cogitatione continere debemus, & neque in publicos
, populi conuentus temere efferre, neq; vulgi auribus in-
, consultò concredere. Quotus enim quisq; est qui rerũ
, tam grauium, tantaq; obscuritate inuolutarum vim vel
, satis accuratè prouidere, vel pro dignitate explicare va-
, leat? Quod si quisquam sit, qui istud se facile efficere &
, consequi posse confidat, quota queso est illa multitudi-
, nis pars, quam possit efficere, vtidẽ ipsum intelligat? Aut
, quis tandem est, qui in curiosa quæstionũ eiusmodi per-
, uestigatione, extra prolapsionis periculum possit consi-
, stere? Quocirca in talibus rebus loquacitas coercẽda est,
, ne vel cum nos præ nostri ingenii imbecillitate, quod
, propositum est, explanare non possimus, vel auditores
, inter docendum præ intelligentię tarditate ad sermonis
, instituti comprehensionem peruenire non queant, ex re
, alterutra populus, aut in blasphemiæ, aut in dissensionis
, necessitatem incurrat. Quare, & interrogatio temeraria,
, & inconsulta responsio, veniam vtriq; vestrum ab altero
, impetrare debet. Neque enim de summo in sacris literis
, præcepto, vobis ansa ad digladiandum oblata est, neque
, nouus vllus de religione diuina introductus error: Sed
, vnam eandemque tenetis de fide sententiam, ita vt facile
, possitis ad ipsum communionis consensum venire. Nam
, non est consentaneum, vt propter vestram imprudentem
, de adeo paruis exiguisq; rebus mutuò concertationem,
, tanta populi multitudo ad dissensionem rapiatur. Imò
, vero non modo non est consentaneum, sed omnino ne-
, fas esse existimatur. Verùm vt rem breuiter exẽplo quo-
, dam animis vestris mecum recognoscatis, dicam. Non
, vos præterit, opinor, philosophos ipsos vna quidem
, disciplinæ professione omnes inter se consentire, sæpe
, tamen in aliqua parte opinionum, quas assęueratione af-
, firmant, discrepare: qui licet disciplinæ causa, quã quisq;

illorum

illorum tuetur, dissentiant, tamen ob professionem, qua conspirare videntur, denuò inter ipsos in gratiã redeũt. Quod si ita se res habet, quid est cur non sit multo conuenientius, vt qui famuli prępotentis Dei cõstituti sunt, propter ipsum religionis institutum, quod profitentur, consentientibus animis inter se concordent. Cæterum accuratiore cogitatione, & mente attentiore hoc, quod iam à me dicetur, circumspiciamus, num rectè se habeat, vt per leuem & inanem verborum contentionem fratres fratribus reluctentur, & eximia concordia, impia simultate per vos, qui de rebus tam exiguis minimeque necessariis inter nos confligimus, misere discerpatur. Popularia quidem sunt ista, & puerili iustitiæ magis, quàm sacerdotũ & prudentium hominũ sapientiæ congruentia.

Hortatio ad concordiam.

CAP. LXVIII.

NOstra sponte igitur diabolicas tentationes euitemus. Et quoniam Deus opt. max. conseruator omnium, commune suæ gratiæ lumen omnibus porrexit, idcirco mihi eius famulo quæso per vos liceat, vt illius prouidentiæ subsidio adiutus, meum conatum ad eam lucem propagandam susceptum, feliciter ad exitum perducam: Atq; etiam vt ipsius populum, tum per literas compellando, tum ministerium diligenter erga eum præstando, tum acriter admonendo, ad mutuam cõcordiam traducam. Et cum, vti dixi, vna sit vobis fides, vnaque de nostra religione sententia, vnum denique legis ac disciplinæ institutum (quod quidem cum suis partibus vniuersum ecclesię corpus, consentiente animorum concordia & professione deuincit) istud quod inter vos non mediocrem contentionem excitauit, quoniam nullam rem grauem in nostræ religionis quasi ambitu comprehensam attingit, non est cur distinctionem aliquam animorũm, aut discordiam in vobis pariat. Atq; hæc dico, non vt cogam vos in hac leuicula & stulta quæstione, qualiscumque tandem illa fuerit, penitus eandem sententiam sequi. Ac tametsi vos inter vos vicissim de re quapiam minimi momenti dissentitis (Siquidem neque omnes de omnibus rebus idem sentimus, neque vna eademque

demque in nobis indoles, aut mens versatur) tamen fieri poterit, vt eximia cõcordia syncere integreq; seruetur: & vna inter omnes animorum conspiratio custodiatur, verũ de diuina prouidentia vna vobis sit omnino fides, vnus animorum consensus, vna de Deo sententia.

Quòd ob ineptas quasdam voculas digladiandum non erat.
CAP. LXIX.

AT quæ de leuissimis istis quæstionibus inter vos argutè & subtiliter disquiritis, licet non in eandẽ sententiam tanquam pedibus eatis, ea tamen intra cogitationis vestræ quasi fines continere debetis, intimo mentis domicilio recondita. Communis autem amicitiæ bonum, vera fides, reuerentia erga Deum, & legis obseruationem, stabilis firmaq; apud vos maneat. Redite in gratiam, & mutuam inter vos necessitudinẽ colite, vniuersoq; populo suos mutuos complexus reddite: ipsiq;, vestris ipsorum animis contentionis labe purgatis, iterũ amice & beneuole vos, alter alterum, excipite. Nam sæpenumero post inimicitias depositas, amicitia iterum reconciliata plus solet habere iucunditatis.

Quod pietatis causa summopere dolens, lachrimas profundere compulsus est, iterque quod in orientis partes instituerat, propter hæc in aliud tempus distulerat. *CAP.* LXX.

DAte igitur mihi dies tranquillos, & noctes curæ ac molestiarum expertes, vt voluptas quæ tum ex syncera concordiæ luce, tum ex vita quieta capi solet, mihi integra in posterum conseruetur. Quod quidem si minus contingat, necesse est ingemiscere, lachrymis & mœrore omnino conficiar: nec fieri potest, vt vitæ cursum de reliquo tranquille & sedate transigam. Nam quamdiu Dei populus eum dico, qui communi mecum erga deum obsequio fungitur) tam iniqua pernicioſaq; contentione, ab se mutuo dissidet, quomodo fieri potest, vt ipse animo tranquillo consistã? Atq; vt incredibilẽ huius doloris morsum intelligatis sic accipite. Non ita pridem ad Nicomedentium ciuitatem aduentans, extemplo iter versus orientem maturè facere constituebam.

Ac me

Ac me quidem ad vos citato gradu properantem, eum maiorem itineris partem confeciſſem, vt prope iam vobiſcum eſſe viderer, literarum iſtarum nuncius in cõtrariam cogitationem compulit, ne oculis ea videre cogerer, quæ ne auribus quidem tolerari me poſſe plane exiſtimabam. Deinceps igitur veſtra cõcordia patefacite mihi ad orientem aditum, quem vos veſtris diſsidiis vltrò citroq; feruentibus intercluſiſtis: & efficite breui, vt cum vos pariter, tum reliquum vniuerſum populum lætitia geſtientem cernam: & omnes vnà pro communi omnium concordia, & libertate, conſentientibus laudis præconiis debitas gratias deo opt. max. agamus.

Quod poſt has quoque literas, quæſtiones ac rixæ nihilominus duraverint. CAP. LXXI.

AD hunc modum igitur Deo charus imperator his, quæ ad pacem eccleſiæ facere videbantur, per epiſtolam miſſam diligenter proſpexit. Ille vero bonus & ſpectatus nuncius, non ſolum literis fideliter perferendis, ſed imperatoris mittentis voluntati pro virili ſua parte inſeruiuit. Et quamquam omnino pius vir fuit, ſicut ſupra diximus, tamen hoc maius quiddam erat, quã quod per literas adminiſtrari poſſet: quippè magis magiſq; diſſentientium lis accreuit, & vniuerſas orientis prouincias mali illius impetus inuaſerat: Inuidia igitur & perditus dæmon, qui ſemper eccleſiç commoda egrè & iniquo animo fert, iſta admiſit.

Finis ſecundi Libri.

EIVSDEM EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CAESARIÆ PALÆSTINÆ, De vita sanctissimi Imperatoris Constantini, Liber tertius.

Comparatio Constantini pietatis, & flagitii persequutorum. CAP. I.

QVemadmodum probitatis hostis, Dæmon, graui in prosperum ecclesiæ statum exardescens inuidia, tempore pacis & lætitiæ, seditionis procellas, & tumultus intestinos, contra illum excitauit: sic imperator Deo charus, Constantinus, ea quę ad suum spectabant officium minime neglexit, sed omnia contraria his, quæ antea erant à tyrannica crudelitate admissa, instituit, & quenque ecclesiæ hostem inimicumque facile deuicit. Atque vt illi, qui à vero Deo abscesserant, homines ad deos, qui non sunt, colendos variis necessitatis viis coegerunt: ita hic cum & re, & verbo eos non deos coarguisset, ad eum, qui solus Deus est, agnoscendum cohortatus est. Quinetiam illi, contumelioſis & maledicis verbis Christum Dei deridere non sunt veriti: hic in eximio passionis trophæo mire gloriatus est: quod licet impii maximis grauissimisque conuiciis afficere studerent, iste tamen salutis propugnaculum esse, illud ipsum agnouit. Illi Christi famulos, domiciliis & laribus orbatos, in exilium eiicere: hic eos omnes domum reuocare, & propriis sedibus restituere. Illi eos ig-

nominiis appetere: hic honoratos & in omnium conſpectu illuſtres reddere. Illi piis viris vitam eripientes, iniquè eorum bona publicare: hic illos plurimis muneribus benignè & liberaliter excipiens, ad priſtinum ſtatum reducere. Illi per ſcripta decreta palàm contra eccleſiarum præſides diuulgata, falſis calumniis, eos obiectare: hic contrà, viros eoſdem ad gloriam efferre, apud ſe ad altum dignitatis gradum tollere, & edictis, ac legibus multo chariores efficere. Illi ſacras ædes precibus deſtinatas funditus euertere, easque è ſublimi deiectas, ſolo æquare: hic tum eas, quæ ſupererant, altius erigere, tum nouas, ſumptu ex ipſis regiis theſauris ſuppeditato, magnificè extruendas ſancire. Illi mandare, vt libri diuinitus inſpirati, in ignem iecti, penitus delerentur: hic vt iidem ex ærario regio, & ornarentur magnifice, & numero augerentur, decernere. Illi iubere ne Epiſcopi vſquam conuentus cogere aggrederentur: hic eos ex omnibus gentibus ad ſe conuocare, intromittere in palatium, ſinere in intimas eius partes penetrare, & laris ſui, menſęque regalis compotes eſſe. Illi dæmones monumentis & imaginibus honorare: hic eorum fraudem patefacere, & materiam, ex qua erant illorum ſimulachra conflata, male & inutiliter collocatam, his qui ea rectius norunt vti, diſtribuere. Illi delubra dæmonibus magnifice ornare iuſſerunt: hic eadem ipſa ſuis quibus nitebantur fundamentis deturbare, illaque maximè, quæ apud ſuperſtitioſos erant maximi æſtimata. Illi Dei ſeruos fœdis addicere ſuppliciis: hic eos, qui hæc patraſſent, perſequio pœnaque debita Dei ope inflicta, ad meliorem mentem traducere. Sanctorum Dei martyrum memoriam hic etiam colere non deſtitit: Illi pios viros ex ædibus regiis exigere: hic iiſdem ipſis maximè fretus, eos præter cæteros ſibi & beneuolentiores & fideliores eſſe pro certo perſuaſum habuit: Illi pecunia victi, animum Tantalicæ cupiditati in ſeruitutem dare: hic regali magnificentia omnes theſauros referans, liberali & magnifica

gnifica largitione eosdem dispertire : Illi infinitas cædes facere, quo facultates interemptorum rapinæ & publicationi paterent: sed toto illo tempore, quo regnabat Constantinus, dum populus cuiusque nationis, & ciues paternis potius gubernati legibus, quàm necessitate adducti parebant, gladius quisque, quo iudicum sententia supplicium de maleficis sumi solet, otiosus suspensus fuit. In quas quidem res oculis coniectis, dixerit aliquis meritò nouum quendam & inusitatum mundi statum modo apparuisse, insolito quodam lucis splendore, velut post crassam caliginem, mortali hominum generi elucente : fatendumque vniuersum hòc opus ipsius Dei esse, qui imperatorem tam pium, impiorum multitudini aduersarium opposuerit.

De Constantini pietate palam crucis insigne profitentis.

CAP. II.

CVm enim tales essent hi quorum similes non aliquando visi fuerunt, & talia facinora contra ecclesiam ederent, qualia ex omni seculorum memoria non sunt audita, Deus non sine causa principem quendam admirabilem in lucem extulit : cuius opera ea, quæ nec percepta auribus, nec sub oculorum aspectum subiecta fuerint, effecit. Hic imperator virtute tam eximius, ex Dei sapientia mortali hominum generi donatus fuit, tanquam res quædam peregrina, quæ homines in admirationem traduceret. Hic enim Christum Dei libero ore & sermone in omnes diuulgauit : neque salutarem eam appellationem, quam obtinuerat, erubuit, sed ipsa professione gloriatus, se in luce & omnium oculis collocauit : atque interdum vultum salutari illa passionis signauit nota : nonnunquam trophæo illo victorioso plurimum se extulit.

De imagine Constantini, supra cuius caput crux, sub pedibus verò confoßus draco situs erat.

CAP. III.

QVinetiam in tabula depicta, quam in sublimi ante palatii vestibula suspenderat, se omnium oculis contemplandum proposuit, salutareque passionis insigne supra caput ipsius locatum in pictura exprimendum: inimicam autem illam & hostilem belluam, quæ ecclesiam dei, impiorum tyrannide oppugnasset, in altum demersam, draconis specie & figura describendam curauit. Sacra enim oracula in Dei prophetarum libris eum draconem, & tortuosum serpentem nuncupant. Et propterea imperator, quò occultum humani generis hostem diabolum (quem ipsius salutaris trophæi capiti eius imminentis virtute ad extremum exitum prolapsum significauit) tum sub suis, tum suorum pedibus conculcatum perspicuè indicaret, draconem medio ventre transfixum, & in profundos maris fluctus præcipitatum, subtili & artificiosa pictura sub omnium aspectu ad contemplandum subiecit. Atque istæ quidem res in imagine scitè depicta, variis colorum flosculis significabantur. Vnde permagna de imperatoris acumine & solertia me cepit admiratio, quo modo, diuino afflatu pulsus, eadé ipsa figurauit, quæ vocibus prophetarũ ita de ista bellua pronuntiantur: Deũ gladium ingentẽ & terribilẽ contra draconem & serpentem fugientem illaturum, & draconem in mari interfecturum. Istarum rerum igitur, imagines imperator formauit, voces illas prophetarum ad umbratione quadam imitatus.

De quæstionibus propter Arium in AEgypto excitatis.

CAP. IIII.

QVibus ex rebus ad exitum perductis, licet non parum cæperit voluptatis, tamen inuidiæ flamma quæ ecclesiam Alexandrinam grauiter conturbabat, & pestiferum schisma, quod inter Thebanos & Aegyptios versabatur, ipsius animum non parum commouit: quippe in singulis ciuitatibus episcopi cum episcopis dissidere, & populus

& populus contra populum tumultus ciere, & impetu quodam repentino, instar symplegadum, & mutuis pugnis se ipse concidere cœpit: vsque eo vti animis insanis ac desperatis impia scelera aggredi, & imperatoris imagines contumelia afficere non dubitarent. Verùm imperatorem non tam ad iram, quàm ad immensam animi ægritudinem, qua furiosorum amentiam supra modum deplorauit, incitarunt.

De dissentione propter Paschæ celebrationem.

CAP. V.

MOrbus porro alius longe grauissimus istas res antegressus est, qui longo tempore ecclesiæ multum exhabuisset molestiæ, dissensionem dico de salutari Paschatis festo ortam: etenim alii Iudæorum ritum sequendum asseruerunt alii temporis quidem articulum in eo festo celebrando accuratè obseruandum esse, non tamen imitandam consuetudinem eorum, qui errore cæcati, alieni à gratia Euangelica esse viderentur. In hac igitur controuersia, cum prolixo iam temporis spatio populus vbique admodum dissensisset, diuinæque leges & instituta confusione quadam essent permista, ita vt temporis in vno eodemque festo obseruando varietas & discrepantia, maximâ discordiâ, Paschatis solennitatè celebrantibus excitaret (quippe eodē tēpore alii ieiuniis, & corporis afflictione se exercebāt, nōnulli se tradebāt otio & remissioni animorū) quanquā nemo certè erat, qui huic malo remedium inuenire potuerit, præsertim cum cōtentio dissidētiū animos ex æquo exagitaret, Deo tamē, qui omnia potest, istis rebus mederi erat perfacile. Ex hominibus autem, qui adhuc in terris ætatem degebant, solus restare videbatur Constantinus, qui rectè factis sedulo operam daret: qui quidem, simul vtique rerum istarum commemoratarum fama ad ipsius aures permanauit, intellexitque, literas ad Alexandrinos à se missas nihil habuisse ponderis, nouum consilium animo cœpit agitare, inquiens alio prælio contra occultum illum & clandestinum hostem, ecclesiæ statum perturbantem de integro decertandum.

Quomodo Concilium Nicææ cogendum imperauerat.
CAP. VI.

DEinceps igitur concilium generale, tanquã quendã dei exercitũ instruens, in vnum locũ coegit: & Episcopos vndique per literas honorificè scriptas, vt eò maturarent, acciuit. Neque mandatum duntaxat erat ad hanc rem datum, sed in ea peragenda multum attulit subsidii authoritas imperatoris ac nutus: qui nonnullis fecit potestatem, equis publicè ad iter celeriter conficiendum dispositis vtendi: aliis permagnum iumentorum instratorum, quibus veherentur, numerum suppeditauit. Ciuitas autem Bythiniæ, quæ Nicæa ἀπὸ τῆς νίκης id est à victoria nomen traxit, concilio celebrando admodum idonea, designata fuit. Vbi autem edictum in quaque prouincia diuulgatum erat, omnes summa cum animorum alacritate, tanquam è carceribus ad cursum emissi, properè aduolarunt. Nam bonorum spes ipsorum mentibus iniecta, vel potius pacis fruendæ potestas, & noui ac peregrini cuiusdam miraculi spectaculum, quod in tanti imperatoris vultu ostendebatur, eos allexit plurimum. Postquam autem omnes in vnum conuenerunt, opus illud diuinaprouidentia factitatum, pro certo iam intellectum fuit. Nam non solum, qui animorum dissensione erant, sed etiam qui corporibus, regionibus, locis, gentibus longissime disiuncti, vnum in locum aggregati sunt. Atque vna ciuitas eos omnes, tanquam maximam sacerdotum coronam, ex multiplici nitidorum floscul orum varietate contextam excepit.

De vniuersali concilio, ad quod ex omnibus orbis partibus Episcopi confluxerunt.
CAP. VII.

EX omnibus nanque ecclesiis, quæ frequentes in tota Europa, Affrica, & Asia extiteruut, Dei ministri, qui facile primas ferre putabantur, in vnum conuocati,

cati. Templum etiam Nicææ, velut Dei nutu amplificatum intra parietes suos Syros pariter & Cilices, Poenices, Arabes, & Palæstinos, Aegyptios porro, Thebanos, Afros, aliosque ex Mesopotamia profectos recepit. Aderat etiam vna in concilio Persidis Episcopus: nec ab hoc choro Scytha abfuit. Pontus item, Galatia, Pamphilia, Cappadocia, Asia, & Phrygia, viros apud se lectissimos suppeditarunt. Quinetiam Thraces, Macedones, Achæi, Epirotæ, & quorum domicilia multo longiore locorum interuallo distabant, eò aduentarunt. Ex ipsis Hispanis vnus nominis & famæ celebritate insignis, cum aliis multis in consessu illo adfuit. Et quamquam vrbis illius penes quam imperium est, episcopus, ingraescente ætate præditus, abfuit, eius tamen præsbyteri qui aderant, illius locum suppleuerunt. Talem Coronam solum ex omni preteritæ ætatis memoria vnus imperator Constantinus, pacis vinculo ad Christi gloriam deuinxit, & quo seruatori suo gratias ageret, istud eximium victoriæ ab hostibus & inimicis partæ monumentum obtulit, effigie Chori Apostolici pulchrè in hoc nostro conuentu expressa.

Quomodo secundum id quod in actis Apostolorum traditur variæ gentes ad concilium profectæ sunt.

CAP. VIII.

NAm dicitur in sacris literis, illorum temporibus viros pios ex omni natione, quæ sub cœlo est, in vnum conuenisse. Inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ, & qui incolunt Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiã & Pamphiliam, Aegyptum & partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenam, & aduenæ Romani, Iudæi & Proselitæ, Cretes & Arabes. Verum illis hoc defuit, quòd non omnes, qui eò venerunt, ex Dei ministrorum numero erant illi quidem. *Act. 2.*

De virtute ætateque ducentorum quinquaginta episcoporum. CAP. IX.

SEd in hoc præsenti choro fuit Episcoporum multitudo, ad numerum ducentorum quinquaginta & amplius: præsbyterorum autem, diaconorum, acolonthorum, & aliorum qui istos comitabantur turba, ne enumerari quidem potest. Atque ex his Dei ministris, alii prudenter & disertè dicendo, alii vitæ grauitate, & constanti rerum arduarum perpessione, nonnulli quasi media inter istos interiecta viuendi consuetudine eximii, præclara laudis insignia adepti sunt. Erant inter hos etiam non pauci, qui propter longinquum temporis spatium, quo vixerant, multum honorati fuerunt: multi, qui in ipso ætatis flore propter ingeniorum acumen, magnum splendorem sunt consecuti. Quidam modo in ministerii quasi cursum ingressi. Quibus quidem omnibus ciboria in singulos dies imperator large & liberaliter suppeditari mandauit.

Consilium in palatio celebratur, quo Constantinus ingressus vna cum episcopis considebat. CAP. X.

DIe autem concilio, quo res in controuersiam vocatæ dirimerentur, præstituta, singuli parati erant in ipsa media regalis palatii aula, quæ amplitudine cæteris facile præstabat, illud celebraturi: ac compluribus sedibus in vtroque aulæ latere, ordine dispositis, qui erant accersiti, intus præsto fuerunt: & sedem, quæ quenque decebat, capiebat quisque. Atque cum vniuersus ministrorum Dei conuentus decenti ordine collocatus esset, propter imperatoris aduentum, qui iam erat in expectatione, omnibus fuit silentium. Ac primum vnus ex principis familia, deinde alter ac tertius ingreditur. Imperatorem antecedunt alii, non ex armatis & satellitibus, qui ei adesse consueuissent, sed ex amicis solum, qui Christi fidem amplexarentur. Signo verò dato, quod imperatoris

introitum

introitum indicabat, consurrexisse omnes dicuntur: imperator deinde tanquam quidam cœlestis Dei angelus, purpureo vestitu & nitido, velut claro luminis fulgore splendescens, corruscantibusque illius radiis illustratus, & conspicuo auri, lapidumque pretiosorum nitore pulchrè adornatus, per medium consessum intrat. Atque hæc sunt, quæ ad corporis decus spectãt. Quod autem ad animum attinet, eum timore Dei, & vera pietate insigniter decoratum constat: quas quidẽ res, oculi demissi, vultus pudor, & incessus moderatio satis indicabant. Quinetiam reliqua formæ species, & proceritas tum pulchritudinis excellentia, tũ magnifica totius corporis cõformatione, tũ inuicti roboris firmitate eximia, facile omnẽ omniũ suorum præstãtiã superauit. Quæ certè cum morũ modestia, & mansuetudinis verè regiæ suauitate temperata, singularem mentis indolem, quæ nulla dicendi facultate explicari potest, declarabant. Simul ac vero ad summum locum venit, primum in medio cõuentu erectus constitit: ac cum parua quædã sella ex auro fabricata illi esset loco posita, non prius consedit, quam episcopi ad id innuissent. Idemque omnes post imperatorem factitarunt.

Silentium concilii, postquam Eusebius episcopus pauca quædam dixisset. CAP. XI.

EPiscopus autem, qui in dextro ordine primam sedẽ occupabat, assurgens, perbreui oratione imperatorem affatus est: Hymnumq;, quo deo omnipotenti pro illo gratias ageret, recitauit. Postquam ille assederat, omnibus aciem oculorum in imperatorẽ acriter intendentibus, silentium factum est. Imperator vero primũ alacri obtutu & placido oculos in omnes coniiciens, suæque ipsius mentis & ingenii vires colligens, sedata ac leni voce, hoc modo apud eos dicere ingressus est.

Constantini oratio ad concilium pro concordia. CAP. XII.

QVoniam mihi admodum in optatis fuit, amici charissimi, isto vestro consessu aliquando frui, iam eo potitus,

ritus, regi & moderatori omnium Deo ideo gratias me agere debere fateor, quod mihi præter cæteros largitus est, vt illud quod omnibus fere bonis antecellit, nempe vos in vnum conuocatos, vnamq; omnium & consentientem esse voluntatem, oculis tandem aspiciam. Nolite igitur pati, vt vlla inuidiæ tempestas nostris rebus prosperis inimica, istud bonum labifactet: neq; cum Tyrannorum dimicatio contra Deum suscepta, iam Dei seruatoris virtute profligata sit, vt denuo perditus dæmon diuinam Christi disciplinam & religionem maleuolorum obtrectationibus lacerandam obiiciat: quandoquidem intestina seditio in ecclesia Dei conflata, multo plus molestiarum & acerbitatis, quam quoduis bellum pugnaue, videtur mihi in se complecti. Atq; istæ res ad animum spectantes, longe plus quàm quæ ad corpus pertinent, doloris afferre videntur. Cùm igitur Dei opt. max. nutu & auxilio adiutus, victoriam ab hostibus reportassem, nihilque amplius mihi reliquum esse putarem, quàm vt tum Deo gratias agerem, tum vna cum his, qui (Deo opem ferente) per me essent in libertatem vindicati, communem lætitiam animo perciperem, vt primum dissentio vestra ad aures meas præter omnem spem peruenit, rumorem illum de ea allatum non plane negligebam, sed optans in primis, vt huic rei mea opera & sedulitate remedium inueniretur, omnes vos absque mora accersebam. Ac tametsi lætor equidem vehementer, cum iam vestrum consessum intueor: tunc tamen arbitror me rem maxime ex animi sententia gessisse, vbi omnes vos animorum coniunctione colligatos, & vnam eamq; communem inter omnes, & tranquillam concordiam (quam quidem vos, cum sitis deo consecrati, aliis etiam à Deo impetrare consentaneum est) vigere florereque intellexero. Itaque ne vlla sit quæso in vobis mora, ò charissimi: ne grauemini ò sancti dei ministri, & spectati communis omnium nostri domini ac seruatoris famuli, ne grauemini, inquam, deinceps causas dissesinonis inter vos grassantis iam penitus tollere, primoque omnium operam detis, vt omnia vincula, quibus constricta tenetur controuersia, pacis legibus omnino dissoluantur. Sic enim

enim estis & Deo omnium gubernatori rem gratam facturi,& mihi vestro in domino conseruo maximum præstaturi beneficium.

Quomodo discordantes episcopos ad concordiam traduxerit, & quod de fide & paschæ celebratione eadem fuit concilii sententia. CAP. XIII.

HIc ista latino sermone, altero eadem interpretante locutus, sermonem omnem deinceps concilii præsidibus concessit. Ibi tum alii vicinos accusare cœperunt: alii & pro se respondere, & crimen in aduersarios deriuare. Cùm igitur multa essent ex vtraque parte proposita, magnaque controuersia in ipso disputationis ingressu concitata, imperator toleranter ac placidè omnibus animum attendere, studio acri prolatas sententias sensim excipere: vicissim ferre opem vtriq; disceptantium parti: eos magna cum cõtentione digladiãtes paulatim reconciliare: conferre cum singulis comiter & benignè sermonem: Græce (nam ne huius quidem linguæ ignarus fuit) quid ipse sentiret eloqui. Suauis fuit,& dulcis, dum aliis persuadere, alios sermone lenire, alios qui diserte dixissent, collaudare, omnes denique ad concordiam reducere contendebat: vsque eò vti tandem eos in omnibus rebus, quæ in quæstionem aliquam veniissent, tum conspirantes animis, tum opinionibus adeo consentientes redderet, vt non modo concors fides inter eos vigeret, sed etiam vnum idemque tempus in salutari festo Paschatis celebrando obseruandum ab omnibus concederetur. Iam vero, quæ erant communi omnium sententia decreta, cuiusque manu subscripta fuerunt, & in comentarios relata.

Quomodo Constantinus episcopis epulum, cui ipse quoque interfuit, exhibuerit, cum iam vigesimus administrati ab eo imperii annus transactus esset. CAP. XIIII.

QVibus ad exitum perductis, secundam istam victoriam imperator se contra ecclesiæ hostem consecutum affirmauit, & propterera festum triumphale ad Dei

ad Dei honorem illustrandum egit. Eodem tẽpore vige simus eius regni annus completus est: in quo conuentus celebres etiam apud reliquas gentes agitabantur. Inter Dei ministros iam pace conciliata, ipse Imperator conuiuium celebrare cœpit, & hoc tanquàm sacrificiũ Deo valde accommodatum per illorum præsentiam obtulit: neque quisquàm ex episcoporum numero, ab illo regali epulo abfuit. Istud porro, quod ibi factitatũ est, omnem dicendi facultatem superat. Satellites enim armati, districtis gladijs, vndique regiæ vestibula obseruabant: per quorum mediam turbam sancti Dei homines absque formidine ingressi sunt, & ad interiores palatij ædes perrexerunt. Ex quibus alii deinde vna cùm Imperatore accumbere: pars propè valuas triclinij vtrinque assidere. Regni Christi effigiem in ea re adumbrari videbatur: quam rem somnij similius, quàm rei gestæ, aliquis existimare poterit.

Munera præsentibus Episcopis dedit, & ad absentes omnes literas.

CAP. XV.

VBi autem communium magno cũ splendore venit ad exitum, illud prætera, quò omnes magnificentius & liberalius exciperẽtur accessit, quisque nimirum pro dignitate muneribus honorificè donatus fuit. De hoc porro concilio Imperator illos etiã, qui ei neutiquàm interfuissent, certiores fecit per literas: quas quidem in hanc nostram historiam, tanquàm in columellam quandam inscribam: quæ ita se habent.

Constantinus Augustus Ecclesiis S.

Literæ Constantini ad Ecclesias de habita Nicæa Synodo CAP. XVI.

CVm ex florenti & prospero Reip. statu, quanta sit, diuini numinis erga nos benignitas, compertum haberem, istud maxime omniũ mente circumspiciendum putaui, vt in sanctissima catholicæ ecclesiæ multitudine, vna fides, syncera charitas, & consentiens erga Deum omnipotentem religionis cultus seruaretur. Verum quoniam istud haud poterat in loco tuto firmoque, collo-

, collocari, nisi vel omnes Episcopi, vel maxima eorũ pars
, in vnũ conueniſſet, ſinguliſque iudicium de rebus ad ſa-
, cratiſsimam religionem pertinentibus interpoſuiſſent,
, eam ob cauſam, cum cœtus, quantum fieri poterat, maxi-
, mus coactus eſſet, ipſe tanquàm vnus è veſtrum nume-
, ro (non enim recuſabam, ex qua re iam maximam capio
, lætitiam, me vobiſcum in eo miniſterio cõiungere) præ-
, ſto vnà adfui. Atque vſque eo de omnibus rebus accu-
, ratè quæſitum eſt, quoad ſententia Deo omniũ contem-
, platori gratia acceptaq; propter concordiam & animo-
, rum conſenſum palam pronũtiata eſſet: ſic vt nihil, quod
, vel ad diſcordiam, vel ad fidei controuerſiam ſpectaret,
, omnino in poſterum reliquum fieret.

Eiuſdem de Paſcatis celebrandi conſentione & aduerſus Iudæos.
CAP. XVII.

, VBi cum de ſanctiſsimo feſto Paſchalis diſceptare-
, tur, communi omnium ſententia videbatur rectum
, eſſe, vt omnes vbique vno eodemque die illud ce-
, lebrarent. Quid enim præſtabilius, quidve auguſtius
, eſſe poterat, quàm vt hoc feſtum, per quod ſpem immor-
, talitatis nobis oſtentatam habemus, vno modo & ratio-
, ne apud omnes integrè ſyncereque obſeruaretur. Ac
, primum omnium indignum plane videbatur, vt ritum &
consuetudinem imitantes Iudæorum, (qui quoniam ſuas
' ipſorum manus immani ſcelere polluerunt, merito, vt
' ſceleſtos decet, cœco animorũ errore tenentur irretiti)
' iſtud feſtum ſanctiſsimum ageremus. Eſt enim noſtra-
' rum partium, vt illorum more reiecto, veriore ac magis
' ſyncero inſtituto (quod quidem vſque à prima paſsio-
' nis Die hactenus recoluimus) huius feſti celebrationem
' ad poſterorum ſeculorum memoriam propagemus. Ni-
' hil igitur ſit nobis commune cum Iudæorum turba, om-
' nium odioſa maxime. Aliam domini viam, quam inſiſta-
' mus, à ſeruatore didicimus. Proponitur namque ſanctiſ-
' ſimę noſtræ religioni curſus quidẽ & legitimus, & deco-
' rus, Hunc igitur cõſentientibus animis mordicus tenen-

tes

tes fratres honoratissimi, ab illa detestabili Iudæorũ opinione nos ipsos remoueamus. Est enim reuera absurdissimum, vt illi insolenter se iactent, nos absque ipsorum disciplinæ subsidio, istas res nullo modo posse obseruare. Quid tandem est, de quo illi recte sentire queant, qui post necem domino illatam, post parricidium illud nefandum, ex mentis statu deturbati, non ratione vlla, sed temerario animorum impetu, quocunque insita ipsis & innata insania rapiat, feruntur? Hinc etiá existit, quòd ne in hac quidem parte veritatem perspiciant: quippe præ errore extra exquisitam temporis in hoc festo celebrando obseruationem longissime euagati, eodem anno alterũ pascha celebrant. Proinde quid est, cur istos imitemur, quos constat graui erroris morbo laborare? Eodem nanq; anno idem festum bis recolendum non permittemus. Verum quámuis ista non à me fuissent proposita, tamen vestræ solertiæ esset, cũ diligentiã adhibere, tum semper optare, vt nulla vobis aliquando detur occasio vestrorum animorum integritatem, nequam hominum moribus admiscendi. Ex his item illud potest intelligi, nefas esse, vti in tanto & tam solenni religionis nostræ festo regnaret dissentio. Vnũ enim libertatis nostrę diem festum, hoc est sanctissimæ passionis, seruator noster nobis tradidit, vnamque ecclesiam catholicam esse voluit. Cuius quidem membra tametsi in multa & varia loca dispersa sint, tamen vno spiritu, hoc est diuina voluntate & nutu coalescunt. Vestræ igitur sanctitatis prudentia accuratè secum consideret, quàm graue, imo verò quàm indecorum sit, vt iisdem diebus alii ieiuniis vacent, alii agitent conuiuia: ac post dies Paschatis, alii in festis & animorũ remissione versentur, alii præscriptis ieiuniis se dedant. Quapropter istud rectius instituendum est, & ad vnam normam redigendum. Hoc enim (sicut omnes vos satis animaduertere existimo) diuina prouidentia vult.

Hortatio ad sequendum id quod maxima pars orbis comprobet. CAP. XVIII.

Et quo-

ET quoniam istud erat ita via & ratione gerendũ, vt nihil nobis cum consuetudine parricidarum, & illorũ, qui necis domini authores extiterũt, sit cõmune, & modus ille eximius decorusque seruandus sit, quem omnes ecclesiæ seruant, quæ orbis partes vel versus occidentem, vel versus meridiem, vel versus septẽtrionem sitas incolunt, ac nonnullæ quoque quæ in locis ad orientem spectantibus habitant, idcirco omnes in præsentia, hoc rectè se habere arbitrati sunt. Ipseque etiam in me recepi, vestram sapientiam facile assensuram, vos videlicet quod in vrbe Roma, in Italia, in Affrica, in Aegypto, in Hispania, Gallia & Britannia, in Libya, & vniuersa Græcia, in diœcesi Asiatica & Pontica, in Cilicia denique, vna & consentiente sententia conseruatur, hoc etiam vestra prudentia lubentes approbaturos: illud sedulo reputantes, non solum quòd in locis, quæ modo citaui, maior ecclesiarum numerus existat, sed etiam quòd sanctissimum institutum sit, vt omnes communi consilio id ratum cupiant, quod recta ratio postulare videtur, quodque nihil cum Iudæorum periurio habet commercii. Verum vt summam rei breuiter complectar, visum est communi omnium iudicio sacratissimum Paschatis festum, vno eodemque die celebrandum esse. Neque enim de re tam sancta ac solenni vlla dissensio debet existere: imo vero hanc sequi sententiam, cui nullus à fide alienus error, nullum vitium admistum sit, multo maximam habet commendationem. Quæ cum ita se habeant, libentibus animis hoc decretum, tanquam donum Dei & mandatum reuera cœlitus demissum amplexamini. Nam quicquid in sanctis episcoporum conciliis decernitur, id vniuersum diuinæ voluntati debet attribui. Quamobrem vos, vbi omnibus dilectis nostris fratribus res in hoc concilio gestas, sententiam iam decretam, & sanctissimi festi obseruandi modum denuntiaueritis, eadem ipsi approbare, iusteque disponere debetis, vt simulatque vestram rectam omnium rerum dispensationem, iam pridem à me desyderatam, me plane perspi-

perſpicere contigerit, vno eodemque die vobiſcum vna
ſacroſanctum feſtum recolere poſſim, & ſimul omnium
cauſa permagnâ animo capiam voluptatem, quod qui-
dem fiet cum intellexero, & diabolicam crudelitatẽ, di-
uina virtute opem ferente, per veſtra rectè facta prorſus
profligatam eſſe, & fidem noſtram pace & concordia cõ-
ciliata vbique egregie florere. Deus vos fratres chariſſ.
ſeruet incolumes.

Hortatio vt decretis Synodi omnes obſequantur.
CAP. XIX.

EDictum, quod idem pondus habebat & authorita-
tem, cum hac epiſtola imperator in ſingulas miſit
prouincias, ſuæque erga Deum piæ mentis integri-
tatem illud legentibus, exquiſitè intuendi dedit facul-
tatem.

Conſulit diſceſſuris epiſcopis, vt mutuam concordiam
conſeruent. *CAP.* XX.

DE cætero autem, vbi concilium erat dimittendum,
ſermonem apud epiſcopos de rebus ordine diſpen
ſandis inſtituit. Omnibus igitur vno eodemq; die
in vnum conuocatis, eos, cum adeſſent, admonuit ſedu-
lo, vt pacis inter ipſos mutuò colendæ diligentem curâ
adhiberent, & contentioſas lites auerterent: & ſi quiſquâ
inter illos ex ſapientiæ prẽſtantia multum laudis adeptus
fuiſſet, nulla in illum flagrarẽt inuidia, ſed virtutis vnius,
bonum commune eſſe cenſerent: qui autem præſtabilio-
res viderentur, non aduerſum tenuiores ſe inſolenter
efferrent. Nam qui, inquit, reuera ſint bonitate ſuperio-
res, diuini numinis eſt decernere. Dixit porrò oportere
eos propter animi lenitatem & indulgentiam ſe inferio-
rum imbecillitati ſubmittere: rarum eſſe illud, quod ſit
expletum omnibus ſuis numeris & partibus: & propterea
inter ipſos iis, qui leuiter peccant, veniam debere tribu
ere, benigne gratificari, & quæ humanæ ſunt fragilitatis,
condonare: concordem animorum conſenſum in primis
colere, ne ipſi inter ſe concertantes, illis, qui ad obtre-
ctandum verbo Dei parati ſunt, anſam eidem illudendi

præ-

præberent. Quam rem omniũ maxime prȩcaueri deberę posse autem facile præcaueri, dummodo quæ apud nos sunt, illis admiratione digna videantur. Neque cuiquam nostrum obscurum esse, vtilitatem quę ex sacris literis capitur, non omnibus conferre solere. Alios enim delitiis ad tempus oblectari: nonnullos in eorum familiaritatem, qui aliquem dignitatis gradũ adepti sunt, se callide insinuare: complures, eos qui humanitus & benigne ipsos excipiunt, amplexari: multos muneribus donatos, ad diligendum impelli: sed paucos admodum veræ doctrinæ amore flagrare: & amicum veritatis perraro reperiri. Quare omnibus esse imprimis consentaneum, vt ea quæ ad salutem vtilia sunt, quisque alteri, instar medici, suppeditet, ad eum plane finem, vt apud omnes omnino salutaris disciplina magno in honore habeatur. Ista, cum primis adhortatus est imperator. Ad extremum etiam illud adiecit, vt pro ipso ad deum preces obnixè funderent. Cum igitur his præceptis eos instruxisset, omnibus fecit potestatem ad sua domicilia reuertendi. Illi lætitia gestientes, redierunt. Ad hunc modum, cum illi qui propter dissentientes opiniones longo quasi interuallo ab se mutuò diuulsi erant, tanquam in vnum corpus essent denuo coagmentati, deinceps vna apud omnes viguit sententia, ipsius imperatoris consensu confirmata.

Quomodo literas dederit ad eos qui ad concilium non conuenerant, & de pecuniarum in populum largitione.
CAP. XXI.

PRoinde imperator de prospero rei euentu lætus, illis qui concilio neutiquam interfuissent per literas fructum eiusdem vberem præbuit: populoque vniuerso cum per agros, tum per ciuitates dispersо, ingentem pecuniæ vim, distribui mandauit: sicque festum diem ad recolendam vigesimi anni regni sui memoriam celebratum cohonestauit.

Literæ eius ad AEgyptios & hortatio, vt ad concordiam redeant. CAP. XXII.

VErum cum iam inter omnes pax esset conciliata, solos Aegyptios seditiosa contentio, mutuò inter ipsos distraxit, ita vt imperatori de integro nonnihil negocii facesserent illi quidem: sed tamen bilem ei minime commouerent: quippe eos vt patres, imò verò vt Dei prophetas, omnino honorifice reuerens, illos secundo accersere dignatus est se rursus non inuitum, tanquam arbitrum, eorum controuersiis interponere: illis iterum munera honorificè impertire: arbitrium suum & sententiam per epistolam significare, & concilii decreta suo sigillo rata facere. Hortari etiam, vt concordiæ adhæresceront, vt non distraherent ecclesiæ dirimerentque consessum, sed diuini iudicii recordationem intima cogitatione complecterentur. Ista per literas imperator illis significauit.

Quomodo pias cum populis tum episcopis, literas subinde scripserit. CAP. XXIII.

ALia item infinita his similia scripsit, vixque dici potest, quot & quàm multas epistolas exarauit: interdum Episcopis, ea quæ ad ecclesiarum Dei commodum spectabant, præscribendo: interdum etiam cum ipsa multitudine per literas colloquendo, & vt beatum decet, singulos è populo, fratres & conseruos appellando. Cæterum ista seperato opere tractare, cum satis suppetit otii, commodius erit, ne præsentis historiæ tanquam corpus medium incidatur.

Quomodo Hierosolymis, in sancto seruatoris nostri resurrectionis loco, templum extruendum mandauerat. CAP. XXIIII.

HIs rebus ad hunc modũ constitutis, aliud quoddam opus maximè memorabile apud Palæstinorum gentem diuinus iste imperator efficere aggressus est. At quodnam quęso? sanctissimum illum salutaris Christi resurrectionis locum Hierosolomis, existimauit ita à se resur-

illustrari debere, vt omnibus eximius & veneratione dignus videretur. Idcirco mandauit in eo statim templum construi: neque istud opus aggredi absq; pulsu diuino, imò vero ipso seruatoris spiritu incitatus, in animum induxit.

Quomodo sepulchri Christi memoriam impii, puluere ac sordibus adaggeratis tollere studuerunt, Veneris quoque sacrario ibidem extructo.

CAP. XXV.

OLim enim viri impii, imò vero istorum subsidio vniuersum dæmonum genus, omni studio incubuit, vt illud diuinum immortalitatis monimentum tenebris obrueret obliuioneq; penitus deleret. Ad quod quidem Angelus è cœlo delapsus, luminis claritate refulgens, non solum lapidem reuoluebat ab illis, quorum animi instar lapidis obduruissent, verum etiã quem ipsi inter mortuos adhuc versari putabant, eum mulieribus viuere annuntiauit, & ad vitam & resurrectionem illius, qui quęrebatur, illustrandam, incredulitatis lapidem ab eorũ mentibus amouit. Istud seruatoris sepulchrũ impii quidẽ & scelerati homines ex hominũ memoria delere cogitabant, & (quæ eorũ insciti a fuit) censebãt veritatẽ ad hũc modum se posse occultare. Itaq; primũ permultũ capere laboris cœperunt in terra aliunde & extrinsecus inuehẽda, qua locum vniuersum obducerent. Deinde cum molẽ terræ in immẽsam altitudinẽ erexissent, constrauissentq; lapidibus, diuinum sepulchrum, ingente aggere supra iniecto, obtegere. Post cum nihil iam illis ad opus explendum deesset, super illum terræ tumulum, nefandum reuera & execrabile bustum animarum construere, & recessum lasciuæ Veneris dæmoni vnà ædificare, simulachrisque mortuis complere: tum detestabiles ibi victimas super impuras aras & omni nequitiæ labe pollutas immolare. Nam non aliter illud, quod instituerant, se putabãt ad exitum posse perducere, quàm vt per ista nefaria scelera, salutare illud sepulchrũ penitus obruerẽt. Verũ miseri illi neutiquã illud poterant intelligere, quòd sol ipse (modo terrã suo splẽdore collustrare, & cõsuetũ sibi cursũ in cęlo obire pergeret) nõ posset pręclarũ illud facinus

Christi, qui contra mortem tam eximia victoriæ trophæa fuisset adeptus, ita in obscuro relinquere, illudque vniuersum hominum genus prorsus celare. Imò vero salutaris & diuina huius rei potentia ac virtus, quæ non corpora, sed animos hominum, maximè solet illuminare, suæ lucis fulgore vniuersum orbem terrarum compleuit. Verum tamen impiorum & nequam hominum molitiones contra veritatem paratæ, longinquo temporis spatio processerunt. Nemo enim vel ex præfectis, vel ex ducibus, vel ex ipsis imperatoribus ad eorum conatus euertendos satis idoneus repertus est, præter vnum solum: qui quidem, vtpote deo omnium gubernatori charus, & diuino eius afflatus spiritu, locum illum, qui est supra demonstratus, per fraudulentos hostium conatus omni impura materia obductum, & obliuione ignorationeque obrutum iri, non passus est: neque authorum eius facinoris cessit malitiæ, sed Deo adiutore inuocato, illam terræ particulam hostium scelere contaminatam, inprimis perpurgari iussit: quam quidem censuit admirabili & singulari Dei Opt. Max. beneficio per illum potiri debere. Confestim igitur eius mandato machinamenta ad homines in errorem inducendos comparata de sublimi ad solum prosternere, & ædificia falso cultui consecrata, vnà cum statuis & dæmonibus disturbare diruereque cœpit. Neque his rebus gestis alacre imperatoris studium acquieuit, sed de integro dedit mandatum, vt materia eorum, quæ erant deiecta, siue lapidea illa esset, siue lignea, tolleretur penitus, & quàm logissimè extra loci fines eiiceretur. Cui quidem mandato rei exitus planè respondebat.

Quomodo Constantinus quisquilias & aggeres quæ in dæmonis fano habebantur, illinc quàm longissime proiici præceperit.
CAP. XXVI.

NEque satis habebat imperator in istis solum rebus expediendis progredi, sed rursus diuini numinis instinctu impulsus, iubet vt ipsum solum ad ingentem altitudi

altitudinem defossum (quippe impura dæmonum contagione infectum erat) foras procul cum ipso aggere exportaretur.

Sepulchri sancti sanctorum in lucem emersio CAP. XXVII.

QVod è vestigio effectum est, simul atque verò, solum terræ oppletum sordibus, egestum fuit, & aliud solum, id est, locus ille monumenti ex abditis terræ sedibus eminebat, ipsum etiam venerandum & sacrosanctum salutaris Christi resurrectionis monimentum, præter omnium spem vnà emersit, & sepulchrum, quod meritò sanctissimum appelletur, resurrectionis seruatoris aptè propterea expressit effigiem, quòd post tenebrarum caliginem, quibus quasi sepultum iacuisset, in lucem denuo prodiit, & illustrem sane miraculorum ibi editorum visum (qui reuera omni voce clarius, seruatoris resurrectionem testificatus est) sub aspectu eorum, qui ad illud ipsum contemplandum veniebant, subiecit.

Quomodo de extruendo templo, tum ad orientis præfectos, tum ad Macarium episcopum literas miserit. CAP. XXVIII.

HIs rebus ad hunc modum confectis, extemplo imperator non modo sacratis legibus sanciuit, vt templum augustum circa salutare illud antrum extrueretur, verum etiam subsidiis ad eam rem suppeditatis (quippe hoc opus longo iam tempore apud animum proposuerat, attentioreque cogitatione prospexerat, quod erat futurum) illud magnifice ac splendide exædificandum curauit. Gentium igitur præfectis orientem versus habitantium mandat, vt adiumentis necessariis abundanter & copiosè subministratis, opus eximium, amplum & magnificum fabricandum curarent. Quinetiam ad episcopum, qui id temporis ecclesiæ Hierosolimitanæ præerat, tales misit literas, quales synceram ac salutarem de fide nostra doctrinam planè & apertis verbis complexę sunt; sic enim scribit.

Victor Constantinus, Max. Aug. Macario S.

Constantini de exædificando templo seruatoris ad Macarium epistola.

CAP. XXIX.

TAnta seruatoris nostri erga nos benignitas declarata est, vt nulla tam accurata dicendi ratio & vis sit, quæ præsens miraculum pro dignitate explicare posse videatur. Nam vt insigne illud sanctissimæ illius passionis monimentum, quod terræ viscеribus abditum, tot tamque multis annorum conuersionibus iam delituisset, tum illucesseret seruis Dei, cum illi, hoste deuicto, in libertatem essent vindicati, omnem profecto hominum admirationem longe superat. Etenim si omnes, qui in vniuersi orbis terræ ambitu sapientes videantur, in vnum locum congregati, aliquid pro rei dignitate dicere aggrederentur, ne minimæ huius parti, oratione ex æquo satisfacere possent. Miraculi enim magnitudo tanto plus vniuersum humanæ rationis & naturæ captum vincit, quanto res cœlestes & diuinæ humanis sunt valentiores. Quapropter hoc vnum mihi imprimis propositum sit ad dicendum, quòd sicut vera fides se ipsa quotidie nouis miraculis patefacit, sic nostri omnium animi, omni modestia, & concordi alacritate ad sanctas Euangelii leges colendas attentiores fieri debent. Præterea illud, quod cuique perspicuum esse arbitor, pro certo tibi cum primis persuasum velimus, hoc nobis præ cæteris rebus omnib⁹ maximè curæ esse, vt locus ille sacer, quem Dei iussu, turpissima simulachrorum mole, tanquam graui quodam onere imposito purgauimus, quenque & primis mundi temporibus, ipsius Dei iudicio sanctum habitum esse, & postea etiam, quia fidem passionis seruatoris tanquam è tenebris in lucem euocarit, multo clariorem sanctitatis suæ significationem dedisse cognouimus, præclara ædificiorum structura exornetur.

Quod

Quod templum hoc cæteris orbis ecclesiis, muris columnis, & marmore, antecellere voluerit.

CAP. XXX.

PAr est igitur, vt tua prudentia ita opus disponat, & prouide res quasque accuret necessarias, quò non modo sanctuarium templi reliquis omnibus, quæ vbique sunt, pulchritudine antecellat, sed etiam cæteræ eius partes tales sint, vt omnia templa, quæ in singulis ciuitatibus primas tenent, huius ædificii dignitate longè superentur. Ac de partibus erigendis, exquisitoque artificio perpoliendis, tum Draciliano amico nostro, qui nonnullas aliarum prouinciarum partes administrat, tum vestræ etiam prouinciæ præfecto, scito curam à nobis esse impositam. A nostra enim benignitate illis imperatum est, vt qui artifices, qui operarii, quæue res aliæ fuerint ad illud ædificium necessariæ, à tua prudentia discant, ac statim ipsorum prouisione eo mittantur. Quod autem attinet ad columnas cæteraſuæ partes ex marmore conficiendas, quas ipse existimaueris vel ad decus illustriores, vel accommodatiores ad diuturnitatem fore, cum eas quasi summatim tecum considerueris, fac ad nos diligenter perscribas: vt cum ex literis tuis, quibus rebus opus fuerit, intellexerimus, vndique eædem illo comportari possint. Nam locus ille qui totius orbis terrarum facile primas fert, omnibus ornamentis meritò illustrandus est.

Vt Macarius Constantinum de pulchritudine conchæ, judices verò, quot artificibus ac qua materia opus esset, certiores faceret.

CAP. XXXI.

TEstitudinem vero sanctuarii, laqueatam ne facere, an alio quodam fabricæ genere extruere placeat, abs te certior fieri velim. Quod si fiat laqueata, scitè quoque inaurari poterit. Restat igitur, vt tua sanctitas illis, quorum iudicio, vt supra dictum est, rem permisimus, quibus operariis, quibus artificibus, quibus denique sumptibus opus

fuerit, quàm celerrime significet: quinetiam nos, non solum de columnis, aliisque partibus ex marmore conficiendis, verumetiam de testudinis laquearibus (si modo illud fabricæ genus pulchritudinis esse censeas) quàm primum facias certiores. Deus te, frater charissime, diu seruet incolumem.

Quomodo extructa saluatoris ecclesia noua illa Hierusalem fortasse fuerit, quam tot retro seculis Prophetarum oracula prædixerant.

CAP. XXXII

ISta ab imperatore perscripta fuerunt, rerumque, nulla interposita mora, prosperè succesit euentus. Atque ad illud salutare Christi monumentum, noua Hierusalem ædificata est, è regione veteris illius, quæ hominum sermone iam diu celebrata fuisset, quæque post cruentam cædem domini ad extremam vastitatem prolapsa, pro impietate ciuium eam incolentium pœnas dederit. Imperator itaque huic ex aduerso salutare victoriæ Christi contra mortem comparatæ monumentum (quæ fortasse est recens illa & noua Hierusalem prophetarum oraculis prædicata: de qua vaticinationes pluribus verbis explicatæ, plurima spiritus sancti instinctu, canere videntur) liberali & abundante sumptus magnificentia erigendum extruendumque curauit.

Descriptio exornationis sanctissimi monumenti.

CAP. XXXIII.

ET primum omnium sacrum antrum, diuinum illud videlicet monumentum. ad quod olim angelus fulgore enitens delapsus, spem regenerationis, quæ est à seruatore nobis illic ostentata, omnibus annuntiauit, primum inquam omnium, imperatoris magnificentia istud, velut totius ædificii caput, eximiis columnis illustrare, & ornatu splendido maximoque decorare, atque adeo variis cuiusque generis insignibus illuminare cœpit.

Amplissimi

Ampliſsimi ſub dio regionis & porticuum deſcriptio.

CAP. XXXIIII.

DEinde ad ampliſsimum templi locum libero cœlo patentem exornandum ſe contulit: cui & ſolum lapide eximio conſtratum, & porticus longis ambulationum ſpatiis ex tribus lateribus circundati, permultũ decoris attulerunt.

Eccleſiæ auguſtiſsimi parietum opificii, elegantiæ, & inaurationis, deſcriptio. CAP. XXXV.

ADuerſo autem lateri antri, quod ſolem orientem ſpectabat, regale & auguſtum ſanctuarium adiunctũ fuit: opus planè eximium, ad infinitam altitudinem erectum, longitudine & latitudine immenſa patens. Cuius ędificii partes interiores, marmoris, verſicoloris materia incruſtatæ: exterior autem parietum ſuperficies politis lapidibus, qui commiſſuris quibuſdam inter ſingulos interiectis colligabantur, exornata, ſingularẽ quandam pulchritudinis ſpeciem, eamque non minus ad aſpectum illuſtrẽ, quam ſi marmore obducta fuiſſet, prębuit. Quòd autem ad ipſa tecta in ſublimi poſita attinet, exteriores eorum partes plumbea obtexit materia, quæ tanquam firmum munimentum, tempeſtuoſos imbres depelleret. Interiores vero celatis laquearibus affabrè inter ſe compactæ, & tanquam quoddam vaſtum pelagus, per vniuerſum ſanctuarium, coagmentationibus quibuſdam inter ſe continenter cohærentibus, diffuſæ dilatatæque, & fulgente auro paſsim coopertæ, totum templum, velut lucis claritate mirè illuminarunt.

Geminarum vtrinque porticuum, & valuarum trium ad orientalem plagam ſpectantium deſcriptio.

CAP. XXXVI.

DVabus porticibus, partim ſubterraneis, partim ſupra terram eminentibus Xyſti gemini ex vtroq; latere adiecti, ad longitudinem ſanctuarii porrigebantur: quorum teſtudines erant auro inſigniter, & vario artificio illuſtratæ. Ex quibus, alter à fronte inferioris templi columnis ingentibus ſuffulciebatur: alter intro ſpectans,

substratis postibus, magno extrinsecus ornatu decoratis, erigebatur. Tres portæ ad orientem solem aptè & eleganter dispositæ, multitudini ingredientiũ patuerũt.

Hemispherii columnarum duodecim & craterum descriptio. CAP. XXXVII.

ISTis ex aduerso erat fornix dimidiati vniuersi cœli circuli speciem adumbrans, in summo sanctuario in orbem ductus: quem duodecim columnæ seruatoris apostolis numero pares, tanquam coronam cingebant, crateribus ex argento confectis circa fastigia cõcinne expolitæ: quas imperator Deo illic pro monimento pulcherrimo dicauit.

Portarum atrienstum exedrarum & vestibulorum descriptio. CAP. XXXVIII.

INde ad introitus pro templo locatos accedentibus area patuit. Erant inibi vtrinque, primo atrium, deinde porticus, ad extremum atrienses portę: post quas in ipsa media platea à foro eo deducente totius ędificii vestibula perpolitè constructa, iter illac facientibus admirabile visu spectaculum, quod rerum intus fabricatarum pulchitudinem quodammodo monstrabat, exhibuerũt.

De multitudine donariorum. CAP. XXXIX.

ISTud vero templum, quo tanquam testimonio salutaris domini resurrectio illustris & nota fiebat, extruxit imperator: & quo totũ illud magnifico & regali ornatu decoraret, insignibus, quæ oratione explicari nequeunt, & monimentis auri, argenti, & lapidum pretiosorum materie distinctis, & quasi depictis, quæ erant numero ferè infinita, adornauit. Quorum apparatum, tum magnitudine, tum multitudine, tum varietate, denique adeo artificiosè elaboratum, sigillatim iam oratione persequendi otium non datur.

De ecclesiarum erectione Bethlehem & in monte oliuarum. CAP. XL.

EOdem tempore, cum alia duo loca, quibus duo abdita & quasi mystica antra multum honoris & digni

tatis

tis afferebant, repperiſſet, ea magnifico apparatu, ſumptuque cohoneſtare inſtituit. Ac primum illud, in quo primum ſeruator noſter diuini numinis virtute in carne apparuit, honoribus decenter affecit: deinde alterum, quod fuit eius in cœlos aſcenſionis monimẽtum, in ſummo montis vertice ſitum, præclaris ornamentis illuſtrauit. Atque iſta tam ſplendidè decorauit loca, quo matris ſuæ memoriam, quæ tantum benignitatis hominum vitæ detuliſſet, immortalitati commendaret.

Imperatrix Helena Conſtantini mater profecta Bethlehem orandi cauſa, has eccleſias fabricari curauit.
CAP. XLI.

ILla enim, cum Deo hominum gubernatori debitũ piæ mentis & affectionis munus impertire in animo haberet, & pro filio ſuo, tanto & tam præclaro imperatore, proq; liberis eius Cæſaribus Deo chariſsimis, ſuis nepotibus gratias per preces agendas eſſe putaret, ætate iã ingraueſcente, ſingulari quodam cõſilio & prouida animi cogitatione vereque regia adducta, properè, inſtar adoleſcentulæ venit, tum ſacroſanctam terram oculis luſtratura, tum gentes orientem incolentes, plebemq; pariter ac populi multitudinem conſpectura. Ac poſtea quàm locis, in quibus ſeruatoris erant impreſſa veſtigia, debitam venerationem adhibuerat, idque conuenienter prophetico ſermoni dicenti (adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius) pietatis ſuæ monumenta, quibus poſt ſe relictis, poſteris hominibus prodeſſet, ſtatim fabricari aggreditur. *Pſal.131.*

Rurſus de eccleſia quæ Bethlehem & in monte oliuarum conſtructa eſt. *CAP.* XLII.

NAm deo, quem adorauerat, duo dicauit templa: quorum alterũ ædificauit in monte, vbi aſcenderat, alterum ad obſcurum illud antrum natiuitatis eius. Etenim nobiſcum Deus in terris naſci (locus autem illius natiuitatis proprio nomine apud Hæbreos Bethlehem appellatur) pro nobis ſuſtinuit: ac propterea impe-

imperatrix sanctissima Deiparæ partum eximiis monimentis exornare, & sacrum illud antrum variis cuiusq; generis insignibus illustrare studuit. Imperator autem paulo post eundem locum ornamentis regalibus honorare, & monimentis ex auro & argento, variis aulæis matris suæ magnificentiam adaugere cœpit. Rursus eius mater quò omnium nostri seruatoris in cœlos ascensionis memoriam celebraret, excelsa quædam ædificia in monte Oliuarum extruere parat: ac primum in summo totius montis vertice sanctuarium ecclesiæ Dei erexit, templumque inferius, etiã exædificauit in eo ipso antro, in quo vt vera & sacrata Dei testantur eloquia, discipuli & apostoli à seruatore omnium arcanis mysteriis initiati fuerunt. Imperator quoque ibidem variis monumentis & insignibus regem magnum Deum, veneratus est. Ista igitur duo templa, memoria perpetua celebranda, augusta, & eximia in duobus obscuris quasi antris & mysticis, Helena Augusta pii Imperatoris pia mater, suæ piæ mentis tanquã indicia, deo seruatori fundauit, filio suo ei opẽ per regiam suam potentiam & authoritatem porrigente. Itaque illa, neque adeo multo post, præmia digna laboribus reportauit. Nam cum iam planè grandis esset, inq; omnium bonorum affluentia, omne vitæ suæ tempus ad extremam vsque senectutem obiisset, & tum verbis, tum rebus ipsis veros pietatis fructus, quos præcepta seruatoris præscribunt, extulisset, atque ita vitam suam florentem & expertem cuiusq; molestiæ, valẽti corporis simul & animæ virtute transegisset, deinceps eximium pietatis suæ exitum, & praclaram recte factorum à Deo remunerationem, etiam in hac vita consecuta est.

Nota præmium, scilicet filii prosperitatem.

De excelsa animi magnitudine & beneficentia Helenæ.

CAP. XLIII.

PORRÒ autem dum regiarum episcopatu magnificentia instructa, omnem orientem peragrat, cum vniuerso populo quasque ciuitates incolenti simul, tum priuatim singulis eorum, qui ad ipsam accedebant, infinita munera largita est. Infinita etiam ordinibus militaribus, quasi plena manu distribuit. Quæ vero pauperibus, omnibus rebus nudatis, omniq; ope & auxilio destitutis di-

tis dispertierit, vix enumerari possunt: quippe in alios grādem pecuniarum vim cōferre, aliis corporis integumenta prolixè & largiter suppeditare, vinculis eripere alios, alios tum laboribus in metallis effodiendis afflictatos, tum fraude & iniuria oppressos liberare, denique ab exilio alios in patriam reuocare dignata est.

Quomodo religiosè versari in ecclesiis Helena solita est. CAP. XLIIII.

QVæ quidem, licet eiusmodi rebus esset insigniter nobilitata, alia tamen in deum pietatis munera minime neglexit. Nam vbique cernebatur, in ecclesiā Dei intrare, templaq; splendidis exornare monumentis, inque ędes sacras, vel in minimis vrbibus extructas, suam benignitatem ostendere licebat, pręterea eam & decoro eximioque apparatu admirabilem, videre sæpe versari cum multitudine, & verum cultum erga Deum omnibus piis vitæ officiis declarare.

Helena octogenaria cum esset, condito testamento moritur. CAP. XLV.

DEmum vero cum naturam satietate viuendi expleuisset, & ad meliorem statum euocaretur, octogesimumque ferè ætatis suæ annum confeciſſet, & ad extremum vitæ exitum propè veniſſet, decreuit secum, statuitque coram imperatore filio suo, vnico principe mundi potentissimo, huiusque liberis Cæsaribus, nepotibus suis, testamentum suum facere, & sigillatim nepotibus suis quæ sibi in toto orbe terrarum suppeterent, facultates dispertire. Quibus rebus ad hunc modum cōstitutis, suo filio tanto tamque eximio imperatore, ei ipsi præsto assistente, sedulò inseruiente, & manus illius tenente, finem ita viuendi fecit, vt beatissima quidem, iure optimo, non mori prudentibus videretur, sed vitam caducam & fragilem, cum cœlesti & æterna reuera commutare. Animus igitur corporis compagibus solutus, ad immortalem & angelicam naturam, atque adeo ad ipsum seruatorem assumptus est.

Quam

Quàm magnifice matri iusta fecerit Constantinus, & quanto dum illa viueret in honore habuerit.

CAP. XLVI.

EIus autem tabernaculum splendidis exequiis decoratum. Nam maxima satellitum turba ad ciuitatem, quæ principem locum tenet imperti, deportatum fuit, ibique regali sepulchro conditum. Sic igitur imperatoris mater diem suum obiit: quæ quidem est immortali planè memoria celebranda, non modo propter pia vitæ officia, sed etiam propter eximium illud & admirabile germen ab ipsa editum (Constantinum dico) quem quidem, cum ab cæteras res omnes, tum ob pietatem in parentem & procreatricem suam, beatum iudicare par est: qui illam cum iam antea pietate minime esset imbuta, ita piam reddidit, vt à primo tempore ætatis ab ipsó communis omnium seruatoris ore instituta fuisse videretur: ita etiam honore regio exornauit, vt cum apud omnes gentes, tum apud eos, qui aliquo gradu militari collocati essent, Augusta, & imperatrix nuncuparetur, aureaque numismata eius imprimerentur effigie. Iam vero thesauro regio pro arbitratu vtendi, proq; animi sententia, & vt sibi cõmodissimum fore putaret, singula libere dispensandi, filius ei liberam fecit potestatem, quò etiam in his omnibus eam & splendore eximiam, & amplitudine admirabilem efficeret. Quare inter ea, quæ ad eius memoriam illustrandam faciant, ista etiam non sine causa repetita sunt: quę dum propter singularem pietatis præstantiam in matre colenda exercebat, pręcepta etiam diuina, quæ honorem parentibus decenter impertiendũ tradunt, accuratè expleuit.

Quomodo Constantinus ecclesiis ædificatis Constantinopoli omnem simulachrorum cultum sustulerit.

CAP. XLVII.

ATque vt ista pręclara & eximia pietatis munera, quę diximus, Imperator apud gentem Palæstinorum est hoc modo executus, sic in omnibus prouinciis ecclesias nouas extruxit, easq; effecit prioribus longè prę-

stabiliores.

stabiliores. Ciuitatem autem ipsius nomine nũcupatam, eximio splendore illustrare instituens, permultis templis, hoc est præclarissimis ecclesiis in honorem martyrum, illustrissimisq́ue ædibus sacris adornauit, quæ partim in suburbibus erant, partim in ipsa vrbe, quibus tum martyrum celebrauit memorias, tum ipsam vrbem martyrum deo cõsecrauit. Ad summam, cum sapientia diuina esset imbutus, ciuitatem quam sui nominis appellatione donandam statuerat, primum omni eidolorum cultu perpurgari debere censuit, vt nusquam in illa vel statuæ eorum, qui dii putantur, in templis honoratæ, vel altaria impura cruoris contagione inquinata, vel hostiæ ignis incendio penitus exustæ absumptæq́; vel festa demonum nomine celebrata, vel aliud quicquam eorum, quæ apud superstitiosos vsurpari soleant, omnino apparerent.

De insigni crucis in palatio, & Danieli in fontibus. CAP. XLVIII.

VIdeas etiam adhuc, licet, apud fontes in medio foro positos pastoris præclari symbola, illis qui sacris literis eruditi sunt satis cognita. Danielem quoq; cum leonibus in ære incisum, auriq́; laminis splẽdescentem. Tantus item & tam diuinus amor imperatoris animum complexus est, vt in ipso palatii introitu, in ædificio omnium excellẽtissimo, in medio tecti laqueari inaurato, in tabula maxima explicata, salutaris passionis insigne, ex lapillis preciosis cuiusq; modi, auroq́; multo, politè elaboratis confectum, figendum curauerit. Istud imperatori sanctissimo regni firmũ videbatur esse propugnaculum.

Quod Nicomediæ, & in aliis ciuitatibus ecclesias fabricauerit. CAP. XLIX.

HIs igitur ornamentis suam ciuitatem illustrauit. Vrbem autem, quæ in Bithynia facile primas fert, pari ratione ecclesia magnifica & insigni, monumenti loco, sumptu ex suis thesauris suppeditato honorauit: ibiq́ue seruatori suo contra hostes & ad-

& aduersarios Dei, præclara victoriæ erexit trophæa. Ciuitates item, quæ apud cæteras gentes videbantur, vel maximè propter splendorem excellere, templis egregiis magnificisque exornandas curauit: sicut ex præcipua vrbe totius orientis, quæ nomen traxit ab Antiocho, cõstare poterit. In qua tanquam in ciuitate illius gentis ac regionis primaria, ecclesiam tum propter amplitudinem, tum propter pulchritudinem maximè eximiam Deo dicauit: quippe vniuersum templum longis porticibus extrinsecus adiectis circundedit: sanctuarium autem interius ad infinitam erexit altitudinem: quod quidem ad speciem solii octangularis fabricatum, multis ædiculis exedrisque vndique constructis, compluribus item tabulatis super terram eminentibus, denique fornicibus subter eandem abditis, ex omni parte circumsepta fuit. Quam etiam permagna auri ærisq; copia, & reliquæ prętiosæ materię ornamentis decorauit.

Quod apud quercum Mambre ecclesiam fieri iusserit.
CAP. L.

ISta quidem erant augustissima templa ab imperatore hactenus consecrata. Verùm, vt audiuerat ipsum seruatorem, qui nuper in mundo versatus fuisset, etiam olim sanctis viris ex Palæstina propter quercum Mambre (sic enim appellabatur) Diuinitus apparuisse, ibi quoque Deo viso templum exędificari mandat. Gentiũ ergo prefectis imperatoris voluntas per literas ad singulos scriptas significata est: quæ eos admonuit, vt quod esset imperatum, illico ad exitum perduceretur. Nobis etiam, qui hanc historiam literis mandamus, epistolam accuratius scriptam misit. Cuius exemplar, mihi consentaneum videtur huic præsenti sermoni adnectere, quò imperatoris sanctissimi studium & diligentia plenius intelligatur. Proinde quo liberè pro his, quæ gesta acceperat, nobiscum expostularet, ista totidem verbis perscripsit.

Victor

Victor Constantinus, Max. Aug. Macario & cæteris Palæstinæ Episcopis S.

Constantini de Mambra literæ ad Macarium, & quod ibidem seruator noster Abrahæ visus sit.

CAP. LI.

EST hoc vnum maximum meæ sanctissimę solicitudinis erga vos beneficium, vt quorundam nefandorum hominum amentiam, quæ hactenus apud vos in obscuro latuerit, per literas vobis significem: quò licet quidem serò, necessario tamen, erratum segnitie neglectum, diligentia rectè probeque corrigatur. Permagna enim profecto impietas est, vt loca sancta nefandorum scelerum maculis contaminentur. At quidnam est, fratres charissimi, quod cum vestram solertiam præterierit, mea etiam, quam dixi, solicitudo propter obseruantiam, qua deum veneror, possit silentio prætermittere? Locum, qui, propter quercum Mambre dicitur, in quo Abrahamum domicilium habuisse cognoscimus, variis modis à quibusdam superstitioni deditis inquinari ferunt. Idola enim, quæ nullo non vastationis genere deleri debent, in illo erecta esse, & altare prope locatum, & impuras victimas sine intermissione immolari. Quapropter cum illud & ab imperio nostro alienum, & indignũ loci sanctitate videatur, vestram grauitatem certiorem fieri velim, à nobis per literas Acatio illustrissimo comiti, amico nostro significatum esse, vt absque cunctatione, & idola, quæ in loco prædicto reperta fuerint, ignis tradantur incendio, & altare sedibus conuulsum euertatur. Quinetiam neminem non, qui post nostrũ mandatum aliquid impietatis in huiusmodi loco audeat admittere, supplicio coercendum statuimus: quem sane locum decreuimus eximia templi structura adornare, vt confessus, dignus sanctis viris in eo deinceps existat. Quod si quicquam contra hoc mandatũ cõmitti acciderit, par est, vt absque mora nostra clemẽtia per vestras literas certior fiat, quò nostro mandato qui illud violasse deprehensus fuerit, summo afficiatur supplicio. Non

enim ignoratis illic primum deum, omnium rerum rectorem tum apparuisse Abrahamo, tum cum eo sermonem contulisse. Illic etiam primum sacrosanctæ legis cultum & obseruationem initium habuisse. Illic primum ipsum seruatorem cum duobus angelis seipsum clementer & benignè Abrahamo ostendisse. Illic deum cepisse ab hominibus videri. Illic prædixisse Abrahamo de semine suo futuro, ac confestim promissum præstitisse. Illic prædicasse eum plurimarum gentium patrem futurum. Quæ cum ita sint, æquum est, meo quidem iudicio, vestra cura ac diligentia prouideri, vt tum locus iste purus & integer a labe conseruetur, tum ad pristinam reuocetur sanctimoniam, quo aliud nihil in eo præter cultum Deo omnipotenti, moderatori omnium, & seruatori nostro decorum consentaneumque peragatur. Quod quidem studiose & decenter à vobis obseruari conuenit. Siquidem vestra grauitas, sicut mihi pro certo persuasum habeo, ea quæ cum vero cultu & religione inprimis cohærét, alacri studio explere desiderat. Deus vos, fratres charissimos incolumes seruet.

Eidolorum delubra cum statuis vndique deruuntur.
CAP. LII.

Ista omnia imperator ad salutaris Dei virtutis gloriam illustrandam perficere admodum elaborauit: hocque pacto non solum seruatorem suum magno affecit honore, verum etiam superstitiosum gentium errorem, omnibus modis coarguit. Itaque quorundam delubrorum vestibula, eius mandato in quaque ciuitate nudata, portæque dirutæ. Aliorum tectum cum laquearibus, tegulis ablatis, deturbatum. Aliorum insignia monumenta ex ære fabricata (in quibus veterum error longo iam temporis spacio se insolenter iactasset) in foro Ciuitatis imperatoris nomine nuncupatæ omnibus palàm proposita, vt intuentium oculis pro turpi spectaculo subiicerentur. Hic Pythius, illic Sminthius, in ipso circo tripodes delphici. Heliconides Musæ in palatio. Quinetiam eadem ipsa ciuitas impetatoris nomine, vti modi dixi, appellata,

tota

tota simulachris, quæ erant apud quasque gentes diis consecrata, & ex ære artificiose elaborata, passim referta fuit. Atque his ipsis simulachris deorum nomine erectis, quibus homines erroris morbo oppressi, infinitas hecatombas, victimasque igne crematas frustra obtulissent, seroque tandem sapere didicissent, tanquam ludicris rebus ad risum iocũque spectatorum imperator vsus est. In statuis vero aureis aliam quandam viam & rationem secutus est. Nam vt primum intellexit multitudinem, instar stultorum infantium, illas erroris tanquam laruas ex aurea argenteaque materia effictas, temere extimescentem, eas è medio penitus tollendas, velut lapides ante pedes incedentium in tenebris ad impingendum proiectos putauit: viamque regiam, quę plana & æquabilis est, omnibus in posterum patefaciendam.
Ista igitur animo complexus, non armata manu, aut ingenti exercitu ad has res corrigendas sibi opus esse, sed vnum & alterum ex illis quos spectatos habebat, ad hoc munus subeundum satis habere virium arbitratus est: quos vna eademque authoritate donatos ad singulas gentes misit. Illi autem tum singulari imperatoris sanctimonia, tum sua ipsorum in deum pietate freti, per mediam plebem, perque medium populum multitudine infinitum proficiscentes, in singulis vrbibus, regionibusq; errorem longuinquo tempore inueteratum omnino profligarunt: ac primum ipsos idolorum sacerdotes magna cum irrisione & turpitudine suos ipsorum deos ex tenebricosis recessibus in lucem proferre mandarunt: deinde exteriore illorum effigie delecta, etiam interioris formæ colore obductæ deformitatem ante oculos omnium statuerunt: tum illis abrasis, materiæ partem, quę videbatur, habere aliquid bonitatis, fornace & igni probarunt, eamque reseruarunt in tuto collocatam: quæ vero vilis erat, & ad nullam rem vtilis, superstitiosis ad memoriam suæ turpitudinis largiti sunt. Porro autem hoc quod sequitur, non multum huic dissimile, ab isto imperatore admirabili, gestum fuit. Postquam vero simulachra mortua ex præciosa materia, conflata, ad hunc modum, quem dixi, expoliauerat;

reliquas ad perpetuandam hominum memoriam erectas, quæ ex ere fabricatæ erant, aggressus est: deosque, quos veteres fabulæ celebrant, funibus ex pilis contextis constrictos abstrahendos curauit.

Dæmonis fani apud Aphacos, gentem scilicet Phœniciæ euersio, & turpitudinis ibidem abolitio.
CAP. LIII.

PRæterea regio suo obtutu, tanquam clara face accensa, sedulò lustrauit, ne vllæ erroris reliquiæ vspiam delitescerent. Quemadmodum enim aquila in superiora aeris loca subuolans, res in terra longissimo interuallo ab se distantes acutissime cernit: sic iste dum in regali palatio, quod in præclara illa vrbe ab ipso ædificata situm est, versabatur, ex eo, velut è specula periculosum quoddam rete, quo animæ hominum illaqueabantur, in gente Phœnicum latitare dispexit, nemus videlicet, & delubrum turpi & flagitioso Veneris dæmoni dedicatum, non in media aliqua ciuitate, non in foro, non in plateis (vt multa, quæ in vrbibus ornatus gratia magno splendore decorantur) sed extra semitam, extra triuia, extra viam publicam, in summo vertice montis Libani inter arbusta collocatum. Erat tanquam schola quædam nequitiæ iis, qui erant libidini dediti, quiq; nimia licentia corpus labefactauerant suum corruperantque. Nam quidam molles & effœminati viri, non viri reuera, pudore prorsus exuto, instar mulierum turpissima contagione se ipsi inficientes, dæmonem placabant. Scelerati præterea & nefarii mulierum congressus, clandestinæ falsorum connubiorum corruptelæ, infanda & turpia facinora in eo delubro, vtpote in loco impuro & fœdo admissa erant. Nec quisquã fuit, qui in hæc scelera animaduerteret, propterea quod ex viris grauibus & honestis nemo illuc audebat accedere. Verùm imperatorem eximium turpia facinora illic edita latere non poterant. Quibus quidem regia sua prouidentia indagatis erutisque, indignum censuit, vt solis splendor eiusmodi delubrum intueretur. Proinde vniuersum illud cum ipsis

sis statuis & monumentis funditus deleri iussit. Extemplo igitur imperatoris mandato machinamenta, quibus petulans & lasciuus error propugnabatur, penitus euersa sunt. Quippe militum manus loco purgando operam nauauit. Qui autem ad hoc vsque tempus luxuria diffluxissent imperatoris minis perterriti, continentiam deinceps modestiamque colere didicerunt. Non dissimili ratione etiam superstitiosi Gentiles, qui erant opinione sapientes, reipsa suam ipsorum inanitatem animaduerterec œperunt.

Aesculapii apud AEgas demolitio.
CAP. LIIII.

VBi namque error eorum, qui inter Cilices sapientes videbantur, in dęmone ibi colendo longius serpsit, infinitis super eo tanquam conseruatore & medico propterea in admirationem traductis, quòd interdum dormientibus apparuit, nonnunquam ęgrotantium corpora morbis releuauit (erat hic sine dubio animorum corruptor, quippe qui homines incallidos à vero seruatore abstraxisset, & res verisimiles efficiendo ad impiam peruersitatem rapuisset) imperator, qui deum zelotem, verè seruatorem sibi ad defensionem semper proponebat, istud delubrum deiici soloque æquari mandauit. Ac res illa admiranda, nobilium philosophorum celebrata sermonibus, quæ latebris abdita, non dæmonis. neque Dei, sed erroris cuiusdam speciem, plurimis & diuturnis temporum curriculis, hominum animos in fraudem illicientis, perspicuè repręsentauit, solo nutu & significatione, manu militari disturbata, humique prostrata iacuit. Qui enim Deus alios malis eripere, calamitate leuare simulauerat, non magis iam remedium ad sui propugnationem reperire potuit, quàm cum, vti in fabulis est, fulmine percussus interiit. Verum prędara officia, quæ in hac re imperator noster ad Dei gloriam obiit, non inter fabulas numeranda sunt: siquidem illustri & testata ipsius seruatoris virtute, delubrum illud radicitus sic euersum fuit, vt insaniæ amentiæque, quæ illic

Vid. Sozom. fol 23. a.

Aesculapius.

Aesculapius.

illic antea oberrauerat, ne vestigium quidem iam relictum esset.

Quomodo gentiles damnatis simulachris ad cognitionem dei conuersi sunt.

CAP. LV.

EX omnibus igitur, qui ante illud tempus se superstitione obligassent, cum errorem suum patefactum & perspicuè refutatum oculis cernerent, cumque delubrorum & statuarum vbique vastitatem reipsa intuerentur, alii ad salutare Dei verbum se totos conferre, alii, licet non illud ipsum agerent, patriam tamen & auitam insciitiam improbare, & quos olim Deos existimauerant, risu & ludibrio insectari cæperunt. Ac quidem, quęso, ita in animum inducerent, cum immensam illam nequitiam interius latentem, exteriore quadam statuarum specie obductam satis manifestò perspicerét? Aut enim extinctorum cadauerum ossa, exiccatęque caluæ versutis præstigiatorum dolis callidè obtectæ, aut sordidæ laceratęque vestes horrida & impura fœditate farcitæ, aut congeries ex fœno & stipula collecta suberant. Quæ cum in simulachra inanima congesta conspicarentur, vehementer & suam, & patrum suorum amentiam incusarunt: præsertim cum planè intellexissent, neminé in illis abditis recessibus, aut in ipsis statuis, vel dæmonem, vel ariolum, vel deum, vel vatem, sicuti sibi antea persuauerant, tanquam habitatorem residere: imò vero ne obscurum quidem & vmbratile spectrum superesse. Quapropter illis, qui erant ab imperatore ad id negocii delegati, ad omne obscurum antrum, omnemque latentem & apertum recessum facilis patebat aditus. Quinetiam adyta, ad quæ accedere fas non erat, & intima sacraria pedibus militum proterebantur, adeo vt mentis cæcitas, quæ longinquo temporis spacio vniuersos Gentiles occupauisset, horum opere & labore perspicue deprehensa, in omnium oculis defigeretur.

Quomodo

Quomodo Constantinus Heliopoli, statua Veneris solo æquata, primus omnium ecclesiam construxerit.

CAP. LVI.

ATque vt ista imperatoris præclare rectéque factis accepta referri debent, sic ea quoque, quæ particulatim apud singulas gentes ab ipso erant administrata: vt illud, quod Heliopoli Phœniciæ factum est. In qua vrbe nonnulli obscœnam & libidinosam voluptatem pro dea venerantes, simulatione religionis, vxoribus & filiabus stupri admittendi facultatem, nulla habita pudoris ratione concesserunt. Cæterum iam lex noua, plena modestiæ & castimoniæ ab imperatore promulgata est, quæ iubet, ne quis eorum, vllum flagitium ibi more positum vsurpatumque deinceps audeat committere. His rursus documenta scriptis mandata, proposuit, quasi fuisset ob hanc causam potissimum à Deo missus, vt omnes homines temperantiæ legibus institueret. Quamobrem non est dedignatus cum his per literas suas familiariter colloqui, eosque cohortari, vt se ad Dei opt. max, cognitionem maturè transferrent. Atque in eo loco etiam eius dictis facta verè & appositè respondérunt: quippe apud istos etiam templi amplissimi fundamenta iecit, ita vt quod ab omni seculorum memoria non sit auditione acceptum, hoc iam ipsa re perfectum esset: nimirum vt ciuitas eorum, qui superstitione fuissent occæcati, dei efficeretur ecclesia, præsbyteris, diaconisque compleretur, & episcopus deo omnium rectori consecratus, illis præsideret. Præterea imperator animo sedulo prospiciens, vti quàm plurimi ad Dei verbum se conferrent, ea, quæ ad subleuandos pauperes pertinebant, copiosè suppeditauit. Atque hac ratione ad salutarem Christi disciplinam eos se properè recipere impulit, verbis ferè cum Paulo dicente consentiens: siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur. *Philip. 1.*

De tumultu propter Eustatium Antiochiæ susciato.
CAP. LVII.

VErum interea temporis, cum omnes vitam iucundã degerent, & ecclesia Dei passim apud omnes gentes, omni ratione esset tanquam in sublime sublata, rursus inuidus dæmon, qui rebus solet honestis insidiari, ob tantam bonorum prosperitatem ad bilem commotus est: ac quoniam suspicabatur, ipsum imperatorem nostro tumultu, & perturbata omnium rerũ confusione exulceratum, abalienato animo in nos futurum, idcirco dissensionis face accensa, ecclesiam Antiochenorum sic tragicis dilacerauit calamitatibus, vt parum abesset, quin vniuersa ciuitas funditus fuisset excisa. In duas enim factiones populus ecclesiæ diuisus est: quippe plebs, magistratus, & milites præsidiarii, more hostium, vsque eo concitati fuerunt, vt si non quædam Dei prouidentia, metusq; ab imperatore ipsorum animis incussus, multitudinis impetus cõpressisset, & iterum eiusdem lenitas, instar conseruatoris & medici animorũ, orationis suauitate illis, cõtentionis morbo diuexatis, medicinã attulisset, gladios ipsi in se mutuò distrinxissent. Quapropter ex illis viris, qui & propter virtutem satis spectati erant, & propter præstantiam honore comitum affecti, vnum fidelissimũ legatũ misit, quò lenius & benignius cum populo ageret. Literisq; eos hortatus est, vt in eas res, quæ ad pacem inter ipsos mutuò facerent, attenta cogitatione incumberent: quin etiam quo pacto pietatis officia decenter exequerentur, perdocuit. persuasit etiam illis, imò per literas ad eos scriptas deprecatus est, vti ipse seditionis causam audire possit. Quas quidem literas (quæ & singularis doctrinæ plurimum, & vtilitatis non minus continent) si non calumniæ notam, his qui erant in crimen vocati, invsisse videri potuissem, in præsentem historiam contulissem. Quocirca istas missas faciam, quippe cum malorum memoriam minime refricandam putem: easque solũ, in hunc sermonẽ includã, quas quidẽ imperator, vt pote ex hominũ cõcordia permultũ animo capiẽs voluptatis, perscripsit: in quibus Antiochenos cohortabatur,

vt

vt episcopum alterius ecclesiæ, sub quo pacem facerent, appetere neutiquam in animum inducerent, sed ecclesiæ instituto & more, eum sibi deligerent pastorem, quem communis omnium seruator illis cõmonstraret. Ad populum igitur Antiochiæ & episcopos, separatim quę sequuntur epistolas scripsit.

Intelligit hanc epistolã & alteram quæ sequitur epistolã eam quã scripsit ad Eusebiũ.

Victor Constantinus, Max. Aug. Populo Antiocheno. S.

Constantini ad populum Antiochenum literæ, ne Eusebium Cæsaria abstraherent, sed alium quærerent.

CAP. LVIII.

VEstra concordia aliis omnibus, qui consilio & sapientia multum pollent, pergrata futura esset, tũ mihi inprimis, qui partim lege diuina, & vestra pia vitæ ratione, partim vestris erga me studiis prouocatus, vos, fratres, sempiterna beneuolẽtia complexus sum. Et cum hoc sit reuera verum à rebus honestis fructũ percipere, nimirum vt in omnibus, quæ quisque molitur, recta & integra animi cogitatione vtatur, quid quæso est, quod tantoperè vobis possit conuenire? Nec cuiquam mirum videatur, si veritatem vobis dixero, quæ amicitiam potius erga me, quàm odium in vestris animis parere debet. Atque inter vos fratres, quos vna eademq; animorum affectio syncraq; mens, recto itinere quasi digito demonstrato, ad Deum deducit, & in puram sanctamque eius ecclesiam, velut ciues ascribit, quid præstabilius esse poterit, quàm vt cum omnes res vobis prospere, & ad voluntatem fluant, concordiam & animorum tranquillitatem egregie amplexamini: idque maxime cum & diuinæ legis disciplina vestram voluntatem ad vitam rectè honesteq; moderandam impellat, & nos tam vehementer expetamus, vestrum iudicium sic ratione confirmare, vt de omnibus rebus verè syncereque decernatis. At fortasse vobis nonnihil videtur afferre admirationis, quid tandem hoc orationis meæ initium voluerit. Idcirco caussam illius dicẽdo explicare nec recuso, nec inficior. Fateor equidem me literas quasdam perl egisse, in quibus ex illustri laudum ac testimoniorum præconio, quo tan-

topere extuliſtis Euſebiũ epiſcopum Cæſariæ (quem etiam ipſe eruditionis, & modeſtiæ cauſa plurimi faciendũ iam diu exiſtimaui) plane animaduertebam, vos magno ſtudio erga illum incendi, & velle libenter eũ veſtræ vrbis epiſcopum conſtituere. Quantũ putatis me animo agitaſſe, quam curam vt veſtro ſtudio ſatisfactũ eſſet ſuſcepiſſe, dũ ad optimum virum conquirendũ, qui veſtrum epiſcopatũ capeſſeret, accurata cogitatione incumberé. Teo fides alma (quæ quidem ex verbo & Doctrina ſeruatoris, tanquàm exemplar ſanctæ ſyncereque viuendi nobis proponis, quæque etiam peregre vitioſis hominibus, ipſa reſiſteres, ſi non tua virtus talis eſſet, vt nullo modo poteſtatem cuiquàm facias, ea ad quæſtum perditæ abducendi) te, inquàm in hac cauſa teſtem cito. Mihi ſane is potiſſimum in hac controuerſia victoriam conſequi videbitur, qui pacis & concordiæ ſtudio flagrat maxime: quippe cum neminem reperias, qui non ex pace, vbi eam nihil indecori afferre putet magnam animo capiat oblectationem. Proinde illud à vobis quæſo, fratres, vt quoniam pro cupiditate rerum, à nobis expetitarum explenda, aliis etiam è fratribus ignominiæ & contumeliæ nota inuſta eſt, idcirco deinceps illa conſectemur, quæ fidem noſtram omni ſuſpicione & infamiæ penitus liberet. Ego vero quanquàm hominem, qui à vobis & tantis honoris ornamentis decorandus, & tanto amore ac beneuolentia complectendus iudicatur, laudo plurimum, tamen eccleſiæ canon, qui ſingulis ratus & ſtabilis debet manere, non ob eam cauſam infringẽdus aut debilitandus eſt, vt ſingulorum ſententiis ſeparatim ſatisfactum ſit, & vniuerſi, quod expetant, aſſequantur: ſed in ancipiti & controuerſa diſceptatione, in qua viri huius virtutes cum aliorum comparantur non vnum ſed plures liberè, quid ſentiant, eloqui oportet: propterea quòd cum honores eccleſiaſti, ei in eo loco & ſtatu ſint, vt in illis mandandis nihil inſit, vel perturbationis vel diſcordiæ omnium ſuffragia ſimilitei ſunt, & ex æquo omnino expetenda. Neque profectò rationi conſentaneum eſt, vt propoſitum veſtrum ſuſceptumque de Euſebio deligendo conſilium, præiudi-

iudicium contra alterum fiat: quippe cum nulli, siue abiectiores illi sunt, siue illustriores, qui syncere & ex animo similiter diuina præcepta ac disciplinam approbant obseruantq;, vlla in re per communem eiusdem disciplinæ legẽ, aliis inferiores putari debeãt. Porrò autẽ, si id quod planè verũ est, ingenuè fateri volumus, concedendũ est necessario, quod Eusebiũ nó ipsius volũtate vobis acqrere, sed vi potius à Cæsaria abducere conamini: quod profecto violẽtiæ potius est, q̃ electionis legitimæ. Atq; siue isto modo, siue secus multitudo sentit, ipse liberè & audacter affirmare audeo, hãc rẽ nõ leuẽ & exiguũ tumultũ illũ quidẽ excitaturã, sed eã contentionis subministraturã materiã, quæ efficiet, vt vnus vestrum alteri crimina obiectare magnopere laborauerit. Nam perinde facitis atq; oues, quæ cum ob consuetam pastoris curationem, per negligentiam ad deteriorem partem prolapsam, priore educatione destitutæ sunt, fruges vastare, & ita perspicue quid dentium suorum natura & vis valeat, ostendere solent. Quæ num ita se habeant, & nos neutiquam opinione fallamur, vestrum est, fratres (multa enim & magna ipsa prima deliberatione animis vestris se offerent) vobiscum diligenter considerare. Ac primum omniũ ecquid de ingenio & mutuo inter vos amore, detractũ videatur? Deinde quod qui consentientibus hominũ prudenter de ipso deligendo deliberantiũ, suffragiis ad episcopatus dignitatem ascendat, diuino iudicio veros ex ea fructus percepturus est, atq; adeo non vulgare beneficium propterea consecuturus, quòd vestro omnium cõsensu illustre probitatis testimoniũ sibi tributũ habeat. Postremò, vt vos, sicut vestræ cõsuetudinis est, æqua & incorrupta mente in homine conquirendo, qui vobis opus fuerit, diligẽtẽ operã nauatis, omni seditioso & turbulento tumultu compresso. Nam tumultus semper iniquus esse, & ex odiosa variorum hominum inter se comparatione, non scintillæ exiguæ, sed magna inuidiæ incendia excitari solent. Verùm vt tandem finem dicendi faciam, ita Deo placeam, & ita vestrum cauſſa, vti optatis, vitam mihi suppetat, sicut & vos anno & tranquillum pacis quasi portum in quo

animi

animi vestri conquiescant, vobis exopto: ex quo portu, sordibus seditionis præteritæ eiectis, pacato mentis statu concordiam in earum locum inducite: vexillũ quoq; firmæ dilectionis, in nauigio animorum vestrorum erigite: & cursum cœlestem ad lucem æternitatis, gubernaculis, vt ita dicam, ferreis robustisque rectum tenete. Atq; ea ratione illud integrum & incorruptũ deinceps fore putatote, quod discordia erat anteà labefactatum. Nam sordes seditionis, quæ nauem antè propè corruperant, vniuersæ ex animis vestris, tanquam ex sentina iam spero exhaustæ sunt. Quocirca iam consilio prouidete, vt is rerum omnium status sit, vti nihil in posterum, quod ex vsu ecclesiæ non sit, inconsulta & vana contentione, vel suscipiatur, vel ratum fiat. Deus vos, charissimi fratres, seruet incolumes. Imperatoris epistola ad nos de Episcopatu Antiocheno à nobis repudiato.

Victor Constantinus, Max. Aug, Eusebio. S.

Constantini ad Eusebium literæ, quem laudat quod Antiochiam recusauerat. CAP. LIX.

EPistolam tuam legi diligentissime, ex qua ecclesiæ canonem exquisite abs te seruatum intellexi. In his namque persistere, quæ Deo grata, quæq; traditioni apostolicæ consentanea vidẽtur, permagnæ pietatis est. Ac sic putato, te in hoc ipso plane beatum, quod totius (propè dixerim) orbis terrarum testimonio dignus iudicatus sis, qui vniuersæ ecclesiæ episcopatu perfungaris: & huic tuæ felicitati reuera quasi accessionem adiunctam, quòd omnes ea tui cupiditate ducantur, vt te velint esse apud se. Porrò abs te prudenter sane factũ est, quòd & domini mandatum apostolicumque ecclesiæ canonem seruare decreuisti, episcopatum ecclesiæ Antiochenæ prorsus repudiando, & in eo episcopatu fungẽdo permanere laborasti, quem ab initio Dei voluntate suscepisses. Hac de re literas dedi cum ad populum, tum ad alios ecclesiæ ministros: qui quidem de eadem etiam ipsi scripserant ad me, suamq; sententiã declarauerant. Quas quidem literas, cum tua sanctitas perlegerit, facile intelliget,

liget, me cum iustitia ipsa illis contradicere videret, diuina quadam impulsione ad eos rescripsisse. Quorũ concilio tuam interesse prudentiã opus est, vt hoc quicquid sit negocii, in Antiochena ecclesia, recta ratione transigatur. Deus te, frater charissime conseruet.

Victor Constantinus Max. Aug. Theodoto, Theodoro, Narcisso, Aetio, Alpheo, & cæteris episcopis, qui sunt Antiochiæ S.

Constantinus scribit ad Synodum, ne Eusebium Cæsaria auellant. CAP. LX.

LIteras à vestra prudentia ad me scriptas perlegi, & prudens Eusebii collegæ vestri institutum ac sentẽtiam in eisdem à vobis declaratam admodũ approbaui, quæq; gerebantur omnia, partim ex vestris, partim ex Acacii, & Strategii clarissimorum comitum epistolis cognoui. Ac cum rationem accuratè mecũ iniuissem, ad populum Antiochenum, quid Deo acceptum, quidq; ecclesiæ consentaneum foret, epistola scripsi: cuius exemplar his litteris subiungendum præcepi: vti vos intelligatis, quid tandem ipse iuris æquitatisque causa adductus, ad populum Antiochenum scripserim. Ac quum literæ vestræ hoc complectebantur, vt cum populi tũ vestro prudenti consilio & instituto, Eusebius, sanctissimus Cæsarienſis ecclesiæ episcopus, Antiochenæ præsideret ecclesiæ, eiusque curam susciperet, oportebat & Eusebij literas, quæ decretum ecclesiæ maxime obseruare videbatur, & meam simul sententiam vestræ prudentię ostendere. Et quoniam Euphronius presbyter ex vrbe Cæsaria Capadociæ ortus, & Georgius Arethusiorum itidem presbyter (quem Alexãder ad presbyterii ordinẽ Alexandriæ euexerat) viri propter fidei integritatem planè spectatissimi, ad me forte fortuna venerunt, idcirco rectum videbatur, vt non solum hos, qui sunt ad episcopatum petendum designati, sed alios etiam, quos vos ipsi ad episcopatus honorem capessendum dignos iudicaueritis vestræ prudentiæ significare, vti decernatis ea, quę cum apostolorum traditione penitus consentiant. Quibus hominibus vobis iam oportune & commodè suppeditatis,

ditatis, vestra prudentia ex ecclesiæ canone & traditione apostolica ita vestram poterit electionem moderari, vti ecclesiasticæ disciplinæ ratio præscribit. Deus vos fratres, chari diu seruet incolumes. Ista cum imperator ecclesiarum præsidibus præcipisset, hortatus est, vt omnia ad laudem diuini verbi illustrandam exequerentur.

Quomodo studuerit hæreses extirpare.

CAP. LXI.

POstquam ecclesiam Dei, sublatis è medio discordiis, in trãquillo statu collocauerat, inde digressus, aliud impiorum hominum genus, tanquam latens venenũ, humanæ vitæ paratum, comprimendum censuit. Isti corruptores quidam erant, qui honestatis specie & simulatione ciuitates labefactabãt. Eos vero pseudoprophetas, & lupos rapaces seruatoris vox diuinitus vaticinando nuncupauit ad hunc modum: Attendite à pseudoprophetis, qui venient ad vos in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces: â fructibus eorum, cognoscetis eos. Edictum igitur Imperatoris, quod ad prouinciarum præfectos missum fuit, vniuersum illud hominum genus grauiter infectatum est. Et præter ipsum edictum, imperator etiam salutarem admonitionẽ illis ipsis proposuit, hortatus admodum, vt maturè resipiscerent. Nam asseruit illos ecclesiam Dei salutis portum habere, quò se reciperent. Attende ergo quo pacto per literas cum illis sermonem contulerit.

Mat. 7.

Victor Constantinus Max. Aug. Hæreticis.

Constantini contra hæreticos edictum.

CAP. LXII.

COgnoscite iam per legem hanc, quæ à me sancita est, ô Nouatiani, Valentiniani, Marcionistæ, Paulianistæ, quiq; Cataphrigum nomen vsurpatis, & omnes omnino, qui per conspirationes à vobis conflatas, hæreses & sectas etiam atque etiam augere conamini, cognos-

Arrianos nõ cõmemorat, ideoq; author eius hæ secti nõ fuisse

cognoscite inquam quibus mendaciis vestræ doctrinæ inanitas implicata teneatur, & quatenus pestiferis quibusdam venenis vestra vsque eo inficiatur disciplina, vt per eam integri ac valentes ad morbum, vini autem ad sempiternum interitum abstrahantur. O veritatis inimici, hostes vitæ, internecionis authores & consiliarii, omnia apud vos veritati contraria, turpibus consensientia maleficiis, ineptiis, & commentitiis fabulis exultantia. Quibus certè mendacia struitis, premitis insontes, fidelibus veritatis lucem denegatis. Nam falsa visione & specie pietatis semper delinquentes, omnia contagione vestra contaminatis conscientias integras & labe vacuas lethalibus plagis vulneratis: ipsum diem, pene dixerim, hominum oculis adimitis. At quid attinet singula persequi, cum de vestris flagitiis, sicut eorum natura postulat, dicere neque temporibus angustia, neque occupationes, quibus districti sumus, sinunt. Nam scelera vestra adeo grandia, adeo immensa sunt, adeo etiam turpia & omni crudelitate redundantia, vt dies integer ad ea explicanda non sufficeret. Imo vero ab huiusmodi rebus aures abducere oculosque auertere conuenit, ne singulorum explanatione, syncera & incorrupta fidei nostræ professio commaculetur. Quid ergo? patiemur ne eiusmodi malorum contagionem longius serpere? præsertim cum longa dilatio faciat, vt sani ac valentes ea tanquam pestifero morbo inficiantur? Cur igitur non cum maxima celeritate eiusmodi prauitatis, vt ita dicam radices, animaduersione & pœna publica amputamus?

De tollendis locis illis, vbi conuentus hæreticorum celebrari consueuerant. CAP. LXIII.

ATque quò ista vestræ pestis pernicies longius grassari impediatur, per hanc legem mandamus, ne quis vestrum post hac conuentus cogere audeat. Et propterea etiam iubemus vt vniuersæ ædes vestræ, in quibus congressus illos celebrare cõsueuistis,

penitus

penitus euertantur: & hæc cautio eo vim ſuam porrigat, vt non modo non in publicis, ſed ne in priuatis quidem ædificiis, aut in locis vllis ſeparatis, huius veſtræ ſuperſtitioſæ amentiæ factiones coeant. At vero, quod multo pręſtabilius eſt, ſi qui veſtrum verę & ſyncerę religionis curam habeant, ad catholicam eccleſiam reuertantur, & eius ſanctitatis ſint participes, per quam poterũt ad veritatẽ peruenire fraudulenta veſtræ peruerſæ mentis aſtutia, hoc eſt, ſcelerata & perdita hæreticorum & ſchiſmaticorum ſeditio, omnino ab hac proſpera temporũ noſtrorum conditione ſeiungatur. Noſtræ enim proſperæ, ac beatæ vitæ rationi qua Dei beneficio fruimur, eſt admodum conſentaneum, vt qui ætatem bona ſpe ſuſtentatam degant, ab omni vago & cœco errore ad rectam viam à tenebris ad lucem, ab inſcitia ad veritatẽ, à morte denique ad ſalutem traducantur. Ac quo prouiſio, hæc in curandis erroribus robur & firmitatem ſibi neceſſariam aſſequatur mandauimus, vt ſupra dictũ eſt, vt omnia ſuperſtitionis veſtrę loca, in quibus conuenire ſoleatis, omnia dico hæreticorum templa (ſi modo templa appellare conuenit) ſine recuſatione aut controuerſia diruantur, & diruta, abſque mora catholicæ tradantur eccleſiæ: reliqua loca publico reip. vſui addicantur, ne vlla in poſterum vobis conuentus celebrandi relinquatur facultas. Sit igitur hoc ratum ſtatutumque, vt poſt hunc diem in nullo loco vel publico, vel priuato, nefarij veſtri conuentus in vnum coire audeant.

Quomodo complures hæretici, poſt nepharios apud ipſos libros inuentos, ad eccleſiam catholicam redierint.

CAP. LXIIII.

AD hunc modum occultæ quaſi latebræ & receſſus eorum, qui alienam ab eccleſia catholica doctrinam & opinionem tenebant, imperatorio edicto euoluti patuerunt: beſtiæ etiam immanes, quæ huius erant impietatis authores exactæ. Ex illis verò, qui eſſent iſtorum impulſu in fraudem & errorem inducti, alii imperatoris minis perterriti, fallaci & fucata ſpecie in eccleſiã obrepere

obrepere cœperunt, temporum conditioni callidè & dissimulanter cedentes: ac quoniam lex hominum libros perscrutari iusserat, tandem manifestò deprehensi fuerunt hi, qui vetitas & interdictas illas artes ad hominum perniciem comparatas consectati fuissent: qua de re omnibus, vt dicitur, opibus viribusq; elaborabant, vt simulatione sibi salutem adipiscerentur. Alij fortè ad spem, quæ in Deo opt. max. poni debet, vere & ex animo se transferre. Quos, cum ecclesiarum præsides accurate internoscere studerent, alteros ouium pellibus obtectos, adumbrata specie se insinuare conantes, procul amandarunt: alteros vero, qui idem integra & incorrupta mente instituerent, vbi temporis longinquitate explorando, de illis satis exquisitè periculum fecissent, in multitudinem ascititiorũ ascripserunt. Hoc modo cum illis, qui alienam ab ecclesia opinionem & doctrinam sequebãtur, actum est. Alios autem, qui dum in eorum dogmatum disciplina versãbantur nihil concepissent impietatis, sed schismaticorum culpa se temerè à communi ecclesiæ congregatione & frequentia seiunxissent, abiecta omni cunctatione in ecclesiam receperunt. Hi igitur gregatim, tanquam ex Colonia reuertentes, suã recuperarunt patriam, & ecclesiam matrem agnouerunt. A qua diu aberrantes, cum gaudio & lætitia ad eam redierunt, membraq; communis corporis fuere in vnum coagmentata & concordiæ quasi compagibus firme copulata: Solaq; catholica Dei ecclesia in se coalescens, tum resplenduit, cum nusquam gentium vel hæreticæ vel schismaticæ factionis vestigium reliquum quidem esset. Cuius præclari facinoris causam, imperator Deo (cui solus ex omnibus imperatoribus qui aliquando extitissent curæ erat) acceptam planè retulit.

Tertij libri finis.

EVSEBII PAMPHILI EPISCOPI CAESARIAE PALESTINAE, DE VITA Diui Constantini Imperatoris, Liber quartus.

Quemadmodum muneribus & dignitatum accessionibus multos honorifice affecerit.

CAPVT I.

Antis igitur & tam præclaris rebus ab Imperatore gestis ad coædificationem & gloriam ecclesiæ Dei: cum omnia consilia sua ad glorioſam famam doctrinæ seruatoris nostri referret: tamen ne externa quidem negocia neglexit: Sed in his etiam omnes gentes creberrimis, continuis, variisq; beneficiis affecit. Qua in re partim quidem se paterna quadam erga omnes cura affici ostendit: partim vero familiares suos variis honoribus decorauit: quos illi alto & excelso animo in omnes conferebat. Neque sane cuiquam aliquid ab imperatore postulanti denegatum est: nec cuiusquam spes aliquod ab eo beneficium expectantis frustrata est. Nam alios pecuniis, alios amplissimis possessionibus locupletabat: multos prætoria authoritate, multos senatoriis officiis, multos etiá consulari dignitate ornauerat: duces vero plures ab eo cõstituti sunt. Iam comitum, alios in primo ordine collocauit: alios in secundo: alios item in tertio. Atque ista ratione alij prope infiniti clarissimos honores adepti sunt. Nam vt plurimos honoribus afficeret diuersos dignitatum gradus Imperator excogitauerat.

Con-

Condonatio quartæ partis tributorum.
CAP. II.

QVanto autem ſtudio curauerit, vt & plebem & inferiorum hominũ animos exhilararet, vel ex vno exemplo quod erat, & ad vitam commodiſsimum, & ad omnes etiam perueniebat, hodieq; durat, facile perſpicere licet. Nam cum annua ei tributa, agrorum nomine penderentur, quartam his detractam partem, agrorum poſſeſſoribus donauit: vt annuam detractationem ad calculum reuocanti, facile appareret frugum dominos quarto quouis anno à pendẽdo tributo fore leuatos: Id quod etiam lege firmatũ, & in omne reliquum tempus ſtabilitum, non viuentibus ſolum, ſed etiam eorum liberis & ſucceſſoribus indelebilem & perennem beneficentiam præſtitit.

Adæquationes tributorum grauium.
CAP. III.

CVM vero nonnulli agrorum metationes à ſuperioribus imperatoribus factas reprehenderent: hiſq; fines ſuos premi quererẽtur: hic rurſus arbitros miſit: qui re diligenter inſpecta poſtulantes illæſos præſtarent.

Quòd pecuniariis iudiciis conuictos, ipſe propriis facultatibus ſubleuauit.
CAP. IIII.

CAEterorum cauſas pecuniarias ipſe imperator audiẽs cum minimè vellet vt qui cauſa ceciderant deteriori conditione diſcederent: libenter eis ex ſuis bonis nõnunquam agros, aliquando pecunias largiebatur: vt iudicio conuictus, quoniam dignus eſt habitus, vt in conſpectũ imperatoris veniret: non minore cum lætitia diſcederet, quàm qui cauſam erat adeptus. Etenim cum non decere exiſtimaret, vt qui coram tanto imperatore compareret, demiſſo & lugubri animo dimitteretur: iſta ratione perfecit, vt vtraq; pars ſereno placidoq; vultu iudicio liberaretur. Ita accidit vt hanc animi in imperatore celſitudinem omnes admirarentur.

Scytharum subactio per signum crucis nostræ deuictorum. CAP. V.

IAM verò quid attinet illa minime necessaria recensere, quemadmodũ barbaras & immanes gentes sub Romanũ imperiũ subiecerit: & vt Scytharũ & Sauromatarũ nationes, qui nunquã parere populo Romano didicerant, primus is sub iugũ miserit, coegeritq; eos vel inuitos profiteri Romanos esse rerũ dominos. Nã cũ superiores imperatores vectigalia Scythis persoluerent: ipsiq; Romani à barbaris seruitute pressi quotannis tributa penderent: cũ hæc cõditio imperatori minime ferẽda videretur, alienumq; existimaret ab omnium gentium victoris dignitate, perinde vt maiores suos tributum pendere: seruatoris sui ope præsidioq; confisus, triumphale illud signum contra istos etiam obtendens breui spacio omnes superauit: & reluctantes quidem armata manu coercens: reliquos prudentibus legationibus placans, ab inculta & fera vita ad humanam ciuilemq; traduxit. Atque ita tandem aliquando Romanis Scythæ parere didicerunt.

Sauromatarum subactio per seruorum contra dominos tumultum. CAP. VI.

SAuromatas vero Deus ipse imperatoris pedibus substrauit: quos barbara superbia elatos, hoc modo fregit & cõpressit. Cum à Scythis Sauromatæ inuaderentur: seruosq; suos cogerẽtur armare, vt eorum vim & impetum repellerent: postquam penes seruos victoria constitisset: hij iam eadem arma, quibus cõtra hostem vsi sunt, in dominos conuertunt, omnesq; suis sedibus & domiciliis deturbant. At domini salutis portum præter Constantinũ reperiebant nullum. Is cum solitus esset salutem dare miseris: omnibus in Romanam regionem receptis: quos idoneos reperibat, in suorum militum ordines referebat: reliquis vero ad necessarios vitæ vsus agros ad colendum diuidebat: vt fortunatè & fœliciter hanc sibi calamitatem accidisse fatentur, quando immanem feritatem cum Romana libertate commutassent. Sic Deus immanium barbarorum vniuersas gentes imperatori parere fecit.

Vario-

Variorum barbarorum legationes, & hiis ab imperatore tributa munera.

CAP. VII.

INdeq; factum est, vt frequentes vndiq; ex omnibus gentibus legati adessent secumq; preciosa dona ad imperatorem afferrent: ita vt qui fortuito ad vestibulum regiarum portarũ accederent: claras & illustres barbarorum personas quasi ordine quodam dispositas animaduertere possent: quibus vestis non eadem: formarum species dispar: coma vero tum capitis tum genarum valde dissimilis: vultus ipse truculentus, barbarus, horribilis: Corporum incredibilis pene magnitudo. Iam aliis ora rubebant: aliis niue erãt candidiora: nonnullis mediocri colore imbuta. Nam Blemyum & Indorum Legati. *Aethiopumque simul quorum iacet extima tellus*, in ista hominum serie conspiciebantur. Hij singuli tanquam in tabulis depicta, honoraria munera ad imperatorem adferebant: coronas hij aureas: illi ex preciosis lapidibus diademata. Iam alii flauam comam, alij auro & floribus contextas barbaricas vestes: equos alij: alij clypeos & longas hastas & sagittas & arcus: quibus imperatori (si ita ei videretur) officium suum & societatem in omnibus bellis se offerre significabant. Quæ postquam accepisset imperator, suumque singulis tribuisset locum, vicissim eos tantis muneribus donisq; ornauerit: vt eodem puncto & momento temporis, legati locupletissimi euaderent. In quibus etiam nonnullos cæteris clariores & nobiliores Romanis honoribus sic illustrabat: vt plerique obliti ad patrios lares reuersionis, genus hoc vitæ amplexi sunt.

Home. 10 Odyss. primo folio 1.4

Quòd etiam Persarum regi qui legatos miserat, pro Christianis in Persia scripserit.

CAP. VIII.

CVM verò etiam Persarum Rex Constantino per legatos notus esse cuperet: eiq; dona quædam mitteret, tanquam fœderis & amicitiæ signa: cum hoc quoque se imperator societate & fœdere coniunxit: & incredibili quodam studio perfecit, vt à quo ipse primum honorũ præmiis prouocatus esset, eundem refundendis honoribus &

præmiis longè superaret. Idemq; cum accepisset apud Persas frequentes esse Dei ecclesias: & infinitum penè populum, Christi gregibus contineri: non mediocri ex hac fama affectus voluptate, vtpote quem communis quædam omnium cura tangeret: de iis etiam solicitus erat.

Constantini Augusti ad Saporem Persarum regem summa cum pietate & religione Deum & Christum confitentis. CAP. IX.

Exemplum epistolæ ad Regem Persarum.

DIuinam fidem conseruans, veritatis luce perfruor: & huius veritatis luce ductus, diuinam fidem intelligo.

His igitur vt res ipsæ confirmant sanctissimum Dei cultum percipiens, hanc colendi rationem quasi magistram me habere profiteor ad cognitionem sancti Dei. Huius Dei vim & potentiam auxiliatrices meorum bellorum nactus: ab ipsa vltima oceani ora exorsus, vniuersum inde orbem firma & salutari spe erexi: ita vt omnes gentes quæ tot tyrannorum dominatu oppressæ, dum quotidianis calamitatibus cederent, prope extinctæ essent, mea opera meisque laboribus ad commodiorem statum reuocatæ sint. Hunc Deum immortali memoria me honorare profiteor. Hunc liquida & pura mente celsissima in sede locatum, aperte contemplor.

Contra idola, & de Dei glorificatione. CAP. X.

HVnc humi procumbens inuoco: omnem sanguinem execrandum & odores ingratos ac detestandos abhorrens: omnem terrestrem è sacrificio flammam fugiens: quibus omnibus turpiter pollutus nefandus & inexplicabilis error, multas gentes & totas ferè nationes ad profundissima tartara proiecit. Nam quæ huius vniuersitatis Deus ad humanæ prouidentiæ necessarium vsum benignitate quadam sua in lucem ædidit: hæc ad cuiusque cupiditatem rapi nullo modo patitur, puram solummodo mentem & animum omni labe vacantem ab hominibus flagitat: quibus ille virtutis & pietatis actiones ponderat.

Boni-

» Bonitatis enim & manſuetudinis officiis placatur: comple
» ctens mites: turbulentos auerſans: amans fidem, coercens
» infidelitatem: omnemq; cum ſuperbia iunctum domina-
» tum perrumpens: arrogantium vim reprimens, quos faſtus
» extulit de ſolio deturbans: humiles & iniuriarum perferen
» tes iuſtis præmiis afficiens. Eodem modo iuſtum etiam im-
» perium magni faciens ſuis ſubſidiis & opibus communit
» regiamq; prudentiam pacis tranquillitate conſeruat.

Contra tyrannos & perſequutores, & de capto Valeriano. CAP. XI.

» MInimè ſane errare mihi videor, frater mi, ſi hũc ſolum
» Deum profiteor omnium ducem & parentem: quem
» multi hic cum imperium tenerent: inſanis erroribus
» agitati, reſpuere & aſpernari conati ſunt. Sed horum tam a-
» cerbus exitus fuit, vt omnium mortalium iudicio, illorum
» calamitates, exempli loco proponerentur ſimilia ſcelera
» perſequentibus. In hoc numero illum vnum fuiſſe arbi-
» tror, qui diuina ira tanquam aliquo fulmine ex hoc loco
» deiectus: in veſtras oras delatus eſt: patefacto de ſua famo-
» ſa turpitudine triumpho noſtro. Sed illud bene cecidit,
» quòd noſtris potiſsimum temporibus in eiuſmodi ſacrile-
» gos tale ſupplicij exemplum æditum ſit.

Quòd perſequutorum caſus viderit, & quòd nunc pacato animo ſit, parta Chriſtianis pace & tranquillitate. CAP. XII.

» NAM & mihi contigit nonnullorum exitus animad-
» uertere: qui paulo ante populum Deo conſecratum
» nefandis edictis perturbauerant. Quapropter immor
» tales Deo gratias ago: quòd ſingulari prouidentia vniuer-
» ſum hominum genus, qui diuinam legem colunt ac ve-
» nerantur: reſtituta pace, incredibili lætitia & voluptate af-
» ficitur. Ex quo facile mihi perſuadeo optimo tutiſsi-
» moque ſtatu omnia collocata eſſe: cum per eorum caſtam
» & acceptam colendi Dei rationem, & ipſorum inter ſe
» de diuina natura conſenſionem, omnes ad ſe Deus rapere
» & colligere dignetur. Hunc præclarum hominum cœtum

Christianorum inquam de quibus omnis est à me susceptа oratio cum audiam etiam Persidis potissimam partē, quòd mihi sane est gratissimum exornasse: quanta me putas perfundi voluptate.

Cohortationes vt Christianos suos complectatur.

CAP. XIII.

TEcum igitur præclarissime agitur: & cum illis etiam: quoniam vtriq; vestrum hæc fœlicitas communis est. Isto enim modo Deum huius vniuersitatis Dominum, & parentem propitium & placatum habebis. Hos igitur, quoniam hac dignitate es, tuæ fidei commendo: hos eosdem propter insignem tuam pietatem tibi in manus trado. Hos, vt decet humanitatem tuam, complectere & ama. Sic enim & tibi & nobis ista tua fide immensum beneficium præstabis.

Quòd assiduis Constantini precibus pax Christianis data sit. CAP. XIIII.

ITa igitur vniuerso orbe sub vnius gubernatoris prudentia constituto, eodemq; complectente serui Dei instituta & leges: cum nulla cuiusquam temeritate Romanum imperium turbaretur: stabilem & quietam vitam omnes mortales traducebāt. Imperator vero cum existimaret piorum hominum preces magnum sibi momentum afferre ad salutem & custodiam vniuersæ Reipub. eas cum necessario adhibuisset: non solum ipse se Deo supplicem abiecit: verumetiam vt pro se ab ecclesiæ præsidibus supplicaretur, mandauit.

Quòd in nummis & picturis precantis effigie se insculpi fecit. CAP. XV.

QVanta verò fidei vis diuino quodam instinctu in eius animo defixa fuit: vel ex eo intelligi potest: quòd in aureis nummis imaginem ita insculpi curauit: vt pansis manibus instar precantis cælum contueri videretur. Quod genus nummi hac effigie sculpti per omnes Romani imperij gentes volitabat. Iam in ipsis regiis per quasdam ianuas in tabellis, quæ summis vestibulorum partibus affixæ erant, erecto statu pingebatur: sursum in cælum contemplans, & precantis forma manus sursum tollens.

Quod

Quòd in idolorum fanis, lege vetuit suas picturas poni.
CAP. XVI.

HOc modo cum in tabellis se Deo supplicantem repre sentasset: lege cauit ne ipsius effigies in idolorũ templis poneretur: ne ipsa tabella vel minima lineamentorum parte propter vetitorum idolorũ errorem, labem aliquam contraheret.

Preces habitæ in palatio, & sacrarum scripturarum recitatio. CAP. XVII.

SED his quidem multo magnificentiora contẽplari potes, si animaduertas quemadmodum in ipsis regiis eccle siæ Dei formam instituerit, populo in ecclesia congregato ipse studiose exordiens. Sumptis enim in manus libris, vel sacrarum literarum contemplatione diligenter animum adhibebat, vel constitutas cũ vniuerso ecclesię cœtu preces reddebat.

Dominicum diem & Parasceuæ diem colendum esse lege sancitur.
CAP. XVIII.

IDoneum verò precationi tempus salutarem diem dominicum constituebat, quippe qui tum verè præcipuus est, tum haud dubie primus. Iam huius vniuersæ ædis custodes diaconi & ministri Deo consecrati, & grauitate vitæ omniq; virtute ornati assignabantur. Satellites etiam fidi corporis custodes, beneuolentia erga principem & fide armati, regem ipsum piorum morum præceptorem sequebantur: cum ipsi perinde salutarem & dominicum diem venerarentur & preces ab imperatore descriptas eodem die persoluerent. Hoc idem vt facerent, omnibus persuasit beatus Princeps: quasi huc preces suas retulisset vt sensim & pedetentim omnes mortales ad Dei cultum traduceret. Quapropter statuit vt cuncti Romano imperio parentes, diebus de Seruatoris nomine nuncupatis ab omni opere feriarentur: vt etiam dies, qui sabbatum antecederent, venerarentur: ob memoriam vt mihi videtur earum rerum, quæ iis diebus à communi omnium nostrum Seruatore gerebantur.

Quemadmodum etiam legiones gentiles in dominicis precari mandauerit.
CAP. XIX.

CVmq; hunc ſalutarem diem, quem lucis vel ſolis diem appellamus, vniuerſum exercitum omni ſtudio colere docuiſſet: hiis qui diuino inſtinctu fidem ſequuti erant, ocium fecit, vt libere poſsint eccleſiam Dei frequentare: quô ſine vllo impedimento preces Deo perſoluerét: Sed aliis qui nondum diuinam deguſtarant doctrinam, alia quadam lege mandauit, vt Dominicis diebus in patentes ſuburbiorum campos exirent: atque vt ibi eadem precationis forma, dato ab vno aliquo ſigno, omnes ſimul ad Deum vterentur. Non enim oportere aiebat haſtis vti: & rerum ſuarum ſpem in armis aut corporum viribus ponere: ſed vniuerſitatis Deum rerum omnium bonarum & ipſius victoriæ authorem agnoſcere. Cui oporteret panſis in cælum manibus: & ſublatis altiſsimè ad cæleſtem regem mentis oculis conſtitutas preces reddere: & illum victoriæ largitorem, & conſeruatorem, cuſtodem, nobis adiutoremque precibus imploremus. Formulam vero precandi ipſe omnibus militibus præſcripſit: mandauitq; vt Romana lingua ita omnes precarentur.

Precationis formulæ legionibus à Conſtantino datæ.
CAP. XX.

TE ſolum Deum agnoſcimus: te Regem profitemur: te adiutorem inuocamus: per te victorias conſequuti ſumus: per te hoſtes ſuperauimus: abs te & præſentem fœlicitatem cõſequutos fatemur, & futuram adepturos ſperamus: tui omnes ſupplices ſumus: abs te petimus, vt Conſtantinum imperatorem noſtrum vna cum piis eius liberis, quàm diutiſsime nobis ſaluum & victorem conſerues. Eiuſmodi ferè ſanciebat à militibus, ſolis die fieri, taleſque ab eis voces in diuinis precibus adhiberi.

Legionum arma conſignata ſignaculo crucis Seruatoris. *CAP. XXI.*

PRæterea etiam in ipſis armis ſalutaris trophæi ſignum inſculpi armatoque exercitui præferri fecit: & vt ſolum

hoc

hoc salutare Trophæum, non vllam vt ante consueuerant inauratam statuam sequerentur. Ipse vero tanquam sacrorum mysteriorum particeps: intra secretas se regiæ partes statis quotidiè temporibus concludens, solus cum solo loquebatur Deo, & supplici voce in genua proiectus: humili vultu: & deiectis oculis à Deo petebat, vt quibus egeret rebus per illum consequeretur.

De oratione & honore adhibito in celebritate Paschæ. CAP. XXII.

SED hanc religionis exercitationem salutaris festi temporibus augens, omnibus viribus cum animi tum corporis diuinos sacrorum ritus obibat: quasi qui huius magnæ solemnitatis exemplum omnibus præberet. Nocturnam vero in hoc festo peruigilationem tam claram reddidit, quàm diurnam lucem: accensis tota vrbe per certos homines (quibus hoc munus delegatum fuit) quàm celsissimis cereis candelis, etiam lampadibus igneis omnes latebras colluſtrantibus: vt illa mystica pernoctatio longè clarior ipsâ solis luce redderetur. Iam recipiente se aurora seruatoris benignitatem imitatus, omnibus ex quouis plebis populive genere beneficam & prolixam manum porrigebat: collatis in omnes maximis beneficijs. Ad hunc igitur modum Deo illi suo, quasi sacerdos quidam sacra faciebat.

Quomodo idolorum cultum vetuerit; sed martyres & festorum celebritates honorauerit. CAP. XXIII.

OMnino omnibus Romano imperio subiectis gentibus & legionibus idololatriæ fores clausæ erant: repressumque quoduis idolis sacrificandi genus. Etiam ad ipsos gentium præfectos imperatoris nutu & voluntate edictum perlatum est: vt illi perinde Dominicum diem venerarentur. Iidem consecratos Martiribus dies honore prosequebantur, & festorum solemnitates in ecclesiis celebrabant, quæ omnia secundum imperatoris voluntatem gerebantur.

Quòd

Quòd externarum rerum quasi episcopum quendam se esse professus est.

CAP. XXIIII.

EX quo etiam factum est vt cum episcopos nonnullos conuiuio excepisset: ipse se nobis audientibus episcopum appellaret: his ferè verbis. Vos inquit intra ecclesiam: ego extra ecclesiam à Deo episcopus constitutus sum. Itaq; cum quæ loquebatur eadem mente secum cogitaret, animum in omnes qui eius suberant imperio intentum habuit, hortatus pro virili, vt piam omnes vitam excolerent.

Quòd prohibuerit impia idolis sacrificia, & occulta sacra fieri, & gladiatorum singulares pugnas, & Nili accolarum fœdam intemperantiam.

CAP. XXV.

HAC etiam ratione adductus est, & recte sane, vt frequentibus legibus & edictis præciperet omnibus ne idolis immolarent: nec oracula curiosè sectarentur: nec statuas dedicarent: nec occulta sacrificia facerent: nec ciuitates crudeli & impia gladiatorum cęde contaminarét: Cum vero apud Aegyptios & Alexandrię patrio more fluuius quidam ab hominibus mulierosis coleretur: ad hos etiam perlata lex est, qua cautum vt omnis hęc Androgynorum gens tanquam adulterina & spuria è vita tolleretur: neque cuique liceret, vel oculis intueri impura hac lasciuia ægrotantes. Sed cum superstitiosi existimarent, minime deinceps fluuium pro consuetudine sua in agros suos effluxurum: Deus fauens imperatoris legi, longè secus quam illi expectauerant vberrimum flumen reddidit. Nam cum impura illa fex, quæ suis sordibus ciuitatem turpificasset, prorsus esset sublata: fluuius quasi repurgata expiataq; tota regione: maiore quàm ante cursu ferebatur: & magnis ac abundantibus gurgitibus intumescens omnes agros quaqua versum irrigabat: tanquam re ipsa demonstraret homines impios & sceleratos remouendos esse: & ad Deum solum omnis salutis authorem omnium præclararum rerum causam esse referendam. Sed huius generis cum penè infinita ab imperatore singulis in prouinciis gesta sint: magno sanè

ocio

ocio est ei opus & vacuo tempore: qui singula literarum monumentis persequi velit.

Quòd legem de effœtis latam correxerit: Simul etiam faciendi testamenti formulas emendauerit.

CAPVT XXVI.

QVemadmodum etiam si quis recensere cupiat quot leges ad maiorem æquitatem traducens è veteribus nouas fecerit. Quanquam quemadmodum id fecerit, exempli causa facile aliquis possit paucis verbis demonstrare. Quibus nulli essent liberi: hos veteres leges fœcundorum successionis ademptione plectebant. Dura sane contra infœcundos lex: quæ illos tanquam scelus aliquod admisissent, graui supplicio afficiebat. His ille sublatis legibus, sanxit: vt ad propinquos hæreditas deueniret: Summam in hoc corrigendo moderationem & æquitatẽ sequutus: cum ita sentiret, qui voluntario scelere se implicassent: digno supplicio coercendos esse: at multis liberos non voluntatem suam multorum liberorum cupidam: sed naturæ imbecillitatem denegasse: alios sine liberis vixisse, non quòd sobolis propagationem successionemq; abhorrerent: sed quod acerrimum Philosophiæ amorem muliebri connubio anteponerent. Præterea castitatem & inuiolatam virginitatem multas mulieres sacris dicatas constanter retinuisse: cum omni puritate & sanctitate perfusa vita se totas corporibus & animis Deo consecrarent. Quid ergo? supplicio ne hoc dignum existimari debet, an potius admiratione quadam & approbatione? Etenim propensa in hoc genus vitæ voluntas magni facienda est: sed eam rectè factis tueri, & vsque ad extremum persequi longe supra naturam est. Quibus igitur non ipsorum voluntas, sed naturæ imbecillitas liberos denegauit: eos misericordia non supplicio dignos esse: at diuinioris vitæ amatores non aliqua pœna afficiendos: verum incredibili admiratione suspiciendos esse. Atque isto modo legem hanc imperator summa æquitate emendabat. Præterea cum veteribus legibus cautum esset, vt qui è vita excederent ipso extremo ferè spiritu certis & conceptis verbis testamenta componerent: atque adeo leges ipsæ, quibus ea sententiarum formulis quibusque verbis scriberentur, definirent: eaque res non

minimæ esset fraudi testatorum iam morientium voluntati? Prudenter hæc animo complectens imperator, legem ipsam abrogauit: statuitq; vt moriens nudis verbis & fortuita oratione voluntatem suam testaretur: & quouis scripto sententiam suam ederet: aut si mallet, sine scripto testaretur: adhibitis ad eam rem idoneis testibus: quiq; fidem sine fallacia seruare possent.

Quòd sanxerit, ne Iudæis vllus Christianus manciparetur, statueritque vt Synodorum definitiones & sententiæ ratæ, firmæq; essent, & cætera in hanc sententiam.

CAP. XXVII.

SAnxit etiam ne Christianus quisquam seruiret Iudæis. Etenim nefas esse vt qui prophetas trucidassent: dominum ipsum crudeliter mactassent: hi domini seruatoris sanguine redemptos seruitutis iugo subijcerent. Quòd si quis ea conditione & statu reperiretur: is vt libertate donaretur: Iudæus mulcta pecuniaria coerceretur. Iam quæ ab Episcopis in publicis conuentibus editæ erant regulæ: sua confignabat & confirmabat authoritate: ne reliquarum gentium principibus liceret, quæ ab eis decreta essent abrogare. Cuiusuis enim iudicis sententiæ sacerdotum Dei iudicium anteponendum esse. Huic generi finitima, propè innumerabilia suis exarauit: quæ si quis singula ad propria capita referre voluerit: quo illustrior & notior esse possit, etiam in hoc genere imperatoris prudentia: magnum sane ocium & liberum ac vacuum tempus habeat, necesse est. Præterea quid attinet commemorare: vel quemadmodum se Deo à prima luce vsque ad extremum diem omnibus in rebus coniunxerit: vel cui hominum generi gratus esse studuerit: vel vt ad infimam se fortunam dimiserit, omnibusq; suam munificentiam patefecerit.

De donis in Ecclesiam collatis, deque eius munificentia in virgines & pauperes.

CAP. XXVIII.

ECclesias verò Dei, incredibile est, & supra omnem opinionem, quot ornamentis locupletauerit: cum aliis agros,

agros,aliis annonam,ad pauperes,orphanos,miseraſq; mulieres tuendas & alendas donaret. Iam magna cura etiam vestes nudis corporibus prouidebat. Maximis autem eos honoribus prosequebatur: qui vitam suam cælesti philosophiæ dedicassent. Sanctissimum ergo perpetuarum virginũ cœtum constanter colebat: quòd in earum mentibus Deũ ipsum,cui se consecrarant, inhabitare crederet.

Orationes & conciones Constantini.
CAP. XXIX.

EQuidem suam ipsius mentem quodam quasi afflatu & instinctu diuinarum rerum exaggerans:totas sæpe noctes sine somno traduxit: & cum per ocium liceret,orationes scribens, frequentes cum suis inibat congressus, quòd suarum esse partium existimaret rationis freno imperio suo parentes regere: atque adeo vniuersum regnum rationis imperio subijcere. Quapropter infinita multitudo solebat ad imperatoris nutum confluere:vt eum philosophantem audiret. Quòd si eo dicente aliquando aliqua occasio incidisset de Theologia loquendi, erecto corpore consistens,contractoq; vultu,& depressa voce, adhibita summa prudentia & moderatione, præsentium animos cœlesti disciplina initiare ac deuouere videbatur. Quam rem cum sequeretur populi grata acclamatio: solebat nutu significare,vt cælum suspicerent,& venerandis laudibus omnium regem Deum admirarentur & colerent. Cum verò distributè de pluribus rebus loqui vellet: primum refutabat argumenta,quibus magno errore deorũ multitudo introducebatur: probans gentium superstitionem fraudis esse causam, & huius de Deo erroris propugnaculum. Deinde Deum vnum vni imperio præsidentem eis commendabat. Cuius de prouidentia deinceps & generatim & particulatim disputabat, indeque ad seruatoris nostri dispensationem descendens,hanc quoque ostendebat,vt eius ratio postulabat necessario extitisse. Ab isto loco digrediens, disputationem mouebat de Dei tribunali, quo genere maximo terrore ferire videbatur audientium animos, cum seuerè repræhenderet raptores, iniuriarum authores, & qui se inexplebili diuitiarum auiditati mancipassent.

Fami-

Familiares vero nonnullos suos oratione quasi verberans & flagellans cogebat aliquando sua ipsorũ conscientia perculsos, humi oculos deflectere: cum eis clara voce contestaretur & prædicaret, actionum suarum omnium rationem Deo daturos esse. Nam & se terrenum quoduis imperium illius, Dei imperio subijcere: eiq; rationes singularum rerum redditurum esse. Cunctos enim mortales magno regi aliquando rationem suæ vitæ relaturos. Hæc ille perpetuo contestabatur, hæc suggerebat, horum magister & author fuit. Sed is quidem veram & minime simulatam fidem peculiari quodam modo retinens hęc sentiebat, hæc præcipiebat: at illi ad hæc percipienda tardi, & ad præclara ista præcepta obsurdescentes: voce & acclamatione applaudebant: sed inexplebili cupiditate occæcati reipsa contemnebant. Fertur præterea cuidam ex suis ab se aliquando prehenso, dixisse: quousq; tandem ô bone hanc inexplebilem auaritiam cumulamus.

Quòd cuidam auaro sepulchri dimensionem descripserit, ad eius summum pudorem.

CAP. XXX.

DEinde cùm corporis humani perfectæ ætatis circumscripta mensuram hasta, quam manu tenebat, humi impressisset, Omnes, inquit, vitæ diuitias, & totius orbis opes si domi haberes: tamen plus hoc à me circumscripto agello non possidebis: si & illud forte possideris. Huiusmodi dictorum & factorum modum sibi nullum statuebat beatus Imperator. Resque ipsæ persuadebant imperatoris hæc quasi diuinitus edita præcepta non nudis verbis, sed diuinis oraculis similia esse.

Quòd propter eius eximiam humanitatem irrisus sit. *CAP. XXXI.*

SED cum imperator se totum ad humanitatem & misericordiam dedisset: & qui singulis prouinciis præerant, nullum prorsus de maleficis supplicium sumerent, res hæc vniuersæ administrationi, nõ minimam reprehẽsionem peperit. Quæ siue iusta fuerit, siue secus: iudicet quisq; pro sua volũtate: mihi liceat, quę vera sunt, monumẽtis mãdare.

De Con-

De Constantini oratione quam ad sanctorum cœtum scripserit. CAP. XXXII.

IGitur Romana lingua orationes imperator conscripsit: quas interpretes quidam (ad quos illud interpretandi munus pertinebat) græcè fecerunt. Ex his è latinis græcè factis orationibus, exempli causa, postquam institutum opus absoluero: attexam orationem illam, quam ipse hoc titulo inscripsit AD SANCTORVM COETVM ORATIO: quamque præterea ecclesia Dei dedicauit: ne quis meum de eo testimonium, vanam & ostentatoriam prædicationem esse iudicet.

Quemadmodum orationes Eusebij de monumento Seruatoris, stans audierit. CAP. XXXIII.

AC ne illud quidem mihi tacitè prætermittendum videtur, quòd nobis ipsis præsentibus summa cum admiratione gesserat. Nam cum eius singulari erga Deum pietate adducti, postularemus: vt de Seruatoris monumento & sepultura disputantes nos audire vellet: libentissimè sanè aures suas sermonibus nostris præbuit, & in ipsa basilica magno auditorum cœtu circumfusus erectusque stans: communem cum reliquis audiendi operam exhibuit, cūq; flagitaremus vt regali in solio, quod ibi sessionis causa positum erat, se reclinaret: minimè cessit nostris precibus, quin potius contento animo quæ dicebātur secum diiudicabat & Theologiæ decretis, veritatis testimonium dabat. Sed cum iam multum temporis fluxisset, & nos longiores essemus, finemq; facere statueremus: hic quidem ille restitit, & vt omnem sermonem absolueremus hortatus est. Rursus vero vt sederet deposcentibus nobis: subtristi & austero vultu respondit: nefas esse, institutis de Deo disputationibus, negligentes aures præbere. Sibi verò hoc esse imprimis vtile, præsertim cum pium sit de diuinis rebus disserentes: erectos audire. Sed absoluto aliquando tandem omni hoc sermone, nos domum perreximus & vsitatis nosmetipsos exercitationibus dedimus.

CAP. XXXIIII *Quòd de Paſcha et cõtexẽdis ſacris voluminib⁹ ad Euſe. ſcripſerit.*

IS verò magna cura cõplectens Dei eccleſias, de parãdis ſacris codicibus, ad nos ſcriptam epiſtolã miſit: quemadmodum etiã de ſanctiſsimo Paſchæ feſto. Nam cũ nos dedicato illi libello arcanam huius feſti rationem retexeramus: quemadmodũ nos compenſarit, honorificeq; reſponderit, quiuis ex eius ad me literis facile poteſt intelligere.

Conſtãtini ad Euſebiũ epiſtola in qua de paſcha orationẽ laudat.

CAP. XXXV. *Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus Euſebio.*

DIfficillimũ ſane opus eſt, & ſupra omnẽ orationis facultatẽ poſitũ, myſteria Chriſti pro dignitate explicare, & inſtitutã de Paſchate controuerſiã vnde orta & quo modo, laborioſe quidẽ, ſed vtiliter ad exitũ adducta ſit: congruẽti oratione exponere. Nã numinis magnificentiã ne illi quidẽ qui eã mẽte cogitationeq; aſſequi queũt, ſatis pro dignitate ſua vlla orationis facultate explicare poſſũt. Verũta mẽ incredibilis volũtatis et ſtudii tui magnitudinẽ admirãs: cũ ipſe libellũ tuũ libẽter legi: tũ etiã vt is plurib⁹ diuinarũ rerũ verè ſtudioſis ederetur, quoniã ita voluiſti, edicto mandaui. Quapropter cũ animaduertas quanta auiditate iſta tã p̃clara munera abs tua prudẽtia accipim⁹: vide, vt quib⁹ ipſe te p̃ceptionibus educatũ eſſe fateris: his nos, & quidẽ frequẽtionib⁹, alacriores reddas. Te vero q̃ vulgo dici ſolet ſpõte currentẽ ad vſitata tua curricula adhortor, quãdoquidẽ hęc tua fiducia oſtẽdit dignũ te inueniſſe lucubrationũ tuarum interpretẽ, qui illas in noſtrã linguam cõuertat, q̃uis nulla ſane queat eloquutio tã p̃clararũ rerũ cõſequi dignitatẽ atq; hęc quidẽ hac de re ei⁹ epiſtola fuit. Quòd verò ad nos de lectionũ diuinarũ apparatiõe ſcribebat id ferè eiuſmodi eſt.

Cõſtantini ad Euſebiũ epiſtola de apparatiõe ſacrorũ voluminũ.

CAP. XXXVI. *Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus Euſebio.*

CVM Dei ſeruatoris noſtri prouidẽtia factũ ſit: vt in hac vrbe noſtri cognomine infinita ferè multitudo ſanctiſſimæ ſe eccleſię cõſecrãt: æquũ ſane imprimis eſſe videtur, vt vniuerſo eorũ cœtu mirabiliter aucto, eccleſię quoq; plures in ea inſtituãtur. Quapropter quid nobis videatur accipe. Viſum eſt hoc ſignificare prudẽtię tuę, vt quĩquaginta illarũ ſcripturarum volumina quarũ & apparationẽ & vſum maximè eccleſiæ neceſſariũ cognoſcis, queq; p̃terea facilè legi & circũferri queũt, ab artifici⁹ ſcite ſcribẽdi peritis politiore

, litiore mẽbrana describi cures. Nostra clemẽtia ad ꝓuinciæ
, prẽfectũ literas dedimus, penes quẽ totius administrationis
, summa est, vt quę ad eas cõficiendas necessaria videãtur oĩa
, sũma diligẽtia suppeditari curet. Nã vt codices scripti q̃ ce
, lerrimè apparẽtur, tuarũ id partiũ est. Ad eos verò ꝓferẽdos
, vehicula duo publica huius nostrę epistolę authoritate acci
, pies. Ita enim q̃ pulchrè descripta sunt, etiã ad nostrũ cõspe
, ctũ facillimè perferẽtur, si ad hoc mun⁹ obeundũ aliquẽ ex
, tua ecclesia ministrũ delegeris: qui, vt ad nos venerit, nostrã
, erga ipsũ humanitatẽ sentiet. De⁹ te cõseruet frater dilecte.

Quomodo hæc volumina apparata sunt. CAP. XXXVII.

HOc Imperatoris mandatũ res ipsa celeriter cõsequuta est, cum in membranis curioſẽ elaboratis, terniones & quaterniones mitteremus: quod ipsum altera imperatoris responsio declarabit, in qua cũ audisset vrbẽ apud nos Cõstantiã, quæ ante quidẽ incredibili superstitiõe imbutos ciues habebat, nouo pietatis studio veterẽ idololatriæ errorẽ cõmutasse: cũ gaudere se significauit, tũ factũ hoc ꝓbare.

Quomodo Gaza emporiũ, propter Christianismũ ciuitatis nomine donata sit, et Constãtia vocitata. CAP. XXXVIII.

ITa igitur accidit, vt Constantia Palestinæ, quę salutarem Dei cultũ sibi asciuerat: maiore cũ apud Deũ tũ etiã imperatorẽ honore esset. Et quoniã iam eiusmodi extiterat, qualis antea nõ erat: nomẽ vetus cũ prẽstãtiore sororis imperatoris noĩe cõmutauit. Hoc idẽ pluribus in locis factitatũ.

Quẽadmodũ in Phœnicia restaurata sit Cõstantia, et in cæteris omnibus ciuitatibus idola summota: et ecclesiæ coædificatæ sint. CAP. XXXIX.

QVemadmodũ etiam in vrbe quadã Phœniciæ imperatoris cognomine, in qua ciues statuis pœne innumerabilibus in ignẽ coniectis, salutarẽ Dei legẽ surrogarũt. In reliquis etiã ꝓuinciis, cũ sua spõte homines ad salutis cognitionẽ se adiũgerent: passim sanè oĩbus locis & vrbib⁹ solẽnia sacra in oĩ statuarum varietate posita, tanq̃ res vanas & futiles delebãt: & fana ac delubra mirandã in altitudinẽ exædificata, nemine prẽcipiẽte solo æquabãt: eisdẽq̃; fundamẽtis ecclesias inædificãtes, superioré sentẽtiã erroréq̃; deponebãt. Sed oẽs pij imperatoris res gestas sigillatim persequi nõ nostrarũ magis partiũ est: quã eorum, qui perpetuo ad eius congressum sermonẽq̃; adhibiti sunt. Nos verò, quoniã breuiter quę nobis nota fuerũt, literarũ monumẽtis mãdauim⁹:

pergemus ad illud tempus, quod ipsius vitæ extremum fuit.

Quòd tribus decenniis tres filios regio nomine cum decorauerat dedicationem μαρτυρίου .i. sacræ Martyrum ædis Hierosolymis celebrauit. CAP. XL.

IGitur cum triginta ipse annos in imperio compleuerat filij eius numero tres, cæsares diuersis creabantur temporibus. Primus qui patris erat cognominis decimo paterni imperij anno honorem hunc adeptus est. Secundus aui nomine appellatus Constantius, vicesimo ferè imperij paterni anno, quando publicus solemnisq; omnium hominum conuentus agebatur, renunciatus est. Tertius Constans fuit: qui ipso nomine & appellatione præsens constansque tempus perspicuè præ se ferens: tricesimo paterni regni anno ad honorem euectus est. Ita cum triplicem assimilatione ad trinitatem liberorum fœtum Deo gratum acceptumq; procreasset: eundemq; decimo quouis anno regia dignitate decorasset: extremum tricesimum annum accommodatissimum tempus sibi oblatũ esse putauit: in quo omnium regum regi grates persolueret: quo tempore etiam optimum existimauit Martyrum domum incredibili & optimo studio ab se Hierosolymis coædificatam consecrare.

Quòd interea synodum Tyri haberi constituit ob controuersias quasdam in Aegypto natas. CAP. XLI.

SED virtutis hostis inuidia etiam hac in re quasi tenebricosam nebulam clarissimis solis luminibus offundens: per controuersias quasdam turbatis denuo Aegyptiis ecclesiis, institutæ huius celebritatis splendorem obscurare conata est. Sed imperator omni cogitatione & cura in Deum defixa: collegit ex omni Aegypto, Africa, Asia, Europa, frequentem Episcoporum cœtum: eumq; tãquam Dei exercitum armis contectum obiecit huic inuido diabolo: mandauitq;, primum vt quàm celeriter renouatæ contentionis finem facerent; deinde vt Martyrum domum, de qua dixi, consecrarent: Obiterque vt in Phæniciæ Metropoli

poli conceptas rixas delerent. Non enim licere sententiis & opinionibus dissentientes ad diuinum cultum adesse: quod in diuina lege disertis verbis æditum sit, non debere secum discordantes munera prius sua offerre, quàm amicitia reconciliata, ad mutuam pacem gratiamq; redierint. His salutaribus præceptis imperatoris animus intus cũ recrearetur, omni vt consentione cõcordiaq; institutum persequerentur: literis suis in hanc ferè sententiam significauit. Victor Constantinus maximus Augustus ad sanctam synodum congregatam Tyri.

Constantini ad Tyri synodum oratio.

CAP. XLII.

» ERat fortasse consentaneum, & ad præsentis temporis
» oportunitatem maxime accommodatum, carere omni
» contentione ecclesiam catholicam: & Christi seruos
» ab omnibus rixis solutos ac liberos esse. Sed quoniam nõ-
» nulli sceleratæ cuiusdam contentionis furore incitati, ac ne
» quid grauius dicam, vitam sua professione indignam agen-
» tes, omnia turbare ac miscere conati sunt (quod scœlus su-
» pra omnem calamitatem mihi sane positum esse videtur)
» propterea vos vestra (vt est in prouerbio) sponte currentes:
» hortor, vt nulla interposita mora, sed omni qua possitis
» celeritate, in vnum locum confluentes synodum institua-
» tis: & egentibus opem feratis: in periculo positis fratribus
» medicinam adhibeatis: diuulsa membra ad consensionem
» reuocetis: errata omnia interea emendetis, dum ipsum tem-
» pus ferat, vt hisce tantis prouinciis, quæ maximè decet con
» cordiam, restituatis: quam (ô futiles ineptias) paucorum
» hominum deleuit arrogantia. Nam hoc & Deo totius hu-
» ius vniuersitatis domino gratum, & nobis quauis re vel o-
» ptatissima magis iucundum, & vobis ipsis si concordiam &
» pacem reuocaueritis, magnæ gloriæ vel omnium mortaliũ
» iudicio consensuq; futurum, planè arbitror. Nolitote igi-
» tur cunctari, sed acerrimo studio his, quibus decet terminis
» præsentes controuersias definite: vtpote qui cum omni pu
» ritate & fide coiistis, quam in omni cœtu propè clarissima
» voce seruator noster, cui seruimus, imprimis flagitat. Nihil
» vero quod est nostrarũ partium nostræq; prudentiæ deerit.

Nam quæ literis mihi vestris significastis, omnia curaui, scripsi ad quos volebatis episcopos, vt vestras curas & solicitudines præsentia & laboribus suis adiuuarent. Misi etiam Dionysium Consularem, vt omnium rerum gerendarum eos admoneat, qui vestræ synodo adesse debent: maxime verò vt idem animaduersor sit, & custos conseruandæ æquabilitatis & ordinis. Quòd si quis quod equidem non futurum arbitror, reiecto, & spreto mandato nostro adesse noluerit: delegabimus aliquem, qui regia illum authoritate in exilium eiectum docebit, hominem minimè decere summi imperatoris præceptionibus ad tuendam veritatem æditis repugnare. De cætero vestræ sanctitatis partes sunt, non odio, non gratia vlla, sed consentientibus studiis secundum ecclesiasticam & Apostolicam regulam omnibus erratis, errore aliquo admissis, propriam curationem adhibere: vt & omni aliena contumelia ecclesiam liberetis: & meas curas alleuetis: & rebus turbatis per vos constitutis, maximam vobis ipsis gloriam comparetis. Deus vos conseruet fratres dilecti.

Quòd ad Encæniorum celebritatem Hierosolymis institutam ex omnibus prouinciis episcopi confluxerant. CAP. XLIII.

INterea vero dum hæc ab imperatore demandata gererentur: alter ab eodem nuncius festinans superuenit, qui synodum imperatoriis literis commonet, vt celeriter, & sine procrastinatione Hierosolymas proficiscerentur. Cùm igitur omnes Phœnicũ episcopi publicis vehiculis ad constitutũ locũ contenderent: celeriter totus ille locus frequentissimo Dei cœtu refertus est: confluentibus nimirum eodem tempore Hierosolymas cuiusuis prouincię episcopis. Nam Macedones suæ Metropolis Episcopum legabant: Pannonij & Mysi suum etiam iuuentutis florem, tanquam Dei impuberem cœtum miserant. Aderat ex Persiæ Episcopis, diuinum monumentum, vir summus & in sacris scripturis exercitatissimus. Iam Bithini & Thraces synodi frequentiam sua præsentia ornabant: nec deerant lectissimi quique Ciliciæ. Sed & ex Cappadocia qui doctrina & erudi-

ruditione præcipui credebantur medij inter alios collocati enituerunt. Præterea omnis Syria & Mesopotamia, Phœnicia, Arabia, Palæstina, AEgyptus etiam & Africa, & Thebanæ gentis episcopi magnificum illum Dei cœtum simul omnes implebant: quos innumerabilis pœne ex omnibus prouinciis multitudo sequebatur. Hisce verò omnibus præsto fuerunt certi ministri. Nam ex ipsa curia delegati erant spectata probitate viri, qui imperatoriis sumptibus celebritatem hanc illustrarent.

Quemadmodum eos per Marianum Notarium exceperit: & de eius in pauperes munificentia & donis collatis in templa.

CAP. XLIIII.

SED horum facilè princeps Marianus fide & prudentia vel ipsi imperatori perquam necessarius: cui quòd sacrarum scripturarum singularem vsum haberet, & professione veræ religionis duris illis tyrannorum temporibus clarus euaserat: non sine causa rerum istarum dispositio data est. Is verò se imperatoris voluntati castissimum & integerrimum ministrum præbens: cum grata quadam & suaui humanitate, tum splendidis conuiuiis & lætis compotationibus cœtum illum honorificè tractabat. Iam pauperum nudis corporibus & cæterorum cum virorum tum fœminarum infinitæ penè multitudini, in summa victus inopia & reliquarum oportunitatum egestate positæ, prolixè & abundanter pecunias & vestes largitus est. Templum verò omne magnificis regiisque donis ornauerat. Atque hic quidem hoc genere officij perfunctus est.

Episcoporum qui conuenerant orationes, & ipsius etiam Eusebii qui hæc scripsit.

CAP. XLV.

INterea sacerdotes & precibus & disputationibus hanc celebritatem ornabant. Iam alii diuini regis præclaram in Seruatorem benignitatem prædicabant: Simul etiam oratione persequebantur summam sacræ Martyrum

sedis magnificentiam, alij celebri rerum diuinarum apparatu, qui è sacris monumentis depromebatur, præsentibus cõuiuis, quo & animos & aures dapibus, & reliquo delitiarũ genere pascerent, instruebant: alij sacras lectiones interpretantes, abditos & occultos sensus in lucem proferebant: alij qui horum nihil poterant efficere, incruentis sacrificiis & mysticis consecrationibus diuinũ numen placabant, & supplices Deo preces pro communi pace, pro ecclesia Dei, ipsoque imperatore harum præclarissimarum rerum authore, proq; eius Deo charis liberis offerebant. Quo etiam in loco nosmetipsi, cui multa supra nostram dignitatem tributa sunt, publicis hiisq; sane variis orationibus celebritatem illam exornabamus: cum aliquando quæ magnificè ab imperatore gesta essent, scriptis ederemus, aliquando Propheticos sensus, propositis quibusdam euidentibus signis, explicaremus. Hoc modo huius Martyrij dedicationis consecrationisque celebritas ipso tricesimo imperatorij regni anno summo omnium gaudio ac lætitia consummata fuit.

Missæ sacrificiũ.

Quòd Martyrii seruatoris descriptionem ediderit: & orationem de tricesimo anno imperii Constantini, postea coram ipso imperatore recitauerit. CAP. XLVI.

QVale verò Seruatoris templum, quale item Seruatoris antrum fuerit: atque etiam quàm præclari conatus imperatoris, quanta etiam in ipso templo donorum turba ex auro, argento, precioso lapide, seperatim suo, quoad eius fieri potuit, volumine conscriptũ imperatori dedimus, eiusq; nomini dedicauimus. Quod etiam cum videbitur & absoluto, quod in manibus est opere, edemus: simul etiam adiungentes tricesimi imperij anni laudationem: quam paulo post Constantinopolim profecti (secundum scilicet hoc tempus nacti quo in ipsa regia regem omnium Deum glorioſè prædicaremus) coram ipso imperatore recitauimus. Quam is vere amicus Dei cum audiuisset, nimia lætitia gestienti similis visus est, idque reipsa paulo post declarauit, cum omnes episcopos conuiuio exciperet, maximumq; eis honorem deferret.

Quòd

Quòd Nicænum consilium vicesimo: Encæniorum celebritas Hierosolymis tricesimo eius imperij anno habita sit.

CAP. XLVII.

HVnc secundum conuentum, quem equidem scimus maximum, post illum Bithiniæ clarissimum Nicænũ, ipsis Hierosolymis imperator collegit. Sed ille Nicænus triumphi nomine, vicesimo imperij anno constitutus in ipsa vrbe Nicæa νίκην .i. præclaram de hostibus victoriam reportabat. Hic verò Hierosolymitanus, tricesimum eius imperij annum decorabat, in quo imperator Martyrium consecrans circa ipsum seruatoris monumẽtum quasi donum quoddam pacis, Deo omnium bonorum largitori offerre visus est.

Quomodo non tulerit quendam Constantinus cum ab eo immodicè prædicaretur.

CAP. XLVIII.

HIsce iam rebus omnibus absolutis & confectis, cum per omnium ora de maximi imperatoris virtute fama volitaret: ausus est è sacerdotibus aliquis illum in os beatum dicere, quippe qui tum in hac vita dignus esset, qui summam rerum omnium potestatem haberet, tum verò in futura cum filio Dei vna regnaret. Sed is cum se hæc molestè audire significasset: hortatus etiã est, ne auderet aliquando eiusmodi vocem vsurpare: sed à Deo potius precibus contendere, vt & in hac vita & in futura Dei famulatu dignus videretur.

Nuptiæ Constantii Cæsaris filii Constantini.

CAP. XLIX.

COnfecto igitur tricesimo imperij anno, quoniam iam multo ante grandioré natu filium in matrimonio collocasset: secundo filio nuptias apparabat: In quibus omnium lætitia celebrata fuere conuiuia: cum ipse imperator sponsum filium manu deduceret, conuiuiumq; splendidè & magnificè instrueret: cumq; separatim virorum cœtus, separatim etiam mulierum choros, præterea vniuersos

populos & ciuitates satis largè & prolixè muneribus afficeret.

Indorum legationes & munera.
CAP. L.

EOdem ferè tempore, aderant ab Indis orientalibus legati, qui dona Imperatori afferebant, in quibus erant omnia propè clarissimarum & preciosissimarum gemmarum genera, animantia etiam tota natura ab hisce nostris discrepantia: quæ omnia ad imperatorem deferebant, vt significarent eius imperium vsque ad vltimam oceani oram pertinere, principesque Indorum picturarum & statuarum muneribus declarare, se illum cum summa potestate omnium imperatorem & regem agnoscere & profiteri. Ita accidit, vt ei primum ad imperium venienti, initio Britanni ad vltimas ferè occidentis solis oras oceano cincti parerent: nunc verò postremum, Indi in extremis orientis partibus siti.

Quemadmodum dispertito inter tres filios imperio illos artibus instruxerit, quæ imperatoriæ maiestati ornamento forent.
CAP. LI.

VT verò vltimis orbis terrarum finibus victorias suas terminasset, vniuersum imperii statum tribus suis filiis partitus est: quod tanquam hæreditatem paternam pius pater charissimis liberis assignabat: Cum auitam sortem grandiori natu filio: orientis partes, huic ætate proximo, quod vero inter hæc medium interiacebat tertio filio tribueret. Sed cum vellet hanc eis fortunam feliciter cedere, & ex animorum salute esse: pietatis etiam in eis semina sparsit, cum suis diuinis præceptionibus, tum magistrorum diligentia, quos omnibus virtutibus insignes eis præfecerat: quemadmodum etiam & in aliis disciplinis eos asciuerat qui essent in suo genere consummatissimi. Nam alij eos bellicis disciplinis exercebant: alij præceptis de Repub. imbuebant: alij legum peritos efficiebant. Iam apparatus & splendor singulis regius tributus est. Armati, satellites, stipatores, & omnis generis, ac ordinis milites:

Tum

Tum horum Anteſignani, manipulares, duces ordinum præfecti, quorum ipſe pater & rei militaris vſum & constantem erga ipſos beneuolentiam expertus eſſet.

Quomodo eos iam factos viros ad religionis cultum traduxerit.
CAP. LII.

IGitur dum iam Cæſares eſſent, ſed ætate adhuc tenera, dabantur eis, quorum & ope & opera publicas res administrabant. Sed ad virilitatem matureſcentibus paterna inſtitutio ſatis erat, qui præſentes eos ad paterna ſtudia extimulauit, & ad imitandum pietatem eius inſtituit, abſentes autem regiis literis compellans, ſalutaria præcepta tradidit. In quibus illud maximum & præcipuum fuit, vt Dei qui rerum omnium dominus eſt, cognitionem, & ſanctam aduerſus illum religionem omnibus opibus atque adeo ipſi regno anteponerent. Iam aliquando liberum eis fecit, vt per ſe aliquid ad Reipub. vtilitatem gererent: imprimis verò hortabatur, vt ſumma cura afficerentur erga Eccleſiam Dei præcipiebatque vt plane & ſine fuco Chriſtiani eſſent. Atque eos quidem pater ſic inſtituebat, Cæterum hij maturo iudicio ſenſuq; prædíti cum eſſent, non iam eius admonitionibus, ſed ſua ipſorum diligentia nixi, patris exhortationes longè ſuperabant, mentes ſemper ad pietatem habentes intentas, & eccleſiæ ritus in ipſo palatio cum ſuis omnibus obſeruantes, ſed illud quoque paterna cura ſolicitudoque prouidit, vt tum filiis ſuis contubernales adhiberentur hi, qui vera religione pietateque pollerent, tum magiſtratuum primores, quorum fidei rerum publicarum cura delegata foret eiuſdem generis eſſent omnes. His igitur eximia erga Deum fide hominibus, eos veluti validis quibuſdam propugnaculis muniuit, roborauitque: vbi verò hæc omnia rectè & ordine geſſerat Conſtantinus, ac res præterea commodè conſtituerat vniuerſas, Deus boni cuiuſlibet arbiter iam oportunum tempus adeſſe videns, quo magnificentioribus illum donis remuneraret, præſentis vitæ vinculis eum abſoluebat.

Quòd

Quòd triginta duos annos cum imperaßet, & pluſquam ſexaginta annos vixißet, corpus omni morbo vacuum haberet.

CAP. LIII.

DVos igitur & triginta annos (extra paucos menſes & dies) cum imperio fuit: eundemq; annorum numerũ vita duplicabat: quo omni tempore corpus ei præclarè conſtitit, ſine morbo, ſine dolore, nulla conſpurcatum labe, quouis iuuenili corpore valentius: aſpectu pulchrum, & ad omnes functiones obeundas, ad quas viribus eſſet opus, robuſtum. Itaque facile ſe exercere, equitare, itinera conficere, bellorum periculis ſe obijcere, trophæa de hoſtibus conſtituere, & illas (quibus plurimum vti ſolebat) ſine ſanguine, ſine cede de hoſtibus victorias reportare.

De hiis qui eius ſumma humanitate, ad auaritiam & hypocriſim abuſi ſunt.

CAP. LIIII.

PAri ratione animus ei ad ſummum omnis humanę perfectionis faſtigium aſcendit: omni virtutum genere exornatus, præcipuè vero humanitate, quæ tamen propter improborum hominum in ſcelere licentiam à multis repræhenſa eſt, cum in eis peccandi cauſam imperatoris lenitati aſsignarent. Et quidem certe noſmetipſi comperimus, duo non ferenda vitia temporibus illis viguiſſe: primum corruptelam vafram inexplebilium quorundam & ſceleratorum hominum, qui reliqua vita diſſoluti erant, deinde aliorum inexplicabilem ſimulationem, qui ſpecie quadam ficta prætextuque Chriſtiani nominis in eccleſiam ſurrepebant. Imperatoris vero humanitas, bonitas, ſyncera fides, & morum conſtantia ac veritas facile eum adduxerãt, vt fidem haberet huic iſtorum in ſpeciem fictæ profeſsioni, qui opinione tantum Chriſtiani ſunt habiti: maximè quòd iidem veram erga illum beneuolentiam, ſed falſis ac fallacibus animis conſeruare ſimularent, quibus cum ſe credidiſſet eiuſmodi fortaſſe calumniis longè aliter quàm par erat, infamabatur: inuidia ſcilicet hanc labem reliquis eius immiſcente virtutibus. Sed hos non multo poſt diuinitus immiſſa pœna conſumpſit.

Quòd

Quòd vsque ad extremum vitæ diem orationes scribebat Constantinus.

CAP. LV.

IMperator autem vsque adeo mente rationisque viribus constabat, vt vsq; ad summã senectutẽ pro consueto more orationes conscriberet, solitos cum amicis congressus faceret, & dignas homine Christiano disciplinas auditoribus suppeditaret. Assiduè etiam leges ferebat aliquando de rebus ciuilibus, aliquando de bellicis: omnia verò quæ ad vitam degendam essent necessaria mente & intelligentia cõprehendebat. Iam illud dignum sanè sempiterna memoria est, quòd cum eius extremus prope vitæ dies adesset, recitabat funebrem quandam orationem, eo ipso fere loco quo dicere consueuerat, in qua etiam multa disputabat perpetua oratione de animorum immortalitate, deque his qui vitam piè sanctèq; egissent, & de præmiis quæ bonis & gratis acceptisq; Deo hominibus apud ipsum Deum reposita essent: ad hæc etiam quem finem habituri essent, qui contrariam partem sequerentur, copiosa & longa oratione demonstrabat: impiorum euersionem & interitum præsentiũ auribus obiter inculcans. Hæc ille cum constanter & grauiter contestaretur, ita visus est domesticos quosdam suos tangere, vt ex eis aliquis, qui sapiens haberi volebat, interrogatus, quid sibi videretur de imperatoris oratione: licet inuitus, responderet tamẽ: vera quidem illum sibi videri dicere, atq; adeo vehementer laudare, quæ contra numerosam deorum turbam ab imperatore disputata essent. Hæc ille cũ familiaribus suis paulo ante mortem commentans, visus est genere hoc sermonis viam sibi ad meliorem vitam mollem atq; æquabilem præstruere.

Quòd contra Persas exercitum educens adiunxerit sibi episcopos, simulq; tabernaculum, quasi quandam ecclesiæ effigiem construxit.

CAP. LVI.

SImul illud etiam memoratu dignum, quòd hoc ipso ferè tempore, cum de tumultu quodam barbarorum orientalium audiuisset, hãc sibi postremam de illis victoriam reliquam esse affirmans, exercitum contra Persas educere prope-

properaret. Nam cum id plenè secum statuisset, militares ordines eduxit: & de expeditione cum episcopis, quos secum habebat, communicabat: existimans oportere ex his aliquos ad pietatis officia maximè idoneos perpetuo sibi adesse. Illi verò libenter quidem sequuturos se nec vestigium ab eo discessuros, sed vna militiam obituros, & apud Deum supplicibus votis se pugnaturos recipiebant. Hac ille voluntatum & studiorum professione vehementer delectatus, totius expeditionis quasi vestigia eis expressit, ac ad bellum illud suscipiendum, tabernaculum interim ad ecclesiæ similitudinem magnificentia faciendum curauit, in quo Deo victoriarum datori, ipse cum episcopis supplicaret.

Quomodo receptis Persarum legationibus ipsa pene Paschatis celebritate vna cum reliquis vigil pernoctatus sit.
CAP. LVII.

INterea verò Persæ cum Imperatoris animum de mouendo bello fama intellexissent, ac pugna cum illo congredi metuissent, oratores ad eum de petenda pace mittebant, ille vicissim (vt erat semper pacis amantissimus) legatos obuiis vlnis accepit humanissime, porrectaque dextera amicitiæ cum illis fœdus lubens iniuit. Magna autem agebatur diei Paschæ eo tempore celebritas, & imperator cum cæteris pernoctans vota precesque Deo persoluebat.

De coædificatione Martyrii Apostolis dedicati in Constantinopoli.
CAP. LVIII.

VBI iam hæc peracta fuerunt omnia, Apostolorum templum in vrbe sui cognomine ad perpetuam illorum memoriam conseruandam, ædificare cœpit.

Descri-

Descriptio eiusdem Martyrii.

CAP. LIX.

ILlud verò cùm in infinitam extruxisset altitudinem, lapidumque omnis generis ac crustarum varietate, ab ipso solo ad superiorem contignationem collustrasset, summo artificio factis laquearibus tectum intus complexus est, auroque vniuersum contexit. Supra verò pro tegula inductum æs, à toto opere imbrium iniurias arcebat. Quod ipsum etiam multo auro fulgebat, ita vt longè contemplantibus, per reciprocatos solis radios incredibilis splendor offundi videretur. Interiorem ædis partem vndique in ambitum circumductam reticulari opere ex ære & auro affabre facto conuestiuit. Ac templum quidem hunc in modum permagna Imperatoris, & cura, & studio exornatum est. Huic autem atrium ingens, & subdiale circundatum in apertum, purumque aerem explicabatur. Huius per quatuor latera porticus erant dispositæ, quæ medium atrium cum templo ipso complectabantur. Porticibus accommodabantur regia domus, balnea, deambulatoria, aliæ habitationes plurimæ, ad necessitatem illorum qui locum custodirent, constructæ. Hæc omnia dedicauit imperator, vt Seruatoris nostri Apostolorum memoriæ apud omnes gentes æternitatem compararet. Attamen in ipsa coædificatione etiam aliud quiddam spectabat, quod primis temporibus obscurum, ad extremum ab omnibus manifestè deprehensum est.

Quòd in eodem Martyrio monumentum pro tumulo sibi inædificauerat.

CAP. LX.

HIS igitur in oportunum venturæ mortis diem hic locum sibi prouida dispensatione designauit, incredibili fidei propensione prouidens cum iam corpus suum communem cum Apostolis appellationem post morte participaret, fore vt defunctus quoque precationum quæ ibidem essent ad Apostolorum gloriam offerendæ, particeps efficeretur. Quare cappas illic duodecim quasi sacras quasdam columnas ad Apostolici collegij honorem memoriáq; attol-

attollens, medium inter ipsos conditorium suum locabat, quod vtrinque seni claudebãt Apostoli, sano certe vt dixi consilio præcogitans, quòd mortui corporis tabernaculum ibi digne decenterq; quiesceret, atque hæc ille longo ante tempore cogitatione cum depinxisset, ecclesiam Apostolis dedicauit, quam plurimum vtilitatis illorum memoriam animæ suæ conciliaturam existimans, neque sane vota eius, expectationemque fefellit Deus. Nam vt primas Paschalis celebritatis exercitationes explesset, ipsumq; salutarem dié cum sibiipsi clarum & illustrem egisset, tum aliis omnibus omni cum lætitia celebrem reddidisset: cum eodem tempore & extremum diem obiret, & has celebritates curaret: Deus cuius nutu hæc omnia gesta sunt: hoc peraccommodato tempore ad meliorem eum vitæ conditionem diuinitus transferre voluit.

Inæqualis corporis intemperies cum esset Helenopoli, & preces ab eo cum haptizaretur adhibitæ. CAP. LXI.

NAM cum primum oboriretur ei quædam corporis inæqualis intemperies, ad eamq; iam vehementior dolor accessisset, ad calida ciuitatis balnea proficiscitur, & inde ad ciuitatem matris suæ cognominem, vbi in martyrum sacra æde diu versatus supplices preces & vota publica adhibuit Deo. Vt verò ei in mẽtem venit extremus eius vitæ dies: existimaretq; hoc tempus oportunum esse ad delenda illa errata, quæ quoniam mortalis erat admiserat: crederetq; arcanorum mysteriorum efficacia & salutaris lauacri imitatione mentem expiari: hæc inquam cum ei in mentem venirent, humi procumbens genubus, & in ipsa Martyrum æde errata sua cõfessus, supplicem se Deo offerebat. Vbi primum manuum per precationẽ impositione dignus habitus est. Inde discedens ad suburbana Nicomediæ ciuitatis peruenit: & conuocatis episcopis ita ferè ad eos loquutus est.

Hortatur episcopos Constantinus, vt donent eum Baptismate. CAP. LXII.

QVam ego fratres auida mente omnibusq; votis à Deo, salutem multis hisce annis deprecatus sum: eam nunc, hodier-

hodiernus dies à me vehementer expectatus attulit. Tempus igitur est, vt tandem insigni illo, per quod immortalitatem adipiscemur, perfruamur. Quod ego etsi in illius Iordani gurgitibus, in quibus seruator noster ad nostrum exemplum lauatus esse memoratur facere constitueram: tamen Deus quod mihi maxime accommodatum esset cernés, hoc in loco eisdem mysteriis dignatur. Omnis igitur amoueatur dubitatio. Quòd si is in cuius arbitrio mors ac vita consistunt vitam inter vos longiorem viuere permiserit, & hæc eius menti sententia steterit, vt post hac aliquando communes cum populi Dei grege preces in ecclesia coniungam, viuendi leges mihi, quæ seruo Dei conueniant ponere, haudquaquam differam. Atque quidem hæc ille. Illi verò sacrorum religione consummata, adhibitisq; statis diuinæ institutionis ceremoniis, arcanorum mysteriorum eum participem faciunt: certa quædam quæ oportebat præfinientes. Et sanè ex omni omnium imperatorum memoria solus Cõstantinus in Christi martyriis renatus, & sacris initiatus, diuinoq; sigillo donatus, & spiritu lætitiam concipiens, prorsusq; nouus redditus, ac diuina oppletus luce, per immensitatem fidei incredibiliter quidem animo gestiebat: sed ad clarissimam & euidentissimam vim diuinę maiestatis obstupescebat. Confectis verò omnibus sacris splendido regioque apparatu, atque adeo luce clariore conuestitus, candidissimo in lecto se reclinauit: reiecta iam purpura, quam amplius nolebat attingere. Tum verò clarissima voce, cũ precatus, Deo gratias egisset, hæc ferè addidit.

Quomodo postquam baptizatus sit, Deum prædicauerit. CAP. LXIII.

NVnc reuera noui me beatum esse, nunc immortali vita dignum esse habitum, nunc diuinæ lucis participem esse factum. Simul miserorum reiecit sortem, quos infœlices prædicabat, quòd hisce diuinis bonis orbati essent. Cùm verò centuriones & duces militares intromissi, casum suum deplorarent, quòd deinceps se orbos fore lugubri voce testarentur, longioremque ei vitam optarent: etiam his respondit: se nunc veram vitam adeptum esse, seque ipsum solum intelligere, cuius fœlicitatis particeps factus sit: ac

propterea festinare, nec migrationem ad Deum suum procrastinare. Deinde quæ videbantur extrema quasi voluntate sua disponebat, ac Romanos qui regiam ciuitatem incolebant annuis pensionibus honorificè donabat. Liberis verò suis regni hæreditatem tanquam patrimonium relinquebat. Cæteraq; omnia, quæ ei videbantur, expressè disertisq; verbis describebat.

Constantini mors in ipsa Pentecostes celebritate circa meridiem.

CAP. LXIIII.

HAEC sigillatim omnia gesta & consummata sunt maxima illa celebritate venerádæ & sacratę Pentecostes, quæ septem continuas hebdomadas omnibus honoribus decorata, ad extremum vnitatis numero consignata est, quo tempore sacræ literæ testantur, & communis nostri Seruatoris in cælos ascensum, & sancti ad homines spiritus descésum accidisse. Huius in celebritatis extremo ferè die (quã si quis omnium celebritatum principem & maximam vocet, haud aberrauerit) omnia ista cõsequutus imperator, ipsa meridie ad Deum suum assumptus est, partem sui mortalem mortalibus cognatã relinquens humi: sed animi partem intelligentem & diuinam Deo coniungens suo. Hic Constantini extremus vitę dies fuit. Sed progrediamur longius.

Legionum & ducum lamentationes.

CAP. LXV.

SAtellites igitur & vniuersus stipatorum cœtus, dilaceratis vestibus, corporibusq; ad pauimenta proiectis, & collisis ad solum capitibus, lugubres voces cum magno luctu & clamoribus ædebant: cum identidem dominũ, principem, imperatorem, & tamen non vt dominum & tyrannum, sed vt patrem pij liberi & germani inclamarent: Centuriones verò & manipulares seruatorem, custodem, beneficum prędicarent: totus exercitus cum omni reuerentia tanquam ouium greges pastorem suũ desiderarent: Populus omnis per omnem vrbem volitaret, occultum animi vulnus apertis vociferationibus & clamoribus contestans. Reliqui demisso vultu tanquam obstupefacti incederent: singuli eá

sibi

sibi calamitatem præcipuè accidisse putarent, seque ipsos quasi communi humanæ vitæ salute orbatos mirabiliter affligerent.

Quomodo funus Nicomedia Constantinopolim in Palatium translatum sit.

CAP. LXVI.

HIC milites arreptum cadauer aurea capsula includũt, & vndique purpurea veste contectum, Constantinopolim perducunt. Ibi tum in omnium magnificentissimis imperatoriis ædibus celso atque edito loco deponũt: luminibusq; circum funus aurea super candelabra accensis admirabile spectaculum intuentibus præbebant, & sanè eiusmodi, quale nunquam in terris vllum à condito mundo sub sole visum est. Nam intus in ipso ferè medio regij Palatij, excelsa & aurea capsula inclusum imperatoris corpus, imperiali apparatu, id est purpura & diademate ornatũ permulti circumfusi vigiles die noctuq; asseruabant.

Quomodo etiam mortuus à comitibus & cæteris perinde atque viuus honorabatur.

CAP. LXVII.

IAM totius exercitus duces & comites, omniumq; principum cœtus, quibus antea in more fuit Imperatore venerari: pristinum morem & consuetudinem conseruãtes, statis temporibus introeuntes, imperatorem in capsula iacentem tanquam viuum etiam post mortem humi procumbentes salutabant. Horum reuerentiam eodem pietatis officio subsequutus est senatus, & omnes reliqui magistratus. Tum vero cuiusuis ordinis hominum etiam mulierculaũ & puerorum infinita turba ad idem spectaculum confluebat. Hæc per multos dies factitata: quòd exercitus consistere funus eo loco, & per se asseruari constituerat, quoad eius filij reuersi, efferendo paterno per ipsos funere patrem suum honorassent. Solus vero iste beatus imperator etiam mortuus regnauit: Cùm ei soli post hominum memoriam, vel ipso Deo authore, omnes qui solebant honores tanquam superstiti tribuerentur. Nam cum is solus ex omnibus Imperatoribus Regem omnium Deum & CHRISTVM eius, omnibus vitæ actionibus piè

ſanctéque coluerit: iure ſane etiam hunc honorem ſolus adeptus eſt, vt Dei voluntate, quod in eo morte ſepultum erat, tamen apud homines regnaret, vt iſta ſcilicet ratione nobis Deus ſignificaret, animorum regnum, hiis qui non prorſus obduruerunt, nunquam conſeneſcere, nunquam emori. Atque hæc quidem iſto modo.

Quomodo exercitus decreuerit, vt eius filij Auguſti vocitarentur.
CAP. LXVIII.

INterea duces ſelectos quoſdã è toto exercitu homines, quorum aliquando erga principem fides & beneuolentia perſpecta fuit, ad Cæſares mittunt, qui omnem rem geſtã eis nunciarent. Id quod illi cum diligenter feciſſent, cumq; ſtatim quaſi diuiniore quodam afflatu cunctę per omnes oras ſparſæ legiones de imperatoris morte audiuiſſent: eodẽ animo & conſenſione ſtatuunt, ſe perinde atque adhuc ſibi magnus imperator Conſtantinus viueret, neminem, præter eius filios Romani imperij principem agnituros. Ac nõ multo poſt, non iam eos Cęſares ſolum, verum etiam auguſtos omnes nũcupari volebant: quæ vox maximæ cuiuſdam dignitatis plena, celſiſsimi imperij propria nota eſt. Hæcq; omnium copiarum quocunque loco eſſent vna eademq; cõſenſio, vel ipſo temporis momento ad omnium aures perue nerat: cum ipſi ſua decreta & ſententias viciſsim ſecum per ſcripta communicarent.

Romæ quis luctus ob Conſtantini mortem, & ſtatuarum honos ei poſt mortem tributus.
CAP. LXIX.

VT verò imperatorem vita functum eſſe ſenatus populusq; Romanus, ac tota imperatoria ciuitas accepiſſet: cum hac fama nihil ſibi grauius aut luctuoſius accidere poſſe exiſtimarent, nullum dolori & lamentationi modũ ſtatuebant. Nam balnea clauſa & fora, publica item ſpectacula ſummota, & præterea omnia, quæ per vitæ ocium & trã quillitatem facere ſolebat animus pacatus, & nulla perturbatione impeditus. Nam qui ante omnibus læticiis affluebãt, nunc triſti & demiſſo vultu in publicum procedebant: &

omnes

omnes tamen beatum imperatorem acceptumq; Deo & vere imperio dignum prædicabant. Neque hæc voce tantum & clamoribus significabant, verum etiam reipsa declarabãt: cum eum vita functum pictis tabellis tanquam viuum colerent. Nam cum cæli effigiem in tabella propriis coloribus expressissent: depingunt eum super cælestes orbes in æthereo cœtu requiescentem. Iam liberos eius hii solos rerũ dominos & augustos nuncupabant. Adhibitisque supplicibus vocibus funus imperatoris sui ad ipsos efferre, & in imperatoria vrbe deponere cupiebant.

Quomodo funus à Constantio filio Constantinopoli depositum sit. CAP. LXX.

HIC honos ei, à legionibus, homini ab ipso Deo honorato delatus est. Sed minor natu filius ad patris funus accedens, idemq; princeps efferendi funeris in vrbem id deduxit. Præibant turmatim militum cohortes, infinita hominum turba sequebatur, imperatoris funus hastatis & armatis militibus cingebatur. Vt verò ad seruatoris nostri Apostolorum ædem ventum est, funus deponunt. Sic adolescens Constantius Imperator, cum præsentia sua, tum reliquis rebus tanto homine dignis, omnia patri pietatis officia præstabat.

Sacra Synaxis in Apostolorum martyrio celebrata in mortem Constantini. CAP. LXXI.

SED cum is iam cum reliquis militum cohortibus secessisset, aderãt Dei sacerdotes, circũfusi turba ac vniuerso pietatis studioso populo, à quibus diuinus per preces cultus adhibitus est. Hoc igitur loco, excelso solio iacens beatus princeps glorioſe prædicabatur. Iam populus frequens vna cum sacerdotibus, non sine lachrymis, & sane magno cum gemitu, preces pro anima imperatoris Deo fundebant: in quo & illi gratum atque optatum pio principi officium præstabant, & Deus ipse singularem beneuolentiam erga famulum suum ostẽdit: quod post mortem charis eius ac germanis filiis, patris sui successoribus, imperium donasset; & quem votis expetiuit locum, vna cum Apostolorum

memoria consequutus est. Nam adhuc quidem licet contemplari ter beatæ animæ tumulum apostolici nominis appellatione decorari, & ad Dei populum aggregari, diuinisque cæremoniis & mystico sacrificio sanctarumq; precationum societate perfrui, atque etiam post mortem cum imperio esse : tanquam iam in filiis reuiuiscens summam imperij administraret, Victor, Maximus, Augustus ipsa appellatione vocitatus.

De Fœnice aue. CAP. LXXII.

NEque tamen ita vt AEgyptia illa auis, quam aiunt, cum naturæ prouidentia vnica sit, sibiipsi mortem conscisscentem in aromatum aceruo emori, ex cineribus verò eius reuiuiscere & excitari aliam eiusmodi, qualis ipsa fuit: sed seruatoris sui exemplo, qui pro vno fere tritici semine, benedicente Deo, spicam multis seminibus refertam exhibuit, suoque fructu vniuersum orbem complenit: ita is ter beatus per trium liberorum successionē, pro vno multiplex redditus est: Ita vt in imaginibus & picturis apud omnes gentes, vna cum liberis suis eundem honorem adeptus sit, & Constantini nomen etiam vita functus retineat.

Quomodo in nummis Constantinum tanquam in cælum ascendentem sculpserint.

CAP. LXXIII.

IAM verò in ipsis nummis exsculptæ formę, quæ vna parte beatum hunc nostrum obuoluto capite repræsentabant: altera parte quadrigis, instar aurigæ insedentem, demissa illi cœlitus manu dextra exceptum.

Quòd Deus ab eo honoratus, iure eum vicißim honoribus affecerit.

CAP. LXXIIII.

HAEC exempla cum omnium mortalium Deus in solo Constantino, qui ex omnibus Christianis maximè tandem aliquando Christianus declaratus est, nostris oculis proponeret, nimirum ostendere voluit, quantum inter

inter eos interſit, qui ipſum Chriſtumque ſuum colere vellent: quique contrariam ſectam ſequerentur, id eſt, qui eccleſiæ eius bellum inferentes, ipſum ſibi hoſtem & inimicum redderent: cum cuiuſque vitæ exitus manifeſtum argumentum præberet ſuæ cum Deo inimicitiæ: quemadmodum Conſtantini extremus dies, quanta pietate Deum coluiſſet, apertè demonſtrabat.

Quòd ſuperioribus omnibus Romanis imperatoribus pietate præſtitit Conſtantinus.

CAP. LXXV.

SOlus enim ex omnibus Romanis imperatoribus, Deũ omnium regem incredibili pietatis ſtudio honorauit: Solus omni cum libertate vocis & linguæ Chriſti verbum perſonuit, ſolus vt ita dicam, eccleſiam eius præter cæteros ab omni æuo honoribus affecit: ſolus impium multorum deorum fictitium cultum ſuſtulit, omnesque vias Idololatriæ refutauit: ſolus igitur & dum viueret, & poſtquam eſt mortuus, his honoribus cumulatus eſt, quales neminem aliquando, nec apud Græcos nec Barbaros, ſed ne antiquiſsimis quidem Romanorum temporibus (cum neminem cum iſto conferendum vlla vnquam ſeculorum memoria nobis profuderit) adeptũ eſſe quiſquam commemorare poteſt.

Finis quarti libri.

CONSTANTINI IMPERATORIS ORATIO, QVAM AD SANCTORVM cœtum perscripsit.

Proœmium Paschæ mentionem facit, & quòd Deus cum variis viis omnium commodis consuluerat, ipsi, ab iis qui beneficiis eius affecti erant, insidiæ structæ sunt.

CAPVT I.

SAlutaris dies festus Paschatis, qui est, velut clarissimum diei & solis lumen, primordium resurrectionis vniuersæ carnis, noua corporum iam olim miseriis afflictatorum coagmentatio, pignus promissionis, & semita ad æternã vitam deducens, nobis (charissimi ecclesiæ præsides, reliquiq; omnes amici vosq; frequentes ac beatæ religiosorum multitudines, qui ipsum Deum religionis authorem, tum intimis animi cuiusque sensibus, tum expressis vocum præconiis secundum ea, quæ prophetarum oraculis prædicta sunt, sine intermissione celebratis) nobis, inquam, adest ad sanctè augusteque celebrandum. Tu natura omnium parens, quid vnquã tale ad mundi vtilitatem contulisti? omnino verò quod, aut quale tuum est opificium? Siquidem qui est author omnium, etiam vt tu sis, author fuit. Iste quoque te ornauit: quippe naturæ decus est, vita ex naturæ regula instituta. Quæ autem contra naturam fiunt, efficiunt, vt nemo Deum omnium fabricatorem augustè decenterq; colat: quin potius existimet omnia non diuina prouidentia, sed fortuitu, temere, & inconsiderate regi. Et quanquam prophetæ (quibus certe fides adhiberi debet) diuini numinis afflatu istas res ita euenturas sigillatim prædixerunt, tamen iniquus dæmon

mon impietatis amicus, omnibus, vt dicitur, viribus opibusque restitit: à quo, tum vt lux veritatis maleuola obtrectatione obscuraretur, tum errorum tenebræ animo ab hominum mentibus dispellerentur, magno studio laboratum est. Qui quidem illius conatus violentia & crudelitate non caruit: præsertim cum repentinum & improuisum plebeiorum hominum impetum, potentum consensus non solum adiuuaret, verumetiam ducem importunæ eorum se præberet amentiæ. Quare talis vitæ ratio, multis hominum ætatibus continuata, illis qui iisdem vixere temporibus, grauissima mala inuexit. verùm non multo post, cum seruator magno cum splendore se hominibus ostendisset, iustitia post turbulentas cuiusque generis procellas apparuit, & omnia quæ prædicta erant à prophetis, cumulate expleta. Proinde vbi fuit sublimis ad patrios lares denuo sublatus, & orbem terrarum præclaris modestiæ & verecundiæ ornamentis illustrauerat, sacrosanctum quoddam virtutis templum æternum & immortale, ecclesiam dico, in terra sibi exædificauit. In quo quæ sunt Deo, patri suo augustissimo, decora, quæque sibiipsi conuenientia, piè & religiosè instituit. Sed quid postea insanorum gentilium nequitia molita est? Christi beneficia abijcere, & ecclesiam ad omnium salutem constitutam labefactare studebat illa quidem: at impia seditio iterum excitata, bella, pugnæ, morositas, nimis exquisitus vitæ apparatus, diuitiarum amor, suam ipsorum euertit superstitionem: & quod maximè ad improbitatis naturam pertinet, interdum fallaci & fucata spe deliniuit, interdum perterrefecit metu: verum sicut recta ratio postulat, iaceat illa humi à virtute profligata, & pœnitentia fracta, dissipataque succumbat. At nos iam ad ea quæ ad diuinum sermonem spectant attendamus.

Alloquitur ecclesiam & auditores, vt agnoscant, ac emendent, si quid ab eo inter dicendum peccatum fuerit.

CAP. II.

AVdi igitur nauclere, qui castimoniæ & virginitati præes: tuq; ecclesia teneræ ac rudis ætatis nutrix, cui veritas curæ est, curæque est & clementia, ex cuius perenni fonte salutaris riuus delabitur. Vos etiam, qui Deum

integrè syncereq; colitis,atque illi propterea curæ estis,attentè bonaq; cum venia audite, animumq; non tam ad dictionis elegantiam,quàm ad eorum quæ dicuntur veritatē, non ad me dicentem, sed ad sacratissimam pietatem attendite.verum qui ex oratione fructus capi potest,cum dicētis animus non satis qui sit explorate perspectus videatur? Ac fortasse magna sunt,quę aggredior,sed amorem erga Deum in mente mea insitum,causam audaciæ affero. Ille enim pudori meo vim facit. Quare vos qui diuinorum mysteriorum scientia cum primis imbuti estis,mihi adiutores adiungo:vt si quid forte erroris in dicendo acciderit,vos me dicentem animis quodammodo sequentes sedulo corrigatis, nec summam quidem requiratis doctrinam,sed instituti potius fidem approbetis. Benignissimus etiam Dei patris, & filij eius afflatus mihi adsit ea dicēti, quæ præscripserit ipse, mentiq; iniecerit. Quod si quis vel artem oratoriam,vel aliam quampiam scientiam aggressus, putet se absque Dei auxilio eius munus satis suis quasi numeris posse explere, tum ipse plane imperitus, tum opus, in quo elaboratur,imperfectum deprehēditur. Quapropter diuinus afflatus his, qui res prosperè gerere cupiant,nec prę ignauia est repellendus,nec contemnendus præ negligentia. Nos ergo sedulo præcauentes,ne detineamus vos nimium diu,ad illud quod in hoc instituto caput est,aggrediamur.

Quòd verbi pater Deus,idem & creaturarum opifex exiſtit,& quòd nullo modo res possent consistere, si diuersæ essent earum causæ. CAP. III.

BOnum ad quod referuntur omnia, quodq; est essentia æternus Deus,ortum non habet, & propterea nec principium.Deus verò omnium quæ oriuntur principium est.Qui autem deriuatur ab eo,cū eo denuò vnitate cohæret,quippe disiunctio coniunctioq;, quæ in eo cernitur,nō loci interuallo,sed intelligētię acumine facta est. Nā quod genitum est, non aliquo paternorum viscerum cruciatu edebatur,sicut ea scilicet,quæ nascuntur ex semine,sed diuinæ prouidētiæ præscriptione seruator,qui huic mundo subiecto sensibus, rebusque in eo fabricatis præsidet, in lucem prodiit. Atqui omnibus, quæ mūdi complexu continētur,

vt sint,

vt sint,& viuant,inde causa ducta est. Inde anima, inde sensus omnis,inde ea instrumenta,quorũ adiumento res à sensibus ostentatę plenè perspiciũtur. At quorsum hæc spectat oratio? vt constet vnum esse omnium moderatorẽ,omniaq; illius solum dominatu teneri,siue quæ cælestia sunt corpora,siue quæ terrena sunt,siue quæ natura fiunt,siue quæ alio instrumentorũ genere efficiuntur. Quòd si moderatio istarum rerum, quæ sunt innumerabiles, non ad vnius, sed ad multorum arbitrium conferetur, sortes, elementorum distributiones, & ea quæ veteribus fabulis discribuntur, vt inuidia & ambitio (quæ res viribus pro victoria inter se confligunt) consentientem omnium concordiam disturbarent: quippe cum complures eam partem,quæ sigillatim cuiq; obuenit,varia ratione administrare contenderent.
Atque quòd mundus vniuersus semper vno & eodem modo se habet, nec temere consistit, nec casu fortuito ortus est, hanc rem maximè confirmat. Quòd si demus plures deos esse,quis rei cuiusque procreandæ authorem & architectum exquisite poterit cognoscere? Cui tandem preces & obsecrationes offeremus? primo ne an postremo? Quem quæso colere instituam, vt non in reliquos impius videar? An fortasse cum aliqua res mihi ad victum necessaria desit, ei qui opem fert,gratiam habeam, qui autem aduersatur, illum insimulem. Quæ autem obtester, à quo me putem, & calamitatis causam cognoscere,& eadem pœnitus liberari? fac responsa nobis per oracula dari? ista tamen fieri non propria ac sua vi facultateque, sed ad Deum aliquem pertinere, quæ igitur misericordia? quæ Dei erga hominem prouidentia? nisi forte, qui sit inter deos paulo ad benignitatem propensior,in eum,qui nullũ confert inter deos discrimen,beneuole animatus,auxilium etiam aliis inuitis ei afferre voluerit. At odiũ,seditio,probra inde nascerentur:quandoquidẽ nec sua negocia quiete gerere possunt propter cõtentionem,nec rebus suis ac propriis cõtenti esse propter cupiditatem. Et ad extremũ,omniũ perturbatio sequeretur atq; confusio. At quid postea? constat plane cælestiũ discordia res inferiores ac terrenas omnino labefactatas fore:adeo vt ordo,ac vicissitudo temporũ,fructuum quoq; ex eorũ varietate nascentiũ cõmoditas è medio tolleretur.

Tolle-

Tolleretur etiam dies,& requies quæ eam sequitur nocturna. verùm de his satis. Redeamus iterum ad eum sermoné, qui à nemine omnino possit refutari.

Quanto in errore versentur,qui simulachra colunt.

CAP. IIII.

OMne quod principium habet, habet etiam & finem, principium quod in tempore existit,appellatur ortus. Quæ verò oriuntur, intereunt occiduntque omnia: formam autem temporis delet longinquitas. Qui igitur poterit fieri,vt qui mortali satu eduntur,immortales existant? verum talis quædam opinio per animos imperitæ multitudinis peruasit,vt putet inter deos nuptias fieri, liberis operam dari. Quòd si qui procreati sunt,immortales sint,semperque de integro noui procreentur,genus illud extra modum propagari necesse est. Et cum semper sobolis fiat accesio, quod cœlum,quæve terra tantum deorum,vt ita dicam,examen in lucem susceptum poterit capere? Quid porro dicemus de hominibus illis, qui fratrem & sororem cælestes nuptias contrahere volunt, idemq; adulterij & intemperantiæ vitia in illis repræhendunt? dicam audacius, honores eos, & munera ab hominibus illis tributa, flagitiorum & libidinum turpitudine admista redundare. Iam vero,quis arte exquisita præditus statuarius, qui cum speciem quandam & figuram mente & cogitatione comprehenderit,non perpolitum & artificiosum opus edat: idemq; oblivione ex temporis interuallo interiecto obrepente, operi à se effecto blandiatur,idq; colit,vt immortalem Deum,cum tamen facilè fateatur seipsum, qui mortalis est, eius statuæ architectum & tanquam parentem fuisse. Quinetiam sepulchra & tumulos eorum, qui interitu deleri non possunt, ostendunt, & morte extinctos honoribus immortalibus colunt,dum ignorant illud, quod est re ipsa beatum & immortale,non egere veneratione ea, quæ à mortalibus tribui solet. Nam quod potest intelligentia solum perspici,& comprehendi mente, nec appetit formam,qua cognoscatur,nec figuram admittit,vt imaginem & effigiem. Verum ista omnia ad gratiam mortuorum referuntur. Dum enim vixerũt, homines erant,corporum compagibus incluſi.

Quòd

Quòd Christum Dei filium cuncta creauit, ac statutum vitæ tempus singulis constituit.

CAP. V.

SED quid verbis impuris inficio linguam, cum illius laudes, qui verè Deus est, prædicare instituo? primum igitur volo acerbitatem huius potionis, alia pura & liquida pótione tanquam eluere: potio autem, quæ syncera est, ex perenni fonte virtutum à Deo, cuius laudes prædicamus proficiscentium, manat & funditur. Illud certe meum proprium munus duco, vt Christũ tũ recta viuendi institutione, tum gratiarũ actione, quæ pro multis & maximis eius beneficiis ei debetur, celebrem. Hunc ergo affirmo huius vniuersitatis stabiliuisse primordia, hominumque procreationẽ excogitasse: qui cũ ista verbo constituisset, etiam eos, qui modo in lucem susceptí erant, confestim in locũ quendam beatum, florentem, variorum fructuum vbertate onustũ transtulisse: quos principio voluit scientiæ in bonis malisq; rebus intermiscendis expertes esse. Tandem autem sedem animali rationis capaci aptam, hoc est in terra domicilium tribuisse, & iam tum illis, vtpote animantibus ratione & mente præditis, bonorum patefecisse malorumq; cognitionem. Deinceps verò genus eorum vsque eo se dilatare præcepit, quoad spacium illud vniuersum, quòd oceani ambitu circumscriptum, ab hominibus incolitur, penitus compleret. Itaque cum genus humanum ita creuisset, artes & scientiæ ad vsum vitæ accommodatæ, inuentæ erant. Nec minus stirps & semen animalium cuiusq; generis rationis expertium, vi quadam naturali eximiaq;, quam Deus ad eam rem excogitasset, propagatum fuit. Animalibus autem cicuribus tribuebatur mansuetudo & obsequium, quò homini facilè parerent: agrestibus verò robur, velocitas, & naturalis quædam seipsam è periculis eripiendi, conseruandique prouidentia. Quin hominibus mansuetorum omnium animalium dominatum commendauit Deus: contra agrestia & immania certamen quoddam instituit. post ista, volucrum genus creauit, numero prope infinitum, natura & specie diuersum, colorum varietate eximium, musico concentu naturaliter insito imbutum. Aliaq; omnia quæ mundus

intra

intra oras suas coercens cõtinet, vbi rite dispensasset, & his vniuersis certam definitamque vitæ legem descripsisset, hãc vniuersitatem suis quasi numeris & partibus expletam decore illustrauit.

De fato & casu fortuito, & quòd falsa sint, quæ de illis feruntur, probatio, tum ex legibus humanis, tum etiam rebus creatis, quæ non forte fortuna, sed ordine progrediuntur, vel ex eo certe conditoris præscriptum indicantes. CAP. VI.

VErum plærunq; homines qui sunt paulo imprudentiores, huius rerum vniuersarum ornatus caussam, naturam asserunt: nonnulli illorum fatum, aut casum fortuitum. Qui autem istarum rerum potestatem fato attribuunt, hi quando fatum nominant, quid sibi velit, ne intelligunt quidem, ac nomen proferunt, cum nullam illius actionem, neq; naturam, quę illi voci subiecta sit, ostendunt. Quodnam enim erit ipsum fatum per se, si natura omnia procreet? aut quid putetur esse natura, si fati lex infringi & violari nequeat? Quinetiam legem quandam esse fatalem affirmare, perspicuè indicat omnem illam legẽ opus esse illius, qui eam promulgauit. Quod si fatum, cum lex sit, Dei inuentum sit, omnia profecto Deo subiecta sunt, & eius virtutis nihil est expers: & fatum ex Deo esse, & idẽ eius voluntatem censeri approbamus, verum quomodo iustitia, temperantia, reliquæque virtutes cum fato cohærere possunt? vnde ea quæ sunt his contraria, iniustitia, intemperantiáve, quod si prauitas libera voluntate, non ex fato nascitur, virtus quoque & recta vitæ morumque institutio. Peccata autem rectéve facta, quæ sunt bonæ rectæq; voluntatis propria, cum aliter aliquando eueniant, num fortunæ aut fato ascribenda sunt? omnia etiam, quæ ex æquitate & ea virtute, quę quiq; pro dignitate cuiq; tribuit, fiunt, quomodo fato fieri dixerimus? leges item, cohortationes ad virtutem, à vitiis auocationes, laus item & vituperatio, supplicia, omnia denique, quæ ad virtutis studium pelliciant, auertantq; à prauitate, quid est cur fortunę & casus temeritate, non norma iustitiæ, quæ est Dei omnia prouidentia sua gubernãtis propria, cõstare dicantur? nã propter variam

homi-

hominũ vitæ rationẽ,quod quisq; meretur,illud cuiq; accidit. Interdum pestis & seditio,modo annonæ charitas,modo abundantia sequitur:quæ quidem palam & aperte,voce prope emissa indicãt, quid sit, quamobrem ipsa aliaq; eius generis,vitæ nostrę importentur. Ipsa enim Dei essentia,recta hominum lætatur voluntate,impietatem omnium detestatur:moderationem animi amplectitur,audaciam,& insolentiam plusquam belluinam odit. Quarum rerum demonstrationes, licet perspicuæ in primis existant, & ante oculos cuiusq; positæ, tamen quoties cogitationes nostras intra se conuocamus,& mentis acie velut in angustum adducta,causam earũ nobiscum conquirimus, toties multo clarius & euidentius elucẽt. Quare vitam modeste, & placide instituere oportet,nec animum supra id, quod natura patitur,efferre:sed illud cogitatione sedulo complecti, factorũ nostrorum nobis semper adesse animãduersorem Deũ. Verum sic porro exquirendum est, verum ne sit,quod dicitur, omnium rerum rectionẽ in fortunæ & casus arbitrio sitam esse. Nunquid cælestium rerum & astrorum moderationẽ, nunquid terram,mare,ignem,ventos,aquã, aërem,nunquid temporum commutationem, æstatis & hyemis vicissitudines,nunquid ista omnia temere potius & fortuitu euenisse, quàm ab aliquo architecto fabricata, credendum est? At nonnulli,qui mente plane capti sunt,affirmant plurimas ex illis rebus,ab homnibus ad ipsorum vsum vtilitatemq; excogitatas esse. Cum enim natura diuitias cuiusque generis, quasi plena manu suppeditet,sit sane vt ista opinio in rebus terrenis & caducis aliquam habeat rationem. Nunquid igitur ea, quæ sunt immortalia, quæque nullo modo imitari possunt, hominum inuenta putanda sunt? Istorum enim & aliorum omnium de genere eodem, quæ à sensibus nostris seiuncta, mente sola comprehenduntur,non vita hominum,quæ ex concreta materia constat, sed essentia Dei, quæ æterna est, intelligentiaq; solum percepta, procreatrix existit. Quin etiam ratio illa,quæ in rerum ordine cernitur, est opus certè prouidentiæ: nimirum vt dies solis orientis splendore illustrata eluceat, eoq; occidẽte,succedat nox,& cũ successerit,propter astrorũ multitudinẽ,nõ omnino obscura relinquatur,quid de luna dicendũ est,quæ cũ sit è regione

gione ſolis ſita, luce completur maxima: cum autē proximè accedat, tenuiſsima? Iſta nonne perſpicacē Dei ſapientiā, ſolertiamque declarant. Radiorum ſolis oportunitas, quæ plurimum valet ad fructuum maturitatem: ventorum flatus, qui ad animi ſalubritatem multum faciunt, imbrium refrigeratio, & apta omnium rerum compages, qua quæque accurata ratione, & modo diſpenſantur, perpetuus ille ordo ad eundem locum recurrens vnà cum opportunis ratisque planetarum controuerſionibus, quid aliud indicant, quàm teſtatam & illuſtrem Dei præſcriptionem, & perfectū quendam ſtellarum curſum, legi diuinæ obtemperantem? Altitudines etiam montium, vallium concaui receſſus, camporum latè patentium planities, nunquid ſine Dei prouidentia conſtare videntur? Quæ res non ad ſpectandum ſolum ornatæ exiſtunt, ſed etiam ad vſum iucundæ. Aquæ verò & terræ dimenſiones, diuortiaq; fluuiorum interuallis diſtincta, quæ tum ad agriculturam, tum ad exterarum rerum vitæ neceſſariarum inuectionem plurimum valent, quid eſt, cur exquiſitam & immenſam Dei prouidentiam non euidenter oſtendant? Quid quòd montes aquam continent, quam cum humilis & æquata planities exceperit, eiuſque irrigatione terram refecerit, ad vbertatem, quod reliquum eſt illius, in mare præcipitat, mare autem mandat oceano: & adhuc tamen iſta omnia caſu & fortuito fieri dicere non dubitamus, cum ne demonſtrare quidem libeat, qua ſpe formáve illud, quod caſu fieri dicitur, exprimamus: quippe cū nihil habeat eſſentiæ, quod vel intelligentia, vel ſenſu percipi poſsit, ſed ſolum eſt inanis quidam nominis commentitij ſtrepitus, quo aures vndique circumſonent.

Ex iis quæ intellectu comprehendi nequeunt, æſtimandam eſſe creatoris ſapientiam, eumque, & non caſum temerarium, rerum cauſam exiſtere. CAP. VII.

EST enim vox ἀυτόματον hominum temere & parum conſiderate ſentientium, & ne ſuam quidem cōprehendentium ſententiam: ſed propter imbecillitatem comprehenſionis exiſtimantiū ea ſine ratione adminiſtrari, quorum cauſam ipſi explanare nequeunt. Sunt omnino quæ-

quædam res, quarum veritatis certa comprehensio in profundo demersa iacet: quæ quidem sunt admirabilem planè naturam assecutæ: Cuius generis est vis illa aquarum calore tepescentium. Causam vero tanti caloris, nemo facile explicare poterit. Est profecto mirabile, illud quod igneũ est, cum aqua frigida vndique circunfundatur, non insitum & inclusum calorem amittere. Videntur sane id genus res, & in vniuerso orbe perraræ ad inueniendum, & in exiguum numerum ad recensendum redactæ, quo quemadmodum mihi persuadeo, diuinæ prouidentiæ vis ab hominibus facilius possit intelligi: quæ duas naturas maximè contrarias ex vna eademq; tanquam radice elici exprimiq; constituit. Quanquam porro permulta sunt & numero fere infinita, quæ ad hominum solatium oblectationemque à Deo opt. max. tribuuntur: fructus tamen oleæ vitisque inprimis. Altera enim ad animum reficiendum exhilarandumq; vim habet, altera præterquam, ad corporum vsum valet, ad curationem præterea est accommodata. plurimum item habet admirationis iugis & continuus fluuiorum cursus, qui noctu & interdiu fluit, quiq; speciem præ se fert æternæ vitæ perpetuæque. Noctis item successio eiusdem momenti est & ponderis.

Quòd ea quæ ad vsus necessarios conducunt, abunde mortalibus Deus suppeditat: contra, quæ ad voluptatem faciunt parcius, vtrumque videlicet accommodate ad fructum ex illis percipiendum dispensans.

CAP. VIII.

HAEC omnia à nobis dicta sint, vti pro certo cõstet, nihil temere, nihil incõsulto fieri, sed cõsilio & prouidẽtia Dei omnia, qui quidẽ & auri, & argenti, & æris, & reliquorum denique metallorum genus produxit, ea quidem copia, quæ ad vitam satis esset. Atque illa quorum multus & varius vsus existeret, affatim suppeditari mandauit: alia vero, quæ ad hominum delectationem & delitias solum spectarent, sicut splendore magnifica, ita numero pauca esse voluit, quò nec parce nimis, nec nimis large suppetere viderentur. Quod si eadem abundantia ipsarum rerum, quæ ad ornatum fabricata sunt, fuisset concessa, illi qui metallis

è terra excidendis dant operam, vsu illarum rerum, quæ ad agricultură,& ad extruendas ædes, & ad naues fabricandas aptæ sunt, vt ferri & æris propter nimiam superiorum rerum cupiditatem, neglecto,magnum harum numerum colligere pro nihilo putarent, & ad eas res comparandas, quæ ad delitias & inanem diuitiarum affluentiam pertinent omni cura & cogitatione incumberent, Quamobrem aurum & argentum elicere, plus ferunt habere, & difficultatis & laboris, quam cætera metalla omnia, vt magnitudini cupiditatis laboris magnitudo opponeretur. Quot etiam alia diuinæ prouidentiæ opera licet enumerare, quæ in omnibus rebus, quas nobis tam copiose largita est, cernuntur: quibus quidem humanam vitam, tum ad modestiam, aliasque virtutes omnes euidenter impellit, tum à sordida, importunaque auaritia auocat? Quorum vniuersorum rationem,causamque perueſtigare, maius ac difficilius quiddam est, quàm quod possit consequi & efficere humana mens. Quomodo etenim quisquam ipsam veritatem accurate assequi, aut qua ratione caduci & imbecilli animantis mens, illam sempiternam ac synceram Dei voluntatem cogitatione complecti poterit?

De Philosophis, qui nihil non scire cum voluerint, tum opinionibus lapsi erant, tum propter Platonis dogmata periculis obnoxij.

CAP. IX.

QVapropter res, quas & viribus nostris præstare valeamus,& nostræ naturæ cõueniant,moliri oportet. Probabilitas enim, quæ in disceptationibus versari solet, magnam partem nostri à rerum veritate abducit, quod non paucis philosophis, qui tum in differendi subtilitate, tum in rerum natura indaganda magnas nugas consectẽtur, profecto contingit. Quoties enim, si forte rerum conquisitarũ magnitudo eorum captum superet,variis quibusdam & argutis dicendi rationibus ipsum verum obscurant?Itaq; illis accidit,vt & sibi pugnantia opinentur, & decretis digladientur inter se, idq; cum se sapientes haberi volunt,vnde populo-

pulorum seditiones, potentumq; acerba in eos iudicia, qui dum patrium morem labefactari putent, suum sibi ipsorum non raro inde parent exilium. Socrates enim differendi scientia elatus, cum rationes valentiores, infirmiores reddere, & in singulis rebus, contradictionis formulis cauillari conaretur, tribuum ac ciuium suorum inuidia interfectus est, Quinetiam Pythagoras, qui modestiam admodum exercere, & silentium egregie præter cæteros amplecti præ se ferebat, deprehensus est falso ementitus esse, Quæ enim iam olim à prophetis prædicata fuissent, tanquam sibi, dum in Aegypto versabatur, essent separatim à Deo patefacta Italis tradidit. Plato ipse, qui præter cæteros erat animo mansueto & leni, quiq; primus hominum mentes abduxit, à sensibus, & ad res sub intelligentiam cadentes, quæ semper vno eodemq; modo se habent, aciem suam intendere assuescit, sublimia denique suspicere edocuit, primum Deum, idque recte, naturæ præfecit essentiæ: secundum huic subiecit, & duas essentias numero distinxit, cum eadem esset vtriusque perfectio, & secundi Dei essentia, ex primi essentia profecta. Ipse est summus scilicet opifex & moderator omniũ. Qui verò proxime & secundum illum, eius præceptis inseruit, ad eum causam omnium rerum condendarum transfert. Sit igitur vnus, sicut recta ratio exquisitaque postulat, qui omnium curam gerat, iisdemque prouideat: sitque Deus sermo, qui omnia ordine dispenset, sermo ipse cum Deus sit, est ipse Dei filius. Quod tandem nomen potest ei quis imponere, præter filij nomen, quin errauerit maxime? Nam qui est omnium pater, etiam proprij sermonis pater, meritò existimari debet. Hactenus Plato recte prudenterque sensisse videtur. Verum in illis quæ sequuntur, à veritate per errorem deflexit, dum deorum inducebat multitudinem, & singulis singulas formas adijciebat, quæ plane causa exstitit, vt homines imperiti in maiorem errorem delaberentur: qui quidem propterea quod Dei altissimi prouidentiam minimè perspiciebant, imagines hominum, aliorumque animalium specie ab ipsis formatas coluerunt. Contingit autem maximam quandam, & maxima laude dignam naturam ac disciplinam, eiusmodi erroribus permistam, impura & tetra labe contaminari:

Sed idem ipse Plato se quodammodo redarguens, videtur mihi sermoni correctionem adhibuisse: cum spiritum Dei, animum esse rationis capacem perspicuè demonstraret, omniaq; in duo dispertiret genera, alterum mente comprehensum, alterum sensu: quod quidem ex corporis coagmentatione constat. Atque illud sub intelligentiam cadere, hoc cũ sensu cohæresens, totũ esse opinabile. Quare illud spiritus sancti particeps, vtpote ab omni concretione & materia segregatum, vitam perpetuam & sempiternam obtinere: hoc autem sensibus subiectum, æternæ vitæ expers esse, quippe quæ eadem ratione denuo dissoluitur, qua coagmentatum fuit. Quæ verò deinceps tradit, habent planè admirationem: nempe illis qui integrè inuiolateque vitam traduxerint (animos nimirum piorum & bonorum virorum intelligit) postquam è corporis custodia emigrauerunt, domicilia in pulcherrimis cæli locis tanquam consecrata esse.

Istud sanè non modo permultum admirationis, sed vtilitatis etiam non minus continet. Quis enim est qui huic sermoni fidem habens, hancq; expectans fœlicitatem, vitã non optime instituere, non iustitiam & temperantiam colere, nõ prauitatem sedulo vitare voluerit? Istis etiam apte & apposite adiunxit: improborum animos acherontis & pyriphlegethontis fluctibus, non aliter atque merces naue fracta delatos oberrare.

De iis quibus despicatui sunt, non solum scripturæ sed philosophorum quoque placita.

CAP. X.

SVnt tamen nonnulli eatenus acie mentis perstricti, vt cũ hæc ipsa legant, non curent, nec metuant, sed contemnant, atque irrideant, non aliter ac si fabulas quasdam commentitias audirent. At varietatem dicendi & elegantiam laudant illi quidem, sed disciplinæ detestantur seueritatem, poetarumq; commentis fidem adiungunt, atq; adeo totam Græciam, totam Barbariam, inanibus & falsis præconiis celebrant. Quod autem ad poetas attinet, illi asserunt homines, deorum filios, post mortem animos iudicare, iudicia eorum & tribunalia laudibus efferre, mortuis præficere arbitros, quinetiam pugnas deorum canere: Iura quædam

inter

inter eos esse bellica narrare, fata eorum prædicare non desinunt:& ex illis quosdam natura acerbos,alios ab hominũ curatione alienos,nonnullos difficiles ac morosos esse affirmant, alios suorum liberorum cædes lamentantes introducunt. adeo vt ne charissimis quidem, nedum alienis, satis possint afferre præsidij. Inferunt item illos humanis perturbationibus agitatos:eorum prælia,vulnera,gaudium, luctũ decantant. Quæ cum dicant, digni videri volunt, quibus habeatur fides. Quòd si vt aiunt diuino instinctu pulsi,poeticam exerceant, illis credendum obtemperandumque videtur,in his præsertim rebus, de quibus diuino quasi spiritu afflati differunt: deorum item & dæmonum calamitates memorant,quæ planè variam variarum rerum veritatem videntur attingere. At dixerit aliquis poetis liberum esse mẽtiri. Est enim poeticæ proprium, animos audientium lenociniis delinire:veritatis autem,vti quæ dicuntur, non aliter se habeant,quàm dicantur. Sit etiam hoc poeticæ propriũ, veritatis aliquantum interdum sibi surripere: verùm qui mendacia dicunt,non sine causa illa quidem dicunt, aut enim quæstus & vtilitatis gratia,aut improbi cuiusdam facinoris sibi conscij, propter periculum, quod à legibus ipsis impendet,veritatem occultant. Nam fieri potest,mea quidẽ sententia,vt qui de optima natura nihil, præterquam quod veritas postulet dicere aggrediatur, tum à mentiendo sese, tum ab impie aliquid agendo contineant. Atqui si quis vita felici prosperaq; indignus existat,sibique conscius sit, se viuendi rationem sceleratam, & temerariam traduxisse, redeat in viam,& ad diuinum numen respiciat,vt oculis mentis illustratus,à deprauata illa vitæ consuetudine,quam dudum secutus sit sese penitus auocet. Quinetiam optabile est,si qui paulo prouectiores sint, etiam tum sapientiam assequantur. Nobis verò nulla doctrina ex solis hominũ ingeniis profecta aliquando profuit: Dei autem dona sunt illa omnia,quæ in hominum moribus & institutis apud sapientes probantur. Habeo equidem, imo tanquam contra venenata tela,quæ mihi diabolus ex aduerso parat,non imbecille scutum oppono, scientiam earum rerum, quæ Deo gratæ sunt acceptæque. Hæc igitur commode ad eum sermonem,qui à me institutus est,delegi,quo omnium patrem

laudibus extollerem, illo ipso opem hinc pio proposito, quod suscepimus, ferente. Tu iam Christe, seruator omnium, sermonem de tua virtute susceptum exorna, modumque grauiter & præclare tuas laudes prædicandi præscribe, nemo voces verbaque eleganti artificio expolita, se auditurum existimet. Est enim mihi explorate cognitum, effluentem, & ad voluptatem factam: quodam modo orationem, prudentum auribus non parum molestiæ allaturam, cum qui dicunt, plausum potius querere, quàm sapienter de rebus propositis disputare contendant. Homines quidam amentes impiiq;, aiunt, Christum maleficiorum reum, iudicio condemnatum fuisse, & eum qui animantibus author vitæ est, vita priuatum. Nec certè mirum hoc inter eos dici, qui cum semel pietatis fines transierunt, nec metuunt quicquam, nec suam ipsorũ improbitatem occultare instituunt. Illud etiam omnem stultitiam lõge superat, videri sibi satis persuasum esse, Deum immortalem hominis violentia compulsum, non sua sola inductum benignitate & clementia, passum fuisse, nec secum cogitare, Dei magnanimitatem & tollerãtiam, nullo modo vel conuitio euerti, vel contumelia à sua grauitate naturaliter sibi insita depelli posse: sed semper eorum immanitatem, qui ipsam inuadunt, ratione, & excelso animi robore infringere, & à se prorsus arcere, Dei enim clementia secum statuerat, tum iniustitiam delere penitus, tum modestiam & æquitatem extollere. Quapropter Christus sapientissimis hominibus in vnum conuocatis disciplinam præclarissimam, vitæque vtilissimam tradidit, vt qui boni & felices esse vellent, eius prouidentiam in rebus præclarè dispensandis sitã, admirarẽtur & suspicerẽt. Quo sane quid potest præstabilius à quoquã, aut maius bonum commemorari, quàm Deum iustitiæ administrationi præesse, eosque qui ipsius doctrina & institutione digni sunt, similes sibi efficere, vt bonitate tandem in omnes propagata, hominibus in perpetuum adsit felicitas? Hæc est illustris plane victoria, hoc verum imperium, hoc opus maximum, & vitæ maximè consentaneum, vt vniuersus populus moderate, modesteque se gerat. Te igitur Deus seruator omnium, collaudantes, ista victoriæ trophæa tibi offerimus. Tu verò, ô improba & execrabilis

bilis blasphemia (quæ mendaciis efferri, rumoribus & acclamationibus niti soles) tu inquam iuuenes in fraudem illicis, adolescentulos & viros, qui moribus paulò rudioribus præditi sunt, blanda persuasione delinis, eosque à veri Dei religione abducis, & statuas effingis, construisque, quibus preces & venerationem impertiant: vt ita per fallaciam decepti, sui ipsorum inscitiæ mercedem recipiant: Christum enim Deum, Deique filium, omnium bonorum authorem in crimen vocare non dubitant. An non à modestissimis prudentissimisque gentibus ac populis hic Deus merito colitur, qui omnem vim, virtutemque assecutus, inque suo ac proprio voluntatis proposito perseuerans, nihil de clementia sibi insita imminuerit? Discedite ergo impii, (libera enim vobis facultas est, vos ipsos, propter peccandi impunitatem, ad hostiarum cædes conferendi, conuiuiaque & festa, & ebrietates consectandi,) discedite inquam, & religionem specie simulata colite, conferte vosmet ad voluptatem & intemperantiam explendam: victimas immolate per fucum & fallaciam, vestris denique ipsorum libidinibus inseruite. Nihil enim quod bonum est animo tenetis, ne primum quidem præceptum Dei optimi maximi, qui & hominum generi normam viuendi præscribit, & vitam eorum gubernandi filio concredit potestatem, vt qui recte moderateque vitam præsentem instituerint, ex filij sui sententia ac iudicio, altera vita beata & felici potiantur.

De Domini in carne aduentu, quis & quas ob res extiterit.

CAPVT XI.

ATque ipse equidem Dei decretum de hominum vita instituenda sancitum, non ignoratione, vt multi, neque cõiectura nixus, persequi aggressus sum. At vt ad propositum redeamus, dixerit forsitan quispiam, vnde filij appellatio, quis eius gignendi modus? Siquidem solus vnus Deus est, idemque ab omni admistione seiunctus.

Verum intelligendum est, duplicem esse gignendi rationẽ, alteram ex partu, quę satis nota est. alteram ex causa sempiterna, cuius rationem Dei perspicit prudentia, eademq; hominibus illi charis suppetit. Sapiens enim dispensationis, quæ in rebus vniuersis cernitur causam cognoscet. Cum igitur nihil sine causa existat, causam res ipsas antegredi necesse est. Ac cum mundus sit, & quæ in eo continentur, etiam existant, cumque eorum conseruatio constet, fieri non potest, quin is qui eadem conseruat, ante necessariò exstiterit: adeo vt & Christus conseruationis author sit, & conseruatio ipsa, vt res sint, efficiat. Sicut pater filij causa est, sic filius ex causa illa genitus, quem quidem ante omnia extitisse, satis est iam demonstratum. At quomodo ad homines in terram descendit? hoc plane erat ab illo sponte propterea institutum, quia (sicut prophetæ antea prædixerant) generatim omnium curam habebat. Nam necesse est opifici, opera sua curæ esse. Cũ autem esset in mundo corpus susceperus, inq; terra (istud enim humanæ salutis poscebat necessitas) non paruo temporis spatio commoraturus, alienam quandam à communi hominum natura nascendi rationem sibi excogitauit. Nam absque nuptiis est facta conceptio, castæ virginis partus, & Dei mater virgo, æternæ naturæ iam principium in tempore sumptum, essentia, quæ mente sola percipitur, à sensibus comprehensa, & splendor ille, qui corporis expers fuit, cum materia permistus. Cætera etiam, quæ in hoc mirabili viso extiterunt, sunt iis consentanea, quæ quidem insignis illa columba, ex arca Noe euolans, inque virginis sinu tandem considens, præsignificauit. Alia præterea eiusdem generis, quæ hymenæum illum incomprehensibilem, omni castitate integriorem, ipsaque continentia præstabiliorem sequebantur, sapientia Dei ab ipsis incunabulis admirabili quadam dispensatione effecit. Eum etiam Iordanis fluuius, qui lauacrum baptismatis ei largitus fuerat, reuerenter coluit. Huc accessit regalis vnctio, quæ est cum omnium mente quasi cognatione coniũcta. Doctrina item & virtus, quæ res admirabiles obiit, quęque morbos curauit insanabiles. Earum verò rerum, quas homines ab eo precibus contendebant, celeris & parata expeditio, omnino vniuersa eius vita ad hominum vtilitatem

relata.

relata. Disciplinam porro tradidit, quæ non prudentia imbuit, sed sapientia discipulos: quò non virtutes illas, quæ ciuiles dicuntur, sed vias, quæ recta ad eum mundum, quem sola percipit intelligentia deducunt, perdiscerent: illudque rerum genus, quod semper vno eodemq; modo sè habet, attenta animi cogitatione perueſtigare laborarét, & diuinam summæ mentis notionem mente assiduè recolerent. Iam verò beneficia, non mediocria illa quidem, nobis delata, pro cæcitate visus, pro virium defectione, bona corporis habitudo, pro morte, ad vitam denuo restitutio, prętereo copiosam illam rerum ad victum necessariarum in solitudine suppeditationem, variam in paucis esculentis ingenti multitudini ad longum temporis spacium affluentiam.

De iis qui mysterium non intellexerunt, & quòd volentes illud ignorarunt, tum quanta eos expectent, qui id cognouerunt, præmia, illos in primis qui propter confessionem, vitam martyrio consummarunt.

CAPVT XII.

HAnc tibi gratiarum actionē pro virili offerimus Christe, Deus & seruator, summi patris summa prouidentia, qui & è malis nos eximis, & doctrina instruis longè sanctissima, neque ista dico, vt te laudem, sed vt gratias agam. Quis enim mortalium te satis pro dignitate prædicare poterit? Nam constat te ex nihilo res, quæ sunt, procreasse, te lucem illis attulisse, te confusam elementorū molem ordine disposuisse, & modo, tuam singularem clementiam effecisse, vt homines qui probo sint & liberali ingenio, vitam beatam studiosè consectentur, videantque diligenter, vt cum rerum plane bonarum quasi mercaturam ipsi exerceant, de sua sapientia, & prospera fortuna aliquid impertiant quàm plurimis, intemperantiaque liberati, benignitatisq; facti participes, sempiternum virtutis fructum percipiant, commiserationem statuant ante oculos, fidei promissum pro certo expectent, verecundiam amplectantur, & virtutem cuiusque generis, quam communis hominum vita & consuetudo antehac ei, qui omnium suscipit prouidētiam, attribuit. Nemo enim satis idoneus repertus est medicus,

qui illis tam ingentibus malis, illiq́ue iniuſtitiæ, quæ illo tempore in hominum vita regnabat, medicari potuerit, verum prouidentia etiam ad has res ſuam vim extendens, omnia quæ erant contumeliæ & intemperantiæ prauitate diſturbata, in ordinem facillime redegit, idq́ue non ex occulto & latenter, ſed palam certe & aperte præſtitit, neque ei obſcurũ erat, quoſdam homines eſſe, qui prudentia & mentis acie ſuas ipſorum vires ſatis accurate poſſent conſiderare, alios vero vtpote animantium rationis expertium naturam adumbrantes, magis ad ſenſuum ſubſidia, propterea quòd in promptu ſunt, ſe transferre. Nec quiſquam dubitet, ſiue virtutis ſtudioſus ille ſit, ſiue improbus, quin Deus vitam beatam, eamq́ue admirabilem curationem ſub aſpectu ſubiecerit, cum hiis, qui vita exceſsiſſent vitam ſecundo reſtitueret, & ſenſibus orbatos, denuò integrè ſentire iuberet, Mare etiam ſolidum reddidiſſe, ex tempeſtate effeciſſe tranquillitatem, & ad extremum vbi opera miranda edidiſſet, & homines ex infidelitate ad conſtantem fidem reuocaſſet, in cœlos aſcendiſſe, cuius tandem opus putandum eſt, niſi Dei & potentiæ certe longe excellentiſsimæ? Quinetiam tempus illud paſsioni deſtinatum, ſpectaculis valde admirandis non caruit, cum nocturna caligo diurnæ luci offuſa, ſolem obſcuraret. Nam populus vniuerſus in omnibus locis magnopere extimuit, ne iam rerum omnium exitus veniſſet, & chaos, ſicut ante iacta mundi fundamenta, iterum vbique peruaderet. Cauſa verò tanti mali, & ecquid ſceleris eſſet ab hominibus contra Dei numen admiſſum, vſque eò ſedulo quærebatur, quoad Deus, impiorum contumeliam contra ſe admiſſam præ animi ſui magnitudine pœnitus contemnens, benigne cælum omne ſyderum illuſtraſſet multitudine, & ad priſtinum ſplendorem reduxiſſet. Itaque orbis terræ aſpectus, quantumuis triſtis, & horridus, rurſus ad ſuam quaſi hilaritatem reſtitutus eſt. At dixerit aliquis (cui volupe eſt blaſphemias loqui) Deũ potuiſſe, liberam hominum voluntatẽm mitiorem, integrioremq́ue effeciſſe. Quæ melior via, quod inſtitutum plus habebat virium ad malorum animos manſuefaciẽdos, quàm vt Deus ipſe præſens illos compellaret? An non ille hic coram, oculis hominum conſpectus, modeſtam viuendi

Lazarus excitatus.

uendi rationem docuit? Quod si Dei præsentis præceptio nihil profuerit, quid absentis, & hominum minimè iam ferientes aures prodesse potuisset? Quid, quæso, doctrinæ illius sanctissimæ impedimento fuit? hominum planè peruersitas. Nam cum ea, quæ nobis præclarè & vtiliter præcepta sunt, in odium rapimus, tum pacatus mentis nostrę status, & moderatio labefactatur. Quid, quod illis pergratum videbatur, præceptiones contemnere, & legi promulgatæ aures ægrè & cum fastidio admouere? Quod si eam non spreuissent præ incuria, præmia digna, sua in audiendo attentione, tum in præsenti, tum in futura vita, quæ est verè vita putanda, accepissent. Merces enim Deo obsequendi, est immortalis & æterna vita, quam plane, qui Deum norint, & vitam suam eum studioso imitando traducant, eamque tanquam perpetuum exemplar his, qui in hoc vitæ stadio concertare studeant, proponant, possint quodam modo vendicare. Doctrina vero propterea sapientibus tradita est, vt quod illi percipiant, hoc à suis, studio & diligentia conseruetur, pura autem anima veraxque est illa quidem, in qua inest, firma præcepti diuini custodia, ex qua per inuiolatam fidem, & synceram erga Deum pietatem nascitur mortis contemptio. Seculi etiam huius procellis talis anima se strenue opponit, & in pugna, diuina virtute, cui nemo potest resistere, munita, fertur ad martyrium, quæ cum grauissimos timores magnanimitate deuicerit, corona ab illo qui fortiter ipse martyrium sustinuerit donatur, nec tamen vlla ex parte insolenter se effert. Nouit enim credo pro certo istud à Deo solo tributum, nempe vt possit præcepta diuina, tum alacri animo suscipere, tum studiose exequi. Hanc vitæ rationé sequitur memoria perpetua, æterna gloria, idq; sane meritissimo. Siquidem cum martyris vita, & modeste ac pie instituta sit, & mandatorum Dei memor, mors etiam plena magnanimitatis, plenaq; generosæ mentis existit. Postea igitur hymni, psalmi, præconia, & laudes ad honorem illius decorandum, qui omnium contemplator est, decantantur. Ac tali eucharistiæ sacrificium ab hominibus peragitur, vacuum à sanguine, vacuum ab omni violentia, Neque thuris odor desideratur, neque ignis incensus: sed puri luminis tantum, quantum sat est, ad mentes eorum,

qui

qui preces faciunt, illuminandas ſuppeditandum. Modeſtiſsima etiam multorum conuiuia, tum ad egentes miſericorditer & benigne ſubleuandos, dum ad eos iuuandos, qui patria exciderunt, inſtituta, quæ certe ſi quis abſurda putet, non ſentit ille quidé ſicut diuiniſsimæ ſanctiſsimæq; diſciplinæ regula poſtulat.

Quòd partium rerum creatarum, neceſſaria ſit differentia. CAP. XIII.

IAM verò nonnulli in Deo incuſando, nugas conſectantur plane pueriles, dum quærunt, quid tandem ſibi voluiſſet, quod non vnam eandemq; naturam fabricatus ſit, ſed multa genera, varia, & natura repugnantia in lucem edi præcepit, vnde diſpar morum noſtrorum & voluntatum ratio profecta eſt, fuiſſet fortaſſe melius, tum ad morem Dei præceptis gerendum, tum ad accuratam illius comprehenſionem, tum ad fidem cuiuſque confirmandam, ſi omnes homines fuiſſent iiſdem moribus & vitæ inſtitutione prædiți: Verùm vt omnes iiſdem moribus eademque indole imbuti fuiſſent, æquum putare eſt admodum planè ridiculum. Neque enim conſiderant, diuerſam eſſe mundi & rerum in eo contentarum conſtitutionem. Nam quæ ad naturæ rationem pertinent, non eandem vim habent, cum his quæ ad mores: neque corporis perturbationes cum his, quæ animum commouent, eædem ſunt. Neque tamen humanum genus diuinę bonitatis expers eſt, neque omnino omnium, neque quorumlibet natura illius ſit particeps, ſed eorũ, qui diuinam naturam, quique illud vitæ genus, quod rerum diuinarum facile primas tribuit ſibi delegerunt.

Quòd creata natura, immenſo ab increata interuallo diſtat, & quòd propius accedit ad eam homo, ſi ætatem in excolenda virtute traducat. CAP. XIIII.

EA verò quę ortum habent, cum æternis comparare, extremæ reuera inſaniæ eſt. Horum enim neque principium eſt, neque finis: Illa vtpote generata ortaq;, cum initium, vt ſint & viuant, tempore ſumant, neceſſario & non ſine cauſa finem habent. Ea autem, quæ generantur, cum eo qui

qui ipsa generari mandarit, quomodo ex æquo comparari possunt? Ac quanquam hæc cum illo conferre amentia est, mandatum tamen vt procrearentur, ei conuenienter poterit accommodari. Verùm ne cælestia quidem sunt cum eo conferēda. Quemadmodū nec mundus iste sensibus subiectus cum illo, qui intelligentia percipitur, nec imagines cum exemplaribus, ad quorum similitudinem effinguntur, comparandæ. Verùm hæc omnium rerum confusio, quid est cur non videatur esse ridicula, cum diuini numinis maiestas ea, quæ est cum hominibus & bestiis, comparatione admodum obscuretur. Siquidem cupiditas principatus, qui Dei principatum exequet, quomodo non est hominum plane amentium, & à modesta præstantiq; vitæ ratione, penitus auersorum? Quod si diuinæ fœlicitatis amore flagramus, vita ex Dei præcepto instituenda est. Sic enim, fato euicto, in domiciliis immortalibus, æternisque ætatem degemus, modum viuendi ex lege diuinitus descripta secuti: hæc est sola virtus in homine quæ Dei virtuti respondet, purus videlicet & syncerus in Deum cultus, eiusdemque diligens obseruantia, & contemplatio cognitioq; eorum, quæ summo omnium moderatori placeant. Nec mens nostra ad res caducas, terrenasque se inclinet. Sed quoad eius fieri potest ad excelsas sublimesq; se erigat. Isto enim vitæ instituto victoriam consequi, multis bonis, vt inquit ille, præponi debet. Causa igitur tantæ in rebus, tum dignitatis amplitudine, tum dissimilitudine virium discrepantiæ, hanc habet rationem, cui quidem qui prudentes sunt, libenter obsequuntur, & gratias agunt ingentes: Ingrati autem & stupidi, debitum suę arrogantiæ supplicium ferunt.

Quæ præcepta seruator tradiderit, & quàm mirandas patrauerit res, quantumq; illis commodi attulerit, qui se regendos illi submiserunt.

CAP. XV.

PORro Dei filium omnes ad virtutem inuitare, magistrū salutarium præceptorum sapientibus se iam pridem præbuisse pro certo cognoscimus, nisi forte nos nostri ipsorum obliti, præ vitiositate ignoramus, illum ad nostram vtilitatem, hoc est ad hominū beatitudiné, terras aliquādo perlu-

perlustrasse,& ex illis,qui id temporis hominum vitæ adiumento fuerunt, longè optimos aduocasse ad se, disciplina modestæ vitæ conseruatrice eos erudiuisse,fidem & iustitiã inuidiæ aduersarii diaboli (cui in optatis est simplices & imperitos rerũ inescare,& in fraudem inducere)repugnantem perdocuisse. Quapropter morbo vexatos clemens intuitus est: ægrotos malis quibus vexabantur leuauit:ad extremam paupertatem & inopiam redactis fuit solatio, prudentiæ modum cum ratione coniunctum vehementer approbauit:cuiusq; generis contumeliam,cuiusq; generis ignominiam & contemptum strenue & toleranter ferre præcepit,taleq; esse patris sui mandatum edocuit,vt casus omnes,qui fortè acciderent, magno & excelso animo ferendo vincerent,hoc robur longe prestantissimum esse affirmauit, mentis nempe constantiam coniunctam cum sapientia,quæ nihil aliud est,quam veri boniq; cognitio:quę assuefacit homines,qui magnas diuitias habeant, easque iuste partas, vt facultates, quæ ipsis suppetunt, liberali & quasi plena manu egentioribus impertiant.Ille ipse etiam dominatum vetat, ostenditq; quòd sicut ipse ad modestos & humiles iuuandos accessit, ita illis, qui modestos & humiles desertos esse patiuntur,deseret & ipse gratificari. Qui cum ad hunc modum periculum de fide populi,quos sibi habebat obsequentes fecerit,eos non modo arduarum & terribilium rerum contemptores,sed spei in ipso locatæ discipulos maxi-

Petrum intelligit

me ingenuos effecit,& vnum ex amicis,qui admodum cessit iracundiæ verbis reprehendens coercuit, ille enim gladiatorem quendam adortus, suam ipsius vitam, quo seruatori opem ferret profundere statuit, quem seruator animo quieto expectare,& gladium deponere iussit,grauiterq; co

Mat. 26.

arguit,quod esset ipsius perfugio pręsidioq; diffisus:& legé perspicuè sanxit,eum qui violentas manus alteri inferre aggrederetur,aut eum inuaderet,qui iniuriam facere gladióue vti inciperet,violenta morte interiturũ. Hęc est cælestis plane & diuina sapientia, vt pati potius velimus iniuriã,quam facere,& cũ necessitas postulet,damnum accipere,quàm inferre parati simus. Cum enim iniuriam facere,grauissimum vitium sit,non qui eam patitur,sed qui infert,maximo afficitur supplicio. Verũ ei integrum est,qui Deo prestat obse-

quium

quium, nec iniuriam facere, nec accipere, modo Dei confidat præsidio, qui illi adest, auxiliumq; fert, ne à quoquã qui ipsi obtemperet, afficiatur incommodo. At quo pacto poterit quis sibiipsi opitulari, qui in Deo spem ponat? Ostendam equidem, erat inter duos prælium initum, & victoria anceps. Nemo igitur bene sanus incerta certis ante posuisset. Sed quomodo poterat qui fuisset tantas molestias & pericula expertus, de Dei præsentia & subsidio dubitare, cum semper rebus arduis Dei nutu & auxilio esset liberatus? qui etiam olim populo traijcienti mare mandato Domini ac seruatoris viam solidam per illud præbuerat, firme ad incedendum constratum, iter fecit. Hæc est planè, vt mea fert opinio, eximia fidei basis, hoc fundamentum fiduciæ, cũ intelligamus istas res admirabiles, incredibilesq;, quæ gestæ, confectęq; sunt, Dei prouidentis mandato fieri. Hinc enim existit, vt cũ quis in malorum discrimen incidat, spemq; in Deo positam firmam teneat & immutabilem, ob fidem non illum omnino pœniteat. Ac cum talis habitus animo insitus sit, Deus domicilium suum in interiore eius locat cogitatione. Hic nulla ratione expugnari potest: nec certe anima Deum qui vinci nequit, suæ cogitationis complexu cõtinens, à periculis, quæ forte circumuallant, omnino vinci poterit. Istud etiam experientia didicimus, nimirum ex Dei ipsius victoria omnibus sua prouidentia prospicientis, qui cum iniquè ab impiis contumelia esset affectus, nullum ex passione damnum contraxit, sed illustrissima victoriæ trophæa, & coronam æternam contra nequitiam egregie reportauit, & confracta profligataq; impiorum crudelitate, institutum suæ prouidentiæ & amoris, quo iustos complectitur, ad exitum præclarè perduxit. *Petrus.*

Christi prænunciatus est à prophetis aduentus, ad simulachra scilicet delendã, ciuitatesq; quæ simulachra colebant. CAP. XVI.

AT qui passio illius, iam ante à prophetis prænunciata fuit, prænunciatus etiam eius ortus corporeus: prædictum tẽpus incarnationis, & quo pacto nefaria iniuriæ & intemperantiæ germina rectè factis & moribus ex iustitia informatis labefactata interirent, mundusq; vniuersus prudentiæ

détiæ & modeſtię particeps fieret, legisq; à ſeruatore ſancitę imperio per omniũ fere animos propagato, & pietas ſyncera roboraretur, & vana penit° deleretur ſuperſtitio. Cuius gratia nõ ſolũ animalium rationis expertiũ cædes factæ fuerũt, ſed etiá homines ex ſacrificati & nefanda plenaq́, ſceleris, altaria excogitata, idq́; legibus Aſſyriorum, AEgyptiorũq́;, qui ſtatuis, vel ex ære fuſis, vel ex alia materia fabricatis, iuſtas piasq́; animas victimarum loco mactarunt. Proinde fructum dignum tali religione tulerunt. vt illud: Memphis vaſtabitur & Babylon, & Solitariæ deſertæq́; ab incolis, vnà cum diis patriis relinquetur. Atque iſta non auditione accipiens dico, ſed ipſe præſens oculis aſpexi, miſerabilisq́; fortunæ iſtarum ciuitatum ſpectator fui. Moyſes porro ex Dei mandato regionem Pharaonis per illud tempus potentiſsimi labefactauit. Quem inſolentia elatum perfregit, & exercitum eius plurimarum fortiſsimarũq́; gentium victorem præſidiis munitum, armisq́; inſtructum, non coniectione telorum, non iaculorum ictu, ſed ſola precatione, & obteſtatione ſupplici deleuit.

De Moſis ſapientia, quam extranei quoque ſapientes tum admirati, tum imitati ſunt, & de Daniele, & de tribus pueris.

CAP. XVII.

NVllus autem illo populo beatior, vel fuit aliquando, vel iam eſſet, ſi non animos ſuos à ſpiritu ſancto, tanquam abdicatione quadam abalienauiſſet. At quid de Moyſe pro dignitate ſatis dici poteſt? Qui populum confuſione quadam turbatum, in ordiné redegit: qui leui perſuaſione & modeſtia eorum animos tranquillauit: qui illis pro ſeruitute libertatem reddidit, qui pro mœſtitia lætitiam attulit, qui eouſque eorum ſenſim prouexit animos, vt illi ipſi graui admodum in contrariam partem facta imitatione, & proſpero rerum pręclarè geſtarum euentu, ſuperbè & inſolenter ſe efferrent: qui etiam tantũ illis, qui ipſum ætate anteirent ſapientia præſtitit, vt ſapientes & philoſophi à Gentilibus plurimum prædicati, eius ſapientiæ æmuli & imitato res exiſterent. Pythagoras enim eius ſapientiam imitatus, vſque eo propter modeſtiam omnium ſermone cele-

celebrabatur, vt Platoni homini plane modestissimo eius continentia, tanquam exemplar ad imitationem proponeretur. Daniel porro qui futura vaticinatus est, eximiæ in primis magnanimitatis officium sedulo obiens, moribus & totius vitæ præstantia excellens, quantum & quàm asperum laborem exantlauerit, iussu Tyranni (cui nomen erat Nabuchodonosor) tum Syriæ imperium obtinentis? Cuius quidem stirpe deleta, augusta illa & ingens potestas ditioq; ad Persas delapsa peruenit. Tyranni illius opes, & importunum nefariæ religionis studium, vsque ad hoc tempus fama celebritate peruagata sunt. Adde huc metallorum cuiusque generis ad deos ornandos magnificentiam, templorum fastigia ad immensam altitudinem erecta, detestabiles religionis leges ad crudelitatem institutas. Quæ omnia Daniel, propter integram & inuiolatam erga verum Deum pietatem, contemnens, importunum Tyranni studium, grauis cuiusdam cladis causam fore diuinauit. Verùm neutiquam tyranno persuasit. Ingens enim diuitiarum affluentia erat impedimento, quo minus ad meliorem mentem rediret. Quippe princeps iste tandem feram illius mentis immanitatem, dum iustum virum bestiis ferocibus dilaniandum tradi iubebat, perspicue patefecit. Quid item de generosa fratrum, quos posteri imitati, fidem Christi seruatoris ad summam gloriam extulerunt, in martyrio subeundo consensione dicam: Qui in ignis incendio, in fornace ardente, inque suppliciis aliis ad membra exedenda paratis, illæsi extiterunt, castoque corporum obiectu, rogi flammas in fornace circumiectas ab se depulerunt. Daniel autem postquam Assyriorum regnum fulminum iactu excisum ad nihilū venerat, diuina prouidentia ad Cambysem Persarum regem delatus est. At inuidia illic etiam eum est insectata, cui accesserunt pernicioſæ magorum insidiæ. Quinetiam pericula magna multaq; secuta sunt, Ex quibus omnibus Christi prouidentia opem ferente liberatus, propter spectatam cuiusq; generis virtutem, facile primas obtinuit. Nam magi eum ter in dies singulos preces fundentem, magnáque, egregia, & memorabilia edentem facinora, propter crebram precationum exercitationem in crimē vocare. Tantam eius vim virtutemq; admodum periculosam

Tres pueri.

esse, apud principem calumniari, eiq; persuadere cœperunt, vt idem ille, qui in commune Persis tot tantorumque bonorum author fuisset, feris leonibus pro pastu obijciendus condemnaretur. Quare Daniel non ad interitum condemnatus, sed ad perpetuam famæ ac nominis sui celebritatem in lacum conclusus fuit: qui cum inter medias bestias versaretur, eas leniores mansuetioresq;, quàm qui illum ibi cõclusissent, comperit. Nam omnes illas natura sua rabidas precatione quæ mansuetudini & modestiæ suæ subsidio fuit, cicures ac mites effecit. De quibus cum Cambyses certior factus esset (non enim poterat fieri, vt tantæ tamque diuinæ virtutis præclare res gestæ in obscuro laterent) eorum quæ nunciabantur, sicut admiratione plane obstupuit, ita eum pœnituit, maleuolis magorum calumniis tam facile persuasum. Veruntamen illud spectaculum ipse suis oculis conspicari voluit: qui cum virum, vtraque manu cælum versus sublata, Christum laude celebrare, & leones substractos, hominis vestigia quodã modo venerari cerneret: confestim magos qui ipsi persuasissent, eidé addixit supplicio, & in speluncam leonum compegit. Bestiæ autem, quæ paulo ante Danieli blanditæ fuissent, magos adortæ, eos totos, sicut earum natura fert, deuorarunt.

De Sybilla Erythræa, quæ in fatidicorum carminum suorum acrostichide, hoc est, primis cuiusque carminis elementis, Christi passionem exprimit, est autem acrostichis, Iesus Christus Dei filius seruator crux.

CAP. XVIII.

OCcurrit etiam in hoc loco ad commemorandum, testimoniũ quoddam de Christi diuinitate, ab illis, qui à fide nostra alieni sunt petitum. Nam illi qui ei tam contumeliose obtrectant, si vel suis ipsorum testimoniis fidem tribuere voluerint, ex iisdem satis poterũt intelligere, illum & Deum, & Dei filium esse. Sybilla enim Erythræa, quæ se sexta post diluuium ætate fuisse affirmat, Quæq; sacerdos erat Appollinis: corona similiter cum Deo illo, qué colebat, redimita: quæ etiam tripodem serpentis amplexu circumplicatum, obseruans, iis qui quicquam ab ipsa sciscitabantur, respondit se parentum inscitia illi cultui dicatam fuisse,

fuisse, quem cultum nihil in se complecti, quod ad honestatem faceret, sed hominum animos pudore spoliare, non aliter atque historici de Daphne prodiderunt, hęc inquam Sybilla quodam tempore intra adyta illa, in quibus tam absurda & plane inepta superstitio vsurpari solet, concluſa, & diuino quodam instinctu afflata, versibus ea, quæ erāt de Deo futura prædixit, notisq; & ordine primarum literarum quæ ἀκροστιχὶς dicitur, historiam de Iesu aduentu declarauit. ἀκροστιχὶς hæc quidem est, IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SERVATOR CRVX. Eius autem carmina infra scripsimus. *Cic. in 2. de diuinatione.*

Iudicis aduentu magni sudore videbis
Emanare solum? Tunc rex æternus ab arce
Ipse ydorea præsens carni is dicet, & orbi
Vt spectare Deum pia gens, atque impia possit,
Sublimem carne humana sanctaq; caterua
Cinctum, supremoq; homines, qui iudicet æuo,
Hæc erit omnis humus vepres & tristis arena,
Rescindent simulachra homines aurumq; repellent,
Incendentq; auidæ terram, mare, sydera, flammæ.
Stabunt functorum sub apertum corpora lumen,
Tetraq; mens, & sancta illo splendore patebit.
Voce latens facinus, quod gessit quisque loquetur,
Subdolaq; humani pandentur pectoris antra.
Dira mali facies, pauor vndique et vndique luctus;
Et iubar inuoluent solis, stellasq; tenebræ.
Iam vaga labetur Phœbe, ruet arduus æther.
Ferre caput valles, disiectis alpibus, imas
Iusserit: humanum culmen fastusq; iacebit.
Lataq; planities montes æquabit, & altum
Intactum rate stabit, & vrent fulmina terras.
Vna deficiet, flagrans cum fontibus amnis.
Stridula de cælo tuba sundet lugubre murmur,

Supremumq; orbi canet exitiabile carmen
Et subito Stygium chaos apparebit hiatu,
Regnantumq; Dei celebrabit turba tribunal.
Vndaq; sulphureæ fluet alto ex æthere flammæ,
Afflabit mortale genus insigne coruscans,
Trabs sancta in rectis animis optabile robur
Omnibus vna pijs vitæ melioris origo:
Vrsus vesani dolor atque offensio mundi.
Collustrans vndis duodeno in fonte fideles.
Regnabit latè pascentis ferrea virga
Vnus & æternus Deus hic seruator & idem,
Christus pro nobis passus quem carmina signant.

Atque ista in virginis animum diuinitus plane illabebantur ad prædicendũ. Eam igitur ego Beatã puto, quam Seruator vatem, ad diuinandũ de sua in nos prouidentia, delegi.

Quòd vaticinatio de Christo, à nullo illorum qui in ecclesiasticorum numero censentur, conficta sit, sed Erythrææ Sibyllæ reuera existat, cuius libros Cicero ante aduentum Christi, in Romanam linguam conuertit, cuius etiam Virgilius meminit, et partus virginii, sub enigmate arcaniſq; verbis propter principum metum, mysterium celebrans. CAP. XIX.

VErum multi sunt, qui nullam fidem ei adiungunt, idq; cùm fateantur, Sybillam vatem Erythræam extitisse: Imo verò suspicantur nostræ religionis professorem, poeticæ non ignarum, ista carmina contexuisse, falsoq; inscripta esse, & inter Sybillæ oracula numerata: quæ sanè sententias perquam vtiles, cũ ad nimiam voluptum licentiam circuncidendam, tum ad adytum recta ad temperantem, modestamq; vitam perducentem, aperiendum continent. Verum de huius rei veritate satis constat: quippe nostri homines, tempora adeo accurate & magno studio collegerũt, vt nemo possit suspicari, hoc poema post Christi in terras descensum editum fuisse, atq; illi propterea mendacij perspicuè conuincuntur, qui ista carmina non olim à Sybilla condita esse prædicant. Perspicuum enim est Ciceronem, istud

istud poema cum forte perlegisset in latinũ conuertisse sermonem, suisq; scriptis attexuisse, quem ab Antonio rerum summa potito interfectum constat: Antonium autem ab Augusto, qui quinquaginta sex annos regnauit, superatum. Augusto item successisse Tyberium, cuius temporibus seruatoris aduentus mundo illuxit, & sanctissimæ religionis mysterium vigere cœpit, & noua secuta est populi propagatio. De qua arbitror eum, qui ex poëtis Italorum est facile præstantissimus, ita cecinisse.

Virgilii Maronis alia de Christo carmina, in quibus ostenditur per inuolucra quædam ac integumenta (vt poetis mos est) mysteriũ enodatum. CAP. XX.

IAM noua progenies cælo demittitur alto.

Et iterum in alio Bucolicorum libro,

Sicelides musæ paulo maiora canamus.

Quid isto apertius? Addit enim. *Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.* Cumæã vult plane Sybillam esse. Neque his contentus erat ille quidem, sed progressus est longius, adeo vt eius vti testimonio necesitas postulare videatur. Quid igitur dicit?

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

Quid ergo? Quæ est illa virgo quæ rediit? An nõ quæ plena & grauida facta est è spiritu sancto? Et quid obstat? quo minus puella hæc grauida è spiritu Dei, virgo maneat perpetuò? Reuertetur etiam Dominus ipse, qui virgo est. Secũdo, & orbem afflictum aduentu suo leuabit. Adiungit item poeta.

Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo
Casta lucina faue.
Hoc duce, si quà manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua soluent formidine terras.

Perspicuè igitur possumus intelligere etiam hæc, quæ dicta sunt, per allegoriam occultè his, qui vim verborum altius perquirunt, Christi diuinitatem sub aspectu subijcere:

Ac poetam ne quis princeps in ciuitate, quæ caput imperij est, ipsi quòd contra patrias leges scripsisset, quodq; maiorum instituta olim de diis sancita reiecisset, crimini dare posset, veritatem tanquam inuolucris quibusdam texisse. Vidit enim credo, beatum & eximium aduentus seruatoris mysterium. Verum vt immanem euitaret crudelitatem mentes audientium ad suam ipsorum consuetudinem traduxit: Aitq; nouæ proli aras extruendas esse, templa apparanda, sacrificia obeunda. Ea igitur, quæ sequuntur apte ad prudentum intelligentiam inducit. Ait enim:

Ille deûm vitam accipiet, diuisq; videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis: *vez iustis*
Pacatumq; reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mistaq; ridenti collocasia fundet achantho.

Vir admirabilis & omni doctrina eximie ornatus, accurate illorum temporum perspiciens crudelitatem.

Ipsæ lacte domum (inquit) referent distenta capellæ
Vbera, nec magnos metuent armenta leones.

Vera plane sunt quæ dicit. Nam regiæ aulæ principes fides non extimescet.

Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.

His certe nec verius quicquam, nec ad seruatoris virtutẽ aptius dici poterit. Ipsa enim Dei cunabula spiritus sancti virtute fragrantes flores nouæ soboli extulerunt. Serpens verò, à quo primi nostri parentes primum in fraudem impulsi, & mentes eorum à temperantia naturaliter ipsis insita ad voluptatum blanditias traductę erant, vt interitum ipsorum ceruicibus impendentem plane perspicerent, omnino periit, & venenum eius pariter sublatum est. Quippe vt ante seruatoris descensum, ignoratio immortalitatis, quę iustis tribuitur, animos hominum nulla spe bona adhuc confirmatos penitus fregit: Sic cum ille passus fuisset, & corpus

quo

quo circũdabatur, esset à spiritus sancti communione ad tẽpus separatum, resurrectionis vis hominibus patefacta fuit: & si quæ labes humanorum scelerum residebat, illa vniuersa sacro baptismatis lauacro abstersa. Tunc igitur illos, qui ipsi parebant, bono animo esse iussit, & veneranda sua, eximiaq; resurrectione admonitos, similia sperare mandauit. Itaque non sine causa fallax herba veneni óccidit: óccidit etiam & mors: resurrectio autem tanquam sigillo confirmata est. Cum autem dicit Assyrium amomum, vbique nasci Assyriorum genus, quòd fidei diuinæ causa fuit, multitudinemq; hominum Deum religiose colentium innuit. Quæ plane non aliter, quàm densa ramorum velut multitudo ex vna radice odoriferis floribus pullulat, ex æquabili roris tẽperatione rigata efflorescit. Eruditè igitur ô sapientissime poeta Maro dixisti, & quæ sequuntur omnia his apte respondent.

At simul Heroum laudes & facta parentis
Iam legere, & quæ sit poterit cognoscere virtus.

Per Heroum laudes, iustorum hominum rectè facta significat: per virtutem patris, mundi fabricam, & molitionẽ Dei ad æternum tempus duraturam intelligit. Fortasse etiam leges, quibus sacrosancta ecclesia vtitur, dum vitam humanã ex iustitiæ & temperantię regula instruit. Est præterea illud summe mirandum, quo pacto homines, quorum vita quasi media inter bonorũ malorumq; vitam interiecta est, quæq; subitam repentinamq; mutationem neutiquam admittit, ab eo rudi mediocriq; vitæ genere ad cæleste ac diuinũ, quod in rebus mente sola comprehensis positum est, ascenderint.

Molli paulatim flauescet campus arista.

Hoc est, fructus diuinæ legis ad hominũ vsum producetur.

Incultisq; rubens pendebit sentibus vua.

Id est, mores qui non erant impia viuẽdi ratione deprauati.

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Insciciam hominum illius temporis, & rudes impolitosque mores describit. Ac fortasse etiam eos, qui labores à Deo exantlatos audiant, suauem quendam fructum ex sua ipsorum in arduis rebus tolerantia percepturos demonstrat.

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere ſulcos
Alter erit Typhis, & altera quæ vehat argo.
Delectos Heroas, erunt etiam altera bella.
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Scite quidem ô poeta ſapientiſsime, poeticam enim facultatem, non extra decori fines prouexiſti. Nam tibi cum non eſſes propheta, vaticinari non erat propoſitum. Obſtabat etiam credo, periculum quoddam quod ipſorum capitibus imminet, qui patria inſtituta coarguunt. Proinde igitur & abſque periculo, quoad eius fieri poterat, his qui intelligentiæ acumine valent, veritatem aperuit, ac turres & bella criminatus (quæ certe iam in hominum vita cernuntur) Seruatorem ad bellum Troianum proficiſcentem depingit: per Troiam, mundum vniuerſum intelligit. Nam & prouidentia propria, & patris iuſſu in terram demiſſus, ex aduerſo cum improba hoſtium manu dimicauit. Sed quid poſtea dicit Poeta?

Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas.

Hoc eſt vbi adoleuerit, malis quæ vitam humanam occupant, radicitus extirpatis, totam terram pacis ornamentis decorabit.

Cedet & ipſe mari victor, nec nautica pinus
Mutabit merces, omnis fert omnia tellus,
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem,
Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Sponte ſua Sandyx paſcentes veſtiet agnos.
Aggredere ô magnos aderit iam tempus honores,
Chara Deum ſoboles magnum Iouis incrementum,
Aſpice conuexo nutantem pondere mundum.
Terrasq; tractusq; maris, cælumq; profundum,
Aſpice, venturo lætentur vt omnia ſeclo.
O mihi tam longe maneat pars vltima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit, tua dicere facta.

Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãuis, atque huic pater adsit.
Pan etiam arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam arcadia dicat se iudice victum.

Aspice, inquit, immensi orbis, & omnium elementorum hilaritatem. Ista aliquis forte parum prudens, de hominum ortu ac stirpe dici existimauerit. Verum quam rationem habere potuerit, vt prole hominis fatu edita, terra non rastros, non aratra passura esset, nec vitem falcis aciem, nec alium cultum desideratura? Aut quo pacto hoc, quod dicitur, in humana sobole ac stirpe intelligitur? Est enim natura diuini scilicet mandati quasi famula, non humani præcepti ministra. Quinetiam hilaris elementorum aspectus, Dei descensum, non hominis alicuius conceptionẽ indicat: Quod autem poeta vitæ exitum sibi longius propagari optet, est diuini plane aduentus inuocatio: A Deo enim non ab homine vitam, conseruationemque petere consueuimus. Erythræa etiam cum Deo sic loquitur: quod mihi, domine diuinandi necessitatem imponis, ac non potius è terra in sublime sublatam, ad diem vsque sanctissimi aduentus tui reseruas? Maro item præter illa, quæ sunt iam citata, hæc affert.

Incipe parue puer risu cognoscere matrem,
Matri longa decem tulerint fastidia menses.
Incipe parue puer: cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Quòd ista dici nequaquam poterant ab eo qui tantummodo homo esset, & quòd infideles ob diuini cultus ignorantiam, ne suum ipsorum quidem ortum intelligunt. CAP. XXI.

QVomodo enim huic non risere parentes? Quia ille qui est eius parens, est vis quædam expers qualitatis: & licet figuræ sit expers, in aliarum tamen rerum descriptione cernitur, idque humano corpore vacans. Vacare etiam cubili spiritum sanctum quis ignorat? Quæ tandem cupiditas, quod desiderium ei in bono expetendo adest,

cuius amore inflammantur omnia? At quid sapientiæ cum voluptate commune? Verum ista illis ad loquendum permittantur, qui humanam quandam Dei procreationem inducunt, quiq; animum suum omni turpis facinoris, & conuicij macula purgare minime elaborant. Te ô pietas inuoco, tuum auxilium in his, quæ dicuntur, imploro: quę quidem & legem quandam sacram castamq; perscribis, & optatissimam omnium bonorum spem, quæ est sanctissimæ immortalitatis magistra, & vera certaq; promissio, ostentans. Te ô pietas vna cum clementia adoro. Tibi pro tuis subsidiis nos, qui his eguimus, gratias debemus immortales. Temeraria multitudo tui auxilii ignara, propter odium innatum, quo incenditur aduersum te etiam Deum ipsum detestatur. Omnino enim nec vitæ suæ causam, nec se, nec reliquos impios, ex officio & cultu Deo opt. max. debito pendere agnoscit. Totus enim orbis & omnia quæ eius ambitu continentur, sunt illius possessio.

Gratias agit Deo, victorias, & prosperã in reliquis rebus imperatoris fortunam cõmemorans, inuehensq; in Maximinum tunc temporis tyrãnum, qui per persecutionis atrocitatem, maiore gloria pietatem illustrauerat. CAP. XXII.

EGO certè & prosperam meam fortunam, & meas res omnes pietati acceptas refero. Testis est etiam rerum omnium ex animi sententia euentus. Testes sunt præclara facinora: Testes victoriæ contra hostes & trophæa. Iuxta mecum hæc nouit, & cum laude propterea Deum celebrat, illustris & eximia ciuitas Roma. Assentitur item populus vrbis mihi charissimæ, licet falsa spe deceptus, principem se indignum delegerit: qui quidé extemplo pro sceleribus ab ipso admissis, iustas debitasq; pœnas persoluit. Quæ certe cõmemorare non est integrum, mihi præsertim qui apud te, ô pietas, dissero, omniq; studio & industria incumbo, quo pacto te verbis castis decorisq; affari queam. Dicam tamen fortasis aliquid (ô pietas) quod nec turpitudinis, nec indecori quicquam in se complectitur, furore tamen & crudelitate redundans. Cum bellum pestiferum contra omnes sanctissimas tuas ecclesias, à tyrannis excitaretur,

retur,& nonnulli in vrbe Roma,ſe tantis malis & tam inſigniter improbis oblectare non deſiſterent, campusq; eſſet ad pugnam præſtitutus, tu in medium progreſſa teipſam fide in Deum roboratam munitamque, aduerſariis oppoſuiſti. Mortalium verò impietate nobilitatorum crudelitas, velut ignis,rapide omnia abſque intermiſsione depaſcens, admirabile glorię decus & omnino eximiũ tibi apportauit. Ac propterea ipſos ſpectatores permagna cepit admiratio, cum videre liceret lictores, & eos qui piorum corpora torquebant,in irrogandis ſupplicijs feſſos languere,grauiterque diuexari,vincula etiam reſolui, cruciatus ipſos retũdi, & incendiorum flammas circumiectas reſtingui: & conſtantem ac liberam confeſsionem, ne vel ad exiguum temporis ſpatium à ſanctis remitti. Quid ergo cum iſta molieberis ô ſceleſtiſsime, profeciſti? Quæ cauſa quæſo,te ex mentis ſtatu deturbauit? Dixeris fortaſſe, propter deorum honorem: at quorum quæſo? aut quam cogitationem dignam diuina natura ſuſcepiſti? deos ne more tuo iracundos putabas? Quod ſi tales fuiſſent, oportuerat potius eorum inſtitutum admirari, quàm impudentibus importuniſque mandatis illorum,qui iuſtorum hominum cædes iniuſtè fieri ſuadebant,morem gerere. At dixeris forſitan,te ob maiorum inſtituta, hominumque exiſtimationem hæc aggreſſum. Aſſentior equidem, nam inſtituta illa & ſimilia ſunt illis qui ea ſanciuerint, & vnam eandemque declarant inſcitiam. At forſan ſingularem quandam vim in ſtatuis ad humanam effigiem à fabris & architectis fabricatis ineſſe cenſebas: ac propterea iſtas res accurabas, omni ſtudio adhibito, ne ſimulachra deorum maximorum præſtantiſsimorumque, humana ope & curatione egentium,turpi labe aliquando contaminarentur.

De inſtitutione vitæ Chriſtianorum, & quòd Deus delectatur iis qui viuendo virtutem exprimunt, quodq; iudicium et retributionẽ expectari oportet.

CAP. XXIII.

AT noſtrá religioné amabo te cũ veſtris inſtitutis accurate cõparando expende. An non hic vera & germana con-

concordia? an non perpetua benignitas? an non errati reprehensio, quæ admonitionem adhibet non ad perniciem, sed ad curationem, non ad crudelitatem, sed ad salutem, syn ceramque fidem, primum erga Deum, deinde erga hominum, quam natura deuincit societatem? Huc accedit misericordia in eos, quos aduersus fortunæ casus oppugnauerit: vita simplex synceraq;, nullo versutiæ fuco improbitatem obtegens. Veri etiam Dei, & vnius principatus agnitio, an non hic satis apparet? hæc est vera pietas, hæc integra inuiolataque omnino religio: hæc vita modesta, quam qui sequuntur, tanquam regiam quandam & frequentatam viam insistentes, ad æternam vitam recta proficiscuntur.

Nemo enim omnino moritur, qui talem instet viuendi viã, sed animum corporis contagione ac sordibus exuens, potius munus obit à Deo sibi impositum, quàm mortem oppetit. Qui namque Deum ingenuè confitetur, non contumeliæ, non iracundiæ sponte succumbit, sed generoso animo necessitatem subiens, tolerantiæ suæ periclitationem habet, tanquam subsidium sui ipsius erga Deum amoris & beneuolentiæ, neque enim dubium est id quidem, quin Deus hominum virtutem probitatemque lubens amplexetur.

Etenim videretur plane absurdissimũ, Si qui omnibus præstet, princepsque omnium, atque adeo bonum ipsum sit, reddere beneficium negligeret, cum homines, quibus non satis suppetunt facultatum, quique paulo egentiores sint, grato & beneuolo animo, gratiam referre, beneficiaq; compensare velint, etiamsi illi, qui ipsis gratificati sunt, de ea re minime laborare videantur. Atque illud quod dixi bonum, nos per totum vitæ cursum comitatur: nobisq; tum præsto est, cum aliquid boni agimus. Et quanquam Deus nos fortitudinis & propensæ voluntatis causa approbans, extemplo quidem nos aliquo compensat beneficio, tamen cumulatam illam nostri remunerationem in aliud tempus differt. Tunc enim de vniuerso vitæ modo ratio erit inita subductaque. Quòd si vitæ modus rectè se habuerit, æterna vitæ merces consequitur: improbos autem debitum supplicium exagitat.

De Decii Valeriani & Aureliani contra Christianos insultatione, qui se in miserrimum vitæ finem coniecerunt, propter ecclesiæ persequutionem.

CAP. XXIIII.

ABS te iam Deci, sciscitari volo, qui aliquando iustorũ laborem insectatus es, qui ecclesiam odio habuisti, qui pœnam piè sancteq; vitam degentibus irrogasti, quid doloris iam post hanc vitam patras? imo vero quibus & quàm acerbis calamitatibus ipse quasi irretitus teneris? Tuam porro infelicem & miseram conditionem satis declarauit, illud temporis interuallum, tanquam inter vitam & mortem interpositum, cum ipse in agris scythicis vnà cum omnibus copiis prostratus, imperium Romanum omnium ore celebratum Getis ludibrio & despectui obiecisti. Quin tu Valeriane, eandem crudelitatem in Dei famulos ostendens, iustum sanctumq; Dei iudicium quasi ante oculos omnium statuisti, dum captiuus præhensus eras, & vinctus ducebaris, purpura, & reliquo apparatu regio indutus. Tandem à Saporo rege Persarum iussus excoriari, saleq; conditus, sempiternum tui infortunij trophæum ante omnium oculos statuisti. Tu etiam Aureliane omnium scelerum incendium, cum in Thraciam quasi aperto marte & insanæ mentis impetu ferebaris, in media via cæsus, orbitas in via impressas impio cruore compleuisti.

De Diocletiano, cuius regia postquam imperium cum dedecore deposuisset, propter ecclesiæ diuexationem, ab ictu fulminis conflagrauit.

CAP. XXV.

DIocletianus quoque cum post cruentam cædem in persecutione factam, ipse contra se quodammodo, propter vitium amentiæ, & delirationis, suffragium tulisset, se vnius abiectæ & humilis mansionis munitioni ac presidio concredens, pœnas dedit. Quid ergo huic profuit, bellum contra Deum nostrum concitasse? Vt certe, mea quidem sententia, reliquam vitæ partem miserè transigerent, dum sibi semper metueret male, ne fulminis iactu concideret. Ista loquitur Nicomedia: non tacent etiam

etiam qui eadem oculis viderunt: ex quorum numero ipse equidé sum. Palatium eius & domus sane, fulmine eã depascente, faceq; cæleſti exedente vastata fuit. Quas res ita euẽturas sapientes plane prędixerant, neq; enim siluerunt, neq; mœrorem pro sceleribus tam inique cõtra Christianos admissis, susceptum simulatione occultarunt: sed perspicue ac palam ipsi inter se liberè de iisdem disseruerunt: quis talis furor, quæ plane principatus insolentia, vt homines cum sint, audeant tamen Deum bello lacessere, inq; religionem sanctissimam iustissimamq; vesano animo insultare, & tam infinitæ populi hominumq; iustorum multitutidini, nulla causa antecedente, exitium moliri? O præclarum modestię, qua omnes subiecti erudiantur præceptorem, ô magistrum prouidentię quam exercitus erga ciues suos habere debeat: pectora tribulum suorum vulnerarunt, hi qui ne terga quidem hostium vnquam in acie aspexissent. Ad extremũ igitur impiorum facinorum scelus, non tamen absque damno publico diuina vlta est prouidentia. Tot plane factæ sunt cædes: quot quidem, si in barbaros factæ fuissent, satis multæ ad æternam pacem constituendam videri potuissent. Totus imperatoris, quem supra dixi, exercitus, cum ditioni cuiusdam ignobilis & abiecti hominis imperium Romanum vi rapientis subiectus esset, multis & variis præliis cuiusque generis diuina prouidentia, orbem pręclarissimam in libertatem vindicante, penitus dissipatus & exhaustus est. Atqui voces oppressorũ, & libertatem naturaliter insitam appetentium, quinetiam laudes in gratiis Deo pro libertate & communione vitæ, coniuncta cum iustitia, illis reddita, agẽdis, quid est cur non omnibus modis Dei prouidentiam & singularem eius erga homines amorem insigniter ob oculos omnium ponant?

Quòd imperatori pietatis causa Deus fuerit, quodq; vt recte res administremus, ad eum confugere oportet, easq; ipsi acceptas ferre. quicquid autem peccatum fuerit, id omne nostræ cessationi imputare.

CAPVT XXVI.

QVando autem meam administrationem, quæ diuino afflatu sumpsit initium, laudant, an non Deum meorũ rectè

rectè præclareq; factorum authorem confirmant, Maximè certè. Est enim propriũ Dei munus, obire quæ optima sunt, hominum autem, Deo obtemperare. Est præterea, credo, ministerium pulcherrimum præstantissimumq;, vt quis antequam res aggrediatur, ita se præparet, vti res agendas possit cum securitate transigere. Ac nemini porro obscurum est, sanctissimum manuum ad cælos sublatarum cultum cum fide pura & syncerâ coniunctum, Deo deberi & precibus obseruationibusque, quæ manibus eleuatis fiunt, omnia quæ ad hominum commoda efficiuntur, recte geri: tantumq; emolumentum inde, & ad priuatum, & ad communem vsum apportari, quantum quisq; sibi, suisq; charissimis optauerit. Pugnas viderunt Gentiles, bellum conspicati sunt, prouidentia Dei victoriam populo suo largiente: animaduerterunt etiam Deum, precationum nostrarum virtute, nobis opem tulisse. Est enim iusta precatio, res plane inexpugnabilis: ac nemo sancte religioseque precatur, qui non idem quod est in optatis assequatur. Nec mundus aliquando repulsam fert, nisi solum cum fidei vacillet constantia. Deus enim hominum probitatem amplectens, semper illi præsto largitur misericordiam. Humanum videtur aliquando errare: at in humanis erroribus Deus est omnino expers culpæ. Quare par est, omnes, qui pietatem sectamur, nostræ ipsorum salutis, & rerum publicarum prosperitatis causa, seruatori gratias agere, & Christum sanctis precibus atque orationibus crebris, nobis placatum efficere, vt beneficia eius in nos conferre non desinat. Iste enim est iustorum defensor inuictus, iste propugnator fortissimus:
Iste opt. iudex, iste deniq; immortalitatis dux, & vitæ æternæ largitor.

FINIS. *Sit Deo gloria.*

¶ Hæc quæ sequitur oratio nunquam hactenus vel Græcè vel Latinè impressa est.

PRAEFATIO IN ORATIONEM DE LAVDIBVS CONstantini Magni.

CAVSA mihi in hunc locum veniendi, amici & sacerdotes Dei, non fuit illa quidem vt fabularum commentis, aut sermonis elegantia ad auras capiendas conquisita, tanquam suaui Syrenum cantu vestros animos permulcerem, aut vt aureis poculis, vti poeticè loquar, id est, nitidis orationis floseulis concinna verborum structura collustratis, voluptatis lenocinia his, qui eiusmodi rebus oblectantur, proponerem, sed partim vti vos qui sapientum consilio inducti, sancti Dei verbi ministri estis, commonefacerem in concionando, vt tum à tritis illis rhetorum vijs deflectatis declinetisq;, tum sedulo caueatis, ne vestrum sermonem ad imperitæ multitudinis accommodetis arbitriũ, partim vt nouo orationis genere apud vos imperatoris laudes percelebrarem. Et quanquam infiniti ferè aly idem ipsum iter ad eius virtutes prædicandas mecum ire contendunt, ego tamen hominum vestigia vitans, viam inusitatam ac minimè tritam insistam, quam quidem illotis pedibus ingredi nefas est, vt alij populare dicendi genus, & puerilibus argutijs confertum consectantes, lepidamq; orationis amplectentes concinnitatem, mortalium aures narrationibus de rebus mortalibus & caducis institutis deliniant, primasq; deferant voluptati: ipsius tamen sapientiæ, quæ per omnia manat ac funditur, professores, vtpote diuinarum humanarumq; rerum scien-

scientiam consecuti, quoniam rei præstantioris delectum in boni loco numerant, idcirco diuinas imperatoris virtutes, & pia eius in Deum officia, longè illis, quæ erga homines præstitit, anteponunt, resq; eas, quæ secundas obtinent in bonis, secundæ classis rhetoribus prædicandi, faciunt potestatem. Itaque cum sapientia quæ in imperatoris animo insita est, in rerum tam diuinarum quam humanarum cognitione cernatur, atque illæ videntur ad Deum, hæ autem ad homines spectare, hi qui extra sacrarum literarum quasi ambitus consistunt, rerum humanarum ad imperatoris laudes pertinentium prædicationem, modò sint ad illud munus idonei, sibi tractandam sumant: quæ quanquam & splendoris excellentiæq; plurimum, & fructus vtilitatisq; non minus (omnia enim, quæ in imperatore cernuntur, sunt planè eximia) in se complectuntur, tamen diuinis illis virtutibus, quibus mens eius imbuta est, sunt longe inferiores. Qui autem in sacrosanctos diuini eloquij cancellos intrarint, eiusdemq; adyta fuerint, & inaccessa penetralia ingressi, hi quasi portas illius profanis auribus occludentes, arcanas imperatoris imitationes, istarum rerum duntaxat professoribus explicare aggrediantur. Qui porro aures pietatis rimulis perpurgatas, & intelligentiam, aerijs, vt ita dicã, ipsius animi alis habeant in sublimi defixam, in laudibus summi omnium regis & moderatoris celebrandis insistant, tacitiq; diuina mysteria obeant. Nos verò ex vatum oraculis, quæ diuini spiritus sancti luminis ædita sunt, non autem ex illis quæ à diuinatione, ne dicam dementi insania, profecta sunt, perfectorum mysteriorum, quæ traduntur de ipso cælesti regno, de imperatore omnium summo, de diuino satellitum agmine, quo summus ille imperator stipatus est, de vero & perfecto, deq; falso

Videtur rhetores intelligere, qui in studio solũ humanitatis versantur.

Ministros verbi & sacræ scripturæ professores intelligit

& specie solum adumbrato imperandi modo qui in terris existit, denique de his quæ vtrumque ordinem consequuntur, explicationem depromamus. Hæc igitur ad istarum rerum decus illustrandum: pie sancteq; præfati, deinceps ad diuina mysteria explicanda aggrediamur.

EVSE-

EVSEBII PAMPHILI DE LAVDIBVS CONSTANTINI IMPERATORIS Oratio, quam ad trigesimum annum Imperij eiusdem Constantini habuit.

EST quidem hic conuentus ad præpotentem imperatorem laudibus ornandum celebratus, in quo nos, qui imperatoris illius ministri sumus, sacrarum literarum disciplinis diuinitus afflati, gaudio & lætitia exultemus. Atq; ab illo ipso magno & præpotenti imperatore nostri festi ducamus exordium. Magnum illum equidem imperatorem voco, qui reuera magnus est, eumque intelligo (mihi ista dicenti imperator, qui præsto adest, minimè certò scio, vertet vitio, imo verò etiam sermonem de Deo institutum collaudabit plurimum) eum inquam intelligo, qui vniuersitati præest, qui omnium summus est, qui celsissimus est, qui longe maximus est: cuius imperij sedes sunt cælestes globi, & terra scabellum pedum eius, quem nemo plenè cogitatione propterea complecti poterit, quod lumen inexplicabili radiorũ splendore, ei circumfusum, quemque aciem mentis intendentem ab eius diuinitatis contemplatione depellit. Hunc cælestes exercitus, hunc stipant supremæ potestates, hũc moderatorem dominum & imperatorem agnoscunt. Quin etiam angelorum infinitæ multitudines, turbæ archangelorũ & sanctorum spiriruum chori, ex illius claritatis radiis, tanquam ex perennibus luminis fontibus splendorem haurientes, colluſtrantur. Etiam luminaria omnia, quæ corporea sunt, diuina præterea & sacra luminarium corpore vacantium genera, quæ locum supra cæli verticem situm obtinẽt, magnum hunc imperatorem eximiis & diuinis hymnis ex-

tollunt. Istum immensum cælum, tanquam aulæum ambit cæruleum, eosque, qui sunt extra, ab interiore illius palatio secludit. Circa hoc tanquam in palatij vestibulis faces gestantia, voluuntur, sol, luna, & cętera luminaria cælestia, quę vniuersitatis moderatori honorem impertiunt, ipsiusq; nutu & præcepto, rebus, quæ locum tenebricosum occupant, extra cælum collocatũ, assiduam lucem porrigũt. Istũ magnum nostrũ imperatorẽ, Christumq;, & ipsum etiã victoriis inclitum imperatorem nostrum, laudibus efferre cum constituam, videor mihi eum prædicando præclarè admodum facere, quippe cum illum solum authorem esse imperij, cui nos subiecti sumus explorate cognitum & perspectum habeam. Istum quoque pij cæsares, imperatoris filij fontem omnium bonorum (hoc namq; à patre didicerunt) ingenue agnoscunt. Istum frequentes exercituum turbæ, ingentes populorũ multitudines, in singulis regionibus vrbibusque, prouinciarumque etiam præsides conuentus celebrantes, sanctè venerantur, ad eam rem à prędaro Reip. conseruatore, & magno Constantino perdocti. Porro autem vniuersum simul hominum genus, gentes cuiusque generis, tribus & linguæ, licet de aliis rebus in varias & discrepantes sententias distrahantur, in huius tamen laudis confessione vno ore, tum communiter, tum singulatim consentiunt: hũcque vnum & solum cogitationibus naturaliter insitis, & notionibus quibusdam, quas sua spõte hauserint didicerintq; impulsi, gloria & prædicatione extollunt. Quid? an non hunc tota terrę moles dominum confitetur, germinibusque & animalibus ex se editis obedientiam, quam ei ad maximã rerum in ipsa procreatarum commoditatem præstare debet, perspicuè declarat? Hunc rapidi fluminum decursus inundantes torrentibus, hunc fontium perennium riuuli ex infinitis iugibusq; abyssis emanantes, diuinæ & admirabilis fabricæ authorem profitentur. Hunc profundi maris gurgites immensa altitudine concluſi, abruptiq; fluctus in sublime elati, nutuq; legis colligati diuinæ, qui cum ad ipsa litora conuoluuntur, terræ velut formidinem incutiunt, magnopere exhorrescunt. Quin etiam modificata hyberno-rum imbrium fluenta, sonori tonitruum fragores, ardentes fulminum coruscationes, volubiles item ventorum impe-

tus,

eus, vagi per aerem nubium greſſus, hunc illis, qui eum ipſum aſpicere non poſſunt, quodammodo contemplandum proponunt. Sol præterea, cuius luce complentur vniuerſa, quiq́ue diuturna ſeculorum ſpatia dimetitur, hunc ſolũ dominum nouit, eiuſq́ue voluntati inſeruiens, nunquam extra curſus ſui terminos, veſtigium flectere audet. Luna quoque cuius lumen multo obſcurius eſt, quàm ſolis, quæq́; temporum conuerſionibus creſcit, decreſcitq́;, diuinis legibus morem gerit. Adde his ornatum cæli curſibus aſtrorum illuminatum, ordineq́ue & concentu progredientem, ſuosq́; obeuntem circulos, qui etiam, quaſi voce emiſſa, deum lucis cuiuſque modi largitorem prædicat. Itemq́; omnia cæleſtia luminaria, quæ eius nutu & voluntate vnum gignunt concentum, diurnorumq́ue ſeculorum conuerſionibus perlongum curſum conficiunt, & in ſtadiis etheriis obeunt certamina, noctium etiam & dierum viciſſitudines, temporumq́; anniuerſariorum mutationes, denique numeroſi concentus & ordines vniuerſi, variam eius & multiplicem ſapientiam celebrant. Illi porrò poteſtates ab oculis ſecluſæ, perq́; liberam & patentem aeris planitiem, peruolitantes, debitam & decoram tribuunt venerationem. Illum igitur magnum Imperatorem mundus pariter vniuerſus laudibus exornat. Illum cæli ſublimes, excelſiq́ue cæleſtium globorum chori, honorant, illum collaudant exercitus angelorum arcano hymnorum concentu. Spiritus ex diuino eius lumine ſati, genitorem ſuum diuinis præconijs efferunt. Illum ſecula infinita, quæ hoc cælum, huncq́ue mundum ſunt antegreſſa, aliaq́; interminata ſecula, perenni iſtorum ſeculorum ſerie continuata, quæ ante rerum ſub aſpectum cadentium ortum extiterunt, ſolum ac præpotentem moderatorem & dominum agnoſcũt. Illum etiam ipſe æternus vnigenitus eius ſermo, qui in omnibus, ante omnes, & poſt omnes exiſtit, magnus magni Dei pontifex, omni tempore, omnibuſque ſeculis antiquior, dignitatis paternæ particeps, primus ac ſolus pro omnium ſalute placauit. Qui tum primo honore in imperio huius vniuerſitatis, tum æquali cum patre in regno paterno dignatus eſt. Nam ille lux eſt ſupra hanc rerum vniuerſarum compagem ſita, quæ & circa patrem meat, eiuſq́ue ſpeciem principio & ortu carentem à rerum mortalium

essentia diuidit, discluditque: & cælitus etiam ex diuinitate illa, quæ tum finis, tum initij expers est, emanans, extra profundit sese, atque locum supra cælum positum, aliaque omnia, quæ cæli complexus continent, multo excellentiore claritate, quàm quæ à sole porrigitur, collustrat. Ille Dei sermo hunc mundum suo nutu regit vniuersum: ille super omnes res, & per omnes, & in omnibus, siue oculis cernuntur illæ quidem, siue aspectum fugiunt, incedit. A quo, & per quem hic noster Deo charus Imperator cælestis imperij effigiem gerens, ad similitudinẽ Dei opt. maximi omnium regionum in terra sitarum clauum tenet, easque gubernat. Ille vnigenitus Dei sermo à sempiternis seculis ad secula infinita interminataq; regni cum patre particeps est: hic noster perpetua amicitia illi coniunctus imperij gubernaculis cælitus demissis donatus, diuinaque confirmatus appellatione, multis annorum curriculis orbi terrarum præfuit. Quinetiam ille huius vniuersitatis conseruator totum cælum mundumq;, regnumq; cæleste, vt sit conueniens & decorum patri suo efficit, hic eius amicus, quotquot ex terræ incolis ipsius subijciuntur imperio, ad vnigenitum Dei sermonem & seruatorẽ nostrum agnoscendum adducit, ad regnumq; illius reddit idoneos. Ille communis omnium rerũ propugnator potestates rebelles, quot quot altius à terra per aerem oberrantes hominum animos vitiorum laqueis aliquando solent irretire, diuina quadam virtute, quæ oculorum sensu percipi non potest, velut feras agrestes à suo grege, instar boni pastoris longissime fugat. Hic cum illo necessitudine iunctus, cælesti illius ope trophæis contra hostes statutis nobilitatus, apertos veritatis inimicos belli iure subigit, eosq; ad sanam mentem deducit. Ille sempiternus Dei sermo & patronus omniũ semina salutaria, rationisque participia eius fidei initiatis suppeditans, eos & sapientia cælesti & regni paterni sciẽtia imbuit: hic eius necessarius, tãquam Dei verbi vates, vniuersum hominum genus ad Dei cognitionem vocat, eam omnium inculcat auribus, claraque voce cunctis terræ incolis synceræ religionis veritatisq, leges palam prædicat. Ille omnium defensor, cælestes regni paterni portas his, qui hinc in illum locũ demigrant, patefacit: hic ardenti erga Deũ amore accen-

accensus, omnibus impij erroris sordibus ex hoc terrestri regno perpurgatis, sanctorum piorumque virorũ choros in suum palatium accersit: vniuersam hominum frequentiam à se gubernatorum incolumen seruare studiose laborat: hũc conuentum hic solus ex omnibus, qui imperio Romano aliquando præfuerint, à Deo summo omnium imperatore ad triginta iam annorum spatium honore decoratus, non inferis manibus, veterum more, neque spectris dęmonum, homines in fraudem inducentium, neq; falsis diis aut simulachris in locis excelsis collocatis, quæ homines colebant impij, celebrat, sed vt ei, qui eum ad hunc honorem extulerit, quemque authorem agnoscat bonorum ipsi suppeditatorum, gratias agat: neque tamen exemplo veterum regiam suam sanguine polluit, neque fumo, igni, aut hostiis animalium, flammis penitus absumptorum, dæmones inferos placat, sed ipsi huius vniuersitatis moderatori gratam, acceptamque victimam, suum ipsius videlicet regium animum, & mentem clarissimam consecrat. Nam illa sola victima Deo chara iucundaq; est, quam noster hic imperator synceris interioris mentis cogitationibus, ignis, sanguinisque expertibus, immolare didicerit, hoc est, vt veris opinionibus in animo insitis veram religionem propugnet, eximia prædicatione Dei gloriam illustret, regiis officiis Dei imitetur benignitatem, seq; totũ ei adijciat, & seipsum primitias mundi, cuius imperiũ ipsi concreditum est, tãquam amplum quoddam munus offerat. Hoc igitur sacrificium omnium præstantissimũ offert imperator, & tanquã bonus pastor, non celebres illas victimas ex agnis primogenitis confectas immolat, sed animas gregis rationis compotis, quem ipse pascit, ad Dei cognitionẽ verumq; eius cultum ducit. Deus tali oblectatus hostia, & munus lubens amplexus & sacerdotem, tam venerandi, tamq; illustris sacrificij largitorẽ honore prosecutus, diuturna imperij ei concessit curricula: & quo eius sanctimoniam remuneraretur, pluribus amplioribusq; beneficiis illum affecit, deditq; potestatem varia festa celebrandi cũ prospero & felici monarchię suæ successu. In singulis festis & conuentibus ad decimũ quemq; annum vertentẽ celebratis, vnus ex filiis illius ad sedem imperij participandam à Deo designatus est, & velut plãtæ florenti vi-

rentíq; temporũ incremẽta donata. Itaq; filius eius natu maximus, qui patris nomine est appellat⁹, primo regni decẽnio cõfecto, socius imperij cũ patre renuntiatus est. Qui autẽ ei proximè accedebat ætate, anno vigesimo imperij ad eundẽ honoris gradum sublatus. Tertius deinceps hoc trigesimo anno, quo iam festum celebratur, eadem dignitate potitur. Nunc verò si imperium eius ad annum quadragesimũ propagetur, vt Dei nutu temporis spacium crescit, sic numerosa sobole imperium erit amplificatũ: Cæsarumq; declaratione, prophetarum vaticinationes expletæ, quæ & iam pridem, & olim sic palam prædicabant: & suscipient regnũ sancti Dei altissimi. Ad hunc modum igitur & temporum & liberorum incrementa Deus summus omniũ imperator huic nostro sanctissimo imperatori est largitus, statumque eius imperij, cui gentes totius orbis terrarum obsequuntur, perinde prosperum & florentem reddidit, ac si modò florere inciperet. Quinetiam hunc conuentum eius causa curauit celebrandum, eumq; victorem hostium & inimicorum omnium effecit: denique illum vtpote egregium veræ pietatis exemplar, cunctis terræ incolis proposuit ad imitandum. Hic claro Cæsarum filiorum suorũ fulgore, velut radiis qui busdã ex se longissime profusis, non aliter atque lumen solis suo splendore solet, homines ingenti locorum interuallo disiunctos illustrat. Itaque & nobis, qui orientem accolimus, suam ipsius præsentiam non sine maximo omniũ cõmodo largitus est, & alteri hominum generi versus occidẽtem vnum ex filiis præfecit, & alios duos in aliis locis, tanquam faces ac luminaria ex sua ipsius claritate diffusa collocauit. Porro autem imperij quadrifariam dispertiti iugum quasi quatuor equis, id est, sibi & tribus filiis cæsaribus fortissimis imponens, ipse eos diuini animorum consensus & concordiæ frænis colligatos, cælitus moderatur: pariterque vniuersum terræ orbem, quem sol videt, peragrat, & omnibus hominibus tanquam præsto adest, atque adeo res cunctas quodammodo oculis lustrat. Quinetiam cælestis imperij gerit effigiem, oculosque in sublime tollens, homines in hoc inferiore imperio ad exemplar primariæ illius imperij formæ gubernat, monarchæque principatum imitatione & exemplo cælestis confirmat imperii. Istam enim im

compos

perij formam lex, quæ rex omnium est, humano generi orbem terræ incolenti tribuit: quippe hæc regiæ potestatis compos lex, vnum omnibus præscribit imperium. Atq; monarchia certe omnes alias rerumpub. species, & administrationis modos longe superat. Nam multiplex imperiũ, quod ex hominibus honore & sensu paribus constat, quodq; cũ monarchia ex aduerso pugnat, confusionis ac seditionis potius, quàm imperij nomen meretur. Quapropter & vnus Deus est, non duo, non tres, neque præterea plures (nam deorum introducere multitudinem est reuera Deum tollere) sic vnus omnium rex & imperator, vnum illius verbum, & regia lex vna, quæ non verbis exprimitur & syllabis, neque qualis in picturis & columellis descripta, temporis longinquitate consumitur, sed viuit & viget perpetuò, vtpote quæ nihil aliud sit, quàm Dei sermo, omnibus hominibus, qui & ipsi parent, & post eum nati sunt, patris regnum præparans. Hunc copiæ cælestes, infinitaq; millia angelorum, Dei inseruientium voluntati, & diuini exercitus multitudine infiniti cingunt. Quinetiam hic regius Dei sermo omnibus spiritibus, qui abdite intra cæli ambitum delitescentes, totius mundi gubernationi subseruiunt, velut quidam summi imperatoris præfectus præest. Hunc summum ducem, pontificem magnum, patris prophetam, magni consilij angelum, lucis paternę splendorem, filium vnigenitum, aliisque infinitis huius generis nominibus expressæ theologorum voces appellant. Quem quidem vtpote vnũ Dei sermonem, legem, sapientiam, omnisq; boni plenitudinem pater constituens, velut donum salutare omnibus, qui ipsius obsequuntur imperio elargitus est. Hic etiam res tranat vniuersas, vbique incedit, patris munera erogat, affatim in omnes, exemplar regij dominatus hominibus in terris habitantibus porrigit, animumq; humanum ad ipsius imaginem factum, diuinis exornat facultatibus. Hinc aliarum virtutum quasi communio influit in animum, & ex eius diuinitatis fonte manat. Nam solus ille sapiens, solus Deus, solus essentia bonus, solus denique robore valens. Iustitiæ item procreator, parens rationis & sapientiæ, fons lucis & vitæ, veritatis & virtutis quasi promus & condus, veri imperij, omnis principatus ac potestatis moderator. At vnde ista homi-

Theologi hoc loco pro prophetis, euangelistis, & apostolis, qui scripturas sacras nobis reliquerunt capiendas sunt.

hominibus cognita? quis auribus mortalium hæc ſuppeditauit? Qui lingua carnea, ea quæ ſunt carnis, corporisque expertia, exprimere poteſt? Quis regem ab oculorum aſpectu ſecluſum conſiderans, iſtas in eo facultates & virtutes ineſſe animaduertit. Nam ſenſibus quidem tum elementa eiſdem cognata vnde corpus conſtat, tum res aliæ ex illis concretæ percipiuntur. At nemo hactenus eſt aliquando gloriatus, ſe vniuerſitatis regnum, quod aſpectum hominum fugit, oculis corporeis conſpicatum eſſe. Neque profecto natura mortalis, ſapientiæ pulchritudinem apprehendere valet. Quis ſenſibus corporeis iuſtitiæ quaſi vultum aſpexit? vnde notio imperij vere legitimi, poteſtatisq; plane regiæ hominibus ſuccurrit? vnde principatus, qui ſuopte nutu regit omnia, ei qui eſt carne & ſanguine circundatus cognoſci poterat? Quis ſpecies illas abſtruſas figuraque carentes, quis eſſentiam, corporis & figuræ expertem, hominibus in terris prædicaſſet, ſi non vnus fuiſſet iſtarum interpres Dei ſermo, qui per res permeat vniuerſas, quique eſſentiæ, quæ ratione ſolum & intelligentia ab hominibus comprænditur, parens & procurator eſt? Qui ſolus cum diuina patris eſſentia cohærens, ſuorum quaſi liberorum animos diui[illegible]is paternæ fluentis rigat.

Ex hoc fonte prudentes cogitationes quæ ſunt naturaliter in noſtris mentibus inſitæ, ad omnes homines, tam græcos, quàm barbaros permanarunt. Hinc rationis & ſapientiæ notiones: hinc prudentiæ & iuſtitiæ ſemina: hinc artium perceptiones: hinc virtutis cognitio, gratumque & iucundum nomen ſapientiæ: hinc venerandus philoſophiæ amor: hinc ipſius Dei viſio, & vita præclarè ad pietatem inſtituta: hinc omnis boni & honeſti notitia: hinc homini regni firmitas & imperium omnium orbem terræ incolentium inexpugnabile. Hic porro Dei ſermo, qui eſt animantium rationis participium parens, effigiem ad imaginem & ſimilitudinem Dei hominis impreſſit in animo: hocque animal verè regium ſolum eorum, quæ in terris gignuntur, ad imperandum & parendum aptum efficit.

Cui etiam ſcientiam ingenerauit futura præmeditandi, hincque de ſpe regni cæleſtis, quæ nobis oſtentata eſt, præiudicandi: propter quam ille ipſe, qui noſtri omnium

filio-

filiorum suorum pater est, in mundum ingredi, & cum mortalibus in congressum & colloquium venire est minime grauatus. Qui & semina in animos nostros sparsa, instar agricolæ colere, & dona nobis cælitus demissa renouare, & omnibus cælestis regni participationem annuntiare non dedignatus est. Quinetiam omnes vocauit, imo verò sedulo hortatus est, vt ad iter cæleste suscipiendum essent instructi, stolamque dignam sua vocatione præpararent. Porro autem facultate quadam inexplicabili mundum vniuersum, quem sol lustrat, sua doctrina compleuit, hacq; adumbrata regni terrestris specie, regni cœlestis expressit effigiem, ad quod vniuersum hominum genus, vti studiosè contendat, impellit, præclaramq; illius cõsequendi spem eorum animis inijcit. Cuius quidem noster hic Deo charus imperator, etiam iam in hac vita fit particeps, tum quòd virtutibus à Deo in eius animo insitis ornatus sit, tum quòd inde diuinæ facultatis in eius mentem delapsæ. Etenim Dei sermonis beneficio, qui per omnes res pertinet, disertus & prudens factus est, & diuinæ sapientiæ communione sapiens: bonus etiam bonitatem participando: iustitiam acquirendo iustus: temperans speciem induendo temperantiæ: denique cæleste robur assequendo fortis. Quinetiam hic verè imperator appellari poterit, qui animo suo, propter imperatoris virtutes in illo insitas, supremi illius imperij exemplar representat: qui autem ab his penitus relegatus sit, quique summum totius vniuersitatis imperatorem denegarit, neque cælestem animorum agnouerit procreatorem & parentem, neque debitum decus illi tribuerit, sed turpitudinis labe animum deformarit, regiam mansuetudinem cum immanis & agrestis beluæ furore, liberalem & honestam animi affectionem cum letifero vitiositatis veneno, cum stultitia prudentiam, cum ratione & sapientia temeritatem, rem omnium plane maxime deformem commutarit, ex qua tanquam ex amara stirpe, germina pernicioſa ac pestifera nascuntur, vita in omnem intemperantiam effusa, auaritia, cædes, bellum cum Deo, denique impietas, qui inquam his se totum dediderit, etiamsi violentia tyrannica imperium occupet, nunquam vere Imperator dici nuncupariq; poterit.

Qui

Qui enim monarchiæ effigiem gerere poteſt ille, qui infinitas dæmonum imagines adumbratas eas quidem in animo impreſſas habeat? Quemadmodum princeps vocari & & rerum ſumma potiri ille quidem, qui infinitos dominos eoſque valde acerbos ſuis ipſius ceruicibus impoſuerit? Nam ſeruus eſt obſcenę voluptatis, ſeruus intemperantis & inſanæ libidinis cum mulieribus explendæ: ſeruus pecuniæ iniuſtè partæ: ſeruus excandeſcentiæ & iræ: ſeruus timoris & formidinis: ſeruus dæmonum cruentorum: ſeruus deniq; ſpirituum animum corrumpentium: Quapropter ſolus hic noſter Conſtantinus, ipſius veritatis teſtimonio imperator prædicetur, qui quidem cum Deo ſummo omnium imperatore amoris vinculis iunctus eſt: qui ſolus liber eſt: imo verò etiam qui vere dominus eſt: qui nec pecuniarum, nec mulierum cupiditate vincitur, ſed voluptatum etiam, quæ ſunt ſecundum naturam victor eſt. Qui excandeſcentiam & irá expugnat, non autem ab illis expugnatur: hic reuera imperator eſt, cuius res geſtæ nomini, quo nuncupatur, reſpondent. Hic plane victor, qui victoriam à perturbationibus mortalium genus deuincentibus reportat. Hic etiam imperator, qui ad primariam illam magni imperatoris ſpeciem quodammodo figuratus eſt, & virtutũ ſplendore ex ea profuſo in mente, velut in ſpeculo, formam illius expreſſam habet, eiſdemque cumulatè exornatus, temperans, bonus, iuſtus, fortis, pius, Deo charus efficitur. Hic re ipſa imperator & ſolus philoſophus, qui ſeipſum noſcit, qui tuiuſq; boni adiumenta extrinſecus, imò verò è cęlo ipſo in animum inſuſa pro certo perſuaſum habet, qui venerandum regij principatus nomen eximio veſtitus ornatu circumiecto inſigniter illuſtrat, qui denique ſolus regia purpura ipſius dignitati accommodata optimo iure induitur. Hic certe imperator qui noctes dieſque cæleſtem patrem inuocat, qui precibus eius opem implorat, qui ardenti regni cælorum deſiderio incenditur. Nam cum res huius mundi, vtpote mortales, fragiles, & inſtar fluminis delabentes, recidentéſque in nihilũ, indignas eſſe ſummo omnium imperatore Deo intelligat, regni Dei, quod neq; habet interitum, neque temporis diuturnitate tabeſcit, mira cupiditate inflammatur: & prudenti admodum cogitatione conſilioque inductus, illud ſolum

aſſe qui

assequi exoptat, mentemque in sublimi supra illum eximiũ cæli globum defixam habet, atque adeo perpetuo luminum ibi splendescentium desiderio eius pectus exardescit, cum quibus si quæ in hac vita eximia videantur, & illustria, comparentur, nihil à tenebris differre existimat, nam hunc humanum principatum, qui propter mortalem & caducam huius vitæ rationem ad breue & exiguum tempus durat, cõsiderans, caprariorum, pastorum ac bubulcorũ imperio non multo præstantiorem esse, imo verò multo plus laboris & molestiarum habere arbitratur populi acclamationes, & voces assentatorum, quæ ad inanem vulgi oblectationem potius, quàm ad morum grauitatem, & ingenuam animi disciplinam fundi solent, quinetiam turbam subiectorum se stipantem, infinitas copias armatorum tam peditum, quàm equitum, denique seruilem & dicto audientem multitudinẽ cum videt, non admiratur, non magni æstimat, neque adeo istorum se insolenter effert imperio, sed ad suam ipsius mẽtem se conuertens, in seipso communem omnium naturam contemplatur. Vestem præterea auro intertextam, variisq; floribus depictam, purpuram quoque imperatoriam cũ ipso diademate habet pro ridiculis. Et quanquam vulgus hominum istas res admirari & instar infantium puerorum earum visu velut larua quadam obstupescere animaduertit, illi tamen nihil tale accidit, sed quia Deum vere cognoscit, ob eam causam ornatum imperatori cõsentaneum animo suo, vestitus loco, circumdat, temperantia, iustitia, pietate, & cæteris virtutibus illustratum. Porrò autem pecuniam, aurum dico & argentum, quæ vulgo maxime expetuntur, genera lapidum, quæ sunt in admiratione, qualia sunt natura, talia etiam ea esse considerat, hoc est, materiam plane inutilem, quippe quæ nihil ad malorum curationem adferat adiumẽti. Ecquid enim ista vel ad morbos sanandos, vel ad deuitandam mortem habent momenti? At licet eadem ista ita se habere accuratè intelligat, illis tamen, quo subiecti sui eũ reuerentes, melius in officio contineantur, moderata ratione vtitur, eosq; deridet, qui propter inscitiam ea ipsa suspiciunt ac venerantur. Accedit his quòd crapula, ebrietate, superuacaneisq; ciborum condimentis, vtpote hominum abdomini deditorum propriis, se abstinet, quippe qui aliis, nõ

sibi

sibi eas res conuenire existimet. Nam exploratum habet eiusmodi res & corpori nocere plurimum, & animi intelligentiam obscurare, obruereque. His igitur de causis Imperator noster diuinis præceptis institutus, & ad res præclaras animum applicans, cupiditate ducitur earum rerum quæ sunt huius vitæ commodis longe anteponendæ: patremque cælestem assidue inuocat, eius regni flagrat desyderio, omnia vitæ officia pie religioseque obit, & illis qui ipsius parent imperio, tanquam ab egregio præceptore eruditis, diuinam summi Imperatoris Dei cognitionem proponit. Itaque Deus ei, anno hoc imperij trigesimo, eximios honores diuturnis iam temporum conuersionibus perfectos expletosque, tanquam authoramenta remunerationis velut stipulatione facta tribuit: atque decennij spatio iam tertio vertente, vniuersum hominum genus ad festa popularia, imò verò insignia ad eius gloriam illustrandam celebranda impellit. Nec certe à ratione alienum est, vt cælitum chori naturæ legibus impulsi, cum his, qui in terris pulchris diuinæ cognitionis quasi floribus decorati sunt, pariter lętentur: ipseque adeo summus omnium moderator Deus, non aliter atque bonus pater, de filiis suis pietatem colentibus permagnam capiat oblectationem, idque adeo maxime, quòd omnium gubernatorem, authoremque bonorum ad longinquum temporis spatium sunt honore prosecuturi, ita vt regnum illud tribus decennii curriculis non sit contentum, sed diuturnum maneat, & in æuum immensum perpetuetur.

Nam vniuersum æuum nec senectute confici potest, nec diuturnitate temporis occidere, nec principio finéve, vt mortalium ratio fert, considerari solet, neque puncto, quo quasi medium inciditur, immo ne illud quidem quod νῦν id est, præsens tempus dicitur ab his qui illius cognoscendi studio incenduntur, comprehendi potest: nedum futurum tempus aut præteritum. Quippe illud non est, hoc iam abiit. Præsens autem, sic enim appellatur, tum cogitando, tum exprimendo multo celerius, quàm verbum preteruolat. Neque certe fieri potest, vt illud tanquam instans capiatur. Nam aut futura expectare, aut considerare præterita necesse est: quandoquidem vnà cum cogitatione præ-

præterlabens fugit. Quocirca vniuersum æuum se sub mortalium cogitationem subijci non patitur, verùm quanquam eorum nutum seruili more obseruare prorsus renuit, Deum tamen suum ipsius regem & dominum agnoscit lubens, eumque tanquam dorso insidentem circumfert, seque tam præclaro eximioque onere onustum gloriatur. Ille istud regit cælitus, non aurea catena, vt est apud poetam, constringens, sed diuinæ arcanæque sapientiæ vinculis, tanquam habenis quibusdam coercens moderatur: mensesque & tempora, mutationes temporum & annos, noctium & dierum vicissitudines, in ipsum illud perfecto absolutoque illigauit concentu: variis quoque terminis & modis deuinxit. Hoc autem vtpote in rectum sua natura, & in immensum productum, αἰῶνα, id est, æui nomen tanquam ἀεὶ ὤν, id est, semper existens, obtinet: ipsumq; suis partibus par ac simile est, imo verò partium & interuallorum expers, in solam, vt ita dicam, rectitudinem protractum, augescit. Ille idem ipsum incisionibus interiectis diuidens, & tanquam rectam lineam in longitudinem extensam punctis distinguens, ingentem multitudinem in id concluſit, & licet vnum sit, vnitatisque exprimit effigiem, ille tamen in varios cuiusque generis numeros id ipsum dispertiuit, & ex eo, quod forma vacabat, multiplicem formarum varietatem quæ in eo cernitur, effecit. Nam primo omnium materiam formæ expertem velut essentiam ad omnes formas capiendas aptam in eo collocauit. Deinde qualitatem binarii numeri vi & facultate materiæ adiunxit, speciemque effinxit ex illo, quod specie carebat. Tum ternarij numeri subsidio, corpus ex materia, & forma concretum, triplicique distinctum diuisione, fabricauit, latitudine, longitudine, & crassitudine. Quinetiam ex gemino binario quaternionem elementorum terræ, aquæ, aeris, & ignis excogitauit: fontesque perennes ad necessarium huius vniuersitatis vsum & vtilitatem inde produxit. Hic quaternio procreat denarium: Nam vnum, duo, tria, quatuor denariũ numerum conficiunt. Denarius autẽ per ternarium replicatus, mensem cõstituit, mensis verò duodecim cõuersionibus solis orbẽ & cursum explet. Hinc annorũ circuli, quin etiã

muta-

mutationes ac viciſsitudines temporum, æuum, quod forma ac ſpecie caret, tanquam in pictura floribus permultis variata exprimunt, eæque ad requietem relaxationemque eorum, qui in illo curſum vitæ conficiunt, referuntur. Nam vt his, qui in certamine, ſpe præmiorum adducti, curſus peragunt, ſpatia quædam ſtadiis terminata ſunt, & illis qui longa itinera ingrediuntur, via quibuſdam præſtitutis quaſi diuerſoriis & certis ſpaciis circumſcripta, ne cuiuſquam alacritas, dum expectatio in infinitum ducitur, omnino defatigata ſuccumbat, eodem modo ſummus ille omnium imperator Deus, æuum vniuerſum ſapientiæ vinculis circũdans, ducit agitatq;, ipſumq; varijs motibus gubernat, quatenus ei commodum viſum ſit. Porrò autem rector ille vniuerſi, idem ipſum æuum, quod ante figuræ expers fuit, coloribus ſpecioſis, & virentibus floribus circumueſtiuit: diemque ſolis ſplendore candidam effecit: noctem autem atro conſperſit colore, eamq; ſtellarum luminibus velut aureis ramentis colluſtrat. Quinetiam totum cælum tanquam velamen ingens claris luciferi radiis accenſis, luciſque lunæ varietate, & ſplendida aſtrorum frequentia, velut variis cuiuſque modi picturæ exornauit inſignibus. Aerem item de ſublimi in profundum porrectum, qui ſua vi latitudinem, longitudinémque totius mundi refrigerat temperátque, volucribus omnis generis pulchrè conformauit. His accedit immenſum pelagus, quod piſcibus per ipſum gradientibus, quorum pars ab oculis hominum pœnitus remouetur, pars in conſpectum prodit, longe latéq; diffudit ad permeandum. Poſtremo terram in medio mundi, inſtar puncti ſitam, paribus libratam ponderibus, oceano circumdedit: qua quidem cæruleo cæli colore eam ambientis decorata, pontus circũcluſus murmurat. Hanc quaſi veſtam, matrem & nutricem omnium animantium in ipſa editorum conſtituit, imbribúſque & fluentis à fontibus deriuatis irrigat, inq; ea vim facultatémque inſeuit, vt variis cuiuſque generis plantis, & floribus decoris, ad iucundum vitæ vſum & oblectationem viueret, vbi verò hominem, qui mente & ſcientia præditus eſt, qui rationis & ſapientiæ quaſi proles rationalis eſt, animal omnium, quæ in terra naſcuntur, prętſtantiſsimum ſibiq; chariſsimum, ad imaginem ſuam fabricaſſet, ei cæterorum

animan-

animantium qua gradiuntur in terris, victumq; quæritant, principatum tribuit. Nam homo erat quem præ cęteris animalibus vitam in terrá degentibus ſummo amore complexus ſit, & velut pater reliquis animantium generibus præfecerit. Homo erat, cuius gratia mare aptum effecerit ad traijciendum, terramq; plantis cuiuſq; modi decorarit. Homo erat cui & belluas in profundis cauernis ſerpentes, & volucres meantes in ſublimi obſequentes reddiderit. Homo erat cui cognoſcendi facultates aptas ad cuiuſque diſciplinæ perceptionem largitus eſt. Homo erat, cui rerum cæleſtium contemplationem patefecerit, cuiq; curſus ſolis, lunæ conuerſiones, ratos ſtellarum tum errantium, tum fixarum circuitus commonſtrarit. Homo denique erat, cui ſoli omniũ, quæ in terra ſunt, mandatum dederit, vt patrem agnoſceret, cæleſtem præpotentemq; omnis æui moderatorem laudibus celebraret. Quinetiam præter iſta omnia, mundi fabricator, Deus, æuum, quod mutari non poteſt, quatuor anni circumligauit mutationibus, tempusq; hybernum vere terminauit, & ver anniuerſariorum temporũ initium paribus librauit ponderibus. Deinde æuum vniuerſum multiplicibus veris fructibus exornauit: tum illud ipſum florenti æſtatis tempori tradidit: deinceps velut à laboris contentione illud ipſum remittens, ſpatio recreauit autumnali: ad extremum tanquam equum regium & inſignem, humido hybernorum imbrium lapſu abluens, & fluentis inde promanantibus pulchrum reddens ac ſplendidum, rurſus in ipſius veris quaſi veſtibulis collocauit. Poſtea igitur vbi ſummus ille omnium imperator Deus pater, æuum ſuum eiuſmodi ſapientiæ habenis in hoc totius anni circulo colligauerat, eximio & præſtanti gubernatori, ſuo vnigenito verbo illud moderandum tradidit, eiq; vtpote communi omnium ſeruatori habenas huius commiſit vniuerſitatis. Ille igitur à patre benigno hanc hæreditatem conſecutus, non modo omnia, quæ cæli ambitus intra ſe, extráve complectitur, vna compage conſtricta, quaſi ad normam dirigit, gregique ſuo rationis participi, qui in terris verſatur, ea quæ ſunt accommodata vtiliaq;, ſumma cum æquitate prouidet, verum etiã certos viuendi fines his, qui vitam tranſigũt mortalem præſcribit, omnibus hominibus facultatem quandam dat ea in

hoc vitæ curriculo præmeditandi,quæ sunt quasi procœmia vitæ illius quæ est hoc præsenti æuo multo præstabilior. Nam post ætatem,quam in hoc mundo degimus, vitam diuinam & beatam illis,qui bonorum spe inducti,præclare in hac vita concertent,reconditam esse docet,atque vt omnibus qui vitam modeste & pie agant, discessum hinc & migrationem ad loca multo præstabiliora fore : Sic illis,qui sunt ob scelera in hac vita admissa reprobati, locum accommodatum tributum iri. Quinetiam cunctis tanquam in stadio certaminis collocatis,varias cuiusque generis coronas, Si vicerint polliceri,aliosq; post alios virtutum præmiis remunerari non desistit. Bono autem imperatori qui se pietatis ornamentis decorauerit,præmia eius certaminibus lõge præstabiliora præparata esse denunciat:quorũ quasi procœmia hic iam,crebro hominum conuentu, celebrandi potestatem fecit,idq; festo ex numeris perfectis composito , ternario scilicet,& vnitate triplicata. Quorum ternarius,vnitatis velut proles est,vnitas autem mater numerorum est,omniumq; mensium , mutationum temporis, annorum,vniuersiq; temporis circuitus cursusq; varietates distinguit:Est præterea multitudinis principium : fundamentum etiam,& quasi elemẽtum μόνας,id est,vnitas merito dicitur,ϖαϱὰ τὸ μένειν, id est,à manendo appellatum, propterea quod cum omnis multitudo accessione & discessione numerorum crescat , & diminuatur , sola vnitas stabilis & fixa manet,ab omni multitudine , omnibusque numeris ex se procreatis secreta seiunctaque, similitudinemq; gerit essentiæ, quæ neque partiri potest,& est ab aliis rebus segregata , cuius vi & communione, rerum omnium natura firma consistit. Nam vnitas cuiusque numeri procreatrix est : quippe compositione & accessione vnitatum omnis augetur multitudo . Neque certe potest fieri, vt numerorum essentiam ab vnitate seperatam intelligamus. Illa tamen extra omnem multitudinem est,omniq; numero longe præstantior,quę tametsi numerum quemque gignit, efficitque,nunquam tamen ab vllo ipsa augeri potest. Porro ternarius est illi cognatione coniunctus,partitionis similiter,diuisioniq; expers,primusque numerus est,qui ex pari impariq; constat.

Nam

Nam binarius vnitate adiuncta ternarium generat, qui primus impar numerus est. Ternarius etiam iustitiam repræsentat, quippe qui æqualitatis dux sit, initium medium, & finem æqualem assecutus. Quæ quidem mysticæ sacrosanctæ, & venerandæ Trinitatis imaginem præ se ferunt, quæ ex natura principio ortuq; carente constans, essentiæ rerum omnium ortum habentium, semina, rationes, causasq; complectitur. Quinetiam ternarij vis principium vniuersi iure existimari potest. Nam numerus denarius est extremitas numerorum omnium, quippe qui alios ipsum antegredientes complexus, eos omnes terminat. Idemque plenus & omnibus suis partibus expletus numerus recte appellatur: vtpote qui omnes species, omnésque omnium numerorum, rationum, concentuum, harmoniarum, modos contineat: vnitates igitur compositione auctæ, denario terminátur. Huncq; velut parentem, & circumscriptionem ratam consecutæ, tanquam in gyrum voluuntur. Deinde circulum secundum, tertium, & quartum vsque ad denarium conficientes, ex decies decé centum complent. Tum ad primos quasi carceres, vnde inceperunt, recurrunt. Inde rursus initium capientes, & ad decem progressæ, deciésque centum peragrantes, perque eosdem flexus retro gradientes, longos illos numerorũ circuitus conficiunt, tum ex se ordientes, tum in se denuo reuolutæ. Nam decimum in numero denario vnitas est: decémque vnitates vnum efficiunt denarium. Denarius autem vnitatum extremitas. Est etiam terminus, & flexus certus ratusque. Flexus infinitatis, quæ in numeris cernitur: terminus autem ac finis vnitatum. Ternarius vero cum denario coniunctus, & tertiam circuli denarij conuersionem cõficiens, triginta, qui est numerus maxime naturalis gignit. Nam eadem est ratio numeri triginta in denariis, quæ est ternarij in vnitatibus. Quinetiam numerus triginta terminus fixus est cursus illius luminaris, quod proxime & secundum solem clarissimum est. Quippe lunæ circuitus ab vno cursu ad alterum progressæ, mensis circulum conficit. Quo confecto rursus initium quasi ortus sui consecuta, nouum lumen, diesque nouos inchoat. Quocirca vnitas numero triginta decorata, tribus exornata denariis, & decem ternariis illustrata, totum opus regni imperatoris Constantini victoris,

ctoris,cui orbis terræ paret vniuersus,quiq; à Deo omnium bonorum largitore honore affectus est, & author nobis est bonorum,quibus nuper potiti sumus, intra istorum numerorum ambitum complectitur:quod quidem regni tempus, quanquam hactenus festi anni trigesimi duntaxat celebrationem continet, tamen deinceps spatia orditur longiora, & spem certam ostentat, bonorum futurorum in cælesti regno repositorum:vbi non solis modo,sed aliorum luminarium infinitorum multitudines, quæ omnia ex se profundunt splendorem luce solis multo clariorem,quæque fulgore radiorum ex perenni æterni luminis fonte profluentium collustrantur atque splendescunt,circa illum summum omnium imperatorem gradiuntur. Vbi animus in pręclarorum perfectorumq; bonorum abundantia ætatem degit. Vbi vita ab omni molestia & angore vacua, vbi moderatæ & synceræ voluptatis perceptio, vbi tempus perpetuum, æternũ, infinitum,nulla extremitate terminatum,nullis dierum,noctiumq; interuallis, nullis annorum circulis, nullis temporis conuersionibus dimensum,sed vnum quasi vitæ circulũ in immensum spatium continuatum: quod quidem non solis illuminatur radiis, non syderum multitudine, non lunæ splendore collucet, sed ipso vero luminari, Dei verbo vnigenito summi moderatoris filio perfruitur. Et ob eam causam illum,solem iustitiæ, luménq; omnium luminum præstantissimum esse arcana & sacra diuinæ scripturæ eloquia docent:eumq; ipsum illas beatissimas potestates iustitię radius,sapientiæq; claritate illustrare, animosq; pietate imbutos non cęli ambitu,sed suo ipsius gremio complectentem, suorum promissorum fidem re ipsa confirmare credimus.

Neque certè oculus mortalis vidit, neque auris vlla percepit, neque mens carne circumuestita poterit perspicere ea, quæ sunt his,qui animos suos pietatis ornamentis decorauerint præparata: ex quorum numero tu es,imperator sanctissime,cui soli ex omnibus,qui ab initio hactenus regnauerint, ille summus totius vniuersitatis imperator potestatem largitus est vniuersum hominum genus labe superstitionis perpurgandi:cui suum ipsius salutare signum demonstrauit: quo quidem morte profligata cunctaq;, triumphum contra hostes egit: quo etiam victoriæ tropnæo & propugnaculo

gnaculo ad arcendos dæmones, impij erroris simulachris ex aduerso opposito, victoriam contra omnes impios hostesq; barbaros, quinetiam contra dæmones, quod est aliud barbarorum genus, reportauit. Etenim cum duplex in nobis insita sit natura, altera animi, altera corporis, & hoc ab omnibus visum, ille ab oculis penitus remotus, in his duo contraria barbarorum genera, eaq; nobis admodum infesta, posita sunt, quorum alterum ex occulto, alterū aperte nos oppugnat, atq; alterum corpora corporibus obiectat, alterum armis omnis generis, corporis expertibus, animum hominis nudum & inermem obsidet. Porro autem barbari illi, qui oculis cernūtur, velut pastores quidam feri & agrestes, qui nihil à belluis differunt, in cicures hominum greges impetum faciunt, vastant agros, & tanquam immanes lupi, è solitudine in ciues cuiusq; ciuitatis irruentes, ciuitates in seruitutem redigunt. Ad extremum omnia, quæ possunt, labefactant, perimuntq;. Infesti autem & animorum corruptores dæmones, qui sub aspectu minime subijciuntur, quique omnibus barbaris sunt multo crudeliores, per aerem peruolitantes, vniuersum mortalium genus machinis peruersæ & deprauatæ opinionis in multis diis colendis positæ subiugarunt: adeo vt deinceps non verum Deum venerarentur, sed multiplici & impio vagantur errore. Nam deis quibusdam, qui nequaquam Dei sunt, in humanam vitam, vnde haud equidem scio, introductis, eū qui solus & verus Deus est, perinde ac si non sit, penitus neglexerunt. Vnde corporum ortus ab illis habebatur pro Deo, & rursus alium deum huic contrarium colebant, corporum videlicet interitum & dissolutionem. Ac prior, quem ducem ortus putabant, veneris nomen obtinebat: posterior autem, vtpote qui multum possit, & mortale genus deuincit, Pluto & Mors appellatur. Etenim homines id temporis, quoniam non aliam vitam, quàm quæ ortu constet, cognoscebant, idcirco illius caussam & ortum Deum esse asseruerunt: & quia homines post mortem esse & manere non censebant, ob eam causam mortem victricem omnium, & Deum omnium maximum nuncuparunt. Quinetiam quoniam persuasum habebant se propterea nullis pœnis obnoxios esse, quòd animus simul cum corpore, morte extinguitur, idcirco sceleribus infini-

tas mortes promerentibus se dum viuerent, ipsi obstrinxerunt, vitamque haud vitalem degerunt: quippe neque de Deo cogitabant, neque tribunal diuini expectabant iudicij, neque essentiam animi sui in memoriam reuocabant, sed vni acerbæ dominæ parentes, morti scilicet, atque istorum corporum interitum, totius hominis dissolutionem internecionemq; esse sibi persuadentes, mortem præpotentem deam, & πλούσιον, id est locupletem, ob eamque causam Plutonem nominabant. Ac non mors solum Deus habebatur, verumetiam res illa multo præstabiliores, quæ miserę & calamitosæ eorum vitæ nonnihil conducebant. Nam illis Deus existimabatur, voluptas corporis, deus alimentum, deus huius propago, deus fructuum origo, deus ebrietatis delitiæ, deus carnis desideria, deus deniq; earum rerum oblectatio. Hinc Cereris, & Proserpinæ raptus à Plutone, eiusdemq; restitutio: hinc Bacchi initiationes: hinc Hercules ab ebrietate, tanquam à potentiore dea victus: hinc amoris & veneris mysteria adulterij plena. Hinc Iuppiter ipse mulierum cupiditate insaniens, & flagrans amore Ganymedis. Hinc lasciua fabularum commenta, de diis voluptatis illecebris, & perturbationibus deditis. Itaque crudeles illi barbari, dæmones dico, summo omnium imperatori inimici, tam diris erroris Deo penitus aduersantis telis obruerunt in terris humanum genus: Sicq; sibi subegerunt, vt vbiq; locorum impietatis erigerent columellas, templaq; & delubra falsæ & commentitiæ diuinitatis, in quibusque angulis construerent. Quinetiam qui tum dominari putabantur, adeo inseruiebant errori, vt tribulum & cognatorum cæde illos ipsos deos placarent, & contra veritatis propugnatores, gladios acuerent, bella pestifera cierent, & impias manus non contra hostes, alienos & peregrinos, sed contra familiares & amicos, cõtra fratres, cognatos & charissimos, qui vitæ grauitate, temperantia, veræ pietatis institutis, Deum colere & venerari sedulo studuerunt, scelerate armarent, eo insaniæ ac dementiæ sunt prolapsi, vt eos qui erant Deo vniuersitatis gubernatori consecrati, suis dæmonibus pro victimis mactarent. Hi autem, vtpote generosi & magnanimi syncerę pietatis, & veræ vitæ testes, glorioſam mortem pro veritate longe huic vitæ anteponendam animo complexi, eiusmodi

modi tyrannidem contra ipsos vsurpatam pro nihilo putauerunt,imo verò se ipsos,vt Dei milites decebat,tolerantię armis obsepientes, omnia mortis genera habuerunt pro ludibrio : quppe ignem,ferrum,clauorum confixus,immanes bestias,profundos maris gurgites,membrorum amputationes,exustionesq;,effossiones oculorum,extremarum totius corporis partium præcisiones,famem præterea,metalla,vincula propter amorem & desiderium , quo erga suum regem Deum flagrabant, multo plus , quàm vllam etiam voluptatem habere iucunditatis existimarunt . Quinetiam mulierum,quæ non minus,quàm viri, animis excelsis & constantibus erant roboratæ,nonnullæ eadē subiere certamina,quæ viri,pariaq; virtutis prȩmia reportauere:aliȩ ad flagitia corporum attractæ,maluere mortis discrimini vitam,quàm corpus turpitudini obijcere. Aliæ etiam ferme infinitæ,quæ ne extremis quidem,vt aiunt, auribus stupri minas audire tolerabant, à prouinciarum præsidibus quodquè tormentorum genus,& quamq; mortis latam sententiam forti & virili animo sustinuerunt. Itaque hi dei summi imperatoris quasi antesignani,contra exercitum multos deos colentem firma animorum constantia dimicabant. Illi autem dæmones,Dei aduersarij,& humanæ salutis oppugnatores, quouis feroci barbarorum genere crudeliores , eiusmodi humani sanguinis libamentis fuere vehementer delectati . Illorum igitur administri talia poculenta ex iniusta cæde hausta, illis propinarunt,istudq; tam acerbum, tamque impium epulum eis ad humani generis appararunt internecionem . His rebus ita constitutis , quid tandem Deus , istorum afflictorum oppressorumq; rex facere debebat? nunquid hominum sibi charissimorum salutem negligere?nunquid familiares suos ita ab hostibus oppugnatos contemnere ? At eo pacto neq; sapiens gubernator dici potuisset,Si nauem profundis & vastis fluctibus cū ipsis viris submergendam remisisset,nihilq; opis ad nauigantium attulisset conseruationem,neque dux acer & fortis, cum suos necessarios ab hostibus opprimi impune pateretur : quinetiam neque pastor bonus, si sui gregis ouem vnam errore vagari inclementer sciuisset, & non potius cęteris ouibus,quibus erat recte prospectum,in loco tuto relictis, nihil non laboris & molestiarum quo errātem

conſeruaret, ſubijſſet. Atque adeo ſi fuiſſet opus cum immanibus belluis quaſi manu conflixiſſet. Verùm vt ſummus omnium moderator Deus ouis rationis expertis nullam duxit curam, ſic omne ſuum ſtudium eò contulit, vt ſuum exercitum, & eos, qui erant propter ipſius amorem oppugnati, benigne ſubleuaret, quorum certamina & dimicationes pro pietate ſuſceptas beneuolo animo amplexatus, non paucos ex illis qui iter ad ipſum per martyrium faciebant, eximiis victoriæ decorauit coronis, inque cæleſtem angelorum chorum, aſcripſit, alios in terra, tãquam viua pietatis ſemina reſeruauit ad poſteritatem, vt tum ſupplicij impijs merito irrogati ſpectatores, tum rerum geſtarum, quas oculis aſpexiſſent, narratores exiſterent. Deinde dextera ſua ad hoſtes vlciſcendos porrecta, ſuo ipſius nutu illos ex improuiſo, plagis cælitus inflictis inſectatus, penitus è medio ſuſtulit: eoſdemq; palinodiam ſcelerum ab ſe admiſſorum ſuo ipſorum ore canere etiam inuitos coegit. Hos verò qui admodum abiecti, & ab omnibus erant pro deſperatis habiti, è terra in ſublime extulit. Iſtud magnus ille imperator Deus cælitus tranſegit, Conſtantinumq; ſeruum ſuum (ſic namque imperator ob ſingularem & eximiam pietatem appellari gaudet) velut armatum ſatellitem plane inexpugnabilem hoſtibus oppoſuit, eumq; effecit inimicorum omnium victorem, atque adeo vnum contra multos excitauit. Nam illi fere infiniti erant, & multi eorum cum multis malignis dæmonibus amicitia coniuncti: imò vero non reuera erant, quia neque amplius exiſtunt. Hic ex vno Deo vnus imperator deſignatus, effigies & imago vnius ſummi omnium imperatoris eſt. Illi animo impio prædíti, pios viros cruentis cædibus è medio ſuſtulerunt. Hic ſeruatoris ſui exemplum imitatus, & hominibus ſolum ſeruandis deditus, etiam impios ſeruauit, eosq; pietatem & verum Dei cultum perdocuit. Quinetiã hic vtpote reipſa & veritate victor, duplex illud barbarorũ genus profligauit: quippe genus hominum agreſti feritate imbutum, prudentibus conſilijs & hortationibus ad eos per legatos miſsis manſuefecit, principes ipſis potentiores coegit agnoſcere, & à vita ſcelerata ac fera ad modeſtam ciuilemq; traduxit: Genus autem dæmonum, qui oculorum ſenſu minimè percipi poſſunt, crudele illud quidem, & immani-

manitate efferatũ, re ipsa coarguit represitq;,vtpote quod iam olim fuisset ab ipso Deo superatum. Communis enim totius vniuersitatis conseruator, spiritus illos, qui oculis cerni nequeunt,vi quadam abstrusa & recondita deuicerat. Constantinus autem, velut summi imperatoris legatus, illos deuictos occupauit, & statuas mortuorum,qui iam pridem perierant, expoliauit, prædamq; victoris Dei satellitibus large liberaliterque distribuit. Nam cum videret multitudinem,instar stultorum infantium,laruas plenas erroris ex aurea argenteaq; materia effictas frustra extimescentem, eas tanquam quosdam lapides hominibus in tenebris incedentibus ante pedes proiectos ad impingendum, è medio tollendas,regiamq; viam quæ plana & æquabilis est,omnibus in posterum patefaciendam existimauit. Ista igitur animo complexus,non armata manu, aut ingentibus copiis ad has res corrigendas sibi opus esse. Sed vnum & alterum ex illis, quos habebat spectatos, ad hoc munus obeundum satis habere virium arbitratus est:quos quidem vna eademque authoritate dignatos,ad singulas nationes misit. Illi tũ singulari regis sanctimonia, tum sua ipsorum in Deum pietate freti,per mediam plebem, perque medium populũ multitudine infinitum proficiscẽtes, in singulis vrbibus,regionibusq; errorem longinquo tempore inueteratum omnino deleuerunt. Ac primum ipsos idolorum sacerdotes magna cum irrisione ac turpitudine suos ipsorum deos ex tenebricosis recessibus in lucem proferre mandarunt:deinde exteriore illorum effigie detecta,etiam interioris formæ colore obductæ deformitatem ante oculos omnium statuerunt. Tum illis abrasis, materiæ pars quæ videbatur aliquid habere bonitatis,fornace igniq; probarunt,eamq; reseruarunt in tuto collocatam:quæ autem inanis erat,& ad nullam rem vtilis, superstitiosis ad memoriam suæ turpitudinis largiti sunt. Porro autem hoc,quod sequitur,non multum sane ab illo dissimile,istius imperatoris admirabilis opera gestũ est. Postquam simulachra mortua ex preciosa materia conflata dispoliauerat, reliquas statuas ad perpetuandam hominum memoriam erectas,quæ erant ex ære fabricatæ aggressus est. Quinetiam deos quos veteres fabulę celebrant,capillorum texturis constrictos colligatosq; abripiendos curauit.

Præterea regio ſuo obtutu, tanquam clara face accenſa, ſedulo perluſtrauit, ne vllæ erroris reliquiæ vſpiam diliteſcerent. Quemadmodum enim aquila in ſuperiora aeris loca ſubuolans, res in terra longiſsimo interuallo ab ſe diſtantes acutiſsime cernit. Sic iſte, dum in regali palatio, quod eſt in præclara illa vrbe ab ipſo ædificata ſitum, verſabatur, inde velut è ſpecula periculoſum quoddam rete, quo animæ hominum illaqueabantur in gentem phœnicum latitare diſpexit: nemus videlicet & delubrum, non in media aliqua ciuitate, non in foro, non in palatio, vt multa quæ in vrbibus ornatus gratia, magno ſplendore decorantur, ſed extra ſemitam, extra triuia, extra viam publiçam, turpi & flagitioſo veneris dæmoni, in ſummo vertice mõtis Libani inter arbuſta locatum. Erat tanquam ſchola nequitiæ iis, qui erant libidini dediti, quiq́; nimia licentia corpora ſua infecerant corruperantq́;. Nam viri quidam molles & effeminati, non viri reuera, pudore prorſus exuto, inſtar mulierum, turpiſſima contagione ſe inficientes, dæmonem placabant. Quin etiam ſcelerati & nefarij mulierum congreſſus, clandeſtinæ connubiorum corruptelæ, alia denique infanda & turpia facinora in eo delubro, vtpote in loco impuro fœdoque admiſſa erant. Nec quiſquam fuit, qui in hæc ſcelera animaduerteret, propterea, quod ex viris grauibus, honeſtisq́; nemo illuc auderet accedere. Verùm hunc noſtrũ eximiũ imperatorem, turpia facinora illic edita latere non poterant. Quæ quidem cum regia ſua prouidentia diſpexiſſet, indignum cenſuit, vti ſolis ſplendor eiuſmodi delubrum intueretur. Proinde illud vniuerſum cum ipſis ſtatuis & monumentis funditus deleri mandauit. Extemplo igitur imperatoris mandato, machinamenta, quibus petulans & laſciuus ille error propugnabatur, penitus euerſa fuerunt. Quippe militum manus loco purgãdo operam nauauit. Qui autem ad hoc vſque tempus luxuria defluxiſſent, imperatoris minis perterriti, continentiam modeſtiamq́; didicerunt. Ad hũc modum igitur imperator, tum ſpectra illa improbitatis & nequitiæ, quia hominum animi occæcati fuerãt, palã ſub omniũ oculis ſubiecit, tum ſuũ ſeruatorem omnibus libere prædicauit. Neque quiſquam erat, vel dæmon, vel ariolus, vel vates, qui aut ſubſidio aliquo efficere, aut vi obſiſtere,

quo

quo minus errores ab illo perſpicue deprehenderẽtur. Neque mentes hominum in obſcura inſcitiæ caligine amplius volutabantur, ſed ſinceræ pietatis radiis illuminatę, maiorũ ſuorum ignorationem condemnare, illorum cæcitatẽ commiſereri, ſeque ipſas beatas propterea affirmare cœperunt, quòd erant tam graui errore liberatæ. Itaque hoc pacto Dei præpotentis cõſilio, & imperatoris opera vniuerſum hoſtiũ inimicorumq; genus tum cadentium ſub aſpectum, tũ eundem fugentium, exiguo temporis momẽto omnino fuit extinctum, tandemq; tranquilla placidaq; pax vniuerſum orbem terrarum occupauit. Neque amplius bella, neque multi dij neq; pugnæ in agris, vrbibusq; extiterunt, ſicut ante, cum dæmonum cultus vigeret, neq; ſanguinis inter homines effuſio, ſicuti quando inſana illa in multis diis colendis amentia floruit.

IAM verò tempus ſe offert noua cum veteribus conferendi, & ſtatum rerum ex deteriore in meliorem conditionẽ commutatum conſiderandi, ſeduloq; expendendi peruidendiq;, quo pacto olim porticus, fana, nemora & tẽpla, in ſingulis vrbibus artificioſẽ extructa elaboratáq; eſſent: delubra multis admodum monumentis decorata: creber & celebris de diis ſermo apud tyrannos, qui id temporis regnabãt: Gẽtes quoq; ac populi ſtatuis in ſingulis agris locisq;, atq; adeo in ędibus, in ipſis penetralibus, & thalamis erectis patrios ritus & ceremonias cum ſumma obſeruantia executi ſunt. Quibus quidem non is pietatis fructus, qui iam nobis obtigit, nimirum pax mutua, quam modo vigere quiſq; oculis cernere poteſt: ſed omnia contraria, vt bella, pugnæ, ſeditiones: quibus quidem per totam vitam conquaſſati ſanguine & cedibus inteſtinis ſuas ipſorum regiones compleuerunt. Dij autem quos colebant, quamuis vaticinia, oracula, rerum quoque futurarum præſenſionem & ſcientiam illis, penes quos tum erat imperium, multis blanditiis adhibitis pollicerentur, ſuum ipſorum tamen exitum nec præco cognoſcere, nec ſibi ipſi vaticinari norant. Quod quidẽ ad errorẽ & fraudẽ illorũ perſpicue coarguendã, eſt argumentũ plane maximũ. Neq; prẽterea quenquã eorũ, qui quondam propter oracula in magna habebãtur admiratione, ſeruatoris noſtri in mundũ aduentũ, neq; nouã diuinę cognitionis

ab eo

ab eo hominibus propositæ prædicationem aliquando præ dixit: imo verò neque pythius ipse intellexit, neque quisquam alius ex præpotentium dæmonum numero, aut suam euersionem & vastitatem, aut quis eos esset expugnaturus, præsignificauit, quisue funditus eos è medio sublaturus esset vaticinatus est. Quis porrò ariolus, aut vates, eorum deorum honores & cultus tum omnino extinctos fore, cum puer quidam in mundo editus esset, cognitionemq; & synceram venerationem summi omnium imperatoris omnibus hominibus traditam fore prænuntiauit? Quis hoc augustum imperium, pietate eximium, quis istum ipsum victorẽ, quis trophæa ab eo contra dæmones vbique terrarum erecta, quis superborum simulachrorum quæ in locis excelsis colebantur, vastationem præsciuit? Quis mortua illa, veterum Heroum idola conflata fore, & ex forma plane inutili in vsus necessarios commutata aliquando præmonstrauit? Quis ex deorum numero aliquando mentionem fecit statuarum suarum, quæ iam sunt cõflatæ, quæq; cum omnium irrisione euanuerunt? Quo se contulerunt istorum propugnatores, vt suis sacris monumentis ab hominibus expugnatis subsidio esse non possint? Vbi nam inquam sunt, qui antea bellum gererent, nunc vero suos expugnatores in tranquillissima pace vitam degentes, conspicentur? Quo tandem se receperunt, qui his tanquam diis confisi, inaniq; adducti persuasione, animos ita sustulerunt, vt non solum niterentur errorem ad summum perducere, verumetiam bellum minime denuntiatum indictúmve contra veritatis defensores susciperent? Certe miseri misere & infeliciter perierunt. Quem locum iam occupat turba gigantum, qui linguas exacuentes, impias voces in summum rerum omnium gubernatorem iaciebant? Illi profectò multitudine deorũ confisi, & effigies mortuorum in statuis inanimis expressas, in bello tanquam propugnacula proferentes ipsi cum ingentibus copiis à Deo totius vniuersitatis moderatore profligati conciderunt. Hic noster lorica pietatis septus munitusq;, salutari & vitali signo crucis, veluti terriculo propugnaculoq; malorum aduersariorum multitudini opposito, ab hostibus, à dæmonibusque victoriam reportauit. Deinde grata animi voluntate inductus, preces ad gratias agendas,

das, Deo authori victorię impertiit, claraque voce, atque adeo columellis erectis omnibus hominibus hoc signum triumphale prædicauit, inque media vrbe, quæ omnium princeps est, hoc insigne trophæum contra omnes hostes erexit: edixitq; palam, vt omnes hoc salutare signum, quod nulla vetustate confici deleriq; potest, cum Romani, tum totius orbis terrarum imperij munimentum agnoscerent. Quod quidem cum omnes homines scire, tum milites in primis docuit, eosq; debere non in hastis, aliisve armis cuiuscunq; generis illa essent, neque in corporum robore spem ponere, sed Deum omnium rectorem cum boni cuiusque, tum ipsius victoriæ largitatorem confiteri. Quare ad hunc modum imperator (ô res auditu prope incredibilis) suo exercitui precandi disciplinæ magister factus est: piaq; orandi præcepta sacrarum literarum institutis consentanea congruentiaq; tradidit. Primum vt in sublime ad cælum manus tenderent, deinde vt sursum ad regem cælestem oculos mentis subleuarent, eumq; vtpote victorię datorem, omniũ conseruatorem, custodem, & adiutorem precibus inuocarent: tum vt diem dominicam precibus conuenientem, præcipuam reuera, primam & maxime salutarem, deniq; nomen ab eo duxisse, qui est lucis, vitæ, immortalitatis & omnis boni author existimarent. Quinetiam ille ipse sibi præceptionum salutarium doctor factus, in ipsius regiæ penetralibus seruatorem suum veneratur, & interdum precibus diuinos cultus exequitur, interdum sacris literis audiendis mentem suam erudit: Qui autem illi ministrant, inseruiuntq; sunt homines Deo consecrati, qui verò custodes totius palatij, sunt viri vitæ grauitate & virtute eximij, qui denique stipatores satellitesque ad corporis defensionem designati, firmis singularis beneuolentiæ armis sepți, imperatorem sibi pie religioseq; viuendi magistrum existere profitentur. Imperator autem triumphale signum honorat, diuinitatę, quæ in eo est, re ipsa expertus. Nam isto, hostium multitudines in fugam versæ: isto, dei aduersariorum inanis ostentatio compressa. Isto, petulantes maledicorum impiorumque linguæ ad silendum compulsæ. Isto, barbara hominum genera subiugata: isto, potestates dæmonum aspectum fugentium abactę. Isto, superstitioseę astutiæ & erroris ludibria refutata:

Isti

Isti deniq; cumulatam omnium bonorum, quibus fruimur, expletionem acceptam referens imperator, columellas triumphales, quibus illius decus illustretur, vbique terrarum collocauit. Quinetiam ecclesias, templa, ædes sacras, sumptibus ad eam rem liberali & regia manu suppeditatis, extruendas mandauit. Itaque extemplo magnifica imperatoriæ magnificentiæ opera in mediis prouinciis vrbibusque sunt, exiguoque temporis spatio in luce & oculis omnium gentium collocata: quæ quidem tyrannidem impiorum perspicuè coarguerunt. Nam hi paulo ante mentis quadam insania ad bellum cum Deo gerendum impulsi, virus acerbitatis & maleuolentiæ suę contra inanima ecclesiarum ædificia (contra Deum enim non poterant) instar canum, rabie furentes euomuerant. In quibus è sublimi ad solum deturbatis, ex ipsisq; fundamentis conuulsis, species vrbis ab hostibus captæ euidenter expressa est. Hæc ab illis scelerum peracta fabula, in qua Deum oppugnare aggredientes, confestim amentiæ suæ pœnas dederunt. Nam vix dum breue temporis curriculum præterierat, cum procella cælitus importata vno momento obruti extinctique fuere: adeo vt neque genus, neq; semen, neq; vel minima memoriæ eorum significatio inter homines remaneret, sed omnes, licet permulti essent, plagis diuinitus inflictis excruciati, oppressique interirent. Atq; illi ob rabiem contra Deum accensam, talem habebant exitum. Hic verò noster Constantinus, solus salutari crucis trophæo nixus, neque tamen solus (aderat namque illi, opemq; ferebat, qui solus & verus rex est) templa noua illis, quæ ante diruta erant, multò præclariora exædificauit, posterioraque prioribus longe illustriora reddidit. Ac primum Constantinopolim variis Dei exornauit ecclesiis: Deinde vrbem totius Bythiniæ facile principem amplissimo pulcherrimoque templo decorauit: tum primarias cæterarum gentium ciuitates illustrauit ornamentis nõ dissimilibus: duoq; monumenta præ cæteris eximia in oriente construere aggressus est: alterum in Palęstina, propterea, quòd inde, tanquam ex fonte salutaris fidei Christianæ riuus ad omnes gentes promanauit: alterum in Metropoli orientis, quæ nomen traxit ab Antiocho. In qua, tanquam in vrbe illius gentis ac regionis præcipua, ecclesiam tum egregiam

gregiam propter magnitudinem, tum propter pulchritudinem cum primis eximiam, Deo dicauit. Vniuersum templũ longis porticibus extrinsecus adiectis circumdedit: sanctuarium autem interius ad infinitã erexit altitudinem, illudq; forma solij octangularis variauit: multis ædiculis, exedrisq; vndique constructis circumsepsit, varijs denique cuiusque generis decorauit ornamentis. Ista quidem ad hũc modum erant, à nostro imperatore confecta. Quæ autem sequuntur in Palæstina ab eo etiam gesta fuere. In media vrbe, quæ apud Hebræos primas obtinet, non modo ecclesiam amplissimam, quæ ad memoriam salutaris passionis ædificata fuit, verumetiam templum sanctum salutari signo crucis dedicatum, magnificis & sumptuosis insignibus exornauit. Quinetiam monumẽtum seruatoris, quod sempiternæ memoriæ commendandum est, illiusq; trophæa cõtra mortem statuta, ornamentis, quæ dicendo exprimi non possunt, cohonestauit. Tria præterea loca tribus mysticis nostræ salutis antris nobilitata, amplis & eximiis illustrauit ædificiis. Primum illi antro, in quo Christus mundo primum apparebat, debitum decus impertiit. Deinde ad illius antri memoriam, vbi postremò assumptus est, in montis iugo monumẽtum præclarum extruxit. Ad extremum, antrum illud inter hæc duo interiectũ, vbi seruator totius suæ passionis quasi certamẽ obibat, victoriamq; mundo salutarem ab hostibus reportabat, templo extructo illustre reddidit. Ista omnia antra imperatoris opera & labore magnificum splendorem sunt consecuta. Qui & salutare crucis signum omnibus prædicat, & Deum qui eius pietatẽ large remuneratus est, omnẽ suam familiã, suamq; sedem imperatoriã amplificare, imperij tempus longo annorũ curriculo stabilire, suisque probis liberis, ipsi generi, & successione eiusdẽ, fructus virtutis apud se reconditos habere, ingenue agnoscit, porro aũt, hoc potentiã Dei, qui omniũ censor est, quẽ Constãtinus colit, manifesto declarauit, quòd iustitiæ quasi taléta ex æquo distribuẽs debita cõpensatione vtrũq; hominũ genus remunerat° est. Nã illis qui ecclesias expugnauerãt euerterãtq;, iusta merces impietatis è vestigio inflicta: quippe stirpe generis, ædibus, laribus, familiaribus, hac luce deniq; extẽplo priuati fuere. Hic aũt, qui suũ dñm variis pietatis honorarit officiis

& in-

& interdum ædes plane regias ad eius gloriam illustrãdam erexerit, interdum sacris monumentis vbique terrarum collocatis, suis illum commonstrarit subiectis. Deum reuera & familiæ, & regni, & generis conseruatorem ac custodem reperit. Hoc pacto igitur præclara Dei facta per diuinam salutaris signi crucis virtutem omnibus proposita sunt ad intuendum. De cuius laudibus his, qui se sacrarum literarum professioni consecrauerit, amplus dicendi campus suppetit. Nam hoc salutare signum reuera fuit (est quidem istud & incredibile dictu, & cogitatu plane admirabile) quod solum simul ac in terris visum fuit omnes commentitias fabulas quæ ab initio de diis confictæ fuissent, omnium oculis subiecit, & sicut errorem tenebris obruit & obliuione, sic lumen mente sola perceptum, quo hominum animi illustrãtur, vnum videlicet ac verum Deum omnibus patefecit.

Quocirca quisque ad Deum opt. max. totus conuersus, in mortuorum simulachrorum vultus expuit, execrabiles ritus quibus dæmones coli solebant, pedibus conculcat, inueteratum errorem à maioribus traditum irridet. Qui autem sacrarum literarum quasi scholas vbique hominibus aperiũt, hi illos perquam salutaribus præceptis erudiũt, vt deinceps neque creaturam, quæ oculis corporis cernitur, suspiciant ac venerentur, neque obtutu sursum ad solem lunam & stellas sublato, in eorum admiratione hærerent, sed qui supra has res domicilium habet, quique sub aspectum non cadit, eum conditorem vniuersi fateantur, eum solum cultu & veneratione prosequi discant. Istud igitur eximium & admirabile crucis signum, tot tantorumq; bonorum hominibus causa extitit: cuius vi & facultate quæ praua erant, sublata sunt: quæ autem ante non erant, iam apud omnes claris pietatis radiis elucent. Nam præcepta, monita, hortationes ad vitam modeste piéque degendam, omnium gentium auribus inculcantur, Ipséque imperator idem ipsum prædicat.

Atque hoc certe cum primis admirandum videtur, quòd tantus ac tam præpotens princeps, velut summi imperatoris Dei propheta clarissima voce vniuerso mundo clamat, omnesque qui sunt in ipsius ditione, quique ipsius cura operaque assidue pascuntur, ad veri Dei cognitionem inuitat.

Quinetiam in media regia, non vt ante fieri solet, stultæ ac

vanæ

vanæ impiorum hominum turbæ, sed sacerdotes & administri Dei pietatis insignibus egregie ornati, præclaris hymnis decantatis conuentus celebrant, Vnus Deus moderator vniuersitatis, omnibus annunciatur. Euangelicus sermo, qui omnia bona nobis pollicetur, humanum genus Deo omnium rectori coniungit: Patrem cælestem filiis suis, qui sunt in terra, propitium & beneuolum esse ostendit. Eum chori triumphalibus cantilenis cuiusque generis celebrant: eum vniuersum mortalium genus vna cum cælestibus angelorum turmis resonat: ei animi rationis compotes, corporibus, quibus circumcluſi sunt, tanquam instrumentis musicis, hymnos decoros & eximios, diuinasq; laudes concinunt. Quinetiam qui occidentem incolunt, pariter cum his, qui in locis versus orientem habitant, ad eum eodem temporis momento collaudandum, ipsius præceptis perdocti sunt. Et qui versus boream domicilia rerum suarum collocarunt, simul cum illis, qui regiones versus meridiem accolunt, vno concentu eum prædicant: pium viuendi genus consectantur iisdem moribus & institutis instructum: vnum Deum patrem omnium gubernatorem, prædicatione efferunt: vnigenitum eius filium, seruatorem nostrum, omniũ bonorum authorem profitentur: vnum etiam imperatorem, orbem terrarum moderantem, piosque eius filios Cæsares agnoscunt. Iste verò, non aliter atque sapiens gubernator in alto loco constitutus sublimis tranat, æuumque nostrum regit: ac recto cursu incedens, clauum tenet, & omnes qui ipsius parent imperio, secundo vento ad tutum & tranquillum portum perducit. Atque Deus ipse, qui summus omnium imperator est, vt in hac vita, dextera sua ad opem illi ferendam cælitus demissa, omnium inimicorum aduersariorumq; effecit victorem, imperiiq; principatum longinquo annorum circuitu amplificauit: sic post discessum è vita, illum bonorum multo præstabiliorum participem facturus est, réq; ipsa promissa sua ei cumulate præstaturus: de quibus accurate disserere præsens tempus non sinit, sed vsque eo expectandum, quoad illo fuerimus profecti: Quandoquidem cælestia præmia, neque mortalibus oculis possunt, neque auribus corporeis omnino comprehendi.

SEquitur iam vt tibi, (Constantine victor illustrissime) in hac tua regia, diuinarum arcanarumque literarum mysteria de summo omnium imperatore Deo tradita, ex scripto recitemus: non quo te rebus sacris instruamus, qui sapientiam à Deo didiceris, neque quo tibi secreta Dei aperiamus consilia, cui Deus ipse multo ante quàm nos verba apud te facere aggressi sumus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per ipsum Christum communem omniũ seruatorem, perque diuinam suam visionem, quæ sæpenumero tibi illuxerit, occultas inuolutasque sacrorum mysteriorum notiones patefecerit, reseraritque: sed quo imperitos homines ad lucem cognitionis deducamus, tuorũque pie & sancte factorum rationes causasque ignaris & insciis perspicue proponamus ad contemplandum. Nam tametsi quę ad summi huius vniuersitatis moderatoris Dei cultum & honorem illustrandum in dies per totum orbem terrarum à tua virtute præclare geruntur, omnium mortalium celebrantur sermonibus: tamen monumenta, quæ in nostra patria, Palæstinam dico, inque ea ciuitate, vnde salutaris Dei sermo, velut ex fonte, ad omnes homines profluxit, sunt tuo propugnatori ac seruatori ad gratias illi agendas collocata, trophæaque victoriæ contra mortem partæ in ecclesiis & templis Deo consecratis erecta, excelsa denique, eximia, magnifica, & vere regalia opera ex tua regali mente profecta, & ad salutarem immortalitatis memoriam extructa, causam, quæ te ad veram pietatem colendam impulerit, in luce atque in oculis omnium defigunt. Atque vt alij virtute & instinctu sacri spiritus illuminati, res vere diuinas intelligunt agnoscuntque, te iure propterea & admirantur, & beatum prædicant, quòd mens tua & appetitio ad has res gerendas diuinitus incitata fuit: sic nonnulli, qui sunt rerum diuinarum penitus ignari, institutum tuum pro inscitia, ludibrio & cachinno ducunt: quippe indecorum, & minime omnino consentaneum putant, vt tam potens imperator suum studium & operam ad monumenta ac sepulchra corporum mortuorum construenda conferat.

Hierusalem.

Quinetiam, dixerit aliquis, an non satius esset patrios ritus & instituta seruare, & heroas ac deos, qui à singulis gentibus

bus coluntur, venerari, eosque minime illarum calamitatum causa, quas nuper acceperint, aut detestari aut fugere? Aut enim illos perinde atque hunc præsertim cum earundem calamitatum cum illis sit particeps, in deos reponere debemus, aut si illi propterea sint abijciendi quòd rebus incommodis & aduersis, vt captus hominum fert, obnoxij sunt, eadem de isto sententia merito ferenda est. Ista fortasse aliquis eorum, superciliis admodum contractis, dixerit: qui quidem & sua opinione sibi videtur sapiens, & suam inanem insolentiam arroganter ostentat. Atque benignus clementissimi patris filius, Dei sermo, non huic solum, sed aliis omnibus, qui per errorem lapsi sunt, inscitiam condonat: à quo etiam piæ exercitationis & doctrinæ præcepta per vniuersum orbem disseminata: à quo homines in regionibus quibusque, in vicis, agris, solitudinibus, & ciuitatibus habitantes, vndique ad diuinarum rerum disciplinam perdiscendam enixè accersiti: à quo tanquam à misericordi seruatore & medico animorum Græci simul & Barbari, sapientes & insipientes, pauperes & diuites, serui & domini, principes & subiecti, impij, iniusti, imperiti, flagitiosi, blasphemi ad Dei cultum accedere, maturareque iussi. Nam scelerum, quæ iam ante admiserint, se obliturum denuntians, clara voce sic clamat: venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Et rursus: Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Causamque adiungit: Non enim est opus valentibus medico, sed male habentibus. Et alibi: Nolo mortem peccatoris, sed vt se pœniteat. Hinc vero ei, qui causas rerum suprapositarum peruidet, cogitatio subit tum ad assentiendum, solum imperatorem nostrum instinctu quodam, qui supra hominem putandus est, res diuinas didicisse, tum ad modum pietatis eius, vehementer admirandum: tum ad credendum, illum non sine impulsu diuino, imo verò Dei optimi maximi reuera afflatu, cuius spectatum famulum, bonorumque ministrum se esse gloriatur, in monumento illo salutis & immortalitatis extruendo operam & laborem suum collocasse. Hæc tibi, imperator potentissime, grata in primis & iucunda esse pro certo persuasus, rerum piè & religiosè abs te gestarum rationes

Christum intelligit

Matt. 11.

Mat. 9.

Ezech. 18

causasq; hoc præsenti sermone omnibus explicare constituisse: quippe optaui me esse & mentis tuæ interpretẽ, & quasi nuntium animi tui sanctissimi, quo omnia illa, quæ discenda sunt, impertiam cuique desiderio flagranti cognoscendi verba ac promissa virtutis Dei, & seruatoris nostri, propter quæ ille, qui erat ante omnia secula, vniuersitatisq; curam & moderationem habebat, tandem è cælo ad nos descẽdit: propter quæ naturam humanam induit: propter quę denique morti se obtulit: atque non solum vitæ immortalis, quæ deinceps futura est, & à mortuis resurrectionis, causas, verumetiam certas demonstrationes, perspicuaque documenta illis, qui adhuc earum rerum cognitione egeant, commonstrauit. Verum tempus postulare videtur, vt hoc loco de his differere ingrediamur. Illi quidem qui cultum fabricatoris mundi & vniuersarum rerum moderatoris Dei, ad res ab eo procreatas transtulerint, & solem, lunam, cæteraſque mundi partes, atque adeo prima elementa, terram, aquam, aerem, ignem pari veneratione cum eorum effectore & opifice obseruarint, resq; istas appellarint deos, quæ neq; extitissent vnquam, neq; essentiam noménve habuissent, nisi verbo Dei, quo mundus conditus est in lucem æditæ fuissent, perinde feciſſe mihi videntur, atqui hi, qui architectũ magnificorum operum, quæ in regia cernuntur, contẽnunt, & tecta, muros, picturas quoque in eisdem magna colorum & artificij varietate collustratas, inaurata etiam opera, lapidumq; cælaturas admirantur, illisque ipsis tum honorem artificis, tum nomen attribuunt, cum æquum & consentaneũ sit, non rebus illis sub aspectu subiectis, sed soli earum architecto causam admirabilitatis ascribere, & multiplicia esse sapientiæ opera confiteri, eumque solum sapientem, qui tam multis operibus, vt talia sint, causa & author existat. Quin etiam illi nihil à pueris admodum infantibus differre vidẽtur, qui lyram septem chordarum instrumentum, suauẽ plane concentum fundens, admirantur, compositionis autem quæ in eo cernitur, inuentorem & artificem minimè propter sapientiam suspiciũt: aut qui neglecto duce, qui in bello gerendo victoriæ author fuit, haltam, & scutum triumphalibus coronis decorare studeant, aut qui in ciuitate forũ, plateas, ædificia, templa inanima, & gymnasia pari honore affi-

afficiunt, cum potente rege, qui tam illustrem & regalem ciuitatem condiderit: præsertim cum non columnas, neque lapides, sed sapientem conditorem, qui tale opus construédum, & præclaris instituendum legibus curauerit, suspicere venenaríque oporteat. Eodem modo illi qui hoc vniuersum oculis corporeis contemplantur, non soli, neque lunæ, neque vlli alii corpori cælesti causam illius debent attribuere, sed hæc omnia sapientiæ opera confiteri: horum effectorem & opificem celebrare, eum honore & cultu prosequi, aliis rebus vniuersis præponere, & ex istarum rerum aspectu summum moderatorem Dei sermonem, qui non amplius oculis corporis cerni potest, sed sola mente sincera ac pura percipitur, cum omni animi affectione ac studio diuinis laudibus ornare, sanctè & augustè colere. Nam nemo aliquando sapientis & periti vel oculos, vel caput, vel manus, vel pedes, vel reliquas partes, quæ in humano corpore hærent, sapientes dixerit, tantum abest vt pallium, quo circumuestitur, aut domus supellectilem, aut alias res ad vsum necessarias sapientes appellarit: sed prudens quisque mentem ab oculis & aspectu seclusam admirari & suspicere voluerit. Qua ratione inducti, vnigenitum Dei sermonem, quem nullus oculorũ sensus & obtutus capere potest, quique hanc vniuersitatem & decora specie exornat, & prouidentia moderatur, præ operibus totius mũdi in cernẽdi sensum incurrentibus (quæ quidem corpora sunt, & ex vna eademq; materia concreta) in summa admiratione habere debemus. Quem omnium conditor omnem essentiam longissime superans, ex se ipse genuit. Ducem & gubernatoré huic vniuersitati præfecit. Nam cum fieri non posset, vt hæc fluxa & fragilis corporum essentia, naturaq; animantium rationis participium ad Deum patrem rectorem vniuersi, propter incredibilem illam excellentiam, qua ab eo superatur, appropinquaret. (Ille enim ingenitus est, longissime supra huius vniuersitatis verticem situs, qui verbis exprimi, ad quem accedi appropinquaríve non potest, qui lucem inhabitat inaccessibilem, vt sacræ loquuntur literæ: hæc autem ex nihilo concreta est, longissimo & maximo interuallo ab illa natura quæ minime genita fuit distincta diuisaq;) non sine causa Deus pater moderator vniuersi, vtpote clemen- 1. *Tim.* 6.

tissimus diuinum & potentissimum eius vnigenitũ sermonem, qui proximus et intimus illi est, qui se ad nos à summo illo paradisi fastigio delapsos benignissime demisit, nostræque naturæ fuit quodammodo conformatus, mediatorẽ interposuit. Nam neque pium sanctumve revera fuisset, illum summum omnium gubernatorẽ, Deum patrem, cum caduca materia, mortalisve corporis natura copulasse. Quapropter Dei sermo huius vniuersitatis gubernacula promiscue suscipiens, eiusq; quasi habenas manu prehendens, facultate quadam diuina, & ab omni concretione mortali libera regit, ducit, & quatenus ipsi videatur consentaneum, summa cum sapientia moderatur, huius sermonis vis ac potentia hinc liquido constare poterit. Nam si illæ mundi partes, quas prima elementa vocare solemus, terram dico, aquam, aerem, ignem, quasque oculis cernimus, eædem per se consistant, si vna omnibus rebus subiecta essentia, quam πάνδοχον, id est omnium capacem, quam matrem, quam denique meretricem philosophi in his rebus describendis diserti, appellare consueuerunt, si eadem ipsa forma ac specie careat, si omnino animæ rationisque expers sit, vnde ornatus, dixerit aliquis ei ingeneratur, Vnde elementorum in ea distributio? vnde rerum contrariarum concursus & cohærentia? Quis grauem terræ molem in humida natura natare vehiq; præcepit? Quis naturam aquarum deorsum labentem, retro contrario motu cieri & sublimem in nubibus ferri compulit? Quis ignis naturam & vim sic compressit, vt in lapidibus delitescceret, quisve eam cum rebus natura contrariis commiscuit? Quis frigidum aerem cum vi ignea copulauit, pugnaq; muscua dirempta, eas res quasi reduxit in gratiam? Quis mortale genus succesionis serie excogitata ad immensum æuum instar vitæ immortalis propagauit? Quis ita marem & fœminam formauit, quisve ambos sic vno consensus colligauit vinculo, vt omnia animalia ab illis principium sui ortus ducerent? Quis semen, cuius natura caduca, fœda & fluxa est, ita immutauit, vt animans ab eo ederetur? Quis has res omnes aliasque infinitas, quæ multo plus habent admirationis, etiam adhuc efficit? Quis singulis diebus atque adeo horis, harum rerum ortus maturitatesq;

occul-

occulta & recondita vi perficit? Certe istarum vniuersarum admirabilis Dei sermo est author & causa reuera existimandus. Nam hic omnipotens & verus Dei sermo per omnia se diffundens,& sursum in sublime,deorsum autem in profundum se facultate quadam corporis experte porrigens, & in latum longumque per hanc vniuersitatem pertinens, eam quasi larga manu comprehensam continet constringitque,seque ipse velut instrumentum,quo vndique in vnum compingitur,in eo defigens,essentiam corporum ratione, forma, ac specie carentem, vi quadam solertissima, exquisitissimaque torquet, versatque: & ea quæ sunt admodum disiuncta, tanquam lapidibus frontatis ex vna parte operis ad alteram in vnum cogit. Ipsum etiam solem, lunam, & cætera cælestia luminaria ratione quadam inexplicabili gubernans, ad totius vniuersitatis commodum, quasi manu ducit. Idemque ipse Dei sermo in terram se demittens, varia cuiusque generis animalia, multiplices quoque,& ad aspectum præclaras plantarum formas procreat. Quinetiam in profundos maris recessus penetrans natantium belluarum genus effinxit. Ibique infinitas & innumerabiles animantium omnis generis formas ac differentias progignit. Idem etiam ea quæ sunt in vtero concepta, intus tanquam in officina naturæ perficit, animalisque formam illis impertit. Idem porrò fluitantem & grauem humidæ essentiæ naturam, primum in sublime tollit, deinde mutatione quadam dulcem efficiens, in terram moderato lapsu demittit, temporibusque certis ac definitis eam subministrat, atque velut optimus agricola, agros commode rigat, & humido cum sicco temperato, eos rebus cuiusque generis æquabili distributione concinnat, modò venustis floribus vestiendo, modò herbarum formis cuiusque generis illustrando, modò suauibus odoribus condiendo,modò variis fructuum generibus decorando, modò denique sapores ex illis ad gustum hominum oblectandum largiendo. Sed quid est quamobrem ipse sermonis Dei virtutes persequi audeam,præsertim cum earum vis omnem mortalem cogitationem longe superet, remq;, quam nemo efficere aut consequi possit aggrediar. Hunc quidē alij naturam vniuersi,alij totius mundi animā,

alij fatum, alii ipsum summum omnium moderatorem Deũ nominare solent: resq; inter se diuersissimas longissimeq; distantes, nescio quo pacto permiscendo, ipsam summam patris virtutem, quæ cuncta moderatur, quæq; infinita est, è sublimi in terram depressam, cum corporibus ac caduca materia commixtam, & inter res mortales & immortales mediam interiectam volutari asseuerant. Atque hæc quidem isti ad hunc modum.

DIuina autem sacrarum literarum doctrina, eum summum omnium bonorum authorem & causam esse, omnem humanam comprehensionem superare asserit, & propterea neque verbis describi, neque oratione exprimi, neque nomine appellari, neque voce proferri, neque vlla cogitatione percipi posse, neque corporibus, neque cælo, neq; æthere, neque vlla parte vniuersi circumscriptum esse, sed vbiq; & extra omnia arcanum & inexplicabilem quendam cognitionis recessum abditum & abstrusum. Hunc solum verum Deum agnoscendum diuina tradunt eloquia: qui & ab omni essentia corporea secretus est, & ab omni seruili ministerio alienus. Quapropter ex ipso omnia, non autem per ipsum extitisse dicuntur, sed ipse velut imperator intus in reconditis & inaccessis adytis, lucem inhabitans perpetuo inaccessibilem, sola libera & voluntaria sua potentia omnia moderatur ac regit. Nam eo volente existit, quicquid existit, & eo nolente non existit. Vult autem omnia bona, quoniam ipsum bonum reuera ille ipse est. Deus autem sermo, per quem omnia, ab omni æternitate à benigno patre, tanquam à perenni & immenso fonte instar fluuij erũpens, fluit, omninóq; ad communem rerum vniuersarum salutem & conseruationem dimanat. Atque vt exemplo in communi vita posito rem ante oculos statuam, mens nostra, quæ intuendi sensum minime cadit, quænam & qualis essentia sit, nemo homo vnquam nouit: velut rex, qui intus in secreto suo cubiculo se continet, sola quæ agenda sunt, consilio prouidet: oratio, quæ ex ea fata egreditur, & ex eius recessu non aliter quàm ex parentis gremio ratione plane ineffabili, & vi quadam, quæ verbo explanari nequit, ædita est, prima paterna sensa & cogitationes omnibus denunciat, eaq;,

quæ

quæ erant in paternis penetralibus deliberata palam prædicat, réque ipsa efficit, vt consilia parentis ad omnium aures perueniant. Deinde qui orationis sunt facti participes, vtilitatem & fructum inde percipiunt. Et tamen, mentem quæ est in occulto abdita abstrusaq;, quæ quidem orationis parens est, nemo vnquam oculis aspexit. Eodem modo (imo verò nulla imagine & exemplari describi potest) perfectus Dei omnium regis sermo, vtpote vnigenitus patris filius, qui neque ex prolatione constat, neque ex syllabis, nominibus, aut verbis efficitur, neq; voce aëris adiumẽto efficta formataq; exprimitur, sed Dei omnium rectoris. Viuus & efficax sermo est, & cum eo essentia subsistit, tanquã virtus Dei, & Dei sapiẽtia ex patris diuinitate & regno egreditur: quiq; bonum boni patris germen, & communis omniũ seruator est, omnia quę sunt vitæ participia suæ gratiæ fluentis perfundit, & rationis, sapientiæ, lucis, & omnium bonorum quasi riuos ex sua ipsius plenitudine deducens, non modo ea quæ ipsum quodammodo contingunt, inque proximo sunt posita rigat, verumetiam quæ longo interuallo distãt, inq; terra, mari, aut si quæ alia sedes domicilium ve rerũ vsquam sit, versantur. Quibus vniuersis fines, regiones, leges, & certas velut hæreditates præscribit, suaq; regia potestate ea, quæ apta conuenientiaq; sunt, singulis tribuit, suppeditatque: & nonnullis orbes illos, qui mundi verticem superant, aliis ipsum cælum, quibusdam sedes æthereas, multis aerem, non paucis terram ad incolendum assignat: Deinde hinc in alia loca rursus transfert: singulas animantium vitas accurate distinguit, indoles & consuetudines morum alias aliis impertit. Victum & alimentum non modò quibus insit ratio, sed his etiam quæ eadem careant, quæq; ad vsum eorum, quæ habent rationem, procreata sint, præparat: & his vitæ mortalis & caducæ largitur vsuram, illa immortalis vitę participia reddit, omniaque pro suo arbitratu, vtpote Dei sermo efficit: omnibus præsto adest, omnia diuina vi tranat: & obtutu in sublime ad patrem sublato, pro illius voluntate ac nutu res inferiores, & quæ ipsi substratæ sunt, apte & conuenienter, velut communis omnium cõseruator, gubernat: seq; medium quodammodo interponit, & essentiã, quæ ortum habet, cum ea, quæ æterna est, coniungit. Quippe idẽ

ipſe Dei ſermo eſt tanquam firmum vinculum interiectum, quo eâ quæ intercapedine diſtant, tum colligantur, tum impediũtur, quo minus longius alterum ab altero dilabantur. Hic prouidentia eſt, qua res cunctæ adminiſtrantur, hic curator & rector vniuerſi, hic vnigenitus Dei filius ex Deo patre genitus, Deus verbũ. Nam in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, quod factum eſt, ſicut ſacrarum ſcripturarum voces docent. Hic communis omnium ſator, cuius vi res vniuerſę oriuntur, pubeſcunt, & imbribus ab eo demiſsis, in omne tempus irrigatæ recẽtem ac nouam in dies viriditatem & pulchritudinẽm inſignẽ vniuerſitati afferunt. Hic vniuerſitatis quaſi habenis manu prehenſis, eam paterno nutu recto curſu ducit, ingensq; totius mundi velut nauigium gubernat, regitq;. Igitur ſummus omnium moderator, filium vnigenitum, talem tamque præclarum artificem, tanquam fœtum excellentem ex ſe vtpote pater progignens, eum mundo bonum plane maximũ largitus eſt, eumq; ipſius dico ſermonem velut animum in corpus inanimum, naturamq; corpoream rationis expertem quodammodo incluſit & eſſentiam forma, ſpecie, anima, & figura carentem diuina eius vi illuminauit, in eaq; vitam inſeuit. Quem quidẽ & intelligere & mente complecti debemus in materia & elementis, ex quibus corpora concreta ſunt, perpetuo inſidere, & vitam omnibus impartiri: eumq; ipſum, germen, & lumen eſſe à lumine ineffabili profuſum, & licet vnum eſſentia, vtpote ex vno patre genitum, multas tamen facultates in ſe continere. Neq; tamen quanquã multæ partes mundi ſunt, propterea putãdum multas eſſe facultates quibus regitur, neq; quoniam multæ ſunt creaturæ, idcirco multos deos ſtatuere conuenit. Nam liberi ac poſteri eorum, qui multitudinem deorum inuexerunt, tanquam infantes animis, graui errore ſe implicabant, dum partes mundi in numerum deorum referrent, atq; adeo vnum mũdum in multos non aliter diſpertirent, ac ſi quis homine vno poſito conſtitutoq;, oculos ſeparatim hominem eſſe diceret: aures itidem alium hominem: caput etiam aliũ, collum, pectus, humeros, pedes, & manus ſimiliter: cętera pręterea mẽbra, minutatim diſtributa: ſenſuum quoq; facultates ratione

Ioan. 1.

diſtin-

distinctas, ad summam, vnum hominem esse complures affirmaret, sicq; nihil aliud efficeret, quàm vt ipsius à sapientibus egregie irrideretur inscitia. Atq; idem de eo dici poterit, qui ex vnius mundi partibus infinitos sibi deos constituat: aut qui hunc mundum ortum habentem, & ex multis partibus conflatũ effectumq;, ipsum Deum esse arbitretur, quique non intelligat, diuinam naturã ex partibus nõ posse constare. Nam si concreta sit & coagmẽtata, altero à quo coagmentetur, egere necesse est, atq; diuina certe esse non potest, si ex multis cõstet partibus. Etenim qua tandẽ ratione cum ex diuersis disparibusq; rebus, quarũ hæ meliores sunt illę deteriores, cõpacta sit, simplex esse, partibus & coagmentatiõe carere, mũdi deniq; descriptioni sub aspectũ cadẽti, antecellere queat? Quapropter ille veritatis præco, clara voce, sic quodammodo clamat: Dei sermo, qui est ante omnia, solus omnium hominum seruator est: Deus autem generationis author, qui dicendo exprimi nequit, cum solus omnium causa sit, ipsius sermonis, vtpote vnigeniti filij pro priè pater dici potest: qui nullam causam se ipso superiorem agnoscit: Quare solus ille Deus est: vnigenituſq; eius filius omnium seruator ex eo editus, vnicus Dei sermo, qui per omnia permeat. Quemadmodũ lyra ex multis chordis constat, eisdemq; dissimilibus, quarũ hæ acutæ sunt, illę graues, & hæ contentæ, remissæ illæ, aliæ autem intermediæ, omnesq; ad artẽ musicam apte admodũ & concinne directæ, sic mundus iste sub sensum cadẽs, ex multis partibus conficitur, coagmentaturq;, quarũ natura partim frigida est, partim calida: humida partim, partim sicca, quæ inter se pugnãt maximè: ex quarũ æquabili tẽperatione, cũ mũdus affabre constructꝰ est: fit quasi instrumentũ & opꝰ prępotẽte Deo dignissimũ. At diuinus sermo neq; ex partibꝰ cõstat, neq; ex rebus cõtrariis cõcretus est: quippe qui & partibus caret, & à coagmẽtatione alienꝰ, quiq; sciẽter & perite hoc vniuersitatis, vt ita dicã, instrumentũ pulsans, tũ suo patri, moderatori omniũ, cõuenientẽ concentũ, tũ sibi decorũ fundit. Sicut in vnũ corpus multa mẽbra, viscera et intestina fere infinita cõpacta sunt, vnusq; solũ animꝰ quæ per oĩa diffũditur, mẽsq; vna partibus & corpore vacans: sicq; in hac vniuersitate mũdus vnꝰ, ex multis partibus constãs, sermoq; Dei itidẽ vnus, qui

Coloſ. 1. Nõ citat locũ Pauli ad verbum, ſed attingit ſolum.

qui non multa solum, sed omnia potest,perq; omnia pertinet,& reuera dimanat: omnium deniq; author & causa est. Cum oculos ad vniuersum mundum intuendum adijcis,an non vides vnum cælum infinitas astrorũ multitudines, quæ in orbem torquentur in se complecti? Et rursus vnum esse solem,qui alia sydera,eorumq; omnium splendores sua larga immésaq; luce obscurat obtegitq;. Eodem modo vnius patris vnum esse verbum,benigniq; patris benignum filium necesse est. Quod si quis queratur quod plures non sint,talis etiam queri poterit,quod non sint plures soles,plures lunæ, plures mundi, & de aliis rebus infinitis eodem modo: idq; insanientis more,qui res recte præclareq; natura constitutas,conatur peruertere. Quinetiam vt rebus sub aspectum cadentibus sol vnus vniuersum mundum sensibus comprehensum illustrat: sic in rebus mente & intelligentia perceptis vnus Dei sermo, qui oculis neutiquam aspici potest, quiq; omnipotens est,res illuminat vniuersas. Quippe in homine etiam vnus animus, & vna eius facultas particeps rationis, multarum quidem rerum artifex est:nam is multiplici cognitione imbutus & agrum colere, & fabricari nauem, & eandem gubernare, & ædificare domum aggreditur. Vnáq; in homine mens & ratio infinitas prope sciétias capit. Etenim & geometriam & astronomiam tenet,& grammaticæ rhetoricæq; & medicinæ præcepta tradit,inque illis artibus quoque, quæ manuum opera perficiuntur,versatur. Atque nemo hactenus plures animos in vno corpore inesse aliquando existimauit:neque multas in homine essentias propterea insitas esse censuit, quòd multarum scientiarum capax sit. Si quisquam forte massam luti repperit,inq; ea deinde manu mollita & subiecta animalis effigiem imprimit, & caput alia figura, alia autem manus & pedes, oculos rursus alia,& genas similiter alia,alia etiam aures, os,nares, pectus,& humeros fingendi arte exprimat formetque, tametsi multæ figuræ partes, membraque in vno corpore artificiose fabricata sint, nõ tamen propterea totidem effectores,quot sunt figuræ, extitisse censere,sed vnum omnino totius operis artificem agnoscere,eumq; laude & prædicatione necessario efferre debemus, qui vnius rationis vi,vnaq; facultate opus vniuersum construxerit. Idem etiam de toto mundo,

dici

dici potest, qui cum vnus sit, licet ex multis constet partibus, non tamen multas habuisse facultates, à quibus sit architectatus, putandus est, neque multi dij nominandi, sed vna solertissima Dei potentia, vnaq; Dei sapientia qua cuncta augmentantur, continenturq;, quæque vna vi ac virtute per omnes res peruadit, mundum vniuersum tranat, cuncta procreat, eis vitam largitur, vniuersis denique ac singulis corporibus elementisq; varia subsidia adiumentaque ex se ipsa suppeditat, existimanda. Pari ratione vna etiam eademque lucis ac solis impressio censenda est, quæ simul & aerē illustrat, & lumen porrigit oculis, & tactionem calefacit, & terram fertilem feracemq; reddit, & affert plantis incrementum, & temporis efficit vicissitudines, & syderum cursus regit, & cælum in gyrum torquet, & splendore exornat mundum, & immensam denique Dei potentiam omnibus planā facit. Ista omnia vna naturæ vi perficit. Quinetiam natura ignis eandem habet rationem: nam eius ardore aurum purgatur, liquefit plumbum, cera mollitur, durescit lutum, humida arescit materia: tot tamque diuersæ res vi ignea conficiuntur. Eodem modo de Dei sermone rectore omnium dicere possumus, Ille namque per omnia permeat, in omnibus inest, per res cunctas, tam cælestes, quàm terrestres peruagatur, res abstrusas & à sensu oculorum remotas gubernat, ipsum solem, cælum, mundum vniuersum, arcana quadā & inexplicabili vi regit, facultatéq; efficaci omnibus præsto adest, per omnia denique incedit. Quinetiam solem, lunam, & stellas, luce ex suo æterni luminis fonte hausta collustrat. Cælum velut effigiem suæ ipsius magnitudini similimam maximéque cohærentem formauit, idémque in perpetuum moderatur. Porro angelorum spirituum, essentiarū mente & ratione sola perceptarum, vitæ & lucis, sapientiæ & omnis virtutis, honesti & boni cuiusque potestates, supra cæli & mundi fastigia sitas, suis ipsius sapientiæ & diuitiarum thesauris complet. Itémq; vna eadémq; quasi architectandi arte, tum elementis essentias suas, tum cæteris corporibus mixtiones temperationésq; suppeditare nunquam desinit. Iam verò formas, figuras, qualitatésq;, tum in animalibus, tum in plantis, tum in animabus ipsis, siue rationis participes sunt, illæ quidem, siue expertes, alias alio modo

infinita

infinita varietate distinguit: omnibusq; omnia vna vi subministrat, & perspicue ante oculos cuiusque proponit, vnum hunc mundum tam apte & concinne compactum constructumque opus esse sermonis Dei, qui mundi opifex dicitur, non autem lyram, quæ vel ex septem chordis, vel ex pluribus constat.

DEinceps causam, cur Dei sermo ad homines descenderit, oratione explicare aggrediamur. Humanum genus quonam præmentis inscitia, minime secum considerabat, istum Dei sermonem cælo & terræ præsidere, eum ex ipsa patris diuinitate, tãquam ex fonte editũm esse, huic mundo præsto adesse, inq; eo versari, claraque suæ prouidentiæ & curæ erga homines indicia præbere, idcirco venerandum Dei nomen soli, lunæ, cælo, & syderibus tribuerũt, Neque hic gradum sistebant, sed terram etiam, fructus ex ea editos, alimenta corporum cuiusq; modi in deorum numero habuerũt: quippe Cereri, Proserpinæ, Baccho, & aliis his similibus simulachra fabricabant. Neque porro his contenti acquieuere, sed suæ ipsorum mẽtis cogitationes, & ipsam adeo istarum interpretem orationem, deos appellare non sunt veriti: ac mentem Mineruam, orationem autem Mercurium vocarunt, eiusque facultates, quibus scientiæ percipiuntur, Mnemosynem, & cæterarum musarũm nominibus nuncuparunt. Neque hic certe finem suæ stultitiæ statuerunt, sed extra modum impietate progressi absurdæ ipsorũ peruersitati, in dies quasi accessionem adiungere, & suas animorum perturbationes, quas auersari, rectaque ratione sanare oportuerat, in deos reponere, ac non cupiditatem solũ & grauem illum intemperantemq; animorum morbum, sed partes & membra corporis, quæ homines ad turpia flagitia pertrahunt, nimirum amorem, priapum, & Venerem, qui sunt ad obscenas voluptates effuse procliues, res deniq; alias de genere eodem, deos dicere cœperunt: neque hic sane ab illis desitum est, sed ad corporum ortus, & ad hanc fragilem mortalemq; vitam prolapsi, homines mortales conscrare, eos post mortem hanc vsitatam & communem, Heroas & deos nominare: quippe immortalem diuinamq; essentiam, ac vim, circiter eorum monumenta atq; sepulchra obser-

obſeruari ſuſpicati ſunt. Neque adhuc eorum amentia exitum habuit, ſed procedens longius, tum alia genera animalium ratione carentium cuiuſque modi, tum ſerpentes maxime venenatos, ſancta Dei appellatione honorare. Neque hic ceſſatum eſt, ſed exciſis arboribus, & lapidibus è terra effoſsis, metallis etiam, vt ære, ferro, aliaq; eius generis materia conquiſitis, primum effigies fœminarum, maſculorum figuras, ferarum etiam & ſerpentium ſpecies formare & effingere: deinde his honores adhibere. Neque in hoc nequitiæ gradú conſtiterunt, ſed ſimulachris in occulto deliteſcentibus, receſsibus quoque obſcuris, malignis dæmonibus viſcera animantium ſubeuntibus, qui victimarum libamenta & nidores vorant, deorum nomina tribuere, progredi præterea vlterius & præſtigiarum infandarum, quaſi vinculis, execrandisq; & violentis cantibus incantationibusq; poteſtates ab oculis ſecluſas, perq; aerem volitantes, ſibi velut aſſeſſores attrahere. Itemque alij alios mortales in deos referre. Nam græci Bacchum, Herculem, Aeſculapium, Apollinem, nõnullosq; alios homines Heroum & deorũ nominibus donauerunt Aegyptij, Horum, Iſidem, Oſyrim, & homines hiſce ſimiles, deos arbitrati ſunt, qui quidé etſi propter eximiam & ſingularem ſuam ſapientiam, Geometricæ, Aſtronomiæ, & Arithmeticæ inuentionem ſibi vendicabant, non tamen, licet eſſent ſapientes, nouerunt intellexerúntve vel diuinæ potentiæ menſuram, vel quantum inter illam, & naturam mortalem rationisque expertem interſit, expendere rationeq; luſtrare. Quapropter omnes beſtiarum deformium ſpecies, omnia animalium genera, ſerpentes etiã venenatos, & feras agreſtes, deos appellare nõ ſunt veriti. Phœnices, Melcantharum & Vſorum, & alios nonnullos mortales homines, eoſq; ignobiles & abiectos, deos vocauerunt. Arabes itidem, Duſarim quendam, & Obdum: Getæ Zamolxin: Mopſion, Cilices: Thebani Amphiareum pro Deo colebant. In aliis locis alij rurſus alios, qui à natura mortali nihil differunt, ſed reuera homines ſunt, venerabantur. Ad ſummam igitur, Aegyptij, Phœnices, Græci, & vniuerſum mortalium genus, quod ſolis radiis colluſtratur, tametſi partes mundi, elementa, fructus, qui è terra efferuntur, ſuas ipſorum perturbationes, furores dæmoniacos,

cos, visa, & quæ his multo flagitiosora sunt, deorum adulteria, nefandos cum masculis concubitus, mulierum raptiones satis agnoscebant, nihilominus tamen quamque ciuitatem, pagum & regionem delubris, simulachris, & templis his rebus dedicatis compleuerunt: moribusque illis dijs similibus animos suos perdiderunt. Itaq; tum deos, tum illos qui proxime ad deorum naturam accedebant, Heroas dico & bonos genios, verbo quidem apud illos audire licet, res tamen ipsa penitus cum his nominibus pugnat. Nam rebus turpibus ac flagitiosis honos ab illis tributus est. Quemadmodum si quisquam cùm solem & luminaria cælestia cuiquam demonstrare cœpit, non in sublime oculos tollat, sed manibus deorsum in terram demissis, & humi in solum proiectis, in luto ac cæno virtutes ac potestates cælestes inuestiget: sic humanum genus mentis insciitia, & nequam dæmonum fraude inductum, diuinã essentiam, quæ sola mente comprehenditur, quæq; supra cæli mundiq; verticem sita est, infrà in corporum ortu, in mortalium perturbationibus, in morte denique inesse sibi persuasum habuit. Ac nonnulli eo venere dementiæ, vt res sibi charissimas illis sacrificarent, neque suæ ipsorum parcerent naturæ, sed vnigenitos & charos suos liberos, furore & mentis alienatione impulsi, mactarent. Atque quid, quæso, poterat magis insanum esse ac furiosum, quàm homines sacrificare, & ciuitates vniuersas, atque adeo suas ipsorum ædes, suorum cæde & sanguine polluere? An non Græci harum rerum testes sunt? an non historia tota earundem commemoratione referta est? Phœnices enim quotannis charos & vnicos liberos Saturno immolabant? Idé à Rhodiis erat factitatum: quippe pridie Non. Maij homines mactabant. In Salaminì etiam intra vnum ambitum delubri Mineruæ agraulidis, & Diomedis, vir quidam incedens, ter aram curriculo circuiuit: cuius deinde pectus sacerdos confixit hasta: post in rogo aceruato extructoq; totum cremauit. Itemque cædes hominum, quæ in Aegypto fiebant, vix numerari possunt. Nam Heliopoli tres homines in dies singulos sacrificabant: pro quibus Amoses eorum rex, cum rem crudelem esse & plane immanem intelligeret, totidem homines cereos immolari præcepit. Quinetiam in chio, omadio Bac

cho

cho hominem discerptum offerebãt: Et in Tenedo eodem modo. Porro Lacedæmone victimam ex hominibus confectam immolarunt. Idem factum fuit à Cretensibus, qui Saturno hominem sacrificabant. Laodiceæ quoque, quæ est vrbs Syrię, virgo quotannis olim Minervæ immolari solet, iam verò ceruus. His accedunt Lybies & Carthaginenses, qui hominibus sacrificandis deos suos & dæmones placare aggressi sunt. Arabes etiam in annos singulos puerum exsacrificabant, quem subter aram sepeliuere. Itemque omnes Græcos ex communi quadam consuetudine hominẽ prius mactasse, quàm ad bellum exirent, manifesto docet historia. Thraces præterea & Scythas idem fecisse constat. Athenienses quoque filias Leonis, & Erethei filiam mactatam fuisse commemorant. Quin adhuc etiam Megalopoli in die festo Iouis Latriarij hominem interfici nemini obscurum est. Istas res ita se habere philosophi probatissimi suis testimoniis confirmant. Diodorus etiam, qui historiam ex variis bibliothecis collectam breuiter complexus est, memorat Lybies ducentos nobilissimos pueros Saturno palã sacrificasse, & nihilominus tamen trecentos alios sacrificio addidisse. Porro Dionysius rerum à Romanis gestarũ scriptor, narrat ipsum Iouem & Appollineum (hos enim nominat) in Italia ab originibus petiisse, vt homines ipsis immolarentur: Eos autem hanc rem rogatos, omnium quidem fructuum decimas diis illis sacrificasse: sed quoniam homines sacrificare recusabant, in varias cuiusque generis calamitates incidisse: nec prius illis malis fuisse liberatos, quàm ex suis decimum quemque hominem immolassent. Itaq; cum hoc modo decimum quemque hominem è medio sustulissent, sacrificassentque, illi regioni authores fuisse, vt hominum cultu & frequentia penitus priuaretur. Tot miseriis humanum genus olim vexatum oppressumque constat. Neq; his solum grauiter affligi satis erat, sed in seruitutem aliis penè infinitis calamitatibus redactum fuit. Nam gentes totius orbis terrarum, tam Græcæ quàm Barbaræ, velut vi & potestate dæmoniaca ad furorem incitatæ, graui & acerbo seditionis morbo conflictati fuerunt: adeo vt nusquã humanum genus, vel societatem coire, vel ad concordiam reduci posset. Quippe hic illicq; ingens totius humanæ

naturæ quasi corpus membratim distractum: homines ab hominibus discordia in singulis terræ angulis disiunctis: ob varias legum & rerump. formas inter ipsos ad dissensionē inflammati: quinetiam immanitate efferati, crebris inter ipsos seditionibus exarserunt: sic vt perpetuo per totam vitā mutuas pugnas & bella exercerent: neque cuiquam integrum ac tutum esset iter aliquo suscipere, nisi armis: sicut inter hostes euenire solet, se firme obtexisset. Nam agricolæ in agris & vicis gladiis cincti incedere, & arma potius, quibus munirent sese, quàm instrumenta quibus terram colerent, possidere consueuerunt: præterea prædas agere, & vicinos subiugare, virtutis loco ducere. Porrò autem fabulis, quas de suis diis confinxerant, tanquam ansa ad vitam flagitiosè & nefariè degendam, sibi arreptis omnibus intemperantiæ generibus, non corpora modo, sed etiam animos infecerunt labefactaruntque. Neque satis habebant hæc admisisse, sed extra naturæ fines egressi, longius procedere, in fandaque scelera atque adeo auditu incredibilia inter ipsos mutuo tumulentorum more, patrare cœperunt. Masculi e-
Roma. 1. nim in masculos (vti sacræ loquuntur literæ) turpitudinem operati sunt, & mercedē quam oportet, erroris sui in semetipsis receperunt. Neq; ita finem nequitiæ imposuerunt, sed notiones etiam de Deo naturaliter in animis insitas peruertentes, omnia in huius vniuersitatis complexu cōtenta, nec prouidentia, nec vllius moderatoris nutu regi censuerunt, Sed vniuersi coagmentationem constructionemque naturæ cuidam temeratiæ & fortuitu agitatæ, atque adeo fatali necessitati attribuerunt. His accedit, quòd animos vna cum corporibus flagitiorum maculis inficiēdos dedentes, vitam ferā, agrestem, & haud vitalem degerunt. Nam nec animi naturam perscrutari, nec diuini iudicij sententiam expectare, nec præmia virtutis, nec iniustæ vitæ supplicia, animo cōplecti aliquando aggressi sunt. Iam verò & integræ nationes multiplicibus vitiorū generibus contaminatæ, vita belluarum more acta contabuerunt. In quibus, nonnulli complexus nefandos ac sceleratos cū matribus commiscere solent: alij sorores in matrimonium ducere: multi suas ipsorū filias violare: non pauci peregrinos, qui ad ipsos aduentauerant, obtruncare: quidam humanas carnes comedere: com-

plures

complures eos,qui exacta ætate erant, primum laqueo strã-gulare,deinde eorum carnibus vesci:alij deniq; suos adhuc viuos canibus laniandos obijcere. Tẽpus quidem certe me deficeret, si omnia mala veteris & grauis illius erroris, quo vniuersum humanum genus implicatum tenebatur,percen-sere conarer: quippe cum sint alia infinita his plane similia. Quibus benignus Dei sermo cõmotus, Gregis rationis participis qui ex hominibus constat misericordiam capere cœpit,& iam olim per prophetas suos, & longe ante eorum ætatem per alios pios viros,& post etiam per nonnullos, qui præ cæteris illustres erant, eos,qui desperati fuerunt,ad animi sanitatem restituendos curauit:ac partim legibus,partim variis hortationibus, partim doctrina cuiusq; generis, pietatis principia & semina in animis hominum inseuit. Verùm,cum mortale genus ita errore huc illucq; vagaretur, & sic crudeliter esset non à lupis & feris immanibus,sed à dæmonibus & diris spiritibus, qui animum labefactant,discerptum:vt non humana ope & facultate curari posset, sed adiutore,qui longe supra hominem putandus est, egere videretur, deinceps ille Dei sermo clementiss. patris voluntati obsequens,lubens admodum in mundum venit, & in nostræ naturæ,quasi castra ingressus est. Causa autem cur in orbem terrarum descenderit, fuere res illæ supra demonstratæ:ob quas quidem cum mortalibus in colloquium & congressum venire non est dedignatus. Neq; profecto hoc præstitit,quòd ei illud facere in more positum fuerat (quippe qui & corpore vacet, & per vniuersum mundum occulta quadam vi peruadat) sed vt nõ modo operibus cælestibus, verumetiam miraculis in terra editis suam eximiam potestatem patefaceret,& communem naturæ consuetudinem noua quadam & inusitata immutaret. Nam per corpus mortale sermones cum mortalibus & vsum vitæ habuit: eo plane consilio,vt quod erat mortale, per suum simile saluũ posset efficere.

VErum deinceps quid causæ fuerit, cur Dei sermo, qui expers corporis est, corpore velut instrumẽto vsus,ad cõgressus & colloquia cũ hominib⁹ faciẽda venerit explanare aggrediamur. Atq; quia alia ratiõe diuina essentia,quę ex

nulla materia concreta est, neque sub tangendi cernendíve sensum cadit, his qui Deum in rebus, quæ ortum habent, quæque in terra gignuntur, conquirunt, se ipsa poterat ostendere: præsertim cum aut noluerint, aut non potuerint, omnium rerum parentem & effectorem aliter, quàm humana figura ac specie præditum intueri. Quocirca corpore, mortali tanquam instrumento assumpto, eoque ad eam rem valde accommodato, cum mortalibus in congressum venit. Et quoniam istud illis gratum iucundumq; fuit, (similia enim, quod aiunt, similibus gaudent) qui videlicet aspectu rerum sub sensu subiectarum delectantur: quique in simulachris & inanimarum statuarum celaturis deos perscrutantur: inque concreta materia & corporibus, diuinum numen inesse cogitatione informant: atque adeo homines mortales deorum appellant nominibus: idcirco Dei sermo in eiusmodi forma se hominibus ostendit. Quare corpus, velut templum sanctissimum sibi comparauit, quod quidem & domicilium est sensibus præditum, in quo ratio inhabitat, & augustum & sacrosanctum simulachrum est, omni statua inanimata longe præstabilius. Nam hæc effigies est ex materia inanima conflata, sordidorumque artificum manu in speciem quæ ex ære, ferro, aut ex auro eboréve, aut ex lapide, aut ligno constat, fabricata, estque domicilium dæmonibus plane aptissimum. Illud autem diuinum simulachrũ eximia diuinæ sapientiæ facultate artificiose constructum, variisq; distinctum ornamentis, cum vitę, tũ essentiæ mente sola cõprehensæ particeps est: simulachrum inquã omni virtute præditum: simulachrum, in quo Dei sermo domiciliũ collocauit: sanctũ deniq; sancti Dei templum, in quo Dei sermo inhabitans, cum mortalibus per instrumentum ipsis cognatum, & versatus est, & se notum reddidit. Neque animi corporisve affectionibus ab illis discrepauit: neque cum corpore eo modo, quo animus humanus, colligatus fuit: neque ipse seipso factus deterior, diuinitatem suam immutauit. Nam vt solis radij, qui omnia sua luce complent, quique corpora mortua impuraque contingunt, nihil inde capiunt incommodi: sic Dei sermonis vis multo magis, quæ corpore caret, sua essentia nihil patitur, nihil sentit damni, imõ ne tum quidem cum corpus attingat (quippe quæ

corpo-

corporis expers sit) vlla ex parte aliquando imminuitur.
Ad hunc modum itaque communis omnium seruator per instrumentum humani corporis, quo se circumdedit, se beneficum omnibus præstitit & salutarem: non aliter sane quàm musicus, qui suam in arte peritiam per Lyram declarat. Orphæus, vt in fabulis Græcorum est, omnia ferarum genera cantu permulcere, & instrumenti fidibus plectro percussis, belluarum immanium furores mitigare potuit. Quæ res à Græcis & passim decãtatur, & vera esse creditur: quòd scilicet lyræ inanimæ cõcentu tum feras mansuescere, tum arbores quæ fagi vocantur, musicæ suauitate delinitæ, situs suos mutare solent. Eodem modo igitur sapiẽtissimus Dei sermo, cuius vi ac potestate omnia continentur cohærentq; animis hominum, omnibus vitiorum generibus oppressis, varias curationes adhibere, ἄνθρωπον & humana natura, tanquam instrumento musico à sua ipsius sapientia fabricato, in manus arrepta, cantilenas & quasi incantationes animantibus non expertibus rationis, sed eiusdem participibus occinere cœpit: omnesq; feros mores tam Græcorum, quàm Barbarorum, omnes etiam agrestes & immanes animorum perturbationes, salutaribus cælestis doctrinæ medicamentis sanauit: ægrisque animis, qui diuinum numen in ortu rerum, & corporibus perueſtigabant, Deus humano corpore conclusus, velut medicus facile prẽstantissimus, cõgruenti & appositio remedio opem tulit. Deinde etiam non minus corporum quàm animorum saluti prospiciens, miracula omnium opinione maiora, & virtutes diuinas portentiq; similes, quæ oculis corporeis cerni poterant, edidit: doctrinam quoque & præcepta, quæ & ore protulit, & ipse in corpore sedulo excoluit, hominum inculcauit auribus.
Omnia denique sumpta humana natura hominum causa executus est, qui non alia ratione, quàm ea sola eius diuinitatem percipere intelligereque potuerunt: inque omnibus hisce, patris voluntati & consilio inseruiuit: & nihilominus tamen secretus ab omni materia concretioneq; mortali, mã sit, sicut iam ante apud patrem fuerat. Neque eius essentia vlla ex parte commutata, neque obscurata natura fuit, neq; corporis vinculis constrictus tenebatur, neque ibi solũ versabatur, vbi corpus humanum, quod sumpserat adfuit, sed

eo ipso tempore, quo inter homines vitam degebat, res vniuersas compleuit,& cum patre presto fuit, & in illo fuit: atque adeo rerum omnium, tum quæ in cælo, tum quæ in terra sunt,omnino tum curam gesit:neq; quicquam ei obstabat,quod quidem nostræ naturæ accidit,quo minus tum vbique præsens adesset:neq; à diuinis muneribus,quæ obire solebat,fuit auocatus:sed quædam humanæ naturę quam induerat,exequenda tradidit, alia ipse ex se nullo vicissim mortalis naturæ subsidio vsus, perfecit:& licet diuinã facultatem & vim mortali corpori impertiit,ipse tamen ex eo participando nihil cõtra accepit.Nam neq; cum corpus,quod assumpsit, editũ esset, quicquã cõtraxit labis:neq; rursus cũ quod mortale erat,esset ab eo diremptũ, quicquam essentiæ sua (erat enim nõ patibilis) perpessus est:quandoquidẽ neque lyra forte fortuna percussa,si chordę,quæ fragiles sunt, rumpãtur, eum qui illam pulsarit,quicquam pati probabile est : neq; cũ sapientis alicuius corpus cruciatum subeat, sapientiam,quæ in ipso est,aut animum,qui in corpore habitat, vel secari,vel vri quisquam profecto dixerit : eodẽ modo de virtute ac potẽtia sermonis Dei dici consentaneũ est, imò vero multo magis certe, quòd ex corporis affectionibus nihil plane damni cœpit.Neq; enim (exẽpli gratia)lucis,quæ apud nos est,splendescentes radios,cum de cælo in terram demissi sunt, & lutum,cænum, ac sordes cuiusq; generis contingant,vlla labe inficI accidit.Nam tametsi nihil prohibet, quo minus has res lucis splendore illustrari verè dicamus,tamen lucẽ ipsam vicissim ab illis contaminari aut solem ex corporum admistione maculam vllam contrahere non dicimus. Et tamen si in his rebus illud eueniret,non videretur à natura alienum. Verũ quamcunq; rem seruator & Dei sermo, qui corpore vacat, qui ipsa vita est, qui ipsa lux est sola mente percepta,sua diuina potentia,quæ est corporis expers,attigerit,eam viuere, & luce illa, quæ est rationis particeps,ætatem degere necesse est. Itaq; quodcunq; ab in corporeo Dei sermone tactum sit, illud ipsum sanctimonia luceq; cõpletur,atq; adeo omni morbo,ęgrotatione,& perturbatione penitus liberatur. Rursus ea,quæ priuantia dicuntur eius diuina vi itidem complentur. Quocirca vniuersum suæ vitæ cursum ad hunc modum confectum constat,

ſtat, nonnunquam in corpore ſe pari ratione nobiſcum affectum oſtendendo: ſæpe etiam ſe Deum verbum declarando, dum magna & incredibilia opera edebat, vt Deus: resq; futuras prædicabat: & ſermonem Dei, qui à multis non cernebatur, revera per mirabiles res geſtas, per miracula & ſigna, per virtutes, quæ omnem opinionem longe ſuperabant, per diuinam ſuam doctrinam, quæ animos hominũ impulit, vti ſe ad domicilium cæleſte incolendũ pararent, manifeſtò commonſtrabat.

QVid iam reſtat, niſi vt cauſam illius quod caput eſt omnium, qualis nam fuerit, finem dico vitæ illius, qui eſt tam crebris hominum ſermonibus celebratus, & paſſionis præterea modum, ingens etiam poſt mortem reſurrectionis illius miraculum, deinceps oratione proſequamur? Quibus expoſitis, omnia euidentiſsimis teſtimoniis certa veraq; eſſe confirmabimus. Mortalis quidẽ corporis inſtrumento, ob eas cauſas, quas ante cõmemorauimus, tanquã diuino ſimulachro vſus, eo ipſo humanæ vitæ rationem, non aliter quàm prępotens rex ſua ſenſa per interpretẽ explicare ſolet, euidenter expreſsit: omniaq; provt diuinæ ſuæ potentiæ decus poſtulabat, tranſegit. Quòd ſi poſtvitam inter homines traductã, ex occulto & de repẽte ſe hinc ſubduxiſſet, ſuumq; interpretem (corpus dico) clã è medio remouiſſet, atq; adeo dediſſet operam, vt ſimulachrum ſuum fuga mortem effugere potuiſſet: poſtremò mortale illud, quod ſuſceperat, ipſe per ſe, & quaſi ſua ipſius ſentẽtia, internecioni & morti addixſſet, ſpectrum omnibus certe viſus fuiſſet, etiam tum, cum ea, quæ eſſet ſibi congruentia & accõmodata, peregiſſet. Quinetiã ſi, cũ ipſa vita eſſet, cũ Dei ſermo ac potẽtia eſſet, ſuũ ipſe interpretẽ è medio penitus ſuſtuliſſet, neq; res ab eo per dimicationẽ cũ morte ſuſceptã cõtra dęmones geſtæ eũ exitũ, quẽ meruerãt, habuiſſent, neq; exploratè cognitũ fuiſſet, quo ſe recepiſſet, neq; ipſe apud illos, qui eum minime oculis aſpexiſſent, fidem habuiſſet, neq; natura ſua mortem ſuperaſſe viſus fuiſſet, neq; quod mortale erat, à ſua in aliam naturã vindicaſſet, neq; per vniuerſum orbẽ terrarũ ſermo de eo percrebuiſſet, neq; ſuos docuiſſet diſcipulos mortem cõtemnere, neq; illorũ animis, qui eius doctrinã cõſectantur, ſpem vitę poſt mortẽ apud Deũ futuræ iniecíſſet,

neque promissa, quæ in verbo suo continentur, perfeciſſet: neque ea, quæ erant à prophetis de eo prædicta, ſicut conſentaneum erat, expleuiſſet: neque nouiſsimum denique omnium certamen, quod contra mortem ſuſceptum erat, confeciſſet. His igitur de cauſis quia oporteret mortale corpus poſt miniſterium cumulate expletum, quod in verbo diuino prædicádo obierat, exitum in primis habere glorioſum, mortis perpeſsio ad hunc modum, proinde ab eo adminiſtrata fuit: Nam cum duæ rationes exeundi è vita ſibi reliquæ eſſent, Vt vel totum quod in eo mortale erat, internecioni & exitio penitus traderet, & ita turpiſsimum vitæ, tanquam totius fabulæ exitum conficeret: vel vt ſe mortis victorem eo ipſo, quod erat mortale, diuina vi ac virtute in immortale commutato, plane oſtenderet: prior quidem certe ab eius promiſsione fuit omnino aliena. Etenim vti neq; ignis proprium eſt refrigerare, neque obſcurare lucis, ita neque vitæ mortem inferre, neque verbi diuini aliquid abſurde & contra rationem efficere. Itaque abſurdum plane fuiſſet, vt qui eſſet aliis vitam pollicitus, ſuum ipſius corpus in nihilum recidere ſineret: ſuumq; ſimulachrum ad interitum daret: & qui his, qui ad ipſum confugiunt, immortalitatem promiſiſſet, ſuæ diuinitatis interpretem, morte deleri pateretur. Quare ratio poſterior fuit omnino neceſſaria: nimirum vt ſe mortis victorem oſtenderet. Atqui quo pacto tandem erat iſtud præſtandum? Clam ne & ex occulto, an vt omnibus euidenter admodum & manifeſto pateret? Quod autem ab eo præclare geſtum fuit, quemadmodum ſi in occulto ac tenebris latuiſſet, neminiq; fuiſſet cognitum, nihil certe profuiſſet cuiquam: ſic palam quaſi cõclamatum, & omnium inculcatum auribus, omnibus propter eius admirabilitatem, multum vtilitatis ac commodi apportauit. Proinde quoniam neceſſarium erat, vt corpore ſuo mors euinceretur, idque non abſcondite, ſed in hominum oculis fieret: Idcirco merito mortem neutiquam vitauit ille quidem (re vera enim ſi vitaſſet, timidus habitus fuiſſet, & à morte deuictus) ſed per conflictionem cum morte, velut cum aduerſario ſuſceptam, quod erat mortale, immortale reddidit. hoc certamen pro omnium vita, immortalitate, & ſalute ſubiit. Quemadmodum ſi quis vas eſſe quoddam, quod

neque

neque incendio cremari, neque igni absumi possit, demonstrare vellet, non aliter eo hominibus excitaret admirationem, quàm vt illud ipsum primum in ignem conijceret, deinde vt idem ipsum inde eximeret, saluum & integrum. Sic omnium rerum conseruator, Dei sermo, cum corpus mortale, quod ad hominum salutem sumpserat, & morte valentius esse ostendere, & suæ vitæ atque immortalitatis particeps vellet efficere, prouida quadam & percommoda in ea re solertia, & ratione vsus est: ac primũ illud ad exiguum tẽpus deseruit, traditque morti interimendum, quo eius natura satis perspecta & explorata esset: deinde neque id ita multo post, illud ipsum à morte eripuit: quò diuinam suam potentiam, qua æternam vitam ab ipso annuntiatam omne mortis genus posse vincere monstrarat, omnium oculis subijceret ad contuendum. Quæ quidem causa tam perspicua est, vt neminem possit latere. Nam cum necessarium esset, vt discipuli manifestam vitæ post mortem regenerationem oculis cernerent (in ea enim spem suam reponere docuit, quo eos mortis efficeret victores) hanc rem non sine causa ante illorum oculos statuit ad contemplandum. Nam cum aliis qui sunt vitam piam traducturi, hoc regenerationis specimen primum omnium, quasi sub aspectum cadere debebat necessariò: tum illis maxime, qui essent quamprimũ eum in vniuerso orbe terrarum prædicaturi, Deique cognitionem, quam ipse ante in gentes sparsisset, omnibus hominibus annuntiaturi. Quibus de vita post mortem futura debebat esse persuasissimũ, vt metu ac formidine mortis prorsus ex animis eiecta, dimicationem contra Gentilium errorem in multis diis colendis positum, alacri ac prompto animo susciperent. Nam nisi mortem contemnere secum fuissent antea commentati, nunquam ad tam graues cruciatus subeundos parati instructique fuissent. Quocirca eos contra mortis vim ac potentiam non præcepto solum verbis ac vocibus tradito, armauit, neque vt humana dicendi ratio fert, sermonem de animi immortalitate ex probabilibus verisimilibusque compositum instituit: sed Trophæa contra mortem erecta illis reipsa commonstrauit. Ista igitur præcipua causa fuit dimicationis à seruatore nostro contra mortem susceptæ. Nam mortem, qui omnibus terrorem solet

incutere, discipulis suis ostendit nullo loco numerandam esse: atque vitam, quam promiserat, illustri quodam & euidenti viso ante eorum oculos proposuit: quam quidem quasi primitias efficit, tum communis nostræ spei, tum vitæ, quæ nobis apud Deum recondita est, tum denique immortalitatis. Altera autem causa à mortuis resurgendi fuit, vt diuina vis, quæ in eius corpore erat conclusa, perspicue declararetur. Nam quoniã homines, eos qui erant mortales & à morte deuicti, antea in deorum numerum retulerant, & illos, quos morte superatos constabat, heroas & deos appellauerant, ob eam causam benignus Dei sermo etiam in ea re se, quinam esset, ostendit, hominibusq; patefecit suam naturam morte longe potentiorem esse. Atq; non modo post dissolutionem animi à corpore, quod mortale erat, ad alterã traduxit vitã, sed trophæum immortalitatis contra mortem cunctis ad aspiciendum proposuit: eumq; solum ac verum Deum docuit agnoscendũ, qui per mortem præmia victoriæ etiam contra morté reportauit. Quinetiam tertia causa de morte seruatoris adiungi poterit. Hostia quidem fuit pro vniuerso hominum genere Deo patri omnium moderatori oblata: hostia pro grege rationis participe immolata: hostia, quæ omnem errorem in dæmonibus colendis constitutum profligauit. Nam vna illa hostia, & egregia victima sacrosancti corporis seruatoris nostri pro humano genere mactata, & redemptione pro animis omniũ Gentiũ, quæ ante errore colẽdorũ dæmonum districti tenebantur, persoluta, omnis in posterum impurorũ & sceleratorum dæmonũ vis ac potentia prorsus deleta fuit: omnisq; veteratoria fraus, quæ in terris oberrabat, vi valentiore fracta ac debilitata concidit. Itaq; istud salutare miraculũ in hominũ conspectu editum fuit: hoc est, verbi diuini corpus pro vniuerso grege rationis cõpote oblatum: hæcq; victima morti obiecta: de qua sacræ literæ memorãt, vno in loco his fere verbis: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mũdi: in alio autẽ, sic loquuntur: Tanq; ouis ad occisionem ductus est: & sicut agnus coram tradẽte se, sine voce: quinetiam causam ad hunc modum docent: hic peccata nostra tulit, & pro nobis dolores perpessus est: & nos reputauimus eũ esse in labore, & in plaga, & in afflictione. Ipse aũt vulneratus est propter peccata nostra, & attritus

Ioan. 1.
Isaiæ 53.

tritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eũ,& liuore eius sanati sumus. Omnes quasi oues errauimus:vnusquisq; in viã suam errauit,& Dominus tradidit eũ peccatis nostris. Mortale igitur diuini verbi corpus his de causis immolatũ constat.Iste magnus põtifex,Deo patri omniũ duci & imperatori consecratus,qui præterquã quòd hostia fuit,Dei præterea sermo, Dei virtus, Deiq; sapientiæ fuit:quod in eo mortale erat,à morte breui reuocauit,idéq; ipsum patri, tanquã primitias cõmunis omnium salutis obtulit,idé trophæũ etiam vere triumphale contra mortẽ, & dæmonũ impetum statuit:eodemq; vetera sacrificia,quæ ab hominibus offerri solebãt, profligauit: idé deniq; omnium hominũ causa excitauit à mortuis. Verũ cũ hæc ita se habeant,tépus eo nos vocat,vt deinceps eadẽ certis argumẽtis cõfirmemus.Quod si istarũ rerũ veritas demõstratione egeat, & testimonia quæ pro illis allata sunt,argumẽtis etiã euidẽtibus roborãda sint,sic accipite,orationiq;benignã facite audientiam.Priscæ gentes vniuersæ,quæ ætatẽ degebant in terris erãt diuisæ, atq; adeo vniuersum humanum genus in prouincias,in nationũ & locorũ præfecturas,in tyrannides, & multiplices principatus distributũ. Vnde pugnæ & bella continua,vnde depopulatio,& seruitus tã in agris,quàm in vrbibus nunquã eos affligere desierũt. Vnde infinita ad historias scribẽdas argumẽta: vnde adulteria & raptiones mulierum : vnde clades Ilij: vnde deniq; veterũ tragediæ,quæ omniũ celebrãtur sermonibus. Quarũ rerũ causas si quis errori illi in multis dijs colẽdis posito ascribat,nõ plane aberrauerit. At posteaquã salutare instrumentũ,hoc est sanctiss. Christi corpus,quo viso oĩs error in colendis dæmonibus, oĩsq; eorũ vis & potestas prostrata iacuit:quod etiã ab omni vitiositate,quæ vel in factis,vel in verbis cernitur, vacuũ fuit & liberũ,& quo victoria & trophæũ cõtra vetera mala reportatũ,tãquam propugnaculũ aduersus dęmones erectũ fuit,confestim non modo oẽs dæmonũ molitiones & conatus penitus compressi,verumetiã locorũ præfecturæ,multiplices principatus,tyrãnides,& populares potestates,depopulationes prẽterea & obsidiones tã in ciuitatibus,quàm in agris inde ortæ,nõ amplius dominatę sunt,sed tũ Deꝰ vnus inter oẽs prędicatus,tũ imperiũ vnũ,Romanorũ dico,apud omnes

omnes viguit. Atq; subito crudele gentiũ inter ipsas odiũ, quod à multis seculis durauerat, neq; vnquã placari poterat, sublatum fuit. Et sicut vnius Dei cognitio, vnus piæ religionis modus, vnaque salutaris Christi doctrina omnibus tradebatur hominibus: sic cum vnus imperator vniuersæ Romanorum ditioni vno eodemque tempore esset præfectus, tranquilla pax vbiq; regnauit. Neque id solum, verumetiam vno temporis momento, velut vno diuino mandato, duo bonorum quasi germina ad hominum vtilitatem pullularunt, Imperium Romanum, & doctrina pia. Nam ante illud tempus, alij regnum Syrię separatim occupabant: alij Asiæ potiebantur imperio: Alij Macedoniis præerant. AEgypti alij seorsum tenebant gubernacula: Arabiam itidem alij regebant: Palæstina in Iudæorum ditione & potestate fuit. In singulis pagis, ciuitatibus & locis homines furore perciti, cædes mutuas facere, alius in alium reuera insanire, bella & pugnas assidue exercere soliti fuerant. Verum omnes istæ contentiones duabus eximiis potestatibus, tanquam ex vnis eisdemque carceribus in certamen egressis, pacatæ, & ad concordiam adductæ fuere: quarum altera fuit imperium Romanum vnius nutu gubernatum, & ex illo cœptum: altera Christi doctrina: quæ duę eodem temporis momento vna efflorescere cœperunt. Atque vt seruatoris nostri potestas multiplices dęmonum principatus, & cultus multorum deorum è medio sustulit, vnumq; Dei regnum Græcis, Barbaris, aliisque omnibus ad extremas vsque terræ oras palam denuntiauit: ita imperium Romanum, causis multiplicis principatus iam ante sublatis, ea dominia, quæ oculis cerni poterant, suæ ditioni subegit: seduloq; dedit operam, vt vniuersum hominum genus cõsensionis & concordiæ vinculis in vnum colligaret. Sicut iam permultas sane gentes ac varias in vnum conciliauit, sic non ità multo post, reliquas ad vltimos vsque orbis terrarum fines, illis adiunxit: quippe doctrina salutaris diuina ope & potentia, omnes illas iam ante mansuefecerat, & præclare admodum earum animos ad eam rem præparauerat. Istud certe ab iis, qui mentem ad studium veritatis adiecerint, non autem vt rebus honestis inuideant, illustre miraculum existimabitur. Nam non solum dæmonum versutia

refu-

refutata & repressa est, Verumetiam inimicitiæ & pugnæ, quæ inter gentes à multis seculis exercebantur prorsus restinctæ. Et rursus tum vnus Deus, & vna eius cognitio omnibus prædicata: tum vnum imperium inter homines stabilitum: tum denique vniuersum humanum genus ad pacem & concordiam traductum: adeo vt omnes inter ipsos se fratres esse faterentur, suamque ipsorum naturam mutuò agnoscerent. Etenim tanquam liberi ex vno patre, hoc est ex vno Deo, & ex vna matre, hoc est, ex vera pietate sati, statim pacem inter se amplexati sunt retinueruntq; : vt ex illo tempore orbis terrarum vniuersus nihil à familia & cognatione optimis legibus & institutis temperata differret: atq; adeo liceret cuique pro arbitratu iter passim facere, & quo libitum erat animo suo, absque difficultate & periculo migrare: & tum eos qui ad occidentem habitabant, tutò inde ad orientem contendere: tum contra eos, qui versus orientem accolebant, inde ad occidentem, tanquam ad patriam suam proficisci, ita vt cum alia veterum oraculorum responsa, prophetarum vaticinationes ferè infinitæ, ad quas hoc loco recensendas non satis suppetit ocij, tum istæ vel maxime de salutari Dei verbo expletæ sint, quæ sic de illo prædicãt: Dominabitur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad flumina, & terminos orbis terrarum. & rursus: Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Et iterum: conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium. Ista quidem sicut olim prædicebantur de seruatore, & Hebræorum vocibus ante multa secula prædicabantur: sic nostris iam tẽporibus re ipsa expleta cernuntur, veterumque vaticiniorum testimonia confirmant. *Psal. 71.* *Isai. 2.*

Quod si alia plura argumenta certiora de illis rebus desideres, ea non verbis, sed rebus ipsis confirmata accipito. Mentis tuæ oculos aperi, rationes quasi fores patefacito, ipse tuum ipsius assensum admodum sustinens, tecum ratiocinare: tu teipsum interroga, & rerum naturam animo accurate peruestigans, tanquam ab altero ita sciscitare: Quis vnquam ab omni seculorum memoria aut rex, aut princeps, aut philosophus, aut legislator, aut propheta, seu Græcus, seu Barbarus ille fuerit, tantum virtutis decus est consecu-

tus,

tus non dicam post mortem, sed dum adhuc viueret, spiritumque duceret, multumque valeret potentia, vt ipsius nomen ad omnium hominum aures, qui in terris degebant ætatem, permanaret, inque omnium ore ac sermone versaretur? Nemo certe istud, nisi vnus & solus seruator noster post victoriam à morte reportatam præstitit: qui quidem & discipulis suis hoc verbum dixerat, & idem revera exple-
Matth.28 uit: nimirum, Euntes docete omnes gentes in nomine meo: quiq; etiam prædixerat, proq; certo præstituerat, suum euangelium prædicandum fore in vniuerso mundo in testimonium omnibus gentibus: quod vt verbis prædixerat, sic reipsa perfecit. Nam haud ita multo post totus orbis terrarum eius verbo & doctrina cõpletus fuit. Quid igitur habes tu, qui in initio orationis nos insectari videbaris, quod huic respondeas, præsertim cum testimonium, quod oculis cernitur, omni alia ratione, quæ poterit afferri, facile præpõderet? Verũ à priore argumento ad posterius te transferas, velim, & tecũ ipse cõsideres: quis post homines natos noxiũ & pernicioſum dæmonum genus, quod vniuersam humanã olim depascebatur naturam, & quadam commotione, quæ in statuis ceruebatur, multas inter homines edebat præstigias, manu potenti, quæ sub oculorum aspectum non cadebat, velut immanes feras ex hominum grege fugauit auertęritq;: quisve alius præter nostrum solum seruatorem, dum inuocaretur, sanctissimis precibus per ipsum Deo patri omnium gubernatori oblatis, his qui vitam integre sincereque ad pietatis regulam ab ipso traditam sectantur, malignorum spirituum reliquias ab hominibus arcendi repellendiq; potestatem dederit: aut quis alius, solo nostro seruatore excepto, sacrificia rationalia, sanguinisq; expertia, precibus & arcana quadam diuinæ laudis celebrandæ ratione, suis discipulis obeunda tradiderit. Qua de causa tum altaria in toto orbe terrarum constructa sunt, tum augustæ sanctæq; ecclesiæ ædificatæ, tum diuina sacrificiorum sola mẽte & ratione perceptorum ministeria soli Deo omniũ moderatori ab omnibus gentibus destinata tributaq;. Sacrificia autem sanguine, cruore, & fumo peracta, crudeles etiã illas & furiosas hominum cædes, victimasq; quis vi ac virtute abstrusa illa quidem & ab oculorum sensu remota extinguere adeoq; fundi

tus

tus delere potuit,vt gentilium etiam hiſtoriis confirmatum ſit,omnem vbiq; hominum ſacrificandorum conſuetudinẽ non ante, ſed poſt diuinam ſeruatoris noſtri doctrinam in orbe terrarum diuulgatam, ipſis Adriani temporibus penitus profligatam fuiſſe. Itaq; cum virtus ac potentia ſeruatoris noſtri poſt eius mortem oſtentata, tam certis & euidentibus argumentis confirmata ſit, quis adeo ferreo animo eſt, qui non veritati tribuat teſtimonium, diuinamque ac cæleſtẽ ſeruatoris vitã ingenue fateatur? Nam recte & præclaro facta non mortuorum ſed viuentiũ ſunt: & res incertæ obſcuræq; ex euentis percipi & cognoſci ſolent. Nã heri propè & nudius tertius, Genus quoddam tyrannorum bellum cum Deo gerentium orbem terrarum grauiter conturbauit, omnia pro arbitratu fixit refixitq;:multum opibus valuit & potẽtia:at ſimul vt ex hac luce exceſſerat,deinceps terra obrutum,iacuit,ipſis ruderibus abiectius:ſpiritu,motu,& voce carens:nulla illius habita ratio:nulla mentio facta. Ea enim eſt verè mortuorum natura,& qui amplius nõ eſt,nullus eſt: qui autem nullus eſt,ecquid poteſt agere? Qui autem in moliendo agendoq; verſatur,& plura poteſt efficere, quam illis quibus adhuc vita ſuppeditat,quamuis ſit ab oculorum corporeorum obtutu diſcluſus, quid eſt, cur eum eſſe deſiiſſe exiſtimemus? At neq; eam iudicandi vim, quæ in ſenſibus inſidet,neq; rationes arte conſtructas,neq; ſcientiarum præceptiones ſenſibus corporis percipimus. Neq; mentem,quę in hominibus ineſt,nedum Dei virtutẽ ac potentiam quiſquam aliquando oculis aſpexit: ſed res eiuſmodi ex ipſarũ effectibus ſolent intelligi. Quapropter vim illam & facultatem abſtruſam, quæ in ſeruatore noſtro,eſt, ex rebus inde effectis conſideranda expendendaq; : & vtrum ea præclare facta,quæ etiã adhuc ab illo gerũtur,viuẽtis eſſe confitendũ ſit,an dicendũ illius eſſe, qui nõ eſt,an ſtulta omnino & temeraria hęc quęſtio habẽda? Nã ei,qui nõ ſit,qui poſſunt cõueniẽter & cũ ratiõe attribui. Quãdoquidẽ oĩm cõſenſu & ſentẽtijs cõſtat illud quod nõ ſit,nihil poſſe moliri ageréve. Ea enim natura penitꝰ extinctorũ eſt, viuentiũ aũt cõtraria.

CAEterum hoc loco tempus opportunum ſe offert, eas res perſequendi, quæ noſtris temporibus a ſeruatore noſtro geſtæ ſunt, Deiq́ue viuentis facta, quæ propter recen-

recentem ipsorum memoriam quodammodo viuunt, accu-
rate cognoscendi. Nũquid non viuentis ea esse statuemus.
At talia tamq́; egregia facta, & ipsa viua sunt, & Dei, qui re-
vera vita viuit, existimanda. Verùm rogas, fortasse, quænam
ista sint? Sic igitur accipito. Tyranni quidam cum Deo
bellum susc ipere minime veriti, non ita pridẽ templa preci-
bus dicata impetu animi ardentissimo, maximis viribus &
copiis, concussis illorum fundamentis, diruerunt: eccle si-
asq́; prorsus delere cogitantes, omnibus machinis Deum
qui oculis cerni nequit, oppugnare, infinitaque verba ple-
na blasphemiæ in eum iacere intorquereq́; cœperunt. Ve-
rum ille, qui in occulto latet, occulta quadam vi & recon-
dita, eorum conatus vindicauit. Nam nonnulli, qui ante
delicate ac molliter vixerant, putabanturque beatissimi,
quique semidei omnium sermone & prædicatione cele-
brabantur, solo Dei nutu & potentia extincti fuerunt. Alii
qui multis annorum conuersionibus, præclarè omnia & ex
animi sententia propterea gesserant, quòd erga Deum, con
tra quem postea dimicabant, amicitiam & pacem colebant,
postquam mutata sententia, cum Deo bellum gerere temere
aggressi sunt, suosq́; deos propugnatores & defensores no
stro Deo ex aduerso oppos uerunt, extemplo, vno temporis
momento, Dei nutu ac potentia, quicum prælium iniue-
rant, omnes scelerum suorum pœnas debitas persoluerunt:
adeo vt inuiti ei cogerentur, quem oppugnauerant, cedere,
terga dare, diuinam eius virtutem agnoscere, & admodum
maturare vt ipsorum permissu contraria illis, qui ante admi
serant, decernerentur. Seruator igitur confestim trophæa
victoriæ vbique terrarum erigenda, mundum vniuersum sa
crosanctis templis, augustisque ecclesiarum ædificiis ador-
nandum in singulis vrbibus, pagis regionibusq́; omnibus,
atque adeo in desertis Barbarorum locis, ædes sacras & tem
pla vni omnium Deo, atque vniuersarum rerum domino
dedicanda consecrandaq́; curauit. Vnde etiam templa, quæ
erant ei consecrata, Domini nomen obtinuerunt, quod no
men non ex hominibus, sed ex ipso omnium Domino illis
fuit impositum, & propterea dominica sunt appellata. Iam
verò aliquis prodeat in medium, atq; nos doceat, quis post
tantam ruinam vastationemq́; sacra ædificia à solo in sub-
lime

lime erexerit: aut quis templa,quorum reficiendorum nulla spes reliqua fuit,posteriore structura,multo illustriora magnificentioraq;,quam antea fuissent,reddiderit,eaq; denuo ædificauerat,nō post mortem tyrannorum illorum qui cum Deo bellum fecerant,sed quod dictu prope incredibile est, dum adhuc illis suppetebat vita,qui eadem ipsa diruissent, adeo vt iidem tyranni tum sermone coram habito,tum scriptis facinorum tam impie ab ipsis admissorum palinodiam canerent:idq; adeo præstarent,non cum lętitia & voluptate animorum (Sic namq; fortasse aliquis existimare posset eos benignitate & clementia inductos illud ipsum feciſſe) sed cum plagis & cruciatibus cælitus inflictis ad id faciendum cogerentur. Aut quis post tantas & tam graues persecutionis procellas, atque adeo in maximis,turbulentarum tempestatum fluctibus effecerit, vt in toto orbe terrarum, non viri solum ferè infiniti se totos in studio pietatis ponerent, diuinoque numini assidue inseruirent, sed etiam sacræ mulierum, quæ virgines permanebant perpetuo, frequentiæ chorique totum vitæ suæ tempus perfectissimæ castitati dicarent,ipsiusq; diuinæ doctrinæ præceptis institutæ, à cibis & à vino abstinentiam atque adeo inediam ad multos dies lubentissimis animis tollerarent: temperantiæq; disciplina instructæ,continenti, seuero, & aspero vitæ genere corpus suum coercerent: Aut quis mulieres,& innumerabiles virorum multitudines impulerit, vti corporis alimenta cum rationalibus alimentis, quæ ex sacris literis perlegendis deprompta, animis rationis participibus admodum conueniunt, commutarent: quisve viros barbaros & plane agrestes,mulieres quoque, pueros, & seruorum genera, infinitas etiam infinitarum gentium multitudines docuerit, vt non modo mortem contemnerent, verumeriam animū immortalem esse crederent,vnumq;,qui res humanas quasi oculorum obtutu contempletur existere,Dei iudiciū,in quo de piis & impiis lata erit sententia,expectādum, & propterea vitam iuste & temperate traducendam esse. Nam qui aliter animo affecti sint,non posse vlla ratione pietatis iugum subire: quæ res à nemine hactenus, præterquam à solo seruatore nostro plene cumulateq; expleta est. Cæterum ista missa faciamus.

SEquitur vt eum, cuius mens contra veritatẽ obdurauerit, etiam eiusmodi interrogationibus ad eam agnoscẽdam adducamus, sicq; ab illo sciscitemur. Age tu: vocem ratione & prudentia formatam profer, sententiasq; fructuosas non ex corde stolido ac stupido, sed ex animo mentis & rationis compote promens dicito: Sicq; tecum iterum atque iterum cogitans, loquere. Quis alius vnquam ex numero sapientum, qui ab omnibus seculorum ætatibus in crebro hominum sermone versati fuerint, pari ratione cum seruatore nostro, prophetarum vocibus iam ab initio ante innumerabilia temporum spatia apud veteres Hebræos celebratus, prædicatusq; fuit? Qui quidem & locum, quo nasceretur, tempora aduentus, piam viuendi rationem, virtutes, doctrinam, res præclare ab eo gestas sacrorum librorum monumentis complexi, posteritati tradiderunt? Aut quis scelera contra se admissa tam celeriter, quàm ille vltus est? Nã non multo post impium illud facinus in ipsum patratum, vniuersa Iudæorũ gens vi quadam & potentia occulta grauiter exagitata fuit: regalis & magnifica eorũ ciuitas deturbata excisaq;, & ipsum tẽplum cũ omnibus illius ornamẽtis dirutum soloq; æquatum. Quis præter seruatorem nostrum de his rebus, de hominum impiorum exitio, de ecclesia ab ipso in vniuerso terræ orbe fundata, vere appositeq; rerum euentis vaticinationes edidit, easq; re ipsa cõfirmauit? Qui quidem primum de impiorum Iudæorum templo ita locutus est: Relinquetur vobis domus vestra deserta & non relinquetur lapis super lapidem in loco isto qui non destruatur: deinde de ecclesia sua: super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Quid tam mirandum tibi videri poterit, quàm viros abiectos, & imperitos, in initio à piscatu abducere, eosq; legum latores, doctoresq; vniuersi orbis terrarum efficere? Quid tam eximium ad eius diuinitatem euidenter declarandam, quàm non solum promittere se eos facturos piscatores hominum, quod vti verbo protulerat, sic re ipsa præstitit, Verumetiã tantam virtutẽ, tantamq; facultatẽ illis tribuere, vt monumenta scriptis mandarent, librosq; ederent, iisq; tã magnã apud oẽs haberẽt & authoritatẽ & existimationẽ, vt in oẽs tã Barbarorũ quam Græcorũ linguas, quæ in toto orbe ter-

Matth.23
Luc.13.

Matt.16.

be terrarũ existunt,conuerterentur,omnesq; gentes quæ in toto orbe terrarum existunt, in illis perdiscẽdis studium & operam ponerent,proq; certo crederent, diuina eloquia in illis esse tradita compræhensaque? Quid tam diuinũ,quàm quod esset futurum prædixisse,discipulisq; præsignificasse, eos in conspectum regum & præsidum deductos fore, graues cruciatus perpessuros, acerbissima subituros supplicia, idq; non propter aliquod turpe & flagitiosum facinus, sed solum propter ipsius fidei & nominis confessionem? Quid tam incredibile dictu, quàm vt illi ad has res perferendas summa animorum alacritate se prępararent,sicq; armis pietatis se sepirent, vt in certaminibus contra aduersarios initis,animos ipso adamante duriores robustioresq; ostenderent? Quid tam admirabile, quàm vt non modo illi qui eũ comitabantur in vita,sed etiam hi,qui eorum erant successores,& rursus qui istorum ætati succrescebãt,quique etiam nostris vixere temporibus,ita vires obfirmarent animorum, vt licet nihil dignum morte commisissent,tamen propter egregiam suam erga Deum vniuersitatis moderatorem pietatem,omnia suppliciorum tormentorumq; genera sustinerent? Quis vnquam regum tam diuturno temporis spatio cum imperio fuit? Quis post mortem tam egregie bellum gessit,tam illustria trophæa contra hostes statuit,omnem locum,regionem & ciuitatem tam Græcam, quàm Barbaram subiugauit,omnes denique aduersarios manu & vi quadam occulta atq; adeo ab aspectu secluſa,in potestatem suam redegit?Et quod caput est eorum omnium quæ iam sumus oratione prosecuti,cui ex calumniatorũ numero pax illa,quę per eius potentiam vbique terrarum dominata est (de qua, quæ nobis videbantur necessaria,supra disseruimus)os non penitus obturare possit? Quippe cũ eo pacto concordia & consensus animorum inter omnes gẽtes vna cum doctrina seruatoris nostri, & prædicatione per illum in toto mundo dissẽminata,cõcurreret,& pax,quæ inter gentes per vniuersum orbem terrę olim à Dei prophetis prędicebatur regnatura,& verbum ab eo gentibus diuulgatum pariter vigeret. Dies me plane deficeret, imperator illustrissime,si euidẽtia diuinæ virtutis & potentiæ argumenta,quæ ex rebus gestis, quæ etiam adhuc cernuntur,intelligi poterũt,in vnum col-

ligere conarer. Nam nemo homo ex omni seculorum memoria, vel apud Græcos, vel apud Barbaros, tantam diuinæ virtutis vim, quantam seruator noster, vnquam declarauit. At quid hominem dico? cum nullum omnino, ne illorū quidem, qui apud omnes Gentes pro diis habebantur, talē vim & naturam habuisse constet: aut si constiterit, aliquis, quæso nobis ostendat. Prodeant in mediū oēs philosophi, nobisq; dicant, quis vnquā de Deo aliquo, aut heroe ex omni ætate audiuerit, qui vitæ æternæ, & cælestis regni doctrinam hominibus tradiderit, sicut de seruatore nostro exploratū est: qui quidem effecit, vt infinitæ hominum multitudines per totū orbem terrarum piis sapientiæ præceptis institutæ, seueram viuendi disciplinam excolerent, illisque persuasit, vt res cæleſtes consectarentur, & mansiones in cælo diuinis animis reseruatas sperarent. Quisve Deus aut Heros extiterit, qui vniuersum mundum ab ipso solis ortu ad occasum vsq; peragrans, imò vero parem & æqualem fere cum sole cursum conficiens, splendidissimis suæ doctrinæ radiis sic eundem collustrarit, illuminaritq;, vt omnes gentes vbique terrarum vni Deo vnum eundemq; cultum tribuerent. Aut quis Deus herosve fuerit, qui omnes deos & heroas, tā Græcos, quàm Barbaros, profligarit, lege sanciuerit neminē eorum Deum existimandum esse, & sancitum populo persuaserit: deinde cū vnus ab omnibus oppugnaretur, oēs hostiū copias deleuerit: effeceritq; vt ipse sol⁹ ex oībus diis & inclytis heroibus, qui à primis iactis mundi fundamentis extiterint, passim ab vltimis toti⁹ orbis terræ oris Dei filius ab omnibus gentibus appellaretur? Aut quis cunctis totius orbis terrarum incolis, seu terra seu mari illi sint, præscripserit, vt singulis septimanis in vnum conuenientes, diem dominicum festum celebrarent, instituerit q;, vt sicut corpora pascerent cibariis, sic animos diuinis disciplinis reficerent? Aut quis Deus, siue heros tam vehementer oppugnatus, quàm seruator noster, tam egregia victoriæ trophæa contra hostes constituerit? Nam & hi nullum tempus intermiserunt eius tum doctrinam, tum populum impugnandi, & ille suos familiares afflictatos, ipsaq; pariter templa sacrosancta ab hostibus expugnata ad maximum gloriæ splendorē perducere nō desiit. Sed quid attinet diuinas seruatoris nostri

virtu-

virtutes, quas nullo dicendi genere quisquam consequi potuerit, oratione persequi contendere, præsertim cum res inde effectæ, etiam tacentibus nobis, in intimas hominum cogitationes quasi voce emissa, se infundant? Atque hoc profecto peregrinum, inauditum, & admirabile est, & vnũ quod semel solum inter mortales extiterit, vt homo tam egregia facinora ederet, & qui est reuera Dei filius, quiq; fuit ab omni æternitate, in terris cerneretur. Verum ista, quæ à nobis explicantur, tibi imperator inuictissime, ad audiendum sunt minime necessaria: qui quidem diuinam seruatoris vim ac potentiam adeo sæpe expertus es, teque ipse non verbis, sed rebus ipsis veritatis præconem omnibus præbuisti. Tu igitur, cum otium tibi datum fuerit, si placet, nobis quæso cõmemores, infinitas easq; diuinas seruatoris, vt ita dicam apparitiones, infinitas etiam secundum quietem visiones, non mysteria illa dico, quæ sunt arcana & à nostra intelligentia remota, sed ea solum, quę sunt in tuam cogitationem illapsa diuinitus, quęq; vtilem illã & omnibus fructuosam de prouidentia Dei, qua reguntur vniuersa, doctrinam cõplectuntur. Neq; certe fuerit à tua dignitate alienum oratione persequi, præclara illa & eximia subsidia tibi in bello à propugnatore & defensore tuo, Deo, suppeditata, hostium & insidiatorũ exitia ab eo facta, grata in periculis solatia, in negociis arduis & multis obstructis difficultatibus facilé expeditionem, benigna, cum esses ab amicis desertus, auxilia, præsentia in rebus impeditis & perplexis consilia, rerum futurarum præsentiam, prouidam ad vniuersi imperij moderationem solertiam, prudentem de rebus incertis & obscuris deliberationem, rerum magnarum arduarumq; susceptioné, ciuiles administrationes, sapientem exercituum gubernationem, consultas rerum singularum emendationes, rectas vniuersarum institutiones, perutiles denique hominum vitæ legum sanctiones. Enumeres etiam continenti oratione eorum singula, quæ nobis obscura, tibi autem vni cognita sunt & explorata, eaq; in tua vere regia memoria, tanquam in abdito thesauro custodita: quibus reuera impulsus, istisq; testatis & illustribus potentiæ seruatoris indiciis persuasus, templum velut Trophæum victoriæ ab illo contra mortem partũ erexisti, omnibus hominibus, tam fidelibus, quàm in-

fidelibus ad intuendum propoſuiſti: auguſtumq; in ea ſanc-
ti Dei ſanctuarium, ſplendida etiam egregia & magnifica
vitæ immortalis, cæleſtisq; regni monumenta, eaq; impera-
toris dignitati admodum cõuenientia & conſentanea, quin
etiam præclara victoriæ ſummi omnium imperatoris, ſeruа-
toris noſtri inſignia fabricanda curaſti: quæ omnia in illud
templum & monumentum reſurrectioni Chriſti per quam
certam vitæ immortalis ſpem animis concipimus dedica-
tum, concluſiſti, eo plane conſilio, vt tum cæleſtem Dei
ſermonem, victorem, & triumphatorem regalibus
& eximijs formis quodammodo deſignatum
expreſſumq;, omnibus gentibus oſten-
deret, tum vocibus clarè & aper-
tè tam verbo quàm re ipſa
editis elatiſq;, piam
& diuinam
eius fidei ac nominis con-
feſsionem paſsim
prædicaret.

FINIS.

qr cc

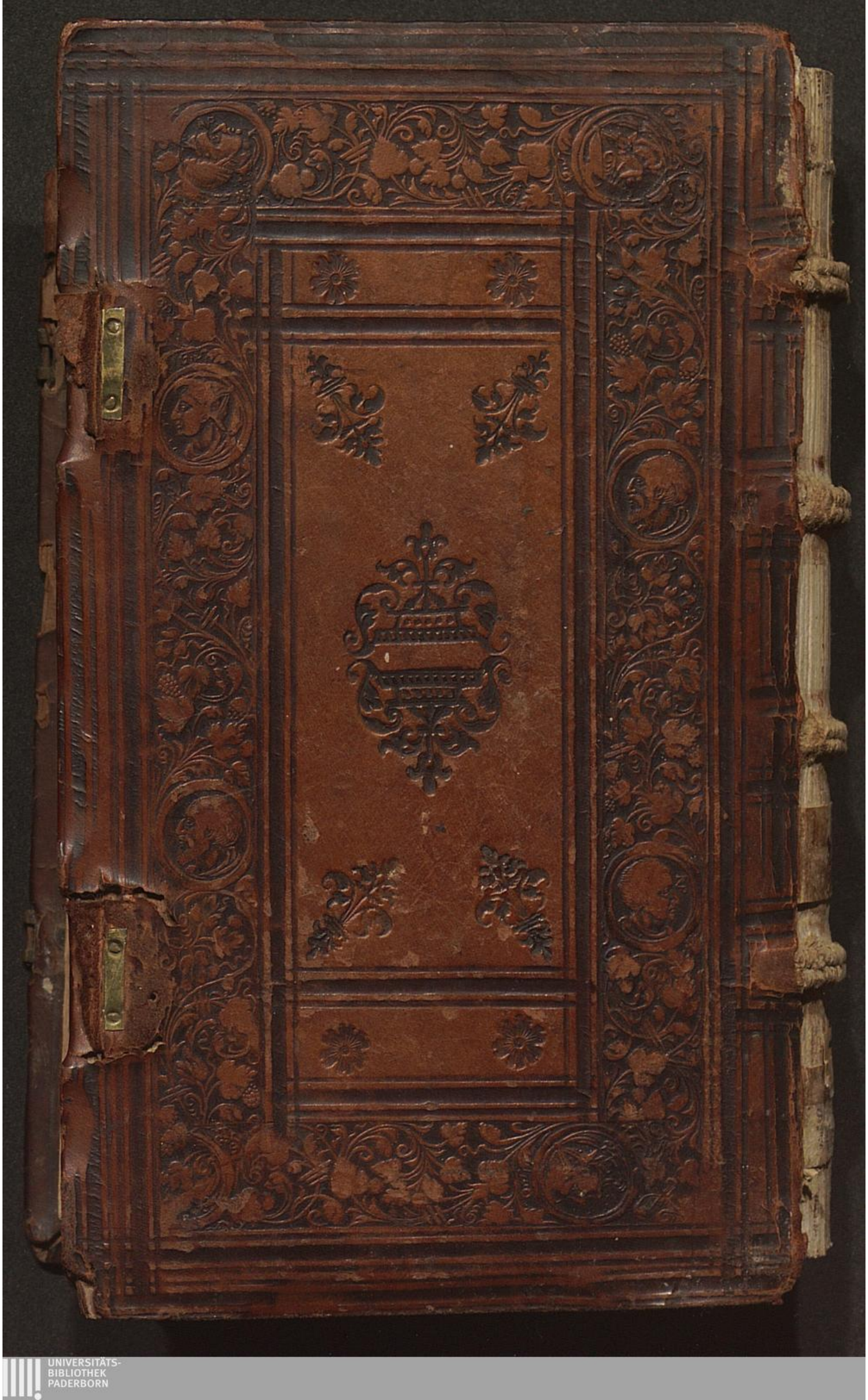
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN